

วารสาร มจร
พุทธศาสตร์ปริทรรศน์
JMBR : Journal of MCU Buddhist Review

ปีที่ 8 ฉบับที่ 3 (กันยายน – ธันวาคม 2567)
Vol. 8 Issue 3 (September - December 2024)

คณะพุทธศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

อาคารเรียนรวม โซน D

79 หมู่ 1 กม. 55 ถ.พหลโยธิน

ต.ลำไทร อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา 13170

ISSN 3027-7442 (Print)
ISSN 3027-7450 (Online)

วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์

Journal of MCU Buddhist Review

ปีที่ 8 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2567)

Vol. 8 Issue 3 (September-December 2024)

ISSN 3027-7442 (Print), ISSN 3027-7450 (Online)

วัตถุประสงค์ของวารสาร

1. เพื่อเผยแพร่ผลงานบทความวิจัย บทความวิชาการ บทความทั่วไป และวิจารณ์หนังสือที่ เกี่ยวข้องกับหลักการ แนวคิด ทฤษฎีด้านพระพุทธศาสนา บาลี สันสกฤต ศาสนา ปรัชญา วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ สุขภาพบำบัด และแนวทางวิถีการดำเนินชีวิตพุทธเชิงบูรณาการให้แพร่หลาย
2. เพื่อส่งเสริมสนับสนุนผลงานวิชาการด้านพระพุทธศาสนา บาลี สันสกฤต ศาสนา ปรัชญา วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ สุขภาพบำบัด และแนวทางวิถีการดำเนินชีวิต เพื่อนำไปสู่การสร้างปัญญาการ เรียนรู้ และการแก้ไขปัญหาทางออกแก่ชีวิตและสังคม
3. เพื่อเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ นวัตกรรมทางการวิจัยและวิชาการ ในสาขาที่ เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา บาลี สันสกฤต ศาสนา ปรัชญา วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ สุขภาพบำบัด และ แนวทางวิถีการดำเนินชีวิต เพื่อเป็นต้นแบบหรือแนวทางปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

บทความที่พิมพ์ในวารสารนี้ ผู้นิพนธ์ภายในจะได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก หน่วยงานที่จัดทำวารสาร ผู้นิพนธ์ภายนอกจะได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิภายในหน่วยงานที่ จัดทำวารสาร และไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับผู้นิพนธ์ ซึ่งจะทำให้เกิดความเข้มข้นในการประเมินคุณภาพบทความ ก่อนออกตีพิมพ์เผยแพร่สู่สาธารณะ ในกรณีที่กองบรรณาธิการหรือผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งได้รับเชิญให้เป็น ผู้ทรงคุณวุฒิผู้ตรวจประเมินบทความมีความเห็นว่าควรแก้ไข กองบรรณาธิการจะส่งคืนเพื่อให้เจ้าของบทความ แก้ไข โดยจะยึดถือข้อเสนอแนะหรือประเด็นของผู้ทรงคุณวุฒิผู้ตรวจประเมินเป็นเกณฑ์หลัก และหรือขอสงวน สิทธิที่จะพิจารณาไม่ตีพิมพ์ ในกรณีที่รายงานการวิจัย บทความทางวิชาการหรือบทความวิจัยไม่ตรงกับ แนวทางหรือรูปแบบของวารสาร หรือบทความไม่ผ่านการพิจารณาของกองบรรณาธิการหรือผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer review) บทความจะถูกตรวจประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer review) อย่างน้อย 2 ท่าน หรือ 3 ท่าน ซึ่งเจ้าของบทความจะต้องแจ้งบอกจำนวนความต้องการผู้ประเมินต่อทางวารสารให้ได้รับทราบ โดยจะมีการ ปิดบังรายชื่อของเจ้าของบทความและผู้ประเมิน ปัจจุบันทางวารสารได้ยกเลิกการเผยแพร่ในลักษณะรูปเล่ม เอกสารวารสาร โดยจะเน้นการเผยแพร่ในระบบออนไลน์ ท่านสามารถดาวน์โหลดบทความฉบับสมบูรณ์ได้ที่ <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/jmb>

การได้รับการเผยแพร่บทความแบบออนไลน์ในวารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์ ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ รูปแบบบทความของทางวารสาร บทความวิชาการ หรือ บทความวิจัยต้องยึดตามหลักเกณฑ์แบบฟอร์มหรือเงื่อนไขของวารสารอย่างเคร่งครัด และต้องยึดหลักเกณฑ์จรรยาบรรณหรือจริยธรรมของการวิจัย ในขณะที่ส่งบทความเข้าสู่ระบบหรือกระบวนการของทางวารสาร ห้ามผู้เขียนส่งบทความไปที่วารสารอื่นๆ ผลงานที่ส่งมาจะต้องไม่เคยนำเสนอเผยแพร่ซ้ำซ้อนหรือกำลังอยู่ในระหว่างเสนอตีพิมพ์ในวารสารอื่นๆ มาก่อน ยกเว้นได้รับการยกเลิกเป็นลายลักษณ์อักษรจากทางวารสารเท่านั้นจึงจะนำบทความไปยื่นเสนอในวารสารอื่นๆ ผลการศึกษาที่นำเสนอหรือที่ค้นพบ ทรัพย์สินความเห็น มุมมอง เนื้อหา หรือข้อความที่ปรากฏในบทความของผู้เขียนใดๆ ที่ได้รับการเผยแพร่สาธารณะแล้วให้ถือเป็นความยินยอมรับทราบและเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความเท่านั้น และไม่ถือว่าเป็นความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการวารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์แต่อย่างใด

ขอบเขตของวารสาร

รับบทความที่เกี่ยวข้องกับหลักการ แนวคิด ทฤษฎี แนวทางด้านพระพุทธศาสนา บาลี สันสกฤต ศาสนา ปรัชญา วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ สุขภาพบำบัด แนวทางวิถีการดำเนินชีวิต การแสวงหาปัญญาเพื่อการเรียนรู้ และการแก้ไขปัญหาเชิงพุทธบูรณาการ เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

กำหนดออกเผยแพร่ 3 ฉบับทุก 4 เดือน

ฉบับที่ 1 มกราคม-เมษายน, ฉบับที่ 2 พฤษภาคม-สิงหาคม, ฉบับที่ 3 กันยายน-ธันวาคม

ประเภทของบทความ

จัดอยู่ในกลุ่มสาขาสังคมศาสตร์ รับบทความทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ ดังนี้

1. บทความวิจัย	2. บทความวิชาการ
3. บทความปริทัศน์	4. บทวิจารณ์หนังสือ

สังกัดวารสาร

คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เลขที่ 79 หมู่ 1 ถนนพหลโยธิน ตำบลลำไทร อำเภอมวกเหล็ก

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170

โทรศัพท์ 035-248-000, 035-354-711 โทรสาร 035-248-006

บรรณาธิการ (Executive Editor)

รศ.ดร. ณัฏฐ์ ศรีดี

Assoc. Prof. Dr. Naddhira Sridee

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

โทรศัพท์ : 084-451-9351

E-Mail : Kratai_im@yahoo.com

หัวหน้ากองบรรณาธิการ (Chief Editor)

พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโณ, (ตุนิน) ผศ.ดร.

Phramaha Duangden Tunin, Assist.Prof. Dr.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

โทรศัพท์/Line : 092-556-4635

E-Mail : Duangden.tun@mcu.ac.th

กองบรรณาธิการ (Editorial Board)

1. พระปัญญาวัชรบัณฑิต, รศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

2. พระมหาสุรศักดิ์ ปัจจนตเสโน, ผศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

3. พระเมธีวราณ, ผศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

4. พระครูสิริรัตนบัณฑิต, ผศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

5. พระมหาอุทธาน นรเชฏฐ, รศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

6. พระมหามงคลกานต์ ฐิตธมโม, รศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

7. พระมหาบุญเกิด ปญญาปฐุฑฒิ, ผศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

8. พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี, ผศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

9. พระมหามหพันธ์ ปุริสุตโตโม, ผศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

10. ศ.ดร. วัชร งามจิตรเจริญ

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

11. รศ.ดร. กฤต ศรียะอาจ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

12. รศ.ดร. วุฒินันท์ กันทะเตียน

มหาวิทยาลัยมหิดล

13. รศ.ดร. สำเนียง เลื่อมใส

มหาวิทยาลัยศิลปากร

14. รศ.ดร. ชีโรติ เกิดแก้ว

มหาวิทยาลัยหัวเฉียว เฉลิมพระเกียรติ

15. รศ.ดร. อำพล บุตดาสาร

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

16. รศ.ดร. วินิจ ผาเจริญ

มหาวิทยาลัยแม่โจ้

17. รศ.ดร. นิสานาญ โสภาพล

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

18. ผศ.ดร. สมบัติ มั่งมีสุขศิริ

มหาวิทยาลัยศิลปากร

(ง)

19. ผศ.ดร. มนต์รี สิริโรจนานันท์	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
20. ผศ.ดร. หอมหวล บัวระภา	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
21. ผศ.ดร. ปราโมทย์ ยอดแก้ว	มหาวิทยาลัยสวนดุสิต
22. ผศ.ดร. จิตาภา เร่งมีศรีสุข	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ
23. ดร. ภัทติดา แรงทน	ศูนย์พุทธศาสตร์ศึกษา DCI

ผู้ช่วยกองบรรณาธิการ (Assistant Editors)

1. พระจาดูรงค์ อาจารย์สุโก, ดร. โทรศัพท์ : 082-707-0588	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย E-Mail : Rong2553@yahoo.com
2. พระเกรียงศักดิ์ สิริสโก, ดร. โทรศัพท์ : 082-029-1004,	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย E-Mail : Sirisakko119@gmail.com

ออกแบบปก (Cover designed)

พระจาดูรงค์ อาจารย์สุโก, ดร. โทรศัพท์ : 082-707-0588

จัดรูปเล่ม (Content designed)

พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโณ, ผศ.ดร. โทรศัพท์/Line : 092-556-4635

บทบรรณาธิการ

วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์ (Journal of MCU Buddhist Review) ย่างเข้าสู่ปีที่ 8 และฉบับนี้เป็นฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2567) ซึ่งทางคณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ดำเนินการจัดพิมพ์วารสารวิชาการทางพระพุทธศาสนาออกเผยแพร่สู่สาธารณชน โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ คือ เพื่อเผยแพร่ผลงานทางวิชาการของผู้บริหาร คณาจารย์ และนิสิตระดับบัณฑิตศึกษาของคณะพุทธศาสตร์ และนิสิตของคณะอื่นๆ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตลอดจนนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาภายนอกของมหาวิทยาลัย ในวารสารฉบับนี้ประกอบด้วย บทความวิจัย และบทความวิชาการ ตัวอย่างเช่น

บทความ เรื่อง “การบูรณาการหลักพุทธธรรมในพระไตรปิฎกเพื่อการดูแลรักษาสัตว์” โดยผู้วิจัยได้แก่ คุณสิริศรีคมน์ สิงห์สนธิ และคณะ บทความนี้ชี้ให้เห็นถึง 1) สภาพการดูแลรักษาสัตว์ในพระไตรปิฎกปรากฏพระสูตรที่อธิบายหลักจักรวรรดิวัตรและหลักธรรมราชา กำหนดบทบาทหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ที่ให้การดูแลสัตว์ว่าด้วยการคุ้มครอง รักษา และป้องกัน ทั้งสัตว์เลี้ยง สัตว์ใช้งาน สัตว์ปีกสวยงาม และสัตว์ที่เป็นอาหาร ให้อยู่เป็นสุขเช่นเดียวกับชนภายในปกครอง อีกทั้งในมังคลัตถปิฎกยังระบุว่า พระมหากษัตริย์ต้องปูนบำเหน็จแก่สัตว์พาหนะและไม่ใช้งานในเวลาแก่ ถือเป็นการประพาสธรรมในสัตว์ทั้งหลาย และพบหลักอโศกธรรมของพระเจ้าอโศกมหาราชที่ใช้ปกครองและดูแลสัตว์ 2) การดูแลรักษาสัตว์ในสังคมยุคปัจจุบัน พบหลักการระบบนิเวศวิทยาและหลักการดูแลสัตว์อันเป็นที่ยอมรับสากล คือ หลักอิสรภาพสัตว์ 5 ประการ ได้แก่ อิสรจากความหิวกระหาย ความไม่สบายกาย ความเจ็บปวดและโรคภัย ความกลัวและไม่พึงพอใจ และอิสระในการแสดงพฤติกรรมตามธรรมชาติ 3) เมื่อนำหลักพุทธธรรมในพระไตรปิฎกมาบูรณาการเพื่อใช้ในการดูแลรักษาสัตว์ พบว่ามีความสอดคล้องอันเป็นเหตุให้หลักอิสรภาพสัตว์พึงเกิดครบถ้วนได้ ต้องใช้หลักพรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 ปฏีรูปเทสวาสะและสัปปายะ อริยสัจ 4 และไตรลักษณ์ มีความสำคัญต่อการปฏิบัติมากที่สุดสำหรับสัตว์แพทย์ ผู้ช่วยสัตว์แพทย์ และเจ้าของสัตว์ โดยเฉพาะผู้ทรงคุณวุฒิเห็นพ้องในการนำหลักไตรลักษณ์มาใช้ปฏิบัติกับทุกบุคลากรและตัวสัตว์มากที่สุด เกิดเป็นองค์ความรู้ คือ แนวทางการปฏิบัติเพื่อการดูแลรักษาสัตว์สำหรับบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ตามหลักพุทธธรรม

บทความ เรื่อง “แนวคิดตรรกศาสตร์ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก” โดยผู้วิจัยได้แก่ สุรัชชัย พุดชู และคณะ บทความนี้ชี้ให้เห็นถึง 1) แนวคิดตรรกศาสตร์ทั่วไปมี 2 รูปแบบ คือ นิรนัยและอุปนัย ส่วนพัฒนาการทางตรรกศาสตร์มีทั้งลักษณะแบบปฏิทรรศน์ วิชาวิธี วิธีนิรนัย วิธีอุปนัย วิธีการของมิลล์ กฎปฏิบัติพัฒนาการตรรกศาสตร์สัญลักษณ์ 2) การวิเคราะห์แนวคิดตรรกศาสตร์ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎกมี 2 แนวคิดหลัก คือ (1) ตรรกศาสตร์ที่ปรากฏในพระสูตรโดยตรง ซึ่งมีท่าทีปฏิเสธตรรกะดังปรากฏในพรหมชาลสูตร สันทกสูตร อายาจนสูตร กาลามสูตร อปินณกชาดก (2) การใช้เหตุผลในพระสูตรที่สอดคล้องกับตรรกศาสตร์ตะวันตก ดังปรากฏในอภยราชกุมารสูตร โคตมสูตร อนัตตลักขณสูตร วิสาขสูตร ปุณณิกาเถรีคาถา 3) การนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับตรรกศาสตร์ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎกพบประเด็นสำคัญ 2 ลักษณะ คือ (1) ท่าทีการปฏิเสธ

ตรรกศาสตร์ในพระสูตรเพราะเป็นกลุ่มลัทธิตรรกะ (2) การใช้เหตุผลในพระสูตรที่สอดคล้องกับตรรกศาสตร์ตะวันตก เพราะการใช้เหตุผลที่เกิดจากการเล่นแง่ที่ผิดแบบปฏิบัติ การแสดงอุบายการแนะนำให้เข้าใจความหมายของเอกัตถ์ การถาม-ตอบเพื่ออธิบายทฤษฎีอันตตา การสอนโดยอ้างเหตุผลด้วยปุจฉา-ฐปนา-ปาปนา-โรปนาเพื่ออธิบายการใช้ศัพท์ให้ตรงกัน และการใช้เหตุผลเชิงคุณค่าของเนื้อหาเพื่อล้างคำสอนในปรัชญาพราหมณ์-ฮินดู องค์ความรู้จากการวิจัยพบแนวคิดหลัก 2 ลักษณะ คือ 1) ท่าทีการปฏิเสธตรรกศาสตร์ที่มีลักษณะเชิงลบ 3 ประการ คือ (1) คำปฏิเสธที่ระบุกลุ่มลัทธิตรรกะโดยตรง (2) คำปฏิเสธที่ระบุกลุ่มลัทธิตรรกะโดยอ้อม (3) คำปฏิเสธที่ระบุความเชื่อมโยงเหตุผลของการใช้ตรรกะ 2) ท่าทีความสอดคล้องของพระสูตรกับตรรกศาสตร์ตะวันตกที่เป็นตรรกศาสตร์เนื้อหา จำแนกเป็น 4 ประการ คือ (1) การใช้เหตุผลเล่นแง่ที่ผิดแบบปฏิบัติ (2) การใช้เหตุผลในแง่ศัพท์สนทนาแบบเอกัตถะ (3) การใช้เหตุผลในการปุจฉา-วิสัชนาพิสูจน์ทฤษฎี (4) การใช้เหตุผลเชิงคุณค่าของเนื้อหา

บทความ เรื่อง **“พุทธวิธีบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัดในตำบลนุ อำเภอกุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”** โดยผู้วิจัยได้แก่ พระครูธรรมธรไพรัช ลิธิจิต (แช่เฮง) และคณะ บทความนี้ชี้ให้เห็นถึง 1) สภาพทั่วไปของการบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัดในตำบลนุ อำเภอกุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด 2) ความสัมพันธ์ระหว่างหลักการบริหารงาน PDCA กับพุทธวิธีบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัดในตำบลนุ อำเภอกุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมมีความสัมพันธ์กันอย่างสมบูรณ์ทางบวกในระดับค่อนข้างสูง 3) พุทธวิธีบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัดในตำบลนุ อำเภอกุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้แก่ ด้านสถานที่ การปรับปรุงสถานที่ปฏิบัติธรรม ศาลาปฏิบัติธรรม การพัฒนาห้องประชุมและห้องฝึกอบรม การพัฒนาห้องน้ำและสุขาภิบาล การพัฒนาสถานที่จอดรถ การพัฒนาการจัดการสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาการพัฒนาล้างอำนวยความสะดวก ด้านวิทยากร ส่งเสริมให้วิทยากรได้เข้าร่วมกิจกรรมฝึกอบรม นำวิทยากรที่มีประสบการณ์จากที่อื่นมาให้คำแนะนำการสร้างความรู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน การสร้างเครือข่ายวิทยากร การใช้เทคโนโลยีในการสอน และจัดกิจกรรมร่วมกับวิทยากรจากพื้นที่อื่น ด้านการบริหารจัดการ การสร้างแผนการจัดการปฏิบัติธรรมรายเดือนและรายปี การสร้างความร่วมมือกับองค์กรภายนอก การพัฒนาล้างอำนวยความสะดวกภายในวัด การจัดการทรัพยากรบุคคล การสนับสนุนกิจกรรมสำหรับเยาวชน และการพัฒนานโยบายและกระบวนการทางด้านบริหารจัดการ

บทความ เรื่อง **“กระบวนการมีส่วนร่วมการยกโบสถ์เพื่อเสริมสร้างชุมชนสันติสุขโดยใช้พลังบวรเป็นฐานตามแนวพุทธสันติวิธี”** โดยผู้วิจัยได้แก่ สุทธิกานต์ กาญจนะโนพินิจ บทความนี้ชี้ให้เห็นถึง 1) อุโบสถ์ไม่อยู่สภาพที่สมบูรณ์ มีความชำรุด ทรุดโทรม พื้นที่อุโบสถ์ยังต่ำกว่าถนนเวลาฝนตกน้ำท่วมก็จะขังในบริเวณโบสถ์เมื่อน้ำขังมากก็จะทำให้พื้นทรุดอุโบสถ์สามารถทรุดตัวได้ ทำให้พระภิกษุวัดใหม่ (ยายแป้น) ไม่สามารถประกอบสังฆกรรมได้ 2) การบรรลุผลสำเร็จของการมีส่วนร่วม ภายใต้แนวคิดการมีส่วนร่วมเริ่มต้นก่อนการตัดสินใจเริ่มกิจกรรมแนวคิดการมีส่วนร่วมผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต้องครอบคลุมให้มีประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง ผู้ที่ได้รับผลกระทบหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย ด้วยความจริงใจเป็นฐานของความไว้วางใจ ยึดหยุ่นและเหมาะสมกับสถานการณ์ทั้งหมดนำมาบูรณาการสร้างการมีส่วนร่วมด้วยวิธีแห่งมรรคมีองค์

8 ผสม ผสาน กับ ศรัทธา ทาน หลักสัปปายะและหลักอภิธานิยธรรม บูรณาการกับสถานะผู้นำ ผู้ปฏิบัติ และผู้สนับสนุน 3) กระบวนการมีส่วนร่วมการยกโบสถ์เพื่อเสริมสร้างชุมชนสันติสุขโดยใช้พลังบวรเป็นฐานตามแนวพุทธสันติวิธี โดยมีขั้นตอนคือ 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 2) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ 3) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

บทความ เรื่อง **“กรรมในบริบทของอารยธรรมอินเดีย”** โดยผู้วิจัยได้แก่ **พระมหานุกูล เงามาม** บทความนี้ชี้ให้เห็นถึง ศาสนาพราหมณ์ยุคพระเวทเห็นว่ากรรมทั้งหมดล้วนขึ้นอยู่กับพระเป็นเจ้าเป็นผู้บันดาล กรรมในยุคนี้จึงเชื่อมโยงกับการบูชาบวงสรวงและการปฏิบัติตามหน้าที่วาระที่ระบุไว้ในคัมภีร์พระเวทอย่างเคร่งครัด ภายหลังคัมภีร์ยุคอุปนิษัทเริ่มปรากฏแนวคิดเรื่องสังสารวัฏและการประกอบบุญพิธีที่ต้องควบคู่ไปกับการทำกรรมดีและการทำให้บริสุทธิ์ ส่วนศาสนาเชนและศาสนาพุทธซึ่งเป็นกลุ่มศาสนาฝ่ายอเทวนิยม ยอมรับกรรมดีและกรรมชั่วที่เกิดขึ้นทางกาย วาจา ใจ แต่ศาสนาเชนให้ความสำคัญกับกายกรรมที่เรียกว่า กายทัณชะมากที่สุด ในขณะที่ศาสนาพุทธเห็นว่ากรรมทางใจหรือมโนกรรมคือส่วนที่สำคัญที่สุด การหลุดพ้นจากบ่วงกรรมของศาสนาเชนเกิดจากการบำเพ็ญพรตซึ่งประกอบด้วยความเคร่งครัดภายใน 6 อย่างและความเคร่งครัดภายนอก 6 อย่าง ส่วนศาสนาพุทธเน้นการปฏิบัติตามทางสายการหรือมัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งได้แก่ อริยมรรค 8 ประการ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากข้อจำกัดในเรื่องหลักปฏิบัติและหลักคำสอนของ 3 ศาสนามีส่วนที่แตกต่างกัน จึงมีผลต่อการเผยแพร่แนวคิดและหลักการทางศาสนาที่ต่างกันออกไป

บทวิจารณ์หนังสือ เรื่อง **“สุขง่าย ทุกข์ยาก”** โดยผู้วิจารณ์ ได้แก่ **คุณจรงค์ เกรียงบุรพา และแม่ชีกฤษณา รักษาโฉม** บทวิจารณ์หนังสือนี้ชี้ให้เห็นถึง ประเด็นที่ 1 หนังสือสุขง่าย ทุกข์ยากเป็นหนังสือใช้ภาษาที่ทันสมัยไร้กาลเวลา คำพูดที่เข้าใจง่าย เป็นหนังสือประเภทร้อยแก้ว ผู้เขียนมีแนวคิดที่อิงอยู่บนฐานของคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เป้าหมายชัดเจน ในแต่ละบทมีชื่อกำกับ มีประเด็นหลักที่ชัดเจนเป็นการสื่อสารเบื้องต้นกับผู้อ่าน เนื้อเรื่องไม่ยาวจบใน 1 หน้ากระดาษ มีรูปภาพกำกับในแต่ละบททำให้ชวนอ่าน เล่มกะทัดรัดขนาดพกพา ตัวอักษรอ่านง่าย แจกเป็นธรรมทานและสามารถดาวน์โหลดได้จากเว็บไซต์วัดญาณเวศกวัน ประเด็นที่ 2 เนื้อหาร่วมสมัยกับวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมปัจจุบันทุกมิติ ทุกบทครอบคลุมถึงวิถีคิดการใช้ชีวิตในการแก้ปัญหาเพื่อพัฒนาตนเองในการอยู่ร่วมในสังคมเดียวกัน ส่งเสริมสร้างสรรค์สังคมน่าอยู่ เป้าหมายเน้นในเรื่องมุมมอง การมอง คิดพิจารณาด้วยเหตุผล หลักคิดและหลักธรรมในเล่มนำไปสู่พฤติกรรมมนุษย์ในเชิงบวก แม้จะเป็นสังคมที่หลากหลายเชื้อชาติและวัฒนธรรม ประเด็นที่ 3 ข้อคิดในหนังสือเล่มนี้น่าไปเป็นคติธรรมใช้ในชีวิตประจำวันได้ เช่น “คนที่พัฒนาตนเองได้ดี คือ คนที่อยู่เหนืออำนาจความเคยชิน” “การแก้ปัญหาที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สุด คือ การแก้ปัญหาที่ตัวเอง” “ความสุขจะเพิ่มทวีถ้าพัฒนาอย่างมีคุณภาพ คือ ความสามารถที่จะมีความสุขและความสามารถที่จะหาสิ่งบำรุงความสุข” ข้อคิดที่สำคัญ คือ เน้นการเป็นผู้ให้มากกว่าการเป็นผู้รับ หวังความสุขที่ชอบธรรม เมื่อสังคมดีทุกคนเป็นสุขไร้ทุกข์ มุ่งสร้างสรรค์เป็นสังคมอุดมปัญญาต่อไปประเด็นที่ 4 หนังสือสุขง่าย ทุกข์ยาก ผู้วิจารณ์มีความเห็นว่าเนื้อหาสาระ เรียบแต่ลึกเป็นการสอนให้ปฏิบัติตามหลัก ศีล สมาธิ ปัญญา เนื่องจากเนื้อหาส่วนมาก เป็นการวางพื้นฐานให้ทุกคนปฏิบัติตามกรอบของศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อฝึกตนให้สุขง่ายทุกข์ยาก ดังข้อความในหนังสือว่า “กายสามัคคี” เป็นเรื่องของการ

พัฒนาให้อยู่ในกรอบของศีล และว่า “พัฒนาในเรื่องความประพฤติทั้งกาย วาจา” และคำที่กล่าวถึงสมาธิ คือ คำว่า “จิตสามัคคี” “การพัฒนาจิตใจ” “อยู่ร่วมกันโดยเมตตา” คำที่กล่าวถึงปัญญา คือ “ปัญญา คือ รู้ชัด รู้ทั่ว” “พัฒนาปัญญา” “มองอะไรให้เห็นเป็นธรรม มอง ไปไม่ อึด ดิน อะไรก็เป็นธรรมหมด” “พัฒนาความสามารถที่จะมีความสุข” มองด้วยความรู้ความเข้าใจไม่ประมาท ใช้ความแตกต่างเติมเต็ม มองว่าคนเราไม่มีใครสมบูรณ์ ความเป็นกัลยาณมิตรทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น ทำความดีไม่หวังผล มองเห็นประโยชน์แม้ในความทุกข์ รู้จักความสุขแบบประสาน รู้จักข้อดีและข้อด้อยของสิ่งนั้น ๆ ความรู้เท่าทัน เอาปัญญาไปให้ถึงความรู้ สุขแท้ คือ ถึงธรรม ปัญญาที่ประกอบด้วยกรุณา สุขแท้จริงไม่มีพิษ ไม่เป็นภัย หนังสือสุขง่ายทุกข์ยาก สอนให้ทุกคนพัฒนาชีวิตด้วยหลักไตรสิกขา

โดยรวมทั้งหมดจัดว่าเป็นผลงานที่ผ่านการพัฒนาองค์ความรู้อย่างต่อเนื่องในเชิงวิชาการ ซึ่งสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ที่มุ่งพัฒนามหาวิทยาลัย เป็นศูนย์กลางการศึกษาพระพุทธศาสนาระดับชาติและนานาชาติ โดยจัดการศึกษาและพัฒนาองค์ความรู้บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ให้นำไปสู่การพัฒนาจิตใจและสังคมอย่างยั่งยืน ในฐานะบรรณาธิการของวารสารมีความเชื่อมั่นว่า บทความที่พิมพ์เผยแพร่ในวารสารฉบับนี้ จะเป็นประโยชน์แก่ท่านผู้อ่านทั้งหลายตามสมควร และจะได้รับความไว้วางใจ และความเชื่อถือของนักวิชาการ ดังจะเห็นได้จากบทความที่นำมาเผยแพร่เป็นบทความที่มาจากหลากหลายสถาบันหรือหน่วยงาน มีทั้งบทความทางวิชาการที่เป็นภาคภาษาไทย และภาษาอังกฤษ ซึ่งกองบรรณาธิการได้รับเกียรติจากผู้ทรงคุณวุฒิทางวิชาการจำนวนมากได้ร่วมส่งบทความทางวิชาการ เพื่อเข้าร่วมตีพิมพ์เพื่อเผยแพร่ในวารสาร

ในนามกองบรรณาธิการ **วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์** ขอขอบคุณเจ้าของบทความทุกท่าน ไม่ว่าจะเป็นผู้บริหาร คณาจารย์ นักวิชาการ ตลอดจนนิสิต นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยต่างๆ ที่ได้ส่งบทความวิจัย และบทความวิชาการ หรือบทความวิจารณ์หนังสือเข้าร่วมตีพิมพ์เผยแพร่ และกองบรรณาธิการหวังอย่างยิ่งว่า เนื้อหาในวารสารฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านทุกท่าน หากผู้อ่านจะมีข้อเสนอแนะในการปรับปรุงวารสารนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น กองบรรณาธิการขออ้อมรับ ด้วยความยินดียิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รศ.ดร.ณัฏฐ์ ศรีดี)

บรรณาธิการ

วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
วัตถุประสงค์วารสาร	ก
บทบรรณาธิการ	จ
สารบัญ	ณ

บทความวิจัย : Research Articles

ศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยสมุปบาทในคัมภีร์นิพพานคามินีปฏิปทา : An Analytical Study of Paṭiccasamuppāda in Nibbāna-Gāminīpaṭipadā พระมหาไพโรจน์ ญาณกุสโล และ พระวินัยธรรกานต์ กาญจโน : Phramaha Paired Yanakusalo and Phra Vinayatharakant Kanchano	1-12
ศึกษาวิเคราะห์เรื่องกรรมตามหลักพระอภิธรรม : An Analytical Study of Kamma based on Abhidhamma ระพีพันธุ์ พิสุทธิพันธุ์, พระปัญญาวชิรบัณฑิต (สมบูรณ์ วุฑฒิกโร), แมชีกฤษณา รักษาโฉม และ พระศรีวินยาภรณ์ (สายรุ้ง อินทาวุธ) : Rapeepan Pisuthipan, Phra Panyavajrapandit (Somboon Vutthikaro), Mae chee Kritsana Raksachom, and Phra Srivinyaphon (Sairung Intawuttho)	13-25
การศึกษาวิเคราะห์ความเป็นกัลยาณมิตรของพระอานนท์เถระที่ปรากฏในพระไตรปิฎก : An Analytical Study of the Ānanta thera's Kalyāṇamittā in Tipitaka จีรวัตร ตอบกระโทก, พระมหาอดิเดช สติวโร และ อธิเทพ ผาพา : Jeerawat Tobkrathok, Phramaha Adidej Sativaro and Athithep Phatha	26-38
แนวทางการเจริญจตุธาตววัฏฐานเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน : Practice Guidelines for Jatudhatuvavattana to Support the Development of Vipassana Meditation พระโสภณ โสภณ (ทองสม) และ ศุภกาญจน์ ชยาพัฒน์ : Phra Sophon Sophano (Thongsom) and Supakanjana Jayapattana	39-52
ศึกษาวิเคราะห์บทบาลีในมงคลสูตรตามแนวคัมภีร์สัททาวิเสส : An Analytical Study of Pali Terms In Mangalasutta Through Saddavisesa Texts	53-64

- พระมหาวิวัฒน์ วิริโย และ พระราชปรียัติธาดา (สมโภชน์ กิจจกาโร) : PhramahaWiwat
Viriyo and Phra Rāch priyāti ṭhādā (Somphot Kitchakaro)
- ธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการเงินอุดหนุนวัด : Good Governance in the Management of Temple Subsidies** 65-79
- สุนทรา พลไตร, กฤษณา รักษาโฉม, อรชร ไกรจักร์ และ พระศรีวินยาภรณ์ (สายรุ้งแดงงาม) : Suntara Pontrai, Kritsana Raksachom, Orachorn Krichackra and Phra Srivinayaphon (Sairung Daenghgam)
- การบูรณาการหลักพุทธธรรมในพระไตรปิฎกเพื่อการดูแลรักษาสัตว์ : Integration of Buddhist Principles in the Tipitaka for Animal Treatment**
- สิริรัศมี สิงห์สนธิ, พระเมธีวรญาณ (สายเพชร หงส์แพงจิตร์), พระครูสิริรัตนบัณฑิต (สุขสันต์ แก้วมณี) และ ณัฐชนน ศักดิ์ดิษยนนท์ : Sireeras Singsonthi, Phramethivorayan (Saiphet Hongphangchit), Phrakhrusirirattanabundit (Suksan Kaewmanee), and Natthanon Sakdisayanon 80-95
- แนวคิดตรรกศาสตร์ในคัมภีร์พระสูตรตันตปิฎก: Concept of Logic in Suttanta Pitaka** 96-111
- สุรัชย์ พุดชู, กฤตสุชิน พลเสน, ประเวศ วะทาแก้ว และ สิริพร ครองชีพ : Surachai Phutchu, Kitsuchin Ponsen, Pravech Vathakaew and Siriporn Krongcheep
- วิเคราะห์การอธิบายความพระพุทธรูปในธัมมปทัฏฐกถา ยมกวรรคตามหลักจตุพยุหหาระใน คัมภีร์ เนตติ ปกรณ์ : An Analysis of Dhammapadatthakatha Yamaka Vagga by Catubayuhahara Based on Nettipakarana** 112-128
- พระมหาอาทิตย์ อาทิตตเมธี และ พระมหาสมเกียรติ กิตติโสภี : Phramaha Aditya Adittamedhi and PhraMaha Somkiat Kittisophi
- คัมภีร์ธาวัตถมัญจรี: การปริวรรต การแปล และการวิเคราะห์ : Dhatuvatthumanjari Scripture: Transliteration, Translation, and Analysis** 129-140
- พระมหาชัยพร เขมาภีรโต และ ประชา แสงทองสุข : Phramaha Chaiyaporn Khemabhirato and Pracha Saengthongsuk
- แนวทางการกำหนดรู้เวทนาในเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา: The Effective Approach of Feeling Contemplation according to Vedanānupassanāsati patthāna Principle for Vipassana Practice Progress** 141-157
- พระธีระวัฒน์ ฌานวโร (เฮงสกุล) และ ศุภกาญจน์ ชยาพัฒน์ : Phra Teerawat Jhānavaro (Hengsakul) and Supakanjana Jayapattana

- พุทธวิธีบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัดในตำบลธนู อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา** 158-172
: Buddhist Methods of Dhamma Practice Management of Temples at Thanu Subdistrict in Uthai District of Phra Nakhon Si Ayutthaya Province
 พระครูธรรมธะไพรัช สิริจันท (แช่เฮง), สุภัทรชัย สีสะไบ และ พระอุดมสิทธินายก (กัมพลมาลัย) : Phrakhruthammathornpairach Sirichantho (Saeheng), Suphattharachai Sisabai and Phraudomsitthinayok (Kamphon Malai)
- การพัฒนาการบริหารจัดการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของวัดในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา** 173-189
: Management Development, Pali Section, and Monastic Administration in California of United States
 พระมหาประทวน ฌมมรกขิโต (มุ่มศิลป์), พระราชวัชรสารบัณฑิต (ประสาน หนองพร้าว) และ พระครูสุธีกิตติบัณฑิต (กฤษฎา รักสนธิ) : Phramaha Pratuan Dhammarakkhito (Mumsil), Phra Rajvajasarabandit (Prasan Nong Phrao) and Phrakhrusuthikittibundit (Kritsada Raksanit)
- รูปแบบการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา : Model of Sangha Administrators in Temple Management in California, United States** 190-204
 พระครูเจติยธรรมวิเทศ (สงวน หาญณรงค์), พระราชวัชรสารบัณฑิต (ประสาน หนองพร้าว) และ พระครูสุธีกิตติบัณฑิต(กฤษฎา รักสนธิ) : Phrakruchetiyathamwithet (Sanguan Hannarong), Phra Rajvajasarabandit (Prasan Nong Phrao) and Phrakhrusuthikittibundit (Kritsada Raksanit)
- กระบวนการมีส่วนร่วมการยกโบสถ์เพื่อเสริมสร้างชุมชนสันติสุขโดยใช้พลังบวรเป็นฐานตามแนวพุทธสันติวิธี : Participation Process of Main Chapel Elevation to Strengthen Peaceful Community Based on Power of Baworn according to Buddhist Peaceful Means** 205-218
 สุทธิกานต์ กาญจนะโนภินิจ : Sootdhikarnt Karnjananobhinij
- แนวทางการสร้างศาสนทายาทกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาจังหวัดน่าน : Guidelines for Creating the Religious Heirs of the Phrapariyatthamma School Group Department of General Education, Nan Province** 219-229
 พระครูสถาพรธีรภิต (กู้เกียรติ คำมงคล) และ โสภณ บัวจันทร์ : Phrakhrusathaphonteerakit (Kukiad Khammongkon) and Sapon Buachan
- ผลของการจัดการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้านด้วยกิจกรรมแบบเว็บเควสท์ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง ปรัชญาและแนวคิดทางการเมือง ของนักศึกษาสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ : The Effect of Flipped Classroom Learning Management with WebQuest** 230-243

Activities on Learning Achievement in Political Philosophy and Concepts Among Public Administration Students

ชลิดา แสนวิเศษ : Chalida Sanwised

เจ้าฟ้าจ๋มกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านช้าง : Chao Fa Ngum and 244-253
Buddhist Propagation in Lan Xang Kingdom

บัณฑิต ฟองสมุทร และ พระชยานันทมุนี (ธรรมวัตร ณ น่าน) : Bandith Fongsamouth
and Phrachayanantamunee (Dhammawat Na Nan)

หลักการทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในประเพณีเลี้ยงผีตาแฮกเมืองอาดสะพังทอง แขวง 254-263
สะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว : Buddhist Principles Appearing
in Ta Haeg Ghost Tradition in Artsapangthong District, Savannakhet Province, the
Laos People's Democratic Republic

ศรีสุพรรณ พดสะพอน และ ชำนาญ เกิดช่อ : Sisouphanh Photsaphone and
Chamnarn Kerdchor

การพัฒนาอสนะยางพาราเพื่อสุขภาพตามหลักพระพุทธศาสนา : The Development of 264-276
Rubber Seats for Health according to Buddhist Principles

ดวงเพชร สมศรี : Toungpetch Somsri

คุณค่าผ้าทอของชนเผ่าภูไทที่มีต่อพระพุทธศาสนา เมืองจำปอน แขวงสะหวันนะเขต 278-287
สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว : The Value of Woven Fabrics of the Phu Thai
towards Buddhism Champhone District, Savannakhet Province, the Lao People's
Democratic Republic

พระอิสริโย ราชวงศ์ และ พระชยานันทมุนี (ธรรมวัตร ณ น่าน) : Issayo Rasavong and
Phrachayanantamunee (Dhammawat Na Nan)

การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบสถานการณ์จำลอง เรื่องหน้าที่ชาวพุทธ และ 288-303
มารยาทชาวพุทธ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1/3 โรงเรียนอินทร์บุรี : Development
of Learning Activities Utilizing Simulation Models on Buddhist Duties and
Etiquette for Grade 7 Students at Inburi School

วีรวิทย์ บุญส่ง, ปุณณดา เนียมเมือง และ เจนจิรา อ่อนสา : Veeravit Boonsong,
Punnada Neammang and Janjira Oonsa

Leshan Giant Buddha: Cultural Tourism Promotion Guidelines of Leshan,Sichuan 304-312
Province, China.

Xin Zhou and Somkhith Suk-erb

บทความวิชาการ : Academic Articles

กรรมในบริบทของอารยธรรมอินเดีย : Karma in the Context of Indian Civilization	1-12
พระมหาอนุกุล เงามาม : Phramaha Anukul Ngaongam	
ความสมบูรณ์พร้อมของการให้ผลกรรม : The Fullness of the Karma Consequences	13-24
ศรินรัตน์ ชิตะธรรมสิทธิ์, พระเทิดพงษ์ สุทธิญาโณ และ พระปลัดสมวัง ฌนทสีโล : Sarinrat Chitathammasit, Phra Thurdpong Suddhiṇṇaṇo) and Phraphalad Somwang Chanthasilo	
แนวทางการแก้ไขความขัดแย้งกรณีการรื้อถอนมัสยิดในหนึ่งเซี่ยและกานซู่ประเทศจีน : Conflict Solution Guidelines for Mosque Demolition at Ningxia and Gansu in China	25-40
เจริญชัย พรไพรเพชร : Charoenchai Pornpraietch	
เกณฑ์ตัดสินการวิสามัญฆาตกรรมในเชิงพุทธจริยศาสตร์: The Criteria for Judging Extrajudicial Killings in Buddhist Ethics	41-53
ไพฑูรย์ มุละสีวะ : Phathairat Mulasiwa	
การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามกระบวนการ SIPOC โมเดลด้วยหลักภavana 4 : Improving the Quality of life according to SIPOC Model Process with Bhavana 4	54-68
พระครูบวรชัยวัฒน์ (วันชัย เมธิโก) : Phrakhrubowonchaiwat (Wanchai Methiko)	
พระเครื่อง: สัญลักษณ์ทางจิตวิญญาณและเครื่องมือปฏิบัติธรรมในวิถีชีวิตชาวพุทธ : Amulets: Spiritual Symbols and Tools for Dhamma Practice in Buddhist Way of Life	69-82
อุดม จันทิมา และ พิชญนันต์ พงษ์ไพบูลย์ : Udom Chantima and Pichayanand Pongpaibool	
Cultivating Gratitude for Multicultural Practitioners	83-94
Phra Siphutthiwithet (Chonlatish Chanhorm) and Phra Jaturong Sirichandho (Boonmee)	

บทวิจารณ์หนังสือ : Book Reviews

สุขง่าย ทุกข์ยาก : Easy Happiness, Difficult Suffering	1-7
จรุงใจ เกรียงบูรพา และ แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม : Jarungjai Kriangburapa and Mae Chee Kritsana Raksachom	

ศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยสมุปบาทในคัมภีร์นิพพานคามินีปฎิพา

An Analytical Study of Paṭiccasamuppāda in

Nibbāna-Gāminīpaṭipadā

¹พระมหาไพโรจน์ ญาณกุสโล และ ²พระวินัยธรรกานต์ กาญจนโน

¹Phramaha Pairod Yanakusalo and ²Phra Vinayatharakant Kanchano

¹วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹Palisuksa Phutthakos Campus, Nakhon Pathom, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

²ที่พัทธสงฆ์ถ้ำต้นเกด เกาะสีชัง จังหวัดชลบุรี

²Tham Ton Ket Monastery, Ko Sichang, Chonburi Province

¹Corresponding Author's Email: maharayong@gmail.com

Received: August 22, 2024; **Revised:** December 16, 2024; **Accepted:** December 16, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) วิเคราะห์คัมภีร์นิพพานคามินีปฎิพาในด้านประวัติผู้แต่ง โครงสร้าง เนื้อหา ลักษณะการแต่ง จำนวนภาษา 2) การปริวรรตคัมภีร์นิพพานคามินีปฎิพาตอนว่าด้วยปัจจัยสมุปบาท จากภาษาบาลีอักษรพม่าเป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นไทย 3) วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์นิพพานคามินีปฎิพาว่าด้วยปัจจัยสมุปบาทที่มีต่อการศึกษาและการปฏิบัติสมณะวิปัสสนาภาวนาในสังคมไทย เป็นงานวิจัยด้านเอกสาร เชิงคุณภาพ ผลการวิจัย พบว่า 1) คัมภีร์นิพพานคามินีปฎิพาในด้านประวัติผู้แต่ง โครงสร้าง เนื้อหา ลักษณะการแต่ง จำนวนภาษา ได้แก่ พระภิกษุทันตะ อาจิณเถระ พระเถระชาวพม่า ผู้เรียบเรียงคัมภีร์นิพพานคามินีปฎิพา ได้รวบรวมเนื้อหาของคัมภีร์ออกเป็น 9 ภาค มีเนื้อหาสอดคล้องกับหลักการ ปฏิบัติสมณะและวิปัสสนากรรมฐาน 2) การปริวรรตคัมภีร์นิพพานคามินีปฎิพาตอนว่าด้วยปัจจัยสมุปบาทจาก ภาษาบาลีอักษรพม่าเป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นไทย ผู้วิจัยแปลต้นฉบับจากภาษาพม่าเป็น ภาษาไทยแบบอักษรต่ออักษร เพื่อคงเนื้อหาให้เกิดความสมบูรณ์และเทียบเคียงเนื้อหาเกี่ยวกับคัมภีร์วิสุทธิมรรคซึ่ง แต่งโดยพระพุทธโฆสาจารย์ 3) วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์นิพพานคามินีปฎิพาว่าด้วยปัจจัยสมุปบาทที่มีต่อ การศึกษาและการปฏิบัติสมณะวิปัสสนาภาวนาในสังคมไทย คัมภีร์นิพพานคามินีปฎิพาเป็นคัมภีร์ที่เขียน อธิบายหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาท่าน ผู้รวบรวมเรียบเรียงเขียนให้มีโครงสร้างที่ไม่ซับซ้อน เช่น มีบท มาติกาหรืออุเทศ มีอรัมภบท มีนิเทศ มีอุทาหรณ์ประกอบ และมีบทสรุปนิคมกถาที่ชัดเจน หนังสือ ปัจจัยสมุปบาทใช้กัณฑ์หรือตอนเป็นโครงสร้างใหญ่ ด้วยการประมวลลักษณะของบทรธรรมที่มีเนื้อหาแนวทาง เพื่อการปฏิบัติธรรมทั้งสมณะและวิปัสสนาที่จะนำพาผู้ปฏิบัติเข้าสู่การบรรลุถึงซึ่งพระนิพพานด้วยกันทั้งสิ้นได้

คำสำคัญ: คัมภีร์นิพพานคามินีปฎิพา; การแปล; สมณกรรมฐาน; วิปัสสนากรรมฐาน

Abstract

This research article has the objective 1) Analyze the Nibbana Kaminipatipatha text in terms of its author's history, structure, content, style, and language. 2) Transliterate the section on dependent origination from Burmese script Pali into Thai script Pali, and then translate it into Thai. 3) Analyze the value of the Nibbana Kaminipatipatha section on dependent origination for the study and practice of samatha and vipassana meditation in Thai society. This is a qualitative document-based research. The research results found that 1) The Nibbana-kamini-patipatha Commentary: A Comprehensive Analysis This study delves into the Nibbana-kamini-patipatha commentary, examining its author, structure, content, and stylistic features. Authored by the Burmese monk, Bhaddanta Acinna Thera, the commentary is divided into nine sections, aligning with the principles of both samatha and vipassana meditation. 2) Translation and Analysis of the Dependent Origination Section This research involves translating the section on dependent origination from the Nibbana-kamini-patipatha commentary, originally written in Burmese script, into Thai script and then into Thai prose. The researcher adopted a literal translation approach to preserve the original meaning and facilitate comparison with the Visuddhimagga, a renowned commentary by Buddhaghosa. 3) The Value of the Nibbana-kamini-patipatha for Meditation Practice This study assesses the significance of the Nibbana-kamini-patipatha, particularly its section on dependent origination, for meditation practice in Thai society. The commentary is structured in a clear and accessible manner, with features such as introductory verses, main body, examples, and concluding summaries. Its focus on both samatha and vipassana meditation techniques makes it a valuable resource for those seeking to attain Nibbana.

Keywords: Nibbāna Gāmini Pathipathā; Translation; Samatha; Vipassana

บทนำ

ปริยัติศาสนาคือการศึกษาหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์ต่าง ๆ (พระราชบัญญัติการศึกษาปริยัติธรรม, 2562) ประกอบด้วย คัมภีร์พระไตรปิฎกคือคัมภีร์หลักของพระพุทธศาสนา คัมภีร์อรรถกถาคือคัมภีร์อธิบายข้อความในพระไตรปิฎก คัมภีร์ฎีกาคือคัมภีร์รองอรรถกถาหมายเอามูลฎีกา ฎีกาเดิมหรือปูราณฎีกา อนุฎีกาคือฎีกาเพิ่มเติมภายหลังหรือภินวฎีกาหรือฎีกาใหม่ มรฺคคือคัมภีร์ปรับปรุงใหม่ให้มีรสหวานปานน้ำผึ้ง กนิษฐคันถะคือคัมภีร์นี้วก้อยแบ่งเป็นอรรถกถานี้วก้อยและฎีกานี้วก้อย คณฺฐคือคัมภีร์นอกสายพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา มรฺค กนิษฐคันถะ (คัมภีร์บาลี, ไวยากรณ์, โภธิวังสะ, มหาวังสะ, ปทานุกรมบาลี เป็นต้น) และโยชนาคือคัมภีร์แสดงการสร้างประโยคและแปลความหมาย (ทรงวิทย์ แก้วศรี, 2532)

คัมภีร์นิพพานคามินีปฏิบัติพา แต่งโดยพระเถระชาวเมียนมาร์ ชื่อว่า “ผาอ็อกต้อยะสยาดอ” เป็นพระเถระที่มีความเชี่ยวชาญในพระไตรปิฎก อรรถกถาฎีกา ซึ่งเป็นตำราสำคัญทางพระพุทธศาสนา ผู้มีประสบการณ์การสอนวิปัสสนาทั้งในและต่างประเทศ มีประสบการณ์ทางด้านการสอนการเผยแผ่การปฏิบัติธรรมอย่างเชี่ยวชาญสามารถสื่อสารและตอบปัญหาทางธรรมโดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการปฏิบัติสมณะและวิปัสสนาได้อย่างเข้าใจ ได้รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติสมณะและวิปัสสนาจากประสบการณ์ความรู้ความเข้าใจที่ละเอียดลึกซึ้งเป็นระยะเวลาไม่ต่ำกว่า 30 ปี ได้มีการตีพิมพ์คัมภีร์นิพพานคามินีปฏิบัติพาครั้งแรกเป็นเอกสารแยก ๆ จนกระทั่งปี พ.ศ.2553 ได้มีการจัดพิมพ์รวมเล่มเป็นคัมภีร์เล่มใหญ่ขึ้นเป็นครั้งที่หนึ่งในประเทศสิงคโปร์

และมีการเผยแพร่ทั้งภายในประเทศเมียนมาร์และต่างประเทศมาอย่างแพร่หลายโดยมีการตั้งชื่อว่า “คัมภีร์นิพพานคามินีปฏิบัติปา”

คัมภีร์นิพพานคามินีปฏิบัติปา มีลักษณะการแสดงเนื้อหาเรื่องของการปฏิบัติธรรมต่างๆ ประารถึงเหตุที่พระพุทธเจ้าตรัสหลักธรรมอันเป็นแนวทางแห่งการบรรลุถึงซึ่งพระนิพพานโดยมีการนำเสนอวิธีการ หลักธรรม สภาวธรรม อย่างละเอียด มีบุคคล สถานที่ เหตุการณ์ ประกอบ ตอนท้ายสรุปว่า อาศัยหลักธรรมแนวทางการปฏิบัติธรรมนั้น ๆ พระศาสดาได้ตรัสถึงการบรรลุธรรมแต่ละขั้นๆ นั้นด้วยการปฏิบัติตามหลักธรรมนั้นๆ อย่างเคร่งครัดถูกต้องครบถ้วนบริบูรณ์ แล้วจบลงด้วยการอธิบายบทที่ผู้รจนาคือต้องการอธิบายเพิ่ม ให้กระจ่างด้วยมติของผู้รจนา เรียกชื่อในวงการศึกษาคัมภีร์ปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทยว่า “แก้อรรถ” คือขยายความหลักธรรมต่างๆ ให้กระจ่างขึ้น ลงท้ายสรุปว่า พระเทศนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกประการมีผู้ได้รับประโยชน์โดยการบรรลุผลมรรคผลจำนวนมาก ตามอรรถาธิบายตามเหตุตามปัจจัย โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 9 ภาค คือ ภาคที่ 1 ว่าด้วยเรื่องสมถกรรมฐาน (ตอน ก.) ภาคที่ 2 ว่าด้วยเรื่องสมถกรรมฐาน (ตอน ข.) ภาคที่ 3 ว่าด้วยเรื่อง รูปกรรมฐาน ธาตุกรรมฐาน ภาคที่ 4 ว่าด้วยเรื่อง นามกรรมฐาน ภาคที่ 5 มีเนื้อหาเกี่ยวกับปฏิจจสมุปบาท (ตอน ก.) ภาคที่ 6 มีเนื้อหาเกี่ยวกับปฏิจจสมุปบาท (ตอน ข.) ภาคที่ 7 มีเนื้อหาเกี่ยวกับปฏิจจสมุปบาทปัจจัยสี่ภาคที่ 8 มีเนื้อหาเกี่ยวกับลักษณะจิตตูกะ ภาคที่ 9 มีเนื้อหาเกี่ยวกับวิปัสสนากรรมฐาน (พระภิกษุทันตะ อาจิณณเถระ, 2554)

ปฏิจจสมุปบาทธรรมเป็นสภาวธรรมที่ดับกิเลสแล้ว 3 อย่าง คือ อวิชชา ตัณหา อุปาทาน กัมมวิภัง 2 อย่าง คือ กัมมภาวะ สังขาร และวิปากวิภัง 8 อย่าง คือ อุปัตติภาวะ วิญญาน นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ขาติ ชรามณะ ลงจนหมดสิ้นดังบาลีที่กล่าวว่า “ ติณ วิญญานี เทว มุลานี จ เวทิตพพานิ” หากกระทำได้อย่างถูกต้องและตรงกับพุทธประสงค์อย่างแท้จริงก็ด้วยความรู้ความเข้าใจ และการรู้แจ้งในปฏิจจสมุปบาทเป็นพื้นฐานสำคัญ สมดังพระพุทธพจน์ที่ตรัสว่า "ผู้ใดเห็นปฏิจจสมุปบาท ผู้นั้นเห็นธรรม" และ "ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา(ตถาคต)" ปฏิจจสมุปบาท เป็นอริยญาณธรรมผู้ที่มีความเข้าใจถึงความเป็นไปของปฏิจจสมุปบาท ย่อมเข้าถึงปัจจัยปรีชญาณอันเป็นกัชาวิตรณวิสุทธิโดยตรง ส่วนการเข้าถึงนามรูปปรีชญาณอันเป็นทัญญูวิสุทธินั้นก็เพราะผู้ที่ปฏิจจสมุปบาทและปฏิจจสมุปบาทนั้นก็ต้องรู้รูปนามเป็นอย่างดีแน่นอน ด้วยเหตุนี้ นามรูปปรีชญาณ อันเป็นทัญญูวิสุทธิจึงสงเคราะห์สำเร็จไปด้วย ผู้ที่ได้ปฏิบัติจนได้สำเร็จเป็นพระอริยะพ้นจากวิภังทุกขได้นั้นก็จะไม่รูถึงความเป็นไปของรูปนามตามปฏิจจสมุปบาท หรือปฏิจจสมุปบาทโดยภาวนามยนั้นย่อมไม่มีเลย แต่ผู้รู้ทั้ง 2 นั้น มีได้แต่เฉพาะพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์เดียว พระอริยะบุคคลทั้งหลายตลอดจนพระปัจเจกพุทธเจ้า ย่อมรู้ความเป็นไปของรูปนามโดยภาวนามย ตามนัยแห่งปฏิจจสมุปบาทนัยเดียว (พระภิกษุทันตะ อาจิณณเถระ, 2554)

ความสำคัญยิ่งของปฏิจจสมุปบาทอีกประการหนึ่ง คือ เป็นอริยญาณธรรม (ธรรมอันประเสริฐที่ควรรู้) และเพราะไม่รู้ ไม่แจ้งไม่แทงตลอดในปฏิจจสมุปบาท จึงทำให้จิตของหมู่สัตว์เป็นเหมือนกลุ่มด้ายเหมือนหล้า มุงกระต่ายและหล้าปล้องอันพันกันยุ่งเหยิง ย่อมไม่สามารถที่จะลวงพ้นอบาย(ความเสื่อม) ทุกคติ(ภพภูมิอันไม่ดี มีแต่ทุกข์) วินิบาต(ถิ่นที่มีแต่ทุกข์และการถูกลงโทษ) และสังสารวัฏฏ (การเวียนว่ายตายเกิด) ไปได้

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์เรื่อง คัมภีร์นิพพานคามินีปฏิบัติ ในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้าง เนื้อหา ลักษณะการประพันธ์ การปริวรรตจากต้นฉบับภาษาบาลีอักษรพม่าเป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย และวิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์นิพพานคามินีปฏิบัติในส่วนปฏิจกสมุปปาท อันจะเป็นประโยชน์แก่การศึกษา และการประพฤติปฏิบัติของพระสงฆ์และประชาชนที่สนใจการปฏิบัติสมถะและวิปัสสนาภาวนาอย่างไพศาลทั้งในปัจจุบันและอนาคตข้างหน้าต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. วิเคราะห์คัมภีร์นิพพานคามินีปฏิบัติในด้านประวัติผู้แต่ง โครงสร้าง เนื้อหา ลักษณะการแต่งสำนวนภาษาเป็นอย่างไร
2. การปริวรรตคัมภีร์นิพพานคามินีปฏิบัติจากต้นฉบับภาษาบาลีอักษรพม่าเป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นไทยเป็นอย่างไร
3. วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์นิพพานคามินีปฏิบัติจากต้นฉบับปฏิจกสมุปปาทที่มีต่อการศึกษา และการปฏิบัติสมถะวิปัสสนาภาวนาในสังคมไทยเป็นอย่างไร

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเอกสาร (Documentary Research) เกี่ยวกับปฏิจกสมุปปาทในด้านความหมาย ความสำคัญในคัมภีร์นิพพานคามินีปฏิบัติและศึกษาวิเคราะห์ปฏิจกสมุปปาทในด้านเนื้อหาสาระและพยัญชนะตามหลักไวยากรณ์และพระอภิธรรม โดยมีวิธีการศึกษาดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาวิเคราะห์ความหมายความสำคัญปฏิจกสมุปปาท

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาปฏิจกสมุปปาทด้านคำแปล ความหมายของบท

ขั้นตอนที่ 3 ศึกษาวิเคราะห์ไวยากรณ์และหลักพระอภิธรรม ในการประพันธ์ปฏิจกสมุปปาทบอกองค์ธรรมแต่ละองค์ปฏิจกสมุปปาท

ขั้นตอนที่ 4 ตรวจสอบโดยอาจารย์ที่ปรึกษา ปรับปรุงแก้ไข และเรียบเรียงนำเสนอเป็นส่วนหนึ่งของการสอบวัดคุณสมบัติ

ผลการวิจัย

1. คัมภีร์นิพพานคามินีปฏิบัติในด้านประวัติผู้แต่ง โครงสร้าง เนื้อหา ลักษณะการแต่ง สำนวนภาษา ลักษณะการรวบรวมเรียบเรียงปฏิจกสมุปปาทในคัมภีร์นิพพานคามินีปฏิบัติ เป็นหนังสือที่ท่านพระภิกขุทันตะอาจิณณเถระแต่งด้วยภาษาพม่า(ภาษาทางการ)ล้วน ไม่ใช้ภาษาถิ่นหรือภาษาเฝ้าต่าง ๆ อีกทั้งเป็นภาษากลางที่บุคคลทั่วไปอ่านเข้าใจง่ายเป็นคัมภีร์ที่แต่งไว้ในรูปแบบของร้อยแก้วทั้งเล่ม แต่ก็มีบางช่วงบางตอนโดยเฉพาะในช่วงที่ใช้ศัพท์เฉพาะหรือชื่อเรียกเฉพาะ เช่น ศัพท์หรือชื่อเรียกเฉพาะ ว่า ปฏิจกสมุปปาท

อวิชา สังขาระ วิญญานเป็นต้นกัฏฐิ ในช่วงที่นำพระบาลีมาจากหนังสือพระไตรปิฎกเช่นจากพระสูตรต่างๆ เพื่อนำมากล่าวอ้างเป็นหลักฐานอ้างอิงเป็นต้นกัฏฐิ ก็จะมีการนำภาษาบาลีมาประกอบใช้ให้เห็นอยู่เรื่อยๆ ไป ด้วยแต่สำหรับคำอธิบายขยายความทั้งเล่มนั้นได้ใช้ภาษาพม่าทั้งหมดซึ่งทำให้ผู้สนใจที่ไม่มีพื้นฐานความรู้ ทางด้านภาษาบาลีสามารถอ่านทำความเข้าใจได้ง่ายและรวดเร็วอันจะเป็นประโยชน์ต่อการนำไปประกอบใช้ ในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดีสำนวนภาษาในการรวบรวมเรียบเรียงหนังสือนิพนพานคามินีปฏิบัติเป็นสำนวน ภาษาพม่า(ภาษาทางการ)ไม่มีการใช้ภาษาถิ่นหรือภาษาของกลุ่มชนบางเผ่าเป็นภาษาที่เข้าใจง่ายเมื่อนำไป ศึกษาแล้วจะทำให้เข้าใจข้อมูลรายละเอียดที่ท่านเขียนไว้ในหนังสือเล่มนี้ได้เป็นอย่างดี

2. การปริวรรตคัมภีร์นิพนพานคามินีปฏิบัติตอนที่ด้วยปฏิจจนสมุปาทจากภาษาบาลีอักษรพม่า เป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นไทย คัมภีร์นิพนพานคามินีปฏิบัติมีความสอดคล้องกับคัมภีร์พุทธ ศาสตร์อื่น ๆ กล่าวคือ ความสอดคล้องกับคัมภีร์พระไตรปิฎก ปฏิจจนสมุปาท ในฐานะเป็นธรรมที่พระโพธิสัตว์ ทุกพระองค์ได้มณสิการด้วยพระปัญญาแล้วตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระผู้มีพระภาคอรหันต สัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์ตรัสรู้ปฏิจจนสมุปาทและอริยสัจ และทรงมณสิการด้วยพระปัญญาในปฏิจจนสมุ ปาทและอริยสัจนั้นเป็นการสิ้นภพ-ชาติ และสิ้นความทุกข์ ทั้งปวง ทั้งสิ้น ดังคำอธิบายในวิปัสสิสูตร, สิขีสูตร, เวสสภูสูตร, กุสันธสูตร, โกนาคนสูตร, กัสสปสูตร และโคตมสูตร

ความสอดคล้องกับคัมภีร์วัชรสารัตถสังคหะ ในคัมภีร์วัชรสารัตถสังคหะได้กล่าวถึงปฏิจจนสมุปาทโดย มีการเปรียบเสมือนต้นไม้เอาไว้ว่า

สาธุทิ นรเทเวหิ	มहिโต วรปาโท
ภาคโค ทวาทสสาโข	นรูปปโต ภาวูปโตโย
สินธุผล โภจกโร	ทิมโล ชินโรปิโต.

ต้นไม้ประเสริฐ อัมมมนุษย์เทวดา ผู้เป็นสาธุชน พากันบูชา มียอด 3 มีกิ่ง 12 มีใบ 20 ปี ดอก 3 มีผล 4 มีหน่อ 3 มีราก 2 พระชินเจ้าทรงปลูกไว้ (คานานี้หมายถึงปฏิจจนสมุปาทธรรม คือธรรมที่อาศัย กันบังเกิดขึ้น หรือปัจจัยการ อาการที่เกี่ยวข้อง โยงกันเป็นสายเป็นสภาพของภวจักร ล้อแห่งภพ ทำให้หมู่สัตว์ วนเวียนอยู่ในกระแสแห่งสังสารสาครมหาสมุทรแห่งการเวียนว่ายตายเกิด

จากการศึกษาความหมาย ความสำคัญ ของคำว่า นิพนพานคามินีปฏิบัติและปฏิจจนสมุปาท สรุปได้ ว่า คำว่า “นิพนพาน” “คามินี” และ “ปฏิบัติ” ทำสมาสเป็น นิพนพานคามินีปฏิบัติ หมายถึง คัมภีร์ที่อธิบาย หมวดธรรมหลายอย่างตามพระไตรปิฎกอรรถกถาและฎีกา เช่น ปฏิจจนสมุปาทธรรม 12 ประการ หรือ 18 ประการ คือ อวิชา สังขาร วิญญาน นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภาวะ ชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัสสะ และอุปายาสะ หนังสือนิพนพานคามินีปฏิบัติ มีลักษณะการแสดงเนื้อหาเรื่อง จริตเหตุการณ์จริงประกอบซึ่งเรียกว่า นิทาน บรรยายถึงเหตุที่พระพุทธเจ้าตรัสปฏิจจนสมุปาทในเบื้องต้น มีการ นำเสนอเรื่องราวประกอบบุคคล สถานที่ เหตุการณ์ ในพุทธกาลและชาดกเป็นอดีตนิทานประกอบ ท้ายเรื่อง จะสรุปว่า พระบรมศาสดาอาศัยเหตุอันนั้น ๆ จึงได้ตรัสพระธรรมเทศนาปฏิจจนสมุปาทด้วยพระดำรัสที่เป็นพระ บาลีนั่น ๆ ทั้งอนุโลมนัยและปฏิโลมนัย จบลงด้วยการอธิบายขยายความของบทที่ผู้รวบรวมเรียบเรียงต้องการ

อธิบายเพิ่มข้อธรรมในพระบาลีนั้น ๆ ให้กระจ่างด้วยมติของผู้รวบรวมเรียบเรียง ซึ่งทางการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย มักเรียกว่า “แก้อรธ”

3. คุณค่าของคัมภีร์นิพพานคามินีปฏิปทาตอนว่าด้วยปฏิจสมุปบาทที่มีต่อการศึกษา และการปฏิบัติสมณะวิปัสสนาภาวนาในสังคมไทย คัมภีร์นิพพานคามินีปฏิปทา มีลักษณะการแสดงเนื้อหาเรื่องการศึกษาปฏิบัติธรรมต่างๆ บรรยายถึงเหตุที่พระพุทธเจ้าตรัสหลักธรรมอันเป็นแนวทางแห่งการบรรลุถึงซึ่งพระนิพพาน โดยมีการนำเสนอวิธีการ หลักธรรม สภาวธรรม อย่างละเอียด มีบุคคล สถานที่ เหตุการณ์ ประกอบ ตอนท้ายสรุปว่า อาศัยหลักธรรมแนวทางวิธีการปฏิบัติธรรมนั้น ๆ พระศาสดาได้ตรัสถึงการบรรลุธรรมแต่ละขั้นๆ นั้น ด้วยการปฏิบัติตามหลักธรรมนั้น ๆ อย่างเคร่งครัดถูกต้องครบถ้วนบริบูรณ์ แล้วจบลงด้วยการอธิบายบทที่ผู้รจนาต้องการอธิบายเพิ่ม ให้กระจ่างด้วยมติของผู้รวบรวมเรียบเรียง เรียกชื่อในวงการศึกษามหาปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทยว่า “แก้อรธ” คือ ขยายความหลักธรรมต่างๆ ให้กระจ่างขึ้น ลงท้ายสรุปว่า พระเทศนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกประการมีผู้ได้รับประโยชน์โดยการบรรลุผลจำนวนมาก ตามอัชฌาศัยตามเหตุตามปัจจัย

คุณค่าของคัมภีร์นิพพานคามินีปฏิปทา คุณค่าของเนื้อหาด้านอรรถศาสตร์และไวยากรณ์ การศึกษาวิเคราะห์บทในปฏิจสมุปบาทตามหลักคัมภีร์ไวยากรณ์โดยนำบทที่เข้าใจยากมีความซับซ้อนมาวิเคราะห์ให้เห็นรากศัพท์พร้อมทั้งแสดงรูปวิเคราะห์ตามหลักคัมภีร์สัทศาสตร์ คือ คัมภีร์กัจจายนะ ปทูปลัทธิ โมคคัลลานะและสัทนีติอย่างละเอียดโดยอิงอาศัยข้อมูลข้อธรรมจากพระไตรปิฎกอรรถกถาและฎีกาเป็นต้นเป็นหลักฐานที่มา อีกทั้งยังเป็นหนังสือที่ประกอบไปด้วยคุณสมบัติพิเศษ 7 ประการเป็นอย่างน้อย คือ 1) ใช้สำนวนภาษาเมียนมาร์ที่บุคคลทั่วไปสามารถอ่านเข้าใจง่าย 2) มีทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง 3) มีตัวอย่างเรื่องราวเหตุการณ์เป็นประกอบตามสมควร 4) มีหลักฐานสาธกหลากหลาย มีการอ้างเหตุผลถูกต้องชัดเจน มีการยกอุปมาคำเปรียบให้เห็นเป็นต้น 5) ใช้คำแปลภาษาบาลีเป็นเมียนมาร์ที่เข้าใจง่ายถูกต้องแจ่มชัด 6) สามารถศึกษาเรียนเข้าใจได้ตรงตามศัพท์และอรรถะ 7) มีใช้เพียงเพื่อเป็นประโยชน์ต่อสุตมยญาณ จินตามยญาณเท่านั้นแต่เพื่อภาวนามยญาณอีกด้วย (พระภิกษุทันตะ โสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ), 2555)

คุณค่าของเนื้อหาในเชิงเปรียบเทียบกับปฏิจสมุปบาท พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงแสดงเทศนานัยแห่งปฏิจสมุปบาทไว้ 4 ประการคือ 1) ทรงแสดงตั้งแต่ต้นไปถึงปลาย 2) ทรงแสดงตั้งแต่กลางไปจนถึงปลาย 3) ทรงแสดงแต่ปลายมาถึงต้น 4) ทรงแสดงตั้งแต่กลางมาถึงต้น พร้อมยกอุปมาเปรียบเทียบกับ เหมือนการดึงเถาวัลย์ของคน 4 คน พร้อมเหตุผลในการแสดงเช่นนั้นว่าที่พระองค์ทรงแสดงเช่นนั้นก็เพราะว่าปฏิจสมุปบาทธรรมเป็นสมันตภัทธรรมเป็นธรรมที่มีความงดงามรอบด้านครอบคลุมจึงเป็นพระธรรมที่เหมาะสมแก่การแห่งตลอดสืบเนื่องจากพระองค์ก็ทรงเป็นผู้เทศนาวิลาสบุคคลปราชเปรื่องในเรื่องการแสดงพระธรรม เพราะทรงมีพระเวสารัชชญาณ 4 พระปฏิสัมภทาญาณ 4 และทรงมีพระคัมภีร์ภาพ 4

มีการแสดงถึงความพิเศษของการแสดงปฏิจสมุปบาทว่าปฏิจสมุปบาทธรรมนั้นเป็นทั้งอนุโลมเทศนาและปฏิโลมเทศนา ซึ่งพิเศษแตกต่างไปจากพระธรรมเทศนาอื่นๆ ทั่วไป แสดงถึงอวิชชาปฏิจสมุปบาทว่าแม้จะเป็นปัจจัยของสังขารแต่ก็เป็นผลที่เกิดขึ้นมาในเพราะอาสวะดังพระบาลีที่ทรงได้ตรัสไว้ว่า อาสวสมุทยา อวิชชาสมุทโย ความเกิดขึ้นแห่งอวิชชา มีเพราะการเกิดขึ้นแห่งอาสวะ แสดงถึงการวินิจฉัยอรรถของคำว่า

อวิชา ว่า มี 7 ประการคือ 1) สภาวธรรมใดย่อมได้ซึ่งอินทียะกล่าวคืออกุศลธรรมมีกายทุจริตเป็นต้น เหตุ นั้น สภาวธรรมนั้น ชื่อว่า อวิชา (สภาวธรรมที่ได้ซึ่งสิ่งที่ไม่ควรได้) 2) สภาวธรรมใดย่อมไม่ได้ซึ่งอินทียะ กล่าวคืออกุศลธรรมมีกายสุจริตเป็นต้น เหตุ นั้น สภาวธรรมนั้น ชื่อว่า อวิชา (สภาวธรรมที่ไม่ได้ซึ่งสิ่งที่ควรได้) 3) สภาวธรรมใดทำอรรถคือกองแห่งขันธ ความเป็นเครื่องต่อแห่งอายตนะ ความว่างเปล่าแห่งธาตุ ความจริง แท้แห่งสังขะ มิให้ปรากฏ เหตุ นั้น สภาวธรรมนั้น ชื่อว่า อวิชา 4) สภาวธรรมใด ทำอรรถแห่งอริยสังขัมทุกข อริยสังขเป็นต้นอันมีอรรถว่าปีบคั้นเป็นต้นมิให้ปรากฏ เหตุ นั้น สภาวธรรมนั้น ชื่อว่า อวิชา 5) สภาวธรรมใด ทำสัตว์ทั้งหลายให้แล่นไปในกำเนต คติ ภพ วิญญูญตติ และ สัตตาวาสทั้งปวง ในสังสารวัฏอันปราศจากที่ สิ้นสุด เหตุ นั้น สภาวธรรมนั้น ชื่อว่า อวิชา 6) สภาวธรรมใด ย่อมแล่นไปในบัญญัติธรรมอันได้แก่หญิง ชาย เป็นต้น อันไม่มีจริงโดยปรมาตม ไม่ให้แล่นไปในบัญญัติธรรมมีขันธเป็นต้นแม้ที่มีอยู่จริงโดยปรมาตม เหตุ นั้น สภาวธรรมนั้น ชื่อว่า อวิชา 7) สภาวธรรมใด ปกปิดซึ่งวัตถุและอารมณ์แห่งวิญญูญอันมีจักขุวิญญูญเป็น ต้น และปกปิดซึ่งธรรมทั้งหลายที่เป็นปฏิจาสมุปบาทและที่เป็นปฏิจาสมุปบันธธรรม เหตุ นั้น สภาวธรรมนั้น ชื่อว่า อวิชา

คุณค่าของเนื้อหาที่สอดคล้องกับพระอภิธรรม ตำราปฏิจาสมุปบาทที่ปณี ได้แสดงว่าปฏิจาสมุปบาท ในด้านเนื้อหา องค์ธรรม สภาวธรรม ประกอบไปด้วย 1) การหมุนเวียนในปุพพัตถวาทจักรคืออวิชาเป็นเหตุ สังขารเป็นผล, สังขารเป็นเหตุวิญญูญเป็นผล, วิญญูญเป็นเหตุนามรูปเป็นผล, นามรูปเป็นเหตุสฬายตนะเป็น ผล, สฬายตนะเป็นเหตุผัสสะเป็นผล, ผัสสะเป็นเหตุเวทนาเป็นผล, เวทนาเป็นเหตุอวิชาเป็นผล เมื่อเวลาใด ตัณหาเกิดขึ้นโดยอาศัยเวทนาเป็นเหตุแล้วในขณะนั้นอวิชาก็เกิดพร้อมกันกับตัณหาด้วย ฉะนั้น ภาวจักรหมุน ไปถึงเวทนาแล้วจึงหมุนกลับเข้าอวิชาตั้งต้นใหม่อีก และ 2) การหมุนเวียนในอปันตวาทจักรคือตัณหาเป็นเหตุ อุปาทานเป็นผล,อุปาทานเป็นเหตุกัมมภาวะเป็นผล, กัมมภาวะเป็นเหตุชาติเป็นผล, ชาติเป็นเหตุชรามรณะเป็น ผล, ชรามรณะเป็นเหตุตัณหา เมื่อเวลาใดความแก่และความใกล้จะตายเกิดขึ้นแล้วเวลานั้นผู้นั้นย่อมมีความ อยากกลับเป็นหนุ่มสาวและอยากมีอายุยืนซึ่งความต้องการเหล่านี้ก็เป็นกามาสะอันได้แก่ตัณหานั่นเองเกิดขึ้น โดยอาศัยชรามรณะเป็นเหตุ ฉะนั้น ภาวจักรหมุนไปถึงชรามรณะแล้วจึงหมุนกลับเข้าหาตัณหาตั้งต้นใหม่อีก (พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, 2559)

คุณค่าของเนื้อหาปฏิจาสมุปบาทที่มีความสอดคล้องกับหลักปรัชญา ธรรมทั้งหลายอาศัยกันและกัน เกิดขึ้นร่วมกันโดยต่างฝ่ายต่างเป็นปัจจัยของกันและกัน สิ่งทั้งหลายอาศัยกัน ๆ จึงเกิดมีขึ้น หรือการที่ทุกข เกิดขึ้นเพราะอาศัยปัจจัยสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันมา ปฏิจาสมุปบาทเป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงในรูป ของกฎธรรมชาติดี หลักความจริงที่มีอยู่โดยธรรมดา ไม่เกี่ยวกับการปฏิบัติของพระศาสดาทั้งหลายปฏิจาสมุป บาทมีความสัมพันธ์กับแนวคิดธรรมชาตินิยมที่มองว่า มนุษย์เป็นผลผลิตหนึ่งของธรรมชาติ ในแง่ที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ดับไปตามกฎของธรรมชาติ ไม่ได้เป็นผลผลิตจากการสร้างของอำนาจเหนือธรรมชาติแต่ประการ คำสอน เรื่องปฏิจาสมุปบาทมีลักษณะเป็นธรรมชาตินิยม เพราะเชื่อว่ากฎธรรมชาติดีเป็นสิ่งนิรันดร์ ปฏิเสธอำนาจเหนือ ธรรมชาติที่เป็นมูลการณ (First Cause) ของสิ่งทั้งหลาย เชื่อในการพิสูจน์ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติด้วยหลัก ของเหตุผลและมองมนุษย์ว่าเป็นผลผลิตมาจากธรรมชาติชีวิตมนุษย์เราทุกวันนี้พร้อมอยู่เป็นนิตย เพราะใจของ มนุษย์เต็มไปด้วยความอยาก ซึ่งอยู่ในโลกของความหลง คือ สุขเวทนาและทุกขเวทนา ที่วิ่งพล่านไปตามความ

พอใจ และไม่พอใจ ดังนั้นมนุษย์จึงเร้าร้อนดิ้นรนแสวงหาเพื่อให้ความอยากของตนเต็ม แต่ก็หาไม่มีใครทำให้ความอยากเต็มได้ไม่ยิ่งแสวงหาความเร้าร้อนจากการแสวงหาที่จะเพิ่มมากขึ้นไปเรื่อยๆ ความทุกข์ก็ เกิดตามขึ้นมาตลอด ไร้ความพอ หาความเต็มมิได้ เพราะจิตของมนุษย์ถูกอวิชชาครอบงำ ความพร่องจึงมีอยู่ในจิตของมนุษย์ตลอดเวลาอยู่เป็นนิตย์ พระองค์ทรงตรัสว่าทุกข์กำเนิดอยู่ปัจจุบัน ไม่ควรไปคิดเรื่องที่แล้วมา ทุกข์ที่ยังมาไม่ถึงไม่ควรไปถามหาทุกข์ ผู้ซึ่งอยู่ด้วยความไม่รู้ หลง ย่อมจะถามว่าวิญญาณมาจากไหน เกิดเมื่อไร ใครเป็นผู้สร้าง พระองค์ทรงตรัสว่าคนกำลังถูกลูกศรยิงบาดเจ็บอยู่ขณะนี้ กำลังรอ ความช่วยเหลือจากหมอ หมอจะถามผู้ป่วยว่าลูกศรนั้นถูกยิง ตั้งแต่เมื่อไร เวลาเท่าไรและที่ไหน คนยิงคือใครและต้องหาคนยิงมาก่อน จึงจะแก้ไขวางยาให้ถูกและถอนลูกศรออกได้ การแก้ไข ของหมอจะแก้ไขได้หรือไม่ คนไข้จะต้องตาย แน่นอน ฉะนั้นทุกข์ของกายใจเกิดขึ้นตอนปัจจุบัน เราไม่ไปถามหาอดีต เสียเวลา เราควรแก้ทุกข์กันเดี๋ยวนี้คือปัจจุบันที่เราเกิด แก่ เจ็บ ตาย เราควรจะปฏิบัติธรรม เพื่อความรู้วิธีดับทุกข์กันในวันนี้เลย ไม่ต้องรอช้านาน เพื่อเห็นความเกิด แก่ เจ็บ ตาย โดยเร็วพลันการที่สิ่งทั้งหลายอาศัยซึ่งกันและกัน จึงมีตัวกฎหรือสภาวะ ปฏิจจสมุปบาท พระพุทธเจ้าแสดงหลักธรรมชาติหมวดหนึ่งหรือหลักความจริงซึ่งเป็นเรื่องปิดไว้ พระองค์มาตรัสรู้ความจริงของธรรมชาติที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ แล้วใช้ปัญญาค้นโดยรู้จัก ธรรมชาติที่แท้จริง สิ่งเหล่านี้เกิดมาก่อน พระพุทธเจ้าทุกพระองค์และหมู่พระพุทธรูป ไม่มีผู้เกิดทันรู้ไม่ เพราะว่ารูปร่างนี้เกิดมานาน ไม่สามารถจะคำนวณกาลเวลาได้ แต่พระองค์ตรัสรู้ด้วยปัญญาสมาธิญาณ ยิ่งรู้ละเอียดลึกซึ้ง สุดที่สัตว์บุคคลจะหยั่งรู้ธรรมชาติได้แท้จริงดังปัญญาของพระพุทธเจ้าได้ จึงเป็นพยานของธรรม ทรงกล้าตอบปัญหาแก่สมณพราหมณ์ที่มีปัญหาได้อย่างสง่าผ่าเผยโดยเชื่อมั่นว่า หลักธรรมที่พระองค์ตรัสรู้นั้นเป็นของจริง พิสูจน์ได้โดยการปฏิบัติ มีในแนวทางของพระองค์ตรัสรู้เท่านั้น จะพิสูจน์ได้ทางบรรลุธรรมจิตอย่างแท้จริง หลักปฏิจจสมุปบาทมี 2 นัย นัยหนึ่งคือจากอวิชชา จึงมีสังขาร นัยหนึ่งคือความเกิดของธรรมชาติ นัยที่สองคือการตรัสรู้ธรรมของธรรมชาติคือความดับ ตอนต้นแสดง ความเกิดของสมุทัย (ต้นเหตุ) ตอนท้ายแสดงถึงการตรัสรู้ธรรมคือ นิโรธวาร อนุโลมปฏิโลมปฏิจจสมุปบาท คำสอนเรื่องปฏิจจสมุปบาท เมื่อนำมาพิจารณาในแง่ของแนวคิดทางปรัชญาแบบธรรมชาตินิยม จะเห็นได้ว่ามีความสอดคล้อง กัน โดยเฉพาะในประเด็นการยอมรับความเป็นธรรมชาติของสรรพสิ่ง หลักคำสอนเรื่องนี้จึงน่าจะศึกษาในประเด็นที่สะท้อนแนวคิดแบบธรรมชาตินิยมได้เป็นอย่างดี (เสฐียร ทั้งทองมะดัน และ พระมหาพุทธนา นรเชษฐ, 2562)

อภิธานผลการวิจัย

1. คัมภีร์นิพพานคามินีปฏิปทาในด้านประวัติผู้แต่ง โครงสร้าง เนื้อหา ลักษณะการแต่ง สำนวน

ภาษา การวิจัยหัวข้อวิเคราะห์คัมภีร์นิพพานคามินีปฏิปทาเริ่มจากการปริวรรตคัมภีร์นิพพานคามินีปฏิปทา ต่อนว่าด้วยปฏิจจสมุปบาทจากภาษาบาลีอักษรพม่าเป็นภาษาบาลีอักษรไทยและแปลเป็นไทยเพื่อให้ทราบถึงประวัติผู้แต่ง โครงสร้าง เนื้อหา ลักษณะการแต่ง สำนวนภาษาที่ปรากฏ โดยแบ่งกระบวนการแปลออกเป็น 3 ขั้นตอนคือ 1) การทำความเข้าใจต้นฉบับ 2) การผละออกจากภาษาต้นฉบับ และ 3) การถ่ายทอดความหมายในอีกภาษาหนึ่ง สอดคล้องกับ ฐานวิธณ์ ไกรเพิ่ม ที่ศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีความหมายกับการแปลบริบททาง

วัฒนธรรม ซึ่งพบว่า ในกระบวนการแปลทั้ง 3 การทำความเข้าใจต้นฉบับเป็นขั้นตอนแรกที่ต้องระดมความรู้ทางภาษาพม่าเพื่ออ่านและทำความเข้าใจต้นฉบับอย่างละเอียดทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่จากการศึกษาด้านฉบับภาษาพม่าเมื่อเปรียบเทียบกับหลักการทางภาษาไทย 3 ประเด็น คือ 1) กลุ่มที่ภาษากลายกันสะท้อนวัฒนธรรมที่ใกล้เคียงกัน 2) ความหมายแฝง (Implicit) ของภาษาพม่าต้องอาศัยประสบการณ์เพื่อเข้าถึงวัตถุประสงค์ของผู้เขียนในภาษาพม่า 3) การอธิบายในบทแปล (Non Explicative) ทำได้ 2 บริบท คือ อธิบายขยายความในเนื้อเรื่อง และการยกตัวอย่างประกอบ

2. การปริวรรตคัมภีร์นิพพานคามินีปฏิปทาตอนว่าด้วยปฏิจจสมุปบาทจากภาษาบาลีอักษรพม่าเป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นไทย ปฏิจจสมุปบาทเป็นศูนย์กลางแห่งหลักธรรมทั้งหลาย พร้อมทั้งมีความหมายลึกซึ้งเป็นอย่างยิ่ง เป็นกระบวนการอธิบายความรู้เรื่องเหตุของสรรพสิ่งด้วยนัยอันละเอียดลึกซึ้ง เหตุนี้การตีความในปฏิจจสมุปบาทธรรมในคัมภีร์นิพพานคามินีปฏิปทาแบ่งออกเป็นหลักใหญ่ ๆ ได้ 2 หลักคือ 1) เป็นกระบวนการชีวิตระหว่างชาตินี้และชาติหน้า ซึ่งเป็นคำอธิบายของอรรถกถาจารย์ตามที่ปรากฏในคัมภีร์รุ่นหลัง สอดคล้องกับ นพดล พิมมาลา ที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องพุทธปรัชญาฝ่ายเถรวาท และ 2) เป็นกระบวนการของการขจัดใจขณะความคิดเดียวซึ่งเป็นแนวคิด ที่มุ่งถึงภาวะจิตใจในปัจจุบันที่ปรากฏเกิดขึ้นในพระอภิธรรมเรื่องจิต ความรู้ในปฏิจจสมุปบาทสามารถแบ่งออกเป็น 2 บริบท คือ 1. โลเกียปัญญา คือ ความรู้แบบโลก ซึ่งมี 2 ประการดังนี้ 1) การใช้ประสาทสัมผัสรับรู้ เห็นได้จากส่วนของอายตนะ 6 เป็นปัจจัยให้เกิดผัสสะ 2) การคิดเป็นผลมาจากผัสสะและมีผลให้เกิดเวทนา ตัณหา อุปาทาน ทั้งการรับรู้และการคิดนึกเกิดขึ้นติดต่อกันเสมอ ซึ่งก็คือความรู้ที่มนุษย์สามารถเห็นโดยประจักษ์อย่างชัดเจนตามประสบการณ์ของแต่ละบุคคล 2. โลกุตตรปัญญา คือ ความรู้ข้ามพ้นโลกจากบริบทข้างต้นพืงเห็นได้ว่าความรู้ที่สำคัญที่สุดตามหลักพุทธปรัชญาที่ปรากฏในปฏิจจสมุปบาทธรรมคือ ความรู้ในเรื่องทุกข์ และการแก้ปัญหาคือความทุกข์ หรือการขจัดอวิชชาซึ่งเป็นสาเหตุของความทุกข์ 2) ปฏิจจสมุปบาทเป็นหัวข้อธรรมที่อธิบายให้บุคคลทั่วไปเข้าใจอย่างลึกซึ้งได้ยากอย่างยิ่ง ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า ปฏิจจสมุปบาทนี้ เป็นธรรมที่ลึกซึ้ง ทั้งมีกระแสความลึกซึ้งเพราะไม่รู้ ไม่ตรัสรู้ ไม่แทงตลอดธรรมนี้ หมู่สัตว์นี้จึงเป็นเหมือนเส้นด้ายที่ยุ่ง เป็นเหมือนกลุ่มเส้นด้ายที่เป็นปม เป็นเหมือนหลุมำมุงกระต่ายและหญ้าปล้อง ย่อมไม่ผ่านพ้นอบาย ทุกติ และวินิบาต สงสาร

3. วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์นิพพานคามินีปฏิปทาตอนว่าด้วยปฏิจจสมุปบาทที่มีต่อการศึกษาและการปฏิบัติสมณะวิปัสสนาภาวนาในสังคมไทย การอธิบายปฏิจจสมุปบาทเป็นสิ่งยาก เพื่อให้ผู้สนใจเกิดความเข้าใจได้มีการบันทึกการอธิบายปฏิจจสมุปบาทไว้ว่า การสังวรระณาคความแห่งปฏิจจสมุปบาทอันใคร ๆ เว้นเสียแต่ท่านผู้สำเร็จอาคม (คือพระปริยัติ) และอริคม (คือมรรคผล) จะทำได้มีง่าย เหตุดังนี้ข้าพเจ้าซึ่งดูแล้วจะกล่าวพรรณนาปัจจัยการ (ทั้ง ๆ ที่) ยังไม่ได้ (นัยอันเป็น) ที่ตั้ง (ที่อาศัยด้วยกำลังปัญญาตน) ดังก้าวลงสู่สาครที่ยังไม่ได้เหยียบย่นฉะนั้น ก็แต่คำสอนข้อนี้เป็นคำสอนที่ประดัดประดาไปด้วยนัยแห่งเทศนาเป็นนานา (วิธี) ทั้งแนวทาง (พรรณนาคืออรรถกถา) ของท่านบูรพาจารย์เล่าก็ยังไม่ขาดสาย เป็นไปอยู่ (จนทุกวันนี้) เหตุใด เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าจักอาศัยทั้งสองนั้นลงมือพรรณนาความแห่งปฏิจจสมุปบาทนั้น การเข้าใจและเข้าถึงปฏิจจสมุปบาทธรรมเพียงการพิจารณาธรรมที่ลึกซึ้งเพียงลำพังไม่สามารถทำให้ผู้สนใจมีความรู้ความ

เข้าใจอย่างลึกซึ้งได้ ผู้มีความรู้ปฏิจสนูปบาทธรรมจำเป็นต้องอาศัยความรู้ทางปริยัติและประสบการณ์การปฏิบัติวิปัสสนาเพื่อให้เกิดความแตกฉานในสภาวะธรรมและเข้าถึงความลึกซึ้งแห่งธรรมของรายละเอียดของปฏิจสนูปบาทในที่สุด ซึ่งมีความสอดคล้องหลักการหลักสัทธรรม 3 ประการ คือ ปริยัติ คือการศึกษาให้เข้าใจ เพื่อนำความรู้ที่ได้ไปสู่การปฏิบัติ ปฏิบัติคือการลงมือปฏิบัติสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานเพื่อการหลุดพ้น และปฏิเวธคือประจักษ์แจ้งในผล อันเป็นการกระทำเพื่อให้ครบวงจรการเรียนรู้ทางพุทธศาสนา

องค์ความรู้ใหม่

1. คัมภีร์นิพพานคามินีปฏิปทา เรียบเรียงและนำเสนอเนื้อหาเชิงพรรณนาแบ่งออกเป็นจำนวน 9 ภาค เรียกว่า นิพพานคามินีปฏิปทา ประกอบด้วย ภาคที่ 1 ว่าด้วยเรื่องสมถกรรมฐาน (ตอน ก.) ภาคที่ 2 ว่าด้วยเรื่องสมถกรรมฐาน (ตอน ข.) ภาคที่ 3 ว่าด้วยเรื่อง รูปกรรมฐาน ธาตุกรรมฐาน ภาคที่ 4 ว่าด้วยเรื่อง นามกรรมฐาน ภาคที่ 5 มีเนื้อหาเกี่ยวกับปฏิจสนูปบาท (ตอน ก.) ภาคที่ 6 มีเนื้อหาเกี่ยวกับปฏิจสนูปบาท (ตอน ข.) ภาคที่ 7 มีเนื้อหาเกี่ยวกับปฏิฐานปัจจัยสี่ภาคที่ 8 มีเนื้อหาเกี่ยวกับลักษณะจิตทุกกะ ภาคที่ 9 มีเนื้อหาเกี่ยวกับวิปัสสนากรรมฐาน (พระภิกษุทันตะ อาจิณณเถระ, 2554)

2. การแปลคัมภีร์นิพพานคามินีปฏิปทา จากต้นฉบับภาษาพม่าเป็นภาษาไทย พบว่าต้นฉบับของคัมภีร์นิพพานคามินีปฏิปทา จัดพิมพ์เป็นภาษาพม่า ผู้แปลได้แปลเป็นภาษาไทยเทียบเคียงเนื้อหาบทกัมภีร์วิสุทธิมรรคซึ่งแต่งโดยพระพุทธโฆสาจารย์ การวิเคราะห์รูปศัพท์ตามหลักสัทศาสตร์ พบว่าคัมภีร์นิพพานคามินีปฏิปทากล่าวสรุปความไวยากรณ์ที่สำคัญจากคัมภีร์กัจจายนะ ปทรูปสิทธิ อภิธานปิปปิกากฎิกา อภิธานปิปปิกาสูจิ เป็นต้น และกล่าวสรุปความตามหลักอรรถศาสตร์ที่สำคัญจากคัมภีร์ธาตุกถา อภิธัมมัตถสังคหะ อภิธัมมัตถวิภาวินีฎีกา อภิธัมมัตถวิภาวินีอรรถโยชนา เป็นต้น ส่งผลต่อการศึกษาคำสอนทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้รู้คำศัพท์บาลีทางด้านสภาวะ และความหมายรวมทั้งองค์ธรรมต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง

3. การศึกษาปฏิจสนูปบาทเป็นแนวทางในการปฏิบัติโดยตรง ซึ่งผู้ปฏิบัติสามารถนำสภาวะปรมาัตถ์ที่ปรากฏในอรรถาธิบายในคัมภีร์เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ข้อมูลทางอภิธรรมก็ดี ทางสภาวะธรรมที่ได้จากการปฏิบัติก็ดี ความรู้พื้นฐานทางสัทศาสตร์แห่งการตีความและทำความเข้าใจในเนื้อหาธรรมะจะเกิดความแตกฉานในหัวข้อธรรมก็ดี ทั้งหมดล้วนเป็นผลให้ผู้ปฏิบัติทราบว่าการปฏิบัติของตนเองนั้นถูกต้องตามแนวทางที่พระพุทธองค์ เมื่อเกิดข้อสงสัยเกิดขึ้นในการปฏิบัติหากผู้ปฏิบัติเกิดสภาวะธรรมใด ๆ ผู้ปฏิบัติสามารถวินิจฉัยได้ในเบื้องต้นจากข้อมูลที่ถูกต้องตามที่ปรากฏในคัมภีร์ ผู้ปฏิบัติที่สามารถพิจารณาสภาวะธรรมที่ปรากฏจากการปฏิบัติแล้วจะทราบได้เองว่าความพยายามในการปฏิบัติของตนเองนั้นตรงตามที่พระพุทธองค์ได้แสดงตามความเป็นจริงหรือไม่ คัมภีร์นิพพานคามินีปฏิปทามีใช้เหตุหรือแนวทางในการปฏิบัติ หากแต่เป็นผลของการปฏิบัติวิปัสสนาให้เกิดความเข้าใจในแนวทางของการปฏิบัติ เมื่อผู้ปฏิบัติสามารถบรรลุถึงสภาวะที่ปรากฏก็จะเป็นผู้รู้ คือเป็นผู้มีปัญญาเข้าใจสภาวะธรรมตามความเป็นจริงนั่นเอง

ผู้ศึกษาพระธรรม มีความตั้งใจในการปฏิบัติจนสามารถเข้าถึงสภาวะธรรมได้ จะสามารถละทิฐิมานะลดอัตตาตัวตน สามารถมองสมาชิกในสังคมตั้งแต่ครอบครัว มิตรสหาย เพื่อนร่วมงาน ประชาชนในประเทศ รวมไปถึงประชากรโลกได้อย่างเข้าใจว่าสรรพสิ่งย่อมเกิดดับ ตนเองก็เกิดดับ คนอื่นทั้งหมดก็เกิดดับ มีแต่รูป

นาม จะทำให้เกิดความเอื้ออาทรและเมตตาต่อกัน ประโยชน์ของความเข้าใจในสภาวะธรรมรูปนาม จะก่อให้เกิดสันติสุขแก่มวลมนุษยชาติทั้งในโลกนี้ โลกหน้า และเป็นตนเองการบรรลุวิมุตติธรรมในที่สุด

สรุป

ความเข้าใจในหลักปฏิจจสมุปบาทที่แสดงสภาวะธรรมที่อาศัยปัจจัยเกิดขึ้นหรือการเกิดขึ้นพร้อมแห่งธรรมทั้งหลายโดยอาศัยกัน การที่สิ่งทั้งหลายอาศัยกันจึงเกิดมีกระบวนการของธรรมชาติที่เกิดขึ้นมีอยู่อย่างนั้น เนื่องจากเป็นหลักของกฎธรรมชาติหรือหลักความจริงที่มีอยู่ตามธรรมชาติที่ไม่มีใครสร้างหรือดลบันดาลให้เกิดมีขึ้น แต่เป็นหลักธรรมที่กล่าวถึงเหตุ และผลอันเป็นที่อาศัยซึ่งกันและกัน การนำหลักธรรมว่าด้วยปฏิจจสมุปบาทมาเชื่อมโยงเกี่ยวพันกับหลักธรรมคำสอนอื่น ๆ ทำให้เกิดการพัฒนาคูณภาพชีวิตใน 2 ด้าน คือ 1) ด้านกายภาพ เมื่อบุคคลเข้าใจในหลักปฏิจจสมุปบาทอันมีวิชาเป็นเหตุให้เกิดทุกข์แล้วจึงพยายามดับทุกข์พิจารณาสรรพสิ่งรอบกายด้วยสังขธรรมแห่งการไม่ปรุงแต่งให้เกิดอคติ หรือหาหนทาง อุบายเพื่อแก้ทุกข์ด้วยปัจจัยทางกายภาพ การปฏิบัติต่อรูปนามที่เป็นกองทุกข์ด้วยความเข้าใจที่ถูกต้องว่าทุกข์ดับได้ที่เหตุไม่ใช่การแก้ทุกข์ด้วยการแสวงหาทางรอดต่าง ๆ เพื่อดับทุกข์ทางกายภาพ 2) ด้านจิตวิทยา เมื่อบุคคลเข้าใจในหลักปฏิจจสมุปบาทอันมีวิชาเป็นเหตุให้เกิดทุกข์แล้วพยายามดับทุกข์ด้วยการดับอวิชชา เพื่อยุติการประพฤติดุสิตตนด้วยการพัฒนาการรักษาสีลจนกระทั่งยกระดับการพัฒนาคูณภาพชีวิตด้วยการพัฒนาจิตและปัญญาอันเป็นจุดเริ่มต้นแห่งการปฏิบัติธรรม ความเข้าใจจากการศึกษาปฏิจจสมุปบาทควบคู่กับการปฏิบัติธรรมสามารถทำให้ความเจริญแห่งภาวะทางจิตที่เป็นหนทางแห่งการหลุดพ้นได้เริ่มต้นขึ้น หนทางที่นำไปสู่ที่สุดแห่งทุกข์เริ่มปรากฏ แม้ปุถุชนผู้สนใจศึกษาปฏิจจสมุปบาทธรรมจะยังไม่สามารถบรรลุธรรมเป็นอริยบุคคลได้ ความสงบทางใจก็สามารถบังเกิดได้ อยู่ในสังคมอย่างผาสุกและยังมีสுகติเป็นที่หวัง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

หลักวิเคราะห์ในงานวิจัยนี้เป็นไปตามพระบาลีที่ปรากฏในพระไตรปิฎก อรรถกถา คัมภีร์ฎีกา คัมภีร์นิพพานคามินีปฏิบัติ ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่รวบรวมเรียบเรียงโดยพระเถระชาวเมย์มาร์ และจากหนังสือ ตำราเอกสารทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งในภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ ทำให้เกิดความลึกซึ้งกว้างขวาง อันจะนำไปสู่การปฏิบัติที่ถูกตรงต่อหนทางแห่งความพ้นทุกข์ จากการเข้าใจถึงต้นเหตุแห่งทุกข์ในวงจรปฏิจจสมุปบาท ซึ่งการวิจัยในครั้งนี้อาจมีขอบเขตข้อจำกัดด้านเวลาในการศึกษา หากผู้สนใจศึกษาในประเด็นที่เฉพาะเพิ่มเติม ย่อมสามารถนำแนวทางของการสืบค้นวิเคราะห์ในงานวิจัยนี้เป็นแนวทางของการศึกษาต่อไปได้

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยต่อไป

จากการศึกษาเรื่อง การแปลและวิเคราะห์ปฏิจจสมุปบาทในคัมภีร์นิพพานคามินีปฏิบัติ ตามที่ผู้วิจัยได้ศึกษาตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้แล้วนั้น ยังมีประเด็นที่เป็นสาระสำคัญที่น่าสนใจศึกษาค้นคว้า เช่น

1. ศึกษาการตีความและแปลความหมายตามหลักเนติปกรณ์
2. ศึกษาวิเคราะห์การส่งผลของปฏิจลสมุปปาทต่อการเจริญสมถและวิปัสสนา
3. การบูรณาการหลักการในปฏิจลสมุปปาทเพื่อทราบเหตุแห่งทุกข์และสร้างภูมิคุ้มกันด้านความทุกข์

บรรณานุกรม

- ทรงวิทย์ แก้วศรี. (2532). *คัมภีร์สำคัญทางพุทธศาสนา*. พิมพ์ครั้งที่ 1. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: จุฬารบรรณาการ.
- พระภิกษุทันตะ โสภณมหาเถระ (มหาสิสยาตอ). (2555). *คัมภีร์พระปฏิจลสมุปปาท*. ย่างกุ้ง: สแวงต่อ.
- พระภิกษุทันตะ อาจันณเถระ. (2554). *นิพพานคามินีปฏิบัติ*. ย่างกุ้ง: ออ่องปยง พุทธสาเป.
- พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ. (2566). *ปรมัตถโชติกะ*. กรุงเทพฯ: หจก.ทิพยวิสุทธ.
- พระราชบัญญัติการศึกษาปริยัติธรรม. (2562). *ราชกิจจานุเบกษา*. สำนักนายกรัฐมนตรี. เล่มที่ 136 ตอน 50 ก. 16 เมษายน.
- เสฐียร ทั้งทองมะดัน และ พระมหาพุทธนา นรเชษฐ. (2562). ศึกษาปฏิจลสมุปปาทในพุทธปรัชญาเถรวาทกับแนวคิดแบบธรรมชาตินิยม. *วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์*. 3(1), 61-78.

ศึกษาวิเคราะห์เรื่องกรรมตามหลักพระอภิธรรม

An Analytical Study of Kamma based on Abhidhamma

¹ระพีพันธุ์ พิสุธิพันธุ์, ²พระปัญญาวชิรบัณฑิต (สมบูรณ์ วุฑฒิโกโร),

³แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม และ ⁴พระศรีวินยาภรณ์ (สายรุ้ง อินทาวุธ)

¹Rapeepan Pisuthipan, ²Phra Panyavajrapandit (Somboon Vutthikaro),

³Mae chee Kritsana Raksachom, and ⁴Phra Srivinayaphon (Sairung Intawuttho)

^{1,2,3}บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{1,2,3}Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

⁴บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

⁴Graduate School, Mahamakut Buddhist University.

¹Corresponding Author's Email: repee2024@gmail.com

Received: September 22, 2024; **Revised:** December 16, 2024; **Accepted:** December 18, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษากรรมตามหลักพระอภิธรรม 3) เพื่อวิเคราะห์กรรมตามหลักพระอภิธรรม เป็นงานวิจัยเชิงเอกสาร โดยศึกษาจากพระไตรปิฎกและอรรถกถาพร้อมทั้งเอกสารที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัย พบว่า 1) เจตนา คือ ความจงใจเป็นสภาพธรรมที่ส่งผลให้ทำกรรมดี หรือไม่ดีผ่านช่องทางกาย วาจา และใจ เจตนาเป็นเหตุให้เกิดพฤติกรรมการดำเนินชีวิตที่ดี หรือไม่ดี เป็นบุญหรือเป็นบาป พระพุทธศาสนาสอนให้รับผิดชอบการกระทำของตนเอง โดยมีเจตนาขับเคลื่อนให้กระทำความชั่วส่งผลให้มีความสุขกายสุขใจ เจตนาขับเคลื่อนให้กระทำความดีส่งผลให้มีความสุขกายทุกขใจ 2) กรรมตามหลักพระอภิธรรมแบ่งเป็น อกุศลกรรม 12 ประการ กามาวจรกุศล 8 ประการ รูปาวจรกุศลกรรม 5 ประการ อรูปาวจรกุศล 4 ประการ อกุศลกรรม 12 แบ่งเป็น ความโลภที่ประกอบด้วยความเห็นผิดจิตวิปลาส 4 ประการ ความโลภที่ไม่ประกอบด้วยความเห็นผิด 4 ประการ ความโกรธมี 2 ประการ คือ โกรธเอง และมีคนมาชี้แนะให้โกรธ ความหลงมี 2 ประการคือ ความสงสัยที่เป็นอกุศลและความฟุ้งซ่าน กามาวจรกุศลกรรม มี 8 ประการ คือ ความดีที่ตั้งใจทำเองหรือมีบุคคลอื่นชักชวน ประกอบด้วยปัญญา 4 ประการ ความดีที่ไม่มีปัญญา 4 ประการ รูปาวจรกุศลกรรม คือ ระดับรูปฌาน 5 ระดับ อรูปาวจรกุศลกรรม 4 คือ ระดับอรุพฌาน 4 ระดับ 3) การรักษากกรรม คือ การรักษากจิตอยู่ในระดับกามาวจรกุศลจิต ประกอบด้วย ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา สัมมามวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ เพื่อการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขในปัจจุบัน พัฒนาจิตเพื่อมีความสุขระดับฌานจิต 5 ระดับ องค์ของฌานจิต ประกอบด้วย วิตก วิจาร ปีติ สุข และเอกัคคตา พัฒนาจิตให้ขึ้นสู่ระดับอรุพฌานจิต 4 ระดับ องค์ของอรุพ

ฉานจิตประกอบด้วย อุปเพกขาและเอกัคคตา พัฒนาจิตให้มีความสุขที่ยั่งยืน คือ ระดับจิตของพระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์

คำสำคัญ: กรรม; เจตนา; พระอภิธรรม

Abstract

The study consisted of the following objectives: 1) to investigate the concept of *kamma* in Buddhism; 2) to explore *kamma* according to Abhidhamma; and 3) to analyze *kamma* according to Abhidhamma. The study used a documentary research approach to investigate the Tipitaka and its commentary, as well as related documents. The study found that 1) *cetanā* refers to one's volition or intention to perform wholesome or unwholesome *kamma*, be it intellectual, vocal, or physical. *Cetanā* is the cause that leads to behavior, whether good or bad, meritorious or demeritorious. Buddhism emphasizes taking responsibility for one's own actions, with *cetanā* serving as the driving force for wholesome *kamma*, which leads to physical and mental happiness, and unwholesome *kamma*, which leads to physical and mental suffering. 2) According to Abhidhamma, *kamma* is divided into 12 unwholesome actions (*akusalakamma*), 8 sense-sphere wholesome states (*kāmāvacarakusala*), 5 fine-material-sphere wholesome states (*rūpavacarakusala*), and 4 immaterial-sphere wholesome states (*arūpavacarakusala*). 12 Unwholesome actions (*akusalakamma*) is divided into greed that contains 4 kinds of distortion (*vipallāsa*) and that which does not contain 4 kinds of wrong view. There are 2 kinds of hatred: one that is angry by oneself, and one that is provoked by others. There are 2 kinds of delusion, namely unwholesome doubt and distraction. 8 Sense-sphere wholesome states (*kāmāvacarakusala*) refer to wholesomeness that is either self-initiated or motivated by others, and contain 4 kinds of wisdom. There are also another kind of wholesome states that do not contain 4 kinds of wisdom. 5 Fine-material-sphere wholesome states (*rūpavacarakusala*) consist of 5 absorptions, while 4 immaterial-sphere wholesome states (*arūpavacarakusala*) consist of 5 absorptions. 3) To maintain the mind in the sense-sphere wholesome states, one must cultivate faith (*saddhā*), effort (*virīya*), mindfulness (*sati*), concentration (*samādhi*), wisdom (*paññā*), right speech (*sammāvācā*), right action (*sammākammanta*), and right livelihood (*sammāājīva*) in order to lead a happy life in the present moment. One should also cultivate one's mind in order to achieve happiness and 5 absorptions. The establishment of *jhāna* or absorptions consists of thoughts (*vitakka*), investigation (*vicāra*), joy (*pīti*), one-pointedness (*ekaggata*), while the establishment of formless *jhāna* or absorptions consists of equanimity (*upekkhā*) and one-pointedness (*ekaggata*). The mental development for long-term happiness is the level of mind of the Stream-Entrer, the Once-Returner, the Non-Returner, and the Arahant.

Keywords: *kamma*; *cetanā*; Abhidhamma.

บทนำ

คำสอนทางพระพุทธศาสนาบรรจุอยู่ในพระไตรปิฎก 3 ปิฎก คือ 1. พระวินัยปิฎก 2. พระสุตตันตปิฎก 3. พระอภิธรรมปิฎก พระอภิธรรมปิฎกเป็นปิฎกที่รวบรวมคำสอนที่เป็นสภาวะที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับจิต เจตสิก รูป นิพพาน คำสอนเรื่องกรรม หรือที่เรียกว่า การกระทำนั้นปรากฏอยู่ในพระอภิธรรมในลักษณะของสภาวะที่เรียกว่า กุศลธรรม อกุศลธรรม อัปายกตธรรม (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: อภ.สง.(ไทย); 34/1/124) ดังข้อความว่า “จิตที่เป็นกามาวจรซึ่งเป็นกุศล สหระคด้วย

โสมนัส สัมปยุตด้วยญาณ” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: อภ.สง.(ไทย); 34/1/1) ข้อความว่า “จิตที่เป็นอกุศล สหระคด้วยโสมนัส สัมปยุตด้วยทวิภูฏี” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: อภ.สง.(ไทย); 34/365/110) ข้อความว่า “จิตที่เป็นอกุศล สหระคด้วยโหมนัส สัมปยุตด้วยปฏิมะ” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: อภ.สง.(ไทย); 34/413/120) และข้อความว่า “จิตที่เป็นอกุศล สหระคด้วยอุเปกขา สัมปยุตด้วยวิจิจจณา” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: อภ.สง.(ไทย); 34/422/122) และข้อความว่า “จิตที่เป็นอกุศล สหระคด้วยอุเปกขา สัมปยุตด้วยอุทธัจจะ” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: อภ.สง.(ไทย); 34/427/123) จากข้อความเหล่านี้เป็นการอธิบายกรรมผ่านเรื่องจิตและเจตสิก และข้อความที่แสดงถึงการที่จิตและเจตสิกมีลักษณะสภาวะอย่างนี้จะทำให้เกิดห่วงโซ่แห่งปฏิจสงมุบพาท คือ ความไม่รู้ที่เป็นอวิชชา เป็นเหตุให้เกิดสังขารการปรุงแต่งที่ดีและไม่ดีส่งผลให้เกิดมีวิญญาน คือ การได้ชีวิต วิญญานส่งผลให้เกิดนามรูป เป็นต้น (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: อภ.สง.(ไทย); 35/286/268)

ในคัมภีร์อภิธรรมมีคำว่า “กัมมปัจจัย” ได้แก่สภาพที่อาศัยเป็นไปโดยกรรม ซึ่งประกอบด้วย “เจตนา” และ “กิเลส” ซึ่งทั้งสองอย่างล้วนเป็น “เจตสิก” นอกจากนั้น “สภาวะธรรมที่กิเลสทำให้เศร้าหมอง และเป็นอารมณ์ของกิเลสเป็นปัจจัยแก่สภาวะธรรมที่กิเลสทำให้เศร้าหมองและเป็นอารมณ์ของกิเลสโดยกัมมปัจจัย ได้แก่เจตนาที่กิเลสทำให้เศร้าหมองและเป็นอารมณ์ของกิเลสเป็นปัจจัยแก่สัมปยุตชั้นธโดยกัมมปัจจัย” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: อภ.ป.(ไทย); 40/20/892) และข้อความว่า “ขันธที่เป็นอกุศลซึ่งเกิดก่อน ๆ เป็นปัจจัยแก่ขันธที่เป็นอกุศลซึ่งเกิดหลัง ๆ โดยอุปนิสสยปัจจัย (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: อภ.ป.(ไทย); 40/423/274) และข้อความเกี่ยวกับการอธิบาย ปกตูปนิสสยปัจจัยว่า “บุคคลอาศัยราคะแล้วฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ พุตเท้ง พุตส่อเสียด พุตคำหยาบ พุตเพ้อเจ้อ จัดแะ ปล้นไม่ให้เหลือ ปล้นเรือนหลังเดียว ดักจี้ที่ทางเปลี่ยว ล้วงเกินกรรยาผู้อื่น ฆ่าชาวบ้าน ฆ่าชาวนิคม ฆ่ามารดา ฆ่าบิดา ฆ่าพระอรหันต์ มีจิตประทุษร้ายทำพระโลหิตของพระตถาคตให้ห้อ ทำลายสงฆ์ให้แตกกัน อาสยโทสะ” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: อภ.ป.(ไทย); 40/423/274) สำหรับในอภิธัมมัตถสังคหะ ปรากฏคำว่า กัมมจตุกกะ แบ่งกรรมออกเป็น 4 หมวด คือ หมวดที่ 1. แบ่งกรรมตามหน้าที่ 2. แบ่งกรรมตามลำดับการส่งผล 3. แบ่งกรรมตามอำนาจการให้ผล 4. แบ่งกรรมโดยมูลฐานการให้ผล (พระอนุรุธาจารย์, 2546) ในอภิธัมมัตถวิภาวินีฎีกามีการอธิบายถึงกรรมโดยอำนาจแห่งกิจ โดยลำดับแห่งการให้ผล โดยอำนาจแห่งการให้ผล โดยอำนาจเป็นมูลฐานให้ผล (พระสมุญคลาจารย์, 2546)

จากข้อความดังกล่าวมาข้างต้นนี้เป็นการอธิบายเรื่องกรรม ที่ปรากฏในคัมภีร์พระอภิธรรม เป็นการอธิบายเรื่องกรรมที่ใช้ศัพท์ยาก ศัพท์เฉพาะ เนื้อหาของกรรมล้วนเกี่ยวกับสภาวะธรรมที่เป็นจิต เจตสิก รูป จึงยากที่จะเข้าใจ จำเป็นต้องได้รับการอธิบายเพื่อความเข้าใจในการศึกษาพระพุทธศาสนา

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการวิเคราะห์ เรื่องกรรมตามหลักพระอภิธรรม ด้วยภาษาและสำนวน ที่ง่ายเหมาะแก่การเข้าใจ การวิเคราะห์และอธิบายเรื่องกรรมนี้ จึงเหมาะสมสำหรับบุคคลทั่วไปและผู้ที่มีได้มี พื้นความรู้ทางธรรมสูง โดยผู้วิจัยศึกษาถึงแนวคิดเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา ศึกษากรรมตามหลักพระ

อภิธรรมและวิเคราะห์หลักการเรื่องกรรมในคัมภีร์พระสูตรและพระอภิธรรม เพื่อสร้างความเข้าใจให้พุทธศาสนิกชน และผู้สนใจ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาเรื่องกรรมตามหลักพระอภิธรรม
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์กรรมตามหลักพระอภิธรรม

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์เรื่องกรรมในพระอภิธรรม เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยการรวบรวมข้อมูลในเอกสารคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ขอบเขตงานวิจัยมี 2 ด้าน คือ (1) ขอบเขตด้านเนื้อหา ได้แก่ แนวคิดในเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา ศึกษากรรมตามหลักพระอภิธรรม หลังจากนั้นจะนำเรื่องกรรมในพระอภิธรรมไปวิเคราะห์ (2) ขอบเขตด้านเอกสาร ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 อรรถกถาภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คัมภีร์อภิธรรมมัตถสังคหะ คัมภีร์อภิธรรมมัตถวิภาวนีฎีกา เอกสารตำราวิชาการ บทความวิชาการ วิทยานิพนธ์ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ขั้นตอนการวิจัยมีดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาข้อมูลจากแหล่งที่เกี่ยวข้อง โดยที่ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องได้แก่ เอกสารคัมภีร์ และงานวิจัยต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา

ขั้นตอนที่ 2 วิเคราะห์โดยนำข้อมูลแนวคิดเรื่องกรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เรื่องกรรมในคัมภีร์พระอภิธรรมและนำหลักกรรมในคัมภีร์พระอภิธรรมเท่านั้น

ขั้นตอนที่ 3 นำมาเรียบเรียงวิเคราะห์กรรมในคัมภีร์พระสูตรและคัมภีร์พระอภิธรรม

ขั้นตอนที่ 4 สรุปนำเสนอผลการวิจัยและข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 การศึกษาแนวคิดเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา จากการศึกษาพบว่า กรรม คือ เจตนา หรือความตั้งใจในการลงมือทำความดี หรือความชั่ว มนุษย์ทั้งหลายที่ดำเนินชีวิตในปัจจุบันนี้ด้วยการประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองและครอบครัว มีทั้งเจตนาที่บริสุทธิ์และไม่บริสุทธิ์ ผู้ที่มีเจตนาบริสุทธิ์จะแสดงออกทางกาย วาจา ใจ ที่ซื่อสัตย์ต่ออาชีพต่อบุคคลรอบข้างมีความปรารถนาดีต่อกัน เจตนาดีทั้งดีและไม่ดี เจตนาดีทำให้การกระทำดี เจตนาไม่ดีจะทำให้การกระทำไม่ดี กรรมนั้นจึงเป็นค่ากลาง ๆ ขึ้นอยู่กับเจตนาแรงกล้าในด้านดีหรือไม่ดี เจตนาเป็นตัวขับเคลื่อน การกระทำความดี คือ การไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติดื้อต่อสามีหรือภรรยาของผู้อื่น ไม่พูดปดหรือพูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดเพ้อเจ้อ ไม่ดื่มสุรา ทั้ง 5 นี้ คือ หลักมนุษยธรรม

ส่วนการกระทำกรรมไม่ดี คือ เจตนาในการฆ่าสัตว์ใหญ่สัตว์น้อย เจตนาในการลักทรัพย์ เจตนาในการประพฤติดุสิตามีหรือภรรยาผู้อื่น เจตนาในการพูดเท็จพูดปดพูดส่อเสียดพูดคำหยาบพูดเพื่อเจ้า เจตนาในการดื่มสุรา การที่ศีลข้อที่ 1 จะขาด นั้นทางพระพุทธศาสนามีเกณฑ์ในการตัดสิน คือ สัตว์ที่จะฆ่านั้นมีชีวิต บุคคลผู้ที่จะฆ่ามีจิตใจที่อยากฆ่า มีความพยายามในการฆ่า ทำยที่สุดสัตว์นั้นตายด้วยน้ำมือผู้ฆ่า หากไม่ครบองค์ประกอบศีลก็ไม่ขาดแต่ศีลนั้นต่างและพริ้ว ศีลข้อที่ 2 การลักทรัพย์ การที่ศีลข้อที่ 2 จะขาดนั้นมีเกณฑ์ในการตัดสิน คือ ทรัพย์นั้นมีเจ้าของครอบครอง มีความสำคัญว่า ทรัพย์นั้นมีผู้ครอบครอง มีความตั้งใจในการลักขโมย มีความพยายามในการขโมย ลักขโมยมาด้วยความพยายามนั้น ศีลข้อที่ 3 ประพฤติผิดในภรรยาหรือสามีของผู้อื่น การที่ศีลข้อที่ 3 จะขาด มีเกณฑ์ในการตัดสิน มีสตรีหรือบุรุษที่จะพึงล่วงละเมิด มีจิตคิดจะเสพในสตรีหรือบุรุษ มีความพยายามในการที่จะเสพ มีความยินดีในการที่จะเสพสตรีหรือบุรุษ ศีลข้อที่ 4 มีเกณฑ์ในการตัดสิน คือ เรื่องไม่จริง จิตคิดจะกล่าวให้คลาดเคลื่อน ความพยายามที่จะพูดเท็จเกิดจากจิต ทำยที่สุดมีคนเชื่อตาม การรักษาศีลเรียกว่า กรรมขาว ผลที่ได้รับ คือ ความดีความสุข ส่วนการผิดศีลเรียกว่า กรรมดำ ผลที่ได้รับ คือ ความเดือดร้อนใจ เกณฑ์ในการตัดสินกรรมดีที่ปรากฏในอรรถกถาธรรมบท คือ กรรมใดที่บุคคลทำแล้วตนเองไม่เดือดร้อนคนอื่นไม่เดือดร้อน กรรมนั้นเป็นกรรมดี แต่ทว่ากรรมใดที่บุคคลทำแล้วตนเองเดือดร้อนคนอื่นเดือดร้อนกรรมนั้น เป็นกรรมไม่ดี

ในพระไตรปิฎกปรากฏข้อความเกี่ยวกับกรรมว่า สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน นอกจากนั้นกรรมยังแบ่งออกเป็น 12 ชนิด โดยแบ่งตามกาลเวลา คือ กรรมให้ผลในชาติปัจจุบัน เรียกว่า ภูมิฐธรรมเวทนิยกรรม กรรมให้ผลในชาติหน้าเรียกว่า อุปัชชเวทนิยกรรม กรรมให้ผลในชาติต่อ ๆ ไป เรียกว่า อปรปริยายเวทนิยกรรม กรรมหนัก คือ การฆ่าบิดาการฆ่ามารดาการฆ่าพระอรหันต์ ทำพระโลหิตของพระพุทธเจ้าให้ห่อพระโลหิต การทำสังฆเภทเรียกว่าครุกรรม สำหรับกรรมนำเกิดเรียกว่าชนกกรรม กรรมที่คอยสนับสนุนเรียกว่า อุปัตถัมภกกรรม กรรมที่คอยเบียดเบียนเรียกว่า อุปปีฬกกรรม กรรมที่คอยตัดรอนเรียกว่า อุปฆาตกรรม เปรียบกรรมชนิดนี้เหมือนโคที่อยู่ใกล้ประตูคอก เมื่อเปิดคอกแล้วหากไม่มีโคตัวหนุมที่มีกำลังแข็งแรงออกไปก่อน โคตัวที่อยู่ใกล้ประตูคอกจะออกไปก่อน ถึงแม้โคตัวนั้นจะเป็นโคแก่ กรรมที่ทําเป็นประจำเรียกว่า พหุลกรรม หรืออาจิณณกรรม ลักษณะของอาจิณณกรรม คือ หากบุคคลใดเจริญกรรมฐานเป็นประจำ หรือสวดมนต์เป็นประจำ ตักบาตรเป็นประจำ ทุกคนทำคุณงามความดีเป็นประจำตลอดชีวิตลักษณะนี้เรียกว่า กุศลอาจิณณกรรม หากบุคคลใดฆ่าสัตว์เป็นอาชีพ เลี้ยงชีวิตด้วยการฆ่าสัตว์เป็นเวลานาน หรือประกอบอาชีพฆ่าไก่ขาย อาชีพฆ่าหมูเลี้ยงชีพ ฆ่าวัว เลี้ยงไก่ เลี้ยงเป็ด เลี้ยงวัว เลี้ยงหมู ขายชีวิตสัตว์ ในสังคมไทยยุคปัจจุบันนี้ ปรากฏมีแก๊งคอลเซ็นเตอร์ระบาดลอบหลวงประชาชนทั่วประเทศ ประชาชนประสบความยากลำบากเนื่องจากถูกแก๊งคอลเซ็นเตอร์หลอกให้ทำธุรกรรมการเงิน คนไทยสูญเสียเงินเนื่องจากไม่รู้ไม่ทันแก๊งคอลเซ็นเตอร์ กลุ่มทำกรรมลักษณะเหล่านี้เรียกว่าทำอกุศลอาจิณณกรรม กรรมที่ทำตอนใกล้จะตายเรียกว่า อาสันนกรรม กรรมที่สักแต่ว่ากระทำเรียกว่ากฏัตตกรรม และกรรมที่ไม่ส่งผลเรียกว่าอโหสิกรรม ลักษณะของอโหสิกรรม คือหากบุคคลนั้นสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้วหลังจากปรินิพพานแล้ว กรรมนั้นจะไม่

ตามส่งผลยกตัวอย่างของพระองค์หลีกมาลก่อนบรรลุประอรหันต์ได้ฆ่าคนไว้จำนวน 999 คน กรรมนั้นจะตามส่งผลในขณะที่พระอรหันต์ยังมีชีวิตอยู่ปรากฏว่าพระองค์หลีกมาลไปบิณฑบาตจะมีกอนดินท่อนไม้ที่บุคคลขว้างไปในที่อื่น ๆ สิ่งเหล่านั้นได้ลอยมากระทบพระองค์หลีกมาลเลื้อยอาบกลับวัดทุกวัน หากพระอรหันต์นั้นปรินิพพานแล้ว กรรมทั้งหมดจะเป็นอโหสิกรรมไม่ตามส่งผล

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิจัยว่า กรรมตามการอธิบายตามแนวพระอภิธรรมนั้น เกิดจากเจตนาที่เกิดร่วมกันกับจิตและเจตสิก ทำให้เกิดอกุศลกรรมมีทั้งหมด 12 สภาวะ ดังนี้ จิตที่เป็นโลกจิตตามอภิธรรมมี 8 สภาวะ คือ (1) ความโลภที่มีความเห็นผิดมีความดีใจมีความโลภเอง เช่น การเป็นโจรปล้นร้านทอง ปล้นร้านค้า ปล้นบ้านเรือน ฉ้อโกงทั้งโดยตรงและเชิงนโยบาย ทูจริต หลอกหลวงเงินของผู้อื่นมาเป็นของตน เมื่อได้สิ่งของมาแล้วเกิดความดีใจครอบครองเป็นของตนเอง (2) ความโลภที่มีความเห็นผิดมีความดีใจมีคนมาชักชวนชักจูงให้ร่วม ขบวนการปล้น ขบวนการหลอกหลวง (3) ความโลภที่ไม่มีความเห็นผิดมีความดีใจโสมนัส เกิดความอยากได้เองแสวงหาอย่างถูกต้อง ไม่ยึดมั่นในสิ่งของเหล่านั้น (4) ความโลภที่ไม่มีความเห็นผิดมีความดีใจโสมนัส มีคนชักชวนให้อยากได้และแสวงหาอย่างถูกต้องไม่ยึดมั่นในสิ่งของเหล่านั้น (5) ความโลภที่มีความเห็นผิดมีอารมณ์เฉย ๆ เกิดความโลภเอง ปล้น จี้ ฉ้อโกง ทำด้วยตนเอง (6) ความโลภที่มีความเห็นผิดมีอารมณ์เฉย ๆ มีคนชักชวนให้โลภชักชวนให้อยากได้ ชักชวนให้โกง (7) ความโลภที่ไม่มีความเห็นผิดมีอารมณ์เฉย ๆ เกิดความโลภอยากได้เอง แสวงหาสิ่งของด้วยความถูกต้อง (8) ความโลภที่ไม่มีความเห็นผิดรู้บาปบุญคุณโทษแต่มีคณสังให้ไปขโมยทั้ง ๆ ที่ไม่เต็มใจ มีอารมณ์เฉย ๆ เช่น นาย ก.เป็นคนรู้บาปบุญคุณโทษ ทราบดีว่าการขโมยผิดศีลธรรม แต่ต้องจำใจขโมย เนื่องจากมารดาสั่งให้ขโมย ทั้งหมดที่กล่าวมานี้มาจากจิต ไม่สามารถห้ามจิตได้ ดังนั้นความโลภก็เกิดขึ้นกับบุคคลต่าง ๆ ในโลกนี้ (9) การกระทำที่เกิดขึ้นเวลาไม่พอใจ ไม่พอใจ หรือไม่ต้องการ คือ โกรธ เกิดการกระทำนั้น ๆ ขึ้นมาด้วยความปกติ มีความโกรธ รู้สึกขึ้นมาเอง (10) ความโกรธที่เกิดขึ้นโดยขณะเกิดความโกรธนั้นมีบุคคลชักชวนกระตุ้นให้เกิดความโกรธ (11) ในขณะที่ความรู้สึกปกติ มีความหลงหรือเห็นผิด ทำให้รู้สึกถึงเลวร้ายในพระรัตนตรัย สงสัยเรื่องกรรม สงสัยบิดามารดาไม่มีบุญคุณแก่ตน (12) ในขณะที่ความรู้สึกปกติ มีความหลงหรือเห็นผิด เกิดพร้อมด้วยความฟุ้งซ่านอกุศลกรรม คือ จิตโลภ จิตโกรธ จิตหลงนั่นเอง

กุศลกรรมโดยจิตในกามภูมิที่นำไปเกิดการสร้างกุศลกรรมและรับผลของกุศลกรรม การสร้างกุศลในกามภูมิโดยจิตได้สะสมกุศลกรรมไว้เพียงพอแล้ว ชีวิตบุคคลในกามภูมินี้จะมีวิธีการคิดและการดำเนินชีวิตล้วนไปในทางกุศล และชีวิตบุคคลเหล่านี้ ประกอบด้วยสัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิเป็นหลัก เพื่อเป็นการระมัดระวังและเพื่องดเว้นในการสร้างบาปอยู่เสมอ สภาวะจิตที่เป็นกุศลมี 8 สภาวะคือ (1) มีความสุขในขณะที่กระทำความดี มีปัญญาเกิดขึ้นมาเอง ความรู้สึกยินดีในขณะที่มีปัญญาเกิดขึ้นเองไม่มีบุคคลชักนำ (2) มีความสุขในขณะที่กระทำความดีมีปัญญามีความรู้สึกยินดีเกิดขึ้นโดยมีเหตุหรือบุคคลชักนำ (3) กุศลจิตเกิดพร้อมด้วยความรู้สึกยินดีในขณะนั้นไม่ได้มีปัญญาเกิดขึ้นมาเอง (4) กุศลเกิดขึ้นพร้อมด้วยความรู้สึกยินดีในขณะนั้นไม่ได้มีปัญญาเกิดขึ้นโดยมีเหตุหรือมีคนชวนทำกุศล (5) กุศลเกิดพร้อมด้วยความรู้สึกเฉย ๆ ในขณะเกิดนั้นมีปัญญาไม่มีใครชวนทำความ

ความดีมีจิตทำด้วยตนเอง (6) กุศลเกิดพร้อมด้วยความรู้สึกละเอียด ๆ เกิดพร้อมด้วยปัญญา เกิดขึ้นโดยมีเหตุหรือบุคคลชักนำ (7) กุศลเกิดพร้อมด้วยความรู้สึกละเอียด ๆ ในขณะที่กระทำนั้น ไม่ได้มีปัญญาอยากทำกุศลโดยไม่มีใครชวน (8) กุศลเกิดในขณะที่กระทำนั้นความรู้สึกละเอียด ๆ ไม่ได้มีปัญญาเกิดขึ้นโดยมีเหตุหรือบุคคลชักชวน

กุศลกรรมของรูปพรหม โดยเริ่มต้นจากการปฏิบัติมานที่เริ่มต้นมาจากการปฏิบัติสมถกรรมฐาน โดยรูปฌานกุศลแบ่งออกเป็น 5 ระดับ คือ ระดับปฐมฌาน ระดับทุติยฌาน ระดับตติยฌาน ระดับจตุตถฌาน และระดับปัญจฌาน รูปฌานระดับ 1 ปฐมฌานจิต มีการยกจิตขึ้นสู่อารมณ์ในสมถกรรมฐาน การประคองจิตให้อยู่เฉพาะอารมณ์กรรมฐาน ความอึดเอิบปิติใจความสุขและมีอารมณ์เดียวซึ่งเป็นอารมณ์พิเศษของกรรมฐาน ระดับ 2 ทุติยฌานจิตในการปฏิบัติการประคองจิตให้อยู่เฉพาะอารมณ์กรรมฐาน ความอึดเอิบปิติใจความสุขทางใจ และมีอารมณ์เดียวซึ่งเป็นอารมณ์พิเศษของกรรมฐาน ระดับ 3 ตติยฌานจิต ความอึดเอิบปิติใจความสุขใจ และมีอารมณ์เดียวซึ่งเป็นอารมณ์พิเศษของกรรมฐาน ระดับ 4 จตุตถฌานจิต ความสุขทางใจ และมีอารมณ์เดียวซึ่งเป็นอารมณ์พิเศษของกรรมฐาน ระดับ 5 ปัญจฌานจิต มีอารมณ์เป็นกลางและมีอารมณ์เดียวซึ่งเป็นอารมณ์พิเศษของกรรมฐาน

อรุปาวจรกุศล พรหมผู้ที่กำเนิดในอรุปภูมินี้ เป็นผู้มีเฉพาะนามขันธ์ 4 คือ (1) อากาสัญญายตนกุศลฌานจิต (2) วิญญาณัญญายตนกุศลฌานจิต (3) อากิญจัญญายตนกุศลฌานจิต (4) เนวสัญญานาสัญญายตนกุศลฌานจิต องค์ฌานคือมีอารมณ์เป็นกลาง (อุเบกขา) และมีอารมณ์เดียว (เอกัคคตา) ซึ่งเป็นอารมณ์พิเศษของกรรมฐาน ฌานจิตที่เป็นอรุปฌานเหล่านี้เมื่อบุคคลนั้นเสียชีวิตไปแล้วไปเกิดเป็นอรุปพรหม ตัวอย่างเช่น อาฬารดาบสและอุทกดาบสราชมุนี

วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการวิจัยพบว่าการวิเคราะห์เรื่องกรรมตามหลักพระอภิธรรม คือ การกระทำกรรมเกิดจากจิตสั่งให้ทำกรรมทั้งดีและไม่ดี หากรักษากิจได้ก็ได้ชื่อว่ารักษากกรรม บุคคลทั้งหลายทำกรรมระดับอกุศลกรรม กุศลกรรม ก็เนื่องมาจากจิต อกุศลจิตทำให้เกิดอกุศลกรรม กรรมตามแนวพระอภิธรรมปิฎกเป็นการอธิบายโดยความสัมพันธ์กับจิต อกุศลจิตเป็นอกุศลกรรม กุศลจิตขึ้นกามาวจรเป็นกามาวจรกุศลกรรม กุศลจิตขึ้นรูปาวจรเป็นรูปาวจรกุศลกรรม กุศลจิตขึ้นอรุปาวจรเป็นอรุปาวจรกุศลกรรม สำหรับการแบ่งกรรมตามคัมภีร์อภิธรรมมัตถสังคหะซึ่งเป็นคัมภีร์ชั้นหลังแบ่งกรรมออกเป็น 16 ประเภท ดังนี้

1. กรรมโดยอำนาจแห่งกิจ มี 4 ประเภท คือ

1) ชนกกรรม กรรมที่ทำหน้าที่ให้เกิด 2) อุปัตถัมภกกรรม กรรมอุปถัมภ์ 3) อุปปีฬกกรรม กรรมเข้าไปเบียดเบียน 4) อุปฆาตกรรม กรรมเข้าไปตัดรอน (พระอนุรุทธาจารย์, 2546)

2. กรรมโดยลำดับการให้ผล มี 4 ประเภท คือ

1) ครุกรรม กรรมที่มีกำลังหนัก 2) อาสันนกรรม กรรมที่ใกล้จะตาย 3) อาจิณณกรรม กรรมที่เคยสั่งสมไว้ 4) กตัตตากรรม กรรมที่สักว่าเป็นอันทำที่มีกำลังอ่อน

3. กรรมโดยอำนาจแห่งการให้ผล คือ

1) ทิฏฐธรรมเวทนียกรรม กรรมที่ให้ผลในชาติปัจจุบัน 2) อุปปัชชเวทนียกรรม กรรมที่ให้ผลในชาติหน้า 3) อปราปรเวทนียกรรม กรรมที่ให้ผลในชาติอื่น ๆ สืบต่อไป 4) โอโหสิกรรม กรรมที่ให้ผลแล้ว หรือยังไม่ให้ผล หรือไม่ให้ผล

4. กรรมโดยอำนาจเป็นมูลฐานให้ผล มี 4 ประเภท คือ

1) อกุศลกรรม 2) กามาวจรกุศลกรรม 3) รูปาวจรกุศลกรรม 4) อรูปาวจรกุศลกรรม (พระอนรรุทธารจารย์, 2546)

จากข้อมูลเหล่านี้ทำให้ทราบว่า การแบ่งกรรมในคัมภีร์ชั้นเป็นการแบ่งกรรมตามหน้าที่ ตามลำดับแห่งการให้ผล ตามอำนาจความหนักเบาของกรรม ตามอำนาจรากเหง้าที่เป็นมูลฐาน ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคมีข้อมูลเกี่ยวกับกรรมมีจำนวน 12 ประเภท แบ่งโดยอำนาจแห่งหน้าที่ (กิจ) มี 4 ประเภท 1. กรรมนำเกิด (ชนกกรรม) 2. กรรมสนับสนุน (อุปถัมภกกรรม) 3. กรรมเบียดเบียน (อุปปีฬกรรม) 4. กรรมตัดรอน (อุปฆาตกรรม) แบ่งตามความหนักและเบา มี 4 คือ 1. กรรมหนัก (ครุกรรม) 2. กรรมใกล้ตาย (อาสันนกรรม) 3. กรรมที่ทำให้ประจำ (อาจิณณกรรม) 4. กรรมสักว่าทำ (กตัตตากรรม) แบ่งตามเวลาส่งผล มี 4 คือ 1. กรรมส่งผลในชาติปัจจุบัน (ทิฏฐธรรมเวทนียกรรม) 2. กรรมส่งผลในชาติที่ 2 (อุปปัชชเวทนียกรรม) 3. กรรมส่งผลในชาติที่ 3 เป็นต้นไปจนกระทั่งนิพพาน 4. กรรมที่ไม่ส่งผล (โอโหสิกรรม) (วิสุทธิมรรคภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: วิสุทธิ.(ไทย); 2/687/350) ส่วนในอรรถกถาอังคุตตรนิกาย ติกนิบาตปรากฏคำอธิบายกรรมจำนวน 11 ประเภทเท่านั้น โดยไม่นับโอโหสิกรรม (อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: อจ.ติก.อ.(ไทย); 2/34/154)

ในอภิธรรมมัตถสังคหะและวิสุทธิมรรค ตั้งชื่อของกรรมตามหน้าที่ ตั้งชื่อกรรมตามเวลาที่ส่งผล ตั้งชื่อกรรมตามความหนักความเบา ถึงแม้จะตั้งชื่อกรรมเป็นชื่อเฉพาะแต่ก็รวมลงกรรมตามแนวพระอภิธรรมปิฎก ดังนั้นกรรมตามแนวพระอภิธรรมและตามแนวพระสูตรก็คือ กรรมอันเดียวกัน เพียงแต่ต่างกันโดยชื่อเท่านั้น การทำหน้าที่ของกรรมเหมือนกันเช่น ชนกกรรม (กรรมนำเกิด) เป็นชื่อกรรมตามแนวพระสูตรปรากฏในอรรถกถาอังคุตตรนิกาย ติกนิบาต ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ปรากฏในคัมภีร์อภิมัตถสังคหะ ชนกกรรมนี้หากอธิบายตามแนวพระอภิธรรมคือ อกุศลชนกกรรม นำไปเกิดในอบายภูมิ 4 คือ สัตว์นรก เปต อสุรกาย สัตว์เดรัจฉาน ส่วนชนกกรรมที่เป็น กามาวจรกุศลกรรม นำไปเกิดในมนุษยภูมิและเทวภูมิ คือ เกิดเป็นมนุษย์และเทวดา 6 จำพวก คือ จาตุมหาราชิกา ดาวดึงส์ ยามา ดุสิต นิมมานรดี พรหมมิตตวสวัตติ ชนกกรรมที่เป็นกุศลรูปาวจรกรรม นำไปเกิดเป็นรูปพรหม 16 จำพวก ชนกกรรมที่เป็น อรูปาวจรกุศลกรรม นำไปเกิดเป็นอรูปพรหม 4 จำพวก ส่วนมรรคจิตนั้น จัดเป็นกุศลกรรมชนิดโลกุตตระ พระอริยบุคคลเบื้องต้นยังต้องเกิดอีกจึงมี กุศลชนกกรรมของบุคคลที่สำเร็จเป็นพระโสดาบัน พระสกทาคามี สิ้นชีวิตแล้วไปเกิดเป็นมนุษย์ หรือเทวดา หรือ พระพรหม (ยกเว้นสุทธาวาสพรหม) สำหรับบุคคลที่สำเร็จเป็นพระอนาคามี หลังจากเสียชีวิตแล้วไปเกิดเป็นพระพรหมในสุทธาวาสภูมิดินแดนที่บริสุทธิ์เมื่อสำเร็จเป็นพระอรหันต์ในสุทธาวาสภูมิแล้วจะปรินิพพานในสุทธาวาสภูมินั้น สำหรับ อุปถัมภกกรรม อุปปีฬกรรม อุปฆาตกรรม อธิบายแบบ

พระอภิธรรม คือ แบ่งเป็นอกุศลกรรมและกุศลกรรม ครุกรรม อาจิณณกรรม อาสันนกรรม กตัตตากรรม อธิบายตามแบบพระอภิธรรมคือ อกุศลครุกรรม (อนันตริยกรรม) กุศลครุกรรม (ฆาน มรรค) อกุศลอาสันนกรรม (ความชั่วที่ส่งผลใกล้จะตาย) กุศลอาสันนกรรม (ความดีที่ส่งผลใกล้จะตาย) อกุศลอาจิณณกรรม (ทำความชั่วประจำ) กุศลอาจิณณกรรม (ทำดีประจำ) ส่วนทิฏฐธรรมเวทนียกรรม (กรรมส่งผลในชาตินี้) แบ่งเป็น อกุศลทิฏฐธรรมเวทนียกรรม (กรรมชั่วที่ส่งผลในชาตินี้) กุศลทิฏฐธรรมเวทนียกรรม (กรรมดีที่ส่งผลในชาตินี้) อุปัชชเวทนียกรรม (กรรมส่งผลในชาติที่ 2) แบ่งเป็น อกุศลอุปัชชเวทนียกรรม (กรรมชั่วที่ส่งผลในชาติที่ 2) กุศลอุปัชชเวทนียกรรม (กรรมดีที่ส่งผลในชาติที่ 2)

อภิปรายผลการวิจัย

1. พบว่าแนวคิดเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า การที่จะสำเร็จเป็นกรรมได้นั้นขึ้นอยู่กับเจตนาของบุคคลนั้น เจตนาที่ดีส่งผลให้กระทำความดีทางกาย วาจา ใจ คิดดี พูดดี และทำดี เจตนาที่ไม่ดีส่งผลให้ทำความไม่ดีทางกาย วาจา ใจ คิดไม่ดี พูดไม่ดี ทำไม่ดี พระพุทธศาสนาสอนให้รับผิดชอบการกระทำของตนเอง ไม่ว่าจะทำดีหรือไม่ดี ในพระสูตรมีข้อความอธิบายกรรมดำ มีวิบากดำ กรรมขาว มีวิบากขาว กรรมทั้งดำและขาว มีวิบากทั้งดำและขาว กรรมทั้งดำทั้งไม่ขาว มีวิบากทั้งไม่ดำไม่ขาว ในอรรถกถาอังคุตตรนิกายแบ่งกรรมออกเป็น 11 ประเภท วิสุทติมรรคแบ่งกรรมออกเป็น 12 ประเภท คือ 1. ชนกกรรม (กรรมนำมาเกิด) 2. อุปัตถัมภกกรรม (กรรมที่อุปถัมภ์) 3. อุปปีฬกรรม (กรรมที่เบียดเบียน) 4. อุปฆาตกรรม (กรรมตัดรอน) 5. ครุกรรม (กรรมหนัก) 6. อาจิณณกรรม (กรรมที่ทำเป็นประจำ) 7. อาสันนกรรม (กรรมส่งผลในเวลาใกล้จะตาย) 8. กตัตตากรรม (กรรมตัดรอน) 9. ทิฏฐธรรมเวทนียกรรม (กรรมที่ส่งผลในชาตินี้) 10. อุปัชชเวทนียกรรม (กรรมที่ส่งผลในชาตินี้) 11. อปราชเวทนียกรรม (กรรมที่ส่งผลในภพที่ 3 จนกระทั่งถึงนิพพาน) ส่วนอโหสิกรรมนั้น ในอรรถกถาไม่นับเป็นกรรม เพราะตราบดีที่ยังไม่ได้เป็นพระอรหันต์นั้นไม่มีอโหสิกรรม หากนับอโหสิกรรมก็เป็นกรรม 12 ประเภท สอดคล้องกับเทวินทร์ เหล็กศักดิ์ดา ได้ศึกษาเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์กรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา พบว่า กรรมในพระพุทธศาสนามีการอธิบายถึง กรรมขาว กรรมดำ กรรมขาวให้วิบากขาว กรรมดำให้วิบากดำ กรรมไม่ขาวไม่ดำมีวิบากไม่ขาวไม่ดำ กรรมมี 12 ประเภทโดยเรียงตามลำดับจาก ชนกกรรม อุปัตถัมภกกรรม อุปปีฬกรรม อุปฆาตกรรม ครุกรรม อาจิณณกรรม อาสันนกรรม กตัตตากรรม ทิฏฐธรรมเวทนียกรรม อุปัชชเวทนียกรรม อปราชเวทนียกรรม และอโหสิกรรม กรรมที่ไม่ดีเกิดมาจากกิเลส 3 ชนิด คือ โลภะ โทสะ และโมหะ กรรมดีเกิดจาก อโลภะ (ความไม่โลภ) อโทสะ (ความไม่โกรธ ไม่เบียดเบียน) อโมหะ (ปัญญา) (เทวินทร์ เหล็กศักดิ์ดา, 2561)

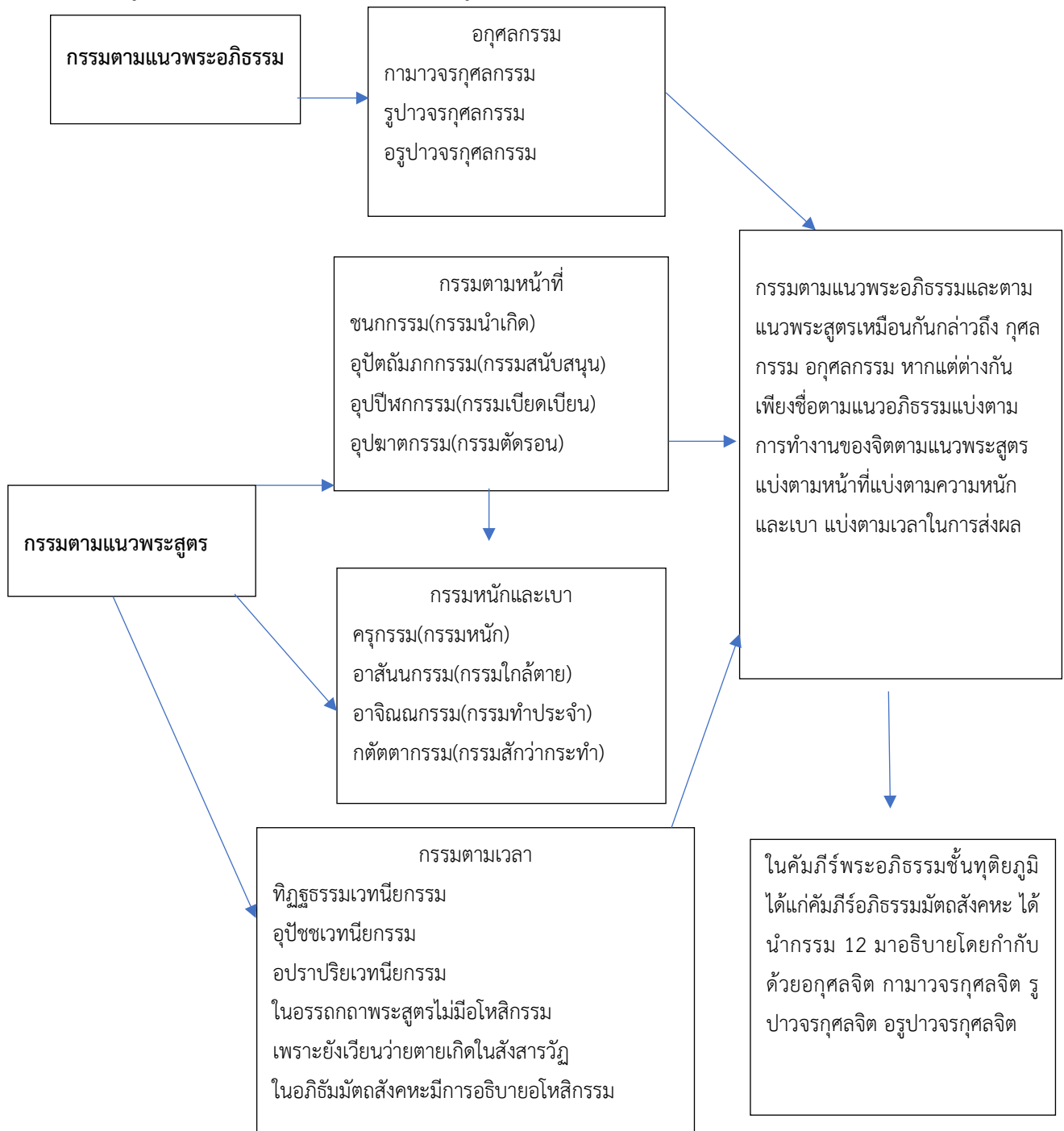
2. การศึกษาเรื่องกรรมตามหลักพระอภิธรรม พบว่า กรรมในพระอภิธรรม คืออกุศลกรรม และกุศลกรรม โดยเริ่มจากอกุศลกรรมเกิดจาก คือ อกุศลจิต 12 ดวง ที่มีเพราะโลภเจตสิก ทิฏฐิ เจตสิก มานะเป็นองค์ธรรมนำเกิด จึงแบ่งความโลภออกเป็น 8 ดวง ในขณะที่สร้างอกุศลกรรมอันเนื่องจากโลภะนั้น บ้างรู้สึกยินดี และบ้างรู้สึกเฉย ๆ ในเวลาสร้างอกุศลกรรมนั้นจิตบางดวงมีความเห็นผิดประกอบด้วย และบางดวงเป็นความโลภที่ไม่ประกอบด้วยความเห็นผิด ขณะเกิดอกุศลกรรมนั้นบางดวงมีสิ่งชวนให้ทำและบางดวงก็ทำด้วยตัวเอง

โทสมูลจิต 2 อันเกิดจากโทสเจตสิกเป็นองค์ธรรมนำเกิด ดวงทั้งสองเกิดพร้อมความรู้สึกโหม้นสปฏิหะความโกรธ ทั้ง 2 ดวงแตกต่างกันที่บางดวงมีสิ่งทำให้โกรธ บางดวงเกิดการโกรธขึ้นเอง และโมหมูลจิต 2 ดวง ที่มีโมหเจตสิกนำ ในขณะที่เกิดทั้ง 2 ดวงมีความรู้สึกเฉย ๆ แต่ดวงหนึ่งประกอบด้วยวิจิจฉา คือ ลังเลสงสัยในพระรัตนตรัย อีกดวงขณะนั้นเป็นอุทธัจจะความฟุ้งซ่าน และกุศลกรรมอันเกิดจากกามาวจรกุศลจิต จิต 8 ดวง ในเวลาสร้างกุศลกรรมนั้นประกอบด้วยความรู้สึกยินดี หรือรู้สึกเฉย ๆ บ้าง ในเวลาทำกุศลกรรมนั้นประกอบด้วยปัญญา บ้างไม่มีปัญญา บ้างกระทำเอง บ้างมีคนชวนให้ทำ และกุศลของรูปาวจรจิตและรูปาวจรจิตซึ่งเป็นจิตของบุคคลผู้ได้รูปฌานจิตและอรุฌานจิต อำนาจของฌานก็มีการเสื่อมได้ ซึ่งทุก ๆ อย่างในอภิธรรมก็ขึ้นอยู่กับอำนาจของกุศลและอกุศลซึ่งในพุทธศาสนาถือว่าเป็นสิ่งสำคัญมากที่สุดซึ่งสอดคล้องกับงานของ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน) เรื่อง “อำนาจอันยิ่งใหญ่แห่งกรรม” พบว่าทรงสรุปหลักกรรม พระพุทธศาสนาสอนให้พิจารณาหลักกรรมเนื่อง ๆ เพื่อเป็นผู้ไม่ประมาท อำนาจของกรรมยิ่งใหญ่ที่สุดในโลก แม้อำนาจของกรรมดีก็ไม่อาจทำลายอำนาจของกรรมชั่ว และอำนาจของกรรมชั่วก็ไม่อาจทำลายอำนาจของกรรมดีได้ แต่ถ้ากระทำความผิดมาก ๆ สม่าเสมอ ในภพภูมินี้ กรรมชั่วก็ไม่สามารถจะตามมาทันได้เพราะอำนาจของกรรมดีที่ขวางไว้ คนที่ยังละกรรมชั่วมิได้ เพราะยังประมาทมิได้เชื่อในผลของกรรม โรคทางใจก็เกิดขึ้นได้เพราะอำนาจกรรม กรรมเป็นเรื่องสำคัญสำหรับทุกชีวิตที่ปรารถนาความสุขดี ทั้งคนและสัตว์ล้วนเกิดมาด้วยอำนาจกรรม (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน), 2565)

3. การวิเคราะห์เรื่องกรรมตามหลักพระอภิธรรมพบว่าการแบ่งกรรมออกเป็น อกุศลกรรม กามาวจรกุศลกรรม รูปาวจรกุศลกรรม อรูปาวจรกุศลกรรม และมรรคจิต (กุศลกรรม) จิตที่เป็นเหตุให้เกิดอกุศลกรรม คือ อกุศลจิต ได้แก่ โลกมูลจิต โทสมูลจิต โมหมูลจิต กามาวจรกุศลกรรมได้แก่ กามาวจรกุศลจิต 8 ดวง รูปาวจรกุศลกรรมได้แก่รูปาวจรกุศลจิต 5 ดวง แบ่งตามประเภทของฌาน 5 ระดับ อรูปาวจรกุศลกรรม 4 ดวง แบ่งตามประเภทของฌาน 4 ระดับ มรรคจิต (กุศลกรรม) คือ โสตาปัตติมรรคจิต สกาคามิมรรคจิต อนาคามิมรรคจิต อรหัตตมรรคจิต มรรค (กุศลกรรม) เกิดเพียงหนึ่งขณะเท่านั้นในขณะที่มรรคเกิดขึ้นทำหน้าที่ประหารกิเลสตามลำดับขั้นของพระอริยบุคคล ความสอดคล้องกับงานของ พระสมพร ปภัสสโร (แก้วมณี) ได้ศึกษาเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อการแก้กรรมของชาวพุทธในสังคมไทย” งานของพระสมพร เน้นเรื่องกรรมที่บุคคลทั้งหลายได้ทำทางกายเรียกว่า กายกรรม ทางวาจา เรียกว่า วาจากรรม ทางใจเรียกว่า มโนกรรม ทั้งกรรมดีและกรรมไม่ดีที่ได้ทำไปแล้วไม่สามารถแก้ได้ บุคคลทำกรรมดีส่งผลให้บุคคลนั้นมีความสุข บุคคลที่ทำกรรมไม่ดีส่งผลให้มีความทุกข์ ไม่สามารถแก้กรรมไม่ดีที่ได้ทำไปแล้ว นอกจากจะทำกรรมดีให้มากขึ้นชาวพุทธเชื่อเรื่องกรรมและผลของกรรม ใช้ความเพียรในการปฏิบัติเพียรพัฒนาจิตจนกว่าจะบรรลุมรรคจิตและผลจิต (พระสมพร ปภัสสโร, 2560)

องค์ความรู้ใหม่

จากการค้นพบผลวิจัยการศึกษาวิเคราะห์เรื่องกรรมตามแนวพระอภิธรรมพบว่า กรรมในคัมภีร์พระพุทธานุสาโดยทั่วไปมีความเหมือนกันโดยสภาวะ ต่างกันเพียงชื่อ โดยที่กรรมในคัมภีร์พระสูตรส่วนมากแบ่งตามหน้าที่ แบ่งตามความหนักเบา แบ่งตามกาลเวลาให้ผล ส่วนพระอภิธรรมจะตั้งชื่อตามจิตและเจตสิกที่เกิดขึ้นคือ อกุศลจิตคือ (โลภมูลจิต โทสมูลจิต โมหมูลจิต) เป็นสาเหตุให้เกิดอกุศลกรรม กุศลจิตระดับเบื้องต้นเป็นเหตุให้เกิดกามาวจรกุศลกรรมเป็นกุศลจิตที่เกิดในกามาวจรภูมิ (มนุษย์และเทวดา 6 จำพวก) จิตที่มีสมาธิระดับฌานจิตเป็นรูปาวจรกุศลกรรม (รูปพรหม 16 จำพวก) จิตที่มีสมาธิฌานจิตระดับสูงเป็นอรู pawจรกุศลกรรม (อรุพรหม 4 จำพวก) กำหนดเป็นแผนภูมิดังนี้

สรุป

กรรมตามแนวคัมภีร์พระพุทธศาสนาแบ่งกรรมออกเป็น 11 ชนิด (เว้นโอฬาสกรรม) เนื่องจากในสังสารวัฏที่สรรพสัตว์ยังเวียนว่ายตายเกิดการทำความกรรมทุกอย่างจะต้องรับผิชอบการกระทำ หรือแบ่งกรรมออกเป็น 12 ชนิด โดยนับโอฬาสกรรมด้วย โดยมุ่งถึงบุคคลถึงแม้ทำความหนักแต่เมื่อสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้วกรรมที่ทำไว้ทั้งหมดจะเป็นโอฬาสกรรม ส่วนในพระอภิธรรมจะมุ่งจัดจิตและเจตสิกลงในกรรม การกระทำไม่ดีมีสาเหตุมาจากอกุศลจิต 12 ชนิดคือ จิตที่เป็นความโลภมี 8 จิตที่เป็นความโกรธมี 2 จิตที่เป็นความหลงมี 2 จิตไม่ดีส่งผลให้ทำความไม่ดี การทำความดีทุกชนิดในระดับเบื้องต้นเป็น กามาวจรกุศลกรรม การทำความดีระดับฌานจิตเบื้องต้นเป็น รูปาวจรกรรม การทำความดีระดับฌานจิตเบื้องสูงเรียกว่า อรูปาวจรกรรม สำหรับมรรคจิต เป็นกุศลกรรม ในคัมภีร์อภิธรรมัตถสังคหะซึ่งเป็นคัมภีร์ชั้นหลังได้นำกรรม 12 มาเป็นส่วนหนึ่งในการอธิบายเรื่องจิต และเจตสิก

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

หน่วยงานที่จัดการศึกษาควรให้ความรู้เรื่องกรรมตามแนวอภิธรรม อันมีพื้นฐานจากจิตใจของมนุษย์ เนื่องจากจิตใจของมนุษย์เป็นผู้ก่อให้เกิดกรรมดีและกรรมไม่ดี การรักษาจิต คือ การรักษากรรม สถานศึกษาควรนำความรู้ความเข้าใจในเรื่องของจิตและคุณสมบัติที่เกิดกับจิต ที่ทำให้บุคคลแสดงพฤติกรรมทั้งดีและไม่ดี เมื่อนักเรียนนักศึกษาเรื่องจิตและคุณสมบัติที่เกิดกับจิตแล้วจะทำให้มีเครื่องมือในการดำเนินชีวิตในโลกปัจจุบันอย่างมีความสุข

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นหัวข้อเกี่ยวกับ

- 2.1 ศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบเรื่องกรรมระหว่างพระสูตรและพระอภิธรรม
- 2.2 ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องกรรมของวัยรุ่นในสังคมไทย

บรรณานุกรม

- พระสมพร ปภสสโร. (2560). *ศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องการแก้กรรมของชาวพุทธในสังคมไทย*.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระสุเมธคณาจารย์. (2546). *อภิธรรมัตถวิภาวินีฎีกา*. แปลโดยคณาจารย์มูลนิธิภูมิพลโลกิคุ. กรุงเทพฯ: มูลนิธิภูมิพลโลกิคุ.
- พระอนุชธราจารย์. (2546). *อภิธรรมัตถสังคหะ*. แปลโดยคณาจารย์มูลนิธิภูมิพลโลกิคุ. กรุงเทพฯ: มูลนิธิภูมิพลโลกิคุ.

- เทวินทร์ เหล็กศักดิ์ดา. (2561). *การศึกษาวิเคราะห์กรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา*. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาพระไตรปิฎกศึกษา คณะพุทธศาสตร์บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2500). *พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2560). *อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2558). *วิสุทธิมรรคภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. (2565). *อำนาจอันยิ่งใหญ่แห่งกรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

การศึกษาวิเคราะห์ความเป็นกัลยาณมิตรของพระอานนท์เถระ
ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

**An Analytical Study of the Ānanta therā's
Kalyānamittā in Tipitaka**

¹จิรวัดร ตอบกระโทก, ²พระมหาอดิเดช สติวโร และ ³อธิเทพ ผาธา

¹Jeerawat Tobkrathok, ²Phramaha Adidej Sativaro and ³Athithep Phatha

^{1,2,3}คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{1,2,3}Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

¹Corresponding Author's Email: jeerawatshell079@gmail.com

Received: May 24, 2024; **Revised:** December 21, 2024; **Accepted:** December 23, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาองค์คุณความเป็นกัลยาณมิตรในคัมภีร์พระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาความเป็นกัลยาณมิตรของพระอานนท์เถระในพระไตรปิฎก 3) เพื่อวิเคราะห์องค์คุณความเป็นกัลยาณมิตรของพระอานนท์เถระที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพด้านเอกสาร ผลการวิจัยพบว่า 1. พระอานนท์เป็นยอดนักกัลยาณมิตรพระอานนท์เป็นยอดนักกัลยาณมิตรที่คอยอุปฐากพระพุทธเจ้า และคอยช่วยเหลือเพื่อนสหธรรมิกและญาติโยมอยู่ตลอดเวลา 2. ความเป็นกัลยาณมิตรของพระอานนท์เถระสามารถแบ่งตามองค์คุณได้ 7 ประการ 3. วิเคราะห์ (1) ด้านเป็นที่รัก (ปิโย) ได้แก่ เป็นที่รักไว้วางใจให้ทำหน้าที่แทนพระพุทธองค์ เป็นที่รักของเพื่อนสหธรรมิก พร้อมแก้ไขปัญหายุ่งยากในยามต้องการ (2) ด้านความเป็นที่เคารพ (ครุ) ได้แก่ เป็นที่เคารพของพระประยูรญาติ เป็นที่เคารพในฐานะเป็นองค์แสดงธรรมนำปัญญาแก่พุทธบริษัท (3) ด้านความเป็นที่น่าเจริญใจ (ภาวนีโย) ได้แก่ เป็นที่น่ายกย่องในฐานะผู้มีภูมิธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นที่น่ายกย่องในฐานะนาคสหายเก่าทำบุญ (4) ด้านความเป็นผู้รู้จักพูดให้ได้ผล (วตฺตา) ได้แก่ เป็นนักพูดชี้แจงเหตุผลถวายแด่พระพุทธเจ้า เป็นนักพูดประสานให้เกิดความสามัคคี (5) ด้านความเป็นผู้ที่อดทนต่อถ้อยคำ (วจนฺทฺขโม) ได้แก่ เป็นผู้อดทนต่อปัญหาธรรมของเพื่อนสหธรรมิก เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำตักเตือนของพระพุทธเจ้า เป็นผู้อดทนต่อคำดูหมิ่นเพราะยังไม่บรรลุพระอรหันต์ (6) ด้านความเป็นผู้ที่อธิบายเรื่องยากให้เป็นเรื่องง่าย (คมภีรญฺจ กถํ กตฺตา) ได้แก่ เป็นผู้สนทนาธรรมกับภิกษุได้อย่างลึกซึ้ง (7) ด้านความเป็นผู้ที่ไม่แนะนำในทางเสื่อม (โน จฺจุจฺจฺหาเน นีโยชเย) ได้แก่ เป็นผู้แนะนำให้พ้นจากความเสื่อมคืออาพาธ เป็นผู้แนะนำทางสวรรค์ เป็นผู้แนะนำให้พ้นจากความทุกข์

คำสำคัญ: กัลยาณมิตร; พระอานนท์เถระ

Abstract

This thesis was a qualitative research that has three objectives; 1) to study the value factor of having good friend (*Kalyāṇamittā*) in Theravada Buddhist Scriptures, 2) to study the having good friend of *Ānanda Thera* in the *Tipiṭaka*, and 3) to analyze the value factor of having good friend of *Ānanda Thera* in the *Tipiṭaka*. The research methodology was a documentary research by analysis. The result of the study found that 1. The term *Kalyāṇamittā* in the Buddhist Scriptures means the person who is endowed with virtue, morality, and goodness. 2. *Ānanta* therā is far from defilements and setting himself in the proper right place for respect, and he is also a creator of advanced benefits and virtues for people around him with understanding which is an aspiration for change and development towards various levels of benefit and happiness without any expecting in return, including the supportive environment that promotes the life development is as a good friend as well. 3. *Kalyāṇamittā* consists of seven virtues which are the qualification of a good friend or true friend; 1) *Piyo*: lovable; endearing, 2) *Garu*: esteemable; respectable, 3) *Bhāvanīyo*: adorable; cultured; emulable, 4) *Vattā*: being a counselor, 5) *Vacanakkhamo*: being a patient listener, 6) *Gambhīraṇca katham kattā*: able to deliver deep discourses, 7) *No caṭṭhāne niyojaye*: not leading to a useless end. Those who are good friends need to have these seven virtues as the basis.

Keywords: *Kalyāṇamittā*; *Ānanda Thera*

บทนำ

พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการคบหามิตรที่ดีมีประโยชน์ มากกว่าการคบหาคนพาล การเลือกคบหามิตรที่ดีและเป็นกัลยาณมิตร จึงเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญเป็นอย่างยิ่ง ดังจะเห็นได้จากมงคลสูตรที่พระพุทธองค์ตรัสไว้เป็นคาถาแรกว่า “อเสวนา จ พาลานํ ปณฺธิตานญจ เสวนา ปุชา จ ปุชนียานํ เอตมมฺกมลุตฺตมนฺติ การไม่คบคนพาล การคบแต่บัณฑิต การบูชาคนที่ควรบูชา นี่เป็นมงคลอันสูงสุด” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 25/3/7)

จากข้อความข้างต้น สังเกตได้ว่า พระพุทธเจ้าตรัสถึงการไม่คบหาสมาคมกับคนพาล การเลือกคบคนที่ เป็นบัณฑิต และการบูชาคนที่ควรบูชา ในที่นี้จะกล่าวถึงการเลือกคบหาคนที่ เป็นบัณฑิตหรือคนที่ เป็นกัลยาณมิตร ดังนั้นบุคคลผู้เป็นกัลยาณมิตรจึงมีความสำคัญกับบุคคลผู้มุ่งหวังความสุขและความเจริญในชีวิตเป็นอย่างยิ่ง เพราะการมีกัลยาณมิตรเป็นปัจจัยเกื้อกูลให้ได้พบความสุข ความสำเร็จ และความเจริญรุ่งเรือง ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์กำลังจะอุทัย ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อนเป็นบุพนิมิต ฉันทิ กัลยาณมิตรตตาก็เป็นตวนำ เป็นบุพนิมิตเพื่อความเกิดขึ้นแห่งอริยมรรคมีองค์ 8 ฉันทัน” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 19/56/45) จะเห็นได้ว่า ในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงเปรียบกัลยาณมิตรเป็นเหมือนกับแสงอรุณในยามเช้าที่บุคคลจะต้องพบเจอเป็นอันดับแรกในแต่ละวัน การดำเนินชีวิตของมนุษย์ก็เช่นกัน กัลยาณมิตรถือเป็นบุพนิมิตหรือส่วนเบื้องต้นแห่งความเจริญในชีวิต

การคบหากัลยาณมิตรจึงเป็นสิ่งที่ควรหยาบยกล่าว่าเป็นอันดับต้น เหตุนี้พระพุทธศาสนาจึงระบุถึงประโยชน์ของการคบหาสมาคมกับกัลยาณมิตรไว้เป็นอย่างมาก ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “เมื่อภิกษุผู้เป็น

พระเสขะยังไม่บรรลุ ปรารภจะบรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม เราไม่เห็นเหตุอื่นแม้ อย่างหนึ่งที่ทำให้เหตุซึ่งมีอยู่ภายนอกตนให้มีอุปการะมากอย่างนี้เหมือนความเป็นผู้มีมิตรดี (กัลยาณมิตร) นี้เลย ภิกษุผู้มีมิตรดี ย่อมละอกุศลได้ และทำกุศลให้เจริญ” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย: 25/16/360) แม้ในการพัฒนาจิตและปัญญา เพื่อความเป็นอริยบุคคลจนถึงจุดสูงสุดของพุทธธรรม การคบกัลยาณมิตรเป็นหนึ่งในความสำคัญ ดังพุทธพจน์ว่า “อานนท์ ความเป็นผู้มีมิตรดี (กัลยาณมิตร) มีสหชาติ มีเพื่อนดี เป็นพรหมจรรย์ทั้งหมดทีเดียว ภิกษุผู้มีมิตรดี มีสหชาติ มีเพื่อนดีพึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญ อริยมรรคมีองค์ 8 ทำอริยมรรคมีองค์ 8 ให้มาก” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 19/2/3)

จากข้อความข้างต้นนี้ พบว่า บุคคลผู้เป็นกัลยาณมิตรมีความสำคัญต่อชีวิตอย่างมาก เพราะบุคคล เช่นนี้ถือเป็นพรหมจรรย์ทั้งหมดของชีวิตทีเดียว เพราะผู้เป็นกัลยาณมิตรย่อมสามารถแนะนำ ชี้แนะแนวทางที่ ดี ให้ได้ยินได้ฟังพระสัทธรรม เมื่อได้ยินได้ฟังแล้วเกิดศรัทธาเลื่อมใส เชื่อมั่นต่อพระสัทธรรมนั้น เมื่อเกิด ศรัทธาแล้ว ย่อมเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้เกิดการพิจารณาด้วยปัญญาอันแยบคาย เมื่อเกิดโยนิโสมนสิการ แล้ว ย่อมเป็นปัจจัยให้เกิดสติสัมปชัญญะ อันเป็นหลักธรรมสำหรับป้องกันกิเลสที่จะเกิดขึ้นและละกิเลส คุณสมบัติสำคัญของพระอานนทเถระ ผู้มีความกตัญญูต่อพระพุทธเจ้าและมีคุณต่อเพื่อนสหพรหมจรรย์ตลอดถึง พุทธบริษัท เช่น การอุปฐากดูแลพระพุทธเจ้า มีการเตรียมน้ำฉัน น้ำใช้ ถวายไม้สัปทน นวดพระปฤษฎางค์ และปิดกรวดพระคันธกุฎี เป็นต้น , ที่แสดงต่อเพื่อนสหพรหมจรรย์เช่น สมานสามัคคีหมู่สงฆ์ , ส่งเสริมสตรีให้ได้ บวช , เป็นที่ปรึกษา แก้ปัญหาธรรมะ ดังมีเรื่องพระวังคีสเถระว่า สมัยหนึ่งพระวังคีสเถระ ได้มาปรึกษาพระ อานนท์ว่า ครั้งหนึ่งพระวังคีสเถระได้เข้าไปบิณฑบาต ในกรุงสาวัตถี ได้พบสตรีรูปงามแต่งตัวสวยเกิดความ กำหนด รักใคร่ในจิตใจ อุดใจไว้ไม่ได้จึงเรียนปรึกษาพระอานนท์ ท่านก็ได้ให้คำแนะนำว่า จิตของท่านรุ่มร้อน เพราะสัญญาคลาดเคลื่อน จงละนิมิตอันสวยงามนั้นเสีย พิจารณาให้เห็นสิ่งทั้งหลาย ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่มี ตัวตน จงหมั่นเจริญอสุกกรรมฐาน ทำจิตให้เกิดสมาธิ มีสติรับรู้พิจารณากาย ก็จักมีความเบื่อหน่าย คลาย กำหนดเสียได้ ก็จักเป็นผู้สงบระงับ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 15/212/307) เป็นต้น , ที่แสดงต่อพุทธบริษัทเช่น แสดงธรรม,ให้คำแนะนำ เป็นที่ปรึกษา,เป็นที่เคารพรัก มีเรื่องนี้เป็น อุทาหรณ์ว่า เจ้าอภัยลิจฉวีได้ไปหาพระอานนท์ที่ภูฏาคารศาลาป่ามหาวัน แล้วได้เรียนถามว่า การที่นิครนาค บุตระได้บัญญัติว่า กรรมเกาหมัดไปได้ เพราะความเพียรเผากิเลส ฆ่าเหตุได้เพราะทำกรรมใหม่ หมายความว่า เพราะกรรมสิ้นไป ทุกข์จึงหมด เพราะทุกข์หมดไป เวทนาจึงสิ้นไป ทุกข์ทั้งหมดจึงเสื่อมไปโดยไม่เหลือ การต่อ ทุกข์มิได้ด้วยความหมดจด ข้อนี้พระพุทธเจ้าตรัสไว้อย่างไร พระอานนท์ตอบว่าพระพุทธเจ้าตรัสความหมดจด ไว้ด้วยศีล สมาธิ และปัญญา (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 20/75/214) เป็นต้น กัลยาณมิตรที่สมบูรณ์เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติทุกประการนี้มีตัวอย่าง คือ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยมี พระพุทธพจน์รับรองว่า “ด้วยว่าเพราะอาศัยเรา (ตถาคต) ผู้เป็นมิตรดี (กัลยาณมิตร) เหล่าสัตว์ผู้มีชาติ (ความ เกิด) เป็นธรรมย่อมพ้นจากชาติ” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 19/2/4) การที่ ใครสักคน มีจิตหวังเพื่อประโยชน์สุขของผู้อื่น เพื่อเป็นบุญนิมิตในทางสร้างสรรค์ สร้างสุข สร้างความเจริญด้าน จิตใจ การชี้แนะให้คนอื่นดำรงตนอยู่ในทางที่ถูกต้องดีงาม ชักนำให้กุศลที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น อกุศลที่กำลังจะ

เกิดขึ้นและที่เกิดขึ้นแล้วให้เสื่อมไป บุคคลผู้มีความปรารถนาอย่างนี้จำเป็นต้องมีคุณธรรมสำหรับฝึกตนเองให้เหมาะกับภาระหน้าที่ที่รับผิดชอบ ฉะนั้น บุคคลผู้ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรจึงต้องประกอบด้วยองค์คุณ หรือคุณสมบัติของกัลยาณมิตรถึง 7 ประการ คือ เป็นที่รักเป็นที่พอใจ เป็นที่เคารพ เป็นที่ยกย่อง เป็นนักพูด เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ เป็นผู้พูดถ้อยคำลึกซึ้งได้ และไม่ชักนำในอวิชชา (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 23/37/57)

องค์คุณหรือคุณสมบัติของกัลยาณมิตรทั้ง 7 ประการนี้ หากมีอยู่แก่บุคคลใด บุคคลผู้นั้นถือว่าเป็นมิตรผู้มุ่งประโยชน์ต่อผู้อื่นและอนุเคราะห์หมู่ชน ผู้ต้องการจะคบมิตร ควรคบมิตรเช่นนั้น แม้จะถูกขบไล่กัดตามบุคคลผู้มีองค์คุณหรือคุณสมบัติของกัลยาณมิตรนั้น ถือเป็นคนคบแบบแห่งความเป็นกัลยาณมิตรที่ดีในพระพุทธศาสนา นอกจากจะมีสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ยังมีเหล่าพุทธสาวกและพุทธบริษัทอีกมากมาย ในที่นี้ ผู้วิจัยจะทำการศึกษาค้นคว้าความเป็นกัลยาณมิตรของพระอานนทเถระเท่านั้น

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาหลักกัลยาณมิตรในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เพื่อให้ทราบถึงความหมาย หลักการ ลักษณะ คุณค่า ความสำคัญ และตัวอย่างของกัลยาณมิตรจากคัมภีร์พระพุทธศาสนา ได้ศึกษาวิเคราะห์ถึงองค์คุณความเป็นกัลยาณมิตรของพระอานนทเถระ เพื่อให้ทราบถึงองค์คุณความเป็นกัลยาณมิตร 7 ประการของพระอานนทเถระที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และทราบถึงจริยาวัตรของท่านที่เป็นแบบอย่างแห่งกัลยาณมิตรให้กับพุทธสาวกและพุทธบริษัทรุ่นหลังต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาค้นคว้าความเป็นกัลยาณมิตรในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาความเป็นกัลยาณมิตรของพระอานนทเถระในพระไตรปิฎก
3. เพื่อวิเคราะห์ความเป็นกัลยาณมิตรของพระอานนทเถระที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยมุ่งศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาในส่วนที่เป็นแนวคิด ทฤษฎี และหลักการที่เกี่ยวข้องกับกัลยาณมิตร โดยดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร โดยแบ่งตามแหล่งข้อมูล ดังนี้

1. ข้อมูลขั้นปฐมภูมิ ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 และคัมภีร์พระไตรปิฎก ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2500 เพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบไปด้วยคัมภีร์อรรถกถาแปล เล่มจากฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเรื่อง “การศึกษาค้นคว้าองค์คุณความเป็นกัลยาณมิตรของพระอานนทเถระที่ปรากฏในพระไตรปิฎก” นำมาแสดงไว้เพื่อเป็นการประกอบในการวิจัยด้วย

2. ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ ได้ศึกษาจากคัมภีร์ชั้นอรรถกถา ประกอบไปด้วย คัมภีร์วิสุทธิมรรค และคัมภีร์อื่นๆเป็นต้น เพื่อรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์องค์คุณความเป็นกัลยาณมิตรของพระอานนท์เถระที่ปรากฏในพระไตรปิฎก” และได้ค้นคว้า หนังสือ เอกสาร บทความ งานวิจัยเชิงวิชาการ ที่เกี่ยวเนื่องกับเรื่องและวัตถุประสงค์ของการวิจัย พร้อมทั้งปัญหาที่ต้องการทราบ เพื่อนำมาประมวลใช้ประกอบในการวิจัยครั้งนี้

ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวิเคราะห์ในขั้นนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ อธิบาย ขยายความจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) คือ พระไตรปิฎก และเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) คือ อรรถกถา เป็นต้น เอกสาร บทความทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่ผู้วิจัยเห็นว่าคงจะมีการอธิบายเพิ่มเติม ในกรณีที่ต้องมีการอธิบายและขยายความเพื่อให้เกิดความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า คำว่ากัลยาณมิตรนั้น ตามรูปศัพท์แล้วท่านหมายถึง เพื่อนที่ดี เพื่อนที่งาม หรือเพื่อนรักใคร่คุ้นเคยกันดี (ราชบัณฑิตยสถาน: 2546) เพื่อนผู้มีความเอื้อโย มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อบุคคลผู้หวังดีต่อเรา ประกอบด้วยความรัก ความเมตตา เป็นผู้หวังประโยชน์เกื้อกูล ประารถนาดีต่อกันและเป็นที่ไว้วางใจแก่กันและกันคือ มีความเมตตาทั้งทางกาย วาจา ใจ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ซึ่งความหมายตามศัพท์ท่านมุ่งเอามิตรที่ดีเป็นบุคคลโดยเฉพาะ

อนึ่งยังมีความหมายที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาอีกว่า กัลยาณมิตรหมายถึง บุคคลที่มีความพร้อมด้วยคุณธรรม จริยธรรม ความดีงาม เป็นผู้ทางไกลกิเลสและตั้งตนอยู่อย่างเหมาะสมแห่งการเคารพ รวมทั้งยังเป็นผู้สร้างสรรค์ประโยชน์สุข และคุณธรรมดีงามต่างๆ ให้แก่บุคคลรอบข้างด้วยความเข้าใจจนเป็นแรงให้เหนียวนาเกิดการเปลี่ยนแปลง และการพัฒนาไปสู่ประโยชน์และความสุขในระดับต่างๆ โดยไม่หวังสิ่งใดตอบแทน ตลอดจนถึงสิ่งแวดล้อมที่เกื้อกูลส่งเสริมการพัฒนาชีวิตก็เป็นดังกัลยาณมิตรเช่นกัน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต): 2556)

ส่วนลักษณะของกัลยาณมิตร ผู้วิจัยนำเสนออยู่ 3 ประเด็นคือ ลักษณะของกัลยาณมิตรในพระไตรปิฎก ในอรรถกถา และในทัศนะคติของนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา และได้ข้อสรุปดังนี้

ลักษณะของกัลยาณมิตรในพระไตรปิฎก หมายถึงลักษณะขอบุคคลที่ประกอบด้วยคุณธรรม มีศรัทธาสุตะ จาคะ และปัญญา ลักษณะดังกล่าวมีทั้งระดับโลกียะ มีคุณธรรมที่พร้อมจะเป็นที่พึ่งให้กับตนเองและผู้อื่น พร้อมทั้งจะช่วยเหลือผู้อื่นได้ ส่วนในระดับโลกุตระในระดับสูงสุดมีพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ซึ่งพร้อมที่จะนำพาสรรพสัตว์ให้พ้นจากทุกข์ได้

ลักษณะของกัลยาณมิตรในอรรถกถา มีลักษณะที่สอดคล้องกับกัลยาณมิตรในพระไตรปิฎกแต่ในอรรถกถาได้แสดงรายละเอียดไว้ พร้อมทั้งอธิบายในแง่มุมที่บ่งชี้รายละเอียดต่างๆ เกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม พร้อมคุณสมบัติด้านต่างๆ ที่เป็นเครื่องชี้วัดความเป็นกัลยาณมิตรไว้อย่างละเอียด

ลักษณะของกัลยาณมิตรในทัศนคติของนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาสรุปได้ 2 ประเด็นคือ 1) ความเป็นผู้กระทำได้จริงในสิ่งที่สอนแก่ผู้อื่นหรือได้บรรลุสำเร็จด้วยตนเองแล้วจึงสอนผู้อื่น ดังพุทธพจน์บทที่ว่า “บัณฑิตพึงตั้งตนไว้ในคุณธรรมที่เหมาะสมก่อน แล้วสอนคนอื่นในภายหลังจึงไม่มัวหมอง” (พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 25/158/81) และ 2) ด้านคุณค่าของกัลยาณมิตรคือ การช่วยสร้างความมั่นใจ ปฏิบัติและทำได้จริง บรรลุได้จริง และทำได้สำเร็จ ได้รับผลดีจริง เพราะกัลยาณมิตรมีความรู้ความเข้าใจ มีประสบการณ์ในสิ่งที่ปฏิบัตินั้นดีกว่า จึงสามารถช่วยชี้แนะ บอกแนวหรือวิธีการที่ทำให้การปฏิบัติง่ายขึ้น กัลยาณมิตรที่ได้บรรลุการปฏิบัติด้วยตนเองย่อมอำนวยการคุณค่า ทำให้เกิดศรัทธา มีกำลังใจแรงกล้าในการที่จะถึงเป้าหมายนั้น

ความสำคัญและคุณค่าของกัลยาณมิตร การได้กัลยาณมิตร การได้อยู่ใกล้ การได้นั่งใกล้ การได้คบหาสมาคมกัลยาณมิตรหรือมีเพื่อนที่ดีนั้น ถือว่าเป็นโชคสองชั้นของบุคคลนั้น กล่าวคือ ชั้นแรกไม่ว่าจะได้มิตรดีหรือมิตรชั่วก็ถือว่ายังดีอย่างน้อยที่สุดคงจะคลายความกลัวจากภัยต่างๆ ได้เมื่ออยู่ใกล้กัน และทำให้การทำงานลุล่วงไปด้วยดี เช่น คบกันเพื่อประกอบธุรกิจการงานอย่างใดอย่างหนึ่ง ตราบใดที่ยังช่วยกัน จะทำให้การงานนั้นประสบผลสำเร็จได้ คือสำเร็จประโยชน์ในปัจจุบัน ทำให้ฐานะทางสังคมดีขึ้นได้อย่างที่เห็นกันอยู่ในปัจจุบันนี้คือทางโลก บางครั้งหลีกเลี่ยงที่จะคบหาไม่ได้ ทั้งที่รู้ว่าผู้ที่คบด้วยนั้นเป็นปามิตร แต่ก็ต้องคบหาเพื่อประโยชน์บางอย่างที่ต่างฝ่ายต่างจะได้รับ

ส่วนในทางธรรมท่านได้สละประโยชน์ทางโลก ไม่มีความจำเป็นที่ต้องแสวงหาอีกต่อไป ท่านจึงมีความกล้าหาญมากพอ ถึงกับประกาศไว้เลยว่า หากไม่ได้ผู้ที่มีธรรมเสมอหรือดีกว่าตนด้านคุณธรรม ความประพฤติ การไปไหนมาไหนไปผู้เดียวถือเป็นการดีที่สุด ดังพุทธภาษิตตอนหนึ่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย หากบุคคลเที่ยวหาคนดีกว่าตน หรือเสมอกับตนไม่ได้ ก็ควรถือการเที่ยวไปคนเดียวให้มั่นคง เพราะจะหาความเป็นเพื่อนในคนพาลไม่ได้” (พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 25/61/46)

คุณค่าของกัลยาณมิตรในพระไตรปิฎก สรุปได้ว่า กัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนามีคุณค่ามากสำหรับการดำเนินชีวิตที่ดี มีกายสุจริต วาจาสุจริต มโนสุจริต สามารถทำให้ชีวิตมีการพัฒนาไปด้วยคุณธรรมมีศีล สมาธิ ปัญญา เป็นต้น เจริญตามทางสายกลาง อริยมรรคมีองค์ 8 เพื่อเข้าถึงอริยสัจ 4 ซึ่งเป็นทางพ้นทุกข์ กัลยาณมิตรเป็นปัจจัยเบื้องต้นแห่งการพัฒนาชีวิตในทุกระดับ โดยมีพุทธพจน์ยืนยันอย่างหนักแน่นถึงความสำคัญของกัลยาณมิตรในการตั้งอยู่ในกุศลธรรม ตลอดจนถึงเป็นเหตุปัจจัยแห่งอริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งเป็นวิถีทางอันประเสริฐยิ่งของพระพุทธศาสนา

ประเภท หน้าที่ คุณสมบัติและองค์คุณของกัลยาณมิตร

ประเภทของกัลยาณมิตรทั้ง 2 คือ ประเภทในสังคัลลสูตรและประเภทในชัคควิสาณสูตรตนิทเทส ถือเป็นลักษณะของเพื่อนที่ดีเพื่อนแท้ เพื่อนมีอุปการะ เพื่อนร่วมทุกข์ร่วมสุข และเพื่อนแนะนำประโยชน์ ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งเพื่อนทางโลก และเพื่อนทางธรรม

การจะทำหน้าที่กัลยาณมิตรให้มีประสิทธิภาพและได้อย่างสมบูรณ์ จะต้องเข้าใจถึงพฤติกรรมภายนอก ทั้งการแสดงออกเพื่อให้เกิดความประทับใจภายนอก เช่น กิริยาท่าทางที่ดีมีการแต่งกายที่เหมาะสม ย่อมจะก่อให้เกิดบุคคลที่เราจะไปทำหน้าที่กัลยาณมิตรนั้น เกิดการรับรู้ในรูปที่ดี หรือรสที่ดี หรือเสียงที่ไพเราะ

อาานนท์เป็นพระอริยบุคคลตอนจะเอนหลังนอนเท่านั้นเองจึงเป็นการบรรลุลหรรณที่แปลกและน่าศึษา ค่นคว้าวิจัยต่อไป

หลังจากที่ท่านได้ช่วยพระมหากัสสปะเถระทำสังคายนาแล้ว ท่านใช้เวลาส่วนมาก ด้วยการอบรมสั่ง สอน เผยแผ่ธรรม แก่พุทธบริษัททั้งหลาย พระอาานนท์นิพพานเมื่ออายุ 120 ปี หลังจากพุทธปริพพานแห่ง พระพุทธเจ้า 40 ปี นับว่าท่านมีอายุยืนนานในการจรรโลง เผยแผ่พระพุทศาสนาเป็นอย่างมากรูปหนึ่งจึงนำ เอาเป็นตัวอย่งในหลายๆด้านเช่นด้านผู้ปรารภความเพียร ด้านผู้เผยแผ่ธรรม เป็นต้นและได้แสดงความเป็น กัลยาณมิตรต่อพระพุทธเจ้าในหลายด้าน ด้านเป็นผู้ออกแบบจิวร ด้านเป็นพุทธอุปัฏฐากดูแลพระพุทองค์ ด้านรับหน้าที่แทนพระองค์ท่านและด้านเป็นผู้มีความจงรักภักดีต่อพระพุทธเจ้าเสมอจนตราบเท่าพุทธ ปรินิพพาน (อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: พุ.ธ.อ.; 3/186)

ท่านได้แสดงความเป็นกัลยาณมิตรต่อเพื่อนสทธิรรมิกหลายเรื่องนานันการเป็นทั้งที่ปรึกษาของเพื่อน สทธิรรมิก เป็นผู้ประสานหมู่สงฆ์ให้สามัคคีกัน เป็นผู้ส่งเสริมให้สตรีบวช และทุกครั้งภิกษุหรือพุทธบริษัทที่จะ เข้าเฝ้าพระพุทธองค์ต้องผ่านพระอาานนท์ก่อนเสมอ

ท่านได้แสดงความเป็นกัลยาณมิตรกับพระประยูรญาติคือไม่ได้เลือกนิพพานของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่ ตัดสินใจที่จะนิพพานกลางอากาศแล้วตั้งจิตอธิษฐานให้กายแตกออกเป็นสองเสี่ยงตกคนละข้างแก่พระประยูร ญาติ และต่างฝ่ายต่างก็สร้างพระเจดีย์บรรจุไว้ทั้งสองฟากฝั่งของแม่น้ำ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 19/1009/512) ซึ่งพระอาานนท์ได้แสดงถึงความรักความกตัญญูอยากจะทำแทนพระ ประยูรญาติด้วยให้ระลึกถึงเจดีย์นั้น ด้วยการระลึกถึงคุณของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ด้วยความเป็นที่ เคารพของพระอาานนท์และเหล่าพระประยูรญาติตลอดมา ท่านได้แสดงความเป็นกัลยาณมิตรต่อชาวบ้านทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นเจ้าขุนมูลนาย พระเจ้าแผ่นดิน พ่อค้า ยาจก ท่านไม่ได้เลือกชนชั้นในการแสดงความเป็นกัลยณ มิตรแต่อย่างใด ซึ่งท่านใช้วิธีหลายวิธีโดยการให้คำปรึกษา แนะนำ กล่าวถ้อยคำที่ลึกให้แจ้ง ตลอดถึงเป็นที่รัก ที่เคารพของเหล่าชาวบ้านที่มาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าตลอดถึงแสดงธรรมดังที่ได้กล่าวไว้แล้ว เป็นสาวกที่น่าเอา อย่างและเจริญรอยตามท่าน ท่านเป็นผู้ที่มีจริยวัตรตรงดงาม ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา ตลอดถึงมีกัลยาณมิตรกับผู้ ที่ใกล้ชิดเช่น พระพุทธเจ้า พระอาานนท์ก็ได้เป็นถึงพุทธอุปัฏฐาก รู้พระฤทัยของพระพุทธองค์ สามารถดูแล ปรมนิบัติได้อย่างสมบูรณ์ครบถ้วนทุกประการไม่ให้ขาดตกบกพร่องแม้แต่น้อย และยังได้รับการยกย่องหรือ เรียกว่าเอตทัคคะด้านต่างๆถึง 5 ประการด้วยกันซึ่งล้วนแล้วเป็นสิ่งที่พระพุทธองค์ทรงเล็งเห็นความดี คุณสมบัติเฉพาะตัวของพระอาานนท์บวกกับความเป็นกัลยาณมิตรของท่านเอง และไม่ใช่ว่าแต่เพียงพระพุทธเจ้า เท่านั้นที่พระอาานนท์ได้แสดงความเป็นกัลยาณมิตร แต่รวมไปถึง พระมหาเถระ พระสงฆ์สาวกเพื่อนสทธิรรมิก ด้วยกัน พระประยูรญาติ อุบาสกอุบาสิกา ตลอดถึงประชาชนชาวบ้านทั่วไปที่ได้มาสนทนาธรรมบ้าง ถาม-ตอบ ปัญหาธรรมบ้าง แสดงธรรมบ้าง ปรึกษาเรื่องจะเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าบ้าง และเรื่องอื่นๆอีกมากมายที่ผู้วิจัยได้ แสดงไว้ข้างต้นนั้นแล้ว ฉะนั้นรวมความว่าพระอาานนท์นั้นมีความเป็นกัลยาณมิตรกับทุกคนชนชั้นที่เข้าไปนั่งใกล้ ท่าน ทำให้ท่านเป็นที่รัก ที่เคารพ ที่กราบไหว้บูชา ที่ปรึกษา ที่คอยชี้แนะแนวทางให้พบกับทางสว่างฉนี้แล

วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการวิจัยพบว่า การแสดงความเป็นกัลยาณมิตรต่อพระพุทธเจ้าในด้านเป็นที่รัก เป็นที่ปรึกษา และสนทนาธรรมกับพระมหาเถรานุเถระตลอดถึงอุบาสก อุบาสิกา นั้น พระอานนท์ได้แสดงถึง ความเป็นผู้นำรักได้อย่างฉลาด หลักแหลมเต็มเปี่ยมด้วยปัญญาในสิ่งที่ได้ทำหรือแสดงออกนั้น ทำให้พระ อานนท์เป็นที่รักของพระพุทธเจ้า ซึ่งความเป็นผู้นำรักทำให้พระพุทธเจ้าสามารถปฏิบัติงานได้คล่องตัวและมี กำลังในการแสดงพระธรรมเทศนาและโปรดสัตว์อื่นๆด้วย ฉะนั้นพระอานนท์นับว่าได้แสดงความเป็นที่รักต่อ พระพุทธองค์ได้อย่างยิ่งดังตัวอย่างที่ได้ยกไว้แล้วเบื้องต้น

พระอานนท์ได้แสดงความเป็นกัลยาณมิตรด้านเป็นที่เคารพต่อชาวบ้านทั่วไปเช่นในเรื่องของให้ พราหมณ์ทำขนมหวานถวาย เรื่องสุกมานพ เป็นต้น และไม่ว่าจะเป็นเจ้าขุนมูลนาย พระเจ้าแผ่นดิน พ่อค้า ยาจก ท่านไม่ได้เลือกชนชั้นในการแสดงความเป็นกัลยาณมิตรแต่อย่างใด ซึ่งท่านใช้วิธีหลายวิธีโดยการให้ คำปรึกษา เป็นที่เคารพของเหล่าชาวบ้านพระเจ้าแผ่นดิน พราหมณ์ คหบดี มานพ ที่มาปรึกษาปัญหาธรรม สงสัยในธรรม สนับสนุนให้มีการบวชภิกษุณี ที่มาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าตลอดถึงแสดงธรรมดังที่ได้กล่าวไว้แล้ว ข้างต้นนั้นแหละ พระอานนท์เป็นที่น่าเจริญใจ น่ายกย่อง อย่างยิ่งในหลายๆด้าน ทั้งด้านที่นำพาภิกษุณีที่ ประสงค์จะถวายทานแด่พระพุทธเจ้า เรื่องนางมิกศาลาได้ถามถึงธรรมของพระพุทธเจ้า เรื่องเจ้าอภัยลิขณวิ ถามปัญหาธรรม พระเถระก็ได้ชี้แจงแถลงไข นำพา ชีทางออก บอกทางถูกให้ชนเหล่านั้นได้พบพานถึงความ เข้าใจ อันเป็นต้นแบบตัวอย่างของการที่เป็นแบบอย่างทั้งภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ตลอดถึงภิกษุสาวกรุ่นหลัง ในด้านเป็นที่น่าเจริญใจ น่ายกย่อง และน่าเอาอย่าง เพราะท่านเป็นต้นแบบ แบบฉบับของความเมตตาต่อชน ทุกชั้น ฉะนั้นเพราะเหตุแห่งความเมตตาพระอานนท์จึงเป็นที่น่าเจริญใจ น่ายกย่องจากพระพุทธเจ้าและเหล่า สาวกในพระพุทธศาสนาเสมอ

พระเถระเป็นผู้กล่าวถึงเหตุไปหาผลได้เป็นอย่างดี สามารถพูดโน้มน้าวใจ ทั้งการได้กล่าวชี้แจงด้วย เหตุผล เป็นที่ปรึกษาในเรื่องต่างๆ ให้กำลังใจในการปฏิบัติ ดำเนินชีวิตเช่นได้สนทนากับพราหมณ์ ท่านก็ได้ กล่าวจากเหตุไปหาผล ด้วยการแยกแยะให้เห็นชัดเจนในเรื่องนั้น และได้พานางปชาบดีโคตมีได้บวชเป็นภิกษุณี ในพระพุทธศาสนา ตอนแรกพระพุทธเจ้าทรงห้าม แต่ด้วยพระอานนท์มีวาทศิลป์ในการทูลขอและมีเหตุผลใน เรื่องนั้น จึงทำให้นางมหาปชาบดีโคตมีได้บวชเป็นภิกษุณีในพระพุทธศาสนาสืบมาอีกด้วยการพูดด้วย เหตุผลของท่านพระอานนท์และท่านยังเป็นผู้ประสานหมู่สงฆ์ที่แตกแยกกันให้ลงตัวด้วยสามัคคีธรรมท่านก็ได้ ใช้หลักธรรมในการดูแลสงฆ์จนทำให้สงฆ์กลับมาสามัคคีกันดังเดิม ท่านก็มีหลักธรรมกัลยาณมิตรข้อนี้ที่ต้อง อดทนต่อถ้อยคำ ตามที่ได้ทูลขอพระพุทธองค์ 8 ประการข้างต้นก่อนจะรับดูแลพระพุทธเจ้านั้น ก็เพื่อกิด กันคำนิมิตา หรือแม้กระทั่งคำชมพระอานนท์ก็ปล่อยวางในเรื่องที่เป็นโลกธรรม 8 ประการ เพราะท่านอดทน ต่อถ้อยคำ และสามารถแนะนำให้พระเถระรูปอื่นๆ ได้หายสงสัยในปัญหาธรรมซึ่งบ้างท่านก็มาเรียนถามด้วย ความสงสัยจริงๆ บ้างท่านถามด้วยอยากจะลองภูมิรู้ ภูมิธรรมของพระพุทธเจ้า บ้างท่านพอได้ฟังธรรมก็กล่าว สรรเสริญเยินยอท่าน แต่ในขณะเดียวกันนั้นพระเถระก็วางหมดแล้วคือเข้าใจโลกธรรมนั้นแล้วก็จึงชื่อว่ามิธรรม เป็นเครื่องดำเนินไป

พระอานนท์เป็นผู้ฉลาดอย่างยิ่งที่ได้อธิบายเนื้อความที่เป็นหลักธรรมอันปลูกชนมนุษย์ธรรมดาจะเข้าใจได้โดยง่ายแต่ถึงอย่างไรท่านก็อธิบายเรื่องที่เป็นแก่นธรรมให้เข้าใจได้ง่ายเช่นครั้งนี้ที่พระภิกษุได้ถามถึงเรื่องการเห็น การได้ยิน สัญญา ภาพ ว่าอะไรเป็นยอด และมีภิกษุอื่นมาถามเรื่องสิ่งที่เป็นคืออะไร สิ่งที่ไม่เป็นธรรมคืออะไร พระอานนท์ด้วยเหตุที่ท่านเป็นคนฉลาด มีปัญญาที่สำคัญคือเป็นพหูสูตอยู่เป็นเบื้องต้นแล้ว ก็สามารถที่จะอธิบายให้พระภิกษุเข้าใจได้ง่าย หายสงสัยในปัญหาและรู้แจ่มแจ้งเข้าใจหลักธรรมตามที่พระพุทธองค์ได้ทรงประทานไว้นั้นแล้วจึงทำให้เจริญรุ่งเรืองในธรรมเป็นนิตย์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 22/170/285)

เหตุการณ์หนึ่งที่พระอานนท์ได้นำพาคริमानันทะให้หายจากอาการอาพาธด้วยการสวดให้ฟังก่อนและสวดด้วยกันคือสัญญา 10 ประการ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 24/60/128) ผลปรากฏว่าพระคริमानันทะเมื่อได้ฟัง ได้สวดแล้วเกิดเหตุอัศจรรย์ด้วยพุทธานุภาพ ธรรมานุภาพ ทำให้พระนันทหายจากอาพาธโดยเร็วพลันพระอานนท์ได้แสดงความเป็นห่วงเป็นใยหรือเป็นกัลยาณมิตรต่อผู้อาพาธหลายท่าน เช่นครั้งนี้ได้ไปกับด้วยพระสารีบุตรและได้กล่าวธรรมให้พบกับทางสว่างหรือแสดงบุญคุณที่ได้สั่งสมมาให้อนาถบิณฑิกะเข้าใจและสุดท้ายได้สวรรคตไปเกิดเป็นเทพบุตรบนสวรรค์ชั้นดุสิตเพราะเหตุแห่งการชักนำไปในทางที่ดีของพระอานนท์และพระสารีบุตรที่ได้กล่าวธรรมดังมีเรื่องข้างต้นนั้นแหละ ซึ่งพระอานนท์ได้ไปโปรดคหบดีที่กำลังอาพาธอย่างหนักคือได้แนะนำให้คนป่วยพิจารณาธรรมให้มีสติเพียรรับรู้ พิจารณากายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต ธรรมในธรรม ให้รู้แจ้งถึงร่างกายและจิตใจจนรู้ว่าคหบดีมีธรรมเหล่านั้นแล้วก็ได้ยืนยันว่าท่านนี้บรรลุธรรมในส่วนหนึ่งแล้ว ทำให้เห็นว่าเพราะเหตุที่พระอานนท์ได้ทรงแนะนำไปในทางที่ถูกต้องเสมือนหนึ่งเป็นการตรวจสอบธรรมไปด้วยจึงทำให้ทราบและหลังจากนั้นคหบดีก็เจริญในธรรมจนบรรลุธรรมในขั้นยิ่งขึ้นไปตามลำดับ

อภิปรายผลการวิจัย

1. จากผลการวิจัย พบว่า กัลยาณมิตร หมายถึง เพื่อนที่ดี มีประโยชน์ และทำหน้าที่ส่งเสริมให้เป็นคนดีมีคุณธรรม ซึ่งสอดคล้องกับพระมหาเกรียงไกร บัวจันอัด (2546) ที่นำเสนองานวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบหลักคำสอนเรื่องกัลยาณมิตรกับการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทและพระพุทธศาสนา มหายาน” ที่ว่า กัลยาณมิตรฝ่ายโลกุตระของเถรวาท ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระอรหันต์สาวกเป็นต้น ผู้เป็นแบบอย่างในการพัฒนากาย ศีล จิต และปัญญา เพื่อเป็นคนดีของสังคมกระทั่งเข้าถึงเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา รวมไปถึงสอดคล้องกับพระจะจุ ญาณวิชัย (2554) ที่นำเสนองานวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ความเป็นกัลยาณมิตรของพระสารีบุตรเถระ” ที่ว่า กัลยาณมิตรมีความสำคัญได้ ก็เพราะกัลยาณมิตรนั้นมีคุณค่าในฐานะที่เป็นตัวดึงดูดเป็นตัวชักนำให้เกิดประโยชน์แก่ผู้หวังประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นประโยชน์ทางโลกหรือทางธรรม หากได้กัลยาณมิตรคอยชี้แนะ เป็นผู้กำกับให้ชีวิตเบื้องต้นดำเนินไปด้วยดี แม้ในเบื้องต้นอาจมีอุปสรรคมาขวางบ้าง กัลยาณมิตรก็เปรียบเหมือนมีกำแพงสองข้างทางที่คอยกันอุปสรรคและสิ่งไม่ดีที่จะ

มาถึงตัว อีกทั้งช่วยห้ามตนเองไม่ให้เดินออกไปหาสิ่งเหล่านั้น ช่วยให้งานการไปสู่เป้าหมายได้สะดวก ในทางธรรมกัลยาณมิตรมีคุณค่าทั้งในฐานะที่เครื่องหมายเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุดแห่งพรหมจรรย์

2. จากผลการวิจัย พบว่า พระอานนท์เป็นพุทธอนุชา มีหน้าที่คอยช่วยเหลือแบ่งเบาภาระของพระพุทธเจ้า ซึ่งสอดคล้องกับพระจรัญ สุวโจ (2558) ที่นำเสนองานวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการแสดงความกตัญญูกตเวทีของพระอานนท์เถระ” ที่ว่า พระอานนท์คอยอำนวยความสะดวกแก่ผู้เข้ามาเฝ้าพระพุทธเจ้าโดยการปฏิสนธิตามความเหมาะสม ได้เรียนรู้พุทธจริยวัตรของพระองค์ ลักษณะเช่นนี้รู้ได้ตามที่พระอานนท์แจ้งให้ทราบ เมื่อมีปัญหาธรรมก็ได้เรียนถามพระอานนท์ให้เกิดความเข้าใจได้ถูกต้องตามที่พระอานนท์แสดง เมื่อมีโอกาสดำเนินการได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าโดยการนำของพระอานนท์ ท่านได้รับภาระประสานงานของพุทธศาสนิกชน นิมนต์พระพุทธองค์ไปโปรด พระอานนท์สงเคราะห์พระประยูรญาติโดยใช้วาทกรรมทูลพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระนางมหาปชาบดีโคตมีบวชเป็นภิกษุณี และเป็นต้นเหตุให้สตรีมาบวชบรรพชิต ปฏิบัติวิเวกธรรมในพระพุทธศาสนา

3. จากผลการวิจัย พบว่า พระอานนท์เป็นพุทธอนุชาที่เป็นแบบอย่างในการดำรงชีวิตประจำวันโดยธรรมะ ที่จะสอดคล้องกับนางสาวจิตตริ ธรรมรักษ์ (2554) ที่นำเสนองานวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ธรรมเนียมปฏิบัติของพระพุทธรูป” ที่ว่า หลักธรรมในการบรรพชาบรรพชาปฏิบัติปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่องพระอานนท์พุทธอนุชา มี 2 ประเด็น คือ เป็นหลักธรรมคำสอนด้านจริยธรรมที่เน้นสอนให้รู้จักในการใช้ชีวิตประจำวันหรือปฏิบัติตนในสังคมและเน้นการประพฤติปฏิบัติตนตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา อีกอย่างคือ เป็นคำสอนเกี่ยวกับสังฆธรรมที่เน้นสอนให้เข้าใจหลักความจริงของชีวิตหรือสังขารสร้างความหวังและผู้ที่เข้าใจและปฏิบัติได้อย่างแท้จริง สามารถเข้าถึงหลักความจริงได้โดยไม่เลือกฐานะและเวลา

องค์ความรู้ใหม่

พระอานนท์เป็นแบบอย่างของความดีที่มีระเบียบวินัย ความเสมอต้นเสมอภาคในทางความเป็นกัลยาณมิตรกับทุกคนชั้นวรรณะไม่แบ่งแยก ท่านเป็นแบบอย่างของสุดยอดความเป็นกัลยาณมิตรที่เห็นเด่นชัดที่สุดและเป็นพระเลขาการที่ถือว่าครบเครื่องเรื่องดูแลพระมหาเถระผู้ใหญ่ที่เป็นแบบอย่างที่น่าจะนำมาประยุกต์ใช้ในปัจจุบันได้อย่างมีคุณภาพ

สรุป

ความเป็นกัลยาณมิตรของพระอานนท์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกสรุปได้ดังนี้คือ ท่านเป็นที่รักของพระพุทธเจ้าในหลายด้านเช่น ด้านเป็นพุทธอุปัฏฐาก ฯลฯ ทั้งความเป็นกัลยาณมิตรต่อเพื่อนสหธรรมิกหลายเรื่องนานับการเป็นทั้งที่ปรึกษาของเพื่อนสหธรรมิก เป็นผู้ประสานหมู่สงฆ์ให้สามัคคีกัน ฯลฯ ความเป็นกัลยาณมิตรกับพระประยูรญาติคือการนิพพานของท่าน ความเป็นกัลยาณมิตรต่อชาวบ้านทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นเจ้าขุนมูลนาย พระเจ้าแผ่นดิน พ่อค้า ยาจก อุบาสก อุบาสิกา ท่านไม่ได้เลือกชนชั้น โดยการให้คำปรึกษา

อบรม เผยแผ่ธรรม แนะนำ กล่าวถ้อยคำที่ลึกให้แจ้ง ตลอดถึงเป็นที่รัก ที่เคารพของเหล่าชาวบ้านที่มาเข้าเฝ้า พระพุทธเจ้าตลอดถึงแสดงธรรม รวมความว่าพระอานนท์นี้มีความเป็นกัลยาณมิตรกับทุกคนชนชั้นที่เข้าไปนั่ง ใกล้ท่าน ทำให้ท่านเป็นที่รัก ที่เคารพ ที่กราบไหว้บูชา ที่ปรึกษา ที่คอยชี้แนะแนวทางให้พบกับหนทางสว่าง ไสวในชีวิต

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. **ผลจากการวิจัยพบว่า** ในฐานะพุทธศาสนิกชนหรือผู้สนใจ หรือเลขานุการต่างๆ ผู้วิจัยพบว่าเห็น ควรที่จะเอาพระอานนท์เป็นแบบอย่างในทางปฏิบัตินำไปประยุกต์ใช้ดูแลพระมหาเถรานุเถระ ตลอดถึง เจ้านายชั้นผู้ใหญ่ หัวหน้าส่วนงานต่างๆ เพื่อจะได้เป็นการบริหารงานได้อย่างมีต้นแบบ แบบฉบับให้เรียนรู้ ต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ศึกษาวิเคราะห์องค์คุณความเป็นกัลยาณมิตรที่สอดคล้องกับหลักสัปปุริสธรรม 7
2. ศึกษาวิเคราะห์ความเป็นผู้มีฤทธิ์ของพระโมคคัลลานะในอดีตจนถึงปัจจุบัน

บรรณานุกรม

- วิจิตตธี ธรรมรักษ์. (2554). *ศึกษาวิเคราะห์ธรรมเนียมอิงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เรื่องพระอานนท์พุทธอนุชา*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระจรัญ สุวโจ (สะท้อน). (2558). *ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการแสดงความกตัญญูกตเวทีของพระอานนท์เถระ*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระจะจุ ญาณวิชัย (รักษาป่า). (2554). *การศึกษาวิเคราะห์ความเป็นกัลยาณมิตรของพระสารีบุตรเถระ*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2565). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 21. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พลีพิมพ์.
- พระมหาเกรียงไกร บัวจันอัด. (2546). *การศึกษาเปรียบเทียบหลักคำสอนเรื่องกัลยาณมิตรกับการบรรลุนิพพานในพระพุทธศาสนาเถรวาทและพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2560). *อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: บริษัท นานมีบุ๊คส์
พับลิเคชันส์ จำกัด.

แนวทางการเจริญจิตตภาวฐานเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน

Practice Guidelines for Jatudhatuvavattana to Support the Development of Vipassana Meditation

¹พระโสภณ โสภโณ (ทองสม) และ ²ศุภกาญจน์ ชยาพัฒน์

¹Phra Sophon Sophano (Thongsom) and ²Supakanjana Jayapattana

¹คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

²คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

²Faculty of Humanities and Social Sciences Phranakhon Rajabhat University

¹Corresponding Author's E-mail: supakanjana.v@pnru.ac.th

Received: August 26, 2024; **Revised:** December 11, 2024; **Accepted:** December 17, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการเจริญวิปัสสนากรรมฐานในคัมภีร์พระพุทธานาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาจิตตภาวฐานในคัมภีร์พระพุทธานาเถรวาท 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการเจริญจิตตภาวฐานเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบวิจัยเอกสาร โดยการศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พระพุทธานาเถรวาท และเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง สรุปลักษณะ เรียบเรียงบรรยายเชิงพรรณนา ผลการวิจัย พบว่า 1) การเจริญวิปัสสนากรรมฐานในคัมภีร์พระพุทธานาเถรวาท การเจริญสมถกรรมฐาน แบ่งออกเป็น หมวดกสิณ 10 กล่าวคือ กสิณ หมายถึง วัตถุสำหรับเพ่งเพื่อจงใจให้เป็นสมาธิทั้งหมด อสุภกรรมฐาน เป็นกรรมฐานที่กำหนดอสุภะเป็นอารมณ์ เป็นการเจริญกรรมฐานไปจนเกิดปัญญาเห็นแจ้งถึง ไตรลักษณ์อสุภกรรมฐานนั้นเป็นเครื่องกำจัดราคะ 2) จิตตภาวฐานในคัมภีร์พระพุทธานาเถรวาท จิตตภาวฐานมีความหมายแยกออกเป็น คำว่า จิตตภาว หมายถึง ภาว 4 คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม คำว่า วัตถาน หมายถึง การกำหนด เมื่อรวมเป็นคำว่า จิตตภาว วัตถาน หมายถึง การกำหนด หรือการวิเคราะห์ธาตุ 4 จิตตภาววัตถาน เป็นการพิจารณาธาตุทั้ง 4 ที่ปรากฏในร่างกายจนกระทั่งเห็นเป็นแต่เพียงกองแห่งธาตุ 3) แนวทางการเจริญจิตตภาวฐานเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ได้แก่ วิธีการพิจารณาปฐวีธาตุคือธาตุดิน โดยให้กำหนดเอาอาการแข็งแข็งในปฐวีธาตุ 20 อย่าง เมื่อกำหนดอยู่อย่างนั้นธาตุทั้งหลายจะปรากฏได้ ผู้ปฏิบัติธรรมต้องพิจารณาธาตุทั้งหลายนั้นแล้วๆ เล่าๆ อุปจารสมาธิจะเกิดขึ้น แต่เมื่อใดเจริญไปอย่างนั้น กรรมฐานยังไม่สำเร็จ พึงเจริญโดยสัสมการวิภาติต่อไป ส่วนองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเป็นแบบ “PATV Model”

คำสำคัญ: ธาตุ; จิตตภาวฐาน; การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน

Abstract

This research article has the objective 1) To study the practice of vipassana meditation in Theravada Buddhist scriptures. 2) To study the four elements meditation (jatu dhatu vavatthana) in Theravada Buddhist scriptures. 3) To present guidelines for practicing the four elements meditation to support vipassana meditation practice. This is a qualitative research study using a documentary research method. The study will analyze data from Theravada Buddhist scriptures and related documents, and then synthesize, analyze, and describe the findings. The research results found that 1) Cultivation of Vipassana Meditation in Theravada Buddhism The cultivation of samatha meditation is divided into 10 kasinas. Kasina refers to the objects of meditation used to induce concentration. Asubha kammattana, or impurity meditation, is a meditation focused on the impurities of the body. Through this practice, one develops insight into the three universal characteristics: impermanence, suffering, and non-self. Asubha kammattana is a powerful tool for overcoming craving. 2) The Four Elements Meditation (Jatu Dhatu Vavatthana) in Theravada Buddhism Jatu dhatu vavatthana can be broken down into two parts: "jatu dhatu" meaning the four elements (earth, water, fire, and wind) and "vavatthana" meaning contemplation or analysis. Combined, it refers to the contemplation or analysis of the four elements. This meditation involves examining the body as composed of these four elements until one perceives only the aggregates of these elements. 3) Guidelines for Practicing the Four Elements Meditation to Support Vipassana Meditation One method for contemplating the earth element is to focus on the 20 qualities of solidity. As one meditates on these qualities, the other elements will become apparent. The practitioner should then continue to examine each element in turn. Initially, applied concentration will arise, but to achieve full mastery, one should proceed to the stage of higher knowledge. The knowledge gained from this research is presented as a "PATV" model."

Keywords: Dhatu; Catudhātuvavatthāna; Vipassanā Meditation

บทนำ

สมถกรรมฐาน คือ อุบายหรือวิธีการที่ทำให้จิตสงบระงับจากกิเลส เครื่องเศร้าหมองเร่าร้อนทั้งหลาย จนจิตไม่มีอาการดิ้นรน ไม่กระสับกระส่าย ตลอดเวลาที่กิเลสเหล่านั้นสงบระงับอยู่มี 40 วิธี แบ่งเป็น 7 หมวด คือ 1) หมวดที่ 1 กสิณกรรมฐาน 10 อย่าง 2) หมวดที่ 2 อสุภะกรรมฐาน 10 อย่าง 3) หมวดที่ 3 หมวดอนุสสติกรรมฐาน 10 อย่าง 4) หมวดที่ 4 พรหมวิหาร 4 ประการ 5) หมวดที่ 5 อรูปกรรมฐาน 4 6) หมวดที่ 6 อาหาเรปฏิกูลสัญญา 17) หมวดที่ 7 จตุธาตุวัตถาน 4. (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538)

ในสมถกรรมฐาน 40 อย่างนั้น ในงานวิจัยนี้จะกล่าวเฉพาะจตุธาตุวัตถาน 4 ประการ หรือเรียกว่า ธาตุกรรมฐาน หมายความว่า การพิจารณาธาตุทั้ง 4 คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 10/378/307) ที่ปรากฏในร่างกายจนกระทั่งเห็นเป็นแต่เพียงกองแห่งธาตุ โดยปราศจากความจำว่าเป็นหญิง ชาย เรา เขา สัตว์ บุคคลใด ๆ เป็นต้น ธาตุ หมายถึง การดำรงไว้ซึ่งลักษณะของตน ธาตุทั้ง 4 คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม เป็นมหาภูตรูป เพราะเป็นรูปใหญ่ เป็นประธาน เป็นที่รองรับรูปทั้งหมดที่เหลือ คือ เพราะการรวมกันของธาตุดิน ความแข็งจึงเกิดได้ เพราะการรวมกันของธาตุน้ำ ความเอิบอาบจึงเกิดได้ เพราะการรวมกันของธาตุไฟ ความร้อนจึงเกิดได้ และเพราะการรวมกันของธาตุลม ความเบาแห่งการเคลื่อนไหวจึงเกิดได้ดังพระพุทธพจน์ว่า ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุพิจารณาเห็นกายนี้ตามที่ตั้งอยู่ตามที่ดำรงอยู่โดยความเป็นธาตุว่า ในกายนี้ มีธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลมอยู่

ภิกษุทั้งหลาย คนฆ่าโคหรือลูกมือของคนฆ่าโคผู้มีความชำนาญ ครั้นฆ่าโคแล้วแบ่งอวัยวะออกเป็น ส่วนๆ นิ่งอยู่ที่หนทางใหญ่สี่แพร่ง แม้ฉันทิ ภิกษุก็ฉันทินั้นเหมือนกัน พิจารณาเห็นกายนี้ตามที่ตั้งอยู่ ตามที่ ดำรงอยู่ โดยความเป็นธาตุว่า ในกายนี้ มีธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลมอยู่ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 10/378/307)

ด้วยวิธีนี้ ภิกษุพิจารณาเห็นกายในกายภายในอยู่ พิจารณาเห็นกายในกายภายนอกอยู่ หรือพิจารณา เห็นกายในกายทั้งภายในทั้งภายนอกอยู่ พิจารณาเห็นธรรม เป็นเหตุเกิดในกายอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุ ดับในกายอยู่ หรือพิจารณาเห็น ทั้งธรรมเป็นเหตุเกิดทั้งธรรมเป็นเหตุดับในกายอยู่ หรือว่า ภิกษุนั้นมีสติ ปรากฏอยู่เฉพาะหน้าว่า กายมีอยู่ก็เพียงเพื่ออาศัยเจริญญาณ เจริญสติเท่านั้น ไม่อาศัย (ต้นหาและทิวถิ) อยู่ และไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไรๆ ในโลก (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 10/378/307) ฉะนั้น การกำหนดจตุธาตุววัฏฐานนี้ ผู้เจริญจะต้องพิจารณาธาตุ 4 ที่มีอยู่ภายในตน ธาตุ 4 ที่มี อยู่ภายในนี้ มี 42 คือ ธาตุดิน 20 ธาตุน้ำ 12 ธาตุไฟ 4 ธาตุลม 6 การเจริญจตุธาตุววัฏฐานเป็นการกำหนด รู้สภาวะธาตุที่เกิดขึ้นให้ผู้เจริญกรรมฐานพิจารณาสภาวะนั้นจนเห็นความเกิดดับ กล่าวคือ ให้เห็นตามความ เป็นจริงภายใต้กฎไตรลักษณ์ ได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา จึงได้ชื่อว่า การเจริญจตุธาตุววัฏฐานเพื่อ สนับสนุนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานได้อย่างไร (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 9/234/77)

การเจริญวิปัสสนากรรมฐานโดยถือเอาธาตุทั้ง 4 กำหนดเป็นอารมณ์ ปฐวีธาตุ เป็นธาตุที่ตั้งของธาตุ ทั้งหลาย เพราะสิ่งทั้งหลายจะเป็นรูปร่างต่าง ๆ ต้องมีธาตุดิน เป็นองค์ประกอบจึงจะเป็นรูปร่างได้ อาโปธาตุ คือธาตุที่ทำให้เกิดการเกาะกุมจับรวมตัวเข้าด้วยกัน ทำให้มีลักษณะเอิบอาบและเคลื่อนที่หรือไหลไปมาได้ เตโชธาตุ เป็นธาตุที่ทำให้ร้อน และเกิดการย่อย วาโยธาตุ เป็นธาตุที่ทำหน้าที่ค้ำจุนธาตุอื่น ทำให้สิ่งต่าง ๆ เกร็งตึง หรือสั่นไหว ธาตุทั้ง 4 กล่าวว่าในทุกสิ่งที่มีอยู่ในจักรวาลก็ได้ ดั้งเดิมของสิ่งทั้งหลายทั้งปวงนี้ ที่กล่าว เช่นนี้ เพราะว่าสิ่งต่าง ๆ ทั้งหลายนั้นเกิดจากธาตุทั้ง 4 นี้ผสมผสานกัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่า วิธีฝึกเจริญ กรรมฐานเกี่ยวกับจตุธาตุววัฏฐาน เป็นกรรมฐานในพระพุทธศาสนา ให้เจริญก้าวหน้าเร็วขึ้น จึงมีความสนใจ ศึกษาวิธีการเจริญกรรมฐานเกี่ยวกับจตุธาตุววัฏฐานที่เป็นหลักสำคัญในการปฏิบัติกรรมฐาน โดยสาระัตถะของ การปฏิบัติธรรมอันสำคัญยิ่งในคัมภีร์พระพุทธศาสนาจะเกิดประโยชน์อย่างมากแก่ผู้ศึกษา และนำมา ประยุกต์ใช้ในสังคมไทยอันเป็นประโยชน์อย่างสูงสุดได้อย่างไร

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงทำการวิจัยเรื่อง “แนวทางการเจริญจตุธาตุววัฏฐานเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติ วิปัสสนากรรมฐาน” เพื่อเป็นระเบียบแบบแผนของการเจริญจตุธาตุววัฏฐานกรรมฐานที่จะสามารถเป็น แนวทางแห่งการเจริญวิปัสสนากรรมฐานได้ และมุ่งสู่ความเป็นอริยบุคคล และยังสามารถแก้ไขความเคลือบ แคลงสงสัยในประการต่าง ๆ ให้มีความกระจ่างชัดด้วย อีกทั้งยังเป็นการเสริมสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่จะเป็น ข้อมูลในเชิงวิชาการ เกื้อกูลและเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการเจริญจตุธาตุววัฏฐานกรรมฐานอันจะเป็นประโยชน์ ต่อความก้าวหน้าในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของพุทธศาสนิกชนสืบต่อไป

ยะ, 2547) เป็นกรรมฐานที่พิจารณาให้เห็นว่าเป็นของไม่งาม เป็นการเจริญกรรมฐานไปจนเกิดปัญญาเห็นแจ้งถึงไตรลักษณ์อสุกกรรมฐานนั้นเป็นเครื่องกำจัดราคะ หมวดอนุสสติกรรมฐาน 10 กล่าวคือ 1. พุธานุสสติ 2. ธัมมานุสสติ 3. สังขานุสสติ 4. สีลानุสสติ 5. จาคานุสสติ 6. เทวตานุสสติ 7. อานาปานัสสติ 8. มรณานุสสติ 9. กายคตานุสสติ 10. อุปमानุสสติ อนุสสติทั้ง 10 นี้ เหมาะแก่่อัชฌาศัยของนักปฏิบัติแต่ละอย่างดังนี้ ขอท่านนักปฏิบัติพึงทราบ และเลือกปฏิบัติให้พอเหมาะพอดีแก่่อัชฌาศัยของตน จะได้ผลเป็นสมาธิมีอารมณ์ตั้งมั่น

การเจริญวิปัสสนากรรมฐาน แบ่งออกเป็น การเจริญวิปัสสนาแบบสมถยานิก คือผู้เจริญมีสมถะเป็นยาน หรือ มีสมถะเป็นตัวนำมีอารมณ์ของสมถยานิกในการเจริญกรรมฐาน 40 กอง แบ่งเป็น 7 หมวด ได้แก่ กสิณ 10 อสุก 10 อนุสสติ 10 อัปปมัญญา 4 สัณญะ 1 วัตถุ 1 และอรูปรูปาน 4 สำหรับสมถยานิกผู้เจริญวิปัสสนาโดยมีสมถะนำหน้านั้น การปฏิบัติสมถะกองใดกองหนึ่งจำเป็นต้องมีความชำนาญในฌาน 5 ประการ เรียกว่า วสีสามารถเข้ารูปฌาน 4 จนถึงอรูปรูปานได้ฌานสมาบัติแล้วจึงเจริญวิปัสสนาต่อจนได้สำเร็จจรหัตต์ โดยอาศัยอุปจารสมาธิหรืออัปปนาสมาธิเป็นจิตตวิสุทธิเพื่อเป็นบาทแห่งการเจริญวิปัสสนาให้ดำเนินไปสู่มรรค 4 ผล 4 นิพพาน 1 ในที่สุด และ การเจริญวิปัสสนาแบบวิปัสสนายานิกกล่าวคือ คือผู้เจริญมีวิปัสสนาเป็นยาน หรือ มีวิปัสสนาเป็นตัวนำ ได้แก่ ผู้เห็นแจ้งอย่างแท้จริง คือ ผู้ไม่ได้ฌานแต่สำเร็จจรหัตต์ด้วยเจริญแต่วิปัสสนาล้วน ๆ โดยไม่อาศัยอุปจารสมาธิหรืออัปปนาสมาธิ แต่มีขณิกสมาธิอย่างเดียวเป็นจิตตวิสุทธิ เพื่อดำเนินไปสู่มรรค ผล และนิพพาน หรือเรียกว่า สุทธวิปัสสนา ซึ่งอารมณ์ของวิปัสสนาว่าโดยย่อ คือ รูปนาม ว่าโดยภูมิแห่งการทำให้แจ้ง ได้แก่ วิปัสสนาภูมิ 6 ที่เป็นอารมณ์ของวิปัสสนากรรมฐาน แบ่งออกเป็น

1. ขั้น 5 ที่เป็นอารมณ์ของวิปัสสนากรรมฐาน โดยวิธีกำหนดรู้ขั้น 5 ในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน เป็นความรู้แจ้งชัดตามความเป็นจริงของสภาวะธรรมทั้งหลายที่ทำให้เกิดปัญญานั้น อาศัยรูป-นาม เป็นอารมณ์ปรมาตม ผู้ปฏิบัติต้องควบคุมกายวาจาให้เป็นปกติด้วยศีล ควบคุมจิตใจตั้งมั่นด้วยสมาธิ และปฏิบัติวิปัสสนาตามลำดับ ให้เห็นความเป็นจริง อุปาทานขั้น 5 ย่อลงมาเป็นรูป และนาม นี่เป็นทุกข์ ถ้าไม่มีขั้น 5 ทุกข์ต่างๆ ก็เกิดขึ้นไม่ได้ (พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ รจนา, 2550)

2.อายตนะ 12 ที่เป็นอารมณ์ของวิปัสสนากรรมฐานกล่าวคือ คือ อายตนะภายใน 6 และอายตนะภายนอก 6 อยู่ อย่างนี้แล้วยกขึ้นสู่ไตรลักษณ์ พิจารณาเป็นอนิจจัง ไม่เที่ยง ทุกขัง ทนอยู่ไม่ได้ เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวตน อายตนะทั้ง 12 นี้ เป็นรูป 5 คู่ อายตนะภายใน คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย เป็นรูปธรรมทั้งหมด อายตนะภายนอก คือ สี เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ เป็นรูปธรรม ส่วนคู่ที่ 6 อายตนะภายใน ได้แก่ มนายตนะ เป็นนามทั้งหมด ส่วนอายตนะภายนอก ธัมมายตนะนั้นเป็นรูป-นาม เจตสิกเป็นนามธรรม สุขุมรูปเป็นรูปธรรม ส่วนนิพพานเป็นนามธรรม (พระครูเกษมธรรมทัต (สุรศักดิ์ เขมรสี), 2548)

3. ธาตุ 18 ที่เป็นอารมณ์ของวิปัสสนากรรมฐานกล่าวคือ ทวาร 6 อารมณ์ 6 และวิญญาน 6 รวม 18 นี้เอง เรียกว่า ธาตุ 18 ดังนั้น ความเป็นไปทั้งหมดในสรรพสิ่งที่มีชีวิต จึงเป็นเพียงการประชุมพร้อมกันของธาตุทั้ง 18 เรื่องอื่นๆ นอกเหนือจากนี้ไม่มี สภาพความเป็นอยู่ของธาตุ 18 เหล่านี้กล่าวได้ว่าเป็น นิสสตัตะ คือ ไม่ใช่เป็นสัตว์ ตกอยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์ คือ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และไม่ใช่ตัวตน ได้อย่างชัดๆ ก็ต้องเห็นอย่าง

ชัดเจน อันพึงกำหนดเอาเป็นหลักได้แต่ละอย่าง(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2552) การที่จะเห็นได้อย่างชัดเจนนั้น ก็ต้องเห็นด้วยธรรมจักขุ

4. อินทรีย์ 22 ที่เป็นอารมณ์ของวิปัสสนากรรมฐานนี้ มีลักษณะคล้ายประมวลรวมเรื่องของขันธอายตนะธาตุ มาอยู่ในนี้ด้วยกัน มีความเป็นใหญ่หรือเป็นผู้ปกครองในสภาวะธรรมที่เกิดร่วมกันกับตนหรือเป็นใหญ่ในกิจการนั้นๆ (ฉันทนา อุดสาหลักษณ์, 2552) แต่มีองค์ประกอบหลายกลุ่มที่จัดเข้าเป็นหมวดกันได้ และมีลักษณะเป็นเรื่องพื้นฐานจนกระทั่งถึงขั้นอรหัตตผล ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน อินทรีย์ 22 ที่เป็นภูมิวิปัสสนา และไม่ใช่วิภูมิวิปัสสนา อินทรีย์ที่จะนำมาเป็นอารมณ์ของวิปัสสนากรรมฐานต้องเอาอินทรีย์ 22 หรือรูป-นาม ที่เป็นปัจจุบัน คือ ที่ปรากฏขึ้นเฉพาะหน้าเท่านั้นที่เป็นอดีตหรืออนาคต ใช้เป็นอารมณ์วิปัสสนาไม่ได้ เพราะสิ่งที่เป็นอดีต และอนาคตนั้นไม่ใช่วิสัยของวิปัสสนาปัญญา ไม่สามารถพิจารณาเห็นได้

5. อริยสัจ 4 ที่เป็นอารมณ์ของวิปัสสนากรรมฐานกล่าวคือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรคดังที่ท่านอุปมาความเนื่องกันของสังขธรรมทั้ง 4 ไว้ว่า ทุกขสัจเปรียบได้กับสิ่งที่เปื้อนภาระอันหนัก สมุทัยสัจเปรียบดังผู้แบกภาระอันหนักนั้น นิโรธสัจเปรียบเหมือนผู้ทิ้งภาระอันหนักนั้นเสีย และมรรคสัจ หรือทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 12/119/118.) เปรียบเหมือนอุบายที่จะทิ้งภาระอันหนักนั้น จัดเป็นกรรมฐานปฏิเวธ คือ การแทงตลอดด้วยการอบรม เป็นการทำความระลึกให้เจริญเห็นแจ้งไตรลักษณ์ว่า ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวตน

6. ปฏิจจสมุปบาท 12 ที่เป็นภูมิของวิปัสสนากรรมฐาน คือ การเกิดขึ้นร่วมกันของธรรม 12 ประการ คือ อวิชชา สังขารวิญญาน นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพชาติ ชรามรณะ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 16/2/2.) ซึ่งความสัมพันธ์ของปฏิจจสมุปบาททำให้ได้เห็นภาพรวมของวงจรสังสารวัฏ และจะเห็นภาพรวมของวิปัสสนาภูมิทั้งหมดว่า ที่แท้จริงแล้วก็รวมลงในปฏิจจสมุปบาทนี้เอง ปฏิจจสมุปบาทจึงถือเป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนา และเป็นสิ่งที่เราควรศึกษาด้วยการเจริญ วิปัสสนาเพื่อให้รู้เห็นและเข้าใจวงจรนี้อย่างแท้

2. จตุธาตุววัฏฐานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ความหมายของจตุธาตุววัฏฐานมีความหมายแยกออกเป็น คำว่า จตุธาตุ หมายถึง ธาตุ 4 คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม คำว่า ววัฏฐาน หมายถึง การกำหนด เมื่อรวมเป็นคำว่า จตุธาตุววัฏฐาน หมายถึง การกำหนด หรือการวิเคราะห์ธาตุ 4 จตุธาตุววัฏฐาน เป็นการพิจารณาธาตุทั้ง 4 ที่ปรากฏในร่างกายจนกระทั่งเห็นเป็นแต่เพียงกองแห่งธาตุ โดยปราศจากความจำว่า เป็นหญิง ชาย เรา เขา สัตว์ บุคคลได้ (พระเทพปัญญเมธี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท), 2548) ส่วนความสำคัญของจตุธาตุววัฏฐานกล่าวคือ ธาตุ 4 ใช้ในเจริญกรรมฐาน เพราะธาตุ 4 เป็นส่วนที่สำคัญอยู่ในร่างกายมีปฐวีธาตุ ธาตุดิน อาโปธาตุ ธาตุน้ำ วาโยธาตุ ธาตุลม เตโชธาตุ ธาตุไฟ ที่ก่อให้เกิดเป็นร่างกายมนุษย์ การเจริญกรรมฐานจึงต้องมียोगค์ประกอบคือ ธาตุทั้ง 4 เพื่อพิจารณาร่างกายให้เห็นว่าเป็นอสุภธาตุกรรมฐานที่พิจารณาธาตุเป็นอารมณ์ กล่าวคือ กำหนดพิจารณาร่างกายแยกเป็นส่วน ๆ ให้เห็นว่าเป็นแต่เพียงธาตุ 4 คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม

(พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 9/171/57) ประชุมกันอยู่ จึงขึ้นหรืออิงอยู่กับเหตุ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ จึง ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา และไม่ใช่ตัวตนของเรา โดยจตุธาตุววัฏฐาน แบ่งออกเป็น

1. ปฐวีธาตุ คือธาตุดิน ได้แก่ ปฐวีธาตุที่มีอยู่ในโกฏฐาตที่มีลักษณะเป็นก้อนเป็นแท่ง มี 20 อย่างคือ เกสา คือ ผม โลมา คือ ขน นขา คือ เล็บ ทันตา คือ ฟัน ตโจ คือ หนัง มังสัง คือ เนื้อ นหารู คือ เอ็น อัญฐิ คือ กระดูก อัญฐิมิณฺหัง คือ เยื่อในกระดูก วักกัง คือ ม้าม หทยัง คือ หัวใจ ยกนังคิอติบ กิโถมกัง คือ พังผืด ปิหัง คือ ไต ปิพาสัง คือ ปอด อันตัง คือ ไส้ใหญ่ อันตคณฺณัง คือ ไส้น้อย อุทริยัง คือ อาหารใหม่ กริสัง คือ อาหารเก่า มัตถลฺลุคฺคัง คือ เยื่อในสมอง (พระพุทธโฆสเถระ รจนา, 2548)

2. อาโปธาตุ คือ ธาตุน้ำ ได้แก่ อาโปธาตุที่มีอยู่ในโกฏฐาตที่มีลักษณะเหลวและไหลได้ มี 12 คือ ปิตตัง คือ ดี เสมหัง คือ เสมอ ปุพฺโพ คือ หนอง โลหิตัง คือ เลือด เสโท คือ เหงื่อ เมโท คือ มันทัน อัสสุ คือ น้ำตา วสา คือ เปรลมัน เชโฟ คือ น้ำลาย สิงฆานิกา คือ น้ำมูก ลสิกา คือ ขี้ขี้ มุตตัง คือ น้ำมูตร (พระพุทธโฆสเถระ รจนา, 2548)

3. เตโชธาตุ คือธาตุไฟ มีลักษณะ 4 ประการคือ มีไออุ่นที่ทำให้ร่างกายมีความร้อนมาก มีไออุ่นที่มีความร้อนสูงสามารถเผาผลาญร่างกายให้บริบูรณ์ มีไออุ่นที่ทำให้ร่างกายทรุดโทรมแก่ลง และมีไออุ่นที่ทำให้หน้าที่ย่อยอาหาร (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 35/175/136)

4. วาโยธาตุ คือ ธาตุลม มีลักษณะ 6 ประการคือ ลมพัดขึ้นเบื้องบน ลมพัดลงสู่เบื้องล่าง ลมที่อยู่ในช่องท้อง ลมที่อยู่ในลำไส้ใหญ่ ลมที่อยู่ทั่วร่างกาย และ ลมหายใจเข้าออก (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 35/175/136) ธาตุทั้ง 4 นี้ เป็นส่วนที่ประกอบขึ้นเป็นร่างกาย การที่เรียกว่า หลิง ชาย เรา เขา สัตว์ บุคคล มนุษย์ เทวดา พรหมนั้นหาใช้อื่นไม่ แท้จริงได้แก่ธาตุ 4 ที่รวมกันเป็นกลุ่มเป็นกอง ปรากฏขึ้นเป็นรูปร่างสัณฐานต่างๆ กันตามอำนาจของกรรมนั่นเอง

ส่วนการมีนิमित และ กรรมฐานในการเจริญจตุธาตุววัตถานกล่าวคือ การเจริญจตุธาตุววัตถานนี้ ไม่มีอุคคหนิमित และปฏิภาคนิमितแต่มีบริกรรมนิมิตอย่างเดียว คือธาตุทั้ง 4 ที่มีอยู่ในกายตนนั่นเอง ในกรรมฐานมี 2 อย่าง คือบริกรรมกรรมฐาน และอุปะการกรรมฐาน การกรรมฐานธาตุทั้ง 4 ที่มีอยู่ในกายตนนี้เป็นอารมณ์ของสติปัฏฐานในการเจริญกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน ซึ่งเป็นอารมณ์ของวิปัสสนาล้วนๆ ผู้พิจารณาเห็นธาตุทั้ง 4 เกิดดับโดยความเป็นไตรลักษณ์ย่อมทำให้ผู้เจริญบรรลุ มรรค ผลนิพพานได้ ส่วนอาเนสังการพิจารณาธาตุ 4 เป็นอารมณ์กรรมฐานกล่าวคือ เห็นความไม่ใช่ตัวตน ละความเห็นว่าเป็นสัตว์ บุคคล ชาย หลิงได้ ไม่กลัวภัยต่าง ๆ สามารถตัด ระวัง ความพอใจและไม่พอใจได้ มีจิตมั่นคงไม่หวั่นไหวต่ออารมณ์ที่น่าปรารถนาและไม่น่าปรารถนา ทำให้เป็นผู้มีปัญญากว้างขวาง เข้าถึงพระนิพพานได้ (วรรณสิทธิ ไวทยะเสวี, 2553) และถ้าไม่เข้าถึงพระนิพพานในภพนี้ก็ไปสู่สุคติ

3. แนวทางการเจริญจตุธาตุววัฏฐานเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน แนวทางการเจริญปฐวีธาตุเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ได้แก่ วิธีการพิจารณาปฐวีธาตุคือธาตุดิน (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 10/378/307) โดยให้กำหนดเอาอาการแข็งแข็งในปฐวีธาตุ 20 อย่าง เมื่อกำหนดอยู่อย่างนั้น ธาตุทั้งหลายจะปรากฏได้ ผู้ปฏิบัติธรรมต้องพิจารณาธาตุ

ทั้งหลายนั้นแล้วๆ เล่าๆ อุปการสมาธิจะเกิดขึ้น แต่เมื่อใดเจริญไปอย่างนั้น กรรมฐานยังไม่สำเร็จ พึงเจริญโดย สัมภาวิวัตติต่อไป คือ พิจารณาจำแนกส่วนแห่งธาตุนั้นออกกำหนดอาการไปทีละอย่าง โดยชั้นแรกพึงทำ 1) อุคคหโกศล 7 ประการ 2) มนสิการโกศล 10 ประการ

ส่วนวิธีการพิจารณาเกสา คือ ผมทั้งหลายเช่น ผมทั้งหลายนี้ เกิดที่หนังหุ้มกะโหลกศีรษะ ในหนังหุ้ม กะโหลกศีรษะกับผมทั้งหลายนั้น หนังหุ้มกะโหลกศีรษะหาว่าผมทั้งหลายเกิดที่เรา ผมทั้งหลายเล่าหาว่าไม่ ว่าเราเกิดที่หนังหุ้มกะโหลกศีรษะ สิ่งทั้งหลายนั้น ปราศจากความคิดคำนึงและไตร่ตรองถึงกันและกัน ผม ทั้งหลายเป็นส่วนแผนกหนึ่งในร่างกายนี้ ไม่มีความคิด เป็นของกลางๆ ว่างเปล่า ไม่มีวิญญาณ เป็นของแข็ง แข็ง เป็นธาตุดินส่วนความสัมพันธ์ของปฐวีธาตุกับปฐวีกสิณเป็นสมถกรรมฐานเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติ วิปัสสนากรรมฐานกล่าวคือ ปฐวีธาตุกับปฐวีกสิณทั้งคู่เป็นอารมณ์ของสมถกรรมฐานทั้ง 2 อย่างมีความ คล้ายคลึงกันในอารมณ์กรรมฐาน 40 ที่กล่าวไว้ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค และในมหาสติปัฏฐานสูตรได้อธิบายไว้ว่า กรรมฐานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการพิจารณาร่างกายว่า

ภิกษุย่อมพิจารณา เห็นกายนี้ ตามที่ตั้งอยู่ โดยความเป็นธาตุว่า ธาตุดิน (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 10/378/307) โดยปฐวีกสิณนั้นใช้ดินเป็นวัตถุสำหรับเพ่งเพื่อจูงใจให้เป็นสมาธิ กล่าวคือ วัตถุสำหรับแผ่ไปไม่เหลือไม่ปักใจอยู่ในอารมณ์กรรมฐานเพียงอารมณ์เดียวเป็นสมถกรรมฐาน เป็น กสิณสำเร็จด้วยดินทำให้จิตใจสงบเป็นสมาธิ และเป็นการสนับสนุนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานให้ เจริญก้าวหน้าต่อไป

แนวทางการเจริญอาโปธาตุเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ได้แก่ วิธีการพิจารณา อาโปธาตุคือธาตุน้ำ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 12/111/107) โดยให้กำหนด เอาอาการซึมซาบอันเป็นความเหลวลวาคือเป็นน้ำ 12 อย่าง ผู้ปฏิบัติธรรมต้องพิจารณาธาตุน้ำทั้งหลาย นั้นแล้วๆ เล่าๆ อุปการสมาธิจะเกิดขึ้น แต่เมื่อใดเจริญไปอย่างนั้น กรรมฐานยังไม่สำเร็จ พึงเจริญโดยสัมภา วิวัตติต่อไป คือ พิจารณาจำแนกส่วนแห่งธาตุน้ำนั้นออก กำหนดอาการไปทีละอย่าง โดยชั้นแรกพึงทำ 1) อุคคหโกศล 7 ประการ 2) มนสิการโกศล 10 ประการ

ตั้งต้นแต่สาธยายด้วยวาจาซึ่งอาการทั้งหลาย 12 อย่างแห่งการกำหนดธาตุน้ำเช่น กำหนดพิจารณาใน ดีทั้งหลาย ดีชนิดไม่ติดที่ เป็นของเนื่องอยู่กับชีวิตินทรีย์ เอิบอาบอยู่ทั่วสรีระ ดีชนิดติดที่อยู่ในงู่น้ำดี ในสรีระ กับดีไม่ติดที่ งู่น้ำดีกับดีติดที่สรีระหาว่า ดีไม่ติดที่อาบเราอยู่ ดีไม่ติดที่เล่าหาว่าไม่ เราอาบสรีระอยู่ สิ่ง ทั้งหลายนั้นปราศจากความคิด คำนึง และความไตร่ตรองถึงกันและกัน น้ำดีเป็นส่วนแผนกหนึ่งในร่างกายนี้ ไม่ มีความคิด เป็นของกลางๆ ว่างเปล่า ไม่มีวิญญาณ เป็นของเหลว มีอาการซึมซาบได้ เป็นธาตุน้ำ ส่วน ความสัมพันธ์ของปฐวีธาตุกับปฐวีกสิณเป็นสมถ กรรมฐานเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานกล่าวคือ อาโปธาตุกับอาโปกสิณทั้งคู่เป็นอารมณ์ของสมถกรรมฐานทั้ง 2 อย่างมีความคล้ายคลึงกันในอารมณ์กรรมฐาน 40 ที่กล่าวไว้ในคัมภีร์วิมุตติมรรค และในมหาสติปัฏฐานสูตรได้อธิบายไว้ว่า กรรมฐานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการ พิจารณาร่างกายว่า ภิกษุย่อมพิจารณา เห็นกายนี้ ตามที่ตั้งอยู่ โดยความเป็นธาตุว่า ธาตุน้ำ (พระอุปัชฌาย์, 2560) โดยอาโปกสิณนั้นใช้ดินเป็นวัตถุสำหรับเพ่งเพื่อจูงใจให้เป็นสมาธิกล่าวคือ วัตถุสำหรับแผ่ไปไม่เหลือไม่

ปักใจอยู่ในอารมณ์กรรมฐานเพียงอารมณ์เดียวเป็นสมถกรรมฐาน เป็นกสิณสำเร็จด้วยน้ำทำให้จิตใจสงบเป็นสมาธิ และเป็นการสนับสนุนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

แนวทางการเจริญจตุธาตุววัฏฐานเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ได้แก่ การเจริญจตุธาตุววัตถาน 4 เพื่อสนับสนุนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานกล่าวคือ การกำหนดธาตุ 4 ให้ใคร่ครวญรู้เท่าทันความเป็นจริงของขันธ 5 ว่า ร่างกายเป็นโครงร่างสร้างขึ้นจากธาตุทั้ง 4 คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ และธาตุลม ร่างกายธาตุ 4 นี้ไม่ได้อยู่ในอำนาจของจิต แต่ร่างกายธาตุ 4 อยู่ใต้กฎของธรรมชาติ คือ อนิจจัง แปรปรวน ทุกขัง แดกแยกเจ็บปวด อนัตตา คือ ไม่อยู่ในอำนาจของใครทั้งสิ้น เป็นกฎธรรมดาของโลกนี้ ทุกอย่างต้องเสื่อมสลายกลายเป็นความว่างเปล่า จิตคิดแบบนี้จวนขึ้นเป็นฌาน เป็นทั้งสมถะ และวิปัสสนาญาณ จตุธาตุววัฏฐานเป็นสมถกรรมฐานที่สนับสนุนวิปัสสนากรรมฐานกล่าวคือ การพิจารณาธาตุทั้ง 4 คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ (พระพุทธโฆสเถระ, 2548) ธาตุลมที่ปรากฏในร่างกาย จนกระทั่งเห็นเป็นเพียงกองธาตุโดยปราศจากความจำว่าเป็นหญิง ชาย เรา เขา สัตว์บุคคลเสียได้ให้รู้เท่าทันตามความเป็นจริงว่า เรือนร่างของเรานี้เป็นธาตุ 4 ประชุมกันขึ้น เป็นเรือนร่างชั่วคราว เป็นของไม่จีรังยั่งยืน ธรรมฐานจะปรากฏรวดเร็ว แต่ถ้ามั่นสิการโดยย่อนั้น ธรรมฐานยังมีตนไม่ชัดเจน ต้องมนสิการอย่างพิสดารกรรมฐานจึงจะปรากฏชัด

ส่วนการเจริญโดยส่วนรวมตามหลักจตุธาตุววัฏฐานเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน กล่าวคือ การพิจารณาโดยรวมเข้ากันได้ ได้แก่ 1) ธาตุดินอันธาตุน้ำ ช่วยยึดไว้ ธาตุไฟช่วยรักษาไว้ ธาตุลมช่วยพยุงไว้ เป็นปัจจัยโดยเป็นที่ตั้งแห่งมหาภูตรูป 3 นั้น 2) ธาตุน้ำก็ตั้งอยู่ในธาตุดินอันธาตุไฟ ช่วยรักษาไว้ ธาตุลมช่วยพยุงไว้ เป็นปัจจัยโดยเป็นเครื่องยึดให้ติดกันแห่งมหาภูตรูป 3 นั้น 3) ธาตุไฟตั้งอยู่ในธาตุดิน อันธาตุน้ำช่วยยึดไว้ ธาตุลมช่วยพยุงไว้ เป็นปัจจัยเป็นเรื่อง ทำให้อุ่นแห่งมหาภูตรูป 3 นั้น 4) ธาตุน้ำตั้งอยู่ในธาตุดินอันธาตุน้ำช่วยยึดไว้ ได้แก่ สิ่งที่มีลักษณะไหวตัว (พระพุทธโฆสเถระ, 2548) ธาตุไฟช่วยทำให้อุ่น เป็นปัจจัยโดย เป็นเครื่องพยุงไว้แห่งมหาภูตรูป 3 นั้น ธาตุไฟถูกธาตุ 3 ค้ำจุนไว้อย่างนี้ พึงมนสิการธาตุทั้ง 4 โดยเป็นปัจจัยอุปการะแก่กันและกันเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานให้เจริญยิ่งขึ้นไป

ส่วนบุคคลผู้เจริญธาตุววัตถานกรรมฐานมีอานิสงส์เช่น ย่อมหยั่งถึงความว่างจากตัวตน ถอนความสำคัญว่า สัตว์บุคคลเสียได้ มีพระนิพพานเป็นที่สุดในภพนี้ ถ้ายังไม่เข้าสู่พระนิพพานในภพนี้ก็มิสุดความเป็นไปในภพนี้

อภิปรายผลการวิจัย

1. การเจริญวิปัสสนากรรมฐานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทพบว่า การเจริญวิปัสสนากรรมฐาน มี 2 ประการคือ 1. การเจริญสมถกรรมฐานมี 7 หมวดคือ หมวดกสิณ 10 หมวดอสุภกรรมฐาน 10 หมวดอนุสสติกรรมฐาน 10 หมวดอาหาเรปฏิกูลสัญญา หมวดจตุธาตุววัฏฐาน หมวดพรหมวิหาร และหมวดอรุณ 4 ซึ่งสอดคล้องกับพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2546) ได้กล่าวไว้ว่า ธรรมฐาน แปลว่า ที่ตั้งแห่งการทำงานของจิต หรือที่ให้จิตทำงาน มีความเป็นทางการว่า สิ่งที่ใช้เป็นอารมณ์ในการเจริญกรรมฐาน หรืออุปกรณ์ในการฝึกอบรมจิต หรืออุบายหรือกลวิธีเหนี่ยวนำสมาธิ พุดง่าย ๆ ว่าสิ่งที่เอาให้จิตกำหนด จิตจะได้มี

งานทำเป็นเรื่องเป็นราว สงบอยู่ก็ได้ ไม่เที่ยววิ่งเล่นเตลิดหรือเลื่อนลอยฟุ้งซ่านไปอย่างไร้จุดหมาย เฉพาะในกรณีนี้ ก็คือ สิ่งที่เราเอามาให้จิตกำหนดเพื่อชักนำให้เกิดสมาธิ หรืออะไรก็ได้ที่พอจิตกำหนดจับเข้าแล้ว จะชักนำให้แน่วแน้อยู่กับมันจนเป็นสมาธิได้เร็วและมั่นคงที่สุด พุดให้สั้นที่สุดว่า สิ่งที่ใช้ฝึกสมาธิกรรมฐานเท่าที่พระอรธกถาจารย์รวบรวมแสดงไว้มี 41 อย่างกรรมฐาน 41 อย่างนี้ แตกต่างกันโดยความเหมาะสมแก่ผู้ปฏิบัติ ซึ่งควรเลือกใช้ให้เหมาะกับลักษณะนิสัยความโน้มเอียงของแต่ละบุคคลที่เรียกว่าจริตต่าง ๆ ถ้าเลือกได้ถูกกันเหมาะสมกัน ก็ปฏิบัติได้ผลดีและรวดเร็ว ถ้าเลือกผิดอาจทำให้ปฏิบัติได้ล่าช้าหรือไม่สำเร็จผล 2. การเจริญวิปัสสนากรรมฐานมี 2 แบบคือ แบบสมถยานิก คือผู้เจริญมีสมถะเป็นยาน แบบวิปัสสนายานิกคือผู้เจริญมีวิปัสสนาเป็นยานมี วิปัสสนาภูมิ 6 คือ ชันธ 5 อายุตนะ 12 ธาตุ 18 อินทรีย์ 22 อริยสัจ 4 และปฏิจจสมุปบาท 12 เป็นอารมณ์ของการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งมีความสอดคล้องกับพระเมธี ปณณวโร (สกุวรรณ) (2561) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาวิโมกข์ 3 ในการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ผลการวิจัยพบว่า การฝึกอบรมเจริญปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งชัดตามเป็นจริง การเจริญพัฒนาปัญญา ให้อำนาจเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง โดยมีปรมัตถ์อารมณ์ในการกำหนดรู้หรือวิปัสสนาภูมิ 6 อย่าง ได้แก่ ชันธ 5 อายุตนะ 12 ธาตุ 18 อินทรีย์ 22 อริยสัจ 4 และ ปฏิจจสมุปบาท 12 ซึ่งสามารถสังเคราะห์เป็นรูปธรรม และนามธรรม เหล่านี้เป็นการอธิบายอารมณ์ของวิปัสสนาโดยความเป็นปรมัตถ์ที่ปราศจากบัญญัติ คือ บุคคล เรา เขา อย่างละเอียด และมีความสอดคล้องกับพระมานะ จิตฺตสีโล (ประพตติธรรม) ได้ทำวิจัยเรื่อง “ศึกษาหลักธรรมและการ ปฏิบัติ วิปัสสนากรรมฐานในพหุธาตุกสูตร” ผลการวิจัยพบว่า หลักธรรมในพหุธาตุกสูตรเป็นหลักธรรมที่ พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงตรัสเกี่ยวกับเรื่องภัย อุบัติหะ และอุปสรรคทั้งปวงที่เกิดขึ้นนั้น ล้วนเกิด จากคนพาล มิใช่เกิดจากบัณฑิต คนพาลเปรียบเหมือนไฟที่ไหม้ลามบ้านเรือน ส่วนภิกษุผู้เป็นบัณฑิตมี ปัญญา เป็นผู้ฉลาดในธาตุในอายุตนะในปฏิจจสมุปบาทฉลาดในฐานะและอฐานะ ส่วนพหุธาตุนั้น หมายถึง ธาตุมากอย่าง คือ ธาตุ 18 ธาตุ 6 ธาตุ 3 และธาตุ 2 ที่มีอยู่ในตัวเรา และมีความสำคัญใน การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่ผู้ปฏิบัติต้องรู้จักสภาวะที่แท้ จริงของธาตุและผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติ ตามธาตุ อายุตนะ และปฏิจจสมุปบาท ทำให้ชนะกิเลสและบรรลอรุหัตผลได้ มีความแตกต่างกับงานวิจัยนี้คือ ผู้วิจัยได้ศึกษาการเจริญสมถกรรมฐาน การเจริญวิปัสสนากรรมฐาน และวิปัสสนาภูมิ 6 ที่เป็นอารมณ์ของวิปัสสนากรรมฐานดังได้อธิบายมาแล้ว

2. จตฺธาตุวฏฺฐฐานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า จตฺธาตุวฏฺฐฐานคือการกำหนดธาตุ 4 ได้แก่ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ และธาตุลม เป็นการพิจารณาธาตุทั้ง 4 ที่ปรากฏในร่างกายของเราจนกระทั่งเห็นเป็นแต่เพียงกองแห่งธาตุ โดยปราศจากความจำว่า เป็นหญิง ชาย เรา เขา สัตว์ใช้ในเจริญกรรมฐาน เพราะธาตุ 4 เป็นส่วนที่สำคัญอยู่ในร่างกายที่ก่อให้เกิดเป็นร่างกายมนุษย์ซึ่งสอดคล้องกับมหาภูตธาตุ 4 กล่าวถึงจตฺธาตุวฏฺฐฐาน 4 ว่า เป็นกรรมฐานพินิจพิจารณาของผู้มีนิสสัยฉลาด คือมีอารมณ์อยากรู้ อยากเห็น อยากพิสูจน์ สำหรับพุทธจริต คือ มีความฉลาดเฉี่ยว พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสอนให้ใคร่ครวญรู้เท่าทันความเป็นจริงของขันธ 5 ร่างกาย ว่าร่างกายเป็นโครงสร้างสร้างขึ้นจากธาตุทั้ง 4 คือ 1.ธาตุดิน 2.ธาตุน้ำ 3.ธาตุลม 4. ธาตุไฟ อยู่ในโลกนี้ประกอบกันแล้วแตกแยกสลายอยู่ตลอดเวลา เรือนร่างที่จิตเรอาอาศัยอยู่นี้เป็น เสมือนบ้านเช่าที่จิตเรามาอาศัยชั่วคราว บ้านนี้กายนี้แตกสลาย ตายไป จิตใจก็ออกไปหาที่อยู่ใหม่ ตามบุญ ตามกรรม ถ้าไม่รู้ทางบริสุทธิ์ผุดผ่อง คือ ทางพระนิพพานก็เวียนเกิดเวียนตายไม่มีวันจบสิ้น มีที่จับอยู่ที่เดียว คือ พระ

นิพพาน การเจริญกรรมฐานจึงต้องมียोगประกอบคือ ธาตุทั้ง 4 ประการคือ 1. ธาตุดินมีลักษณะเป็นก้อนเป็นแท่งมี 20 อย่างเช่น คือ ผม ขน ฟันเป็นต้น 2. ธาตุน้ำมีลักษณะเหลวและไหลได้มี 12 อย่างเช่น ดี เสดล หนอง เลือดเป็นต้น 3. ธาตุไฟ มีลักษณะ 4 ประการคือ ไอร้อนที่ทำให้ร่างกายมีความร้อน ไอร้อนที่มีความร้อนสูงสามารถเผาผลาญร่างกายให้บริบูรณ์ไป ไอร้อนที่ทำให้ร่างกายทรุดโทรมแก่ลง และไอร้อนที่ทำให้หน้าที่ย่อยอาหาร 4. ธาตุลมมีลักษณะ 6 ประการเช่น ลมพัดขึ้นเบื้องบน ลมพัดลงสู่เบื้องล่าง และ ลมหายใจเข้าออก เป็นต้นซึ่งมีความสอดคล้องกับพระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ) (2553) ที่กล่าวไว้ในมหาสติปัฏฐานสูตรว่า ธาตุ 4 เหล่านี้บางแห่งเรียกว่ามหาภูตรูป คือรูปใหญ่โตปรากฏชัด หมายความว่า รูปที่ใหญ่โตโดยรูปร่างและปรากฏชัดโดยลักษณะ เพราะวัตถุสิ่งของทั้งสี่ประกอบขึ้น จากรูปเหล่านี้ซึ่งมีลักษณะเฉพาะตนเด่นชัด กล่าวคือ 1) ปฐวี ธาตุธาตุดิน มีลักษณะแข็ง หรืออ่อน 2) อาโปธาตุ ธาตุน้ำมีลักษณะไหลหรือเกาะกุม 3) เตโชธาตุธาตุไฟ มีลักษณะเย็น หรือร้อน 4) วาโยธาตุ ธาตุลม มีลักษณะหย่อนหรือตึง ธาตุทั้ง 4 ประกอบอยู่ร่วมกันคือ ลักษณะแข็งเป็นธาตุดิน ลักษณะเกาะกุมเป็นรูปได้จัดเป็นธาตุน้ำ ลักษณะเย็นถือเป็นธาตุไฟ และลักษณะตึงจัดเป็นธาตุลม ข้อนี้เหมือนลักษณะสั้นยาวซึ่งได้มาจากการเปรียบเทียบ ไม่มีกำหนดตายตัวแน่นอน และมีความสอดคล้องพระมหาอำนวย จานิสสโร (เยาวนารถ) (2556) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาอารมณ์ที่เป็นและปรมาตม์ในธาตุกรรมฐานผลการวิจัยพบว่า ในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ที่มีการกำหนด รู้ธาตุ 4 เป็นอารมณ์นั้น ผู้ปฏิบัติต้องอาศัยการกำหนดรู้อารมณ์ที่เป็นบัญญัติก่อนซึ่งจะทำให้จิตรับรู้ คำบัญญัติเป็นอารมณ์ และช่วยให้จิตจดจ่อมากขึ้นในขณะที่กำหนดรู้ มิฉะนั้นและจิตจะไม่มีที่กำหนด ผู้ปฏิบัติก็จะสามารถกำหนดรู้เห็นความเกิดดับของสภาวะปรมาตม์ที่กำหนดอยู่ ทำให้เห็นสภาวะตาม ความเป็นจริงว่า มีเพียงธาตุดิน น้ำ ไฟ และลมเท่านั้น หลังจากนั้นจะเกิดปัญญาเห็นความเกิดดับ ทำให้ผู้ปฏิบัติไม่ติดใจในธาตุใดธาตุหนึ่งว่า เป็นเรา เป็นของเรา สามารถปล่อยวางความยึดมั่นถือมั่น อย่างเด็ดขาด เป็นการบรรลุนิพพานอันเป็นจุดหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนาได้มีความแตกต่างกับงานวิจัยนี้คือ ผู้วิจัยได้ศึกษา ความหมายและความสำคัญของจตุธาตุววัฏฐาน ประเภทของจตุธาตุววัฏฐาน ลักษณะของจตุธาตุววัฏฐานและการพิจารณาจตุธาตุววัฏฐานดังได้อธิบายมาแล้ว

3. แนวทางการเจริญจตุธาตุววัฏฐานเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานพบว่า แนวทางการเจริญจตุธาตุววัฏฐานเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานกล่าวคือ การกำหนดธาตุ 4 ให้ใคร่ครวญรู้เท่าทันความเป็นจริงของขันธ 5 ว่า ร่างกายเป็นโครงสร้างสร้างขึ้นจากธาตุทั้ง 4 คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ และธาตุลม ร่างกายของตัวเรามีธาตุ 4 นี้แต่ไม่ได้อยู่ในอำนาจของจิตซึ่งสอดคล้องกับพระญาณโพนิกเถระ (2553) กล่าวไว้ในหนังสือ หัวใจกรรมฐานว่า การกำหนดในธาตุ 4 มี ดิน น้ำ ไฟ และลม เป็นการวิเคราะห์ร่างกายออกเป็นธาตุ 4 ชนิด (ธาตุวิถถานะ) การกำหนดเฉพาะธาตุอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะธาตุลมที่เป็นธาตุแห่งการสั่นไหว หากกำหนดปฏิบัติจนเห็นลักษณะเฉพาะ และการทำหน้าที่ของมันด้วยปัญญาอย่างแท้จริงแล้ว สภาวะของธาตุที่เหลือทั้ง 3 อันเป็นเหตุใกล้ ก็จะค่อย ๆ เติบโตตามขึ้นมาด้วย แต่ร่างกายคือธาตุ 4 นี้ตกอยู่ใต้กฎของธรรมชาติ คือ อนิจจัง ไม่เที่ยง ทุกขัง เป็นทุกข์ อนัตตา คือ ไม่อยู่ในอำนาจของใครทั้งสิ้น เป็นกฎธรรมดาของโลกนี้ ทุกอย่างต้องเสื่อมสลายกลายเป็นความว่างเปล่าสอดคล้องกับพระครูสุนทร กาญจนาคม (สุพจน์ สุพพจโจ) (2558) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในสติสัมปชัญญะ

สูตร ผลการวิจัยพบว่า มหาภูตรูป คือ รูปใหญ่โตปรากฏชัด แปลว่า รูปที่ใหญ่โตโดยรูปร่างและปรากฏชัดโดยลักษณะ เพราะวัตถุสิ่งของทั้งสี่ประกอบขึ้นจากรูปเหล่านี้ซึ่งมีลักษณะเฉพาะเด่นชัดกล่าว คือ 1) ปฐวีธาตุ ธาตุดิน มีลักษณะแข็ง หรืออ่อน 2) อาโปธาตุ ธาตุน้ำ มีลักษณะไหล หรือเกาะกุม 3) เตโชธาตุ ธาตุไฟ มีลักษณะเย็น หรือร้อน 4) วาโยธาตุ ธาตุลม มีลักษณะหย่อน หรือตึงเมื่อปฏิบัติได้อย่างนี้จิตจะเป็นสมาธิเป็นฌาน เป็นทั้งสมถะ และวิปัสสนาญาณที่สนับสนุนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ส่วนบุคคลผู้เจริญจิตธาตุวัตถุธรรมฐานนั้นมีอานิสงส์เช่น ย่อมหยั่งถึงความว่างจากตัวตน ถอนความสำคัญว่า สัตว์บุคคลได้ มีพระนิพพานเป็นที่สุดภายในนี้ ถ้ายังไม่เข้าสู่พระนิพพานในภพนี้ก็มีสுகติเป็นไปในภพหน้า แต่งานวิจัยนี้มีความแตกต่างกับงานวิจัยนี้คือ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวทางการเจริญปฐวีธาตุเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน แนวทางการเจริญอาโปธาตุเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน แนวทางการเจริญเตโชธาตุเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน แนวทางการเจริญวาโยธาตุเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน และแนวทางการเจริญจิตธาตุวัตถุฐานเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานดังได้อธิบายมาแล้ว

องค์ความรู้ใหม่

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาเรื่อง “แนวทางการเจริญจิตธาตุวัตถุฐานเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน” ทำให้สามารถสรุปผลการศึกษาค้นคว้าได้เป็นองค์ความรู้เพื่อเป็นแนวทางการเจริญจิตธาตุวัตถุฐานเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน และเพื่อเป็นผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อเสริมสร้างแนวทางการเจริญจิตธาตุวัตถุฐานเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานสำหรับพุทธศาสนิกชนโดยส่วนรวม

ดังนั้น องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ คือ “แนวทางการเจริญจิตธาตุวัตถุฐานเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน” ถือว่ามีคุณค่า และเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปเป็น “PATV Model” ดังนี้

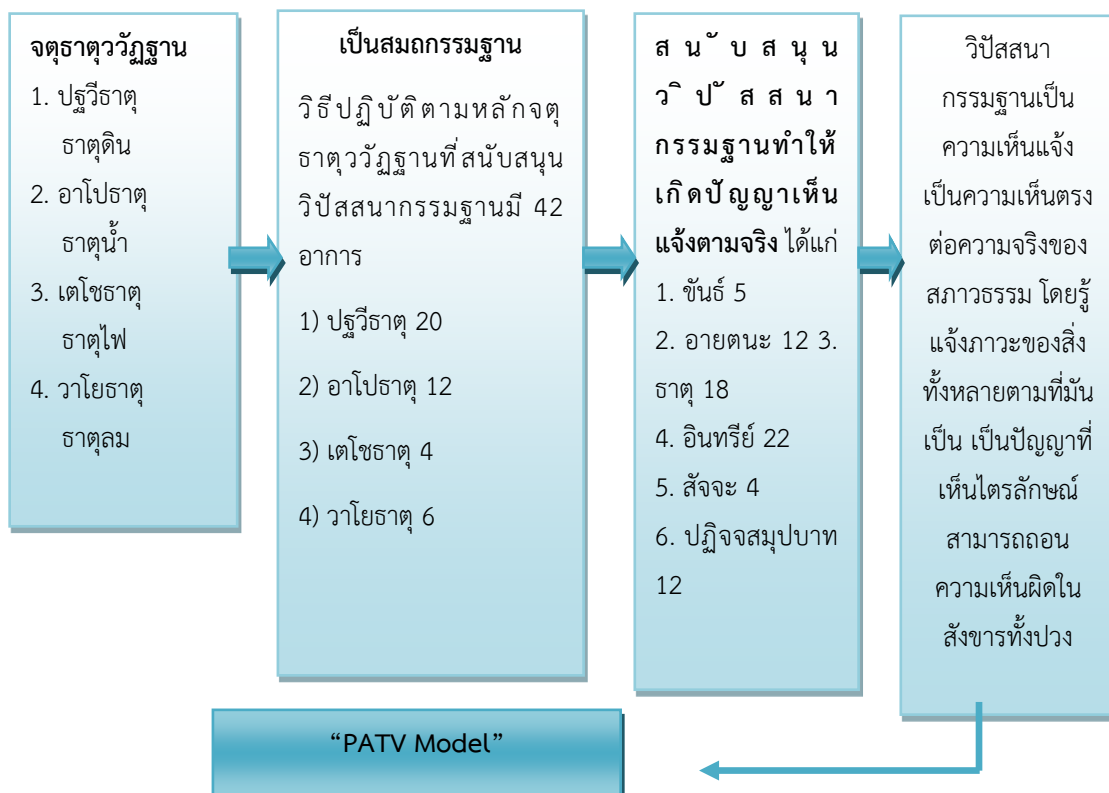
1. “**ปฐวีธาตุ**” (Pathavi-dhatu – ธาตุดิน) = แนวทางการเจริญปฐวีธาตุเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ได้แก่ การพิจารณาปฐวีธาตุคือธาตุดิน โดยให้กำหนดเอาอาการแฉ่นแข็งในปฐวีธาตุ 20 อย่าง สิ่งทั้งหลายนั้น ปราศจากความคิดคำนึงและไตร่ตรองถึงกันและกัน ผมทั้งหลายเป็นส่วนแผนกหนึ่งในร่างกายนี้ ไม่มีความคิด เป็นของกลางๆ ว่างเปล่า ไม่มีวิญญาณ เป็นของแฉ่นแข็ง เป็นธาตุดิน

2. “**อาโปธาตุ**” (Apo-dhatu – ธาตุน้ำ) = แนวทางการเจริญอาโปธาตุเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ได้แก่ การพิจารณาอาโปธาตุคือธาตุน้ำ โดยให้กำหนดเอาอาการซึมซาบอันเป็นความเหลวกล่าวคือเป็นน้ำ 12 อย่าง สิ่งทั้งหลายมีดีเป็นต้นนั้นปราศจากความคิด คำนึง และความไตร่ตรองถึงกันและกัน ดีเป็นส่วนแผนกหนึ่งในร่างกายนี้ ไม่มีความคิด เป็นของกลางๆ ว่างเปล่า ไม่มีวิญญาณ เป็นของเหลว มีอาการซึมซาบได้ เป็นธาตุน้ำ

3. “**เตโชธาตุ**” (Tejo-dhatu – ธาตุไฟ) =) แนวทางการเจริญเตโชธาตุเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ได้แก่ การพิจารณาเตโชธาตุคือธาตุไฟ โดยให้กำหนดเอาความร้อนอันเป็นเครื่องเผาไหม้

ในการพิจารณาส่วนแห่งธาตุไฟมีวิธีการพิจารณาเช่น การพิจารณาร่างกายว่า ย่อมเร้าร้อนเพราะไฟใด ไฟนี้ เป็นส่วนแผนกหนึ่งในร่างกายนี้ ไม่มีความคิด เป็นของกลางๆ ว้างเปล่า ไม่มีวิญญาณ มีอาการเผาไหม้ เป็นธาตุไฟ

4. “วาโยธาตุ” (vayo-dhatu – ธาตุลม) = แนวทางการเจริญวาโยธาตุเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ได้แก่ การพิจารณาวาโยธาตุคือธาตุลม โดยให้กำหนดเอาอาการพัดไปมาในส่วน 6 อย่างของธาตุลมเช่น กำหนดลมพัดขึ้นเบื้องบน ลมพัดลงเบื้องล่าง ลมอยู่ในท้อง ลมหายใจเข้าและหายใจออก เป็นส่วนแผนกหนึ่งในร่างกายนี้ ไม่มีความคิด เป็นของกลางๆ ว้างเปล่า ไม่มีวิญญาณมีอาการกระพือไปมา เป็นธาตุลม

ภาพที่ 1 ผู้วิจัยสามารถแสดงรูปแบบ “PATV Model”

สรุป

การเจริญกรรมฐานมี 2 ประการคือ 1. การเจริญสมถกรรมฐานมี 7 หมวดคือ หมวดกสิณ 10 หมวดอสุภกรรมฐาน 10 หมวดอนุสสติกรรมฐาน 10 หมวดอาหาเรปฏิกูลสัญญา หมวดจตุธาตุววัฏฐาน หมวดพรหมวิหาร และหมวดอรุปมาน 4 2. การเจริญวิปัสสนากรรมฐานมี 2 แบบคือ แบบสมถยานิก คือผู้เจริญมีสมถะเป็นยาน แบบวิปัสสนายานิกคือผู้เจริญมีวิปัสสนาเป็นยานมี วิปัสสนาภูมิ 6 คือ ชันธ 5 อายตนะ 12 ธาตุ 18 อินทรี 22 ปฏิจสมุปบาท 12 และ อริยสัจ 4 เป็นอารมณ์ของการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน จตุธาตุววัฏฐานคือการกำหนดธาตุ 4 ได้แก่ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ และธาตุลม เป็นการพิจารณาธาตุทั้ง 4 ที่ปรากฏในร่างกาย

ของเราจนกระทั่งเห็นเป็นแต่เพียงกองแห่งธาตุ โดยปราศจากความจำว่า เป็นหญิง ชาย เรา เขา สัตว์ใช้ใน เจริญกรรมฐาน เพราะธาตุ 4 เป็นส่วนที่สำคัญอยู่ในร่างกายที่ก่อให้เกิดเป็นร่างกายมนุษย์ การเจริญกรรมฐาน จึงต้องมียोगประกอบคือ ธาตุทั้ง 4 ประการคือ 1. ธาตุดินมีลักษณะเป็นก้อนเป็นแท่งมี 20 อย่างเช่น คือ ฝม ขน ฟัน เป็นต้น 2. ธาตุน้ำมีลักษณะเหลวและไหลได้มี 12 อย่างเช่น ดี เสลด หนอง เลือด เป็นต้น 3. ธาตุไฟ มีลักษณะ 4 ประการคือ ไอร้อนที่ทำให้ร่างกายมีความร้อน ไอร้อนที่มีความร้อนสูงสามารถเผาผลาญร่างกายให้ วิปริตไป ไอร้อนที่ทำให้ร่างกายทรุดโทรมแก่ลง และไอร้อนที่ทำหน้าที่ย่อยอาหาร 4. ธาตุลมมีลักษณะ 6 ประการ เช่น ลมพัดขึ้นเบื้องบน ลมพัดลงสู่เบื้องล่าง และ ลมหายใจเข้าออก เป็นต้น ส่วนแนวทางการเจริญจิตธาตุวิภูฐานเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานกล่าวคือ การกำหนดธาตุ 4 ให้ใคร่ครวญรู้เท่าทันความเป็นจริงของขันธ 5 ว่า ร่างกายเป็นโครงสร้างสร้างขึ้นจากธาตุทั้ง 4 คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ และธาตุลม ร่างกายของตัวเรามีธาตุ 4 นี้แต่ไม่ได้อยู่ในอำนาจของจิต แต่ร่างกายคือธาตุ 4 นี้ตกอยู่ใต้กฎของธรรมชาติ คือ อนิจจัง ไม่เที่ยง ทุกขัง เป็นทุกข์ อนัตตา คือ ไม่อยู่ในอำนาจของใครทั้งสิ้น เป็นกฎธรรมดาของโลกนี้ ทุกอย่างต้องเสื่อมสลายกลายเป็นความว่างเปล่า เมื่อปฏิบัติได้อย่างนี้จิตจะเป็นสมาธิ เป็นฌาน เป็นทั้งสมถะ และวิปัสสนาญาณที่สนับสนุนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ส่วนบุคคลผู้เจริญจิตธาตุวิภูฐานกรรมฐานนั้นมีอานิสงส์เช่น ย่อมหยั่งถึงความว่างจากตัวตน ถอนความสำคัญว่า สัตว์บุคคลได้ มีพระนิพพานเป็นที่สุดในภพนี้ ถ้ายังไม่เข้าสู่พระนิพพานในภพนี้ก็มีสุคติเป็นไปในภพหน้า ส่วนองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเป็นแบบ “PATV Model”

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาพบว่า “แนวทางการเจริญจิตธาตุวิภูฐานเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน” มีความหมาย ประเภท และลักษณะรวมถึงแง่มุมที่มีความหลากหลาย และยังเป็นเสมือนเครื่องชี้วัดเพื่อแสดงถึงแนวทางการเจริญจิตธาตุวิภูฐานเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ผู้ศึกษาขอเสนอแนะดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1) กรรมการมหาเถรสมาคม และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติควรนำแนวทางการเจริญจิตธาตุวิภูฐานเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานมาประยุกต์ใช้กับปฏิบัติในชีวิตประจำวันอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้พระสงฆ์ และพุทธศาสนิกชนเข้าใจถึงแนวทางการเจริญจิตธาตุวิภูฐานเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน

2) ควรมีหน่วยงานคอยดูแลให้ความรู้เรื่องแนวทางการเจริญจิตธาตุวิภูฐานเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ความเข้าใจ และสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างแท้จริง

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเห็นว่า ควรมีการศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมในส่วนของหลักธรรมในแง่มุมอื่น ๆ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ให้ครบในทุก ๆ ด้าน ดังนี้

1) แนวทางการเจริญปฏิริยธาตุเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน

- 2) แนวทางการเจริญอาโปธาตุเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน
- 3) แนวทางการเจริญเตโชธาตุเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน

บรรณานุกรม

- ฉันทนา อุตสาหลักษณ์. (2552). *พุทธปัญญา คู่มือการสร้างปัญญา*. กรุงเทพฯ: ธนัชการพิมพ์.
- พระครูเกษมธรรมทัต (สุรศักดิ์ เขมรสี). (2548). *วิปัสสนาภูมิ*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: บริษัทบุญศิริการพิมพ์ จำกัด.
- พระครูสุนทรภาณูจนาคม (สุพจน์ สุพพกิจ). (2558). *ศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในลัทธิสมัชฌานสูตร*.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเทพปัญญาเมธี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท). (2548). *สารัตถธรรม*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2546). *พุทธธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2552). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 17.
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ.
- พระพุทฺธโสมเถระ รจนา. (2548). *คัมภีร์วิสุทธิมรรค*. แปลโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ).
พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: บริษัท ธนาเพรส จำกัด.
- พระเมธี ปณณวโร (สกุลวรรณ). (2561). *ศึกษาวิโมกข์ 3 ในการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน*. สารนิพนธ์พุทธ
ศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาอำนาจ ฐานิสโร (เยาวนารถ). (2556). *ศึกษาอารมณ์ที่เป็นปัญญุตติและปรมัตถในธาตุกรรมฐาน*.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ รจนา. (2550). *ปริจเฉทที่ 3 และปริจเฉทที่ 7*. พิมพ์ครั้งที่ 7.
กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ทิพยวิสุทธิ.
- พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ. (2547). *ปรมัตถโชติกะ สมถกรรมฐานที่ปณี ปริจเฉทที่ 9*. พิมพ์ครั้งที่ 5.
กรุงเทพฯ: บริษัท วี. อินเตอร์ พรินท์ จำกัด.
- พระโสภณมหาเถระ (มหาสียาตอ). (2548). *วิปัสสนาญ์ เล่ม 1*. แปลโดย พระคันธสาราภิวังศ์. นครปฐม:
ซีเอไอ เซ็นเตอร์.
- พระอุปติสสเถระ. (2560). *วิมุตติมรรค*. แปลโดย คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พิมพ์
ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ศึกษาวิเคราะห์บทบาลีในมงคลสูตรตามแนวคัมภีร์สัทททาวิเสส

An Amalytical Study of Pali Terms In Mangalasutta

Through Saddavisesa Texts

¹พระมหาวิวัฒน์ วิริโย และ²พระราชปริยัติธาดา (สมโภชน์ กิจจกาโร)

¹PhramahaWiwat Viriyo and ²Phra rāch priyāti ṭhādā (Somphot Kitchakaro)

¹คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

²เจ้าอาวาสวัดหาดใหญ่สีตาราม จังหวัดสงขลา

²Abbot of Wat Hat Yai Sitaram, Songkhla Province

¹Corresponding Author's Email: Watsomdet1@Gmail.com

Received: August 22, 2024; **Revised:** December 16, 2024; **Accepted:** December 16, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาความเป็นมาและความสำคัญของมงคลสูตร 2) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของคัมภีร์สัทททาวิเสส 3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทบาลีในมงคลสูตร ตามแนวคัมภีร์สัทททาวิเสส การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสารโดยวิเคราะห์ข้อมูลเนื้อหาและนำเสนอบทบาลีในมงคลสูตร ตามแนวคัมภีร์สัทททาวิเสส ผลการวิจัย พบว่า 1) จากการศึกษาประวัติความเป็นมาและความสำคัญของมงคลสูตร ทำให้ทราบว่า มงคล มีความหมายหลายอย่าง เช่น เหตุแห่งการถึงความเจริญแห่งสมบัติทั้งปวง เป็นต้น มงคลสูตรปรากฏอยู่ในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ และ ขุททกนิกาย สุตตนิบาต สรุปได้ว่า มงคลสูตรนี้มีความสำคัญต่อชีวิตสัตว์ทั้งหลายผู้ปรารถนาสุขในโลกนี้โลกหน้าและโลกุตระสุข ทุกชีวิตจะต้องไม่คบคนพาล ต้องคบบัณฑิต, บูชาผู้ที่ควรบูชา, อยู่ในสถานที่ ๆ เหมาะสมมีพระพุทธานุภาพ 2) จากข้อมูลประวัติความเป็นมาของคัมภีร์บาลีกลุ่มสัทททาวิเสส ที่เป็นคัมภีร์พื้นฐานการศึกษาพระไตรปิฎก จำเป็นต้องศึกษาหลักภาษาให้เข้าใจอย่างละเอียดลึกซึ้งตามคัมภีร์กลุ่มสัทททาวิเสส ให้ครบถ้วนเสียก่อน คำว่า สัทททาวิเสส แปลว่า ไวยากรณ์พิเศษ เป็นหลักภาษาสำคัญในการศึกษาเรียนรู้และวินิจฉัย 3) จากการศึกษาวิเคราะห์บทบาลีในมงคลสูตร ตามแนวคัมภีร์สัทททาวิเสส ทำให้ทราบว่าคัมภีร์บาลีกลุ่มสัทททาวิเสสอันเป็นคัมภีร์พื้นฐานการศึกษาพระไตรปิฎก มีความจำเป็นอย่างมากที่จะต้องศึกษาหลักภาษาให้เข้าใจอย่างละเอียดลึกซึ้งให้ครบถ้วนเสียก่อน จึงศึกษาบาลีพระไตรปิฎก อรรถกถาได้ คำว่า สัทททาวิเสส แปลว่า ไวยากรณ์พิเศษ ที่เป็นหลักสำคัญในการศึกษาเรียนรู้และวินิจฉัยค้นคว้าหลักธรรมในพระไตรปิฎก

คำสำคัญ: มงคลสูตร; สัทททาวิเสส; กัจจายนะ; อภิธานปิฎก

อรรถกถานั้นแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ (1) พุทธสังวัณนิตอรรถกถา คืออรรถกถาที่พระพุทธเจ้าทรง
แสดงไขความด้วยพระองค์เอง นิยมเรียกอรรถกถาประเภทนี้ว่า ปกิณณกเทศนา ต่อมาภายหลังพระสงฆ์สาวก
จึงได้ถือเอาเป็นภคามรรค คือแบบอย่างในการอธิบายสืบทอดต่อ ๆ กันมา ในรูปของการสังคายนาเป็นต้น
(ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ที.สี.ฎีกา.(บาลี); 1/18) (2) อนพุทธสังวัณนิตอรรถกถา หรือสาวก

สังวณฺณิต อรรถกถา คืออรรถกถาที่พระสาวกทั้งหลายมีพระอัครสาวกเป็นต้น ซึ่งเป็นผู้ตรัสรู้ตามจนได้นามว่า อนุพุทธะ อธิบายไว้ (พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ที.สี.อ.(บาลี); 1/18) การที่จะศึกษาพระไตรปิฎกภาษาบาลีให้เข้าใจอย่างแจ่มชัด จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยคัมภีร์อรรถกถา ขึ้นรองลงมาเป็นคำอธิบายทั้งในรูปศัพท์ ประโยคและไวยากรณ์ ตลอดจนเรื่องราวต่าง ๆ ที่มีได้บันทึกไว้ในพระไตรปิฎก ซึ่งจะทำให้เกิดความรู้ในพระไตรปิฎกอย่างถูกต้อง และสามารถแปลออกเป็นภาษาไทยและภาษาอื่นได้อย่างถูกต้องอีกด้วย

ดังนั้น ผู้จะศึกษาพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ฯลฯ จำเป็นจะต้องศึกษาภาษาบาลีให้เข้าใจอย่างละเอียดลึกซึ้งก่อน เพราะการศึกษาหลักภาษาบาลีระดับธรรมดาถือว่ายังไม่เพียงพอที่จะศึกษาพระไตรปิฎกในเชิงวิเคราะห์ห้วงใจได้ แต่ต้องเป็นการศึกษาหลักภาษาบาลีที่มีอยู่ในกลุ่มของคัมภีร์สหทวิเสส 4 กลุ่ม อันเป็นคัมภีร์ที่ช่วยให้เกิดความเข้าใจในการศึกษาบาลีพระไตรปิฎก

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาและความสำคัญของมงคลสูตร
2. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของคัมภีร์สหทวิเสส
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทบาทในมงคลสูตร ตามแนวคัมภีร์สหทวิเสส

วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษารวบรวมประมวลความรู้คัมภีร์เครื่องมือการศึกษาบาลีพระไตรปิฎกที่ สาระสำคัญของหลักภาษาบาลี เช่น คัมภีร์กัจจายณะ คัมภีร์ปทุรูปสัทธิ คัมภีร์อภิธาน คัมภีร์วุตโตทัย และคัมภีร์ที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 2 คัดเลือกบทบาทในมงคลสูตร เป็นตัวอย่างประเด็นปัญหาการวิเคราะห์รูปศัพท์ ฉันทลักษณ์และความหมายตามกรอบการวิเคราะห์ และทำการวิเคราะห์โดยอาศัยกลุ่มคัมภีร์ สหทวิเสส

ขั้นตอนที่ 3 นำมาเรียบเรียง เขียนรายงานเป็นการวิจัยเชิงเอกสาร

ขั้นตอนที่ 4 ตรวจสอบโดยอาจารย์ที่ปรึกษา ปรับปรุงแก้ไข และนำเสนอ

ผลการวิจัย

1. ความเป็นมาและความสำคัญของมงคลสูตร จากการศึกษาความหมาย ความสำคัญของมงคลสูตรในพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ และขุททกนิกาย สุตตันตปิฎก สรุปได้ว่า สัตว์ทั้งหลายผู้ปรารถนาสุขในโลกนี้โลกหน้าและโลกุตระสุข ทุกชีวิตต้องไม่คบคนพาล คบหาแต่บัณฑิต, บูชาผู้ที่ควรบูชา, อยู่ในสถานที่ ๆ ที่เหมาะสมมีพระพุทธศาสนา และเป็นผู้ได้เคยทำบุญไว้ในชาติก่อนนั้นมาตักเตือนในการบำเพ็ญกุศล, ตั้งตนไว้ชอบ มีการศึกษาเล่าเรียนมามาก มีศิลปะและวินัย, พุฒแต่คำดีมีประโยชน์, บำรุงมารดา

บิดาอย่างดีตามธรรม, สงเคราะห์บุตรและภรรยา ถึงความมั่งคั่งด้วยทรัพย์และข้าวเปลือก มีการงานไม่อาภูล, มีการบริจาคทานเป็นนิจ และมีการประพฤติธรรม, ทำประโยชน์เกื้อกูลแก่คนของตน ด้วยการสงเคราะห์ญาติ และประโยชน์เกื้อกูลแก่คนอื่น ๆ ด้วยความเป็นผู้มีการงานอันไม่มีโทษ, งดเว้นการทำร้ายผู้อื่นด้วยการเว้นจากบาป งดเว้นการทำร้ายตนเอง ด้วยการไม่ดื่มกินของมีเมา, เพิ่มพูนกุศลด้วยความไม่ประมาทในธรรมทั้งหลาย แม้คงอยู่ในเพศบรรพชิต ก็ยังวัตรสัมปทาให้สำเร็จด้วยความเคารพในพระพุทธเจ้า สาวกของพระพุทธเจ้าและอุปัชฌาย์อาจารย์เป็นต้น และด้วยความอ่อนน้อมถ่อมตน, ละความละโมภในปัจจัยด้วยความสันโดษ, เป็นผู้กตัญญู, ละความเป็นผู้มีจิตหดหู่ด้วยการฟังธรรม, ครอบงำอันตรายทุกอย่างด้วยขันติ, ทำตนให้มีที่พึ่งด้วยความเป็นผู้ว่าง่าย, ทำกุศลให้เกิดด้วยการเห็นสมณะ บรรเทาความสงสัยในธรรมทั้งหลายด้วยการสนทนาธรรม, ถึงศีลวิสุทธิ ด้วยตบะคืออินทริยสังวร ถึงจิตตวิสุทธิ ด้วยพรหมจรรย์คือสมณธรรม และยังวิสุทธิ 4 นอกนั้นให้ถึงพร้อม, ถึงญาณทัสสนวิสุทธิอันเป็นปริยายแห่งการเห็นอริยสัจด้วยปฏิปทานี้ ทำให้แจ้งพระนิพพานที่นับได้ว่าอรหัตผล, ทำให้แจ้งแล้ว เป็นผู้มีจิตไม่หวั่นไหวด้วยโลกธรรม 8 ย่อมเป็นผู้ไม่เศร้าโศกปราศจากละอองกิเลส มีความเกษมปลอดโปร่ง และเป็นผู้ที่แม้แต่ศัตรูผู้หนึ่งให้พ่ายแพ้ไม่ได้ ทั้งจะถึงความสวัสดีในที่ทุกสถาน, ด้วยเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า สัตว์ทั้งหลายกระทำมงคลเช่นที่กล่าวมานี้แล้วเป็นผู้อันมารให้พ่ายแพ้ไม่ได้ในทุกที่ ย่อมถึงความสวัสดีในที่ทุกสถาน นั้นเป็นมงคลอุดมของสัตว์ทั้งหลาย

2. ประวัติความเป็นมาของคัมภีร์สัททาวีเสส จากข้อมูลประวัติความเป็นมาของคัมภีร์บาลีกุ่มสัททาวีเสส ที่เป็นคัมภีร์พื้นฐานการศึกษาพระไตรปิฎก จำเป็นต้องศึกษาหลักภาษาให้เข้าใจอย่างละเอียดลึกซึ้งตามคัมภีร์กลุ่มสัททาวีเสส ให้ครบถ้วนเสียก่อน คำว่า สัททาวีเสส แปลว่า ไวยากรณ์พิเศษ เป็นหลักภาษาสำคัญในการศึกษาเรียนรู้และวินิจฉัยคัมภีร์หลักธรรมในพระไตรปิฎก ที่จริงแล้ว สัททาวีเสส คือกลุ่มคัมภีร์ไวยากรณ์เป็นหลัก แต่ยังมีคัมภีร์อื่นที่ว่าด้วยหลักภาษาซึ่งไม่จัดเป็นไวยากรณ์ เมื่อรวมกลุ่มคัมภีร์ทั้งหมดที่เป็นหลักในการศึกษาพระไตรปิฎก อาจแบ่งออกได้ 4 ประเภท คือ (1) กลุ่มคัมภีร์ที่เป็นไวยากรณ์แสดงหลักภาษา มีคัมภีร์กัจจายนะ เป็นต้น (2) กลุ่มคัมภีร์พจนานุกรมศัพท์ มีคัมภีร์อภิธานปิปปิกา เป็นต้น (3) กลุ่มคัมภีร์ฉันทลักษณ์ กฎเกณฑ์วางคำครุและลหุเป็นแบบต่าง ๆ มีคัมภีร์วุดโตทัย ฉันทโมมัญชรี เป็นต้น (4) กลุ่มคัมภีร์อঙ্กการะ มีการตกแต่งเสียงและความหมายให้ภาษามีความไพเราะ มีคัมภีร์สุโพธาลังการะ เป็นต้น

3. บทบาลีในมงคลสูตร ตามแนวคัมภีร์สัททาวีเสส พบว่า คัมภีร์กัจจายนะ เป็นคัมภีร์ที่เก่าแก่ที่สุดเป็นผลงานของพระมหากัจจายนะเถระผู้เป็นเอตทัคคะ ประกอบด้วยปฏิสัมภิทา 4 มีความเป็นเลิศในการขยายความย่อ ดังมีหลักฐานปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาขุททกนิกาย อปาทาน ข้อความตอนหนึ่งว่าพระมหากัจจายนะได้กล่าววาทกรรมทั้งสาม คือ คัมภีร์กัจจายนะ คัมภีร์มหานิรุตติ และเนติปริกัณ (อรรถกถาภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ขุ.อป.อ.(บาลี); 2/1/264) และมีข้อความตอนหนึ่งในคัมภีร์จุฬคันถวงศ์ว่า พระมหากัจจายนะ ชาวชมพูทวีปซึ่งเป็นปุโรหิตของพระเจ้าจันทรปัชโชติ ในกรุงอุชเชนี แคว้นอวันตี เห็นโทษแห่งกามทั้งหลาย ละเพศฆราวาสบวชในพระศาสนาของพระศาสดา แต่งคัมภีร์ 6 คัมภีร์ คือ กัจจายนะ มหานิรุตติ จุฬนิรุตติ เนติปริกัณ เปฏโกปเทศ และวณณนิตติ คัมภีร์กัจจายนะมีทั้งหมด 5 กัณฑ์ รวมเป็น 673 สูตร

คัมภีร์ปทรูปสัทธิตี คือ คัมภีร์ที่นำสูตรของคัมภีร์กัจจายนะมาเรียงลำดับใหม่ให้ประกอบรูปศัพท์ง่าย มีคำสรุปสูตรอย่างเป็นระบบ มีลำดับบทที่เรียกว่า ปทมาลา ซึ่งส่งผลให้คัมภีร์นี้เป็นตำราเรียนง่าย คัมภีร์นี้เป็น

ผลงานของพระพุทธปัยยะ ชาวแคว้นโจฬะแถบอินเดียนได้ จึงปรากฏนามว่า “โจ ลียพุทธปัยยะ” แต่งขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 15-16 (พระคันธสาราภิวงศ์, 2557)

คัมภีร์อริธาน เป็นคัมภีร์ประเภทพจนานุกรมศัพท์บาลี และมีคัมภีร์ที่สำคัญ ๆ อธิบายขยายความเพิ่มเติม เช่น อริธานัปทีปิกาฎีกา อริธานัปทีปิกาสุจิ อริธานัปทีปิกานิสสยะ เป็นต้น เป็นคัมภีร์ที่แสดงนามบัญญัติของเนื้อหาทั้งในโลกสวรรค์ โลกมนุษย์ และโลกบาดาล เป็นผลงานของพระโมคคัลลานะมหาเถระราชบัณฑิต ณ วัดมหาเชตวัน เกาะลังกา ราวพุทธศตวรรษที่ 16-17 ในรัชสมัยของพระเจ้าปรักกมพาหุที่ 1 (พระมหาสมปอง มุทิโต, 2547)

คัมภีร์อริธาน ถือว่าเป็นคัมภีร์ที่มีคุณค่าด้านภาษาศาสตร์ที่สามารถให้ความรู้ต่อการศึกษาด้านภาษาศาสตร์เพราะเป็นแหล่งรวมของคำพูดต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก ซึ่งเป็นสิ่งที่อนุชนจะต้องศึกษาและให้ความสำคัญกับการศึกษาในเชิงภาษาศาสตร์ด้วย คัมภีร์อริธานแบ่งออกเป็น 3 กัณฑ์ใหญ่ คือ

1. สัคคกัณฑ์ แสดงชื่อศัพท์ที่มีความหมายเหมือนกันไว้เป็นกลุ่มเดียวกัน เช่น ศัพท์ที่เป็นพระนามของพระพุทธเจ้า ชื่อพระนิพพาน พระอรหันต์ และโลกสวรรค์ เป็นต้น

2. ภูกัณฑ์ แสดงศัพท์ที่เป็นชื่อของสถานที่ พื้นดิน ภูเขา ต้นไม้ แม่น้ำ และลำธาร เป็นต้น แบ่งออกเป็น 7 วรรคย่อย คือ (1) ภูมิวรรค แสดงชื่อศัพท์เกี่ยวกับแผ่นดิน (2) ปุรววรรค แสดงชื่อศัพท์เกี่ยวกับเมืองและประเทศ (3) นรวรรค แสดงชื่อศัพท์เกี่ยวกับคน (4) จตุพพรรณวรรค แสดงชื่อศัพท์เกี่ยวกับวรรณคดี (5) อรัญญวรรค แสดงชื่อศัพท์เกี่ยวกับป่าไม้ (6) เสลวรรค แสดงชื่อศัพท์เกี่ยวกับภูเขา (7) ปาตาลวรรค แสดงชื่อศัพท์เกี่ยวกับโลกบาดาล

3. สามัญญกัณฑ์ แสดงนามศัพท์และคุณศัพท์สามัญทั่วไป มีความดีงาม ความประเสริฐ การกระทำ เป็นต้น รวมทั้งศัพท์ที่เป็นนิบาตบทและอุปสัคบท แบ่งออกเป็น 4 วรรคย่อย คือ (1) วิเสสยาธินวรรค แสดงศัพท์ที่เป็นบทวิเสสนะที่เกี่ยวข้องกับลิงค์ทั้งสาม (2) สังกัณณวรรค แสดงศัพท์เบ็ดเตล็ดทั่วไป (3) อนกัถถวรรค แสดงศัพท์ที่มีความหมายหลายอย่าง (4) อัปยวรรค แสดงความหมายของอุปสัคและนิบาต ในกัณฑ์ใหญ่ทั้ง 3 นั้น ที่ประกอบด้วยวรรคย่อย มีภูมิวรรค และปุรววรรค เป็นต้น เมื่อรวมกับปณามคาถา ปฎิญาคาถา ปริสาสาคาถา และนิคมณคาถา ทั้งหมดแล้ว มีจำนวนทั้งสิ้น 1,221 คาถา

คัมภีร์ฉันทลักษณ์ หรือ คัมภีร์วุตโตทัย เป็นฉันทลักษณ์บาลี มีที่มาตามรากศัพท์ คือคำว่า วุตโตทัย (พระคันธสาราภิวงศ์, 2546) มาจากคำบาลีว่า วุตต + อุทย แปลว่า แผลงกำเนตคาถา อันเป็นฉันทลักษณ์บาลีว่าด้วยกฎระเบียบในการวางศัพท์ที่เป็นครูและลหุ เป็นแบบต่างๆ ในการประพันธ์ที่เป็นร้อยกรอง ที่เรียกว่า ปัชชะ โดยอาศัยคัมภีร์วฤตตรัตนากร เป็นหลัก และเป็นฉันทลักษณ์บาลีฉบับแรกที่นิยมศึกษาท่องจำมากที่สุด เป็นผลงานของพระสังฆรักขิตะ พระเถระชาวสิงหลในราวพุทธศตวรรษที่ 17 ท่านดำรงสมณศักดิ์ที่มหาสามี (สมเด็จพระสังฆราช) เป็นผู้เชี่ยวชาญพระปริยัติธรรมและภาษาบาลีสันสกฤต มีชื่อเสียงเลื่องลือและเป็นพระราชครูของพระเจ้าปรักรมพาหุที่ 1 (พ.ศ. 1696-1729) ท่านมีชีวิตอยู่จนถึง พ.ศ. 1787 ในรัชสมัยพระเจ้าปรักรมพาหุที่ 3 ท่านก้อยู่ที่วัดเขามะเดื่อ (อุทุมพรศิริวิหาร) ณ เมืองซัมพูโทณิ สิงหล

เนื้อหาที่เป็นหลักในคัมภีร์วุตโตทัย มีคาถาแสดงไว้ 118 ชนิดกับฉันท 17 ประเภท แบ่งออกเป็น 6 ปริจเฉท คือ (1) สัณญาปริสาสนิเทศ ว่าด้วยชื่อและกฎทั่วไป มี 16 คาถา (2) มัตตาวุตตินิเทศ ว่าด้วยคาถา

มาตราพฤติ มี 29 คาถา (3) สมวุตตินิเทศ ว่าด้วยสมคาถา มี 61 คาถา (4) อัธสมวุตตินิเทศ ว่าด้วยอัธสมคาถา มี 11 คาถา (5) วิสมวุตตินิเทศ ว่าด้วยวิสมคาถา มี 11 คาถา (6) ฉัปปัจจยวิภาค ว่าด้วยนัย 5 อย่าง มีปัตถารนัยเป็นต้น มี 9 คาถา

ข้อความส่วนใหญ่ในคัมภีร์เป็นทั้งสูตรและอุทาหรณ์ในคาถาเดียวกันมีคาถาทั้งหมด 137 บท แสดงหลักการประพันธ์ประเภทร้อยกรองที่เรียกว่าปัชชะ ประกอบด้วยคาถา 2 ประเภท คือ (1) มาตราพฤติ คือ คาถาที่นับมาตรา แต่งโดยกำหนดมาตราในแต่ละบาทคาถา มีทั้งหมด 26 คาถา คือ อริยาชาติ 6, คีติชาติ 4, เวตาลีชาติ 9 และมัตตาสมกชาติ 7 (2) วรรณพฤติ คือ คาถาที่นับพยางค์ แต่งโดยกำหนดพยางค์ในแต่ละบาทคาถา มีทั้งหมด 82 คาถา คือ สมคาถา 61, อัธสมคาถา 11, วิสมคาถา 11

คัมภีร์อลังการะ เป็นคัมภีร์ที่แสดงหลักการแต่งเสียงและความหมายให้ภาษามีความไพเราะ โดยเฉพาะคัมภีร์สุโพธอลังการะ (พระคันธสาราภังค์, 2546) อันเป็นผลงานของพระสังฆรักขิตะ เป็นพระเถระชาวลัทธิ ผู้ดำรงตำแหน่งมหาสามี (สมเด็จพระสังฆราช) และเป็นพระราชครูของพระเจ้าปรากรมพาทูที่ 1 ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพระปริยัติธรรมและภาษาบาลีสันสกฤต มีชื่อเสียงเลื่องลือราวพุทธศตวรรษที่ 17 (พ.ศ. 1696 - 1729) มีชีวิตอยู่จนถึง พ.ศ. 1787 ในรัชสมัยพระเจ้าวิชัยพาทู ที่พำนักอยู่ที่อุทุมพรพิสัยวิหารสิงห์หลา เนื้อหาของคัมภีร์ประกอบด้วยหลักการตกแต่งภาษาเพื่อให้ไพเราะ ชวนให้น่าฟังเสนาะโสตทั้งอรรถและพยัญชนะ อลังการะ หมายถึง เครื่องตกแต่งบทประพันธ์ จำแนกเป็น 2 ประเภท (พระคันธสาราภังค์, 2546) โดยถือเอาศัพท์ และความหมายของศัพท์เป็นเกณฑ์ คือ (1) สัททอลังการะ การตกแต่งเสียง (2) อรรถอลังการะ การตกแต่งความหมาย

ดังนั้น ในการศึกษาวิเคราะห์บทบาลีในมงคลสูตรอันเป็นพระพุทพจน์ประเภทปัชชะ ร้อยกรอง จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาค้นคว้าให้เข้าใจในคัมภีร์บาลีกลุ่มสัททาวีเสส เพื่อเป็นเครื่องมือในการศึกษาวิเคราะห์บทบาลีในมงคลสูตรต่อไป

อภิปรายผลการวิจัย

1. ความเป็นมาและความสำคัญของมงคลสูตร จากการศึกษาวิเคราะห์บทบาลีในมงคลสูตร ตามแนวคัมภีร์สัททาวีเสส ด้านหลักภาษาพจนานุกรม ฉันทลักษณ์ และอลังการะ ด้านหลักภาษาไวยากรณ์ มีคำศัพท์ที่สำเร็จรูปมาจากคำนาม คือ บทที่ประกอบวิภัตตินาม มี นามนาม คุณนาม สรรพนาม สมาส ตัทธิต และกิตก์ รวมถึงบทนิบาตด้วย เช่น เอตมมมงคลมุตตม เป็นสนธิ ตัดเป็น เอต มงคล อุตตม, เอต เป็น สัพพนาม มาจาก เอต ศัพท์ ลง สิ ปฐมาวิภัตติ เอกวจนะ แปลง สิ เป็น อ สำเร็จรูปเป็น เอต, มงคล (ร.บาลี) สูตร 675) เป็นนามกิตก์ มาจาก มงฺคิ ธาตุ อล ปัจจัย สิ ปฐมาวิภัตติ ลบสระที่สุธธาตุ แล้วนำไปประกอบกับสระ อ หลังของ สำเร็จรูปเป็น มงคล, ลง สิ ปฐมาวิภัตติ, แปลง สิ เป็น อ สำเร็จรูปเป็น มงคล, อุตตม เป็นสนธิ แยกเป็น อุ บทหน้า ตม ศัพท์ ซ้อน ต สำเร็จรูปเป็น อุตตม, ลง สิ ปฐมาวิภัตติ เอกวจนะ, แปลง สิ เป็น อ สำเร็จรูปเป็น อุตตม เป็นต้น ด้านพจนานุกรมศัพท์ มีศัพท์ที่ปรากฏในมงคลสูตร คือ พาล ศัพท์ ใช้ได้ในลิงค์ทั้ง 3 มีอรรถ 2 อย่าง คือ (1) อาทิวาสาสมังคี ผู้อยู่ในปฐมวัย (2) อปณฺธิตะ คนพาล, ปณฺธิต ศัพท์ แปลว่า บัณฑิต,

นักปราชญ์, ผู้รู้, คนฉลาด มี 25 ศัพท์, ปุชา ศัพท์ แปลว่า การบูชา, การทำพิธีกรรม มี 6 ศัพท์, มงคล ศัพท์ แปลว่า ความดี, ความเจริญ, ความประเสริฐ, มงคล มี 7 ศัพท์, อุตตม ศัพท์ แปลว่า ประเสริฐ, สูงสุด, ประธาน มี 26 ศัพท์ ศัพท์ที่แปลว่า ความดี, ความเจริญ, ความประเสริฐ, มงคล มี 7 ศัพท์ คือ 1.ภทท (ภทิ กลยาณ+นิคคหิตาคม+อ) 2.เสยย (ปสตถ+อีย) 3.สุภ (สุภ โสภณ+อ) 4.เขม (ซี ขเย+ม) 5.กลยาณ (กลยสทหูปท+อนคฺมเน+ณ) 6.มงคล (อภิธาน.คาลา 88) (มคิ คตฺยตฺเถ+นิคคหิตาคม+อล) 7.สิว (สมฺ อุปสเม+ว) เป็นต้น ด้านฉันทลักษณ์ มีปรากฏฉันทลักษณ์ประเภทปญฺญาวัตคาลา ในอนุฎฐฎาฉันท 8 พยางค์ คาลาที่ 118, ปญฺญาวัต คาลาที่ 119, นการวิปฺลา คาลาที่ 126, คาลาสามัญ คาลาที่ 128 ในคัมภีร์ฉันท เช่น วิเคราะห์บทบาลีในมจฺจิมสูตร คาลาที่ 1 ด้านฉันทลักษณ์ตามคัมภีร์วุตโตทัย อเสวนา จ พาลานํ ปณฺธิตานญจ เสวนา ปุชา จ ปุชเนยยานํ เอตํ มจฺจิมสูตรมฺ.

2. ประวัติความเป็นมาของคัมภีร์สัททหาวิเสส จากการศึกษาวิเคราะห์ประวัติความเป็นมาของคัมภีร์สัททหาวิเสส พระคานานี้เป็นอนุฎฐฎาฉันท 8 พยางค์ ประเภทปญฺญาวัตคาลา มี 4 บาท ไม่มี ส น คณะท้ายพยางค์แรก และนายกคณะท้าย 4 พยางค์ก็เป็น ย ช, ย ช คณะ จึงเป็นปญฺญาวัตคาลา จะเห็นว่า จ พาลา (1 2 2) เป็น ย คณะ, คำว่า จ เสว (1 2 1) เป็น ช คณะ, คำว่า ชเนยยา (1 2 2) เป็น ย คณะ, คำว่า ลมุตต (1 2 1) เป็น ช คณะ เป็นต้น ด้านอรรถาธิบาย เฉพาะที่นำเสนอ มีปรากฏสัททหาลังการะ 6 อย่าง ประกอบด้วย 1. ปสาทคุณ รสคำกระจำจชัดเจน มี 2 อย่าง คือ ก. วางบทสัมพันธ์กัน ไว้ใกล้กัน ข. มีเนื้อความชัดเจนอ่านแล้วเข้าใจง่าย 2. โอชคุณ รสคำซ้ำซึ่งตรึงใจคือผูกบทหลายบทเป็นบทสมาสยาวๆ หรือกล่าวย่อข้อ ความยาวๆ และขยายข้อความสั้น ๆ 3. มธฺรดาคุณ รสคำมีเสียงอ่อนหวาน ในคานานี้เป็น ปทาสดฺติมธฺรดา คือมีเสียงคล้องจองกัน โดยประกอบสระและพยัญชนะที่มีฐาน กรณฺ หรือ มาตราเหมือนกันไว้ใกล้กัน 4. สมตาคคุณ รสคำมีความสม่ำเสมอในการเลือกอักษรมาเรียงลำดับมี 3 อย่าง คือ ก. เกวลมฺทุสมตฺตา มีพยัญชนะเสียงอ่อน (สฺถิล) ฐานเดียวกันจำนวนมาก ข. เกวลมฺทุฐสมตฺตา มีพยัญชนะเสียงแข็ง (ธฺนิต) ฐานเดียวกันจำนวนมาก ค. มิสสกสมตฺตา มีพยัญชนะสฺถิลและธฺนิตผสมกัน 5. สุขุมาลตาคคุณ ความนุ่มนวลชัดเจน มี 2 อย่าง คือ ก. สัททสุขุมาลตาคคุณ รสความนุ่มนวลชัดเจน เพราะมีพยัญชนะสฺถิลจำนวนมาก ไม่มีพยัญชนะเสียงอ่อนล้วนๆ โดยมีธฺนิตอักษรอยู่บ้าง และปราศจากอักษรออกเสียงยาก คือ สนธิ, สมาส และสังโยคที่ประกอบไว้ไม่ดี ข. อตฺถสุขุมาลตาคคุณ รสความนุ่มนวลชัดเจน เพราะใช้คำสละสลวย โดยหลีกเลี่ยงความไม่สุภาพและความไม่เหมาะสม 6. อตฺถพยัตติคุณ รสคำที่มีความหมายชัดเจนโดยศัพท์และเนื้อความ ไม่ทำให้ตีความ หมายถึงได้หลายอย่าง เพราะปราศจากพยางค์กิริยาที่ก่อให้เกิดข้อสงสัย ทำให้ผู้ฟังสามารถเข้าใจได้ทันที คือไม่ใช่ศัพท์ที่ยาก (มีบทสมาสที่ยาว) และมีความหมายหลายนัย มี 2 อย่าง คือ ก. สัททอตฺถพยัตติคุณ อตฺถพยัตติคุณโดยศัพท์ ข. อตฺถอตฺถพยัตติคุณ อตฺถพยัตติคุณโดยอรรถ เช่น วิเคราะห์บทบาลีในมจฺจิมสูตร คาลาที่ 1 ตามแนวคัมภีร์สุโธราลังการะ อเสวนา จ พาลานํ ปณฺธิตานญจ เสวนา ปุชา จ ปุชเนยยานํ เอตํ มจฺจิมสูตรมฺ.

3. บทบาลีในมจฺจิมสูตร ตามแนวคัมภีร์สัททหาวิเสส พบว่า พระคานานี้เพียบพร้อมด้วยสัททหาลังการ (รสคำ) 4 อย่าง ดังนี้ 1. ปสาทคุณ รสคำกระจำจชัดเจน มีองค์ประกอบ 2 อย่าง คือ ก.วางบทที่สัมพันธ์กันไว้ใกล้กัน คือ คำว่า พาลานํ, ปณฺธิตานํ, ปุชเนยยานํ เป็นบทฉกฺกฏฐิกรรม วางไว้ใกล้บทกัตตาคิริยานาม คือ อเสวนา, เสวนา, ปุชา, จ สามศัพท์เป็นบทนิบาต ใช้ในอรรถสมุจจยะ(รวบรวม) วางไว้ทุกๆ ประโยค, คำว่า เอตํ

เป็นบทกัตตาวางไว้ใกล้บทกัตตาคือ มงคล, คำว่า อุตตม เป็นบทวิเสสนะ วางไว้ใกล้บทวิเสสยะ คือ มงคล ข. มีเนื้อความชัดเจน อ่านแล้วเข้าใจความได้ง่าย ไม่มีบทที่เข้าใจยาก 2. มธรรตาคณ รสคำมีเสียงไพเราะ อ่อนหวาน ในพระคานานี้เป็น ปทาสัตติมธรรตา กล่าวคือมีเสียงคล้องจองกัน โดยประกอบสระและพยัญชนะที่มีฐาน กรณ หรือมาตรา (เสียงยาว สั้น) เหมือนกันไว้ใกล้กัน คือ บาทที่ 1 มีครุ คือ เ ส นา พา ลา น, บาทที่ 2 มีครุ คือ ปณฺ ตา ณฺย เ ส นา, บาทที่ 3 มีครุ คือ ปู ชา ปู เนย ยา น, บาทที่ 4 มี เอ ต ม ง มุ ต ม. 3. สมตาคณ รสคำมีความสม่ำเสมอในการเลือกอักษรมาเรียงลำดับ โดยแบ่งออกเป็น 3 ประเภทคือ 1. เกวลมทุสมตาคณ มีพยัญชนะเสียงอ่อนฐานเดียวกันจำนวนมาก 2. เกวลมณฺฐสมตาคณ มีพยัญชนะเสียงแข็ง (อนิต) ฐานเดียวกันจำนวนมาก 3. มิสสกสมตาคณ มีพยัญชนะเสียงอ่อนผสมเสียงแข็ง ในพระคานานี้ เป็นเกวลมทุสมตาคณ จะเห็นได้ว่า ในพระคานานี้ทุกบาทมีพยัญชนะเสียงอ่อนทั้งหมด ส่วนฐานก็ปนกันหลายฐาน เช่น กณฺฐฐาน ฐานคอ คือ อ, ตาลุฐาน ฐานเพดาน คือ จ, ช, ย เป็นต้น 4. สุขุมลตาคณ ความนุ่มนวลกลมกล่อม มี 2 ประเภท คือ 1. สัททสุขุมลตาคณ รสคำนุ่มนวลกลมกล่อม เพราะมีพยัญชนะเสียงอ่อนคือลิลิตอักษร ไม่มีเสียงแข็งคืออนิต อักษร ปราศจากการออกเสียงยาก คือ สนธิ สมาส และสังโยคที่ประกอบไว้ไม่ดี 2. อัถลสุขุมลตาคณ รสความนุ่มนวลกลมกล่อม เพราะใช้คำสละสลวยโดยหลีกเลี่ยงความไม่สุภาพและความไม่เหมาะสม ในพระคานานี้เป็นสัททสุขุมลตาคณ มีเสียงนุ่มนวลกลมกล่อม เพราะทั้งคานามีเสียงอ่อน ทั้งไม่มีสนธิ สมาสหรือสังโยคที่ออกเสียงยาก จึงมีเสียงนุ่มนวลกลมกล่อมน่าฟัง 5. อัถลพยัตติคณ รสคำมีอรรถเข้าใจง่ายกล่าวคือไม่มีข้อความซ่อนเร้นที่จะต้องนำมาแสดงโดยศัพท์หรือโดยอรรถที่รู้ได้โดยอ้อม ทุก ๆ บทล้วนมีความหมายแจ่มแจ้งไม่คลุมเครือ อ่านแล้วฟังแล้วรู้เรื่องทันที มี 2 ประเภทคือ 1. อัถลพยัตติคณโดยศัพท์ 2. อัถลพยัตติคณโดยอรรถ, ในพระคานานี้เป็นอัถลพยัตติคณโดยศัพท์ เพราะไม่มีข้อความซ่อนเร้นที่จะต้องนำมาแสดงโดยศัพท์

อรรถาลังการะ (รสความ) ในพระคานานี้ คือ สภาววุตติ (พูดโดยตรง) คือพูดตรง ๆ ตามสภาวะของอรรถอันได้แก่ ชาติ (กลุ่มเดียวกัน), คุณ (สภาพ), กิริยา และทัฬพะ (รูปธรรม) ในพระคานานี้จัดเป็นกิริยาสภาววุตติ (กล่าวกิริยาโดยตรง) หมายความว่ากล่าวถึงกิริยานาม การไม่คบ การคบ และการบูชา โดยระดับคำอย่างไพเราะว่า การไม่คบคนพาล การคบบัณฑิต การบูชาคนที่ต้องบูชา นี่เป็นมงคลอย่างสูงสุด เป็นต้น

องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยศึกษาวิเคราะห์บทบาลีในมงคลสูตร ตามแนวคัมภีร์สหทวิเสสนั้น ผู้วิจัยได้นำบทบาลีในมงคลสูตรมาวิจัย ทำให้ได้รู้ถึงความเป็นมาของมงคลสูตร เหตุให้เกิดมงคลสูตร สิ่งไหนเป็นมงคลสิ่งไหนไม่เป็นมงคล ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ในการปฏิบัติตนตามหลักของมงคล ที่พระพุทธองค์ทรงแนะนำไว้ ซึ่งแตกต่างจากมงคลตามที่ชาวบ้านคิดกัน เช่น ได้ฟังคำพูดดี ๆ ว่า โชคดี ดวงดี เป็นต้น นี่ก็เข้าใจว่าเป็นมงคลแล้ว แต่แท้จริงนั้นความเป็นมงคลอยู่ที่การปฏิบัติตามมงคล 38 ประการ มีการไม่คบคนพาล ให้คบบัณฑิต เป็นต้น ไม่มีมงคลที่นอกไปจากนี้ นี่ถือว่าเป็นมงคลอันสูงสุดแล้ว ยังได้ตัวอย่างของแต่ละมงคลที่พระองค์ทรงยกเป็นตัวอย่างในพระสูตรต่าง ๆ ตามที่พระอรรถกถาจารย์ได้แสดงไว้ในคัมภีร์อรรถกถาของมงคลสูตรอย่างละเอียดถี่ถ้วน เข้าใจมงคลสูตร ก็ทำให้เข้าใจพระสูตรอื่น ๆ ด้วย ได้เข้าใจธรรมบท ได้เข้าใจชาดก เป็นต้น

การวิจัยศึกษาวิเคราะห์บทบาลีในมงคลสูตร ตามแนวคัมภีร์สหทวิเสสนั้น ทำให้ได้รู้ประวัติความเป็นมาของแต่ละคัมภีร์ และความสำคัญของแต่ละคัมภีร์ที่ท่านรวบรวมไว้อย่างละเอียดลึกซึ้ง เช่นคัมภีร์ปทรูปสิทธิไวยากรณ์ ที่ใช้สูตรของคัมภีร์กัจจายนไวยากรณ์ ท่านได้รวบรวมคำศัพท์ในพระไตรปิฎกมาเป็นอุทาหรณ์ แยกธาตุ วิภัติ ปัจจัย และทำตัวรูป ไว้อย่างเป็นระเบียบแบบแผน มีเหตุมีผล ในการเปลี่ยนแปลงรูปศัพท์ เป็นต้น, คัมภีร์อริธานปทีปิกา เป็นคัมภีร์ที่รวบรวมศัพท์ในพระไตรปิฎก อรรถกถา ไว้เป็นพวกเป็นกลุ่มเดียวกันเพื่อการค้นคว้าได้ง่าย บอกความหมายของแต่ละศัพท์ไว้อย่างละเอียด มีอุทาหรณ์ที่นำมาจากพระไตรปิฎก ทำให้แปลบาลีพระไตรปิฎกอย่างถูกต้องไม่ผิดพลาดประสงค์ ศัพท์ไหนในบาลีพระไตรปิฎก อรรถกถาที่แปลไม่ได้ก็ต้องอาศัยคัมภีร์อริธานปทีปิกานี้ เป็นต้น, คัมภีร์วุตโตทัย หรือ เรียกกันว่าคัมภีร์ฉันท มีความสำคัญมาก เพราะคำสอนของพระพุทธองค์มีทั้งที่เป็นร้อยแก้ว และ ร้อยกรอง ๆ ก็คือ คาถา หรือ ฉันท ทำให้เข้าใจหลักการของคาถาแต่ละคาถาที่พระพุทธองค์ตรัสแสดงธรรม เกี่ยวกับเรื่องของคำศัพท์ที่ใช้ในคาถาว่าควรใช้ศัพท์ไหนถึงจะถูกต้องตามคณะฉันท ตามครู ลูก ที่พระพุทธองค์ตรัส จะได้ไม่ไปตัดแต่งถ้อยคำนั้น ออกเพราะคิดว่าศัพท์นี้เกินมา ไม่ถูกต้องตามคณะฉันท เป็นต้น, คัมภีร์อสังการะเป็นคัมภีร์ที่เกี่ยวกับการใช้ถ้อยคำ ใช้ศัพท์ในการเขียนในการพูดได้อย่างถูกต้องตามบาลีพระไตรปิฎก ทำให้ผู้ฟังธรรมของพระพุทธเจ้าเกิดความเข้าใจแจ่มแจ้ง เข้าใจในพระพุทธพจน์ ถ้าไม่เรียนรู้คัมภีร์อสังการะแล้ว การพูด การเขียน ทำให้ผู้ฟังผู้อ่านเข้าใจได้ยาก ทำให้เกิดโทษตามหลักของภาษาได้ ทำให้เข้าใจคลาดเคลื่อนผิดไปจากความเป็นจริงได้

ฉะนั้นคัมภีร์สหทวิเสสที่กล่าวมานั้นถือว่าเป็นเบื้องต้นที่ผู้ศึกษาพระไตรปิฎกจำเป็นต้องศึกษาเรียนรู้ให้เข้าใจ แล้วนำไปตีความในพระไตรปิฎกได้อย่างถูกต้องไม่ผิดพลาดประสงค์

สรุป

บทบาลีในมงคลสูตร ตามแนวคัมภีร์สหทวิเสส ด้านหลักภาษาพจนานุกรม ฉันทลักษณ์ และอสังการะ สรุปได้ดังนี้ ด้านหลักภาษา มีคำศัพท์ที่สำเร็จรูปมาจากคำนาม คือ บทที่ประกอบวิภัตตินาม มี นามนาม คุณนาม สรรพนาม สมาส ตัทธิศ และกิตกรวมถึงบทนิบาตด้วย ได้แก่ บทเหล่านี้คือ อเสวนา จ พาลานํ ปณฺธิ ตานํ เสวนา ปุชา ปุชเนยฺยานํ เอตํ มงฺคลํ อุตฺตมํ ปติรูปฺเทสฺวาโส ปุพฺเพ กตฺตปญฺญตา อตฺตสมฺมาปณฺธิ พาหุสจฺจํ สิปป์ วินโย สุลิกฺขิตํ สุภาสิตา ยา วาจา มาตา ปิตุ อปฺปญฺฐานํ ปุตฺต ทารุสฺส สงฺโกโห อนาฏฺลา กมฺมฺนตา ทานํ ฌมฺม จริยา ฌฺยาตกานํ อนวชฺชานํ กมฺมานิ อารติ วิรติ ปาปา มชฺช ปานา สยฺโม อปฺปมาโท ฌมฺเมสุ คารโว นิวาโต สนฺ ตฺถุจฺจิ กตฺตญฺตา กาเลน ฌมฺมสฺสวณํ ขนฺติ โสวจฺสตา สมณานํ ทสฺสนํ กาเลน ฌมฺมสากฺจฺฉา ตโป พุทฺธมฺมจริยํ อริยสจฺจานํ นิพฺพาน สจฺฉิกิริยา ฌญฺจฺจสฺส โลกธมฺเมหิ จิตฺตํ ยสฺส น กมฺปติ อโสภํ วิรชํ เชม.

ด้านพจนานุกรมศัพท์ มีศัพท์ที่ปรากฏในมงคลสูตร คือ พาลศัพท์ ใช้ได้ในลิงค์ทั้ง 3 มีอรรถ 2 อย่าง คือ (1) อาทิวาสาสมํสิ ผู้อยู่ในปฐมวัย (2) อปณฺธิตะ คนพาลตั้งแต่ศัพท์, ปณฺธิต ศัพท์ แปลว่า บัณฑิต, นักปราชญ์, ผู้รู้, คนฉลาด มี 25 ศัพท์, ปุชา ศัพท์ แปลว่า การบูชา, การทำพิธีกรรม มี 6 ศัพท์, มงฺคล ศัพท์ แปลว่า ความดี, ความเจริญ, ความประเสริฐ, มงฺคล มี 7 ศัพท์, อุตฺตม ศัพท์ แปลว่า ประเสริฐ, สูงสุด, ประธาน มี 26 ศัพท์, วาจา ศัพท์ แปลว่า คำพูด มี 13 ศัพท์, อตฺต ศัพท์ เป็นปุงลิงค์ มีอรรถ 4 อย่าง คือ (1) จิตตะ จิต (2) กายะ

กาย (3) สภาวะ สภาพ (4) ปริมาณ ประมาตมันตามทัศนะของเดียรธีย์, มาตุ ศัพท์ แปลว่า มารดา, แม่ มี 6 ศัพท์, ปิตุ ศัพท์ แปลว่า บิดา, พ่อ มี 3 ศัพท์, บุตต ศัพท์ แปลว่า บุตร มี 7 ศัพท์, ทาร ศัพท์ แปลว่า ภรรยา, แม่บ้าน มี 9 ศัพท์, สงคห ศัพท์ ท่านรู้ในอรรถ 3 อย่าง คือ (1) อนุคหะ ความช่วยเหลือ (2) สังเขปะ การย่อ (3) คหณะ การถือเอา, ทาน ศัพท์ มีอรรถ 6 อย่าง คือ (1) จาคะ การให้ (2) มหะ น้ำมันข้าง (3) สุทธะ ความสะอาด (4) ชันชณะ การตัด (5) ลวณะ การเก็บเกี่ยว (6) ขยะ ความสิ้นไป, ธมม ศัพท์ มีความหมาย 14 อย่าง, ปาน ศัพท์ มีอรรถ 2 อย่าง คือ (1) เปยยะ เครื่องดื่ม (2) ปิตติ การดื่ม, ปाप ศัพท์ เป็นต้น ประกิติเป็นนปงสกลิงค์ แต่ถ้ากล่าวคุณมีความหมายว่า ทุกข์, ยาก, ลำบาก, เหน็ดเหนื่อย, เจ็บ, ปวด เป็นต้น เป็นได้ทั้ง 3 ลิงค์, บาป ศัพท์ แปลว่า ความชั่ว มีศัพท์ที่ใช้ในความหมายเดียวกัน 12 ศัพท์, กาล ศัพท์ มีอรรถ 2 อย่าง คือ (1) สมยะ กาลเวลา (2) มัจจุ ทำกาลละหรือตาย, สวณ ศัพท์ กล่าวอรรถ 3 อย่าง คือ (1) โสตะ หู (2) ยชนะ การบูชา (3) สุตติการรับฟัง, สมณ ศัพท์ แปลว่า พระภิกษุ, สมณะ, บรรพชิต มี 5 ศัพท์, ทสสน ศัพท์ มีอรรถ 6 อย่าง คือ (1) ทิฏฐะ รูปารมณ์ (2) อาทิมัคคะ โสดาปัตติมรรค (3) ญาณะ ปัญญาญาณ (4) อักขิตดวงตา (5) อักขณะ การดูการเห็น (6) ลัทธิตศนคติ, พรหมจริย ศัพท์ มีอรรถ 10 อย่าง, อริย ศัพท์ ในลิงค์ทั้ง 3 มีอรรถ 2 อย่าง คือ (1) โสตาปันนาทิกะ พระอริยบุคคล 8 มีพระโสดาบันเป็นต้น (2) อัคคะ ความประเสริฐ, อริย ศัพท์ ในปงสกลิงค์มีอรรถทวิชะ ผู้เกิดในตระกูลอริยะ คือพราหมณ์ กษัตริย์และแพศย์, นิพพาน ศัพท์ แปลว่า นิพพาน มี 46 ศัพท์, กิริย ศัพท์ นปงสกลิงค์มีอรรถ 2 อย่าง คือ (1) กรียจิตตะ กิริยาจิต (2) กรณะ การกระทำ, กริยา ศัพท์ อิตถิลิงค์ท่านรู้ในอรรถกัมมะ กิจที่ควรทำ, บางอาจารย์ท่านกล่าวว่า กิริยะ และ กริยามีอรรถเดียวกัน, โลก ศัพท์ มีอรรถ 2 อย่าง คือ (1) ภาวะ โลกตั้งแต่กามภูมิถึงอรุภูมิ (2) ชนะ สัตว์โลก, จิตต ศัพท์ แปลว่า จิต ใจ มี 6 ศัพท์, จิตต ศัพท์ นปงสกลิงค์ ท่านกล่าวไว้ในอรรถ 5 อย่าง คือ (1) วิญญาณะ จิต (2) จิตตกัมมะ จิตกรรม ภาพเขียน, ภาพสลัก (3) วิจิตตะ ความวิจิตร (4) ปัญญัตติ นามบัญญัติ คือผู้ชื่อว่า จิตตะ (5) จิตตมาสะ เดือนห้า, จิตตา ศัพท์ ในอิตถิลิงค์ ท่านกล่าวไว้ในอรรถ ตารันตระ ดาวจิตตะ, เขม ศัพท์ ในลิงค์ทั้ง 3 กล่าวอรรถ ลัทธัตถรักขณะ การรักษาประโยชน์ที่ได้แล้ว.

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ศึกษาวิเคราะห์บทบาติในมงคลสูตร ตามแนวคัมภีร์สหทวิเสส เป็นการศึกษาวิธีการวิเคราะห์ในประเด็นการสร้างคำศัพท์ ทางหลักภาษาคือไวยากรณ์ ฉันทลักษณ์ พจนานุกรม และอรรถาธิบาย เป็นกรณีศึกษา เพื่อให้ทราบลักษณะและวิธีการวิเคราะห์บทบาติในพระสูตรหนึ่งเท่านั้น จะเป็นประโยชน์ต่อนิสิตนักศึกษา บาลี นอกจากนั้น งานวิจัยเรื่องนี้ จะเกิดประโยชน์ต่อคณะสงฆ์พุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป และหน่วยงานภาครัฐ และเอกชน ที่รับผิดชอบเรื่องการจัดการศึกษาภาษาบาลีในประเทศไทยด้านต่าง ๆ ดังนี้

1.1 เกิดความตระหนักถึงคุณค่าของการศึกษาคัมภีร์สหทวิเสสก่อนการศึกษาลีพระไตรปิฎก และมีความรับผิดชอบต่อการศึกษาพระพุทธพจน์

1.2 สามารถนำผลวิจัยมาเป็นตัวอย่างในการกำหนดนโยบายหลักสูตรและการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย อันจะทำความเข้าใจถึงเนื้อหาสาระของคัมภีร์สัททวาวิเสส เป็นคัมภีร์ที่พระโบราณจารย์ได้รวบรวมเรียบเรียง เพื่อเป็นกุญแจไขข้อข้องใจ ในหลักธรรมคำสอน ของพระพุทธเจ้า เพื่อง่ายต่อการศึกษาบาลีพระไตรปิฎก ยังมีประเด็นที่เป็นสาระสำคัญที่น่าสนใจศึกษาค้นคว้า คือหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ตลอดระยะเวลาที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศนั้น มีเป็นจำนวนมากที่พุทธบริษัทยังไม่มีโอกาสได้ศึกษาค้นคว้าโดยตรง อาจเป็นด้วยเงื่อนเวลาหรือขาดผู้รู้ชี้แนะ

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ยังมีพระสูตรอีกมากที่ควรนำมาศึกษาวิเคราะห์ตามหลักคัมภีร์บาลีสัททวาวิเสส เพื่อเป็นแบบอย่างที่จะกระตุ้นให้ผู้แรกศึกษาได้มีข้อมูลเป็นเบื้องต้น ดังนั้น จึงควรผลิตงานวิจัย อันจะเป็นการช่วยกันเผยแผ่พระพุทธศาสนาและเป็นการจรรโลงรักษาพระพุทธศาสนา พระสูตรที่ควรศึกษาวิเคราะห์อื่น ๆ อีกจำนวนมาก เช่น

2.1 ศึกษาวิเคราะห์บทบาลีในกรณียเมตตสูตร ตามแนวคัมภีร์สัททวาวิเสส

2.2 ศึกษาวิเคราะห์บทบาลีในโพชฌังคสูตร ตามแนวคัมภีร์สัททวาวิเสส

บรรณานุกรม

พระคันธसारavigค์. (2546). *สุโธลลังการมัญชรี*. กรุงเทพฯ: หจก.ไทยรายวันการพิมพ์.

พระคันธसारavigค์. (2557). *ปทุรูปลัทธิมัญชรี*. กรุงเทพฯ: หจก.ไทยรายวันการพิมพ์.

พระมหาสมปอง มุทีโต. (2547). *อภิธานวรรณนา*. กรุงเทพฯ: บริษัทประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2531-2539). *อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). *พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539-2543). *ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (2541). *คำบรรยายพระไตรปิฎก*. กรุงเทพฯ: หอรัตนชัยการพิมพ์.

ธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการเงินอุดหนุนวัด Good Governance in the Management of Temple Subsidies

¹สุนทรา พลไตร, ²กฤษณา รักษาโณม, ³อรชร ไกรจักร์

และ ⁴พระศรีวินยาภรณ์ (สายรุ้ง แดงงาม)

¹Suntara Pontrai, ²Kritsana Raksachom, ³Orachorn Krichackra

and ⁴Phra Srivinayaphon (Sairung Daengham)

^{1,2,3}บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{1,2,3}Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

⁴บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

⁴ Graduate School, Mahamakut Buddhist University.

¹Corresponding Author's Email: suntatraipon@gmail.com

Received: August 14, 2024; **Revised:** December 10, 2024; **Accepted:** December 17, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาปัญหาการบริหารจัดการเงินอุดหนุนวัด 2) เพื่อศึกษาแนวทางการป้องกันการทุจริตการบริหารจัดการเงินอุดหนุนวัด 3) เพื่อพัฒนารูปแบบและกระบวนการสร้างธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการเงินอุดหนุนวัด เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยวิเคราะห์เนื้อหาและนำเสนอในลักษณะการพรรณนา ผลการศึกษามีดังนี้พบว่า 1) ปัญหาการบริหารจัดการเงินอุดหนุนวัดเกิดจากการปฏิบัติงานโดยมิชอบของบุคลากรในสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ด้วยพฤติการณ์การร่วมมือระหว่างบุคลากรภายในสำนักงานฯ ตั้งแต่การพิจารณาประมาณ การปลอมแปลงเอกสาร และการหาความสัมพันธ์กับวัดเพื่อร่วมกันทุจริตในการขอเงินอุดหนุนจนถึงการรับโอนเงินทอนวัดตามที่ตกลงกัน อีกปัญหาในวัดคือพระสงฆ์ ไวยาวัจกรและผู้ปฏิบัติงานในวัดขาดความรู้ ความเข้าใจในการบริหารจัดการเงินการทำบัญชี การจัดการข้อมูลวัดและการมีส่วนร่วมของชุมชน 2) แนวทางการป้องกันการทุจริตการบริหารจัดการเงินอุดหนุนวัด พบว่า การนำหลักธรรมาภิบาล ได้แก่ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักความคุ้มค่า หลักความสำนึกรับผิดชอบ และหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักทศพิธราชธรรม การปฏิบัติตนเป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรม หลักการบริหารจัดการและการปกครอง หลักการประพฤติสุจริต และหลักธรรมราชามาใช้เป็นแนวทางป้องกันการทุจริตในการบริหารจัดการเงินอุดหนุนวัดได้เป็นอย่างดี เพราะเป็นธรรมอันพึงประพฤติและเป็นหนทางแห่งความดีงาม 3) การพัฒนารูปแบบและกระบวนการสร้างธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการเงินอุดหนุนวัด พบว่า เนื้อหาสาระสำคัญของหลักธรรมาภิบาลและกรอบตัวชี้วัดนำมาใช้ประเมินการปฏิบัติงานและใช้ในกระบวนการสร้างธรรมาภิบาลควบคู่กับขั้นตอนการวางระบบ

และปรับโครงสร้าง การจัดสรรงบประมาณ การขอเงินและการอนุมัติเงิน การเบิกจ่ายเงิน และการติดตาม ประเมินผลการใช้เงินอุดหนุนวัด ซึ่งจะเห็นได้ว่า จากปัญหาการบริหารจัดการและแนวทางการป้องกันการทุจริตเพื่อให้เกิดการนำไปปฏิบัติที่ได้ผลสัมฤทธิ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและวัดจึงควรที่จะนำหลักธรรมาภิบาลมาบูรณาการเข้ากับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดผลของการบริหารจัดการเงินอุดหนุนวัดที่ดี มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลอย่างแท้จริง

คำสำคัญ: ธรรมาภิบาล; การบริหารจัดการ; เงินอุดหนุนวัด

Abstract

The study had the following objectives: 1) to investigate the problems in the management of temple grants; 2) to explore the guidelines to prevent corruption in the management of temple grants; and 3) to develop a model and a process to implement good governance in the management of temple grants. In the study, a documentary research method was applied by analyzing the content and presenting it in a descriptive method. From the study, the following results were found: 1) The problems in the management of temple grants arise from the misconduct of the administrators of the National Office of Buddhism through their collaboration within the organization, which includes approving the budget, falsifying documents, and seeking cooperation partners with the temples to jointly commit corruption in applying for grants, as well as the Khadi Ngoen Thon Wat (change returned by the temples) scheme. Another problem is the lack of knowledge and understanding of the monks, lay ministry, and administrators in the temples in managing accounting, temple data, and community participation; 2) The guidelines to prevent corruption in the management of temple grants include the use of good governance, which includes the rule of law, ethical conduct, transparency, efficiency, participation, accountability, and Buddhist teachings. These Buddhist teachings refer to *Dasarājadhamma* (the tenfold virtue of the king), self-conduct on the path of Dhamma, management and governance, honest behavior, and Dhamma king as the guidelines to prevent corruption in the management of temple grants. These are considered the wholesome course of action that should be practiced; and 3) From the study of developing a model and process for implementing good governance in the management, it is evident that the essence of good governance and indicators should be used to evaluate performance and implement good governance, along with the process of setting up systems and adjusting structures, allocating budgets, requesting and approving funds, disbursing funds, monitoring and evaluating the use of temple grants. This demonstrates that, in terms of management problems and guidelines to prevent corruption, the National Office of Buddhism and temples should integrate good governance with Buddhist teachings to ensure effective and efficient management of temple grants.

Keywords: Good Governance; Management; Temple Subsidies

บทนำ

การทุจริตคอร์รัปชันเป็นปัญหาเรื้อรังที่นานาชาติรวมถึงประเทศไทยเองเฝ้าติดตามอยู่ตลอด แต่ปัญหานี้ก็ยังคงเกิดขึ้นทุกแห่งไม่เว้นแม้แต่องค์กรของรัฐที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับกิจการของสงฆ์อย่าง “สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ” ในภาพลักษณ์หลายคนคาดหวังว่าหน่วยงานนี้น่าจะโปร่งใสที่สุดในหน่วยงานของภาครัฐ ที่มีความน่าเชื่อถือที่สุด เพราะเป็นการทำงานที่ผูกพันกับคำสอนความเชื่อทางพุทธ

ศาสนา แต่ปรากฏว่าช่วงหลายปีที่ผ่านมาคดี “เงินทอนวัด” หรือคดีการทุจริตเงินอุดหนุนวัดของอดีตผู้อำนวยการสำนักงานฯ กับพวกทุจริตเงินทอนวัด (MGR Online, 2563) อดีตผู้อำนวยการส่วนบูรณะพัฒนาวัดและการศาสนสงเคราะห์ร้ายพิศปกติ (สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ, 2561) ข่าวกาลสัจจำคุกอดีตเจ้าอาวาสวัดลานแค 26 ปี อดีตเจ้าคณะอำเภอชนแดน จังหวัดเพชรบูรณ์และอดีตผู้อำนวยการสำนักงานฯ สมคบทุจริตและฟอกเงินทอนวัดต่าง ๆ ในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์ นครสวรรค์ ตากและชุมพรราว 28 ล้านบาท (เดลินิวส์, 2562) และที่สร้างความฮือฮาให้กับสังคมและพุทธศาสนิกชนอย่างยิ่ง จากกรณีการตรวจสอบพบทุจริต “เงินทอนวัด” ในกรุงเทพฯ คือ วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร วัดสัมพันธวงศาราม และวัดสามพระยา และข้าราชการสำนักงานฯ ร่วมกันทุจริตซึ่งถือเป็นข่าวที่กระทบต่อความรู้สึกและความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนต่อองค์พระพุทธรูปศาสนาเป็นอย่างยิ่ง (คมชัดลึก, 2565)

สำนักงานพุทธศาสนาแห่งชาติ ขึ้นตรงต่อสำนักนายกรัฐมนตรี มีภารกิจเกี่ยวกับการดำเนินงานสนองงานคณะสงฆ์ โดยการเสริมสร้างให้กิจการพระพุทธศาสนามีความมั่นคงยั่งยืน กำหนดนโยบายและมาตรการในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา รวมถึงศาสนสถานและศาสนวัตถุทางพระพุทธศาสนา การจัดการวัดร้าง การสนับสนุนส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จะได้รับงบประมาณจากรัฐบาลในการสนับสนุนพระพุทธศาสนาผ่านโครงการที่เรียกว่า “เงินอุดหนุนวัด” ให้กับวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2564)

วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล และเป็นองค์กรไม่แสวงหากำไรที่มีบทบาทสำคัญกับสังคมไทยมายาวนาน เป็นสถานที่ให้พุทธศาสนิกชนเข้ามาทำบุญ ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและศูนย์กลางการศึกษาเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา โดยมีสำนักงานฯ ทำหน้าที่กำกับดูแลและจัดสรรงบประมาณให้กับวัดที่เรียกว่า “เงินอุดหนุนวัด” เพื่อนำไปใช้ในโครงการตามคำของบประมาณ หากแต่การบริหารจัดการเงินอุดหนุนวัดมีรูปแบบการบริหารเงินที่ไม่มีคุณภาพ กฎหมายระเบียบและหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับงบประมาณเงินอุดหนุนวัดเปิดช่องและเอื้อให้บุคลากรของรัฐแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบ และบุคลากรของวัดอาจมีความรู้ไม่เพียงพอในการบริหารจัดการเงินอุดหนุนวัด จึงทำให้คนบางกลุ่มใช้วัดเป็นเครื่องมือแสวงหาประโยชน์หรือแม้กระทั่งวัดเองอาจจะรู้เห็นในการกระทำการทุจริต (ณดา จันทรสม, 2555) ซึ่งจะเห็นได้ว่าการทุจริตเงินอุดหนุนวัดที่เป็นข่าวอื้อฉาวนั้นล้วนเกี่ยวข้องกับบุคลากรของสำนักงานฯ พระสงฆ์ ผู้ปฏิบัติงานในวัด

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ในฐานะทำหน้าที่ในการจัดสรรงบประมาณและอนุมัติงบประมาณเงินอุดหนุนให้กับวัดต่าง ๆ จึงควรที่จะบริหารงานและต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชัน ด้วยการตั้งมั่นเป็นองค์กรคุณธรรม “วิถีพุทธ” มุ่งมั่นพัฒนาองค์กรให้มีความโปร่งใส ปราศจากการทุจริตคอร์รัปชันและพร้อมที่จะรับการตรวจสอบในการปฏิบัติงาน (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2566) ในการบริหารจัดการเงินอุดหนุนวัดตามงบประมาณด้านการพัฒนาและส่งเสริมศักยภาพพระภิกษุสามเณร 3 ด้าน ประกอบด้วย 1) ด้านบูรณปฏิสังขรณ์วัด 2) ด้านการเผยแผ่ดำเนินกิจกรรมทางศาสนา 3) ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม และสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้แก่องค์กรพระพุทธศาสนา (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2564) และยิ่งสร้างความเชื่อมั่น ศรัทธาในการเป็นศูนย์กลางจิตใจของพุทธศาสนิกชนอีกด้วย ดังนั้น จากปัญหาการบริหารจัดการเงินอุดหนุนวัดจะเห็นได้ว่าวัดมี

ปัญหาด้านการบริหารจัดการภายในวัดที่ขาดประสิทธิภาพ ด้านพระสงฆ์และคณะกรรมการวัดที่ขาดความรู้ด้านการเงินและบัญชี ด้านระบบการตรวจสอบและการจัดการข้อมูลที่ขาดความโปร่งใสจึงนำไปสู่การประพฤติดมิชอบหรือการทุจริต ซึ่งปัญหาดังกล่าวจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วนด้วยการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการแก้ปัญหาในการบริหารจัดการ ด้านบุคลากร และด้านระบบการตรวจสอบและการจัดการข้อมูล หลักธรรมาภิบาล (Good Governance) เป็นหลักการบริหารจัดการองค์การที่ดี ประกอบด้วย 6 หลัก ดังนี้ 1) หลักนิติธรรม 2) หลักคุณธรรม 3) หลักความโปร่งใส 4) หลักความมีส่วนร่วม 5) หลักความรับผิดชอบ 6) หลักความคุ้มค่า (ราชกิจจานุเบกษา, 2542) ซึ่งเป็นแนวคิดที่สำคัญสำหรับการป้องกันการทุจริตคอร์รัปชันและนำมาใช้ในการบริหารงานอย่างแพร่หลาย ช่วยสร้างสรรค์และส่งเสริมให้องค์กรมีศักยภาพและประสิทธิภาพ บุคลากรปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริตและซื่อสัตย์เพียร อันจะทำให้เกิดการพัฒนาและปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง องค์กรที่โปร่งใสตรวจสอบได้ย่อมสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาประเด็น “ธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการเงินอุดหนุนวัด” ประกอบด้วยปัญหาการบริหารจัดการเงินอุดหนุนวัด แนวทางการป้องกันการทุจริตการบริหารจัดการเงินอุดหนุนวัด และรูปแบบและกระบวนการสร้างธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการเงินอุดหนุนวัด เพื่อนำผลการศึกษามาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการเงินอุดหนุนวัดของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและวัดให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อพุทธศาสนิกชนทั่วไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัญหาการบริหารจัดการเงินอุดหนุนวัด
2. เพื่อศึกษาแนวทางการป้องกันการทุจริตการบริหารจัดการเงินอุดหนุนวัด
3. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการสร้างธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการเงินอุดหนุนวัด

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งกับวิทยานิพนธ์เรื่อง ธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการเงินอุดหนุนวัดใช้วิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาข้อมูลจากหนังสือ ตำรา บทความ เอกสาร สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดหลักธรรมาภิบาล รูปแบบและกระบวนการสร้างธรรมาภิบาล หลักการบริหารจัดการการบริหารจัดการเงิน และการทุจริตคอร์รัปชัน และศึกษาหลักธรรมที่พึงปฏิบัติเพื่อนำมาใช้ในการป้องกันการทุจริตคอร์รัปชันในพระสูตรตันตปิฎก อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ขั้นตอนที่ 2 เก็บรวบรวมข้อมูล ประมวลผล วิเคราะห์สังเคราะห์และตีความข้อมูลหนังสือ วารสาร บทความ รายงานวิจัยและข่าวที่เกี่ยวข้องกับปัญหาการทุจริตเงินอุดหนุนวัด แนวทางการการป้องกันและ

ปราบปรามการทุจริตเงินอุดหนุนวัด และข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถาที่เกี่ยวข้องกับหลักทศพิธราชธรรม การประพัตินตั้งอยู่ในธรรม การประพัตินโดยสุจริต หลักของธรรมราชาและกุศลกรรมบถ

ขั้นตอนที่ 3 นำผลการศึกษา วิเคราะห์สังเคราะห์ปัญหาการทุจริตเงินอุดหนุนวัด แนวทางการป้องกัน และปราบปรามการทุจริตเงินอุดหนุนวัด มานำเสนอเพื่อการวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการสร้าง ธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการเงินอุดหนุนวัด

ขั้นตอนที่ 4 นำเสนอข้อมูลในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ที่มีเนื้อหา สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ 1) ปัญหาการบริหารจัดการเงินอุดหนุนวัด 2) แนวทางการป้องกัน การทุจริตการบริหารจัดการเงินอุดหนุนวัด และ 3) รูปแบบและกระบวนการสร้างธรรมาภิบาลในการบริหาร จัดการเงินอุดหนุนวัดและองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ขั้นตอนที่ 5 สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ ผู้วิจัยจะสรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ข้อ ที่กำหนดไว้ จากนั้นจะเสนอการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์และข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

ผลการวิจัย

1. ปัญหาการบริหารจัดการเงินอุดหนุนวัด ผลการวิจัยพบว่า 1) การประพัตินทุจริตของบุคลากร สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (พศ.) โดยมีพฤติการณ์เข้าไปติดต่อเจ้าอาวาสวัดในแต่ละจังหวัดเพื่อเสนอ เงินอุดหนุนให้แก่วัดโดยมีเงื่อนไขว่าทางเจ้าอาวาสวัดจะต้องนำเสนอโครงการตาม วัตถุประสงค์ ได้แก่ เพื่อบูรณะซ่อมแซม บูรณะปฏิสังขรณ์วัด เพื่อการศึกษาพระปริยัติธรรม และเพื่อการเผยแพร่ดำเนินกิจกรรม ทางศาสนาต่อสำนักงานฯ และเมื่อวัดได้รับอนุมัติเงินอุดหนุนแล้วจะต้องเบิกจ่ายเงินและนำส่งคืนให้แก่ เจ้าหน้าที่สำนักงานฯ ซึ่งเรียกกันว่า เงินทอนวัด ในอัตราส่วนตามที่ได้ตกลงกันไว้ซึ่งพบได้จากกรณีการ ร้องเรียนของเจ้าอาวาสวัดจังหวัดเพชรบุรีไปยังกองบังคับการป้องกันปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ (บก.ปปป.) และสำนักงานการตรวจเงินแผ่นดิน (สตง.) หลังจากพบความผิดปกติของการจัดสรรเงิน งบประมาณเพื่ออุดหนุนในการสร้างวัด ซึ่งวัดต้องทอนเงินสร้างอุโบสถมากถึง 10 ล้านบาท และวัดได้รับเงิน จริงเพียง 1 ล้านบาทเท่านั้น และยังพบว่าปัญหาการบริหารจัดการการเงินภายในวัดอยู่ภายใต้หน้าที่ของเจ้า อาวาสวัด ซึ่งต้องอาศัยความรู้และประสบการณ์ในการจัดทำบัญชีการเงินและเจ้าอาวาสอาจรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หากมีผู้ประสงค์ร้ายใช้เป็นช่องทางในการกระทำความผิดได้ ถึงแม้ว่าจะมีการกำหนดให้วัดต้องมีการจัดทำ บัญชีวัด แต่การจัดทำบัญชีวัด เพื่อประโยชน์ในการตรวจสอบในการขอเครื่องราชอิสริยาภรณ์ การขอเป็นวัด พัฒนาและเมื่อมีชาวบ้านร้องเรียนเท่านั้น ไม่ได้มีเป้าหมายเปิดเผยสาธารณะเป็นหลัก(ธารทิพย์ ศรีสุวรรณเกศ, 2567) 2) ปัญหาจากกระบวนการทำงานที่กลไกของรัฐที่ไม่สามารถทำงานได้อย่างเต็มที่โดยเฉพาะเมื่อผู้มี หน้าที่ตรวจสอบไม่สามารถทำหน้าที่ได้อย่างครบถ้วนทุกขั้นตอน ส่งผลให้เกิดปัญหาการบริหารจัดการเงิน อุดหนุนวัดที่ไม่มีคุณภาพ กล่าวคือ มีการของบประมาณอุดหนุนวัดโดยมีการบวงงบประมาณเพิ่มจากที่

ต้องการจริง คิดเป็น 1 ต่อ 3 หรือวัดรับเงินอุดหนุนร้อยละ 25 จากนั้นจะต้องเบิกเงินร้อยละ 75 ให้กับบุคลากรสำนักงานฯ (องค์การต่อต้านคอร์รัปชัน (ประเทศไทย), 2560)

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังพบปัญหา 3) ปัญหาการโอนเงินให้กับทางวัด โดยที่วัดไม่ได้ทำเรื่องร้องของบประมาณเงินอุดหนุน หลังจากนั้นจะมีการเรียกเงินทอนจากวัด (ไทยรัฐทีวี, 2560) ซึ่งปัญหานี้เจ้าหน้าที่สำนักงานฯ เป็นผู้กระทำการทุจริต เนื่องจากกระบวนการพิจารณาขอเงินอุดหนุนที่ไม่ได้มีการกำหนดหลักเกณฑ์ เงื่อนไขไว้อย่างชัดเจน จึงส่งผลต่อการปลอมแปลงข้อมูลความต้องการเงินอุดหนุนวัด รวมถึงการร่วมมือกันฉ้อโกงระหว่างบุคลากรในสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติกับวัดต่าง ๆ (ผู้จัดการออนไลน์, 2560) และ 4) ปัญหาพฤติการณ์ทุจริตเงินทอนวัดมีการวางแผนและแบ่งหน้าที่กันกระทำความผิดและทุจริตเป็นขั้นตอน โดยมีการแต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาจัดสรรงบประมาณ ประกอบด้วยผู้อำนวยการสำนักงานฯ เป็นที่ปรึกษาและรองผู้อำนวยการสำนักงานฯ เป็นประธานกรรมการ และเจ้าหน้าที่ทำหน้าที่ในการติดต่อวัด หรือแม้แต่การอนุมัติเบิกจ่ายเงินงบประมาณให้กับวัดที่ไม่มีโรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดบางแห่งมีการแจ้งข้อมูลเป็นเท็จ การแจ้งจำนวนนักเรียนปริยัติธรรมมากกว่าความเป็นจริง และได้รับเงินงบประมาณส่วนเกินเพื่อนำไปใช้อย่างไม่ตรงกับวัตถุประสงค์ที่ได้รับอนุมัติ (สำนักข่าวอิศรา, 2563) และ 5) ปัญหาการบริหารจัดการเงินอุดหนุนวัดส่วนหนึ่งเกิดจากการบริหารจัดการเงินภายในวัดที่ขาดประสิทธิภาพ ขาดการตรวจสอบบัญชีรายรับรายจ่าย การบังคับใช้กฎหมายเบิกจ่ายงบประมาณหรือกฎหมายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ไม่สอดคล้องกับปัจจุบัน (นิดาโพล, 2566) ซึ่งพฤติการณ์ทุจริตเงินอุดหนุนวัด สรุปได้ว่ามีผู้เข้าร่วมกระบวนการทุจริต คือ บุคลากรของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พระภิกษุสงฆ์ และพลเรือน (ไทยพีบีเอส, 2561)

2. แนวทางการป้องกันการทุจริตการบริหารจัดการเงินอุดหนุนวัด ผลการวิจัยพบว่ามี 2 แนวทาง ได้แก่ แนวทางที่ 1 การนำหลักธรรมาภิบาล 6 ประการที่หัวหน้าหน่วยงาน เจ้าอาวาส พระสงฆ์ และผู้ปฏิบัติงานต้องนำมาใช้ในการแก้ปัญหการบริหารจัดการและการปฏิบัติงานเงินอุดหนุนวัด ได้แก่ (1) หลักนิติธรรม คือ การประพฤติปฏิบัติตามกฎหมาย (2) หลักคุณธรรม คือ การประพฤติปฏิบัติที่ความถูกต้อง ดีงาม มีความซื่อสัตย์ สุจริต (3) หลักความโปร่งใส คือ การเปิดเผยข้อมูลที่สามารถในการตรวจสอบได้ ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูล (4) หลักการมีส่วนร่วม คือ ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในประเด็นสำคัญได้แก่ การตั้งเป้าหมาย การตัดสินใจ การแก้ปัญหา (5) หลักความรับผิดชอบ คือ การปฏิบัติตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย รับผิดชอบต่อประชาชนและต่อผลประโยชน์ส่วนรวม และ (6) หลักความคุ้มค่า คือ การใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า การมุ่งเน้นประสิทธิภาพและประสิทธิผลเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม โดยต้องกำหนดให้สำนักงานฯ และวัดปรับปรุงการบริหารจัดการเงินอุดหนุนวัดให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์และสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล (บุษบง ชัยเจริญวัฒน์ และบุญมี ลิ้ม, 2546) และแนวทางที่ 2 การนำหลักธรรมาภิบาลของพระพุทธเจ้ามาใช้เป็นแนวทางการป้องกันปัญหาการบริหารจัดการเงินอุดหนุนวัดให้มีระบบการตรวจสอบและการจัดการข้อมูลที่โปร่งใส ได้แก่ 1) หลักทศพิธราชธรรม ได้แก่ ทาน ศีล การบริจาค ความซื่อสัตย์ ความอ่อนโยน ความเพียร ความไม่โกรธ ความไม่เบียดเบียน ความอดทน และความไม่คลาดจากธรรม (อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 8/176/325) 2) การประพฤติตนตั้งมั่นในธรรม ตั้งอยู่ในความถูกต้อง รู้ผิด

ชอบชั่วดี รวมถึงต้องไม่ใช้อำนาจเพื่อให้ได้มาซึ่งตำแหน่งที่สูงขึ้น ชื่อเสียง เกียรติยศหรือเงินสินบน ไม่ฝ่าฝืนกฎหมายหรือมาตรฐานทางศีลธรรม ไม่มีอคติในการทำงานและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ความประพฤติดีปฏิบัติชอบนี้เรียกว่าเป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรม หากผู้ใดประพฤติตรงข้ามผู้นั้นถือว่าเป็นผู้ไม่ตั้งมั่นในธรรม (อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 2/256-257/354-355) 3) หลักการบริหารและการปกครองที่ดีของผู้นำประกอบด้วย การปกครองดูแลผู้ใต้บังคับบัญชาให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี การส่งเสริมและสนับสนุนความก้าวหน้าในอาชีพรวมถึงการสร้างขวัญและกำลังใจซึ่งเป็นการแก้ปัญหาการประพฤตินิยมชอบและการทุจริตของผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับเงินอุดหนุนวัด ดังเช่น พราหมณ์ปุโรหิตได้ให้คำแนะนำวิธีการกำจัดโจรที่เบียดเบียนบ้านเมืองให้กับพระเจ้ามหาวชิตราชด้วยทรงพระราชทานพันธุ์พืชและอาหาร ต้นทุนในการค้าขายและเงินเดือนแก่ข้าราชการ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 9/338/131-132) การประพฤตินิยมโดยสุจริต หมายถึง การประพฤติชอบด้วยกาย วาจาและใจ อันเป็นความประพฤติที่ถูกต้องและดีงาม (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 11/305/260) และ 4) หลักธรรมราชา อันเป็นธรรมควรประพฤติของผู้นำที่ใช้ในการดูแลรักษา ปกป้อง และคุ้มครองผู้ใต้บังคับบัญชา ดังเช่น พระราชาทรงรักษา ปกป้องกษัตริย์ผู้ตามเสด็จ กำลังพล พราหมณ์คหบดี ชาวนิคม ชาวชนบท สมณพราหมณ์ สัตว์จำพวกเนื้อและนก ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีทั้งหลายโดยธรรม อุบาสกทั้งหลาย อุบาสิกาทั้งหลาย (อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 2/14/88) ด้วยการประพฤตินิยมในหนทางแห่งกุศลกรรมบถ ดังนั้นจึงเว้นจากการฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤตินิยมในกาม การพูดเท็จพูดส่อเสียดพูดคำหยาบพูดเพ้อเจ้อ ความไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา ความไม่คิดร้ายและความเห็นชอบ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 11/347/362-363)

ผลการวิจัยพบว่า การวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการสร้างธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการเงินอุดหนุนวัดของสำนักงานพระพุทธศาสนาและวัด ประกอบด้วย 5 กระบวนการ ดังนี้

กระบวนการที่ 1 การสร้างหลักนิติธรรม: ด้วยการวางระบบและปรับโครงสร้างการบริหารงานเงินอุดหนุนวัด: ดำเนินการแบ่งแยกหน้าที่ตามโครงสร้างและความรับผิดชอบ กำหนดวิธีการมอบอำนาจตามตำแหน่งงานที่เกี่ยวข้องกับเงินอุดหนุนวัด

กระบวนการที่ 2 การสร้างหลักความโปร่งใสและหลักคุณธรรม: ด้วยการสรรหาและจัดตั้งคณะกรรมการ: เริ่มจากการสรรหาและจัดตั้งคณะกรรมการพิจารณาเงินอุดหนุนวัด/ที่ปรึกษา/คณะกรรมการกำกับดูแลวัด คณะกรรมการบริหารวัด ทั้งนี้ คณะกรรมการควรประกอบด้วยบุคคลที่มีความรู้และประสบการณ์ มีความสามารถ คุณสมบัติและคุณลักษณะเฉพาะด้านบริหารจัดการด้านการเงิน รวมทั้งต้องเป็นบุคคลที่ซื่อตรง ซื่อสัตย์ ยึดถือความถูกต้อง

กระบวนการที่ 3 การสร้างหลักความโปร่งใส หลักความรับผิดชอบและหลักการมีส่วนร่วม: ด้วยการจัดสรรและอนุมัติเงินอุดหนุนวัด: ดำเนินการดังนี้ (1) กำหนดจัดทำคู่มือการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการจัดสรรและอนุมัติเงินอุดหนุนเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อให้วัดที่ได้รับเงินงบประมาณอุดหนุนและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องถือปฏิบัติเป็นแนวทางเดียวกัน (2) การประชาสัมพันธ์สื่อสารภายในและภายนอกทุกระดับที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไป

ปฏิบัติอย่างทั่วถึง (3) กำหนดหลักเกณฑ์การจัดสรรงบประมาณเงินอุดหนุนให้สอดคล้องกับความต้องการกับสภาพใช้จริงและเป็นธรรม โดยใช้หลักการพิจารณาเอกสารประกอบและข้อมูลตามจริงที่เป็นปัจจุบันและวัดที่ต้องดำเนินการของงบประมาณและใช้งบประมาณเงินอุดหนุนวัดผ่านมติกรรมการวัดที่รับผิดชอบ (4) การสำรวจการรับรู้ถึงความต้องการของวัด และชุมชน ที่ต้องการจะบูรณะวัดแต่ไม่สามารถเข้าถึงงบประมาณเงินอุดหนุนวัดเพราะขาดความรู้ในการจัดทำคำของบประมาณเงินอุดหนุนวัด (5) กำหนดให้วัดต้องมีโครงการที่สะท้อนเป้าหมายและพันธกิจของวัดและวัดผลเชิงปริมาณ เชิงคุณภาพ นำเชื่อถือ โปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ และ (6) จัดทำระบบฐานข้อมูลกลางของวัดรวมทั้งข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำคำของบประมาณเงินอุดหนุนวัด การใช้เงินอุดหนุนวัด การติดตามและประเมินผลเพื่อนำเสนอคณะกรรมการดำเนินงานเกี่ยวกับเงินอุดหนุนวัด

กระบวนการที่ 4 การสร้างหลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า: ดำเนินการดังนี้ (1) กำหนดให้วัดจัดทำแบบตอรับเงินอุดหนุน และแบบรายงานการใช้จ่ายเงินอุดหนุนวัดรายงานต่อสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด (2) กำหนดให้การเบิกจ่ายเงินอุดหนุนวัดถูกต้องเป็นไปตามกฎหมาย ระเบียบแผนงานและเป้าหมาย (3) กำหนดให้มีการพัฒนาบุคลากรทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง โดยสร้างความรู้ความเข้าใจและการมีส่วนร่วมในความรับผิดชอบร่วมกัน และ (4) กำหนดให้มีการจัดทำคู่มือการปฏิบัติงานบริหารจัดการการเงินอุดหนุนวัด โดยมีการพัฒนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในทุกตำแหน่งงานตั้งแต่ผู้บริหารลงไปจนถึงผู้ปฏิบัติการทุกระดับ

กระบวนการที่ 5 การสร้างหลักการมีส่วนร่วม และหลักความคุ้มค่า: การติดตามและประเมินผลการใช้เงินอุดหนุนวัดด้วยการดำเนินการดังนี้ (1) กำหนดให้มีระบบการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานตามแผนการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่องและเปิดเผยต่อสาธารณชน (2) กำหนดให้มีการรายงานการใช้จ่ายเงินอุดหนุนวัด การเก็บรวบรวมเอกสารหลักฐานการใช้จ่ายเพื่อการตรวจสอบข้อมูลทางการเงิน (3) กำหนดให้มีการประเมินผลสัมฤทธิ์ของการใช้จ่ายเงินอุดหนุนวัดให้เป็นไปตามเป้าหมายหรือตัวชี้วัดของโครงการที่กำหนด และจัดทำข้อเสนอแนะปรับปรุงแก้ไขภายในระยะเวลาที่กำหนด (4) กำหนดให้มีการป้องกันและปราบปรามการทุจริต โดยการเพิ่มมาตรการด้านการจรรยาบรรณ การเปิดช่องทางร้องเรียนโดยให้ทุกภาคส่วนสามารถแจ้งและร้องเรียนปัญหาและกำหนดกระบวนการจัดการเรื่องร้องเรียน/ร้องทุกข์ เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมและเป็นการบูรณาการในการป้องกันการทุจริตเงินอุดหนุนวัด (5) กำหนดการประเมินการบริหารจัดการเงินอุดหนุนวัดตามหลักธรรมาภิบาลโดยใช้กรอบตัวชี้วัดที่กำหนด

อภิปรายผลการวิจัย

1. จากสภาพปัญหาบริหารจัดการเงินอุดหนุนวัดของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พบว่าปัญหาเกิดจากการปฏิบัติงานของบุคลากรของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ โดยการแต่งตั้งคณะกรรมการไม่ได้มาจากการสรรหาหรือคัดเลือกจากทุกภาคส่วน การตัดสินใจอนุมัติงบประมาณเงินอุดหนุนขึ้นอยู่กับผู้มีตำแหน่งสูงในสำนักงานพระพุทธศาสนา บุคลากรมีพฤติการณ์วางแผนและแบ่งหน้าที่กันกระทำ

ความผิดและทุจริตเป็นขั้นตอน การแบ่งกลุ่มบุคคลติดต่อไปยังวัดต่าง ๆ ว่าจะมีการจัดสรรเงินอุดหนุนให้แต่มีเงื่อนไขว่าวัดจะต้องคืนเงินส่วนหนึ่งหรือเรียกว่าเงินทอนวัดแก่สำนักงานฯ ตามที่ตกลงกันไว้ ปัญหาการปลอมแปลงเอกสารเพื่อขอรับเงินอุดหนุน เช่น สำนักงานฯ การจัดทำโครงการขึ้นเองเพื่อขออนุมัติเงินอุดหนุน หรือวัดการแจ้งจำนวนนักเรียนในโรงเรียนปริยัติธรรมมากกว่าความเป็นจริง สอดคล้องกับ ภัทรชัย โชติกวนิชย์ และเสาวลักษณ์ สุขวิรัช พบว่า ปัญหาว่าการของบประมาณเพื่อไปแจกจ่ายกับวัดในชนบทแต่ไม่แจกจ่ายงบจริง ๆ กลับทุจริตเงินไว้เองในสำนักงานพระพุทธศาสนา และงบประมาณเงินอุดหนุนวัดเพื่อพุทธศึกษาหรือการศึกษาของพระเถร พบปัญหาว่าการทำเอกสารของบประมาณให้วัดทั้งที่วัดไม่มีโรงเรียนปริยัติธรรม โดยปัญหาการจัดการบริหารจัดการเงินอุดหนุนวัดเกิดจากกระบวนการทุจริตเงินทอนวัดแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ข้าราชการสำนักงานฯ เป็นผู้กระทำการทุจริต โดยวัดมีส่วนรู้เห็นและร่วมกระทำผิดด้วยหรือวัดไม่มีส่วนรู้เห็นไม่มีส่วนร่วมกระทำผิด และวัดเป็นผู้กระทำความผิดในการทุจริตเงินอุดหนุนวัด (ภัทรชัย โชติกวนิชย์ และเสาวลักษณ์ สุขวิรัช, 2561) นอกจากนี้ ผลการศึกษาพบว่า วัดยังไม่มีโครงสร้างการบริหารจัดการวัดและการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ วัดขาดระบบงานในการบริหารเงินรับ-จ่ายและระบบบัญชีและการปฏิบัติงานการเงินอย่างเป็นระบบ ไม่มีการเปิดเผยรายงานทางการเงินของวัดให้แก่สาธารณชนได้รับทราบ ไม่มีการตรวจสอบบัญชีปัญหาการตัดสินใจในการบริหารวัดขึ้นอยู่กับเจ้าอาวาสเป็นหลัก ทำให้การบริหารวัดขาดการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในวัดและประชาชนในพื้นที่ และยังพบว่าผู้ที่เข้ามาเกี่ยวข้องในการบริหารจัดการวัดทั้งเจ้าอาวาสพระสงฆ์ในวัด ไวยาวัจกร และฆราวาสที่เข้ามาช่วยงานวัด ส่วนใหญ่จะขาดความรู้ในเรื่องการบริหารจัดการเงินวัดและการปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาล สอดคล้องกับ ฌดา จันทรสม พบว่า ปัญหาการบริหารจัดการเงินของวัดในประเทศ คือ วัดโดยส่วนมากยังไม่มีโครงสร้างในการบริหารการเงินของวัดไว้อย่างเป็นระบบ การจัดทำรายงานทางการเงินตามมาตรฐานบัญชีของวัดยังไม่มีหลักฐานเด่นชัดว่าวัดมีการดำเนินการได้อย่างถูกต้อง และไม่ปฏิบัติตามมาตรฐานบัญชีที่รับรองกันโดยทั่วไป รวมถึงยังไม่มีมีการตรวจสอบจากผู้สอบบัญชีรับอนุญาตด้วย และการเผยแพร่ให้สาธารณะรับทราบข้อมูลทางการเงินของวัดยังอยู่ในวงจำกัด (ฌดา จันทรสม, 2557) และสอดคล้องกับ นฤพนธ์ เมืองจันทร์ และศิวัช ศรีโกคางกุล พบว่า วัดยังไม่มีรายงานทางการเงินที่เป็นไปตามหลักการของการจัดทำบัญชีการเปิดเผยข้อมูลทางการเงินของวัดยังอยู่ในวงจำกัด ส่วนมากวัดจะทำรายงานทางการเงินและเก็บไว้ที่วัด มิได้มีการเผยแพร่ให้สาธารณะได้รับทราบ วัดขาดระบบการวางแผนการบริหารจัดการทรัพย์สินของวัดเพื่อประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพ ขาดกลไกในการกำกับดูแลที่จะให้มีการบริหารเงินที่สอดคล้องกับหลักการบริหารจัดการ (นฤพนธ์ เมืองจันทร์ และศิวัช ศรีโกคางกุล, 2019) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ อนุชา ช้างน้อย และศรดา สมพอง พบว่า วัดขาดโครงสร้างการบริหารการเงินที่เป็นระบบ กฎหมายที่บังคับให้อยู่ในปัจจุบันให้อำนาจหน้าที่อยู่ในความรับผิดชอบของเจ้าอาวาส การไม่มีการรายงานทางการเงินที่เป็นมาตรฐาน และไม่มีการเก็บข้อมูลการเงินของวัด (อนุชา ช้างน้อย และศรดา สมพอง, 2562)

2. ผลการศึกษาแนวทางการป้องกันการทุจริตการบริหารจัดการเงินอุดหนุนวัด พบว่า มี 2 แนวทาง ได้แก่ 1) แนวทางการป้องกันการทุจริตด้วยการใช้หลักธรรมาภิบาล 6 ประการ ได้แก่ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักความคุ้มค่า และหลักความสำนึกรับผิดชอบ

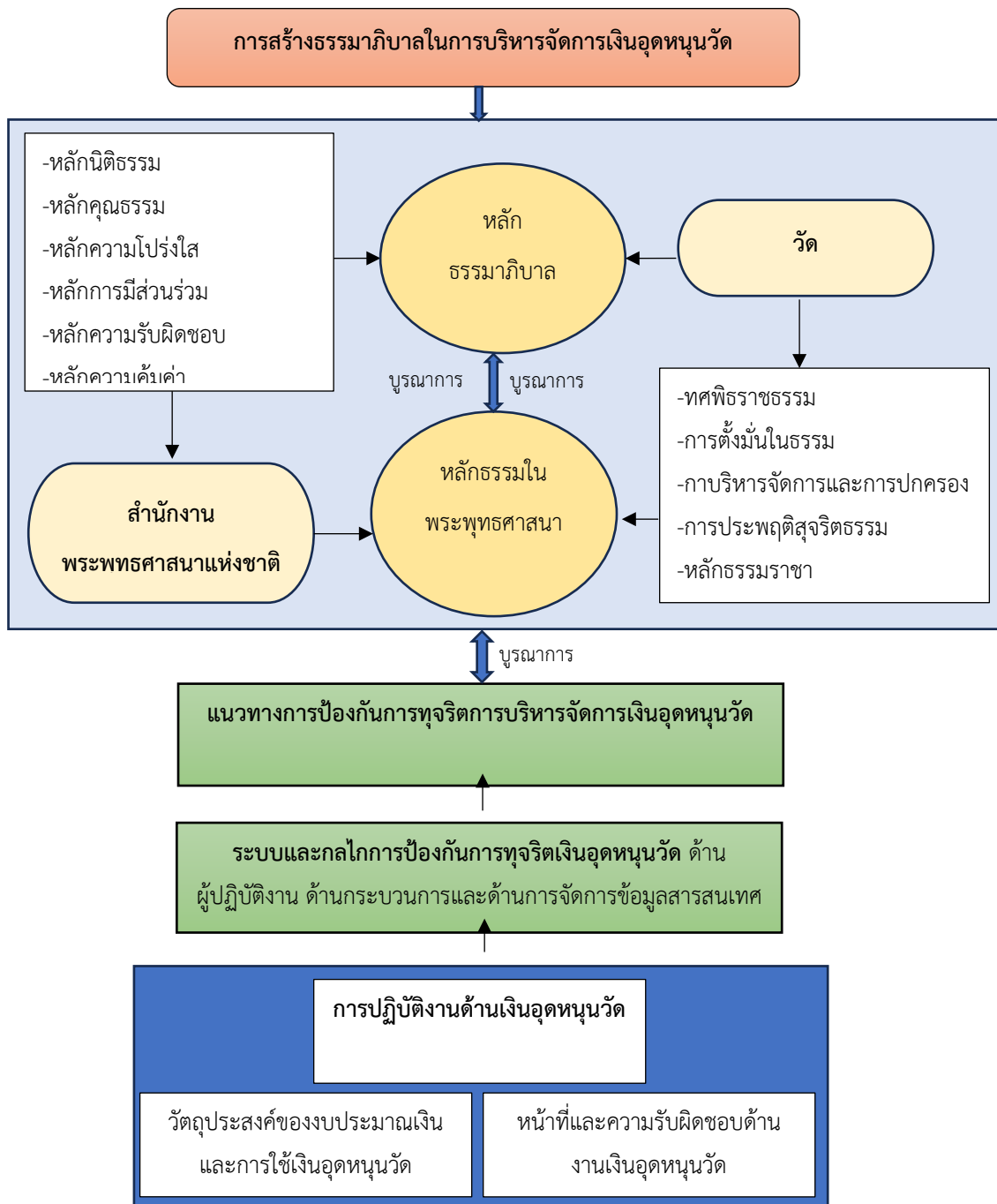
สอดคล้องกับ ปิยะธิดา อภัยภักดิ์ พบว่า แนวทางการแก้ไขปัญหการป้องกันการทุจริต นอกจากจะใช้มาตรการทางกฎหมายในการปราบปรามการทุจริตแล้วนั้น ทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรนำหลักการบริหารบ้านเมืองที่ดี หรือที่เรียกว่าธรรมาภิบาลมาใช้ปฏิบัติกับการบริหารจัดการงานอย่างเคร่งครัด เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้น (ปิยะธิดา อภัยภักดิ์, 2561) และแนวทางที่ 2) ผู้วิจัยยังพบว่า หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่ควรนำมาใช้คือ หลักทศพิธราชธรรม หลักของการประพฤติปฏิบัติตนเป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรม หลักการบริหารและการปกครองที่ดี หลักการประพฤติสุจริต (กาย วาจาและใจ) และหลักธรรมราชา (กุศลกรรม 10) แต่อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาของ วันชัย เมธาอภินันท์ พบว่า แนวทางการป้องกันการทุจริตด้วยการใช้หลักทศพิธราชธรรมทำให้เกิดความละอายบาปเกรงกลัวบาป การมีสติสัมปชัญญะทำให้เกิดความรู้สึกรู้ตัวในขณะที่กระทำการใด ๆ การถือสันโดษทำให้ไม่ปรารถนาเกินไป ไม่อยากได้เกินไป มีความยินดีและพอใจในสิ่งที่ตนมีในสิ่งที่ตนหามาได้โดยชอบธรรมได้ไม่เบียดเบียนใคร การมีขันติทำให้มีความอดทนอดกลั้นต่อความลำบากความเจ็บใจและต้องอดทนต่อกิเลสทั้งหลายที่เข้ามาช่วย และการสมาคมกับสัตบุรุษ คือการคบคนดีมีคุณธรรมยอมนำพาให้เป็นคนดีประพฤติดีสุจริตไปด้วยกัน (วันชัย เมธาอภินันท์, 2563) และนอกจากนี้ ถาวร เศษมะพล และจรัส ลีภา พบว่า แนวทางในการป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบ คือการสร้างความตระหนักรู้และมีส่วนร่วมของบวร ได้แก่ บ้าน วัดและโรงเรียน โดยมีหลักธรรม ดังนี้ หลักอรรถ 3 หมายถึงประโยชน์หรือผลที่มุ่งหมายคือ อัตตัตถะ ประโยชน์ตน ปรัตถะ ประโยชน์ผู้อื่น และอุภยัตถะ ประโยชน์ส่วนรวม หลักปทานปธาน คือ การช่วยแก้ปัญหาทุจริตเพื่อให้สังคมอยู่ได้อย่างสงบสุข หลักสุจริต คือ นโนสุจริต วจิสสุจริต และกายสุจริต หลักศีล 5 และหลักฆราวาสธรรม 4 ประการ ได้แก่ สัจจะ ทมะ ขันติ และจาคะ (ถาวร เศษมะพล และจรัส ลีภา, 2565)

3. ผลการวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการสร้างหลักธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการเงิน

อุดหนุนวัด พบว่า ได้เริ่มจากการกำหนดสาระสำคัญและกำหนดกรอบตัวชี้วัดของหลักนิติธรรม ชีววัดการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามกฎหมาย ระเบียบโดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก หลักคุณธรรม ชีววัดการปฏิบัติงานที่ยึดมั่นในความถูกต้องและความดีงามอันพึงปฏิบัติ หลักความโปร่งใส ชีววัดการปฏิบัติงานผ่านคณะกรรมการชุดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและการเปิดเผยข้อมูลในทุกขั้นตอนที่สามารถตรวจสอบชี้แจงได้ หลักการมีส่วนร่วม ชีววัดการปฏิบัติงานที่ยึดหลักการเคารพความคิดเห็นและการเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการปฏิบัติงาน จากกรรมการตรวจสอบอิสระหรือผู้แทนจากทุกภาคส่วน หลักความรับผิดชอบ ชีววัดการแสดง ความรับผิดชอบในหน้าที่และการตัดสินใจที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานไม่ว่าจะส่งผลทางตรงหรือทางอ้อมต่อตนเองและองค์กร และหลักความคุ้มค่า ชีววัดการตอบสนองผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงานในหน้าที่ทั้งส่งผลต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการปฏิบัติงาน สอดคล้องกับ กัญจิรา วิจิตรวัชรารักษ์ และพระมหาอรุณ ปญญารุโณ พบว่า กระบวนการสร้างหลักธรรมาภิบาลเพื่อป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบ ได้แก่ การตั้งคณะกรรมการอิสระเพื่อมาตรวจสอบ การคัดเลือกผู้ที่มีคุณธรรม มีความรับผิดชอบในการทำงาน มีใจเป็นกลางมาทำงานร่วมกันในองค์กร การส่งเสริมสื่อมวลชนให้มีอิสระในการตรวจสอบ การยกเลิกโครงสร้างแบบการรวมอำนาจเบ็ดเสร็จเพื่อการแก้ไขปัญหาที่ซับซ้อนและควรเปิดพื้นที่ให้กับสังคม และควรปลูกจิตสำนึกและศีลธรรมของคนในองค์กร (กัญจิรา วิจิตรวัชรารักษ์ และพระมหาอรุณ ปญญารุโณ, 2565)

และสอดคล้องกับ พระครูสาธิตวีรญาณ (อยู่สุข) พบว่า การที่หน่วยงานของรัฐและวัดบริหารจัดการพันธกิจของหน่วยงานได้ประสบความสำเร็จนั้น ผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานควรมีกระบวนการปฏิบัติงานและการวัดประเมินตามหลักธรรมาภิบาล โดยเฉพาะมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมชุมชนและความโปร่งใสในการบริหารจัดการในวัด (พระครูสาธิตวีรญาณ (อยู่สุข), 2015)

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาปัญหาเงินอุดหนุนวัด แนวทางการแก้ปัญหาการทุจริตเงินอุดหนุนวัดและกระบวนการสร้างธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการเงินอุดหนุนวัดผู้วิจัยนำมาสรุปเป็นองค์ความรู้ที่จะได้จากการวิจัย ได้ว่าการสร้างธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการเงินอุดหนุนวัด เริ่มจากหน่วยงานที่ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับเงินอุดหนุนวัด ที่จะต้องพิจารณาถึงวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการของบประมาณเงินอุดหนุนวัด การอนุมัติงบประมาณเงินอุดหนุนวัดและการใช้งบประมาณเงินอุดหนุนวัด มี 3 วัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อการบูรณปฏิสังขรณ์วัด 2) เพื่อการเผยแผ่ดำเนินกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และ 3) เพื่อการศึกษาพระปริยัติธรรม โดยผู้ปฏิบัติงานต้องตระหนักถึงหน้าที่และความรับผิดชอบเป็นสำคัญทั้งผู้มีหน้าที่อนุมัติงบประมาณและผู้ของบประมาณและใช้งบประมาณ ทั้งนี้ ในการบริหารจัดการเงินอุดหนุนวัดมีระบบและกลไกในการปฏิบัติงาน คือ 1) ผู้ปฏิบัติงาน ได้แก่ ผู้ของบประมาณเงินอุดหนุนวัดและใช้งบประมาณเงินอุดหนุนวัด และผู้อนุมัติงบประมาณเงินอุดหนุนวัด และ 2) กระบวนการ ได้แก่ การของบประมาณเงินอุดหนุนวัด การพิจารณาอนุมัติงบประมาณเงินอุดหนุนวัด และการเบิกจ่ายใช้งบประมาณเงินอุดหนุนวัด และ 3) การจัดการข้อมูลสารสนเทศ ได้แก่ ข้อมูลสารสนเทศที่ต้องใช้ประกอบการพิจารณาของบประมาณ การอนุมัติงบประมาณเงินอุดหนุนวัดจะต้องถูกต้อง เชื่อถือได้และผ่านการตรวจสอบตามขั้นตอนโดยผู้รับผิดชอบ ซึ่งในการปฏิบัติงานเกี่ยวกับเงินอุดหนุนวัดนี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการกำหนดแนวทางในการป้องกันการทุจริตการบริหารจัดการเงินอุดหนุนวัดโดยการศึกษาสาระสำคัญและตัวชี้วัดของหลักธรรมาภิบาล 6 ประการได้แก่ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า มาบูรณาการเข้ากับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมของนักปกครอง คุณธรรมของผู้ปฏิบัติงาน ประกอบด้วย หลักทศพิธราชธรรม การประพฤติตนตั้งมั่นในธรรม การบริหารจัดการและการปกครอง การประพฤติสุจริตธรรม และหลักธรรมราชาที่มีหลักการปฏิบัติตามกุศลกรรมบถ ล้วนแล้วแต่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในการบริหารจัดการและเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานอย่างถูกต้อง โปร่งใส ตรวจสอบได้ และยังเป็นการขับเคลื่อนสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและวัดสู่การเป็นองค์กรคุณภาพ

สรุป

การบริหารจัดการเงินอุดหนุนวัดพบปัญหาสำคัญที่เกิดจากการปฏิบัติงานของบุคลากรในสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กระบวนการพิจารณาอนุมัติงบประมาณเงินอุดหนุนวัด และการจัดการข้อมูลสารสนเทศที่ขาดประสิทธิภาพ โดยมีลักษณะพฤติการณ์การทุจริตเงินอุดหนุนวัดด้วยการทำงานเป็นทีมใช้อำนาจหน้าที่และตำแหน่งงานในการประพัตติมิชอบและมีอีกลักษณะหนึ่งคือการสร้างความร่วมมือกับวัดหรือผู้มีอำนาจในชุมชนร่วมกันทุจริตเงินอุดหนุนวัด โดยการทุจริตประพัตติมิชอบนี้อาศัยช่องว่างของกระบวนการของงบประมาณเงินอุดหนุนวัดไม่ต้องผ่านการพิจารณาของสำนักงานพระพุทธศาสนาในระดับจังหวัด ช่องว่างของการแต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาและอนุมัติงบประมาณและจุดอ่อนของการใช้งบประมาณเงินอุดหนุนวัดและการบริหารจัดการภายในวัด ซึ่งการแก้ปัญหาดังกล่าวต้องถูกกำหนดมาเป็นแนวทางในการป้องกันและปราบปรามการทุจริตทั้งภายในสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและวัดโดยต้องมีการทบทวนวิธีการและ

ขั้นตอนการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับเงินอุดหนุนวัด ยึดหลักการของวัตถุประสงค์ของการของบประมาณเงินอุดหนุนวัดและสิ่งที่สำคัญคือการคำนึงถึงหน้าที่ความรับผิดชอบทั้งผู้ที่มีหน้าที่ในการพิจารณาอนุมัติเงินอุดหนุนวัดและผู้ขอเงินงบประมาณอุดหนุนวัด จากนั้นควรนำแนวทางป้องกันและปราบปรามการทุจริตมาบูรณาการกับหลักธรรมาภิบาล และหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเพื่อสร้างกระบวนการสร้างธรรมาภิบาลและยกระดับจิตใจของผู้ปฏิบัติงานในการบริหารจัดการเงินอุดหนุนวัดที่ดีและการนำไปแก้ไขปัญหาการทุจริตประพตติมิชอบ และประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานทุกขั้นตอนของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและการบริหารงานในวัดให้ได้ประสิทธิภาพ ประสิทธิผล โปร่งใสและตรวจสอบได้ และมุ่งให้เกิดการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ปัญหาการบริหารจัดการเงินอุดหนุนวัดที่เกิดจากบุคลากรที่ปฏิบัติหน้าที่งานงบประมาณเงินอุดหนุนกระบวนการของงบประมาณเงินอุดหนุนและอนุมัติเงินอุดหนุนและการบริหารจัดการข้อมูลสารสนเทศของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและวัด ดังนั้น สำนักงานนายกรัฐมนตรีในฐานะกำกับดูแลสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติควรกำหนดนโยบายและแนวทางให้ความรู้ความเข้าใจด้วยการจัดอบรมสัมมนากับพระสังฆาธิการทุกระดับการปกครองเกี่ยวกับเงินอุดหนุนวัด โดยการเชิญวิทยากรผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านการบริหารจัดการการเงินและงบประมาณมาให้ความรู้ได้แก่ การของบประมาณ การเบิกจ่ายงบประมาณ การใช้งบประมาณและการจัดทำรายงานเพื่อให้สามารถปฏิบัติได้ถูกต้องตรงกันและส่งผลให้เกิดการบริหารจัดการที่ดีมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โปร่งใสและตรวจสอบได้มากยิ่งขึ้น

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นหัวข้อเกี่ยวกับ

2.1 การศึกษาวิจัยประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการบริหารจัดการเงินอุดหนุนวัดของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติตามหลักธรรมาภิบาล เพราะในผลการวิจัยได้กำหนดกำหนดกรอบตัวชี้วัดตามหลักธรรมาภิบาล 6 ประการ ได้แก่ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า เพื่อประเมินผลการปฏิบัติงานและการบริหารจัดการเงินอุดหนุนวัดของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและวัดอย่างเป็นระบบ

2.2 การศึกษาวิจัยการบูรณาการหลักธรรมาภิบาลกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนากับการบริหารจัดการเงินอุดหนุนวัด เหตุเพราะว่าหลักธรรมาภิบาลเป็นหลักทฤษฎีที่องค์กรทั่วโลกนำมาใช้ในการบริหารจัดการองค์กรที่ดี และหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงนำสั่งสอนสัตว์โลกให้เป็นผู้ประพตติตนดีงามและเป็นผู้มีปัญญาในการครองตนซึ่งสามารถนำมาใช้ในการบริหารจัดการเงินอุดหนุนวัด ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เพราะการบริหารจัดการองค์กรที่ดีคือการนำองค์กรสู่ความสำเร็จที่ยั่งยืน

บรรณานุกรม

- กัญจิรา วิจิตรวัชรารักษ์ และพระมหาอรุณ ปณฺญารุโณ. (2565). วิธีการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในหน่วยงานภาครัฐ, *วารสารรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย*. 2(2), 37-51.
- คมชัดลึก. คอลัมน์สด. (18 กุมภาพันธ์ 2565). ย้อนรอยคดีทุจริต เงินทอนวัด ปมอาบัติปาราชิกพระเถระ 5 รูป 3 วัดดัง, สืบค้น 25 เมษายน 2566 จาก <https://www.komchadluek.net/scoop/499772>
- ณดา จันทร์สม. (2557). การบริหารการเงินของวัดในประเทศไทย: ความสอดคล้องตามหลักธรรมาภิบาล. *วารสารพัฒนบริหารศาสตร์*. 54(1), 107-141.
- ณดา จันทร์สม. (2555). *การบริหารการเงินของวัดในประเทศไทย*. รายงานวิจัย. คณะพัฒนาการเศรษฐกิจ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- เดลินิวส์. ทีมข่าวอาชญากรรม. (18 เมษายน 2562). ทุจริตเงินทอนวัด ศาลสั่งจำคุก พระครูกิตติ 26 ปี. สืบค้น 25 เมษายน 2566 จาก <https://d.dailynews.co.th/crime/704567/>
- ถาวร เศษมะพล และจรัส ลีกา. (2565). มาตรการเชิงพุทธปรัชญาในการป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบ. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์*. 9(2), 116-132.
- ไทยพีบีเอส (Thai PBS). ข่าวสังคม. (20 เมษายน 2561). ย้อนรอยทุจริตเงินทอนวัด เสียหาย 270 ล้านบาท. สืบค้น 25 เมษายน 2566. จาก <https://www.thaipbs.or.th/news/content/271759>
- ไทยรัฐทีวี. ถามตรง ๆ กับจอมขวัญ. (12 มิถุนายน 2560). แฉทุจริต เงินวัด บิ๊ก พศ. อาจมีเฮี้ยว. สืบค้น 25 เมษายน 2566. จาก <https://www.youtube.com/watch?v=-wo-Ws4X4VE>
- นฤพนธ์ เมืองจันทร์ และศิวัช ศรีโกคางกุล. (2019). การบริหารจัดการเงินสนับสนุนจากภาครัฐ เงินบริจาค และทรัพย์สินของวัด. *Humanities Social Sciences and Arts*. 12(5), 167-180.
- นิดาโพล (NIDA Poll). ผลสำรวจของนิดาโพล. (26 มีนาคม 2566). การทุจริตเงินอุดหนุนวัด. สืบค้น 22 มิถุนายน 2567. จาก https://nidapoll.nida.ac.th/survey_detail?survey_id=234
- บุษบง ชัยเจริญวัฒน์ และบุญมี ลี. (2546). *ตัวชี้วัดธรรมาภิบาล*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- ปิยะธิดา อภัยภักดี. (2561). แนวทางการป้องกันและปราบปรามการทุจริตคอร์รัปชันในหน่วยงานภาครัฐ. *วารสารบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม*. 13(1), 1-12.
- ผู้จัดการออนไลน์. หน้าหลักข่าว. (10 ตุลาคม 2560). เปิดตัวอย่าง รูปแบบบัญชีวัด แบบใหม่ ฉบับ ก.พ.ร. หลัง มส. ไฟเขียว 6 บัญชี เงินรายวัน-เงินฝาก-รายงานประจำปี. สืบค้น 25 เมษายน 2566. จาก <https://mgronline.com/politics/detail/9600000103668>
- พระครูสาธิตวิริญาณ อยู่สุข. (2015). ธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการพันธกิจของวัด. *Journal of Nakhonratchasima College*. 9(2), 92-102.
- ภัทรชัย โชติกวนิชย์ และเสาวลักษณ์ สุขวิรัช. (2561). *การทุจริตเงินทอนวัด*. การค้นคว้าอิสระ. รัฐศาสตรมหาบัณฑิต: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2559). *อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2542). *ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542*. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 116 ตอนที่ 63 ง (10 สิงหาคม 2542).
- วันชัย เมธาอภินันท์. (2563). การศึกษาวิเคราะห์เรื่องการทุจริตในพระพุทธศาสนา. *วารสารสังคมศาสตร์ปัญญาพัฒนา*. 2(2), 29-39.
- สำนักข่าวอิสรา. ไตรศุลี ไตรสรณกุล. ข่าว. ครม. (28 ตุลาคม 2563). *รับทราบข้อเสนอ ป.ป.ช. วาง 5 แนวทาง ป้องกันทุจริตเงินทอนวัด*. สืบค้น 25 เมษายน 2566. จาก <https://www.isranews.org/article/isranews-news/93088-isranews-229-2.html>
- สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ. โต๊ะข่าว. (2 สิงหาคม 2561). *ป.ป.ช. แจ้งผลคดีตามคำพิพากษากรณี นายสวัสดิ์ กิตติธีระสิทธิ์*, สืบค้น 25 เมษายน 2566. จาก <https://www.nacc.go.th/category/2018083118464105/list?>
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. กรมยุทธศาสตร์และแผน สำนักงานเลขาธิการกรม. (2564). *รายงานงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ 2565*. กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. *เกี่ยวกับเรา อำนาจหน้าที่ วิสัยทัศน์ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ*. สืบค้น (25 เมษายน 2566). จาก <https://www.onab.go.th/page/item /index/id/1>
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2566). *ประกาศเจตจำนงสุจริตในการบริหารงานและต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชันของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567*. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- องค์การต่อต้านคอร์รัปชัน (ประเทศไทย), ทีมข่าวเฉพาะกิจ, (28 มิถุนายน 2560). *เงินทอน โมเดลทุจริตบ่อย่ำมใจ คนหนุนหลัง แฉลงโทษเร็ว ลดคนโกง*. สืบค้น 22 มิถุนายน 2567. จาก <http://www.anticorruption.in.th/2016/th/detail/382/4/เงินทอนโมเดลทุจริตบ่อย่ำมใจ>
- อนุชา ช้างน้อย และศรุตฯ สมพงษ์. (2562). ความรับผิดชอบกับการกำกับดูแลการใช้งบประมาณแผ่นดินในการพัฒนาวัดและพุทธศาสนา, *วารสารมหาจุฬานาครพรรณ์*. 6(10), 5890-5907.
- MGR Online. ทีมข่าวอาชญากรรม. ข่าวอาชญากรรม. (19 พฤษภาคม 2563). *จำคุก “พนม” อดีต ผอ.สำนักพระพุทธฯ กับพวกทุจริตเงินทอนวัดอีกคนละ 13 ปีเศษ คืบเงิน 21 ล้านบาท*. สืบค้น 25 เมษายน 2566. จาก <https://mgronline.com/crime/detail/9630000052306>

การบูรณาการหลักพุทธธรรมในพระไตรปิฎกเพื่อการดูแลรักษาสัตว์

Integration of Buddhist Principles in the Tipitaka for Animal Treatment

¹สิริรัศม์ สิงห์สนธิ, ²พระเมธีวราญาณ (สายเพชร หงส์แพงจิตร),
³พระครูสิริรัตนบัณฑิต (สุขสันต์ แก้วมณี) และ⁴ณัฐนันท์ ศักดิ์ดิษยนนท์
¹Sireeras Singsonthi, ²Phramethivorayan (Saiphet Hongphangchit),
³Phrakhrusirirattanabundit (Suksan Kaewmanee),
and⁴Natthanon Sakdisayanon

^{1,2,3}คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
^{1,2,3}Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

⁴ฟาร์มฮักคลินิกรักษาสัตว์ จังหวัดสิงห์บุรี

⁴Farm Hug Animal Clinic, Singburi Province, Thailand

¹Corresponding Author's Email: sireeras8888@gmail.com

Received: October 17, 2024; **Revised:** December 21, 2024; **Accepted:** December 22, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพการดูแลรักษาสัตว์ในพระไตรปิฎก 2) เพื่อวิเคราะห์หลักการดูแลรักษาสัตว์ในสังคมยุคปัจจุบัน 3) เพื่อบูรณาการหลักพุทธธรรมในพระไตรปิฎกเพื่อการดูแลรักษาสัตว์ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพภาคสนาม ทำการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระไตรปิฎก สัตวแพทย์ ผู้ช่วยสัตวแพทย์ และเจ้าของสัตว์ รวม 5 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเป็นแบบสอบถามเชิงลึก วิเคราะห์เนื้อหา และข้อมูลจากการสัมภาษณ์ มาเขียนบรรยายและนำเสนอเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพการดูแลรักษาสัตว์ในพระไตรปิฎกปรากฏพระสูตรที่อธิบายหลักจักรวรรดิวัตรและหลักธรรมราชา กำหนดบทบาทหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ที่ให้การดูแลสัตว์ว่าด้วยการคุ้มครอง รักษา และป้องกัน ทั้งสัตว์เลี้ยง สัตว์ใช้งาน สัตว์ปีกสวยงาม และสัตว์ที่เป็นอาหาร ให้อยู่เป็นสุขเช่นเดียวกับชนภายในปกครอง อีกทั้งในมังคลัตถปิฎกระบุว่า พระมหากษัตริย์ต้องปูนบำเหน็จแก่สัตว์พาหนะและไม่ใช้งานในเวลาแก่ ถือเป็นการประพฤติดุจธรรมในสัตว์ทั้งหลาย และพบหลักโอศกธรรมของพระเจ้าอโศกมหาราชที่ใช้ปกครองและดูแลสัตว์ 2) การดูแลรักษาสัตว์ในสังคมยุคปัจจุบัน พบหลักการระบบนิเวศวิทยาและหลักการดูแลสัตว์อันเป็นที่ยอมรับสากล คือ หลักอิสรภาพสัตว์ 5 ประการ ได้แก่ อิสระจากความหิวกระหาย ความไม่สบายกาย ความเจ็บปวดและโรคภัย ความกลัวและไม่พึงพอใจ และอิสระใน

การแสดงพฤติกรรมตามธรรมชาติ 3) เมื่อนำหลักพุทธธรรมในพระไตรปิฎกมาบูรณาการเพื่อใช้ในการดูแลรักษา สัตว์ พบว่า มีความสอดคล้องอันเป็นเหตุให้หลักอิสราฟสัตว์พึงเกิดครบถ้วนได้ ต้องใช้หลักพรหมวิหาร 4 สังคห วัตถุ 4 ปฏิรูปเทสวาสะและสัปปายะ อริยสัจ 4 และไตรลักษณ์ มีความสำคัญต่อการปฏิบัติมากที่สุดสำหรับสัตว แพทย์ ผู้ช่วยสัตวแพทย์ และเจ้าของสัตว์ โดยเฉพาะผู้ทรงคุณวุฒิเห็นพ้องในการนำหลักไตรลักษณ์มาใช้ปฏิบัติกับ ทุกบุคลากรและตัวสัตว์มากที่สุด เกิดเป็นองค์ความรู้ คือ แนวทางการปฏิบัติเพื่อการดูแลรักษาสัตว์สำหรับ บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ตามหลักพุทธธรรม

คำสำคัญ: บูรณาการ; พุทธธรรม; การดูแลรักษา; สวัสดิภาพสัตว์

Abstract

The objectives of this research article are 1) to study the conditions of animal treatment in the Tripitaka 2) to analyze the principles of animal treatment in modern society 3) to integrate Buddhist Principles in the Tipitaka for animal treatment. This is a qualitative field research study. conducted interviews with experts in the Tipitaka, veterinarians, veterinary assistants and animal owners, a total of 5 people. The instrument used to collect data was an in-depth interview questionnaire. Analyze the content and data from the interviews. Write a narrative and make a descriptive presentation.

The research results found that conditions for animal treatment in the Tipitaka appear in suttas that explain the principles of royal observance and the principles of Dhammaraja. Define the role and duties of the King in caring for animals, including protection, treatment and protection. Including pets, working animals, and beautiful poultry and food animals. Let them live happily like the people within the government. Moreover, in Mangalathathipani it is stated that The King must reward animals of burden and not use them during old age. It is considered to be Dhamma behavior among all beings and found the Asoka Dhamma principles of King Asoka used to rule and care for animals. 2) Rama 6 and 7 of the Chakri Dynasty use the principles of royal practice in caring for animals. As appears in the Royal Command of the two kings. That is clearly stated in writing in the Magadha language as "Rakkhavaranakutti" (Preserve - Prevent - Protect). Found principles for taking care of animals that are universally accepted, namely, the principles of 5 Freedoms: Freedom from hunger and thirst, Freedom from physical discomfort pain and disease, Freedom from fear and dissatisfaction and Freedom to express natural behavior. 3) When the principles of Buddhism in the Tipitaka are integrated for use in animal treatment. It was found that there was consistency which caused the principle of animal freedom to be fully established. Must use the principles of the Noble Truths, the Three Characteristics, Brahmavihara, Sangahavatthu, Precepts, Patirupadesvasa and Sappaya. It is of most practical importance to veterinarians, veterinary assistant and animal owners. In particular, the experts agreed on applying the principles of the Three Characteristics to all personnel and animals as much as possible. The resulting body of knowledge is a practical guideline for animal care for personnel dealing with animals according to Buddhist principles.

Keywords: Intergration; Buddhist Principles; Animal Treatment; Five Freedoms

บทนำ

พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญต่อสรรพสัตว์ โดยเฉพาะสัตว์ดิรัจฉาน มีความสามารถยกสถานะภพภูมิของตนให้สูงขึ้นเป็นได้ถึงเทพบุตรเทพธิดา มีศักยภาพการพัฒนาจิตวิญญาณให้ยกระดับสูงขึ้นจากภพภูมิเดิม สัตว์ดิรัจฉานถือเป็นสัตว์ผู้ร่วมทุกข์เกิดแก่เจ็บตายในสังสารวัฏเฉกเช่นเดียวกับมนุษย์ ดังนั้นเมื่อตัดสินใจเลี้ยงสัตว์แล้วควรดูแลให้เป็นอย่างดี มอบความรักเมตตา เพื่อให้สัตว์เลี้ยงมีความสุขกายสบายใจสมควรแก่ฐานะ อันนำมาซึ่งจิตอันเป็นกุศล เมื่อสัตว์ตายจะได้มีโอกาสเกิดในภพภูมิที่สูงขึ้น แม้สัตว์ดิรัจฉานจะไม่สามารถบรรลุธรรมได้ก็ตาม (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 23/29/275)

สัตว์ดิรัจฉานสามารถสั่งสมบุญบารมี ชีบซับหลักธรรม และสิ่งดีงามต่าง ๆ ได้ เช่น กบพึงธรรมจากพระผู้มีพระภาค เมื่อตายลงได้ไปเกิดเป็นเทพบุตรบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ (อรรถกถาภาษาไทย ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 1/856-860/267-270) ถือเป็นการพัฒนาชีวิตจิตใจของสัตว์ด้วยธรรมะ ส่งผลให้ได้อรรถภาพความเป็นมนุษย์หรือเทวดาในภพชาติต่อไป อีกทั้งยังเป็นแนวทางให้กับเจ้าของสัตว์และบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ได้มอบธรรมะและพาสัตว์สั่งสมบุญ เพื่อให้สัตว์มีความสุขที่แท้จริงทั้งในชาตินี้ชาติหน้า พระผู้มีพระภาคจึงให้ความสำคัญกับสัตว์ดิรัจฉาน มีพระบัญญัติหลักจักรวรรดิวัตร (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 11/91/67) และหลักธรรมราชา (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 22/133-134/214-216) ที่ให้การดูแลรักษา ปกป้อง และคุ้มครองสัตว์

หลังพุทธกาล ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช มีการประกาศใช้หลักอโศกธรรม (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2514) คือ ธรรมที่พระเจ้าอโศกประกาศเป็นพระบรมราชโองการและเป็นธรรมสำหรับคฤหัสถ์ที่ดีไว้ โดยธรรมที่เกี่ยวข้องกับสัตว์มี 4 ประการ คือ (1) ห้ามไม่ให้ฆ่าสัตว์เพื่อบูชาญาณ (2) ห้ามไม่ให้ประทุษร้ายต่อสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย (3) ให้มีใจรักต่อสิ่งมีชีวิตทุกชีวิต (4) ให้พึงมีความเมตตากรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อสรรพสัตว์ เมื่อพิจารณาหลักอโศกธรรม จะเห็นถึงความศรัทธาอย่างยิ่งต่อพระพุทธศาสนาของพระเจ้าอโศกมหาราช (พระมหาสิงขร ปรียติเมธี, 2559) ให้ความสำคัญต่อเหล่าสัตว์ สนับสนุนให้ประชาชนมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความใจบุญและเมตตาธรรม โดยเสนาบดีคนหนึ่งบันทึกไว้ว่า เหล่าข้าราชการบริพารได้แจกจ่ายยาและสร้างโรงพยาบาลให้กับทั้งคนและสัตว์ (NATIONAL GEOGRAPHIC HISTORY ฉบับภาษาไทย, 2562) มุ่งเน้นการบำเพ็ญประโยชน์สุขให้เกิดขึ้นเป็นที่ตั้ง ประจักษ์ชัดที่พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญต่อชีวิตของสัตว์ดิรัจฉาน

อีกความสำคัญของสัตว์ดิรัจฉานในพระพุทธศาสนา อดีตเมื่อครั้งพระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมี ได้เคยเกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉานหลายชนิด ได้แก่ ลิง ราชสีห์ เนื้อวางทอง เนื้อวาง ช้าง สุนัขจิ้งจอก หนู ปลา กระบือ กระต่าย โค สุกร สุนัข หงส์ นก นกกระเจาบ นกแขกเต้า ครุฑ ไก่ นกหัวขวาน นกขมิ้น เขี้ยว เป็นต้น (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 27/11-143/5-271) ดังนั้น พระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับสัตว์อย่างลึกซึ้ง ชีวิตของสัตว์จึงมีความสำคัญยิ่ง มีคุณค่าที่ควรได้รับการรักษา ปกป้อง ไม่ให้เบียดเบียนทำร้าย ฉะนั้น พุทธบริษัทจึงควรน้อมนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติ เพื่อให้เกิดกุศลธรรมคุณงามความดีต่อสรรพสัตว์โดยทั่วหน้ากัน

หลักการดูแลรักษาสัตว์ทางการแพทย์ ใช้หลักการสวัสดิภาพสัตว์สากลที่ทั่วโลกยอมรับเป็นหลักพื้นฐานการดูแลรักษาสัตว์ คือ หลักอิสรภาพสัตว์ 5 ประการ “FIVE FREEDOMS” ใช้เป็นเกณฑ์ตรวจวัดสวัสดิภาพสัตว์ได้อย่างเป็นรูปธรรม ประกอบด้วย (1) อิสระจากความหิวกระหาย สัตว์ต้องได้รับน้ำและอาหารที่มีคุณภาพ ปริมาณเหมาะสมตลอดอายุขัย (2) อิสระจากความไม่สบายกาย สัตว์ต้องได้อยู่อาศัยในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมโดยปราศจากความทุกข์ทรมานทางกาย (3) อิสระจากความเจ็บปวดและโรคภัย สัตว์ต้องได้รับการป้องกันและรักษาโรคภัยอย่างเหมาะสมทันทีเมื่อเกิดการเจ็บป่วยไข้ (4) อิสระจากความกลัวและความไม่พึงพอใจ สัตว์ต้องมีความสบายใจเพราะสัตว์มีจิตใจ มีอารมณ์ มีความรู้สึกเช่นเดียวกัน (5) อิสระในการแสดงพฤติกรรมตามธรรมชาติทางร่างกายและอารมณ์ หลักอิสรภาพสัตว์นี้ ถือเป็นหลักการปฏิบัติเจาะจงไปที่ตัวสัตว์ เป็นระดับย่อยรองลงมาจากระบบนิเวศ

จากแนวคิด ทฤษฎี และหลักการดังกล่าว นำมาซึ่งความสำคัญของบทบาทหน้าที่ของเจ้าของสัตว์ สัตวแพทย์ผู้ให้การรักษายาบาล ผู้ช่วยสัตวแพทย์ที่ให้การดูแล และบุคลากรอื่นที่เกี่ยวข้อง มีความสำคัญต่อการมีชีวิตรอดอยู่ต่อไปของสัตว์ มีความสำคัญต่อการรักษาป้องกันโรคภัยไข้เจ็บ และมีความสำคัญเมื่อสัตว์ไม่สามารถหายจากอาการเจ็บป่วยไข้ เพื่อเดินทางไปสู่ความตายอย่างสงบ มีสุคติโลกสวรรค์เป็นแดนเกิด บุคคลากรเหล่านี้ควรตระหนักถึงหลักพุทธธรรม ดังที่พระผู้มีพระภาคได้ตรัสไว้ให้พิจารณาอยู่เนื่อง ๆ ว่า “เรามีความแก่เป็นธรรมดาไม่อาจล่งพ้นความแก่ไปได้ เรามีความเจ็บเป็นธรรมดาไม่อาจล่งพ้นความเจ็บไปได้ เรามีความตายเป็นธรรมดาไม่อาจล่งพ้นความตายไปได้” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 22/27/99) ฉะนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจอย่างยิ่งในการศึกษาค้นคว้าหลักพุทธธรรมเพื่อนำมาบูรณาการใช้ในการดูแลรักษาสัตว์ ด้วยเหตุผลเรื่องความสำคัญของสัตว์ดิรัจฉานในระบบสังสารวัฏ ในฐานะที่สัตว์เป็นเพื่อนร่วมทุกข์ร่วมเกิดแก่เจ็บตาย อันนำไปสู่วัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อศึกษาหลักการและสภาพการดูแลรักษาสัตว์ในพระไตรปิฎก ความสำคัญของสัตว์ดิรัจฉานในระบบนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อม ในฐานะที่สัตว์และมนุษย์ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และ ความสำคัญของสัตว์ดิรัจฉานในระดับความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับมนุษย์ อันนำไปสู่วัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์หลักการดูแลรักษาสัตว์ในสังคมยุคปัจจุบัน และนำองค์ความรู้ที่ศึกษาค้นคว้าทั้งหมดมาบูรณาการเข้ากับหลักพุทธธรรม จนเกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ คือ แนวทางการปฏิบัติเพื่อการดูแลรักษาสัตว์ สำหรับเจ้าของสัตว์ สัตวแพทย์ และผู้ช่วยสัตวแพทย์ รวมทั้งบุคลากรอื่นที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ที่มีความสำคัญต่อการมีชีวิตรอดอยู่ต่อไปของสัตว์ดิรัจฉานทั้งหลาย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักการและสภาพการดูแลรักษาสัตว์ในพระไตรปิฎก
2. เพื่อวิเคราะห์หลักการดูแลรักษาสัตว์ในสังคมยุคปัจจุบัน
3. เพื่อบูรณาการหลักพุทธธรรมในพระไตรปิฎกเพื่อการดูแลรักษาสัตว์

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพด้านเอกสาร ด้วยการศึกษาค้นคว้าจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา รวมถึงหนังสือ บทความ คุชฎินิพนธ์ งานวิจัย และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้อง และเป็นแบบวิจัยภาคสนาม โดยทำการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 4 กลุ่ม คือ (1) ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญทางพระพุทธศาสนาและพระไตรปิฎก (2) สัตวแพทย์ (3) ผู้ช่วยสัตวแพทย์ และ (4) เจ้าของสัตว์ โดยมีขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การสำรวจเอกสาร แนวคิด และทฤษฎี โดยศึกษาข้อมูลเอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับภาษาไทย พ.ศ. 2539 เอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือวารสาร วิทยานิพนธ์ บทความ หนังสือพิมพ์ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และเอกสารทางวิชาการของผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อให้ทราบถึงหลักการดูแลรักษาสัตว์ในพระไตรปิฎกและในสังคมยุคปัจจุบัน อันเป็นมาตรฐานที่สากลยอมรับ เพื่อเป็นแบบแผนหลักการปฏิบัติต่อสัตว์อย่างถูกต้องเหมาะสม

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาข้อมูลภาคสนาม ทำการศึกษานำร่อง (Pilot Study) โดยสร้างเครื่องมือสำหรับใช้สัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ นำผลสรุปมาบูรณาการหลักพุทธธรรมในพระไตรปิฎกเพื่อการดูแลรักษาสัตว์

ขั้นตอนที่ 3 สรรหาผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คัดเลือกผู้เชี่ยวชาญผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยจัดเป็น 4 กลุ่ม กลุ่มละ 1-2 คน ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านพระไตรปิฎก สัตวแพทย์ ผู้ช่วยสัตวแพทย์ และเจ้าของสัตว์ รวมจำนวน 5 คน

ขั้นตอนที่ 4 เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการวิจัย มีขั้นตอนการสร้างและตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวิจัยดังนี้ (1) สร้างแนวคำถามสำหรับสัมภาษณ์ โดยศึกษาจากสภาพการดูแลรักษาสัตว์ในคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ร่วมกับผลการศึกษาหลักการดูแลรักษาสัตว์ในสังคมยุคปัจจุบัน สร้างเป็นแบบสอบถามความคิดเห็นในเรื่อง “หลักพุทธธรรมในพระไตรปิฎกเพื่อการดูแลรักษาสัตว์” จำนวน 10 คำถาม (2) นำประเด็นคำถามที่สร้างขึ้นมานำเสนออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาและความชัดเจนของภาษา (3) นำประเด็นคำถามที่ผ่านการตรวจสอบนี้จากอาจารย์ที่ปรึกษามาแก้ไขปรับปรุงให้ครบถ้วน (4) พัฒนาแบบสัมภาษณ์ที่ผ่านการตรวจสอบเบื้องต้นจากอาจารย์ที่ปรึกษา มอบให้ผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ทำการตรวจสอบความถูกต้องในเนื้อหา ความชัดเจนของภาษา และความเหมาะสมของคำถาม (5) การปรับแก้ไขแบบสัมภาษณ์ นำความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน มาปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถาม แล้วนำไปใช้สัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 5 ท่าน

ขั้นตอนที่ 5 การรวบรวมและตรวจสอบข้อมูล (1) ผู้วิจัยขอหนังสือขออนุญาตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยจากผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา เพื่อส่งถึงผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 5 ท่าน (2) ขอความอนุเคราะห์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ โดยทำการนัดหมายวันและเวลาสัมภาษณ์ (3) ขั้นตอนการสัมภาษณ์ ประกอบด้วย นำเสนอวิทยานิพนธ์ชั้นปริญญาเอก ดำเนินการสัมภาษณ์ด้วย

เครื่องมือ จดบันทึกคำตอบ คำอธิบายและข้อเสนอแนะ บันทึกเสียงสัมภาษณ์และภาพนิ่ง และเก็บคืนเครื่องมือแบบสอบถาม

ขั้นตอนที่ 6 การวิเคราะห์ข้อมูล (1) วิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาค้นคว้าคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา หนังสือ บทความ วิทยานิพนธ์ งานวิจัย เอกสาร และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่มีความเกี่ยวข้อง (2) วิเคราะห์เนื้อหาจากการศึกษาค้นคว้าเรื่องสภาพการดูแลรักษาสัตว์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 และวิเคราะห์ถึงหลักการดูแลรักษาสัตว์ในสังคมยุคปัจจุบัน ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 (3) วิเคราะห์ข้อมูลผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ได้จากการสัมภาษณ์ โดยนำผลที่ได้จากการศึกษาทั้งหมดมาบูรณาการกับหลักพุทธธรรม เพื่อให้ได้องค์ความรู้ใหม่ คือ แนวทางการปฏิบัติเพื่อการดูแลรักษาสัตว์สำหรับเจ้าของสัตว์ สัตวแพทย์ และผู้ช่วยสัตวแพทย์ รวมทั้งบุคลากรอื่นที่เกี่ยวข้อง ที่มีความกะทัดรัดเข้าใจง่าย นำไปใช้เพื่อยังประโยชน์ต่อสังคม

ขั้นตอนที่ 7 สรุปผลการวิจัย นำเสนอผลการวิจัยเป็นตารางสรุปบทบาทหน้าที่ของบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการดูแลรักษาสัตว์ ได้แก่ สัตวแพทย์ ผู้ช่วยสัตวแพทย์ เจ้าของสัตว์ และผู้ทรงคุณวุฒิพิเศษด้านพระไตรปิฎกให้คำชี้แนะ เกิดเป็นข้อสรุปถึงหลักพุทธธรรมในพระไตรปิฎกและหลักสวัสดิภาพสัตว์ 5 ประการ มาบูรณาการร่วมกันเพื่อการดูแลรักษาสัตว์ โดยนำผลการศึกษาทั้งหมดมากำหนดเป็นกรอบออกแบบ เพื่อสร้างแนวทางปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อมนุษย์และสัตว์ พร้อมตีพิมพ์เผยแพร่ผ่านรูปเล่มเอกสารและไฟล์สื่อออนไลน์ต่อไป

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาในวัตถุประสงค์ที่ 1 หลักการและสภาพการดูแลรักษาสัตว์ในพระไตรปิฎก พบว่า สภาพการดูแลรักษาสัตว์ในพระไตรปิฎกปรากฏพระสูตรที่อธิบายหลักจักรวรรดิวัตรและหลักธรรมราชา กำหนดบทบาทหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ที่ให้การดูแลสัตว์ว่าด้วยการคุ้มครอง รักษา และป้องกัน ทั้งสัตว์เลี้ยง สัตว์ใช้งาน สัตว์ปีกสวยงาม และสัตว์ที่เป็นอาหาร ให้อยู่เป็นสุขเช่นเดียวกับชนภายในปกครอง พระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับสัตว์ดิรัจฉานอย่างลึกซึ้ง ตำนานต้นกำเนิดของพระพุทธเจ้าทั้ง 5 พระองค์ ที่ตรัสรู้ในภัทรกัปนี้ มีความสัมพันธ์กับสัตว์ดิรัจฉานทั้งสิ้น ทั้งในแง่มุมของพระโพธิสัตว์ผู้บำเพ็ญบารมี ได้เคยเกิดสัตว์ดิรัจฉานมีนบรื้อยชาติ อันได้แก่ ลิง ราชสีห์ เนื้อกวางทอง เนื้อกวาง ช้าง สุนัขจิ้งจอก หนู ปลา กระบือ กระต่าย โค สุกร สุนัข หงส์ นก นกกระจาบ นกแขกเต้า ครุฑ ไก่ นกหัวขวาน นกขมิ้น เหี้ย เป็นต้น ชีวิตของสัตว์ดิรัจฉานจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง มีคุณค่าที่สมควรได้รับการดูแลรักษา ปกป้อง และคุ้มครอง นอกจากนี้พบว่าหลักอโศกธรรมของพระเจ้าอโศกมหาราช เป็นหลักธรรมที่ใช้ปกครองและดูแลสัตว์ มี 4 ประการที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ คือ ห้ามไม่ให้ฆ่าสัตว์เพื่อบูชา ยัญ ห้ามไม่ให้ประทุษร้ายต่อสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย ให้มีใจรักต่อสิ่งมีชีวิตทุกชีวิต และให้พึงมีความเมตตากรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อสรรพสัตว์ นับเป็นสิ่งประจักษ์ชัดที่พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญต่อชีวิตของสัตว์ดิรัจฉาน และในมังคลัตถปิณี พบว่า พระมหากษัตริย์ต้องปูนบำเหน็จแก่สัตว์พาหนะและไม่ใช้งานในเวลาแก่ ถือเป็นการประพฤติธรรมในสัตว์ทั้งหลาย

2. ผลการศึกษาวิเคราะห์ในวัตถุประสงค์ที่ 1 หลักการดูแลรักษาสัตว์ในสังคมยุคปัจจุบัน พบว่ามีหลักการปฏิบัติต่อสัตว์ ดังต่อไปนี้

1) หลักการระบบนิเวศวิทยามีความสำคัญยิ่ง เพราะระบบนิเวศมีความสัมพันธ์ต่อการดำรงชีวิตสัตว์และมนุษย์ มนุษย์ต้องตระหนักถึงข้อนี้เสมอ เป็นการพัฒนาจิตสำนึกต่อธรรมชาติมาเป็นอันดับแรก ตระหนักถึงทฤษฎีกายว่าว่า โลกนี้เป็นบ้านของเรา เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงของโลกแล้ว จะไม่กลับเป็นเหมือนเดิมได้อีก กลายเป็นภัยธรรมชาติที่โถมเข้าใส่มวลมนุษย์ ฉะนั้น มนุษย์ต้องตระหนักถึงความสำคัญของระบบนิเวศอย่างยิ่ง

2) หลักการสวัสดิภาพสัตว์สากล 5 ประการ ได้แก่ (1) สร้างความอิสระจากความหิวกระหาย สัตว์ต้องได้น้ำและอาหารที่มีคุณภาพและปริมาณเหมาะสมไปจนหมดอายุขัย (2) สร้างความอิสระจากความไม่สบายกาย สัตว์จะต้องได้ดำรงชีวิตในที่อยู่อาศัยหรือสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม โดยปราศจากความทุกข์ทรมานทางกาย (3) สร้างความอิสระจากความเจ็บปวดและโรคภัย สัตว์ได้รับการป้องกันโรคภัยที่ถูกต้องเหมาะสมด้วยสุขลักษณะที่ดี เกิดขึ้นจากการป้องกันและรักษาอย่างทันทั่วทั้งที่ เมื่อสัตว์เกิดภาวะเจ็บป่วยไข้ (4) สร้างความอิสระจากความกลัวและความไม่พึงพอใจ สัตว์จะต้องมีความสบายใจ พฤติกรรมสัตว์ช่วยบอกให้เข้าใจตัวสัตว์ได้ดียิ่งขึ้น ทำให้เราปฏิบัติต่อสัตว์ได้อย่างถูกต้อง (5) สร้างความอิสระในการแสดงพฤติกรรมตามธรรมชาติ สัตว์สามารถแสดงออกทางร่างกายและทางอารมณ์ได้อย่างอิสระ

3. ผลการศึกษาวัตถุประสงค์ที่ 3 บูรณาการหลักพุทธธรรมในพระไตรปิฎกเพื่อการดูแลรักษาสัตว์ ผู้วิจัยได้ค้นพบว่า ในทางพระพุทธศาสนา สามารถนำหลักธรรมในพระไตรปิฎกมาประกอบการดูแลรักษาสัตว์ ดังนี้

1) พรหมวิหาร 4 เมื่อนำหลักธรรมพรหมวิหาร 4 มาบูรณาการกับบทบาทหน้าที่ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จึงได้ผลดังนี้ คือสัตวแพทย์และผู้ช่วยสัตวแพทย์ ต้องมีเมตตาธรรม มีความรักในวิชาชีพ มีความรักในสัตว์สัตว์ เพราะถ้าหากไม่มีข้อนี้แล้วย่อมไม่สามารถประกอบวิชาชีพนี้ได้เลย โดยต้องมีจิตเมตตา อยากให้สัตว์อยู่เป็นสุข มีจิตกรุณา อยากช่วยเหลือสัตว์ให้พ้นจากความทุกข์ที่อาจเกิดขึ้น มีจิตมุทิตา เมื่อสัตว์มีความสุขก็มีความสุขใจไปด้วย และมีจิตอุเบกขา เมื่อไม่สามารถควบคุมพฤติกรรมของสัตว์ให้เป็นไปในทางที่ดีได้ก็รู้จักปล่อยวาง ไม่โกรธเคือง ไม่เดือดเนื้อร้อนใจ ไม่ทุกข์ใจ หรือถ้าหากสัตว์เจ็บป่วย ทพพลภาพหรือตายไปก็รู้จักปลงใจ สังเวชใจ ว่าเป็นธรรมดาของชีวิตและไม่เสียใจเศร้าโศก (วิกรม เจตนาวณิชย์, 2567)

สำหรับเจ้าของสัตว์ ความรักและการเอาใจใส่ดูแลสัตว์เป็นอย่างดีนี้ถือเป็นความเมตตาต่อสัตว์ที่เจ้าของสัตว์ทุกคนพึงมี เพราะจะไม่เกิดความรัก ความเอาใจใส่ ไม่ให้การดูแลสัตว์ ตามที่สัตว์นั้นควรจะได้รับ ในเบื้องต้นของการเลี้ยงดูสัตว์ มนุษย์ต้องมีความเมตตา มีความรักต่อกันก่อน อยากให้สัตว์เป็นสุข รักในการเลี้ยงดู เมื่อสัตว์เป็นทุกข์ก็อยากจะรักษาดูแล คือใช้ความกรุณาเข้ามาช่วยเหลือ พอสัตว์ร่าเริงแจ่มใสมีความสุขร่วมด้วยอันนี้เป็นมุทิตา หากสัตว์เจ็บไข้ได้ป่วย รักษาดูแลอย่างเต็มที่แล้ว สัตว์ไม่หาย เจ้าของมีความทุกข์ใจ ต้องใช้หลักอุเบกขา (บรรจบ บรรณรุจิ, 2567)

2) สังคหัตถ์ 4 1) ทาน การให้ของสัตว์แพทย์ต่อสัตว์ คือ ให้การตรวจวินิจฉัยและแนวทางการรักษา ที่ถูกต้องเหมาะสมตามหลักวิชาชีพ ตามกำลังทรัพย์ของเจ้าของสัตว์ ส่วนการให้ของผู้ช่วยสัตวแพทย์ คือ ให้การดูแลเอาใจใส่สัตว์ตามแผนการรักษาอย่างเคร่งครัด และการให้ของเจ้าของสัตว์ คือ ความรับผิดชอบค่าเลี้ยงดูให้อาหาร ที่อยู่อาศัยอย่างเหมาะสม รวมทั้งรับผิดชอบการพาไปเข้ารับการรักษาพยาบาล 2) ปิยวาจา คือ การกล่าววาจา กล่าวคำที่สุภาพ คำที่ไพเราะ คำที่อ่อนหวานต่อสัตว์ ซึ่งทุกคนพึงมีไม่ว่าจะเป็นสัตวแพทย์ ผู้ช่วยสัตวแพทย์ และเจ้าของสัตว์ ควรเป็นวาจาเป็นที่รัก ดุดดึมน้ำใจ ชาบซึ่งใจ ใช้กับสัตว์ ใช้กับบุคคลที่เกี่ยวข้อง 3) อตถจริยา คือ การชวนขวย ข่มเถ กล่าวคือ สัตวแพทย์ต้องชวนขวยหาองค์ความรู้ใหม่ของวิชาชีพ เพื่อพัฒนาการรักษา ผู้ช่วยสัตวแพทย์ ย่อมต้องชวนขวยหาความรู้ใหม่ ๆ ด้วยเช่นกัน และยังต้องชวนขวยในการดูแลรักษาสัตว์ ตามมาตรฐานวิชาชีพของตน นอกจากนี้ อตถจริยา ยังเป็นการประพฤติประโยชน์ ชวนขวยช่วยเหลือกิจการ เพื่อบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์ต่อสัตว์อีกด้วย 4) สมานัตตตา คือ การวางตนน่าเคารพ น่าเชื่อถือ เหมาะสมกับฐานะวิชาชีพเป็นสิ่งที่สัตวแพทย์พึงมีประจำตน ผู้ช่วยสัตวแพทย์มีการรับรู้ มีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาในการดูแลรักษา สัตว์ และเจ้าของสัตว์มีส่วนร่วมแก้ไขปัญหา ไม่ละทิ้ง ไม่ละเลยในการดูแลสัตว์ของตน

3) ปฏีรูปเทศวาสะ และ สัปปายะ การอยู่ในถิ่นที่ดีที่เหมาะสม สำหรับสัตว์ หมายถึง การจัดการดูแล สิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมสำหรับสัตว์ โดยเริ่มต้นจาก (1) คนดูแลเป็นที่สบาย คือ ให้สัตว์ได้อยู่ในความดูแลของคนที่ไม่เป็นโทษ ไม่เป็นภัย ไม่ทำร้าย และดูแลสัตว์ได้เป็นอย่างดี (2) อาหารสัตว์เป็นที่สบาย คือ อาหารมีความเหมาะสมต่อสุขภาพของสัตว์ ไม่ก่อให้เกิดโรคร้ายไข้เจ็บ ไม่สิ้นเปลือง ปริมาณอาหารไม่มากเกินไป เพราะที่ สุดแล้วอาหารที่ไม่เป็นที่สบายนั้นจะนำมาซึ่งโรคร้ายไข้เจ็บก่อนเวลาอันควรของสัตว์ที่ควรจะเป็น (มาริสา รัฐปัติย์, 2567) (3) สถานที่เป็นที่สบาย สัตว์มีที่อยู่ ที่กิน ที่ขับถ่ายเหมาะสม สะอาด ถูกสุขลักษณะ มีความปลอดภัยต่อทั้งตัวสัตว์และผู้อื่น หากจำเป็นต้องกักขังสัตว์ มีสถานที่กว้างขวางเพียงพอให้ใช้ชีวิตอย่างมีอิสระ พอสมควร (4) ธรรมะเป็นที่สบาย สัตว์ได้รับการฝึกสอนในเรื่องการขับถ่าย การรู้จักยับยั้งชั่งใจ ไม่ทะเลาะกัน ไม่แย่งอาหารกัน สอนให้สัตว์ได้รู้ว่า เมื่อทำดีทำถูกต้อง ก็จะได้รับรางวัลตอบแทน ได้รับการชื่นชม เมื่อทำผิดทำไม่ถูกต้อง ก็จะถูกทำโทษให้จดจำ นอกจากนี้ สิ่งที่ยากมาก คือ การควบคุมไม่ให้สัตว์มีความอิจฉาริษยากัน ทะเลาะเบาะแว้งกัดกันอยู่เป็นประจำ จึงมีความจำเป็นต้องกันห้องให้อยู่กันคนละพื้นที่ไม่ให้มาเจอกัน (มาริสา รัฐปัติย์, 2567)

4) อริยสัจ 4 มนุษย์และสัตว์ ต่างก็เป็นเพื่อน สัตว์มี ทุกข์ ผลที่เกิดกับตัวสัตว์ ทรมานเจ็บป่วยไข้ด้วยโรค หรือความผิดปกติต่าง ๆ มีความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ มีความเจ็บปวดทรมาน เป็นสิ่งที่ต้องเข้าใจว่าเกิดมีได้กับทุกสิ่งมีชีวิต ไม่เว้นแม้แต่ตัวมนุษย์ สมุทัย เหตุที่ทำให้สัตว์เกิดโรคเกิดความทุกข์ทรมาน มีสาเหตุจากการที่สัตว์อ่อนแอ ติดเชื้อโรค อุบัติเหตุ อายุมากหรือบาดเจ็บ นิโรธ คือ สัตว์หายจากการเจ็บป่วยไข้ อากาทุเลาดีขึ้นหรือตายจากไปอย่างสงบ มรรค คือ ข้อปฏิบัติเพื่อดับทุกข์ เพื่อนิโรธ มรรคสำหรับตัวสัตว์ คือ มีสภาพร่างกายและจิตใจที่พร้อมต่อสู้กับโรคร้ายไข้เจ็บที่มีอยู่ มีความกระตือรือร้น พยายามต่อสู้กับพยาธิสภาพของโรคด้วยตัวเอง มรรค

สำหรับสัตว์แพทย์ คือ มุ่งมั่นตั้งใจวินิจฉัยโรคและให้การรักษาสัตว์ได้ถูกต้อง มรรคสำหรับผู้ช่วยสัตว์แพทย์ คือ การดูแลสัตว์ตามกระบวนการรักษาสัตว์อย่างเคร่งครัดทุกขั้นตอน และ มรรคสำหรับเจ้าของสัตว์ คือ เอาใจใส่ดูแล ให้น้ำให้อาหาร ให้ยา ตามที่สัตว์แพทย์แนะนำอย่างครบถ้วน

สำหรับหลักอริยสัจในข้อทุกข์และสมุทัย สัตว์มีเหตุเกิดเฉกเช่นเดียวกับมนุษย์ มีชาติ มีการเกิดแก่เจ็บตาย มีความเศร้าโศกเสียใจทำให้คร่ำครวญ เหตุเพราะตัณหาทำให้เกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน สัตว์ดิรัจฉานนั้นมีระดับปัญญาเช่นเดียวกัน แต่จำกัดอยู่ที่เรื่องของการทำมาหากินเอาชีวิตรอดตามสัญชาตญาณเท่านั้น แต่จะรู้แจ้งธรรมนั้นไม่สามารถทำได้ สัตว์มีปัญหาแต่ไม่ถึงขั้นที่จะทำให้บรรลุธรรมได้ แต่เราสามารถเลี้ยงดูสัตว์เป็นอย่างดีได้ด้วยหลักอริยสัจ 4 เพื่อให้สภาพจิตของสัตว์นั้นมีความผ่องใสเกิดขึ้น นับเป็นการช่วยสัตว์ในแนวทางของนิโรธและมรรคได้ในฐานะมนุษย์เราที่เป็นเพียงผู้ดูแล ผู้เลี้ยงสามารถกระตุ้นชักนำให้สัตว์เกิดสภาวะที่จะหมดทุกข์หมดความทรมานได้ก่อนความตายจะมาถึง พัฒนาสัตว์ให้มีจิตที่ผ่องใสก่อนตาย

5) ไตรลักษณ์ สัตว์ดิรัจฉาน มีสภาพเป็นไปตามกฎไตรลักษณ์ แต่ว่าไม่ใช่ตัวสัตว์ที่จะมีปัญหาเข้าใจในกฎนี้ หากแต่เป็นมนุษย์ที่มองเห็นและเข้าใจกฎนี้ได้ ในฐานะผู้เลี้ยงดูแลสัตว์ เจ้าของสัตว์ สัตว์แพทย์ รวมทั้งบุคลากรที่เกี่ยวข้อง จำต้องเข้าใจในกฎไตรลักษณ์นี้และนำไปใช้ปฏิบัติมากที่สุด (1) เห็นอนิจจตา คือ เห็นความเป็นของไม่เที่ยง ความไม่คงที่ ความไม่ยั่งยืน ภาวะที่มีชีวิตเกิดขึ้นแล้ว เสื่อมและสลายตายไปของสัตว์ หมายเอาความเข้าใจสภาพโรค อาการเปลี่ยนแปลงของร่างกาย ตั้งแต่ปกติ ขณะเจ็บป่วย ไปจนถึงกระบวนการตาย (2) เห็นทุกข์ตา คือ เห็นความเป็นทุกข์ ภาวะถูกบีบคั้น ภาวะไม่สมบูรณ์มีความบกพร่องอยู่ในตัว มีความเจ็บปวดทรมานร่างกายและจิตใจของสัตว์ (3) เห็นอนัตตตา คือ เห็นความเป็นของไม่ใช่ตน ไม่ใช่ตัวตน ไม่มีตัวตนที่แท้จริงของสัตว์ เข้าใจถึงความตาย การแตกสลายของธาตุ 4 (ดิน น้ำ ไฟ ลม) มองเห็นร่างกายสัตว์ไม่ใช่ของตัวสัตว์เองและไม่ใช่ของใคร เพราะบังคับให้หายป่วยไม่ได้ ประคับประคองร่างกายและจิตใจ เพื่อให้สัตว์ตายอย่างสงบ

อธิบายได้ดังนี้ อนิจจัง คือ เกิดแล้วดับ เพราะว่าความเป็นทุกข์ ความทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ เพราะร่างกายสัตว์นั้นประกอบด้วยธาตุ 4 ความเป็นอนัตตา ไม่มีธาตุใดเป็นตัวหลัก ทุกตัวล้วนอิงอาศัยกันและกัน ประชุมกัน จะมีสมดุลงสัมพันธ์พืดกัน แต่เมื่อถึงเวลาที่ความแปรปรวนเกิดขึ้น จะเกิดภาวะที่บังคับบัญชาไม่ได้ ความเข้าใจในหลักไตรลักษณ์ แม้จะไม่มีพื้นฐานความรู้ในหลักนี้เลย ซึ่งเจ้าของสัตว์อาจจะเข้าใจได้และทำใจได้ไม่มากนักน้อย (ทองย้อย แสงสินชัย, 2567)

อภิปรายผลการวิจัย

1. สภาพการดูแลรักษาสัตว์ในพระไตรปิฎก พบว่า หลักจักรวรรดิวัตรและหลักธรรมราชาได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของพระมหาจักรพรรดิที่ต้องให้การดูแลสัตว์ด้วยการคุ้มครอง รักษา และป้องกัน ทั้งสัตว์เลี้ยง สัตว์ใช้งาน สัตว์ปศุสัตว์ รวมถึงสัตว์ที่ใช้เป็นอาหาร ให้อยู่เย็นเป็นสุขเช่นเดียวกับชนภายในปกครอง และพบหลักโอศกธรรมของพระเจ้าอโศกมหาราชที่ตระหนักถึงความสำคัญของชีวิตสัตว์ ห้ามไม่ให้ฆ่าสัตว์เพื่อบูชา

ห้ามไม่ให้ประทุษร้ายต่อสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย ให้มีใจรักต่อสิ่งมีชีวิตทุกชีวิต และให้พึงมีความเมตตากรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อสรรพสัตว์ สอดคล้องกับ Suneela Garg et al. (2021) ได้ทำการศึกษา “สุขภาพหนึ่งเดียวโลก หรือ One World, One Health” พบว่า สุขภาพหนึ่งเดียวโลก มีพื้นฐานมาจากความเข้าใจที่ว่า มนุษย์ สัตว์ และสิ่งแวดล้อมมีความเชื่อมโยงกันอย่างแยกกันไม่ออก ทั้งโลกได้ตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างระบบนิเวศ โรคสัตว์ หรือสุขภาพสัตว์ และการสาธารณสุข โดยมุ่งมั่นที่จะฟื้นฟูและรักษาระบบนิเวศสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติให้คงอยู่ ซึ่งการดูแลรักษา ปกป้อง และคุ้มครองสัตว์ อันเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของระบบนิเวศ ส่งผลต่อการดำรงอยู่ และการรักษาสุขภาพของมนุษย์ทั่วโลก

2. หลักการดูแลรักษาสัตว์ในสังคมยุคปัจจุบัน พบว่า มาตรฐานสากลถือเอาหลักอิสรภาพสัตว์ 5 ประการเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อสัตว์ ได้แก่ (1) อิสระจากความหิวกระหาย (2) อิสระจากความไม่สบายกาย (3) อิสระจากความเจ็บปวดและโรคภัย (4) อิสระจากความกลัวและไม่พึงพอใจ (5) อิสระในการแสดงพฤติกรรมตามธรรมชาติ สอดคล้องกับ กรมปศุสัตว์ (2564) ที่ถือเป็นหน่วยงานรัฐมีหน้าที่กำกับควบคุมและสนับสนุนการเลี้ยง การผลิตปศุสัตว์ตลอดห่วงโซ่อาหาร สามารถตรวจสอบมาตรฐานต่าง ๆ ได้อย่างครบถ้วน โดยเฉพาะมาตรฐานหลักสวัสดิภาพสัตว์ ใช้เป็นหลักเกณฑ์เพื่อกำกับ ควบคุม ยกระดับเป็นมาตรฐานเดียวกัน ให้มีความสำคัญในการปรับปรุง พัฒนา และทบทวนการจัดการด้านสวัสดิภาพสัตว์ในฟาร์มปศุสัตว์ให้เป็นปัจจุบัน สอดคล้องกับ มาตรฐานสากล กรมปศุสัตว์ให้ความสำคัญด้านสวัสดิภาพสัตว์มาโดยตลอด ได้ดำเนินการทำฟาร์มคุณภาพที่ใส่ใจในทุกมิติ ทั้งระบบความปลอดภัยทางชีวภาพเพื่อป้องกันโรคต่าง ๆ จัดการสวัสดิภาพสัตว์ให้ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง

3. เมื่อบูรณาการหลักพุทธธรรมในพระไตรปิฎกเพื่อการดูแลรักษาสัตว์ พบว่า หลักพุทธธรรมในพระไตรปิฎกเพื่อการดูแลรักษาสัตว์ ชี้นำให้น้อมนำเอาหลักไตรลักษณ์ไปใช้ปฏิบัติเกี่ยวกับการดูแลรักษาสัตว์โดยทั่วกันนั้น ถือเป็นเรื่องที่มีคุณค่าอย่างยิ่งต่อประโยชน์สังคมส่วนรวม ทั้งยังประโยชน์ต่อความคิดจิตใจของเจ้าของสัตว์ เมื่อสัตว์นั้นถึงเวลาหมดอายุขัยหรือทุกข์ทรมานจากการเจ็บป่วยไข้ ยังประโยชน์ต่อจิตวิญญาณของผู้ที่เป็นสัตว์แพทย์ที่มีหน้าที่บำบัดรักษาการเจ็บป่วยไข้ของสัตว์ ให้มีความตระหนักรู้ในความทุกข์ ความไม่เที่ยง ความไม่มีตัวตนของสัตว์ ไม่ยึด ไม่ถือใจ ไม่เศร้าใจต่อผลของการรักษา วางจิตอุเบกขาได้ เมื่อตั้งใจมุ่งมั่นทำหน้าที่ของตนเป็นอย่างดีสมบูรณ์แล้ว สอดคล้องกับ Kraikrutree et al. (2019) ที่วิจัยเรื่อง “FUNCTIONAL ANALYSIS AND OCCUPATIONAL STANDARD FOR VETERINARY ASSISTANT (SMALL ANIMAL)” พบว่า ผู้ช่วยสัตวแพทย์ต้องมีคุณสมบัติทางปฏิบัติงานและสนับสนุนการทำงานของสัตวแพทย์ได้อย่างมีมาตรฐาน ต้องมีความเข้าใจในกฎไตรลักษณ์ เห็นอนิจจตา หากสัตว์นั้นไม่หายเจ็บป่วยไข้ แม้ทำการรักษาไปแล้ว อีกทั้งผู้ช่วยสัตวแพทย์ต้องระวังและป้องกันโรคสัตว์สู่คนได้อย่างถูกต้อง ซึ่งเป็นการเห็นทุกขตา เห็นความทุกข์จากโรคสัตว์สู่คน อันนำมาซึ่งการระวังป้องกันอย่างมีประสิทธิภาพ ดูแลสัตว์เจ็บป่วยไข้ที่รับเข้ารับการรักษาในสถานพยาบาลได้ถูกต้อง สู้การหายเจ็บป่วยไข้และป้องกันกำจัดโรคได้สำเร็จ

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาวิเคราะห์หลักการบูรณาการหลักพุทธธรรมในพระไตรปิฎกเพื่อการดูแลรักษาสัตว์ ผู้วิจัยได้พบองค์ความรู้ใหม่จากการบูรณาการหลักพุทธธรรม 5 หลักธรรม เข้ากับหลักอิสรภาพสัตว์ 5 ประการ ดังรายละเอียดดังนี้

อิสรภาพสัตว์ ๕ ประการ	อิสรระจาก หิวกระหาย	อิสรระจาก ไม่สบายกาย	อิสรระจาก เจ็บปวด และโรคภัย	อิสรระจาก ความกลัว/ ไม่พอใจ	แสดง พฤติกรรม ธรรมชาติได้
หลักพุทธธรรม					
พรหมวิหาร ๔	√	√	√	√	√
สังคหวัตถุ ๔	ทาน อตถจริยา สมานัตตตา	ทาน อตถจริยา สมานัตตตา	อตถจริยา สมานัตตตา	ทานปิยวาจา	ปิยวาจา สมานัตตตา
ไตรลักษณ์	ทุกข์ตา	ทุกข์ตา	√	ทุกข์ตา	ทุกข์ตา
ปฏิรูปเทสวาสะ, สัปปายะ	อาหารเป็น ที่สบาย	สถานที่ เป็นที่สบาย	คนเป็นที่สบาย	ธรรมะ เป็นที่สบาย	ธรรมะ เป็นที่สบาย
อริยสัจ ๔	√	√	√	√	√

1) พรหมวิหาร 4 กับการสร้างสัมพันธ์ที่ดีกับสัตว์ องค์ความรู้ที่ได้จากหลักพรหมวิหาร 4 บูรณาการกับหลักอิสรภาพสัตว์ 5 ประการ พบว่า มีความสอดคล้องเป็นเหตุเป็นผลสืบเนื่องกันในทุกข้อ โดยเฉพาะอิสรระจากความหิวกระหายจะต้องใช้ความเมตตาปรารภณาให้สัตว์มีความสุข ให้สัตว์นั้นได้รับอาหารเพื่อดำรงชีวิตอย่างเพียงพอ การให้สัตว์มีอิสรระจากความไม่สบายกาย ใช้ความกรุณาช่วยให้สัตว์มีความเป็นอยู่ที่ดี ปลอดภัยพ้นจากความทุกข์ไม่สบายกาย อีกทั้งยังช่วยให้สัตว์นั้นมีอิสรระจากความเจ็บปวดและโรคภัย อันเป็นความทุกข์ทรมานทางใจของสัตว์ที่ส่งผลกระทบต่อการร่างกาย ส่วนอิสรระในการแสดงพฤติกรรมตามธรรมชาติของสัตว์จะเกิดขึ้นได้นั้น จะใช้หลักความเมตตาปรารภณาให้สัตว์มีความสุข ก่อให้เกิดอิสรระในข้อนี้ ฉะนั้น การที่สัตว์จะได้มาซึ่งอิสรภาพทั้ง 5 ประการ เป็นไปไม่ได้เลยที่จะขาดความเมตตาและความกรุณา ผลที่ได้ตามมา คือ สัตว์นั้นมีความสุขทั้งทางกายและทางใจ ส่งผลให้มีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน ทั้งต่อสัตว์ด้วยกันเองและต่อมนุษย์

2) สังคหวัตถุ 4 กับการสร้างความซื่อสัตย์ภักดี องค์ความรู้ที่ได้จากหลักสังคหวัตถุ 4 บูรณาการกับหลักอิสรภาพสัตว์ 5 ประการ พบว่า มีความสอดคล้องก่อให้เกิดความซื่อสัตย์ภักดีจากตัวสัตว์ ได้ดังนี้ อิสรระจากความหิวกระหาย เกิดขึ้นได้จากการให้ทาน ให้อาหารและน้ำแก่สัตว์ อิสรระจากความไม่สบายกาย เกิดขึ้นได้จากการให้ทานให้สัตว์ได้อยู่ในสถานที่สบาย และใช้ปิยวาจาต่อสัตว์ก็เป็นปัจจัยที่ทำให้สัตว์มีอิสรระพ้นจากความกลัวและไม่พึงพอใจนั่นเอง ส่งผลให้สัตว์อยู่อย่างปกติสุข รวมทั้ง อตถจริยาและสมานัตตตา ส่งผลให้สัตว์นั้นหายจากการเจ็บป่วย

ใช้ ทำให้สัตว์ได้รับอิสระจากความเจ็บปวดและโรคภัย นับเป็นหลักธรรมที่ทำให้เกิด ความปกติสุขต่อตัวสัตว์อย่าง ยิ่ง

3) ปฏิรูปเทสวาสะและสัปายะกับการสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีต่อสัตว์ องค์ความรู้ที่ได้จากหลักปฏิรูป เทสวาสะและหลักสัปายะ บรูณาการกับหลักอิสรภาพ 5 ประการ พบว่า อิสระจากความหิวกระหาย ที่สัตว์ต้อง ได้รับอาหารและน้ำ เพื่อการดำรงชีวิตอย่างเพียงพอ นั้น สามารถทำความสมบูรณ์ให้เกิดได้ด้วยหลักอาหารสัตว์เป็น ที่สบาย อิสระจากความไม่สบายกาย สร้างขึ้นได้ด้วยหลักสถานที่เป็นที่สบาย อิสระจากความเจ็บปวดและโรคภัย สร้างให้เกิดขึ้นได้ด้วยหลักคนเป็นที่สบาย สำหรับอิสระจากความกลัวและไม่พึงพอใจและอิสระในการแสดง พฤติกรรมตามธรรมชาติ สามารถสร้างได้ด้วยหลักธรรมะเป็นที่สบายสำหรับสัตว์ ส่งผลให้สัตว์มีความสุขกายสบาย ใจ สามารถแสดงพฤติกรรมตามธรรมชาติได้อย่างอิสระ ไม่ถูกกดดันปิดกั้นการแสดงออกใด ๆ นั่นเอง นับเป็น หลักธรรมที่สร้างสภาพแวดล้อมที่ดีต่อสัตว์ หากได้ปฏิบัติตามหลักธรรมนี้ ย่อมส่งผลที่ดีต่อตัวสัตว์ทั้งหลายให้มี ความสุข ความสบายกายและสบายใจในการดำรงชีวิตอยู่ในอ้อมอกของสัตว์ดิรัจฉานนี้ไปจนสิ้นอายุขัย

4) หลักอริยสัจ 4 กับดูแลรักษาสัตว์ให้หายจากการเจ็บป่วยไข้ องค์ความรู้ที่ได้จากหลักอริยสัจ 4 บรูณาการกับหลักอิสรภาพ 5 ประการ พบว่า มีความสอดคล้องสัมพันธ์เป็นเหตุเป็นผลกันในทุกข้อ เหตุเพราะว่า หลักอริยสัจ 4 อธิบายการเกิดขึ้นของทุกสภาวะในระบบสังสารวัฏ โดยจะอธิบายให้เห็นได้ชัดเจนมากที่สุด คือ หลักอิสระจากความเจ็บปวดและโรคภัย โดยต้องใช้หลักอริยสัจ 4 มาใช้ดำเนินการให้เกิดการรักษา เมื่อสัตว์นั้น เจ็บป่วยไข้เป็นโรค คือ ทุกข์ เหตุของโรค คือ เหตุแห่งทุกข์ การหายจากโรค คือ ความดับทุกข์ และวิธีการรักษา โรค คือ หนทางดับทุกข์ ดังนั้น หลักอริยสัจ 4 จึงเป็นหลักการที่ใช้ดูแลรักษาสัตว์ให้หายจากการเจ็บป่วยไข้ ได้ผล เป็นแนวทางการดูแลรักษาสัตว์ ซึ่งสามารถนำไปใช้ปฏิบัติได้ผลจริงทั้งต่อตัวสัตว์เองและต่อบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับ สัตว์ทุกคน

5) ไตรลักษณ์ กับการยอมรับในความเป็นไปของสัตว์ พบว่า ไตรลักษณ์ ที่ว่าด้วยเรื่องทุกข์ตา จะสะท้อนให้เห็นโดยตรงเมื่อสัตว์นั้นปราศจากอิสรภาพทั้ง 5 ประการ สัตว์ย่อมอยู่ในสภาพที่เป็นทุกข์ อยู่ในภาวะ ที่ถูกบีบคั้น อยู่ในภาวะกดดันผืนและขัดแย้ง อยู่ในภาวะไม่สมบูรณ์มีความบกพร่องอยู่ในตัว ไม่มีความสมอยาก ของสัตว์ บ่งชี้ถึงความทุกข์ทางกาย มีภาวะที่ไม่สมบูรณ์ มีความทรมาณร่างกายและจิตใจของสัตว์ ฉะนั้น หลักไตร ลักษณ์ ส่งผลต่อตัวเจ้าของสัตว์ และบุคลากรที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสัตว์เป็นสำคัญ หากมีความเข้าใจในหลักธรรมนี้ ก็จะน้อมนำไปปฏิบัติใช้กับตัวเอง เมื่อพบเห็น พบเจอ สัตว์ที่ประสบความทุกข์ทรมานต่าง ๆ รวมทั้งมีความพร้อมที่ จะเผชิญสถานการณ์ต่อหน้าที่สัตว์นั้นกำลังจะตาย หรือมีภาวะทรมานจากการเจ็บป่วยไข้ได้

สรุป

การดูแลรักษาสัตว์ในสังคมยุคปัจจุบันนี้สามารถนำหลักพุทธธรรมในพระไตรปิฎก จำแนกแยกแยะ บทบาทหน้าที่ของบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการดูแลรักษาสัตว์ไว้ได้เป็นอย่างดี โดยแบ่งเป็นสัตวแพทย์ ผู้ช่วยสัตวแพทย์ และเจ้าของสัตว์ เทียบเคียงกับหลักพุทธธรรม จำเป็นอย่างยิ่งต่อการน้อมนำไปปฏิบัติใช้ต่อตนเอง ต่อตัวสัตว์ และต่อผู้อื่น โดยแยกแยะและเทียบเคียงหัวข้อธรรมนั้น ๆ และลงลึกในรายละเอียดในการปฏิบัติหน้าที่ที่ยึดกับหลักพุทธธรรมที่ใช้ปฏิบัติ ได้แก่ หลักพรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 ปฏีรูปเทสวาสะ สัปายะ อริยสัจ 4 และไตรลักษณ์ ถือเป็นสิ่งที่มีคุณค่าอย่างยิ่งต่อประโยชน์สังคมส่วนรวม ทั้งยังประโยชน์ต่อความคิดจิตใจของเจ้าของสัตว์เอง เมื่อสัตว์นั้นถึงเวลาหมดอายุขัยหรือทุกข์ทรมานจากการเจ็บป่วยไข้ ยังประโยชน์ต่อจิตวิญญาณของผู้ที่เป็นสัตวแพทย์ที่มีหน้าที่บำบัดรักษาการเจ็บป่วยไข้ของสัตว์ ให้มีความตระหนักรู้ในความทุกข์ ความไม่เที่ยง ความไม่มีตัวตนของสัตว์ ไม่ยึดติด ไม่ดีใจ ไม่เศร้าใจต่อผลของการรักษา วางจิตอุเบกขาได้ เมื่อตั้งใจมุ่งมั่นทำหน้าที่ของตนเป็นอย่างดีแล้ว อันสอดคล้องต่อหลักอิสรภาพสัตว์ 5 ประการ คือ อิสระจากความหิวกระหาย อิสระจากความไม่สบายกาย อิสระจากความเจ็บปวดและโรคภัย อิสระจากความกลัวและไม่พึงพอใจ และอิสระในการแสดงพฤติกรรมตามธรรมชาติ ที่สังคมยุคปัจจุบันให้การยอมรับเป็นมาตรฐานสากล ถือเป็นหลักการที่ทำให้สามารถใช้เป็นเกณฑ์เครื่องมือสำหรับตรวจวัดสวัสดิภาพสัตว์ได้อย่างเป็นรูปธรรม การที่สัตว์ได้รับหลักอิสรภาพดังกล่าว นับว่าเป็นมาตรฐานการดูแลรักษา ค้ำครอง และป้องกันสัตว์ เรียกว่า หลักสวัสดิภาพสัตว์ นั่นเอง

โดยสรุป การดูแลรักษาสัตว์ในสังคมยุคปัจจุบัน สามารถนำหลักพุทธธรรมบูรณาการกับหลักสวัสดิภาพสัตว์สากล เพื่อการปรับใช้ได้จริง อันเป็นการพัฒนาต่อยอดให้สังคมมีแนวทางที่ดีที่ถูกต้อง รวมทั้งเป็นเกณฑ์วัดสอบที่มีมาตรฐานต่อการปฏิบัติ ดูแล รักษา ปกป้อง และค้ำครองสัตว์ ด้วยการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลกัน มีศีลธรรมที่ดีต่อกัน เพื่อประโยชน์ร่วมกัน และความสงบสุขของสังคมต่อไป

ข้อเสนอแนะ

การบูรณาการหลักพุทธธรรมในพระไตรปิฎกเพื่อการดูแลรักษาสัตว์ เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร รวบรวมแนวคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ ประมวลผลให้เป็นแนวทางปฏิบัติต่อสัตว์โดยใช้หลักธรรม ดังนั้น ผลการวิจัยที่ได้ย่อมเป็นประโยชน์ เป็นแนวทางให้หน่วยงานอื่น สามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทาง วิธีการ กล่าวคือ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน รวมทั้งบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการดูแลรักษาสัตว์ สามารถนำหลักพุทธธรรม ได้แก่ พรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 ปฏีรูปเทสวาสะ สัปายะ อริยสัจ และไตรลักษณ์ ที่บูรณาการร่วมกับหลักอิสรภาพสัตว์ นำมาเป็นแนวทางการปฏิบัติต่อสัตว์ ปรับใช้ได้กับชีวิตจริง ควรนำไปใช้ดำเนินการดูแลเอาใจใส่ให้สัตว์ได้รับอิสระจากความหิวกระหาย เพื่อการดำรงชีวิตอยู่ได้เป็นปกติ จะสามารถสร้างขึ้นได้ด้วยคุณธรรมพรหมวิหารและสังคหวัตถุ อิสระจากความไม่สบายกาย สามารถสร้างขึ้นได้ด้วยหลักสถานที่เป็นที่สบาย ตามหลักธรรม

ปฏิรูปเทสวาสะและสัปายะ อีสระจากความเจ็บปวดและโรคภัย สอดคล้องเกี่ยวพันและสร้างให้เกิดขึ้นได้ด้วยหลักอริยสัจ อีสระจากความกลัวและไม่พึงพอใจและอีสระในการแสดงพฤติกรรมตามธรรมชาติ สามารถสร้างได้ด้วยหลักพรหมวิหาร สังคหัตถ์ ปฏิรูปเทสวาสะและสัปายะ ที่ว่าด้วย ธรรมะเป็นที่สบายสำหรับสัตว์ ส่งผลให้สัตว์มีความสุขกายสบายใจ สามารถแสดงพฤติกรรมตามธรรมชาติได้อย่างอิสระ ไม่ถูกกดดันปิดกั้นการแสดงออกใด ๆ นั่นเอง ซึ่งหากน้อมนำเอาหลักพุทธธรรมที่สำคัญเหล่านี้ไปปฏิบัติเป็นนิจต่อตัวสัตว์ ปฏิบัติเป็นกิจวัตรต่อการทำงานต่าง ๆ ย่อมเกิดอานิสงส์ที่ดีงามต่อมนุษย์ทั้งหลาย ต่อบุคคลากรผู้ลงมือปฏิบัติตาม และต่อสัตว์ดิรัจฉานทุกชีวิต จะทำให้ได้ข้อมูลที่มีคุณค่าและประสบการณ์จากผู้ที่ทำหน้าที่ในการปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับการดูแลรักษาสัตว์อย่างแท้จริง สามารถพัฒนาเป็นเครื่องมือวัดความสามารถในการดูแลรักษาสัตว์ตามหลักพุทธธรรมในพระไตรปิฎก เพื่อเป็นแบบประเมินความพร้อม ความเหมาะสมในการตัดสินใจเป็นผู้ดูแล ผู้เลี้ยงดู ผู้รักษาสัตว์ หรือเป็นเครื่องมือบ่งชี้ วัดคุณภาพการเลี้ยงดูสัตว์

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาวิจัย ความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศเพื่อความผาสุก เพื่อให้เกิดความเข้าใจต่อการอาศัยอยู่ร่วมกันในระบบนิเวศ ต่างมีรูปแบบการปฏิสัมพันธ์ที่ต่างกันอย่างออกไป แต่ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ช่วยให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีของสิ่งมีชีวิต และเกิดการปรับตัวร่วมกัน เพื่อประโยชน์โดยรวม

2.2 ควรมีการศึกษาวิจัย พุทธสันติวิถีการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับสัตว์ เพื่อใช้เพื่อระงับความอาฆาตมั่งร้ายต่อกัน ทั้งยังส่งเสริมให้เกิดการอยู่ร่วมกันด้วยสันติทางสังคม การใช้ปิยวาจาต่อสัตว์ ด้วยความเมตตา พัฒนาควบคู่กันไป เพื่อสร้างความสงบสุขของการอยู่ร่วมกัน ระหว่างมนุษย์และสัตว์อย่างเห็นอกเห็นใจกัน

2.3 ควรมีการศึกษาวิจัย พุทธจริยศาสตร์กับมนุษย์และสัตว์ดิรัจฉาน เพื่อจัดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน เพราะสิ่งมีชีวิตทุกชีวิตล้วนรักสุขเกลียดทุกข์ จึงไม่ควรเบียดเบียนซึ่งกันและกัน อันเป็นความไม่ถูกต้องตามหลักศีลธรรม ควรมีความสัมพันธ์ในเชิงเกื้อกูลกัน เพื่อการดำเนินชีวิตที่เป็นปกติสุขของสังคมต่อไป

บรรณานุกรม

กลุ่มสารสนเทศและข้อมูลสถิติ. (2564). *ข้อมูลจำนวนปศุสัตว์ในประเทศไทย 2564*. ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร กรมปศุสัตว์.

คณะกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์งานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก. (2567). *พระปฐมบรมราชโองการ นับแต่ต้นกรุงรัตนโกสินทร์*, สืบค้น 1 ตุลาคม 2567 จาก

<https://phralan.in.th/coronation/royalcoronationdetail.php?id=66>

ทองย้อย แสงสินชัย. (2567). อดีตผู้อำนวยการกองอนุศาสนาจารย์ กรมยุทธศึกษาทหารเรือ กระทรวงกลาโหม. *สัมภาษณ์*. 16 มิถุนายน.

- บรรจบ บรรณรุจิ. (2567). ราชบัณฑิต สาขาวิชาศาสนศาสตร์ ประเพณีวิชาปรัชญา-ศาสนา สำนักธรรมศาสตร์และการเมือง. *สัมภาษณ์*. 9 มิถุนายน.
- พระมหาสิงขร ปริยัติเมธี (โยธัจฉนทร์). (2559). พระพุทธศาสนาในรัชสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช. *วารสารพุทธมคค์*. 1(1), 35-42.
- มาริสา รัฐปัติย์. (2567). ผู้เชี่ยวชาญด้านการดูแลสัตว์และคดีความ. *สัมภาษณ์*. 9 มิถุนายน.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2556). *อรรถกถาภาษาไทย พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิกรม เจตนาวณิชย์. (2567). นายสัตวแพทย์ ผู้อำนวยการฝ่ายทรัพยากรมนุษย์ โรงพยาบาลเพื่อนสัตว์เลี้ยงศรีราชา จังหวัดชลบุรี. *สัมภาษณ์*. 20 มิถุนายน.
- วิราวรรณ แฉล้มนนุช. (2567). ผู้ช่วยสัตวแพทย์ ผู้จัดการดำเนินงานผู้ช่วยสัตวแพทย์ โรงพยาบาลเพื่อนสัตว์เลี้ยงศรีราชา จังหวัดชลบุรี. *สัมภาษณ์*. 24 มิถุนายน.
- สุรีย์ มีผลกิจ. (2554). *พระพุทธเจ้า 5 พระองค์ ในภัททกัป*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: บริษัท คอมฟอร์ม จำกัด.
- เสถียร โพธิ์นันทะ. (2514). *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะภาค 1*. กรุงเทพฯ: สภาการศึกษามหาสมุทรราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา.
- สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ. (2567). ความหลากหลายทางชีวภาพ. สืบค้น 20 ตุลาคม 2567 จาก <https://www.nstda.or.th/brt/116-article/evolution-category.html>
- Boston, P.J. (2008). Gaia Hypothesis. *Encyclopedia of Ecology*. (4, 86-90) Socorro, NM: Elsevier Academic Press.
- Kraikrutree, K., Thammakitpob, V. & Khemthong, P. (2019). Functional Analysis and Occupational Standard for Veterinary Assistant (Small Animal). *Journal of Humanities and Social Sciences Thonburi University*. 13(2), 103-114.
- NATIONAL GEOGRAPHIC HISTORY ฉบับภาษาไทย. (2562). *พระเจ้าอโศก กษัตริย์อินเดียผู้น้อมรับพุทธศาสนา และปกครองผู้คนอย่างเป็นธรรม*. สืบค้น 10 กันยายน 2567 จาก <https://ngthai.com/history/20715/ashoka/>
- Watts, J. (29 JULY 2022). Conversations with James Lovelock, the scientist at the end of the world. *News: The Guardian International Edition*. Retrieved 25 October 2023 from <https://www.theguardian.com>

Suneela G. et al. (2021). One World, One Health. *Indian Journal of Community Medicine*. 46(4), 581-583.

แนวคิดตรรกศาสตร์ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก

Concept of Logic in Suttanta Pitaka

¹สุรชัย พุดชู, ²กฤตสุชิน พลเสน, ³ประเวช วัฒนาแก้ว และ⁴สิริพร ครองชีพ

¹Surachai Phutchu, ²Kitsuchin Ponsen, Pravech Vathakaew and ⁴Siriporn Krongcheep

^{1,3,4}คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

^{1,3,4}Faculty of Religion and Philosophy, Mahamakut Buddhist University.

²บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

²Graduate School, Mahamakut Buddhist University.

¹First Author's Email: sura_chai_1981@hotmail.com

²Corresponding Author's Email: kitsuchin.pon@mbu.ac.th

Received: August 2, 2024; **Revised:** December 7, 2024; **Accepted:** December 9, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดตรรกศาสตร์ทั่วไป 2) เพื่อวิเคราะห์แนวคิดตรรกศาสตร์ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก 3) เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับตรรกศาสตร์ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และผลงานทางวิชาการต่าง ๆ จากนั้น วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า 1) แนวคิดตรรกศาสตร์ทั่วไปมี 2 รูปแบบ คือ นิรนัยและอุปนัย ส่วนพัฒนาการทางตรรกศาสตร์มีทั้งลักษณะแบบปฏิทรรศน์ วิภาษวิธี วิธินิรนัย วิธือุปนัย วิธีการของมิลล์ กฎปฏิบัติพัฒนาการ ตรรกศาสตร์สัญลักษณ์ 2) การวิเคราะห์แนวคิดตรรกศาสตร์ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก มี 2 แนวคิดหลัก คือ (1) ตรรกศาสตร์ที่ปรากฏในพระสูตรโดยตรง ซึ่งมีท่าทีปฏิเสธตรรกะดังปรากฏในพรหมชาลสูตร สันทกสูตร อายาจนสูตร กาลามสูตร อปินณกชาดก (2) การใช้เหตุผลในพระสูตรที่สอดคล้องกับตรรกศาสตร์ตะวันตก ดังปรากฏในอภยราชกุมารสูตร โคตมสูตร อนัตตลักขณสูตร วิสาขาสสูตร ปุณณิกาเถรีคาถา 3) การนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับตรรกศาสตร์ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎกพบประเด็นสำคัญ 2 ลักษณะ คือ (1) ท่าทีการปฏิเสธตรรกศาสตร์ในพระสูตรเพราะเป็นกลุ่มลัทธิตรรกะ (2) การใช้เหตุผลในพระสูตรที่สอดคล้องกับตรรกศาสตร์ตะวันตก เพราะเกิดการใช้เหตุผลที่เกิดจากการเล่นแง่ที่ผิดแบบปฏิบัติ การแสดงอุปายการแนะนำให้เข้าใจความหมายของเอกัตถศัพท์ การถาม-ตอบเพื่ออธิบายทฤษฎีอนัตตา การสอนโดยอ้างเหตุผลด้วยปจฺจนา-ฐปนา-ปาปนา-โรปนาเพื่ออธิบายการใช้ศัพท์ให้ตรงกัน และการใช้เหตุผลเชิงคุณค่าของเนื้อหาเพื่อล้างคำสอนในปรัชญาพราหมณ์-ฮินดู องค์ความรู้จากการวิจัยพบแนวคิดหลัก 2 ลักษณะ คือ 1) ท่าทีการปฏิเสธตรรกศาสตร์ที่มีลักษณะเชิงลบ 3 ประการ คือ (1) คำปฏิเสธที่ระบุกลุ่มลัทธิตรรกะโดยตรง (2) คำปฏิเสธที่ระบุกลุ่มลัทธิตรรกะโดยอ้อม

(3) คำปฏิเสธที่ระบุนความเชื่อมโยงเหตุผลของการใช้ตรรกะ 2) ทำที่ความสอดคล้องของพระสูตรกับตรรกศาสตร์ ตะวันตกที่เป็นตรรกศาสตร์เนื้อหา จำแนกเป็น 4 ประการ คือ (1) การใช้เหตุผลเล่นแง่ที่ผิดแบบปฏิบัติ (2) การใช้เหตุผลในแง่ศัพท์สนทนาแบบเอกัตถะ (3) การใช้เหตุผลในการปุจฉา-วิสัชนาพิสูจน์ทฤษฎี (4) การใช้เหตุผลเชิงคุณค่าของเนื้อหา

คำสำคัญ: ตรรกศาสตร์; ตรรกศาสตร์เชิงพุทธ; พระสูตรตันตปิฎก

Abstract

This research article aims 1) to study the general logic concept, 2) to analyze the logic concept in the Suttanta Pitaka, and 3) to present knowledge about logic in the Suttanta Pitaka. There is a qualitative research. The data collection is performed by studying Tipitaka, commentaries, and various academic works. The data are analyzed by using content analysis and descriptive analysis. The research results reveal that 1) there are two forms of general logic such as deductive and inductive. The development of logic consists of paradox, dialectic, deduction, induction, Mill's method, Hegel's dialectic, and symbolic logic. 2) The analysis of logical concepts in Suttanta Pitaka comprises of two main concepts: (1) logic appeared directly in the Suttas, which rejects logic as appears in the Brahmajalasutta, Sandaka Sutta, Āyajāna Sutta, Kālāma Sutta, and Apannaka Jataka. (2) The reasoning in the Suttas related to the Western logic, as appears in Abhayarajakumāra Sutta, Gotamī Sutta, Anattalakkhana Sutta, Visakhā Sutta, Puṇṇikātheri Gāthā, 3) The presentation of body of knowledge about logic in the Sutta Pitaka encloses two important aspects: (1) the attitude of rejecting logic in Suttas, which is a group of logical ideology. (2) The reasoning in Suttas related to the Western logic, which comes from contradictory dilemma, showing the method of introducing to understand the meaning of univocal term, asking and answering to explain the theory of Anatta, teaching by citing reasons through Pucchā-Tṭhanā, Pāpanā-Ropanā to explain the use of words to be consistent, and using reasoning of the value of the content to refute the teachings in Brahmanic-Hindu philosophy. The body of knowledge from the research is found two main concepts: 1) the attitude of rejecting logic with three negative characteristics: (1) direct logic rejection stance, (2) indirect logic rejection stance, and (3) Related Logic Rejection Stance. 2) The attitude of relation to Sutta with Western logic, which is a material logic and be classified into four types: (1) reasoning as contradictory dilemma, (2) reasoning as conversational in univocal term, (3) reasoning as question-answer for proving theory, and (4) reasoning as value of materials.

Keywords: Logic; Buddhist Logic; Suttanta Pitaka

บทนำ

ตรรกศาสตร์เป็นสาขาของปรัชญาบริสุทธิ์สาขาหนึ่ง ซึ่งว่าด้วยการใช้เหตุผลหรือการศึกษาที่มีระบบ กฎเกณฑ์ (Chakraborti, 2006) ตรรกศาสตร์มีความสำคัญในฐานะเป็นศาสตร์ที่ช่วยให้คิดวิเคราะห์และรู้จัก ตัดสินใจอย่างสมเหตุสมผล ในปรัชญาตะวันตกมีหลักการใช้เหตุผลหลายรูปแบบ ในฝั่งตะวันออกโดยเฉพาะพุทธ ปรัชญาเองได้มีแนวคิดตรรกศาสตร์ในลักษณะการใช้เหตุผลเพื่อทำความเข้าใจคำสอน ดังที่วิน อินทสระ (2548)

กล่าวว่า ตรรกศาสตร์พุทธศาสนาเป็นการอธิบายธรรมของพระพุทธเจ้าด้วยวิธีตรรกะเพื่อให้หลักธรรมกระจ่างชัดขึ้น นักตรรกศาสตร์เชิงพุทธส่วนใหญ่เป็นฝ่ายมหายานในศตวรรษที่ 8-13 เช่น พระนาคาชุน พระอารยเทพ พระอสังคะ พระวสุพันธ์ุ พระทิกนาคะ พระธรรมกิตติ แต่เมื่อพิจารณาตรรกศาสตร์ในสมัยพุทธกาล แนวคิดตรรกศาสตร์เชิงพุทธปรากฏไม่ชัดเจนนัก กระนั้น ก็มีพระสูตรที่ระบุถึงคำว่า ตรรกะอยู่หลายแห่ง เช่น สันทกสูตร ซึ่งกล่าวถึงพรหมจรรย์ที่ไม่น่าวางใจ เป็นแนวปฏิบัติที่ไม่อาจทำกุศลธรรมให้เกิดขึ้นได้ แนวปฏิบัติหนึ่งในนั้นเกี่ยวข้องกับตรรกศาสตร์ แต่สันทกสูตรก็ไม่ได้ระบุรูปแบบของตรรกศาสตร์ไว้ว่า มีลักษณะอย่างไร นอกจากนี้ยังพบพระสูตรหลายแห่งที่มีท่าทีปฏิเสธการเข้าถึงความรู้แบบตรรกศาสตร์ ด้วยเหตุผล ดังนี้ 1) ตรรกศาสตร์ในปรัชญาอินเดียเน้นคัมภีร์พระเวทเป็นหลัก การใช้เหตุผลแบบตรรกะจึงถูกปฏิเสธในทัศนะของพุทธปรัชญาถึงกระนั้น พุทธปรัชญาก็ยังใช้เหตุผลเชิงตรรกะในฐานะเครื่องมือสื่อสาร ถ่ายทอดประสบการณ์ให้เกิดความเข้าใจตรงกัน 2) ตรรกศาสตร์เป็นเครื่องมือเข้าถึงความรู้/ความจริงได้ระดับโลกียปัญญาหรือความจริงแบบสมมติสัจจะ ส่วนการเข้าถึงความรู้ชั้นโลกุตระปัญญาหรือความจริงระดับปรมัตถ์ไม่สามารถเข้าถึงได้ 3) พุทธปรัชญาแบ่งความรู้/ความจริงเป็น 2 ระดับ คือ (1) สมมติสัจจะ (2) ปรมัตถสัจจะ ตรรกศาสตร์ของอริสโตเติลอธิบายได้เพียงระดับสมมติสัจจะ และตรรกศาสตร์อุปนัยของเบคอนก็ไม่สามารถสร้างข้อสรุปที่เป็นจริงได้ในทุกกรณี เพราะสิ่งที่ปรากฏตามเป็นจริงประกอบด้วยเหตุปัจจัยที่ซับซ้อน

นอกจากนี้ ยังพบว่า ตรรกศาสตร์มี 2 ลักษณะ คือ ตรรกศาสตร์แบบและตรรกศาสตร์เนื้อหา ตรรกศาสตร์แบบ คือ ตรรกศาสตร์ที่เน้นรูปแบบของนิรนัยและอุปนัย ตรรกศาสตร์ในลักษณะนี้อาจไม่เป็นจริงทางด้านเนื้อหา เช่น การกล่าวว่า มนุษย์ทุกคนมี 2 ขา นาย ก เป็นมนุษย์ ฉะนั้น นาย ก ต้องมี 2 ขา แต่ความเป็นจริงนาย ก อาจถูกตัดขาเหลือเพียงข้างเดียวก็เป็นได้ นาย ก จะถูกตัดด้วยเหตุผลใดก็ตาม ตรรกศาสตร์แบบไม่อาจให้ความสมบูรณ์ด้านเนื้อหาได้ ดังนั้น ตรรกศาสตร์เนื้อหาที่เจตนาที่จะเติมเต็มความสมบูรณ์ของตรรกศาสตร์แบบ ในสมัยพุทธกาลจะพบตรรกศาสตร์เนื้อหาอย่างมากในพระสูตร แตกต่างกับสมัยหลังพุทธกาลที่มีลักษณะคล้ายตรรกศาสตร์ทางตะวันตก คณะผู้วิจัยสันนิษฐานว่า เป็นเพราะสมัยพระเจ้าอเล็กซานเดอร์ (พ.ศ. 187-220) ผู้เป็นศิษย์ของอริสโตเติลได้กรีธาทัพมาถึงอินเดียและสู้รบกับกษัตริย์อินเดียประมาณ 1 ปีเศษ และหลังจากนั้น พระเจ้ามิลินท์ (พ.ศ. 378-413) ก็รบชนะและครอบครองอินเดียตอนเหนือ ด้วยเหตุนี้ การถ่ายทอดสรรพวิชาจึงแพร่หลายในสมัยนั้น เนื่องจากการกรีธาทัพของพระเจ้าอเล็กซานเดอร์ได้นำวัฒนธรรมของกรีกไปด้วย ในทางกลับกัน สรรพวิชาของอินเดียก็ถูกแพร่ไปทางตะวันตก การผสมผสานวัฒนธรรมอินเดียกับกรีกจึงเกิดขึ้นในช่วงนั้น ดังตัวอย่างพระพุทธรูปศิลปะคันธาระปางปฐมเทศนา ซึ่งเป็นศิลปะแบบกรีกที่กำเนิดในแคว้นคันธาระ

นอกจากนี้ แนวคิดตรรกศาสตร์ยังเป็นวิทยาการหนึ่งที่อินเดียสมัยหลังพุทธกาลได้รับอิทธิพลจากกรีก เช่น การเกิดรูปแบบตรรกศาสตร์ที่ปรากฏในหนังสือมิลินทปัญหา อันเป็นบทสนทนาโต้ตอบระหว่างพระนาคเสนกับพระเจ้ามิลินท์ กษัตริย์เชื้อสายอินโด-กรีก หนังสือเล่มนี้ได้รับการขนานนามว่า เป็นการอธิบายหลักพุทธปรัชญาเชิงตรรกะ จากการสนทนาธรรมครั้งนั้นทำให้พระเจ้ามิลินท์ปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะ อย่างไรก็ตาม มิลินทปัญหา

เกิดขึ้นหลังพุทธกาลซึ่งเป็นบทสนทนาโดยใช้กลวิธีการเปรียบเทียบให้เห็นความกระจ่างแจ้งในหลักธรรม ทั้งนี้ เพื่อหักล้างแนวคิดของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและเจ้าลัทธิทั้ง 6 (ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี และธณิกานต์ วรธรรมานนท์, 2564) แต่เมื่อพิจารณาข้อความในมิลินทปัญหาแล้ว ในสมัยพุทธกาลก็มีบทสนทนาในลักษณะนี้ปรากฏอยู่ไม่น้อย เช่น ในอนัตตลักขณสูตร โคตมีสูตร วิสาขสูตร บทสนทนาในพระสูตรเหล่านี้เป็นตรรกศาสตร์เนื้อหาที่น่าสนใจ ซึ่งคณะผู้วิจัยได้เลือกศึกษาเฉพาะพระสูตรต้นตปิฎกเท่านั้น ด้วยเหตุผลที่ว่า เป็นคัมภีร์ที่มีเนื้อหาเป็นเรื่องเล่าเป็นส่วนใหญ่ จากการศึกษาเบื้องต้นพบประเด็นที่น่าสนใจ คือ 1) ท่าทีการปฏิเสธตรรกศาสตร์ในบางพระสูตร เช่น พรหมายาจนสูตร กาลามสูตร 2) ตรรกศาสตร์กับการเข้าถึงความจริงและความรู้ตามหลักสัจจะ และปัญญา 3) กฎแห่งเหตุผลตามหลักกรรมนิยม อนัตตลักขณสูตร ปฏิจจสมุปบาท 4) การเป็นลักษณะของนิทานธรรมบท

ด้วยเหตุนี้ คณะผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาแนวคิดตรรกศาสตร์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระสูตรต้นตปิฎก เพื่อนำเสนอประเด็นองค์ความรู้ใหม่และนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษาในรายวิชาตรรกศาสตร์เชิงพุทธและพระไตรปิฎก ศึกษาในระดับอุดมศึกษา เป็นการส่งเสริมการศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์และทำความเข้าใจหลักธรรมหรือพระสูตรอย่างละเอียดลึกซึ้งรอบด้าน ทั้งนี้ เพื่อนำเสนอประเด็นใหม่หรือองค์ความรู้ด้านแนวคิดตรรกศาสตร์ในพระสูตรต้นตปิฎกที่ยังกระจัดกระจายให้เป็นระบบมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดตรรกศาสตร์ทั่วไป
2. เพื่อวิเคราะห์แนวคิดตรรกศาสตร์ในคัมภีร์พระสูตรต้นตปิฎก
3. เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับตรรกศาสตร์ในคัมภีร์พระสูตรต้นตปิฎก

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้ได้รับทุนวิจัยจากสถาบันวิจัยญาณสังวร ซึ่งได้รับหนังสือรับรองผลการพิจารณาจริยธรรม การทำวิจัยในคน จากสถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เลขที่ จว. 214/2565 ลงวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2566 เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการศึกษาเอกสารตามกระบวนการศึกษาด้านมนุษยศาสตร์ โดยใช้วิธีวิจัย คือ การวิเคราะห์แยกแยะเนื้อหาอย่างละเอียด และวิเคราะห์หาเหตุผลด้วยวิจารณญาณ ภายใต้การวิเคราะห์ วิจัยหรือการประเมินค่า และวิธานหรือการนำไปประยุกต์ใช้ในการศึกษา โดยมีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การเลือกศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ คือ พระสูตรต้นตปิฎกและอรรถกถาพระสูตรต้นตปิฎก รวมถึงการศึกษาเอกสารทุติยภูมิ คือ งานวิจัย เอกสารทางวิชาการเกี่ยวกับคัมภีร์พระสูตรต้นตปิฎก โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกเอกสาร ดังนี้ (1) ความจริง (Authenticity) คือ เป็นคัมภีร์ที่บันทึกหลักธรรมเชิงเรื่องเล่าที่วิเคราะห์ให้เห็นแนวคิดตรรกศาสตร์หลายพระสูตร (2) ความถูกต้องน่าเชื่อถือ (Credibility) คือ เป็นข้อมูลปฐมภูมิ ในยุคแรกได้ถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ ต่อมาจัดเป็นระบบหมวดหมู่และจารในใบลานเพื่อให้มั่นคง (3) การเป็นตัวแทน

(Representativeness) คือ เป็นคัมภีร์สำคัญ 2 ลักษณะ ดังนี้ 1) ตัวแทนของคัมภีร์ในประเภทเดียวกัน เพราะโดดเด่นในการอธิบายคำสอนจากธรรมาธิฐานให้เป็นบุคลาธิฐาน 2) ตัวแทนของข้อมูลที่รวบรวมไว้อย่างเป็นระบบ โดยจำแนกเป็น 5 คัมภีร์ คือ ทีฆนิกาย มัชฌิมนิกาย สังยุตตนิกาย อังคุตตรนิกาย ขุททกนิกาย (4) ความหมาย (Meaning) คือ มีใจความที่ชัดเจนและเข้าใจง่าย มีโครงเรื่อง พุทธพจน์ประกอบ และบทสนทนา

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาแนวคิดตรรกศาสตร์ทั่วไป โดยศึกษาจากงานวิจัยและเอกสารทางวิชาการด้านตรรกศาสตร์ เช่น หนังสือเรื่องตรรกวิทยา ของขุนประเสริฐสุภมาตรา ตรรกศาสตร์: ศาสตร์แห่งการให้ความหมายและการให้เหตุผล ของจำนงค์ ทองประเสริฐ ตรรกวิทยาทั่วไป ของกิริติ บุญเจือ เรื่อง Introduction to Logic ของโคปีและคณะ เรื่อง Logic: Informal, Symbolic, and Inductive ของจักษะโบติ เรื่อง Buddhist Logic Vol. I, II ของเซอร์บัตสกี เรื่อง A Modern Introduction to Logic ของสเตบิง รวมถึงบทความเรื่อง On the Origin of Indian Logic from the Viewpoint of the Pali Canon ของซุมันน์ สิ่งที่ได้จากการศึกษา คือ 1) เป็นการรวบรวมแนวคิดตรรกศาสตร์ทั่วไป ทั้งที่เป็นรูปนิรนัยและรูปอุปนัยในฝ่ายตะวันตก 2) เป็นข้อมูลในการวิเคราะห์และเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างนิรนัยกับอุปนัย 3) เป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์แนวคิดตรรกศาสตร์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎกในขั้นตอนต่อไป

ขั้นตอนที่ 3 การวิเคราะห์แนวคิดตรรกศาสตร์ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก จากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ดังนี้ 1) การวิเคราะห์คัมภีร์พระสุตตันตปิฎกและอรรถกถา สิ่งที่ได้จากการศึกษา คือ (1) การเข้าใจแนวคิดตรรกศาสตร์เชิงพุทธ (2) การได้ตัวอย่างรูปแบบตรรกศาสตร์เชิงพุทธ 2) การศึกษางานวิจัยและเอกสารทางวิชาการด้านตรรกศาสตร์ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก เช่น งานวิจัยเรื่องการศึกษาวิเคราะห์ทฤษฎีอรรถปริวรรตศาสตร์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ของวีรชาติ นิ่มอนงค์ เรื่องตรรกศาสตร์พุทธศาสนา ของวศิน อินทสระ และบทความวิชาการเรื่องพระพุทธศาสนากับตรรกศาสตร์: มนุษย์ควรคิดอะไรและมนุษย์คิดอย่างไร ของวิทยา ศักยาภินันท์ สิ่งที่ได้จากการศึกษา คือ (1) การเข้าใจแนวคิดตรรกศาสตร์เชิงพุทธจากแนวคิดนักวิชาการ (2) การได้หลักการทางตรรกศาสตร์เชิงพุทธที่นักวิชาการเสนอไว้ (3) การนำหลักตรรกศาสตร์เชิงพุทธไปวิเคราะห์ตรรกศาสตร์ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก 3) การวิเคราะห์คัมภีร์พระสุตตันตปิฎกเพื่อสรุปเป็นแนวคิดตรรกศาสตร์ในคัมภีร์พุทธปรัชญา สิ่งที่ได้จากการศึกษา คือ (1) การเข้าใจแนวคิดตรรกศาสตร์ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก (2) การได้ตัวอย่างของแนวคิดตรรกศาสตร์ที่นักวิชาการเชิงพุทธเสนอไว้

ขั้นตอนที่ 4 การนำเสนอแนวคิดตรรกศาสตร์ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก สิ่งที่ได้จากการศึกษา คือ 1) การนำเสนอแนวคิดตรรกศาสตร์เชิงพุทธ 2) การนำเสนอแนวคิดตรรกศาสตร์เชิงพุทธที่นักวิชาการจัดระบบไว้ พร้อมตัวอย่างของแนวคิดที่ค้นพบในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก 3) การนำเสนอองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับตรรกศาสตร์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก ซึ่งจะประโยชน์ต่อการศึกษาพุทธปรัชญาและต่อยอดในระดับอุดมศึกษาในรายวิชาเกี่ยวกับตรรกศาสตร์เชิงพุทธ

ขั้นตอนที่ 5 การวิเคราะห์ข้อมูลทั้ง 2 ลักษณะ ดังนี้ 1) การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ด้วยการบรรยายเนื้อหาเชิงปริมาณอย่างเป็นระบบและเน้นความเป็นวัตถุวิสัยของตรรกศาสตร์ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎกเพื่อให้ทราบบริบทของเนื้อหา การจำแนกประเภทกลุ่มข้อมูล (Typological Analysis) เช่น การจัดกลุ่มเนื้อหาว่า ปรากฏในเรื่องใด โดยข้อมูลที่ได้สามารถวิเคราะห์ในระดับจุลภาค คือ การวิเคราะห์จำนวนของคำหลัก (Domain Analysis) เช่น คำว่า ตกูก, อตกกาวจโร และระดับมหภาค คือ การวิเคราะห์เรื่องราวว่า ตรงกับแนวคิดตรรกศาสตร์อย่างไร 2) การวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) การถ่ายทอดเรื่องราวด้วยการเปรียบเทียบข้อมูลที่เกิดขึ้น (Constant Comparison) ที่รวบรวมไว้แล้วด้วยการวิเคราะห์ความหมายของหลักธรรม คำโครงเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหาว่า ตรงกับตรรกศาสตร์เชิงพุทธตามทัศนะของนักตรรกศาสตร์อย่างไร จากนั้น อธิบายสิ่งที่ค้นพบจากคัมภีร์เพื่อเสนอแนวคิดตรรกศาสตร์ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก

ผลการวิจัย

1. การศึกษาแนวคิดตรรกศาสตร์ทั่วไป ตรรกศาสตร์เป็นวิชาว่าด้วยกฎเกณฑ์การใช้เหตุผล จำแนกเป็น 2 แบบ คือ แบบนิรนัยและแบบอุปนัย พัฒนาการทางตรรกศาสตร์มีรูปแบบ ดังนี้ 1) ปฏิหารศน์ การใช้เหตุผลเพื่อพิสูจน์ความมีอยู่ของภวันต์ 2) วิภาษวิธี การใช้เหตุผลตามทัศนะของโสกราตีส 3) วิธีนิรนัย การอ้างเหตุผลที่อ้างอิงถึงสิ่งสากลแล้วเชื่อมโยงไปหาสิ่งเฉพาะหน่วย 4) วิธีอุปนัย การใช้เหตุผลตามกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ที่อ้างอิงข้อมูลย่อยไปหาข้อมูลสากล 5) วิธีการของมิลล์ การใช้เหตุผลตามทัศนะของมิลล์ด้วยการแสวงหาสาเหตุของปรากฏการณ์ตามกฎการทดลอง 6) กฎปฏิบัติพัฒนาการ การใช้เหตุผลตามทัศนะของเฮเกิลด้วยกฎ 3 ระยะ 7) ตรรกศาสตร์สัญลักษณ์ การใช้เหตุผลที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างประโยคแทน

2. การวิเคราะห์แนวคิดตรรกศาสตร์ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก ในข้อนี้จำแนกเป็น 2 แนวคิดหลัก ดังนี้

1) แนวคิดตรรกศาสตร์ที่ปรากฏในพระสูตรโดยตรง พบพระสูตรที่มีคำว่า ตรรกะ ปรากฏอยู่ ซึ่งมีทำที่เชิงปฏิเสธแนวคิดตรรกศาสตร์ ดังพระสูตรต่อไปนี้

(1) พรหมชาลสูตร ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีสันขวรรค (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล: 11/1-90/1-242) พระสูตรนี้กล่าวถึงมิจฉาทิฎฐิ 62 ว่า เป็นสิ่งคาดคะเนเอาไม่ได้ (อตกกาวจรา) ซึ่งเป็นทำที่เชิงปฏิเสธตรรกศาสตร์ โดยเฉพาะในสรุปตอนท้ายของทิฎฐิแต่ละกลุ่ม ดังนี้ (1) สัสสตทิฎฐิ (2) เอกัจจสัสสตทิฎฐิ (3) อันตานันติกทิฎฐิ (4) อมราวิกเขปิกทิฎฐิ (5) อธิจจมุปันนิกทิฎฐิ (6) สัญญิตทิฎฐิ (7) อสัจญิตทิฎฐิ (8) เนวสัจญินาสัจญิตทิฎฐิ (9) อจเฉททิฎฐิ (10) ทิฎฐธัมมนิพพานทิฎฐิ นอกจากนี้ยังมีคำว่า ตกูก แปลว่า นักตรรกหรือนักตรรกะ ปรากฏอยู่ในข้อสุดท้ายของกลุ่มทั้ง 4 คือ (1) สัสสตทิฎฐิข้อที่ 4 (2) เอกัจจสัสสตทิฎฐิข้อที่ 4 (3) อันตานันติกทิฎฐิข้อที่ 4 และ (4) อธิจจมุปันนิกทิฎฐิข้อที่ 2

(2) **สันทกสูตร** ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล: 20/293-313/490-524) ระบุลัทธิพรหมจรรย์อันไม่น่าพอใจ หนึ่งในนั้น คือ ลัทธิตรรกะ ดังข้อความว่า “..เป็นผู้ใช้ความตรึก (ตก-นักตรรกะ)...เทียบเหตุตามความที่ตนตรึก...ก็ย่อมมีความตรึกดีบ้าง ความตรึกชั่วบ้าง.” พุทธพจน์นี้เป็นท่าทีเชิงปฏิเสธตรรกศาสตร์ โดยจำแนกเป็น 4 ประเภท คือ 1) อนุสสติโก ผู้ที่นึกตามที่ได้ฟังเรื่องราวมา 2) ชาติสโส ผู้ที่นึกโดยระลึกชาติได้ 3) ลาภี ผู้ที่นึกเอาแต่ที่นึกได้ 4) สุทตตกิกโก ผู้ที่นึกเอาลอย ๆ (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล: 11/90/206-207)

(3) **อายาจนสูตร** ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล: 25/555-558/95-109) คำที่ปฏิเสธตรรกศาสตร์ คือ คำว่า คาคคเนเอาไม่ได้ ดังข้อความว่า “...ความปริวิตกแห่งพระหฤทัยบังเกิดขึ้น...ว่า ธรรมที่เราตรัสรู้...คาคคเนเอาไม่ได้ (อตกกาจโร)...”

(4) **กาลามสูตร** ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล: 34/505/342-353) ข้อความที่ปฏิเสธตรรกะ คือ คำว่า อย่าได้ถือโดยเหตุนี้เดา เพื่อย้าเตือนไม่ให้ปลงใจเชื่ออะไรง่าย ต้องพิจารณาด้วยตนเองว่า “...เป็นอกุศล...มีโทษ...ผู้รู้ติเตียน...ประพจน์ให้เต็มที่แล้ว...ไม่เป็นประโยชน์ เป็นไปเพื่อทุกข์...ควรละธรรมเหล่านั้น...” แต่หาก “...เป็นกุศล...ไม่มีโทษ...ผู้รู้สรรเสริญ...ประพจน์ให้เต็มที่แล้ว...เป็นประโยชน์ เป็นไปเพื่อสุข...ควรถึงพร้อมธรรมเหล่านั้น...”

(5) **อปัณณกชาดก** ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก เอกนิบาต (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล: 55/1/1-160) พระพุทธเจ้าตรัสถึงพ่อค้าเกวียนสองคน ดังพระคาถาว่า “คนพวกหนึ่งกล่าวฐานะอันหนึ่งว่าไม่ผิด นักเดาทั้งหลายกล่าวฐานะอันนั้นว่าเป็นที่สอง...” คำว่า นักเดา (ตกิกกา) กล่าวถึงกลุ่มตรรกะที่ไม่สามารถฟันทุกขได้ เพราะไม่ยึดถือใน “สรณคมน์ 3 คือ 5 คือ 8 คือ 10...อริยมรรค อริยผล” ซึ่งอรรถกถาจารย์อธิบายว่าเป็นกลุ่มพ่อค้าเกวียนที่ปฏิบัติผิดและเป็นทางแห่งความเสื่อม

2) แนวคิดการใช้เหตุผลในพระสูตรที่สอดคล้องกับตรรกศาสตร์ตะวันตก ดังตัวอย่างต่อไปนี้

อภยราชกุมารสูตรปรากฏในพระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล: 20/91-96/191-197) ดังตัวอย่างข้อความการวางแผนการเพื่อทูลถามพระพุทธเจ้าให้เสียท่าที ดังนี้

หากพระราชาทูลถามว่า “...มีบ้างไหมที่พระตถาคตตรัสวาจาอันไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น” และหากพระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า “...มีบ้างที่ตถาคตกล่าววาจาอันไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น” พระราชกุมารก็จะตรัสถามต่อว่า “...เมื่อเป็นเช่นนั้น การกระทำของพระองค์จะต่างอะไรจากปุถุชน เพราะปุถุชนก็กล่าววาจาอันไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น” และหากพระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า “...ตถาคตไม่กล่าววาจาอันไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น” พระราชกุมารจะถามย้ำต่อไปว่า “...เมื่อเป็นเช่นนั้น เพราะเหตุไรพระองค์จึงทรงพยากรณ์พระเทวทัตว่า ‘เทวทัตจักเกิดในอบาย...’ เพราะวาจาของพระองค์นั้น พระเทวทัตโกรธเสียใจ” สุดท้ายนิครนถ์และพระราชกุมารสรุปประเด็นว่า “เมื่อถูกพระองค์ (ราชกุมาร) ทูลถามปัญหา 2 เงื่อนนี้

แล้ว (พระพุทธเจ้า) จะทรงกลืนไม่เข้า คายไม่ออก...แม้ฉันใด พระสมณโคดมก็ฉันนั้น...ถูกพระองค์ทูลถามปัญหา 2 เจื่อนี้แล้ว จะทรงกลืนไม่เข้า คายไม่ออก” จากแผนการนี้เขียนเป็นวิธีนินัยได้ ดังนี้

ตรรกบท/วากยาลังการ	สัญลักษณ์แบบผังที่ 4
พระพุทธเจ้า (ทุกพระองค์) ไม่ตรัสคำไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจ	A - B
(แต่) วาจา (ทั้งหมดนั้น) ของพระพุทธเจ้า ยังทำให้พระเทวทัตโกรธและเสียใจ	B - C
ดังนั้น การกระทำของพระองค์ทั้งหมดที่พระเทวทัตโกรธและเสียใจ จึงไม่ได้ชื่อว่า เป็นพระพุทธเจ้า	C - A

ตารางที่ 1 การใช้เหตุผลในอภยราชกุมารสูตรที่สอดคล้องกับตรรกศาสตร์ตะวันตก

3) การนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับตรรกศาสตร์ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก มีแนวคิด 2 ลักษณะ ดังนี้

(1) ทำที่การปฏิเสธตรรกศาสตร์ที่ปรากฏในพระสูตร โดยแยกตามพระสูตร ดังนี้ 1) พรหมชาลสูตร ถ้อยคำที่ปฏิเสธตรรกศาสตร์ คือ คำว่า อตถกาวจรา และ ตกกี เพราะทิวฐิ 62 เป็นเรื่องลึกซึ้ง ไม่สามารถรู้ได้ด้วยการคาดคะเนเอา นอกจากนี้ นักตรรกะแต่ละกลุ่มก็มีแนวคิดเป็นของตนเองตามที่ตนตรึกได้ 2) สันทกสูตร ถ้อยคำที่ปฏิเสธตรรกศาสตร์ คือ คำว่า ตกกี เพราะเป็นลัทธิตรรกะที่ไม่น่าพอใจ 3) อายาจนสูตร ถ้อยคำที่ปฏิเสธตรรกศาสตร์ คือ คำว่า อตถกาวจโร เพราะเป็นธรรมที่ลึกซึ้ง จะคาดคะเนเอาไม่ได้ 4) กาลามสูตร ถ้อยคำที่ปฏิเสธตรรกศาสตร์ คือ คำว่า มา ตกทุกเหตุ โดยไม่ให้อำนาจการคาดเดาของตนเอง ต่อเมื่อรู้ด้วยตนเองจึงจะรู้ว่า ควรละหรือประพฤติตาม 5) อปินณกชาดก ถ้อยคำที่ปฏิเสธตรรกศาสตร์ คือ คำว่า ตกกิกา เพราะเป็นกลุ่มพ่อค้าเกวียนที่ไม่ได้ปฏิบัติเพื่อให้ถึงความดับทุกข์

(2) การใช้เหตุผลในพระสูตรที่สอดคล้องกับตรรกศาสตร์ตะวันตก ปรากฏในอภยราชกุมารสูตร โคตมีสูตร อนัตตลักษณะสูตร วิสาขสูตร และปุณณิกาเถรีคาถา ในที่นี้ กล่าวเฉพาะอภยราชกุมารสูตรเป็นตัวอย่าง

ตรรกบทนินัย	สัญลักษณ์ตรรกบท
แบบผังที่ 2 เป็นรูปลักษณ์ E-A-E ซึ่งสมเหตุสมผล ตามตรรกบทแบบผังที่ 2 ที่เรียกว่า CESARE ดังนี้	
พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ไม่ตรัสคำไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจ (โดยส่วนตัว) (ญาติ E)	A - B
(แต่) ปุณณิกาทุกคน กล่าวคำไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจ (โดยส่วนตัว) (ญาติ A)	C - B
ดังนั้น ปุณณิกาทุกคน จึงไม่ชื่อว่า เป็นพระพุทธเจ้า (ญาติ E)	C - A

ตารางที่ 2 อภยราชกุมารสูตรที่สอดคล้องกับตรรกศาสตร์นินัย

อภิปรายผลการวิจัย

1. การศึกษาแนวคิดตรรกศาสตร์ทั่วไป พบประเด็นที่น่าสนใจ คือ ความสมเหตุสมผล โดยวิธีนิรนัยมีกฎความสมเหตุสมผลหลายข้อ ซึ่งพระยาไพศาลศิลปสาทร (2543) จำแนกไว้ 8 ข้อ โคปีและคณะ (Copi, Cohen & McMahon, 2014) จำแนกไว้ 6 ข้อ ขณะที่จันทน์ ทองประเสริฐ (2548) และกิริติ บุญเจือ (2550) จำแนกไว้ 5 ข้อ โดยรวมแล้วมีดังนี้ 1) การอ้างเหตุผลครั้งหนึ่งต้องมี 3 เทอม 2) เทอมกลางต้องกระจายอย่างน้อย 1 ครั้ง 3) เทอมที่เป็นเทอมกระจายในข้อสรุปต้องเป็นเทอมกระจายในข้ออ้างด้วย 4) การอ้างเหตุผลครั้งหนึ่ง ข้ออ้างจะปฏิเสธทั้ง 2 ข้อไม่ได้ 5) ถ้ามีข้ออ้างข้อใดข้อหนึ่งปฏิเสธ ข้อสรุปต้องเป็นประโยคปฏิเสธด้วย โดยตรรกบทหนึ่งจะมี 3 ญัตติที่สนับสนุนกันและต้องสอดคล้องกับกฎเหล่านี้จึงสมเหตุสมผล ตรรกบทจะมี 4 แบบผัง แต่ละแบบผังกระจายได้ 64 รูปลักษณ์ ตามการกระจายของญัตติทั้ง 4 คือ A-E-I-O และเมื่อนำมากระจายร่วมกับแบบผังทั้ง 4 จะได้ 256 รูปลักษณ์ ($64 \times 4 = 256$) ทั้ง 256 นี้จะสมเหตุสมผลเพียง 19 รูปลักษณ์เท่านั้นและจะมีชื่อเรียกเฉพาะ เช่น BARBARA ซึ่งเป็นรูปลักษณ์ในแบบผังที่ 1 ที่ประกอบด้วยญัตติ A-A-A รูปลักษณ์ BARBARA นี้ เซอร์บัตสกี (Stcherbatsky, 1984) กล่าวในหนังสือ Buddhist Logic Vol. I ว่า มีลักษณะสมเหตุสมผลที่แท้จริง นอกนั้นมีลักษณะซับซ้อนเมื่อต้องสับเปลี่ยนเป็นรูปลักษณ์อื่น แม้บางตำราจำแนกไว้เป็น 24 รูปลักษณ์ และนักตรรกศาสตร์บางกลุ่ม เช่น โคปีและคณะ (Copi, Cohen & McMahon, 2014) จะตัดเหลือเพียง 15 รูปลักษณ์เท่านั้นที่ได้มาตรฐาน แต่ทัศนะของเซอร์บัตสกียืนยันว่า มีเพียง BARBARA ที่สมเหตุสมผล

ส่วนความสมเหตุสมผลของวิธีอุปนัยเกี่ยวข้องกับความน่าเชื่อถือที่เกิดจากประสบการณ์ในเรื่องนั้น ๆ ซึ่งกิริติ บุญเจือ (2542) เรียกว่า การปักใจ (Assent) แต่การปักใจก็เป็นเพียงความน่าจะเป็นเท่านั้น ซึ่งแตกต่างกับความสมเหตุสมผลของวิธีนิรนัยที่มีความแน่นอน ความสมเหตุสมผลของวิธีอุปนัยจึงเป็นความชัดเจนที่ยอมรับร่วมกันได้บนพื้นฐานของข้อมูลเชิงประจักษ์ที่พอจะรับรู้ แม้วิธีอุปนัยของเบคอนที่เรียกว่า วิธีอุปนัยโดยการคัดออก และวิธีการของมิลล์ที่เสนอวิธียืนยันความสมเหตุสมผลที่เรียกว่า The Four Methods of Experimental Inquiry (กิริติ บุญเจือ, 2542) ก็ยังไม่มีความแน่ชัด จึงสรุปได้ว่า ความสมเหตุสมผลของวิธีนิรนัย คือ การสร้างข้อสรุปที่แน่นอน แต่บางครั้งข้อสรุปก็ยังคงคลุมเครือและวนอยู่ในข้ออ้างเดิม จึงถามมองว่า ไม่สมเหตุสมผล ขณะที่วิธีอุปนัยมีความสมเหตุสมผลในแง่ปักใจเชื่อประสบการณ์ แต่ข้อบกพร่อง คือ การสรุปจากข้อมูลที่ไม่เพียงพอ ไม่ให้ความสำคัญกับตัวเลือก ด่วนสรุปเร็วเกินไป และอ้างเหตุผลผิดว่า ต้องสรุปเป็นอย่างนั้นเสมอไป

2. การวิเคราะห์แนวคิดตรรกศาสตร์ในคัมภีร์พระสูตรต้นตปิฎก ประเด็นที่น่าสนใจมี 2 ลักษณะ คือ

1) แนวคิดตรรกศาสตร์ที่ปรากฏในพระสูตรโดยตรง แนวคิดนี้มีท่าทีปฏิเสธตรรกะ ดังนี้ (1) ท่าทีเชิงปฏิเสธเพราะไม่สามารถปฏิบัติตามแล้วบรรลุธรรมได้ พบตัวอย่างจากอาชายนสูตร กาลามสูตรและอัปณิชาตสิก ซึ่งเป็นการเข้าใจหลักธรรมด้วยความนึกคิดที่ยังเจือด้วยกิเลส ในพระสูตรเหล่านี้สื่อให้เห็นแนวคิดตรรกศาสตร์ที่ไม่ได้สนับสนุนให้เกิดการปฏิบัติเพื่อละความโลภ โกรธ หลงแต่อย่างใด (2) ท่าทีเชิงปฏิเสธเพราะไม่สามารถทำให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องได้ ข้อนี้นุ่งถึงกลุ่มมิฉชาติภูมิจิตและลัทธิตรรกะ โดยพรหมชาลสูตรระบุชัดว่า ทิณฺฐิ 62 เป็น

มิจฉาทิฏฐิ และจำแนกเป็นลัทธิตรรกะ 4 กลุ่มโดยตรง ซึ่งขยติลเลเก (2556) มองว่า บางลัทธิตรรกะเป็นนักจารีตนิยม (มุขปาฐะ) ลัทธิการระลึกชาติ (ชาติสสโร) โยคี (ลาภี) หรือนักอเหตุกวาท (สุทตถกโก) ส่วนสันตทสูตรระบุถึงลัทธิตรรกะ (ตถก) ว่า เป็นนักปฏิบัติไม่น่าพอใจ ซึ่งขยติลเลเกเรียกว่า กลุ่มเหตุผลล้น แต่ที่น่าสังเกต คือ ลัทธิตรรกะในสันตทสูตรไม่ได้เป็นกลุ่มมิจฉาทิฏฐิเหมือนในพรหมชาลสูตร ซึ่งคณะผู้วิจัยมองว่า ในสันตทสูตรคงเป็นเพียงกลุ่มที่ชอบใช้เหตุผลทั่วไป แต่ยังไม่ถึงขั้นเห็นผิดแบบมิจฉาทิฏฐิ

2) แนวคิดการใช้เหตุผลในพระสูตรที่สอดคล้องกับตรรกศาสตร์ตะวันตก ในที่นี้ ขออภิปรายผลเฉพาะวิธีนินยเท่านั้น ในอภยราชกุมารสูตรพบประเด็นปัญหาแบบกลืนไม่เข้าคายไม่ออก (Dilemma) เหมือนคำถามคลาสสิกของฟิลิปา ฟุต ที่ว่าด้วยเรื่อง The Trolley Problem (ปัญหาหารถราง) เนื่องจากพระอภยราชกุมารและนิครนถ์นาฏบุตรตั้งข้อสมมติฐานที่เป็นการเล่นแฉกทั้งสองข้อ คือ (1) หากพระพุทเจ้ายอมรับว่า ตรัสวาจาไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจ พระพุทเจ้าก็ไม่ต่างกับปุถุชนที่กล่าววาจาในลักษณะนี้เหมือนกัน (2) หากพระพุทเจ้าปฏิเสธว่า ตรัสวาจาไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจ แล้วเพราะเหตุใดเล่าพระพุทเจ้าจึงตรัสวาจาทำให้พระเทวทัตเสียใจ การเล่นแฉกในลักษณะนี้สอดคล้องกับแนวคิดของกิริติ บุญเจือ (2550) ที่เสนอการเล่นแฉกแบบปฏิปท (Contradictory Dilemma) ว่า เป็นการเล่นแฉกที่ผู้อ้างตั้งประเด็นขัดแย้งกันไว้ 2 แฉก โดยที่ทั้งสองแฉกมีข้อสรุปเหมือนกัน คือ สนองความต้องการของผู้อ้างเอง ขณะที่ขยติลเลเก (2556) มองว่า ในอภยราชกุมารสูตรเป็นประเด็นปัญหาที่ว่าด้วย Constructive Dilemma (การเลือกยืนยันทัวหน้าหรือสองประเด็นเชิงสร้างสรรค์) โดยที่ว่า สมมติฐานที่ 1 หากพระพุทเจ้ายอมรับว่า ตรัสวาจาไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจ (p) พระพุทเจ้าก็ไม่ต่างกับปุถุชนที่กล่าววาจาในลักษณะนี้ (q) เหมือนกัน เป็นการทลายชื่อเสียงพระพุทเจ้า ส่วนสมมติฐานที่ 2 หากพระพุทเจ้าปฏิเสธว่า ตรัสวาจาไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจ (r) แล้วเพราะเหตุใดเล่าพระพุทเจ้าจึงตรัสวาจาทำให้พระเทวทัตเสียใจ (s) เป็นลักษณะเหมือนพระพุทเจ้ามีข้อผิดพลาด ซึ่งการตั้งสมมติฐานทั้งสองข้อนี้เป็นเงื่อนไขของพระอภยราชกุมารที่ตรงกับกฎตรรกศาสตร์สัญลักษณ์ที่ชื่อว่า Constructive Dilemma (C.D.) โดยมีสัญลักษณ์ คือ $(p \supset q) \cdot (r \supset s), p \vee r, \therefore q \vee s$ (Stebbing, 1942) สัญลักษณ์นี้ถอดเป็นข้อความได้ ดังนี้

$(p \supset q)$ หากพระพุทเจ้ายอมรับว่า ตรัสวาจาไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจ (p) พระพุทเจ้าก็ไม่ต่างกับปุถุชน (เป็นปุถุชน) ที่กล่าววาจาในลักษณะนี้เหมือนกัน (q) และ

$(r \supset s)$ หากพระพุทเจ้าปฏิเสธว่า ตรัสวาจาไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจ (r) แล้วเพราะเหตุใดเล่าพระพุทเจ้าจึงตรัสวาจา (ก็ยังตรัสวาจา) ทำให้พระเทวทัตเสียใจ (s)

$p \vee r$ พระพุทเจ้ายอมรับว่า ตรัสวาจาไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจ (p) หรือปฏิเสธการตรัสดังกล่าว (r) อย่างใดอย่างหนึ่ง

$\therefore q \vee s$ ดังนั้น พระพุทเจ้าก็ไม่ต่างกับปุถุชน (เป็นปุถุชน) (q) หรือไม่ก็เป็นผู้ทำให้พระเทวทัตเสียใจ (s)

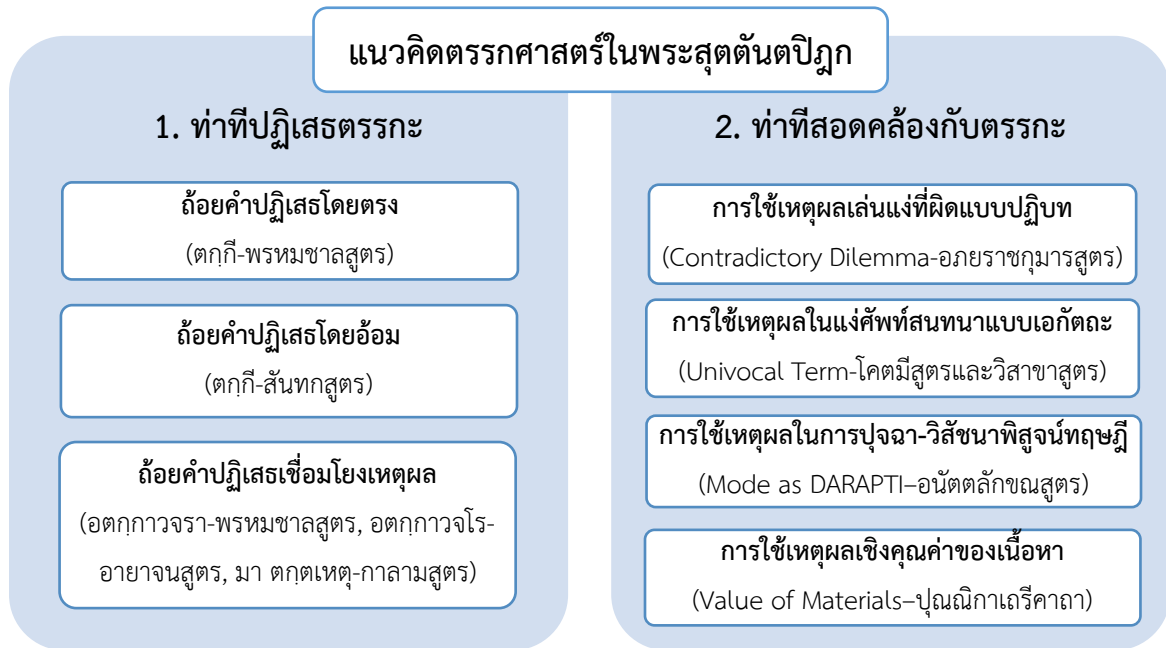
จะเห็นว่า การอ้างเหตุผลของพระอภยราชกุมารมีข้อสรุป คือ ทำให้พระพุทเจ้าเสียหายทั้งสิ้น แม้กฎนี้พิสูจน์ได้อย่างสมเหตุสมผล แต่เป็นปัญหาเล่นแฉกที่ผิดแบบปฏิปท จึงเป็นเหตุผลวิบัติทางเนื้อหา อย่างไรก็ตาม เมื่อ

พระอภัยราชกุมารได้สนทนากับพระพุทเจ้า กลับกลายเป็นว่า สิ่งที่พระพุทเจ้าตรัสตอบพระอภัยราชกุมารไม่ตรงตามข้อสมมติฐานทั้งสองที่คาดการณ์ไว้ และเป็นการตรัสตอบในลักษณะเล่นแง่แบบขัดแย้ง (Contrary Dilemma) กับข้ออ้างของพระอภัยราชกุมารที่ตั้งไว้ตอนต้น ฉะนั้น ประเด็นปัญหาที่ไม่น่าเข้าค่ายไม่ออกสำหรับพระพุทเจ้าจึงหมดไป และการตรัสตอบนั้นก็สร้างความเลื่อมใสแก่พระอภัยราชกุมารในเวลาต่อมา

3. การนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับตรรกศาสตร์ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก ประเด็นที่น่าสนใจมี 2 ลักษณะ คือ 1) ท่าทีการปฏิเสธตรรกศาสตร์ที่ปรากฏในพระสูตร เป็นพระสูตรที่มองตรรกศาสตร์ในเชิงลบและแสดงลัทธิตรรกะกลุ่มต่าง ๆ แต่พระสูตรในข้อนี้ยังไม่เห็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างกัน (ชื่อเดียวกัน) ในแง่ของชื่อลัทธิตรรกะ ในข้อนี้จะพบคำว่า ตกก็ ในพรหมชาลสูตร ซึ่งเป็นลัทธิตรรกะที่เป็นมิจฉาทิฎฐิโดยตรง ส่วนในสันทกสูตรยังกล่าวไม่ได้ว่า เป็นมิจฉาทิฎฐิหรือไม่ เพียงแต่ระบุไว้ว่า ไม่ใช่ลัทธิการประพจน์พหุพจน์ สำหรับลัทธิตรรกะในอปนิสชาดกไม่ได้ระบุชื่อกลุ่มไว้ แต่กล่าวโดยรวมว่า เป็นกลุ่มที่ปฏิบัติผิด ซึ่งอาจสงเคราะห์เข้ากับลัทธิตรรกะในสันทกสูตรมากกว่าที่จะเป็นลัทธิในพรหมชาลสูตร ส่วนกาลามสูตรไม่ได้กล่าวถึงลัทธิตรรกะไว้แต่อย่างใด การใช้เหตุผลในกาลามสูตรนี้ สุเขวัน พลอยชุม (2558) เรียกว่า การใช้เหตุผลเชิงตรวจสอบ เจริญเทียบเคียง หรือ เจริญคุณค่า หากพิจารณาตามแนวคิดของชยติลเลเก (2556) จะพบว่า มา ตกก็ เหตุ จัดเป็นข้อหลักในกลุ่มเหตุผลนิยม ขณะที่ชูมันน์ (Schumann, 2019) เห็นว่า หลักกาลามสูตรมีลักษณะคล้ายแนวคิดรูปเคารพ 4 ของเบคอน ซึ่งครอบคลุมธรรมชาติของมนุษย์ 2) การใช้เหตุผลในพระสูตรที่สอดคล้องกับตรรกศาสตร์ตะวันตก เป็นพระสูตรที่ไม่ปรากฏคำว่า ตรรกะ ในเนื้อหา แต่ปรากฏการใช้ความคิดในเชิงตรรกะอยู่มาก แม้พุทธปรัชญาจะมีท่าทีการปฏิเสธตรรกศาสตร์ก็ตาม แต่ทว่าพุทธปรัชญาก็ไม่ปฏิเสธว่า มนุษย์ไม่คิดแบบตรรกะ การคิดอย่างมีเหตุผลของมนุษย์นี้ วิทยา ศักยาภินันท์ (2548) เรียกว่า เป็นเหตุผลที่เกิดจากข้อแย้ง (นิรนัย) และจากประสบการณ์ (อุปนัย) ในที่นี้ ขออภิปรายผลเฉพาะวิธีนิรนัย ดังนี้ (1) อภัยราชกุมารสูตร ในมัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล: 20/91-96/191-197) เป็นพระสูตรที่กล่าวถึงการเล่นแง่ที่ผิดแบบปฏิบัติและเป็นคำตอบที่เกิดจากการคิดวางแผนไว้ฝ่ายเดียว สิ่งที่พระอภัยราชกุมารถามพระพุทเจ้าจึงมีเนื้อหาในเชิงเล่นแง่ที่ไม่ถูกต้อง ส่วนการตรัสตอบของพระพุทเจ้าเองเป็นการเล่นแง่แบบขัดแย้งเพื่อแก้คืนพระอภัยราชกุมาร และตรัสตอบด้วยการแย้งคำถามในเชิงวิภาษวิทยากรณีปัญหา โดยยกเกณฑ์การตรัสจากทั้ง 6 ลักษณะมาเป็นคำตอบอย่างละเอียด (2) โคตมสูตร ในสังยุตตนิกาย สคาถวรรค (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล: 25/528-530/77-78) พระพุทเจ้าทรงแสดงอุบายการสอนพระกิสาคโคตมิเถรีให้เข้าใจคำว่า ความตาย ในลักษณะเอ็กต์คัพพ์ เมื่อพระนางเข้าใจการสูญเสียบุตรจึงเข้าใจความรู้สึกละแวกของคำว่า ความตาย โดยเป้าหมายไม่ได้อยู่ที่การหายารักษาบุตรให้ฟื้น แต่เพื่อสอนธรรมแก่พระกิสาคโคตมิเถรี ดังที่สิทธิ บุตรอินทร์ (2556) เห็นว่า วิธีที่พระพุทเจ้าทรงสอนพระกิสาคโคตมิเถรีก็เพื่อรักษาใจของพระกิสาคโคตมิ เนื่องจากนางมีความเชื่อแบบลัทธิสัสสตทิฎฐิ (อมตนิยม) ตามปรัชญาพราหมณ์-ฮินดูมาก่อนจึงไม่เข้าใจสัจธรรมในเรื่องความตาย (3) อนัตตลักขณสูตร ในสังยุตตนิกาย ขันธวารวรรค (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล: 27/127-130/137-141) เป็นพระสูตรที่สื่อสารแบบถาม-ตอบเพื่อให้เห็นความ

ไม่ใช่ตัวตน (อนัตตา) โดยบทสนทนาเริ่มจากการถามสภาวะมีตัวตน (อนัตตา) ก่อน ต่อด้วยความไม่เที่ยง (อนิจจัง) จากนั้น จึงถามสภาพที่ทนได้ยาก (ทุกขัง) เพื่อปูพื้นคำถามให้ยอมรับหลักการสากลของทฤษฎีซึ่งเป็นข้ออ้างหลัก จากนั้น ตามด้วยข้ออ้างรอง คือ คำถามเกี่ยวกับอนิจจังและทุกขัง เมื่อยอมรับข้ออ้างทั้งสองแล้วจึงสรุปเป็นทฤษฎี อนัตตาว่า อนิจจังและทุกขังก็เป็นอนัตตาด้วย คณะผู้วิจัยมองว่า การสนทนาในอนัตตลักษณ์สูตรเป็นการยืนยันสังขารธรรม (ทฤษฎีอนัตตา) ที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้มาแล้วให้สาวกรู้ตาม (4) วิสาขาสสูตร ในขุททกนิกาย อุทาน (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล: 44/176/732-734) เป็นอุบายการสอนที่คล้ายการอ้างเหตุผลในกถาวัตถุที่มีการตั้งคำถามนำ (ปุจฉา) การตั้งประเด็นจากคำถามนำ (ฐปนา) การชี้แนะให้ยอมรับ (ปาปนา) การยกให้เห็นความขัดแย้งในตนเอง (โรปนา) ดังที่ณัฐวุฒิ แฉ่งสูงเนิน (2553) เห็นว่า การใช้เหตุผลในกถาวัตถุเป็นวิธีนัยหลายประเภท แต่ในกถาวัตถุเกิดจากการใช้คำหลายนัยจึงเกิดการโต้ว่าทะระหว่างสกวาทีกัปปรวาทิ ขณะที่วิสาขาสสูตรเป็นการสอนธรรมมากกว่าเป็นการโต้ว่าทะ (5) ปุณณิกาเถรีคาถา ในขุททกนิกาย เถรีคาถา (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล: 54/466/353-364) เป็นแนวคิดที่แย้งคำสอนในปรัชญาพราหมณ์-ฮินดูและเสนอแนวคิดการเป็นพราหมณ์ในทัศนะพุทธปรัชญา คือ การบรรลุธรรม อันเป็นการยืนยันแนวคิดที่ถูกต้องว่า การพ้นจากบาปไม่ใช่เพราะการอาบน้ำล้างบาปเหมือนที่พราหมณ์ทำกัน การใช้เหตุผลในลักษณะนี้ วิทยา ศักยาภินันท์ (2548) มองว่าเป็นระเบียบวิธีคิดที่ทำให้เกิดข้อแย้ง แต่ก็อาจประกอบด้วยอุกุศลได้ เหตุนี้ วิทยา ศักยาภินันท์ จึงอธิบายว่า พุทธปรัชญาให้ความสำคัญแก่สัมมาสังกัปปะ 3 คือ 1) เนกขัมมสังกัปปะ 2) อพยาบาทสังกัปปะ 3) อวิหิงสาสังกัปปะ (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล: 22/262/323) ตรรกศาสตร์ในปุณณิกาเถรีคาถาจึงประกอบด้วยสัมมาสังกัปปะที่เป็นกุศล คือ การคิดอย่างรู้ผิด-ถูก ชั่ว-ดี ซึ่งมีความหมายเชิงคุณค่าที่ตรงกับคำว่า สัมมา (Right) มากกว่าคำว่า จริงหรือเท็จ (True or False) ในตรรกศาสตร์ทั่วไป

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 แนวคิดตรรกศาสตร์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระสูตรตันตปิฎก

จากภาพนี้ชี้ให้เห็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการวิจัยซึ่งพบประเด็นสำคัญ 2 ลักษณะ คือ

ลักษณะที่ 1 ท่าทีการปฏิเสธตรรกศาสตร์ในคัมภีร์พระสูตรตันตปิฎกซึ่งมีลักษณะเชิงลบ โดยจำแนกเป็น 3 ประการ คือ (1) ถ้อยคำปฏิเสธที่ระบุถึงกลุ่มลัทธิตรรกะโดยตรง ดังคำว่า ตถกั ในพรหมชาลสูตร (2) ถ้อยคำปฏิเสธที่ระบุถึงกลุ่มลัทธิตรรกะโดยอ้อม ดังคำว่า ตถกั ในสันทกสูตร และคำว่า ตถกิกา ในอปัณณกชาดก (3) ถ้อยคำปฏิเสธที่ระบุถึงความเชื่อมโยงเหตุผลของการใช้ตรรกะ ดังคำว่า อตถกาวจรา ในพรหมชาลสูตร คำว่า อตถกาวจโร ในอายาจนสูตร และคำว่า มา ตกตเหตุ ในกาลามสูตร

ลักษณะที่ 2 ท่าทีความสอดคล้องของพระสูตรกับตรรกศาสตร์ตะวันตก ซึ่งทำให้เห็นตรรกศาสตร์เชิงพุทธที่โดดเด่นด้านตรรกศาสตร์เนื้อหา คือ (1) การใช้เหตุผลเล่นแง่ที่ผิดแบบปฏิบัติ อันเป็นตรรกวิบัติในอภยราชกุมารสูตร (2) การใช้เหตุผลในแง่ศัพท์สนทนาแบบเอกัตถะเพื่ออธิบายคำว่า ความตาย ในโคตมีสูตรและวิสาขาสสูตร เพื่อให้เข้าใจความหมายตรงกันคล้ายการอ้างเหตุผลในกถาวัตถุ (3) การใช้เหตุผลในการปฐกษา-วิสันนาพิสุจน์ทฤษฎีในอนัตตลักขณสูตรในรูปลักษณะที่ว่า DARAPTI (A-A-I) เพื่อพิสูจน์ความจริงของทฤษฎีอนัตตา (4) การใช้เหตุผลเชิงคุณค่าของเนื้อหา ดังจะเห็นในปุนณิกาเถรีคาถาซึ่งโต้แย้งความเชื่อการล้างบาปในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เพราะเป็นตรรกศาสตร์เชิงคุณค่าของคำว่า กุศลกรรมหรือความดี-ชั่ว มากกว่าคำว่า จริงหรือเท็จ

สรุป

จากที่กล่าวมาตามวัตถุประสงค์การวิจัยทั้งสามข้อ โดยภาพรวมพบว่า 1) แนวคิดตรรกศาสตร์ทั่วไป จำแนกเป็น 2 แบบ แต่มีพัฒนาการทางตรรกศาสตร์ในหลายลักษณะ คือ ปฏิทรรศน์ วิชาวิธี วิธีนินัย วิธีอุปนัย วิธีการของมิลล์ กฎปฏิบัติพัฒนาการ และตรรกศาสตร์สัญลักษณ์ 2) การวิเคราะห์แนวคิดตรรกศาสตร์ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎกวิเคราะห์เป็น 2 แนวคิดหลัก คือ (1) แนวคิดตรรกศาสตร์ที่ปรากฏในพระสูตรโดยตรง โดยมีคำว่า ตรรกะ ปรากฏอยู่ และมีท่าทีเชิงปฏิเสธตรรกะ ดังปรากฏในพรหมชาลสูตร สันทกสูตร อายาจนสูตร กาลามสูตร และอปินณกชาดก (2) แนวคิดการใช้เหตุผลในพระสูตรที่สอดคล้องกับตรรกศาสตร์ตะวันตก ดังจะเห็นในอภยราชกุมารสูตร โคตมสูตร อนัตตลักษณะสูตร วิชาชาสูตร และปุนณิกาเถรีคาถา 3) การนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับตรรกศาสตร์ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎกพบประเด็นสำคัญ 2 ลักษณะ คือ 1) ท่าทีการปฏิเสธตรรกศาสตร์ที่ปรากฏในพระสูตรตามลักษณะและความหมายของคำว่า อตถกาวจรา, อตถกาวจโร, ตถกั, มา ตถกเหตุ, ตถกิกาทิสะท้อนให้เห็นลัทธิตรรกะในพระสุตตันตปิฎก องค์ความรู้ของการปฏิเสธตรรกะมี 3 ประเด็น คือ (1) ถ้อยคำปฏิเสธที่ระบุถึงกลุ่มลัทธิตรรกะโดยตรง (2) ถ้อยคำปฏิเสธที่ระบุถึงกลุ่มลัทธิตรรกะโดยอ้อม (3) ถ้อยคำปฏิเสธที่ระบุถึงความเชื่อมโยงเหตุผลของการใช้ตรรกะ 2) การใช้เหตุผลในพระสูตรที่สอดคล้องกับตรรกศาสตร์ตะวันตก ดังปรากฏในอภยราชกุมารสูตรที่เป็นการเล่นแง่ที่ผิดแบบปฏิบัตของพระอภัยราชกุมาร โคตมสูตรเป็นการแสดงอุปมาการสอนพระภิกษุโคตมเถรีให้เข้าใจความหมายของความตายแบบเอกัตถศัพท์ อนัตตลักษณะสูตรแสดงการสื่อสารในลักษณะถาม-ตอบ เพื่อให้เห็นความหมายของทฤษฎีอนัตตา วิชาชาสูตรเป็นกุศโลบายอ้างเหตุผลเหมือนกลาวัตถุด้วยการตั้งปุจฉา ฐปนา ปาปนา และโรปนา เพื่ออธิบายความหมายของการใช้ศัพท์ให้ตรงกัน และปุนณิกาเถรีคาถาเป็นการใช้เหตุผลเชิงคุณค่าของเนื้อหาเพื่อล้างคำสอนในปรัชญาพราหมณ์-ฮินดู

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากผลการวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์คัมภีร์และหลักคำสอนอย่างมีเหตุผล โดยเฉพาะสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษาที่เปิดสอนวิชาตรรกศาสตร์เชิงพุทธ สามารถนำองค์ความรู้นี้ไปประยุกต์ใช้ในรายวิชาได้ รวมถึงสำนักเรียน โรงเรียนพระปริยัติธรรมสามารถนำผลการวิจัยนี้ไปต่อยอดความรู้ได้

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ด้านการศึกษาต่อยอดพระสูตร จากการศึกษาอย่างละเอียดพบว่า พระสูตรที่ศึกษาในงานวิจัยนี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของการศึกษาแนวคิดเชิงตรรกะในคัมภีร์พุทธปรัชญา เนื่องจากยังมีพระสูตรหลายแห่งที่อธิบายคำสอนในเชิงตรรกศาสตร์ เช่น ปาสาทิกสูตร จูฬสังกาสสูตร ทีฆนขสูตร สังคารวสูตร

2.2 ด้านการศึกษาคัมภีร์เชิงลึก ควรศึกษาแนวคิดตรรกศาสตร์ที่ครอบคลุมพระวินัยปิฎกและพระอภิธรรมปิฎก โดยเฉพาะกถาวัตถุในพระอภิธรรมปิฎกที่อธิบายแนวคิดพุทธปรัชญาในสมัยสังคายนาครั้งที่ 3 อย่างลึกซึ้ง รวมถึงคัมภีร์อื่น เช่น วิสุทธิมรรค วิมุตติมรรค มลिनทปัญหา เนตติปกรณ์ เปฏโปกเทศ

2.3 ด้านการศึกษาเปรียบเทียบ การศึกษาในครั้งนี้เป็นการวิเคราะห์เนื้อหาตามที่ปรากฏในแต่ละพระสูตรเท่านั้น แต่ไม่ได้ศึกษาเปรียบเทียบเนื้อหาว่า สนับสนุนหรือย้อนแย้งกันหรือไม่ การศึกษาครั้งต่อไปจึงควรมุ่งศึกษาเปรียบเทียบให้เห็นมุมมองของพระสูตรเพื่อให้เห็นตรรกศาสตร์เชิงพุทธที่เป็นอัตลักษณ์ในแต่ละพระสูตร

บรรณานุกรม

- กীরติ บุญเจือ. (2542). *ตรรกวิทยาทั่วไป*. พิมพ์ครั้งที่ 17. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- กীরติ บุญเจือ. (2550). *ตรรกวิทยาและตรรกวิทยาสัญลักษณ์เบื้องต้น*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จำนงค์ ทองประเสริฐ. (2548). *ตรรกศาสตร์: ศิลปะแห่งการนิยามความหมายและการให้เหตุผล*. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ชยติลเลเก, เค. เอ็น. (เขียน). สมหวัง แก้วสุฟอง (แปล). (2556). *พุทธญาณวิทยา*. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ณัฐวุฒิ แจ่มสูงเนิน. (2553). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องการอ้างเหตุผลในคัมภีร์กถาวัตถุ*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาปรัชญาคณะศิลปศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระยาไพศาลศิลปสาทร. (2543). *ตรรกวิทยา*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2556). *มลินทปัญหา ฉบับแปลในมหามกุฏราชวิทยาลัย*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2557). *พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล เล่ม 11, 20, 22, 25, 27, 34, 44, 54, 55*. พิมพ์ครั้งที่ 9. นครปฐม: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- วศิน อินทสระ. (2548). *ตรรกศาสตร์พุทธศาสนา*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ธรรมดา.
- วิทยา ศักยภินันท์. (2548). พระพุทธศาสนากับตรรกศาสตร์: มนุษย์ควรคิดอะไรและมนุษย์คิดอย่างไร. *วารสารมนุษยศาสตร์*. 13, 11-20.
- ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี และธณิกานต์ วรธรรมานนท์. (2564). การวิเคราะห์มลินทปัญหา. *วารสารพุทธศิลปกรรม*. 4(1), 1-31.
- สิทธิ บุตรอินทร์. (2556). พุทธตรรกศาสตร์. *วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*. 20(3), 9-30.
- สุเชาว์ พลอยชุม. (2558). การใช้เหตุผลในพุทธปรัชญาเถรวาท. *วารสารบัณฑิตศาสตร์ มจร.* 13(1), 23-35.

- Chakraborti, C. (2006). *Logic: Informal, Symbolic, and Inductive*. New Delhi: Prentice-Hall of India Pvt.
- Copi, I. M., Cohen, C. & McMahon, K. (2014). *Introduction to Logic*. 14thed.. Harlow: Pearson Education Limited.
- Schumann, A. (2019). On the Origin of Indian Logic from the Viewpoint of the Pali Canon. *Logica Universalis*. (13), 347–393.
- Stcherbatsky, F. T. (1984). *Buddhist Logic Vol. I*. New Delhi: Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd.
- Stebbing, L. S. (1942). *A Modern Introduction to Logic*. 3rded. London: Methuen & Co. Ltd.

วิเคราะห์การอธิบายความพระพุทธรูปในอัมมปัทฏฐกถา ยมกวรรค
ตามหลักจตุพยุหหาระในคัมภีร์เนตติปกรณ์

An Analysis of Dhammapadatthakatha Yamaka Vagga by
Catubayuhahara Based on Nettipakarana

¹พระมหาอาทิตย์ อาทิตตเมธี และ ²พระมหาสมเกียรติ กิตติโสภี

¹Phramaha Aditya Adittamedhi and ²PhraMaha Somkiat Kittisophi

¹วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย

¹Palisuksa Phutthakos Campus Nakhon Pathom, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

²วัดโพธิ์งาม จังหวัดชัยนาท

²Wat Pho Ngam, Chainat Province

¹Corresponding Author's Email: Aethit0882811191@Gmail.com

Received: August 22, 2024; **Revised:** December 16, 2024; **Accepted:** December 16, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาพระพุทธรูปในอัมมปัทฏฐกถา ยมกวรรค 2) เพื่อศึกษาหลักจตุพยุหหาระในคัมภีร์เนตติปกรณ์ 3) เพื่อวิเคราะห์การอธิบายความพระพุทธรูปในอัมมปัทฏฐกถา ยมกวรรค ตามหลักจตุพยุหหาระในคัมภีร์เนตติปกรณ์ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพด้านเอกสาร วิเคราะห์การอธิบายความพระพุทธรูปในอัมมปัทฏฐกถา ยมกวรรค ตามหลักจตุพยุหหาระในคัมภีร์เนตติปกรณ์ ผลการวิจัยพบว่า 1) พระพุทธรูปในอัมมปัทฏฐกถา ยมกวรรค รจนาโดยพระพุทโธสาจารย์ราวพุทธศตวรรษที่ 9 มีทั้งหมด 14 เรื่อง 9 หมวดธรรม โดยจัดธรรมที่เป็นคู่มีเนื้อหาตรงกันข้ามกันไว้ในหมวดเดียวกัน เช่น ความคิดชั่ว กับ ความคิดดี ในแต่ละเรื่องมีโครงสร้าง 6 โครงสร้าง ได้แก่ 1.อารัมภกถา 2.ปัจจุบันวัตถุ 3.อดีตวัตถุ 4.คาถา 5.ไวยากรณ์ 6.สรุป 2) หลักจตุพยุหหาระในคัมภีร์เนตติปกรณ์หลักจตุพยุหหาระ เป็นการอธิบายความพระพุทธรูปเพื่อกำจัดความไม่รู้ในพระสัทธรรม เป็นหาระที่ 6 ในทั้ง 16 หาระในคัมภีร์เนตติปกรณ์ซึ่งรจนาโดยพระมหากัจจายนเถระผู้เป็นพุทธสาวกมีหลักการ 4 หลักการ ได้แก่ 1. เนรุตตะ การนำบทบาลีมาตั้งรูปวิเคราะห์เพื่อหาความหมาย 2. อธิปายะ แสดงจุดมุ่งหมายในการตรัสพระพุทธรูป 3. เทสนานิทาน แสดงเหตุของการตรัสพระพุทธรูป 4. ปุพพาปราณสนธิ แสดงการเชื่อมโยงข้างหน้ากับข้างหลัง 3) วิเคราะห์การอธิบายความพระพุทธรูปในอัมมปัทฏฐกถา ยมกวรรค ตามหลักจตุพยุหหาระในคัมภีร์เนตติปกรณ์ ทำให้สามารถเข้าใจถึงความหมายที่แท้จริงของบทบาลีพุทธรูปในแต่ละเรื่องด้วยหลักเนรุตตะสามารถทราบถึงจุดมุ่งหมายและเหตุของการตรัสพระพุทธรูปด้วยหลักอธิปายะและหลักเทสนานิทาน และสามารถเชื่อมโยงพระพุทธรูปข้างหน้ากับข้างหลังได้

คำสำคัญ: อัมมปัทฏฐกถา; ยมกวรรค; จตุพยุหหาระ

Abstract

This research article has the objective 1) To study the Buddha's words in the Dhammapadaṭṭhakathā, Yamakavagga. 2) To study the principle of the fourfold method of analysis (cattāropāya) in the Nettippakaraṇa. 3) To analyze the explanation of the Buddha's words in the Dhammapadaṭṭhakathā, Yamakavagga, according to the principle of the fourfold method of analysis in the Nettippakaraṇa. This research is a qualitative documentary research. The research results found that 1) the Dhammapadaṭṭhakathā Yamakavagga, composed by Buddhaghosa around the 9th Buddhist century, contains 14 stories and 9 categories of Dharma. Opposing pairs of Dharma, such as evil thoughts and good thoughts, are placed in the same category. Each story has 6 structures: 1. Introduction, 2. Present subject, 3. Past subject, 4. Verse, 5. Grammar, and 6. Conclusion. 2) The Fourfold Exposition (Catuppūyyaha) in Nettippakaraṇa is a method of explaining the Buddha's teachings to eliminate ignorance of the Dharma. It is the 6th of the 16 expositions in the Nettippakaraṇa, composed by the Buddha's disciple, Mahākaccāyana. This method has 4 principles: 1. Nirutti: analyzing the Pali text to find its meaning, 2. Adhippaya: indicating the purpose of the Buddha's statement, 3. Teśnānitāna: explaining the reason for the Buddha's statement, and 4. Puppāparānusandhi: connecting the preceding and following parts. 3) Analyzing the explanations of the Dhammapadaṭṭhakathā Yamakavagga using the Fourfold Exposition in Nettippakaraṇa allows us to understand the true meaning of each Pali verse through the principle of Nirutti. We can also understand the purpose and reason for the Buddha's statements through Adhippaya and Teśnānitāna, and we can connect the preceding and following verses.

Keywords: Dhammapada-atthakatha; Yamaka Vagga; Catubbyuhahara

บทนำ

หลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้หลักธรรมอันประเสริฐหรืออริยสัจสี่ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และ มรรคซึ่งเป็นความจริงอันประเสริฐ ทำให้ผู้ที่ได้ศึกษาเข้าใจในหลักอริยสัจสี่ทั้งสี่แล้ว สามารถยกระดับจาก ปุถุชนเป็น พระอริยะได้ เจ็ดวันหลังจากที่ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว ขณะประทับอยู่ที่ต้นอชปาลนิโครธ ทรง เกิดความปริวิตกว่า “อริโค โข มยา ยมโม คมภิโร ทุกฺทโส ทฺรฺนุโพโส สนโต ปณฺโณ อตฺถกาวโร นิบุโณ ปณฺ จิตฺตเวทนีโย” (พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: วิมพา.(บาลี); 1/6-7) พระสัทธรรมที่พระองค์ตรัส รู้ขึ้นเป็นของลึกซึ้ง ยากที่สรรพสัตว์จะเข้าใจได้ง่าย เป็นสภาวะละเอียดประณีต ไม่ใช่จะนึกคิดอนุมานเอาได้ ทั้งเป็นสภาวะที่คนฉลาดเท่านั้นจะเข้าใจ อีกทั้งหมู่สัตว์เป็นผู้ยินดีในอาลัย จะเข้าใจถึงธรรมเป็นเครื่องระงับ สังขารทั้งปวง เป็นเครื่องสลัดความติดขัดในอุปนิสัยทั้งปวง จนถึงพระนิพพานก็คงจะไม่ง่าย หากพระองค์จะทรง แสดงธรรมให้ผู้รู้เห็นตามคงจะยากทั้งจะเป็นการลำบากเป็นการเบียดเบียนตนเองจึงตัดสินใจไม่แสดง พระธรรมเทศนาโปรดเวไนยสัตว์ เมื่อท้าวสหัมบดีพรหมทราบบว่า หากพระพุทธเจ้าไม่ทรงแสดงธรรมที่พระองค์ ตรัสรู้แก่ชาวโลก ก็จักเป็นความเสื่อม เป็นความพินาศของโลกจึงได้ทูลอ้อนวอนให้พระองค์ทรงแสดงธรรม โปรดเวไนยสัตว์ถึงสามครั้ง โดยให้เหตุผลว่า สัตว์ทั้งหลายผู้เกิดมามีกิเลสในดวงตาน้อยมีอยู่สามารถรู้ถึงธรรม ที่พระองค์ตรัสรู้ได้ และสัตว์เหล่านั้นอาจจะเสียโอกาสที่จะได้รู้ตามเพราะไม่ได้สดับพระธรรมเทศนา (พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: วิมพา.(บาลี); 1/7) พระพุทธเจ้าทรงทราบถึงอภัยราชัยของท้าว สหัมบดีพรหมจึงตรวจดูสัตว์โลกด้วยพุทธจักขุ พิจารณาอุปนิสัยเวไนยสัตว์จึงได้รับคำอาราธนาออกแสดงธรรม เทศนา สาวกกลุ่มแรกที่รับพระธรรมเทศนาก็คือ ปัญจวัคคีย์ ฌ ปาอิสิปตนมฤคทายวัน เมื่อพาราณสี พระองค์

กัตรัสอริยสัจ 4 (พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: วิ.มหา.(บาลี); 1/14) ผลจากพระธรรมเทศนา ท่านโกณฑัญญะสามารถกำหนดรู้อริยสัจ 4 ได้เป็นพระโสดาบันบุคคล ขอบวชในพระพุทธศาสนาทำให้มีพระภิกษุเกิดขึ้นในโลก

ปรากฏว่า ผู้ที่รับฟังพระธรรมเทศนาที่สามารถกำหนดรู้อริยสัจ 4 ได้ก็สามารถเข้าถึงกระแสแห่งอริยบุคคลได้ตามลำดับตั้งแต่พระโสดาบัน เป็นต้นไป พระธรรมที่พระองค์ทรงแสดงล้วนแต่เป็นอริยสัจ 4 ทั้งสิ้น ทั้งปรากฏในรูปคาถาประพันธ์ หรือคำประพันธ์ประเภทร้อยแก้วตามแต่ความเหมาะสมที่พระองค์จะแสดง หรือตามอัธยาศัยของเวไนยสัตว์ที่รับพระธรรมเทศนา ตลอดสี่สิบห้าพรรษาที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศพระศาสนา มีสาวกบริษัทตรัสรู้ตามมากมายทั้งภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา จนเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานก็หาได้ตั้ง พระสาวกรูปหนึ่งรูปใดเป็นหัวหน้าหรือเป็นศาสดาแทนพระองค์ก็หาไม่ได้ ทรงยกเอาธรรมและวินัยที่พระองค์ทรงบัญญัติแสดงไว้แก่พระสาวกทั้งหลายขึ้นเป็นศาสดาแทนพระองค์ (อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: วิ.มหา.อ.(บาลี); 1/6) พระอรหันต์สาวกได้ประชุมกันทำสังคายนาเรียบเรียงพระธรรมวินัยให้เป็นหมวดหมู่เรียกว่าพระไตรปิฎก โดยแยกออกเป็น พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก พระอภิธรรมปิฎก

พระวินัยปิฎก เป็นที่รวบรวมไว้ซึ่งพระพุทธรูปที่ทรงบัญญัติแต่งตั้งขึ้นไว้ด้วยให้เป็นพุทธอาณัติ คือกฎข้อบังคับสำหรับเป็นเครื่องรักษาพุทธบริษัทให้ประพฤติเป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่ทำตนและหมู่คณะให้เกิดความวิปถิหารเดือดร้อน พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ที.ส.(บาลี); 1/(ข)) แยกออกเป็น 5 คัมภีร์ คือ อาทิกัมมิกะ ปาจิตติย มหาวรรค จุลวรรค ปรีวาร (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 2552/11) พระสุตตันตปิฎก เป็นที่รวบรวมไว้ซึ่งพระพุทธรูปที่ทรงแสดงโดยโวหารเทศนาส่วนมาก คือทรงแสดงธรรมอนุโลมคล้ายตามสมมติบัญญัติของชาวโลกหรือเวไนยสัตว์ผู้รองรับพระธรรมเทศนาโดยอุปนิสัยที่แตกต่างกันไปแยกออกเป็น 5 คัมภีร์หรือ 5 นิกาย คือ ทีฆนิกาย มัชฌิมนิกาย สังยุตตนิกาย อังคุตตรนิกาย ขุททกนิกาย พระอภิธรรมปิฎก เป็นที่รวบรวมไว้ซึ่งพระพุทธรูปที่ทรงแสดงไว้โดยปรมาตมเทศนาส่วนมาก โดยทรงแสดงธรรมมุ่งชี้สภาวะ คือความจริงเป็นใหญ่ แยกออกเป็น 7 คัมภีร์ คือ พระสังคณี พระวิภังค์ พระธาตุกถา พระบุคคลบัญญัติ พระกถาวัตถุ พระยมก และพระมหาปฏฐาน

พระพุทธรูปทั้งหมดนั้น เมื่อว่าโดยปิฎก ท่านจัดเป็น 3 ปิฎก คือ วินัยปิฎก สุตตันตปิฎก อภิธรรมปิฎก ดังที่กล่าวมา เมื่อว่าโดยนิกาย ท่านจัดเป็น นิกาย 5 คือ ทีฆนิกาย มัชฌิมนิกาย สังยุตตนิกาย อังคุตตรนิกาย ขุททกนิกาย เมื่อว่าโดยองค์ ท่านจัดเป็น 9 องค์ คือ สุตตะ เคยยะ เวยาकरणะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาตกะ อัပ္พทฐัมมะ และเวทลละ เมื่อว่าโดยธรรมชั้น ท่านจัดเป็น 84,000 ธรรมชั้น แม้จะบัญญัติให้มีชื่อต่างกันเช่นนั้น ก็เป็นเพียงสมมติไปตามโวหารของโลก เพื่อประโยชน์และสะดวกในการเรียกขานตามความประสงค์ของชาวโลกเท่านั้น ส่วนอรรถสาระแห่งพระพุทธรูปนั้น ยังคงความยืนยงประกาศอมตธรรมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มิได้เปลี่ยนแปลงไปตามสมมติตามโวหารของโลก ในนามเหล่านั้นที่นิยมเรียกกันส่วนมากรู้จักกันดีอย่างแพร่หลายในวงพุทธศาสนิกทั่วไปนั้นในนามว่าพระไตรปิฎก

พระธรรมวินัยทั้งหมดเป็นไปเพื่อพระนิพพาน เพื่อทางตรัสรู้คือยกภาวะจากปุถุชนขึ้นสู่ความเป็นอริยบุคคล และทางที่จะขึ้นสู่ความเป็นพระอริยบุคคลได้นั้นก็คือเข้าใจอริยสัจ 4 กำหนดอริยสัจ 4 ได้ จะเห็นได้

จากพระสูตรหลายสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงยกขึ้นแสดงให้เห็นแก่เวไนยสัตว์ฟัง ตรัสคาถาหนึ่งคาถา ผู้ฟังกำหนด อริยสัจ 4 ได้ เข้าถึงกระแสพระอริยบุคคล ในการศึกษาพระพุทธพจน์ให้เข้าใจเข้าถึงอริยสัจ 4 ได้นั้น พระโบราณจารย์ท่านได้วางแบบแผนให้เราได้ศึกษา

พระมหากัจจายนเถระท่านได้แต่งคัมภีร์ที่จะนำเวไนยสัตว์ให้เข้าถึงอริยสัจ 4 เป็นคัมภีร์ที่อธิบายความ พระพุทธพจน์ได้อย่างดี เรียกว่าเนตติปกรณ เป็นคัมภีร์ที่พระสังคิตถิการยยกขึ้นสู่การสังคายนาและพระผู้มีพระภาคทรงอนุโมทนา พระธรรมกถึกได้ใช้เป็นแบบแผนในการอธิบายความพระพุทธพจน์ให้ผู้ฟังได้เข้าใจ อริยสัจ 4 ได้ง่าย โดยเนื้อหาของคัมภีร์แบ่งออกเป็น หาระ 16 นยะ 5 สาสนปฏิฐาน 16 หรือ 28 โดยเฉพาะ จตุพยุหหารซึ่งเป็นหนึ่งในหะระทั้ง 16 ได้แยกอธิบายพระพุทธพจน์ออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ เนรุตตะ การอธิบายความที่มาของบทบาทด้วยหลักไวยากรณ์ อธิปายะ การแสดงความประสงค์หรือจุดมุ่งหมายในการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าแต่ละครั้ง เทสนานิทาน นำเรื่องราวในการแสดงพระธรรมเทศนานั้นมากล่าว โดยอ้างถึงบุคคล สถานที่ บุพพาปราณูสนธิ การเชื่อมโยงพระสูตรหน้ากับพระสูตรหลัง คำหน้ากับคำหลังให้เชื่อมถึงกัน

กล่าวโดยเฉพาะพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่รวบรวมพระธรรมเทศนาใน ส่วนที่เป็นคาถาประพันธ์เอาไว้โดยแยกออกเป็นวรรค ได้ 26 วรรคและตั้งชื่อวรรคตามเนื้อหาในวรรค เช่น ยมกวรรค เป็นหมวดคาถาที่กล่าวเป็นคู่กันไป บุพผวรรค เป็นหมวดคาถาที่เปรียบเทียบพระธรรมเทศนาที่ตรัส หรือข้อปฏิบัติธรรมที่เปรียบกับดอกไม้ ภิกขุวรรค เป็นหมวดคาถาที่ตรัสโดยยกเอาภิกษุขึ้นเป็นข้อแสดง และในแต่ละวรรคนั้น ก็มีชื่อเรื่องกำกับไว้ รวมเรื่องราวในธรรมบททั้งหมดได้ 302 เรื่องซึ่งพระอรธกถาจารย์ได้ รวบรวมเนื้อหาเกี่ยวกับการอธิบายความในแต่ละเรื่องนั้นไว้เป็นลำดับสืบต่อกันมา จนเมื่อถึงการสังคายนา ร้อยกรองเรียบเรียงพระธรรมวินัยจนจบเป็นคัมภีร์ที่สี่ลังกา หรือเกาะสิงหล พระพุทธพจน์ทั้งพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ได้ถูกบันทึกเป็นภาษาสิงหล

พระพุทธโฆสาจารย์ นักปราชญ์พระพุทธศาสนาผู้มีชื่อเสียงในฝ่ายเถรวาทผู้เชี่ยวชาญในพระไตรปิฎก และอรรถกถา ได้เดินทางไปยังเกาะลังกาเมื่อประมาณปีพุทธศักราช 956 เพื่อปรีวรรคคัมภีร์พุทธศาสนาจาก ภาษาสิงหลกลับมาเป็นภาษามคธ ในช่วงระยะเวลานั้นเองท่านได้แต่งคัมภีร์อรรถกถาโดยยึดเอาโครงจากอรรถกถาเดิมมาอธิบายพระไตรปิฎก เช่น คัมภีร์อรรถกถาอธิบายความพระวินัยปิฎก สมันตปาสาทิกา คัมภีร์อรรถกถาอธิบายความพระสูตรตันตปิฎกชื่อ สุมังคลวิสาลินี ปัญจสุทนี สารัตถปกาสินี เป็นต้น คัมภีร์อรรถกถาอธิบายความ พระอภิธรรมปิฎกชื่อ อัญญสาลินี สัมโมหวิโนทนี และปรมัตถทีปนี และแต่งปกรณวิเสสขึ้นอธิบายความพระไตรปิฎกโดยย่อชื่อว่าวิสุทธิมรรค และในช่วงเวลานี้เองท่านพระพุทธโฆสาจารย์ ได้ทำการแต่งอรรถกถา พระธรรมบทขึ้นเรียกว่า ัมมปัทฏฐกถา โดยเพิ่มเนื้อหาคำอธิบายได้น่าสนใจ ส่วนใหญ่กล่าวถึงบุคคลที่ พระพุทธเจ้าปรารภตรัสพระธรรมเทศนา สถานที่ประทับขณะตรัสพระธรรมเทศนานั้น ๆ ทั้งยังบรรยายสภาพ ภูมิประเทศ วัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม ของชนชาวชมพูทวีปในครั้งพุทธกาลได้อย่างดีเยี่ยม ในตอนท้ายของแต่ละเรื่องราวจะกล่าวบทสรุปผลของพระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ เช่น ในเวลาจบคาถาการตรัสรู้ธรรมได้มีแก่สัตว์แปดหมื่นสี่พัน ทำให้คัมภีร์ัมมปัทฏฐกถากลายเป็นที่สนใจ เป็นที่น่านักศึกษาค้นคว้าอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะยมกวรรค ซึ่งเป็นวรรคที่กล่าวถึงหมวดธรรมที่เป็นคู่กัน เช่น บุญกับบาป ดีกับชั่ว เปรียบ

การไม่มีเวร พระธรรมกถึกในยุคต่อ ๆ มานำไปเป็นแบบในการเผยแผ่พระศาสนา แสดงธรรมเทศนาให้ศาสนิกชนได้รับฟัง เกิดความเลื่อมใสศรัทธากันอย่างแพร่หลาย ยกตัวอย่างเช่น นิโครธสามเณร (อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: วิ.มหา.อ.(บาลี); 1/43) ยกคาถาในอัปมาทวรรคขึ้นแสดงให้พระเจ้าอโศกมหาราชฟัง ทำให้พระองค์ถึงกับเกิดศรัทธาเลื่อมใส ประทานนิตยภัตถวายแด่ภิกษุหกหมื่นรูปเป็นประจำทุกวัน แม้กระทั่งทางคณะสงฆ์ไทยได้ใช้คัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถาเป็นหลักสูตรในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ชั้นประโยค 1-2 ถึง ประโยค ป.ธ.6

ผู้วิจัยได้เลือกวิเคราะห์การอธิบายความธัมมปทัฏฐกถา ยมกวรรคตามแนวจุตพยุหหาระในเนติปกรณ์ ด้วยเห็นว่าพระพุทธโฆसाจารย์ท่านนำคาถาธรรมบทในแต่ละเรื่องมาขยายความออกโดยพิสดารและใกล้เคียงกับหลักจุตพยุหหาระมากที่สุด เพราะในแต่ละเรื่องของธรรมบทท่านยกบุคคลที่พระพุทธเจ้าปรารภถึงในขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ สถานที่หนึ่ง ๆ ด้วยหลักเทศนานิทาน พระพุทธเจ้าทรงมุ่งหมายประสงค์จะแสดงธรรมโปรดบุคคลนั้น ๆ ทำให้เกิดผลลัพธ์ เช่น เป็นพระโสดาบันบ้าง เป็นผู้เข้าถึงพระรัตนตรัยบ้าง ทั้งในคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถาเองก็ยังอธิบายความในคาถาธรรมบทออกมาเรียกว่าแก้อรธโดยหลักเนรุตตะอีกทั้งเนื้อหาในแต่ละคาถาก็เชื่อมโยงถึงกันเพราะจัดอยู่ในวรรคเดียวกันได้อย่างดี อีกประการหนึ่ง ในยมกวรรคนี้ถือเป็นวรรคแรก มีเนื้อหาสาระน่าสนใจ และยังไม่มีใครได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้เมื่อทำสำเร็จก็จะได้ใช้เป็นแนวทางให้ผู้คนค้นคว้าในภายหลัง เนื้อหาในวรรคนี้ มีความใกล้เคียงกับกับวิถีการดำเนินชีวิตของสังคมไทยหรือสังคมต่างชาติในยุคปัจจุบัน นอกจากจะเป็นหลักฐานทางวิชาการแล้ว ยังเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนของสาธุชนได้อีกด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพระพุทธพจน์ในธัมมปทัฏฐกถา ยมกวรรค
2. เพื่อศึกษาหลักจุตพยุหหาระในคัมภีร์เนติปกรณ์
3. เพื่อวิเคราะห์การอธิบายความพระพุทธพจน์ในธัมมปทัฏฐกถา ยมกวรรค ตามหลักจุตพยุหหาระในคัมภีร์เนติปกรณ์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพด้านเอกสาร (Documentary Research) และเชิงพรรณนา (Descriptive Research) โดยมีวิธีการดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 รวบรวมข้อมูลคาถาธรรมบทที่ปรากฏในคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถา ยมกวรรค ฉบับภาษาบาลี และฉบับแปลเป็นภาษาไทย

ขั้นตอนที่ 2 นำข้อมูลที่ได้จากแหล่งปฐมภูมิมาศึกษา วิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ขั้นตอนที่ 3 วิเคราะห์การอธิบายคาถาธรรมบทที่ปรากฏในธัมมปทัฏฐกถา ยมกวรรค ตามหลักจุตพยุหหาระในเนติปกรณ์

ขั้นตอนที่ 4 สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

ผลการวิจัย

1. **คัมภีร์ธัมมปัทฏฐกา ยมกวรรค** เป็นคัมภีร์อรรถกถาที่ขยายความคัมภีร์พระไตรปิฎกพุทธทศนิกาย ธรรมบท รจนาโดยพระพุทโธสาจารย์ ราวพุทธศตวรรษที่ 9 เนื้อหาในวรรคนี้ตั้งชื่อวรรคตามหมวดธรรมที่แสดงเป็นคู่ซึ่งมีเนื้อหาตรงกันข้ามกัน เช่น ความดี กับความชั่ว มีทั้งหมด 14 เรื่อง มีเรื่องพระจักขุบาลเถระเป็นต้น (อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: ขุ.ธ.อ.(บาลี); 7) มีคาถาทั้งหมด 20 คาถา โดยแบ่งโครงสร้างเนื้อหาออกเป็น 6 ส่วน คือ 1. อารัมภกถา คือ คำกล่าวปรารภเรื่อง หมายถึงคำปรารภเริ่มเรื่องว่า พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่ไหน ทรงปรารภใคร จึงได้ตรัสพระธรรมเทศนานี้ หรือตรัสพระธรรมบทาคาถานั้น ๆ เป็นส่วนประกอบที่สำคัญในส่วนเบื้องต้น 2. ปัจจุบันวัตถุ คือ เรื่องที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน หมายถึงการนำเหตุการณ์หรือเรื่องราวต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดขึ้นในสมัยพุทธกาล ซึ่งเป็นเหตุให้พระพุทธเจ้าทรงปรารภยกขึ้นมา ตรัสคาถาธรรมบทนั้น ๆ โดยส่วนมากเป็นประวัติของบุคคลบ้าง เทวดาบ้าง มารบ้าง พรหมบ้าง สัตว์เดรัจฉานบ้าง หรืออาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า มีเรื่องพุทธประวัติ ประวัติพระเถระ ประวัติพระเถรี ประวัติสามเณร ประวัติสามเณรี ประวัติภิกษุทั่วไป ประวัติอุบาสก ประวัติอุบาสิกา ประวัติของนักบวชในลัทธิภายนอกพระพุทธศาสนา ประวัติพระราชา ประวัติพระเทวี ประวัติของบุคคลทั่วไปทั้งผู้ใหญ่และเด็ก ประวัติเทวดา ประวัติเปรต ประวัติพวกอมมนุษย์ และประวัติพวกสัตว์เดรัจฉาน 3. อดีตวัตถุ คือ เรื่องที่เคยเกิดมาแล้วในอดีตชาติ หมายถึงพระพุทธเจ้าตรัสเล่าเรื่องเพื่อแสดงให้เห็นความสัมพันธ์กับเรื่องปัจจุบัน พระอรรถกถาจารย์จะนำมาเล่าแทรกไว้ในเรื่องนั้น ๆ บางเรื่องก็แสดงไว้ บางเรื่องก็ไม่แสดงไว้ โดยส่วนมากเป็นเรื่องชาดก เกี่ยวกับการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในชาติต่าง ๆ หรือเป็นเรื่องบุพพกรรมของพระพุทธเจ้าหรือของพระสาวก เนื้อหานำมาจากพระวินัยปิฎกบ้าง พระสุตตันตปิฎกบ้าง จากอรรถกถาชาดกบ้าง จากเรื่องในอรรถกถาธรรมบทด้วยกันบ้าง เพื่อเป็นอุทาหรณ์ในเรื่องนั้น ๆ 4. คาถา หมายถึง พระคาถาพุทธพจน์ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้โดยตรง แต่ก่อนที่เข้าสู่คาถานั้น พระอรรถกถาจารย์จะเล่าเรื่องของบุคคลนั้นแล้วแสดงพฤติกรรมตามความที่จะมีในพระคาถา เสร็จแล้วจึงเป็นพระคาถาพุทธพจน์ ท่านจะแสดงไว้ตามลำดับนั้น 5. ไวยาकरणะ เมื่อแสดงพระคาถาพุทธพจน์จบแล้ว ต่อจากนั้นเป็นแก้อรรถหรืออธิบายธรรมที่ปรากฏในคาถานั้น ๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น บางเรื่องอาจนำอดีตนิทานมาแสดงไว้ต่อท้ายก็มี เพื่อเป็นการประกอบเรื่องที่เล่าประกอบคาถาหรือเล่าเรื่องความสัมพันธ์ของบุคคลในอดีตกับปัจจุบัน 6. สรุป ในตอนท้ายของอรรถกถาธรรมบทแต่ละเรื่อง พระอรรถกถาจารย์สรุปเรื่องนั้น ๆ ไว้ว่า ผลแห่งการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าครั้งนั้น ผลเป็นอย่างไร โดยส่วนมากผู้ที่เป็นต้นเหตุให้พระพุทธเจ้าแสดงเรื่องนั้น จะบรรลุโสดาปัตติผล และพระธรรมเทศนานั้นยังมีประโยชน์แก่เทวดาและมนุษย์เป็นจำนวนมาก (อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: ขุ.ธ.อ.(ไทย); 7/(16))

2. **หลักจตุพหูพหระในคัมภีร์เนตติปกรณ์** เป็นหลักหระที่ 6 ในจำนวนทั้งหมด 16 หระในคัมภีร์เนตติปกรณ์ซึ่งรจนาโดยพระมหากัจจายนเถระผู้เป็นพุทธสาวกเป็นเอตทัคคะในด้านขยายความย่อให้พิศดาร

เนื้อหาในคัมภีร์แบ่งเป็น 3 ส่วน หลัก คือ 1.หาระ 16 2.นัย 5 3.สาสนปฏิฐาน 16 และ 28 โดยหลักหาระเป็นการอธิบายความพระพุทพจน์ด้านพยัญชนะและอรรถะเพื่อกำจัดความไม่รู้ ความลังเลสงสัย และความเข้าใจคลาดเคลื่อนในพระสัทธรรม จตุพหูหาระ หมายถึงการอธิบายความพระพุทพจน์ด้านหาระโดยใช้วิธีการ 4 วิธีการ คือ

1.เนรุตตะ คือ การนำบทบาลีพระพุทพจน์มาตั้งรูปวิเคราะห์เพื่อหาความหมายที่ต้องการ หรือความหมายที่ชัดเจนถูกต้องมากที่สุดในการพุทพจน์นั้น ตรงตามคำบาลีทำให้เข้าใจบทพยัญชนะได้ไม่ผิดพลาดคลาดเคลื่อน 2.อธิปายะ คือ จุดมุ่งหมายในการตรัสพระพุทพจน์นั้นของพระพุทเจ้าหรือของสาวกเพื่อกำจัดความสงสัย ซึ่งจุดมุ่งหมายหลักก็คือการนำเวไนยสัตว์ออกจากทุกข์นั่นเอง 3.เทศนานิทาน คือ เหตุของการตรัสพระพุทพจน์นั้น เหตุนั้นมีหลากหลาย แล้วแต่ว่าพระพุทเจ้าทรงปรารภเรื่องใดเป็นหลักแล้วทรงแสดงพระธรรมเทศนานั้น 4.ปุพพาปธานุสนธิ คือ การเชื่อมโยงพระพุทพจน์นั้น โดยการเชื่อมโยงพระพุทพจน์ข้างหน้า กับข้างหลังในเรื่องที่ตรัสนั้น หรือ เชื่อมโยงพระพุทพจน์ที่ตรัสไว้ก่อนหน้ากับพระพุทพจน์ที่ตรัสไว้ข้างหลังพระพุทพจน์นี้ และการเชื่อมโยงบทต่าง ๆ ในพระพุทพจน์นั่นเอง

เนตติปริกณ์นี้ทำให้เกิดความมั่นใจได้ว่า พยัญชนะไม่ผิดพลาด เพราะต้องนำพยัญชนะไปเทียบเคียงกับพระไตรปิฎกที่ขึ้น สู่การสังคายนา หากบาลีไม่ตรงกันก็ต้องทิ้งไป ถือเอาเฉพาะบทพยัญชนะที่ตรงกับพระไตรปิฎก เท่านั้น ทำให้หมดความสับสนด้านพยัญชนะว่า พยัญชนะใดถูกหรือผิด เหมาะหรือไม่เหมาะสมหรือไม่ผิดพลาด เพราะมีการสังเคราะห์ ตรวจสอบ ทวนสอบ ให้ลงกันได้กับ หลักธรรมสำคัญ คือ ไม่ออกนอกแนวอริยสัจ 4 ไม่ออกนอกแนวกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยตาม แนวปฏิจจสมุปบาท ซึ่งประกอบด้วย 2 สายเท่านั้น คือ สมุทวาระกับนิโรธวาระ ไม่ออกนอกแนวการปฏิบัติตามหลักอริยมรรคมีองค์ 8 เนื่องจากเป็นอริยสัจข้อที่ 4 และเป็นเรื่องที่ต้องยกขึ้นแสดงเป็นกรณีพิเศษ ไม่มีเรื่องอิตตาตัวตนเข้ามาเกี่ยวข้อง เป็นแต่สภาวะธรรมที่เป็นไปตามเหตุปัจจัย สามารถชำระล้างกิเลสได้อย่างแน่นอน เริ่มต้นจากการชำระล้างความเห็นผิดในสิ่งที่มีอยู่จริง ละความ ลังเลสงสัยในธรรม และละการปฏิบัติที่ออกนอกแนวอริยมรรคทั้งหลาย คือ ละสักกายทิฎฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส มุ่งนำเข้าสู่โสดาปัตติมรรค

การอธิบายพระพุทพจน์ให้หยั่งลงสู่หลักอริยสัจ 4 เป็นการดำเนินตามแนวทางที่พระพุทองค์ทรงปฏิบัติมา เพื่อให้เวไนยสัตว์เข้าใจธรรมะอย่างถ่องแท้ การรู้แจ้งอริยสัจ 4 จะนำไปสู่การบรรลุโสดาปัตติมรรค และเป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิบัติธรรมเพื่อเข้าถึงพระนิพพาน การอธิบายให้เกิดผลดี ผู้ศึกษาควรมีความรู้พื้นฐานในด้านภาษาบาลี ปรมาัตถธรรม เนตติปริกณ์ พระไตรปิฎก และอรรถกถา รวมถึงหลักธรรมสำคัญอื่นๆ ในพระพุทธศาสนา

3. วิเคราะห์การอธิบายความพระพุทพจน์ในธัมมปัทมสูตรกถา ยมกวรรค ตามหลักจตุพหูหาระในคัมภีร์เนตติปริกณ์ นำหลักจตุพหูหาระมาวิเคราะห์การอธิบายความพระพุทพจน์ในธัมมปัทมสูตรกถา ยมกวรรค 14 เรื่อง พอสรุปได้ ดังนี้

1. เรื่องพระจักขุบาลเถระ ((อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: ช.ธ.อ.(บาลี); 1/3)

ก. หลักเนรุตตะ คือ ตั้งรูปวิเคราะห์หาความหมายที่ต้องการของบทต่าง ๆ เช่น บทว่า มโนปุพพคม เป็นศัพท์ที่เข้าสมาสแล้ว แยกออกเป็น 3 คำ คือ มน+ปุพพ+คม มน ท่านแสดงไว้ในคัมภีร์อภิธานปิทีปิกา คาลาที่ 1148 ว่า มน ศัพท์ใช้ในอรรถว่า อุปป คือ น้อย นิดหน่อย ดุจในประโยคว่า มน วุฬโห อโหสิ จัดเป็น ศัพท์ประเภทนิบาต และในคาลาที่ 152 แสดงความหมายของ มน ศัพท์ แปลว่า จิต ใจ มนัส มีวิเคราะห์ว่า มน ติ ชานาติติ มโน (มน) สภาพที่รับรู้ชื่อว่า มนะ มาจาก มน ธาตุ ในอรรถว่า รู้ อัจฉัย

ข. หลักอธิปายะ จุดมุ่งหมายในการตรัสพระพุทธพจน์ในเรื่องพระพระจักขุบาลนี้ ก็เพื่อบรรเทา ความสงสัยของภิกษุทั้งหลายผู้ยกโทษว่าพระจักขุบาลทำปาณาติบาต

ค. หลักเทศนานิทาน เหตุของพระพุทธพจน์นี้ คือ พระพุทธเจ้าตรัสปรารภพระจักขุบาล ขณะประทับ อยู่ในเมือสาวัตถี ถือนิสสัยกัณฑ์จนครบคณาบอดพร้อมกับบรรลพพระอรหันต์ เมื่อกลับมาเฝ้าพระพุทธเจ้า ได้ บำเพ็ญสมณธรรมเดินจงกรมเหยียบแมลงค่อมทอง ภิกษุที่เดินทางมาเฝ้าพระพุทธเจ้าพบเห็นเข้าจึงกล่าวตำหนิ ท่านต่อหน้าพระพระพักตร์พระพุทธเจ้า

ง. หลักปุพพาปรานุสนธิ ได้นำข้อความในพระพุทธพจน์ทั้งข้างหน้าข้างหลังมาอธิบายให้สอดคล้อง กันเพื่อให้ทราบเนื้อความชัดเจนยิ่งขึ้น และนำพระพุทธพจน์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ทั้ง ก่อนหน้าและหลังพระพุทธพจน์นี้มาเชื่อมโยง อีกทั้งได้ทำการเชื่อมโยงบทต่าง ๆ ในพระพุทธพจน์ให้เข้าใจ วิธีการใช้คำศัพท์แต่ละคำได้ลงตัวยิ่งขึ้น

2. เรื่องมัญญกณทลิมานพ (อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: ชุ.ธ.อ.(บาลี); 1/23)

ก. หลักเนรุตตะ คือ ตั้งรูปวิเคราะห์หาความหมายที่ต้องการของบทต่าง ๆ เช่น บทว่า อนุปายินี ไป ตาม ติดตาม มีวิเคราะห์ว่า อนุปยิตติ อนุปายินี ผู้ไปตาม ชื่อว่า อนุปายินี มาจาก อนุ + ปย ธาตุในอรรถ คติย (ไป) ณี ปัจจัย (อิตถิลิงค์ เป็น อินี)

ข. หลักอธิปายะ จุดมุ่งหมายในการตรัสพระพุทธพจน์ในเรื่องมัญญกณทลิมานพนี้ ก็เพื่อบรรเทา ความสงสัยของพราหมณ์และมหาชน ผู้ทูลถามถึงการทำให้เปลือยในพระพุทธเจ้าแล้วบังเกิดในสวรรค์ ชั้นดาวดึงส์

ค. หลักเทศนานิทาน เหตุของการตรัสพจน์นี้คือ พระพุทธเจ้าตรัสปรารภมัญญกณทลิมานพ ขณะ ประทับอยู่ในเมืองสาวัตถี มัญญกณทลิมานพอาศัยบิดาผู้ตระหนี่จึงผู้ไม่เคยทำบุญ ทำให้เปลือยใน พระพุทธเจ้าก่อนตาย แล้วได้ไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

ง. หลักปุพพาปรานุสนธิ ได้นำข้อความในพระพุทธพจน์ทั้งข้างหน้าข้างหลังมาอธิบายให้สอดคล้อง กันเพื่อให้ทราบเนื้อความชัดเจนยิ่งขึ้น และนำพระพุทธพจน์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ทั้ง ก่อนหน้าและหลังพระพุทธพจน์นี้มาเชื่อมโยง อีกทั้งได้ทำการเชื่อมโยงบทต่าง ๆ ในพระพุทธพจน์ให้เข้าใจ วิธีการใช้คำศัพท์แต่ละคำได้ลงตัวยิ่งขึ้น

3. เรื่องพระติสสเถระ (อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: ชุ.ธ.อ.(บาลี); 1/35)

ก. หลักเนรุตตะ คือ ตั้งรูปวิเคราะห์หาความหมายที่ต้องการของบทต่าง ๆ เช่น เวร ในคัมภีร์ อภิธานปิทีปิกา คาถาที่ 84 แปลว่า บาป อกุศล เวร แสดงรูปวิเคราะห์ว่า วิรูปเอน อร์ติ คจฉติติ เวร กรรมที่เป็นไปโดยนารังเกียจ ชื่อว่า เวระ มาจาก วิ + อร ธาตุ ในอรรถว่า ไป

ข. หลักอธิปายะ จุดมุ่งหมายในการตรัสพระพุทธพจน์ในเรื่องพระติสสเถระนี้ ก็เพื่อบรรเทาความสงสัยของภิกษุทั้งหลายผู้ทูลเรื่องพระติสสเถระว่ายากสอนยาก ไม่ขอขมาโทษภิกษุที่ตนล่วงละเมิด

ค. หลักเทศนานิทาน เหตุของพระพุทธพจน์นี้ คือ พระพุทธเจ้าตรัสปรารภพระติสสเถระ ผู้มีมานะถือตัวว่าเป็นพระญาติพระพุทธเจ้า ตนบวชใหม่ก็ไม่ยอมทำวัตรปฏิบัติที่เหมาะสมกับพระมหาเถระที่มายังอุปัฏฐานศาลา ไม่ทำปฏิสันถารแก่ภิกษุใหม่

ง. หลักปุพพาปรานุสนธิ ได้นำข้อความในพระพุทธพจน์ทั้งข้างหน้าข้างหลังมาอธิบายให้สอดคล้องกันเพื่อให้ทราบเนื้อความชัดเจนยิ่งขึ้น และนำพระพุทธพจน์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ทั้งก่อนหน้าและหลังพระพุทธพจน์นี้มาเชื่อมโยง อีกทั้งได้ทำการเชื่อมโยงบทต่าง ๆ ในพระพุทธพจน์ให้เข้าใจวิธีการใช้คำศัพท์แต่ละคำได้ลงตัวอย่างขึ้น

4. เรื่องนางยักษิณีชื่อว่ากาลิ (อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: ขุ.ธ.อ.(บาลี); 1/42)

ก. หลักเนรุตตะ คือ ตั้งรูปวิเคราะห์หาความหมายที่ต้องการของบทต่าง ๆ เช่น บทว่า ธมโม ในคัมภีร์ อภิธานปิทีปิกา คาถาที่ 85 แสดงว่า ธมม ศัพท์ แปลว่า ธรรม บุญความดี กุศล แสดงรูปวิเคราะห์ว่า ธรตีสพพณฺธิ ธมฺม กรรมที่ทรงไว้ซึ่งความดีทุกอย่าง ชื่อว่า ธัมมะ มาจาก ธร ธาตุ ในอรรถว่า ทรงไว้ ธรรมปัจจย และในคาถาที่ 94 แปลว่า ธรรม สภาพที่ทรงไว้ แสดงรูปวิเคราะห์ว่า ธรตติ ธมโม สภาพที่ทรงไว้ ชื่อว่า ธัมมะ มาจาก ธร ธาตุ ในอรรถว่า ทรง ธรรมปัจจย

ข. หลักอธิปายะ จุดมุ่งหมายในการตรัสพระพุทธพจน์ในเรื่องนางยักษิณีชื่อว่ากาลินี้เพื่อระงับเวรของนางยักษิณีและกุลธิดาไม่ให้จองเวรกันต่อไป และในเวลาจบพระพุทธพจน์นางยักษิณีก็บรรลุโสดาปัตติผล

ค. หลักเทศนานิทาน เหตุของพระพุทธพจน์นี้ คือ พระพุทธเจ้าตรัสปรารภหญิงหมันคนหนึ่ง ซึ่งจองเวรกันไม่มีที่สิ้นสุดหลายภพหลายชาติ จนกระทั่งไปเกิดเป็นกุลธิดา ฝ่ายคู่เวรไปเกิดเป็นนางยักษิณีชื่อว่ากาลิ

ง. หลักปุพพาปรานุสนธิ ได้นำข้อความในพระพุทธพจน์ทั้งข้างหน้าข้างหลังมาอธิบายให้สอดคล้องกันเพื่อให้ทราบเนื้อความชัดเจนยิ่งขึ้น และนำพระพุทธพจน์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ทั้งก่อนหน้าและหลังพระพุทธพจน์นี้มาเชื่อมโยง อีกทั้งได้ทำการเชื่อมโยงบทต่าง ๆ ในพระพุทธพจน์ให้เข้าใจวิธีการใช้คำศัพท์แต่ละคำได้ลงตัวอย่างขึ้น

5. เรื่องภิกษุชาวเมืองโกสัมพี (อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: ขุ.ธ.อ.(บาลี); 1/42)

ก. หลักเนรุตตะ คือ ตั้งรูปวิเคราะห์หาความหมายที่ต้องการของบทต่าง ๆ เช่น บทว่า เมธคา แปลว่า การถกเถียง การทะเลาะวิวาท ในคัมภีร์อภิธานปิทีปิกาสุจิ แสดงรูปวิเคราะห์ไว้ว่า อตฺตโน นิสฺสยณฺจ ปณฺจ

เมธมานิ คจฉตติ เมธโค ย่อมเบียดเบียนที่อาศัยของตนและผู้อื่นไป ชื่อว่า เมธคะ ส่วนในคัมภีร์อภิธานวรรณนา แสดงรูปวิเคราะหว่า เมธติ หีสตติ เมธคา การทะเลาะที่เบียดเบียนกัน ชื่อว่า เมธคา มาจาก เมธ ธาตุ ในอรรถ หีสาสงคะเมสุ (เบียดเบียน สงเคราะห์) และ คม ธาตุ ในอรรถ คตมิหิ (ไป)

ข. หลักอริปายะ จุดมุ่งหมายในการตรัสพระพุทฺพจน์ในเรื่องภิกษุชาวเมืองโกสัมพีนี้ ก็เพื่อกล่าวสอนภิกษุชาวเมืองโกสัมพีผู้ก่อความทะเลาะวิวาทกัน เมื่อเกิดความละอายหมอบกราบแทบพระบาทของพระพุทฺธเจ้า

ค. หลักเทศนานิทาน เหตุของพระพุทฺพจน์นี้ คือ พระพุทฺธเจ้าตรัสปรารภภิกษุชาวเมืองโกสัมพีผู้ก่อความวิวาทกัน แม้พระพุทฺธเจ้าตรัสให้สามัคคีกันก็ได้กระทำตาม

ง. หลักบุพพาปราณสนธิ ได้นำข้อความในพระพุทฺพจน์ทั้งข้างหน้าข้างหลังมาอธิบายให้สอดคล้องกันเพื่อให้ทราบเนื้อความชัดเจนยิ่งขึ้น และนำพระพุทฺพจน์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกที่พระพุทฺธเจ้าตรัสไว้ทั้งก่อนหน้าและหลังพระพุทฺพจน์นี้มาเชื่อมโยง อีกทั้งได้ทำการเชื่อมโยงบทต่าง ๆ ในพระพุทฺพจน์ให้เข้าใจวิธีการใช้คำศัพท์แต่ละคำได้ลงตัวยิ่งขึ้น

6. เรื่องพระมหากาลเถระ ((อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย: ขุ.ธ.อ.(บาลี); 1/61)

ก. หลักเนรุตตะ คือ ตั้งรูปวิเคราะหหาความหมายที่ต้องการของบทต่าง ๆ เช่น บทว่า สุภานุปสฺสี แปลว่า ตามเห็นว่างาม มาจาก สุภ+อนุปสฺสี สุภ ศัพท์ มีความหมายว่างาม มีวิเคราะหตามลำดับดังนี้ 1. โสภตติ สุภ ผู้งาม ชื่อว่า สุภ มาจาก สุภ ธาตุ ในอรรถ โสภณ (งาม) 2. สุภตติ สุภ (แปลอย่างเดียวกัน) 3. สนฺทเรน สภาเวน ภวตติ สุภ มีโดยสภาวะที่งาม ชื่อว่า สุภะ มาจาก สุ+ภ ธาตุ ในอรรถว่า มี, อนุปสฺสี มาจาก อนุ+ทิส ธาตุ ในอรรถ เปกฺขณ (เห็น พัง มอง) แปลง ทิส เป็น ปสฺส มีวิเคราะหว่า สุภ อารมณฺณ อนุปสฺสตติ สุภานุปสฺสี ผู้ตามเห็นซึ่งอารมณ์ว่างาม ชื่อว่า สุภานุปสฺสี ลง ณี ปัจจัย มีรูปเป็น สุภานุปสฺสี เพราะลง อํ ทุตติยวิภตติ

ข. หลักอริปายะ จุดมุ่งหมายในการตรัสพระพุทฺพจน์ในเรื่องพระจุฬกาลและพระมหากาลนี้ ก็เพื่อบรรเทาความสงสัยของภิกษุทั้งหลายผู้วิจารณ์พระมหากาลว่าเหมือนพระจุฬกาล และตำหนิเหตุที่พระพุทฺธเจ้าอนุญาตให้พระมหากาลอยู่อนุโมทนา ด้วยเกรงว่าจะถูกภรรยากล่าวจับผิด

ค. หลักเทศนานิทาน เหตุของพระพุทฺพจน์นี้ คือ พระพุทฺธเจ้าตรัสปรารภพระจุฬกาลและพระมหากาลชาวเมืองเสตัพพะ โดยพระจุฬกาลตามเห็นอารมณ์ว่างาม ส่วนพระมหากาลตามเห็นอารมณ์ว่าไม่งาม

ง. หลักบุพพาปราณสนธิ ได้นำข้อความในพระพุทฺพจน์ทั้งข้างหน้าข้างหลังมาอธิบายให้สอดคล้องกันเพื่อให้ทราบเนื้อความชัดเจนยิ่งขึ้น และนำพระพุทฺพจน์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกที่พระพุทฺธเจ้าตรัสไว้ทั้งก่อนหน้าและหลังพระพุทฺพจน์นี้มาเชื่อมโยง อีกทั้งได้ทำการเชื่อมโยงบทต่าง ๆ ในพระพุทฺพจน์ให้เข้าใจวิธีการใช้คำศัพท์แต่ละคำได้ลงตัวยิ่งขึ้น

7. เรื่องพระเทวทัต ((อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย: ขุ.ธ.อ.(บาลี); 1/70)

ก. หลักเนรุตตะ คือ ตั้งรูปวิเคราะหหาความหมายที่ต้องการของบทต่าง ๆ เช่น อนิกกสาโว ยังมีกิเลสจุนน้ำผาด มีกิเลสจุนน้ำผาดออกแล้วหามีได้ มีวิเคราะหตามลำดับ ดังนี้ 1.ปัญจมีตุลยาธิกรณพหุพิทิสมาส วิ. นิกฺขนโต กสาโว ยสฺมา โส นิกฺกสาโว กิเลสจุนน้ำผาดออกไปแล้วจากผู้ใดผู้นั้นชื่อว่า มีกิเลสจุนน้ำผาดออก

แล้ว (ไม่มีกิเลส) 2. นบุพพทพหุพิหิสมาส วิ. นตถิ ตสส นิกกสาโวติ อนิกกสาโว กิเลสจุน้ำฝาดออกไปแล้วของเขา ไม่มี เหตุนั้น เขาชื่อว่า มีกิเลสจุน้ำฝาดออกไปแล้วไม่มี (ยังมีกิเลสจุน้ำฝาด)

ข. **หลักอธิปายะ** จุดมุ่งหมายในการตรัสพระพุทฺธพจน์ในเรื่องพระเวททัตตีนี้ ก็เพื่อบรรเทาความสงสัยของภิกษุผู้มีปกติอยู่ในทิศชาวเมืองราชคฤห์ ผู้ทูลเรื่องพระเวททัตตุนึ่งหม้ากาสาвањеที่มีค่ามากจากแคว้นคันธาระซึ่งไม่สมควรแก่ตน

ค. **หลักเทศนานิทาน** เหตุของพระพุทฺธพจน์นี้ คือ พระพุทฺธเจ้าทรงปรารภการได้ผ้ากาสาвањеจากแคว้นคันธาระซึ่งไม่เหมาะสมแก่ตนในเมืองราชคฤห์ของพระเวททัต

ง. **หลักปฐพาปธานุสนธิ** ได้นำข้อความในพระพุทฺธพจน์ทั้งข้างหน้าข้างหลังมาอธิบายให้สอดคล้องกันเพื่อให้ทราบเนื้อความชัดเจนยิ่งขึ้น และนำพระพุทฺธพจน์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกที่พระพุทฺธเจ้าตรัสไว้ทั้งก่อนหน้าและหลังพระพุทฺธพจน์นี้มาเชื่อมโยง อีกทั้งได้ทำการเชื่อมโยงบทต่าง ๆ ในพระพุทฺธพจน์ให้เข้าใจวิธีการใช้คำศัพท์แต่ละคำได้ลงตัวยิ่งขึ้น

8. เรื่องสัญญาชัยปริพาชก (อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: ชุ.ธ.อ.(บาลี); 1/75)

ก. **หลักเนรุตตะ** คือ ตั้งรูปวิเคราะห์หาความหมายที่ต้องการของบทต่าง ๆ เช่น มิฉนสภกปโปโคจรา แปลว่า ผู้มีความเห็นผิดเป็นอารมณ์ ผู้มีความเห็นผิดเป็นทางปฏิบัติ เป็นบทสมาส มีรูปวิเคราะห์ว่า มิฉนสภกปโป จาติ มิฉนสภกปโป ผู้มีความเห็นผิด ชื่อว่า มิฉนสภกปโป โคจโร เยสนติ มิฉนสภกปโปโคจรา ผู้มีความเห็นผิดเป็นอารมณ์ ชื่อว่า มิฉนสภกปโปโคจโร

ข. **หลักอธิปายะ** จุดมุ่งหมายในการตรัสพระพุทฺธพจน์ในเรื่องสัญญาชัยปริพาชกนี้ ก็เพื่อบรรเทาความสงสัยของพระอัครสาวกทั้งสองผู้เข้ามาทูลถึงเหตุที่สัญญาชัยปริพาชกยึดถือสิ่งที่ไม่ใช่สาระ และยึดถือสิ่งที่มีสาระว่าไม่มีสาระ

ค. **หลักเทศนานิทาน** เหตุของพระพุทฺธพจน์นี้ คือ การปรารภว่าไม่มาสู่สำนักของพระพุทฺธเจ้าของสัญญาชัยปริพาชกซึ่งพระอัครสาวกทั้งสองบอกให้ทราบพรรณาคณในการมาเฝ้าพระพุทฺธเจ้าแต่สัญญาชัยปริพาชกเป็นมิฉนสภกปโปไม่ปรารภจะอยู่เป็นอันตเววลิกของพระพุทฺธเจ้า

ง. **หลักปฐพาปธานุสนธิ** ได้นำข้อความในพระพุทฺธพจน์ทั้งข้างหน้าข้างหลังมาอธิบายให้สอดคล้องกันเพื่อให้ทราบเนื้อความชัดเจนยิ่งขึ้น และนำพระพุทฺธพจน์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกที่พระพุทฺธเจ้าตรัสไว้ทั้งก่อนหน้าและหลังพระพุทฺธพจน์นี้มาเชื่อมโยง อีกทั้งได้ทำการเชื่อมโยงบทต่าง ๆ ในพระพุทฺธพจน์ให้เข้าใจวิธีการใช้คำศัพท์แต่ละคำได้ลงตัวยิ่งขึ้น

9. เรื่องพระนันทเถระ (อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: ชุ.ธ.อ.(บาลี); 1/105)

ก. **หลักเนรุตตะ** คือ ตั้งรูปวิเคราะห์หาความหมายที่ต้องการของบทต่าง ๆ เช่น บทว่า อภาวิตฺ จิตฺตํ (จิตที่ไม่ได้อบรม) บทว่า อภาวิตฺ แปลว่า ที่ไม่ได้อบรม มาจาก น เป็นบทหน้า ภา ธาตุ ในอรรถว่า มี, เป็น ลง เณ ปัจจัย จุราทิกณิธธาตุ ต ปัจจัย อิ อาคม แปลง ภา เป็น ภว พฤติต้นธาตุ แปลง น เป็น อ เพราะพยัญชนะอยู่หลัง มีรูปเป็น อภาวิตฺ เพราะลง สิ ปฐมวิภัติ แปลงเป็น อ เป็นบทขยาย จิตฺตํ

ข. หลักอธิบาย จุดมุ่งหมายในการตรัสพระพุทฺธพจน์ในเรื่องพระนันทเถระนี้ ก็เพื่อบรรเทาความสงสัยของภิกษุทั้งหลายที่ทูลถามถึงสาเหตุของพระนันทะเมื่อก่อนมีอาลัยในความเป็นคนุหัตถ์บอกคืนสิกขาเมื่อทำความเพียรบรรลอรหัตตแล้วสิ้นความอาลัยในความเป็นคนุหัตถ์

ค. หลักเทศนานิทาน เหตุของพระพุทฺธพจน์นี้ คือ การที่พระนันทเถระประพจน์พรหมจรรย์เพื่อต้องการนางเทพอัปสร ภายหลังภิกษุทั้งหลายตำหนิตาน ทำให้เกิดความละอาปถิภิกวีกังใจปฏิบัติสมณธรรมจนจิตพ้นจากอาสวะเป็นพระอรหันต์สิ้นความอาลัยในความเป็นคนุหัตถ์

ง. หลักปุพพาปราณุนิ ได้นำข้อความในพระพุทฺธพจน์ทั้งข้างหน้าข้างหลังมาอธิบายให้สอดคล้องกันเพื่อให้ทราบเนื้อความชัดเจนยิ่งขึ้น และนำพระพุทฺธพจน์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกที่พระพุทฺธเจ้าตรัสไว้ทั้งก่อนหน้าและหลังพระพุทฺธพจน์นี้มาเชื่อมโยง อีกทั้งได้ทำการเชื่อมโยงบทต่าง ๆ ในพระพุทฺธพจน์ให้เข้าใจวิธีการใช้คำศัพท์แต่ละคำได้ลงตัวอย่างขึ้น

10. เรื่องนายจุนทสุกริก (อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย: ขุ.ธ.อ.(บาลี); 1/116)

ก. หลักเนรุตตะ คือ ตั้งรูปวิเคราะห์หาความหมายที่ต้องการของบทต่าง ๆ เช่น บทว่า ปาปการี (ผู้ทำบาปเป็นปกติ) เป็นบทนามกิตก์ มาจาก ปาป เป็นบทหน้า กร ธาตุ ในอรรถว่า ทำ ณี ปัจจัย มีวิเคราะห์ว่า ปาป กริตุ สิลมสสาติ ปาปการี ผู้ทำบาปเป็นปกติ ชื่อว่า ปาปการี

ข. หลักอธิบาย จุดมุ่งหมายในการตรัสพระพุทฺธพจน์ในเรื่องนายจุนทสุกริกนี้ ก็เพื่อบรรเทาความสงสัยของภิกษุทั้งหลายที่ทูลถามถึงสาเหตุของการเศร้าโศกทั้งในโลกนี้ทั้งในโลกหน้าของนายจุนทสุกริก

ค. หลักเทศนานิทาน เหตุของพระพุทฺธพจน์นี้ คือ การที่นายจุนทสุกริกได้รับวิบากกรรมทันตาเห็นร้องเสียงเหมือนสุกรเพราะความเร่าร้อนในเวจีมหานรกปรากฏแก่เขา ภิกษุทั้งหลายเข้าใจว่าเป็นเสียงสุกรที่นายจุนทสุกริกฆ่า จึงพากันไปกราบทูลพระพุทฺธเจ้า

ง. หลักปุพพาปราณุนิ ได้นำข้อความในพระพุทฺธพจน์ทั้งข้างหน้าข้างหลังมาอธิบายให้สอดคล้องกันเพื่อให้ทราบเนื้อความชัดเจนยิ่งขึ้น และนำพระพุทฺธพจน์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกที่พระพุทฺธเจ้าตรัสไว้ทั้งก่อนหน้าและหลังพระพุทฺธพจน์นี้มาเชื่อมโยง อีกทั้งได้ทำการเชื่อมโยงบทต่าง ๆ ในพระพุทฺธพจน์ให้เข้าใจวิธีการใช้คำศัพท์แต่ละคำได้ลงตัวอย่างขึ้น

11. เรื่องอุบาสกผู้ประพจน์ธรรม (อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย: ขุ.ธ.อ.(บาลี); 1/120)

ก. หลักเนรุตตะ คือ ตั้งรูปวิเคราะห์หาความหมายที่ต้องการของบทต่าง ๆ เช่น บทว่า กตปุณฺณ (ผู้มีบุญอันทำไว้แล้ว) เป็นบทสมาส มาจากการนำคำ 2 คำ คือคำว่า กต กับ ปุณฺณ มาสมาสกัน มีวิเคราะห์ว่า กต ปุณฺณ เยนาคิ กตปุณฺณ (บุคคล) ผู้มีบุญอันทำไว้แล้ว ชื่อว่า กตปุณฺณ

ข. หลักอธิบาย จุดมุ่งหมายในการตรัสพระพุทฺธพจน์ในเรื่องพระเทวทัตนี้ ก็เพื่อบรรเทาความสงสัยของภิกษุทั้งหลายที่ทูลถามถึงสาเหตุของการหยุดพระธรรมเทศนาไว้กลางคัน และภพที่บังเกิดของอุบาสกผู้ประพจน์ธรรม

ค. หลักเทศนานิทาน เหตุของพระพุทฺธพจน์นี้ คือ การการหยุดพระธรรมเทศนาไว้กลางคันของอุบาสก ทำให้ภิกษุเข้าใจว่าอุบาสกพูดกับตน จึงพากันกลับมายังวิหาร ทูลเรื่องราวต่าง ๆ แก่พระพุทฺธเจ้า

ง. **หลักปุพพาปรานุสนธิ** ได้นำข้อความในพระพุทฺธพจน์ทั้งข้างหน้าข้างหลังมาอธิบายให้สอดคล้องกันเพื่อให้ทราบเนื้อความชัดเจนยิ่งขึ้น และนำพระพุทฺธพจน์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกที่พระพุทฺธเจาตรัสไว้ทั้งก่อนหน้าและหลังพระพุทฺธพจน์นี้มาเชื่อมโยง อีกทั้งได้ทำการเชื่อมโยงบทต่าง ๆ ในพระพุทฺธพจน์ให้เข้าใจวิธีการใช้คำศัพท์แต่ละคำได้ลงตัวอย่างขึ้น

12. เรื่องพระเทวทัต (อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: ชุ.ธ.อ.(บาลี); 1/125)

ก. **หลักเนรุตตะ** คือ ตั้งรูปวิเคราะห์หาความหมายที่ต้องการของบทต่าง ๆ เช่น บทว่า ปาปการี (ผู้ทำบาปเป็นปกติ) เป็นบทนามกิตก์ มาจาก ปาป เป็นบทหน้า กร ธาตุ ในอรรถว่า ทำ ณี ปัจจัย มีวิเคราะห์ว่า ปาป กริตุ สิลมสสาติ ปาปการี ผู้ทำบาปเป็นปกติ ชื่อว่า ปาปการี

ข. **หลักอธิปายะ** จุดมุ่งหมายในการตรัสพระพุทฺธพจน์ในเรื่องพระเทวทัตนี้ ก็เพื่อบรรเทาความสงสัยของภิกษุทั้งหลายที่ทูลถามถึงภพที่บังเกิดของพระเทวทัต ผู้เที่ยวเห็ดดร้อนทั้งในโลกนี้ ตายไปแล้วก็ยังเกิดในที่เห็ดดร้อนอีก

ค. **หลักเทศนานิทาน** เหตุของพระพุทฺธพจน์นี้ คือ เรื่องราวของพระเทวทัตตั้งแต่อุปสมบทมา จึงถึงอุกฤษฐูปไปบังเกิดในอเวจี

ง. **หลักปุพพาปรานุสนธิ** ได้นำข้อความในพระพุทฺธพจน์ทั้งข้างหน้าข้างหลังมาอธิบายให้สอดคล้องกันเพื่อให้ทราบเนื้อความชัดเจนยิ่งขึ้น และนำพระพุทฺธพจน์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกที่พระพุทฺธเจาตรัสไว้ทั้งก่อนหน้าและหลังพระพุทฺธพจน์นี้มาเชื่อมโยง อีกทั้งได้ทำการเชื่อมโยงบทต่าง ๆ ในพระพุทฺธพจน์ให้เข้าใจวิธีการใช้คำศัพท์แต่ละคำได้ลงตัวอย่างขึ้น

13. เรื่องสุนนาเทวี (อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: ชุ.ธ.อ.(บาลี); 1/141)

ก. **หลักเนรุตตะ** คือ ตั้งรูปวิเคราะห์หาความหมายที่ต้องการของบทต่าง ๆ เช่น บทว่า กตปุณฺณโย (ผู้มีบุญอันทำไว้แล้ว) เป็นบทสมาส มาจากการนำคำ 2 คำ คือคำว่า กต กับ ปุณฺณ มาสมาสกัน มีวิเคราะห์ว่า กต ปุณฺณ เยนาคิ กตปุณฺณโย (บุคคล) ผู้มีบุญอันทำไว้แล้ว ชื่อว่า กตปุณฺณ

ข. **หลักอธิปายะ** จุดมุ่งหมายในการตรัสพระพุทฺธพจน์ในเรื่องนางสุนนาเทวีนี้ ก็เพื่อจะบรรเทาความเศร้าโศกเสียใจของท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐีผู้สูญเสียลูกสาวไป

ค. **หลักเทศนานิทาน** เหตุของพระพุทฺธพจน์นี้ คือ นางสุนนาเทวีผู้บรรลุสัททาคามิผล ก่อนจะตายได้เรียกบิดาของตนว่าน้องชาย ทำให้บิดาเข้าใจว่าลูกสาวของตนบ่นเพ้อ ก่อนตายอาจมีคติไม่แน่นอน จึงเศร้าโศกเสียใจไปทูลถามพระพุทฺธเจ้า

ง. **หลักปุพพาปรานุสนธิ** ได้นำข้อความในพระพุทฺธพจน์ทั้งข้างหน้าข้างหลังมาอธิบายให้สอดคล้องกันเพื่อให้ทราบเนื้อความชัดเจนยิ่งขึ้น และนำพระพุทฺธพจน์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกที่พระพุทฺธเจาตรัสไว้ทั้งก่อนหน้าและหลังพระพุทฺธพจน์นี้มาเชื่อมโยง อีกทั้งได้ทำการเชื่อมโยงบทต่าง ๆ ในพระพุทฺธพจน์ให้เข้าใจวิธีการใช้คำศัพท์แต่ละคำได้ลงตัวอย่างขึ้น

14 เรื่องภิกษุสองสหาย (อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: ชุ.ธ.อ.(บาลี); 1/144)

ก. **หลักเนรุตตะ** คือ ตั้งรูปวิเคราะห์หาความหมายที่ต้องการของบทต่าง ๆ เช่น บทว่า สมมปฺปชาโน แปลว่า รู้ชอบ มาจาก สมม และ ป เป็นบทหน้า ภาธาตุ ในอรรถ อวโธเน (รู้, ตรัสรู้) แปลง เป็น ชา ยุ ปัจจัย มีรูปวิเคราะห์ว่า สมมา ปชานาสติ สมมปฺปชาโน ผู้รู้ชอบ ชื่อว่า สัมมปฺปชานะ มีรูปเป็น สมมปฺปชาโน เพราะลง สิ ปฐมาวิภัติ เป็นบทขยายนามนาม

ข. **หลักอธิปายะ** จุดมุ่งหมายในการตรัสพระพุทฺธพจน์ในเรื่องภิกษุสองสหายนี้ ก็เพื่อจะคลายความสงสัยของภิกษุทั้งหลายยกย่องพระชีนาสพในทางปฏิบัติและต่อสมิมานะความถือตัวของพระคณิกเถระผู้ถือตัวว่าชำนาญในปริยัติ

ค. **หลักเทศนานิทาน** เหตุของพระพุทฺธพจน์นี้ คือ ทรงปรารภภิกษุสองสหายแยกกันบำเพ็ญธุระในทางพระพุทฺธศาสนา รูปที่เจริญวิปัสสนาธุระได้เป็นพระอรหันต์ รูปที่ทรงจำปริยัติมีลูกศิษย์มาก จึงเกิดข่มขี้กันขึ้น พระพุทฺธเจ้าจึงเสด็จไปโปรดจึงตรัสพระพุทฺธพจน์นี้

ง. **หลักปุพฺพาปรานุสนธิ** ได้นำข้อความในพระพุทฺธพจน์ทั้งข้างหน้าข้างหลังมาอธิบายให้สอดคล้องกันเพื่อให้ทราบเนื้อความชัดเจนยิ่งขึ้น และนำพระพุทฺธพจน์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกที่พระพุทฺธเจ้าตรัสไว้ทั้งก่อนหน้าและหลังพระพุทฺธพจน์นี้มาเชื่อมโยง อีกทั้งได้ทำการเชื่อมโยงบทต่าง ๆ ในพระพุทฺธพจน์ให้เข้าใจวิธีการใช้คำศัพท์แต่ละคำได้ลงตัวอย่างขึ้น

อภิปรายผลการวิจัย

1. **คัมภีร์ธัมมปัทฏฐกถา** พบว่า คัมภีร์ธัมมปัทฏฐกถา ยมกวรรค เป็นวรรคแรกในธรรมบท ขุททกนิกาย มีทั้งหมด 14 เรื่อง มีเรื่องพระจักขุบาลเถระเป็นต้น มีคาถาทั้งหมด 20 คาถา มี 9 หมวดธรรมที่เป็นคู่กัน มีความคิดซ้ำกับความคิดดีเป็นต้น รจนาโดยพระพุทฺธโฆสจารย์ ราวพุทธศตวรรษที่ 9 แบ่งโครงสร้างเป็น 6 ส่วน คือ 1. อารัมภกถา 2. ปัจจุบันวัตถุ 3. อดีตวัตถุ 4. คาถา 5. ไวยากรณ์ และ 6. สรุป สอดคล้องกับงานวิจัยของ เสวนีย์ พงศกรเสียร “การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดญาณวิทยา ในธัมมปัทฏฐกถา, (2553)” ที่พบว่า ธัมมปัทฏฐกถามีการแสวงหาความรู้เพื่อความหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด โดยหลักพัฒนาปัญญา ทั้งนี้เป็นเพราะผู้ที่จะสามารถหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดได้ ต้องเป็นพระอริยบุคคลอย่างน้อยต้องกำหนดรู้เห็นอริยสัจได้อย่างแท้จริง ความชัดเจนในการอธิบายของคัมภีร์เนตติปกรณ์ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะระดับปัญญาขั้นโลกุตระของผู้รจนาคัมภีร์คือ พระมหากัจจายนเถระ ผู้เป็นเอตทัคคะด้านแสดงความรู้ให้พิศดาร และท่านมีชีวิตอยู่ในสมัยพุทธกาลจึงเข้าใจบริบทของสังคม สภาพความเป็นอยู่ อีกทั้งท่านเป็นพระอรหันต์

2. **หลักจตุพฺพหฺวาระในคัมภีร์เนตติปกรณ์** พบว่า หลักจตุพฺพหฺวาระ เป็นหฺวาระที่ 6 ในทั้งหมด 16 หฺวาระในคัมภีร์เนตติปกรณ์ ที่ชื่อว่า จตุพฺพหฺวาระ เพราะมีกลุ่มวิธีการ 4 อย่าง ได้แก่ 1. เนรุตตะ การตั้งรูปวิเคราะห์บทบาลีเพื่อหาความหมายที่แท้จริง 2. อธิปายะ การแสดงความรู้มุ่งหมายในการตรัสพระพุทฺธพจน์ 3. เทศนานิทาน เหตุในการตรัสพระพุทฺธพจน์นั้น ๆ และ 4. ปุพฺพาปรานุสนธิ การเชื่อมโยงข้อความหน้ากับข้อความหลัง สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุภีร์ ทุมทอง เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการอธิบายพระพุทฺธพจน์ตามแนวเนตติปกรณ์ (2562)” ที่พบว่า คัมภีร์เนตติปกรณ์เป็นวิธีการที่อธิบายให้เข้าใจอริยสัจสี่ ที่พระพุทฺธเจ้า

ตรัสไว้ สามารถแยกแยะได้ชัดเจนว่าอะไรเป็นสุข อะไรเป็นทุกข์ อะไรเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ อะไรเป็นความดับทุกข์ ทำให้เข้าใจถึงระดับของพระธรรมเทศนาที่แสดงให้เห็นเหมาะสมกับบุคคลแต่ละระดับ

3. วิเคราะห์การอธิบายความพระพุทพจน์ในธัมมปัทฏฐกา ยมกวรรค พบว่าการวิเคราะห์ตามหลักจตุพฺพหหาระ ทำให้ทราบความหมายทั้งโดยอรรถะ และพยัญชนะเป็นแนวทางสรุปลงในอริยสัจได้ ซึ่งเป็นการตั้งรูปวิเคราะห์หยาบทำให้ทราบความหมายหลายความหมาย และความหมายที่แท้จริงในการตรัสพระพุทพจน์นั้น ๆ การอธิบายความของพระอรรถกถาจารย์ มีรูปแบบที่คล้ายกับหลักจตุพฺพหหาระ การอธิบายความคาถาในส่วนไวยากรณ์มีการตั้งรูปวิเคราะห์หยาบที่เข้าใจยาก มีความหมายซับซ้อนเท่านั้น หากแต่ไม่ได้ตั้งรูปวิเคราะห์หยาบที่ทั้งหมด มุ่งอธิบายสภาวะธรรมมากกว่า อาจเนื่องมาจากในยุคธัมมปัทฏฐกา คนส่วนมากมีความเข้าใจภาษา มีอุปนิสัยโน้มไปสู่การบรรลุผล สภาสังคม วัฒนธรรม เอื้อเพื่อการเรียนและการอธิบายความพอสมควร การกำหนดอริยสัจจึงเกิดขึ้นได้ง่าย สอดคล้องกับผลการวิจัยของพระธรรมโมลี เรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์พระคาถาธรรมบท, (2545)” ที่พบว่า มีการวิเคราะห์บทในพระคาถาธรรมบทตามหลักไวยากรณ์โดยนำบทที่ยุ่งยาก มีความซับซ้อนมาวิเคราะห์ให้เห็นรากศัพท์ พร้อมทั้งรูปวิเคราะห์ตามหลักคัมภีร์ศัพทศาสตร์ อธิบายของบทในด้านสัททาลังการ เป็นต้น ตามหลักสุโพธาลังการเนื่องจากบทบาลีที่มีความยุ่งยากซับซ้อน หรือบทบาลีอื่นในยุคหนึ่งอาจเป็นการง่ายที่จะทำความเข้าใจ ผ่านมาอีกยุคหนึ่งอาจเป็นการยากต่อผู้ศึกษาทั้งอุปสรรคด้านภาษา และอุปสรรคด้านศาสนา เป็นต้น

องค์ความรู้ใหม่

งานวิจัยนี้ ได้นำพระพุทพจน์ในธัมมปัทฏฐกา ยมกวรรค มาอธิบายด้วยหลักจตุพฺพหหาระในคัมภีร์เนตติปกรณ์ มีประเด็นที่ได้ค้นพบ คือ ทำให้เข้าใจเนื้อความที่มีอยู่ในพระพุทพจน์ในด้านพยัญชนะและอรรถะ จุดมุ่งหมาย เหตุในการตรัสพระพุทพจน์และการเชื่อมโยงพระพุทพจน์ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว สรุปด้วยหลักการทั้ง 4 ตามหลักจตุพฺพหหาระและประเด็นอื่น ๆ ได้ดังนี้

- 1. วิธีการเนรุตตะ** ทำให้สามารถเข้าใจความหมายที่แท้จริงของบทบาลีที่พระพุทเจ้ายกขึ้นแสดงในแต่ละบท ด้วยการตั้งรูปวิเคราะห์
- 2. วิธีการอธิบาย** ทำให้ทราบจุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ในการตรัสพระพุทพจน์นั้น ๆ พร้อมทั้งกำหนดอริยสัจได้ด้วยคามมุ่งหมาย
- 3. วิธีการเทศนานิทาน** ทำให้ทราบเหตุของการตรัสพระพุทพจน์โดยอาศัยเรื่องราวที่พระอรรถกถาจารย์ให้แนวไว้
- 4. วิธีการบุพพาปธานุสนธิ** ทำให้สามารถเชื่อมโยงพระพุทพจน์ได้อย่างเป็นระบบและอธิบายวิธีในแต่ละองค์ธรรมที่ปรากฏ
- 5. หลักธรรมอื่น ๆ** นอกเหนือจากที่กล่าวมาในธัมมปัทฏฐกา สามารถนำหลักจตุพฺพหหาระไปเป็นแนวทางในการอธิบายความได้

สรุป

คัมภีร์ธัมมปาฏฐกถา ยมกวรรค เป็นวรรคแรกในธรรมบท ขุททกนิกาย มีทั้งหมด 14 เรื่อง มีเรื่องพระจักขุบาลเถระเป็นต้น มีคาถาทั้งหมด 20 คาถา มี 9 หมวดธรรมที่เป็นคู่กัน มีความคิดซ้ำกับความคิดดีเป็นต้น รจนาโดยพระพุทธโฆสาจารย์ ราวพุทธศตวรรษที่ 9 แบ่งโครงสร้างเป็น 6 ส่วน คือ 1.อารัมภกถา 2. ปัจจุบันวัตถุ 3.อดีตวัตถุ 4. คาถา 5. ไวยากรณ์ และ 6. สรุป

หลักจตุพหูหาระ เป็นหาระที่ 6 ในทั้งหมด 16 หาระในคัมภีร์เนตติปกรณ์ ที่ชื่อว่า จตุพหูหาระ เพราะมีกลุ่มวิธีการ 4 อย่าง ได้แก่ 1. เนรุตตะ การตั้งรูปวิเคราะห์หยาบเพื่อหาความหมายที่แท้จริง 2. อธิบายายะ การแสดงความมุ่งหมายในการตรัสพระพุทฺธพจน์ 3. เทสนานิทาน เหตุในการตรัสพระพุทฺธพจน์นั้น ๆ และ 4. ปุพพาปธานุสนธิ การเชื่อมโยงข้อความหน้ากับข้อความหลัง

เมื่อนำหลักจตุพหูหาระในคัมภีร์เนตติปกรณ์ มาวิเคราะห์พระพุทฺธพจน์ในรูปแบบของคาถาทั้งหมด 14 เรื่อง ทำให้สามารถหาความหมายที่แท้จริงของบทบาลีที่มีอรรถหลายอย่าง อาศัยคำอธิบายของอรรถกถาที่ให้ไว้ทำให้สามารถอธิบายด้านความมุ่งหมายในการตรัสพระพุทฺธพจน์ และเหตุของการตรัสพระพุทฺธพจน์ในเรื่องนั้น ๆ ได้อย่างลงตัว พร้อมทั้งมีแนวทางในการเชื่อมโยงองค์ธรรมที่ปรากฏในเรื่องนั้น ๆ กับเรื่องอื่น ๆ ทั้งในพระไตรปิฎกและในอรรถกถาได้อย่างลงตัว เมื่อนำวิธีการทั้ง 4 มาวิเคราะห์การอธิบายความพระพุทฺธพจน์ทำให้ทราบบทพหุยฺยชนะที่ไม่ผิดพลาด อรรถะไม่ผิดพลาดก็สามารถนำมาสรุปลงในอริยสัจได้ว่า อะไรเป็นทุกข์ อะไรเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ อะไรเป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ และอะไรเป็นความดับแห่งทุกข์

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

ผลการวิจัยนี้เหมาะสำหรับผู้ที่สนใจในแนวทางการอธิบายความพระพุทฺธพจน์ เพราะมีความครอบคลุมทั้งโดยอรรถะ และพหุยฺยชนะ เพราะมีการอธิบายความในด้านหลักของภาษาที่ใช้ในการบันทึกคำสอนโดยตรง มีจุดมุ่งหมายชัดเจนในการแสดงพระพุทฺธพจน์ มีเหตุที่ทำให้ตรัสพระพุทฺธพจน์ไม่ออกนอกแนวทางที่พระอรรถกถาจารย์วางเอาไว้ อีกทั้งมีการเชื่อมโยงกับพระพุทฺธพจน์ในพระไตรปิฎก สำหรับผู้มีความรู้ในด้านภาษาบาลีหรือครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในการตอบข้อซักถามของนักเรียนได้ โดยเฉพาะประเด็นที่สรุปลงในอริยสัจ ซึ่งทำให้ผู้ฟังบรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคล

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ศึกษาการอธิบายความพระพุทฺธพจน์โดยใช้หลักจตุพหูหาระ ในอรรถกถาที่ปรากฏในคัมภีร์ธัมมปาฏฐกถา ยมกวรรค

2.2 ศึกษาการอธิบายความพระพุทฺธพจน์ตามหลักจตุพหูหาระในคัมภีร์เนตติปกรณ์ในธัมมปาฏฐกถาทุกวรรคที่ปรากฏในขุททกนิกาย ธรรมบท เพื่อเป็นองค์ความรู้ให้กับนักเรียนผู้เรียนบาลีต่อไป

2.3 ศึกษาบทบาทโดยหลักเนรุตตะ นำมาวิเคราะห์เพื่อให้ทราบความหมายที่หลากหลายในการแปลบทบาลีนั้น ๆ

บรรณานุกรม

- พระธรรมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม). (2545). การศึกษาเชิงวิเคราะห์พระคาถาธรรมบท. รายงานวิจัย วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม.: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2500). *พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). *อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2556). *อรรถกถาภาษาไทย ฉบับจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุภีร์ ทุมทอง. (2562). การศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการอธิบายพระพุทธรูปตามแนวคิดศิลปกรรม. รายงานวิจัย วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เสาวนีย์ พงศกรเสถียร. (2557). การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องญาณวิทยาในอัมมปทัฏฐกถา. ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

คัมภีร์ธาวัตถมัญชรี: การปริวรรต การแปล และการวิเคราะห์

Dhatuvatthumanjari Scripture: Transliteration, Translation, and Analysis

¹พระมหาชัยพร เขมาภิรโต และ ²ประชา แสงทองสุข

¹Phramaha Chaiyaporn Khemabhirato and ²Pracha Saengthongsuk

¹วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม, มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹Palisuxa Phutthakos Campus Nakhon Pathom, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

²บริษัท ดิอีเลเมนต์ 프리เซนเทชั่น จำกัด

²The Element Presentation Inc.

¹Corresponding Author's Email: pholyx@gmail.com

Received: August 22, 2024; **Revised:** December 16, 2024; **Accepted:** December 18, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา และโครงสร้างของคัมภีร์ธาวัตถมัญชรี 2) เพื่อปริวรรตคัมภีร์ธาวัตถมัญชรีจากบาลีอักษรภาษาพม่า เป็นบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย 3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ธาตุ คณะธาตุ และอรรถของธาตุในคัมภีร์ธาวัตถมัญชรี การวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพด้านเอกสาร โดยการวิเคราะห์ และปริวรรต แปลคัมภีร์ธาวัตถมัญชรี ผลการวิจัย พบว่า 1) ประวัติความเป็นมา และโครงสร้างของคัมภีร์ธาวัตถมัญชรี เป็นตำราว่าด้วยเรื่องของธาตุ มีความโดดเด่นในการเรียบเรียงธาตุ และอรรถของธาตุเป็นร้อยกรองภาษาบาลี ทำให้ง่ายต่อการท่องจำและศึกษา คัมภีร์นี้ได้รวบรวมธาตุที่ใช้บ่อยและมีความสำคัญจำนวน 332 ธาตุ พร้อมแสดงตัวอย่างและคำอธิบายอย่างละเอียด 2) ปริวรรตคัมภีร์ธาวัตถมัญชรีจากบาลีอักษรภาษาพม่า เป็นบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย ซึ่งมีเนื้อหาตามลำดับดังนี้ คือ (ก) นิทานกถา ว่าด้วยประวัติของคัมภีร์ธาวัตถมัญชรี (ข) คั่นถารัมภะ ว่าด้วยคำปรารภ การแต่งคัมภีร์ เนื้อหาของคัมภีร์ แบ่งออกเป็น 8 กัณฑ์ พร้อมทั้งแสดงอุทาหรณ์ของธาตุเพื่อประกอบการศึกษาและก่อให้เกิดความเข้าใจยิ่งขึ้นเป็นที่เรียบร้อย 3) วิเคราะห์ธาตุ คณะธาตุ และอรรถของธาตุในคัมภีร์ธาวัตถมัญชรี เนื้อหาของคัมภีร์ธาวัตถมัญชรีประกอบด้วยหมวดต่าง ๆ คือ ธาตุ คณะธาตุ และ อรรถธาตุ เป็นการเรียบเรียงบทบาลีจูนณียะ(ร้อยแก้ว) จากการรวบรวมเนื้อหาจากคัมภีร์ต่าง ๆ มากมาย เลือกสรรธาตุที่มีการใช้บ่อยมาประมวลแต่งเป็นร้อยกรองภาษาบาลีพร้อมอรรถธาตุ โดยแบ่งเป็น 7 กลุ่มกัณฑ์ของกลุ่มธาตุ เพื่อให้สะดวกต่อการท่องจำสำหรับนักศึกษาภาษาบาลี

คำสำคัญ: คัมภีร์ธาวัตถมัญชรี; การปริวรรต; การแปล; การวิเคราะห์

Abstract

This research article has the objective 1) To study the history and structure of the Dhatuvadamangala Sutra. 2) To transliterate the Dhatuvadamangala Sutra from Burmese Pali script into Thai Pali script and translate it into Thai. 3) To study and analyze the dhatus (linguistic elements), groups of dhatus, and the meanings of dhatus in the Dhatuvadamangala Sutra. This research is a qualitative study based on document analysis, involving the analysis, transliteration. The research results found that 1) History and Structure of the Dhātuvatthu Mañjuśrī The Dhātuvatthu Mañjuśrī is a grammar text that focuses on Pali roots. Its unique feature is its arrangement of roots and their meanings in Pali verse, making it easy to memorize and study. This text compiles 332 frequently used and important roots, along with detailed examples and explanations. 2) Adaptation and Translation of Dhātuvatthu Mañjuśrī The Dhātuvatthu Mañjuśrī has been adapted from Burmese Pali script to Thai Pali script and translated into Thai. The content is organized as follows: (a) A narrative about the history of the Dhātuvatthu Mañjuśrī, and (b) a preface discussing the purpose of compiling this text. The main content is divided into 8 chapters, each with examples to aid understanding. 3) Analysis of Roots, Root Groups, and Meanings in Dhātuvatthu Mañjuśrī The Dhātuvatthu Mañjuśrī is analyzed in terms of its roots, groups of roots, and meanings of those roots. The text is composed of various sections, including roots, root groups, and their explanations. It is a compilation of Pali prose (junnīya) gathered from numerous texts, focusing on frequently used roots and arranged them in Pali verse with explanations. These roots are divided into 7 chapters for easier memorization by Pali language students.

Keywords: Dhātuvatthajārī; Transliteration; Translation; Analysis

บทนำ

คัมภีร์พระไตรปิฎก เป็นคัมภีร์ที่รวบรวมหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยแบ่งย่อยออกไปเป็น 3 ปิฎก คือ พระวินัยปิฎก รวบรวมพระพุทธานุญาตที่เป็นระเบียบข้อบังคับทางพระวินัย พระสุตตันตปิฎก รวบรวมพระพุทธานุญาตที่เป็นพระสูตร และพระอภิธรรมปิฎก รวบรวมหลักคำสอนทางพระอภิธรรม นอกจากนั้นในยุคหลังยังมีคัมภีร์ที่อธิบายพระพุทธานุญาตในยุคต้นอื่น ๆ อีก ที่เรียกว่า คัมภีร์ชั้นอรรถกถา ฎีกา และอื่น ๆ อีกมากมาย แต่ทุกคัมภีร์ที่กล่าวมานั้น ล้วนใช้ภาษามคธเป็นเครื่องมือในการบันทึกทั้งสิ้น ซึ่งเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาจนทุกวันนี้ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2543)

การศึกษาพระพุทธานุญาตจากคัมภีร์พุทธศาสนา ได้แก่ พระไตรปิฎก คัมภีร์ชั้นอรรถกถา ฎีกา เป็นต้น ต้องอาศัยพื้นฐานความรู้ความเข้าใจในภาษาบาลีจากคัมภีร์ต่าง ๆ โดยเฉพาะคัมภีร์ที่เกี่ยวกับธาตุ หรือรากศัพท์ในภาษาบาลี เพราะช่วยให้เข้าใจโครงสร้างพื้นฐานของภาษาบาลี เข้าใจเรื่องธาตุเป็นรากฐานในการสร้างคำ ช่วยให้เห็นวิธีการสร้างคำศัพท์ใหม่ๆ และความสัมพันธ์ระหว่างคำต่าง ๆ ความรู้เรื่องธาตุช่วยในการแปลความหมายให้รู้ความหมาย สามารถพิจารณาความหมายของคำที่ไม่คุ้นเคยได้แม้จะไม่เคยพบคำนั้นมาก่อนทำให้การแปลและตีความเนื้อหาในภาษาบาลีง่ายขึ้น สามารถ พัฒนาทักษะการวิเคราะห์ภาษาสามารถแยกแยะส่วนประกอบของคำและเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างคำต่าง ๆ ได้ดียิ่งขึ้น ธาตุมักมีความหมายที่ลึกซึ้งและเฉพาะเจาะจง การเข้าใจธาตุจึงช่วยให้เข้าถึงความหมายที่แท้จริงและความละเอียดอ่อนของคำและข้อความในภาษาบาลี ช่วยในการจดจำคำศัพท์ สามารถเชื่อมโยงคำต่าง ๆ ที่มาจากธาตุเดียวกันได้ (พระสีลวังสะ, 2546)

การศึกษาคัมภีร์ธาตุช่วยให้เข้าใจวิวัฒนาการของภาษาบาลีและความสัมพันธ์กับภาษาอื่นๆ ในตระกูลอินโด-ยูโรเปียน ตระหนักถึงประโยชน์ในการศึกษาพระพุทธศาสนา: เนื่องจากคัมภีร์พุทธ-ศาสนาส่วนใหญ่เขียนด้วยภาษาบาลี การเข้าใจธาตุจึงช่วยให้เข้าถึงความหมายที่แท้จริงของคำสอนทางพุทธศาสนาได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น สามารถเชื่อมโยงกับภาษาอื่นๆ ที่มีรากศัพท์ร่วมกัน เช่น ภาษาสันสกฤต และรักษามรดกทางภาษาและวัฒนธรรมสำคัญของโลก (พระมหาสมลักษณ์ คนธสาโร (พระคันธสาราภิงค์), 2546)

ผู้วิจัยได้ศึกษาคัมภีร์ธาตุวัดถมัญชรี แต่งโดยพระโสภาสวามี ชาวพม่า ที่เมืองย่างกุ้ง เป็นคัมภีร์ที่มีเนื้อหาสำคัญเกี่ยวกับธาตุ โดยได้รับมรดกความรู้โดยตรงจากพระอุปัชฌาย์ท่านได้ศึกษาไว้อย่างดีก่อนละสังขาร โดยผู้แต่งได้เรียบเรียงมาแต่งเป็นร้อยกรองภาษาบาลีพร้อมอรรถของธาตุ เพื่อให้สะดวกต่อการท่องจำสำหรับนักเรียนนักศึกษาภาษาบาลี มีการแปลที่เรียกว่านิสสยะ คือการแปลยกศัพท์เป็นภาษาพม่าและอธิบายกำกับไว้คำต่อคำ พร้อมยกอุทาหรณ์ คือตัวอย่างประกอบมาจากคัมภีร์ต่าง ๆ มาแสดงกำกับอธิบายธาตุแต่ละตัวโดยละเอียด ซึ่งจะมีประโยชน์ต่อการศึกษาภาษาบาลีอย่างยิ่ง

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา และโครงสร้างของคัมภีร์ธาตุวัดถมัญชรี
2. เพื่อปริวรรตคัมภีร์ธาตุวัดถมัญชรีจากบาลีอักษรภาษาพม่า เป็นบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ธาตุ คณะธาตุ และอรรถของธาตุในคัมภีร์ธาตุวัดถมัญชรี

วิธีดำเนินงานวิจัย

ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาประมวลองค์ความรู้เนื้อหาคัมภีร์ธาตุวัดถมัญชรีใช้วิธีวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยมีวิธีดำเนินการศึกษา ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาประวัติความเป็นมา และโครงสร้างของคัมภีร์ธาตุวัดถมัญชรี

ขั้นตอนที่ 2 เพื่อศึกษารูปแบบการแสดงตัวธาตุ ของธาตุในคัมภีร์ธาตุวัดถมัญชรี

ขั้นตอนที่ 3 เพื่อศึกษาเปรียบเทียบธาตุในคัมภีร์ธาตุวัดถมัญชรี โดยเปรียบเทียบกับ 6 คัมภีร์ได้แก่ คัมภีร์ปทูปสัทธิ คัมภีร์กัจจายนธาตุมัญชสา คัมภีร์โมคคัลลานธาตุปาฐะ คัมภีร์สัททนิติธาตุมาลา คัมภีร์ธาตุวัตถสังคหะ และคัมภีร์ปาณินียาธาตุปาฐะ โดยสังเขป

ขั้นตอนที่ 4 จัดทำเป็นเอกสารรายงานการวิจัยเพื่อนำเสนอต่อไป

ผลการวิจัย

1. ประวัติความเป็นมา และโครงสร้างของคัมภีร์ธาตุวัตถมัญชรีคัมภีร์ธาตุวัตถมัญชรี จัดว่าเป็นคัมภีร์ไวยากรณ์ชั้นสูงด้วยหลักที่ว่าความเข้าใจในโครงสร้างทางภาษาผ่านการศึกษาธาตุอันเป็นรากเหง้าของภาษาบาลีนั้นสามารถช่วยให้ผู้ศึกษาภาษาบาลีเข้าใจในเนื้อหาทางด้านภาษาและสะท้อนให้เกิดความเข้าใจในธรรมะของพระพุทธองค์ คัมภีร์ธาตุวัตถมัญชรีจัดอยู่ในคัมภีร์ศัพท์เฉพาะศาสตร์ (Terminology) ภาษาบาลีในกลุ่ม “คัมภีร์สหทวิเสส” ความเข้าใจธาตุ หรือรากศัพท์ในภาษาบาลีมีประโยชน์เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้ศึกษาจะได้ใช้ศัพท์ที่มีความหมายสื่อสารได้ตรงกัน เนื่องจากการแสวงหาความรู้ในพุทธศาสนานั้นนอกจากจะขึ้นอยู่กับกระบวนการสร้างองค์ความรู้ (body of knowledge) และวิธีแสวงหาความรู้ (mode of inquiry) แล้วยังต้องคำนึงถึงศัพท์ศาสตร์ (terminology) ด้วย เพราะศัพท์คำเดียวกันอาจมีความหมายที่หลากหลายตามสถานการณ์ที่นำไปใช้ การศึกษาธาตุทางไวยากรณ์ภาษาบาลีจึงมีความจำเป็นเพื่อความเข้าใจสาระและสามารถอธิบายความหมายของศัพท์ด้วยความเข้าใจในธาตุได้

คัมภีร์ธาตุวัตถมัญชรีจัดว่าเป็นกลุ่มคัมภีร์ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งยวดเพราะเป็นประตูนำไปสู่การศึกษาวรรณคดี และวรรณกรรมต่าง ๆ เป็นคัมภีร์ว่าด้วยเรื่องธาตุ รจนาเป็นภาษาพม่าโดยท่านพระโสภา สะ ัมมาจริยะ ณ เมืองย่างกุ้ง โดยได้รับคำสั่งเสียจากพระอุปฌาย์ก่อนละสังขารให้รวบรวมงานของท่านที่เป็นร้อยแก้ว และเรียบเรียงใหม่เป็นร้อยกรอง เพื่อเกื้อกูลแก่เหล่าศิษยานุศิษย์ให้ได้ศึกษา และจดจำได้ง่ายขึ้น โดยประกอบด้วยจำนวนคาถา 119 คาถา แบ่งเป็น 9 กัณฑ์ นับเป็นตัวธาตุได้ 332 ธาตุ คุณลักษณะเด่นของคัมภีร์ธาตุวัตถมัญชรีคือเป็นคัมภีร์ที่รวบรวมธาตุที่ใช้บ่อย เป็นที่แพร่หลายร้อยเรียงเป็นคาถาสำหรับท่อง และจดจำได้ง่าย คัมภีร์ธาตุวัตถมัญชรีมีความโดดเด่นในการเรียบเรียงธาตุ และอรรถธาตุ เป็นร้อยกรองภาษาบาลีทำให้ง่ายต่อการท่องจำและศึกษา คัมภีร์นี้ได้รวบรวมธาตุที่ใช้บ่อยและมีความสำคัญ พร้อมแสดงตัวอย่างและคำอธิบายอย่างละเอียด มีการแต่งไปตามลำดับตัวอักษรเพื่ออำนวยความสะดวกแก่การค้นคว้า จัดได้ว่าเป็นคัมภีร์ที่มีความสมบูรณ์ด้วยธาตุ คณะธาตุ และอรรถของธาตุสามารถนำมาใช้เพื่อความสะดวกของภาษาและการตีความให้เกิดความเข้าใจในธรรมะของพระพุทธองค์อย่างกว้างขวาง

2. ปรีวรรตคัมภีร์ธาตุวัตถมัญชรีจากบาลีอักษรภาษาพม่า เป็นบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย ผู้วิจัยได้ทำการปรีวรรตคัมภีร์ธาตุวัตถมัญชรีจากต้นฉบับภาษาบาลีอักษรภาษาพม่าเป็นภาษาไทย และแปลเป็นภาษาไทยซึ่งมีเนื้อหาตามลำดับดังนี้ คือ (ก) นิทานกถา ว่าด้วยประวัติของคัมภีร์ธาตุวัตถมัญชรี (ข) คันถารัมมะ ว่าด้วยคำปรารภการแต่งคัมภีร์ 2) เนื้อหาของคัมภีร์ แบ่งออกเป็น 8 กัณฑ์ คือ (ก) อาทิสรรกณท กัณฑ์ว่าด้วยธาตุมี สระ เป็นอักษรต้น (ข) ก วคคาทิกณท กัณฑ์ว่าด้วยธาตุมี พยัญชนะวรรคเป็นอักษรต้น (ค) จ วคคาทิกณท กัณฑ์ว่าด้วยธาตุมีพยัญชนะจวรรคเป็น อักษรต้น (ฌ) ฐ วคคาทิกณท กัณฑ์ว่าด้วยธาตุมีพยัญชนะฐวรรคเป็นอักษรต้น (ง) ต วคคาทิกณท กัณฑ์ว่าด้วยธาตุมีพยัญชนะตวรรคเป็นอักษรต้น (จ) ปวคคาทิกณท กัณฑ์ว่าด้วยธาตุมีพยัญชนะปวรรคเป็นอักษรต้น (ฉ) อ วคคาทิกณท กัณฑ์ว่าด้วยธาตุมีพยัญชนะอวรรคเป็นอักษรต้น (ช) อลภขิตธาตุ ลภขณกณท กัณฑ์ว่าด้วยลักษณะธาตุที่ไม่ได้กำหนดไว้ 3) นิคม

นกลา ว่าด้วยคำลงท้ายหลังจบคัมภีร์ธาวัตถมัญชรี พร้อมทั้งแสดงอุทาหรณ์ของธาตุเพื่อประกอบการศึกษา และก่อให้เกิดความเข้าใจยิ่งขึ้นเป็นที่เรียบร้อย

3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ธาตุ คณะธาตุ และอรรถของธาตุในคัมภีร์ธาวัตถมัญชรี พบว่า เนื้อหาของคัมภีร์ธาวัตถมัญชรีประกอบด้วยหมวดต่าง ๆ คือ ธาตุ คณะธาตุ และ อรรถธาตุ เป็นการเรียบเรียงบทบาลี จุณณิยะ(ร้อยแก้ว) จากการรวบรวมเนื้อหาจากคัมภีร์ต่าง ๆ มากมาย เลือกสรรธาตุที่มีการใช้บ่อยมาประมวลแต่งเป็นร้อยกรองภาษาบาลีพร้อมอรรถธาตุ โดยแบ่งเป็น 7 กลุ่มกัณฑ์ของกลุ่มธาตุ ได้แก่ 1) กลุ่มธาตุที่มีสระเป็นเบื้องต้น 2) กลุ่มธาตุที่มีอักษรกวรรคเป็นเบื้องต้น 3) กลุ่มธาตุที่มีอักษรจวรรคเป็นเบื้องต้น 4) กลุ่มธาตุที่มีอักษรฎวรรคเป็นต้น 5) กลุ่มธาตุที่มีอักษรตวรรคเป็นเบื้องต้น 6) กลุ่มธาตุที่มีอักษรปวรรคเป็นเบื้องต้น 7) กลุ่มธาตุที่มีอักษรอวรรคเป็นเบื้องต้น เพื่อให้สะดวกต่อการท่องจำสำหรับนักศึกษาภาษาบาลี การพรรณนาความแห่งธาตุหลาย ๆ มีลักษณะการพรรณเชิงให้ข้อมูลในเรื่องจริง (Expository plus non-fiction writing method) ผ่านการพรรณนาด้วยคาถา คาถาหนึ่ง ๆ แสดงธาตุไว้หลากหลาย มีการแสดงอรรถหรือความหมายของธาตุ และบอกหมวดธาตุไปพร้อมกัน โดยคัดเลือกเป็นธาตุที่ถูกใช้บ่อยเพื่อที่ผู้ศึกษาได้เรียนแล้วจะสามารถพบเจอได้บ่อยกว่าธาตุตัวอื่น ๆ

การแบ่งส่วนของมีลำดับในการแสดงดังนี้ ส่วนต้น ประกอบด้วย (ก) นิทานกลา ว่าด้วยประวัติของคัมภีร์ธาวัตถมัญชรี (ข) คนถารมกกลา ว่าด้วยคำปรารภการแต่งคัมภีร์ธาวัตถมัญชรี เนื้อหาของคัมภีร์แบ่งออกเป็น 8 กัณฑ์คือ ก) อาทิสรกณท กัณฑ์ว่าด้วยธาตุมี สระ เป็นอักษรต้น ข) ก วคคาทิกณท กัณฑ์ว่าด้วยธาตุมีพยัญชนะกวรรคเป็นอักษรต้น ค) จ วคคาทิกณท กัณฑ์ว่าด้วยธาตุมีพยัญชนะจวรรคเป็นอักษรต้น ฉ) ฎ วคคาทิกณท กัณฑ์ว่าด้วยธาตุมีพยัญชนะฎวรรคเป็นอักษรต้น ง) ต วคคาทิกณท กัณฑ์ว่าด้วยธาตุมีพยัญชนะตวรรคเป็นอักษรต้น (จ) ปวคคาทิกณท กัณฑ์ว่าด้วยธาตุมีพยัญชนะปวรรคเป็นอักษรต้น (ฉ) อวคคาทิกณท กัณฑ์ว่าด้วยธาตุมีพยัญชนะอวรรคเป็นอักษรต้น และ (ซ) อลกขิตธาตุ ลกขณกณท กัณฑ์ว่าด้วยลักษณะธาตุที่ไม่ได้กำหนดไว้ ในส่วนท้ายนั้น คือ นิคมกกลา ว่าด้วยคำลงท้ายหลังจบคัมภีร์ธาวัตถมัญชรี

อภิปรายผลการวิจัย

1. ประวัติความเป็นมา และโครงสร้างของคัมภีร์ธาวัตถมัญชรีคัมภีร์ธาวัตถมัญชรี พบว่า การศึกษาทางพระพุทธศาสนาได้แบ่งออกเป็น 2 ระดับคือ คันถฐานะ เป็นการศึกษาศาสนธรรมวินัย ด้วยการท่องบ่นสาธยาย และ ทำความเข้าใจให้ถ่องแท้ และ วิปัสสนาฐานะ เป็นการศึกษาดูแลปฏิบัติจริง เพื่อความรู้แจ้งประจักษ์จากประสบการณ์ตรง การศึกษาทั้งสองอย่างนี้ไม่แยกออกจากกัน เป็นกระบวนการศึกษาที่ต้องดำเนินไปคู่กันเสมอ เพื่อนำไปสู่การแทงตลอดมรรคผล และนิพพานในที่สุด นอกจากนั้นกระบวนการที่สำคัญของการศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนา คือ หลัก ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นกระบวนการปฏิบัติ หรือกระบวนการพัฒนา 3 ด้าน คือ ศีล เป็นหลักการพัฒนาระดับ ความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคม สมาธิ เป็นหลักการพัฒนาจิตใจให้มีสมรรถภาพและประสิทธิภาพในการคิดพิจารณาตัดสินใจ กระทำหรือไม่กระทำการใดๆ ปัญญา เป็นหลักการพัฒนาความรู้ความเข้าใจ รู้จักสิ่งทั้งหลายตามที่เป็น และสามารถแยกแยะ

วิเคราะห์ สืบหาสาเหตุของสิ่งทั้งหลายได้ชัดเจน ซึ่งกระบวนการศึกษาตามที่กล่าวมาแล้วจะทำให้เกิดการพัฒนาปัญหา 3 ด้าน คือ ความรู้อันเกิดจากการฟัง (สุตตามยปัญญา) ความรู้อันเกิดจากการคิด (จินตามยปัญญา) และความรู้อันเกิดจากการ อบรมจิตตามมรรควิธี (ภาวนามยปัญญา) เป็นเป้าหมายสูงสุดของการศึกษาของพระพุทธศาสนา สอดคล้องกับ คัมภีร์นิรุตติทีปนี เป็นคัมภีร์ไวยากรณ์สายโมคคัลลانهที่รจนาเพิ่มเติมโดยพระภิกษุชาวพม่า นามว่า พระญาณธชะ หรือที่ชาวพม่าเรียกกันว่า ท่านอาจารย์แลตีสยาดอ (อาจารย์แลดี) ด้วยผลงานตำรามากกว่า 100 คัมภีร์ คัมภีร์นิรุตติทีปนีนี้เป็นคัมภีร์ไวยากรณ์ฉบับสุดท้ายของท่านอาจารย์ญาณธชะ นับว่าเป็นคัมภีร์ที่ทันสมัยที่สุด โดยเป็นคัมภีร์ที่อธิบายขยายความคัมภีร์โมคคัลลานไวยากรณ์ที่รจนาไว้โดยย่อ และไม่เหมาะสมกับชาวพม่าที่คุ้นเคยกับไวยากรณ์สายกัจจายนะมานับพันปี อีกทั้งคัมภีร์โมคคัลลานไวยากรณ์เดิมยังมีเนื้อหาที่แตกต่างจากกัจจายนไวยากรณ์บางแห่ง คือกัจจายนไวยากรณ์กล่าวถึงอักษรว่ามี 41 เสียง แต่คัมภีร์โมคคัลลานะกล่าวถึงอักษรว่ามี 43 เสียง นอกจากนั้นยังมีการเปลี่ยนชื่อนัยทางไวยากรณ์ที่ไม่คุ้นเคย ที่ปรากฏในกัจจายนไวยากรณ์ ปทรูป-สิทธิปกรณ และสัททนีติปกรณ เช่นสญญาทิกัณฐะ สยาทิกัณฐะ อสังขัตถสมาส เป็นต้น ในคัมภีร์โมคคัลลานะ โดยเปลี่ยนเป็นสนธิกัณฐะ นามกัณฐะ และอภัยยิภาวสมาส ตามลำดับ แนวทางการศึกษาของเดิม และปรับปรุงรวมถึงมีการเปลี่ยนชื่อใหม่ ให้กระชับทันสมัย และง่ายต่อการจดจำมากขึ้นจึงสนใจที่จะปริวรรต และแปลคัมภีร์ธาวัตถมัญชรี

2. ปริวรรตคัมภีร์ธาวัตถมัญชรีจากบาลีอักษรภาษาพม่า เป็นบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย พบว่าคัมภีร์ธาวัตถมัญชรีมีความสอดคล้องกับคัมภีร์ไวยากรณ์บาลีต่าง ๆ เช่น ก) สัททนีติสูตรมालา เป็นคัมภีร์ที่รจนาโดย พระอัคคังสะ ซึ่งเป็นชาวเมืองพุกาม เป็นคัมภีร์มีความละเอียด พิสดารอย่างยิ่ง อาศัยหลักไวยากรณ์จากสันสกฤต หลายคัมภีร์ เช่น ปาณินิ, สิทธานตเตกามูทิ, กาดันตระ ตลอดจนตรรกศาสตร์บางคัมภีร์ มีสูตรทั้งสิ้นถึง 1,347 สูตร โดยอาศัยการเทียบเคียงคัมภีร์ไวยากรณ์อื่น ๆ เช่นคัมภีร์โมคคัลลานะ เป็นต้น คัมภีร์สัททนีตินี้ได้รับการยอมรับจากนักไวยากรณ์เป็นจำนวนมากทั้งในประเทศพม่า ลังกา รวมถึงประเทศไทย ซึ่งการรจนาคัมภีร์สัททนีตินี้ ท่านอาจารย์ผู้รจนาได้ยึดถือหลักตามพระไตรปิฎก และอรรถกถาเป็นหลัก พร้อมได้นำมติของอาจารย์ต่าง ๆ มาเพิ่มเติมตามความเหมาะสม โดยแบ่งออกเป็น 3 ภาค คือ 1) ปฐมมालา ว่าด้วยเรื่องของบทต่าง ๆ 2) ธาตุมालา ว่าด้วยเรื่องของธาตุต่าง ๆ 3) สุตตมालา ว่าด้วยสูตรการประกอบรูปศัพท์ต่าง ๆ แนวทางการรจนาคัมภีร์โดยแบ่งออกเป็น 3 ภาค อันได้แก่ ปฐมมालา ธาตุมालา และสุตตมालา ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทำโครงสร้างนี้มาใช้ในการงานปริวรรต และแปลคัมภีร์ธาวัตถมัญชรีออกมาเป็น 3 แนวทาง สอดคล้องกับ ปทรูปสิทธิ รจนาโดย พระพุทธอัปปิมาหาเถระ โดยท่านเห็นว่า แม้ในคัมภีร์กัจจายนะ ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่ไม่ย่อเกินไป ไม่พิสดารเกินไป ประกอบด้วยสูตรหลากหลาย ง่ายต่อการท่องจำ พร้อมทั้งได้อธิบายเนื้อหาที่ปรากฏในพระไตรปิฎกเป็นอย่างดีแล้ว แต่ก็ยังมีจุดบกพร่องที่การลำดับสูตร หรือเนื้อหานั้น ไม่เป็นไปตามลำดับ มีการกระโดดข้ามไป ข้ามมา (แม้จะกำหนดวิธีการตามไปของสูตร 3 วิธี คือตามไปอย่างประจูด สายน้ำ ตามไปอย่างกบกระโดด และตามไปอย่างราชสีห์แล้วก็ตาม) ก็ยังยากที่จะเข้าใจ และเชื่อมโยงได้ทั้งหมด จึงได้รจนาคัมภีร์ปทรูปสิทธิ ที่สามารถกำหนดขอบเขตของสูตร จัดหมวดหมู่ใหม่และแสดงการประกอบรูปศัพท์ที่ชัดเจนตามเนื้อหาของสูตรที่นำมาร้อยเรียงกันใหม่ ยกตัวอย่างเช่นการประกอบรูปศัพท์ว่า บุริโส (บุรุษ) ในคัมภีร์กัจจายนะแสดงสูตรไว้ไกลกันมาก หากไม่เรียนให้จบคัมภีร์ ก็ยากที่จะเชื่อมโยงได้ถึง

ส่วนคัมภีร์ปทรูปสิทธินั้น ท่านนำสูตรที่สำเร็จรูปแต่ละตัว ๆ ให้มาอยู่ใกล้กันให้ได้มากที่สุด จึงเป็นเหตุให้นักศึกษาสามารถทำความเข้าใจในการสำเร็จรูปศัพท์นั้น ๆ แม้จะยังเรียนไม่จบทั้งคัมภีร์ก็ตามจะขอยกตัวอย่างวิธีการสำเร็จรูปตามแนวคัมภีร์ปทรูปสิทธิด้วย ปุริส ศัพท์

3. วิเคราะห์ธาตุ คณะธาตุ และอรรถของธาตุในคัมภีร์ธาตุวัตถมัญชรี พบว่า เนื้อหาของคัมภีร์ธาตุวัตถมัญชรีประกอบด้วยหมวดต่าง ๆ คือ ธาตุ คณะธาตุ และ อรรถธาตุ เป็นการเรียบเรียงบทบาทลีขณณียะ(ร้อยแก้ว) จากการรวบรวมเนื้อหาจากคัมภีร์ต่าง ๆ มากมาย เลือกสรรธาตุที่มีการใช้บ่อยมาประมวลแต่งเป็นร้อยกรองภาษาบาลีพร้อมอรรถธาตุ โดยแบ่งเป็น 7 กลุ่มกัณฑ์ของกลุ่มธาตุ ได้แก่ 1) กลุ่มธาตุที่มีสระเป็นเบื้องต้น 2) กลุ่มธาตุที่มีอักษรกวรรณเป็นเบื้องต้น 3) กลุ่มธาตุที่มีอักษรจวรรณเป็นเบื้องต้น 4) กลุ่มธาตุที่มีอักษรฐวรรณเป็นต้น 5) กลุ่มธาตุที่มีอักษรตวรรณเป็นเบื้องต้น 6) กลุ่มธาตุที่มีอักษรปวรรณเป็นเบื้องต้น 7) กลุ่มธาตุที่มีอักษรอวรรณเป็นเบื้องต้น เพื่อให้สะดวกต่อการท่องจำสำหรับนักศึกษาภาษาบาลี การพรรณนาความแห่งธาตุหลาย ๆ มีลักษณะการพรรณนเชิงให้ข้อมูลในเรื่องจริง (Expository plus non-fiction writing method) ผ่านการพรรณนาด้วยคาถา คาถาหนึ่ง ๆ แสดงธาตุไว้หลากหลาย มีการแสดงอรรถหรือความหมายของธาตุ และบอกหมวดธาตุไปพร้อมกัน โดยคัดเลือกเป็นธาตุที่ถูกใช้บ่อยเพื่อที่ผู้ศึกษาได้เรียนแล้วจะสามารถพบเจอได้บ่อยกว่าธาตุตัวอื่น ๆ สอดคล้องกับ คัมภีร์กัจจายนะธาตุมัญชูสา ระบุว่าโดย พระสีลวงสะ พระเถระชาวลังกา ในรัชสมัยพระเจ้าปราคัมภพที่ 1 (พ.ศ. 1696 - 1729) พำนักอยู่ที่วัดยักขิทธิเลณะ (วัดถ้ำเขายักษ์) เมืองหัตถิลละสะ ใกล้เมืองอนูราชปุรี คัมภีร์กัจจายนะธาตุมัญชูสานี้ ท่านแบ่งออกเป็น 7 ปริเฉท โดยแสดงความหมายของธาตุไว้ตามคณะ ในอาขยาต 7 คณะ คือ ภูวาทิคณะ, รุชาทิคณะ, ทิวาทิคณะ, สวาติคณะ, กียาทิคณะ, ตนาติคณะ, และจุราติคณะ โดยรวบรวมธาตุเป็นคาถา มี 148 คาถา แต่คัมภีร์นี้มิได้แสดงธาตุเหมือนคัมภีร์ทั่วไปที่มักจะแสดงตามอักษรต้นศัพท์บ้าง อักษรท้ายศัพท์บ้าง หากแต่แสดงตามหมวดธาตุเป็นหลักเลยผู้ศึกษาเห็นประโยชน์ของคัมภีร์กัจจายนะธาตุมัญชูสา ในรูปแบบการนำเสนอ หากแต่เห็นข้อบกพร่องอยู่อย่างหนึ่งคือ ในระหว่างที่ตัวธาตุ ก่อนมาประกอบกับวิภัตตินั้น มิได้มีการแสดงที่มาที่ไป หรือรูปสำเร็จก่อนที่จะมาประกอบวิภัตติ ทำให้ผู้ศึกษาที่มีความสงสัย หรือบ่อยครั้งที่แม้จะรู้จักตัวธาตุแล้ว ก็ยังไม่สามารถประกอบธาตุกับวิภัตติได้สำเร็จได้ ผู้วิจัยจึงจะใช้คัมภีร์ธาตุวัตถมัญชรีที่มีเนื้อหาพอเหมาะ และเป็นธาตุที่ล้นแล้วแต่ใช้บ่อย โดยการดึงธาตุมาแล้วประกอบกับปัจจัยประจำหมวดธาตุเสียก่อน จึงจะนำไปประกอบกับวิภัตติอาขยาตตามลำดับ เพราะเมื่อนักศึกษาเห็นรูปฐาน (ธาตุ + ปัจจัยประจำหมวด) เรียบร้อยแล้ว ก็จะสามารถนำไปประกอบกับวิภัตติอาขยาตได้ในทันที โดยไม่ผิดเพี้ยนจากรูปสำเร็จแม้แต่แต่น้อย

องค์ความรู้ใหม่

คัมภีร์ธาตุ นั้นมีมากมายหลายคัมภีร์ ซึ่งแต่ละคัมภีร์ก็มีจุดเด่น จุดด้อยแตกต่างกันไป โดยขึ้นอยู่กับโอกาส หรือจังหวะเวลาในการนำเสนอข้อมูลแก่ผู้โดยสรุปเป็นข้อ ๆ ได้ดังต่อไปนี้

1. องค์ความรู้จากการศึกษาคัมภีร์บาลีต่าง ๆ

ก) คัมภีร์ธาตุวัตถมัญชรี เป็นคัมภีร์ว่าด้วยเรื่องธาตุ รัตนเป็นภาษาพม่าโดยท่านพระโอภาสะ ธัมมาจริยะ ณ เมืองย่างกุ้ง เป็นคัมภีร์ที่อายุไม่มาก หากแต่ได้รวบรวมธาตุที่เป็นประโยชน์ และใช้อย่างแพร่หลาย มาเรียบเรียงเป็นร้อยกรอง เพื่อสะดวกต่อการท่องจำ โดยประกอบด้วยจำนวนคาถา 119 คาถา แบ่งเป็น 9 กัณฑ์ นับเป็นตัวธาตุได้ 322 ธาตุ

ข) คัมภีร์ปทรูปสัทธิ เป็นคัมภีร์ว่าด้วยไวยากรณ์บาลี รัตนโดยพระพุทธรูปปิยเถระ ซึ่งเป็นภิกษุชาวศรีลังกา รวบรวม พุทธศตวรรษที่ 16 ณ แคว้นโจฬะ ทางตอนใต้ของอินเดีย มีเนื้อหาแบ่งออกเป็น 7 กัณฑ์ คือ 1. สนธิกัณฑ์ 2. นามกัณฑ์ 3. การกัณฑ์ 4. สมาสกัณฑ์ 5. ตัทธิตกัณฑ์ 6. อาชยัตกัณฑ์ และ 7. กิพพิชานกัณฑ์ นับรวมสูตรทั้งหมดแล้วมี 673 สูตร คุณลักษณะที่เด่นเป็นคัมภีร์ที่รวบรวมหลักไวยากรณ์บาลีอย่างละเอียด โดยเฉพาะการแสดงวิธีการสำเร็จรูปศัพท์ มีหลักเกณฑ์ มีขั้นตอนที่ชัดเจน ทำให้เข้าใจได้ง่าย มีการยกตัวอย่างที่ใช้จริงมาประกอบ

ค) คัมภีร์กัจจายนะธาตุมัญชสา เป็นคัมภีร์ว่าด้วยไวยากรณ์บาลี รัตนโดยพระสีลวงสะ พระภิกษุชาวสิงหล ในราวพุทธศตวรรษที่ 16 คุณลักษณะเด่นเป็นคัมภีร์ที่โดยมุ่งเน้นที่ตัวธาตุในคัมภีร์กัจจายนะมาจัดเป็นหมวดหมู่ โดยนำเสนอในรูปแบบใหม่ คือรูปแบบฐาน (ธาตุ ที่ประกอบกับปัจจัยเรียบร้อยแล้ว) ที่พร้อมนำไปประกอบกับตัววิภัติได้เลยโดยที่ผู้ศึกษาแม้จะไม่เข้าใจขั้นตอนการประกอบธาตุ กับปัจจัยก็ตาม ก็ยังสามารถที่จะประกอบธาตุกิริยาได้อย่างถูกต้องและง่ายดาย

ด) คัมภีร์โมคคัลลานธาตุปาฐะ รัตนโดยพระภิกษุชาวพม่า นามว่าพระสัชชนาภิวงสะ เป็นคัมภีร์ที่นำเอาธาตุจากคัมภีร์โมคคัลลานั้นที่เป็นสายไวยากรณ์ มานำเสนอข้อมูลในรูปแบบอนุกรมภาษาบาลีล้วน และพจนานุกรมแปลพม่าเรียงตามลำดับอักษรต้นธาตุ คุณลักษณะเด่น คัมภีร์โมคคัล-ลานั้นธาตุปาฐะนั้นมีการแบ่งกลุ่มธาตุไว้มากถึง 9 คณะ ซึ่งมากกว่าคัมภีร์ธาตุอื่น ๆ โดยส่วนใหญ่ใช้วิธีการวิเคราะห์คำแบบใหม่ ต่างจากคัมภีร์กัจจายนะที่นิยมใช้ก่อนหน้านี้ มีความกระชับและครอบคลุมหลักไวยากรณ์บาลีที่สำคัญ

ง) คัมภีร์สัททนีติธาตุมालา รัตนโดยพระอัคควงสะเถระ ชาวพม่า ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 เป็นส่วนหนึ่งของคัมภีร์กลุ่มสัททนีติ ซึ่งประกอบด้วย 3 คัมภีร์ คือ สัททนีติปทมมालา สัททนีติธาตุมालา และสัททนีติสูตรมालา โดยได้รับการยกย่องว่า 3 เป็นคัมภีร์ไวยากรณ์ที่สมบูรณ์และมีเนื้อหาครอบคลุมมากที่สุดชุดหนึ่ง คุณลักษณะเด่น เป็นคัมภีร์ที่มีเอกลักษณ์ในการนำเสนอธาตุ โดยจะใช้พยัญชนะตัวสุดท้ายที่เรียกว่าการันต์เป็นหลัก เช่น ก การันต์ คือ ธาตุที่มีอักษร ก เป็นที่สุด หรือเป็นตัวสุดท้ายนั่นเองซึ่งจะแตกต่างจากคัมภีร์ธาตุอื่นทั้งหมดที่ใช้พยัญชนะตัวแรกเป็นตัวหลัก

จ) คัมภีร์ชาตวตถสังคหะ รัตนโดยพระวิสุทธาจารย์ อดีตเจ้าอาวาสวัดวิสุทธาราม เมืองมณฑลพิษณุโลก ประเทศสหภาพพม่า คุณลักษณะเด่น เป็นคัมภีร์ที่ประมวลธาตุและความหมายของธาตุ โดยเรียงลำดับตัวอักษร เป็นงานประพันธ์ที่มี คาถาถึง 445 บท และผู้รจนายังแตงนิสสยะของชาตวตถสังคหะ ไว้ด้วย พร้อมกับยกตัวอย่างอุทาหรณ์ประกอบที่ชัดเจน

ฉ) คัมภีร์ปานิยชาตปาฐะ รัตนโดยท่านปานิ นิวกวยากรณ์ชาวอินเดียโบราณ ประมาณ 50 - 100 ปี ก่อนพุทธศักราช คุณลักษณะเด่น คือประกอบด้วยจำนวนธาตุมากถึง 2,264 ธาตุ นำเสนอในรูปแบบอนุกรม และพจนานุกรม เรียงตามลำดับอักษรต้นธาตุ

2. องค์ความรู้ด้านความอัศจรรย์ของภาษาบาลี

ก) ภาษาบาลีเป็นภาษาที่ไม่เสื่อม ภาษาบาลีนั้นว่าเป็นภาษาที่สูงกว่าภาษาทั้งหลาย เพราะ สมบูรณ์ด้วยคุณวิเศษและสภาวะนิรุตติคำว่า สภาวะนิรุตตินั้น หมายถึงภาษาที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ความหมายและอธิบาย มีอำนาจในการแสดงอรรถและอธิบายได้แน่นอน เป็นภาษาที่ผู้วิเศษทั้งหลายมี พระพุทธเจ้าเป็นต้นทรงใช้อยู่ กล่าวอีกนัยหนึ่ง สภาวะนิรุตติหมายถึงภาษาที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ไม่ เสื่อม ตั้งอยู่โดยปกติส่วนภาษาอื่นๆ เมื่อถึงกาลหนึ่งย่อมเปลี่ยนแปลงและเสื่อมได้ สำหรับภาษาบาลีแล้ว จะไม่มีการเปลี่ยนแปลงและเสื่อมเลย ไม่ว่าจะเป็นที่ใดๆในกาลใดๆ หากจะมีการเปลี่ยนแปลงหรือเสื่อมสลายก็เป็นเพราะผู้ศึกษา ผู้แสดง ผู้สอน เรียนผิด แสดงผิด และสอนผิด แม้ถึงกระนั้น ก็จะไม่มีการ เปลี่ยนแปลงโดยตลอดกาล เพราะท่านกล่าวไว้ในสัมโมหวิโนทนีวาทะ สถานที่พูดภาษาบาลีมากที่สุด คือ นรก ดิรัจฉาน เปรต โลกมนุษย์ สวรรค์ และพรหมโลก กล่าวอธิบายว่า เมื่อโลกแตกสลาย พรหม โลกมิได้เข้าข่ายการแตกสลายด้วย ฉะนั้น พรหมโลกจึงตั้งอยู่ได้สภาพเดิม

ข) ภาษาบาลีเป็นมูลภาษา ภาษาบาลีจัดเป็นภาษาของมนุษย์ในยุคแรกของโลก เพราะเมื่อโลก ถึงการแตกสลาย พรหมโลกมิได้แตกสลายไปด้วย ฉะนั้นพรหมโลกจึงตั้งอยู่ในสภาพเดิม โดยไม่มีการ เปลี่ยนแปลง มีอธิบายเพิ่มเติมอีกเล็กน้อยว่า มนุษย์ในยุคแรกของโลกนั้น เป็นผู้จุติมาจากพรหมโลกด้วย อุปาทปฏิสันธิ มนุษย์ดังกล่าวมานั้นพูดภาษาบาลีซึ่งเป็นภาษาที่ใช้กันในพรหมโลกเป็นต้น ฉะนั้น นักไวยากรณ์จึงมีความเชื่อว่า ภาษาบาลี เป็นมูลภาษาถือเป็นภาษาที่มนุษย์ในยุคแรกใช้ พูดกัน ดังที่คัมภีร์ปฐุปสัทธิได้กล่าวว่า สา มาคธี มูลภาษา นรา ยายาทิกปปิกา พรหมานา จสสุตลาปา สมพุทธา จาปี ภาสเร ฯ แปลว่า นรชนผู้เกิดในปฐมกัปป์ พรหม แม้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลาย และบุคคลผู้มีได้สดับ คำพูดของมนุษย์เลย กล่าวด้วยภาษาใด ภาษานั้นคือมาคธี ภาษามคธีเป็นภาษาดั้งเดิม (หลวงเทพธรรมา นุศิษฎ์ (ทวี ธรรมธัช), 2534) ภาษามคธีเป็นภาษาดั้งเดิมที่ใช้พูดกันโดยมนุษย์ต้นกัปป์ พวกพรหม พระพุทธเจ้า และบุคคล ผู้ที่ยังไม่เคยได้ยินคำพูดจากบุคคลอื่น

ค). ภาษาบาลีเป็นสภาวะนิรุตติท่านแสดงไว้ในสัมโมหวิโนทนีวาทะ ภาษาบาลีเป็นสภาวะนิรุตติ หมายความว่า เป็นภาษา ธรรมชาติ อธิบายว่า แม้ผู้ที่ไม่เคยได้ยินได้ฟังภาษาอื่นมาก่อน หากมีความสามารถในการคิดและพูดได้เอง เขาคงจักพูดภาษาบาลีอันเป็นภาษาที่เขาสนใจเท่านั้น หมายความว่า ในหนทาง อันยัตถยาแห่งสังสารวัฏอันกำหนดนับไม่ได้นั้น มีการกำหนดเมล็ดพืชของภาษาบาลีอยู่ ผู้ที่เดินทางไกลใน สังสารวัฏล้วนเคยพูดเคยท่องบ่นภาษาบาลีมาแล้ว โดยนับไม่ถ้วนนั้น เมื่อถึงเวลาพูดจริงแม้จะไม่เคยพูด ภาษาบาลีมาก่อน ก็

สามารถพูดภาษาบาลีได้เอง ทั้งนี้ปรากฏขึ้นมาเพราะพีชพันธ์แห่งสภานิรุตตินั่นเอง (สมเด็จพระสังฆราช ญาณโกศล, 2508)

ข) ภาษาบาลีเป็นนิรุตติปฏิสัมพันธ์ภาษาบาลี นอกจากจะได้ชื่อว่าสภานิรุตติแล้วยังชื่อ ว่าเป็นเหตุแห่งนิรุตติปฏิสัมพันธ์อีกด้วย ผู้ที่ได้บรรลุนิรุตติปฏิสัมพันธ์แล้ว จะสามารถรู้ และเข้าใจภาษาบาลีได้เอง เช่นเดียวกันความแตกฉานในภาษาบาลีก็เป็นปัจจัยส่วนหนึ่งแห่งการได้บรรลุปฏิสัมพันธ์

ง) ภาษาบาลีเป็นภาษาที่รักษาพระศาสนา ภาษาบาลีมิใช่จะสมบูรณ์ด้วยคุณดังกล่าวมาแล้ว เท่านั้น ยังได้ชื่อว่าเป็นภาษาที่รักษาพระพุทธศาสนาอีกด้วย “การดำรงไว้ซึ่งวินัยกรรมที่รู้จักกันว่าเป็นอายุ ของพระศาสนา” นั้น จัดเป็นคำพูดที่ถูกที่เดียวเพราะในการทำสังฆกรรมมี อุโบสถ ปวารณา อุปสมบท และ สมมติสีมา เป็นต้น จะสำเร็จได้ด้วยดีและถูกต้องตามแบบแผนพุทธบัญญัติถ้าไม่มีวินัยกรรมเกี่ยวเนื่อง ด้วยการสวดกรรมวาจาแล้ว ถือว่ากรรมไม่สำเร็จ แต่สังฆกรรมนั้นๆ จะสำเร็จได้ด้วยดีก็ด้วยผู้สวด กรรมวาจา สามารถสวดกรรมวาจาออกเสียง สิลิล ธนิต วิมุตติและนิคคหิต ได้ถูกต้องชัดเจน และผู้ที่ สวดได้ถูกต้องชัดเจน จะต้องมีความรู้แตกฉานในพยัญชนะพุทธิ 10 ประการมีสิลิลและธนิตเป็นต้น ซึ่งแสดงถึงวิธีสวดภาษาบาลีเมื่อมีความรู้แตกฉานในพยัญชนะพุทธิ 10 ประการแล้ว จึงสวดกรรมวาจาได้ ถูกต้องชัดเจน และสังฆกรรมย่อมสำเร็จสมบูรณ์ตามพุทธประสงค์ หากไม่เรียนรู้ภาษาบาลีก็ไม่สามารถ สวดกรรมวาจาให้สำเร็จได้ เมื่อเป็นเช่นนั้น จึงกล่าวสรุปได้ว่า ภาษาบาลีเป็นภาษาที่มีความสำคัญอัน สูงสุดต่อความดำรงมั่นสืบกาลนานแห่งพระพุทธศาสนา

จ) ภาษาบาลีเป็นภาษาอจินไตย กล่าวกันว่า พระพุทธองค์ทรงแสดงพระอัมมจักกัปปวัตตนสูตร ซึ่งเป็นปฐมเทศนาด้วยภาษาบาลี เมื่อเป็นเช่นนั้นน่าจะมีปัญหาว่า ผู้ที่ฟังพระธรรมจักรเทศนาทั้งหลาย (หมายถึง พระปัญจวัคคีย์) หากไม่รู้ภาษาบาลีแล้วจะเข้าใจพระธรรมจักรเทศนาที่พระองค์ทรงแสดงได้ อย่างไร ตอบได้ว่า ข้อที่กล่าวว่าพระองค์ทรงแสดงพระธรรมจักรด้วยภาษามคธนั้นเป็นความจริงที่เดียว ถึงแม้ว่าปฐกาค 1 บุคคลผู้รับฟังธรรมทั้งหลาย จะรู้เฉพาะภาษาของตนอย่างเดียวก็น่าจะจริง ขอ ยกตัวอย่างเช่น ขนชาวทมิฬก็นึกว่า (พระพุทธองค์) แสดงธรรมโปรดเขาด้วยภาษาทมิฬ ขนชาวอันธกะ ทั้งหลายก็นึกว่า (พระพุทธองค์) ทรงแสดงธรรมโปรดเขาด้วยภาษาอันธกะเช่นเดียวกัน การที่ผู้ฟังทั้งหลายนึกเช่นนั้นเป็นเพราะอานุภาพแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่เรียกว่า “วาจาอจินไตย” อันมีอยู่ในอจินไตยด้วย เหตุดังกล่าว การที่จะศึกษาพุทธธรรมให้มีความรู้ความเข้าใจแตกฉาน อย่างลุ่มลึกในอรรถธรรมได้ดั่งนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเรียนรู้เข้าใจในภาษาบาลี ที่เรียกว่ามูลภาษาเสียก่อน ดังนั้น คัมภีร์ไวยากรณ์ต่างๆ นับว่าเป็นตำราพื้นฐานของ การศึกษาภาษาบาลี ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมให้เข้าใจหลักภาษา ก่อน จากนั้นจึงค่อย เข้าไป ศึกษาพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกาเป็นต้น สืบต่อไป

สรุป

คัมภีร์ฉันทลักษณ์ที่สำคัญในภาษาบาลีมีสองเล่ม คือ วุตโตทัยปกรณ์ และฉันทมัญชุสรี ซึ่งแต่งโดยพระเถระชาวสิงหลในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 และ 24 ตามลำดับ วรรณคดีบาลีมีลักษณะการประพันธ์ 3 ประเภท คือ ปัชชะ (ร้อยกรอง) คัชชะ (ร้อยแก้ว) และวิมิสสะ (ผสมระหว่างร้อยกรองและร้อยแก้ว) คัมภีร์ธำมมัญชุสรีจัดเป็นประเภทปัชชะ ประกอบด้วยคาถา 119 บท ซึ่งแสดงธาตุจำนวน 332 ธาตุ

คาถาในคัมภีร์นี้เป็นอนุญญาฉานท์ ซึ่งมี 8 พยางค์ต่อบาท ซึ่งอนุญญาฉานท์แบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ ชาติอนุญญา และวิเสสอนุญญา การตรวจคาถา 8 พยางค์แบ่งเป็น 3 กลุ่ม โดยมีกฎเกณฑ์เฉพาะสำหรับแต่ละกลุ่ม ในคัมภีร์ธำมมัญชุสรี พบคาถาทั้งหมด 25 ประเภท โดยประเภทที่พบมากที่สุดคือ ปฐยาวัต มีจำนวน 49 คาถา นอกจากนี้ยังมีคาถาประเภทอื่นๆ เช่น วิปริตปัญยาวัตตาคาถา เสตววิปุลาคาถา ปิงคลวิปุลาคาถา และกลุ่มวิปุลาคาถาอื่นๆ แต่ละประเภทของคาถามีลักษณะเฉพาะในการจัดวางครุและลหุ (พยางค์หนักและเบา) ซึ่งกำหนดโดยคณะฉันทต่างๆ เช่น ย คณะ ช คณะ ม คณะ ต คณะ เป็นต้น การจัดวางเหล่านี้มีความสำคัญในการกำหนดจังหวะและความไพเราะของบทประพันธ์ ความรู้เกี่ยวกับฉันทลักษณ์นี้มีความสำคัญในการศึกษาและเข้าใจวรรณคดีบาลี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการวิเคราะห์โครงสร้างและความงามทางวรรณศิลป์ของบทประพันธ์ต่างๆ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการทำวิจัยครั้งนี้มีประเด็นสำคัญที่ควรศึกษาต่อ คือ

1. องค์กรคณะสงฆ์ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เข้ามาสนับสนุนการปริวรรตคัมภีร์ หรือเข้ามาสนับสนุนการทำงานด้านคัมภีร์ซึ่งจะทำให้มีความรู้ทางด้านภาษาบาลีในประเทศไทยเพิ่มขึ้น
2. กลุ่มผู้เชี่ยวชาญเทคโนโลยี หรือโปรแกรมฐานข้อมูลระดับสูงเข้ามาเรียบเรียงธาตุต่าง ๆ ให้อยู่ในฐานข้อมูลเดียวกัน เพื่อเปรียบเทียบ หรือเป็นอุปกรณ์ที่สามารถค้นหาคำแปล ความหมายที่ถูกต้องของตัวธาตุแต่ละตัวได้
3. พัฒนาขีดความสามารถของพระภิกษุสงฆ์ที่สนใจที่จะมาทำงานด้านงานปริวรรต หรือโปรแกรมฐานข้อมูล

2. ข้อเสนอสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

เพื่อประโยชน์ในการศึกษาภาษาบาลี และกลุ่มคัมภีร์สหทวิเสส โดยเฉพาะการศึกษาพระไตรปิฎก เพื่อประโยชน์ในการค้นคว้าวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาเพิ่มเติมในประเด็นต่อไปนี้

1. คัมภีร์โมคคัลลานะไวยาकरण: การปริวรรต และการแปล
2. คัมภีร์ธำมมัญชุสรี: การปริวรรต และการแปล
3. คัมภีร์ธำมมัญญานนา: การปริวรรต และการแปล

บรรณานุกรม

- พระมหาสมลักษณ์ คนธสาโร (พระคันธสาราภิวังศ์). (2546). *สุโพธาลังการมัญจรี*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: หจก.ไทยรายวันการพิมพ์.
- พระสีลวังสะ. (2546). *กัจจายนธาทุมัญจสุสา*. แปลจากหนังสือ The Pali Dhatupatha and the Dhatumanjusa: Edited with Indexes. Andersen, D. & Smith, H.. (1921). editors: Published by Andr. Fred. Host, Kobenhavn.
- หลวงเทพดรุณา นุศิษฐ์ (ทวี ธรรมธัช). (2534). *ธาดูปทีปิกา*. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระสังฆราช ญาณมุนี. (2508). *สัมโมหวิโนทนีธรรมกถา*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2543). *รู้จักพระไตรปิฎก เพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้*. วัดญาณเวศกวัน.

แนวทางการกำหนดรู้เวทนาในเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน
เพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

**The Effective Approach of Feeling Contemplation according to
Vedanānupassanāsatiṭṭhāna Principle for Vipassana
Practice Progress**

¹พระธีระวัฒน์ ฌานาวโร (เฮงสกุล) และ ²ศุภกาญจน์ ชยาพัฒน์

¹Phra Teerawat Jhānavaro (Hengsakul) and ²Supakanjana Jayapattana

วิทยาลัยการศึกษาศาสตร์พุทธศาสนา นครปฐม มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹Palisuksa Phutthakos Campus Nakhon Pathom, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

²คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

²Faculty of Humanities and Social Sciences, Phranakhon Rajabhat University.

¹Corresponding Author's Email: supakanjana.v@pnru.ac.th

Received: August 26, 2024; **Revised:** December 11, 2024; **Accepted:** December 17, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาเวทนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาหลักธรรมที่ส่งเสริมเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการกำหนดรู้เวทนาในเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบวิจัยเอกสาร โดยการศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท สรุปลักษณะ เรียบเรียง บรรยายเชิงพรรณนา ผลการวิจัย พบว่า 1) เวทนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท คือ ความเสวยอารมณ์ที่เป็นสุขบ้าง ทุกข์บ้าง ไม่สุขไม่ทุกข์บ้าง มีการรับรู้อารมณ์หรือสิ่งมากระทบสัมผัสทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ได้แก่ เย็น ร้อน อ่อน แข็ง เป็นต้น แล้วเกิดความรู้สึกจากการกระทบสัมผัสนั้นอย่างใดอย่างหนึ่ง ในการกำหนดรู้เวทนาจะต้องอาศัยความเพียรและกำลังใจของผู้ปฏิบัติที่เข้มแข็งเป็นอันมากเพราะสภาวะของเวทนานั้น 2) หลักความเพียรที่ส่งเสริมเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน ได้แก่ ความเพียร คือ อาตปปีหรือ วิริยะ แปลว่า ความเพียรเครื่องเผากิเลส ความอาจหาญ แก่กล้า บากบั่น ก้าวไป ใจสู้ ไม่ย่อท้อไม่หวั่นกลัวต่ออุปสรรคและความยากลำบาก ความเพียรที่เป็นสัมมาวายามะ เป็นความเพียรชอบที่มีลักษณะพึงละความชั่วที่เกิดขึ้นแล้วระวังความชั่วที่ยังไม่เกิดขึ้นเกิดขึ้นมาใหม่ สร้างกุศลธรรมความดีใหม่ให้เกิดขึ้น 3) การรับรู้ลักษณะพิเศษของสุขเวทนา โดยรับเอาอารมณ์อันเป็นเหตุแห่งความสุข หมายถึง การรับรู้เหตุใกล้ของเวทนา คือ อารมณ์ที่น่าพอใจ ดังนั้น เมื่อมีสุขเวทนาเกิดขึ้น พระโยคาวจรผู้ปฏิบัติกำหนดรู้เท่าทันต่อสุขเวทนาว่า สุขหนอ ดีใจหนอ อิ่มใจหนอ เป็นต้น เพื่อรู้เท่าทันต่อสุขเวทนาที่เกิดขึ้น มีความเพียร (อาตปปี) ในเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานกล่าวคือ พระโยคาวจรมีความเพียรในการกำหนดรู้เวทนา 9 ประการตามหลักเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานจึงเป็นการตัดวงจรของ

สังสารวัฏอย่างแท้จริง เมื่อตัณหาไม่เกิด อุปาทาน ภพชาติ ขราและมรณะก็เกิดขึ้นไม่ได้ วนเวียนของสังสารวัฏที่เริ่มต้นจากตัณหาก็ถูกขจัดไปได้ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเป็นแบบ “ASSA+3 Model”

คำสำคัญ: เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน; การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา; วิปัสสนา

Abstract

This research article has the objectives 1) To study vedana (feelings or sensations) in the Theravada Buddhist scriptures. 2) To study the principles that promote vedanānupassanā satipaṭṭhāna (contemplation of feelings) in the practice of vipassanā meditation. 3) To present a guideline for the mindfulness of feelings in vedanānupassanā satipaṭṭhāna to promote the practice of vipassanā meditation. This is a qualitative research study using a documentary research method. The study will analyze data from Theravada Buddhist scriptures, analyze, and describe the findings. The research results found that 1) Vedanā in Theravāda Buddhism In Theravāda Buddhism, vedanā refers to feelings or sensations, which can be categorized as pleasant, unpleasant, or neutral. These feelings arise from the contact of the six sense organs (eyes, ears, nose, tongue, body, and mind) with their respective objects. For example, when one comes into contact with something cold, hot, soft, or hard, a corresponding feeling arises. The practice of mindfulness of feelings requires significant effort and mental strength, as the nature of feelings is impermanent and ever-changing. 2) The primary principle that supports the practice of vedanānupassanā satipaṭṭhāna (mindfulness of feelings) is *virīya* or effort. This refers to the energetic pursuit of spiritual development, the courage to face challenges, and the perseverance to overcome obstacles. In the context of mindfulness practice, *virīya* is employed to cultivate awareness of feelings, to prevent the arising of unwholesome states, and to foster wholesome qualities. 3) Guidelines for Mindfulness of Feelings in Vedanānupassanā Satipaṭṭhāna to Promote Vipassanā Meditation To cultivate mindfulness of pleasant feelings, practitioners are advised to observe the specific qualities of these sensations. This involves paying attention to the immediate causes of the pleasant feeling, such as a desirable object or thought. When a pleasant feeling arises, the practitioner should observe it with mindfulness, noting the sensations of pleasure, happiness, and contentment. Through sustained effort, the practitioner can develop deeper insights into the impermanent nature of feelings and the conditions that give rise to them. The nine aspects of vedanānupassanā satipaṭṭhāna, as outlined in the Buddhist scriptures, provide a structured framework for this practice. Practitioners can ultimately break free from the cycle of rebirth and attain liberation.

Keywords: Vedanānupassanāsatipaṭṭhāna; Vipassana Practice Progress; Vipassana

บทนำ

คำว่า เวทนา คำแรก คือ การส่าย การส่าย ความรู้สึก จึงแสดงถึง ความรู้แจ้งอารมณ์ ความส่ายอารมณ์ การส่ายอารมณ์ ความรู้สึกอารมณ์เวทนา คำหลัง คือ กองธรรมต่างๆ ที่อยู่ในกลุ่มของเวทนา เพื่อให้เห็นว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ตัวตน เรา เขา จึงเรียกว่า เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน ก็คือ การรู้เท่าทันต่อเวทนาที่เกิดขึ้น ก็เพื่อรู้แจ้งรู้เห็นความเป็นไปของ ไตรลักษณ์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 12/358/294) ไม่เพียง เป็นทุกข์ เป็น อนัตตา ไม่หลงไปตามกระแสอารมณ์เวทนา ย่อมทำลายอภิชฌาโทมนัส ความโลภ โกรธ หลง กิเลส ตัณหา โดยมีสติ สัมปชัญญะเป็นตัวระลึกรู้ ตัดกระแสเวทนาที่เกิดขึ้นในจิต เพื่อให้เกิดปัญญา (มานิช น้อยวัฒน์, 2551)

พระพุทธองค์ตรัสการเจริญเวทนานุปัสสนาว่า อธิ ภิกขเว ภิกขุ สุขํ วา เวทนํ เวทยมานโน สุขํ เวทนํ เวทยามิตติ ปชานาติ. ทุกขํ วา เวทนํ เวทยมานโน ทุกขํ เวทนํ เวทยามิตติ ปชานาติ. อทุกขมสุขํ วา เวทนํ เวทยมานโน อทุกขมสุขํ เวทนํ เวทยามิตติ ปชานาติ. แปลว่า “เมื่อเสวยสุขเวทนา ย่อมรู้ชัดว่าเสวยสุขเวทนาอยู่ เมื่อเสวยทุกขเวทนา ย่อมรู้ชัดว่าเสวยทุกขเวทนาอยู่ เมื่อเสวยอุเบกขาเวทนา ย่อมรู้ชัดว่าเสวยอุเบกขาเวทนาอยู่” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 10/380/313) การพิจารณาเวทนามี 3 อย่าง คือ 1) สุขเวทนา คือ ความรู้สึกทางกายและทางใจ 2) ทุกขเวทนา คือ ความรู้สึกเป็นทุกข์ทางกายและทางใจ 3) อุเบกขาเวทนา คือ ความรู้สึกเป็นกลาง ไม่สุขไม่ทุกข์(พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 18/270/302-303) เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานมีอารมณ์ละเอียด เป็นทางหมดจด สำหรับเวไนยสัตว์ผู้มีต้นทางจิตแก่กล้า และสำหรับผู้มีสมถยานิกะอย่างแก่กล้า สามารถละหรือประหาณ สุขวิปลาสคือความจำ ความเข้าใจ ความเห็นที่คลาดเคลื่อนจากสภาพที่เป็นทุกข์ว่าเป็นสุข มีการอธิบายขยายความจากพระไตรปิฎกให้เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น ตัวอย่างเจริญเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานนั้น เช่น เมื่อภิกษุเกิดสุขเวทนานั้นพระพุทธองค์ทรงสอนว่า ภิกษุกำลังเสวยเวทนาที่เป็นสุข ทางกายก็ดี ทางใจก็ดี ก็รู้ชัดว่า เราเสวยสุขเวทนา เรื่องนี้อรรถกถาอธิบายว่า

แม้เด็กทารกที่ยังนอนหงาย เมื่อเสวยสุขในคราวตม้น้ำนมเป็นต้น ก็รู้ชัดว่าเราเสวยสุขเวทนา ก็จริงอยู่ แต่คำว่า สุขเวทนาเป็นต้นนี้ มิได้ตรัสหมายถึงความรู้สึกชัดอย่างนั้น เพราะความรู้สึกเช่นนั้น ไม่ละความเห็นว่าเป็นสัตว์ ไม่ถอนความสำคัญว่าเป็นสัตว์ จึงไม่เป็นกัมมัญฐานหรือสติปัฏฐานภาวนา ส่วนความรู้สึกของภิกษุนี้ ละความเห็นว่าเป็นสัตว์ ถอนความสำคัญว่าเป็นสัตว์ได้ทั้งเป็นกัมมัญฐาน เป็นสติปัฏฐานภาวนา สักว่าเวทนาไม่ใช่สัตว์ บุคคลตัวตนเราเขา กล่าวคือถ้าถามว่า ใครเสวยเวทนา ตอบว่า มิใช่สัตว์หรือบุคคลอื่นใดเสวย หรือถามว่า ความเสวยของใคร ตอบว่า มิใช่ความเสวยของสัตว์หรือบุคคลอื่นใด ถามว่า เสวยเพราะเหตุไร ตอบว่า ก็เวทนาของภิกษุนั้นมีวัตถุเป็นอารมณ์อย่างเดียว เหตุนั้นภิกษุจึงรู้อย่างนี้ว่า สัตว์ทั้งหลายเสวยเวทนา เพราะทำวัตถุเป็นที่ตั้งแห่งเวทนามีสุขเวทนาเป็นต้นนั้นๆ ให้เป็นอารมณ์ ดังนั้นคำว่า เราเสวยเวทนา เป็นเพียงสมมติเรียกกัน เพราะยึดถือความเป็นไปแห่งเวทนานั้น ฉะนั้น การกำหนดรู้เวทนาจึงเป็นส่วนประกอบของชีวิต เพราะทุกชีวิตไม่ว่าปุถุชนหรืออริยบุคคลย่อมมีเวทนา ด้วยกันทั้งนั้น คือมีความรู้สึกต่อสิ่งที่ถูกรับรู้ ซึ่งจะเกิดขึ้นทุกครั้งที่มีการรับรู้ ได้แก่ ความรู้สึกสบาย ถูกใจ ชื่นใจ ทุกข์ใจ เจ็บปวด บีบคั้น หรือเฉยๆ อย่างใดอย่างหนึ่ง ดังนั้น โยคีพึงกำหนดเพียรเพื่อรู้รสสุขเวทนา มีอยู่ แต่ไม่ติดเพลิน ไม่หมกมุ่น ไม่หมกใจอยาก ทุกขเวทนา มีอยู่ แต่ไม่พิริพรีไร รำพัน โอดครวญ ไม่หลง ด้วยรู้ว่าเป็นเช่นนั้นเอง อทุกขมสุข มีอยู่ แต่รู้ทัน ไม่พึงชานปรุงแต่งให้ยึดเยื้อเป็นเรื่องเป็นราวอีกต่อไป

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาเรื่อง “แนวทางการกำหนดรู้เวทนาในเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา” เพื่อศึกษาเวทนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อศึกษาหลักธรรมที่ส่งเสริมเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา และเพื่อนำเสนอแนวทางการกำหนดรู้เวทนาในเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา อันจะเป็นข้อมูลนำเสนอเป็นคุชณินิพนธ์ที่เป็นองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งยังไม่มีการศึกษาวิเคราะห์สรุปไว้เป็นงานวิจัยอย่างเป็นทางการ ผู้วิจัยมีความต้องการค้นคว้าและนำเสนองานวิจัยในเรื่องนี้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาเวทนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษาหลักธรรมที่ส่งเสริมเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการกำหนดรู้เวทนาในเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเน้นเอกสาร (Qualitative Research) โดยทำ การศึกษาค้นคว้าจากคัมภีร์คัมภีร์คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา จากหนังสือเอกสารและบทความทางวิชาการของผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 เก็บรวบรวมข้อมูลชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องกับเวทนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท หลักธรรมที่ส่งเสริมเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาและแนวทางการกำหนดรู้เวทนาในเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เพื่อใช้ประกอบการวิจัย โดยรวบรวมจากแหล่งต่างๆ ดังนี้

- 1) ศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย อรรถกถาแปล ปกรณ์วิเสส และเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง
- 2) ศึกษาข้อมูลจากตำรา หนังสือ เอกสารทางวิชาการ และวิทยานิพนธ์ ที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 2 นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาจัดลำดับความสำคัญ และตรวจสอบความสอดคล้องกับคัมภีร์พระไตรปิฎกที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการกำหนดรู้เวทนาในเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

ขั้นตอนที่ 3 วิเคราะห์ เรียบเรียง และนำเสนอข้อมูลแบบบรรยายเชิงพรรณนา

ขั้นตอนที่ 4 เสนออาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ องค์กรความรู้ที่ได้จากการวิจัยเป็นแบบ “ASSA+3 Model”

ขั้นตอนที่ 5 ปรับปรุง แก้ไข เรียบเรียงตามคำแนะนำ และนำเสนอผลงาน

ผลการวิจัย

1. เวทนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท เวทนา คือ ความเสวยอารมณ์ที่เป็นสุขบ้าง ทุกข์บ้าง ไม่สุขไม่ทุกข์บ้าง เพราะเสวยจึงเรียกว่า เวทนา (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 17/79/121.) มีการรับรู้อารมณ์หรือสิ่งมากระทบสัมผัสทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ได้แก่ เย็น ร้อน อ่อน แข็ง เป็นต้น แล้วเกิดความรู้สึกจากการกระทบสัมผัสนั้นอย่างใดอย่างหนึ่ง ในการกำหนดรู้เวทนาจะต้องอาศัยความเพียรและกำลังใจของผู้ปฏิบัติที่เข้มแข็งเป็นอันมากเพราะสภาวะของเวทนานั้น โดยส่วนมากผู้ปฏิบัติ

วิปัสสนาทั้งใหม่และเก่า ถ้าไม่สามารถตามรู้เท่าทันอาการของเวทนาแล้ว ความซื่อตรงกับการปฏิบัติก็จะอ่อนกำลัง เพราะมองว่าเวทนาเป็นตัวยุติปัญหาที่เข้ามาบรรเทาจิตใจอยู่ตลอดเวลาที่กำหนดรู้ ที่เป็นไปในอิริยาบถน้อยใหญ่อยู่อย่างต่อเนื่อง ความเป็นมิตรเป็นศัตรูในการปฏิบัติวิปัสสนาก็จะเกิดขึ้นกับเวทนาเมื่อกำหนดรับรู้อยู่เป็นต้น ความสำคัญของเวทนาคือ ความรู้สึกเป็นสุข เป็นทุกข์ หรือไม่สุขไม่ทุกข์ ย่อมเกิดขึ้นเป็นไปอยู่ทุกขณะ ไม่มีขณะใดเลยที่จะปราศจากเวทนา ถ้ามีทุกขเวทนาอันเกิดกับกายแล้วใจก็มักเกิดโทมนัสเวทนาตามไปด้วย ธรรมชาติที่ชื่อว่า เวทนา เพราะอรรถวิเคราะหว่า เสวยคือ กิน รสของอารมณ์ (พระสุมังคลเถระ, 2542) ในเวลาที่กายสบายดี แคล่วคล่อง ไม่ติดขัด ขณะนั้นมีสุขเวทนาอันเกิดกับกาย แล้วใจก็มักเกิดโสมนัสเวทนาตามไปด้วยเป็นต้น การได้รู้ถึงกระบวนการเกิดขึ้นและเป็นไปของเวทนา ย่อมเป็นกุญแจสำคัญที่จะทำให้การปฏิบัติธรรมก้าวหน้าและเข้าถึงสภาวะธรรมที่ละเอียดลึกซึ้งยิ่งๆ ขึ้นไป

ประเภทแห่งเวทนากล่าวคือ เวทนาจำแนกตามทางรับอารมณ์ได้ 2 ประการ เวทนาจำแนกตามสภาวะธรรมได้ 3 ประการ เวทนาจำแนกตามสภาวะอารมณ์และสภาวะธรรมได้ 5 ประการ เวทนาจำแนกตามผัสสะที่เกิดจากอายตนะได้ 6 ประการ เวทนาจำแนกตามสภาวะธรรมและตามผัสสะได้ 18 ประการ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 18/270/303) เวทนาจำแนกเวทนาออกเป็นเคหสิตเวทนาได้ 18 ประการ และเวทนาจำแนกเวทนา 36 ออกตามกาลคือ อดีต อนาคต และปัจจุบันรวมเป็น 108 ประการ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 18/270/304.) แม้เวทนาจะสามารถจำแนกอย่างละเอียดได้เป็น 108 ประการ แต่ความแตกต่างที่เห็นได้ชัดเจนคงเป็นเวทนา 3 คือ สุขเวทนา ทุกขเวทนา และอทุกขมสุขเวทนาหรืออุเบกขาเวทนา และข้อความหรือเรื่องราวที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและอรรถกถา มักกล่าวถึงเวทนา 3 เป็นส่วนมาก

ธรรมชาติของเวทนากล่าวคือ เวทนาไม่เที่ยงคือ อนิจจตา มีความไม่เที่ยง ความไม่คงที่ ความไม่ยั่งยืน ภาวะที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมและสลายไป เวทนาเป็นทุกข์ คือ ทุกขตา มีความเป็นทุกข์ คือ มีภาวะที่ถูกบีบคั้นให้เกิดขึ้นและเสื่อมสลายตัวไปเองตามธรรมชาติ เป็นสภาวะที่ฝืนและขัดแย้งอยู่ในตัวเพราะปัจจัยที่ปรุงแต่งให้มีสภาพเป็นอย่างนั้นเปลี่ยนแปลงไปจะทำให้คงอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ และเวทนามิใช่ตัวตน คือ อนัตตตา มีความเป็นอนัตตา คือ ความไม่ใช่ตัวตน ฉะนั้น เวทนาจึงเป็นไปเพื่ออาพาธ และบุคคลย่อมไม่ได้ในเวทนาว่า เวทนาของเราจริงเป็นอย่างนี้ เวทนาของเราอย่าได้เป็นอย่างนั้น(พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 4/20/27) ความไม่มีตัวตนที่แท้จริงของมันเอง จึงไม่มีใครสามารถบังคับบัญชาให้เวทนาเป็นไปตามใจที่ตนปรารถนาได้ ส่วนอิทธิพลของเวทนากล่าวคือ เวทนาจะไม่คงที่มีความแปรเปลี่ยนไปได้ตลอดเวลา แต่เวทนามีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์ไม่น้อย ทั้งนี้เพราะเวทนาทำให้เกิดตัณหาเป็นต้นเหตุให้เกิดเรื่องร้ายแรงเสียหายก็ได้ และสามารถก่อให้เกิดเรื่องดีที่สุดก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการประพฤติดิปฏิบัติตนต่อเวทนานั้นๆ ถ้ารู้จักปฏิบัติตนโดยใช้ปัญญาให้เหมาะสม แม้เกิดทุกขเวทนาอย่างมากก็ยังสามารถเปลี่ยนวิกฤตเป็นโอกาสได้ แต่ถ้าไม่ใช้ปัญญาแม้สุขเวทนามีสามารถทำให้เกิดเรื่องเสียหายได้ ปัจจัยที่ทำให้เกิดเวทนา ได้แก่ ตัณหาเป็นปัจจัยให้เกิดเวทนากล่าวคือ กามตัณหา ได้แก่ ความกระหาย อยากได้อารมณ์ที่น่าชอบใจมาเสพเสวยปรนเปรอตน หรือความทะยานอยากในกาม ภวตัณหา ได้แก่ ความกระหายอยากในความถาวรมั่นคง มีอยู่คงอยู่ตลอดไป รวมถึงใหญ่โตโดดเด่นของตน หรือความทะยานอยากในภพ วิภวตัณหา ได้แก่ ความกระหาย

อยากในความดับสันดานธรรมทั้งปรากฏทั้งปวง บันรอนแห่งตัวตน หรือความทะยานอยากในวิภ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). 2543) ด้วยเหตุนี้ ตัณหาจึงเป็นปัจจัยและเป็นสาเหตุแห่งทุกข์เวทนาและสุขเวทนาจึงกล่าวได้ว่า ตัณหา จะทำให้เกิดสุขเวทนาได้ในเบื้องต้นแต่ก็ทำให้เกิดทุกข์เวทนาในที่สุด และ โลกธรรม 8 เป็นปัจจัยให้เกิดเวทนา กล่าวคือโลกธรรม คือ ธรรมดาของโลก ความเป็นไปตามคติธรรมดาซึ่งหมุนเวียนมาหาสัตว์โลก ได้แก่ มีลาภ เสื่อมลาภ มียศ เสื่อมยศ นินทา สรรเสริญ สุข และทุกข์ โลกธรรมทั้งหลายนี้ไม่เที่ยงแท้ถาวร ไม่มีแก่นสารที่เป็นของมันเอง ไม่อาจดำรงอยู่ได้โดยตัวของมันเอง ไม่อาจจะเข้าไปครอบครองไว้ได้จริงจึงล้วนแล้วแต่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์เวทนา แต่โลกธรรมมิได้ทำให้พระอรหันต์หวั่นไหว แม้จะได้ลาภ ยศ สุข (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). 2548) สรรเสริญท่านย่อมวางเฉยด้วยรู้ทันว่าสิ่งเหล่านี้ย่อมแปรเปลี่ยนไปได้เมื่อแปรไปจริงๆ ก็คงวางเฉยคือเกิดอุเบกขาอยู่ตลอดจึงไม่มีทุกข์เวทนาเกิดขึ้น จึงเห็นว่าโลกธรรม คือ ธรรมอีกหมวดหนึ่งที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์เวทนาเฉพาะแก่ปุถุชน และอริยบุคคลที่ยังต้องเรียนรู้เท่านั้น

เวทนาในทัศนะของนักวิชาการและผู้รู้ทางพระพุทธศาสนาเช่น พุทธทาสภิกขุกล่าวว่า เวทนาหมายถึง ความรู้สึกที่เกิดขึ้น ถ้าเกิดความรู้สึกพอใจถูกใจ เรียกว่า สุขเวทนา เวทนาที่เป็นสุข ถ้าไม่ถูกใจเรียกว่าทุกข์เวทนา คือ เวทนาที่เป็นทุกข์ ถ้าไม่อาจจะกล่าวได้ว่า สุขหรือทุกข์ก็มีชื่อว่า อทุกขมสุขเวทนา คือ ไม่ใช่สุข ไม่ใช่ทุกข์ เป็นสามเวทนาด้วยกัน และนักวิชาการท่านอื่นๆ ได้อธิบายไปในทิศทางเดียวกันคือ ถ้าเป็นเวทนา 3 คือ การเสวยอารมณ์ หรือ การเสพสของอารมณ์ที่เป็นทุกข์ สุข หรือเฉยๆ ถ้าเป็นเวทนา 5 คือ สุข หมายถึงสุขทางกาย ทุกข์ หมายถึงทุกข์ทาง โสมนัส สุขทางใจ โทมนัส ทุกข์ทางใจ อุเบกขา เฉยๆ เพราะว่าเวทนานี้ตามปกติแล้วมันไม่หยุดอยู่เพียงแค่เวทนา มันปรุงแต่งให้เกิดตัณหา คือ ความทะยานอยากไปตามอำนาจของเวทนา จนเกิดเป็นอุปาทาน จนเป็นทุกข์ในที่สุด (พุทธทาสภิกขุ. 2534)

2. หลักธรรมที่ส่งเสริมเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา หลักความเพียรที่ส่งเสริมเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน ได้แก่ ความเพียร คือ อาตปปี (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 10/373/302) หรือ วิริยะ แปลว่า ความเพียรเครื่องเผากิเลส ความอาจหาญ แก้วกล้า บากบั่น ก้าวไป ใจสู้ ไม่ย่อท้อไม่หวั่นกลัวต่ออุปสรรคและความยากลำบาก ความเพียรที่เป็นสัมมาวิริยเป็นความเพียรชอบที่มีลักษณะพึงละความชั่วที่เกิดขึ้นแล้วระวังความชั่วที่ยังไม่เกิดขึ้นเกิดขึ้นมาใหม่ สร้างกุศล ธรรมความดีใหม่ให้เกิดขึ้น และเพียรเจริญกุศลธรรมที่เจริญขึ้นแล้วให้ไพบูลย์ขึ้นๆ ความเพียรที่เป็นวิริยอินทรีย์ คือ วิริยะที่จัดเป็นอินทรีย์เป็นความเพียรในการอบรมจิตให้บริสุทธิ์จากกิเลส ความพยายาม ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค ความกล้าหาญ มีความเด็ดเดี่ยวสามารถจัดการความเกียจคร้านออกไปได้ และ ความเพียรที่เป็นตบะ เป็นเครื่องชำระล้างการประพฤติ ความเพียรเครื่องเผากิเลสมีอยู่แก่ผู้นั้น เหตุนี้ ผู้นั้นชื่อว่าผู้มี ความเพียรเครื่องเผากิเลส (พระพุทธโฆสเถระ รัตน. 2558) การปฏิบัติตน การแสดงออก และบริหารงานด้วยความพากเพียร อุตสาหะ การปฏิบัติหน้าที่ให้ถูกต้อง มีความบากบั่น ก้าวหน้าไม่ถอยหลัง ความไม่หยุดอยู่กับที่เป็นผู้นำในการพัฒนานั้น พัฒนางาน ไม่หลงไหลในความสุขและมีความสามารถข่มใจต่อกิเลสเป็นการทำความเพียรเพื่อเผากิเลส

หลักสัมปชัญญะที่ส่งเสริมเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน ได้แก่ สัมปชัญญะ(พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 10/373/302) คือการรู้สึกตัวในการกระทำสิ่งต่างๆ ในชีวิตประจำวันว่าควร

ทำหรือไม่ควรทำเลือกทำสิ่งที่ไม่เกิดโทษรู้ตัวเองว่า กำลังทำอะไรอยู่ควบคุมตัวเองไม่ให้ความชั่วจะเป็นหลักคอยช่วยสติเพราะเป็นธรรมคู่กันคือ สติสัมปชัญญะระลึกอยู่ตลอดเวลาเพราะสติระลึกได้รอบคอบในสิ่งที่จะกระทำทางกาย วาจา และทางใจ ความสำคัญของสัมปชัญญะ คือความรู้ตัวทั่วพร้อม เป็นธรรมที่มีอุปการะ คู่กับสติ เป็นธรรมที่เอื้อกับสติ ที่อยู่ 4 ลักษณะ ได้แก่

1. สาทกสัมปชัญญะ คือสัมปชัญญะที่กำหนด พิจารณาก่อนที่จะทำ จะพูด สิ่งใดๆ ที่เหมาะสมกับเวลา สถานที่
2. โจรสัมปชัญญะ คือสัมปชัญญะที่กำหนดรู้ในปัจจุบัน ในการกระทำใดๆ ว่าทำสิ่งใดอยู่
3. สัมปายสัมปชัญญะ คือสัมปชัญญะที่อาการจิตที่ไม่มีทุกขเวทนามาก จนขั้นการทำงานได้ปกติดี
4. อสัมโมหสัมปชัญญะ คือสัมปชัญญะที่กำหนด รู้สิ่งที่ผ่านมา เคยทำ คำสอนในอดีตที่พึงใช้ รู้ว่าเราเป็นใครมีหน้าที่อะไร สิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ โดยมีให้ความคิด (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). 2551)

หลักสติที่ส่งเสริมเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน ได้แก่ สติ(พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 10/373/302) คือ ความระลึกได้ นึกได้ ความไม่เพลา การคุมใจไว้กับกิจ หรือกุ่มจิตไว้กับสิ่งที่เกี่ยวข้อง รู้เท่าทันอารมณ์หรือความรู้สึกนึกคิดของตนไวขึ้น พึงชำน้อยลง ผิดสติแบบนี้ทำคนเดียวก็ได้ และสามารถทำได้ในชีวิตประจำวัน เมื่อเราทำกิจกรรมอะไรในกิจวัตรประจำวันเราควรต้องมีสติกับอยู่กับสิ่งนั้นอยู่เสมอ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). 2554) ความสำคัญของสติ คือความเป็นผู้ไม่ประมาท เมื่อได้เจริญสติในฐานะเป็นหลักธรรมสำคัญ มีการพิจารณาใคร่ครวญ ประคับประคองการปฏิบัติธรรมไม่ให้พึงชานและนำไปสู่ความสำเร็จ ทำให้สามารถข้ามพ้นโงะได้ และเมื่อโกรธก็สามารถที่จะรู้ว่ากำลังโกรธ ให้อภัยต่อผู้อื่นได้ เพราะการที่รับความรู้สึกที่ไว และทันต่อกระแสต่าง ๆ ที่เข้ามากระทบตามความเป็นจริงในปัจจุบันขณะ ส่วนประโยชน์สติ คือ ความระลึกได้นึกได้ ความไม่เพลา การคุมใจไว้กับกิจ หรือกุ่มจิตไว้กับสิ่งที่เกี่ยวข้องจากการที่ทำและคำที่พูดแล้วแม่นยำได้ สติมีความระมัดระวัง ความตื่นตัวต่อหน้าที่ภาวะที่พร้อมอยู่เสมอในการคอยรับรู้ต่อสิ่งต่าง ๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้อง สติมีประโยชน์เช่น ช่วยทำให้การกระทำ หรือแสดงออกทางกายและทางวาจาเป็นไปอย่างสุจริตถูกต้องเรียบร้อยนุ่มนวลและงดงาม ไม่เป็นไปเพื่อการเบียดเบียนทำร้ายตนเองและผู้อื่น(พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 22/29/41)

หลักอายตนะ 12 ที่ส่งเสริมเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน ได้แก่ อายตนะภายใน 6 ที่ส่งเสริมเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานกล่าวคือ อายตนะ หมายถึง เป็นที่เชื่อมต่อหรือที่เกิด เป็นที่ประชุมรวมหรือเป็นที่ทำให้วนเวียนอยู่ในสังสารวัฏภูมิ 6 ประการคือ

- 1) จักขุ ชื่อว่าอายตนะ เพราะเป็นเหตุให้จิตเจตสิกเกิด องค์ธรรม ได้แก่จักขุปสาท
- 2) โสตะ ชื่อว่าอายตนะ เพราะเป็นเหตุให้จิตเจตสิกเกิด องค์ธรรม ได้แก่โสตปสาท
- 3) ชานะ ชื่อว่าอายตนะเพราะเป็นเหตุให้จิตเจตสิกเกิด องค์ธรรม ได้แก่ชานปสาท 4) ชิวหา ชื่อว่าอายตนะเพราะเป็นเหตุให้จิตเจตสิกเกิดองค์ธรรม ได้แก่ชิวหาปสาท
- 5) กายะ ชื่อว่าอายตนะเพราะเป็นเหตุให้จิตเจตสิกเกิด องค์ธรรม ได้แก่กายปสาท

6) จิต ชื่อว่าอายตนะเพราะเป็นเหตุให้จิตเจตสิกเกิด องค์ธรรม ได้แก่ จิตทั้งหมด (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 35/154-167/112-118.)

อายตนะภายนอก 6 ที่ส่งเสริมเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานกล่าวคือ

- 1) รูปารมณ์ ชื่อว่าอายตนะเพราะเป็นเหตุให้จิตเจตสิกเกิด องค์ธรรม ได้แก่ สีต่างๆ
- 2) สัทธารมณ์ ชื่อว่าอายตนะเพราะเป็นเหตุให้จิตเจตสิกเกิด องค์ธรรม ได้แก่ เสียงต่างๆ
- 3) คันธารมณ์ ชื่อว่าอายตนะเพราะเป็นเหตุให้จิตเจตสิกเกิด องค์ธรรม ได้แก่ กลิ่นต่างๆ 4) รสธารมณ์ ชื่อว่าอายตนะเพราะเป็นเหตุให้จิตเจตสิกเกิด องค์ธรรม ได้แก่ รสต่างๆ

5) โณภูมัพพารมณ์ ชื่อว่าอายตนะเพราะเป็นเหตุให้จิตเจตสิกเกิด องค์ธรรม ได้แก่ สัมผัสต่างๆ

6) สภาพารมณ์ต่างๆ ชื่อว่าอายตนะเพราะเป็นเหตุให้จิตเจตสิกเกิด องค์ธรรม ได้แก่ เจตสิก 52 สุขุมรูป 16 นิพพาน (พระครูเกษมธรรมทัต (สุรศักดิ์ เขมรสี). 2548) ซึ่งคู่กับอายตนะภายนอก 6 ประการ

3. แนวทางการกำหนดรู้เวทนาในเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา แนวทางการกำหนดรู้สุขเวทนา ได้แก่ การรับรู้ลักษณะพิเศษของสุขเวทนา โดยรับเอาอารมณ์อันเป็นเหตุแห่งความสุข หมายถึง การรับรู้เหตุใกล้ของเวทนา คือ อารมณ์ที่น่าชอบใจ ดังนั้น เมื่อมีสุขเวทนาเกิดขึ้น พระโยคาวจรผู้ปฏิบัติกำหนดรู้เท่าทันต่อสุขเวทนาว่า สุขหนอ ดีใจหนอ อิ่มใจหนอ(พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 10/380/313.) เป็นต้น เพื่อรู้เท่าทันต่อสุขเวทนาที่เกิดขึ้น มีความเพียร (อาตปปี) ในเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานกล่าวคือ พระโยคาวจรมีความเพียรในการกำหนดรู้เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน 9 ประการคือ สุขเวทนา ทุกขเวทนา อทุกขมสุขเวทนา เป็นต้น เมื่อพระโยคาวจรมีความเพียรกำหนดรู้เวทนาเหล่านั้นอย่างนี้ ย่อมไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไรๆ ในโลก มีสัมปชัญญะ (สัมปชาโน) ในเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานกล่าวคือ พระโยคาวจรมีสัมปชัญญะในการกำหนดรู้เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน 9 ประการคือ สุขเวทนา ทุกขเวทนา อทุกขมสุขเวทนา เป็นต้น เมื่อพระโยคาวจรมีสัมปชัญญะกำหนดรู้เวทนาเหล่านั้นอย่างนี้ ย่อมไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไรๆ ในโลก มีสติ (สติมา) ในเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานกล่าวคือ พระโยคาวจรมีสติในการกำหนดรู้เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน 9 ประการคือ สุขเวทนา ทุกขเวทนา อทุกขมสุขเวทนา เป็นต้น เมื่อพระโยคาวจรมีสติกำหนดรู้เวทนาเหล่านั้นอย่างนี้ ย่อมไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไรๆ ในโลก(พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 10/373/302)

แนวทางการกำหนดรู้ทุกขเวทนา ได้แก่ พระโยคาวจรกำหนดรู้ทุกขเวทนาทางกาย และทางใจ ตามอาการนั้นๆ ว่า เจ็บหนอ ปวดหนอ เมื่อยหนอ ชาหนอ เป็นต้น แม้ไม่ทราบว่าเป็นสิ่งนี้เรียกว่า ทุกขเวทนา (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 10/380/313.) จัดว่าได้รับรู้สภาวะแท้จริงของทุกขเวทนาแล้วการยกสภาวะทุกขเวทนาขึ้นสู่วิปัสสนาภาวนากล่าวคือ พระโยคาวจรกำหนดรู้ทุกขเวทนาย่อมรู้ชัดว่า มีเพียงสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน มีสติปรากฏอยู่เฉพาะหน้าว่า เวทนามีอยู่ ก็เพียงเพื่ออาศัยเจริญญาณ เจริญสติเท่านั้น ไม่อาศัยตัณหาและทิฏฐิอยู่และ ไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไรๆ ในโลก การพิจารณาเห็นสภาวะทุกขเวทนาเกิดขึ้นและเสื่อมไปกล่าวคือ พระโยคาวจรกำหนดรู้ทุกขเวทนาโดยการพิจารณาเห็นสภาวะทุกขเวทนาโดยความเกิดขึ้น และเห็นความเสื่อมไป และเห็นทั้งสองอย่างนั้นจึงจะสามารถเห็นความเกิดดับของทุกขเวทนาได้ดี เพราะมีวิปัสสนาญาณเกิดขึ้นมาโดยลำดับๆ และ หลักของการ

วางจิตในการกำหนดรู้สภาวะทุกขเวทนากล่าวคือ พระโยคาวจรไม่บังคับสภาวะ ไม่ฝืนสภาวะ ไม่หนีสภาวะ ไม่กลัวสภาวะ เพียงแต่วางใจให้เป็นกลางในสิ่งเหล่านั้นเพราะทุกขเวทนา นั้นเป็นเพียงปรากฏการณ์ที่จิตไปรับรู้อารมณ์เท่านั้นเอง ไม่มีผลที่เป็นอันตรายอะไรต่อร่างกาย และจิตใจ ถ้าวางจิตได้อย่างนี้แล้วพระโยคาวจรผู้ปฏิบัติย่อมมีการพัฒนาผลไปตามลำดับของวิปัสสนาตนเอง

แนวทางการกำหนดรู้ทุกขเวทนา ได้แก่ พระโยคาวจรกำหนดรู้อุเบกขา คือ ความรู้สึกเป็นกลาง ๆ ไม่สุขไม่ทุกข์(พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 10/380/313.) เช่น อุเบกขาทางตา เห็นสีๆ เฉยๆ และอุเบกขาทางหู ได้ยินเสียงเฉย ๆ เมื่ออุเบกขาเวทนาชนิดนี้เกิดขึ้นก็ให้ความเพียร มีสติ มีสัมปชัญญะระลึกกำหนดรู้เท่าทันว่า เฉยหนอ ๆ เป็นต้น เช่น พระธรรมทีณนาเถรีบรรยายธรรมแก่วิสาขอุบาสกอย่างเรียบง่าย เป็นปกติ ท่านก็เสวยอุเบกขาเวทนาเช่นกัน ในยามปกติพระอรหันต์ทั้งหลาย ท่านจะเสวยอุเบกขาเวทนาอย่างมีสติ สัมปชัญญะที่มีปัญญากำกับ

แนวทางการกำหนดรู้สุขเวทนาที่มีอามิส ได้แก่ การกำหนดรู้สุขเวทนาที่มีอามิส(พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 10/380/313.) คือรูปที่เป็นกามคุณ 5 กล่าวคือ เมื่อตาเห็นรูป เป็นต้น เป็นเพียงการกระทบสัมผัส คือสภาวะธรรมที่เกิดไปตามธรรมชาติ ตามเหตุและผล ต้องมีความเพียร มีสติ มีสัมปชัญญะ สำรวมระวังอินทรีย์และอารมณ์ภายนอกเมื่อมากระทบ เห็นสักแต่ว่าเป็นเพียงสภาวะรูปนาม ไตร่ตรองและพิจารณากับอารมณ์ที่ปรากฏ สามารถรู้ชัดสภาวะธรรมได้ หูเมื่อได้ยินเสียง ไม่ใช่เราได้ยิน ไม่มีอัตตาหรือบุคคลเป็นผู้ได้ยิน ในขณะที่ได้ยินนั้น พระโยคาวจรผู้ปฏิบัติธรรมจะรับรู้ความเป็นเหตุเป็นผลแก่กัน การได้ยินจึงหมายถึงการประชุมกันของหู เสียง และโสตวิญญาณจิต การประชุมกันเรียกว่า ผัสสะ เวลาที่ได้ยินเสียงที่ไพเราะจะรู้สึกเป็นสุขเรียกว่า สุขเวทนา จมูกที่รับรู้กลิ่นเป็นสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นตามเหตุและปัจจัย เช่น การได้กลิ่นเกิดได้เพราะมีการกระทบกันระหว่างจมูกและกลิ่น หากขาดจมูกหรือไม่มีกลิ่น การรู้กลิ่นจะเกิดขึ้นไม่ได้ ฉะนั้น พระโยคาวจรผู้ปฏิบัติธรรมควรกำหนดรู้กลิ่นอยู่เสมอว่า เวทนาที่เกิดขึ้นและดับไปขณะรู้กลิ่นหอม นั้นพอใจก็เป็นสุขเวทนา การลิ้มรสเป็นสภาวะธรรม ที่เกิดจากการกระทบกันของลิ้นและอาหาร เป็นปัจจัยให้เกิดมีชีวหาวิญญูณขึ้น แต่พระโยคาวจรผู้ปฏิบัติธรรมขณะลิ้มรสจะทราบได้ว่า การลิ้มรสเป็นสภาวะธรรมที่ผันแปรไปตามสภาพของลิ้นรส และชีวหาวิญญูณ เมื่อปฏิบัติต่อไปย่อมสามารถจะบรรลุถึงวิปัสสนาปัญญาที่เห็นความแปรเปลี่ยนความไม่คงทนของสภาวะธรรมในการลิ้มรสเช่นกัน ผัสสะที่เกิดจากรสอันอร่อยเป็นเหตุให้เกิดความรู้สึกเสวยอารมณ์ดีเรียกว่า สุขเวทนา ฉะนั้น กามคุณ 5 ทางตา หู จมูก ลิ้น และกาย ต้องคอยสำรวมระวัง อารมณ์คือ อายตนะภายนอกเมื่อมากระทบสัมผัส กำหนดรู้ด้วยสติให้เท่าทันว่าสักแต่เป็นเพียงรูป-นามที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว การกำหนดรู้ของสติ และสัมปชัญญะอย่างต่อเนื่องก็จะเป็นการละและกำจัดอารมณ์ดังกล่าวดับไปเอง

แนวทางการกำหนดรู้สุขเวทนาที่ไม่มีอามิส ได้แก่ การกำหนดรู้สุขเวทนาที่ไม่มีอามิส (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 10/380/313.) คือโสมนัสเวทนา 6 ที่อาศัยเนกขัมมะกล่าวคือ พระโยคาวจรควรกำหนดรู้องค์ธรรมของโสมนัสเวทนา ได้แก่ โลกมุขจิต 4 ดวงคือ อกุศลจิตดวงที่ 1 (โลภะดวงที่ 1) ดวงที่ 2 ดวงที่ 3 และดวงที่ 4 มีสภาวะธรรมที่เป็นอกุศล คือ จิตที่เป็นอกุศล สหระคด้วยโสมนัสสัมปยุตด้วยทิวฐิคือ มีรูปเป็นอารมณ์เป็นต้น หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้นในสมัยใด ในสมัยนั้น ผัสสะ

เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจาร ปิติ สุข เอกัคคตาเป็นต้นก็เกิดขึ้นได้ การกำหนดรู้การเสวยสุขเวทนาที่ไม่มีมีอามิสคือ โสมนัสเวทนาที่ไม่มีมีอามิสกล่าวคือ คือ การพิจารณาเห็นลักษณะการเสวยเวทนาในเวทนาทั้งหลาย มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ เพื่อกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกนี้เสียได้ และ การกำหนดรู้โสมนัสเวทนาที่ไม่มีมีอามิสที่ส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนากล่าวคือ สุขย่อมเกิดแก่ผู้ใด ย่อมทำผู้นั้นให้มีความสุขดังเช่น พระวักกลี ครั้งแรกถูกพระศาสดาขับไล่ก็เกิดความเสียใจ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 2/558) ต่อมาพระองค์ทรงทราบความลำบากของท่านจึงแสดงพระองค์ให้ปรากฏเพื่อจะให้พระวักกลีละระเกิดปิติโสมนัสและนึกถึงพระโอวาทที่พระบรมศาสดาตรัสสอนข่มปิติได้จนบรรลุพระอรหันต์พร้อมด้วยปฏิสัมภิทา

แนวทางการกำหนดรู้ทุกขเวทนาที่ไม่มีมีอามิส ได้แก่ การกำหนดรู้ทุกขเวทนาที่ไม่มีมีอามิส (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 10/380/313.) คือ โทมนัสเวทนา 6 ที่อาศัยเนกขัมมะกล่าวคือ ความรู้สึกเจ็บปวดทุกข์ทรมานภายในจิตใจ อันเนื่องมาจากประสบกับสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาอย่างใดอย่างหนึ่งหรือเกิดจากหลายๆ สาเหตุ ซึ่งล้วนเป็นส่วนที่ทนอยู่ได้ยาก อันจัดเข้าได้ในโทมนัสเวทนาทั้งหมดรวมเรียกว่า โทมนัสเวทนา พระโยคาวจรต้องใช้ ความเพียร สติ และสัมปชัญญะตามกำหนดพิจารณาแยกแยะได้ว่า ขณะไหนโทมนัสเวทนาที่ไม่มีมีอามิสไม่เจือด้วยกิเลสเกิดขึ้น จนสามารถเห็นความเกิดดับของสภาวะโทมนัสเวทนาได้อย่างแจ่มแจ้ง และ การกำหนดรู้ทุกขเวทนาที่ไม่มีมีอามิสที่ส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนากล่าวคือนิรามิสทุกข์ ได้แก่ พระโยคาวจรกำหนดรู้ทุกขเวทนาที่ไม่มีมีอามิส คือ ไม่ เจือด้วยกิเลส เช่น ความทุกขเวทนาที่จากสภาพสังขารไม่เจือด้วยกิเลส เป็นต้น นี่เป็นเวทนาเจตสิก จัดเป็น นามธรรม เวทนาขันธ อัมมายตนะ อัมมธาดุ ทุกขสัจ จนกว่าจะสิ้นกิเลสดับทุกข์โดยประการทั้งปวง

แนวทางการกำหนดรู้ทุกขมสุขเวทนาที่ไม่มีมีอามิส ได้แก่ การกำหนดรู้ทุกขมสุขเวทนาที่ไม่มีมีอามิส (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 10/380/313.) คือ อุเบกขาเวทนา 6 ที่อาศัยเนกขัมมะกล่าวคือ พระโยคาวจรกำหนดรู้นิรามิสอุเบกขา ได้แก่ อุเบกขาไม่อิงกามคุณ 5 ด้วยเหตุนี้ การกำหนดรู้อุเบกขาเวทนา 6 ที่อาศัยเนกขัมมะตามหลักเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานจึงเป็นการตัดวงจรของสังสารวัฏอย่างแท้จริง เมื่อตัณหาไม่เกิด อุปาทาน ภพ ขาติ ชราและมรณะก็เกิดขึ้นไม่ได้ เมื่อพระโยคาวจรจัดตัณหาได้อย่างนี้ วนเวียนของสังสารวัฏที่เริ่มต้นจากตัณหาก็กถูกจัดไปได้ และ การกำหนดรู้ทุกขมสุขเวทนาที่ไม่มีมีอามิสที่ส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เรียกว่า อุเบกขาอาศัยวิปัสสนา (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 14/308/286.) กล่าวคือ พระโยคาวจรกำหนดรู้อุเบกขา ความเฉยๆ ไม่สุขไม่ทุกข์ที่ไม่มีมีอามิสเจือ เช่น อุเบกขาเวทนาที่เกิดจากการเจริญสมณะและวิปัสสนาเข้าถึงความสงบจากนิรวรณ์ เป็นต้น สักแต่ว่าเป็นอุเบกขาเวทนาที่ไม่มีกิเลสมีสภาพเสวยอารมณ์เป็นกลางๆ ซึ่งไม่มีกิเลส นี่เป็นเวทนาเจตสิก จัดเป็นนามธรรม เวทนาขันธ อัมมายตนะ อัมมธาดุ ทุกขสัจ จนกว่าจะสิ้นกิเลสดับทุกข์โดยประการทั้งปวง (พระครูมานวิโรติ, 2554)

อภิปรายผลการวิจัย

1. ศึกษาเวทนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า เวทนา คือ ความเสวยอารมณ์ที่เป็นสุขบ้าง ทุกข์บ้าง ไม่สุขไม่ทุกข์บ้าง มีการรับรู้อารมณ์หรือสิ่งมากระทบสัมผัสทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ กล่าวคือ จำแนกตามทางรับอารมณ์มี 2 ประการ จำแนกตามสภาวะธรรมมี 3 ประการ มีความสอดคล้องกับพระอุปติสสเถระ (2524) ที่กล่าวไว้ในหนังสือวิมุตติมรรควา เวทนาเป็นธรรมชาติรู้สึกทางใจเท่านั้น เมื่อว่าด้วยอายตนะ เวทนามี 2 คือกายิกเวทนาและเจตสิกเวทนา เมื่อรู้โดยสภาวะธรรมแล้วเวทนามี 3 คือ สุขเวทนา ทุกขเวทนา อทุกขมสุขเวทนา เมื่อว่าโดยธรรม เวทนามี 4 คือ กุศลเวทนา อกุศลเวทนา อัพยาทเวทนา และกรรมเวทนา เมื่อว่าโดยอินทรีย์ เวทนามี 5 คือ สุขินทรีย์ ทุกขินทรีย์ โสมนัสสินทรีย์ โทมนัสสินทรีย์ และอุเบกขินทรีย์ เมื่อว่าโดยธรรมฝ่ายดำฝ่ายขาว เวทนามี 6 กล่าวคือ สุขเวทนามีอาสวะ สุขเวทนาไม่มีอาสวะ ทุกขเวทนามีอาสวะ ทุกขเวทนาไม่มีอาสวะ อุเบกขาเวทนามีอาสวะ อุเบกขาเวทนาไม่มีอาสวะ เมื่อว่าโดยอุบายเวทนา มี 7 คือจักขุสัมผัสสชาเวทนา โสตสัมผัสสชาเวทนา ฆานะสัมผัสสชาเวทนา ชิวหาสัมผัสสชาเวทนา กายสัมผัสสชาเวทนา มโนสัมผัสสชาเวทนา และมโนวิญญาณสัมผัสสชาเวทนา เมื่อว่าโดยพิสดาร เวทนามี 108 กล่าวคือ เวทนา 6 เกิดจากตณหา เวทนา 6 เกิดจากเนกขัมมะ เวทนา 6 เกิดจากตณหาที่มีทุกข์ เวทนา 6 เกิดจากเนกขัมมะที่มีทุกข์ เวทนา 6 เกิดจากตณหาที่มีอุเบกขา และเวทนา 6 เกิดจากเนกขัมมะที่มีอุเบกขา 6×6 เป็น 36 และ แบ่งออกเป็นสามกาล (อดีต อนาคต และปัจจุบัน) เวทนา 36 เหล่านี้คูณด้วย 3 จึงเป็น 108 นี้เรียกว่า เวทนาขันธ แต่งานวิจัยนี้จะมีความแตกต่างกันคือ ผู้วิจัยจะได้ศึกษา ความหมายและความสำคัญของของเวทนา ประเภทแห่งเวทนา องค์ธรรมของเวทนา ธรรมชาติและอิทธิพลของเวทนาคุณและโทษของเวทนา ปัจจัยที่ทำให้เกิดเวทนา เวทนาในทัศนะของนักวิชาการและผู้รู้ทางพระพุทธศาสนาตั้งได้อธิบายมาแล้ว

2. หลักธรรมที่ส่งเสริมเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา พบว่า หลักธรรมที่ส่งเสริมเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนากล่าวคือ (1) หลักความเพียร (อาตาปี) ที่ส่งเสริมเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน (2) หลักสัมปชัญญะ (สัมปชาโน) ที่ส่งเสริมเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน ซึ่งสอดคล้องกับพระอุทิศ จารุณโม (ชื่นชม) ได้ทำวิจัยเรื่อง ศึกษาสัมปชัญญะในการปฏิบัติเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน จากการศึกษาพบว่า สัมปชัญญะในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทคือ ความรู้สึกตัวทั่วพร้อมในการก้าวไป การถอยกลับ การคู้เข้า การเหยียดออก ซึ่งประกอบด้วยการมีสติและสัมปชัญญะ เพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างสมบูรณ์ทั้ง 4 ลักษณะ เวทนานุปัสสนาเป็นการปฏิบัติโดยกำหนดรู้อารมณ์ของการเสวยเวทนาอย่างมีสติ ซึ่งมีอยู่ 9 ประการ แล้วจึงนำเอาอารมณ์ของการเสวยเวทนามาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เพื่อให้เห็นตามความเป็นจริงว่า อารมณ์ทั้งหลายเหล่านี้มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา คือ มีการเกิดขึ้นแล้วก็ตั้งอยู่แล้วมีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะไม่เที่ยงในอารมณ์ต่างๆ (3) หลักสติ (สติมา) ที่ส่งเสริมเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน และ (4) หลักอายตนะ 12 ที่ส่งเสริมเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานซึ่งมีความสอดคล้องกับพระครูวิเวกธรรมาภิราม (สงัด วิเวโก) (2558) ได้ทำวิจัยเรื่อง “ศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในภาวนาสูต” ผลการวิจัยพบว่า หลักการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทมีเนื้อหาหลักธรรมประกอบด้วย (1) อาตาปี มีความเพียร (2) สัมปชาโน มีสัมปชัญญะ (3) สติมา มีสติ ในการเจริญสติปัฏฐาน ต้องมีสติเป็นประธานประชุม

ลงใน 4 ฐาน คือกาย เวทนา จิตและธรรม อันเป็นเหตุให้เกิดวิปัสสนาญาณเห็นแจ้งหยั่งรู้สภาวะธรรม อันเป็น อารมณ์ทางกาย ทางใจ หรือรูป นามตามความเป็นจริงว่า สภาวะธรรมทั้งหลายไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ไม่ใช่สัตว์ บุคคล บุรุษหรือสตรี และมีสภาพไม่เที่ยงเป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ไม่สวยงาม ไม่น่ารัก ไม่น่าปรารถนา ถ้ายถอนต้นหาอุปาทาน ความยึดมั่นถือมั่น ทั้งที่เป็นรูปขันธ์ และนามขันธ์ ทำให้จิตบริสุทธิ์หลุดพ้นจากอาสวะ กิเลสทั้งปวง แนวทางการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในภาวนาสูตรมีฐานในการเจริญภาวนาอยู่ 4 ฐาน คือ (1) ผู้มี สมถยานิกะอ่อน มีตัณหาจืดอ่อน พิจารณาภยานุปัสสนาสติปัฏฐานเป็นทางแห่งความบริสุทธิ์ (2) ผู้มีสมถยา นิกะแก่กล้า มีตัณหาจืดแก่กล้า พิจารณาเวทนานุปัสสนาเป็นทางแห่งความบริสุทธิ์ (3) ผู้มีวิปัสสนายานิกะ อ่อน มีทิฏฐิจิตอ่อนพิจารณาจิตตานุปัสสนาเป็นอารมณ์แห่งความบริสุทธิ์ (4) ผู้มีวิปัสสนายานิกะแก่กล้า มีทิฏฐิจิตแก่กล้าพิจารณาธัมมานุปัสสนาเป็นทางแห่งความบริสุทธิ์ ถ้าปราศจาก 4 ฐานนี้แล้ว ไม่มีเวไนยสัตว์ หมู่เหล่าใดสามารถบรรลุธรรมได้ และสอดคล้องกับพรรณราย รัตนไพฑูรย์ (2544) ได้ทำวิจัยเรื่อง การศึกษา วิธีปฏิบัติวิปัสสนาตามแนวสติปัฏฐาน 4: ศึกษาแนวการสอนของพระธรรมธีรราชมุนี(โชดก ป.ธ. 9) ได้กล่าว เรื่องเวทนา คือ การสร้างสติให้รู้เท่าทันต่อเวทนา คือ สุขเวทนา ทุกขเวทนา และอทุกขมสุขเวทนาที่เกิดขึ้น ตัวเอง สร้างความรู้เท่าทันภายในตัวและนอกตัว เช่น การมีสติกำหนดรู้เท่าทันเวทนาตามความเป็นจริง อันจะ เป็นไปเพื่อกำจัดอนุสัย 3 ประการ กล่าวคือ เมื่อเกิดสุขเวทนาที่รู้เท่าทันกำจัดกิเลสที่แฝงตัวนอนเนื่องอยู่ใน สันดาน คือความกำหนัด (ราคะอนุสัย) เมื่อเกิดทุกขเวทนา ก็รู้เท่าทันกำจัด กิเลสที่แฝงตัวนอนเนื่องอยู่ใน สันดาน คือความขัดเคือง เมื่อเกิดอทุกขมสุขเวทนา ก็รู้เท่าทันกำจัดกิเลสที่แฝงตัวนอนเนื่องอยู่ในสันดานคือ ความไม่รู้ แต่งานวิจัยนี้จะมีความแตกต่างกันคือ ผู้วิจัยจะได้ศึกษาหลักความเพียรที่ส่งเสริมเวทนานุปัสสนาสติ ปุฏฐาน หลักสัมปชัญญะที่ส่งเสริมเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน หลักสติที่ส่งเสริมเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน หลักกายตนะ 12 ที่ส่งเสริมเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดังได้อธิบายมาแล้ว

3. แนวทางการกำหนดรู้เวทนาในเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา พบว่า แนวทางการกำหนดรู้เวทนาในเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา กล่าวคือ พระโยคาวจรมีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติกำหนดรู้เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน 9 ประการคือ กำหนดรู้สุขเวทนา กำหนดรู้ทุกขเวทนา กำหนดรู้ทุกขมสุขเวทนา กำหนดรู้สุขเวทนาที่มีอาามิส กำหนดรู้สุข เวทนาที่ไม่มีอาามิส กำหนดรู้ทุกขเวทนาที่มีอาามิส กำหนดรู้ทุกขเวทนาที่ไม่มีอาามิส กำหนดรู้ทุกขมสุขเวทนาที่ มีอาามิสซึ่งสอดคล้องกับวิจารณ์ บัญญะลิขิต (2557) ได้ทำวิจัยเรื่อง ศึกษาวิธีกำหนดรู้ทุกข์ในการปฏิบัติ วิปัสสนาภาวนา พบว่า วิธีกำหนดรู้ทุกข์ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาเป็นลักษณะที่มีการสัมผัสถูกต้องกับ อารมณ์ที่ไม่ดี ซึ่งเป็นกระบวนการที่ใช้สติสมาธิตามรู้ความจริงของรูปนาม ทำให้เกิดปัญญาโดยใช้หลักปริญา 3 คือ (1) ญาตปริญา คือปัญญาขั้นกำหนดรู้ขั้นรู้จักทุกข์ว่าเป็นรูปนาม (2) ตีรณปริญา คือปัญญาขั้น กำหนดพิจารณาทุกข์พิจารณารูปนามให้เห็นตามความเป็นจริงในกฎไตรลักษณ์ (3) ปหานปริญา คือปัญญา ขั้นกำหนดละทุกข์ละอุปาทานในขั้น 5 ด้วยประหานกิเลส 5 ระดับ และกำหนดรู้ทุกขมสุขเวทนาที่ไม่มี อาามิส เมื่อพระโยคาวจรมีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติกำหนดรู้เวทนาเหล่านั้นอย่างนี้ย่อมไม่ยึดมั่นถือมั่น อะไรๆ ในโลก ด้วยเหตุนี้ การกำหนดรู้เวทนา 9 ประการตามหลักเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานจึงเป็นการตัด วงจรของสังสารวัฏอย่างแท้จริง เมื่อต้นหาไม่เกิด อุปาทาน ภพชาติ ชราและมรณะก็เกิดขึ้นไม่ได้ เมื่อพระ

โยคาวจรจัดตั้งหาได้อย่างนี้ วนเวียนของสังสารวัฏที่เริ่มต้นจากตัณหาที่ถูกขจัดไปได้ซึ่งมีความสอดคล้องกับพระปริดา อภิวิโร (บัวสด)(2560) ได้ทำวิจัยเรื่อง “ศึกษาทุกขเวทนาเพื่อการบรรลุธรรมตามแนวเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน” ผลวิจัยพบว่า ทุกขเวทนา คือ การรับรู้อารมณ์ที่เป็นทุกข์ของจิต เวทนาเป็นเจตสิกอย่างหนึ่งของจิต ทุกขเวทนาเกิดจากอกุศลวิปากจิต เวทนามี 3 ประเภทคือ สุข ทุกข์ และ อุเบกขาเวทนา ทุกขเวทนายังจัดเข้าในไตรลักษณ์คือ ทุกขตา เพราะถูกการเกิดขึ้นและการดับสลายไปบีบคั้นอยู่ตลอดเวลาคงอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ ต้องเปลี่ยน ต้องหมดสภาพไป ทุกข์ในอริยสัจ บ่งบอกถึง ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย เป็นต้น เป็นทุกข์ โดยรวมคือความยึดมั่นถือมั่นในชั้น 5 เป็นทุกข์ และทุกข์ในปฏิจลสมุปบาท คือกระบวนการสืบทอดเหตุปัจจัยปฏิจลสมุปบาททอกระธรรม 12 ฝ่ายอนุโลมซึ่งหมายถึง เพราะอวิชชาเป็นปัจจัยสังขารจึงมี เพราะสังขารเป็นปัจจัยวิญญาณจึงมี เพราะชาติเป็นปัจจัย ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส จึงมี ความทุกข์เกิดขึ้นเพราะอาศัยเหตุปัจจัยเหล่านี้ การดับทุกข์ที่เกิดจากอวิชชาต้องเจริญสติปัฏฐานเพื่อให้ปัญญารู้เห็นความเป็นไตรลักษณ์ ในการเจริญวิปัสสนาภาวนา ผู้ปฏิบัติวิปัสสนาทำจิตให้เป็นสมาธิจนสงบจากสิ่งรบกวนจากภายนอก ให้จิตเป็นขณิกหรืออุจjarสมาธิแล้วกำหนดรู้ทุกขเวทนาซึ่งจัดเป็นส่วนหนึ่งของเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน อาการความรู้สึกเป็นทุกข์จะปรากฏแก่ผู้ปฏิบัติแรงมากในช่วงแรกๆ หากผู้ปฏิบัติมิได้ใช้โยนิโสมนสิการและไม่มีกัลยาณมิตรคอยให้การแนะนำอย่างถูกต้องแล้วก็จะทำให้ผู้ปฏิบัติล้มเลิกทำความเพียรได้ หากมีการกำหนดรู้สภาวะทุกข์ทั้งหมดที่กำลังเกิดขึ้นในขณะปัจจุบันด้วยสติสัมปชัญญะ ไม่หยุดและต่อเนื่อง อาการของทุกขตาซึ่งเป็นหนึ่งในไตรลักษณ์จะปรากฏชัดเจนทำให้จิตของผู้ปฏิบัติหาทางปล่อยวางและเข้าสู่ลำดับของวิปัสสนาญาณโดยอัปนิทติโมกข์ ด้วยความสมบูรณ์ของพละ และ อินทรีย์ มีความเพียรไม่หยุดจิตจะสามารถบรรลุลำดับวิปัสสนาญาณต่างๆ จนถึงมรรค ผล นิพพาน เป็นเหตุให้จิตหลุดพ้นจากความทุกข์ที่เกิดจากอุปาทานชั้นเพราะการกำหนดรู้ แต่งานวิจัยนี้จะมีความแตกต่างกันคือ ผู้วิจัยจะได้ศึกษาการกำหนดรู้สุขเวทนาเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา การกำหนดรู้ทุกขเวทนาเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา การกำหนดรู้ทุกขมสุขเวทนาเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา การกำหนดรู้สุขเวทนาที่มีอามิสเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา การกำหนดรู้สุขเวทนาที่ไม่มีอามิสเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา การกำหนดรู้ทุกขเวทนาที่มีอามิสเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา การกำหนดรู้ทุกขเวทนาที่ไม่มีอามิสเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา การกำหนดรู้ทุกขมสุขเวทนาที่มีอามิสเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา และการกำหนดรู้ทุกขมสุขเวทนาที่ไม่มีอามิสเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ดังได้อธิบายมาแล้ว

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ คือ “แนวทางการกำหนดรู้เวทนาในเวทนानุปัสสนาสติปัฏฐาน เพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา” ถือว่ามีคุณค่า และเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชน โดยทั่วไปเป็น “ASSA+3 Model” ดังนี้

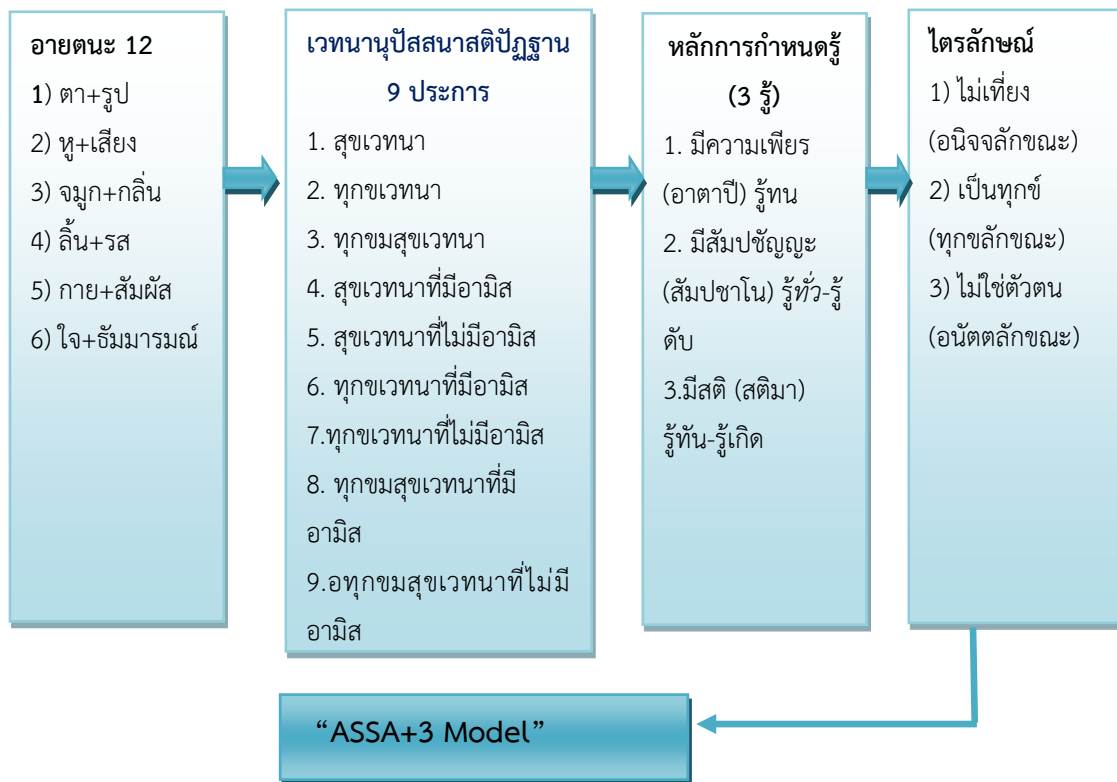
1. **“อาตapi”** (Atapi – อาตapi มีความเพียร) = แนวทางการกำหนดรู้เวทนาในเวทนानุปัสสนาสติปัฏฐาน 9 ประการคือ มีความเพียรกำหนดรู้สุขเวทนา มีความเพียรกำหนดรู้ทุกขเวทนา มีความเพียรกำหนดรู้ทุกขมสุขเวทนา มีความเพียรกำหนดรู้สุขเวทนาที่มีอามิส มีความเพียรกำหนดรู้สุขเวทนาที่ไม่มีอามิส มีความเพียรกำหนดรู้ทุกขเวทนาที่มีอามิส มีความเพียรกำหนดรู้ทุกขเวทนาที่ไม่มีอามิส มีความเพียรกำหนดรู้ทุกขมสุขเวทนาที่มีอามิส และมีความเพียรกำหนดรู้ทุกขมสุขเวทนาที่ไม่มีอามิส

2. **“สัมปชาโน”** (Sampajano – สัมปชาโน มีสัมปชัญญะ) = แนวทางการกำหนดรู้เวทนาในเวทนानุปัสสนาสติปัฏฐาน 9 ประการคือ มีสัมปชัญญะกำหนดรู้สุขเวทนา มีสัมปชัญญะกำหนดรู้ทุกขเวทนา มีสัมปชัญญะกำหนดรู้ทุกขมสุขเวทนา มีสัมปชัญญะกำหนดรู้สุขเวทนาที่มีอามิส มีสัมปชัญญะกำหนดรู้สุขเวทนาที่ไม่มีอามิส มีสัมปชัญญะกำหนดรู้ทุกขเวทนาที่มีอามิส มีสัมปชัญญะกำหนดรู้ทุกขเวทนาที่ไม่มีอามิส มีสัมปชัญญะกำหนดรู้ทุกขมสุขเวทนาที่มีอามิส และมีสัมปชัญญะกำหนดรู้ทุกขมสุขเวทนาที่ไม่มีอามิส

3. **“สติมา”** (Satima – สติมา มีสติ) = แนวทางการกำหนดรู้เวทนาในเวทนानุปัสสนาสติปัฏฐาน 9 ประการคือ มีสติกำหนดรู้สุขเวทนา มีสติกำหนดรู้ทุกขเวทนา มีสติกำหนดรู้ทุกขมสุขเวทนา มีสติกำหนดรู้สุขเวทนาที่มีอามิส มีสติกำหนดรู้สุขเวทนาที่ไม่มีอามิส มีสติกำหนดรู้ทุกขเวทนาที่มีอามิส มีสติกำหนดรู้ทุกขเวทนาที่ไม่มีอามิส มีสติกำหนดรู้ทุกขมสุขเวทนาที่มีอามิส และมีสติกำหนดรู้ทุกขมสุขเวทนาที่ไม่มีอามิส

4. **“อายตนะ”** (Ayatana – อายตนะ คือ ที่เชื่อมต่อ) = แนวทางการกำหนดรู้เวทนาในเวทนानุปัสสนาสติปัฏฐาน 9 ประการคือ กำหนดรู้สุขเวทนาเชื่อมต่อกับอายตนะ 12 กำหนดรู้ทุกขเวทนาเชื่อมต่อกับอายตนะ 12 กำหนดรู้ทุกขมสุขเวทนาเชื่อมต่อกับอายตนะ 12 กำหนดรู้สุขเวทนาที่มีอามิสเชื่อมต่อกับอายตนะ 12 กำหนดรู้สุขเวทนาที่ไม่มีอามิสเชื่อมต่อกับอายตนะ 12 กำหนดรู้ทุกขเวทนาที่มีอามิสเชื่อมต่อกับอายตนะ 12 กำหนดรู้ทุกขเวทนาที่ไม่มีอามิสเชื่อมต่อกับอายตนะ 12 กำหนดรู้ทุกขมสุขเวทนาที่มีอามิส และกำหนดรู้ทุกขมสุขเวทนาที่ไม่มีอามิสเชื่อมต่อกับอายตนะ 12

5. **3 รู้** หมายถึง การกำหนดรู้ด้วยการ รู้ทณ รู้ทั่ว รู้ทัน โดยประยุกต์จากเครื่องมือของมหาสติปัฏฐาน 4 ให้ลงในไตรลักษณ์ทั้ง 3 คือ 1) ไม่เที่ยง (อนิจจลักษณะ) 2) เป็นทุกข์ (ทุกข์ลักษณะ) 3) ไม่ใช่ตัวตน (อนัตตลักษณะ)

ภาพที่ 1 ASSA+3 Model

สรุป

เวทนา คือ ความเสวยอารมณ์ที่เป็นสุข ทุกข์ ไม่สุขไม่ทุกข์ เกิดจากการรับรู้อารมณ์ที่มากระทบสัมผัสทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ จำแนกตามทางรับอารมณ์มี 2 ประการ จำแนกตามสภาวะธรรมมี 3 ประการ จำแนกตามสภาวะอารมณ์และสภาวะธรรมมี 5 ประการ จำแนกตามผัสสะที่เกิดจากอายตนะมี 6 ประการ จำแนกตามสภาวะธรรมและตามผัสสะมี 18 ประการ จำแนกเวทนาออกเป็นเคหสิตเวทนามี 18 ประการ และจำแนกเวทนา 36 ประการแบ่งออกตามกาลคือ อดีต อนาคต และปัจจุบันรวมเป็น 108 ประการ เวทนาทั้งหลายจะสามารถจำแนกอย่างละเอียดได้เป็น 108 ประการ แต่ความแตกต่างที่เห็นได้ชัดเจนคือเวทนา 3 ได้แก่ สุขเวทนา ทุกขเวทนา และอทุกขมสุขเวทนาหรืออุเบกขาเวทนา หลักธรรมที่ส่งเสริมเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานในการปฏิบัติวิปัสสนากวากล่าวคือ (1) หลักความเพียร คือ อาตปปี เพราะแผดเผากิเลสทั้งหลายให้เร่าร้อน (2) หลักสัมปชัญญะ คือ สัมปะ ชาโน ได้แก่ ตัวปัญญาเป็นเครื่องทำลายกิเลส (3) หลักสติ คือ สติมา ได้แก่ มีความระลึกได้ ความไม่เผลอ รู้เท่าทันอารมณ์หรือความรู้สึกนึกคิดที่เกิดขึ้นกับตน และ (4) หลักอายตนะ 12 เป็นเครื่องสืบท่อให้เกิดความรู้อารมณ์ต่าง ๆ ได้แก่ รูป-นาม อายตนะเป็นที่ประชุมของเหตุปัจจัยมาประชุมกัน และ เป็นที่อยู่อาศัยของนามรูป เป็นที่เกิดอาศัยของบุญและบาป บุญและบาปจะต้องอาศัยอายตนะนี้ทั้งสิ้นจึงเกิดขึ้นได้ แนวทางการกำหนดรู้เวทนาในเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนากวากล่าวคือ พระโยคาวจรมีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติกำหนดรู้เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน 9

ประการคือ กำหนดรู้สุขเวทนา กำหนดรู้ทุกข์เวทนา กำหนดรู้ทุกขมสุขเวทนา กำหนดรู้สุขเวทนาที่มีอามิส กำหนดรู้สุขเวทนาที่ไม่มีอามิส กำหนดรู้ทุกข์เวทนาที่มีอามิส กำหนดรู้ทุกข์เวทนาที่ไม่มีอามิส กำหนดรู้ทุกขมสุขเวทนาที่มีอามิส และกำหนดรู้ทุกขมสุขเวทนาที่ไม่มีอามิส เมื่อพระโยคาวจรมีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติกำหนดรู้เวทนาเหล่านั้นอย่างนี้ย่อมไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไรๆ ในโลก และมีสติกำหนดรู้สภาวะธรรมเป็นฐาน ทั้งรูปธรรมและนามธรรมล้วนมีความเกิดดับ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา ด้วยเหตุนี้ การกำหนดรู้เวทนา ทั้ง 9 ประการตามหลักเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานจึงเป็นการตัดวงจรของสังสารวัฏอย่างแท้จริง เมื่อต้นเหตุไม่เกิด อุปาทาน ภพชาติ ขราและมรณะก็เกิดขึ้นไม่ได้ เมื่อพระโยคาวจรขจัดต้นเหตุได้อย่างนี้ วนเวียนของสังสารวัฏที่เริ่มต้นจากต้นเหตุก็ถูกขจัดไปได้ ส่วนองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเป็นแบบ “ASSA+3 Model”

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

กรรมการมหาเถรสมาคม และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติควรนำแนวทางการกำหนดรู้เวทนาในเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนามาประยุกต์ใช้กับปฏิบัติในชีวิตประจำวันอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้พระสงฆ์ และพุทธศาสนิกชนเข้าใจถึงแนวทางการกำหนดรู้เวทนาในเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา และควรมีหน่วยงานคอยดูแล ให้ความรู้เรื่องแนวทางการกำหนดรู้เวทนาในเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ความเข้าใจ และสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างแท้จริง

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

- 2.1 แนวทางการกำหนดรู้ความเพียรในเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา
- 2.2 แนวทางการกำหนดรู้สัมปชัญญะในเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา
- 2.3 แนวทางการกำหนดรู้สติในเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

บรรณานุกรม

- พรรณราย รัตนไพฑูรย์. (2544). *การศึกษาวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 ศึกษาแนวการสอนของพระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิริ)*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูเกษมธรรมทัต (สุรศักดิ์ เขมรสี). (2548). *วิปัสสนาภูมิ*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: บริษัท ห้างหุ้นส่วน จำกัด ทิพย์วิสุทธิ.
- พระครูมานวิโรจน์. (2554). *หลักการเจริญวิปัสสนากัมมัฐาน (มหาสติปัฏฐานสูตร) พระพุทธเจ้าทรงตรัส*. กรุงเทพฯ: นิตยสารโลกทิพย์.

- พระครูวิเวกธรรมาภิราม (สวัด วิเวโก). (2558). *ศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในภาวนาสูตร*. วิทยานิพนธ์
พุทธศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2543). *พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: มหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระปรีดา อภิวิโร (บัวสด). (2560). *ศึกษาทุกขเวทนาเพื่อการบรรลุธรรมตามแนวเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน*.
สารนิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2554). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 13.
กรุงเทพฯ: พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.
- พระพุทฺธโสมเถระ รจนา. (2558). *คัมภีร์วิสุทธิมรรค*. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: บริษัท ธนาเพรส
- พระสุเมธเถระ. (2542). *อภิธัมมตถสัททปาติยาสทอภิมมตถวิภาวิณี นามอภิธัมมตถ สัททฎีกา*. นครปฐม:
มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระอุบาสกเถระ. (2542). *วิมุตติมรรค*. แปลโดย พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2534). *หลักพุทธธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณ*. กรุงเทพฯ :
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มานิช น้อยวัฒน์. (2551). *อนุปฺพพิภวา และ อริยสัจ*. กรุงเทพฯ: จัดพิมพ์โดยชมรมอนุรักษ์ธรรม.
- วรรณสิทธิ์ ไวยะเสวี. (2547). *คู่มือการศึกษาพระอภิธัมมตถสัททหะ ปริเฉทที่ 2 เจตสิกสังคหวิภาค*. ม.ป.ท.:
ม.ป.พ.
- วิภารัตน์ บุญเฉลียว. (2557). *ศึกษาวิธีกำหนดรู้ทุกข์ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา*. กรุงเทพฯ: ชนากานต์พริ้น
ติ้ง.

พุทธวิธีบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัดในตำบลธนู

อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

Buddhist Methods of Dhamma Practice Management of Temples at Thanu

Subdistrict in Uthai District of Phra Nakhon Si Ayutthaya Province

¹พระครูธรรมธรไพรัช สิริจนโท (แซ่เฮง), ²สุภัทธชัย สีสะไบ และ ³พระอุดมสิทธินายก (กัมพล มาลัย)

¹ Phrakhruthammathornpairach Sirichantho (Saeheng), ²Suphattharachai Sisabai
and ³Phraudomsitthinayok (Kamphon Malai)

^{1,2,3}คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{1,2,3}Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

¹Corresponding Author's Email: phrakruchetiyathamwithetsangua@gmail.com

Received: August 25, 2024; **Revised:** December 18, 2024; **Accepted:** December 20, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพทั่วไป 2) เพื่อศึกษาศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลัก
พละ 5 กับการบริหารจัดการการปฏิบัติธรรม และ 3) เพื่อนำเสนอพุทธวิธีบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของ
วัดในตำบลธนู อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นการวิจัยแบบแบบผสมวิธี ประกอบด้วยการวิจัยเชิง
ปริมาณ เป็นการวิจัยเชิงสำรวจจากแบบสอบถามกับประชาชนที่มาปฏิบัติธรรมในสำนักปฏิบัติธรรมวัดสะแก
ตำบลธนู อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 267 คน สถิติที่ใช้ในการวิจัย คือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย
ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน และการวิจัยเชิงคุณภาพใช้แบบ
สัมภาษณ์มีโครงสร้าง เก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับสำนักปฏิบัติธรรมจำนวน 12 รูปหรือคน
และวิเคราะห์เชิงพรรณนาประกอบบริบท ผลการวิจัยพบว่า ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพทั่วไปของการบริหาร
จัดการการปฏิบัติธรรมของวัดในตำบลธนู อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก
ที่สุด 2) ความสัมพันธ์ระหว่างหลักการบริหารงาน PDCA กับพุทธวิธีบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัดใน
ตำบลธนู อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวม มีความสัมพันธ์กันอย่างสมบูรณ์ทางบวกใน
ระดับค่อนข้างสูง 3) พุทธวิธีบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัดในตำบลธนู อำเภออุทัย จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา ได้แก่ ด้านสถานที่ การปรับปรุงสถานที่ปฏิบัติธรรม ศาลาปฏิบัติธรรม การพัฒนาห้อง
ประชุมและห้องฝึกอบรม การพัฒนาห้องน้ำและสุขาภิบาล การพัฒนาสถานที่จอดรถการพัฒนาการจัดการ
สิ่งแวดล้อม และการพัฒนาการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านวิทยากร ส่งเสริมให้วิทยากรได้เข้าร่วม
กิจกรรมฝึกอบรม นำวิทยากรที่มีประสบการณ์จากที่อื่นมาให้คำแนะนำการสร้าง ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน
การสร้างเครือข่ายวิทยากร การใช้เทคโนโลยีในการสอน และจัดกิจกรรมร่วมกับวิทยากรจากพื้นที่อื่น ด้านการ

บริหารจัดการ การสร้างแผนการจัดการปฏิบัติธรรมรายเดือนและรายปี การสร้างความร่วมมือกับองค์กรภายนอก การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกภายในวัด การจัดการทรัพยากรบุคคล การสนับสนุนกิจกรรมสำหรับเยาวชน และการพัฒนานโยบายและกระบวนการทางด้านบริหารจัดการ

คำสำคัญ: พุทธวิธี; บริหารจัดการ; การปฏิบัติธรรม

Abstract

This research article aims to: 1) to investigate the general circumstances, 2) to examine the correlation between Pañcabala (The Five Powers) and the administration of Dhamma practice, and 3) to propose the Buddhist methodological management of Dhamma practice at temples in Thanu Sub-district, U-Thai District, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province. This investigation employed mixed methodology research comprising quantitative research. The survey research utilized questionnaires administered to 267 Dhamma practitioners at Wat Sa Kae Meditation Center, Thanu Sub-district, U-Thai District, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province. The statistical analysis employed percentage, mean, standard deviation, and Pearson's correlation coefficient. The qualitative research implemented structured interviews. Data collection was conducted with 12 key informants associated with meditation centers and analyzed through contextual descriptive analysis.

The findings indicated that: 1) the general circumstances of Dhamma practice administration at temples in Thanu Sub-district, U-Thai District, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province demonstrated the highest level in overall assessment, 2) the correlation between PDCA administrative principles and Buddhist methodological management of Dhamma practice at temples in Thanu Sub-district, U-Thai District, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province exhibited a substantially positive correlation at a relatively high level, 3) the Buddhist methodological management of Dhamma practice at temples in Thanu Sub-district, U-Thai District, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province comprised: Physical Infrastructure aspect: enhancement of Dhamma practice facilities, meditation pavilions, development of conference and training facilities, sanitation and restroom development, parking facility enhancement, environmental management development, and facility infrastructure development. Pedagogical aspect: facilitation of instructor participation in developmental training, procurement of external experienced instructors for consultation, establishment of specialized expertise, development of instructor networks, implementation of instructional technology, and coordination of activities with external instructors. Administrative aspect: establishment of monthly and annual Dhamma practice administrative plans, development of external organizational collaborations, enhancement of temple infrastructure, human resource administration, provision of youth-oriented programs, and development of administrative policies and procedures.

Keywords: Buddhist Methodology; Administration; Dhamma Practice

บทนำ

ทฤษฎีการบริหารในพระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าเน้นการทำงานร่วมกับผู้อื่น (Getting things done through other people) โดยใช้ศาสตร์และศิลป์ในการดึงความสามารถของผู้อื่นออกมา การบริหารเริ่มเป็นรูปธรรมเมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมครั้งแรกแก่พระปัญจวัคคีย์และเกิดคณะสงฆ์ขึ้น พุทธวิธีในการบริหารคณะสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่ศาสนาจนถึงปัจจุบัน โดยคณะสงฆ์ประกอบด้วยบริษัท 4 คือ

ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา แม้ภิกษุณีจะค่อยๆ หายไป แต่ยังคงมีบทบาทในการสนับสนุนศาสนาในรูปแบบอุบาสิกา (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2549) แนวคิดทางการบริหารมีวิวัฒนาการมายาวนานนับพันปี โดยมีหลักฐานจากประวัติศาสตร์ เช่น การก่อสร้างพีระมิดในอียิปต์และกำแพงเมืองจีน ซึ่งต้องใช้คนจำนวนมากและเวลานาน การบริหารในยุคโบราณเน้นการวางแผน การจัดองค์การ และการควบคุมการทำงาน แนวคิดที่สำคัญในการบริหาร ได้แก่ การแบ่งงานกันทำ และการปฏิบัติอุตสาหกรรม ซึ่งช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและความชำนาญในการทำงาน ส่งผลให้การทำงานเร็วขึ้นและประหยัดทรัพยากรมากขึ้น (เสนาดิยาว, 2551) การบริหารคือกระบวนการทำงานร่วมกับผู้อื่นเพื่อให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเป็นการทำงานของกลุ่มบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป การบริหารสามารถมองได้ในสามมิติ ได้แก่ โครงสร้างที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา หน้าที่ที่ระบุบทบาทและความรับผิดชอบ และทางปฏิบัติที่บุคคลทำงานร่วมกันเพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกัน การแบ่งงานและการปฏิบัติอุตสาหกรรมช่วยเพิ่มความชำนาญและประสิทธิภาพในการทำงาน (Getzels & Guba, 1957) พุทธวิธีบริหารเน้นว่าผู้บริหารต้องมีวิสัยทัศน์หรือ "จักขุมา" ซึ่งหมายถึงการมองการณ์ไกลและการกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจน เช่น วิมุตติ (ความหลุดพ้นจากทุกข์) พระพุทธเจ้าเน้นการจัดการศึกษาโดยยึดหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ซึ่งเน้นภาคปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี การบริหารต้องยึดหลักธรรมาธิปไตย ผู้บริหารต้องประพฤติธรรมและใช้ธรรมในการบริหาร ไม่ยึดผลประโยชน์ส่วนตนหรือพยายามเอาใจทุกคน แต่ควรยึดหลักความถูกต้องเป็นสำคัญ (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2549) การบริหารงานขององค์การมีเป้าหมายเพื่อดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพและเติบโตอย่างต่อเนื่อง โดยเน้นการจัดการทรัพยากรมนุษย์ให้มีความรู้ ทักษะ และความสามารถที่เหมาะสม การจัดการนี้ช่วยส่งเสริมคุณภาพชีวิตและมาตรฐานการครองชีพของบุคลากร แนวคิดตะวันตกเสนอการออกแบบงานด้วยวิธีการเชิงวิทยาศาสตร์ เช่น การวิเคราะห์งานและการแบ่งงานระหว่างผู้บริหารและคนงาน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ ลดเวลา ค่าใช้จ่าย และแรงงาน โดยใช้ "Time and motion study" เพื่อกำหนดวิธีการทำงานที่ดีที่สุด (Taylor, Frederick W., 1942)

ในยุคปัจจุบัน ความสนใจของประชาชนในการปฏิบัติธรรมในวัดหรือสำนักปฏิบัติธรรมลดลงอย่างมาก เมื่อเทียบกับสมัยก่อนที่การปฏิบัติธรรมเป็นเรื่องสำคัญในชีวิต โดยเฉพาะในวันพระ ความเสื่อมโทรมทางด้านศีลธรรมของสังคมปัจจุบันส่งผลให้เกิดปัญหาต่าง ๆ เช่น อาชญากรรม ความรุนแรง และการละเมิดทางเพศ ทำให้สังคมขาดความสงบสุข การพัฒนาและส่งเสริมการปฏิบัติธรรมจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการฟื้นฟูจิตใจของคนในสังคม อย่างไรก็ตาม สำนักปฏิบัติธรรมหลายแห่งยังคงประสบปัญหาต่าง ๆ เช่น สถานที่ไม่เหมาะสม ขาดบุคลากรที่มีความรู้ ความเข้มงวดเกินไปในกฎระเบียบ ซึ่งอาจทำให้ผู้มาใหม่รู้สึกท้อแท้และไม่สามารถปฏิบัติธรรมได้อย่างถูกต้อง ส่งผลให้ความสงบสุขทางจิตใจไม่เกิดขึ้น มหาเถรสมาคมได้ให้ความสำคัญกับการปฏิบัติธรรม โดยสนับสนุนการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด เพื่อส่งเสริมการเรียนการสอนวิปัสสนากรรมฐานตามหลักของพระพุทธเจ้า วัดสะแก ในตำบลธนู อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นหนึ่งในวัดที่มีสำนักปฏิบัติธรรมที่ได้รับความนิยมจากประชาชนมากขึ้นเรื่อย ๆ การพัฒนาและส่งเสริมสำนักปฏิบัติธรรมนี้สามารถทำได้โดยการพัฒนาศูนย์พระวิปัสสนาจารย์ การพัฒนาสถานที่ให้เหมาะสม และการสอนที่เข้าใจง่ายและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ เช่น การฝึกสติปัฏฐาน 4

ดังนั้น จากปัญหาดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยเห็นถึงความสำคัญของปัญหาความเสื่อมโทรมด้านศีลธรรมในจิตใจของคนในยุคปัจจุบัน ซึ่งทำให้สังคมในปัจจุบันขาดความสงบร่มเย็น ขาดสมาธิในการทำงานจากแต่ก่อนที่เกิดขึ้นในสังคมและความเสื่อมลงด้านศีลธรรมของจิตใจคน จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาเกี่ยวกับพุทธวิธีบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัดในตำบลณู อำเภอกุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยการศึกษาครั้งนี้ได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาบูรณาการกับศาสตร์ทางตะวันตกเพื่อให้เห็นถึงแนวทางการบริหารงานตามแนวพุทธโดยอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาด้านการบริหาร โดยศึกษาเกี่ยวกับพุทธวิธีบริหาร และการบริหารงาน PDCA ว่ามีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัดหรือไม่อย่างไร ผลจากการศึกษาครั้งนี้จะทำให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับพุทธวิธีบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัดในตำบลณู อำเภอกุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัด โดยอาศัยการบูรณาการระหว่างศาสตร์ตะวันตกและหลักธรรมในพระพุทธศาสนา และช่วยให้นักวิชานักวิชาการ หรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง สามารถนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ อันเป็นพื้นฐานสำหรับการศึกษาวิจัยเชิงลึก และการบริหารจัดการองค์กรคุณภาพองค์กรตามแนวพุทธที่นำเสนอต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของการบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัดในตำบลณู อำเภอกุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักผละ 5 กับการบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัดในตำบลณู อำเภอกุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
3. เพื่อนำเสนอพุทธวิธีบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัดในตำบลณู อำเภอกุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “พุทธวิธีบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัดในตำบลณู อำเภอกุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เป็นการวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาเนื้อหาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารแนวคิดทฤษฎี หนังสือ รายงานการวิจัย และเอกสารหลักฐานที่เกี่ยวข้องที่แสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึง โดยศึกษาเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวกับพุทธวิธีบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัดในตำบลณู อำเภอกุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งได้แก่ PDCA มี 4 ด้าน ประกอบด้วย การวางแผน การปฏิบัติตามแผน การตรวจสอบ การปรับปรุงการดำเนินการ หลักผละ 5 ประการ คือ ศรัทธาผละ วิริยผละ สติผละ สมาธิผละ ปัญญาผละ และการบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัดในตำบลณู อำเภอกุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 3 ด้าน คือ ด้านสถานที่ ด้านวิทยากร ด้านการบริหารจัดการ

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาในภาคสนาม/พื้นที่กรณีศึกษา เป็นการวิจัยปริมาณ และการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. การวิจัยในเชิงปริมาณ (Quantitative Research) มุ่งเน้นการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่ และหน่วยงานภาครัฐ ภาควิชาการ และภาคประชาชน ที่มีความคิดเห็นต่อ พุทธวิธีบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัดในตำบลนุ อำเภอกุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยมีกระบวนการ คือ 1) การสำรวจความคิดเห็นของประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ 2) การสำรวจกลุ่มประชาชน และหน่วยงานภาครัฐ ภาควิชาการ และภาคประชาชน 3) ประมวลความคิดเห็นในรูปแบบของข้อมูลทางสถิติ ระบบสารสนเทศ และพัฒนาไปสู่ประเด็นของพุทธวิธีบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัดในตำบลนุ อำเภอกุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 4) การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อเป็นฐานการวิจัย

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ในประเด็นที่เกี่ยวกับสภาพการบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัดในตำบลนุ อำเภอกุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บภาคสนามมาจัดทำข้อมูล เพื่อทำการวิเคราะห์ โดยใช้แนวคิดทฤษฎีเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยผู้วิจัยจำแนกตามความมุ่งหมายของการวิจัย และนำเสนอข้อมูลตามความมุ่งหมายของการวิจัยโดยการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ขั้นตอนที่ 3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ/กลุ่มประเภทประชากร (Key Informant) การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนด ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญดังนี้

1. การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย ประชากร (Population) ได้แก่ ประชาชนที่มาปฏิบัติธรรมที่วัดสะแก ตำบลนุ อำเภอกุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทุกวันอาทิตย์ จำนวน ๘70 คน และกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง โดยการคำนวณหากลุ่มตัวอย่างตามสูตรของทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane) แล้วสุ่มอย่างง่ายเพื่อให้ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างตามสัดส่วนของขนาดกลุ่มตัวอย่างและกลุ่มประชากร จำนวน 267 คน

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structure Interview) ดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ประกอบด้วย ผู้กำหนดนโยบาย กลุ่มเจ้าคณะผู้ปกครอง ตัวแทนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัด ตัวแทนหน่วยงานราชการที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัด และตัวแทนนักวิชาการทางการจัดการเชิงพุทธ

ขั้นตอนที่ 4 เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์

1. ศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารแนวคิดทฤษฎี หนังสือ รายงานการวิจัย ที่เกี่ยวข้องกับพุทธวิธีบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัดในตำบลนุ อำเภอกุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

2. นำความรู้ที่ได้รับมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการที่จะสร้างเครื่องมือในการวิจัย เครื่องมือที่เป็นแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์
3. กำหนดวัตถุประสงค์ในการที่จะสร้างเครื่องมือเพื่อให้ได้มาซึ่งพุทธวิธีบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัดในตำบลธนู อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
4. ดำเนินการสร้างเครื่องมือที่เป็นแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์
5. นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่อที่ปรึกษาวิจัยเพื่อขอรับคำชี้แนะและนำมาดำเนินการปรับปรุงแก้ไข
6. นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่อคณะผู้เชี่ยวชาญเพื่อรับการตรวจสอบและนำมาดำเนินการปรับปรุงแก้ไข
7. จัดพิมพ์เครื่องมือฉบับสมบูรณ์ที่เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นเพื่อนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง

ขั้นตอนที่ 5 การเก็บรวบรวมข้อมูล ในการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูล และการปฏิบัติการวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้คณะผู้วิจัยจึงได้แบ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

1. การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ผู้วิจัยดำเนินการจัดเก็บข้อมูลในเชิงปริมาณตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

- 1) จัดเตรียมเครื่องมือตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างโดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) ตรงตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการแจกแบบสอบถาม
- 2) ผู้วิจัยเสนอติดต่อขอหนังสือจากหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขออนุญาตและขอความร่วมมือถึงเจ้าคณะตำบล ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเพื่อเข้าแจกแบบสอบถาม (Questionnaire)
- 3) ผู้วิจัยกำหนดวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยทำการแจกแบบการแบ่งกลุ่ม (Cluster Sampling) กับกลุ่มเป้าหมาย คือ ประชาชนที่มาปฏิบัติธรรมที่วัดสะแก ตำบลธนู อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทุกวันอาทิตย์ จำนวน 870 คน และกลุ่มตัวอย่างคือ ประชาชนที่มาปฏิบัติธรรมที่วัดสะแก ตำบลธนู อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทุกวันอาทิตย์ 267 คน โดยในการแจกแบบสอบถามผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามไปแจก และเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตัวเองพร้อมผู้ช่วยผู้วิจัย
- 4) ตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่รับกลับมา ก่อนนำไปวิเคราะห์ข้อมูลตามวิธีการทางสังคมศาสตร์

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น 2 ระยะ คือ

ระยะที่หนึ่ง เป็นขั้นตอนการเตรียมการสัมภาษณ์ แบ่งเป็น 4 ขั้นตอนดังนี้

- 1) ทำการนัดหมายวันเวลาที่จะไปขอสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- 2) ขออนุญาตจากผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

- 3) ส่งหนังสือแนะนำและแบบสัมภาษณ์ไปให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญล่วงหน้าอย่างน้อย 7 วัน
- 4) เตรียมและศึกษาวิธีใช้เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป เตรียมสมุดจดบันทึกและอุปกรณ์ต่างๆ ให้พร้อมก่อนดำเนินการสัมภาษณ์

ระยะที่สอง เป็นขั้นตอนการดำเนินการสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอนดังนี้

- 1) แนะนำตัวผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อสร้างความคุ้นเคย
- 2) แจ้งวัตถุประสงค์ของการมาสัมภาษณ์ และอธิบายลำดับขั้นตอนในการสัมภาษณ์
- 3) ขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการใช้เครื่องบันทึกเสียงและกล้องถ่ายรูป ในขณะที่ทำการสัมภาษณ์ เพื่อใช้อ้างอิงในการสรุปผลการวิจัย

ขั้นตอนที่ 6 การวิเคราะห์ข้อมูล การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ ดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Analysis) โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ (Social Science) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลนำเสนอตามลำดับ โดยสถิติที่ใช้คือค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation = S.D) และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson's Correlation Coefficient)

2. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงเอกสาร และเชิงคุณภาพ คือการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยคณะผู้วิจัยจะนำข้อมูลจากการวิเคราะห์จากเอกสาร ประกอบข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structure Interview) โดยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาประกอบบริบท (Context Content Analysis Technique) และสรุปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า สภาพทั่วไปของการบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัดในตำบลณู อำเภอกุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสภาพทั่วไปของการบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัดในตำบลณูอำเภอกุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในภาพรวม (n = 267)

พุทธวิธีบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัด ในตำบลณู อำเภอกุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ระดับการปฏิบัติการ		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1) ด้านการบริหารงาน PDCA	4.60	0.646	มากที่สุด
2) ด้านหลักพระ 5	4.62	0.612	มากที่สุด
3) ด้านพุทธวิธีบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัด	4.62	0.612	มากที่สุด

รวมค่าเฉลี่ยทั้งหมด	4.65	0.590	มากที่สุด

ตารางที่ 1 พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อพุทธวิธีบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัดในตำบลธนู อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.65$, S.D.= 0.590) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน เรียงลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้

1. ด้านหลักพระ 5 อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.62$, S.D. = 0.612)
2. ด้านพุทธวิธีบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัด อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.62$, S.D. = 0.612)
3. ด้านการบริหารงาน PDCA อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.60$, S.D.= 0.646)

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์หลักการบริหารงาน PDCA และหลักพุทธธรรม พระ 5 กับพุทธวิธีบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัดในตำบลธนู อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์หลักการบริหารงาน PDCA และหลักพุทธธรรม พระ 5 กับพุทธวิธีบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัดในตำบลธนู อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (n = 267)

		พุทธวิธีบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัดในตำบลธนู
หลักการบริหารงาน PDCA	ค่าสหสัมพันธ์	.750**
	P	0.01
	ระดับความสัมพันธ์	ค่อนข้างสูง
หลักพระ 5	ค่าสหสัมพันธ์	.717**
	P	0.01
	ระดับความสัมพันธ์	ค่อนข้างสูง

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตารางที่ 2 พบว่า หลักการบริหารงาน PDCA มีความสัมพันธ์กับพุทธวิธีบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัดในตำบลธนู อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีระดับความสัมพันธ์ค่อนข้างสูง ส่งผลต่อพุทธวิธีบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัดในตำบลธนู อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัย

หลักพระ 5 มีความสัมพันธ์กับพุทธวิธีบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัดในตำบลธนู อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีระดับความสัมพันธ์ค่อนข้างสูง ส่งผลต่อพุทธวิธีบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัดในตำบลธนู อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการวิจัยพบว่า พุทธวิธีบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัดในตำบลธนู อำเภอกุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ตารางที่ 3 ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัดในตำบลธนู อำเภอกุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

รูปแบบการบริหารจัดการอารยสถาปัตย์	ปัญหา-อุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
ด้านสถานที่	ห้องน้ำอยู่ไกล ห้องน้ำตั้งอยู่ไกลจากสถานที่ปฏิบัติธรรม ทำให้ผู้มาปฏิบัติธรรมไม่สะดวกในการใช้บริการ	สร้างห้องน้ำเพิ่มเติมใกล้กับสถานที่ปฏิบัติธรรม เพื่อเพิ่มความสะดวกในการใช้บริการของผู้มาปฏิบัติธรรม
ด้านวิทยากร	จำนวนวิทยากรไม่เพียงพอ จำนวนวิทยากรมีน้อยเมื่อเทียบกับจำนวนผู้เข้าปฏิบัติธรรม ทำให้วิทยากรต้องรับผิดชอบในการดูแลผู้เข้าร่วมจำนวนมาก ส่งผลให้ไม่สามารถให้คำแนะนำและดูแลได้ทั่วถึงและมีคุณภาพที่ดี	จัดตั้งโครงการฝึกอบรมวิทยากรเพิ่มขึ้น เพื่อเพิ่มจำนวนวิทยากรที่มีคุณภาพ หรือเชิญวิทยากรอาสาสมัครจากกลุ่มต่าง ๆ
ด้านการบริหารจัดการ	จำนวนเจ้าหน้าที่ที่มีอยู่ที่วัดน้อยเมื่อเทียบกับจำนวนผู้มาปฏิบัติธรรมอาจทำให้มีความยุ่งเหยิงในการบริหารจัดการและดูแลกิจกรรมต่าง ๆ ในวัดได้	ควรพิจารณาวิเคราะห์และวางแผนให้มีการจัดสรรเจ้าหน้าที่ที่เพียงพอต่อจำนวนผู้มาปฏิบัติธรรมในวันที่มีการจัดกิจกรรมสำคัญ ๆ หรือช่วงเวลาที่คาดว่าจะมีการมากกว่าปกติ การสร้างระเบียบวินัยและการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ให้มีความเข้าใจและสามารถจัดการกับสถานการณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพเป็นสิ่งสำคัญ

จากตารางที่ 3 พบว่า ประชาชนผู้ตอบแบบสอบถามได้ปัญหาและข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับการบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัดในตำบลธนู อำเภอกุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ดังนี้

ด้านสถานที่ พบว่าห้องน้ำอยู่ไกล ห้องน้ำตั้งอยู่ไกลจากสถานที่ปฏิบัติธรรม ทำให้ผู้มาปฏิบัติธรรมไม่สะดวกในการใช้บริการ ข้อเสนอแนะ สร้างห้องน้ำเพิ่มเติมใกล้กับสถานที่ปฏิบัติธรรม เพื่อเพิ่มความสะดวกในการใช้บริการของผู้มาปฏิบัติธรรม

ด้านวิทยากร จำนวนวิทยากรไม่เพียงพอ จำนวนวิทยากรมีน้อยเมื่อเทียบกับจำนวนผู้เข้าปฏิบัติธรรม ทำให้วิทยากรต้องรับผิดชอบในการดูแลผู้เข้าร่วมจำนวนมาก ส่งผลให้ไม่สามารถให้คำแนะนำและดูแลได้ทั่วถึง และมีคุณภาพที่ดี ข้อเสนอแนะ จัดตั้งโครงการฝึกอบรมวิทยากรเพิ่มขึ้น เพื่อเพิ่มจำนวนวิทยากรที่มีคุณภาพ หรือเชิญวิทยากรอาสาสมัครจากกลุ่มต่าง ๆ

ด้านการบริหารจัดการ จำนวนเจ้าหน้าที่ที่มีอยู่ที่วัดน้อยเมื่อเทียบกับจำนวนผู้มาปฏิบัติธรรมอาจทำให้มีความยุ่งเหยิงในการบริหารจัดการและดูแลกิจกรรมต่าง ๆ ในวัดได้ ข้อเสนอแนะ ควรพิจารณาวิเคราะห์ และวางแผนให้มีการจัดสรรเจ้าหน้าที่ที่เพียงพอต่อจำนวนผู้มาปฏิบัติธรรมในวันที่มีการจัดกิจกรรมสำคัญ ๆ หรือช่วงเวลาที่จะคาดว่าจะมีการมากกว่าปกติ การสร้างระเบียบวินัยและการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ให้มีความเข้าใจ และสามารถจัดการกับสถานการณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพเป็นสิ่งสำคัญ

สัทธาพละ (ความเชื่อ) ในการบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัดในตำบลบุญ อำเภอบัวใหญ่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เน้นการสร้าง ความเชื่อและศรัทธาในพระพุทธศาสนาผ่านการให้ความรู้และฝึกอบรม ธรรมะ เช่น บรรยายธรรมและงานเทศกาลทางศาสนา เพื่อสร้างความเข้าใจในหลักธรรมและการปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง จัดกิจกรรมที่เชื่อมโยงชีวิตประจำวัน เช่น ฝึกสมาธิ เพื่อเสริมสร้างความศรัทธาและความเข้าใจในพระพุทธศาสนา รวมถึงการสอนศรัทธาในโรงเรียนและการจัดกิจกรรมสำหรับเยาวชน เพื่อปลูกฝังความเข้าใจและความศรัทธาในศาสนาอย่างถูกต้องและเหมาะสมสำหรับวัยและสถานการณ์ของผู้เรียน

วิริยพละ (ความเพียร) ในการบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัดในตำบลบุญ อำเภอบัวใหญ่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา การจัดการตารางฝึกปฏิบัติธรรมที่สม่ำเสมอ, การตั้งเป้าหมายชัดเจนและสม่ำเสมอ, ความเพียรในความอดทน (ขันติปธาน), เพียรให้จิตตั้งมั่น (อธิษฐานปธาน), เพียรในสมาธิ (สมถะปธาน), การฝึกฝนจิตใจให้มีความเข้มแข็ง, ความเพียรเป็นหนึ่งในพละ 5 วิริยพละ, ก้าวข้ามอุปสรรคและความยากลำบาก, เพิ่มพูนคุณธรรมและปัญญาผ่านการศึกษาธรรมะและการปฏิบัติธรรม, และเสริมสร้างสุขภาวะจิต การฝึกฝนเหล่านี้ช่วยเสริมคุณภาพชีวิตและความเข้มแข็งในจิตใจเพื่อการพัฒนาตนเองที่ยั่งยืนและเป็นประโยชน์ต่อชุมชนได้อย่างดี

สติพละ (ระลึกได้) ในการบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัดในตำบลบุญ อำเภอบัวใหญ่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เน้นการฝึกสติพละ โดยสอนการเจริญภาวนาตามแนวทางของหลวงปู่ดู่ เช่น การกำหนดดูลมหายใจและภาวนาไตรสรณคมน์ การฝึกสติพละช่วยให้มีการระลึกตัวในทุกการกระทำ การพูด และการคิด ทำให้จิตใจสงบและสามารถยอมรับความจริงในชีวิต นอกจากนี้ ยังช่วยให้การจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ การฝึกสมาธิและวิปัสสนาช่วยเสริมความสามารถในการตั้งสติและเจริญปัญญา วัดส่งเสริมให้ประชาชนฝึกสติในกิจวัตรประจำวัน รวมถึงการฝึกในกลุ่มหรือกับผู้รู้ เพื่อได้รับคำแนะนำและการสนับสนุนในการปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ

สมาธิพละ (ความตั้งใจมั่น) ในการบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัดในตำบลบุญ อำเภอบัวใหญ่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เน้นไปที่การสร้างบรรยากาศที่เงียบสงบและสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับการฝึกฝน การฝึกสมาธิและวัตถุประสงค์ในการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ ช่วยเสริมสร้างสมาธิและสันติภาพในจิตใจ

ของผู้ปฏิบัติธรรม และส่งเสริมความเข้มแข็งและความร่วมมือของชุมชนในการพัฒนาวัดและการฝึกธรรมอย่างต่อเนื่อง

ปัญญาพละ (ความรู้) ในการบริหารจัดการธรรมของวัดในตำบลนุ อำเภอดุสิต จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเน้นการบรรยายและเสวนาธรรมเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ สร้างเครือข่ายชุมชนที่แข็งแกร่ง ส่งเสริมการปฏิบัติธรรมและการศึกษาเบื้องต้นในหลักธรรมะ เสริมสร้างความรู้และสิ่งสมใจในการนำความรู้ไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน สร้างชุมชนการเรียนรู้และการปฏิบัติธรรมเชิงรุกและต่อเนื่อง วางแผนและประเมินการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ ศึกษาและวิจัยเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจธรรมะและการบริหารจัดการที่ดี

อภิปรายผลการวิจัย

1. ประชาชนมีความคิดเห็นต่อพุทธวิธีบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัดในตำบลนุ อำเภอดุสิต จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด แสดงให้เห็นว่าประชาชนส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัดในตำบลนุ อำเภอดุสิต จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นอย่างดี สอดคล้องกับงานวิจัยของ วัฒนา หลวกัปปะบุร (2559) เรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดท่าซุง อำเภอเมือง จังหวัดอุทัยธานี ผลการศึกษาพบว่า ความคิดเห็นของผู้ปฏิบัติธรรมต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดท่าซุง อำเภอเมือง จังหวัดอุทัยธานี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.53 และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระนรินทร์ โชติปาโล (ศรีสุวรรณกุล) (2566) ได้ทำการศึกษารื่อง “การพัฒนาการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม ประจำจังหวัดสิงห์บุรี แห่งที่ 1 วัดอัมพวัน” ผลการศึกษาพบว่า สภาพทั่วไปของการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดสิงห์บุรีแห่งที่ 1 วัดอัมพวัน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.37 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.48 และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุดคือ การวางแผน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.52 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.48 นอกนั้นอยู่ในระดับมากทุกด้าน ในส่วนของปัญหา เนื่องจากสถานการณ์โรคระบาดโควิด ทำให้มีผลกระทบต่อการจัดปฏิบัติธรรม บุคลากรมีจำนวนน้อยกว่าภาระงาน เจ้าหน้าที่เข้มงวดเกินไป ช่วงเทศกาลสถานที่ค่อนข้างคับแคบเกินไปเมื่อเทียบกับจำนวนผู้มาปฏิบัติธรรม

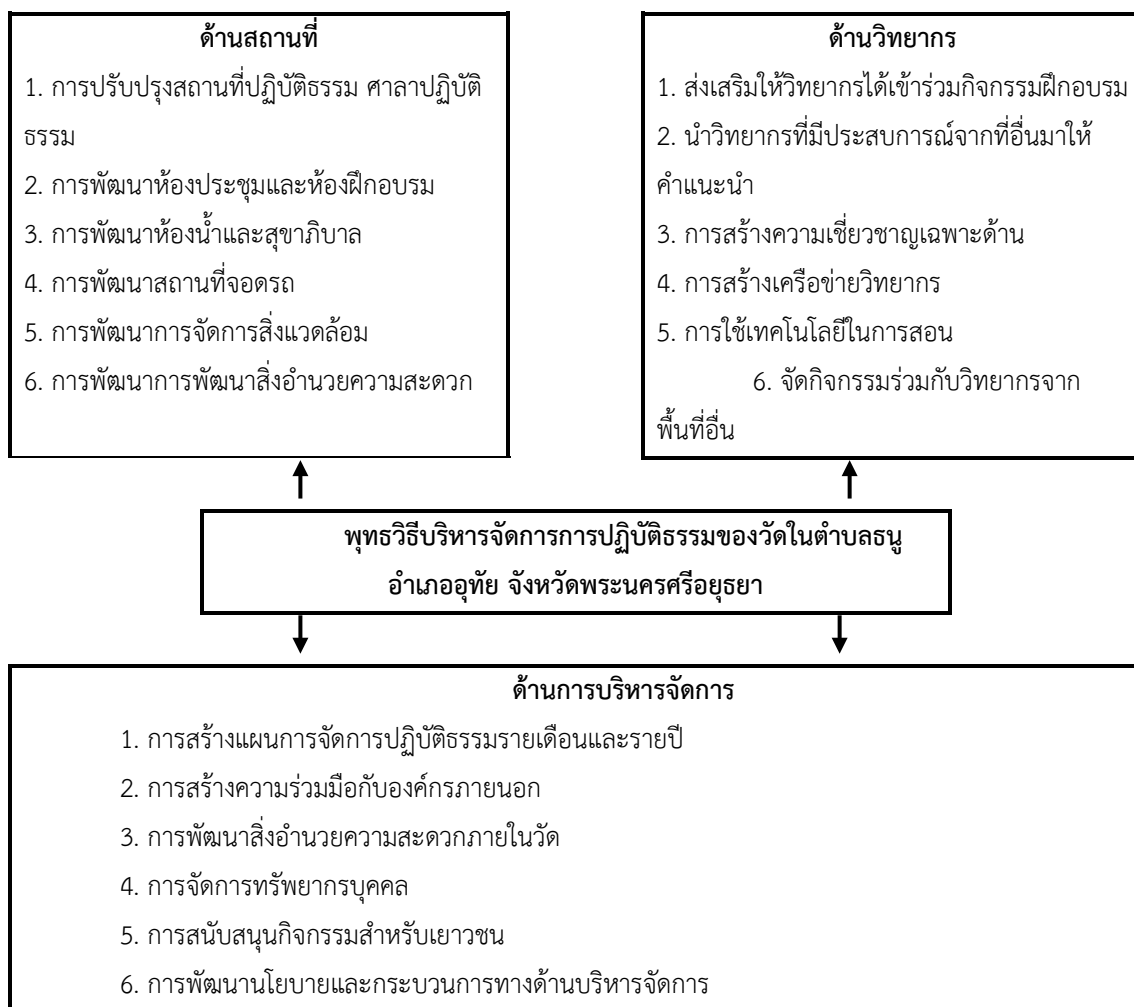
2. ผลการเปรียบเทียบความสัมพันธ์ของหลักการบริหารงาน PDCA กับพุทธวิธีบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัดในตำบลนุ อำเภอดุสิต จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ความสัมพันธ์ โดยภาพรวม มีความสัมพันธ์กันอย่างสมบูรณ์ทางบวกในระดับค่อนข้างสูง ($R=0.750^{**}$) สอดคล้องกับงานวิจัยของ ศศิพิมพ์ กองสุข (2564) เรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างการปฏิบัติตามหลักอริยบทกับประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุราษฎร์ธานี ชุมพร” ผลการศึกษาพบว่า สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างการปฏิบัติตามหลักอริยบทกับประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา สุราษฎร์ธานี ชุมพร โดยรวมมีความสัมพันธ์กันทางบวก อยู่ในระดับค่อนข้างสูง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ความสัมพันธ์ระหว่างการปฏิบัติตามหลักอริยบทกับประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงาน

เขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุราษฎร์ธานี ชุมพร โดยรวมมีความสัมพันธ์กันทางบวกในระดับค่อนข้างสูง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทุกค่า

3. ผลการเปรียบเทียบความสัมพันธ์ของหลักพุทธธรรม พละ 5 กับพุทธวิธีบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัดในตำบลธนู อำเภอกุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ความสัมพันธ์ โดยภาพรวม มีความสัมพันธ์กัน อย่างสมบูรณ์ทางบวกในระดับค่อนข้างสูง ($R=.717^{**}$) สอดคล้องกับงานวิจัยของ ขวัญสุดา สุทธิแสน (2566) เรื่อง “คุณภาพการให้บริการประชาชนของสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดน่าน” ผล การศึกษาพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสังคหวัตถุ 4 กับคุณภาพการให้บริการประชาชนของสำนักงาน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดน่าน โดยภาพรวม มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับค่อนข้างสูง จาก การทดสอบสมมติฐาน พบว่า หลักสังคหวัตถุ 4 มีความสัมพันธ์กับคุณภาพ การให้บริการประชาชน มี ความสัมพันธ์เชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 จึงยอมรับสมมติฐาน

องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยเรื่อง พุทธวิธีบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัดในตำบลธนู อำเภอกุทัย จังหวัด พระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยได้สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยดังนี้

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธวิธีบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัดในตำบลธนู อำเภอดุสิต จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” นั้น พบว่า ด้านสถานที่ 1) การปรับปรุงสถานที่ปฏิบัติธรรม ศาลาปฏิบัติธรรม 2) การพัฒนาห้องประชุมและห้องฝึกอบรม 3) การพัฒนาห้องน้ำและสุขาภิบาล 4) การพัฒนาสถานที่จอดรถ 5) การพัฒนาการจัดการสิ่งแวดล้อม 6) การพัฒนาการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก

ด้านวิทยากร 1) ส่งเสริมให้วิทยากรได้เข้าร่วมกิจกรรมฝึกอบรม 2) นำวิทยากรที่มีประสบการณ์จากที่อื่นมาให้ความรู้ 3) การสร้างความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน 4) การสร้างเครือข่ายวิทยากร 5) การใช้เทคโนโลยีในการสอน 6) จัดกิจกรรมร่วมกับวิทยากรจากพื้นที่อื่น

ด้านการบริหารจัดการ 1) การสร้างแผนการจัดการปฏิบัติธรรมรายเดือนและรายปี 2) การสร้างความร่วมมือกับองค์กรภายนอก 3) การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกภายในวัด 4) การจัดการทรัพยากรบุคคล 5) การสนับสนุนกิจกรรมสำหรับเยาวชน 6) การพัฒนานโยบายและกระบวนการทางด้านการบริหารจัดการ

สรุป

การศึกษาวินิจฉัยเรื่องพุทธวิธีบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัดในตำบลธนู อำเภอดุสิต จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สะท้อนให้เห็นถึงความสำเร็จในการบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัดในพื้นที่ ซึ่งได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีจากประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มสตรีวัยกลางคนที่มีอายุ 51 ปีขึ้นไป ที่มีความสนใจเข้าวัดปฏิบัติธรรมอย่างสม่ำเสมอมากกว่า 2 ครั้งต่อเดือน แม้ว่าส่วนใหญ่จะมีการศึกษาต่ำกว่าระดับปริญญาตรีและมีรายได้ปานกลาง แต่ก็ไม่เป็นอุปสรรคต่อการเข้าวัดปฏิบัติธรรม ผลการประเมินการบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัดโดยรวมอยู่ในระดับดีมาก โดยเฉพาะการประยุกต์ใช้หลักพละ 5 ร่วมกับพุทธวิธีบริหารจัดการและหลักการบริหารงาน PDCA ซึ่งมีความสอดคล้องและเกื้อหนุนกันเป็นอย่างดี ดังจะเห็นได้จากความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูงระหว่างหลักการทั้งสามนี้ ความสำเร็จของการบริหารจัดการเกิดจากการพัฒนาอย่างรอบด้าน ทั้งการปรับปรุงสถานที่ให้เหมาะสมกับการปฏิบัติธรรม การพัฒนาศักยภาพวิทยากรผ่านการฝึกอบรมและการสร้างเครือข่าย ตลอดจนการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ มีการวางแผนทั้งระยะสั้นและระยะยาว และสร้างความร่วมมือกับองค์กรภายนอก รูปแบบการบริหารจัดการนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับวัดอื่นๆ เพื่อยกระดับการจัดการการปฏิบัติธรรมให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยเฉพาะการผสมผสานหลักพุทธธรรมเข้ากับหลักการบริหารสมัยใหม่ การพัฒนาบุคลากรอย่างต่อเนื่อง และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ อันจะนำไปสู่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ยั่งยืนและตอบสนองความต้องการของพุทธศาสนิกชนในยุคปัจจุบัน สำหรับการพัฒนาต่อยอดในอนาคต ควรมีการศึกษาวินิจฉัยเพิ่มเติมในประเด็นการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติธรรม การพัฒนาหลักสูตรการปฏิบัติธรรมสำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ และการสร้างเครือข่ายการปฏิบัติธรรมระหว่างวัดในระดับภูมิภาค เพื่อให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าถึงประชาชนได้อย่างกว้างขวางและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

คณะสงฆ์ หน่วยงานภาครัฐ ควรพัฒนาระบบการบริหารจัดการการปฏิบัติธรรมของวัดอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ โดยดำเนินการ ดังนี้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนให้สำนักปฏิบัติธรรมมีพระวิปัสสนาจารย์ที่ผ่านการอบรมหลักสูตรพระวิปัสสนาจารย์ประจำอยู่ในสำนักอย่างน้อยหนึ่งรูป การมีพระวิปัสสนาจารย์ที่ผ่านการอบรมจะช่วยให้การสอนและการปฏิบัติธรรมมีมาตรฐานและเป็นระบบมากยิ่งขึ้น ทั้งยังส่งเสริมให้ผู้มาปฏิบัติธรรมได้รับคำแนะนำที่ถูกต้องตรงตามหลักพระพุทธศาสนา ทำให้การพัฒนาทางจิตใจของผู้ปฏิบัติมีประสิทธิผลสูงสุด เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและศักยภาพของบุคลากรภายในวัด การจัดโครงการฝึกอบรมและพัฒนาบุคลากรเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง วัดจะสามารถนำแนวทางนี้มาใช้ โดยส่งเสริมให้พระสงฆ์และเจ้าหน้าที่เข้าร่วมโครงการดังกล่าวอย่างพร้อมเพรียง การฝึกอบรมเช่นนี้ไม่เพียงช่วยเสริมสร้างความรู้และทักษะ แต่ยังสร้างความสามัคคีและส่งเสริมการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การอบรมยังช่วยกำหนดทิศทางการบริหารจัดการของวัดให้ชัดเจนและเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น อันจะนำไปสู่การพัฒนาวัดอย่างยั่งยืน การส่งเสริมการจัดกิจกรรมอบรมปฏิบัติธรรมสำหรับเยาวชนและประชาชนอย่างต่อเนื่องถือเป็นหัวใจสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การจัดกิจกรรมเหล่านี้ควรดำเนินการทุกวันธรรมสวนะ หรือทุกวันอาทิตย์ เพื่อให้ประชาชนและเยาวชนได้มีโอกาสรเรียนรู้และฝึกฝนธรรมะในชีวิตประจำวันอย่างต่อเนื่อง การมีสภาพแวดล้อมที่สนับสนุนการปฏิบัติธรรมเป็นประจำจะช่วยให้ผู้เข้าร่วมเกิดความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาการพัฒนา รูปแบบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม ควรมีการวิเคราะห์ในแต่ละองค์ประกอบหลักอย่างละเอียด เพื่อให้สามารถรับรองได้ว่าแต่ละองค์ประกอบจะมีผลต่อคุณภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมอย่างแท้จริง ควรนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาไปเปรียบเทียบหรือปรับปรุงรูปแบบการบริหารจัดการเพื่อให้มีความสมบูรณ์และมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2.2 มีการวิจัยต่อยอด การวิจัยควรเน้นไปที่การพัฒนาตัวบ่งชี้เพื่อความเป็นเลิศในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม โดยการสร้างเกณฑ์หรือมาตรฐานที่ชัดเจนในการประเมินคุณภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม เพื่อให้สามารถใช้ในการประเมินและปรับปรุงการบริหารจัดการอย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ

2.3 ควรดำเนินการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้กรณีศึกษาเพื่อสำรวจปัจจัยที่ได้รับการเสนอแนะว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่จะส่งผลกระทบต่อคุณภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม การศึกษานี้จะช่วยให้เข้าใจลักษณะและผลกระทบของปัจจัยเหล่านี้อย่างละเอียด เพื่อพัฒนาแนวทางการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

- ขวัญสุดา สุทธิแสน. (2566). *คุณภาพการให้บริการประชาชนของสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดน่าน*. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2549). *พุทธวิธีบริหาร*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระนรินทร์ โชติปาโล (ศรีสารรงค์กุล). (2566). *การพัฒนาการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม ประจำจังหวัดสิงห์บุรี แห่งที่ 1 วัดอัมพวัน*. สารนิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วัฒนา หลวกประยูร. (2559). *ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดท่าซุง อำเภอเมือง จังหวัดอุทัยธานี*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ศศิพิมพ์ กองสุข. (2564). *ความสัมพันธ์ระหว่างการปฏิบัติตามหลักอริยบทกับประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุราษฎร์ธานี ชุมพร*. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เสนาะ ตีเยาว์. (2551). *หลักการบริหาร*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- Getzels, J. W., & Guba, E. G. (1957). Social behavior and administrative process. *School Review*, 65, 423-441.
- Taylor, F. W. (1942). *The principles of scientific management*. New York: Harper & Brothers.

**การพัฒนาการบริหารจัดการพระปริยัติธรรมแผนกบาลี
ของวัดในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา**
**Management Development, Pali Section, and Monastic
Administration in California of United States**

¹พระมหาประทวน ธมฺมรทฺธิโต (มมฺสิลป์), ²พระราชวัชรสารบัณฑิต (ประสาน นองพร้าว)

และ ³พระครูสุธีภิตติบัณฑิต (กฤษฎา รักสนิท)

¹ Phramaha Pratuan Dhammarakkhito (Mumsil), ² Phra Rajvajasarabandit
(Prasan Nong Phrao) and ³Phrakhrusuthikittibundit (Kritsada Raksanit)

^{1,2,3} คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{1,2,3} Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

¹Corresponding Author's Email: phramahapratuanmumsil@gmail.com

Received: August 26, 2024; **Revised:** December 18, 2024; **Accepted:** December 20, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพทั่วไป 2) เพื่อศึกษาองค์ประกอบการบริหารจัดการ และ 3) เพื่อนำเสนอการพัฒนาการบริหารจัดการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของวัดในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 17 รูปหรือคน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพทั่วไป จุดแข็งคือ มีกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง จุดอ่อนคือ งบประมาณมีไม่เพียงพอ โอกาสคือ การได้รับการยอมรับจากคณะสงฆ์สำหรับผู้สำเร็จการศึกษาด้านบาลี ซึ่งคณะสงฆ์ได้ให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่ตลอดกระบวนการศึกษา เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว ผู้สำเร็จสามารถนำวุฒิการศึกษาไปศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น รวมถึงมีความสามารถในการบริหารจัดการองค์กรอย่างอิสระ นอกจากนี้ ยังได้รับการสนับสนุนจากพุทธศาสนิกชนอย่างกว้างขวาง ทำให้การพัฒนาการศึกษาบาลีเป็นไปอย่างมั่นคงและยั่งยืน และอุปสรรคคือ การวัดผลแบบสอบได้สอบตก 2) องค์ประกอบการบริหารจัดการตามหลัก POSDC ด้านการวางแผน มีการจัดการวางแผนอย่างต่อเนื่อง ด้านการจัดการองค์กร มีการจัดองค์กรไม่ให้ซับซ้อน ด้านการบริหารงานบุคคล มีการมอบหมายงานตรงกับความสามารถ ด้านการอำนวยความสะดวก มีการจัดหาอุปกรณ์การศึกษาให้เพียงพอ และด้านการกำกับดูแล มีการมอบหมายอำนาจหน้าที่ให้ชัดเจน องค์ประกอบการพัฒนาการบริหารจัดการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของวัดในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา ตามหลักสังคหวัตถุ 4 พบว่า ด้านทาน (การให้) จัดหาอุปกรณ์การเรียนให้นักเรียนฟรี ด้านปิยวาจา (เจรจาไพเราะ) สื่อสารด้วยวาจาไพเราะ ด้านอัตถจริยา (ประพฤติ

ประโยชน์) ให้ความช่วยเหลือในการเรียน และด้านสมานัตตา (วางตัวเสมอ) ผู้บริหารและครูผู้สอนวางตัวเสมอต้นเสมอปลาย 3) การพัฒนาการบริหารจัดการพระปริยัติธรรมแผนกบาลี 1) ด้านหลักสูตร มีหลักสูตรตามแม่กองบาลีกำหนด 2) ด้านครูสอน มีการส่งเสริมให้ครูสอนพัฒนาการศึกษาของตนให้สูงขึ้น 3) ด้านกระบวนการเรียนการสอน มีการวางแผนการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ 4) ด้านสื่อและอุปกรณ์การสอน มีการบำรุงรักษาอุปกรณ์ให้พร้อมใช้งาน

คำสำคัญ: การพัฒนา; การบริหารจัดการ; บาลี

Abstract

This research aims to 1) study the general conditions, 2) study management components, and 3) propose management development for the Pali studies department of temples in California, United States of America. This study is qualitative research which collected data using in-depth interviews with 17 key informants. The data were analyzed descriptively, organized and systematically classified. The research findings revealed that: 1) General conditions: strengths are continuous teaching and learning activities. Weaknesses are insufficient budget. Opportunities are recognized from Sangha for Pali studies graduates which Sangha has provided full support throughout the educational process. After graduation, graduates can use their educational qualifications for higher education including the ability to independently manage organizations. Moreover, they receive broad support from Buddhists making Pali education development stable and sustainable. The obstacles are the pass-fail assessment system. 2) Management components according to POSDC principles: planning aspect has continuous planning management. Organizing aspect has non-complex organization management. Staffing aspect has task assignment matching abilities. Directing aspect has provision of sufficient educational equipment. Controlling aspect has a clear authority delegation. Management components of Pali studies department development of temples in California, United States of America according to four Sangahavattu principles found that: Dana (giving) aspect provides free learning equipment to students. Piyavaca (kindly speech) aspect communicates with pleasant speech. Atthacariya (useful conduct) aspect provides learning assistance. Samanattata (equality) aspect administrators and teachers maintain consistent behavior. 3) Development of Pali studies department management: (1) curriculum aspect follows standards set by Pali Studies Division, (2) teaching aspect promotes teachers to develop higher education, (3) teaching and learning process aspect has systematic teaching and learning planning, (4) teaching media and equipment aspect maintains equipment ready for use.

Keywords: Development; Management; Pali.

บทนำ

การศึกษาพระพุทธศาสนาแบ่งเป็นภาษาบาลีและสันสกฤต โดยภาษาบาลีเป็นหัวใจของนิกายเถรวาท เพราะประเทศที่นับถือนิกายเถรวาทเคารพและศึกษาพระพุทธพจน์จากพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี เหมือนกับฟังพระพุทธวจนะโดยตรง คำสอนจึงยังคงบริสุทธิ์จนถึงปัจจุบัน พระภิกษุสามเณรและพุทธศาสนิกชนจึงต้องศึกษาภาษาบาลี เพื่อศึกษาพระธรรมคำสอนจากคัมภีร์ต่าง ๆ ทำให้ภาษาบาลีได้รับความนิยมและมีความสำคัญในพระพุทธศาสนาเสมอมา (กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2546) เมื่อพระไตรปิฎกและคัมภีร์อื่นๆ เริ่มแปลเป็นภาษาไทยในสมัยรัชกาลที่ 3 พุทธศาสนิกชนจึงนิยมอ่านฉบับแปลมากขึ้น ความสำคัญของการศึกษาภาษาบาลีจึงลดลง การศึกษาพระธรรมวินัยและภาษาบาลีเริ่มแยกจากกัน

จากเดิมที่ศึกษาเพื่อนำไปแปลคัมภีร์เป็นการศึกษาตัวภาษาเอง อย่างไรก็ตาม การศึกษาภาษาบาลียังคงจำเป็นสำหรับผู้ที่ต้องการสืบค้นคำสอนจากต้นฉบับ และยังเป็นระบบการศึกษาหลักของคณะสงฆ์ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจัดได้ว่ามีความสำคัญที่สุด เนื่องจากพระปริยัติธรรมคือ พรไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และอื่น ๆ ล้วนบรรจุอยู่ในคัมภีร์ที่จารึกเป็นภาษาบาลีทั้งสิ้น ดังนั้นภาษาบาลีจึงได้ชื่อว่าเป็นภาษาที่รักษาหลักธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาไว้ได้อย่างสมบูรณ์ ถ้าหากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกาและอื่น ๆ ซึ่งเป็นภาษาบาลีถูกทอดทิ้ง ไม่มีใครศึกษาเล่าเรียนการศึกษาพระธรรมวินัยก็มีโอกาสที่จะคลาดเคลื่อนผิดเพี้ยนไปจากต้นฉบับ และเมื่อการศึกษาเกิดความผิดพลาดคลาดเคลื่อน ก็จะเป็นเหตุให้พระศาสนาเสื่อมสูญไปอย่างแน่นอน (พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ), 2545) ดังพระบาลีที่ว่า พุทธวจนํ ปาเลตติ ปาลี (ภาษา). อันว่าภาษาใด ย่อมรักษาไว้ซึ่งพระพุทธรวจนะ เพราะเหตุนี้อันว่าภาษานั้นชื่อว่าปาลี ด้วยเหตุที่ภาษาบาลีเป็นภาษาที่รักษาไว้ซึ่งพระพุทธรวจนะ ทำให้สำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษาต่าง ๆ การธำรงรักษาและพัฒนากิจการการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีอย่างเต็มที่ เพื่อให้คงอยู่เป็นรากฐานที่สำคัญของการศึกษาพระพุทธศาสนา การส่งเสริมความต่อเนื่องในกระบวนการเรียนการสอน ควบคู่กับการสนับสนุนทรัพยากรที่เพียงพอ จะช่วยให้การศึกษาบาลีสามารถดำเนินไปอย่างมั่นคงและมีประสิทธิภาพ ทั้งยังส่งผลต่อการสืบทอดพระธรรมวินัยให้คงอยู่ในหมู่พุทธศาสนิกชนอย่างยั่งยืน (สุรเชษฐ์ ทองมัน, 2548) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมีการเปลี่ยนแปลงไม่บ่อยและเปลี่ยนแปลงเล็กน้อย โดยในปัจจุบันมีการแบ่งชั้นและหลักสูตรเปรียญธรรมเป็น 2 ชั้น คือ เปรียญธรรม 1 - 2 ประโยค และเปรียญธรรม 3 ประโยค ซึ่งแบ่งแยกตั้งแต่ปี พ.ศ. 2510 (กองบาลีสนามหลวง, 2539) ในปี พ.ศ. 2541 แม่กองบาลีสนามหลวงเริ่มใช้วิธีการเก็บวิชาที่สอบผ่านแล้ว 2 ปี สำหรับชั้นเปรียญธรรม 1 - 2 ประโยค ต่อมาในปี พ.ศ. 2545 เปิดอบรมครูสอนปริยัติธรรมแผนกบาลีเพื่อเสริมศักยภาพผู้สอนและรับทราบนโยบายใหม่ ปี พ.ศ. 2547 กองบาลีประกาศยกเลิกวิธีการเก็บวิชาที่สอบผ่านแล้วสำหรับชั้นเปรียญธรรม 1 - 2 ประโยค และในปี พ.ศ. 2548 ใช้วิธีการสอบครั้งที่ 2 (สอบซ่อม) แทน (กองบาลีสนามหลวง, 2548) การเปลี่ยนแปลงในระบบการศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกบาลียังคงรักษาเอกลักษณ์และรูปแบบเดิมไว้ ซึ่งส่งผลให้สำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษา โดยเฉพาะในต่างจังหวัดเผชิญปัญหาในด้านหลักสูตร ผู้สอน กิจกรรมการเรียนการสอน ปัจจัยสนับสนุน และการประเมินผล ปัจจุบันพระภิกษุสามเณรหันไปศึกษาแผนกสามัญศึกษาเพิ่มขึ้น เนื่องจากการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ว่าไม่สอดคล้องกับสังคมปัจจุบัน และไม่เอื้อต่อการผลิตพระสงฆ์คุณภาพ

เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2557 ก่อนที่จะมีการเปิดสอบบาลีสนามหลวงที่ประเทศสหรัฐอเมริกา พระเดชพระคุณพระพรหมโมลี (สุชาติ ธรรมรตโน) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ เลขาธิการแม่กองบาลีสนามหลวง และเจ้าคณะภาค 5 กล่าวภายหลังการประชุมพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค และเลขานุการ ในเขตปกครองคณะสงฆ์หนเหนือ โดยมี เจ้าประคุณสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุญโญ) เจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช แม่กองบาลีสนามหลวง เจ้าคณะใหญ่หนเหนือเป็นประธานการประชุม ที่วัดปากน้ำฯ ว่า สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ ได้มอบให้ตนสรุปข้อมูลการจัดสอบบาลีสนามหลวงให้กับพระธรรมทูตไทยในประเทศสหรัฐอเมริกา เพื่อเตรียมเสนอเข้าที่ประชุมมหาเถรสมาคม(มส.) ครั้งต่อไป ซึ่งขณะนี้มีการตรวจสอบ และสรุปข้อมูลผู้ที่เข้าสอบเสร็จเรียบร้อยแล้ว การจัดสอบ

บาลีสนามหลวงในสหรัฐอเมริกา จะให้เปิดสอบได้ตั้งแต่ประโยคเปรียญธรรม (ป.ธ.) 1 - 2 จนถึงระดับ ป.ธ. 5 ประโยค ซึ่งถือว่าเป็นกรณีพิเศษ เนื่องจากตามปกติแล้วการสอบในประโยคสูง ๆ ตั้งแต่ระดับ ป.ธ. 5 ประโยค ขึ้นไปต้องเข้ามาสอบที่ส่วนกลางเท่านั้น พระพรหมโมลีกล่าวอีกว่า สำหรับจำนวนผู้เข้าสอบนั้น ทางสำนักงานแม่กองบาลีฯ มีเกณฑ์ว่าจะต้องมีผู้เข้าสอบตั้งแต่ 20 รูปขึ้นไป จึงจะสามารถเปิดสนามสอบได้ ซึ่งทางสมัชชาสงฆ์ไทยในสหรัฐอเมริกาได้ส่งรายชื่อผู้ที่เข้าสอบในประโยค ต่าง ๆ และทางสำนักงานแม่กองบาลีฯ ได้ตรวจสอบแล้วพบว่า มีผู้ที่มีคุณสมบัติครบกว่า 50 รูป จึงผ่านเกณฑ์ที่จะสามารถเปิดสนามสอบได้ ส่วนสนามสอบจะใช้วัดใดนั้น ได้มีการแจ้งไปยังสมัชชาสงฆ์ไทยว่า ควรจะเป็นวัดที่มีความพร้อมด้านสถานที่ และอุปกรณ์ ไม่จำเป็นต้องเป็นวัดที่สวยงาม นอกจากนี้เมื่อมีการจัดสอบบาลีสนามหลวงขึ้นที่สหรัฐอเมริกาแล้ว เพื่อไม่ให้เป็นการจัดสอบครั้ง สองครั้ง แล้วหายไป ดังนั้นทางสำนักงานแม่กองบาลีฯ จึงเตรียมที่จะเปิดศูนย์การเรียนบาลีขึ้นที่สหรัฐอเมริกา ทั้งจะมีการส่งครูบาลีไปจำพรรษาและเปิดสอนบาลีด้วย ส่วนสถานที่นั้น จะต้องมีการหารือกันต่อไปว่าจะตั้งขึ้นที่วัดใด" ในปี 2558 การสอบบาลีสนามหลวงจึงได้จัดขึ้นในประเทศสหรัฐอเมริกา โดยได้จัดการอบรมบาลีก่อนสอบสนามหลวงครั้งที่ 1 ขึ้นที่วัดสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ เมืองเบเกอร์สฟิลด์ รัฐแคลิฟอร์เนียภายใต้การดำเนินการของสมัชชาสงฆ์ไทยในสหรัฐอเมริกา และจัดสอบเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาประสิทธิภาพการพัฒนากิจการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของวัดในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกาศึกษาสภาพทั่วไปในการบริหารจัดการว่าเป็นอย่างใด ศึกษาการบูรณาการหลักพุทธธรรมสำหรับการบริหารจัดการว่าเป็นอย่างใด และนำเสนอรูปแบบต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของการพัฒนากิจการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของวัดในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา
2. เพื่อศึกษาองค์ประกอบการพัฒนากิจการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของวัดในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบประสิทธิภาพการพัฒนากิจการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของวัดในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนากิจการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของวัดในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาเนื้อหาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารแนวคิดทฤษฎี หนังสือ รายงานการวิจัย และเอกสารหลักฐานที่เกี่ยวข้องที่แสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึง การพัฒนากิจการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของวัดในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา 1) ศึกษาวิเคราะห์สภาพทั่วไปการ

พัฒนาการบริหารจัดการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของวัดในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา โดยการวิเคราะห์ SWOT ใน 4 ด้าน คือ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรค 2) ศึกษาองค์ประกอบของการพัฒนาการบริหารจัดการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของวัดในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา 5 ด้าน คือ ด้านการวางแผน ด้านการจัดการองค์กร ด้านการบริหารงานบุคคล ด้านการอำนวยความสะดวก และการบริหารจัดการตามหลักสังคหวัตถุ 4 คือ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตตา 3) แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการพัฒนาการบริหารจัดการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของวัดในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา 5 ด้าน คือ ด้านหลักสูตร ด้านครูผู้สอน ด้านกระบวนการการเรียนการสอน ด้านสื่อและอุปกรณ์การสอน ด้านการวัดผลและประเมินผล

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาในภาคสนาม/พื้นที่กรณีศึกษา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีขั้นตอนดังนี้

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ในประเด็นที่เกี่ยวกับสภาพการพัฒนการบริหารจัดการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของวัดในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา และนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนามมาจัดทำข้อมูลเพื่อทำการวิเคราะห์ โดยใช้แนวคิดทฤษฎีเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยผู้วิจัยจำแนกตามความมุ่งหมายของการวิจัย และนำเสนอข้อมูลตามความมุ่งหมายของการวิจัยโดยการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ขั้นตอนที่ 3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญดังนี้

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structure Interview) ดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ประกอบด้วย กลุ่มผู้กำหนดนโยบาย กลุ่มตัวแทนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาการบริหารจัดการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของวัดในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา กลุ่มตัวแทนพระสงฆ์เถรสมาคม กลุ่มตัวแทนนักเรียนบาลี และกลุ่มตัวแทนกรรมการวัดในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา

ขั้นตอนที่ 4 เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์

1. ศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารแนวคิดทฤษฎี หนังสือ รายงานการวิจัย ที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการพัฒนการบริหารจัดการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของวัดในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา
2. นำความรู้ที่ได้รับมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการที่จะสร้างเครื่องมือในการวิจัย เครื่องมือที่เป็นแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์
3. กำหนดวัตถุประสงค์ในการที่จะสร้างเครื่องมือเพื่อให้ได้มาซึ่งรูปแบบการพัฒนการบริหารจัดการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของวัดในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา
4. ดำเนินการสร้างเครื่องมือที่เป็นแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์
5. นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่อที่ปรึกษาวิจัยเพื่อขอรับคำชี้แนะและนำมาดำเนินการปรับปรุงแก้ไข
6. นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่อคณะผู้เชี่ยวชาญเพื่อรับการตรวจสอบและนำมาดำเนินการปรับปรุงแก้ไข

7. จัดพิมพ์เครื่องมือฉบับสมบูรณ์ที่เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นเพื่อนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง

ขั้นตอนที่ 5 การเก็บรวบรวมข้อมูล ในการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูล และการปฏิบัติการวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้คณะผู้วิจัยจึงได้แบ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น 2 ระยะ คือ

ระยะที่หนึ่ง เป็นขั้นตอนการเตรียมการสัมภาษณ์ แบ่งเป็น 4 ขั้นตอนดังนี้

- 1) ทำการนัดหมายวันเวลาที่จะไปขอสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- 2) ขออนุญาตจากผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
- 3) ส่งหนังสือแนบแบบสัมภาษณ์ให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญล่วงหน้าอย่างน้อย 7 วัน
- 4) เตรียมและศึกษาวิธีใช้เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป เตรียมสมุดจดบันทึกและอุปกรณ์ต่างๆ ให้

พร้อมก่อนดำเนินการสัมภาษณ์

ระยะที่สอง เป็นขั้นตอนการดำเนินการสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอนดังนี้

- 1) แนะนำตัวผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อสร้างความคุ้นเคย
- 2) แจ้งวัตถุประสงค์ของการมาสัมภาษณ์ และอธิบายลำดับขั้นตอนในการสัมภาษณ์
- 3) ขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการใช้เครื่องบันทึกเสียงและกล้องถ่ายรูป ในขณะทำการสัมภาษณ์

เพื่อใช้อ้างอิงในการสรุปผลการวิจัย

ขั้นตอนที่ 6 การวิเคราะห์ข้อมูล การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ดังนี้

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงเอกสาร และเชิงคุณภาพ คือ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยคณะผู้วิจัยจะนำข้อมูลจากการวิเคราะห์จากเอกสาร ประกอบข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structure Interview) โดยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาประกอบบริบท(Context Content Analysis Technique) และสรุปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า สภาพทั่วไปของการพัฒนาการบริหารจัดการพระปริยัติธรรม แผนกบาลีของวัดในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา

ในส่วนนี้เป็นการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ซึ่งเป็นสภาพทั่วไปของสภาพทั่วไปการบริหารจัดการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของวัด ในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา ทำให้ทราบถึงปัญหาสาเหตุและปัจจัยที่สำคัญดังต่อไปนี้

1) ด้านจุดแข็ง จุดแข็งของการบริหารจัดการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของวัด ในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา คือ มีกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่องทั้งในชั้นเรียนและนอกชั้นเรียน มีที่พักสำหรับครูสอนพระปริยัติธรรมและนักเรียนอย่างเพียงพอ และมีอาคารซึ่งเป็นโรงเรียนพระปริยัติธรรมที่เพียงพอต่อการจัดการศึกษาครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมีจำนวนมากและครูสอนส่วนมากเป็นเปรียญธรรมเอก ป.ธ. 7 - 9 และที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือค่าใช้จ่ายในการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมีค่าใช้จ่ายในการศึกษาน้อย

2) ด้านจุดอ่อน จุดอ่อนของการบริหารจัดการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของวัด ในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา คือ งบประมาณที่ได้รับการจัดสรรมีไม่เพียงพอสำหรับการจัดการศึกษาสวัสดิการไม่เพียงพอสำหรับครูสอนและนักเรียนอันเนื่องมาจากงบประมาณที่ไม่เพียงพอผู้สำเร็จการศึกษาแล้วยังไม่มีงานของคณะสงฆ์รองรับที่ชัดเจนยังขาดผู้มีความเชี่ยวชาญทางด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนบาลีและการควบคุมการใช้เครื่องมือสื่อสารประเภทสมาร์ทโฟนและแท็บเล็ตอย่างเป็นปัญหาไม่สามารถควบคุมได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากเป็นเครื่องมือที่มีความจำเป็นสำหรับปัจจุบัน และสามารถซื้อหาได้ง่าย

3) ด้านโอกาส โอกาสของการบริหารจัดการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของวัด ในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา คือ ผู้สำเร็จการศึกษาภาษาบาลีได้รับการยอมรับอย่างสูงจากคณะสงฆ์ คณะสงฆ์ให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่ เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วสามารถนำวุฒิไปศึกษาต่อได้ สามารถบริหารจัดการองค์กรได้อย่างอิสระ และพุทธศาสนิกชนให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่

4) ด้านอุปสรรค อุปสรรคของการบริหารจัดการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของวัด ในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา คือ การวัดผลประเมินผลที่เป็นแบบสอบได้สอบตก ไม่สามารถสร้างแรงจูงใจให้กับนักเรียนรุ่นใหม่ได้ นักเรียนมีจำนวนลดลงอย่างเห็นได้ชัด การเทียบวุฒิเพื่อประกอบอาชีพเมื่อลาสิกขาแล้ว ภาครัฐให้การอุดหนุนงบประมาณไม่เพียงพอ และโครงสร้างองค์กรที่ยังไม่สอดคล้องกับภาครัฐ

สรุปได้ว่า สรุปผลของการวิเคราะห์ SWOT ประกอบด้วย จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ซึ่งเป็นสภาพทั่วไปของการบริหารจัดการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของวัด ในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา ทำให้ทราบถึงปัญหาสาเหตุและปัจจัยที่สำคัญต่อการบริหารจัดการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของวัด ในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกาดังที่กล่าวแล้วข้างต้น

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อรูปแบบการพัฒนาการบริหารจัดการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของวัดในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา ในรัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา

1) องค์ประกอบการพัฒนาการบริหารจัดการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของวัดในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา ตามหลักพุทธวิธีบริหารหรือทฤษฎี POSDC

1.1) ด้านการวางแผน จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า องค์ประกอบการพัฒนาการบริหารจัดการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของวัดในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา ตามหลักพุทธวิธีบริหารหรือ

ทฤษฎี POSDC ด้านการวางแผน ประกอบด้วย จัดการวางแผนอย่างต่อเนื่อง ผู้มีส่วนได้เสียร่วมวางแผน กำหนดเป้าหมายให้ชัดเจน วางแผนงบประมาณให้เพียงพอ และการวางแผนการใช้ทรัพยากรทางการศึกษาให้เหมาะสม

1.2) ด้านการจัดองค์กร จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า องค์ประกอบการพัฒนาการบริหารจัดการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของวัดในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา ตามหลักพุทธวิธีบริหารหรือทฤษฎี POSDC ด้านการจัดองค์กร ประกอบด้วยการจัดองค์กรให้ไม่ซับซ้อนกันสามารถบริหารจัดการได้ง่าย จัดองค์กรให้มีความสอดคล้องกับหน่วยงานของภาครัฐเพื่อสอดคล้องแผนปฏิบัติการหรือการได้มาซึ่งงบประมาณสนับสนุนอย่างเพียงพอ การคัดเลือกผู้ดำรงตำแหน่งในการบริหารจัดการศึกษาให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถ จัดองค์กรให้มีส่วนร่วมให้ทุกส่วนในวัดได้มีส่วนร่วมและร่วมรับรู้ดำเนินการด้วยกันและประการสุดท้ายคือการ จัดองค์กรแบบกระจายอำนาจเมื่อเจ้าสำนักหรือเจ้าอาวาสไม่อยู่ก็สามารถมอบหมายงานให้มีผู้รับผิดชอบได้

1.3) ด้านการบริหารงานบุคคล จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า องค์ประกอบการพัฒนาการบริหารจัดการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของวัดในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา ตามหลักพุทธวิธีบริหารหรือทฤษฎี POSDC ด้านการบริหารงานบุคคล ประกอบด้วยมีการมอบหมายงานให้ตรงกับความรู้ความสามารถมีการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรคือผู้สอนและผู้บริหารอย่างต่อเนื่อง มีการรักษาบุคลากรที่มีคุณภาพเอาไว้ให้สามารถปฏิบัติงานใกล้กับสำนักศาสนศึกษาได้นาน ๆ และมีการจับค่าตอบแทนให้กับผู้สอนและผู้บริหารอย่างเหมาะสมพร้อมทั้งจัดสวัสดิการให้อย่างเพียงพอ

1.4) ด้านอำนวยการ จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า องค์ประกอบการพัฒนาการบริหารจัดการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของวัดในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา ตามหลักพุทธวิธีบริหารหรือทฤษฎี POSDC ด้านอำนวยการ ประกอบด้วยผู้บริหารมีการจัดหาอุปกรณ์การศึกษาให้เพียงพอจะหาเสนาสนะที่พักอาศัยสำหรับครูสอนและนักเรียนให้เหมาะสม ให้สามารถอ่านหนังสือหรือดูตำราได้หลังจากที่เรียนแล้วจัดสถานที่การศึกษาอย่างเป็นเอกเทศมีห้องเรียนที่เป็นสัปปายะให้การช่วยเหลือสนับสนุนในส่วนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนและเป็นที่พึ่งในยามทุกข์ยากเมื่อครอบครัวหรือบุพการีของนักเรียนได้รับความทุกข์ยากสำนักศาสนศึกษาก็ให้การส่งเสริมสนับสนุนตามสมควร

1.5) ด้านกำกับดูแล จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า องค์ประกอบการพัฒนาการบริหารจัดการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของวัดในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา ตามหลักพุทธวิธีบริหารหรือทฤษฎี POSDC ด้านกำกับดูแล ประกอบด้วย การมอบหมายให้แต่ละฝ่ายมีอำนาจหน้าที่ที่ชัดเจนกำหนดข้อบังคับหรือมีการวางระเบียบในการจัดการเรียนการสอนที่ชัดเจนมีการตรวจสอบประเมินผลติดตามการเรียนนักเรียนอย่างใกล้ชิดขอบรมครูสอนพระปริยัติธรรมให้มีศักยภาพและความสามารถในการสอนเพิ่มมากขึ้นและมีการสรุปรายงานผลการจัดการเรียนการสอนต่อคณะกรรมการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง

2) องค์ประกอบการพัฒนาการบริหารจัดการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของวัดในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา ตามหลักสังคหวัตถุ 4

2.1) ด้านทาน (การให้) จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า องค์ประกอบการพัฒนาการบริหารจัดการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของวัดในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา ตามหลักสังคหวัตถุ 4 ด้านทาน (การให้) ประกอบด้วย การจัดหาอุปกรณ์การเรียนการสอนให้กับนักเรียนฟรีจัดหาวัสดุอุปกรณ์เกี่ยวกับการสอนให้ครูมีการตั้งรางวัลมอบให้กับนักเรียนผู้สอบผ่านจัดนิเทศวิทยากรสอนตามสมควรและมีการให้รางวัลกับนักเรียนผู้ตั้งใจเรียนทำกิจวัตรดีเพื่อเป็นการสร้างแรงจูงใจให้เกิดขึ้นในการเรียนบาลี

2.2) ด้านปิยวาจา (เจรจาไพเราะ) จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า องค์ประกอบการพัฒนาการบริหารจัดการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของวัดในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา ตามหลักสังคหวัตถุ 4 ด้านปิยวาจา เจรจาไพเราะประกอบด้วย การสื่อสารเจรจากันด้วยวาจาที่สุภาพเรียบร้อยไพเราะ ใช้วาจาที่สุภาพให้ถูกต้องตามหลักของสมณสาธูปใช้ถ้อยคำชี้แนะโน้มน้าวให้เกิดความพอใจในการเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ใช้คำกล่าวพุดตลกเยื้องสำหรับนักเรียนผู้ที่ตั้งใจเรียนและผู้สอบผ่านพร้อมทั้งใช้วาจาซึ่งเป็นปิยวาจาในการสร้างแรงจูงใจให้กำลังใจกับนักเรียนเพื่อให้เกิดฉันทะในการเรียนต่อไป

2.3) ด้านอัตถจริยา (ประพฤติประโยชน์) จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า องค์ประกอบการพัฒนาการบริหารจัดการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของวัดในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา ตามหลักสังคหวัตถุ 4 ด้านอัตถจริยา (ประพฤติประโยชน์) ประกอบด้วย ประกอบด้วยทุกส่วนให้ความช่วยเหลือการเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีอย่างเต็มที่และส่วนหนึ่งผู้บริหารสำนักเรียนก็ได้มีกิจกรรมให้ครูสอนและนักเรียนร่วมกันทำ โดยการบำเพ็ญประโยชน์จัดการเรียนการสอนโดยให้พี่สอนน้อง เป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันและลดภาระในการดูแลของอาจารย์ฝ่ายปกครองหรืออาจารย์สอนเมื่อมีกิจกรรมของวัดที่เกิดขึ้นก็ให้นักเรียนและครูสอนมาร่วมกันทำกิจกรรมเป็นการบำเพ็ญประโยชน์ร่วมกัน

2.4) ด้านสมานัตตา (วางตัวเสมอ) จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า องค์ประกอบการพัฒนาการบริหารจัดการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของวัดในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา ตามหลักสังคหวัตถุ 4 ด้านสมานัตตา (เสมอต้นเสมอปลาย) การที่ผู้บริหารสำนักศาสนศึกษาวางตัวให้เสมอต้นเสมอปลายเคยอุปถัมภ์สนับสนุนและทำดีมาอย่างไรก็ทำอย่างนั้นวางตัวให้มีความเหมาะสมกับการเป็นผู้บริหารเอาใจใส่ดูแลนักเรียนอย่างทั่วถึงครูสอนให้การเอาใจใส่กับนักเรียนอย่างสม่ำเสมอและผู้บริหารวางตัวให้เหมาะสมเป็นที่เคารพศรัทธาของนักเรียน

วัตถุประสงค์ที่ 3 การพัฒนาการพัฒนาการบริหารจัดการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของวัดในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลการพัฒนาการบริหารจัดการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของวัดในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา สามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

1) ด้านหลักสูตร จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า การพัฒนาการพัฒนาการบริหารจัดการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของวัดในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา ด้านหลักสูตร ประกอบด้วย การมีหนังสือตำราหรือหลักสูตรที่เป็นไปตามแม่กองบาลีสนามหลวงได้กำหนดในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร

เพิ่มเติมให้นักเรียนบาลีได้แสดงถึงความรู้ความสามารถเป็นการถ่ายทอดความรู้และฝึกทักษะประสบการณ์ในการสอนมีการพัฒนาตำราเรียนเพิ่มเติมเพื่อใช้ในวัดมีสื่อการสอนพร้อมได้มีหนังสือหลักสูตรเพียงพอ

2) ด้านครูสอน จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า การพัฒนาการบริหารจัดการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของวัดในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา ด้านครูสอน ประกอบด้วยมีการส่งเสริมสนับสนุนให้ครูสอนได้พัฒนาการศึกษาโดยการส่งไปศึกษาในระดับอุดมศึกษาที่สูงขึ้น มีการคัดเลือกครูสอนตามความรู้ความสามารถและทักษะการสอนพิเศษมีการพัฒนาความรู้ของครูสอนบาลีอย่างต่อเนื่อง โดยให้เข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการสอนบาลีและการเรียนในหลักสูตรระยะสั้นอื่น ๆ มีการให้ขวัญกำลังใจกับครูสอน โดยมีการตั้งรางวัลบ้างเมื่อนักเรียนสอบผ่านเป็นจำนวนมากครูสอนจะได้รับรางวัลหรือค่าตอบแทนเป็นสินน้ำใจจากสำนักเรียนและสำนักเรียนมีการยกย่องเชิดชูเกียรติให้ปรากฏแก่สาธารณะ

3) ด้านกระบวนการการเรียนการสอน จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า การพัฒนาการบริหารจัดการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของวัดในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา ด้านกระบวนการการเรียนการสอน ประกอบด้วยการวางแผนปฏิบัติการสอนอย่างเป็นระบบและต่อเนื่องเป็นขั้นเป็นตอนมีการติดตามผลการเรียนของนักเรียนเป็นรายบุคคลอย่างใกล้ชิดและต่อเนื่อง มีการประชุมวางแผนกันประจำเดือน เมื่อเจอปัญหาหรืออุปสรรคต่าง ๆ ก็นำมาปรึกษาหารือร่วมกันหาแนวทางแก้ไขปรับปรุงแนวทางและวิธีการจัดการเรียนการสอนให้ดียิ่งขึ้นและที่สำคัญจะมีการทวนสอบบาลีสนามหลวงในระยะเวลา 1 เดือนก่อนสอบซึ่งจะเป็นการทบทวนเนื้อหาสาระที่นักเรียนได้เรียนมาตลอดทั้งปีให้เข้าใจและเตรียมความพร้อมก่อนสอบได้ทันทั่วทั้ง

4) ด้านสื่อและอุปกรณ์การสอน จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า การพัฒนาการบริหารจัดการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของวัดในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา ด้านสื่อและอุปกรณ์การสอน ประกอบด้วย การเตรียมอุปกรณ์การเรียนการสอนให้กับครูและนักเรียนอย่างเพียงพอ มีการบำรุงรักษาอุปกรณ์ให้พร้อมต่อการใช้งานอยู่เสมอ มีการพัฒนาสื่อการสอนให้ทันสมัย ในการจัดทำสื่อการสอนให้เพียงพอสำหรับครูและนักเรียน และมีการนำเอาเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาปรับใช้ในการเรียนการสอนเพื่อลดภาระการเตรียมการสอนของครูสอนและเพิ่มประสิทธิภาพการสอนบาลี

5) ด้านการวัดผลและประเมินผล จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า การพัฒนาการบริหารจัดการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของวัดในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา ด้านการวัดผลและประเมินผลประกอบด้วยมีการประเมินผู้เรียนทั้งก่อนและหลังเรียนโดยให้ครูสอนเป็นผู้ประเมินและในส่วนหนึ่งก็ให้ผู้บริหารประเมินครูสอนด้วยเพื่อนำผลของการประเมินมาปรับปรุงกระบวนการวิธีการเรียนการสอนให้ดียิ่งขึ้น มีการวัดผลประเมินผลกันอย่างสม่ำเสมอตามตัวชี้วัดที่ได้กำหนดไว้ในแผน

อภิปรายผลการวิจัย

1. สภาพทั่วไปการบริหารจัดการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของวัด ในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา จากการวิเคราะห์ SWOT พบว่า จุดแข็งคือ มีการดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง จุดอ่อนคืองบประมาณมีไม่เพียงพอ โอกาสคือ ผู้สำเร็จการศึกษาภาษาบาลีได้รับการยอมรับอย่างสูงจากคณะสงฆ์ อุปสรรค คือ การวัดผลประเมินผลที่เป็นแบบสอบได้สอบตก ไม่สามารถสร้างแรงจูงใจให้กับนักเรียนรุ่นใหม่ได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูโกศลธรรมานุสิฐ (ประสิทธิ์ อโศโก/มกรากร) (2560) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารจัดการสู่ความเป็นเลิศของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค 14 ผลการศึกษาพบว่า ในบางสำนัก สามารถจัดหาทุนเพื่อสนับสนุนการบริหารงานด้านการศึกษาได้ผ่านการรับบริจาคและการจัดตั้งกองทุนเพื่อการศึกษา มีการสรรหา คัดเลือก และพัฒนาครูผู้สอน พร้อมทั้งให้กำลังใจแก่บุคลากรภายในองค์กร นอกจากนี้ยังมีการจัดสวัสดิการต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนครูผู้สอนและนักเรียน มีการจัดเตรียมอาคารสถานที่ที่เหมาะสม พร้อมด้วยอุปกรณ์และครุภัณฑ์ที่เพียงพอสำหรับการดำเนินงาน อย่างไรก็ตาม ในบางสำนักการศึกษา ครูผู้สอนยังคงใช้วิธีการสอนแบบเดิม ๆ ขาดการพัฒนาสื่อการสอนที่มีประสิทธิภาพ และไม่สามารถอธิบายเนื้อหาหลักสูตรให้นักเรียนเข้าใจได้อย่างชัดเจน ขณะที่งบประมาณที่ใช้ในการบริหารมีข้อจำกัด ไม่เพียงพอต่อการดูแลและพัฒนาการเรียนการสอน อีกทั้งยังขาดการจัดทำบัญชีการเงินที่เป็นระบบ ปัญหาเพิ่มเติมคือ ครูผู้สอนที่มีความรู้ความสามารถเริ่มลดน้อยลง ขาดความกระตือรือร้น รวมถึงจำนวนนักเรียนที่ลดลงอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้บรรยากาศการเรียนการสอนและสภาพอาคารสถานที่ไม่เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้ที่มีคุณภาพและสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูปลัดวิชาญ วิชชาโร (ดินส้ม) (2564) ผลการศึกษาพบว่า สภาพทั่วไปของการบริหารจัดการศาสนทายาทของคณะสงฆ์ จังหวัดนนทบุรี จุดแข็ง คือ วัดมีความพร้อมด้านบุคลากร วัดมีความพร้อมด้านสถานที่ มีเวทีในการพัฒนาความรู้ความสามารถ มีกิจกรรมที่เป็นการส่งเสริมศรัทธา มีการควบคุมเรื่องระเบียบวินัยอย่างเคร่งครัด ขาดการอบรมด้านภาษาอังกฤษ ขาดการอบรมด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ งบประมาณในการบริหารจัดการศาสนทายาทยังไม่เพียงพอ ศาสนทายาทสนใจเรียนบาลีน้อยลง ขาดการสร้างแรงจูงใจ โอกาส คือ การศึกษาของคณะสงฆ์เปิดกว้างให้สามารถศึกษาได้อย่างกว้างขวาง คณะสงฆ์ส่งเสริมสนับสนุนให้มีการอบรมพัฒนาศาสนทายาทอย่างเต็มที่ การศึกษาของคณะสงฆ์มีค่าใช้จ่ายต่ำ มีเวทีในการพัฒนาความรู้ความสามารถ มีโอกาสที่จะเจริญรุ่งเรืองในพระพุทธศาสนาสูง และอุปสรรค คือ จำนวนศาสนทายาทลดลง ไม่สามารถควบคุมการใช้เครื่องมือสื่อสารได้ ยังไม่มีรูปแบบในการบริหารจัดการศาสนทายาทอย่างเป็นรูปธรรม ไม่สามารถคัดเลือกศาสนทายาทที่มีคุณสมบัติครบถ้วนได้ มีข้อจำกัดในการทำกิจกรรมบางประการที่ไม่เหมาะสมกับสมณสาธูป

2. องค์ประกอบการพัฒนาการบริหารจัดการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของวัดในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา ตามหลักพุทธวิธีบริหารหรือทฤษฎี POSDC และตามหลักสังคหวัตถุ 4

องค์ประกอบการพัฒนาการบริหารจัดการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของวัดในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา ตามหลักพุทธวิธีบริหารหรือทฤษฎี POSDC พบว่า ด้านการวางแผน มีการจัดการวางแผนอย่างต่อเนื่อง ด้านการจัดการองค์กร มีการจัดองค์กรไม่ให้ซับซ้อน ด้านการบริหารงานบุคคล มีการมอบหมายงานตรงกับความสามารถ ด้านการอำนวยความสะดวก มีการจัดหาอุปกรณ์การศึกษาให้เพียงพอ และด้านการกำกับดูแล มี

การมอบหมายอำนาจหน้าที่ให้ชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูกิตติวิสุทธิวัฒน์ (สมปอง สมบุญ โณ) (2564) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ของ คณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ประกอบด้วยหลายด้านที่สอดคล้องกันอย่างเป็นระบบ ดังนั้นด้านการวางแผน มีการกำหนดแผนงานที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และเป้าหมายของสำนักเรียน อย่างชัดเจน ด้านการจัดองค์กร ได้กำหนดโครงสร้างองค์กรในสำนักเรียน พร้อมแบ่งหน้าที่และกระจายอำนาจ ในการวางแผนการเรียนการสอนอย่างเหมาะสม ด้านการจัดบุคลากร เน้นการคัดเลือกและสรรหาบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ เพื่อให้เหมาะสมกับงานและภารกิจที่ได้รับมอบหมาย ด้านการอำนวยการ มีการมอบอำนาจในการสั่งการและการตัดสินใจให้แก่บุคลากรภายในสำนักเรียน พร้อมทั้งผู้บริหารยังควบคุมและกำกับดูแลการปฏิบัติงานของบุคลากรอย่างใกล้ชิด ด้านการประสานงาน มีการดำเนินงานที่สม่ำเสมอ ทั้งในส่วนของการประสานงานภายในและภายนอกองค์กร ด้านการรายงาน ครูอาจารย์ผู้สอนจัดทำรายงานสรุปผลการเรียนการสอนของผู้เรียนเป็นประจำ ด้านงบประมาณ สำนักเรียนได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณจากสำนักงานพระพุทธศาสนาและผู้มีจิตศรัทธา การพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาถูกยกระดับด้วยการนำหลัก อธิธำม ๔ ได้แก่ ฉันทะ (ความพอใจ), วิริยะ (ความเพียร), จิตตะ (ความคิด), และ วิมังสา (ความไตร่ตรอง) มาใช้ในการส่งเสริมให้ครูและอาจารย์ผู้สอนมีความพึงพอใจในหน้าที่การสอน มีความเพียรพยายามแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ รวมถึงเทคนิคการสอนที่ทันสมัย พร้อมทั้งพิจารณาและวิเคราะห์เพื่อให้ศิษย์ประสบความสำเร็จในชีวิตการเรียน เมื่อหลัก อธิธำม ๔ ถูกนำมาใช้ในการพัฒนาทั้งครูและผู้เรียน ส่งผลให้โรงเรียนพระปริยัติธรรมพัฒนาขึ้นอย่างต่อเนื่อง เพราะการพัฒนาเริ่มต้นจากการพัฒนาบุคลากรก่อน แล้วจึงต่อยอดไปสู่การพัฒนา ด้านวัตถุ เพื่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นในอนาคตและเมื่อสำรวจความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการในการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม โดยภาพรวม มีความเห็นอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีความเห็นอยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน

องค์ประกอบการพัฒนาการบริหารจัดการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของวัดในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา ตามหลักสังคหวัตถุ 4 พบว่า ด้านทาน (การให้) จัดหาอุปกรณ์การเรียนให้นักเรียนฟรี ด้านปิยวาจา (เจรจาไพเราะ) สื่อสารด้วยวาจาไพเราะ ด้านอัตถจริยา (ประพฤติประโยชน์) ให้ความช่วยเหลือในการเรียน และด้านสมานัตตา (วางตัวเสมอ) ผู้บริหารและครูผู้สอนวางตัวเสมอต้นเสมอปลาย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กนกอร วิเชียรชัย (2565) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางการบริหารงานแบบมีส่วนร่วมในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของกลุ่มโรงเรียนสามัคคีธรรมอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการศึกษาพบว่า วิธีการพัฒนาการบริหารสถานศึกษาแบบมีส่วนร่วมตามหลักสังคหวัตถุ 4 เปิดโอกาสให้ผู้ปกครอง และโรงเรียนได้ร่วมคิด ผู้บริหารสถานศึกษาต้องใจกว้างเปิดโอกาสร่วมปฏิบัติกิจกรรมประชุมร่วมกันระหว่างทุกภาคส่วนของโรงเรียนโดยบูรณาการตามหลักสังคหวัตถุ 4 ผู้บริหารสถานศึกษาต้องใจกว้างเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรม บูรณาการกับทานการให้ความช่วยเหลือ ปิยวาจา พุดจาอ่อนหวานต่อกัน อัตถจริยา บำเพ็ญประโยชน์ส่วนรวมร่วมกัน

และสมานัตตตา ปฏิบัติตน เสมอต้นเสมอปลาย บำเพ็ญประโยชน์เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน

3. ประสิทธิภาพการบริหารจัดการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของวัด ในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมประกอบด้วยหลายด้าน ได้แก่ การบริหารหลักสูตร, การพัฒนาครูผู้สอน, กระบวนการเรียนการสอน, การใช้สื่อและอุปกรณ์การสอน, และการวัดผลและประเมินผล ซึ่งสำนักศาสนศึกษา ถือเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการบริหารการศึกษาพระปริยัติธรรม โดยใช้ระบบการบริหารจัดการตามทฤษฎี POSDC (Planning, Organizing, Staffing, Directing, Controlling) และหลักสังคหัตถุธรรม 4 (การให้ทาน, การพูดจาดี, การประพฤติชอบ, และการพัฒนาจิตใจ) เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีให้ดียิ่งขึ้น ด้านหลักสูตร มีหลักสูตรตามแม่กองบาลีกำหนด มีกิจกรรมเสริมหลักสูตร มีการพัฒนาตำราเรียนเพิ่มเติม มีหนังสือหลักสูตรพร้อม และมีสื่อการสอนพร้อม ด้านครูสอน มีการส่งเสริมให้ครูสอนพัฒนาการศึกษาของตนให้สูงขึ้น มีการพัฒนาความรู้ครูสอนอย่างต่อเนื่อง มีการคัดเลือกครูสอนที่มีความรู้ความสามารถ มีการสร้างขวัญกำลังใจให้ครูสอน และมีการยกย่องเชิดชูครูสอนในฐานะครูฐานียะ ด้านกระบวนการเรียนการสอน มีการวางแผนการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ มีการอบรมตัวเข้มก่อนสอบ มีการติดตามผลการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง มีการปรับปรุงกระบวนการตามวาระ และมีการดำเนินการตามขั้นตอน ด้านสื่อและอุปกรณ์การสอน มีการบำรุงรักษาอุปกรณ์ให้พร้อมใช้งาน มีอุปกรณ์การเรียนการสอนให้เพียงพอแก่ครูสอนและนักเรียน มีการพัฒนาสื่อการสอนให้ทันสมัยอยู่เสมอ มีการจัดทำสื่อการสอนให้เพียงพอ และมีการนำเอาเทคโนโลยีมาช่วยในการสอน และด้านการวัดผลและประเมินผล มีการประเมินทั้งครูสอนและนักเรียน มีการประเมินผู้เรียนทั้งก่อนและหลังเรียน มีการวัดประเมินผลนักเรียนอย่างสม่ำเสมอ มีการประเมินผลตามตัวชี้วัด และมีการนำผลการประเมินมาพัฒนาการเรียนการสอน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหานิกธ ฐานุตโร (ศรีราช) (2561) ที่ได้วิจัยเรื่อง “ประสิทธิผลการพัฒนาการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 15” ผลการศึกษาพบว่า

แนวทางการพัฒนา 5 ด้านประกอบด้วย ด้านสถานที่ ควรให้คณะสงฆ์ในแต่ละอำเภอสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนา ด้านคณาจารย์ ควรจัดทำแผนการสอนอย่างต่อเนื่องเพื่อพัฒนาคุณภาพการสอน ด้านหลักสูตร ต้องสร้างแรงจูงใจเพื่อดึงดูดความสนใจของนักศึกษาภาษาบาลี พร้อมทั้งจัดห้องสมุดสำหรับการศึกษาพระไตรปิฎกโดยเฉพาะ หรือจัดให้มีคอมพิวเตอร์ในห้องสมุดเพื่อค้นคว้าข้อมูลเพิ่มเติม ด้านนักศึกษา ควรเสนอกระทรวงศึกษาธิการให้รับรองวุฒิการศึกษา ด้านเทคโนโลยี ควรพัฒนาระบบการสอนทางไกลและออนไลน์ เพื่อให้ผู้สนใจทั้งพระภิกษุ สามเณร อุบาสก และอุบาสิกา สามารถศึกษาจากระบบทางไกลได้สะดวกยิ่งขึ้น และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูสังฆรักษ์สังัด ภาททมโม (ภักดีบำรุง) (2564) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ตามนโยบายปฏิรูปการศึกษาของคณะสงฆ์จังหวัดนครปฐม ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาแผนกธรรมตามนโยบายการปฏิรูปการศึกษาของคณะสงฆ์จังหวัดนครปฐม พบว่า ด้านบุคลากร ต้องมีคุณธรรม ซื่อสัตย์ และมีความตั้งใจในการบริหาร โดยต้องเป็นผู้นำที่สามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับสถานการณ์และการพัฒนาการศึกษา

พร้อมทั้งสรรหาบุคลากรที่มีความเหมาะสมกับงาน และจัดอบรมเพื่อพัฒนาทักษะและเพิ่มศักยภาพให้สูงขึ้น ด้านการจัดการ สำนักเรียนต้องวางแผนงบประมาณอย่างรอบคอบ โดยมีการกำหนดเป้าประสงค์ ผลผลิต กลยุทธ์ และโครงสร้างแผนงาน เพื่อจัดทำแผนงบประมาณที่คุ้มค่า และการจัดซื้อจัดจ้างต้องเป็นไปตามระบบ งบประมาณที่มีมาตรฐาน โปร่งใส และตรวจสอบได้ ด้านการดูแลวัสดุอุปกรณ์ ต้องมีการมอบหมายให้เจ้าหน้าที่ตรวจสอบและดูแลวัสดุอุปกรณ์เครื่องมือการเรียนการสอนให้พร้อมใช้งาน พร้อมทั้งจัดทำแผน งบประมาณสำหรับการจัดซื้อจัดจ้างและร่วมกันดูแลรักษาวัสดุอุปกรณ์เหล่านั้นให้มีคุณภาพและคุ้มค่าในการ ใช้งาน จัดระบบการทำงานที่ดีมีโครงสร้างที่มีความเหมาะสมมีความยืดหยุ่นได้ตามแต่ละสถานการณ์ แบ่ง หน้าที่การปฏิบัติงานให้ชัดเจนไม่ซ้ำซ้อนและมีความยุติธรรม เพื่อทำให้เกิดการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ มากที่สุด และในการกำหนดนโยบายขององค์กรนั้นต้องพิจารณาเป้าหมายในเชิงกลยุทธ์ และวัตถุประสงค์ ตลอดจนการกำหนดการใช้แผนกลยุทธ์ให้ประสบผลสำเร็จ

องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาการบริหารจัดการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของวัดในรัฐ แคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา ผู้วิจัยได้สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยดังนี้

จากแผนภาพที่ 1 การศึกษารูปแบบการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการ ในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมประกอบด้วยการบริหารใน 5 ด้าน ได้แก่ ด้านหลักสูตร , ด้านครูผู้สอน, ด้านกระบวนการเรียนการสอน, ด้านสื่อและอุปกรณ์การสอน, และด้านการวัดผลและการ ประเมินผล โดย สำนักศาสนศึกษา ถือเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนงานบริหารการศึกษาพระปริยัติธรรม โดยใช้ระบบการบริหารจัดการตามทฤษฎี POSDC (Planning, Organizing, Staffing, Directing, Controlling) และหลัก

สังคหวัตถุธรรม 4 (การให้ทาน, การพูดจาดี, การประพฤติชอบ, และการพัฒนาจิตใจ) ซึ่งจะช่วยทำให้การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมีประสิทธิภาพและพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง

ด้านหลักสูตร มีหลักสูตรตามแม่กองบาลีกำหนด มีกิจกรรมเสริมหลักสูตร มีการพัฒนาตำราเรียนเพิ่มเติม มีหนังสือหลักสูตรพร้อม และมีสื่อการสอนพร้อม

ด้านครูสอน มีการส่งเสริมให้ครูสอนพัฒนาการศึกษาของตนให้สูงขึ้น มีการพัฒนาความรู้ครูสอนอย่างต่อเนื่อง มีการคัดเลือกครูสอนที่มีความรู้ความสามารถ มีการสร้างขวัญกำลังใจให้ครูสอน และมีการยกย่องเชิดชูครูสอนในฐานะครูฐานียะ

ด้านกระบวนการการเรียนการสอน มีการวางแผนการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ มีการอบรมตัวเข้มก่อนสอบ มีการติดตามผลการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง มีการปรับปรุงกระบวนการตามวาระ และมีการดำเนินการตามขั้นตอน

ด้านสื่อและอุปกรณ์การสอน มีการบำรุงรักษาอุปกรณ์ให้พร้อมใช้งาน มีอุปกรณ์การเรียนการสอนให้เพียงพอแก่ครูสอนและนักเรียน มีการพัฒนาสื่อการสอนให้ทันสมัยอยู่เสมอ มีการจัดทำสื่อการสอนให้เพียงพอ และมีการนำเอาเทคโนโลยีมาช่วยในการสอน

ด้านการวัดผลและประเมินผล มีการประเมินทั้งครูสอนและนักเรียน มีการประเมินผู้เรียนทั้งก่อนและหลังเรียน มีการวัดประเมินผลนักเรียนอย่างสม่ำเสมอ มีการประเมินผลตามตัวชี้วัด และมีการนำผลการประเมินมาพัฒนาการเรียนการสอน

สรุป

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง "การพัฒนาการบริหารจัดการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของวัดในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา" พบว่า จากการวิจัยเรื่องการบริหารจัดการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของวัดในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา พบประเด็นสำคัญที่สะท้อนให้เห็นทั้งจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี โดยจุดแข็งที่สำคัญคือมีการจัดการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง มีสถานที่และอาคารเรียนเพียงพอ รวมถึงมีครูสอนที่มีความรู้ความสามารถ อย่างไรก็ตามยังพบจุดอ่อนในเรื่องงบประมาณที่ไม่เพียงพอ สวัสดิการยังไม่ครอบคลุม และขาดผู้เชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยี ในด้านการบริหารจัดการตามหลักพุทธวิธีหรือทฤษฎี POSDC พบว่ามีการวางแผนอย่างเป็นระบบ มีการจัดองค์กรที่ไม่ซับซ้อน มีการบริหารงานบุคคลที่เหมาะสม มีการอำนวยความสะดวกในการจัดหาทรัพยากรและสิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ และมีการกำกับดูแลติดตามผลอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังได้นำหลักสังคหวัตถุ 4 มาประยุกต์ใช้ในการบริหาร ทั้งในด้านการให้ การพูดจาไพเราะ การประพฤติประโยชน์ และการวางตนเสมอต้นเสมอปลาย สำหรับการพัฒนาการบริหารจัดการ ได้มีการพัฒนาในด้านหลักสูตรให้สอดคล้องกับแม่กองบาลีสนามหลวง พัฒนาครูผู้สอนให้มีความรู้ความสามารถเพิ่มขึ้น ปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ จัดหาสื่อและอุปกรณ์การสอนที่ทันสมัย รวมทั้งมีการวัดและประเมินผลอย่างเป็นระบบ ผลการวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นว่าการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในต่างประเทศสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ หากมี

การบริหารจัดการที่ดี มีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมร่วมกับหลักการบริหารสมัยใหม่ และมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในทุกด้าน อย่างไรก็ตามควรมีการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมในประเด็นการพัฒนาหลักสูตรให้ทันสมัย การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการเรียนการสอน และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างสำนักเรียนบาลีในต่างประเทศ เพื่อยกระดับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีให้มีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นต่อไป

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

คณะสงฆ์ สมัชชาสงฆ์ไทยในสหรัฐอเมริกา หน่วยงานภาครัฐ คณะสงฆ์ควรมีการปฏิรูประบบการศึกษาให้สอดคล้องกับระบบการศึกษาของภาครัฐ โดยเฉพาะการจัดการเรียนการสอนแบบภาคเรียนที่มีการกำหนดช่วงเวลาเปิด-ปิดภาคการศึกษาที่ชัดเจน นอกจากนี้ ควรมีการปรับปรุงระบบการวัดและประเมินผลให้เน้นการสอบเก็บคะแนนและการเลื่อนชั้นโดยไม่มีการสอบตก เพื่อลดความกดดันของผู้เรียนและส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การบริหารจัดการยังควรบูรณาการหลักพุทธธรรม โดยเฉพาะหลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้บริหาร ครู และนักเรียน รวมถึงการนำหลักพุทธวิธีบริหารตามทฤษฎี POSDC มาประยุกต์ใช้ และมหาเถรสมาคมและแม่กองบาลีสนามหลวงควรกำหนดมาตรฐานอนุทินการศึกษาให้เป็นแบบเดียวกันทั่วประเทศ โดยจัดตารางการเรียนการสอนที่ไม่ขัดแย้งกับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกอื่นๆ ควรปรับปรุงวิธีการวัดและประเมินผลให้มีการเก็บคะแนน การให้เกรด และการสอบผ่านในแต่ละชั้นปีโดยไม่ต้องสอบซ้ำชั้น นอกจากนี้ คณะสงฆ์ควรร่วมมือกับภาครัฐในการจัดสรรงบประมาณให้เพียงพอสำหรับการบริหารจัดการการศึกษา

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาเทคนิคและวิธีการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อใช้ผลการวิจัยในการพัฒนาการเรียนการสอนภาษาบาลีให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยศึกษานี้จะช่วยในการปรับปรุงกลยุทธ์การสอนและเพิ่มประสิทธิผลในการเรียนรู้ของพระภิกษุสามเณรในด้านภาษาบาลีได้อย่างชัดเจนและมีคุณภาพ

2.2 ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เพื่อทำความเข้าใจปัจจัยที่เกี่ยวข้องและกำหนดวิธีการที่จะทำให้การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จ

2.3 ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับการพัฒนาสื่อการเรียนการสอนบาลี เพื่อที่จะสามารถนำผลการวิจัยไปใช้ในการพัฒนาสื่อการสอนภาษาบาลีให้เท่าเทียมกับการศึกษาภาษาอื่น ๆ ในระดับสากล การศึกษาในด้านนี้จะช่วยเสริมสร้างคุณภาพการเรียนการสอนและเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงการศึกษาแก่ผู้เรียน

บรรณานุกรม

- กนกอร วิเชียรชัย. (2565). การพัฒนาการบริหารจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ตามนโยบายปฏิรูปการศึกษาของคณะสงฆ์จังหวัดนครปฐม. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. (2546). ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี ภาค 2. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- กองบาลีสนามหลวง. (2539). เรื่องสอบบาลีของสนามหลวงแผนกบาลี พ.ศ. 2539. กรุงเทพฯ: อาหาร.
- กองบาลีสนามหลวง. (2548). เรื่องสอบบาลีของสนามหลวงแผนกบาลี พ.ศ. 2548. กรุงเทพฯ: อาหาร.
- พระครูกิตติวิสุทธิวัฒน์ (สมปอง สมบุญโณ). (2564). การพัฒนาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูโกศลธรรมานุสิฐ (ประสิทธิ์ อโศโก/มกราญกู). (2560). รูปแบบการบริหารจัดการสู่ความเป็นเลิศของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค 14. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูปลัดวิชาญ วิชชาธโร (ดินส้ม). (2564). การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการศาสนทายาทของคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรี. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูสังฆรักษ์สังัด ภาทอมโม (ภักดีบำรุง). (2564). การพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ตามนโยบายปฏิรูปการศึกษาของคณะสงฆ์จังหวัดนครปฐม. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ). (2545). การคณะสงฆ์และการพระศาสนา. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหานิกั ฐานุตโตโร (ศรีราช). (2561). ประสิทธิผลการพัฒนาการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 15. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุรเชษฐ์ ทองแก่น. (2548). เหตุเกิดที่ประเทศไทย กรณีคำอานาธธรรม. นววิศาสตร์. 88(3), 3-15.

รูปแบบการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการ

ในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา

Model of Sangha Administrators in Temple Management

in California, United States

¹พระครูเจติยธรรมวิเทศ (สงวน หาญณรงค์), ²พระราชวัชรสารบัณฑิต (ประสาน หนองพร้าว)

และ ³พระครูสุธีกิตติบัณฑิต (กฤษณา รักษนิท)

¹Phrakru Chetiyathamwithet (Sanguan Hannarong), ²Phra Rajvajasarabandit

(Prasan Nong Phrao) and ³Phrakhrusuthikittibundit (Kritsada Raksanit)

^{1,2,3}คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{1,2,3}Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

¹Corresponding Author's Email: phrakruchetiyathamwithetsangua@gmail.com

Received: August 26, 2024; **Revised:** December 18, 2024; **Accepted:** December 20, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษารูปแบบการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการ 2) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อรูปแบบการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการ 3) เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในรัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี ประกอบด้วยการวิจัยเชิงปริมาณ เป็นการวิจัยเชิงสำรวจจากแบบสอบถามกับประชาชนคนไทย จำนวน 270 คน สถิติที่ใช้ในการวิจัย คือ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิจัยเชิงคุณภาพเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 8 รูปหรือคน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาเรียงเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ ผลการวิจัยพบว่า 1) ประชาชนมีความคิดเห็นโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง 2) ปัจจัยส่วนบุคคลต่างกันมีความคิดเห็นแตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย 3) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา ได้แก่ ด้านการปกครอง จัดอบรมถวายความรู้แก่พระสังฆาธิการ ด้านการศึกษา ส่งเสริมงบประมาณสนับสนุนในการศึกษา และของงบประมาณเพิ่มเติมจากทางภาครัฐ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ พระสังฆาธิการควรให้ความสำคัญในการจัดตั้งโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ให้มากกว่าเดิม ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระสังฆาธิการควรให้ความสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มากกว่าเดิม ด้านการสาธารณูปการ ขอความสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานราชการ หรือบอกบุญกับ

ญาติโยมในการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะภายในวัด และ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ วัดกับชุมชนควรติดต่อประสานงานที่ดีต่อกันในการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับสาธารณะประโยชน์

คำสำคัญ: รูปแบบ; การบริหารจัดการ; วัด

Abstract

This research aims to: 1) study temple management models of Sangha administrators, 2) compare people's opinions towards temple management models of Sangha administrators, and 3) study problems, obstacles and suggestions for developing temple management models of Sangha administrators in California, United States of America. This research employed mixed methods research comprising quantitative research using survey questionnaires with 270 Thai people. The statistics used were frequency, percentage, mean, standard deviation. The qualitative research collected data through in-depth interviews with 8 key informants. The data were analyzed descriptively, organized and systematically classified. The research findings revealed that: 1) People's overall opinions were at a moderate level. 2) Different personal factors had different opinions, thus rejecting research hypotheses. 3) Suggestions for temple management models of Sangha administrators in California, United States of America include: Governance aspect - organize training to provide knowledge for Sangha administrators. Religious education aspect - increase education support budget and request additional budget from government sector. Religious welfare education aspect - Sangha administrators should give more importance to establishing Buddhist Sunday schools than before. Buddhist propagation aspect - Sangha administrators should give more importance to Buddhist propagation than before. Public facilities aspect - request budget support from government agencies or invite donations from Buddhist followers for construction and renovation of temple facilities. And the public welfare aspect - temples and communities should maintain good coordination in organizing public benefit activities.

Keywords: Model; Management; Temple

บทนำ

การบริหารคณะสงฆ์เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความเจริญมั่นคงของศาสนา การบริหารที่ดีต้องมีรูปแบบการจัดการที่ชัดเจน โดยมอบหมายงานตามความสามารถและพัฒนาในด้านต่าง ๆ เนื่องจากการบริหารคณะสงฆ์ปัจจุบันมีอำนาจรัฐและจารีตประเพณีเข้ามาเกี่ยวข้อง การจัดการจึงต้องอิงตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ เพื่อให้การปกครอง ด้านศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และสาธารณสงเคราะห์ ดำเนินไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย และข้อบังคับต่าง ๆ ของมหาเถรสมาคม (กรมการศาสนา, 2540) การบริหารกิจการคณะสงฆ์มีความสำคัญต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา คณะสงฆ์เป็นตัวแทนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีหน้าที่เผยแผ่และถ่ายทอดพระธรรมคำสอนให้พุทธศาสนิกชนได้นำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน การปฏิบัติตามพระธรรมวินัยของพระภิกษุสร้างศรัทธาแก่ชาวพุทธ และเป็นแรงจูงใจให้ตระหนักถึงหน้าที่ของตน การเพิ่มขึ้นของพระภิกษุสามเณร ทำให้ต้องมีการจัดการและปกครองคณะสงฆ์ให้เรียบร้อยและดีงาม ผู้มีอำนาจสูงสุดภายในวัด คือ เจ้าอาวาส ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการอันดับที่ 9 ตามกฎหมายมหาเถรสมาคม เจ้าอาวาสเป็นผู้มีความรับผิดชอบต่อการพระศาสนาอย่าง

ยิ่งใหญ่ เพราะต้องทำหน้าที่เป็น ผู้ปกครองวัด และเป็นผู้แทนวัด เนื่องจากวัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล คือบุคคลตามกฎหมาย ดังนั้นเจ้าอาวาสจึงมีฐานะเป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญาตามมาตรา 45 กล่าวว่า “ให้ถือว่าพระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งในการปกครองคณะสงฆ์และไวยาวัจกร เป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา” ตำแหน่งเจ้าอาวาสจึงเป็นตำแหน่งสำคัญยิ่ง (กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2542) และนอกจากนั้น เจ้าอาวาสยังมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพุทธศาสนิกชนมากที่สุดที่จะช่วยรื้อฟื้นพระพุทธศาสนา ปลูกฝังศรัทธาในพระพุทธศาสนาแก่ประชาชน ดังที่พระพุทธวรญาณ (พระพุทธวรญาณ (ทองย้อย กิตติทินโน), 2548) พระสังฆาธิการเป็นผู้ปกครองสงฆ์ตามกฎหมายเถรสมาคม โดยเจ้าอาวาส (อันดับที่ 9) เป็นตำแหน่งสำคัญที่สุด เนื่องจากมีความรับผิดชอบสูงสุดและใกล้ชิดกับพระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา และประชาชน ทำให้เข้าใจปัญหาทางพระศาสนาและสามารถแก้ไขได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตำแหน่งเจ้าอาวาสยังเป็นพื้นฐานสำคัญของตำแหน่งผู้ปกครองสงฆ์อื่น ๆ การปฏิบัติหน้าที่เจ้าอาวาสได้ดีเป็นเครื่องพิสูจน์ความสามารถในการเป็นผู้ปกครองระดับสูงต่อไป

การบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาส ในรัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา นั้น มีประสิทธิภาพแตกต่างกันไปตามความรู้ ความสามารถของเจ้าอาวาสแต่ละรูป เนื่องจากสภาพการบริหารจัดการวัดในปัจจุบันมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น ทำให้ระบบการบริหารงานได้เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของเศรษฐกิจสังคม และสิ่งแวดล้อม ส่งผลกระทบต่อระบบการบริหารภายในวัดที่ต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ในปัจจุบัน และการดำเนินงานตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ซึ่งได้ระบุภารกิจไว้ 6 ด้าน คือ งานด้านการปกครอง งานด้านศาสนศึกษา งานด้านศึกษาสงเคราะห์ งานด้านเผยแผ่ศาสนาธรรม งานด้านสาธารณสงเคราะห์ และงานด้านสาธารณูปการ ซึ่งอาจมีปัญหา หรืออุปสรรคในการบริหารจัดการวัดที่ดีของเจ้าอาวาสได้

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษารูปแบบการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในรัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา ตามภารกิจของพระสังฆาธิการทั้ง 6 ด้าน ว่ามีรูปแบบและวิธีการในการบริหารจัดการอย่างไรจึงจะทำให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด เจ้าอาวาสในแต่ละวัดมีปัญหา และอุปสรรคในการบริหารจัดการวัดแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร เพื่อนำผลที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้มาปรับปรุงและพัฒนาการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในรัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา ตามความคิดเห็นของประชาชน
2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อรูปแบบการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในรัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล
3. เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในรัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการ ในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา” เป็นการวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาเนื้อหาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารแนวคิดทฤษฎี หนังสือ รายงานการวิจัย และเอกสารหลักฐานที่เกี่ยวข้องที่แสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึง รูปแบบการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในรัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา ทั้ง 6 ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านสาธารณสงเคราะห์

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาในภาคสนาม/พื้นที่กรณีศึกษา เป็นการวิจัยปริมาณ และการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. การวิจัยในเชิงปริมาณ (Quantitative Research) มุ่งเน้นการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่ และหน่วยงานภาครัฐ ภาควิชาการ และภาคประชาชน ที่มีความคิดเห็นต่อ การบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา โดยมีกระบวนการ คือ 1) การสำรวจความคิดเห็นของประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ 2) การสำรวจกลุ่มประชาชน และหน่วยงานภาครัฐ ภาควิชาการ และภาคประชาชน 3) ประมวลความคิดเห็นในรูปแบบของข้อมูลทางสถิติ ระบบสารสนเทศ และพัฒนาไปสู่ประเด็นของรูปแบบการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา 4) การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อเป็นฐานการวิจัย

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ในประเด็นที่เกี่ยวกับสภาพการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา และนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บภาคสนามมาจัดทำข้อมูล เพื่อทำการวิเคราะห์ โดยใช้แนวคิดทฤษฎีเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยผู้วิจัยจำแนกตามความมุ่งหมายของการวิจัย และนำเสนอข้อมูลตามความมุ่งหมายของการวิจัยโดยการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ขั้นตอนที่ 3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ/กลุ่มประเภทประชากร (Key Informant) การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนด ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญดังนี้

1. การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย ประชาชนชาวไทยที่เข้ามาทำบุญในวัด 4 วัด ในสหรัฐอเมริกา ได้แก่ วัดพระธาตุดอยสุเทพ ยูเอสเอ จำนวน 150 คน, วัดป่าธรรมชาติ ลาพอนต์ จำนวน 200 คน, วัดสุทธาวาส ริเวอร์ไซด์ จำนวน 170 คน และ วัดไทย ลอสแอนเจลิส จำนวน 310 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 830 คน โดยใช้วิธีการสุ่มแบบชั้นภูมิ (Stratified Sampling) และกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง โดยการคำนวณหาขนาดกลุ่มตัวอย่างตามสูตรของทาร์โร ยามาเน่ (Taro

Yamane) แล้วสุ่มอย่างง่ายเพื่อให้ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างตามสัดส่วนของขนาดกลุ่มตัวอย่างและกลุ่มประชากร จำนวน 270 คน

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structure Interview) ดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ประกอบด้วย ผู้กำหนดนโยบาย กลุ่มเจ้าคณะผู้ปกครอง กลุ่มตัวแทนพระสังฆาธิการ และกลุ่มตัวแทนกรรมการวัดในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา

ขั้นตอนที่ 4 เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์

1. ศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารแนวคิดทฤษฎี หนังสือ รายงานการวิจัย ที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการ
2. นำความรู้ที่ได้รับมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการที่จะสร้างเครื่องมือในการวิจัย เครื่องมือที่เป็นแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์
3. กำหนดวัตถุประสงค์ในการที่จะสร้างเครื่องมือเพื่อให้ได้มาซึ่งรูปแบบการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการ
4. ดำเนินการสร้างเครื่องมือที่เป็นแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์
5. นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่อที่ปรึกษาวิจัยเพื่อขอรับคำชี้แนะและนำมาดำเนินการปรับปรุงแก้ไข
6. นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่อคณะผู้เชี่ยวชาญเพื่อรับการตรวจสอบและนำมาดำเนินการปรับปรุงแก้ไข
7. จัดพิมพ์เครื่องมือฉบับสมบูรณ์ที่เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นเพื่อนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง

ขั้นตอนที่ 5 การเก็บรวบรวมข้อมูล ในการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูล และการปฏิบัติการวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้คณะผู้วิจัยจึงได้แบ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

1. การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ผู้วิจัยดำเนินการจัดเก็บข้อมูลในเชิงปริมาณตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

- 1) จัดเตรียมเครื่องมือตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างโดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) ตรงตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการแจกแบบสอบถาม
- 2) ผู้วิจัยเสนอติดต่อขอหนังสือจากหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขออนุญาตและขอความร่วมมือถึงเจ้าคณะตำบล ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเพื่อเข้าแจกแบบสอบถาม (Questionnaire)
- 3) ผู้วิจัยกำหนดวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยทำการแจกแบบการแบ่งกลุ่ม (Cluster Sampling) กับกลุ่มเป้าหมาย คือ ประชาชนชาวไทย ในรัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา ทุกวันอาทิตย์ จำนวน 830

คน และกลุ่มตัวอย่างคือ ประชาชนชาวไทย ในรัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา จำนวน 270 คน โดยในการแจกแบบสอบถามผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามไปแจก และเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตัวเองพร้อมผู้ช่วยผู้วิจัย

4) ตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่รับกลับมา ก่อนนำไปวิเคราะห์ข้อมูลตามวิธีการทางสังคมศาสตร์

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น 2 ระยะ คือ

ระยะที่หนึ่ง เป็นขั้นตอนการเตรียมการสัมภาษณ์ แบ่งเป็น 4 ขั้นตอนดังนี้

- 1) ทำการนัดหมายวันเวลาที่จะไปขอสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- 2) ขอนหนังสือจากผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
- 3) ส่งหนังสือและแบบสัมภาษณ์ให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญล่วงหน้าอย่างน้อย 7 วัน
- 4) เตรียมและศึกษาวิธีใช้เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป เตรียมสมุดจดบันทึกและอุปกรณ์ต่างๆ ให้

พร้อมก่อนดำเนินการสัมภาษณ์

ระยะที่สอง เป็นขั้นตอนการดำเนินการสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอนดังนี้

- 1) แนะนำตัวผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อสร้างความคุ้นเคย
- 2) แจ้งวัตถุประสงค์ของการมาสัมภาษณ์ และอธิบายลำดับขั้นตอนในการสัมภาษณ์
- 3) ขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการใช้เครื่องบันทึกเสียงและกล้องถ่ายรูป ในขณะที่ทำการสัมภาษณ์

เพื่อใช้อ้างอิงในการสรุปผลการวิจัย

ขั้นตอนที่ 6 การวิเคราะห์ข้อมูล การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ ดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Analysis) โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ (Social Science) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลนำเสนอตามลำดับ โดยสถิติที่ใช้คือค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) $\bar{x}$ (และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน) Standard Deviation = S.D.

2. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงเอกสาร และเชิงคุณภาพ คือการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยคณะผู้วิจัยจะนำข้อมูลจากการวิเคราะห์จากเอกสาร ประกอบข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structure Interview) โดยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาประกอบบริบท (Context Content Analysis Technique) และสรุปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในรัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นขอประชาชนที่มีต่อรูปแบบการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในรัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา (n = 270)

ลำดับ	รูปแบบการบริหารจัดการวัดของ พระสังฆาธิการในรัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศ สหรัฐอเมริกา	ระดับปฏิบัติการของพระสังฆาธิการ		
		$\bar{X}$	S.D.	การแปลผล
1.	ด้านการปกครอง	3.53	.758	มาก
2.	ด้านการศาสนศึกษา	3.29	.824	ปานกลาง
3.	ด้านการศึกษาสงเคราะห์	3.08	.878	ปานกลาง
4.	ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	3.17	.833	ปานกลาง
5.	ด้านการสาธารณูปการ	3.49	.772	ปานกลาง
6.	ด้านการสาธารณสงเคราะห์	3.16	.815	ปานกลาง
ภาพรวม		3.29	.692	ปานกลาง

จากตารางที่ 1 พบว่า ประชาชนชาวไทย รัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในรัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา 6 ด้าน ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.29 และเมื่อพิจารณาเป็นด้าน พบว่า ด้านการปกครองอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านอื่น ๆ อยู่ในระดับปานกลาง

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อรูปแบบการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในรัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา

ตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อรูปแบบการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในรัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ปัจจัยส่วนบุคคล	t-test	F-test	Sig	ผลการทดสอบสมมติฐาน	
				ยอมรับ	ปฏิเสธ
เพศ	-.635		.538		✓
อายุ		1.177	.321		✓
อาชีพ		.493	.781		✓
วุฒิการศึกษา		.783	.537		✓
รายได้		.290	.833		✓
จำนวนครั้งที่เข้าวัด		2.308	.101		✓

จากตารางที่ 2 พบว่า ประชาชนที่มีจำนวนครั้งที่เข้าวัดต่างกัน มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในรัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า

ประชาชนที่มีจำนวนครั้งที่เข้าวัดต่างกัน มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในรัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา ในด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษา สงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ไม่แตกต่างกัน ทุกด้าน

การเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อรูปแบบการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในรัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา ทดสอบสมมติฐานโดยการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างตัวแปร ได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ วุฒิการศึกษา รายได้ และจำนวนครั้งที่เข้าวัด ตามสมมติฐานที่ 1 – 6 ดังนี้ ผลการทดสอบสมมติฐาน ดังนี้

เพศ มีผลต่อความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อรูปแบบการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในรัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธผลการทดสอบสมมติฐาน

อายุ มีผลต่อความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อรูปแบบการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในรัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา ไม่แตกต่างกันจึงปฏิเสธผลการทดสอบสมมติฐาน

อาชีพ มีผลต่อความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อรูปแบบการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในรัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธผลการทดสอบสมมติฐาน

วุฒิการศึกษา มีผลต่อความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อรูปแบบการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในรัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธผลการทดสอบสมมติฐาน

รายได้ มีผลต่อความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อรูปแบบการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในรัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธผลการทดสอบสมมติฐาน

จำนวนครั้งที่เข้าวัด มีผลต่อความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อรูปแบบการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในรัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธผลการทดสอบสมมติฐาน

วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการวิจัยพบว่า ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในรัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา

ตารางที่ 3 ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในรัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา

รูปแบบการบริหารจัดการวัด ของพระสังฆาธิการ	ปัญหา-อุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
ด้านการปกครอง	พระสังฆาธิการขาดความรู้ ความสามารถในการบริหารจัดการ ในองค์กร	จัดอบรมถวายความรู้แก่พระ สังฆาธิการ
ด้านการศาสนศึกษา	ขาดขวัญและกำลังใจทั้งแก่ผู้สอน	เพิ่มงบประมาณสนับสนุนใน

	และผู้เรียนนักธรรมและบาลี	การศึกษา และของบประมาณเพิ่มเติมจากทางภาครัฐ
ด้านการศึกษาสงเคราะห์	การจัดตั้งกองทุนช่วยเหลือและสนับสนุนด้านการศึกษาสงเคราะห์ยังมีน้อย	ควรมีการจัดตั้งกองทุนช่วยเหลือและสนับสนุนด้านการศึกษาสงเคราะห์
ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	พระธรรมทูตยังไม่เข้าใจภาษาและวัฒนธรรมของประเทศที่ตนไปเผยแผ่ดีพอ ทำให้การสื่อสารกับคนในประเทศนั้นได้ไม่ดีเท่าที่ควร	จัดให้มีการอบรมเข้มข้นด้านภาษาและวัฒนธรรมของประเทศที่พระธรรมทูตจะไปปฏิบัติหน้าที่
ด้านการสาธารณูปการ	ขาดงบประมาณในการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะภายในวัด	ขอความสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานราชการ หรือบอกบุญกับญาติโยมในการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะภายในวัด
ด้านการสาธารณสงเคราะห์	วัดกับชุมชนขาดการติดต่อประสานงานที่ดีต่อกันในการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับสาธารณะประโยชน์	วัดกับชุมชนควรติดต่อประสานงานที่ดีต่อกันในการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับสาธารณะประโยชน์

จากตารางที่ 3 พบว่า ประชาชนผู้ตอบแบบสอบถามได้ปัญหาและข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในรัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา ดังนี้

ด้านการปกครอง คือ พระสังฆาธิการขาดความรู้ความสามารถในการบริหาร ข้อเสนอแนะควรจัดการในองค์กรจัดอบรมถวายความรู้แก่พระสังฆาธิการ

ด้านการศาสนศึกษา คือ ขาดขวัญและกำลังใจทั้งแก่ผู้สอนและผู้เรียนนักธรรมและบาลี ข้อเสนอแนะเพิ่มงบประมาณสนับสนุนในการศึกษา และของบประมาณเพิ่มเติมจากทางภาครัฐ

ด้านการศึกษาสงเคราะห์ คือ การจัดตั้งกองทุนช่วยเหลือและสนับสนุนด้านการศึกษาสงเคราะห์ยังมีน้อย ข้อเสนอแนะควรมีการจัดตั้งกองทุนช่วยเหลือและสนับสนุนด้านการศึกษาสงเคราะห์

ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ พระธรรมทูตยังไม่เข้าใจภาษาและวัฒนธรรมของประเทศที่ตนไปเผยแผ่ดีพอ ทำให้การสื่อสารกับคนในประเทศนั้นได้ไม่ดีเท่าที่ควร ข้อเสนอแนะจัดให้มีการอบรมเข้มข้นด้านภาษาและวัฒนธรรมของประเทศที่พระธรรมทูตจะไปปฏิบัติหน้าที่

ด้านการสาธารณูปการ คือขาดงบประมาณในการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะภายในวัด ข้อเสนอแนะขอความสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานราชการ หรือบอกบุญกับญาติโยมในการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะภายในวัด

ด้านการสาธารณสงเคราะห์ คือ วัดกับชุมชนขาดการติดต่อประสานงานที่ดีต่อกันในการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับสาธารณะประโยชน์ ข้อเสนอแนะวัดกับชุมชนควรติดต่อประสานงานที่ดีต่อกันในการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับสาธารณะประโยชน์

อภิปรายผลการวิจัย

1. สภาพทั่วไปของการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในรัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.29 และเมื่อพิจารณาเป็นด้าน พบว่า ด้านการปกครองอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านการสาธารณูปการ ด้านการศาสนศึกษา ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณสงเคราะห์ และด้านการศึกษาสงเคราะห์ อยู่ในระดับปานกลาง ตามลำดับ ผลการศึกษาสอดคล้องกับผลการวิจัยของ พระครูปลัดชาลิน กตปุญโญ (ทองนอก) ได้วิจัยเรื่อง "รูปแบบการบริหารจัดการศาสนศึกษาของคณะสงฆ์ อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา" ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของการบริหารจัดการศาสนศึกษา ของคณะสงฆ์อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.33$, S.D.=0.441) ผลการศึกษาสอดคล้องกับผลการวิจัยของ พระครูปลัดเสนาะ วิสุทโธ (เขาเขียว) ได้วิจัยเรื่อง "ปัจจัยที่ส่งเสริมการปฏิบัติหน้าที่ของพระวินยาธิการอำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี" ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์มีต่อการปฏิบัติหน้าที่ของพระวินยาธิการอำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 2.97$, S.D.=0.619)

2. ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อรูปแบบการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ วุฒิการศึกษา มีรายได้ ต่อเดือน และจำนวนครั้งในการเข้าวัดปฏิบัติธรรมต่อเดือน ผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย พบว่า ประชาชนที่มีเพศ อายุ มีวุฒิการศึกษา มีรายได้ต่อเดือน และมีจำนวนครั้งในการเข้าวัดปฏิบัติธรรมต่อเดือน ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ ผลการศึกษาสอดคล้องกับผลการวิจัยของ พระธนิต อธิจิตโต (คงเนียม), 2564) ได้วิจัยเรื่อง "การบริหารการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของเทศบาลเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ" ผลการวิจัยพบว่า จากการศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการบริหารการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของเทศบาลเมืองชัยภูมิ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบผลการวิจัยที่น่าสนใจ กล่าวคือ ประชาชนที่มีความแตกต่างด้านอายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ มีความคิดเห็นต่อการบริหารการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ อย่างไรก็ตาม ในด้านเพศที่แตกต่างกันนั้น กลับพบว่าไม่มีผลต่อความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย ผลการศึกษาสอดคล้องกับผลการวิจัยของ (พระครูสมุทรโพธิคุณ (นครชัย ธรรมวโร), 2562) ได้วิจัยเรื่อง "การจัดการสาธารณูปการของคณะสงฆ์อำเภอเมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม" ผลการวิจัยพบว่า จากการวิเคราะห์ผลการวิจัยเกี่ยวกับความคิดเห็นต่อการจัดการสาธารณูปการของคณะสงฆ์ในพื้นที่อำเภอเมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม ได้

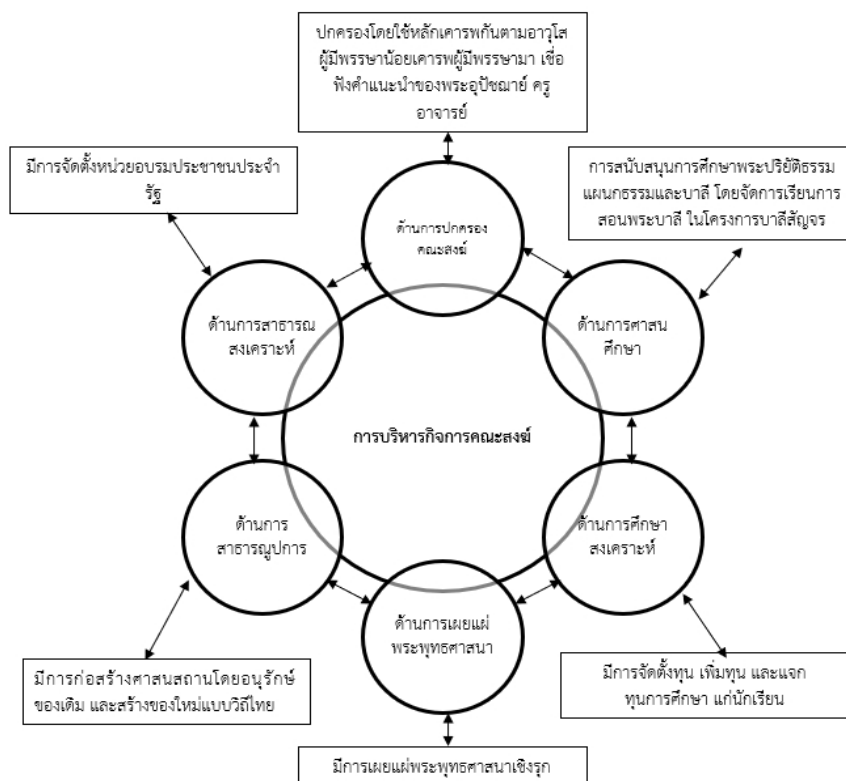
ทำการศึกษาโดยเปรียบเทียบตามปัจจัยส่วนบุคคลของพระสงฆ์ในหลายด้าน ได้แก่ ตำแหน่งทางคณะสงฆ์ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ และวุฒิการศึกษาทางพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลดังกล่าวไม่ส่งผลให้เกิดความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญต่อความคิดเห็นในภาพรวมที่มีต่อการจัดการสาธารณูปการ ซึ่งผลการวิจัยนี้ไม่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ได้ตั้งไว้แต่แรก ผลการศึกษาสอดคล้องกับผลการวิจัยของ (พระณพพุทธ คุณวีโร (ราชบังสา), 2564) ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการวิธีการบิณฑบาต ความทุกข์ของวัดลาดบัวขาว (ราชโยธา) เขตสะพานสูง กรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ประชาชนที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็น โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐาน มีอาชีพต่างกัน มีความคิดเห็น ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย

3. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา ได้แก่ 1) ด้านการปกครอง จัดอบรมถวายความรู้แก่พระสังฆาธิการ 2) ด้านการศาสนศึกษา เพิ่มงบประมาณสนับสนุนในการศึกษา และของบประมาณเพิ่มเติมจากทางภาครัฐ 3) ด้านการศึกษา สงเคราะห์ พระสังฆาธิการควรให้ความสำคัญในการจัดตั้งโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ให้มากกว่าเดิม 4) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระสังฆาธิการควรให้ความสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เพิ่มขึ้น 5) ด้านการสาธารณูปการ ขอความสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานราชการ หรือบอกบุญกับญาติโยมในการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะภายในวัด และ 6) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ วัดกับชุมชนควรติดต่อประสานงานที่ดีต่อกันในการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับสาธารณะประโยชน์ ผลการศึกษาสอดคล้องกับผลการวิจัยของ หลุ่ย อิ่นทร์อุไร ได้วิจัยเรื่อง "การพัฒนาหลักเกณฑ์และระบบการบริหารจัดการวัดในจังหวัดเชียงราย" ผลการวิจัยพบว่า การศึกษาการบริหารจัดการวัดกับกิจการพระพุทธศาสนาของวัดในจังหวัดเชียงราย ประกอบด้วย การบริหารจัดการวัดในด้านการปกครอง ด้านสาธารณูปการ ด้านศาสนศึกษา ด้านการเผยแผ่ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ และด้านสาธารณสงเคราะห์ โดยวัดในจังหวัดเชียงรายดำเนินการบริหารจัดการวัดตามหลักเกณฑ์มาตรฐาน ที่สอดคล้องกับแนวทางปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา ทั้ง 6 ด้าน ดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผลการศึกษาสอดคล้องกับผลการวิจัยของ พระครูสันติธรรม (นพดล ถิรสนโต) ได้วิจัยเรื่อง "รูปแบบการบริหารจัดการวัด: กรณีศึกษาวัดกำแพงเหนือ ตำบลบ้านสิงห์ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี" ผลการวิจัยพบว่า ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ พบว่า ปัญหา อุปสรรค ได้แก่ อุปสรรคจากสภาพเศรษฐกิจตกต่ำในปัจจุบัน ผู้บวชใหม่บางรูปไม่เคร่งครัด ขาดการสนับสนุนการศึกษาในระดับสูง และขาดผู้ดูแลรับผิดชอบคลังวัสดุของวัด และมีข้อเสนอแนะ ได้แก่ ควรดำเนินการก่อสร้างเสนาสนะเฉพาะที่จำเป็น เน้นการบูรณปฏิสังขรณ์ที่รักษาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ควรสนับสนุนการศึกษาแก่พระภิกษุ สามเณร ผู้บวชใหม่ให้ได้รับความรู้ทางพระธรรมวินัยและข้อวัตรปฏิบัติ ควรสนับสนุนการศึกษาพระภิกษุ สามเณร และเยาวชนให้ได้รับการศึกษาในระดับสูง และควรจัดบุคลากรเข้ามาดูแลรับผิดชอบคลังวัสดุของวัด และผลการศึกษาสอดคล้องกับผลการวิจัยของพระครูภาวนาคุณาภรณ์ (ทรงศักดิ์ กิตติธโร) "รูปแบบการบริหารจัดการวัดที่เป็นสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดสระบุรี" ผลการวิจัยพบว่า นำเสนอรูปแบบการบริหารจัดการวัดที่เป็นสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดสระบุรี โดยการบูรณาการกับหลัก 4 เป็นกรอบในการบูรณาการไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ 1) ฉันทะ : รักและศรัทธาในการทำงาน มีการจัดอบรมสัมมนาในการพัฒนา

ศักยภาพของการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม และการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการในการพัฒนาพระวิปัสสนาจารย์ เป็นต้น 2) วิริยะ : มีการพัฒนาสม่ำเสมอและต่อเนื่อง มีการพัฒนาสภาพแวดล้อมทางกายภาพในบริเวณวัดให้มีพื้นที่สีเขียว ลดภาวะโลกร้อน และจัดกิจกรรมดึงเยาวชนคนรุ่นใหม่เข้าวัดปฏิบัติธรรม ควรมีการจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมระยะสั้นในทุกวันหยุดสุดสัปดาห์ โดยอาจจะทำเป็นหลักสูตรประกาศนียบัตรมอบให้สำหรับผู้เข้าร่วมกิจกรรม เป็นต้น 3) จิตตะ : กล้าเสนอ กล้าคิด กล้าตัดสินใจ มีการกำหนดกิจกรรมนำวิปัสสนาจากวัดสู่บ้าน สู่ชุมชน สู่โรงเรียน ตามโอกาสสำคัญ วันนักขัตฤกษ์ หรือทุกวันหยุดสุดสัปดาห์ เป็นต้น 4) วิมังสา : ไตร่ตรองด้วยปัญญา มีการกำหนดหรือการออกระเบียบประกาศ ข้อบังคับ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมสำหรับใช้ภายในวัดและสำหรับใช้กับพุทธศาสนิกชนบุคคลภายนอก เพื่อให้มีกรอบแนวทางในการปฏิบัติที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันและสอดคล้องกับกฎหมายบ้านเมืองที่กำหนดโดยรัฐบาลหรือส่วนงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องและกฎหรือประกาศของมหาเถรสมาคม

องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการ ในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา ผู้วิจัยได้สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยดังนี้

ภาพที่ 1 รูปแบบการบริหารจัดการวัด

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในรัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา” นั้น พบว่า พระสังฆาธิการในรัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา มีรูปแบบในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่โดดเด่น คือ 1) ปกครองโดยใช้หลักเคารพกันตามอาวโส ผู้มีอาชีพน้อยเคารพผู้มีอาชีพมาก เชื่อฟังคำแนะนำของพระอุปัชฌาย์ ครู อาจารย์ 2) ด้านการศาสนศึกษา มีการสนับสนุนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี โดยการจัดการเรียนการสอนพระบาลี ในโครงการบาลีสัณจร 3) ด้านการศึกษา สงเคราะห์ มีการจัดตั้งทุน เพิ่มทุน และแจกทุนการศึกษา แก่นักเรียน 4) มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก 5) ด้านการสาธารณูปการ มีการก่อสร้างศาสนสถานโดยอนัรักษ์ของเดิม และสร้างของใหม่แบบวิถีไทย และ 6) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ มีการจัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำรัฐ ซึ่งหน้าที่ทั้ง 6 ด้านนั้น พระสังฆาธิการมีการบริหารจัดการเป็นอย่างดี ทำให้งานทั้ง 6 ด้านนั้นขับเคลื่อนไปได้ ทำให้คณะสงฆ์รัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา มีความเข้มแข็งมากขึ้น

สรุป

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง "รูปแบบการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา" พบว่า การบริหารจัดการวัดในปัจจุบันอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีประเด็นสำคัญที่น่าสนใจหลายประการ การวิจัยครั้งนี้สะท้อนให้เห็นถึงความท้าทายในการบริหารวัดของพระสังฆาธิการในต่างแดน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทสังคมพหุวัฒนธรรมของสหรัฐอเมริกา ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า การปกครองเป็นด้านที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด ขณะที่ด้านอื่นๆ ยังคงต้องได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ข้อค้นพบที่น่าสนใจคือ แม้ปัจจัยส่วนบุคคลจะแตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นเพศ อายุ การศึกษา รายได้ หรือความถี่ในการเข้าวัด แต่ความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดกลับไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ นี่อาจหมายถึงความเป็นเอกภาพของชุมชนชาวพุทธในรัฐแคลิฟอร์เนีย ข้อเสนอแนะจากการวิจัยมุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการอย่างเป็นระบบ ทั้งการฝึกอบรม การสนับสนุนด้านงบประมาณ การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม และการเผยแผ่พระพุทธศาสนา รวมถึงการสร้างความร่วมมือระหว่างวัดและชุมชน งานวิจัยนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการวัดในบริบทต่างวัฒนธรรม โดยเฉพาะในประเทศที่พระพุทธศาสนายังเป็นศาสนาน้อย การศึกษาครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนกลยุทธ์และพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางทางจิตวิญญาณและการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาต่อยอดควรมุ่งเน้นการวิจัยเชิงลึกในแต่ละมิติของการบริหารจัดการ โดยเฉพาะการศึกษาเปรียบเทียบกับวัดในรัฐอื่นๆ หรือประเทศอื่นที่มีบริบทใกล้เคียงกัน เพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้และพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรม

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

คณะสงฆ์ สมัชชาสงฆ์ไทยในสหรัฐอเมริกา หน่วยงานภาครัฐ ควรพัฒนาระบบการบริหารจัดการวัดอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ โดยดำเนินการ ดังนี้ จัดทำคู่มือชี้วัดประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสทั้งด้านความรู้และคุณธรรม เพื่อให้การบริหารเป็นไปในทิศทางเดียวกัน จัดการฝึกอบรมและให้ความรู้แก่พระสงฆ์ฆาติการอย่างจริงจัง โดยเน้นการบริหารจัดการวัดตามอำนาจหน้าที่ ครอบคลุมการบำรุงวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติ รวมถึงการให้ความสะดวกในการบำเพ็ญกุศล และกำหนดนโยบายบริหารวัดที่ยืดหยุ่นตามขนาดและความพร้อมของแต่ละวัด เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทและสภาพความเป็นจริง โดยบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับการปฏิบัติงานเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและก่อประโยชน์สูงสุดต่อทุกฝ่าย

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของพระสงฆ์ฆาติการในระดับภูมิภาคเพื่อเปรียบเทียบการบริหารจัดการวัดของแต่ละวัดว่ามีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงไร

2.2 ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างแรงจูงใจให้แก่ประชาชน ในการทำบุญของวัดในต่างประเทศ เพื่อให้ทราบถึงสาเหตุที่ประชาชนแรงจูงใจในการทำบุญ เพื่อนำมาวิเคราะห์และหาแนวทางในการพัฒนาวัดให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

2.3 ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับ กลยุทธ์ในการบริหารจัดการวัดในต่างประเทศ เนื่องจากการบริหารจัดการวัดในต่างประเทศ ประชาชนมีความหลากหลาย จึงจำเป็นต้องใช้กลยุทธ์ในการบริหารจัดการวัดที่มีประสิทธิภาพ

บรรณานุกรม

กรมการศาสนา. (2540). *คู่มือพระสงฆ์ฆาติการว่าด้วยการคณะสงฆ์และการพระศาสนา*. กรุงเทพฯ: การการศาสนา.

กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. (2542). *คู่มือพระสงฆ์ฆาติการว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎระเบียบและคำสั่งของคณะสงฆ์*. กรุงเทพฯ: การศาสนา.

พระครูปลัดชาลิน กตปุญโญ (ทองนอก). (2564). *รูปแบบการบริหารจัดการศาสนศึกษาของคณะสงฆ์ อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา*. สารนิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูปลัดเสนาะ วิสุทโธ (เขาเขียว). (2564). *ปัจจัยที่ส่งเสริมการปฏิบัติหน้าที่ของพระวินยาธิการ อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี*. สารนิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระครูภาวนาคุณาภรณ์ (ทรงศักดิ์ กิตติธโร). (2564). รูปแบบการบริหารจัดการวัดที่เป็นสำนักปฏิบัติธรรมใน จังหวัดสระบุรี. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูสมุทรโพธิคุณ (นครชัย ธมฺมวโร). (2561). การจัดการสาธารณูปการของคณะสงฆ์อำเภอเมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูสันติภิธรรม (นพดล ถิรสนโต). (2565). รูปแบบการบริหารจัดการวัด: กรณีศึกษาวัดกำแพงเหนือ ตำบลบ้านสิงห์ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี. สารนิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระณพพุทธ คุณวีโร. (2564). การบริหารจัดการวิธีการบิณฑบาตความทุกข์ของวัดลาดบัวขาว (ราชโยธา) เขตสะพานสูง กรุงเทพฯ. สารนิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธนิธ อธิจิตโต (คงเนียม). (2562). การบริหารการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของเทศบาลเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ. สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพุทธรญาณ (ทองย้อย กิตติทินโน). (2548). ธรรมเนียมนิพนธ์: 100 ปีพระพุทธวรญาณ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- หฤทัย อินทร์อุไร. (2565). การพัฒนาหลักเกณฑ์และระบบการบริหารจัดการวัดในจังหวัดเชียงราย. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กระบวนการมีส่วนร่วมการยกโบสถ์เพื่อเสริมสร้างชุมชนสันติสุข
โดยใช้พลังบวรเป็นฐานตามแนวพุทธสันติวิธี

Participation Process of Main Chapel Elevation to Strengthen
Peaceful Community Based on Power of Bavorn
according to Buddhist Peaceful Means

¹สุทธิกานต์ กาญจนะโนพินิจ

¹Sootdhikarnt Karnjananobhinij

¹สาขาสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹Peace Studies, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

¹Corresponding Author's Email: tabadii.stamford@gmail.com

Received: July 30, 2024; **Revised:** October 25, 2024; **Accepted:** November 20, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาบริบท สภาพปัญหา ความต้องการจำเป็น ในการบูรณะโบสถ์วัดใหม่ (ยายแป้น) และแนวคิด ทฤษฎี การอนุรักษ์ ปฏิสังขรณ์ ศาสนสมบัติ 2) เพื่อศึกษาหลักพุทธสันติวิธี ที่เอื้อต่อการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมการยกโบสถ์เพื่อเสริมสร้างชุมชนสันติสุขโดยใช้พลังบวรเป็นฐานตามแนวพุทธสันติวิธี 3) เพื่อนำเสนอกระบวนการมีส่วนร่วมการยกโบสถ์เพื่อเสริมสร้างชุมชนสันติสุขโดยใช้พลังบวรเป็นฐานตามแนวพุทธสันติวิธี เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน กลุ่มประชากรตัวอย่าง 20 คน ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก เอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้อง กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการจัดการสาธารณูปการ 6 คน ด้านวิศวกรรม 6 ท่าน ด้านพระพุทธศาสนา 6 ท่าน เก็บรวบรวมข้อมูลแบบสัมภาษณ์เชิงลึก จัดสนทนากลุ่มเฉพาะ โดยผู้ทรงคุณวุฒิ 6 ท่าน ผลการวิจัยพบว่า 1) อุโบสถ์ไม่อยู่สภาพที่สมบูรณ์ มีความชำรุด ทรุดโทรม พื้นที่อุโบสถ์ยังต่ำกว่าถนนเวลาฝนตกน้ำท่วมก็จะซังในบริเวณโบสถ์เมื่อน้ำซังมากก็จะทำให้พื้นทรุดอุโบสถ์สามารถทรุดตัวได้ ทำให้พระภิกษุวัดใหม่ (ยายแป้น) ไม่สามารถประกอบสังฆกรรมได้ 2) การบรรลุผลสำเร็จของการมีส่วนร่วม ภายใต้แนวคิดการมีส่วนร่วมเริ่มต้นก่อนการตัดสินใจเริ่มกิจกรรมแนวคิดการมีส่วนร่วมผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต้องครอบคลุมให้มีประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง ผู้ที่ได้รับผลกระทบหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย ด้วยความจริงใจเป็นฐานของความไว้วางใจ ยึดหยุ่นและเหมาะสมกับสถานการณ์ทั้งหมดนำมาบูรณาการสร้างการมีส่วนร่วมด้วยวิธีแห่งมรรคมืองค์ 8 ผสม ผสาน กับ ศรัทธา ทาน หลักสัปปายะและหลักอภิธานียธรรม บูรณาการกับสถานะผู้นำ ผู้ปฏิบัติ และผู้สนับสนุน 3) กระบวนการมีส่วนร่วมการยกโบสถ์เพื่อเสริมสร้างชุมชนสันติสุขโดยใช้พลังบวรเป็นฐานตามแนวพุทธสันติวิธี โดยมีขั้นตอน

คือ 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 2) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ 3) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วม; พลังบวร; การยกโบสถ์; พุทธสันติวิธี

Abstract

This research aims to 1) study the context, problems, and needs of the renovation of the new temple (Yai Paen) and the concept, theory, and conservation of religious properties. 2) study of Buddhist principles of peace that support the development of the process of participation in raising the temple to strengthen the peaceful community using the power of the Buddhist principles. 3) present the process of participation in raising the temple to strengthen the peaceful community using the power of Buddhist principles. This study is a mixed-method research, studying and researching information from the Tripitaka, commentaries, books, textbooks, research, related academic documents, websites, and interviews with key informants. The research results found that 1) when the temple is not in a complete condition, is damaged. The area of the temple is lower than the road, and when it rains, the water will collect in the temple area. When there is a lot of water, it will cause the floor to sink and the temple is likely to collapse, making it impossible for the monks of Wat Mai (Yai Paen) to perform their religious duties. 2) achieve the success of participation in activities according to the set goals under the concept of participation from the beginning by having all relevant parties participate from the beginning before deciding to start the activity. The concept of stakeholder participation must cover the wide participation of the people, those affected or all stakeholders. The concept of sincere participation as a foundation of trust. The concept of flexible and suitable participation in all situations is integrated to create participation by the method of the Noble Eightfold Path, combining faith, charity, the principle of supply and the principle of non-destructiveness, integrated with the status of leaders, practitioners and supporters. 3) The process of participation in raising the temple to strengthen peaceful communities using the power of the Buddhist way of peace, with the following steps: 1) Participation in decision-making, 2) Participation in operations, 3) Participation in benefits, 4) Participation in evaluation results.

Keywords: Participation; Main Chapel Elevation; Buddhist Peaceful Means

บทนำ

ในพระธรรมวินัยได้กล่าวถึงความสำคัญของโบสถ์กรรมไว้ว่าเป็นสถานี่สำคัญต่อการทำสังฆกรรมในการสวดปาฏิโมกข์ของพระสงฆ์ทุกกึ่งเดือน เป็นเครื่องชักจูงตรวจสอบความบริสุทธิ์ทางวินัยของภิกษุทั้งหลายและทั้งเป็นเครื่องแสดงความพร้อมเพรียงของสงฆ์ด้วย การทำโบสถ์จะมีการสวดปาฏิโมกข์ได้ต่อเมื่อมีภิกษุครบองค์สงฆ์จตุรวรรค คือ 4 รูป ขึ้นไป ถ้าสงฆ์ครบองค์กำหนดเช่นนี้ทำโบสถ์ เรียกว่า สังฆโบสถ์แต่ถ้ามีภิกษุอยู่เพียง 2 หรือ 3 รูป เป็นเพียงคณะท่านให้บอกความบริสุทธิ์แก่กันและกันแทนการสวดปาฏิโมกข์ เรียกโบสถ์นี้ว่า คณะโบสถ์ หรือ ปาฏิสุทธิโบสถ์ ถ้ามีภิกษุอยู่ในวัดรูปเดียว ท่านให้ทำเพียงอธิษฐาน คือตั้งใจกำหนดจิตว่า วันนี้เป็นโบสถ์ของเรา โบสถ์ที่ทำอย่างนี้ เรียกว่า บุคคลโบสถ์ หรือ อธิษฐานโบสถ์ โบสถ์ที่ทำในวันแรม 14 ค่ำ เรียกว่า จาตุทสิก ทำในวันขึ้นหรือแรม 15 ค่ำ เรียกว่า ปณณรสิก ทำในวันสามัคคี เรียกว่า สามัคคีโบสถ์

(พระสวามิภักดิ์ พรหมเถโร (หยก), 2560) “พวกเธอ ไม่สักการะ ไม่เคารพ ไม่นับถือ ไม่บูชาอุโบสถ ใครเล่าจักสักการะเคารพนับถือ บูชาโบสถ์” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 4/137/214) เป็นพุทธพจน์พระพุทธร่องค์ทรงตรัสที่สำคัญที่ถูกนำมาอ้าง ซึ่งพระองค์ได้ทรงแนะนำพระมหากษัตริย์กับปิ่นเถระซึ่งพักอยู่ในมัททกัจฉิมิคทายวิหาร คิดจะไม่ไปทำโบสถ์ตรัสให้พระเถระไปทำโบสถ์จะไม่ได้ แสดงให้เห็นว่าพระองค์ให้ความสำคัญแก่สืมาอย่างมากในฐานะเป็นเครื่องมือของการปกครองคณะสงฆ์ทรงถือว่าความสำคัญไม่น้อยไปกว่าเรื่องอื่นในพระพุทธศาสนา เพื่อทำให้เกิดความพร้อมเพรียงแก่หมู่คณะ และที่สำคัญการทำโบสถ์(สวดพระปาฏิโมกข์)ต้องทำภายในสีมาและโบสถ์เท่านั้นถ้าวัดไหนไม่มีสีมาและโบสถ์พระสงฆ์ในวัดนั้นต้องไปรวมกันทำโบสถ์กับพระสงฆ์ในวัดที่มีสีมาที่ใกล้ที่สุดซึ่งถือเป็นการยากลำบากสำหรับวัดต่างๆที่อยู่ในถิ่นทุรกันดารที่ไม่มีสีมาและสีมายังมีความสำคัญแก่พระสงฆ์ในการทำสังฆกรรมต่างๆ เช่น การอุปสมบท การปวารณาการกรานกฐินการอัฏฐาการทำสังคายนาเป็นต้นซึ่งเป็นสังฆกรรมที่สำคัญยิ่งในพระพุทธศาสนาแต่ชาวบ้านทั่วไปอาจมองข้ามไปโดยไม่เห็น สังฆกรรมเป็นเรื่องสำคัญ (พระสวามิภักดิ์ พรหมเถโร (หยก), 2560)

วัดเป็นศาสนสถานในพระพุทธศาสนา วัดใหม่ (ยายแป้น) มีประวัติการบูรณะโบสถ์ในอดีตมาแล้วครั้งหนึ่ง จึงมีบทบาทความสำคัญในงานวิจัยในแง่วิศวกรรม มีการบูรณะมาแล้วเป็นไม้สักทั้งหลัง แต่ราว พ.ศ. 2509 คุณยายจ่าง จุลละทรัพย์ ได้บูรณะโบสถ์หลังใหม่ขึ้น และได้มีการนำไม้สักทั้ง ด้านของผนังโบสถ์ปรับแต่งเป็นไม้พื้นของโบสถ์ กรุงเทพมหานครในฐานะของเมืองหลวงประเทศไทยตั้งอยู่บนพื้นที่ราบลุ่มตอนปลายของแม่น้ำเจ้าพระยาและได้รับอิทธิพลของการขึ้นลงของน้ำระดับทะเล ซึ่งในอดีตจากเหตุการณ์น้ำท่วมอุทกภัยน้ำท่วมรุนแรงที่สุดในประเทศไทยในปี พ.ศ. 2554 (สำนักงานระบายน้ำกรุงเทพมหานคร, 2544) โบสถ์วัดใหม่ (ยายแป้น) ตั้งอยู่ติดริมคลองบางกอกน้อย ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์น้ำท่วมประเทศไทยเนื่องจากบริเวณโบสถ์ของวัดใหม่ (ยายแป้น) อยู่ต่ำกว่าพื้นดินสาธารณะภายในวัด ส่งผลทำให้น้ำจากคลองบางกอกน้อยไหลเอ่อเข้ามาท่วมบริเวณวัดจนเข้าไปท่วมขังในบริเวณโบสถ์จนได้รับความเสียหาย อีกทั้งปัจจุบัน หลังคา โบสถ์ชำรุดทรุดโทรม จึงทำให้เกิดร่องน้ำ และน้ำไหลเข้าไปภายในโบสถ์จนทำให้พื้นบางส่วนชำรุดทรุดโทรมเป็นรื้อรอยในบางจุด (พระครูปลัดปัญญาวรรณ และศุภรัช คุ้มครอง, 2565) เป็นอุปสรรคในการประกอบกิจกรรม ไม่เป็นศาสนสถานที่เอื้อต่อการทำสังฆกรรมและศาสนกิจของพระภายในวัด ขาดความเป็นสัปปายะสถาน จากสภาพดังกล่าว การบูรณะโบสถ์ต้องอาศัยสรรพกำลังในการบูรณะซึ่งมีความจำเป็นต้องสร้างการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในกลุ่มต่างๆ อันหมายถึง บ้านคือชุมชน วัดคือศาสนสถาน และราชการคือผู้ดูแลความเรียบร้อยและบังคับใช้กฎหมาย กล่าวคือ บวร ซึ่งเป็นกำลังสำคัญในกระบวนการดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่จะสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมให้ประสบความสำเร็จนั้น พุทธสันติวิธีคือหลักธรรมที่จะหล่อหลอม กำกับให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสามารถมีส่วนร่วมในส่วนต่างๆได้อย่างปราศจากความขัดแย้ง

ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2560 ตามมาตรา 50 ว่า ประชาชนชาวไทยจึงมีหน้าที่ตามกฎหมายที่จะต้องทำการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาที่ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือมาช้านานร่วมกันกับรัฐทั้งนี้เพื่อให้เกิดการพัฒนาและเกื้อกูลให้กิจการของพระพุทธศาสนาในอนาคตมี

ความมั่นคงและยั่งยืน (กฤติน จันทร์สนธิมา, 2561) จึงเป็นเสมือนหน้าที่สำคัญของพุทธศาสนิกชนที่พึงมีส่วนร่วม ร่วมกิจการ ผ่านการมีส่วนร่วม ซึ่งกิจการนั้นต้องมีวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายชัดเจน ต้องมีกิจกรรม เป้าหมายการให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมและต้องมีกลุ่มเป้าหมาย (เจมส์ แอล เครตัน, 2543) เพราะเมื่อโบสถ์ ไม่อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์และปลอดภัย นั่นคือความขัดแย้งทางกายภาพ คือขัดแย้งกับสภาพที่ควรจะเป็น จึง จำเป็นต้องเร่งสร้างกระบวนการบางอย่างเพื่อแก้ไขความขัดแย้งทางกายภาพนี้ให้กลับมาอยู่ในสภาพที่สามารถ ใช้ประกอบสังฆกรรมต่อไป

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยเล็งเห็นปัญหาความต้องการจำเป็นจึงได้ศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎี ศาสตร์ร่วม สมัยและศึกษาหลักพุทธสันติวิธีพร้อมทั้งวิเคราะห์ นำเสนอพุทธบูรณาการหลักมรรคมีองค์ 8 ที่เอื้อต่อการ พัฒนาระบบการมีส่วนร่วมการยกโบสถ์เพื่อเสริมสร้างชุมชนสันติสุขโดยใช้พลังบวรเป็นฐานตามแนวพุทธ สันติวิธี ด้วยหวังว่าการวิจัยในครั้งนี้เป็นประโยชน์ต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรงในฐานะพุทธศาสนิกชนทั้ง ปัจจุบันในอนาคตต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบท สภาพปัญหา ความต้องการจำเป็น ในการบูรณะโบสถ์วัดใหม่ (ยายแป้น) และ แนวคิด ทฤษฎี การอนุรักษ์ ปฏิสังขรณ์ ศาสนสมบัติ
2. เพื่อศึกษาหลักพุทธสันติวิธีที่เอื้อต่อการพัฒนาระบบการมีส่วนร่วมการยกโบสถ์เพื่อเสริมสร้าง ชุมชนสันติสุขโดยใช้พลังบวรเป็นฐานตามแนวพุทธสันติวิธี
3. เพื่อนำเสนอกระบวนการมีส่วนร่วมการยกโบสถ์เพื่อเสริมสร้างชุมชนสันติสุขโดยใช้พลังบวรเป็น ฐานตามแนวพุทธสันติวิธี

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการมีส่วนร่วมการยกโบสถ์เพื่อเสริมสร้างชุมชนสันติสุขโดยใช้พลังบวร เป็นฐานตามแนวพุทธสันติวิธี” เป็นการวิจัยผสมผสาน เป็นกระบวนการค้นหาข้อเท็จจริง เพื่อปรับปรุงพัฒนา กระบวนการ แนวทาง วิธีการ และการประยุกต์ใช้ ผู้วิจัยจะทำการรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการสร้าง กระบวนการมีส่วนร่วมการยกโบสถ์ โดยอาศัยกรอบแนวคิดมรรคมีองค์ 8 เป็นฐาน ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 ผู้วิจัยทำการศึกษาสภาพปัญหา และบริบทแนวทางการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม การยกโบสถ์เพื่อเสริมสร้างชุมชนสันติสุขโดยใช้พลังบวรเป็นฐานตามแนวพุทธสันติวิธี สำหรับผู้มีส่วนได้ส่วน เสีย พร้อมทั้งศึกษาเอกสารตามทฤษฎีการสร้างกระบวนการ รวมทั้งหนังสือและคู่มือต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น พระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 (และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2561)และความรู้ที่เกี่ยวข้อง อื่น ๆ (R1D1) ดังนี้

1. หนังสือ เอกสาร ตำรา เอกสารทางวิชาการ ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมการยกโบสถ์เพื่อเสริมสร้างชุมชนสันติสุขโดยใช้พลังบวรเป็นฐานตามแนวพุทธสันติวิธี (R1) กล่าวคือ ความรู้เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับข้อกฎหมาย ระเบียบ การดูแลจัดการศาสนสมบัติ แนวคิดการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมการยกโบสถ์ บริบทสภาพปัญหาในพื้นที่ ค้นหาความต้องการจำเป็นเพื่อการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม

2. แหล่งสืบค้นข้อมูล ได้แก่ เอกสารจากสถาบันการศึกษาของมหาวิทยาลัยต่างๆ ทั้งของรัฐและเอกชน เอกสารข้อมูลจากหน่วยงาน องค์กร เป็นต้น

3. เก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ ผู้วิจัยได้ศึกษาเนื้อหาจากเอกสารและงานวิจัยอย่างละเอียดด้วยการบันทึกข้อมูลด้วยการบันทึกภาพ การบันทึกเสียง การถอดเทป สรุปลงสมุดข่อย เป็นต้น แล้วนำข้อมูลสำคัญเหล่านั้นไปสรุปจัดหมวดหมู่ประเภท

4. วิเคราะห์และสรุปข้อมูล ได้แก่ นำเนื้อหาสาระข้อมูลที่ได้ มาวิเคราะห์เปรียบเทียบ จัดหมวดหมู่เรียบเรียง สรุปนัยสำคัญๆ

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาหลักมรรคมี 8 ในพระพุทธานุสาเถรวาทเพื่อการสร้างความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง(R1) มีขั้นตอน คือ การศึกษาหลักมรรคมีองค์ 8 ในพระพุทธานุสาเถรวาท พร้อมกับพุทธธรรมที่ส่งเสริมการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม จากพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยและภาษาบาลี และเอกสาร ตำราด้านหลักพุทธธรรมทางพระพุทธานุสาเถรวาทของผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องกับหลักมรรคมีองค์ 8

ขั้นตอนที่ 3 ผู้วิจัยสร้างเครื่องมือสัมภาษณ์ และหาค่า IOC จากผู้ทรงคุณวุฒิ ตามกรอบแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมการยกโบสถ์เพื่อเสริมสร้างชุมชนสันติสุขโดยใช้พลังบวรเป็นฐานตามแนวพุทธสันติวิธี โดยการศึกษาจากเอกสาร ตำรา งานวิจัย และเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยการได้มาวิธีการสร้างเครื่องมือ (R1) สร้างแบบสัมภาษณ์ตามกรอบแนวคิดที่สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมการยกโบสถ์เพื่อเสริมสร้างชุมชนสันติสุขโดยใช้พลังบวรเป็นฐานตามแนวพุทธสันติวิธี

ขั้นตอนที่ 4 เก็บข้อมูลและการสร้างกระบวนการ ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ออกแบบการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมการยกโบสถ์เพื่อเสริมสร้างชุมชนสันติสุขโดยใช้พลังบวรเป็นฐานตามแนวพุทธสันติวิธี

4.1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก มีผู้เชี่ยวชาญ ใช้วิธีการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ที่เกี่ยวข้อง แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) โดยเริ่มจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการจัดการสาธารณูปการ จำนวน 6 คน กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญผู้ปฏิบัติงานทางด้านวิศวกรรม จำนวน 6 ท่าน กลุ่มผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านพระพุทธานุสาเถรวาท จำนวน 6 ท่าน

4.2 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) นำวิธีการขั้นตอนดังกล่าวที่ได้จากการสัมภาษณ์ ไปจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus group) โดยผู้ทรงคุณวุฒิ 6 ท่าน เพื่อปรับปรุงการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม(D1)

ขั้นตอนที่ 5 การวิเคราะห์ข้อมูล (R2, D2) ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การฝึกอบรม และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยมีขั้นตอน การสัมภาษณ์ การจดบันทึกมาจำแนกเป็นประเด็นและเรียบเรียง การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท (Context) สภาพพื้นที่และสถานที่ วิเคราะห์ข้อมูลจากลำดับขั้นตอน เนื้อหาสาระ รูปแบบ แนวทางการฝึกอบรม การสังเกต การสัมภาษณ์ผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการ ทั้งก่อนและหลังการมีส่วนร่วมและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องในกระบวนการมีส่วนร่วมการยกโบสถ์เพื่อเสริมสร้างชุมชนสันติสุขโดยใช้พลังบวรเป็นฐานตามแนวพุทธสันติวิธี

ขั้นตอนที่ 6 นำเสนอกระบวนการมีส่วนร่วมการยกโบสถ์เพื่อเสริมสร้างชุมชนสันติสุขโดยใช้พลังบวรเป็นฐานตามแนวพุทธสันติวิธีเป็นแนวทางสำหรับผู้สนใจศึกษา และนำไปใช้ประโยชน์แก่สังคม (R3D3)

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า นับตั้งแต่เจ้าอาวาสองค์ก่อนอาพาธเพราะดูเหมือนว่าวัดได้รับการดูแลที่ไม่ทั่วถึงเหมือนกับถูกปล่อยประละเลยไม่ว่าจะเป็นอาคารสถานที่การจัดการดูแลที่จอดรถรวมไปถึงอาคารอุโบสถที่ยังไม่ได้เนื่องจากความชำรุดทรุดโทรมทำให้มีน้ำรั่วลงมาจากหลังคา มาตรา 37 เจ้าอาวาสมีหน้าที่ บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี งบประมาณปัญหาในเบื้องต้นก็จะเป็นเรื่องความพร้อมในเรื่องของงบประมาณเพราะค่าใช้จ่ายงบประมาณในการบูรณะปฏิสังขรณ์ต้องใช้งบประมาณจำนวนมาก งบประมาณเป็นหัวใจหลักของการทะนุบำรุงพระศาสนา ซึ่งตอนนี้พระภิกษุไม่ได้สามารถทำกิจของสงฆ์ได้

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า การนำทฤษฎีต่างมาประกอบกันในฐานะองค์ความรู้ต่างๆ เพื่อนำไปสังเคราะห์และบูรณาการให้เข้ากับบริบทและสถานการณ์ในพื้นที่และชุมชนนั้นๆ โดยในงานวิจัยนี้ได้เจาะจงเรื่องการมีส่วนร่วมหมายถึงกลุ่มของผู้กระทำที่มีการเชื่อมโยง โดยกลุ่มของสัมพันธ์ผู้กระทำหรือแกนเชื่อมโยงสามารถเป็นได้ทั้งบุคคล ทีมงาน องค์กร การที่กลุ่มบุคคลมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน เกิดความมุ่งมั่นในการสร้างความสำเร็จให้กับองค์กร เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและผูกพันกับองค์กร เพื่อนำไปสู่เป้าหมายขององค์กร และสามารถบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ภายใต้ แนวคิด Stakeholders: ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต้องครอบคลุม ให้มีประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง (Inclusive) ผู้ที่ได้รับผลกระทบหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย ไม่ว่าโดยตรงหรือโดยอ้อมถือว่าเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ทั้งผู้ที่ได้รับประโยชน์และเสียประโยชน์ควรมีโอกาสเข้าสู่กระบวนการมีส่วนร่วม แต่กลุ่มที่ได้รับผลกระทบโดยตรงอาจถือว่าเพราะเป้าหมายคือผู้รับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้นๆ มั่นใจว่ากลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่สำคัญทุกกลุ่มได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมและแต่ละกลุ่มอาจมีรูปแบบและเทคนิคการมีส่วนร่วมที่แตกต่างกัน เพื่อเอื้ออำนวยให้กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมได้ เช่น กำหนดเวลารับฟังความคิดเห็นที่ชาวบ้านมาร่วมได้หรือการใช้ภาษาท้องถิ่นรวมทั้งการ อำนวยความสะดวกให้ชาวบ้านในการเดินทางมาร่วม แนวคิด Sincerity: ความจริงใจเป็นฐานของความไว้วางใจ สิ่งนี้เป็นพื้นฐานของความน่าเชื่อถือและความไว้วางใจ ซึ่งกันและกัน ความไว้วางใจและความ

น่าเชื่อถือในการจัดกระบวนการมีส่วนร่วมและประชาชนถือว่าเป็นมิติที่มีความสำคัญ ในการบริหารการมีส่วนร่วมให้ประสบผลสำเร็จ ต้องจัดการกระบวนการการมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง เปิดเผย สื่อสัตย์ ปราศจากอคติ ให้เกียรติซึ่งกันและกันมีการสื่อสารสองทางอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะการให้ข้อมูลที่ถูกต้องและพอเพียงตอบสนองต่อความสงสัยของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย รวมทั้งแจ้งความก้าวหน้าหรือการเปลี่ยนแปลงของ โครงการอย่างต่อเนื่องอธิบายกระบวนการต่างๆ อย่างชัดเจนลดข้อสงสัยต่างๆ การเข้าไปเกี่ยวข้อง (Involvement) ทางความคิด, ทางจิตใจ, ทางอารมณ์ และทางกาย

มรรค มืองค์ 8 อธิปัญญา 1. สัมมาทิฐิ (เห็นชอบ) 2. สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ) ความเห็นถูก ความเข้าใจปัญหาและความต้องการจำเป็นว่าเหตุใดจึงต้องมีการทะนุบำรุงสาธารณะสมบัติ ศึกษาพิจารณาประโยชน์จากการทะนุบำรุงและโทษหากปล่อยปะละเลย ซึ่งจะต้องกลับไปค้นคว้าศึกษาในพระคัมภีร์ว่าด้วยสังฆกรรมที่เกี่ยวกับโบสถ์ และศึกษาข้อกฎระเบียบต่างๆที่เกี่ยวข้อง อธิศีล 3. สัมมาวาจา (เจรจาชอบ) 4. สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ) 5. สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ) ซึ่งสืบเนื่องมาจากการทำอธิปัญญาให้แจ้งให้เกิดขึ้นแล้วก็นำไปสู่การกระทำทางกายวาจาใจมีมั่นคงต่อความเห็นถูกตามพระคำภีร์ที่จะยึดมั่นในการดำรงไว้ซึ่งสังฆกรรมและการศึกษาพระธรรม มั่นเป็นกิจของสมณะ และการประพฤติปฏิบัติของผู้มีส่วนร่วมเพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้ง ไม่เบียดเบียนให้เป็นไปตามทำนองคำคลอง อธิจิต 6. สัมมาวายามะ (เพียรชอบ) 7. สัมมาสติ (ระลึกชอบ) 8. สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ) (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2561) ส่งเสริมด้วยกำลังแห่งความเพียรด้วย เพียรป้องกันปัญหาที่ยังไม่เกิด เพียรแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรทำกิจอันควรให้เจริญ และเพียรรักษากิจที่เจริญนั้นให้คงอยู่ ทั้งหมดเป็นกระบวนการของมรรคมืองค์ 8 เพื่อกระบวนการมีส่วนร่วมการยกโบสถ์เพื่อเสริมสร้างชุมชนสันติสุขโดยใช้พลังบวรเป็นฐานตามแนวพุทธสันติวิธี มีความตั้งใจจดจ่อในการขนขวายกิจที่ชอบ ที่มาจากอาทิปัญญานำไปสู่การกระทำอธิศีลบนความตั้งใจ แห่งอธิจิตซึ่งหมายถึงความตั้งมั่น แน่วแน่ ไม่ลังเล มีใจจดจ่อต่อเป้าหมายภายใต้วัตถุประสงค์ที่ถูกที่ควรในการทะนุบำรุงศาสนาสมบัติ

พละ 5 (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2561) เป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญ ได้แก่ ศรัทธา ศรัทธาน่าเชื่อมั่นในตัวเองว่าสามารถทำสำเร็จทำได้เมื่อจิตใจและความคิดพร้อมด้วยความเชื่อ ก็จะเหลือเชื่อมั่นที่ศรัทธาเป็นตัวนำเพื่อดำเนินการไปสู่เป้าหมายในการยกโบสถ์ด้วยแรงศรัทธาเริ่มต้นต่อมาด้วยความเพียรพยายามก็คือวิริยะ แล้วก็ใช้สติสมาธิปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้สึยทัศนในการขับเคลื่อนไปสู่เป้าหมายให้สำเร็จ โดยจะใช้หลัก สปปายะ 4 ที่คำนึงถึงหลักที่เอื้อต่อการทำให้เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมอันเป็นที่สบาย จะเห็นได้ว่า พุทธบริษัทต่างพยายามแสวงหาสถานที่ที่เอื้อประโยชน์แก่ความเจริญในธรรมให้มากที่สุดเท่าที่สามารถจะทำได้ ด้วยการร่วมสร้างอาวาสถวา ย หรือร่วมบุญต่างๆเพื่อนำไปดำเนินการให้เป็นที่พักผ่อน

สังคหวัตถุ 4 พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2550) โดย 1. ทาน หมายถึงการให้ ซึ่งในกระบวนการมีส่วนร่วมการยกโบสถ์เพื่อเสริมสร้างชุมชนสันติสุขโดยใช้พลังบวรเป็นฐานตามแนวพุทธสันติวิธี ต้องอาศัยการให้เป็นพื้นฐานในการปฏิบัติงานในทุกๆระดับไม่ว่าจะในระดับของผู้นำผู้ปฏิบัติหรือผู้สนับสนุน นอกจากนี้การให้ยังให้อย่างอื่นที่ตัวผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการนี้สามารถจะให้ได้ 2. ปิยวาจา หมายถึง การ

เจรจาถ้อยคำซึ่งเป็นที่ยึดเป็นที่ยึดใจแก่กันและกัน ในการที่จะปฏิบัติงานจากการใช้คำพูดอันอ่อนหวานนั้นไม่ว่าจะเป็นการพูดในฐานะของผู้นำหรือของผู้ปฏิบัติหรือของผู้สนับสนุนการทำงานทุกระดับทุกฐานะต้องใช้วาจาเป็นเครื่องมือในการส่งต่อและสื่อสาร สามารถพูดให้เกิดความสบายใจทั้งต่อผู้พูดและผู้ฟังยังประโยชน์ให้เกิดความปิติยินดีที่จะมีส่วนร่วมการยกโบสถ์เพื่อเสริมสร้างชุมชนสันติสุขโดยใช้พลังบวรเป็นฐานตามแนวพุทธสันติวิธี 3. อัตถจริยา หมายถึง การประพฤติประโยชน์ต่อกันและกัน เป็นการคำนึงถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นต่อกันและกันโดยเฉพาะ การประพฤติปฏิบัตินั้นต้องส่งผลในทางบวกไม่ให้เกิดความขัดแย้ง เกิดประโยชน์เกิดการพัฒนา เกิดการต่อยอดจนนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายของการมีส่วนร่วมในกระบวนการมีส่วนร่วมการยกโบสถ์เพื่อเสริมสร้างชุมชนสันติสุขโดยใช้พลังบวรเป็นฐานตามแนวพุทธสันติวิธี 4. สมานัตตตา หมายถึง ความเป็นผู้วางตนสม่ำเสมอ หรือเสมอต้นเสมอปลาย ผู้ที่มีส่วนร่วมในกระบวนการนี้ได้แสดงตนวางตนให้มีความสม่ำเสมอเป็นเหมือนหลักเป็นเหมือนสรณะให้กับผู้อื่นที่เห็นได้ทำเป็นตัวอย่างและจะทำให้การมีส่วนร่วมในกระบวนการนี้ประสบความสำเร็จวางตนให้มีความสม่ำเสมอในการทำงานตั้งแต่จุดเริ่มต้นของกระบวนการไปจนถึงระหว่างทางระหว่างการทำงานและไปจนถึงสุดท้ายของกระบวนการ

อปปริหานิยธรรม 7 ถือเป็นข้อปฏิบัติที่ทำให้ผู้ร่วมกิจกรรมในการมีส่วนร่วมนั้น ได้มีความรู้สึกการเป็นเจ้าของร่วม การเป็นเจ้าของในความคิดในทุกๆขั้นตอนที่มีการประชุม การหมั่นประชุมกันเนื่องด้วยพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ การประชุมกันบ่อยๆ นั้นเป็นสิ่งที่สำคัญและได้เกิดขึ้นแล้วกระบวนการมีส่วนร่วมการยกโบสถ์เพื่อเสริมสร้างชุมชนสันติสุขโดยใช้พลังบวรเป็นฐานตามแนวพุทธสันติวิธี (พระมหาธัมมวชิโร ฐมณีโร (ถั่วป่า), 2564)

วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการวิจัยพบว่ากระบวนการมีส่วนร่วมการยกโบสถ์เพื่อเสริมสร้างชุมชนสันติสุขโดยใช้พลังบวรเป็นฐานตามแนวพุทธสันติวิธี ผลการวิจัยเกิดจากการบูรณาการแนวคิดทฤษฎีตามศาสตร์สมัยใหม่กับหลักพุทธสันติวิธี ออกมาเป็นกระบวนการซึ่งผ่านการคัดกรองจากผู้ทรงคุณวุฒิโดยการวิพากษ์กระบวนการ ออกมา โดยทั้งหมดมีกระบวนการเริ่มตั้งแต่ 1)การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Participation in Decision making) การกำหนดความต้องการจำเป็นมาจากการศึกษาโดยเริ่มที่ผู้นำได้นำไปสู่การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาที่เกิดขึ้นศึกษาข้อมูล จนตระหนักในปัญหาที่เกิดขึ้นว่าควรได้รับการดำเนินการแก้ไขอย่างใดอย่างหนึ่ง ว่าสภาพโบสถ์ที่ปรากฏปัญหาดังแต่หลัง ลงมาสู่ผนังของอาคาร จนส่งผลกระทบต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการบริโภคใช้สอยตัวอาคารอุโบสถ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือผลกระทบของพระภิกษุของวัดใหม่ (ยายแป้น) ไม่สามารถทำสังฆกรรม อันเป็นกิจของสงฆ์ได้ตามสมควรและไม่สามารถปฏิบัติกิจอื่นอันควรได้ 2) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Participation in Implementation) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติในขั้นตอนนี้ ยังถือว่าเป็นขั้นตอนที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียผู้มีส่วนร่วมทุกกลุ่มก็ยังคงร่วมมือกันในขั้นตอนนี้ แม้ว่าการปฏิบัติงานในขั้นตอนนี้จะเน้นไปที่กลุ่มคนในฐานะของผู้ปฏิบัติ กล่าวคือผู้เชี่ยวชาญทางด้านวิศวกรรมซึ่งถือเป็นกลุ่มผู้มีส่วนร่วมโดยตรงในฐานะผู้ปฏิบัติในการดำเนินงานการก่อสร้างและการปรับปรุงอาคารและดำเนินการแก้ไขปัญหามาจากปัญหาทั้งหมดที่ได้มีการสืบค้นและสรุปปัญหาไว้ในกระบวนการมีส่วนร่วมในขั้นของการตัดสินใจ 3) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Participation in Benefits) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์คือผลจากการกระทำในอดีตผล

จากการที่ได้ตัดสินใจได้ดำเนินการมาแล้วเป็นระยะเวลาหนึ่งเป็นผลจากการดำเนินการของผู้นำเป็นผลดำเนินการจากกลุ่มผู้ปฏิบัติงานทั้งในด้านการเงิน การธุรการ งานวิศวกรรมและอื่นๆ รวมไปถึงกลุ่มสำคัญก็คือ กลุ่มผู้มีส่วนร่วมในฐานะของผู้สนับสนุนไม่ว่าจะเป็นการบอกกล่าว บอกบุญการ สนับสนุนช่วยเหลือส่งเสริมในงานต่างๆทั้งทางกาย เช่น การจัดงาน จัดกิจกรรม ออกร้านโรงทาน บริจาคน้ำ อุปกรณ์ต่างๆเพื่อนำไปประดับตกแต่งภาพลักษณ์งานให้ดูสวยงาม เป็นต้น ทางวาจา เช่น การใช้ปิยะวาจาในการประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างเครือข่ายสร้างกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในส่วนของกลุ่มประชาชนให้ได้มีส่วนร่วมในกระบวนการนี้ ทางใจ คือ ความอึดแอ็บ ปิติ ยินดี มีความสุขที่ได้เห็นผลสำเร็จจากการมีส่วนร่วมในแต่ละวันเวลา แต่ละขั้นตอน ตามบทบาทและศักยภาพของแต่ละกลุ่มแต่ละสถานะ 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Participation in Evaluation) เป็นการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนในการประเมินโครงการทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ รูปแบบการมีส่วนร่วมประเมินอย่างเป็นทางการการมีส่วนร่วมในการประเมิน ผลนั้นถือว่าเป็นเรื่องสำคัญจะต้องสังเกต คือ ความเห็น (Views) ความชอบ (Preferences) และความคาดหวัง (Expectation) ขึ้นตอนทั้ง 4 บูรณาการกับสถานะของผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการดังต่อไปนี้ 1) สถานะผู้นำ สถานะของผู้นำ เป็นผู้ที่มีความสำคัญรับภาระในด้านของการคิด การตระหนัก การคำนวณ การวางแผนและประเมินบริบททั้งหมดทั้งก่อนลงมือระหว่างลงมือ จนกระทั่งเสร็จสิ้นกระบวนการ ซึ่งจำเป็นจะต้องอาศัยหลักธรรมโดยเริ่มความเห็นชอบ ความคิดชอบ ความเข้าใจถูกอันเป็นกุญแจดอกแรกก่อนที่จะกระทำการใดๆ ทั้งที่ตัวเองเป็นผู้ทำและนำให้ผู้อื่นกระทำตาม 2) สถานะผู้ปฏิบัติ เป็นสถานะที่รับนโยบายแนวคิดและเป้าหมายมาจากผู้นำโดยตรง ซึ่งผู้ปฏิบัติเน้นการทำงานมากกว่าการคิดวางแผนวางนโยบาย 3) สถานะผู้สนับสนุน ในกระบวนการมีส่วนร่วมซึ่งประกอบไปด้วยบุคลากรในกลุ่มต่างๆ บุคลากรเหล่านั้นมีสถานะหนึ่งที่มีความสำคัญไม่แพ้กับกลุ่มสถานะอื่น ก็คือสถานะผู้สนับสนุนซึ่งสถานะของบุคลากรกลุ่มนี้จะสนับสนุนงานต่างๆจากผู้นำที่ได้ให้นโยบายวางเป้าหมายไว้

ภาพที่ 1 โมเดลผลการวิจัย BRIDGE

เป็น BRIDGE Model โดยองค์ประกอบ B = Belief ความเชื่อในวัตถุประสงค์ที่ผู้นำได้นำเสนอ องค์ประกอบ R = Responsibilities ความรับผิดชอบถือเป็นภาระหน้าที่หลักของผู้นำในฐานะเจ้าอาวาสซึ่งจะต้องรับผิดชอบในการทะนุบำรุงดูแลศาสนสถาน องค์ประกอบ I = Inner Peace สันติภายในซึ่งหมายถึงหลักธรรมที่อยู่ภายในอันเป็นทำนองในการที่จะขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมในกระบวนการนี้หลักธรรมนั้นคือ มรรค 8 ประกอบด้วยอริยแปดคือ ความรู้ถูกต้อง อริยสัจคือการปฏิบัติถูกและอริยจิตคือการตั้งมั่นมีความแน่วแน่จดจ่ออยู่กับการกิจและเป้าหมายเดียวกันซึ่งเป้าหมายเดียวกันนี้ D = Deliver การกระจายออกคือการกระจายออกซึ่งหน้าที่ความรับผิดชอบไปตามกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในแต่ละกลุ่มในฐานะต่างๆ องค์ประกอบ G = Giving ธรรมในข้อสังคหวัตถุ ที่เริ่มต้นด้วยการให้อันหมายถึงการให้ทาน องค์ประกอบ E = Engaged การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่มเป็นการเชื่อมคนแต่ละกลุ่มเข้าด้วยกัน เชื่อมความรู้จากผู้ที่ไม่มีข้อมูลความรู้เกี่ยวกับโบสถ์ให้มีความรู้ เชื่อมศรัทธาให้ปรากฏและคงอยู่ในพุทธศาสนิกชน เชื่อมคนเข้ามาทำงานร่วมกัน โดยมีบุคคล 3 สถานะเป็นตัวเชื่อมคือ ผู้นำ ผู้ปฏิบัติงานและผู้สนับสนุน เป็นผู้เชื่อม ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้ง 7 กลุ่มเข้ามารวมมือกัน ภายใต้หลักธรรมมรรค 8 เป็นแกนกลาง ประโยชน์เสนาะซึ่งที่ทำหน้าที่รับน้ำหนักรุกอบอาคารอุโบสถโดยมีคานเป็นตัวเชื่อมที่ทำหน้าที่ถ่ายน้ำหนักด้านบนลงสู่ด้านล่าง ถ่ายน้ำหนักของอาคารอุโบสถผ่านคาน ลงสู่เสนาะซึ่งและโดยลักษณะของการมีส่วนร่วมนี้ยังรวมไปถึงการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องและรับพลังของกระบวนการตั้งแต่ต้นจนจบที่มีกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีส่วนร่วมอย่างเปิดเผยก็ดียังไม่เปิดเผยก็ดีซึ่งล้วนแล้วแต่คือหัวใจของการมีส่วนร่วมที่มุ่งไปสู่เป้าหมายในฐานะของผู้ปฏิบัติและผู้สนับสนุนให้กิจกรรมหรือภารกิจสามารถบรรลุเป้าหมายตามที่ผู้นำได้วางไว้

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลจากการศึกษาข้อมูลทั่วไป ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลทางเอกสารสังเกตและสัมภาษณ์เชิงลึกจึงได้มาซึ่งผลการศึกษาพบว่าโบสถ์ไม่อยู่ในสภาพที่สามารถใช้ในการประกอบสังฆกรรมและประกอบศาสนกิจมีความชำรุดทรุดโทรมเสี่ยงต่ออันตรายในการเข้าไปใช้โบสถ์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับงานด้านสาธารณูปการของ พระอภินิหาร สิริปัญญา (อาจวิชัย) (2554) ได้วิจัยเรื่อง การบริหารจัดการด้านสาธารณูปการของพระสังฆาธิการ ในอำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี ผลวิจัยพบว่าปัญหาที่เกิดขึ้นคือ การขาดการดูแลเอาใจใส่ด้านก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะวัด จึงจำเป็นต้องมีการตั้งคณะกรรมการควบคุมดูแล ให้มีผู้รับผิดชอบที่เป็นรูปธรรม งบประมาณก่อสร้างไม่เพียงพอ จึงต้องมีการจัดหางบประมาณก่อนที่จะสร้าง ในส่วนการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด สอดคล้องกับแนวคิดของ กฤติน จันทร์สนธิมา (2561) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศาสนสมบัติโดยใช้แนวทางพระราชรัฏฐ” พบว่าปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารศาสนสมบัติ ประกอบด้วย 1) ต้องปฏิบัติตามกฎหมาย 2) ปัจจัยพื้นฐานในการบริหารมี 4 ประการ คือ คน (Man) เงิน (Money) วัสดุอุปกรณ์ (Material) การจัดการ (Management)

2. ผลจากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีสันติสุขใหม่ คือ กระบวนการมีส่วนร่วมการยกโบสถ์เพื่อเสริมสร้างชุมชนสันติสุขโดยใช้พลังบรรพชนเป็นฐานตามแนวพุทธสันติวิธีนั้นมีความคิดและขั้นตอนต่างๆ ประกอบด้วย การมี

ส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Participation in Decision making) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Participation in Implementation) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Participation in Benefits) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Participation in Evaluation) จากผลดังกล่าวเนื่องจากผู้วิจัยได้ศึกษาจากตำรา เอกสาร สัมภาษณ์ เก็บข้อมูล วิพากษ์องค์ความรู้และสังเคราะห์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของเจมส์ คีตส์ ปิ่นทอง (2525) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “เอกสารวิชาการประกอบการสัมมนาพัฒนานักบริหารเรื่องการบริหารงาน พัฒนาชนบท: เรื่องที่ 12 การระดมประชาชนเพื่อการพัฒนาชนบท” พบว่าขั้นตอนการมีส่วนร่วมไว้ 4 ขั้นตอนดังนี้ 1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา 2) การมีส่วนร่วมในการวางแผนการดำเนินกิจกรรมการวางแผนดำเนินกิจกรรม 3) การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการหรือปฏิบัติงาน 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล เป็นขั้นตอนการติดตามงานและการประเมินผล ยังรวมถึงหลักสำคัญที่ต้องคำนึง ซึ่งสอดคล้องกับหลักในการบริหารจัดการกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนของลัคนา คำเจริญ และบัณฑิต เอื้ออาภรณ์ (2555) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “กระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนากำลังผลิตไฟฟ้าของประเทศไทย” พบว่ามีหลักในการมีส่วนร่วมคือ หลัก 4 S ในการบริหารจัดการกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน Starting Early: เริ่มต้นเร็วก่อนการตัดสินใจเพราะหาตัดสินใจช้าไปอาจส่งผลเสียเป็นวงกว้าง Stakeholders: ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต้องครอบคลุม Sincerity: ความจริงใจเป็นฐานของความไว้วางใจในการทำงานร่วมกัน Suitability: ยืดหยุ่นและเหมาะสมกับสถานการณ์ที่มีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องการบริบทนั้นๆ ยิ่งไปกว่านั้นการนำหลักพุทธสันติวิธีที่เอื้อต่อกระบวนการมีส่วนร่วมการยกโบสถ์เพื่อเสริมสร้างชุมชนสันติสุขโดยใช้พลังบวรเป็นฐานตามแนวพุทธสันติวิธี ที่ได้นำหลักมรรคมีองค์ 8 มาบูรณาการจนได้กระบวนการซึ่งสอดคล้องกับหลักมรรคมีองค์ 8 พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2561) พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์ ดังนี้ อธิปัญญา ประกอบด้วย สัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ อธิศีลคือประพฤติกุศลกรรมกรกระทำชอบทางกาย ทางวาจา ทางใจ ได้อย่างถูกต้อง ประกอบด้วย สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ และความตั้งมั่นชอบด้วย ตั้งใจเด็ดเดี่ยวไม่ย่อท้อ คือ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ เกิดขึ้นครบองค์ สอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับหลักธรรมเกี่ยวกับมรรคมีองค์ 8 ของ แสงจันทร์งาม ได้อธิบายว่ามรรคเริ่มจากการเห็นชอบหรือสัมมาทิฐิ ต่อมาจึงเกิดความดำริคือสัมมาสังกัปปะ การมีศีลมีธรรมซึ่งเป็นสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2561)

3. การมีส่วนร่วมในกระบวนการมีส่วนร่วมการยกโบสถ์เพื่อเสริมสร้างชุมชนสันติสุขโดยใช้พลังบวรเป็นฐานตามแนวพุทธสันติวิธี คือการปฏิบัติตามขั้นตอน 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 2) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ 3) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล ขั้นตอนทั้ง 4 บูรณาการกับสถานะของผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการดังต่อไปนี้ 1) สถานะผู้นำ 2) สถานะผู้ปฏิบัติ 3) สถานะผู้สนับสนุน ซึ่งกระบวนการดังกล่าวทำให้เกิดสังคมสันติสุข ทางด้านกายภาพคือการที่เชื่อมสัมพันธ์ระหว่างพุทธบริษัท 4 กับโบสถ์เข้าด้วยกัน ทางด้านชุมชนคือการรับรู้ รับผิดชอบร่วมกัน ร่วมกันคิดสร้างสรรค์ แก้ปัญหาและบริหารจัดการงานในขั้นตอนต่างๆ ทางด้านจิตภาพคือใจมีส่วนร่วม เป็นการส่งเสริมให้ใจมีสัมพันธภาพต่อกัน และ

ทางด้านปัญญาภาพ ทำให้ชุมชนพุทธยกสติปัญญาเรียนรู้ธรรมต่างๆที่แฝงอยู่ในกระบวนการนี้ เช่น การเห็นกฎไตรลักษณ์ ชุมชนชาวพุทธได้ร่วมสละการตระหนี่ บริจาคกำลังทรัพย์จากพลังของชุมชน

องค์ความรู้ใหม่

การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมต้องเกิดจากการมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในเป้าหมายของการมีส่วนร่วม เพื่อการตั้งมั่นถูกต้องและทำอย่างถูกต้อง จำเป็นต้องอาศัยกลุ่มบุคคลหลายฝ่ายทั้งในแนวราบ กล่าวคือความหลากหลายของกลุ่มผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการมีให้ครอบคลุมกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมากที่สุด เช่น ฝ่ายชุมชน ฝ่ายวัด ฝ่ายคณะปกครองสงฆ์ ฝ่ายราชการ ฝ่ายช่างปฏิบัติการ ฝ่ายผู้สนับสนุนและฝ่ายประชาชน กลุ่มบุคคลในแนวตั้ง กล่าวคือ สมาชิกที่อยู่ในแต่ละฝ่ายตั้งแต่ระดับสูงสุดเช่นผู้ที่อยู่ในตำแหน่งผู้นำในองค์กร ผู้ช่วย คณะกรรมการ ตามลำดับ จนถึงต่ำสุดในองค์กรหรือหน่วยงาน การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมต้องสร้างอย่างเป็นขั้นตอนโดยเริ่มจากนามธรรมไปสู่รูปธรรมกล่าวคือ นามธรรมนั้นเริ่มจากความคิดของคนหนึ่งคน หรือกลุ่มคนจำนวนน้อย ๆ อย่างไม่เป็นทางการ พัฒนาจากนามธรรมไปสู่รูปธรรมที่ชัดเจนเป็นทางการมากขึ้น เช่น การจัดประชุม เชิญผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมาประชุมในประเด็นที่ต้องการปรับปรุง แก้ไข ป้องกัน หรือพัฒนา ซึ่งอาศัยการมีส่วนร่วมเชิงระบบของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้ครอบคลุมทั้งในแนวราบและแนวตั้ง แล้วนำไปสู่การวางแผนในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในด้านทรัพยากร เป้าหมาย กลุ่มเป้าหมาย การสื่อสาร ประชาสัมพันธ์ บุคลากร กิจกรรมที่พึงทำ ผู้สนับสนุนภายนอก และอื่น ๆ อาศัยวิธีการของหลักปฏิบัติทางด้านการจัดการบุคลากรที่จำเป็นต้องกำหนดบทบาทหน้าที่อันหมายถึงสถานะสำคัญประกอบด้วย ผู้นำ ที่เป็นบุคคลสำคัญในการกำกับกระบวนการ ผู้ปฏิบัติ ที่สนองงานต่าง ๆ ในกระบวนการตามที่ได้เห็นชอบ และผู้สนับสนุน ที่เป็นผู้สนองการช่วยเหลือเพื่อส่งเสริมงานในกระบวนการให้สำเร็จ โดยทั้งหมดเพื่อเป้าหมายคือความสำเร็จของการมีส่วนร่วมอันนำไปเกิดคุณค่าและประโยชน์ในมิติภายในและภายนอก กล่าวคือ มิติภายในคือผู้มีส่วนได้ผู้ส่วนเสียในกระบวนการการได้มีการมีส่วนร่วมภายในกระบวนการ และภายนอก กล่าวคือ ผลสำเร็จที่ได้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการให้เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมในกระบวนการภายใต้วัตถุประสงค์เพื่อการปรับปรุง แก้ไข ป้องกันและพัฒนา อันเป็นประโยชน์ที่เกิดภายนอกและส่วนรวม

เชิงกระบวนการ	ขั้นตอน	วิธีการ	คุณค่าประโยชน์
แนวราบ	นามธรรม	สถานะ	ภายใน
แนวตั้ง	รูปธรรม	บทบาท	ภายนอก

สรุป

การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในงานวิจัยนี้ เริ่มจากการศึกษาสภาพปัญหาความต้องการจำเป็นแนวคิด ทฤษฎี ศาสตร์สมัยใหม่บูรณาการหลักพุทธธรรม จึงได้กระบวนการมีส่วนร่วมนี้ ซึ่งเป็นประโยชน์คุณูปการต่อการธำรงไว้ซึ่งพระรัตนตรัยให้คงอยู่เจริญรุ่งเรือง โมเดลที่ได้จากกระบวนการมีส่วนร่วมในงานวิจัยนี้จึงเป็นทางลัดสู่ความสำเร็จในงานการบำรุงบูรณะศาสนสมบัติ เพราะองค์ความรู้นี้มาจากการการพัฒนา

ความรู้ในอดีตของผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งผ่านการพัฒนาซ้ำแล้วซ้ำอีก โดยพัฒนาป้องกันปัญหาและอุปสรรคอย่างละเอียดและรอบคอบ เมื่อนำมาใช้ในงานวิจัยนี้จึงบรรลุเป้าประสงค์ได้อย่างง่ายและรวดเร็วเกินความคาดหมาย แทบจะไม่มีอุปสรรคใดๆ จึงเป็นต้นแบบที่สมบูรณ์ในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมทั้งในการบำรุงบูรณะศาสนสมบัติและงานด้านอื่นได้เป็นอย่างดี

ข้อเสนอแนะ

กระบวนการมีส่วนร่วมการยกโบสถ์เพื่อเสริมสร้างชุมชนสันติสุขโดยใช้พลังบวรเป็นฐานตามแนวพุทธสันติวิธี ผลการวิจัยที่ได้ย่อมเป็นประโยชน์เป็นแนวทางให้หน่วยงานอื่นสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางกล่าวคือ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

การรู้สำนึกหน้าที่ความรับผิดชอบเป็นอีกปัจจัยที่สามารถเชื่อมกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้มีส่วนร่วมและเป็นการส่งเสริมทั้งทางกายภาพคือการบรรลุเป้าหมายใด ๆ ในเชิงรูปธรรม ทางจิตภาพคือเชื่อมความรู้สึกให้มีความรู้สึกร่วมให้เกิด ทางพฤติกรรมคือเชื่อมกลุ่มคนให้มาร่วมกิจกรรมและทางปัญญาภาพคือเชื่อมความรู้ใด ๆ ให้เกิดขึ้น หน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่มีหน้าที่ในการดูแลส่งเสริมทางด้านศาสนสมบัติหรือด้านอื่น ๆ จำเป็นต้องให้ความสำคัญในการสร้างการรับรู้ให้ประชาชนตระหนักรู้สำนึกหน้าที่ความรับผิดชอบในเรื่อง ๆ นั้น เพื่อการจรรโลงสังคมให้น่าอยู่และเป็นสมบัติทางสังคมให้แก่คนรุ่นต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาวิจัย ด้านการสื่อสารเชิงรุกเพื่อค้นหาพื้นที่หรือกลุ่มเป้าหมายที่มีความต้องการจำเป็นในการบูรณะศาสนสมบัติ เพื่อการนำงานวิจัยนี้ไปต่อยอดขยายองค์ความรู้ให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้เป็นแนวทางในการสร้างกระบวนการที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด

2.2 ควรมีการศึกษาวิจัย เรื่องสร้างเครื่องมือในการประเมินสภาพทางกายภาพของศาสนสมบัติอย่างเป็นระบบ มีเกณฑ์การประเมินในการคุณภาพ ปริมาณ และระยะเวลาที่ชัดเจน เพราะภายใต้หลักของสามัญลักษณะนั้น สิ่งใด ๆ อันหมายถึงวัตถุ โดยเฉพาะสิ่งก่อสร้างอันเป็นศาสนสมบัติย่อมมีการเสื่อมไปตามกาลเวลา

2.3 ควรมีการศึกษาวิจัย การสร้างสัมพันธภาพในการมีส่วนร่วมเพื่อการสนับสนุนในกิจกรรมทางศาสนาโดยเฉพาะการบูรณะศาสนสมบัติ ระหว่างหน่วยงานทางภาครัฐและเอกชน เพราะกระบวนการมีส่วนร่วมในการบูรณะศาสนสมบัติ จำเป็นต้องอาศัยทรัพยากรหลายฝ่ายด้วยสมนึกในการร่วมดูแลศาสนสมบัติในฐานะพุทธศาสนิกชนที่สมบูรณ์

บรรณานุกรม

กฤติน จันทร์สนธิมา. (2561). การศึกษาการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศาสนสมบัติโดยใช้แนวทางพระราชรัฐ. รายงานวิจัยชุมชน: สถาบันพระปกเกล้า.

- เจมส์ แอล เครตัน. (2543). *คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการตัดสินใจของชุมชน*. แปลโดย ศ. นพ.วันชัย วัฒนศัพท์. นนทบุรี: ศูนย์สันติวิธีเพื่อการพัฒนาประชาธิปไตย.
- เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. *เอกสารวิชาการประกอบการสัมมนาพัฒนานักบริหารเรื่องการบริหารงาน พัฒนาชนบท: เรื่องที่ 12 การระดมประชาชนเพื่อการพัฒนาชนบท*. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ชำเลื่อง วุฒิจันทร์. (2525). *การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงศึกษาธิการ.
- พระครูปลัดปัญญาวรรณ และศุภธัช คัมครอง. (2565). *เปิดประตูสู่บางขุนนท์ ยินยลวัดใหม่ (ยายแป้น)*. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์.
- พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ). (2538). *คำบรรยายเรื่องวิปัสสนากรรมฐาน เล่ม 7-8-9*. กรุงเทพฯ: บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2561). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์*. กรุงเทพฯ: บริษัท สหธรรมิก.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2550). *ธรรมญูชีวิต ฉบับชาวบ้าน*. กรุงเทพฯ: สถาบันบันลือธรรม.
- พระมหาไถ่ธวัช ฐมธีโร (ถาวาปี). *แนวทางการบริหารงานบุคคลตามหลักการบริหารนิยธรรม 7 ของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยตรธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดหนองคาย*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระสามร พรหมเถโร (หยก). (2560). *ศึกษาโบสถ์กรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระอภินิษฐ์ สิริปัญญา (อาจวิชัย). (2554) *การบริหารจัดการด้านสาธารณูปการของพระสังฆาธิการ ในอำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ลัคนา คำเจริญ และบัณฑิต เอื้ออาภรณ์. (2555). กระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนากำลังผลิตไฟฟ้าของประเทศไทย. *วารสารวิจัยพลังงาน*. 4(1), 1-16.
- แสง จันทรงาม. *อริยสัจ 4 (หัวใจของพระพุทธศาสนา)*. กรุงเทพมหานคร: เจริญกิจ.
- สำนักการระบายน้ำกรุงเทพมหานคร. (2565). *แผนปฏิบัติการป้องกันและแก้ไขปัญหาน้ำท่วมกรุงเทพมหานคร ประจำปี 2544 ในส่วน รับผิดชอบของสำนักการระบายน้ำ กรุงเทพมหานคร*. สืบค้น 6 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://dds.bangkok.go.th> > Plan_DDS 2554
- ราเชนทร์ นพณัฐวงศ์ และคณะ. (2560). กระบวนการประชาสัมพันธ์“บวร”หลักในการพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืน บทความวิชาการ การประชุมวิชาการระดับชาติสหวิทยาการเอเชียอาคเนย์ 2559 ครั้งที่ 3. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*. 5(2): 39-55.

แนวทางการสร้างศาสนทายาทกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม

แผนกสามัญศึกษาจังหวัดน่าน

Guidelines for Creating the Religious Heirs of the Phrapariyatthamma School

Group Department of General Education, Nan Province

¹พระครูสถาพรธีรภิกขุ (กุกีเกียรติ คำมงคล) และ ²โสภณ บัวจันทร์

¹Phrakhrusathaphonteerakit (Kukiad Khammongkon) and ²Sopon Buachan

^{1,2}วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{1,2}Nakhon Nan Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

¹Corresponding Author's Email: khammongkon10@gmail.com

Received: August 21, 2024; **Revised:** December 11, 2024; **Accepted:** December 17, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและอุปสรรคการสร้างศาสนทายาทกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาจังหวัดน่าน และ 2) เพื่อเสนอแนวทางการสร้างศาสนทายาทกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาจังหวัดน่าน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการศึกษาเอกสารและสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 17 รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลคือแบบสัมภาษณ์เชิงลึก วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการพรรณนาเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) ด้านสภาพและปัญหาการสร้างศาสนทายาทกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาจังหวัดน่าน ผู้เรียนเป็นผู้ขาดโอกาสทางการศึกษา มีความแตกต่างทางสังคมและเศรษฐกิจ ครอบครัวยากจน และความก้าวหน้าทางด้านวิชาชีพ ขาดขวัญและกำลังใจ ไม่ได้รับสวัสดิการและการส่งเสริมที่เหมาะสม ระบบการบริหารและการพัฒนาบุคลากรยังไม่เป็นระบบ และไม่มีทิศทางในการจัดการที่ชัดเจน อีกทั้งงบประมาณไม่เพียงพอ ไม่สอดคล้อง ไม่เหมาะสมกับภาระงาน และรูปแบบการจัดการเรียนการสอน มีสื่อวัสดุ อุปกรณ์ อาคาร สถานที่ ไม่เพียงพอและไม่เอื้อต่อการจัดการศึกษา และการจัดการศึกษายังไม่มีความทันสมัยระบบฐานข้อมูลยังไม่มีประสิทธิภาพ 2) แนวทางการสร้างศาสนทายาทกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาจังหวัดน่าน ด้านวิชาการ ต้องพัฒนา 2 ระดับคือ 1) การพัฒนาการเรียนรู้อยู่ โดยเพิ่มเติมทักษะวิชาการเข้าไป และ 2) การดูแลชีวิตความเป็นอยู่ของนักเรียนให้มีความสุขตามอัตภาพ นักเรียนต้องได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี ด้านงบประมาณ ควรมีงบประมาณจากหลากหลายช่องทางทั้งจากงบประมาณอุดหนุนการศึกษา และแหล่งอื่นๆ ด้านบุคลากร ตั้งแต่ระดับบริหารลงมาจนถึงระดับปฏิบัติการควรจะต้องพัฒนาตนเอง 2 ประการสำคัญ คือ การศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น และการพัฒนาความรู้ความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่ด้วยตนเอง ด้านการบริหารจัดการ ควรมีโครงสร้างการบริหารจัดการ

ที่เป็นระบบและพัฒนาโรงเรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน และควรมีวัสดุอุปกรณ์ หลักสูตร เทคโนโลยี และสื่อการสอน ที่มีความพอเพียงต่อการบริการทางการศึกษาแก่ผู้เรียน

คำสำคัญ: ศาสนทายาท; โรงเรียนพระปริยัติธรรม; แผนกสามัญศึกษา

Abstract

The objectives of this research are 1) to study the problems and obstacles in creating religious heirs in the Phrapariyattithamma Secondary School Group in Nan Province and 2) to propose guidelines for creating religious heirs in the Phrapariyattithamma Secondary School Group in Nan Province. It is qualitative research obtaining data by means of documentation and interviewing 17 key informants. This research used in-depth interviews to collect data and analyzed data using content descriptions. The results showed that: 1) For the conditions and problems in creating religious heirs in the Phrapariyattithamma Secondary School Group in Nan Province, it is found that the students lacked educational opportunities. There are social and economic differences. Teachers lack stability, professional advancement, morale and encouragement. They do not receive appropriate welfare and support. The personnel management and development system is not yet systematic. And there is no clear direction in management. In addition, the budget is insufficient, inconsistent, and inappropriate with the workloads and format of teaching and learning. There are insufficient media, equipment, buildings, and locations that are not conducive to organizing education. And educational management is out of date, and the database system is not yet efficient. 2) Regarding the guidelines for creating religious heirs in the Phrapariyattithamma Secondary School Group in Nan Province, academics must be developed at 2 levels: 1) learning development by adding academic skills, and 2) taking care of the living of students and their quality of life. In terms of budget, there should be budgets from various channels, including educational subsidies and other sources. For the personnel, from the management level down to the operational level, there should be personnel developments in 2 significant ways: pursuing higher educational degrees, and developing knowledge and skills to perform duties. For management, there should be a systematic management structure and developing the school as a learning center for the community. And there should be sufficient equipments, curriculum, technology and teaching materials to provide educational services to learners.

Keywords: the Religious Heirs; Phrapariyattithamma Secondary School; General Education

บทนำ

การศึกษาได้รับการยอมรับและให้ความสำคัญว่าเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ซึ่งถูกดำเนินการโดยสถาบันและองค์กรต่าง ๆ ด้วยแนวทางที่แตกต่างกัน ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้น (ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร, 2548) การศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นการสร้างรากฐานอันมั่นคงต่อการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา พระภิกษุสามเณรที่เข้าศึกษาได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้ทรงภูมิธรรม เป็นผู้นำทางปัญญา การจัดการศึกษาให้แก่พระภิกษุสามเณรในไทยมีวัตถุประสงค์ให้ผู้บวชเรียนได้ฝึกหัดความเรียบร้อยทางกายและวาจา อบรมจิตใจให้เป็นสมาธิ และอบรมปัญญาให้รู้แจ้งหลักพุทธธรรม (วรรณธรรม กาญจนสุวรรณ และพระมหาสุทิตย์ อาภากรโธ, 2542)

โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เป็นระบบการศึกษาที่รัฐจัดให้มีขึ้นตามความประสงค์ของ คณะสงฆ์ เพื่อตั้งโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาให้แก่พระภิกษุสามเณรที่ยังไม่สำเร็จการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดย ศึกษาทั้งวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ควบคู่ไปกับวิชาสามัญตาม หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการ ผ่านความเห็นชอบจากมหาเถรสมาคม โดยสำนักงาน พระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นผู้ออกใบอนุญาตแก่เจ้าอาวาสวัดที่ขอจัดตั้งโรงเรียน มีเจ้าอาวาสวัดหรือ พระภิกษุที่เจ้าอาวาสมอบหมายเป็นผู้จัดการ และเป็นผู้คัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตามที่กำหนดไว้ใน ประกาศคณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษารูปหนึ่งทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยการโรงเรียน (คณะทำงานยกร่างแนวทางการพัฒนาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา, 2558)

ปัจจุบันโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา มีสถานภาพเป็นสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตาม กฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ภายใต้การสังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มี การจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดอันประกอบด้วยวิชาทั้ง 8 กลุ่มสาระโดยมี กระบวนการบริหารโรงเรียนครอบคลุมงานทั้ง 4 คือ ด้านวิชาการ ด้านการบริหารงบประมาณ ด้านการบริหาร บุคคล และด้านการบริหารงานทั่วไป (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2550) และจัดเป็นโรงเรียนในระบบ เช่นเดียวกับรูปแบบโรงเรียนของรัฐและเอกชนทั่วไป ในส่วนของโรงเรียนพระปริยัติธรรมที่เป็นพื้นที่การวิจัย นั้น จัดอยู่ในโครงการโรงเรียนพระปริยัติธรรมตามพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราช กุมารี โดยทรงมีพระราชดำริให้ดำเนินงาน “โครงการพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดาร” ตั้งแต่ พ.ศ. 2523 เป็นต้นมา มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดาร ทั้งด้านโภชนาการ สุขภาพอนามัย การศึกษา อาชีพ ความเป็นอยู่ และสภาพแวดล้อม ปัจจุบันมีโรงเรียนและหมู่บ้านอยู่ใน โครงการกว่า 700 แห่ง ครอบคลุมพื้นที่ในถิ่นทุรกันดาร โดยดำเนินงานผ่านโครงการต่าง ๆ แบบบูรณาการ ใน โรงเรียนสังกัดกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงาน ส่งเสริมการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย กรุงเทพฯ และมีการดำเนินการสร้างศาสนทายาท อย่างต่อเนื่อง

แต่อย่างไรก็ตาม ยังพบถึงปัญหาและอุปสรรคมากมาย ทั้งระบบการพัฒนาศาสนทายาทของคณะสงฆ์ ไม่ชัดเจนเท่าที่ควร อีกทั้ง เจ้าคณะพระสังฆาธิการทุกระดับ ที่มีหน้าที่ส่งเสริมการศึกษาของสงฆ์โดยตรงแต่ก็ ไม่มีบทบาทเท่าที่ควรดังจะเห็นได้จาก 1) จำนวนนักเรียนของโรงเรียนพระปริยัติธรรม มีแนวโน้มลดลงอย่าง ต่อเนื่อง เพราะผู้บวชน้อยลงหรือโรงเรียนสามัญก็มีแรงจูงใจที่ดีในการส่งเสริมการเรียนในปัจจุบัน 2) การ จัดการศึกษาในท้องถิ่นต่าง ๆ ไม่รวมมือกัน แต่ต่างฝ่ายต่างดำเนินการ ผลคือการศึกษาพระปริยัติธรรมไม่ แพร่หลายและภิกษุสามเณรในชนบท ที่ต้องการเล่าเรียนต่างหลังไหลเข้าสู่เมืองใหญ่ที่เจริญกว่า 3) ด้านผู้เรียน ก็เกิดความขัดแย้งในด้านความต้องการ เพราะการศึกษาที่คณะสงฆ์จัดให้ไม่สนองความต้องการของผู้เรียน และการเรียนพระปริยัติธรรมไม่มีการแบ่งแยกผู้เรียนตามพื้นฐานการศึกษาอายุและประสบการณ์ด้านคุณภาพ และสัมฤทธิ์ผล และมีเสียงวิพากษ์วิจารณ์ว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมไม่เพียงพอที่จะสร้างพระภิกษุสามเณร ให้เป็นศาสนทายาทที่ดีได้ แต่ในขณะเดียวกัน การจัดการศึกษาอื่น ๆ นอกจากพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

และแผนกบาลี ก็ถูกมองว่า ผลิตพระภิกษุสามเณรเพื่อให้ลาสิกขา 4) ด้านนโยบายและขอบเขตของการบริการศาสนศึกษาครบถ้วน คือเน้นให้การศึกษาเฉพาะบุคคลที่อยู่วงในของพระพุทธศาสนาเท่านั้น ละเลยคนที่บวชระยะสั้น 5) ด้านประชาสัมพันธ์กับประชาชน ในปัจจุบันมองกันเพียงว่าการดำรงศาสนาคือการก่อสร้างเสนาสนะถาวรวัตถุเป็นสำคัญ ควรหันมาสนับสนุนการศึกษาของพระภิกษุสามเณรให้สมดุลกันหรือมากกว่า เป็นต้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและอุปสรรคการสร้างศาสนทายาทกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดน่าน
2. เพื่อเสนอแนวทางการสร้างศาสนทายาทกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดน่าน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เกี่ยวข้องกับวิทยานิพนธ์เรื่อง แนวทางการสร้างศาสนทายาทกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดน่าน มีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาด้านเนื้อหาจากข้อมูลชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีพุทธศักราช 2539 รวมถึงข้อมูลสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง และข้อมูลชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ หนังสือ ตำรา บทความ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เพื่อค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางการสร้างศาสนทายาทกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดน่าน

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาในภาคสนามเพื่อศึกษาสภาพปัญหาและอุปสรรคการสร้างศาสนทายาทกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาจังหวัดน่าน และเพื่อเสนอแนวทางการสร้างศาสนทายาทกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาจังหวัดน่าน โดยศึกษาในแหล่งข้อมูลสถานศึกษา คือ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในเขตจังหวัดน่าน จำนวน 6 โรงเรียน ได้แก่ 1) โรงเรียนนันทบุรีวิทยา อำเภอเมือง จังหวัดน่าน 2) โรงเรียนวัดดอนมดคลสันติสุขวิทยา อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน 3) โรงเรียนวัดบุญยืน อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน 4) โรงเรียนวัดราษฎร์บำรุงวิทยา ตำบลทุ่งช้าง อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน 5) โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดพระธาตุแช่แห้ง จังหวัดน่าน และ 6) โรงเรียนวัดปรางค์ ตำบลปัว อำเภอปัว จังหวัดน่าน

ขั้นตอนที่ 3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง แบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม ซึ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นผู้วิจัยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง จำนวน 17 รูป/คน ได้แก่ 1) ผู้บริหารกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมจังหวัดน่าน จำนวน 1 รูป 2) ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 4 รูป 3)

ครูผู้สอนที่เกี่ยวข้อง จำนวน 8 รูป/คน 4) นักเรียนในพื้นที่การวิจัย จำนวน 2 รูป 5) สามเณรนักเรียนทุนพระราชทานเคราะห์ จำนวน 2 รูป

ขั้นตอนที่ 4 เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการวิจัยคือการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์ เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูล มีสาระสำคัญ ดังนี้ 1) ศึกษาวิธีการสร้างแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล 2) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารการวิจัยที่เกี่ยวข้อง 3) ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษา 4) สร้างแบบสัมภาษณ์ให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย 5) นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่ออาจารย์ที่ปรึกษา 6) ปรับปรุงแก้ไข 7) นำไปใช้จริง เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล

ขั้นตอนที่ 5 การรวบรวมข้อมูล ตามขั้นตอน ดังนี้ 1) ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความงานวิจัยและเอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ “แนวทางการสร้างศาสนทายาทกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดน่าน” เพื่อนำมาวิเคราะห์ในการนำไปสู่การสร้างแบบสัมภาษณ์ 2) ผู้วิจัยได้ขอหนังสืออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลจากเจ้าหน้าที่วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ถึงผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อขอสัมภาษณ์ 3) นัดวัน เวลา และสถานที่กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อสัมภาษณ์ 4) ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ กลุ่มผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดน่าน จำนวน 16 ท่าน ซึ่งในการสัมภาษณ์นั้น ผู้ศึกษาได้นำแบบสัมภาษณ์ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตัวเอง ตามวัน เวลาและสถานที่ที่กำหนดไว้ 5) ในส่วนของการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งใช้วิธีการสัมภาษณ์นั้น ผู้วิจัยจะสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก และทำการบันทึกข้อมูลโดยขออนุญาตก่อนทุกครั้ง 6) นำข้อมูลดิบที่ได้มารวบรวม เพื่อวิเคราะห์โดยวิธีการที่เหมาะสมและนำเสนอต่อไป

ขั้นตอนที่ 6 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา มีวิธีการดังนี้ 1) นำข้อมูลการสัมภาษณ์มาถอดเสียงและบันทึกเป็นข้อความ 2) นำข้อความจากการสัมภาษณ์และการจดบันทึกมาจำแนกเป็นประเด็นและเรียบเรียง 3) วิเคราะห์คำให้สัมภาษณ์ 4) สังเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยและนำเสนอต่อไป

ขั้นตอนที่ 7 สรุปผลการศึกษาเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview)

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัญหาและอุปสรรคการสร้างศาสนทายาทกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดน่าน พบว่า ด้านวิชาการ เน้นหนักไปที่การศึกษาพระปริยัติธรรม ขาดการบูรณาการกับวิชาความรู้สมัยใหม่ ส่งผลให้ผู้เรียนไม่สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้ แผนการเรียนการสอน ขาดความยืดหยุ่น มุ่งเน้นการท่องจำมากกว่าการคิดวิเคราะห์ นักเรียนมีพื้นฐานทางการศึกษาที่แตกต่างกัน ส่งผลต่อการเรียนรู้ แรงจูงใจในการเรียน นักเรียนบางส่วนขาดแรงจูงใจในการเรียน

ทำให้ผลการเรียนไม่ดีปัญหาทางสังคม ด้านงบประมาณ มีงบประมาณจำกัด โรงเรียนพระปริยัติธรรมได้รับงบประมาณจากภาครัฐไม่เพียงพอ ส่งผลต่อการจัดการศึกษา กิจกรรมต่าง ๆ และสวัสดิการของบุคลากร รายได้จากค่าธรรมเนียมการศึกษาและแหล่งอื่น ๆ ยังไม่เพียงพอ ส่งผลต่อการบริหารจัดการโรงเรียน การจัดสรรงบประมาณยังไม่เหมาะสม ส่งผลให้บางส่วนของโรงเรียนได้รับงบประมาณไม่เพียงพอ ด้านบุคลากร ขาดแคลนบุคลากร โรงเรียนพระปริยัติธรรมขาดแคลนบุคลากร โดยเฉพาะครูพระ และจำนวนสามเณรในระบบลดลง ปัญหาความไม่ลงตัวการจัดการสามเณร หลักสูตร และเวลาเรียน ระหว่างสามัญศึกษาและสำนักศาสนศึกษา นอกจากนี้ คุณภาพของบุคลากรบางส่วนยังไม่เพียงพอ ขวัญกำลังใจของบุคลากรบางส่วนยังต่ำ และการพัฒนาบุคลากรยังไม่เพียงพอ ด้านการบริหารจัดการ ระบบบริหารจัดการบางส่วนการสื่อสารยังไม่ทั่วถึง โปร่งใส การบริหารความเสี่ยงยังไม่มี อีกทั้งผู้บริหารงานยังขาดความรู้ ความเข้าใจในหลักการบริหารงาน ทั้งด้านการบริหารงานวิชาการ การบริหารงานบุคคล การบริหารงานทั่วไป และการบริหารงานงบประมาณ เพราะความเป็นพระภิกษุที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้บริหารงาน ยังขาดทักษะด้านการบริหารงาน ทำให้การบริหารงานยังไม่เป็นไปตามระบบของทางราชการ

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการสร้างศาสนทายาทกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดน่าน พบว่า ด้านวิชาการ ควรมีการพัฒนาหลักสูตร ทบทวนหลักสูตรปัจจุบันให้สอดคล้องกับยุคสมัย ความต้องการของสังคม และหลักธรรมวินัย เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ และจัดการเรียนการสอนให้ขยายวงกว้างยิ่งขึ้น (พระครูสิรินันทวิทย์, 2565) และพัฒนาระบบการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง บูรณาการความรู้ทางพระพุทธศาสนากับวิชาการอื่นๆ พัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย น่าสนใจ และส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์ แก้ปัญหา และสื่อสาร ด้านงบประมาณ ควรบริหารจัดการงบประมาณอย่างมีประสิทธิภาพ แผนการใช้จ่ายงบประมาณที่ชัดเจน โปร่งใส ตรวจสอบได้ ควบคุมค่าใช้จ่ายอย่างเคร่งครัด ประหยัด มีธรรมาภิบาล จัดสรรงบประมาณอย่างเหมาะสม สอดคล้องกับเป้าหมาย แผนงานกิจกรรม และติดตามผล การใช้จ่ายงบประมาณอย่างสม่ำเสมอ อีกทั้งหารายได้เพิ่มเติม ระดมทุนจากชุมชน ญาติโยม ศิษย์เก่า รับบริจาคจากหน่วยงานต่าง ๆ จัดกิจกรรมหารายได้ ด้านบุคลากร สำหรับครู ต้องศึกษาภาระหน้าที่บทบาทของตนในการการรับผิดชอบงานสอนต้องพัฒนาความสามารถในการออกแบบการเรียนการสอน การผลิตสื่อการเรียนการสอน เทคนิควิธีการจัดการเรียนการสอน การวิจัย การวัดและประเมินผล และในยุคปัจจุบันจะต้องพัฒนาเทคนิคการสอนต่างๆ ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความสามารถในการคิด มีทักษะการคิดขั้นสูง มีความสามารถแก้ปัญหาได้อย่างเป็นระบบ ส่วนบุคลากร ตั้งแต่ระดับบริหารลงมาจนถึงระดับปฏิบัติการควรจะต้องพัฒนาตนเอง 2 ประการสำคัญ คือ การศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น และการพัฒนาความรู้ความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่ด้วยตนเอง ด้านการบริหารจัดการ ควรพัฒนาวิสัยทัศน์ พันธกิจ และยุทธศาสตร์ กำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และยุทธศาสตร์ที่ชัดเจน โรงเรียนควรมีวิสัยทัศน์ พันธกิจ และยุทธศาสตร์ที่ชัดเจน สอดคล้องกับบริบทของโรงเรียน พัฒนาระบบบริหารจัดการ ทั้งการพัฒนาระบบบริหารงานบุคคล พัฒนา

ระบบบริหารงานบุคคลที่มีประสิทธิภาพ โปร่งใส เป็นธรรม พัฒนาระบบบริหารการเงิน พัฒนาระบบบริหารการเงินที่มีประสิทธิภาพ ตรวจสอบได้

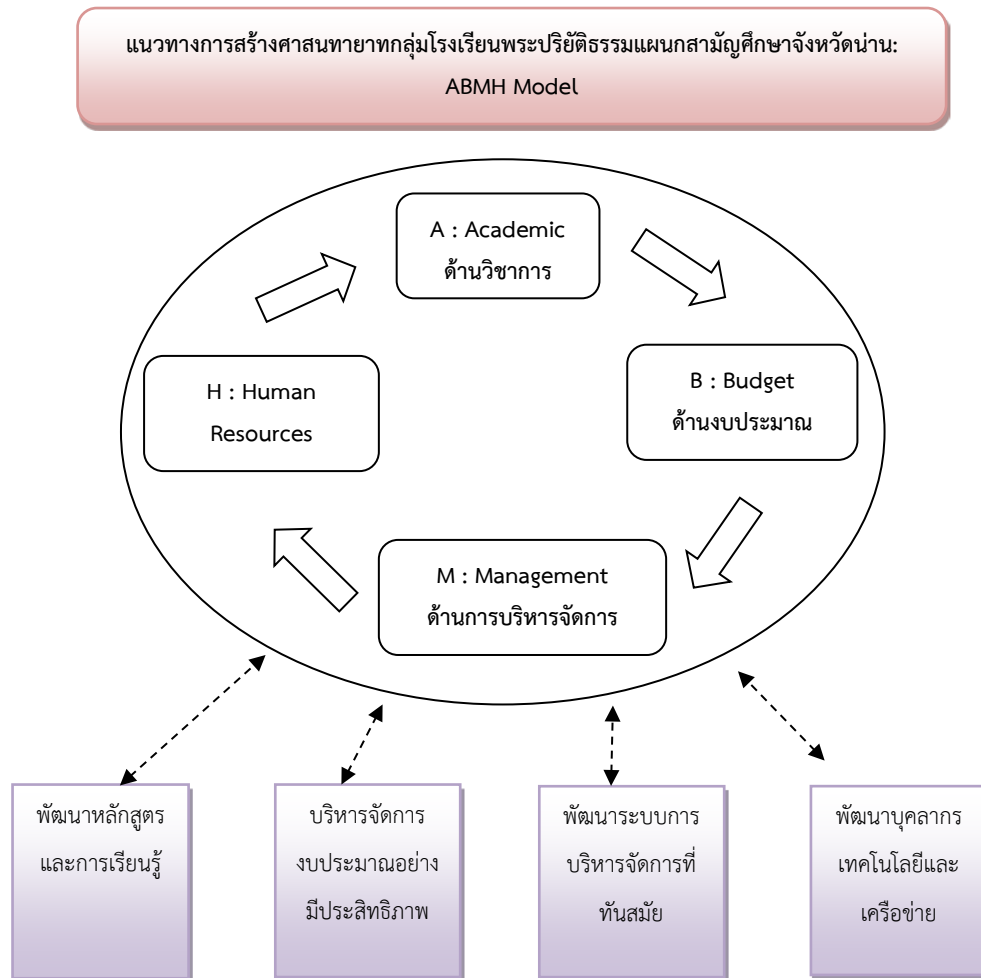
อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลจากการวิจัยที่ 1 พบว่า ผู้เรียนเป็นผู้ขาดโอกาสทางการศึกษา มีความแตกต่างทางสังคมและเศรษฐกิจมีพื้นฐานความรู้ของผู้เรียนมีความแตกต่าง ผู้เรียนห่างไกลครอบครัว ผู้บริหารมีความรู้ และทักษะไม่เพียงพอต่อการบริหารจัดการเท่าทันการเปลี่ยนแปลงและผู้บริหารมีภาระงานอื่นมากทำให้ไม่มีเวลาในการบริหารจัดการเพียงพอ ครูขาดความมั่นคง และความก้าวหน้าทางด้านวิชาชีพ ขวัญและกำลังใจ ไม่ได้รับสวัสดิการและการสงเคราะห์ที่เหมาะสม และไม่ได้ได้รับการพัฒนาให้มีความรู้ความสามารถในการจัดกระบวนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางอย่างเหมาะสมและเท่าเทียม และมีการเปลี่ยนแปลงทำให้เกิดภาวะสมองไหลไปหน่วยงานอื่นที่มั่นคงกว่าเดิม ระบบการบริหาร และการพัฒนาบุคลากรยังไม่เป็นระบบ และไม่มีทิศทางในการจัดการที่ชัดเจน อีกทั้งงบประมาณไม่เพียงพอ ไม่สอดคล้อง ไม่เหมาะสม กับภาระงานและรูปแบบการจัดการเรียนการสอน มีสื่อวัสดุ อุปกรณ์ อาคาร สถานที่ ไม่เพียงพอและไม่เอื้อต่อการจัดการศึกษา ไม่เอื้อต่อการจัดการเรียนการสอน และเทคโนโลยีสารสนเทศในการบริหารจัดการ และการจัดการศึกษายังไม่มีความทันสมัยระบบฐานข้อมูลยังไม่มีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับ พระมหาปัญญา ปญญาสิริ (ลักษณะจันทร์) (2557) ได้ศึกษาเรื่อง “ประสิทธิผลการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 2” ผลการวิจัยพบว่า สภาพทั่วไปของการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 2 ในปัจจุบัน พบว่า โรงเรียนพระปริยัติธรรมฯ ได้รับงบประมาณจากภาครัฐในปริมาณน้อย ส่งผลให้ขาดงบประมาณในการจ้างครูเพิ่ม ครูสอนไม่เพียงพอ หนึ่งคนต้องสอนหลายวิชา อุปกรณ์การเรียนการสอนที่ทันสมัยมีน้อย ด้านภัตตาหารยังต้องอาศัยการบิณฑบาตเป็นหลัก จำนวนนักเรียนลดลง เพราะนักเรียนขาดเป้าหมายและแรงจูงใจในการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น แนวทางแก้ไขปัญหานี้ ควรมีการนิเทศระบบการเรียนการสอนโดยให้รุ่นพี่ที่จบการศึกษาและประสบความสำเร็จมาสร้างแรงบันดาลใจให้กับรุ่นน้อง อีกทั้งโรงเรียนต้องสร้างกิจกรรมที่น่าสนใจเพื่อดึงดูดให้นักเรียนสนใจการเรียนการสอน และลดปริมาณการลาออกกลางคัน และสอดคล้องกับ พระศรายุทธ วุฒิแพทย์ (2558) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาสภาพและปัญหาการบริหารงานบุคคลโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดเชียงราย” ผลการวิจัยพบว่า สภาพการบริหารบุคลากรในภาพรวมอยู่ในระดับมาก (3.76) โดยด้านการพัฒนาบุคลากร มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด (3.91) และด้านการให้ค่าตอบแทน มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด (3.65) ปัญหาการบริหารบุคคลในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง (3.43) โดยด้านการสรรหาบุคลากรมีค่าเฉลี่ยสูงสุด (3.47) และการให้ค่าตอบแทน มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด (3.38)

2. ผลจากการวิจัยที่ 2 พบว่า ด้านวิชาการ ต้องพัฒนา 2 ระดับคือ ระดับแรกการพัฒนาการเรียนรู้ระดับที่สองจึงค่อยเพิ่มเติมวิชาการปกติเข้าไป นอกจากสอนแล้วยังต้องดูแลชีวิตความเป็นอยู่ของนักเรียนให้มีความสุขตามอัตภาพ นักเรียนต้องได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี ด้านงบประมาณ ควรมีงบประมาณจาก

หลากหลายช่องทางทั้งจากงบประมาณอุดหนุนการศึกษา งบประมาณสนับสนุนจากวัด และแหล่งอื่นๆ เป็นต้น ด้านบุคลากร ตั้งแต่ระดับบริหารลงมาถึงระดับปฏิบัติการจะต้องพัฒนาตนเอง 2 ประการสำคัญ คือ การศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น และการพัฒนาความรู้ความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่ด้วยตนเอง ด้านการบริหารจัดการ ควรมีโครงสร้างการบริหารจัดการที่เป็นระบบและพัฒนาโรงเรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน และควรมีวัสดุอุปกรณ์ หลักสูตร และเทคโนโลยี สื่อการสอน มีความพอเพียงต่อการบริการทางการศึกษาแก่ผู้เรียน สอดคล้องกับ พระปลัดพิพัฒน์พงษ์ ภาทวโร (ศักดิ์นิติจารุชัย) (2557) ได้ศึกษาเรื่อง “การบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4” ผลการวิจัยพบว่า แนวทางในการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 คือ 1) ผลักดันให้มีพระราชบัญญัติโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา 2) มีระเบียบบรรจุให้ได้รับเงินเดือนตามวุฒิการศึกษาตามพระราชบัญญัติข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ. 2547 3) ผู้บริหารโรงเรียนควรสร้างความตระหนักเรื่องการประกันคุณภาพการศึกษา 4) หน่วยงานต้นสังกัดควรแยกเงินเดือนครูออกจากค่าหัวนักเรียน และจัดสรรงบประมาณโดยแยกประเภทของงบประมาณให้ชัดเจน 5) ควรจัดอบรมให้ความรู้แก่ครูเกี่ยวกับหลักสูตรและการจัดทำแผนการเรียนรู้ 6) หน่วยงานต้นสังกัด ควรมานิเทศสถานศึกษาอย่างต่อเนื่องเพื่อรับทราบปัญหาและนำไปปรับปรุง 7) ผู้บริหารโรงเรียนควรส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการจัดอบรมพัฒนาครูเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนการสอน 8) ควรมีการจัดทำสรุปรายงานประจำปี รายงานผลการปฏิบัติโครงการเพื่อสนับสนุนงานประกันคุณภาพการศึกษา 9) ผู้บริหารโรงเรียนควรเพิ่มประสิทธิภาพด้านนวัตกรรม สื่อ และเทคโนโลยีทางการศึกษา 10) โรงเรียนควรมีการประชาสัมพันธ์ในทุกๆ ด้าน เพื่อเพิ่มจำนวนนักเรียนให้มากขึ้น และ สอดคล้องกับ พระครูสุตขยาภรณ์ (เขียวสุข) (2561) ได้ศึกษาเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาศาสนทายาทตามแนวพระพุทธศาสนา” ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการพัฒนาศาสนทายาทในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาจังหวัดลำปางตามแนวพระพุทธศาสนาหลักสูตรบูรณาการ พบว่า พระภิกษุสามเณรกลุ่มทดลองที่เรียนจากหน่วยการเรียนรู้เรื่องหลักธรรมเพื่อพัฒนาศาสนทายาท มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่ากลุ่มควบคุม มีความก้าวหน้าทางการเรียน คิดเป็นร้อยละ 14.33

องค์ความรู้ใหม่

จากผลวิจัยเรื่อง “แนวทางการสร้างศาสนทายาทกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา จังหวัดน่าน” ผู้วิจัยค้นพบแนวทาง โดยสรุปเป็น ABMH Model ดังนี้

A หมายถึง Academic ด้านวิชาการ โดยการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนรู้ ซึ่งต้องพัฒนา 2 ระดับ คือ 1) การพัฒนาการเรียนรู้ และ 2) การดูแลชีวิตความเป็นอยู่ของนักเรียนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี

B หมายถึง Budget ด้านงบประมาณ โดยการบริหารจัดการงบประมาณอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งต้อง มีงบประมาณจากหลากหลายช่องทางทั้งจากงบประมาณอุดหนุนการศึกษา และแหล่งอื่นๆ

M หมายถึง Management ด้านการบริหารจัดการ โดยพัฒนาการบริหารจัดการที่ทันสมัย ซึ่ง ต้องมีโครงสร้างการบริหารจัดการที่เป็นระบบ เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน มีวัสดุอุปกรณ์ เทคโนโลยี สื่อการสอน และเครือข่ายที่มีความพอเพียง

H หมายถึง Human Resources ด้านบุคลากร โดยพัฒนาบุคลากร เทคโนโลยีและเครือข่าย ซึ่ง บุคลากรทุกระดับต้องพัฒนาตนเอง 2 ประการสำคัญ คือ การศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น และการพัฒนาความรู้ ความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่ด้วยตนเอง

สรุป

การสร้างศาสนทายาทของกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาจังหวัดน่าน มีสภาพและปัญหาหลัก 1) รูปแบบการจัดการเรียนการสอนยังไม่ทันสมัย สื่อการสอน วัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่ ไม่เพียงพอ 2) งบประมาณไม่เพียงพอและไม่สอดคล้องกับภาระงาน 3) การบริหารจัดการยังไม่เป็นระบบ 4) กลุ่มผู้เรียนเป็นผู้ขาดโอกาสทางการศึกษา กลุ่มครูขาดความมั่นคงและความก้าวหน้าทางด้านวิชาชีพ งานวิจัยนี้จึงสรุปแนวทางการสร้างศาสนทายาทกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาจังหวัดน่านไว้ 4 ด้าน คือ 1) ด้านวิชาการ พัฒนา 2 ระดับคือ พัฒนาการเรียนรู้ด้านวิชาการ และการดูแลชีวิตความเป็นอยู่ของนักเรียนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี 2) ด้านงบประมาณ มีงบประมาณจากหลากหลายช่องทาง 3) ด้านการบริหารจัดการ มีโครงสร้างการบริหารจัดการที่เป็นระบบ มีวัสดุอุปกรณ์ หลักสูตร เทคโนโลยี และสื่อการสอน ที่พอเพียง และ 4) ด้านบุคลากร พัฒนาบุคลากรทุกระดับตั้งแต่ระดับบริหารลงมาถึงระดับปฏิบัติการ ทั้งด้านการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น และพัฒนาความรู้ความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งจะเป็แนวทางในการนำไปพัฒนาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาและสร้างศาสนทายาทสืต่ออายุพระพุทธศาสนาต่อไปอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลจากการวิจัยพบว่า การสร้างศาสนทายาทของกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาจังหวัดน่าน มี 4 แนวทาง คือ 1) ด้านวิชาการ 2) ด้านงบประมาณ 3) ด้านการบริหารจัดการ 4) ด้านบุคลากร ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ คณะสงฆ์จังหวัดน่านและกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมจังหวัดน่าน ควรนำไปใช้ดำเนินการดังนี้ 1) ควรให้การดูแลด้านการศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณรด้วยการร่วมกันกำหนดนโยบายในการส่งเสริมการศึกษาทั้ง 2 แผนก ให้เป็นเอกภาพภายใต้แนวความคิดเดียวกัน การวางแผนการบริหารจัดการการส่งเสริมให้มีอัตลักษณ์เดียวกัน ร่วมคิดร่วมทำกับทุกภาคส่วน มีการกำกับติดตามโดยคณะกรรมการการศึกษาสงฆ์อย่างเป็นรูปธรรมภายใต้กรอบนโยบายของมหาเถรสมาคมและกระทรวงศึกษาธิการ 2) คณะสงฆ์จังหวัดน่านและกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมจังหวัดน่าน ควรประสานงานร่วมกับสถานศึกษาภายในแต่ละตำบลในการส่งนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมของทางวัดประจำปี เช่นบวชภาคฤดูร้อน โดยประชาสัมพันธ์หรือทำหนังสือถึงสถานศึกษาต่าง ๆ เพื่อเพิ่มจำนวนศาสนทายาทให้มากขึ้น

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นหัวข้อเกี่ยวกับ

2.1 การสร้างศาสนทายาทของกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาจังหวัดพะเยา เพื่อนำมาศึกษาวิเคราะห์ร่วมในภาพรวมและหาข้อสรุปที่ชัดเจน เพื่อขยายผลต่อไป

2.2 การสร้างศาสนทายาทของกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาจังหวัดแพร่ เพื่อเพิ่มศักยภาพในการดำเนินงานและพัฒนาก่อสร้างศาสนทายาทให้มากขึ้น

บรรณานุกรม

- คณะทำงานยกร่างแนวทางการพัฒนาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา. (2558). *แผนยุทธศาสตร์การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา (พ.ศ.2558-พ.ศ.2562)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- พระครูสุตยาภรณ์ (เขียวสุข). (2561). *รูปแบบการพัฒนาศาสนทายาทตามแนวพระพุทธศาสนา*. ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูสิรินันทวิทย์. (2565). *ผู้อำนวยการโรงเรียนนันทบุรีวิทยา*. สัมภาษณ์. 12 ตุลาคม.
- พระปลัดพิพัฒน์พงษ์ ภทฺทวโส (ศักดิ์นิติจารุชัย). (2557). *การบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาปัญญา ปณฺญาสิริ (ลักษณะจันทร์). (2557). *ประสิทธิผลการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 2*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระศรายุทธ วุฒิแพทย์. (2558). *การศึกษาสภาพและปัญหาการบริหารงานบุคคลโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดเชียงราย*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษาและผู้นำทางการศึกษา: มหาวิทยาลัยสยาม.
- วรรณธรรม กาญจนสุวรรณ และพระมหาสุทิตย์ อาภากรโร. (2542). *การพัฒนาและศักยภาพทางการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา*. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา.
- ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร. (2548). *ภาวะผู้นำของผู้บริหารมืออาชีพ*. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2550). *แนวทางการจัดการศึกษาตามหลักสูตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา*. กรุงเทพฯ: กองพุทธศาสนศึกษา ฝ่ายการศึกษาพระปริยัติธรรม.

ผลของการจัดการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้านด้วยกิจกรรมแบบเว็บเควสท์ที่มีต่อ
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง ปรัชญาและแนวคิดทางการเมือง ของนักศึกษา
สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

The Effect of Flipped Classroom Learning Management with WebQuest
Activities on Learning Achievement in Political Philosophy and Concepts
Among Public Administration Students

ชลิดา แสนวิเศษ

Chalida Sanwised

สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

Public Administration Program, Thepsatri Rajabhat University.

Corresponding Author's Email: chalida.s@lawasri.tru.ac.th

Received: May 18, 2024; **Revised:** August 8, 2024; **Accepted:** August 11, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อพัฒนาแผนการจัดการจัดการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้านด้วยกิจกรรมเว็บเควสท์ เรื่องปรัชญาและแนวคิดทางการเมืองสำหรับนักศึกษาสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ชั้นปีที่ 3 2) เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง ปรัชญาและแนวคิดทางการเมือง ของนักศึกษาสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ชั้นปีที่ 3 ก่อนเรียนและหลังเรียน เป็นงานวิจัยกึ่งทดลอง กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ ได้แก่ นักศึกษาสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์(ภาคพิเศษ) คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี รายวิชา รป 2208406 ทฤษฎีการเมือง ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2566 จำนวน 49 คน เครื่องมือที่ใช้ประกอบด้วย 1) แผนการจัดการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้านด้วยกิจกรรมแบบเว็บเควสท์ จำนวน 9 แผน และ 2) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเป็นแบบปรนัย จำนวน 30 ข้อ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า 1) ผลการพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้านด้วยกิจกรรมแบบเว็บเควสท์ของนักศึกษาสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ชั้นปีที่ 3 ได้แผนการสอนทั้งหมด 9 แผนการสอนและมีผลการประเมินอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.88$, $SD. = 0.85$) 2) ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง ปรัชญาและแนวคิดทางการเมือง ของนักศึกษาสาขาวิชา รัฐประศาสนศาสตร์ ชั้นปีที่ 3 ก่อนเรียนและหลังเรียน พบว่า นักศึกษาสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ชั้นปีที่ 3 มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียน ($\mu = 19.60$, $\sigma = 1.20$) สูงวก่อนเรียน ($\mu = 13.50$, $\sigma = 1.26$) จากผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าการออกแบบกิจกรรมแบบห้องเรียนกลับด้านด้วยกิจกรรมแบบเว็บเควสท์ช่วย

พัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนให้สูงขึ้นได้ ฉะนั้นในขั้นตอนการออกแบบกิจกรรมแบบเว็บเควสท์ ผู้สอนต้องนำแหล่งสารสนเทศที่หลากหลายให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงได้มาจัดเรียงลำดับตามขั้นตอนการเรียนรู้ พร้อมทั้งกำหนดภาระงานที่ให้ผู้เรียนแต่ละคนได้ปฏิบัติกิจกรรมร่วมกันเพื่อแลกเปลี่ยนสิ่งที่ได้เรียนรู้และนำเสนอสิ่งที่ได้จากการเรียนรู้ในชั้นเรียน

คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้าน; กิจกรรมแบบเว็บเควสท์; ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

Abstract

This research article aims to: 1) develop a flipped classroom learning plan incorporating WebQuest activities in Political Philosophy and Concepts Among Public for Public Administration students, and 2) compare the learning achievements of these students in the political philosophy and concepts course within the Department of Public Administration, before and after the intervention. This study employs a quasi-experimental research design. The Target group includes 49 students in the Public Administration (special program) at the Faculty of Humanities and Social Sciences, Thepsatri Rajabhat University, enrolled in the course PA 2208406 Political Theory during Semester 2 of the 2023 academic year. The tools used include: 1) 9 flipped classroom learning plans with WebQuest activities, and 2) a learning achievement test consisting of 30 subjective questions. Data were analyzed using mean and standard deviation. The research results found that: 1) The development of a flipped classroom learning plan with WebQuest activities for third-year Public Administration students resulted in a total of 9 lesson plans, which were evaluated at the highest level ($\bar{x} = 4.88$, $SD. = 0.85$). 2) The comparison of learning achievement in philosophy and political concepts for third-year Public Administration students before and after studying showed that their learning achievement after studying ($\mu = 19.60$, $\sigma = 1.20$) was higher than before studying ($\mu = 13.50$, $\sigma = 1.26$). The research results show that designing flipped classroom activities with WebQuest activities can improve students' learning achievements. Therefore, when designing WebQuest activities, teachers must provide a variety of information sources that students can access and arrange them in order according to the learning steps. Additionally, teachers should assign tasks for each student to perform collaboratively, allowing them to exchange and present what they have learned in class.

Keywords: Flipped Classroom; WebQuest; Learning Achievement

บทนำ

สังคมโลกในยุคปัจจุบันรูปแบบการเรียนรู้ (Learning Style) ของผู้เรียนมีการเปลี่ยนแปลงไปตามเทคโนโลยีที่เปลี่ยนไปอย่างไม่หยุดนิ่ง ผู้เรียนมีการใช้ประยุกต์สื่ออิเล็กทรอนิกส์เพื่อช่วยสนับสนุนการเรียนรู้ อย่างหลากหลาย เช่น แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทบทวนเนื้อหา แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน และส่งการบ้าน นอกจากนี้ยังใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์เพื่อหาข้อมูลเพิ่มเติมจากเครือข่ายอินเทอร์เน็ต (จินตวิทย์ คล้ายสังข์, 2556) ซึ่งผู้เรียนจะต้องมีทักษะด้านการรู้เท่าทันการสื่อสารสารสนเทศ และสื่อ (Communications, Information and Media Literacy) ซึ่งเป็นหนึ่งในแนวคิดทักษะในศตวรรษที่ 21 (21st Century Skills) (James Bellanca, & Ron Brandt, 2011) โดยการฝึกทักษะดังกล่าวเป็นการสร้าง ภูมิคุ้มกันให้กับตัวผู้เรียน เปรียบเสมือนเป็นตัวกรองที่

คอยช่วยให้ผู้เรียนสามารถแยกแยะข่าวสาร หรือข้อมูลที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วให้รับรู้ได้อย่างมีคุณภาพ ทำให้นักการศึกษาพยายามที่จะปรับเปลี่ยนแนวทางปฏิบัติของผู้เรียนต่อการใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อการศึกษาให้สอดคล้องกับแนวคิดข้างต้น มีแนวคิดในเรื่องการเรียนรู้นอกชั้นเรียนโดยการนำสื่ออิเล็กทรอนิกส์ไปประยุกต์ใช้ในการเรียนรู้ ซึ่งแนวคิดและวิธีการดังกล่าว คือ การนำวิธีการจัดการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้าน (Flipped Classroom) มาใช้ในการจัดการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้าน (Flipped Classroom) เป็นวิธีที่ครูมอบหมายให้ผู้เรียนศึกษาสื่อการเรียนรู้ก่อนการเรียนในชั้นเรียน ทำให้ผู้เรียนได้ทำความเข้าใจ จดบันทึก และตั้งคำถามก่อนล่วงหน้า และในชั้นเรียนครูจะจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ต่อยอดจากเนื้อหา หรือถามตอบเกี่ยวกับเนื้อหาที่ ผู้เรียนได้เรียนล่วงหน้า เพื่อตรวจสอบความเข้าใจของผู้เรียน ซึ่งแนวคิดนี้จะสอดคล้องกับวิธีการเรียนรู้ของผู้เรียนยุคปัจจุบันที่สัมพันธ์กับเทคโนโลยีเป็นอย่างมาก (ไพฑูรย์ ลินลารัตน์ และคณะ, 2556) ซึ่งห้องเรียนกลับด้านเป็นแนวทางจัดการเรียนการสอนแบบใหม่ที่ Jonathan and Aaron (Jonathan, & Aaron, 2012) ครูวิชาเคมีของโรงเรียน Woodland Park High School สหรัฐอเมริกาคิดค้นขึ้นซึ่งใช้กับผู้เรียนบางส่วนของพวกเขาก็จำเป็นต้องขาดเรียนบ่อยครั้งเพราะโรงเรียนมีกิจกรรมต่าง ๆ มากมาย ทั้ง 2 คนจึงระดมสมองคิดหาทางแก้ไขจนนำไปสู่ห้องเรียนกลับด้านในปี คริสต์ศักราช 2007 จนถึงปัจจุบันกระแสห้องเรียนกลับด้านแพร่ขยายเป็นวงกว้างในอเมริกา “เรียนที่บ้าน-ทำการบ้านที่โรงเรียน” นิยามสั้น ๆ ห้องเรียนกลับด้านนั้นอธิบายให้เข้าใจง่าย ๆ ว่านำสิ่งได้ปฏิบัติแต่เดิมเคยทำในชั้นเรียนไปทำที่บ้านและนำสิ่งที่เคยถูกมอบหมายให้ทำที่บ้านมาทำในชั้นเรียนแทนชั้นเรียนที่เราคุ้นเคยกันมานั้นครูจะเป็นผู้บรรยายเนื้อหาต่างๆในชั้นเรียนแล้วมอบงานให้ผู้เรียนกลับไปทำการบ้านแต่ Jonathan, & Aaron สังเกตว่าเวลาที่ผู้เรียนต้องการพบครูจริง ๆ คือ เวลาที่เขาติดขัด และต้องการความช่วยเหลือเขาไม่ได้ต้องการครูอยู่ในชั้นเรียนเพื่อบอกเนื้อหาเพราะเขาสามารถค้นหาเนื้อหานั้นด้วยตนเองได้ (Jonathan and Aaron, 2012) การจัดกิจกรรมในห้องเรียนกลับด้านครูจะแจกสื่อให้เด็กไปเรียนรู้ล่วงหน้าที่บ้านหรืออาจให้เด็กไปดูสื่ออย่าง YouTube หรือ กำหนดภาระงานแบบสืบเสาะโดยการประยุกต์ใช้ข้อมูลสารสนเทศ (WebQuest) ที่ครูออกแบบขึ้นเมื่อมาเข้าชั้นเรียนในวันรุ่งขึ้นผู้เรียนแต่ละคนจะซักถามข้อสงสัยต่าง ๆ ร่วมกันจากนั้นก็ลงมือทำงานที่ได้รับมอบหมายเป็นรายบุคคล หรือรายกลุ่มโดยมีครูคอยให้คำแนะนำตอบข้อสงสัย “ห้องเรียนกลับด้าน” ยังเป็นการเข้าใจการจัดการเรียนการสอนแบบ Child Center มากขึ้นแทนที่การสอนแบบ Teacher Center (สุพินดา ณ มหาไชย, 2556)

เว็บเควสท์ (WebQuest) เป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่ผู้สอนสามารถนำมาพัฒนาทักษะแก่ผู้เรียนผ่านกิจกรรมที่ส่งเสริมกระบวนการคิดระดับสูง พัฒนาทักษะการทำงานร่วมกัน การแก้ปัญหาและส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งเว็บเควสท์เป็นรูปแบบการเรียนรู้แบบสืบเสาะข้อมูลเกือบทั้งหมดหรือทั้งหมดได้มาจากแหล่งทรัพยากรบนระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตโดยมีคำถาม และภาระงานตามสภาพจริงที่ครูกำหนดเป็นตัวกระตุ้นให้ผู้เรียนได้ใช้ทักษะการคิดขั้นสูงในการสืบเสาะหาความรู้ จากแหล่งเรียนรู้ที่เตรียมไว้ให้มาลงมือทำกิจกรรม (วีรวิทย์ บุญส่ง, 2562) เว็บเควสท์ถือเป็นนวัตกรรมทางการศึกษาที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีทักษะขั้นสูงในการสืบค้นข้อมูลต่าง ๆ ที่มีอยู่บนระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตโดยอาศัยกิจกรรมบนบทเรียนเป็นตัวนำความรู้

สนใจให้ผู้เรียนเกิดความใฝ่รู้และต้องการสืบค้นหาข้อมูลซึ่งกิจกรรมดังกล่าวจะจัดขึ้นในรูปแบบของการตั้งสมมติฐาน และสมมติฐานของสถานการณ์การแก้ปัญหาโดยการเชื่อมโยงไปยังแหล่งข้อมูลความรู้ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาเพื่อให้ผู้เรียนสามารถค้นคว้าต่อเนื่องไปได้ไม่รู้จักจบตามความสนใจของผู้เรียนแต่ละคน รูปแบบการเรียนรู้ด้วยเว็บเควสท์ยังช่วยเพิ่มคุณลักษณะที่พึงประสงค์ให้แก่ผู้เรียนทั้งด้านการเรียนแบบร่วมมือ การเรียนแบบใช้ปัญหาเป็นฐาน และการเรียนแบบสืบเสาะภายในเว็บเควสท์ประกอบด้วยกิจกรรม ซึ่งได้ออกแบบให้ใช้เวลาของผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพเน้นการใช้สารสนเทศมากกว่าการแสวงหาสารสนเทศ สนับสนุนผู้เรียนในการเรียนรู้ขั้นการคิดวิเคราะห์สังเคราะห์ประเมินค่า และส่งเสริมให้ผู้เรียนใช้จินตนาการและทักษะการแก้ปัญหา (ปิยะรัตน์ คัญทัพ, 2545)

หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี เป็นหลักสูตรที่มีเป้าหมายผลิตบัณฑิตเพื่อเข้ารับราชการในตำแหน่งต่าง ๆ สังกัดกระทรวง กรม กอง เช่น เจ้าพนักงานปกครอง (ปลัดอำเภอ) ทหาร ตำรวจ เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป นักวิเคราะห์งานบุคคล เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน นักพัฒนาชุมชน เป็นต้น ผู้วิจัยได้รับมอบหมายให้สอนรายวิชา รป 2208406 ทฤษฎีการเมือง โดยเฉพาะเนื้อหาสาระในเรื่องปรัชญาและแนวคิดทางการเมืองของนักปราชญ์ในยุคสมัยต่าง ๆ ที่ผู้เรียนต้องรู้และเข้าใจพื้นฐานของรากฐานแนวคิด ความเชื่อ แนววิถีปฏิบัติ ซึ่งจะนำมาเป็นรากฐานทางการเมืองการปกครองโดยผู้เรียนต้องวิเคราะห์พัฒนาการ บริบทที่เกิดขึ้นจะสามารถเชื่อมโยงแนวคิดทางการเมืองเพื่อนำมาอธิบายพฤติกรรมทางการเมืองในปัจจุบันและจากการจัดการเรียนการสอนในปีการศึกษา 2/2565 ที่ผ่านมา พบว่า ผู้เรียนมีผลการเรียนค่อนข้างต่ำเมื่อสอบถามสาเหตุปัญหา พบว่า เกิดจากความไม่เข้าใจในแนวคิดพื้นฐานทางการเมืองของนักปราชญ์ในกลุ่มต่าง ๆ อย่างถ่องแท้ ซึ่งพบว่ามีอยู่เป็นจำนวนมาก อาทิ สัจนิยม เสรีนิยม ประโยชน์นิยม สังคมนิยม จึงทำให้ไม่สามารถเชื่อมโยงแนวคิดและนำมาสร้างทฤษฎีเกี่ยวกับรัฐศาสตร์ พฤติกรรมศาสตร์ และทฤษฎีที่สำคัญๆ ในทางรัฐศาสตร์ในสมัยปัจจุบันได้

ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้คิดหาวิธีการและนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เพื่อที่จะนำมาแก้ไขปัญหาในการเรียนดังกล่าวเพื่อให้นักศึกษาเกิดการพัฒนาจึงได้ออกแบบการจัดการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้านด้วยกิจกรรมแบบเว็บเควสท์เพราะการเรียนรู้ด้วยวิธีดังกล่าวจะช่วยพัฒนาและแก้ปัญหาด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในชั้นเรียนระหว่างผู้เรียน และเพิ่มความรับผิดชอบต่อการเรียนของตนเองและของกลุ่มรวมทั้งยังสร้างความภาคภูมิใจให้กับตนเองที่ได้ช่วยเหลือผู้อื่น และช่วยให้บรรยากาศในการเรียนมีความกระตือรือร้นมากยิ่งขึ้นมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ผู้เรียนที่มีทักษะด้านการคิดวิเคราะห์เชื่อมโยงสูงจะมีบทบาททางการเมืองมากขึ้น ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเองด้านอื่น ๆ ได้ดียิ่งขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อพัฒนาแผนการจัดการจัดการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้านด้วยกิจกรรมแบบเว็บเควสท์ของนักศึกษาสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ชั้นปีที่ 3
2. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง ปรัชญาและแนวคิดทางการเมืองของนักศึกษาสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ชั้นปีที่ 3 ก่อนเรียนและหลังการจัดการจัดการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้านด้วยกิจกรรมแบบเว็บเควสท์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ผลของการจัดการจัดการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้านด้วยกิจกรรมแบบเว็บเควสท์ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง ปรัชญาและแนวคิดทางการเมือง ของนักศึกษาสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์” เป็นการวิจัยกึ่งทดลอง (Quasi-experimental Research) ใช้แนวคิดพื้นฐานการจัดการจัดการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้าน (Flipped Classroom) ร่วมกับกิจกรรมการเรียนรู้รูปแบบเว็บเควสท์ (WebQuest) มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาด้านเนื้อหา เอกสาร แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย หลักการจัดการจัดการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้าน (Flipped Classroom) หลักการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้รูปแบบเว็บเควสท์ (WebQuest) และการวางแผนออกแบบแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาในภาคสนาม/พื้นที่กรณีศึกษา การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบกึ่งทดลองโดยการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้นักศึกษาสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ (ภาคพิเศษ) หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

ขั้นตอนที่ 3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ/กลุ่ม กลุ่มเป้าหมายใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักศึกษาสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ (ภาคพิเศษ) หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี ชั้นปีที่ 3 ที่ลงทะเบียนเรียนรายวิชา รป 2208406 ทฤษฎีการเมือง ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2566 จำนวน 49 คน

ขั้นตอนที่ 4 เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย 1) แผนการจัดการจัดการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้านโดยในชั้นกิจกรรมใช้แบบการเรียนรู้แบบเว็บเควสท์ จำนวน 9 แผน ๆ ละ 2 ชั่วโมง รวม 18 ชั่วโมง โดยการตรวจสอบของผู้เชี่ยวชาญด้านรัฐประศาสนศาสตร์ ด้านหลักสูตรและการสอน และด้านการวัดและประเมินผล จำนวน 3 คนเพื่อประเมินคุณภาพ ตรวจสอบความถูกต้องด้านเนื้อหา รูปแบบการสอนและความเหมาะสมของกิจกรรมเพื่อนำไปใช้ในการปฏิบัติการสอน ผลการประเมินความเหมาะสมของแผนการจัดการจัดการเรียนรู้จากการประเมินเห็นได้ว่าแต่ละแผนการจัดการจัดการเรียนรู้ มีค่าอยู่ระหว่าง 4.66-5.00 ซึ่งถือว่ามีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด 2) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเป็น แบบข้อสอบปรนัย จำนวน 30 ข้อ รวม 30 คะแนน โดยการตรวจสอบของผู้เชี่ยวชาญด้านรัฐประศาสนศาสตร์ ด้านหลักสูตรและการสอน และด้านการวัด

และประเมินผล จำนวน 3 คน ได้ค่าความสอดคล้องรายข้อ (IOC) ระหว่าง 0.60-1.00 แล้วนำไปทดลองใช้กับ นักศึกษาศาสาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ชั้นปีที่ 4 จำนวน 30 คน แล้วมาคำนวณหาค่าความยากง่าย ได้ค่าระหว่าง 0.27-0.80 ค่าอำนาจจำแนกรายข้อระหว่าง 0.25-0.65 แล้วนำมาคำนวณหาค่าความเชื่อมั่น โดยใช้วิธีของคูเดอร์-ริชาร์ดสัน (Kuder-Richardson's method) หรือ สูตร K.R.-20 (Kuder, & Richardson, 1937) มีค่าเท่ากับ 0.85

ขั้นตอนที่ 5 การรวบรวมข้อมูล ในการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยใช้แผนการจัดการเรียนรู้ และแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในการเก็บรวบรวมข้อมูลซึ่งในการเก็บรวบรวมข้อมูลนี้ผู้วิจัยดำเนินการด้วยตนเอง โดยก่อนการปฏิบัติการสอนนั้นผู้วิจัยแจ้งให้ผู้เรียนทราบขั้นตอนและกระบวนการในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในรายวิชาตลอดทั้งเทอม หลังจากนั้นดำเนินการทดสอบก่อนเรียน (Pre-test) และหลังจากปฏิบัติการสอนเสร็จแล้วทำการทดสอบหลังเรียน (Post-test)

ขั้นตอนที่ 6 การวิเคราะห์ข้อมูล หลังจากผู้วิจัยดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและให้ผู้เรียนทำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์เสร็จแล้ว นำคะแนนที่ได้จากการทำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนมาหาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ขั้นตอนที่ 7 สรุปผลการศึกษา นำคะแนนที่ได้จากการวิเคราะห์ มาเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยก่อนและหลังเรียน แปรผลอธิบายในรูปแบบตารางประกอบการบรรยาย และตีพิมพ์เผยแพร่ผ่านรูปเล่มเอกสารต่อไป

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการพัฒนาแผนการจัดการจัดการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้านด้วยกิจกรรมแบบเว็บควีสท์ ของนักศึกษาศาสาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ชั้นปีที่ 3 ปรากฏผลดังตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 ผลการพัฒนาแผนการจัดการจัดการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้านด้วยกิจกรรมแบบเว็บควีสท์ของนักศึกษาศาสาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ชั้นปีที่ 3

แผนที่	ชื่อแผนการสอน	ผลการประเมินความเหมาะสมของผู้เชี่ยวชาญ	แปลผล
1	ประวัติผลงานด้านปรัชญาการเมืองของนักปรัชญาการเมืองตะวันตก	5.00	มากที่สุด
2	แนวคิดที่สำคัญของนักปรัชญาการเมืองตะวันตก	5.00	มากที่สุด
3	ปรัชญาและทฤษฎีทางการเมืองเบื้องต้น	5.00	มากที่สุด
4	ความหมายและลักษณะของทฤษฎีการเมือง	5.00	มากที่สุด

แผนที่	ชื่อแผนการสอน	ผลการประเมินความเหมาะสมของผู้เชี่ยวชาญ	แปลผล
5	ความคิดทางการเมือง (Political Thought)	4.66	มากที่สุด
6	อุดมการณ์ทางการเมือง (Political Ideology)	4.66	มากที่สุด
7	ลัทธิทางการเมือง (Political Ism)	4.66	มากที่สุด
8	ความแตกต่างระหว่างทฤษฎีการเมืองกับปรัชญาการเมือง	5.00	มากที่สุด
9	แนวคิดที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทยหรือการเมืองโลกในปัจจุบัน	5.00	มากที่สุด
	รวม	4.88	มากที่สุด

จากตารางที่ 1 พบว่า ผลการพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้านด้วยกิจกรรมแบบเว็บเควสต์ ของนักศึกษาสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ชั้นปีที่ 3 ได้แผนการสอนทั้งหมด 9 แผนการสอนและมีผลการประเมินความสอดคล้องอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.88$)

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง ปรัชญาและแนวคิดทางการเมือง ของนักศึกษาสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ชั้นปีที่ 3 ก่อนเรียนและหลังเรียน ปรากฏผลดังตารางที่ 2 ดังนี้

ตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง ปรัชญาและแนวคิดทางการเมืองของนักศึกษาสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ชั้นปีที่ 3 ก่อนเรียนและหลังเรียน (N=49)

การทดสอบ	คะแนน	μ	σ
ก่อนเรียน	30	13.50	1.26
หลังเรียน	30	19.60	1.20

จากตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง ปรัชญาและแนวคิดทางการเมือง ของนักศึกษาสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ชั้นปีที่ 3 ก่อนเรียนและหลังเรียน พบว่า นักศึกษาสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ชั้นปีที่ 3 มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียน ($\mu = 19.60$, $\sigma = 1.20$) สูงกว่าก่อนเรียน ($\mu = 13.50$, $\sigma = 1.26$)

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลจากการวิจัยข้อที่ 1 พบว่า ผลการพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้านด้วยกิจกรรมแบบเว็บเควสต์ของนักศึกษาสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ชั้นปีที่ 3 ได้แผนการสอนทั้งหมด 9 แผนการสอน และมีผลการประเมินความสอดคล้องอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้วิจัยออกแบบกิจกรรมการจัดการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้านด้วยกิจกรรมแบบเว็บเควสต์เน้นการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติเต็มศักยภาพ และการเรียนรู้ที่หลากหลายบนเว็บไซต์ด้วยบทเรียนสำเร็จรูปที่สามารถศึกษาได้ทุกเวลาโดยไม่จำกัดสถานที่ เชื่อมโยงการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในชั้นเรียนเพื่อสร้างความรู้เชื่อมโยงประสบการณ์เดิมผ่านกระบวนการปฏิบัติและกระบวนการคิดโดยผู้สอนเป็นผู้ให้คำแนะนำและอำนวยความสะดวกในการเตรียมจัดหาสื่อสอดคล้องแนวคิดของวิจารณ์ พานิช (2556) ที่ว่าการนำเอาวิธีการสองอย่างมาใช้ร่วมกัน โดยนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้าช่วยสร้างสภาพบรรยากาศของการเรียนรู้ที่ผู้เรียนรู้จริง มีลักษณะเป็นห้องเรียน ที่ผู้เรียนแต่ละคนได้เรียนบทเรียนของตนที่ไม่ตรงกับของคนอื่น เพื่อการเรียนรู้ของตนโดยผู้สอนทำหน้าที่ช่วยให้งำลึงใจ หรือแนะวิธีช่วยตัวเองให้แก่ผู้เรียน และเมื่อออกแบบกิจกรรมแบบห้องเรียนกลับด้านเสร็จเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยออกแบบโดยให้ผู้เรียนเรียนรู้ผ่านโครงข่ายสารสนเทศ โดยการกำหนดภาระงานให้ผู้เรียนสืบค้น ค้นคว้าและต้องมีการพูดคุยกันเพื่อดำเนินกิจกรรมซึ่งเป็นขั้นตอนสำคัญของเว็บเควสต์ อีกทั้งเมื่อออกแบบเสร็จเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยนำแผนการจัดการเรียนรู้ไปให้ผู้เชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ด้านหลักสูตรและการสอน และด้านการวัดผลและประเมินผล ตรวจสอบทุกขั้นตอน แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขจนกระทั่งเสร็จสมบูรณ์โดยเริ่มตั้งแต่กำหนดโครงสร้างของเว็บเควสต์ วิเคราะห์คำอธิบายรายวิชา กำหนดหัวข้อ/จุดประสงค์การเรียนรู้ให้สอดคล้องกัน สืบค้นและศึกษาเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อ/จุดประสงค์การเรียนรู้ ออกแบบเว็บเควสต์ที่เอื้อต่อทักษะการสืบเสาะหาความรู้และสร้างเกณฑ์การประเมินผลชิ้นงานแบบรูบริคส์ สร้างแผนผังเว็บไซต์ และสตอรี่บอร์ด สร้างเว็บเพจของเว็บ จากที่กล่าวมาข้างต้นอาจเป็นผลทำให้ผลการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญอยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งขั้นตอนในการออกแบบข้างต้นสอดคล้องกับขั้นตอนการออกแบบของ Dick and Carey (1996) ที่กล่าวว่าขั้นตอนของการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ ขั้นการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ขั้นการพัฒนาขั้นการนำไปทดลองใช้และขั้นการประเมินผลอีกทั้งการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามรูปแบบการสืบเสาะหาความรู้บนเว็บเควสต์ร่วมกับผังมโนทัศน์ตามแผนการจัดการเรียนรู้เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนสืบค้นข้อมูลและได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเองผู้เรียนจึงมีบทบาทเป็นผู้ปฏิบัติได้มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนร่วมงานในกลุ่มทั้งในด้านการปฏิบัติและการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อขยายความรู้ของตนให้กว้างขึ้นเป็นการส่งเสริม คุณลักษณะของผู้เรียนให้ทำงานอย่างเป็นระบบเกิดกระบวนการร่วมมือกันทำงานสามารถ คิดวิเคราะห์วางแผนและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ประกอบกับการได้เรียนรู้จากบทเรียนเว็บเควสต์ ซึ่งเป็นเป็นสื่อที่น่าสนใจเน้นกิจกรรมที่มุ่งให้ผู้เรียนได้เรียนรู้การค้นคว้าหาข้อมูลจากแหล่งข้อมูล และเว็บไซต์ที่ครูผู้สอนกำหนดไว้ให้อย่างครอบคลุมสนับสนุนให้ผู้เรียนได้ฝึกใช้กระบวนการหาความรู้อย่างเป็นขั้นตอนมากขึ้นสามารถวิเคราะห์ข้อมูลที่ตนเองค้นคว้าหามาได้และการนำข้อมูลที่ได้อาตอบคำถามหรือปัญหาที่ครูผู้สอนมอบหมายไว้ในแต่ละกิจกรรมในบทเรียน และสอดคล้องกับผลการวิจัยของวีริวิชญ์ บุญส่ง, นันทิพย์ ฤกษ์ และสุนทร อ่อนฤทธิ์ (2566) ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาแผนการ

จัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดห้องเรียนกลับด้านเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์ รายวิชาสหกรณ์ สำหรับผู้เรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนพัฒนานิคม มีวัตถุประสงค์เพื่อมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อพัฒนาแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดห้องเรียนกลับด้านเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์รายวิชาสหกรณ์ สำหรับผู้เรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 75/75 และให้มีประสิทธิผลตามเกณฑ์ร้อยละ 60 ขึ้นไป 2) เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน 3) เพื่อเปรียบเทียบทักษะการคิดวิเคราะห์ และ 4) เพื่อศึกษาระดับความพึงพอใจหลังเรียนผลการวิจัยพบว่า 1) ผลการพัฒนาแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดห้องเรียนกลับด้านเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์เรื่องสหกรณ์ ได้ค่าประสิทธิภาพกระบวนการและค่าประสิทธิภาพผลลัพธ์ (E_1/E_2) = 77.64/79.53 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ 75/75 และมีค่าดัชนีประสิทธิผล ($E.I.$) = 64.21 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ 2) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยใช้แนวคิดห้องเรียนกลับด้าน หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 3) ผลการเปรียบเทียบทักษะการคิดวิเคราะห์ระหว่างก่อนกับหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้าน หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ 4) ผลการศึกษาความพึงพอใจหลังเรียนต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้าน โดยภาพรวมผู้เรียนมีระดับความพึงพอใจในระดับ มากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.53, S.D. = 1.80)

2. ผลจากการวิจัยข้อที่ 2 พบว่าผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง ปรัชญาและแนวคิดทางการเมือง ของนักศึกษาสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ชั้นปีที่ 3 ก่อนเรียนและหลังเรียน พบว่า นักศึกษาสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ชั้นปีที่ 3 มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียน (μ = 19.60, σ = 1.20) สูงกว่าก่อนเรียน (μ = 13.50, σ = 1.26) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะกิจกรรมการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้านด้วยกิจกรรมแบบเว็บเควสท์เป็นการบูรณาการรูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้านตามใบงานในชั้นเรียนกับกิจกรรมการเรียนรู้บนเว็บไซต์ด้วยเว็บเควสท์ ซึ่งเป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ผู้เรียนทุกคนได้พัฒนาตามศักยภาพนอกเวลาเรียนและตามเวลาที่สะดวกในการเรียนทำให้ผู้เรียนมีความสนใจในการเรียนและเกิดความรับผิดชอบต่องานและกลุ่มที่ได้รับมอบหมายและสอดคล้องความแตกต่างทางการรับรู้ระหว่างบุคคล อีกทั้งกิจกรรมการเรียนรู้ยังสนับสนุนให้เกิดทักษะการคิดวิเคราะห์ที่สนับสนุนผู้เรียนให้สามารถทบทวนเนื้อหาความรู้ได้ตลอดเวลาทำให้เกิดความคิดรวบยอดสร้างความรู้ใหม่ด้วยตนเอง ส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น จากผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้แบบกลับด้านที่ผู้วิจัยได้นำแนวคิดการเรียนรู้แบบผสมผสานที่ผู้เรียนสามารถเรียนรู้เนื้อหาผ่านสื่อเทคโนโลยี เครือข่ายสังคมออนไลน์ เช่น การดูวิดีโอนอกเวลาเรียนแทนการบรรยายของผู้สอนในห้องเรียนปกติ ทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงเนื้อหา เกิดการเรียนรู้ได้ทั้งนอกห้องเรียน ที่บ้าน สถานที่อื่น ๆ ตลอดเวลา ผสานกับการจัดกิจกรรมในห้องเรียนที่เป็นการมอบหมายงานที่สัมพันธ์กับเนื้อหา กิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้คิด ลงมือปฏิบัติ โดยมีผู้สอนเป็นผู้แนะนำ และให้คำปรึกษา สอดคล้องกับแนวความคิดห้องเรียนกลับด้านที่เป็นการจัดการเรียนรู้ที่เกิดจากการปรับเปลี่ยนบทบาทของครูในเวลาเรียนมาเป็นการเรียนรู้นอกเวลาเรียนผ่านวิดีโอ โดยการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้เป็นเครื่องมือสร้างสภาพแวดล้อมเลียนแบบ สำหรับเวลาในห้องเรียนใช้สำหรับถามตอบปัญหาข้อสงสัยจากการ เรียนผ่านสื่อเทคโนโลยี รวมถึงการใช้กิจกรรมต่าง ๆ เพื่อใช้แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ของผู้เรียน รวมถึงการพัฒนาทักษะที่จำเป็นสำหรับผู้เรียน โดยมีครูคอยให้

คำปรึกษา และให้ความช่วยเหลือแก่นักเรียนทั้งแบบรายบุคคลหรือกลุ่มเล็ก ๆ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ศิริพล แสนบุญส่ง (2560) ได้ศึกษาการพัฒนาแบบการจัดการเรียนรู้ห้องเรียนกลับด้านโดยใช้เทคโนโลยีคลาวด์ที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาคอมพิวเตอร์สำหรับครูของนักศึกษาปริญญาตรีพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และสอดคล้องงานวิจัยของ กรวรรณ สืบสม และนพรัตน์ หมีพลัด (2560) ได้ศึกษา การพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้าน (Flipped Classroom) ด้วยการบูรณาการเรียนการสอนรายวิชาเทคโนโลยีมัลติมีเดียผ่าน Google Classroom พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และสอดคล้องกับการวิจัยของ วีรวิชัย บุญส่ง (2562) ทำการวิจัยเรื่องการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยใช้บทเรียนออนไลน์แบบเว็บเควสท์กับการเรียน แบบบรรยาย รายวิชา สศ 2202304 ประวัติศาสตร์อเมริกาของนักศึกษาระดับปริญญาตรี มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาบทเรียนออนไลน์แบบเว็บเควสท์ที่มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80 หาค่าดัชนีประสิทธิผลของบทเรียนออนไลน์แบบเว็บเควสท์เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน โดยใช้บทเรียนออนไลน์แบบเว็บเควสท์กับการสอนแบบบรรยาย และเพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักศึกษาที่ได้รับการสอนโดยใช้บทเรียนออนไลน์แบบเว็บเควสท์รายวิชา สศ 2202304 ประวัติศาสตร์อเมริกา ผลการวิจัยพบว่า 1. บทเรียนออนไลน์แบบเว็บเควสท์ รายวิชา สศ 2202304 ประวัติศาสตร์อเมริกา มีค่าประสิทธิภาพ 84.61/81.63 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ 80/80 ที่กำหนดไว้ ผลดัชนีประสิทธิผลของบทเรียนออนไลน์แบบเว็บเควสท์มีค่าดัชนีประสิทธิผล เท่ากับ 0.62 แสดงว่า นักศึกษาที่เรียนด้วยบทเรียนออนไลน์แบบเว็บเควสท์ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เพิ่มขึ้น 62.21 2. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาที่เรียนด้วยบทเรียนออนไลน์แบบเว็บเควสท์ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่านักศึกษาที่เรียนแบบบรรยาย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 3. นักศึกษามีความพึงพอใจต่อการเรียนด้วยบทเรียนออนไลน์แบบเว็บเควสท์โดยภาพรวมความพึงพอใจด้านเนื้อหา ความพึงพอใจด้านการออกแบบ และความพึงพอใจด้านกิจกรรม อยู่ในระดับมากที่สุดจากผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง ปรัชญาและแนวคิดทางการเมือง ของนักศึกษาศาสาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ชั้นปีที่ 3 ก่อนเรียนและหลังเรียน และจากการศึกษาผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องทำให้เห็นว่าการเพิ่มขึ้นของคะแนนเฉลี่ยหลังการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้านด้วยกิจกรรมแบบเว็บเควสท์บ่งชี้ว่านักศึกษาได้รับความรู้และทักษะในเรื่องปรัชญาและแนวคิดทางการเมืองอย่างมีประสิทธิภาพ และรูปแบบการเรียนรู้นี้ช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้มากขึ้น ทำให้เข้าใจเนื้อหาได้ดียิ่งขึ้นการใช้กิจกรรมแบบเว็บเควสท์ช่วยให้นักศึกษาได้ฝึกทักษะการค้นคว้า การวิเคราะห์ และการประเมินข้อมูล ซึ่งเป็นทักษะที่สำคัญในการศึกษาปรัชญาและแนวคิดทางการเมือง การเรียนรู้แบบนี้จึงไม่เพียงเพิ่มพูนความรู้ทางทฤษฎี แต่ยังเสริมสร้างทักษะที่จำเป็นในอนาคต

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัยเรื่องผลของการจัดการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้านด้วยกิจกรรมแบบเว็บเควสต์ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง ปรัชญาและแนวคิดทางการเมือง ของนักศึกษาสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ผู้วิจัยได้รับองค์ความรู้ใหม่จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ดังนี้

การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้านนั้นเป็นการเรียนการสอนที่เปลี่ยนบริบทการเรียนรู้แบบปกติในชั้นเรียนโดยการนำเอาการบรรยายหรือการนำเสนอเนื้อหาของผู้สอนออกไปไว้นอกชั้นเรียน หรือนอกเวลาเรียน โดยให้สื่อหรือวัสดุการเรียนแบบต่าง ๆ แก่ผู้เรียนเพื่อนำไปศึกษานอกเวลา ก่อนที่จะเรียนเนื้อหานั้น ๆ ในชั้นเรียน และใช้เวลาในชั้นเรียนสำหรับการอภิปรายแลกเปลี่ยน ปฏิบัติงาน หรือจัดกิจกรรมอื่น ๆ เพื่อที่จะให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจและทักษะต่าง ๆ โดยใช้ความรู้จากที่ครูมอบหมายให้ไปศึกษามาล่วงหน้าก่อนการเรียนในชั้นเรียนบทบาทของผู้เรียนคือ ปฏิสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ในชั้นเรียน บทบาทของครูคือการช่วยเหลือผู้เรียนที่มีปัญหาในการเรียนรู้เป็นรายบุคคล การเรียนแบบห้องเรียนกลับด้านถือเป็นรูปแบบหนึ่งของการเรียนการสอนแบบผสมผสาน โดยสามารถเขียนเป็นลำดับขั้นตอนในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้โดยแบ่งบทบาทหน้าที่ของผู้สอนและผู้เรียนดังนี้

บทบาทผู้สอน 1) กำหนดเนื้อหาภาระงาน 2) ออกแบบขั้นตอนและกิจกรรมการเรียนรู้ 3) กำหนดเทคนิคและกลยุทธ์การเรียนการสอน 4) กำหนดบทบาทผู้สอน และ 5) กำหนดการวัดและประเมินผล

บทบาทผู้เรียน 1) ผู้เรียนสำรวจความพร้อมของตนเอง 2) เตรียมสื่อการเรียนรู้ เทคโนโลยี และช่องทางการติดต่อ สื่อสาร 3) ศึกษาภาระงานที่กำหนดอย่างเคร่งครัด และ 4) ตรงต่อเวลาและรับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมาย

สรุป

การออกแบบการจัดกิจกรรมแบบห้องเรียนกลับด้านนั้น เป็นการปรับรูปแบบการเรียนการสอน จากเดิมสิ่งที่ทำในชั้นเรียนเอาไปทำที่บ้าน และสิ่งที่มอบหมายไปทำที่บ้านมาทำในชั้นเรียนเป็นการเรียนแบบพลิกกลับหรือกลับด้าน กล่าวคือ ในการเรียนการสอนรูปแบบเดิมนั้นผู้สอนเป็นผู้บรรยายเนื้อหาต่าง ๆ ในชั้นเรียนแล้วมอบหมายงานให้นักเรียนนำกลับไปทำเป็นการบ้านในขณะที่หากเรียนแบบห้องเรียนกลับด้านนั้นภาระงานและการฝึกปฏิบัติจะถูกกำหนดเป็นภาระงานให้กลับไปทำที่บ้านเป็นกลุ่มหรือกิจกรรมเดี่ยว โดยผู้สอนจะกำหนดให้ผู้เรียนมีการรวมกลุ่มโดยประยุกต์ระบบสารสนเทศในการประชุม พูดคุย แลกเปลี่ยน และค้นหา ในการวิจัยนี้ผู้วิจัยกำหนดภาระงานแบบเว็บเควสต์ให้ผู้เรียนไปศึกษาหาความรู้ โดยอาจจะมีผู้สอนเข้าไปติดตาม พูดคุย เสนอแนะ ก็ได้ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนลักษณะนี้ทำให้ผู้เรียนได้แสดงศักยภาพในการค้นคว้า แสดงออกระหว่างผู้เรียนด้วยตนเอง พร้อมทั้งฝึกความมีระเบียบวินัยในการทำงานด้วย สิ่งสำคัญประการหนึ่งสำหรับผู้สอนคือ การวัดผลและประเมินผลภายใต้รูปแบบการเรียนแบบห้องเรียนกลับด้านนั้น มีทั้งการประเมินเพื่อพัฒนา (Formative Assessment) เพื่อพัฒนาและสร้างความรู้ความเข้าใจแก่นักเรียน และการประเมินผลรวบยอด (Summative Assessment) เพื่อตัดสินว่าผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถบรรลุตาม

จุดประสงค์การเรียนรู้ที่เป็นเป้าหมายหรือไม่ การวัดและประเมินผลมีความยืดหยุ่นหลากหลายทั้งรูปแบบวิธีการและระยะเวลา เพื่อช่วยให้นักเรียนสามารถเรียนรู้ได้ตามศักยภาพของตนเอง

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลจากการวิจัยพบว่า การจัดการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้านด้วยกิจกรรมแบบเว็บเควสท์ช่วยพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง ปรัชญาและแนวคิดทางการเมือง ของนักศึกษาสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ให้สูงขึ้นได้ ดังนั้น ครูผู้สอนในรายวิชาและระดับต่าง ๆ ทั้งระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานและระดับอุดมศึกษา สามารถนำแนวทางไปปรับใช้ในการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนได้ ดังนี้

1.1 ผู้สอนต้องศึกษาขั้นตอนของการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้าน อย่างละเอียด เพื่อให้เข้าใจบทบาทของตนเอง และบทบาทของผู้เรียน เพื่อให้สามารถนำไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ได้อย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ ผู้สอนควรให้ผู้เรียนได้มีอิสระทางความคิดในการรังสรรค์ชิ้นงาน

1.2 บทบาทของครูในการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคห้องเรียนกลับด้านร่วมกับกิจกรรมแบบเว็บเควสท์ ผู้สอนควรจะทำหน้าที่เสมือนโค้ช โดยโค้ชในที่นี้หมายถึงครูที่คอยแนะนำช่วยปรับปรุงให้ผลงานของผู้เรียนให้ดีขึ้น สนับสนุนด้านอุปกรณ์ให้แก่ผู้เรียน และกระตุ้นให้ผู้เรียนมีการพัฒนาทักษะการแก้ปัญหาตลอดการเรียนรู้

1.3 ผู้สอนต้องทำการปฐมนิเทศก่อนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ดังนั้นผู้สอนต้องแนะนำขั้นตอนการจัดการเรียนรู้แก่ผู้เรียนพร้อมทั้งควรมีการอธิบายขั้นตอนการทำกิจกรรมอย่างละเอียดตลอดจนสอบถามความเข้าใจของผู้เรียนเพื่อให้ปฏิบัติกิจกรรมได้ดี และควรให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเลือกหัวข้อกิจกรรมงานที่มอบหมาย

1.4 กระบวนการจัดการเรียนรู้นอกเวลาเรียน ครูผู้สอนควรมีมาตรฐานในการเสริมแรงทางบวก หรือการเสริมแรงทางลบกับผู้เรียน เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ผู้เรียนมีความรับผิดชอบ เนื่องจากอาจมีผู้เรียนบางส่วนที่ไม่ศึกษาข้อมูลล่วงหน้า และไม่บันทึกความรู้ที่ได้เรียนจากการปฏิบัติกิจกรรม ดังนั้น ครูผู้สอนจึงต้องหาแนวทางหรือมาตรการในบริหารจัดการสำหรับกับผู้เรียน

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นหัวข้อเกี่ยวกับ

2.1 การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้านมีข้อจำกัดในเรื่องของอุปกรณ์เทคโนโลยี และระบบการทำงานของอินเทอร์เน็ต เช่น บางโรงเรียนระบบอินเทอร์เน็ตไม่เสถียรทำให้ไม่สามารถทำงานแบบห้องเรียนกลับด้านได้ หรือผู้เรียนไม่มีระบบอินเทอร์เน็ต ซึ่งส่งผลกระทบต่อการทำงานร่วมกันของผู้เรียน ผู้สอนอาจใช้วิธีการศึกษาผลการพัฒนาทักษะการทำงานร่วมกันโดยการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้เรียนได้ หรืออาจใช้การบันทึกความรู้เพื่อติดตามผลการพัฒนาของผู้เรียน

2.2 การเรียนโดยใช้ระบบแบบเว็บเควสท์สามารถพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และความสามารถการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียนได้ ผู้สอนควรกำหนดกรอบเนื้อหา หรือภาระงานการสร้างบทเรียนแบบเว็บเควสท์ที่ให้ความชัดเจน และเหมาะสมกับวัยของผู้เรียน

2.3 การวิจัยกับตัวแปรอื่น ๆ ควรนำรูปแบบการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้านไปทดลองปรับใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อศึกษาผลของการจัดการเรียนการสอนที่มีต่อตัวแปรอื่น ๆ เช่น ความคงทน ในการเรียนรู้ ความสามารถในการแก้ปัญหา ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ เป็นต้น การสอนแบบ CIPPA การสอนแบบ TGT การสอนแบบ CRIC หรือเปรียบเทียบกับวิธีการจัดการเรียนรู้รูปแบบอื่น เป็นต้น

บรรณานุกรม

- กรวรรณ สืบสม และนพรัตน์ หมีพลัด. (2560). การพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้าน (Flipped classroom) ด้วยการบูรณาการการเรียนการสอนรายวิชาเทคโนโลยีมีเดียผ่าน Google Classroom. สมาคมสถาบันอุดมศึกษาเอกชนแห่งประเทศไทย. 6 (3), 118-127.
- จินตวิรี คล้ายสังข์. (2556). การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้อิเล็กทรอนิกส์แบบผสมผสานศาสตร์การสอนตามแนวทางคอนสตรัคติวิสต์ด้วยเครื่องมือทางปัญญาเพื่อเสริมสร้างการสร้างความรู้ของผู้เรียนในระดับอุดมศึกษา. ม.ป.ท.: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปิยะรัตน์ คัญทัพ. (2545). รูปแบบการสอนเพื่อพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง โดยใช้กระบวนการเรียนการสอนแบบเว็บเควสท์ในระดับประถมศึกษา กรณีศึกษาโรงเรียนนานาชาติเกสนี. กรุงเทพฯ. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ไพฑูรย์ สีนารัตน์ และคณะ. (2556). *วิกฤตการศึกษา: ทางออกที่รอการแก้ไข*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิจารณ์ พานิช. (2556). *ครูเพื่อศิษย์สร้างห้องเรียนกลับทาง*. กรุงเทพฯ: เอสอาร์พรีนติ้งแมสโปรดักส์.
- วีรวิญญ์ บุญส่ง. (2562). การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยใช้บทเรียนออนไลน์แบบเว็บเควสท์กับการเรียน แบบบรรยาย รายวิชา สศ 2202304 ประวัติศาสตร์อเมริกาของนักศึกษา ระดับปริญญาตรี. *วารสารพัฒนาการเรียนการสอน มหาวิทยาลัยรังสิต*. 13(1), 100-112.
- วีรวิญญ์ บุญส่ง, นันทิพย์ ฤทัย, และสุนทร อ่อนฤทธิ์. (2566). การพัฒนาแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดห้องเรียนกลับด้านเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์ รายวิชาสหกรณ์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนพัฒนานิคม. *วารสารครุศาสตร์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์*. 6(3), 63-76.
- ศิริพล แสนบุญส่ง. (2560). การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ห้องเรียนกลับด้านโดยใช้เทคโนโลยีคลาวด์ที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาคอมพิวเตอร์สำหรับครูของนักศึกษาปริญญาตรี. *วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์*. 11(พิเศษ), 133-147.

- สุพินดา ณ มหาไชย. (3 พฤษภาคม 2556). 'Flipped Classroom' ห้องเรียนกลับด้าน. *คมชัดลึก*.
<https://www.komchadluek.net/kom-lifestyle/157502>.
- Bellanca, J. & Brandt, R. (2011). 21st Century Skills: Rethinking How Students Learn [ทักษะแห่งอนาคตใหม่: การศึกษาเพื่อศตวรรษที่ 21]. แปลโดย วรพจน์วงศ์กิจรุ่งเรือง, อธิป จิตตฤกษ์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ Open Worlds.
- Bergmann, J. & Sams, A. (2012). *Flip Your Classroom: Reach Every Student in Every Class Every Day*. USA: International Society for Technology in Education.
- Dick, W. & Carey, L. (1996). *The Systematic Design of Instruction*. 4th ed. New York: Harper Collins College Publishers.
- Kuder, Frederic G. & Richardson, M.W. (1937). The Theory of the Estimation of Test Reliability. *Psychometrika*. 2(September), 151-160.

เจ้าฟ้าผู้กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านช้าง

Chao Fa Ngum and Buddhist Propagation in Lan Xang Kingdom

¹บัณฑิต ฟองสมุทร และ²พระชยานันทมุนี (ธรรมวัตร ณ น่าน)

¹Bandith Fongsamouth and ²Phrachayanantamunee (Dhammawat Na Nan)

^{1,2}วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{1,2}Nakhon Nan Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

¹Corresponding Author's Email: Dith9350@gmail.com

Received: August 21, 2024; **Revised:** December 11, 2024; **Accepted:** December 16, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาความเป็นมาของพระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านช้าง 2) เพื่อศึกษาประวัติและผลงานด้านพระพุทธศาสนาของเจ้าฟ้าผู้ 3) เพื่อวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะของพระพุทธศาสนาตามแนวของเจ้าฟ้าผู้ เป็นงานวิจัยเชิงเอกสาร วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการพรรณนาเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) อาณาจักรล้านช้างเป็นดินแดนที่ตั้งอยู่ในเขตประเทศลาวปัจจุบัน ในอดีตชาวล้านช้างนับถือลัทธิผีสางเทวดา โดยเฉพาะผีฟ้าผีดินและผีบรรพบุรุษ ต่อมาพระเจ้าฟ้าผู้ และพระนางแก้วเกงยาที่เป็นองค์มเหสี ได้อัญเชิญเอาพระพุทธศาสนาจากประเทศกัมพูชา เข้ามาเผยแผ่ในแผ่นดินลาวล้านช้าง เพื่อให้ประชาชนได้เคารพบูชา และเป็นที่ยึดถือทางด้านจิตใจ จึงทำให้ประชากรชาวล้านช้างพากันนับถือและศรัทธาในพระพุทธศาสนาต่างพากันปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจึงทำให้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองตลอดมาในยุคสมัยอาณาจักรล้านช้าง 2) ผลงานด้านพระพุทธศาสนาของเจ้าฟ้าผู้ นอกจากจะนำเอาพระพุทธศาสนาจากประเทศเขมรเข้ามาเผยแผ่ในล้านช้างแล้ว ยังได้ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาดูแลพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองโดยสร้างศาสนสถานเพื่อให้พระสงฆ์และประชาชนได้ใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ 3) ลักษณะเฉพาะของเจ้าฟ้าผู้คือความสามารถกล้าหาญในการรวบรวมเมืองต่างๆ เข้ามาอยู่ภายใต้การปกครองของอาณาจักรล้านช้างให้มีปึกแผ่นทรงส่งเสริมสนับสนุนบำรุงรักษาพระพุทธศาสนาให้มีความเจริญ ทรงใช้หลักธรรมมาปกครองบ้านเมืองโดยเฉพาะการใช้หลักของพรหมวิหารมาเป็นกฎระเบียบ ทำให้เจ้าฟ้าผู้ได้ถูกยกให้เป็นหนึ่งใน 4 ที่เป็นวีรกษัตริย์ของชนชาติลาว ได้รับการยกย่องเชิดชูจากรัฐลาวในทุกยุคสมัยรวมทั้งจากรัฐบาลสังคมนิยมลาวในฐานะวีรกษัตริย์ผู้สร้างความเป็นปึกแผ่นหนึ่งเดียวให้กับอาณาจักรล้านช้างของชนชาติลาวรัฐบาลสังคมนิยมลาวสำนึกในบุญคุณและยกย่องเชิดชูพระเจ้าฟ้าผู้ในฐานะวีรกษัตริย์ของชาติลาวมาโดยตลอด

คำสำคัญ: เจ้าฟ้าผู้; การเผยแผ่; พระพุทธศาสนา; อาณาจักรล้านช้าง

Abstract

The objectives of this research article were: 1) to study the history of Buddhism in Lan Xang kingdom, 2) to study to study the history and works of Buddhism of Chao Fa Ngum, and 3) to analyze specific characteristics of Buddhism along the lines of Chao Fah Ngum. This research was documentary research that analyzed data by means of content description. The results revealed that: 1) Lan Xang kingdom was located in the present Laos. In the past, people in Lan Xang kingdom embraced Animism, especially worshipping the sky spirit (Phi Fa Phi Thaen) and ancestor spirits. Then, Chao Fah Ngum and Queen Phra Nang Keaw Keng Ya introduced Buddhism from Cambodia to propagate in Lan Xang for people to worship and to hold on as a refuge as a result, Buddhism has been adhered and followed by the Lan Xang people, so that it has been flourished throughout the period of Lan Xang Kingdom. 2) For the contributions to Buddhism, Chao Fa Ngum brought Buddhism from Cambodia to propagate in Lan Xang, he made offerings to Buddhist monks and took care of Buddhism and monks. He also built religious places for monks and people. 3) With the characteristics of Chao Fa Ngum as a brave and maker of solidarity in territories under the Kingdom of Lan Xang, he promoted and supported Buddhism and ruled over the kingdom by applying Buddhist principles in reigning especially the Brahnavihara or 4 sublime states of mind. Therefore, he has been regarded as one of 4 great brave kings in Laos' history. Every regimes that ruled over the land felt grateful to him and respected him as the brave king of Laos ever since.

Keywords: King Fa Ngum; Dissemination; Buddhism; Lan Xang Kingdom

บทนำ

สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) เมื่อก่อนมีนามว่า อาณาจักรล้านช้างโบราณ ตั้งอยู่เขตเอเชียอาคเนย์ หรือโบราณเรียกว่าสุวรรณภูมิประเทศ ซึ่งเป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพรรณ ธัญญาหาร เป็นอู่น้ำ อู่น้ำ อู่ปลา ซึ่งเป็นอาณาจักรที่เข้มแข็ง และมีที่ตั้งอาณาเขตที่กว้างใหญ่ไพศาล มีแม่น้ำโขงไหลผ่านกลาง เช่น ทิศใต้ติดกับประเทศกัมพูชา ทิศตะวันออกติดกับประเทศเวียดนาม ทิศเหนือติดกับประเทศจีน ทิศตะวันตกติดกับไทย และเมียนมา (คณะกรรมการทบทวนรวบรวมและเขียนประวัติศาสตร์นครหลวงเวียงจันทน์ 450 ปี, 2553)

ในปัจจุบัน ทิศเหนือจรดภาคใต้ของประเทศไทย ด้านทิศใต้ จรดกับประเทศกัมพูชา ทิศตะวันตกจรดกับประเทศเมียนมาร์และเขตภาคเหนือบางส่วน (อาณาจักรล้านนา) และภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้งหมดของประเทศไทย และด้านทิศตะวันออกจรดกับประเทศเวียดนาม ก่อนการสถาปนาเป็นอาณาจักรล้านช้าง ประมาณ 593 ปี มีกษัตริย์ปกครองทั้งหมดจำนวน 23 พระองค์ การดำเนินการปกครองภายในราชอาณาจักร กษัตริย์แต่ละพระองค์จะกระทำแบบค่อยเป็นค่อยไป จึงทำให้สามารถที่จะปรับปรุงพัฒนาให้เกิดความเจริญดีขึ้น เมืองเชียงทองมีพื้นที่ขนาดเล็กจึงส่งผลให้การปกครองเป็นไปโดยง่ายที่จะพัฒนาและดูแล และมีประชากรได้อย่างเหมาะสม จึงไม่มีความสลับซับซ้อนในการดำเนินงานด้านการปกครองมากนัก ต่อมาเมื่อมีการสถาปนาขึ้นเป็นอาณาจักรล้านช้างแล้ว อาณาจักรล้านช้าง จึงมีกษัตริย์ที่ปกครองอาณาจักรทั้งหมดจำนวน 29 พระองค์ มีระยะ เวลาในปกครอง 354 ปี (ช่วง พ.ศ. 1896-2250) (ปัญญา คล้ายเดช และคณะ, 2563)

สปป.ลาว มีจารีตประเพณีการปกครองเป็นเอกลักษณ์ของตัวเองมาแต่ช้านาน สืบทอดกันมาจนตกทอดมาถึงลูกหลานในปัจจุบัน ในอดีตประชาชนชาวลาวมีความเชื่อในเรื่องของผี มีการบูชาผีต่างๆ นับถือสิ่งที่อยู่เหนืออำนาจของมนุษย์ คือนับถือผีสาংเทวดา นับถือบรรพบุรุษ นับถือผีฟ้าผีดิน เมื่อมีการเจ็บไข้ได้ป่วยก็ชอบไปหาหมอผีมารักษา (ปีนบั่ว) โดยยึดถือผีเป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจ ต่อมาพระเจ้าฟ้างุ้มเข้ามาปกครองอาณาจักรลาวล้านช้าง ซึ่งมีพระนางแก้วเกงยา เป็นองค์ครมเหสี ที่ได้มาเห็นการดำรงชีวิตของประชาชนลาวที่มีความเชื่อกระจัดกระจาย ไม่มีศูนย์รวมทางด้านจิตใจ มีปัญหาอะไรก็เชื่อว่าผีทำผีเป็นต้นเหตุ โดยไม่มีสิ่งยึดถือที่แน่นอนเป็นอยู่อย่างนี้ ต่างจากประชาชนชาวกัมพูชาที่นับถือพระพุทธศาสนา มีที่พึ่งทางจิตใจมีการทำบุญ มีประเพณีที่ดีงาม สังคมมีความรักสามัคคี มีความสงบสุข เหตุเป็นเช่นนี้ พระเจ้าฟ้างุ้ม และพระนางแก้วเกงยาที่เป็นองค์ครมเหสี จึงได้อันเชิญเอาพระพุทธศาสนาจากประเทศกัมพูชา เข้ามาเผยแผ่ในแผ่นดินลาวล้านช้าง (สถาบันวิทยาศาสตร์สังคมแห่งชาติ, 2562) เพื่อให้ประชาชนได้เคารพบูชา และเป็นที่ยึดถือทางด้านจิตใจ

พระพุทธศาสนาเถรวาทได้เข้ามาเผยแผ่ในสังคมลาวเมื่อปี พ.ศ. 1900) ภายหลังที่ พระเจ้าฟ้างุ้มมหาราช รวบรวมหัวเมืองต่างๆ ลาวทั้งหมดเข้าเป็นอาณาจักรล้านช้างให้เป็นปึกแผ่นในปี พ.ศ. 1896 โดยมีเมืองเชียงทอง (หลวงพระบาง) เป็นศูนย์กลาง พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลักและเคียงคู่กับพัฒนาการของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่เข้ามาตั้งหลักปักฐานในดินแดนลาวแต่บรรพบุรุษถึงปัจจุบันเป็นเวลายาวนาน วีรกษัตริย์ลาว อาทิ พระเจ้าฟ้างุ้ม มหาราช พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช และ พระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช เป็นต้น ทุก ๆ พระองค์ได้มีบทบาทในการทะนุบำรุงอุปถัมภ์ พระพุทธศาสนาทรงยกย่องให้เป็นศาสนาหลักของอาณาจักร และเป็นศูนย์กลางให้ไพร่ฟ้าราษฎรได้รับการศึกษา มีศีลธรรมและประพฤติชอบตามคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจของปวงชนลาวทำให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลักที่สำคัญของชาติลาว และทำให้พระพุทธศาสนาแบบเถรวาทประดิษฐานอย่างมั่นคงและมีความเจริญรุ่งเรืองในอาณาจักรลาวตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา (พระอนงค์ชัย วิไลศักดิ์ และ คณะ, 2565)

การศึกษาเรื่องเจ้าฟ้างุ้มกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านช้างนับว่ามีความสำคัญเป็นอย่างมากกับประชากรใน สปป.ลาว นับตั้งแต่ได้นำเอาเข้าพระพุทธศาสนาเข้ามาเผยแผ่ในแผ่นดินลาว ทำให้คนลาวมีวิถีการดำเนินชีวิตใหม่ จากการที่เคยเชื่อถือเรื่องผีสาংนางไม้ แล้วกลับมานับถือพระพุทธศาสนา มีจารีตประเพณีที่ดีงาม ซึ่งจะทำให้เราได้รู้ได้เข้าใจในจารีตประเพณีที่สืบทอดกันมาจนถึงทุกวันนี้ พระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาที่มีความสำคัญมากต่อวิถีชีวิตของประชาชนในในสังคมลาวอันเป็นที่ยึดถือกันมาอย่างยาวนานจนถึงทุกวันนี้ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงทำวิจัยเรื่อง “เจ้าฟ้างุ้มกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านช้าง” เพื่อศึกษาความเป็นมาของพระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านช้าง ศึกษาประวัติและผลงานด้านพระพุทธศาสนาของเจ้าฟ้างุ้ม วิเคราะห์ลักษณะเฉพาะของพระพุทธศาสนาตามแนวของเจ้าฟ้างุ้ม และนำผลการวิจัยไปเผยแผ่แก่ประชาชนชาวลาวให้เกิดความรู้ความเข้าใจในความเป็นมาของเจ้าฟ้างุ้มและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาของพระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านช้าง
2. เพื่อศึกษาประวัติและผลงานด้านพระพุทธศาสนาของเจ้าฟ้ารุ่งม
3. เพื่อวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะของพระพุทธศาสนาตามแนวของเจ้าฟ้ารุ่งม

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เกี่ยวข้องกับวิทยานิพนธ์เรื่อง เจ้าฟ้ารุ่งมกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านช้าง มีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมาของพระพุทธศาสนาในสุวรรณภูมิ

ขั้นตอนที่ 2 รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมาของพระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านช้าง

ขั้นตอนที่ 3 รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประวัติและผลงานด้านพระพุทธศาสนาของเจ้าฟ้ารุ่งม

ขั้นตอนที่ 4 วิเคราะห์ลักษณะเฉพาะของพระพุทธศาสนาตามแนวของเจ้าฟ้ารุ่งม

ขั้นตอนที่ 5 ศึกษาเอกสารหลักได้แก่ พงศาวดารลาว งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกเอกสารดังนี้: 1) เป็นข้อมูลปฐมภูมิหรือทุติยภูมิที่ได้รับการยอมรับในวงวิชาการ 2) มีเนื้อหาที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

ขั้นตอนที่ 6 สรุปผลการวิจัย

ขั้นตอนที่ 7 การศึกษาวิจัยเรื่องนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ใช้วิธีการศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Document) การวิเคราะห์ข้อมูล การสังเคราะห์ข้อมูล รวมทั้งการนำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า ในยุคก่อนที่พระพุทธศาสนาจะเริ่มเข้ามามีบทบาทสำคัญประชาชนนับถือในอำนาจเหนือธรรมชาติ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ นับถือผีฟ้า ผีดิน ผีพ่อแม่ ความเชื่อเรื่องผี ที่ปรากฏชัดเจนในยุคนี้ คือ ความเชื่อเรื่องผีป่า ผีลอบ ผีให้ร้าย (ปอบ) ผีอารักษ์ พระพุทธศาสนาในสมัยล้านช้าง เป็นการเข้ามาตามแม่น้ำโขงตั้งแต่ประเทศเขมร (ขอม) เข้าสู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือภาคอีสานของประเทศไทยและตามแม่น้ำโขงจากทางพม่าเข้าสู่ทางภาคเหนือของประเทศไทยและประเทศลาว พระพุทธศาสนาในช่วงนั้นคาดว่าเป็นการนำเอาหลักพระพุทธศาสนาที่ผสมผสานกับหลักศาสนาอื่นๆ เช่น พราหมณ์ ตั้งแต่สมัยขุนบรม ความเชื่อดังกล่าวมีอิทธิพลส่งผลประโยชน์ต่อชนชั้นปกครองในการควบคุมคนหลายๆ เผ่า ที่มีความแตกต่างกันทางเชื้อชาติ พระพุทธศาสนาได้เข้ามาสู่อาณาจักรล้านช้างในสมัยเจ้าฟ้ารุ่งมด้วยเหตุเพราะพระนางแก้วยอดฟ้าพระมเหสีของเจ้าฟ้ารุ่งมซึ่งเป็นธิดาของพระเจ้าอินทปัตถ์ (พ่อตาของเจ้า

ฟ้ารุ่ง) เป็นทรงเคนับถือพระพุทธศาสนามาก่อนเมื่อครั้งอยู่ในเมืองขอม เมื่อทรงเห็นประชาชนล้านช้างดั้งเดิมนับถือผีสางเทวดา และฆ่าสัตว์บูชาเช่นสรวง จึงได้ทูลขอให้พระเจ้าฟ้ารุ่งไปอัญเชิญพระพุทธศาสนามาเผยแพร่ในอาณาจักรล้านช้าง พระเจ้าฟ้ารุ่งทรงเห็นด้วย จึงส่งทูตไปทูลขออนุญาตพระสงฆ์เขมรเข้ามาเผยแพร่ในประเทศลาว

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า เจ้าฟ้ารุ่งประสูติปีมะโรง พ.ศ. 1859 เป็นราชโอรสของพระเจ้าฟ้าเจี้ยว หรือขุนผีฟ้า เวลาประสูตออกมานั้น มีพระหนต้อออกมาด้วย 33 ซี่ หมูโหรและเสนาอำมาตย์เห็นอย่างนั้นเกรงว่าจะเป็นคนขวางบ้านขวางเมือง ผิดบ้านผิดเมือง จึงพากันกราบทูลเจ้าฟ้าเจี้ยวพระราชบิดาของเจ้าฟ้ารุ่งขอให้เอาเจ้าฟ้ารุ่ง ลอยแพออกไปจากบ้านเมือง เจ้าฟ้ารุ่งจึงถูกลอยแพไปถึงเมืองลีผี ในบริเวณนั้นมีภิกษุชาวเขมรรูปหนึ่งมีนามว่าพระมหาปาสมันตะเถร อาศัยอยู่ที่วัดคูหาใกล้กับห้วยหาดลีผี พระเถรเจ้าได้เห็นแพลอยมาจอดอยู่ที่นั่น และได้รับทราบว่าเป็นแพของพระเจ้าฟ้ารุ่ง พระราชโอรสแห่งกษัตริย์ล้านช้าง จึงได้นำเจ้าฟ้ารุ่งไปเลี้ยงไว้และได้สอนให้ศึกษาความรู้ ศิลปะวิทยาการต่างๆ จนเจ้าฟ้ารุ่งมีพระชนมายุได้ 7 ปี จากนั้นพระมหาปาสมันตะเถรได้พาเจ้าฟ้ารุ่งไปถวายตัวกับพระเจ้าแผ่นดินประเทศเขมร (นครธมในปัจจุบัน) จนสุดท้ายด้วยความรู้ความสามารถและความฉลาดของเจ้าฟ้ารุ่งทำให้เป็นที่โปรดปรานของพระเจ้าแผ่นดินของเขมร ยิ่งรู้ว่าเป็นพระราชโอรสของเจ้าแผ่นดินล้านช้างยิ่งมีความพอใจ ให้การดูแลและรักเหมือนดังพระราชโอรสของพระองค์เอง เจ้าฟ้ารุ่งได้ใช้ชีวิตเหมือนกับพระราชโอรส และ พระธิดาของเจ้าแผ่นดิน จนเติบโต พระกุมารฟ้ารุ่งประทับอยู่ในพระราชวังพระเจ้าแผ่นดินเขมรได้ทรงศึกษาศิลปวิทยาการต่างๆ เช่นเดียวกันกับพระกุมารเขมรทั้งหลาย จนมีความรู้และมีความชำนาญวิชาต่างๆ พระเจ้าแผ่นดินเขมรทรงเห็นความสามารถความฉลาดของพระเจ้าฟ้ารุ่ง จึงพระราชทานพระราชธิดาของพระองค์นามว่า พระนางแก้วเกงยา ให้เป็นพระเทวีของพระเจ้าฟ้ารุ่ง โดยพระองค์มีพระประสงค์ที่จะผูกมิตรไมตรีกับชนชาติลาวไว้ และ เจ้าฟ้ารุ่งได้ประทับอยู่ที่อาณาจักรเขมรจนมีพระชนมได้ 33 ปี เจ้าฟ้ารุ่ง เป็นกษัตริย์ที่นำเอาพระพุทธศาสนาจากเขมรเข้ามาเผยแพร่ในดินแดนลาวล้านช้างในปีค.ศ.1920 และยังได้นำเอาพระบางเข้ามาประดิษฐานอยู่ในอาณาจักรล้านช้าง การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในสมัยเจ้าฟ้ารุ่งจึงเป็นต้นเหตุแห่งการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน นับเป็นผลงานที่ยิ่งใหญ่ทำให้เกิดคุณูปการกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง

วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการวิจัยพบว่า เจ้าฟ้ารุ่งกับการบำรุงพระพุทธศาสนา เป็นจุดเริ่มแรกของการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในช่วงของอาณาจักรล้านช้าง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนลาวในยุคนั้น เจ้าฟ้ารุ่ง ทรงปกครองบ้านเมืองด้วยการใช้หลักธรรมต่างๆ มาปรับประยุกต์ใช้เช่น โอวาทของเจ้าฟ้ารุ่ง ส่วนประชาชนนั้นได้ใช้พระพุทธศาสนาเป็นที่พึ่งทางจิตใจ และใช้หลักทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ลักษณะเฉพาะของเจ้าฟ้ารุ่งคือความสามารถกล้าหาญในการรวบรวมเมืองต่างๆ เข้ามาอยู่ภายใต้การปกครองของอาณาจักรล้านช้างให้มีปึกแผ่นทรงส่งเสริมสนับสนุนบำรุงรักษาพระพุทธศาสนาให้มีความเจริญ ทรงใช้หลักธรรมมาปกครองบ้านเมืองโดยเฉพาะการใช้หลักของพรหมวิหารมาเป็นกฎระเบียบ ทำให้เจ้าฟ้ารุ่ง ได้ถูกยกให้หนึ่งใน 4 ที่เป็นวีรกษัตริย์ของชนชาติลาว ได้รับการยกย่องเชิดชูจากรัฐลาวในทุกยุค

สมัยรวมทั้งจากรัฐบาลสังคมนิยมลาวในฐานะวีรภัยผู้สร้างความเป็นปึกแผ่นหนึ่งเดียวให้กับอาณาจักรล้านช้างของชนชาติลาว

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยที่ 1 พบว่า อาณาจักรล้านช้างเป็นดินแดนที่ตั้งอยู่ในเขตประเทศลาวปัจจุบัน ในอดีตชาวล้านช้างนับถือลัทธิผีสงเทวดา โดยเฉพาะผีฟ้าผีฝนและผีบรรพบุรุษ เมื่อมีการเจ็บไข้ได้ป่วยก็ชอบไปหาหมอผีรักษาโดยยึดถือผีเป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจ ไม่มีศูนย์รวมทางด้านจิตใจ มีปัญหาอะไรก็เชื่อว่าเกิดจากผีทำ แม้ชนชั้นปกครองหรือเจ้าขุนมูลนายก็นับถือผีและทำพิธีกรรม ฆ่าช้าง ม้า หรือควาย เพื่อบูชาผี พระเจ้าฟ้างุ้ม และพระนางแก้วเกงยาที่เป็นองค์แม่สี จึงได้อันเชิญเอาพระพุทธศาสนาจากประเทศกัมพูชา เข้ามาเผยแพร่ในแผ่นดินลาวล้านช้าง เพื่อให้ประชาชนได้เคารพบูชา และเป็นที่ยึดถือทางด้านจิตใจ จึงทำให้ประชากรชาวล้านช้างพากันนับถือและศรัทธาในพระพุทธศาสนาต่างพากันปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจึงทำให้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองตลอดมาในยุคสมัยอาณาจักรล้านช้าง สอดคล้องกับ พระครูภัทรสิริวุฒิ (2559) ที่ว่า ล้านช้างเป็นอาณาจักรที่มีเจริญและความยิ่งใหญ่อาณาจักรหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่นเดียวกับความเจริญของอาณาจักรสุโขทัย และอยุธยาของประเทศไทย อาณาจักรล้านช้าง เริ่มก่อตั้งในช่วงสมัยของขุนลอ เริ่มจากการที่ ขุนลอได้เข้ายึดเมืองขวา (หลวงพระบางในปัจจุบัน) จากขุนกันรจากนั้นขุนลอได้ทำการจัดตั้งเมืองขวาขึ้นเป็นราชธานีของล้านช้างในปี พ.ศ. 1300 แล้วได้ทำการเปลี่ยนชื่อจากเมืองขวาเป็น “เมืองเชียงทอง” ในเวลาต่อมา ชนชาติลาวที่อยู่โดยรอบของเมืองเชียงทอง เริ่มอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในเมืองเชียงทองกันมากขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งภายหลังจากรัชกาลของขุนลอ เมืองเชียงทองก็ได้มีกษัตริย์ปกครองสืบต่อมาอีกหลายพระองค์ จนกระทั่งมายุคถึงสมัยของพระเจ้าฟ้างุ้ม (พ.ศ.1896-1916) เป็นระยะที่อาณาจักรล้านช้างขยายอาณาเขตแผ่อิทธิพลออกไปอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในปี พ.ศ.1904 อาณาเขตของล้านช้างได้ขยายมากขึ้นจนสามารถผนวกดินแดนที่อยู่อีกฝากฝั่งแม่น้ำโขงอีกด้านหนึ่ง ที่เรียกว่า “อีสาน” ของไทยในปัจจุบันบางส่วนเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง และสอดคล้องกับ สุวิน ทองปั้น (2564) ที่ว่า อาณาจักรล้านช้าง ตั้งอยู่กึ่งกลางระหว่างลุ่มแม่น้ำโขงกับเทือกเขาอันนัม เริ่มก่อตั้งขึ้นในสมัยขุนลอ โดยใช้เมืองขวาเป็นราชธานี และจากนั้นได้ทำการเปลี่ยนชื่อเมืองขวามาเป็นเมืองเชียงดง-เชียงทอง ... อาณาจักรล้านช้างมีอาณาเขตพื้นที่คือ เมืองต่างๆ ของลาวทั้งหมด และพื้นที่บางส่วนของภาคอีสานในประเทศไทย

ผลจากการวิจัยที่ 2 พบว่า ผลงานด้านพระพุทธศาสนาของเจ้าฟ้างุ้ม นอกจากจะนำเอาพระพุทธศาสนาจากประเทศเขมรเข้ามาเผยแพร่ในล้านช้างแล้ว ยังได้ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาดูแลพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองโดยสร้างศาสนสถานเพื่อให้พระสงฆ์และประชาชนได้ใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ นอกจากนี้ยังได้ทำการรวบรวมดินแดนต่าง ๆ ในพื้นที่เข้ามาอยู่ภายใต้การปกครองของล้านช้างเพื่อทำให้เป็นเอกภาพ มีการสนับสนุนประเพณีและศิลปวัฒนธรรมที่ดีงาม มีการกำหนดกฎระเบียบต่าง ๆ ขึ้นมาเรียกว่า “โอวาทเจ้าฟ้างุ้ม” เพื่อใช้ในการปกครองโดยเฉพาะการใช้กฎระเบียบที่ทำให้ประชาชนมีความอยู่ดีกินดี ไม่ถูกเจ้าขุนมูลนายเอารัดเอาเปรียบรังแกข่มเหง ส่งเสริมประชาชนด้านกสิกรรม การค้าการขาย ทำให้อาณาจักรล้านช้างมีความเจริญกลายเป็นศูนย์กลางรอบด้าน สอดคล้องกับ คำพา พอนแก้ว (2557) ที่ว่า ผลงานที่สำคัญ

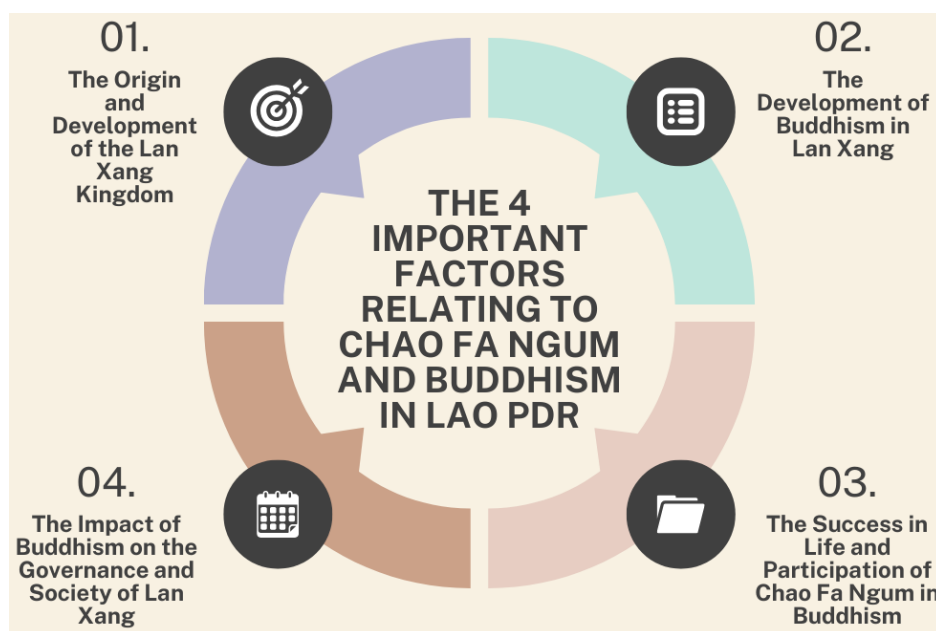
และยิ่งใหญ่ของพระเจ้าฟ้างุ้มคือ การฟื้นฟูวัฒนธรรม และ พุทธศาสนา ในปี พ.ศ.1986 ได้มีคณะพระสงฆ์จาก นครธม(อาณาจักรขอม) มาเผยแผ่พุทธศาสนาในอาณาจักรล้านช้าง ตามการเชื้อเชิญของพระเจ้าฟ้างุ้ม โดยมีพระมหาปาสมันตะเถระเจ้าเป็นหัวหน้าคณะ ได้ทำการสร้างพระไตรปิฎก พระพุทธรูป ปลุกต้นศรีมหาโพธิ์ ทำเครื่องดุริยางคดนตรีแบบขอมโบราณ และได้สร้างหอพระบาง ซึ่งได้เจริญรุ่งเรืองทางด้านศิลปะ และ วัฒนธรรมแบบชาวพุทธ มีการยกเลิกข้าทาสนบวราช และ ประกาศกฎหมายเพื่อใช้ในการปกครองบ้านเมือง และสอดคล้องกับ สุวิน ท่องป๋น (2564) ที่ว่า ในยุคสมัยของเจ้าฟ้างุ้ม พระองค์ได้อนุญาตเอาพุทธศาสนา จากเขมรมาเป็นศาสนาประจำชาติ พร้อมทั้งได้อัญเชิญพระบางจากเขมรมายังล้านช้างในเวลาต่อมาเจ้าฟ้างุ้ม ได้เปลี่ยนชื่อเมืองเชียงคด-เชียงทอง มาเป็นเมืองหลวงพระบาง ตามชื่อพระพุทธรูป คือพระบาง

ผลจากการวิจัยที่ 3 พบว่า ลักษณะเฉพาะของเจ้าฟ้างุ้มคือทรงส่งเสริมสนับสนุนบำรุงรักษา พระพุทธศาสนาให้มีความเจริญ ทรงใช้หลักธรรมมาปกครองบ้านเมืองโดยเฉพาะการใช้หลักของพรหมวิหาร มาเป็นกฎระเบียบ ทำให้ถูกยกให้เป็นหนึ่งใน 4 วีรกษัตริย์ของชนชาติลาว ได้รับการยกย่องเชิดชูจากรัฐลาวในทุก ยุคสมัยรวมทั้งจากรัฐบาลสังคมนิยมลาวในฐานะวีรกษัตริย์ผู้สร้างความเป็นปึกแผ่นหนึ่งเดียวให้กับอาณาจักรล้านช้าง ของชนชาติลาว สอดคล้องกับ กาบแก้ว ทាំมะวง (2565) ที่ว่า เจ้าฟ้างุ้มเป็นกษัตริย์ที่ได้สร้างเป็นปึกแผ่นของ อาณาจักรล้านช้างไว้เป็นอย่างมาก มักจะมีการนำเอาเจ้าฟ้างุ้มเปรียบเทียบกับพ่อขุนรามคำแหง โดยกล่าวว่า เจ้าฟ้างุ้มได้ทำเจริญและความเข้มแข็งให้แก่อาณาจักรล้านช้างได้เช่นเดียวกับพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ที่ทำ ให้อาณาจักรสุโขทัยมีความเจริญและเข้มแข็ง และสอดคล้องกับ หุมพันธ์ รัตตะนวง (2558) ที่ว่า เจ้าฟ้างุ้มทรง ฟื้นฟูระเบียบประเพณีและวัฒนธรรม ... ผ่านคำให้โอวาทแก่เสนาอำมาตย์ เหล่าแม่ทัพ นายกอง และ ประชาชน โดยมีกฎระเบียบต่างๆ ที่ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาเป็นหลัก เช่น ...อย่าให้มีอย่าให้มี ขโมยหรือโจร..., ขอให้ผู้นำผู้ปกครองและประชาชนอย่าให้เกิดมีการทะเลาะกัน ให้ช่วยกันดูแลบ้านเมืองให้ดี โดยเรียกชื่อว่า พระราชโอวาทของเจ้าฟ้างุ้ม

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการวิจัยเรื่อง “เจ้าฟ้างุ้มกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านช้าง” ผู้วิจัยได้ออก องค์ความรู้ใหม่ เรียกว่า The 4 Important Factors Relating to Chao Fa Ngum and Buddhism in Lao PDR : 4 ปัจจัยสำคัญเกี่ยวกับเจ้าฟ้างุ้มกับพระพุทธศาสนาใน สปป.ลาว มีรายละเอียด ประกอบด้วย 1) The Origin and Development of the Lan Xang Kingdom : กำเนิดและการพัฒนาอาณาจักรล้านช้าง คือ การรู้ถึงการปกครองของกษัตริย์ก่อนหน้าเจ้าฟ้างุ้ม และความสำคัญของแม่น้ำโขงในการกำหนดอัตลักษณ์ของ อาณาจักร 2) The Development of Buddhism in Lan Xang : พัฒนาการพระพุทธศาสนาในล้านช้าง คือ ได้รู้ถึงระบบความเชื่อที่มีอยู่ก่อนหน้าพระพุทธศาสนา เช่น ความเชื่อเรื่องผีและการบูชาบรรพบุรุษ และ บทบาทของพระชายาของเจ้าฟ้างุ้ม ในการสนับสนุนพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังสำรวจการรับอิทธิพลของ พระพุทธศาสนาที่หลากหลาย รวมถึงพระพุทธศาสนาเถรวาทจากกัมพูชาและอิทธิพลจากอาณาจักรพุกามใน พม่าในปัจจุบัน 3) The Success in Life and Participation of Chao Fa Ngum in Buddhism : ความสำเร็จ

ในชีวิต และการมีส่วนร่วมของเจ้าฟ้าผู้มั่งคั่งในพระพุทธศาสนา คือได้รู้ถึงชีวิตในวัยเด็กของเจ้าฟ้าผู้มั่งคั่งในกัมพูชา การรณรงค์ทางทหารเพื่อรวมล้านช้าง การตัดสินใจรับพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นศาสนาประจำรัฐ และความพยายามในการส่งเสริมคำสอนและการปฏิบัติของพระพุทธศาสนา 4) The Impact of Buddhism on the Governance and Society of Lan Xang : ผลกระทบของพระพุทธศาสนาต่อการปกครองและสังคมของล้านช้าง คือ ได้รู้ถึงการนำหลักการของพระพุทธศาสนาไปใช้ในกฎหมายและการบริหาร เช่น ที่เห็นได้จาก "พระธรรมเทศนาแห่งเจ้าฟ้าผู้มั่งคั่ง" และการเจริญรุ่งเรืองของศิลปะและสถาปัตยกรรมพระพุทธศาสนา วรรณกรรม และประเพณีสังคมภายใต้กษัตริย์หลังจากนั้น ส่วนนี้ยังสำรวจบทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนา ชุมชนสงฆ์ และการเคารพบูชาวัตถุศักดิ์สิทธิ์ เช่น พระบรมสารีริกธาตุ พระบาง เป็นต้น สามารถกำหนดเป็นแผนภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 1 The 4 Important Factors Relating to Chao Fa Ngum
and Buddhism in Lao PDR

สรุป

ชาวล้านช้างในอดีตนับถือลัทธิผีสางเทวดา โดยเฉพาะผีฟ้า ผีแถน และผีบรรพบุรุษ เมื่อมีการเจ็บป่วย ก็มักจะไปหาหมอผีเพื่อรักษา โดยยึดถือผีเป็นที่พึ่งทางจิตใจ แม้แต่ชนชั้นปกครองก็ยังนับถือผีและทำพิธีกรรมบูชาผีด้วยการฆ่าสัตว์ พระเจ้าฟ้าผู้มั่งคั่งและพระนางแก้วเกงยาได้อัญเชิญพระพุทธศาสนาจากประเทศกัมพูชาเข้ามาเผยแพร่ในดินแดนล้านช้าง เพื่อให้ประชาชนมีที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ทำให้ชาวล้านช้างหันมานับถือพระพุทธศาสนา และปฏิบัติตามหลักธรรม ทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองในยุคอาณาจักรล้านช้าง พระเจ้าฟ้าผู้มั่งคั่งไม่ได้เพียงแค่นำพระพุทธศาสนาเข้ามาเผยแพร่ แต่ยังได้ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาด้วยการสร้างศาสน

สถานเพื่อให้พระสงฆ์และประชาชนได้ใช้ประโยชน์ นอกจากนี้ยังรวบรวมดินแดนต่าง ๆ เข้าสู่อาณาจักรล้านช้างเพื่อสร้างความเป็นเอกภาพ สนับสนุนประเพณีและศิลปวัฒนธรรม และกำหนดกฎระเบียบในการปกครอง เรียกว่า “โอวาทเจ้าฟ้าผู้มั่งคั่ง” ซึ่งเน้นให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดี ไม่ถูกข่มเหงรังแก และส่งเสริมด้านเกษตรกรรมและการค้า ทำให้อาณาจักรล้านช้างเจริญรุ่งเรือง ลักษณะเฉพาะของพระเจ้าฟ้าผู้มั่งคั่งคือความกล้าหาญในการรวมเมืองต่าง ๆ เข้าสู่อาณาจักรล้านช้างและการสนับสนุนพระพุทธศาสนา ทรงใช้หลักธรรมในการปกครอง โดยเฉพาะหลักพรหมวิหาร ทำให้พระองค์ได้รับการยกย่องเป็นหนึ่งในสี่วีรกรรมของชนชาติลาว และได้รับการยกย่องเชิดชูจากรัฐบาลลาวในฐานะผู้สร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับอาณาจักรล้านช้าง

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลจากการวิจัยพบว่า เจ้าฟ้าผู้มั่งคั่งมีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อประชาชนสปป.ลาว พระพุทธศาสนาและสังคมโลก ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ รัฐบาลและประชาชน สปป.ลาว ควรนำไปใช้ดำเนินการ ดังนี้ ควรสนับสนุนและส่งเสริมการเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติของ เจ้าฟ้าผู้มั่งคั่งและผลงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านช้าง ตลอดจนการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการปกครองโดยต่อยอดผลงานวิจัยเป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและประเทศต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นหัวข้อเกี่ยวกับ

2.1 พระมหากษัตริย์ลาวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านช้าง เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของพระมหากษัตริย์ลาวพระองค์อื่นๆ ที่มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านช้างอันจะแสดงให้เห็นพระปรีชาสามารถและการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระมหากษัตริย์ลาวตั้งแต่องค์ปฐมเป็นต้นมา

2.2 พระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านช้าง เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านช้างอันจะนำมาต่อยอดวิชาการด้านประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาได้อีกด้วย

บรรณานุกรม

กาบแก้ว ทามะวง. (2565). *เจ้าแม่สีเมืองประวัติศาสตร์วัฒนธรรมลาว-ไทย*. เวียงจันทน์: ดิบุค.

คณะกรรมการทบทวนรวบรวมและเขียนประวัติศาสตร์นครหลวงเวียงจันทน์ 450 ปี. (2553). *นครหลวงเวียงจันทน์ 450 ปี*. เวียงจันทน์: นครหลวงเวียงจันทน์การพิมพ์.

คำพา พอนแก้ว. (2557). *ประวัติศาสตร์ลาวโดยย่อ*. พิมพ์ครั้งที่ 3. เวียงจันทน์: สีสะหวาด.

- ปัญญา คล้ายเดช และคณะ. (2563). อาณาจักรล้านช้างและการล่มสลายของอาณาจักรล้านช้าง. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์*. 7(4), 311-329.
- พระครูภัทรสิริวุฒิ (วิทยา สิริภทฺโท/เที่ยงธรรม). (2559). พระพุทธศาสนากับสังคมล้านช้าง. *วารสารปัญญาปณิธาน*. 2(1). 51-67.
- พระอนงค์ชัย วิไลศักดิ์ และ คณะ. (2565). พระพุทธศาสนาในยุคการปลดปล่อยของ สปป. ลาว. *วารสารปณิธาน*. 18(1), 282-311.
- สถาบันวิทยาศาสตร์สังคมแห่งชาติ. (2562). *วิเคราะห์ตำนานขุนบรม*. เวียงจันทน์: โรงพิมพ์แห่งรัฐ.
- สุวิน ทองปั้น. (2564). อาณาจักรล้านช้าง: ปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำโขง. *วารสารวิชาการธรรมทรรคน*. 21(3), 11-24.
- หุมนัน รัตตะนะวง. (2558). *มรดกล้านช้าง*. เวียงจันทน์: ม.ป.พ.

หลักการทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในประเพณีเลี้ยงผีตาแฮก

เมืองอาดสะพังทอง แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐ

ประชาธิปไตยประชาชนลาว

Buddhist Principles Appearing in Ta Haeg Ghost Tradition in Artsapangthong

District, Savannakhet Province, the Laos People's Democratic Republic

¹ศรีสุพรรณ พดสะพอน และ ²ชำนาญ เกิดข้อ

¹Sisouphanh Photsaphone and ²Chamnarn Kerdchor

^{1,2}วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{1,2}Nakhon Nan Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

¹Corresponding Author's Email: sisouphanhPhotsaphone0@gmail.com

Received: August 21, 2024; **Revised:** December 17, 2024; **Accepted:** December 18, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาปฏิสัมพันธ์ทางความเชื่อระหว่างผี พราหมณ์ และพระพุทธศาสนาในสังคมลาว 2) เพื่อศึกษาประเพณีเลี้ยงผีตาแฮก เมืองอาดสะพังทอง แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และ 3) เพื่อวิเคราะห์หลักการทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในประเพณีเลี้ยงผีตาแฮกฯ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ในพื้นที่เมืองอาดสะพังทอง ศึกษาข้อมูลจากเอกสารและสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 22 รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลคือแบบสัมภาษณ์เชิงลึก วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการพรรณนาเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) ด้านปฏิสัมพันธ์ทางความเชื่อระหว่างผี พราหมณ์ และพระพุทธศาสนาในสังคมลาว ถึงแม้ว่าพระพุทธศาสนาจะเป็นความเชื่อหลักและมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตในสังคมลาวโดยรวมก็ตาม แต่ความเชื่อและการนับถือผีแบบดั้งเดิมก็ยังคงอยู่และผสมกลมกลืนไปกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและพิธีกรรมแบบศาสนาพราหมณ์ที่เข้ามาภายหลัง ประเพณีและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาจึงแยกไม่ออกว่าอย่างไรเป็นแบบผี หรือพราหมณ์ หรือพุทธ ดังตัวอย่างประเพณีและพิธีกรรมเลี้ยงผีตาแฮก 2) ประเพณีเลี้ยงผีตาแฮกเป็นการเลี้ยงผีประจำท้องไร่ท้องนาของชาวเมืองอาดสะพังทองฯ จัดขึ้นปีละ 2 ครั้ง คือก่อนลงมือปักดำและหลังการเก็บเกี่ยวข้าว เพื่อบอกกล่าวให้ปู่แยกยาแฮกได้รับรู้รับทราบ และขอให้ผีตาแฮกลดบันดาลประทานพรให้ผลผลิตเจริญงอกงามอุดมสมบูรณ์ 3) ด้านหลักการทางพระพุทธศาสนา ก่อนที่จะบูชาผีตาแฮกชาวนาทุกคนต้องเตรียมห่อข้าวพร้อมทั้งอาหารหวานคาว บุหรี่ หมากพลูและอื่นๆ ตามแต่ผีบรรพบุรุษของตนเองชอบ แล้วนำมาใส่กระถางหรือกระเจาดทำพิธีทางศาสนาที่วัดก่อน เพื่อให้พระสงฆ์

กรวดน้ำอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลตามประเพณีโบราณ และถวายภัตตาหารเช้าให้แก่พระภิกษุสงฆ์ก่อน หลังจากนั้นจึงนำของเซ่นไหว้หรือบูชาเลี้ยงผีตาแฮก

คำสำคัญ: พระพุทธศาสนา; ความเชื่อ; ผีตาแฮก

Abstract

This research article aimed: 1) studying the interactions of beliefs between Animism, Brahmanism and Buddhism in Laos society, 2) studying the ritual of offering sacrifices to the Ta Haeg Spirits in Artsapangthong District, Savannakhet Province, The Laos People's Democratic Republic, and 3) analyzing the Buddhist principles in the aforementioned ritual. It is qualitative research in Artsapangthong District obtaining data by means of documentation and interviewing 22 key informants. This research used in-depth interviews to collect data and analyzed data using content descriptions. The results of study showed that: 1) Regarding the interactions of beliefs between the Animism, Brahmanism and Buddhism in Lao society, although Buddhism has played a key role in shaping the way of life in aspects of education, society, traditions, arts and culture, yet, the Animism which earlier took deep roots still functions side by side with beliefs in Buddhism and Brahmanism that have been embraced later on. Hence, the Buddhist traditions and rituals cannot be clearly identified which parts belong to Animism, Brahmanism, or Buddhism. 2) The ritual of offering sacrifices to Ta Haeg Spirits is an offering sacrifices to the guardian spirits in the fields of the people in Artsapangthong District, Savannakhet Province, Lao People's Democratic Republic. It is held twice a year: before planting and after harvesting the rice. When the cultivating season comes in the sixth month, the farmers would perform a ritual which was to inform the guardian spirits or the forest guardians or Pu Haeg Yahaeg to know and ask for the spirit of Ta Haegs to bless the crops to grow perfectly. As for the details of the ritual and the words of worship are slightly different in each village. When the ritual is performed, then the cultivation starts. 3) Regarding Buddhist principles, before worshipping the Ta Haeg spirits, every farmer family prepare rice packs, food, cigarettes, betels, nuts and others as desired by their ancestors spirits. Then they placed in everything in a krathong or basket for religious ceremonies at the temple first so that the monks could pour water to dedicate the merits according to the ancient tradition. They offered breakfast to the monks first, after that, offerings are made to the Ta Haeg Spirits. When the planting is fruitful, they bring it to make merit at the temple again.

Keywords: Buddhism; Beliefs; Ta Haeg Ghost

บทนำ

สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป. ลาว) มีพื้นที่ 236,800 ตารางกิโลเมตรและมีประชากร 7.23 ล้านคน มีชนเผ่า 50 ชนเผ่า มีสภาพอากาศแบบมรสุมเขตร้อนและกึ่งเขตร้อน มีเมืองหลวงคือ กรุงเวียงจันทน์ มีประชากร 948,000 คน (สถานกงสุลใหญ่ ณ แขวงสะหวันนะเขต, 2565) แขวงสะหวันนะเขต ตั้งอยู่ภาคกลางของ สปป. ลาว ห่างจากนครหลวงเวียงจันทน์ 480 กิโลเมตร มีเนื้อที่ 21,774 ตารางกิโลเมตร (ประมาณ 13.6 ล้านไร่) มีเขตการปกครอง 15 เมือง ได้แก่ ไกสอนพมวิหาน อุทุมพอน อาดสะพังทอง ฟิน เซโปน วิลละบูลี สองคอน นอง จำพอน ท่าปางทอง ชนบูลี ไชบูลี อาดสะพอน ไชพูทอง และ พะลานไซ มีประชากรในแขวงฯ มากที่สุดในประเทศ (ประมาณ 1,070,000 คน) มี 11 ชนเผ่า คือ ลาวลุ่ม ผู้ไท ไทดำ

กะตาง มังกอง จาลือ ละวา ลาวส่วย ปาโกะ กะเลิง และ ตะอ้าย ประชากรร้อยละ 90 ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเพื่อบริโภคในครัวเรือน โดยมีผลผลิตเหลือส่งออกต่างประเทศ (สำนักงานเลขาธิการความร่วมมือแม่น้ำล้านช้าง-แม่น้ำโขง จีน, 2565)

เมืองอาดสะพังทอง คือหนึ่งใน 15 เมือง ห่างจากเทศบาลแขวงสะหวันนะเขตไปทางทิศตะวันออก 70 กิโลเมตร ทิศเหนือติดกับเมืองพะลานไซ ทิศใต้ติดกับเมืองอุทุมพร (เซโน) ทิศตะวันออกเสียงใต้ติดกับอาดสะพร ทิศตะวันตกติดกับเมืองจำพร เมืองอาดสะพังทองมีเผ่าผู้ไท 75% ของจำนวนครอบครัวทั้งหมด อีก 25% เป็นชนเผ่าลาวเทิง (สมคิด เคนแก้วปัญญา, 2566) ชาวเมืองอาดสะพังทองส่วนใหญ่นับถือผี เชื้อสิ่งเร้นลับ และนับถือพระพุทธศาสนา ในส่วนของความเชื่อเรื่องผี มีการเชื่อเรื่องผีเฝ้าไร่นาหรือผีตาแฮก ว่าทำให้พืชพันธุ์เจริญงอกงามอุดมสมบูรณ์ ให้ความสงบร่มเย็น ไม่ทำให้เจ้าของที่นาและคนในครอบครัวเจ็บป่วย

ประเพณีเลี้ยงผีตาแฮก เป็นจารีตประเพณีการปฏิบัติของชาวเกษตรกร โดยเพราะชาวไร่ชาวนาเมื่อถึงฤดูกาล ทำการผลิตทำไร่ไถนาจะต้องมีการประกอบพิธีกรรม เพื่อเป็นการบอกกล่าวให้ผู้อยู่อารักขาหรือเจ้าดินเจ้าต่อนได้รับรู้รับทราบ ที่เรียกว่า ผีตาแฮก ซึ่งหมายถึงการประกอบพิธีบอกให้ผีตาแฮกรับรู้ เพราะผีตาแฮก คือผู้ที่เฝ้า แห่งดินนา เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ปู่แฮก ยาแฮก เรียกการกระทำดังกล่าวนี้ว่า เลี้ยงผีตาแฮก หลังประกอบพิธีแล้วต่อไปก็คือขั้นตอนในการลงมือไถนาหว่านต้นกล้า (ศรีผา จันทรโพ, 2566)

ชาวเมืองอาดสะพังทองจัดประเพณีเลี้ยงผีตาแฮกเพื่อเช่นเลี้ยงผีตาแฮกทุกๆ ปี ปีละ 2 ครั้ง ก่อนมีการปักดำและหลังการเก็บเกี่ยว ซึ่งสิ่งที่จะนำไปเลี้ยงมีดังนี้ 1) เหล้า 1 ขวด 2) ไก่ต้มสุกพร้อมเครื่องใน 1 ตัว 3) ดอกไม้ ธูป เทียน หมาก พลุ บุหรี่ 4) น้ำ 1 ขวด แก้ว 2 ใบ 5) กระจับข้าว 1 กระจับ เมื่อเตรียมสิ่งของเรียบร้อยแล้ว เอาใส่ตะกร้านำไปในที่ที่เป็นที่อยู่ของผีตาแฮก แล้วจัดแต่งสำรับที่นำมาจัดใส่ถาด เปิดฝาเหล่าจุดเทียนตั้งไว้พร้อมกับกล่าวเชิญชวนให้ผีตาแฮกมารับหรือมากินของเลี้ยง พร้อมกับบนบานให้ข้าวกล้าในนาของตนอุดมสมบูรณ์ ถ้าหากเลี้ยงหลังการทํานาก็จะเป็นการกล่าวคำขอบคุณผีตาแฮกที่ทำให้การทํานาประสบผลสำเร็จด้วยดี กะเวลาพอประมาณก็นำของสำรับที่เตรียมไปเลี้ยงคนในครอบครัวที่ไปเลี้ยงผีตาแฮกด้วยก็เป็นอันเสร็จพิธี (สมคิด เคนแก้วปัญญา, 2566)

ผีตาแฮกจะอาศัยในพื้นที่นาของเจ้าของไร่นาตามที่เขาจัดสถานที่อยู่ให้ บางคนจะปลูกกระท่อมหรือบางคนจะปักเสา หรือบางแห่งอาจทำรั้วถี่ๆ ล้อมรอบไว้ เพื่อเป็นสัญลักษณ์แสดงให้เห็นว่าพื้นที่บริเวณนี้เป็นที่อยู่ของผีตาแฮก ชุมชนอำเภออาดสะพังทอง แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นชุมชนที่นับถือพระพุทธศาสนา แต่ก็ไม่ละทิ้งความเชื่อดั้งเดิมคือความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผีดังปรากฏมีศาลผีตาแฮกอยู่เป็นจำนวนมาก ผู้วิจัยมีความประสงค์ศึกษาในกรอบความคิดเรื่อง ความเชื่อความกลัวผีตาแฮก และ การหาที่พึ่งของชาวชุมชนอำเภออาดสะพังทอง นอกจากพระพุทธศาสนาแล้ว ยังมีพิธีกรรมต่อผีที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของชาวชุมชนที่นาศึกษา แต่พระพุทธศาสนาก็ยังเป็นที่เคารพสูงสุดและจะได้ปรับบทบาท เพื่อให้เข้ากับการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อนั้นๆ ซึ่งผู้วิจัยหวังว่า เมื่อดำเนินการวิจัยจนสำเร็จแล้ว ผลการวิจัยจะก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งชาวชุมชน อำเภออาดสะพังทองและผู้ต้องการศึกษาโดยทั่วไปได้ด้วยเหตุผลดังกล่าวมานี้ ผู้วิจัยจึงทำวิจัยเรื่อง “หลักการทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในประเพณีเลี้ยงผีตา

แยก เมืองอาดสะพังทอง แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว” เพื่อศึกษาปฏิสัมพันธ์ทางความเชื่อระหว่างผี พราหมณ์ และพระพุทธศาสนาในสังคมลาว ศึกษาประเพณีเลี้ยงผีตาแฮก และวิเคราะห์หลักการทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในประเพณีเลี้ยงผีตาแฮก เมืองอาดสะพังทอง แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาปฏิสัมพันธ์ทางความเชื่อระหว่างผี พราหมณ์ และพระพุทธศาสนาในสังคมลาว
2. เพื่อศึกษาประเพณีเลี้ยงผีตาแฮก เมืองอาดสะพังทอง แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
3. เพื่อวิเคราะห์หลักการทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในประเพณีเลี้ยงผีตาแฮก เมืองอาดสะพังทอง แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เกี่ยวข้องกับวิทยานิพนธ์เรื่อง หลักการทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในประเพณีเลี้ยงผีตาแฮก เมืองอาดสะพังทอง แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษารวบรวมข้อมูลจากงานวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความวิจัย บทความวิชาการ หนังสือ ตำรา และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ในประเด็น 3 ด้านตามวัตถุประสงค์ คือ 1) ปฏิสัมพันธ์ทางความเชื่อระหว่างผี พราหมณ์ และพระพุทธศาสนาในสังคมลาว 2) ประเพณีเลี้ยงผีตาแฮก เมืองอาดสะพังทอง แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว 3) หลักการทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในประเพณีเลี้ยงผีตาแฮก เมืองอาดสะพังทอง แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาข้อมูลภาคสนาม โดยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักที่เกี่ยวข้องกับประเพณีเลี้ยงผีตาแฮก ซึ่งเป็นประชาชนที่อาศัยอยู่ในบ้านเหริญชัย เมืองอาดสะพังทอง แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ขั้นตอนที่ 3 กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้ ใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) เฉพาะกลุ่มที่มีความเกี่ยวข้องกับการวิจัยในพื้นที่วิจัย โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลแบบสัมภาษณ์ ประกอบด้วย 4 กลุ่ม ดังต่อไปนี้ 1) กลุ่มพระสังฆาธิการ จำนวน 5 รูป 2) กลุ่มผู้นำชุมชน จำนวน 5 คน 3) เจ้าหน้าที่ด้านสาธารณสุขชุมชน จำนวน 2 คน 4) กลุ่มชาวบ้าน จำนวน 10 คน รวมกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งหมด จำนวน 22 รูป/คน

ขั้นตอนที่ 4 เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการวิจัย คือ สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) คือ เครื่องมือการวิจัยที่ออกแบบมาเพื่อสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในพื้นที่วิจัย 4 กลุ่ม คือ ซึ่งแบบสัมภาษณ์ แบบ ไม่มีโครงสร้าง จำแนกออกเป็น 4 ตอน ประกอบด้วย

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้สัมภาษณ์ เช่น ชื่อ นามสกุล ตำแหน่ง อายุ ที่อยู่ และช่องทางการติดต่อสื่อสาร เป็นต้น

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ทางความเชื่อระหว่างผี พรหมณ์ และพระพุทธศาสนาในสังคมนา

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีเลี้ยงผีตาแฮก เมืองอาดสะพังทอง แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ตอนที่ 4 ข้อมูลเกี่ยวกับหลักการทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในประเพณีเลี้ยงผีตาแฮก เมืองอาดสะพังทอง แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ขั้นตอนที่ 5 ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสารแหล่งต่างๆ โดยจำแนกเอกสารออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้ 1) การเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎกภาษาลาว ฉบับย่อสำหรับประชาชน พ.ศ. 2547 เป็นเอกสารหลัก และ 2) การเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารทุติยภูมิ คือ ศึกษาเอกสารวิชาการ บทความ หนังสือ ข้อมูลจากระบบสารสนเทศอินเทอร์เนต และรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยอาศัยแหล่งข้อมูลจากเว็บไซต์ดังต่อไปนี้ หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยอำเภอวังน้อย จังหวัด พระนครศรีอยุธยา หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยขอนแก่น และหอสมุดกลางมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ ร้อยเอ็ด เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 6 วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยอาศัยฐานความรู้จากการศึกษา ข้อมูลเอกสาร (Document) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การวิเคราะห์บริบทพื้นที่ นำข้อมูลที่ ตรวจสอบความเที่ยงตรงแล้วนำมา ศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และตีความข้อมูลที่รวบรวมมา ทั้งหมดตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ จัดความสัมพันธ์ของข้อมูลให้เชื่อมโยงกัน รอบด้าน การวิเคราะห์ข้อมูลโดยนำข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนามมาวิเคราะห์ ด้วยวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการวิเคราะห์และสังเคราะห์เนื้อหา การวิเคราะห์ เนื้อหา (Content Analysis) และการสรุปแบบอุปนัย (Analytic induction) แล้วนำเสนอ ในเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) เพื่อตอบวัตถุประสงค์โดยมุ่งสร้างองค์ความรู้ใหม่จากงานวิจัย

ขั้นตอนที่ 7 การศึกษาวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการศึกษาภาคสนาม โดยใช้วิธีการศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Document) การศึกษาข้อมูลภาคสนาม (Field Work Study) และการวิเคราะห์ข้อมูล การสังเคราะห์ข้อมูล รวมทั้งการนำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า ในยุคแรกสังคมลาวมีความเชื่อเกี่ยวกับ สิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติซึ่งเป็นสิ่งที่มองไม่เห็นนั้นก็คือผีหรือวิญญาณ พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศลาว ในสมัยเจ้าฟ้าร่ม เมื่อทรงเห็นประชาชนล้านช้างสมัยนั้นนับถือผีสาธเทวดา และฆ่าสัตว์บูชายางสรรพ จึงได้มีการอัญเชิญพระพุทธรูปพร้อมกับนิมนต์พระสงฆ์แบบเถรวาทจากเขมรมาเผยแผ่ และให้การอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา เวลาประกอบพิธีบางพิธีบางที่แยกไม่ออกเลยว่า อันไหนเป็นผี อันไหนเป็นพราหมณ์ สำหรับพุทธนั้นก็พอจะแยกได้ แต่อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าจะประกอบพิธีหรือทำพิธีทางพุทธศาสนาแต่ก็ยังมีขั้นตอนของการทำพิธีของพราหมณ์อยู่ด้วย คนลาวมีความรักและความผูกพันความเชื่อที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นผี พราหมณ์ พุทธ ทั้งสามนี้เป็นรากเหง้าของคนลาวที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ เพราะเป็นความเชื่อที่มีมาแต่ช้านาน คนลาวนำความเชื่อแบบผีมาปฏิบัติสัมพันธ์กันหมายความว่า นำมาสร้างให้เป็นอันเดียวกัน ไม่ให้แตกแยกความสามัคคีกัน ทุกคนต้องเคารพนับถือกันและกันโดยองค์รวม ในยุคที่พุทธศาสนาเข้ามาลาวนี้ ถึงแม้ว่าจะเป็นยุคของพุทธศาสนาแผ่กระจายเจริญรุ่งเรืองก็ตามแต่ยังมีอิทธิพลของความเชื่อเก่าและศาสนาดั้งเดิมผสมผสานอยู่ด้วย

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า ประเพณีเลี้ยงผีตาแฮก คือจารีตประเพณีการปฏิบัติของชาวไร่ชาวนา เมื่อถึงฤดูกาลทำการผลิตทำไร่นาจะต้องมีการประกอบพิธีกรรม อันเป็นการบอกกล่าวให้ผู้อยู่อารักขาหรือเจ้าป่าเจ้าเขา หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้รับรู้รับทราบ ซึ่งเป็นผู้ทำหน้าที่รักษาตลาดประตวนพร ให้ผลผลิตเจริญงอกงามอุดมสมบูรณ์ และเป็นการขอให้สิ่งเหล่านั้นอนุญาติในการลงมือทำการผลิต สิ่งศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าวนี้เรียกว่า ผีตาแฮก หรือ ปู่แฮกย่าแฮก ลักษณะทำนองกันถ้าบ้านก็เรียกว่าผีเห้าย่าผีเรือน เป็นความเชื่อปัจเจกบุคคล ส่วนรายละเอียดของการประกอบพิธีกรรม และคำกล่าวบูชาอันอาจจะแตกต่างกันไปเล็กน้อยหลังจากประกอบพิธีเสร็จแล้วต่อไปก็คือขั้นตอนในการลงมือทำนา ในการเลี้ยงผีตาแฮกนี้ นิยมทำในช่วงเดือนหกหลวง ซึ่งเป็นช่วงฤดูฝนที่กำลังจะลงมือทำการผลิตไร่นา ปลุกต้นกล้า ระยะเวลาในการประกอบพิธีเลี้ยงผีตาแฮกเพียงแค่ครึ่งชั่วโมง หรืออย่างมาก 1 ชั่วโมงโดยนิยมทำ หรือประกอบพิธีในช่วงเช้า ไปหาเที่ยง หรือบางคนนิยมทำก่อนพระอาทิตย์จะขึ้นก็มี ขั้นตอนดำเนินการเลี้ยงผีตาแฮกนั้น เจ้าของบ้านจะต้องเตรียมสิ่งที่จะเลี้ยงไว้ให้เรียบร้อย แล้วเอาใส่ตะกร้านำไปในที่ที่เป็นที่อยู่ของผีตาแฮก แล้วจัดแต่งสำหรับที่นำมา จัดใส่ถาดเหล้าเปิดฝา กระจับข้าวเหนียวเปิดออก น้ำและเหล้ารินใส่แก้วคนละใบ จุตเทียน ตั้งไว้พร้อมกับกล่าวเชิญชวนให้ผีตาแฮกมารับ หรือมากินของเช่นไหว้ที่นำมาพร้อมกับบนบานให้ข้าวกล้าในนาของตนอุดมสมบูรณ์ ถ้าหากเลี้ยงหรือเช่นไหว้หลังการทำนาจะจะเป็นการกล่าวคำขอบคุณผีตาแฮกที่ทำให้การทำนาประสบผลสำเร็จด้วยดีกะเวลาพอประมาณก็นำสำรับที่เตรียมไปเลี้ยงคนในครอบครัวที่ไปเลี้ยงผีตาแฮกด้วยก็เป็นอันเสร็จพิธี

วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการวิจัยพบว่า หลักการทางพระพุทธศาสนาด้านคติความเชื่อในประเพณีเลี้ยงผีตาแฮกก็คือ คือการทำทานให้แก่บรรพบุรุษ หรือเจ้าของที่น่านับแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจากรุ่นสู่รุ่น เวลาทำนาแต่ครั้งก่อนอื่นจะต้องบอกกล่าวเลี้ยงข้าวปลาอาหารให้เจ้าของนาเสียก่อน หรือที่เรียกว่า ผีตาแฮก ประการต่อมาคือการสร้างขวัญกำลังใจ ขวัญกำลังใจคือยาเม็ดก้อนแรกสำหรับชาวทุกคนก่อนจะลงมือทำการผลิตหมายความว่าต้องสร้างให้เกิดพลังกายพลังใจหลักันตะกล่าวคือให้มีความรักความพึงพอใจในอาชีพของ

ตน และมีความเคารพ กล่าวคือทำแล้วเกิดความยำเกรงต่อสถานที่ หลักพุทธธรรมที่แสดงให้เห็นในประเพณี เลี้ยงผีตาแฮก และคติธรรมนั้น ก็คือเรื่องของความมีสติไม่ประมาท การกระทำการงานใดๆก็ตามอาชีพอะไรก็ตาม จะต้องไม่ประมาท ที่อยู่ทุกหนทุกแห่งแม้แต่ต้นไม้ใบหญ้าก็มีสิ่งที่มีชีวิตสถิตอยู่ ที่นั่นก็มีเจ้านา เวลาจะทำอะไรจะต้องบอกกล่าว อาศัยเกื้อหนุนกันอยู่อย่างถ้อยตัว และความเชื่อในความจริง ความดี สิ่งดีงาม

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลจากการวิจัยที่ 1 พบว่า ปฏิสัมพันธ์ทางความเชื่อระหว่างผี พราหมณ์ และพระพุทธรูปของ สังคมลาว เวลาประกอบพิธีบางพิธีบางที่แยกไม่ออกเลยว่า อันไหนเป็นผี อันไหนเป็นพราหมณ์ สำหรับพุทธนั้นก็พอจะแยกได้ แต่อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าจะประกอบพิธีหรือทำพิธีทางพุทธศาสนาแต่ก็ยังมีส่วนของการทำ พิธีของพราหมณ์อยู่ด้วย คนลาวมีความรักและความผูกพันความเชื่อที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นผี พราหมณ์ พุทธ ทั้งสามนี้เป็นรากเหง้าของคนลาว ที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ เพราะเป็นความเชื่อที่ติดพันกันมาแต่ช้านาน คนลาวนำความเชื่อแบบผีมา ปฏิสัมพันธ์กัน หมายความว่า นำมาสร้างให้เป็นอันเดียวกัน ไม่ให้แตกแยกความ สามัคคีกัน ทุกคนต้องเคารพนับถือซึ่งกันและกันโดยองค์รวม ในยุคที่พุทธศาสนาเข้ามาลานั้น ถึงแม้ว่าจะเป็น ยุคของพุทธศาสนาแผ่กระจายเจริญรุ่งเรืองก็ตาม แต่ยังมีอิทธิพลของความเชื่อเก่า และศาสนาดั้งเดิม ผสมผสานอยู่ด้วย สอดคล้องกับ สุวิน ทอนัน (2564) ที่กล่าวว่า ปรัชญาอาณาจักรล้านช้างเป็นปรัชญาพหุ นิยม คือ เป็นการผสมผสานระหว่าง 3 แนวคิด ได้แก่แนวคิดเรื่องผีพราหมณ์และพุทธศิลปะคืองานสร้างสรรค์ ที่รับใช้พุทธศาสนาวัฒนธรรมล้านช้าง แบ่งเป็น 4 ด้าน คือวัฒนธรรมด้านวัตถุวัฒนธรรมด้านคตินิยม วัฒนธรรมด้านเนติธรรม และวัฒนธรรม ด้านสังคมประเพณีคือสิ่งดีงามที่คนล้านช้างถือปฏิบัติสืบทอดกันมา ตั้งแต่บรรพบุรุษ อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างที่มีต่อวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำโขงคือ 1) ความเชื่อเรื่องผีตามความเชื่อ ดั้งเดิมของบรรพบุรุษล้านช้าง 2) ความเชื่อตามหลักศาสนาพราหมณ์และ 3) ความเชื่อตามหลัก พระพุทธศาสนา ทั้งสามความเชื่อนั้นยังมีอิทธิพลต่อคนลุ่มน้ำโขงคืออิทธิพลด้านปรัชญาความคิดความเชื่อ ศิลปะ วัฒนธรรมประเพณีและการสร้างความสามัคคีให้กับคนลุ่มน้ำโขง สอดคล้องกับ พระใบฎีกาพงษ์พัฒน์ ขวโน (มุ่มทอง) และคณะ (2565) ที่กล่าวว่า นอกจากนำข้าวสากไปถวายพระภิกษุสงฆ์และวางไว้บริเวณวัด เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว ชาวนาจะเอาอาหารไปเลี้ยงนางยักษ์หรือนางผีเสื้อนาในบริเวณนา ของตนแต่เปลี่ยนเรียกนางยักษ์ว่า “ตาแฮก”

2. ผลจากการวิจัยที่ 2 พบว่า ประเพณีเลี้ยงผีตาแฮก เมืองอาดสะพังทอง แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐ ประชาธิปไตยประชาชนลาว ประเพณีเลี้ยงผีตาแฮก คือจารีตประเพณีการปฏิบัติของชาวเกษตรกร โดยเพราะชาวไร่ชาวนา เมื่อถึงฤดูกาลทำการผลิตทำไร่ไถนาจะต้องมีการประกอบพิธีกรรม อันเป็นการบอก กล่าวให้ผู้อยู่อารักขาหรือเจ้าป่าเจ้าเขา หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้รับรู้รับทราบ ซึ่งเป็นผู้ทำหน้าที่ปกป้องรักษาได้ล บันดาลประทานพร ให้ผลผลิตเจริญงอกงามอุดมสมบูรณ์ และเป็นการขอให้สิ่งเหล่านั้นอนุญาตในการลงมือทำ การผลิต สิ่งศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าวนี้เรียกว่า ผีตาแฮก หรือ ปู่สากยาแฮก ลักษณะทำนองกันถ้าบ้านก็เรียกว่าผีเหยา ผีเรือน เป็นความเชื่อปัจเจกบุคคล ส่วนรายละเอียดของการประกอบพิธีกรรม และคำกล่าวบูชาอันอาจจะ

แตกต่างกันไปเล็กน้อย หลังจากประกอบพิธีเสร็จแล้วต่อไปก็คือขั้นตอนในการลงมือทำนา สอดคล้องกับ อนันตศักดิ์ พลแก้วเศษ (2565) ที่กล่าวว่า การประกอบพิธีทำบุญข้าวสาก เมื่อชาวบ้านถวายไทยธรรมให้กับ พระสงฆ์ตามสลากแล้ว จะนำห่อข้าวสาก 2 ชุดที่เตรียมมาเพื่อทำพิธีดังนี้ ชุดที่ 1 นำไปกรวดน้ำภายในวัดเพื่อ อุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติที่เสียชีวิตไปแล้ว ชุดที่ 2 นำไปที่ทุ่งนาเพื่อถวายแก่ผีตาแฮก (ผีรักษานา) เพราะเชื่อว่า ผีตาแฮกจะช่วยดลบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล สอดคล้องกับ พระครูปลัดวัลลภ วชิรวโส (เดชผิว) และ คณะ (2565) ที่กล่าวว่า ผีไร่ผีนา มีหน้าที่คอยคุ้มครองวัว ควายและข้าวกล้าในนาให้พ้นจากเพลี้ย หนู หนอน วัชพืชต่าง ๆ ผีตาแฮก แม่น้ำโพสพ ถือว่าเป็นผีไร่ผีนานาคอยพิทักษ์ชาวนาและพืชผล และสอดคล้องกับ พระอธิการ ทิพนตร ปญญาทิโป และคณะ (2562) ที่กล่าวว่า ก่อนเริ่มลงมือทำนาในแต่ละปีชาวนา ตำบลเกษมจะต้องทำ พิธีกรรมบูชาหรือเลี้ยงผีตาแฮกโดยเจ้าของที่นาจะเตรียมเครื่องเช่นสังเวย เช่น เหล้าขาว ไก่ต้ม ดอกไม้ ข้าว รูปเทียน พร้อมด้วยการนำวัว ควาย คันไถ ออกไปสู่ที่นาของตน จากนั้นจะทำพิธีอัญเชิญผีตาแฮกให้มาสิงสถิต อยู่กับท้องไร่ ท้องนา เพื่อปกป้อง ดูแลรักษาข้าวกล้า คน สัตว์ ซึ่งชาวนามีความเชื่อว่า ผีตาแฮกคือผีดีที่ช่วย คุ้มครอง ดูแล รักษาไร่นาให้ข้าวกล้าเจริญงอกงาม ได้ผลผลิตดี มีกำลังใจตามความเชื่อนั้น

3. ผลจากการวิจัยที่ 3 พบว่า หลักการทางพระพุทธศาสนาด้านคติความเชื่อในประเพณีเลี้ยงผีตาแฮก ก็คือ คือการทำทานให้แก่บรรพบุรุษ หรือเจ้าของที่นาค้นแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจากรุ่นสู่รุ่น เวลาทำนาแต่ครั้ง ก่อนอื่นจะต้องบอกกล่าวเลี้ยงข้าวปลาอาหารให้เจ้าของนาเสียก่อน หรือที่เรียกว่า ผีตาแฮก ประการต่อมา ก็คือการสร้างขวัญกำลังใจ ขวัญกำลังใจคือยาเม็ดก้อนแรกสำหรับชาวทุกคนก่อนจะลงมือทำการผลิต หมายความว่าต้องสร้างให้เกิดพลังกายพลังใจมีหลักฉันท์กล่าวคือให้มีความรักความพึงพอใจในอาชีพของตน และมีความเคารพ กล่าวคือทำแล้วเกิดความยำเกรงต่อสถานที่ สอดคล้องกับ อนันตศักดิ์ พลแก้วเศษ (2565) ที่กล่าวว่า การประกอบพิธีทำบุญข้าวสาก เมื่อชาวบ้านถวายไทยธรรมให้กับพระสงฆ์ตามสลากแล้ว จะ นำห่อข้าวสาก 2 ชุดที่เตรียมมาเพื่อทำพิธีดังนี้ ชุดที่ 1 นำไปกรวดน้ำภายในวัดเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติที่ เสียชีวิตไปแล้ว ชุดที่ 2 นำไปที่ทุ่งนาเพื่อถวายแก่ผีตาแฮก (ผีรักษานา) เพราะเชื่อว่าผีตาแฮกจะช่วยดลบันดาล ให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการวิจัยเรื่อง “หลักการทางพระพุทธศาสนาในประเพณีเลี้ยงผีตาแฮก เมืองอาดสะพังทอง แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว” ผู้วิจัยได้องค์ความรู้ใหม่ เรียกว่า The 7 basic principles of the people of Adsapangthong : พื้นฐาน 7 อย่างของชาวเมืองอาดสะพังทอง มีรายละเอียด ประกอบด้วย 1) Lifestyle : การดำเนินชีวิต 2) Agriculture : การเกษตร 3) Ta Haek Spirits : ผีตาแฮก 4) Brahman Ritual : พิธีกรรมพราหมณ์ 5) Buddhist Ritual : พิธีกรรมพุทธศาสนา 6) Culture : วัฒนธรรม 7) Tradition : ประเพณี ซึ่งหล่อหลอมบนฐานความเชื่อผี พราหมณ์ และพระพุทธศาสนา สามารถกำหนดเป็นแผนภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 1 พื้นฐาน 7 อย่างของชาวเมืองอาดสะพังทอง

สรุป

ประเพณีเลี้ยงผีตาแฮก เมืองอาดสะพังทอง แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีประวัติความเป็นมาอันยาวนานควบคู่กับประวัติศาสตร์การสร้างชาติของสังคมลาว โดยใช้ความเชื่อของชาวเมืองอาดสะพังทองเชื่อมต่อหรือปฏิสัมพันธ์กับความเชื่อแบบผี พราหมณ์ และพระพุทธศาสนาจนกลมกล่อมกลมกลืนอยู่ในวิถีชีวิต มีหลักการทางพระพุทธศาสนาที่เห็นชัดเจนคือ ประวัติความเป็นมาของประเพณีที่มาจากเรื่องราวในธรรมบทเรื่องนางกาลยักษิณี มีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาคือ ทำพิธีโดยผ่านพระสงฆ์ก่อนแล้วจึงทำพิธีในเขตนาที่เป็นพื้นที่ของแต่ละคน นอกจากนั้น ประเพณีเลี้ยงผีตาแฮกนี้ ยังสะท้อนให้เห็นคุณค่าหลายด้าน เช่น ด้านสังคม ด้านศาสนา ด้านศิลปวัฒนธรรม อันนำความเจริญรุ่งเรืองและการดำเนินชีวิตที่เป็นปกติสุขมาให้แก่ชาวเมืองอาดสะพังทองตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลจากการวิจัยพบว่า ประเพณีเลี้ยงผีตาแฮก เมืองอาดสะพังทอง แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีประวัติความเป็นมาอันยาวนานคู่กับสังคมลาว และมีหลักการทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในประเพณี เช่น ความเป็นมาของประเพณี ขั้นตอนในพิธีกรรม ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องคือ ภาครัฐและเอกชนในเมืองอาดสะพังทอง ตลอดจนประชาชน ควรนำผลการวิจัยไปใช้ดำเนินการ

ดังนั้นคือ จัดทำประวัติความเป็นมาของประเพณีเลี้ยงผีตาแฮก ตลอดถึงองค์ประกอบต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ประชาสัมพันธ์เผยแพร่ให้เห็นบทบาทสำคัญในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวนากับการทำอาชีพของตนอย่างมีแบบแผน ตลอดถึงยกระดับสู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นหัวข้อเกี่ยวกับ

2.1 ยุวชนกับประเพณีเลี้ยงผีตาแฮก เมืองอาดสะพังทอง แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เพื่อส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่ให้ความสำคัญกับประเพณีมากขึ้น

2.2 การยกระดับประเพณีเลี้ยงผีตาแฮก เมืองอาดสะพังทอง แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เพื่อพัฒนาระดับประเพณีให้เป็นประเพณีระดับชาติ และสร้างรายได้ให้กับชุมชนต่อไป

บรรณานุกรม

พระครูปลัดวัลลภ วชิรวโส (เดชผิว) และคณะ. (2565). การศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อทางศาสนาเกี่ยวกับชีวิตหลังความตายในประเพณีของกลุ่มชาวลาวและกลุ่มชาวเขมรในจังหวัดปราจีนบุรี. *วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์*. 6(3), 96-114.

พระใบฎีกาพงษ์พัฒน์ ขวโน (มุ่มทอง) และคณะ. (2565). ศึกษาเปรียบเทียบประเพณีบุญแสนโพนตากับประเพณีบุญข้าวสากในจังหวัดสุรินทร์. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏ*. 13(2), 49-62.

พระอธิการทิพนเตร ปญญาทีโป และคณะ. (2562). วิเคราะห์พิธีกรรมการบูชาและความเชื่อเกี่ยวกับผีตาแฮกในชุมชนตำบลเกษม อำเภอดงเจริญ จังหวัดอุบลราชธานี. *วารสารศิลปการจัดการ*. 3(1), 11-22.

ศรีผา จันทโร. (2566). รองเจ้าคณะเมืองอาดสะพังทอง. แขวงสะหวันนะเขต. *สัมภาษณ์*. 11 มิถุนายน.

สมคิด เคนแก้วปัญญา. (2566). เจ้าคณะเมืองอาดสะพังทอง. แขวงสะหวันนะเขต. *สัมภาษณ์*. 20 มิถุนายน.

สถานกงสุลใหญ่ ณ แขวงสะหวันนะเขต. (30 พฤศจิกายน 2565). *ข้อมูลทั่วไปแขวงสะหวันนะเขต*. สืบค้น 7 ธันวาคม 2565 จาก <https://savannakhet.thaiembassy.org/th/content/106026-ข้อมูลทั่วไปแขวงสะหวันนะเขต?cate=5d849c1415e39c26b4003bd8>

สำนักงานเลขานุการความร่วมมือแม่น้ำล้านช้าง-แม่น้ำโขง จีน. *ประเทศลาว*. สืบค้น 7 ธันวาคม 2565 จาก http://www.lmcchina.org/tha/2021-03/10/content_41492464.html

สุวิน ทองปั้น. (2564). อาณาจักรล้านช้าง: ปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำโขง. *วารสารวิชาการธรรมทรรศน์*. 21(3), 11-24.

อนันตศักดิ์ พลแก้วเศษ. (2565). บุญข้าวสาก บุญข้าวประดับดิน: การสร้างความสัมพันธ์ในเครือญาติของคนอีสาน. *วารสารวิชาการธรรมทรรศน์*. 22(1), 195-208.

การพัฒนาอสนะยางพาราเพื่อสุขภาพตามหลักพระพุทธศาสนา

The Development of Rubber Seats for Health

according to Buddhist Principles

ดวงเพชร สมศรี

Toungpetch Somsri

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author's Email: mameaw43@hotmail.com

Received: October 12, 2024; **Revised:** December 19, 2024; **Accepted:** December 23, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาอสนะตามหลักพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษา รูปแบบของอสนะยางพาราเพื่อรักษาสุขภาพ 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาอสนะยางพาราเพื่อ สุขภาพตามหลักพระพุทธศาสนา การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเน้นในการพัฒนาอสนะยางพารา เพื่อสุขภาพตามหลักพระพุทธศาสนา โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์ 12 รูป/คน และการสนทนากลุ่ม 6 รูป/คน โดยศึกษาเอกสารและภาคสนามและนำเสนอแนวทางการพัฒนาอสนะยางพาราเพื่อสุขภาพตามหลัก พระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า 1) อสนะยางพาราใช้เป็นเครื่องใช้สอยที่จำเป็นที่มีวัสดุทำมาจากธรรมชาติ และมีความสอดคล้องตามหลักในพระธรรมวินัย เป็นอสนะเพื่อเกื้อกูลต่อการเจริญการนั่งสมาธิ นั่งสวดมนต์ ที่เป็นผลดีตามสิกขาบทที่เกี่ยวข้องกับอสนะ เพื่อความดีงามในข้อวัตรปฏิบัติของเสนาสนะ 2) อสนะ ยางพาราเพื่อสุขภาพที่ผลิตด้วยยางพาราธรรมชาติ โดยมีรูปแบบที่สร้างความสมดุลตามหลักสรีรศาสตร์ บรรเทาอาการบาดเจ็บจากการนั่งสมาธิเป็นเวลานาน เพื่อให้ระบบการหายใจในท่านั่งเป็นไปอย่างถูกต้องตาม หลักสรีรศาสตร์ และไม่ก่อให้เกิดการอักเสบ ป้องกันแบคทีเรีย และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และ 3) การ นำเสนอแนวทางการพัฒนาอสนะยางพาราเพื่อสุขภาพตามหลักพระพุทธศาสนา โดยเป็นการสร้าง แนวโน้มในรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ทันสมัยมีการผสมผสานภูมิปัญญาจากวัสดุยางพาราธรรมชาติ ด้วยการนำ องค์ความรู้ตามหลักสรีรศาสตร์ เป็นรูปแบบเพื่อการนั่งสมาธิที่ถูกต้อง และเป็นไปตามหลักสิกขาบทใน พระวินัยเพื่อการปฏิบัติธรรม และเพื่อประโยชน์เกื้อกูลในการนั่งสมาธิได้สะดวกยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: การพัฒนา; อสนะยางพารา; สุขภาพ; หลักพระพุทธศาสนา

Abstract

The research article study entitled “The Development of Rubber Seats for Health According to Buddhist Principles” aiming to 1) study rubber seats according to Buddhist principles 2) study the designs of rubber seats for health 3) present innovations in the development of rubber seats for health according to Buddhist principles. This is qualitative research focusing to analyze the development of rubber seats for health based on Buddhist principles by collecting data from the in-depth interview of 12 informants and 6 peer groups, in order to summarize the findings. The research results found that the rubber seats according to Buddhist principles are as follows: 1) the rubber seats are made of natural materials to be used as necessities for meditation based on Vinaya principles to support meditation , chanting , by considering related disciplinary rules about rubber seats to preserve the decent of the rules. 2) the rubber seats aiming for good health are made of natural materials to be suitable for the body structure balance in order to maintain proper sitting position of meditation according to ergonomic principles and effectively prevent mold and bacteria without causing negative impacts on the environment and 3) presenting innovations in the development of rubber seats for health according to Buddhist principles with an innovation created in the form of genuine rubber products which is considered a combination of modern design by implementing the knowledge of using natural rubbers and the ergonomic principles. This result will lead to the proper meditation position and that followed to the disciplinary rule according to the Vinaya principles for practicing Dhamma and meditation conveniently.

Keywords: Development; Rubber Seats; Health; Buddhist Principles

บทนำ

สำนักปฏิบัติธรรม คือสถานที่ที่มีไว้เพื่อฝึกปฏิบัติตนตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นสถานที่ที่อันสงบรวมรื่นโดยเฉพาะส่งผลต่อการฝึกปฏิบัติธรรมนั้นได้ผลดียิ่งขึ้น มีปรากฏในสัทสสูตร ว่าด้วยบุคคลผู้มีศีล ภิกษุพึงเดินตามสบาย พึงยืนตามสบาย พึงนั่งตามสบาย พึงนอนตามสบาย พึงคู้ตามสบาย พึงเหยียดตามสบาย ตลอด คติของโลก ทั้งเบื้องบน ท่ามกลาง และเบื้องต่ำ และพิจารณา ตลอดความเกิด และความเสื่อมไปแห่งธรรม และขันธทั้งหลาย นักปราชญ์ทั้งหลายกล่าวภิกษุอย่างนั้น ผู้มีสติทุกเมื่อ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 21/12/22) ในการฝึกการปฏิบัติธรรมมีประโยชน์ต่อสุขภาพกายและสุขภาพใจเป็นอย่างมาก เพื่อเป็นการทำจิตในภาวนาเพื่อรับรู้สิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้น กับร่างกายและจิตใจอย่างเป็นปัจจุบันทุกขณะ เพื่อให้เกิดสมาธิและสติปัญญา แต่ปัญหาที่ผู้ที่นั่งสมาธิมีอาการปวดเมื่อยที่สร้างความรบกวนให้กับการปฏิบัติ การฝึกสมาธิไม่ใช่การทรมานร่างกาย เราฝึกที่จิต ให้จิตอยู่ในกองกุศลจิตจึงจะเป็นสมาธิได้ ความสุข ความสงบ เป็นผลของสมาธิ แต่สำคัญที่การทำจิตให้เป็นกุศล มีความไม่หวั่นไหวในสิ่งที่มากระทบ ยังสามารถละนิรณทั้ง 5 ได้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 10/160/105) ในปัญหาที่เกิดขึ้นในระหว่างการนั่งสมาธิ เพื่อฝึกจิตใจให้มีความสงบ สำหรับการนั่งสมาธิในแต่ละครั้งก็จะใช้เวลาที่นิ่งไปนาน ปัญหาที่สร้างความรบกวนจิตใจขณะนั่งก็คืออาการปวดเมื่อยตามบริเวณต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการปวดเมื่อยบริเวณช่วงคอ ช่วงไหล่ มีอาการปวดหลัง การนั่งด้วยท่านั่งสมาธิที่ไม่เหมาะสมอาจจะเป็นสาเหตุสำคัญที่มีผลต่อสุขภาพ ส่งผลต่ออาการปวดคอ ปวดหลัง เจ็บก้นกบ กระดูกสันหลังเคลื่อน และกระดูกสันหลังทับเส้นประสาท ส่งผลกระทบโดยตรงต่อ

กระบวนการไหลเวียนของเลือดและอาจจะเกิดโรคที่ตามมาได้ การตระหนักรู้ถึงการนั่งให้อยู่ในท่าที่ถูกต้องในการเลือกใช้อาสนะที่เหมาะสมจะช่วยให้ลดอาการปวดเมื่อย และควรระลึกไว้เสมอว่าอาสนะเบาเป็นเพียงตัวช่วยให้การนั่งสมาธิสะดวกสบาย ลดอาการปวดเมื่อย การเลือกใช้วัสดุธรรมชาติไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญในเรื่องสุขภาพทางกายและทางจิตใจ มีปรากฏในพระสูตรต้นตปิฎกสังยุตตนิกาย ชันธวรรค บุคคลผู้บริหารกายนี้อยู่ พึงรับรองความไม่มีโรคได้แม้เพียงครู่เดียว จะมีอะไรเล่า นอกจากความโง่เขลา เพราะเหตุนี้ ท่านพึงสำเหนียกอย่างนี้ว่า เมื่อเรามีกายกระสับกระส่ายอยู่ จิตจักไม่กระสับกระส่ายท่านพึงสำเหนียกอย่างนี้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 17/1/2) พระพุทธศาสนาแนะนำการระงับทำด้วยความเพียร มีสติปัญญาพิจารณาให้เห็นถึงความเป็นจริงของกายนี้ แม้จะอยู่กับทุกขเวทนาที่เกิดขึ้น ก็สามารถใช้ออกาสในความเจ็บป่วยนี้ให้เห็นถึงสัจธรรมของชีวิต เพื่อให้เห็นความเจ็บป่วย ความแก่ ความตาย เป็นสิ่งธรรมดาของชีวิต ในพระพุทธศาสนาได้มีการจัดการสุขภาพทั้งสุขภาพกาย และสุขภาพใจ เพราะกายและใจนั้นสัมพันธ์กัน เมื่อใจมีปิติ กายย่อมสงบ เมื่อกายสงบ ย่อมได้รับความสุข และเมื่อมีความสุข จิตย่อมตั้งมั่น ในการมีสุขภาพนั้นจะมีองค์ประกอบอยู่ 4 มิติด้วยกัน คือ สุขภาวะทางกาย สุขภาวะทางจิต สุขภาวะทางสังคม และสุขภาวะทางจิตวิญญาณหรือการรู้คิด (ปัญญา) ทั้งสี่เรื่องไม่ได้แยกกันอยู่เป็นกองๆ แต่ว่าเชื่อมโยงอยู่ในกันและกันทั้งหมด ซึ่งสุขภาวะด้านหนึ่งที่ครอบคลุมและไปเชื่อมโยงกับสุขภาวะในอีกสามมิติ ซึ่งการมีสุขภาวะที่สมบูรณ์ทั้งสี่มิติที่กล่าวมาไม่ได้เป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญเพียงแค่พื้นฐานที่จะนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีความสอดคล้องกับ พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 มาตรา 3 ในพระราชบัญญัตินี้ “สุขภาพ” คือภาวะของมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย ทางจิต ทางปัญญา และทางสังคม เชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมอย่างสมดุล “ปัญญา” หมายถึง ความรู้ทั่ว รู้เท่าทันและความเข้าใจอย่างแยกได้ในเหตุผลแห่งความดีความชั่ว ความมีประโยชน์และความมีโทษ ซึ่งนำไปสู่ความมีจิตอันดีงาม (พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 มาตรา 3, 2556)

ทั้งนี้แนวทางการเสนอแนวคิดอาสนะเพื่อสุขภาพตามหลักพระพุทธศาสนา ในการฝึกอบรมปฏิบัติธรรม ด้วยการนั่งสมาธิเป็นวิธีเสริมสร้างศักยภาพทางจิตใจ ให้เกิดผลทางด้านบวกกับร่างกายนั้น เป็นวิธีที่ใช้ในการทำให้จิตใจสงบกันมานานแล้ว และการทำสมาธินั้นก็อาจส่งผลที่ดีต่อสุขภาพ สำหรับอาสนะเบาะรองนั่งถือเป็นอุปกรณ์ที่สำคัญอย่างในการปฏิบัติสมาธิ โดยผู้คนส่วนใหญ่ใช้ในการปฏิบัติธรรม แต่หากการนั่งที่ถูกต้องเหมาะสม เพื่อการเอื้อต่อการปฏิบัติธรรม ด้วยคุณสมบัติของยางพาราเป็นวัสดุที่ช่วยกระจายน้ำหนักและท่าทางการนั่งให้ถูกต้องยิ่งขึ้น อาสนะสามารถคืนรูปได้ แม้จะนั่งติดต่อกันเป็นเวลานานก็ตาม เบาะรองนั่งมีรูปแบบส่วนโค้งงอ เพื่อให้เข้ากับสรีระร่างกายทำความสะอาดและถอดซักได้ง่าย ยังป้องกันกลิ่นอับในความชื้น นอกจากนี้การเลือกยางพาราเป็นวัสดุหลักในการนำมาผลิตเป็นอาสนะ เพราะยางพาราเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ในหลายด้านของประเทศไทยไม่ว่าจะเป็น ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม รวมถึงด้านสิ่งแวดล้อม หากมีการพัฒนาประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น จะส่งผลดีต่อเกษตรกรชาวสวนยางและประเทศมากยิ่งขึ้น เนื่องจากยางพาราเป็นพืชเศรษฐกิจชนิดหนึ่งที่มีความจำเป็นต่อการส่งเสริมอาชีพของเกษตรกรไทย (สำนักงานพัฒนาการวิจัยการเกษตร, 2565) ซึ่งมีความสอดคล้องกับการใช้พุทธศาสตร์ส่งเสริมวัฒนธรรมด้านอุตสาหกรรมยางพารา ได้แก่ ด้านนโยบาย

รัฐบาล รัฐบาลกำหนดนโยบายสนับสนุนธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับยางพารา (สุวรรณ์ พิมาน, 2562) ด้านเศรษฐกิจมีส่วนช่วยในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ผลิตผลทางการเกษตร ซึ่งจะนำไปสู่การเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจของประเทศ ด้านเทคโนโลยีส่งเสริมให้เกิดการถ่ายทอดเทคโนโลยี ในการผลักดันนวัตกรรมในเชิงพาณิชย์ ผู้วิจัยจึงมีแนวความคิดเกี่ยวกับการศึกษาวิจัยในเรื่อง การพัฒนาอสนะยางพาราเพื่อสุขภาพตามหลักพระพุทธศาสนา สำหรับเหตุผลที่เลือกที่จะพัฒนาอสนะยางพาราเพื่อสุขภาพตามหลักพระพุทธศาสนา ที่จะนำมาพัฒนาศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ด้วยเหตุผลที่สำคัญของอสนะยางพารานี้ มีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการเป็นอุปกรณ์รองรับสำหรับการปฏิบัติธรรมตามหลักในพระวินัยบัญญัติ

จากที่กล่าวมานี้ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นโอกาสแห่งองค์ความรู้จากการพัฒนารูปแบบของอสนะยางพารา ผลิตภัณท์งานวิจัยที่มีทั้งหลักการทางวิทยาศาสตร์ และองค์ความรู้ในพระพุทธศาสนา ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเพื่อมุ่งสู่การเป็นงานนวัตกรรม โดยมีรูปแบบที่ทันสมัย สะดวกต่อการใช้งาน และยังคงคุณค่าในการเก็บดูแล ปฏิบัติตามหลักในพระวินัยที่ได้บัญญัติได้อย่างถูกต้อง ซึ่งเป็นสิ่งที่มีความสำคัญของชาวพุทธทุกคนที่ต้องมีความรู้ความเข้าใจ ก่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาเป็นสิ่งที่ยิ่งทำให้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองมากขึ้น เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการรักษาสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1 เพื่อศึกษาอสนะตามหลักพระพุทธศาสนา
- 2 เพื่อศึกษาอสนะจากยางพาราเพื่อรักษาสุขภาพ
- 3 เพื่อนำเสนอนวัตกรรมการพัฒนาอสนะยางพาราเพื่อสุขภาพตามหลักพระพุทธศาสนา

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้ได้รับหนังสือรับรองจริยธรรมจากคณะกรรมการการวิจัย หมายเลขเสนอการวิจัย วันที่รับรอง ว. 100/2567 ซึ่งได้รับทุนอุดหนุนจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สัญญาโครงการวิจัยเลขที่ 80016502/2565 โดยใช้ระเบียบวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) เน้นการพัฒนารูปแบบ (Design and Development) โดยแบ่งวิธีดำเนินการวิจัย 1) การวิจัยเอกสาร (documentary research) 2) การวิจัยภาคสนาม ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) และการสังเกตการณ์รวบรวมข้อมูล เรียงลำดับเนื้อหา วิเคราะห์ สังเคราะห์ สรุปผลการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาเชิงคุณภาพ (Quality Research) ด้วยวิธีการสืบค้นจากเอกสาร (Documentary Data) เป็นการศึกษาข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิ ประกอบด้วย งานวิจัย วิทยานิพนธ์ หนังสือและตำรา ในประเด็นเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐาน พระวินัยที่เกี่ยวข้องกับอสนะชั้นธกะ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ว่าด้วยข้อบัญญัติที่ใช้ในเบาะรองนั่ง หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพด้วยหลักสัปปายะ 7 เพื่อเอื้อเกื้อกูลต่อสุขภาพตามหลักในพระพุทธศาสนา และข้อมูลยางพาราในการแปรรูปอสนะยางพารา เพื่อเป็นฐานองค์ความรู้ข้อมูลเพื่อการวิจัย

ขั้นตอนที่ 2 การวิจัยภาคสนาม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์ จำนวน 14 รูป/คน ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) กลุ่มที่ 1 พระวิปัสสนาจารย์ที่ผ่านการปฏิบัติมากกว่า 20 ปีขึ้นไป มีสำนักปฏิบัติที่ได้รับการยอมรับ จำนวน 4 รูป กลุ่มที่ 2 ผู้เชี่ยวชาญด้านการถ่ายภาพบำบัด หรือนักสรีรศาสตร์ มีประสบการณ์มากกว่า 20 ปี มีสถานที่ตั้งชัดเจนประกอบทั้งเอกชน และรัฐบาล จำนวน 2 ท่าน กลุ่มที่ 3 ผู้ประกอบการผลิตยางพาราหมอน ที่นอน เบาะรองนั่งที่มีประสบการณ์มากกว่า 10 ปี มีหน้าร้านขายส่งและปลีก จำนวน 2 ท่าน กลุ่มที่ 4 ผู้ปฏิบัติธรรมที่ใช้ประโยชน์อาสนะยางพาราที่ได้จากการวิจัย จำนวน 6 รูป สำหรับพื้นที่การวิจัย (Field Study) ในการเลือกพื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Selection) คือ สถาบันวิปัสสนาธุระ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ขั้นตอนที่ 3 เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการวิจัย งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยทำการศึกษาลักษณะแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi Structure Interview) เป็นการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ ควบคู่กับการสังเกต โดยผ่านการสนทนาระหว่างผู้สัมภาษณ์ และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประเด็นสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการในการพัฒนาอาสนะยางพาราเพื่อสุขภาพตามหลักพระพุทธศาสนา (Product Development) หลักการความรู้ (Knowledge Triangle) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลการวิจัยและการระบุองค์ความรู้ (Knowledge Identification) และสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์และแสดงผลการวิจัย ส่วนการวิเคราะห์และประมวลผลใช้หลักการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) การทดสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ขั้นตอนที่ 4 การรวบรวมข้อมูลการวิจัย คือ 1) เก็บข้อมูลเชิงเอกสารนั้นเน้นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิจากแหล่งวิจัย ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2) เก็บข้อมูล จากการวิจัยเชิงคุณภาพ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์ และกระบวนการสนทนากลุ่ม แล้วทำการวิเคราะห์ เพื่อถ่ายโอนความรู้ในรูปแบบสามเหลี่ยมความรู้ 2. ผู้วิจัยได้ทำการบันทึกเสียงจดบันทึกและจัดเก็บอย่างเป็นระบบและในขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมมาทำการวิเคราะห์เพื่อถ่ายโอนความรู้ในรูปแบบสามเหลี่ยมความรู้ (Knowledge Triangle)

ขั้นตอนที่ 5 การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้หลักการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อสรุปองค์ความรู้หลักของสามเหลี่ยมความรู้ในกระบวนการพัฒนาอาสนะยางพาราเพื่อสุขภาพตามหลักพระพุทธศาสนา พระวิปัสสนาจารย์ ผู้เชี่ยวชาญด้านการถ่ายภาพบำบัด ผู้ประกอบการด้านการผลิตยางพารา และผู้ใช้ประโยชน์จากอาสนะยางพาราที่ได้จากการวิจัย ได้จากการทดสอบและสรุปประเด็นการเรียนรู้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก และเสนอความรู้ร่วมกันมาสรุปผลการวิจัย โดยเรียบเรียงเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ขั้นตอนที่ 6 วิเคราะห์และสรุปผล 1) การวิเคราะห์ วิเคราะห์เอกสารต่าง ๆ ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง การพัฒนาอาสนะยางพารา ตามกรอบแนวทางเพื่อสุขภาพตามหลักพระพุทธศาสนา และวิเคราะห์การสัมภาษณ์กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา ตัวแทนที่เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านกายภาพบำบัด

ผู้ประกอบการด้านผลิตยางพารา ตัวแทนพระนิสิตผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรมสำนักวิปัสสนาธุระ ผู้วิจัยยืนยันความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูลด้วยการให้บุคคลที่อยู่ในปรากฏการณ์ที่ศึกษาและบุคคลที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องการพัฒนาอุปอาสนะเพื่อสุขภาพตามหลักธรรมได้ทำการศึกษาค้นคว้าตรวจสอบและรับรองความถูกต้อง แล้วนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Information) นำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนาและการนำเสนอรูปแบบอาสนะและชุดองค์ความรู้ และนำผลไปใช้ประโยชน์ได้จริง โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อพัฒนาต้นแบบอาสนะเพื่อสุขภาพตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา จากนั้นนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาทั้งข้อมูลเอกสาร การสัมภาษณ์กลุ่มและการสนทนากลุ่มใช้การวิเคราะห์เชิงประเด็น (Content Analysis) และสังเคราะห์ หาข้อสรุปที่เป็นการพัฒนาอุปอาสนะยางพาราเพื่อสุขภาพตามหลักพระพุทธศาสนา และจัดทำรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์และเผยแพร่รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

ผลการวิจัย

การวิจัยเกี่ยวกับ “การพัฒนาอุปอาสนะยางพาราเพื่อสุขภาพตามหลักพระพุทธศาสนา” นี้ได้ผลการวิจัยแจ่มแจ้งเป็นข้อๆ ได้ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 อาสนะตามหลักพระพุทธศาสนา พบว่า ในพระวินัยปิฎก จุลวรรค เรื่องเสนาสนชั้นธกะ ในสมัยพุทธกาล พระทัฬหฬลบุตรเป็นภิกษุรูปแรกที่เป็นเอตทัคคะในทางผู้จัดเสนาสนะ ด้วยเหตุ 2 ประการ คือ 1) ท่านได้แสดงความสามารถในการจัดแจงเสนาสนะให้แก่สงฆ์ 2) พระพุทธเจ้าได้มอบหมายให้ทำหน้าที่จัดแจงภักดี การจัดพระไปฉันในที่นิมนต์ (ภัตตุเทศก์) จึงได้รับยกย่องจากพระบรมศาสดาว่า เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ฝ่ายข้างเป็นผู้แต่งตั้งปูลาดเสนาสนะ พระทัฬหฬลบุตร ได้ปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายในปฏิบัติหน้าที่ดูแลเสนาสนะเป็นที่พอใจและยอมรับของพระภิกษุสงฆ์และทายก-ทายิกา ด้วยเหตุนี้ท่านจึงได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าในตำแหน่งเอตทัคคะเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ในทางผู้จัดเสนาสนะ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 1/381-382/412-414) พระพุทธเจ้าทรงได้วางกฎเกณฑ์ระเบียบปฏิบัติสำหรับพระภิกษุสงฆ์การใช้อาสนะเป็นการใช้สอยเครื่องอุปโภคบริโภคของพระภิกษุสงฆ์ อนุญาตเสนาสนะ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 7/328/159-160) ในพระวินัยจะมุ่งเน้นการใช้สอยอาสนะเพื่อเป็นประโยชน์สู่การปฏิบัติ ในส่วนที่เป็นข้อห้ามจะไม่ให้เป็นการเบียดเบียนสัตว์ ในพระวินัยจะให้นำสิ่งที่จะนำมาเป็นเครื่องปูลาดด้วยการนำพืช เช่น ฟาง หญ้า แห้ง ใบไม้ ในความเห็นของ พระครูภาวนาสารบัณฑิต (2566) ได้กล่าวว่า พระพุทธเจ้าทรงกำหนดกฎเกณฑ์และระเบียบถือปฏิบัติพระภิกษุสงฆ์จากการใช้สอยเครื่องบริวารอุปโภคบริโภคในการใช้สอยอาสนะ โดยอาศัยกรอบในพระวินัยและบทบัญญัติเป็นเกณฑ์ เพื่อให้เกิดความถูกต้องเหมาะสมและเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ผู้วิจัยได้เห็นด้วยเหตุผลที่สำคัญที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทที่เกี่ยวข้องกับอาสนะที่เป็นข้อบัญญัติที่หนึ่งของพระสงฆ์ เพื่อให้พิจารณาถึงความสำคัญในวัตรการใช้สอยเสนาสนะอันเป็นที่อยู่อาศัยให้เกิดการประหยัด เพื่อบำบัดความหนาวรู้บ้ำดับสัมผัสจากเหลือบ ยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลาน เพื่อบรรเทาอันตรายอันเกิดจากฤดูกาล และเพื่อแสวงหาความสงบ นอกจากนี้อาสนะตามสิกขาบทที่เกี่ยวข้องกับอาสนะ เพื่อความดีงามและประโยชน์

สุขของสังคมเป็นอันมาก สิกขาบทที่เกี่ยวข้องกับอาสนะ ข้อวัตรปฏิบัติในเสนาสนะ อาสนะในพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นที่ใช้เป็นบริวารอุปโภคบริโภคในการใช้สอยอาสนะของภิกษุ เป็นเครื่องใช้สอยที่จำเป็นที่มีความแบบประหยัด เรียบง่าย แต่สามารถใช้ประโยชน์ของพระสงฆ์ได้โดยไม่ขัดแย้งต่อพระธรรมวินัยใช้เป็นเครื่องใช้สอยที่สอดคล้องกับกิจกรรมที่เกิดขึ้นในการปฏิบัติธรรมเป็นสิ่งที่ประโยชน์เกื้อกูลการสวดมนต์ การนั่งสมาธิได้สะดวกยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ที่ 2 อาสนะจากยางพาราเพื่อรักษาสุขภาพ พบว่า อาสนะที่มีรูปทรงรับกับท้องขาด้านล่าง และเพิ่มเบาะบุนวมรองนั่งเพื่อช่วยลดการปวดเมื่อยในบริเวณขาและหัวเข่า ในส่วนพนักพิงและเบาะด้านหลังมีการเพิ่มความสูงขึ้นเพื่อให้เกิดการถ่ายน้ำหนักมาที่ส่วนของขามากกว่าน้ำหนักกดทับที่กระดูกเชิงกรานตามหลักสรีรศาสตร์ โดยลักษณะอาสนะยางพาราแท้เพื่อสุขภาพที่มีคุณสมบัติโดดเด่นที่ผลิตจากยางพาราแท้ในการนั่งสมาธิเป็นเวลานาน โดยรับแรงกดทับ ซึ่งเป็นการส่งผลให้เกิดอาการเจ็บปวดได้จากการนั่งด้วยคุณสมบัติในความยืดหยุ่นสูงรับน้ำหนักได้ดี ในการเลือกใช้อย่างพาราธรรมชาติเพื่อความเหมาะสมกับสรีรร่างกาย อาสนะยางพาราธรรมชาติ ช่วยให้การนั่งสมาธิเป็นไปอย่างถูกต้องตามหลักสรีรศาสตร์ได้เป็นอย่างดี ในความเห็นของยุวกัลยา ขอบประติธ (2566) ได้แสดงทัศนคติในเรื่องนี้ว่า อาสนะจากยางพารามีคุณสมบัติที่ถูกออกแบบพิเศษให้ผู้ใช้อาสนะนำไปใช้ในท่าที่มีการวางสรีระที่เหมาะสมทางกายภาพของร่างกาย ทำให้เกิดความสบายและผ่อนคลายความตึงเครียด ในขณะที่นั่งสมาธิได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในการกระจายน้ำหนักได้ดี จะช่วยกระจายน้ำหนักในขณะนั่งสมาธิ สร้างความผ่อนคลายให้กับเส้นประสาทบริเวณส่วนร่างกาย มีความสอดคล้องของประมุข วนัสติกุล ที่ได้ทำการการศึกษาผลของความสูงของอาสนะกับมุมมองของเข่าในท่านั่งขัดสมาธิของพระภิกษุสงฆ์ กลุ่มงานออร์โธปิดิกส์ โรงพยาบาลสงฆ์ พบว่า การปรับอาสนะให้สูงขึ้นอาจช่วยลดองศาการงอเข่าขณะนั่งขัดสมาธิได้ อย่างไรก็ตามผลการศึกษานี้ยังพบว่า ในเรื่องความสบายในการนั่งและความเหมาะสมในการใช้ในศาสนพิธี พบว่า อาสนะที่สูง 5 เซนติเมตร ซึ่งใกล้เคียงกับความสูงของอาสนะทั่วไปที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน ส่วนอาสนะที่สูงที่สูงเกินไป นั่งแล้วกลัวว่าตัวอาจล้มเอนมาข้างหน้าได้และบางรูปนึกถึงเรื่องความไม่เหมาะสมกรณีที่สูงกว่าพระผู้ใหญ่ถ้าต้องนั่งทำศาสนพิธีร่วมกัน (วารสารกรมการแพทย์, 2022) ในความเห็นของนักกายภาพบำบัดโดยความเห็นของชนม์พิสิฐ จันทรสุข (2566) ได้กล่าวเสริมในเรื่องว่า ในการนั่งขัดสมาธิโดยให้ขาไขว้กันทับฝ่าเท้า ส่วนมือวางซ้อนทับกันนั่งหลังตรง หน้าตรง ไม่ก้มหรือเงยหน้าให้ช่วงคอและหลังผ่อนคลาย หลับตาพร้อมๆ กับกำหนดลมหายใจเข้าออก การสูดหายใจให้หายใจลึกๆ ไปพร้อมกับการภาวนาตามลมหายใจเพื่อให้เกิดความสงบและสมาธิจากการจดจ่อลมหายใจ อาสนะยางพาราออกแบบเพื่อให้เหมาะสมกับสรีรศาสตร์ในการนั่งสมาธิ ช่วยการกระจายน้ำหนักได้ดีจะช่วยกระจายน้ำหนักในขณะนั่งสมาธิ สร้างความผ่อนคลายให้กับเส้นประสาทบริเวณส่วนร่างกาย แนะนำให้เลือกอาสนะจากยางพาราธรรมชาติ ช่วยให้การนั่งสมาธิเป็นไปอย่างถูกต้องตามหลักสรีรศาสตร์ทำจากยางธรรมชาติแท้ ไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

วัตถุประสงค์ที่ 3 นวัตกรรมการพัฒนาอาสนะยางพาราเพื่อสุขภาพตามหลักพระพุทธศาสนา พบว่า เพื่อต้องการมุ่งการพัฒนารูปแบบอาสนะเป็นเครื่องใช้สอยที่จำเป็นที่มีความแบบประหยัด มีความเรียบง่าย ยังมีความสอดคล้องตามหลักพระธรรมวินัยที่ชาวพุทธจากยางพาราธรรมชาติเป็นเครื่องใช้สอยที่สอดคล้อง

กับกิจกรรมที่เกิดขึ้นในการปฏิบัติธรรมเป็นสิ่งที่เป็ประโยชน์เกื้อกูลการสวดมนต์ การนั่งสมาธิได้สะดวกยิ่งขึ้น จากการวิจัยพบว่า ด้านความสอดคล้องตามหลักพระธรรมวินัย ถือว่าเป็นบริวารหรือสิ่งของเครื่องใช้เพื่อให้เกิดความสะดวกรสบาย เพื่อความก้าวหน้าในการเจริญภาวนา เพื่อเป็นเครื่องอุปถัมภ์ สำหรับสวดมนต์ นั่งสมาธิในการปฏิบัติธรรม เพื่อรับรองการผลัดเปลี่ยนอิริยาบถต่างๆ สร้างสมดุลในการนั่งสมาธิ การวิจัยครั้งนี้มุ่งการพัฒนาแบบอาสนะที่มีความเหมาะสมกับผู้ปฏิบัติธรรมทั่วไป ถือเป็สิ่งที่เป็ประโยชน์เกื้อกูลการสวดมนต์ การนั่งสมาธิได้สะดวกยิ่งขึ้น ในด้านสุขภาพโดยลักษณะการออกแบบของอาสนะอย่างพาราแทเพื่อสุขภาพ ในกรรมวิธีในการผลิตอาสนะต้องใช้ความร้อนในการขึ้นรูปของอาสนะ ด้วยการใช้อย่างพาราแทธรรมชาติเป็นส่วนผสมหลัก

ด้วยคุณสมบัติของอย่างพาราในความยืดหยุ่นสูงไม่ยุบตัวง่าย มีความนุ่มยังสามารถรองรับน้ำหนักได้ดี และคืนสภาพได้เร็ว มีความหนาแน่นสูง การออกแบบในตัวอาสนะมีรูระบายไม่ก่อให้เกิดอาการอับชื้นป้องกันเชื้อรา เชื้อแบคทีเรียได้เป็นอย่างดี ในการเลือกใช้อย่างพาราธรรมชาติเพื่อความเหมาะสมกับสรีรร่างกายอาสนะอย่างพาราธรรมชาติ ช่วยให้การนั่งสมาธิเป็นไปอย่างถูกต้องตามหลักสรีรศาสตร์ได้เป็นอย่างดี สามารถรองรับกระดูกต้นก้นกบ กระดูกสันหลังเพื่อให้หายใจได้ขณะการนั่งสมาธิ และที่สำคัญอาสนะอย่างพารายังมีความคงทนและแข็งแรง สามารถใช้งานได้นาน ไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมนวัตกรรมทางภูมิปัญญาอันเนื่องมาจากความศรัทธาทางพระพุทธศาสนา ด้วยอานิสงส์เป็นคุณความดี ด้วยตามเหตุปัจจัยที่ได้รับในระดับมนุษยสมบัติ สวรรค์สมบัติทิพย์สมบัติ ในระดับชั้นสูงสุด คือพระนิพพาน และการนำนวัตกรรมทางภูมิปัญญาจากวัสดุธรรมชาติ ที่ได้มาจากองค์ความรู้จากสิ่งแวดล้อมรอบตัว โดยใช้ประโยชน์จากธรรมชาติที่มีความเข้าใจเทคนิคในการใช้ในคุณสมบัติของพืชในธรรมชาติในการออกแบบผลิตภัณฑ์ การพัฒนาอาสนะเพื่อสุขภาพ ตามหลักพระพุทธศาสนา

อภิปรายผลการวิจัย

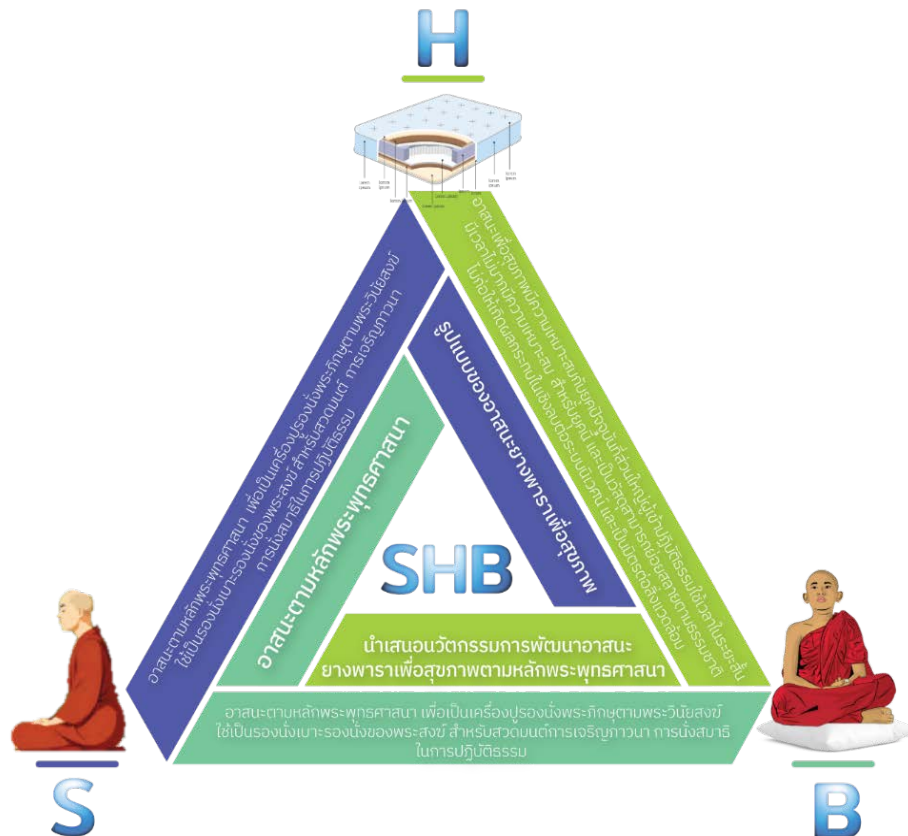
1. อาสนะตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นเครื่องอุปถัมภ์ของพระสงฆ์ สำหรับสวดมนต์ การเจริญภาวนา การนั่งสมาธิในการปฏิบัติธรรม เพื่อรับรองการผลัดเปลี่ยนอิริยาบถ มสอดคล้องกับพระสมุห์สายยันต์ วิจารณ์ (โลหิตติ) (2564) ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง พุทธนวัตกรรมในพระพุทธศาสนา: กรณีศึกษาพุทธศิลป์ด้านเสนาสนะ พบว่า การใช้งานนวัตกรรมที่ยังถูกต้องตามสิกขาบทตามพระวินัย เพื่อเป็นผลดีแก่การเจริญสมณธรรมสามารถประพฤติพรหมจรรย์ได้อย่างบริสุทธิ์ การเลือกอาสนะใช้วัสดุจากอย่างพาราธรรมชาติเป็นเครื่องใช้สอยที่สอดคล้องกับกิจกรรมที่เกิดขึ้นในการปฏิบัติธรรมเป็นสิ่งที่เป็ประโยชน์เกื้อกูลการสวดมนต์ การนั่งสมาธิได้สะดวกยิ่งขึ้น ผลการวิเคราะห์ การนำอาสนะที่เป็นที่นั่งนำไปพัฒนารูปแบบเพื่อเป็นเครื่องอุปถัมภ์พระภิกษุตามพระวินัยสงฆ์ เพื่อใช้เป็นรองนั่ง เบาะรองนั่งของพระสงฆ์ สำหรับสวดมนต์ นั่งสมาธิในการปฏิบัติธรรม เป็นเครื่องบริวารหรือเครื่องใช้สอยในชีวิตประจำวันเพื่อรับรองการผลัดเปลี่ยนอิริยาบถ ถือว่าเป็นบริวารหรือสิ่งของเครื่องใช้เพื่อให้เกิดความสะดวกรสบายในการใช้สอยภายในกุฏิ วิหาร หรือศาลา ในสถานที่ปฏิบัติธรรม

2. อาสนะยางพาราเพื่อสุขภาพ อาสนะจากยางพาราธรรมชาติแท้ที่โดดเด่นหลากหลายประการ ในการเลือกใช้อาสนะยางพาราที่เหมาะสมกับสรีรร่างกายช่วยให้การนั่งสมาธิเป็นไปอย่างถูกต้องตามหลัก สรีรศาสตร์ด้วยระบบบูรณาการอากาศ มีความสอดคล้องกับลัทธิ ไกวทวนาวงษ์, และณัฐพงศ์ นิธิอุทัย (2561) ได้ทำการการศึกษาวิจัยเรื่องยางพารา พบว่า น้ำยางพารามีคุณสมบัติเด่นด้านการยืดหยุ่น รองรับภาระแตก ได้ดี ด้วยคุณสมบัติอันอ่อนนุ่มของยางพาราทำให้เกิดการตอบสนองความต้องการด้านสุขภาพ ซึ่งช่วยในการ ระบายความร้อน และลดความชื้นที่เกิดจากอุณหภูมิของร่างกายในขณะนั่งสมาธิรองรับน้ำหนักโดยเฉพาะ บริเวณรอบ ๆ ลดอาการปวดบริเวณขา หัวเข่า สะโพกและหัวไหล่ มีความสอดคล้องกับประมุข วนัสติกุล (2565) ผลการวิจัยพบว่า ความสูงของอาสนะกับมุมมองของเข่าในท่านั่งขัดสมาธิและความพึงพอใจของ พระภิกษุสงฆ์ ได้อธิบายว่า ความสูงของอาสนะที่เหมาะสมสำหรับการนั่งขัดสมาธิ คือ 5 เซนติเมตร ซึ่งเป็นความ สูงของอาสนะมีความเหมาะสมเมื่อใช้ประกอบศาสนพิธี อีกทั้งยังมีส่วนช่วยให้แนวกระดูกสันหลังอยู่ในท่าที่ ตรงและเหมาะสมของอาสนะเพื่อการเปลี่ยนในอิริยาบถของการนั่งสมาธิ มีความเหมาะสมสำหรับยุคนี้ และเป็นวัสดุที่สามารถย่อยสลายได้เองตามธรรมชาติ ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบในเชิงลบต่อระบบนิเวศน์ และเป็น มิตรต่อสิ่งแวดล้อม ผลการวิเคราะห์ รูปแบบอาสนะเพื่อกำหนดถึงการรักษาสุขภาพของท่านั่งสมาธิให้เหมาะสม กับลักษณะของร่างกายที่แตกต่างกัน เพื่อลดปัญหาการเมื่อยล้าของกล้ามเนื้อจากการนั่งสมาธิเป็นระยะ เวลานาน เพราะช่วยลดการปวดเมื่อยของหลังในขณะนั่ง ซึ่งเกิดจากการกดทับที่เกิดขึ้นในร่างกายทำให้เกิด อาการเรื้อรัง โดยการตอบสนองความต้องการและปัญหาที่เกิดขึ้นของผู้ปฏิบัติในการใส่ใจเรื่องสุขภาพ ความ ปลอดภัย และอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ปฏิบัติสมาธิ ส่วนในด้านออกแบบรูปทรงและวัสดุให้เหมาะสม ทันสมัยใช้วัสดุที่เป็นธรรมชาติอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และยังเป็นการพัฒนาารูปแบบอาสนะเพื่อสุขภาพ

3. การพัฒนารูปแบบอาสนะจากยางพาราที่ได้ทำการออกแบบมาเพื่อสุขภาพ โดยเฉพาะคุณสมบัติที่ โดดเด่นหลากหลายประการและคุณสมบัติต่างๆ ที่ได้จากอาสนะที่ผลิตจากยางพาราแท้ มีความสอดคล้องกับ ประมุข วนัสติกุล (2665) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การศึกษาผลของความสูงของอาสนะกับมุมมองของเข่าในท่า นั่งขัดสมาธิและความพึงพอใจของพระภิกษุสงฆ์ กลุ่มงานออร์โธปิดิกส์ โรงพยาบาลสงฆ์ พบว่า มีความ เหมาะสมกับสรีรร่างกายช่วยให้ในการนั่งปฏิบัติภาวนา การนั่งสมาธิ การนั่งสวดมนต์ถูกต้องอาสนะ ยางพารายังมีความคงทนและแข็งแรง สามารถใช้งานได้นาน และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งสอดคล้องกับ งานวิจัยของดวงเพชร สมศรี (2561) ได้ทำการการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์การเก็บรักษาน้ำผึ้ง และเนยชั้นตามหลักพระพุทธศาสนา พบว่า การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ตามหลักพระพุทธศาสนาเพื่อใช้เป็น บริหารอุปโภคบริโภคในการใช้สอยสำหรับพระสงฆ์ สำหรับการวิจัยครั้งนี้เพื่อต้องการมุ่งพัฒนารูปแบบ อาสนะเป็นเครื่องใช้สอยที่จำเป็นที่มีวัสดุทำมาจากธรรมชาติเพื่อสุขภาพ นอกจากนี้ยังประโยชน์ต่อพระสงฆ์ได้ โดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยใช้เป็นเครื่องใช้สอยที่สอดคล้องกับกิจกรรมที่เกิดขึ้นในการปฏิบัติธรรมเป็นสิ่งที่ เป็น ประโยชน์แก่อกุศลการสวดมนต์ การนั่งสมาธิได้สะดวกยิ่งขึ้น มีความสอดคล้องตามหลักพระพุทธศาสนา ผลการ วิเคราะห์ ผู้วิจัยมีความเห็นว่านวัตกรรมที่เกิดขึ้นการพัฒนาอาสนะในครั้งนี้ ถือเป็นการผสมผสานผลการ พัฒนาภูมิปัญญาอันเนื่องมาจากความศรัทธาทางพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาจากวิถีพุทธธรรมชาติดำรงอยู่ ความรู้จากสิ่งแวดล้อมรอบตัวจากธรรมชาติ เพื่อในการพัฒนาอาสนะเพื่อสุขภาพ ตามหลักพระพุทธศาสนา

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาวิจัย การพัฒนาอาสนะอย่างพาราเพื่อสุขภาพตามหลักพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยได้พบองค์ความรู้ใหม่จากการพัฒนาอาสนะอย่างพาราเพื่อสุขภาพตามหลักพระพุทธศาสนา โดยมีองค์ประกอบสำคัญ 4 มิติ ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัยเป็นแผนภาพแสดงรูปแบบโมเดลอาสนะอย่างพาราเพื่อสุขภาพตามหลักพระพุทธศาสนาด้วย SHB ที่เป็นนวัตกรรมที่ได้จากการวิจัยดังนี้

ภาพที่ 1 SHB โมเดล การพัฒนาอาสนะอย่างพาราเพื่อสุขภาพตามหลักพระพุทธศาสนา

จากโมเดล SHB โมเดล การพัฒนาอาสนะอย่างพาราเพื่อสุขภาพตามหลักพระพุทธศาสนา อธิบายได้ดังนี้

S หมายถึง Seat อธิบายได้ว่า อาสนะเครื่องประจักษ์พระคุณตามพระวินัยสงฆ์ มุ่งเน้นประโยชน์ในพระวินัย อาสนะตามสิกขาบทที่เกี่ยวข้องกับอาสนะ เพื่อความดีงามและประโยชน์สุขของสังคมเป็นอันมาก สิกขาบทที่เกี่ยวข้องกับอาสนะ ข้อวัตรปฏิบัติในเสนาสนะเพื่อบำบัดความหนาว ป้องกันเห ลือบ ยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลาน เพื่อบรรเทาอันตรายอันเกิดจากฤดูกาล และเพื่อแสวงหาความสงบ สำหรับสวดมนต์ การเจริญภาวนา การนั่งสมาธิ และปฏิบัติธรรม

H หมายถึง Health อธิบายได้ว่า อาสนะจากยางพาราธรรมชาติที่ดูแลสุขภาพ ตามหลักธรรมในพระพุทธานุสาสนาในการปฏิบัติเพื่อสุขภาพด้วยหลักธรรมในสัปายะ 7 ประการ 1) มีความสะดวกสบายเรียบง่าย เพื่อความก้าวหน้าในการเจริญภาวนา ใช้วัสดุจากธรรมชาติเป็นไปอย่างถูกต้องเหมาะสม มีความคงทนและแข็งแรง สามารถใช้งานได้นาน ไม่เป็นพิษต่อร่างกายเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม มีอากาศถ่ายเท ไม่ก่อให้เกิดอาการอับชื้นป้องกัน เชื้อรา เชื้อแบคทีเรียได้เป็นอย่างดี อาสนะยางพารามีความยืดหยุ่นสูง มีความนุ่มรองรับน้ำหนักได้ดีและสมดุลต่อร่างกายและจิตใจ

B หมายถึง Buddhist principles อธิบายได้ว่า อาสนะตามหลักพระพุทธานุสาสนา เพื่อเป็นเครื่องปูรองนั่งตามพระวินัยสงฆ์เป็นบริวารหรือสิ่งของเครื่องใช้สอยที่จำเป็นที่สอดคล้องตามหลักพระธรรมวินัยที่ใช้วัสดุจากยางพาราธรรมชาติที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลการสวดมนต์ การนั่งสมาธิได้สะดวกสบายยิ่งขึ้น

การพัฒนาารูปแบบอาสนะจากยางพาราที่ได้ทำการออกแบบมาเพื่อสุขภาพ โดยเฉพาะคุณสมบัติที่โดดเด่นหลากหลายประการและคุณสมบัติต่างๆ ที่ได้จากอาสนะที่ผลิตจากยางพาราแท้เป็นวัสดุที่สามารถย่อยสลายได้เองตามธรรมชาติ ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบในเชิงลบต่อระบบนิเวศและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เป็นอาสนะเพื่อดูแลสุขภาพกับสรีรร่างกายในการนั่งสมาธิเป็นไปอย่างถูกต้องตามหลักสรีรศาสตร์ ในการรองรับน้ำหนัก ลดอาการปวดของร่างกาย มีส่วนช่วยให้แนวกระดูกสันหลังอยู่ในท่าที่ถูกต้องเป็นอาสนะ และมีความถูกต้องตามหลักพระวินัย ที่นำไปสู่รากฐานแห่งการมีสุขภาพดี 4 มิติ 1) สุขภาพกาย (Physical Health) ด้านสุขภาพกายที่ดีของร่างกาย มีความแข็งแรงสมบูรณ์ ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ 2) สุขภาพจิต (Mental Health) สุขภาพจิตที่เบิกบาน สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีความสุข 3) สุขภาพสังคม (Social Health) ในการดำเนินชีวิตที่มีสุขภาพทางกายและจิตใจสมบูรณ์ อยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข 4) สุขภาพจิตวิญญาณ (Spiritual Health) สุขภาพปัญญาที่มีความรู้ทั่ว รู้เท่าทันแยกได้ในเหตุผลแห่งความดีงามนำไปสู่ความมีจิตอันดีงามและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความเหมาะสมกับสรีระร่างกายช่วยให้การนั่งสมาธิเป็นไปอย่างถูกต้องตามหลักสรีรศาสตร์

สรุป

การพัฒนาอาสนะยางพาราเพื่อสุขภาพตามหลักพระพุทธานุสาสนา ก่อให้เกิดนวัตกรรมใหม่ที่ได้จากองค์ความรู้ได้รับมาจากการศึกษาข้อมูลและบูรณาการในสาขาบทที่เกี่ยวข้องกับบัญญัติที่ทรงอนุญาตในศาสนาชั้นธกะ ในการพิจารณาถึงความสำคัญเพื่อบำบัดความหนาว และจากเหล็อบ ยุง ลม แดด สัตว์เลื้อยคลานเพื่อบรรเทาอันตรายอันเกิดจากฤดูกาล เพื่อแสวงหาความสงบ ในด้านสุขภาพ อาสนะจากยางพาราที่มีคุณสมบัติบรรเทาอาการปวดเมื่อยในการนั่งสมาธิเป็นเวลานาน โดยที่อาสนะยางพารามีความเหมาะสมช่วยให้การนั่งสมาธิเป็นไปอย่างถูกต้องตามหลักสรีรศาสตร์ในการรองรับกระดูกสันหลังเพื่อให้หายใจได้ขณะการนั่งสมาธิ ด้านสิ่งแวดล้อมมีความคงทนและแข็งแรง สามารถใช้งานได้นาน ไม่เป็นพิษต่อร่างกาย และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมในด้านรูปแบบอาสนะจากยางพารามีความสอดคล้องตามหลักพระวินัยที่มีความแบบประหยัด มีความเรียบง่ายถือเป็นสิ่งที่เกื้อกูลในการสวดมนต์ การนั่งสมาธิได้สะดวกได้ดี ด้านกายภาพอาสนะยางพาราแท้

มีความยืดหยุ่นรองรับน้ำหนักได้ดี มีระบายไม่อับชื้น ป้องกันเชื้อราได้เป็นอย่างดี ด้านจิตใจที่มุ่งเน้นความดีงามและประโยชน์ในการนั่งสมาธิตามหลักสรีรศาสตร์ได้เป็นอย่างดี เพื่อส่งเสริมการมีสุขภาพใน 4 มิติ ด้านสุขภาพที่สมบูรณ์ทางร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง คล่องแคล่ว ด้านสุขภาพทางจิตใจที่มีความสุขร่าเริง มีความเมตตากับสรรพสิ่ง ด้านสุขภาพทางสังคม การอยู่ร่วมกันด้วยดี มีความอบอุ่น สุขภาพทางปัญญาที่เกิดขึ้นด้วยการมีสติ มีสมาธิ มีปัญญา ซึ่งนำไปสู่ความมีจิตอันดีงามและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาอาสนะยางพาราเพื่อสุขภาพตามหลักพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย การพัฒนาอาสนะยางพาราเพื่อสุขภาพตามหลักพระพุทธศาสนา โดยนำหลักการทางด้านสรีระวิทยา เพื่อสุขภาพในการนั่งสมาธิเป็นไปอย่างถูกต้องตามหลักสรีรศาสตร์ในการนั่งสมาธิได้ดี การพัฒนาให้มีรูปแบบดีไซน์ของอาสนะให้มีความหลากหลาย ควรเน้นถึงวัสดุที่เป็นธรรมชาติไม่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการนั่งสมาธิ มีความปลอดภัยไม่ก่อให้เกิดอาการอับชื้นป้องกัน เชื้อรา เชื้อแบคทีเรียได้เป็นอย่างดี มีความเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และยังมีความสอดคล้องตามหลักพระพุทธศาสนาได้อย่างเหมาะสม และ ควรนำผลการวิจัยไปเผยแพร่ ในรูปแบบของการจัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม หนังสือ ตำรา จัดพิมพ์ตามสื่อต่างๆ อาทิ เว็บไซต์ เฟสบุ๊ก อีเมล หนังสือพิมพ์ วารสาร นิตยสาร สถานีวิทยุ สถานีโทรทัศน์เพื่อการศึกษา และควรจัดอบรม บรรยายให้ความรู้กับผู้สนใจศึกษาโดยเฉพาะ นักเรียน นักศึกษา นิสิต บุคคลทั่วไป พระสงฆ์ สามเณร แม่ชี อุบาสก อุบาสิกา และบุคคลทั่วไปให้เข้าใจและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ให้แพร่หลายในวงกว้าง

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ผลการวิจัยนี้ สามารถนำไปต่อยอดงานวิจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนาอาสนะยางพาราเพื่อสุขภาพในการนั่งสมาธิ การสวดมนต์ การเจริญภาวนา ตามหลักการปฏิบัติในพระพุทธศาสนา

2.2 ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการศึกษาประเด็นการพัฒนาอาสนะจากวัสดุอื่นๆ ที่เป็นธรรมชาติแท้ๆ ข้อค้นพบจากการวิจัยที่จะนำไปสู่แนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาจากความรู้ความศรัทธาในการปฏิบัติตามพระพุทธศาสนา และภูมิปัญญาที่มาจากความรู้จากธรรมชาติ

2.3 สามารถศึกษาเปรียบเทียบวิธีการออกแบบอาสนะยางพาราเข้มข้นธรรมชาติได้ข้อค้นพบที่เป็นประโยชน์ มีความเหมาะสมกับยุคสมัยเป็นวัสดุที่สามารถย่อยสลายได้เองตามธรรมชาติเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

บรรณานุกรม

- กนกศักดิ์ ศรีโรจน์นพคุณ. (2566). ผู้ประกอบการผลิตอาสนะยางพารา. *สัมภาษณ์*. 6 พฤษภาคม.
- ชนม์พิสิฐ จันทรสุข. (2566). นักกายภาพบำบัดชำนาญการ. *สัมภาษณ์*. 22 มิถุนายน.
- ดวงเพชร สมศรี. (2559). *วิถีวัฒนธรรมการเอื้ออาทรของชาวพุทธในสังคมไทย*. รายงานการวิจัย บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- นลินี โกวิทนาวงษ์ และณัฐพงศ์ นิธิอุทัย. (2561). *หมอนรองศีรษะจากพอลิยูรีเทนเจลและยางพาราแปรรูปป้องกันแผลกดทับจากการผ่าตัด*. รายงานวิจัยยางพารา สถาบันวิจัยและพัฒนานวัตกรรมยางพารา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ประมุข วนสบัติกุล. (2565). การศึกษาผลของความสูงของอาสนะกับมุมมองของเข่าในท่านั่งขัดสมาธิและความพึงพอใจของพระภิกษุสงฆ์. *กลุ่มงานออโรบิติกส์ โรงพยาบาลสงฆ์. วารสารกรมการแพทย์*. 47(3), 79-82.
- พระครูภาวนาสารบัณฑิต. (2566). รองผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการสังคม. *สัมภาษณ์*. 6 พฤษภาคม.
- พระพุทธโฆสาจารย์. (2546). *คัมภีร์วิสุทธิมรรค*. แปลโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: บริษัท ประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง.
- พระมหาไพโรจน์ กนโก. (2566). ผู้อำนวยการส่วนธรรมนิเทศสำนักส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการสังคม. *สัมภาษณ์*. 6 พฤษภาคม.
- พระสมุห์สายยันต์ วิสารโท (โลหิตดี). (2564). พุทธนวัตกรรมในพระพุทธศาสนา: กรณีศึกษาพุทธศิลป์ด้านเสนาสนะ. *วารสารปัญญาปณิธาน*. 6(2), 45-55.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2553). *อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ยุวกัลยา ขอบประดิธ. (2566). นักกายภาพบำบัดชำนาญการ. *สัมภาษณ์*. 22 มิถุนายน.
- สุวรรณ์ พิมาน. (2562). *การส่งเสริมการส่งออกการแปรรูปยางพาราสินค้าเกษตรไทยสู่ตลาดรัสเซียเพื่อช่วยแก้ไขปัญหาราคายางพารตกต่ำในปัจจุบัน: กรณีการส่งออกผลิตภัณฑ์ที่นอนและหมอนยางพาราแท้*. คณะศิลปศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อรศรี ศรีโรจน์นพคุณ. (2566). ผู้ประกอบการผลิตอาสนะยางพารา. *สัมภาษณ์*. 6 พฤษภาคม.

คุณค่าผ้าทอของชนเผ่าภูไทที่มีต่อพระพุทธศาสนา เมืองจำปอน

แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

The Value of Woven Fabrics of the Phu Thai towards Buddhism

Champhone District, Savannakhet Province, the Lao People's

Democratic Republic

¹พระอิสริโย ราชวงศ์ และ ²พระชยานันทมุนี (ธรรมวัตร ณ น่าน)

¹Issayo Rasavong and ²Phrachayanantamunee (Dhammawat Na Nan)

^{1,2}วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{1,2}Nakhon Nan Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

¹Corresponding Author's Email: Issayorasavong@gmail.com

Received: August 21, 2024; **Revised:** December 11, 2024; **Accepted:** December 16, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของการทอผ้าของชนเผ่าภูไท เมืองจำปอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว 2) เพื่อศึกษาการทอผ้าเพื่อใช้ในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาของชนเผ่าภูไท เมืองจำปอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว 3) เพื่อวิเคราะห์คุณค่าผ้าทอของชนเผ่าภูไท เมืองจำปอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 20 รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการพรรณนาเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) ประวัติความเป็นมาของการทอผ้าของชนเผ่าภูไทเมืองจำปอน มีการสืบทอดมาไม่ต่ำกว่า 200 ปี ตั้งแต่มีการอพยพตั้งถิ่นฐานอันยาวนานจนถึงปัจจุบัน กระบวนการทอผ้าในอดีตของเมืองจำปอนจะใช้เส้นใยจากธรรมชาติคือไหมและฝ้าย ใช้สีธรรมชาติในการย้อม และการทอผ้า เป็นการถ่ายทอดจากแม่สู่ลูกสาว 2) ชาวภูไทมีการทอผ้าเพื่อถวายทานตามโอกาสอันสมควรแก่การถวายทาน เพื่อส่งสมบุญครั้งยิ่งใหญ่ในชีวิต มีความวิริยะอุตสาหะความพยายามในการส่งสมบุญ โดยใช้ผ้าเป็นวัตถุนาน อีกทั้งยังเป็นแหล่งเรียนรู้การทอผ้าในท้องถิ่น 3) คุณค่าของผ้าทอของชนเผ่าภูไทสามารถแบ่งได้เป็น 5 ด้าน คือ 1) คุณค่าทางศาสนา มีการทอผ้าแล้วถวายเป็นเครื่องไทยธรรมเพื่อเป็นพุทธบูชา เป็นผ้าห่อคัมภีร์ธรรม และเป็นผ้าจีวรสำหรับพระสงฆ์ในวัด 2) คุณค่าด้านการศึกษา มีการสอนการทอผ้าสำหรับผู้หญิงจากรุ่นแม่สู่ลูกหลานสืบทอดรุ่นต่อรุ่น 3) คุณค่าด้านเศรษฐกิจ ผ้าทอชนเผ่าภูไทสามารถขายสร้างอาชีพสร้างรายได้เสริมให้กับครอบครัว 4) คุณค่าด้านสังคม ผ้าทอเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนและทำให้ชุมชนเข้มแข็ง และ 5) ด้านศิลปวัฒนธรรม การทอผ้าขึ้นและนุ่งผ้าขึ้นเป็นการแสดงออกซึ่งเอกลักษณ์ของเผ่าพันธุ์ และเป็นหนึ่งในการ

ส่งเสริมวัฒนธรรมการนุ่งผ้าขึ้นสตรีลาวในโอกาสต่าง ๆ เช่น เครื่องแบบเจ้าหน้าที่รัฐ เครื่องแบบนักเรียน นักศึกษา

คำสำคัญ: คุณค่า; ผ้าทอ; ผ้าภูไท

Abstract

The objectives of this research were: 1) to study the history of weaving of the Phu Tai tribe; Champhone District, Savannakhet Province, Lao People's Democratic Republic, 2) to study weaving for using in Buddhist rituals of the Phu Tai tribe. Champhone District, Savannakhet Province Lao People's Democratic Republic, and 3) to analyze the values of woven fabrics of the Phu Tai tribe, Champhone District, Savannakhet Province, The Lao People's Democratic Republic. It is a qualitative research by interviewing 20 key informants and analyzed data using content descriptions. The results were as follows: 1) History of weaving of Phu Tai tribe of Champhone has been inherited for at least 200 years since the long settlement to the present day. In the past, the weaving process in Champhone used natural fibers such as silk and cotton. It was passed from mother to daughter. 2) The Phu Tai people weave cloths to give to the monks in the merit making festivals and according to the occasion worthy of giving alms. Giving cloths is highly regarded as a great accumulation of merits. While weaving, there needs more endeavour in accumulating merits. Giving cloths is a kind of material gift. Weaving is also local learning space. 3) For the values of woven fabrics, they can be divided into 5 aspects: 1) religiously value, the woven fabrics are presented as the offerings to dedicate to the Buddha, to be covering fabrics of the Buddhist manuscripts, and to be robes for monks in a monastery, 2) learning value, it is the sarong-weaving culture well preserved by women through generations, 3) economic value, the woven fabrics can be sold out to earn living costs, 4) social value, they are identities and strengthen community, and 5) arts and culture value, weaving and dressing sarongs express ethnic identity and preserving sarong dressing in various occasions such as the official uniform, school or college uniform.

Keywords: Value; Woven Fabrics; Phu Thai Tribe

บทนำ

สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สมัยรัชกาลเจ้าฟ้าภูมิหาราช ทรงรวบรวมอาณาจักรลาวล้านช้างเป็นปึกแผ่น ทรงอุปถัมภ์และยกย่องพระพุทธศาสนาให้มีบทบาทสำคัญ และทรงส่งเสริมวัฒนธรรมทุกแขนงให้แผ่ขยายกว้างขวางขึ้น วิชาการทอผ้า ปลูกหม่อนเลี้ยงไหมมีบทบาทสำคัญในสังคมลาว ผ้าไหมไม่เพียงแต่ใช้ในครัวเรือนเท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องบรรณาการอันสำคัญในราชสำนัก และในวงราชการ ทั้งเป็นวัตถุที่ใช้ต่างเงินตราและร่วมในการเสี้ยวอีกด้วย (มหาสิลา วีระวงส์, 2528) ลวดลายผ้าของชาวผู้ไทในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นมรดกภูมิปัญญาที่สืบทอดต่อกันมายาวนาน โดยมีที่มาของลวดลายบนผืนผ้าที่ชาวผู้ไทนำความคิดมาจากดอกไม้ในธรรมชาติ ได้แก่ ลายที่มาจากดอกไม้ ผลไม้ อาทิ ลายดอกจิก ลายขีด (ดอกสลิขจร) ดอกจาน ดอกผักแว่น ดอกผักกูด ดอกसान(ชานหรือชาน) ดอกข้าว ดอกพิกุล ดอกสร้อยดอกหมากจับ ดอกแก้ว เป็นต้น (ทรงคุณ จันทจร และปิติ แสนโคตร, 2548)

ปัจจุบันชาวลาวเคร่งครัดในวัฒนธรรมอันดีงามของการแต่งกาย โดยเฉพาะเมื่อจะเข้าไปในเขตวัดหรือสถานที่ราชการ แม่หญิงลาวจะต้องนุ่งผ้าซิ่น ใส่เสื้อแบบสุภาพ ส่วนผู้ชายลาวก็ต้องใส่กางเกงขายาว เสื้อแบบสุภาพ เช่นกัน เครื่องแบบนักเรียน นักศึกษาและข้าราชการของแม่หญิงก็จะนุ่งเป็นผ้าซิ่นทั้งหมด การทอผ้าของชาวภูไท เมืองจำปอน แขวงสะหวันเขต ยังเป็นคงเอกลักษณ์ และขึ้นชื่อในการทอผ้ามัดหมี่ ได้บ่งบอกถึงความเป็นมาและความสำคัญของแต่ละลวดลายที่ทอลงผืนผ้าแล้วนำไปสู่สายตาสาธารณะ ซึ่งแต่ละท้องที่ก็จะมีมีความแตกต่างที่เป็นเอกลักษณ์อยู่ในแต่ละเขต จะเกี่ยวข้องกับ ฮีตครองประเพณี วัฒนธรรม และวิถีการดำรงชีวิต ลวดลายผ้าของชาวภูไท ที่ได้รับความคิดมาจากคน คือลายคน การตำหูกของชาวภูไท เมืองจำปอน แขวงไปสะหวันเขต นอกเหนือจากการทอผ้าเพื่อใช้สอยเป็นเครื่องนุ่งห่มใส่เองหรือใช้ภายในครัวเรือน ชาวภูไทได้มีประเพณีการสร้างสิ่งทอ เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่งโดยเฉพาะที่เมืองจำปอน แขวงสะหวันเขต ซึ่งในอดีตได้ทอถวายเพื่อเป็นพุทธบูชา สำหรับเป็น “ผ้าห่อคัมภีร์ไบลาน” ซึ่งสืบทอดเป็นบุญประจำปีมาจนถึงปัจจุบันนี้ นอกเหนือจากนี้ ยังได้จัดทำถุง (ธง), ย่ามพระ, อาสนะ, หมอน, ผ้าอาบน้ำฝน, ผ้าไตรถวายให้กับภิกษุสงฆ์ เพื่อใช้ในพิธีกรรมทางพุทธศาสนา พิธีกรรมในวิถีชีวิตชาวภูไท จึงมีความผูกพันกับเส้นไหมและใยฝ้าย ชาวภูไทในเมืองจำปอน แขวงสะหวันเขต ในปัจจุบันมีชื่อเสียงโด่งดังมากในการทอผ้ามัดหมี่ ชาวภูไทจึงนับว่าเป็นชนชาติพันธุ์ เผ่าไทกลุ่มหนึ่งที่มีมรดกแห่งภูมิปัญญาที่น่าภูมิใจ (สิทธิชัย สมานชาติ และคณะ, 2553)

งานบุญต่างๆ ก็จะได้เห็นภาพที่ประทับใจ แม่หญิงลาวจะนุ่งซิ่น และห่มสไบเฉียงพาดไหล่ ที่มีลวดลายคล้ายคลึงกับซิ่น เพื่อให้ใส่แล้วดูเข้ากันกับซิ่น ถือเป็นชุดที่มีความสำคัญเป็นพิเศษ เป็นชุดประจำชาติของชาวสปป.ลาว ไม่ว่าจะเป็นลาวลุ่ม ลาวเทิง ลาวสูง ที่อยู่ในประเทศลาวใส่ทุกคน สามารถสวมใส่โดยผู้หญิงทุกรุ่นทุวัย ไม่ว่าจะเป็นในบ้าน โรงเรียน งานดอง วัดวาอาราม หรือสถานที่ของรัฐต่างๆ เป็นต้น ในงานสำคัญ สตรีลาวมักนุ่งซิ่นพร้อมกับสไบ หรือ ผ้าเปี่ยง ซึ่งมีสีและลวดลายคล้ายคลึงกับซิ่นเพื่อให้ใส่แล้วดูเข้ากันกับซิ่น จึงถือได้ว่าผู้หญิงลาวยังคงรักษาประเพณีการนุ่งซิ่นไว้ได้เป็นอย่างดี จนกลายเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมอันโดดเด่น แม้กระแสการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากยุคโลกาภิวัตน์ ก็ได้ส่งผลให้หญิงลาวเลิกนุ่งผ้าซิ่น หญิงลาวยังคงนุ่งผ้าซิ่นตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน (สิทธิชัย สมานชาติ และคณะ, 2553) ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่าเรื่องผ้าทอเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาและน่าสนใจ จึงทำวิจัยเรื่อง “คุณค่าของผ้าทอชนเผ่าภูไทที่มีต่อพระพุทธศาสนาเมืองจำปอน แขวงสะหวันเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว” เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของการทอผ้า การทอผ้าเพื่อใช้ในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา และคุณค่าผ้าทอของชนเผ่าภูไทเมืองจำปอน แขวงสะหวันเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของการทอผ้าของชนเผ่าภูไท เมืองจำปอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
2. เพื่อศึกษาการทอผ้าเพื่อใช้ในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาของชนเผ่าภูไท เมืองจำปอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
3. เพื่อวิเคราะห์คุณค่าผ้าทอของชนเผ่าภูไท เมืองจำปอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เกี่ยวเนื่องกับวิทยานิพนธ์เรื่อง คุณค่าผ้าทอของชนเผ่าภูไทที่มีต่อพระพุทธศาสนา เมืองจำปอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษารวบรวมข้อมูลจากงานวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความวิจัย บทความวิชาการ หนังสือ ตำรา และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ในประเด็น 3 ด้านตามวัตถุประสงค์ คือ 1) ประวัติความเป็นมาของการทอผ้าของชนเผ่าภูไท เมืองจำปอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว 2) การทอผ้าเพื่อใช้ในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาของชนเผ่าภูไท เมืองจำปอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว 3) คุณค่าผ้าทอของชนเผ่าภูไท เมืองจำปอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาข้อมูลภาคสนาม โดยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักที่เกี่ยวข้องกับการทอผ้าของชนเผ่าภูไท ซึ่งเป็นประชาชนที่อาศัยอยู่ในบ้านตาแหลว เมืองจำปอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ขั้นตอนที่ 3 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้ ใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจงในพื้นที่วิจัย โดยใช้วิธีสัมภาษณ์ ประกอบด้วย 4 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มพระสงฆ์ จำนวน 5 รูป 2) กลุ่มผู้นำชุมชน จำนวน 5 คน 3) กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 5 คน และ 4) กลุ่มผู้นำด้านฮัตครองพิธีกรรม จำนวน 5 คน รวมกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งหมด จำนวน 20 รูป/คน

ขั้นตอนที่ 4 เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการวิจัย คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยแบบสัมภาษณ์จำแนกออกเป็น 4 ตอน ประกอบด้วย

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ประวัติความเป็นมาของการทอผ้าของชนเผ่าภูไทเมืองจำปอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ตอนที่ 3 ข้อมูล ผ้าทอของชนเผ่าภูไทที่มีต่อพระพุทธศาสนาของชนเผ่าภูไทเมืองจำปอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ตอนที่ 4 ข้อมูลเกี่ยวกับคุณค่าของผ้าทอชนเผ่าภูไทที่มีต่อพระพุทธศาสนา เมืองจำปอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ขั้นตอนที่ 5 ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสาร 2 ส่วน ได้แก่ 1) ข้อมูลปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และ 2) ข้อมูลเอกสารทุติยภูมิ คือ บทความ หนังสือ ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ วิทยานิพนธ์ คุชกรีนินพนธ์ และรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 6 วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และตีความข้อมูลที่รวบรวมมาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยแล้วนำเสนอ ในเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ขั้นตอนที่ 7 การศึกษาวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Document) และการวิเคราะห์ข้อมูล การสังเคราะห์ข้อมูล รวมทั้งการนำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า ประวัติความเป็นมาของการทอผ้าของชนเผ่าภูไทเมืองจำปอน มีการสืบทอดมาไม่ต่ำกว่า 200 ปี ตั้งแต่มีการอพยพตั้งถิ่นฐานอันยาวนานจนถึงปัจจุบัน ชนเผ่าภูไททอผ้าด้วยมูลเหตุเพื่อทอผ้าไว้ใช้ในครอบครัวทั้งยังเป็นเครื่องนุ่งห่มชายหญิง และองค์ประกอบตามประเพณีท้องถิ่น อาทิ งานบวช งานแต่งงาน การกฐิน ผู้สอน การเรียนรู้การทอผ้า เกิดจากกระบวนการทางครอบครัวด้วยวิถีทางธรรมชาติ พ่อแม่ ย่า ยาย เป็นผู้มืบทอดโดยตรงในการสอนบุตรหลานให้ทอผ้า พ่อแม่ ทอผ้า ลูกก็จะได้สัมผัสกับการทอผ้า ซึมซับความรู้โดยตั้งใจและไม่ตั้งใจก็ได้ เป็นการถ่ายทอดผ่าน ระบบเครือญาติ การทอผ้าส่วนใหญ่จะเป็นคนในครอบครัวที่คอยช่วยเหลือกัน สามารถชักถามจากผู้มีประสบการณ์ในหมู่บ้านเดียวกัน เพิ่มเติมทักษะใหม่ให้มากขึ้น เป็นต้น เนื้อหาที่เรียนรู้ ชนเผ่าภูไทเมืองจำปอนเริ่มการเรียนรู้การทอผ้า ปลอกผ้าย เลี้ยงไหม เบื้องต้นต้องใช้ใยไหมหรือฝ้ายเป็นวัตถุดิบ ซึ่งผ้าทอส่วนใหญ่จะเป็นผ้าที่จำเป็นต้องใช้ในชีวิตประจำวันโดยผ้าแต่ละประเภทจะมีขนาดต่างกัน เช่น หมอนขิด ผ้าห่ม ผ้าขาวม้าเป็นผ้าถักสำหรับชาย ผ้าเยียบ(ผ้าลายลูกแก้ว) เป็นผ้าถักสำหรับหญิง ผ้าควบเป็นผ้าสำหรับนุ่งบวช และใช้ในงานศพ ผ้าโสร่งเป็นผ้านุ่งผู้ชาย ผ้าขินมัดหมี่เป็นผ้านุ่งผู้หญิง เป็นต้น

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า ชาวภูไทเมืองจำปอนทอผ้าเพื่อใช้ในพิธีกรรมทางพุทธศาสนา เช่น ผ้าห่อคัมภีร์ ผ้าจีวร สบง ผ้าคาดอก โดยถวายในช่วงบุญประเพณีต่างๆ และตามโอกาสที่เหมาะสม ตามความเชื่อเกี่ยวกับการสั่งสมบุญในภพหน้า โดยใช้ผ้าเป็นสื่อกลางระหว่างความเชื่อกับพิธีกรรม การทอผ้าได้ช่วยสร้างความร่วมแรงร่วมใจในการทำกิจกรรมร่วมกันของสมาชิกในครอบครัวรวมถึงสมาชิกในชุมชน โดยผู้ชายจะเป็นผู้จัดหาวัตถุดิบและเตรียมอุปกรณ์ในการทอผ้าให้ผู้หญิงเป็นคนถักทอ คนเฒ่าคนแก่ก็คอยให้คำปรึกษาด้านการทอ และลวดลายต่างๆ มีการนำทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการย้อมสีผ้า โดยอาศัยความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ ช่วยกำหนดระเบียบ กติกา ให้คนในชุมชน ใช้ประโยชน์จากธรรมชาติอย่างสมดุล

วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการวิจัยพบว่า 1) คุณค่าด้านศาสนา ชนเผ่าภูไท มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่มั่นคงมาก ปรากฏเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณีทางพระพุทธศาสนาต่างๆ ที่กระทำตลอดทั้งปี ซึ่งสามารถเห็นได้ด้วยสายตา และหากพิจารณาให้ดีแล้วจะเห็นว่าผ้าทอมือจำนวนมากมายที่ยังถูกสั่งซื้อเพื่อใช้ในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาอยู่ ซึ่งถือว่าเป็นคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับความถูกต้อง ความดีงาม หรือคุณธรรม ความรับผิดชอบ 2) คุณค่าด้านการศึกษา ชนเผ่าภูไทเมืองจำปอนมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว และมีการสืบสานการทอผ้าโดยการถ่ายทอดความรู้จากผู้ชำนาญหรือปราชญ์ชาวบ้าน และการปลูกฝังให้คนในชุมชนใส่ผ้าชิ้น ที่เป็นเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์ชนเผ่าภูไท เมืองจำปอน ตั้งแต่วัยเด็ก 3) คุณค่าด้านเศรษฐกิจ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของการทอผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละพื้นที่ มีการส่งเสริมการท่องเที่ยว ทำให้มีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก ส่งผลต่อรายได้จากการจำหน่ายผ้าทอของชนเผ่าภูไท นอกจากนี้ปัจจัยด้านการสื่อสารผ่านสื่อออนไลน์ เช่น อินเทอร์เน็ต เป็นปัจจัยเชิงบวกที่ทำให้ลูกค้าสามารถเข้าถึงสินค้าผ้าทอชนเผ่าภูไทได้กว้างขวางขึ้น 4) คุณค่าด้านสังคม เมื่อมีอาชีพ ทำให้เกิดมีรายได้ สังคมน่าอยู่ ครอบครัวยั่งยืนไม่ได้ย้ายถิ่นฐานออกไปทำงานนอกพื้นที่สังคมก็น่าอยู่ภาพสะท้อนชีวิตความเป็นอยู่ของคนที่นี่สะท้อนมาจากอดีตสู่ปัจจุบัน เช่น ประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม ความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ จึงเป็นเสมือนกระจกสะท้อนภาพสังคมในแต่ละยุคสมัย ซึ่งเป็นหลักฐานที่บอกเล่าเรื่องราวในอดีตแก่คนรุ่นได้เป็นอย่างดี 5) คุณค่าด้านศิลปวัฒนธรรม วัฒนธรรมเป็นมรดกแห่งสังคม มีทั้งส่วนจับต้องได้ และจับต้องไม่ได้ ขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรมเป็นปัจจัยสำคัญในการก่อร่างสร้างวัฒนธรรมประเพณีปฏิบัติของประชากรในปัจจุบันถึงแม้จะมีการพัฒนาทางเทคโนโลยี จนทำให้วัยรุ่นสาวของ สปป.ลาว นุ่งกางเกงหรือสายเดี่ยวนั้น แต่เวลางานบุญต่างๆ ก็จะได้เห็นภาพที่น่าประทับใจ คือ แม่หญิงลาวจะพร้อมใจกัน “นุ่งซิ่น เปี่ยงแพ” แม่หญิงลาวเกี่ยวข้องและผูกพันกับการ “นุ่งซิ่น” และทอผ้า อย่างแยกกันไม่ออก

อภิปรายผลการวิจัย

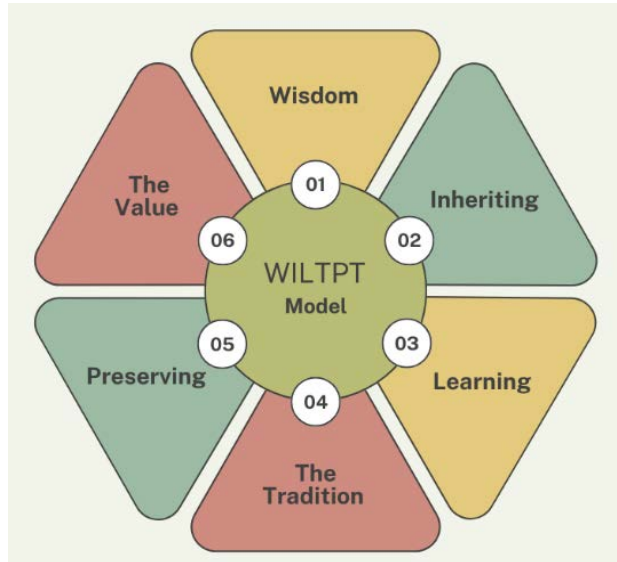
1. ผลจากการวิจัยที่ 1 พบว่า ประวัตินุ้ยบ้านตาแหลว มีประวัติความเป็นมาไม่ต่ำกว่า 200 ปี จากหลักฐาน เป็นกลุ่มของชนเผ่าภูไท และมีประวัติการทอผ้ามาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษมาจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะบ้านตาแหลวมีชื่อในการทอผ้าชิ้นหมี และประกอบอาชีพการทอผ้าสูงถึงร้อยละ 60 แสดงให้เห็นว่าอาชีพการทอผ้าของบ้านตาแหลว เป็นอาชีพที่เสริมสร้างรายได้ให้กับครอบครัวได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับผลการศึกษาของสุเปีย ทาปทา และคณะ (2560) ที่ว่า การทอผ้าทั้งในบ้านสะฝ่ายและบ้านดอนโค มีความเป็นมาหลายร้อยปีและสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน โดยใช้เส้นใยจากธรรมชาติคือไหมและฝ้าย ใช้สีธรรมชาติในการย้อม และถ่ายทอดจากแม่สู่ลูกสาว เพื่อใช้ในครอบครัวและนำไปแลกเปลี่ยน แต่การทอผ้าในปัจจุบันเปลี่ยนมาใช้เส้นใยไหมจากประเทศจีนซึ่งราคาถูก หาซื้อได้สะดวก ใช้สีเคมีในการย้อม โดยยังคงถ่ายทอดจากแม่สู่ลูกสาวเช่นเดียวกับในอดีต และสอดคล้องกับการศึกษาของ ปาริชาติ ศรีสนาม (2550) ที่ว่าการทอผ้ามีที่มาของลวดลายตั้งแต่การนำคติธรรมความเชื่อ งานศิลปะ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ สิ่งแวดล้อม ลวดลายจากประสบการณ์ พัฒนาเป็นรูปแบบลวดลายมาจนถึงปัจจุบัน

2. ผลจากการวิจัยที่ 2 พบว่า ชาวภูไทเมืองจำปอนมีการทอผ้าเพื่อถวายทานตามงานบุญ ตามโอกาสอันสมควรโดยเชื่อว่าเป็นการสั่งสมบุญครั้งยิ่งใหญ่ในชีวิต ซึ่งขณะที่ทอต้องใช้ความเพียรพยายามและตั้งใจเป็นอย่างมาก ชาวภูไทเมืองจำปอนได้ทอผ้าเพื่อใช้ในพระพุทธรูป 2 ส่วนได้แก่ ส่วนที่เป็นสมณบริวาร หรือเครื่องใช้สอยของพระภิกษุ เช่น ผ้าจีวร ยาม ผ้ากราบ โดยมีรูปแบบแตกต่างกันไปในแต่ละยุคสมัย แต่โครงสร้างและประโยชน์ใช้สอย ยังคงยึดตามหลักพุทธบัญญัติ และ อีกส่วนหนึ่งคือผ้าที่ใช้ถวายเป็นเครื่องบูชาของพุทธศาสนิกชน เช่น พระบฏ ผ้าพระเวส ผ้ามาน ผ้าคลุมพระพุทธรูป ผ้าห่มพระธาตุ ผ้าห่อคัมภีร์หมอนอิง ธงหรือตุ่ง เป็นต้น ซึ่งปัจจุบันได้ถูกประดิษฐ์ขึ้นใหม่ด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัย เช่น พวงมาลัยและบายศรี ที่ทำด้วยผ้าต่างๆ แต่ยังรักษาคุณค่าดั้งเดิมและดำรงไว้ซึ่งอุดมคติของพุทธศาสนิกชนไว้ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Dhammachai Tipitaka Project (2566) ที่ว่า พุทธศาสนิกชนในท้องถิ่นมีธรรมเนียมนิยมสร้างผ้าห่อคัมภีร์ใบลานถวายวัดด้วยผ้าที่มีคุณภาพดี ซึ่งมักเป็นผ้าที่ทอขึ้นเอง เนื่องจากวัฒนธรรมไม่อนุญาตให้ผู้หญิงจารพระธรรมที่ถือว่า การจารอักขระแต่ละตัวมีอานิสงส์มากมหาศาล ประหนึ่งสร้างโบสถ์วิหาร ดังนั้นฝ่ายหญิงจึงหากุศโลบายสร้างบุญด้วยการ บรรจงทอผ้าห่อคัมภีร์ขึ้น มีทั้งผ้าซิ่น ผ้าลายขีด ผ้าทอยกดอก ผ้าทอยกดิน ผ้าไหม ผ้าต่วน เป็นต้น เพื่อให้ได้อานิสงส์ผลบุญ และสอดคล้องกับ ปาริชาติ ศรีสนาม (2550) ที่ว่า การออกแบบลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ตั้งแต่อดีต การทอผ้ามีที่มาของลวดลายตั้งแต่การนำคติธรรมความเชื่อด้านศาสนา งานศิลปะ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ สิ่งแวดล้อม ลวดลายจากประสบการณ์เป็นต้น

3. ผลจากการวิจัยที่ 3 พบว่า การที่ผู้หญิงลาวยังคงรักษาวัฒนธรรมการนุ่งซิ่นได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะการนุ่งซิ่นเป็น “ฮิตคอง” ประเพณีที่มีการปฏิบัติสืบทอดกันมา จนกลายเป็น คุณค่าทางวัฒนธรรมเป็นความภูมิใจ เป็นเอกลักษณ์ เป็นบรรทัดฐานทางสังคมในการอบรมสั่งสอนจากแม่สู่ลูกสาว ผ้าทอของชนเผ่าภูไทเมืองจำปอน อยู่คู่กันมาตลอดบนฐานความสัมพันธ์กับประเพณี คติ ความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆ เพื่อสร้างความมั่นคงและช่วยกล่อมเกลাজิตใจ ของคนในชุมชนให้มีคุณธรรม จริยธรรม ในการดำรงชีวิตอย่างสงบสุข จนเกิดเป็นประเพณีและพิธีกรรมอันเป็นแนวทางให้ชาวภูไทเมืองจำปอนได้ยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ มาริสสา อินทรเกิด (2561) ที่ว่า การอนุรักษ์และสืบสานผ้าไหมมัดหมี่ขึ้นดินแดงของชุมชนมีความสามารถในการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ มีผู้ที่มีความรู้และมีฝีมือในการทอผ้าเพื่อสืบทอดรุ่นต่อรุ่น และสอดคล้อง กับ เอกวิทย์ ณ ถลาง (2544) ที่ว่า กิจกรรมทางสังคมที่มีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนในเชิงการเรียนรู้ เป็นกรอบและบรรทัดฐานความประพฤติ และให้ความมั่นคงอบอุ่นทางจิตใจ การเรียนรู้ด้วยศาสนาเป็นการศึกษาที่มีลักษณะเป็นองค์รวม มีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์โดยตรงและโดยอ้อม

องค์ความรู้ใหม่

จากการทำวิจัยเรื่อง “คุณค่าผ้าทอของชนเผ่าภูไทเมืองจำปอนที่มีต่อพระพุทธศาสนา” ผู้วิจัยได้องค์ความรู้ใหม่ เรียกว่า WILTPT Model หรือ กระบวนการเรียนรู้และส่งต่อคุณค่าผ้าทอของชนเผ่าภูไทเมืองจำปอนที่มีต่อพระพุทธศาสนา ซึ่งอธิบายได้ดังนี้

ภาพที่ 1 WILTPT Model

W : Wisdom หมายถึง ภูมิปัญญาด้านการทอผ้าของบรรพบุรุษที่สืบทอดมาถึงชนเผ่าภูไทเมืองจำปอนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

I : Inheriting หมายถึง การสืบทอดการทอผ้าของชนเผ่าภูไทเมืองจำปอนแต่ครั้งบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่นผ่านกระบวนการสอนจากแม่สู่ลูกสาว

L : Learning หมายถึง การเรียนรู้การทอผ้าของชนเผ่าภูไทเมืองจำปอนโดยเรียนรู้จากพ่อแม่ปู่ย่าญาติพี่น้องด้วยวิธีการลงมือทำจริง ตามกระบวนการทางครอบครัวและสังคม

T : The Tradition หมายถึง ประเพณีการทอผ้าของชนเผ่าภูไทเมืองจำปอนที่จัดขึ้นต่อเนื่องเป็นประจำทุกปี

P : Preserving หมายถึง การอนุรักษ์วิธีการทอผ้าของชนเผ่าภูไทผ่านครอบครัว สังคม และภาครัฐ

T : The Value หมายถึง คุณค่าผ้าทอของชนเผ่าภูไทเมืองจำปอนที่มีต่อพระพุทธศาสนา เพื่อผลิตผ้าเป็นบุญทานและต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์เสริมรายได้ของชุมชน

สรุป

การทอผ้าของชนเผ่าภูไทเมืองจำพอนมีการสืบทอดเป็นภูมิปัญญาบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่นไม่ต่ำกว่า 200 ปี มีกระบวนการทอผ้าจากเส้นใยธรรมชาติคือไหมและฝ้าย ใช้สีธรรมชาติในการย้อม มีการทอผ้าเพื่อถวายเป็นทานในพระพุทธศาสนา มีคุณค่าทางศาสนา คือใช้เป็นผ้าห่อคัมภีร์ธรรม เป็นผ้าจีวรสำหรับพระสงฆ์ มีคุณค่าด้านการศึกษา คือถ่ายทอดเรียนรู้กันเองภายในครอบครัวจากรุ่นแม่สู่ลูกหลานสืบทอดรุ่นต่อรุ่น มีคุณค่าด้านเศรษฐกิจ คือผลิตผ้าทอแล้วนำมาขายสร้างรายได้เสริมให้กับครอบครัว มีคุณค่าด้านสังคม คือเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนและทำให้ชุมชนเข้มแข็ง และมีคุณค่าด้านศิลปวัฒนธรรม คือแสดงเอกลักษณ์ทางศิลปวัฒนธรรมของเผ่าพันธุ์ และส่งเสริมวัฒนธรรมการนุ่งผ้าซิ่นของสตรีลาวตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลจากการวิจัยพบว่า คุณค่าผ้าทอของชนเผ่าภูไทที่มีต่อพระพุทธศาสนาเมืองจำพอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีอยู่มากมาย ทั้งในแง่วัฒนธรรม ประเพณี การปกครอง และศาสนา ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ รัฐบาล ผู้บริหารท้องถิ่น และสถานศึกษาในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ควรนำไปใช้ดำเนินการ ควรจัดทำแผนนโยบายระดับท้องถิ่นเพื่อเชื่อมโยงให้เกิดความต่อเนื่องในการสนับสนุนด้านงบประมาณและการพัฒนาด้านเทคนิคการแปรรูปผลิตภัณฑ์เพื่อให้ได้มาตรฐาน ควรออกแบบเครื่องหมายรับรองคุณภาพสินค้า ผ้าทอของชนเผ่าภูไทเมืองจำพอน แขวงสะหวันนะเขต ควรจัดทำให้เป็นหลักสูตร การเรียนการสอนในสถานศึกษา ทุกระดับในท้องถิ่น เพื่อเป็นการปลูกจิตสำนึกให้ กับเยาวชนรุ่นหลัง ได้สืบทอดอย่างภาคภูมิใจ

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นหัวข้อเกี่ยวกับ

2.1 คุณค่าผ้าทอของชนเผ่าภูไทที่มีต่อพระพุทธศาสนาเมืองอาดสะพังทอง แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เพื่อรื้อฟื้นภูมิปัญญาเรื่องการทอผ้าของคนในชุมชน และส่งเสริมให้เยาวชนได้เข้าร่วมเรียนรู้ และใช้ประโยชน์

2.2 คุณค่าผ้าทอของชนเผ่าภูไทที่มีต่อพระพุทธศาสนาเมืองอุทุมพอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เพื่อส่งเสริม และพัฒนาผลิตภัณฑ์ เช่น กระเป๋าถือ กระเป๋าเป้ ต่างๆ เพื่อให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

บรรณานุกรม

- ทรงคุณ จันทจร และปิติ แสนโคตร. (2548). *การรักษาผู้ป่วยด้วยวิธีเหยาของชาวผู้ไทย: ศีษษากรณียาชาวผู้ไทย อำเภอนองสูงจังหวัดมุกดาหาร*. รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ปาริชาติ ศรีสนาม. (2550). *อิทธิพลที่มีผลต่อการออกแบบลายผ้าไหมมัดหมี่ : กรณีศึกษาหมู่บ้านแสนสุข อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม*. รายงานการวิจัย โครงการวิจัยทุนอุดหนุนงบประมาณรายได้: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- มหาสิลา วีระวงส์. (2528). *พงสาวดารลาว แต่โบราณถึงปี 1946*. เวียงจันทน์: เวียงจันทน์.
- มาริสสา อินทรเกิด และคณะ. (2561). การอนุรักษ์และสืบสานการทอผ้าไหมมัดหมี่ขึ้นดินแดงของชุมชนบ้านหัวสะพาน อำเภอยุโทสง จังหวัดบุรีรัมย์. *วารสารธุรกิจปริทัศน์*. 10(1), 141-154.
- สิทธิชัย สมานชาติ และคณะ. (2553). *โครงการสำรวจผ้าขึ้นหมี่หัวจกดาว เอกลักษณ์เมืองอุปบล เพื่อสืบสานและเป็นฐานข้อมูลในการจัดกาเรียนการสอน สาขาส่งทอและแพชั่น. โครงการทำนุบำรุงศิลปะวัฒนธรรม บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี*.
- สุปิยา ทาปทา และคณะ. (2560). ผ้าขึ้น: กรณีศึกษาเมืองชนะสมบุญ แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว). *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี*. 8(2), 442-457.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2544). *ภูมิปัญญาอีสาน*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มูลนิธิภูมิปัญญา.
- Dhammachai Tipitaka Project. (2566). *คัมภีร์ใบลาน "ผ้าห่อถักทอดด้วยศรัทธา"*. สืบค้น 31 มกราคม 2566 จาก <https://www.dmc.tv/pages/ความรู้รอบตัว/คัมภีร์ใบลาน-ผ้าห่อถักทอดด้วยศรัทธา.html>.

การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบสถานการณ์จำลอง เรื่องหน้าที่ชาวพุทธ และมารยาทชาวพุทธ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1/3 โรงเรียนอินทร์บุรี

Development of Learning Activities Utilizing Simulation Models on Buddhist Duties and Etiquette for Grade 7 Students at Inburi School

¹วีรวิทย์ บุญส่ง, ²ปณณดา เนียมเมือง และ³เจนจิรา อ่อนสา

¹Veeravit Boonsong, ²Punnada Neammang and ³Janjira Oonsa

^{1,2,3}คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

^{1,2,3}Faculty of Humanities and Social Sciences, Thepsatri Rajabhat University.

¹Corresponding Author's Email: veeravit.b@lawasri.tru.ac.th

Received: November 28, 2024; **Revised:** December 14, 2024; **Accepted:** December 16, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนาแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบสถานการณ์จำลอง เรื่องหน้าที่ชาวพุทธและมารยาทชาวพุทธ 2) เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังโดยใช้รูปแบบสถานการณ์จำลอง เรื่องหน้าที่ชาวพุทธและมารยาทชาวพุทธ 3) ศึกษาความพึงพอใจที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบสถานการณ์จำลอง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 1/3 โรงเรียนอินทร์บุรี อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2567 จำนวน 1 ห้องเรียน รวมทั้งสิ้น 30 คน ได้มาโดยวิธีการสุ่มแบบแบ่งกลุ่ม โดยใช้ห้องเรียนเป็นหน่วยของการสุ่ม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้รูปแบบสถานการณ์จำลอง 15 แผน แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน 30 ข้อ และแบบวัดความพึงพอใจต่อกิจกรรมการเรียนรู้ 15 ข้อ สถิติที่ใช้ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่า t แบบ Dependent ผลการวิจัยพบว่า 1) การพัฒนาแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบสถานการณ์จำลอง พบว่า ได้แผนการจัดกิจกรรมจำนวน 15 แผน มีผลการประเมินความเหมาะสมจากผู้เชี่ยวชาญอยู่ระหว่าง 0.66-1.00 2) นักเรียนที่เรียนด้วยกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบสถานการณ์จำลอง หลังเรียน ($\bar{x}=21.25$, S.D. =0.85) สูงวก่่าก่อนเรียน ($\bar{x}=11.55$, S.D. = 0.70) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 3) ผลการวัดความพึงพอใจที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบสถานการณ์จำลองมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียน พบว่านักเรียนมีความพึงพอใจในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}=4.53$, S.D. =0.63) แสดงให้เห็นว่า แผนการจัดกิจกรรมมีความเหมาะสมมีผลต่อการเรียนรู้ของนักเรียนอย่างมีนัยสำคัญ และนักเรียนมีความพึงพอใจในกิจกรรมการเรียนรู้ในระดับมาก ผลการวิจัยนี้แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของการใช้กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบสถานการณ์จำลองที่สอดคล้องกับหลักอายุตะนะ 6 ซึ่งช่วยส่งเสริมการรับรู้และพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหาของผู้เรียน โดยเชื่อมโยงการรับรู้จากทั้งภายในและภายนอกการปฏิบัติจริงในกิจกรรมเหล่านี้ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจในหลักธรรมและพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: สถานการณ์จำลอง; การจัดการเรียนการสอน; บทบาทสมมติ

December 2024) : [Research Article](#)

Abstract

The purposes of this research article were: 1) develop a learning activity plan employing a simulation-based model on Buddhist duties and etiquette, 2) compare students' learning achievement before and after the implementation of the simulation model, and 3) examine students' satisfaction with the learning activities based on the simulation model. The research sample consisted of 30 Grade 7/3 students at Inburi School, Inburi District, Singburi Province, during the first semester of the 2024 academic year. Participants were selected using cluster random sampling, with classrooms serving as the sampling units. Research instruments included 15 simulation-based learning activity plans, a 30-item learning achievement test, and a 15-item satisfaction questionnaire. The data were analyzed using mean, standard deviation, and dependent t-tests. The research findings were as follows: 1) the development of simulation-based learning activity plans yielded 15 plans, which were evaluated by experts with a suitability score ranging from 0.66 to 1.00; 2) the students' post-learning achievement scores ($\bar{X}=21.25$, S.D.=0.85) were significantly higher than their pre-learning scores ($\bar{X}=11.55$, S.D.=0.70) at the 0.05 level of significance; 3) the overall satisfaction with the simulation-based learning activities was rated as the highest level ($\bar{X}=4.53$, S.D.=0.63). These results indicate that the learning activity plans were appropriate and significantly enhanced students' learning outcomes, while students expressed a high level of satisfaction with the activities. This study underscores the value of integrating simulation-based learning activities aligned with the principles of the six sense bases (Ayatana). These activities foster perceptual enhancement, analytical thinking, and problem-solving skills by bridging internal and external perceptions. The hands-on nature of these simulations reinforces students' understanding of Buddhist principles and effectively cultivates moral and ethical development.

Keywords: Simulation Model; Instructional Design; Role-Playing

บทนำ

การเรียนการสอนในรายวิชาพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในเรื่องหน้าที่ชาวพุทธและมารยาทชาวพุทธ มุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนเข้าใจความสำคัญ ยึดมั่นและปฏิบัติตามหลักธรรมเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ซึ่งในปัจจุบัน การสอนนอกสถานที่เป็นเรื่องที่ค่อนข้างยาก เพราะด้วยความปลอดภัยและงบประมาณที่ไม่เพียงพอทำให้ ผู้สอน สอนได้ไม่เต็มที่ จึงทำให้ผู้เรียนไม่เห็นภาพกับสิ่งที่ผู้สอนต้องการจะสื่อออกไปและ ในทางปฏิบัติผู้เรียน อาจไม่ทราบว่าต้องปฏิบัติอย่างไร จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาการเรียนการสอนในเรื่องของหน้าที่ชาวพุทธและ มารยาทชาวพุทธ พบว่า การสอนแบบแสดงบทบาทสมมติหรือสถานการณ์จำลองได้ถูกนำมาใช้เป็นหลัก สำหรับการเรียนการสอนในเรื่องหน้าที่ชาวพุทธและมารยาทชาวพุทธอย่างแพร่หลาย สอดคล้องกับ ทิศนา แหม่มณี (2550) กล่าวว่า การเรียนรู้แบบสถานการณ์จำลองว่าเป็นกระบวนการที่ผู้สอนใช้ในการช่วยให้ผู้เรียน เกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด โดยให้ผู้เรียนลงไปในสถานการณ์ที่มีบทบาท ข้อมูล และกติกาก การเล่นที่สะท้อนความเป็นจริง และมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ในสถานการณ์นั้น โดยใช้ข้อมูลที่มีสภาพ คล้ายกับข้อมูลในความเป็นจริง ในการตัดสินใจและแก้ปัญหาต่าง ๆ ซึ่งการตัดสินใจนั้นจะส่งผลถึงผู้เล่นใน ลักษณะเดียวกันกับที่เกิดขึ้นในสถานการณ์จริง การเรียนการสอนในรายวิชาพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะเรื่อง หน้าที่และมารยาทชาวพุทธ มุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนเข้าใจและปฏิบัติตามหลักธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

ซึ่งเชื่อมโยงกับหลักอายตนะ กระบวนการรับรู้และสัมผัสระหว่างภายในและภายนอก เช่น การเรียนรู้ผ่านสถานการณ์จำลองที่เชื่อมทฤษฎีกับการปฏิบัติจริง ผู้เรียนจะได้ฝึกฝนการรับรู้ผ่านการกระทบระหว่างอายตนะภายใน (ตา หู จมูก ฯลฯ) กับอายตนะภายนอก (รูป เสียง กลิ่น ฯลฯ) ส่งผลให้เกิดการตัดสินใจและการคิดที่สะท้อนหน้าที่และมารยาทของชาวพุทธในชีวิตประจำวัน ชนกานต์ กองเขียว (2561) กล่าวว่าอายตนะ (sense faculties) คือ ธรรมที่เกี่ยวข้องกับการเชื่อมต่อระหว่างอายตนะภายในและภายนอก เช่น การกระทบระหว่างตาและรูป ซึ่งทำให้เกิดการรับรู้ การเห็น การได้ยิน การรู้กลิ่น และการรับรู้อารมณ์ต่าง ๆ อายตนะมี 5 ประการ ได้แก่ อายตนะภายใน (ตา หู จมูก ฯลฯ) และอายตนะภายนอก (รูป เสียง กลิ่น ฯลฯ) การเกิดวิจิตรเกิดจากการกระทบกันระหว่างอายตนะทั้งสอง เช่น ตากระทบรูป ทำให้เกิดการเห็น การได้ยิน หรือการรับรู้ทางอื่น ๆ อารมณ์ต่าง ๆ จะเกิดขึ้นเมื่อเกิดการกระทบระหว่างอายตนะภายในและภายนอกกระบวนการนี้ส่งผลให้เกิดการรับรู้และการคิดปรุงแต่งที่สำคัญในการพัฒนาจิตและเจตสิก การทำงานร่วมกันของอายตนะทั้งสองมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างสติและการเจริญทางจิตใจ ผ่านการรับรู้ที่เกิดจากการกระทบและการเชื่อมต่อของอายตนะภายในและภายนอก

สถานการณ์จำลอง (Simulation Technique) คือกระบวนการที่ผู้สอนใช้ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด โดยผู้สอนจัดสถานการณ์ขึ้นเลียนแบบของจริง กระตุ้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้โดยการแก้ปัญหา ได้ใช้ทักษะกระบวนการคิดและการตัดสินใจจากสถานการณ์ ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในบทบาทหรือในสถานการณ์นั้น ๆ ให้มากที่สุดมีหลักการสำคัญโดย Sturtridge (1983) ได้อธิบายหลักการสำคัญของสถานการณ์จำลองไว้มีอยู่ 3 ชั้น ดังนี้ 1) ชั้นเตรียมการ เป็นขั้นตอนที่ผู้สอนให้ข้อมูลและความรู้ 2) ชั้นแสดงเป็นขั้นที่ผู้สอนจะจับคู่หรือเข้ากลุ่มทำงาน 3) ชั้นอภิปรายและขั้นให้ข้อมูลย้อนกลับ การใช้สถานการณ์จำลองได้ถูกใช้อย่างแพร่หลายในกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งทำให้ผู้เรียนเห็นภาพ รู้วิธีการ รู้แนวปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสมในเนื้อหาที่ต้องปฏิบัติและมีทักษะในการตัดสินใจจากสถานการณ์ที่เผชิญอยู่ ผู้เรียนจะเห็นเหตุการณันั้น ๆ ด้วยตนเองได้ดียิ่งขึ้น อีกทั้งยังสามารถถ่ายโยงความรู้จากการฝึกปฏิบัติไปสู่เนื้อหาที่ต้องการได้

สถานการณ์จำลองเป็นกระบวนการจัดสร้างสภาพแวดล้อมที่เลียนแบบเหตุการณ์ในชีวิตจริงอย่างใกล้เคียงที่สุด ทั้งในด้านสภาพแวดล้อม ปฏิสัมพันธ์ และเงื่อนไขต่าง ๆ โดยผู้เรียนจะได้รับบทบาทและมีส่วนร่วมในการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการตัดสินใจจากสถานการณ์ที่เผชิญอยู่ ผู้เรียนจะใช้ข้อมูลทั้งหมดและวิจารณ์ญาณของตนเองในการปฏิบัติหน้าที่ในสถานการณ์นั้นอย่างมีประสิทธิภาพ กระบวนการนี้เชื่อมโยงกับอายตนะ 6 ซึ่งเป็นช่องทางการรับรู้ของมนุษย์ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ โดยการมองเห็นช่วยให้เข้าใจผ่านภาพหรือสื่อที่สมจริง การได้ยินเสริมด้วยเสียงจากเหตุการณ์หรือคำแนะนำ สถานการณ์จำลองสามารถนำมาใช้ฝึกทักษะเกี่ยวกับหน้าที่และมารยาทของชาวพุทธได้ โดยการจำลองพิธีกรรมทางศาสนาในวัด ผู้เรียนได้รับบทบาทเป็นผู้เข้าร่วมงาน ผู้ฟังเทศน์ ผู้ปฏิบัติศาสนกิจ หรือผู้ดูแลความเรียบร้อยในงาน ผู้เรียนจะได้ฝึกปฏิบัติตามหน้าที่ของชาวพุทธ อาทิ การไหว้พระ การฟังธรรมอย่างสำรวม และการปฏิบัติตนด้วยความเคารพต่อพระสงฆ์และสถานที่ นอกจากนี้ยังฝึกมารยาทชาวพุทธในสถานการณ์ต่าง ๆ เช่น การเข้าไปในพระอุโบสถ ซึ่งผู้เรียนต้องฝึกการถอดรองเท้าก่อนเข้า การเดินด้วยความสำรวม และ

การนั่งในท่าที่สุภาพ รวมถึงการถวายของพระสงฆ์อย่างเหมาะสม เพื่อให้เกิดความเข้าใจและสามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้จริง ดังนั้นสถานการณ์จำลองจึงเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ครอบคลุมทุกมิติของการรับรู้ ช่วยพัฒนาทั้งทักษะปฏิบัติและการคิดเชิงวิพากษ์ เพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน (สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ, 2545)

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาแนวทางและทฤษฎีการสอนแบบสถานการณ์จำลองในเรื่องหน้าที่และมารยาทชาวพุทธ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1/3 โรงเรียนอินทร์บุรี เนื่องจากปัญหาที่โรงเรียนเน้นการสอนแบบบรรยายเป็นหลัก ส่งผลให้ผู้เรียนไม่สามารถเข้าใจเนื้อหาที่ควร ขณะเดียวกันตามหลักสูตรการศึกษาของชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1/3 ต้องศึกษาเรื่องที่หน้าที่และมารยาทชาวพุทธ ซึ่งเป็นการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมและการมีความรับผิดชอบในฐานะพลเมืองที่ดีของสังคม การเรียนรู้ในเรื่องนี้ช่วยให้ผู้เรียนรู้จักการดำเนินชีวิตอย่างมีจริยธรรม สอดคล้องกับหลักการของพระพุทธศาสนาและเสริมสร้างพฤติกรรมที่ดีในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ผู้วิจัยจึงเลือกกลุ่มเป้าหมายนี้เพื่อใช้รูปแบบการสอนแบบสถานการณ์จำลองปรับใช้กับเนื้อหาดังกล่าวเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนการสอน จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่าการจัดกิจกรรมโดยใช้รูปแบบสถานการณ์จำลองเป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ที่ได้เรียนภาคทฤษฎีไปแล้วโดยการจำลองสถานการณ์และนำไปใช้ได้จริงในสถานการณ์จริงรู้จักแก้ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากการเรียนรู้แบบเดิม ๆ ทำให้นักเรียนไม่เห็นภาพสถานการณ์จริงการสื่อสารหรืออธิบายเป็นคำพูดไม่ชัดเจน ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้จัดการเรียนการสอนในรายวิชาพระพุทธศาสนา เรื่องหน้าที่ชาวพุทธและมารยาทชาวพุทธโดยใช้เทคนิควิธีสอนสถานการณ์จำลองในการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนาแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบสถานการณ์จำลอง เรื่องหน้าที่ชาวพุทธและมารยาทชาวพุทธ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1/3
2. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังโดยใช้รูปแบบสถานการณ์จำลอง เรื่องหน้าที่ชาวพุทธและมารยาทชาวพุทธ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1/3
3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบสถานการณ์จำลอง เรื่องหน้าที่ชาวพุทธและมารยาทชาวพุทธ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1/3

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัย เรื่อง การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบสถานการณ์จำลอง (Simulation Technique) เรื่องหน้าที่ชาวพุทธและมารยาทชาวพุทธ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1/3 โรงเรียน อินทร์บุรี เป็นการวิจัยกึ่งทดลอง (Quasi-experimental Research Design) โดยใช้แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการเรียนผ่านการแสดงบทบาทสมมติโดยใช้สถานการณ์จำลอง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาด้านเนื้อหาจากตำรา ด้านเอกสารทั้งที่เป็นแนวคิดทฤษฎีรวมทั้งงานวิจัยต่าง ๆ ประกอบด้วย การออกแบบการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบสถานการณ์จำลอง (Simulation Technique) การทำงานเป็นทีม (Collaboration and Teamwork) การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้การสอนแบบ (Active Learning) และการแสดงบทบาทสมมติ

ขั้นตอนที่ 2 พื้นที่กรณีศึกษา ได้แก่ โรงเรียนอินทร์บุรี อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 5 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2567 จำนวน 8 ห้อง นักเรียนรวม 284 คน ซึ่งเป็นโรงเรียนเป้าหมายที่นำการสอนแบบสถานการณ์จำลองไปใช้ในการพัฒนา

ขั้นตอนที่ 3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 1/3 โรงเรียนอินทร์บุรี อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2567 จำนวน 1 ห้องเรียน รวมทั้งสิ้น 30 คน ได้มาโดยวิธีการสุ่มแบบแบ่งกลุ่ม (Cluster Random Sampling) โดยใช้ห้องเรียนเป็นหน่วยของการสุ่มเนื่องจากแต่ละห้องเรียนมีการจัดนักเรียนแบบคละความสามารถ

ขั้นตอนที่ 4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 1) แผนการจัดกิจกรรมโดยใช้รูปแบบสถานการณ์จำลอง รายวิชาพระพุทธศาสนา จำนวน 15 แผน แผนละ 1 ชั่วโมง รวม 15 ชั่วโมง 2) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาพระพุทธศาสนา เรื่องหน้าที่ชาวพุทธและมารยาทชาวพุทธ จำนวน 30 ข้อ เป็นแบบปรนัย ชนิด 4 ตัวเลือก 3) แบบวัดความพึงพอใจต่อกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบสถานการณ์จำลอง รายวิชาพระพุทธศาสนา เรื่องหน้าที่ ชาวพุทธและมารยาทชาวพุทธ จำนวน 15 ข้อ โดยผ่านการตรวจสอบคุณภาพจากผู้เชี่ยวชาญ ด้านหลักสูตรและการสอน ด้านวัดผลประเมินผล และด้านการสอนสังคมศึกษา ตรวจสอบและพิจารณาจำนวน 3 คน

ขั้นตอนที่ 5 การเก็บรวบรวมข้อมูล ในการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยใช้แผนการจัดการเรียนรู้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และแบบวัดความพึงพอใจ ในการเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการโดยผู้วิจัย โดยก่อนปฏิบัติการสอนมีการทดสอบก่อนเรียน (Pre-test) และหลังจากปฏิบัติการสอนเสร็จแล้วทำการทดสอบหลังเรียน (Post-test) แล้วให้นักเรียนทำแบบวัดความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามลำดับ

ขั้นตอนที่ 6 การวิเคราะห์ข้อมูล หลังจากเก็บรวบรวมข้อมูลเสร็จแล้วนำข้อมูลที่ได้ออกมาหา ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบกลุ่มตัวอย่างแบบไม่อิสระจากกัน t-test แบบ Dependent

ขั้นตอนที่ 7 สรุปผลการวิจัย นำคะแนนที่ได้จากการวิเคราะห์ มาเปรียบเทียบ แปลผล อธิบาย ในรูปแบบของตารางประกอบการบรรยาย และตีพิมพ์เผยแพร่ผ่านรูปเล่มเอกสาร หรือไฟล์สื่อออนไลน์ต่อไป

ผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่องการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบสถานการณ์จำลองในรายวิชาพระพุทธศาสนา เรื่องหน้าที่ชาวพุทธและมารยาทชาวพุทธ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1/3 โรงเรียนอินทร์บุรี สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 การพัฒนาแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบสถานการณ์จำลองรายวิชา พระพุทธศาสนาเรื่องหน้าที่ชาวพุทธและมารยาทชาวพุทธ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1/3 โรงเรียนอินทร์บุรี พบว่า ผู้วิจัยพัฒนาแผนจำนวน 15 แผน ดังนี้

ตารางที่ 1 แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบสถานการณ์จำลอง

แผนที่	กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ค่าความเหมาะสม
1	การแนะนำหน้าที่ชาวพุทธและมารยาท	ความหมายของหน้าที่และมารยาทชาวพุทธ	1.00
2	สถานการณ์การปฏิบัติในวัด	ฝึกทักษะการปฏิบัติตนในวัดตามหลักมารยาทชาวพุทธ	1.00
3	การปฏิบัติตนที่เหมาะสมในการฟังเจริญพระพุทธรูป	ปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมในการฟังพระพุทธรูป โดยใช้สติและสมาธิเพื่อเสริมสร้างจิตใจให้สงบและมีมารยาท	1.00
4	การปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า	ฝึกการตัดสินใจและการดำเนินชีวิตตามคำสอนของพระพุทธเจ้า	0.66
5	การฝึกแสดงความเคารพต่อผู้สูงอายุ	สร้างความเข้าใจในการแสดงความเคารพผู้สูงอายุ	0.66
6	การปฏิบัติตนในวันสำคัญทางศาสนา	เข้าใจและปฏิบัติตนในวันสำคัญทางศาสนา	1.00
7	การแบ่งปันและการช่วยเหลือผู้อื่น	ฝึกการแบ่งปันและช่วยเหลือเพื่อนร่วมชั้น	0.66
8	การแสดงมารยาทในการพูดคุย	ฝึกมารยาทในการพูดคุยและการฟัง	0.66
9	การสวดมนต์และการทำสมาธิ	สร้างความเข้าใจในการฝึกสวดมนต์และทำสมาธิ	1.00
10	การฝึกขอโทษและการให้อภัย	ฝึกการขอโทษและการให้อภัยในชีวิตประจำวัน	0.66
11	การทำทานและการช่วยเหลือผู้อื่น	เข้าใจและปฏิบัติการทำทาน	0.66
12	การรักษาศีลในชีวิตประจำวัน	เข้าใจการรักษาศีล	1.00
13	การปฏิบัติตนในกรณีฉุกเฉิน	ฝึกการปฏิบัติตนในสถานการณ์ฉุกเฉินโดยยึดหลักธรรม	1.00
14	การสร้างสันติสุขในโรงเรียน	สอนนักเรียนเกี่ยวกับการสร้างสันติสุขในสังคม	0.66
15	การประยุกต์ใช้หลักธรรมในชีวิตประจำวัน	ประยุกต์ใช้หลักธรรมในชีวิตประจำวัน	1.00

จากตารางที่ 1 การพัฒนาแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบสถานการณ์จำลองรายวิชา พระพุทธศาสนาเรื่องหน้าที่ชาวพุทธและมารยาทชาวพุทธ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1/3 โรงเรียนอินทร์บุรี พบว่า ผู้วิจัยพัฒนาแผนจำนวน 15 แผน มีผลการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญอยู่ระหว่าง 0.66-1.00

ผู้วิจัยออกแบบแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในเรื่อง หน้าที่และมารยาทชาวพุทธ จำนวน 15 แผน ซึ่งแต่ละแผนผ่านการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญ สามารถนำไปใช้ในการปฏิบัติการสอนได้ ในขั้นตอนการออกแบบการจัดกิจกรรมผู้วิจัยออกแบบตามแนวคิดของ Sturtridge (1983) ประกอบไปด้วย 3 ขั้นตอน ดังนี้ 1) ขั้นเตรียมการเป็นขั้นตอนที่ผู้สอนให้ข้อมูลและความรู้ โดยที่ผู้สอนจะอธิบายถึงกฎเกณฑ์ ความเป็นมา และความรู้ จากนั้นจึงให้ผู้เรียนฝึกทำแบบฝึกหัด ซึ่งผู้สอนอาจจะฝึกให้ผู้เรียนค้นคว้าหาข้อมูลด้วยตนเองฝึกทักษะการฟัง หรือฝึกการพูด ผู้เรียนจะได้ทราบว่าข้อมูลที่รับจากผู้สอนนั้นจะเป็นข้อมูลที่ต้องใช้ต่อไปในกิจกรรมสถานการณ์จำลอง ซึ่งการได้รับทราบล่วงหน้าเช่นนี้จะป็นตัวกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจที่จะเรียนรู้มากขึ้น 2) ขั้นแสดงเป็นขั้นที่ผู้สอนจะจับคู่หรือเข้ากลุ่มทำงาน ผู้เรียนจะได้มีโอกาสได้ปรึกษาหารือกันเกี่ยวกับสถานการณ์ที่ได้รับมอบหมาย เพื่อที่จะได้เตรียมการแสดงสถานการณ์จำลองให้เป็นไปได้ด้วยดี 3) ขั้นอภิปรายและขั้นให้ข้อมูลย้อนกลับ ขั้นนี้ผู้สอนจะเป็นผู้ให้ข้อมูลย้อนกลับแก่ผู้เรียนถึงการแสดงของผู้เรียนว่าเป็นอย่างไรมีข้อผิดพลาดตรงไหน ซึ่งการให้ข้อมูลเกี่ยวกับข้อผิดพลาดนั้นผู้สอนจะต้องให้ความระมัดระวังไม่ให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกไม่ดี ผู้สอนจะให้ข้อมูลว่าผู้เรียนมีจุดบกพร่องตรงไหน เพื่อที่ผู้เรียนจะได้แก้ไขและสามารถนำเอาความรู้ใหม่ที่ได้ไปใช้ในโอกาสต่อไป ผู้วิจัยยกตัวอย่างกิจกรรมการเรียนรู้ในแผนการเรียนรู้ที่ 3 เรื่องหน้าที่และมารยาทชาวพุทธ ดังนี้

1. ขั้นเตรียมการ

1.1 ผู้สอนเตรียมนำเข้าสู่บทเรียนโดยใช้เรื่องที่สนใจ ครูให้นักเรียนตอบคำถามจากแผ่นภาพชุดการแต่งกายไปในสถานที่ต่าง ๆ จำนวน 5 ภาพ โดยให้นักเรียนอธิบายว่าเหมาะสมหรือไม่อย่างไร

1.2 การเตรียมผู้เรียน ผู้เรียนต้องได้รับการเตรียมก่อนเรียนรู้โดยใช้รูปแบบสถานการณ์จำลองโดยอธิบายถึงวิธีการเรียน การเตรียมตัว การใช้หุ่นจำลองอุปกรณ์และเครื่องมือต่าง ๆ นอกจากนี้ผู้เรียนต้องศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์จำลองมาก่อนเน้นย้ำให้ผู้เรียนแสดงบทบาทที่ตนเองได้รับให้เสมือนจริง ร่วมมือในการเรียนการสอนทุกขั้นตอนปฏิบัติตามกฎกติกาและตั้งใจเรียน โดยกำหนดบทบาทผู้เรียน ดังนี้

- นักเรียนคนที่ 1 ได้รับบทบาทเป็น พระภิกษุ หน้าที่ สวดพระพุทธมนต์เพื่อประกอบศาสนกิจ
- นักเรียนคนที่ 2 ได้รับบทบาทเป็น ผู้สูงอายุชาย/หญิง หน้าที่ ร่วมฟังพระพุทธมนต์
- นักเรียนคนที่ 3 ได้รับบทบาทเป็น วัยรุ่นชาย/หญิง หน้าที่ เพิ่งมาร่วมฟังพระพุทธมนต์ครั้งแรก
- นักเรียนคนที่ 4 ได้รับบทบาทเป็น เด็กเล็ก หน้าที่ ฟังพระพุทธมนต์พร้อมครอบครัว
- นักเรียนคนที่ 5 ได้รับบทบาทเป็น ผู้หญิงวัยกลางคน หน้าที่ ร่วมฟังพระพุทธมนต์กับเพื่อน
- นักเรียนคนที่ 6 ได้รับบทบาทเป็น ผู้ชายวัยกลางคน หน้าที่ ร่วมฟังพระพุทธมนต์กับเพื่อน

2. ขั้นสอน

2.1 ผู้สอนได้บรรยาย และ แจกบทเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องหน้าที่และมารยาทชาวพุทธโดยมีหัวข้อ การปฏิบัติตนที่เหมาะสมในการฟังเจริญพระพุทธมนต์ ดังนี้ ตัวละคร 1) พระภิกษุ หน้าที่ สวดพระพุทธมนต์เพื่อ

ประกอบศาสนกิจ 2) ผู้สูงอายุชาย/หญิง หน้าที่ ร่วมฟังพระพุทธรูป 3) วัยรุ่นชาย/หญิง หน้าที่ มาร่วมฟังพระพุทธรูปครั้งแรก 4) เด็กเล็ก หน้าที่ ฟังพระพุทธรูปพร้อมครอบครัว 5) ผู้หญิงวัยกลางคน หน้าที่ ร่วมฟังพระพุทธรูปกับเพื่อน 6) ผู้ชายวัยกลางคน หน้าที่ ร่วมฟังพระพุทธรูปกับเพื่อน สถานที่: วัดแห่งหนึ่งในช่วงเช้า ภายในหอพระ หรือในบริเวณที่พระสงฆ์จะทำการเจริญพระพุทธรูปให้ศรัทธาชนที่มาร่วมกิจกรรม

สถานการณ์:

1. ก่อนเริ่มพิธี

ทุกคนที่มาถึงวัดก่อนเริ่มพิธีการเจริญพระพุทธรูปจะต้องเข้ามานั่งประจำที่อย่างสงบโดยหลีกเลี่ยงการส่งเสียงดังหรือทำกิจกรรมที่ทำให้รบกวนผู้อื่นที่กำลังเตรียมตัว วัยรุ่นชาย/หญิงที่เพิ่งมาร่วมฟังเข้ามาถึงวัดและเดินไปหาที่นั่ง ซึ่งทั้งสองคนค่อนข้างมั่นใจว่าจะนั่งตรงไหน จึงหันไปถามผู้หญิงวัยกลางคนที่นั่งอยู่ใกล้ ๆ เธอก็แนะนำให้เขานั่งตรงมุมที่ห่างจากพระภิกษุแต่สามารถเห็นพระภิกษุขณะเจริญพระพุทธรูปได้เด็กเล็กที่มาฟังพระพุทธรูปวิ่งไปเล่นแถว ๆ ห้องพระโดยไม่มีผู้ดูแลใกล้ชิด แต่ผู้สูงอายุซึ่งนั่งใกล้ ๆ ก็เรียก เด็กเล็กให้มานั่งสงบ ๆ และแนะนำให้เด็กนั่งอย่างเงียบ ๆ พร้อมยกมือไหว้พระ

2. ก่อนที่พระภิกษุจะเริ่มสวดพระพุทธรูป

พระภิกษุท่านยืนสงบอยู่หน้าพระประธานและเตรียมตัวเริ่มพิธีเจริญพระพุทธรูปทุกคน ในหอพระต่างพากันตั้งใจนั่งตรงและสงบเสียงพูดคุยและการเดินไปรอบ ๆ หายไป เมื่อพระภิกษุท่านเริ่มเปล่งเสียงสวดมนต์ทุกคนที่อยู่ในหอพระก็ลุกขึ้นยืนพร้อมกันเพื่อแสดงความเคารพต่อพระภิกษุ ผู้หญิงวัยกลางคนเริ่มก้มลงกราบพระพุทธรูปพร้อมตั้งใจฟังพระพุทธรูป ผู้ชายวัยกลางคนที่เพิ่งมาร่วมฟังก็ยกมือไหว้พระภิกษุอย่างสุภาพก่อนจะนั่งลงอย่างเงียบ ๆ และตั้งใจฟัง

3. ขณะการเจริญพระพุทธรูป

พระภิกษุเริ่มสวดมนต์อย่างสงบ เสียงสวดเจริญพระพุทธรูปดังกังวานไปทั่วห้อง ทุกคนในห้องพากันตั้งใจฟังพระพุทธรูปด้วยความตั้งใจ ผู้สูงอายุที่มาร่วมฟังพระพุทธรูป นั่งหลับตาพนมมือ น้อมจิตใจไปที่ พระภิกษุมีท่าทางสงบเงียบ เด็กเล็กที่มาฟังพระพุทธรูปยังคงนั่งอยู่ข้างพ่อแม่ แต่ก็เริ่มมีความสนใจและหันมองไปที่พระภิกษุอย่างตั้งใจ วัยรุ่นชาย/หญิงที่มานั่งร่วมฟังยังคงตั้งใจฟังพระพุทธรูป แต่ระหว่างนั้นเขาเริ่มรู้สึกไม่สะดวกเพราะรู้สึกเหมือนเขาทั้งสองเริ่มเห็นภาพยายที่เขายับยั้งตัวเองอย่างเงียบ ๆ และกลับมาตั้งใจทำที่ที่เหมาะสมโดยไม่รบกวนผู้อื่น

4. หลังจากพิธีเจริญพระพุทธรูปเสร็จสิ้น

พระภิกษุท่านกล่าวคำอนุโมทนาและให้พรแก่ผู้ร่วมฟังทุกคนท่ามกลางความสงบและบรรยากาศที่เต็มไปด้วยความเคารพ ทุกคนเริ่มลุกขึ้นจากที่นั่งโดยวัยรุ่นชาย/หญิงยกมือไหว้พระภิกษุด้วยความเคารพ ผู้สูงอายุที่มาร่วมฟังพระพุทธรูปหันไปบอก เด็กเล็กว่า "การฟังพระพุทธรูปทำให้ใจสงบถ้าครั้งหน้ามาที่วัดกันใหม่ก็ควรนั่งให้เงียบ ๆ นะลูก" ผู้ชายวัยกลางคนที่มานั่งร่วมฟังหันไปยิ้มให้กับคนผู้หญิงวัยกลางคน และกล่าวว่า "วันนี้ได้รู้สึกสงบมากขอบคุณที่ชวนมาฟัง" ทุกคนเริ่มเดินออกจากหอพระด้วยความรู้สึกสงบและเต็มไปด้วยความเคารพในคำสอนของพระพุทธศาสนา

3. ชั้นประเมินผลตามวัตถุประสงค์

การติดตามผลในชั้นเรียน ผู้สอนทำการประเมินจากสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียนในระหว่างการศึกษาปฏิบัติ ตามสถานการณ์จำลองเป็นวิธีการประเมินที่สำคัญ โดยผู้สอนจะต้องสังเกตว่าผู้เรียนสามารถทำตามขั้นตอนที่กำหนดและแสดงพฤติกรรมที่สะท้อนถึงการเข้าใจและการใช้ทักษะที่เรียนรู้ได้แค่ไหนพร้อมทั้งประเมินจาก ใบงานสรุปองค์ความรู้และประโยชน์จากบทเรียนที่ได้รับในคาบเรียนนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังโดยใช้รูปแบบสถานการณ์จำลองในรายวิชาพระพุทธศาสนาเรื่องหน้าที่ชาวพุทธและมารยาทชาวพุทธ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1/3 โรงเรียนเรียนอินทร์บุรี ปรากฏผลดังนี้

ตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังโดยใช้รูปแบบสถานการณ์จำลอง (n = 30)

การทดสอบ	คะแนน	$\bar{x}$	S.D.	T	Sig
ก่อนเรียน	30	11.55	0.70	-14.00	.05
หลังเรียน	30	21.25	0.85		

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 2 การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังโดยใช้รูปแบบสถานการณ์จำลอง พบว่านักเรียนที่เรียนด้วยกิจกรรมสถานการณ์จำลอง หลังเรียน ($\bar{x}=21.25$, S.D. =0.85) สูงวก่อนเรียน ($\bar{x}= 11.55$, S.D. = 0.70) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงว่า หลังจากได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนโดยใช้สถานการณ์จำลองทำให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 การวัดความพึงพอใจที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบสถานการณ์จำลองในรายวิชาพระพุทธศาสนาเรื่องหน้าที่ชาวพุทธและมารยาทชาวพุทธ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1/3 โรงเรียนเรียนอินทร์บุรีปรากฏผลดังนี้

ตารางที่ 3 ผลการวัดความพึงพอใจที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบสถานการณ์จำลอง

รายการ	$\bar{x}$	S.D	แปลผล
1. ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบสถานการณ์จำลอง			
1.1 นักเรียนพอใจในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เรื่อง หน้าที่ชาวพุทธ และมารยาทชาวพุทธ	4.85	0.80	มากที่สุด
1.2 นักเรียนได้ฝึกหาคำตอบด้วยตนเอง ทำให้มีความมั่นใจ และเข้าใจมากยิ่งขึ้น	4.83	0.75	มากที่สุด
1.3 การเรียนด้วยรูปแบบดังกล่าว ทำให้นักเรียนมีความสุขและให้ความสนใจต่อกิจกรรมการเรียน	4.59	0.42	มากที่สุด

รายการ	$\bar{x}$	S.D	แปลผล
1.4 กระบวนการจัดกิจกรรมสถานการณ์จำลอง เรื่อง หน้าที่ชาวพุทธและมารยาทชาวพุทธเป็นวิธีการสอนที่แปลกใหม่ และน่าสนใจ	4.20	0.45	มาก
1.5 การเรียนรู้ด้วยรูปแบบดังกล่าวทำให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเองมากขึ้น	4.50	0.53	มาก
2. ด้านเนื้อหา			
2.1 นักเรียนเข้าใจเนื้อหาบทเรียนมากยิ่งขึ้น	4.44	0.81	มาก
2.2 นักเรียนสามารถตอบคำถามจากผู้สอนได้	4.59	0.70	มากที่สุด
2.3 ผู้สอนเตรียมเอกสารและสื่อได้อย่างมีประสิทธิภาพ	4.53	0.76	มากที่สุด
2.4 เนื้อหาสอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้	4.75	0.53	มากที่สุด
2.5 ผู้สอนสอดแทรกประสบการณ์และอธิบายวิธีการนำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์	4.35	0.77	มาก
3. ด้านการวัดผลและประเมินผล			
3.1 นักเรียนได้ร่วมแสดงความคิดเห็นกับเพื่อนในห้องเรียน และครูผู้สอนตลอดคาบเรียน	4.11	0.45	มาก
3.2 นักเรียนสามารถศึกษาค้นคว้าความรู้ได้ด้วยตนเองจากการเรียนรู้ด้วยรูปแบบสถานการณ์จำลอง	4.49	0.49	มาก
3.3 การวัดและประเมินผลสอดคล้องกับวัตถุประสงค์รายวิชา	4.65	0.46	มากที่สุด
3.4 นักเรียนมีความสามารถเชื่อมโยงความรู้จากบทเรียนเข้ากับปัญหาในชีวิตประจำวันได้	4.15	0.62	มาก
3.5 เมื่อมีการทดสอบย่อยนักเรียนสามารถทำแบบทดสอบได้	4.95	0.85	มากที่สุด
รวม	4.53	0.63	มากที่สุด

จากตารางที่ 3 ผลการวัดความพึงพอใจที่มีต่อการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบสถานการณ์จำลองก่อนและหลังเรียน เรื่อง หน้าที่ชาวพุทธและมารยาทชาวพุทธ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1/3 พบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.53$, S.D. = 0.63) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า เมื่อมีการทดสอบย่อยนักเรียนสามารถทำแบบทดสอบได้ ($\bar{x} = 4.95$, S.D. = 0.85) มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมานักเรียนพอใจในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เรื่อง หน้าที่ชาวพุทธและมารยาทชาวพุทธ มีค่าเฉลี่ย ($\bar{x} = 4.85$, S.D. = 0.80) และนักเรียนได้ร่วมแสดงความคิดเห็นกับเพื่อนในห้องเรียนและครูผู้สอนตลอดคาบเรียนมีค่าเฉลี่ย ($\bar{x} = 4.11$, S.D. = 0.45) น้อยที่สุดตามลำดับ

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องการพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบสถานการณ์จำลอง เรื่อง หน้าที่ชาวพุทธและมารยาทชาวพุทธ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1/3 โรงเรียนอินทร์บุรี มีประเด็นที่สามารถนำมาอภิปรายดังนี้

1. การพัฒนาแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบสถานการณ์จำลอง เรื่อง หน้าที่ชาวพุทธและมารยาทชาวพุทธ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1/3 โรงเรียนอินทร์บุรี มีผลการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้วิจัยได้ออกแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบสถานการณ์จำลองที่สอดคล้องกับเนื้อหาวิชาการให้เชื่อมโยงกับหลักธรรมและการปฏิบัติทางศาสนาในชีวิตประจำวัน ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนไม่เพียงแต่เรียนรู้เนื้อหาทางทฤษฎีแต่ยังสามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในชีวิตจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ การออกแบบกิจกรรมให้ตรงกับความต้องการของผู้เรียนทำให้เกิดการเรียนรู้ที่สนุกสนานและมีความหมาย โดยมีการตั้งจุดประสงค์และสาระสำคัญที่ชัดเจน พร้อมกับนำเสนอเนื้อหาที่สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน และการใช้เทคนิคสถานการณ์จำลองในการฝึกฝนทักษะต่าง ๆ ของผู้เรียนโดยใช้เทคนิคสถานการณ์จำลองช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง เช่น การจำลองสถานการณ์การปฏิบัติหน้าที่ชาวพุทธในชีวิตประจำวัน ซึ่งกระตุ้นให้เกิดการคิดวิเคราะห์และการตัดสินใจ แผนการจัดกิจกรรมยังส่งเสริมการเรียนรู้แบบ Active Learning โดยให้ผู้เรียนได้ร่วมกิจกรรมและมีส่วนร่วมในการอภิปรายปัญหา ทำให้เชื่อมโยงความรู้กับชีวิตจริงได้ดีขึ้น แผนการจัดกิจกรรมยังนำเทคโนโลยีทันสมัยเข้ามาช่วยเสริมการเรียนรู้ และได้ทำตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ จึงทำให้มีคุณภาพสูง สามารถใช้ได้จริงในห้องเรียนและทำให้นักเรียนเข้าใจเนื้อหาด้วยการเรียนรู้แบบที่มีส่วนร่วมและประสบความสำเร็จในการเรียนรู้เรื่องหน้าที่และมารยาทของชาวพุทธได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยได้ออกแบบตามขั้นตอนของ Sturtridge (1983) ประกอบไปด้วย 3 ขั้นตอน ดังนี้ 1) ขั้นเตรียมการเป็นขั้นตอนที่ผู้สอนให้ข้อมูลและความรู้ โดยที่ผู้สอนจะอธิบายถึงกฎเกณฑ์ ความเป็นมา และความรู้ จากนั้นจึงให้ผู้เรียนฝึกทำแบบฝึกหัด ซึ่งผู้สอนอาจจะฝึกให้ค้นคว้าหาข้อมูลด้วยตนเองฝึกทักษะการฟัง หรือฝึกการพูด ผู้เรียนจะได้ทราบว่าข้อมูลที่รับจากผู้สอนนั้นจะเป็นข้อมูลที่ต้องใช้ต่อไปในกิจกรรมสถานการณ์จำลอง ซึ่งการได้รับทราบล่วงหน้าเช่นนี้จะเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดแรงจูงใจที่จะเรียนรู้มากขึ้น 2) ขั้นแสดงเป็นขั้นที่ผู้สอนจะจับคู่หรือเข้ากลุ่มทำงาน ผู้เรียนจะได้มีโอกาสได้ปรึกษาหารือกันเกี่ยวกับสถานการณ์ที่ได้รับมอบหมาย เพื่อที่จะได้เตรียมการแสดงสถานการณ์จำลองให้เป็นไปได้ด้วยดี 3) ขั้นอภิปรายและขั้นให้ข้อมูลย้อนกลับ ขั้นนี้ผู้สอนจะเป็นผู้ให้ข้อมูลย้อนกลับแก่ผู้เรียนถึงการแสดงของผู้เรียนว่าเป็นอย่างไร มีข้อผิดพลาดตรงไหน ซึ่งการให้ข้อมูลเกี่ยวกับข้อผิดพลาดนั้นผู้สอนจะต้องให้ความระมัดระวังไม่ให้เกิดความรู้สึกไม่ดี ผู้สอนจะให้ข้อมูลว่าผู้เรียนมีจุดบกพร่องตรงไหน เพื่อที่จะได้แก้ไข และสามารถนำเอาความรู้ใหม่ที่ได้นั้นไปใช้ในโอกาสต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศศิพัชร วงศ์รินทราเมธี (2560) ทำวิจัยเรื่อง การสอนโดยใช้สถานการณ์จำลอง (Simulation Method) ประกอบการเรียนการสอนรายวิชาเศรษฐศาสตร์เพื่อการพัฒนา พบว่า การเขียนแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ดีต้องคำนึงถึงจุดประสงค์และจัดลำดับให้ดี เนื่องจากการจัดกิจกรรมสถานการณ์จำลองจะมีความซับซ้อนพอสมควรไปถึง

ระดับมาก การนำเสนอสถานการณ์ บทบาทและกติกาจึงจำเป็นต้องมีการเตรียมการอย่างดี ควรนำเสนออย่างเป็นไปตามลำดับขั้นตอน ไม่สับสน ต้องไม่ทำให้เกิดความสับสนในบทบาท จารุภา นวลเพ็ง (2566) ทำวิจัยเรื่องการจัดการเรียนรู้โดยใช้สถานการณ์เป็นฐานที่ส่งเสริมการคิดเชิงระบบ เรื่องระบบนิเวศ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 พบว่า การจัดกิจกรรมสถานการณ์จำลองไว้ว่าการจัดการเรียนรู้โดยใช้แผนการเรียนรู้แบบสถานการณ์จำลองต้องเริ่มจากการที่ผู้สอนจัดเตรียมหรือคัดเลือกสถานการณ์เพื่อนำมาจัดกิจกรรมให้ตรงตามจุดประสงค์ที่กำหนด พร้อมกับมีการกำหนดกติกา และบทบาทในการเล่นสถานการณ์จำลอง จากนั้นมีการนำเข้าสู่การสอนโดยการสร้างความสนใจผู้เรียนด้วยวิธีการที่หลากหลายแล้วเสนอสถานการณ์พร้อมกับจุดประสงค์ในการเล่น แจกกฎเกณฑ์และกติกาแล้วจึงให้ลงมือทำกิจกรรม หลังจากนั้นให้ผู้เรียนสังเกตและสรุปผลการทำกิจกรรม ร่วมกันวิเคราะห์ผลและลงข้อสรุปจากในสถานการณ์ การจัดการเรียนรู้โดยใช้สถานการณ์จำลอง เพื่อให้สามารถเชื่อมโยงตัวแปรที่มีอยู่ในสถานการณ์ที่ซับซ้อนได้ ส่งผลให้สามารถคิดตัดสินใจแก้ปัญหาในสถานการณ์ และเชื่อมโยงความรู้เข้ากับชีวิตจริงได้

2. การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังโดยใช้รูปแบบสถานการณ์จำลองในรายวิชาพระพุทธศาสนาเรื่อง หน้าที่ชาวพุทธและมารยาทชาวพุทธ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1/3 โรงเรียน อินทร์บุรี ก่อนและหลังเรียน พบว่า นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียน สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการจัดการเรียนการสอนโดยใช้รูปแบบสถานการณ์จำลองเป็นวิธีการที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนทักษะการคิดเชิงวิเคราะห์และการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบโดยการจำลองสถานการณ์ต่าง ๆ ในสภาพแวดล้อมที่เสมือนจริง จะได้มีโอกาสทดลองฝึกฝนและแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบโดยการจำลองสถานการณ์จริงที่อาจมีข้อจำกัดหรือความเสี่ยง การเรียนรู้ผ่านการทดลองในสถานการณ์จำลองจึงช่วยเพิ่มทักษะและความมั่นใจให้กับผู้เรียนในการตัดสินใจ โดยไม่ต้องเผชิญกับผลลัพธ์ที่อาจส่งผลเสียในโลกจริงนอกจากนี้ การสอนโดยใช้รูปแบบสถานการณ์จำลองยังช่วยกระตุ้นให้มีความตั้งใจและมีส่วนร่วมมากขึ้นซึ่งแตกต่างจากการเรียนรู้แบบดั้งเดิมที่อาจเน้นเพียงการฟังหรือการอ่านเนื้อหา ผู้เรียนจะได้รับประสบการณ์ตรงจากการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ส่งผลให้สามารถจดจำและเข้าใจเนื้อหาหลักได้ดีกว่าการเรียนรู้ในรูปแบบนี้ยังส่งเสริมการคิดสร้างสรรค์ การกล้าแสดงออก และการพัฒนาทักษะในการแก้ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในชีวิตจริงการสอนแบบสถานการณ์จำลองจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการเสริมสร้างทักษะของผู้เรียนและช่วยเพิ่มแรงจูงใจในการเรียนรู้ ทำให้สามารถพัฒนาได้ดีกว่าและมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้นจากการฝึกฝนในสภาพแวดล้อมที่จำลองสถานการณ์จริง ซึ่งไม่เพียงแต่ช่วยให้พวกเขาเตรียมพร้อมสำหรับการตัดสินใจในสถานการณ์ที่ซับซ้อน แต่ยังเพิ่มความมั่นใจในการเผชิญกับความท้าทายในชีวิตจริงจึงทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงขึ้นจากการสอนโดยใช้รูปแบบสถานการณ์จำลองสอดคล้องกับผลการวิจัยของ อัญญา ลักษณะรามศิริ (2558) ทำวิจัยเรื่อง การพัฒนาทักษะการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าโดยใช้สถานการณ์จำลองในรายวิชาความมั่นคงปลอดภัยสำหรับระบบสารสนเทศ พบว่า ผู้เรียนมีระดับค่าคะแนนเฉลี่ยการทำแบบทดสอบหลังเรียน (74.41 คะแนน) สูงกว่าคะแนนเฉลี่ยการทำแบบทดสอบก่อนเรียน (53.24 คะแนน) คิดเป็นสัดส่วนที่เพิ่มขึ้นร้อยละ 21.17 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ในรายวิชาความมั่นคงปลอดภัยสำหรับระบบสารสนเทศด้วยการจัดการเรียนรู้ โดยใช้

สถานการณ์จำลอง เมื่อพิจารณาจากการทำกิจกรรมเพื่อเก็บคะแนนระหว่างเรียน และแบบทดสอบหลังเรียนในรายวิชาความมั่นคงปลอดภัยสำหรับระบบสารสนเทศมีค่าเท่ากับ 80.12/84.06 เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้คือ 80/80 และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ปัทมิกา กลมดี (2566) ได้ทำการศึกษาเรื่องรู้กฎหมายอาญาด้วยสถานการณ์จำลอง พบว่า การทำแบบทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน เมื่อให้กิจกรรมการเรียนรู้ด้วยวิธีการสอนสถานการณ์จำลองเป็นนวัตกรรมประกอบการจัดการเรียนการสอนรายวิชาสังคมศึกษาสาระหน้าที่พลเมืองเรื่องกฎหมายอาญา พบว่า ค่าเฉลี่ยคะแนนก่อนเรียนมีค่าเท่ากับ 8.76 คะแนนและค่าเฉลี่ยคะแนนหลังเรียนค่าเท่ากับ 16.43 คะแนน และมีผลต่างของคะแนนสอบที่เพิ่มขึ้น 7.67 คะแนน

3. การวัดความพึงพอใจที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบสถานการณ์จำลอง ในรายวิชาพระพุทธศาสนาเรื่องหน้าที่ชาวพุทธและมารยาทชาวพุทธ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1/3 โรงเรียนเรียนอินทร์บุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะกระบวนการสอนด้วยรูปโดยใช้รูปแบบสถานการณ์จำลอง ทำให้มีความกระตือรือร้นเพิ่มขึ้น และเกิดการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ที่สูงขึ้น รวมถึงช่วยเสริมสร้างทักษะการคิดวิเคราะห์ การตัดสินใจ และการทำงานร่วมกับผู้อื่นในสถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งจะเป็ประโยชน์ต่อการพัฒนาความสามารถของผู้เรียนในอนาคต เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านเนื้อหาามีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาด้านกิจกรรม และด้านการวัดผลและประเมินผลตามลำดับ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะจากผลการออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้รูปแบบสถานการณ์จำลอง ผู้วิจัยได้ออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับผู้เรียน โดยคำนึงถึงจุดประสงค์การเรียนรู้ในเนื้อหาวิชา บริบทของเรื่องที่สอนว่าเหมาะสมกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้รูปแบบสถานการณ์จำลองหรือไม่ ผู้วิจัยสังเกตในขณะกิจกรรมพบว่า ผู้เรียน มีหน้าที่ที่ยั้มแย้ง กระตือรือร้นมาก มีความมุ่งมั่น ตั้งใจ ให้ความร่วมมือ มีความพร้อมในการร่วมกิจกรรมการเรียนรู้เต็มที่ สามารถโต้ตอบกับผู้สอนได้อย่างคล่องแคล่วสามารถใช้ทักษะที่เรียนรู้มาจากทฤษฎีในสถานการณ์จริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้เข้าใจลึกซึ้งถึงการประยุกต์ใช้ความรู้ในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างจากการเรียนในห้องเรียน เข้าใจในปัญหาหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ในกิจกรรมมีความลึกซึ้งมากขึ้น เนื่องจากการจำลองสถานการณ์ทำให้ผู้เรียนได้เห็นผลลัพธ์ของการตัดสินใจและการกระทำในสภาพแวดล้อมที่ใกล้เคียงกับโลกจริงจึงทำให้ผลอยู่ในระดับสูง สอดคล้องกับผลการวิจัยของ ภัทรานิษฐ์ พัทริศวโรจน์ และวรัญญา แก้ววงวน (2566) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการจัดการเรียนรู้แบบสถานการณ์จำลองโดยใช้การวิจัยเป็นฐานวิชาการบัญชีอุตสาหกรรม สำหรับนักเรียนระดับชั้นประกาศนียบัตรวิชาชีพ สาขาวิชาการบัญชี วิทยาลัยอาชีวศึกษาเชียงใหม่ พบว่า ความพึงพอใจโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านบรรยากาศการเรียนรู้มีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจสูงสุดการเรียนรู้ผู้เรียนไม่ได้นั่งเรียนอยู่ในห้องเรียนเพียงอย่างเดียว ผู้เรียนได้มีโอกาออกไปแสวงหาความรู้ด้วยตนเองภายนอกห้องเรียน ได้เรียนรู้ทักษะการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มได้มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเพื่อนโดยผู้สอนจะคอยให้ความช่วยเหลือเป็นที่ปรึกษาด้านการวางแผนการลงมือปฏิบัติงานเพื่อให้การดำเนินงานสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี และสอดคล้องกับ ตะวัน ไชยจิตต์, แก้วใจ สุวรรณเวช และพชรภมล บุญฤทธิ์ (2567) ทำการศึกษาเรื่องการพัฒนาผลการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาและการคิดวิเคราะห์ โดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบสถานการณ์จำลอง

และแอปพลิเคชัน TikTok เรื่อง หน้าที่ของเยาวชนต่อสังคมและประเทศชาติของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนโยธินบำรุง พบว่า ความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด เนื่องจากการจัดการเรียนรู้โดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบสถานการณ์จำลองและแอปพลิเคชัน TikTok นั้นต้องทำงานเป็นกลุ่ม ทำให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมกัน แสดงบทบาท มีการตื่นตัว มีบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ รวมไปถึงแอปพลิเคชัน TikTok มีความน่าสนใจไม่น่าเบื่อเป็นสื่อโซเชียลที่ใช้อยู่ในชีวิตประจำวัน

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัยเรื่อง การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบสถานการณ์จำลอง เรื่องหน้าที่ชาวพุทธและมารยาทชาวพุทธ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1/3 โรงเรียนอินทร์บุรี ผู้วิจัยได้รับองค์ความรู้ใหม่จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ผลจากการวิจัย ดังนี้

1. การสร้างจิตพิสัย เรื่องหน้าที่ชาวพุทธและมารยาทชาวพุทธเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณธรรมและปฏิบัติตนตามหลักศีลธรรม การสอนด้วยสถานการณ์จำลองสามารถนำเสนอกรณีศึกษา หรือเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่และมารยาทในชีวิตประจำวันของชาวพุทธ เช่น การปฏิบัติตนในวัด การเคารพผู้อาวุโส และการใช้คำพูดที่สุภาพ การฝึกฝนเหล่านี้ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจและการปฏิบัติจริงอย่างเหมาะสม ผู้เรียนจึงสามารถนำความรู้และประสบการณ์ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมั่นใจ

2. ทักษะของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 การเรียนการสอนโดยใช้รูปแบบสถานการณ์จำลองช่วยฝึกทักษะการคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหาในสภาพแวดล้อมเสมือนจริง ทำให้ผู้เรียนมีความมั่นใจและพร้อมเผชิญสถานการณ์จริง การเรียนรูแบบนี้ส่งเสริมการมีส่วนร่วม ความคิดสร้างสรรค์ และการจดจำเนื้อหาที่ดีกว่าการฟังหรืออ่านเพียงอย่างเดียวทักษะในศตวรรษที่ 21 รวมถึงหน้าที่และมารยาทของชาวพุทธที่ผู้เรียนควรมีเพื่อเป็นพลเมืองที่ดี การฝึกในสถานการณ์จำลองช่วยพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และความพร้อมในการปฏิบัติจริง ทำให้ผู้เรียนมีความพร้อมและคุณภาพสูงในสังคม

การเรียนการสอนแบบสถานการณ์จำลองช่วยพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหาในสภาพแวดล้อมเสมือนจริง ซึ่งส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการคิดสร้างสรรค์ การฝึกในรูปแบบนี้ไม่เพียงแต่ทำให้ผู้เรียนมีความมั่นใจในการเผชิญสถานการณ์จริง แต่ยังช่วยเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม และการปฏิบัติจริงเพื่อให้ผู้เรียนมีความพร้อมในการเป็นพลเมืองที่ดีในสังคม โดยการฝึกในสถานการณ์จำลองนั้นยังสอดคล้องกับการพัฒนาปัญญา ซึ่งสามารถทำได้ผ่านการศึกษา (ศตมยปัญญา) การคิดและพิจารณา (จินตามยปัญญา) และการเจริญภาวนา (ภาวนามยปัญญา) เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจเหตุและผล รวมถึงสามารถปฏิบัติตามหลักธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

สรุป

การใช้รูปแบบสถานการณ์จำลองช่วยพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนได้ดี โดยช่วยเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์ การตัดสินใจอย่างมีวิจารณญาณ และการทำงานเป็นทีม นอกจากนี้ยังเตรียมความพร้อมให้ผู้เรียนสามารถเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในสังคมได้อย่างมั่นใจ ช่วยให้ผู้เรียนสามารถฝึกฝนทักษะการประยุกต์ใช้หลักธรรมของชาวพุทธในชีวิตจริง โดยการแสดงบทบาทในสถานการณ์ที่หลากหลาย ทำให้ได้เรียนรู้การประพฤติปฏิบัติตนอย่างถูกต้องตามหลักธรรมในทุก ๆ สถานการณ์ นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรับผิดชอบต่อสังคมและพัฒนาความคิดริเริ่มในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า การใช้รูปแบบสถานการณ์จำลองในการจัดการเรียนรู้เรื่อง "หน้าที่ชาวพุทธและมารยาทชาวพุทธ" ช่วยเพิ่มความสนใจและความมีส่วนร่วมของนักเรียนในการเรียนรู้ โดยการจำลองสถานการณ์ทำให้นักเรียนมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ กระตุ้นให้เกิดความสนุกสนานและส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณ อีกทั้งยังช่วยให้นักเรียนพัฒนาทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดีขึ้น ในกระบวนการเรียนรู้ผ่านการแสดงบทบาทต่าง ๆ สามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในชีวิตจริง นอกจากนี้การใช้สถานการณ์จำลองยังช่วยให้การเรียนรู้มีความหลากหลายและเข้ากับการเปลี่ยนแปลงในสังคม สามารถประยุกต์ใช้ความรู้ที่เรียนมาในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ การใช้รูปแบบสถานการณ์จำลองจึงถือเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ในหลายด้าน เช่น การคิดเชิงวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการประยุกต์ใช้ความรู้ในชีวิตประจำวัน

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นหัวข้อเกี่ยวกับ

2.1 ควรทดลองใช้สถานการณ์จำลองเพื่อพัฒนาความสามารถทางด้านอื่นๆ ของผู้เรียน เช่น การกล้าแสดงออก ความสามารถในการแก้ปัญหา ความซื่อสัตย์ เป็นต้น

2.2 ควรทดลองใช้เทคนิคทางจิตวิทยาในการพัฒนาความสามารถในการทำงานกลุ่ม เช่น การใช้เทคนิคแบบจำลอง กรณีตัวอย่าง บทบาทสมมติ เป็นต้น

2.3 ควรทดลองใช้สถานการณ์จำลองเพื่อพัฒนาความสามารถในการทำงานกลุ่มกับกลุ่มสาระอื่น ๆ เช่น ภาษาไทย คณิตศาสตร์ ศิลปะ เป็นต้น

บรรณานุกรม

- จารุภา นวลเพ็ง. (2566). *การจัดการเรียนรู้โดยใช้สถานการณ์เป็นฐานที่ส่งเสริมการคิดเชิงระบบ เรื่อง ระบบนิเวศของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3. การค้นคว้าอิสระปริญญาศึกษามหาบัณฑิต: มหาวิทยาลัยนเรศวร.*
- ชนกานต์ กองเขียว. (2561). *อายตนะ 12 (อายตนะภายใน 6 อายตนะภายนอก 6). สืบค้น 1 ธันวาคม 2567 จาก <https://shorturl.asia/NYrSO>*
- ตะวัน ไชยจิตต์, แก้วใจ สุวรรณเวช และพชรภมล บุญฤทธิ์. (2567). *การพัฒนาผลการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาและการคิดวิเคราะห์ โดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบสถานการณ์จำลองและแอปพลิเคชัน TikTok เรื่องหน้าที่ของเยาวชนต่อสังคมและประเทศชาติ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนโยธินบำรุง. วารสารคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช. 3(1), 1-11.*
- ทิตนา แคมมณี. (2550). *ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.*
- ปัทมิกา กลมดี. (2566). *รู้กฎหมายอาญาด้วยสถานการณ์จำลอง. สืบค้น 25 ตุลาคม 2567 จาก <https://shorturl.asia/Di5xs>.*
- ภัทรานิษฐ์ พัทธิโรจน์ และวรัญญา แก้ววงวน. (2566). *การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการจัดการเรียนรู้ แบบสถานการณ์จำลองโดยใช้การวิจัยเป็นฐานวิชาการบัญชีอุตสาหกรรม สำหรับนักเรียนระดับชั้นประกาศนียบัตรวิชาชีพ สาขาวิชาการบัญชี วิทยาลัยอาชีวศึกษาเชียงใหม่. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยฟาร์อีสเทอร์น. 17(1), 1-23.*
- สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ. (2545). *21 วิธีจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนากระบวนการคิด. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.*
- ศศิพัชร วงศ์รินทราเมธี. (2560). *การสอนโดยใช้สถานการณ์จำลอง (Simulation Method) ประกอบการเรียนรู้การสอนรายวิชาเศรษฐศาสตร์เพื่อการพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสวนดุสิต.*
- อัญชนา ลักษณะรามสิริ. (2558). *การพัฒนาทักษะการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าโดยใช้สถานการณ์จำลอง ในรายวิชาความมั่นคงปลอดภัยสำหรับระบบสารสนเทศ. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.*
- Sturtridge, G. (1983). *Simulations. Windsor: Berk.*

Leshan Giant Buddha: Cultural Tourism Promotion Guidelines of Leshan, Sichuan Province, China.

¹Xin Zhou and ²Somkhit Suk-erb

^{1,2}Faculty of Fine Applied Arts and Cultural Science, Mahasarakham University, Thailand.

¹Corresponding Author's Email: 1434656871@qq.com

Received: July 20, 2024; **Revised:** December 13, 2024; **Accepted:** December 17, 2024

Abstract

The objectives of this study were to: 1) study the history of Leshan Buddha and 2) study the cultural tourism promotion guidelines of Leshan Buddha in Sichuan Province, China. Leshan, this research employs qualitative research methods, including literature review and field data collection through surveys, interviews, observations, group discussions, and workshops. Analysis is conducted based on information provided by 60 participants, and the results are presented in a descriptive analytical manner in line with the research objectives. The research findings are as follows: 1) Leshan Giant Buddha is a cultural, historical and archaeological heritage of China. Such as recently, present time, 7,226 Buddha statues and carvings have been surveyed. Most of the cultural relics in the Leshan area represent Chinese Buddhism, which dates to the Tang Dynasty. The Leshan Giant Buddha is a combination of mountains, rivers, temples and pagodas, creating a magical scene of harmony between man and nature that has long bonded in China. 2) The guidelines for promoting cultural tourism of Leshan monks in Leshan Province, Sichuan, China. This cultural heritage area should have training in history, culture and traditions that can be searched from tourism resources. Guidelines for developing the creation of tourism resources to be in harmony with nature, culture, traditions, and further developing the elements of tourism. Those involved should develop modern innovative technology by presenting tourist attraction information electronically and linking tourism through various online applications that can access information in Leshan. In conclusion, this research can be used as a guideline for developing tourist attractions.

Keywords: Leshan Giant Buddha ; Cultural Tourism ; Promotion

Introduction

Monk Fahian went on a pilgrimage to investigate Buddhism. His story is very interesting in many respects. He was the first person to brave the dangers and reach India. He stayed in India to study the Dhamma for 6 years, between 948 and 954 A.D., which at that time in India coincided with the reign of King Chandragupta II or King Vikramaditya of the Gupta Dynasty. He was a monk who recorded the events that led to the spread of religion to China. (Surintharaphachai, 2023)

The Leshan Buddha statues began to be built during the Tang Dynasty, about 700 years ago. A monk named Haidong arrived in Sichuan and found that the mountain was located on three river crossings, so there were frequent boat accidents, causing frequent deaths. Monk Haitong therefore intended to build a large Buddha statue in the spot to protect travelers. Devout Buddhists put in effort to build this Buddha statue to perfection. Buddhists from different areas come to worship for peace. Leshan Buddha is the largest Buddha statue in the world, located in Chengdu, Sichuan Province, China. It was registered as a World Heritage Site along with Mount Emmie in 1996. The Leshan Buddha is a large-eyed Buddha. Both are 10 feet long; each foot is 10 times the size of a person and are considered the largest Buddha statues in the world and one of the 7 Wonders of (China Andrews, 2023). These three rivers

have been guarded by the gods for over 1,000 years, and the Great Buddha on Mount Leshan was carved into a sheer cliff face by dedicated Buddhist disciples who took more than 90 years to create. and carving The Big Buddha area is a tourist attraction that attracts more than 2 million people a year. Tourists come from all over the world.

There are many sacred things to talk about the Buddhism of this city. Another majored religious attraction in Leshan is a statue excavated from rocks hundreds of years ago. Leshan Giant Buddha scenic area extending along the cliff are dangerous ancient steps carved on stones, called "Nine Bend Wooden Road". Most tourists come here to take a group photo with Leshan Giant Buddha Scenic Area The type of visiting Leshan Giant Buddha scenic area is thirst group. They are tourists who want to visit the great historical sites and buildings of China. The other group is Buddhists who come for religious worship. They were all fascinated by the Leshan Giant Buddha Scenic Area created so miraculously. Today's society is increasingly aware of the importance of cultural or religious tourism. Rattanasuwongchai (2011). Cultural tourism is a form of tourism in which tourists are inspired or motivated to travel to a destination to observe, learn, gain experience, and realize value, which covers creative work. Traditions, customs, ancient sites, as well as various activities of the target area, tourists and people in the community must respect, learn and understand the culture of the area owner to create friendship and peace. Pongtratik (2021) State that cultural tourism can occur in areas possessing the following elements: (1) Areas with heritage sites that create cultural or archaeological tourism. (2) Areas with historical origins will serve as sources of historical and cultural tourism. (3) The type of area that reflects the traces of a living community is the most important element. It can serve as a tourist attraction showcasing community culture and way of life. (4) Areas with arts and crafts. It will be a cultural tourist attraction in the form of art. Leshan big buddha scenic area visiting types Leshan big buddha scenic area tourists who want to visit the historical sites and great buildings of China. Buddhists of their religion are fascinated by scenic spots. Today's society is increasingly aware of the importance of cultural tourism.

Cultural tourism is a form of tourism in which tourists are inspired or motivated to travel to a destination to observe, learn, gain experience, and realize value, which covers creative work. Traditions, customs, ancient sites, as well as various activities of the target area, tourists and people in the community must respect, learn and understand the culture of the area owner to create friendship and peace. For the reasons mentioned above, the researcher is interested in doing research on the Leshan Big Buddha: Guidelines for promoting cultural tourism, Leshan Big Buddha, Chengdu, Sichuan Province, China. For the reasons mentioned above, the researcher is interested in doing research on the Leshan Big Buddha: Guidelines for promoting cultural tourism, Leshan Big Buddha, Chengdu, Sichuan Province, China.

Objectives of the Research

- 1.To study the history of Le Shan Buddha, Leshan, Sichuan Province, China.
- 2.To study the cultural tourism promotion guidelines of Leshan Buddha in Leshan, Sichuan Province, China.

Research Methodology

Research methods on " Leshan Giant Buddha: Cultural Tourism Promotion Guidelines of Leshan,Sichuan Province, China." were divided as follows:

Step 1: Step 1: Investigated the related documents and contents of Leshan Giant Buddha, Cultural Tourism Promotion Guidelines of Leshan,Sichuan Province, China. Concepts and of cultural ecology theory. Cultural tourism theory participation theory and research on ancient sites and ancient objects to serve as guidelines for studying and analyzing approaches to tourism.

Step 2: Explored the research area and selected the main study areas, consisting Leshan, Sichuan Province, China, and related areas. The methods of operation were: 1) providing a platform to clarify the project; 2) providing a workshop; 3) collecting field data; and 4) arranging the data system and selecting works for a role model in transfer Cultural Tourism Promotion Guidelines.

Step 3: Involved studying important information from key informants, consisting of the sample group used in this research was 60 people follows: 1) A group of key informants from government and community 20 people. to inquire about the history of tourism in Chenedu, consisting of 2) Casual informants' group of 10 people and 3) General Informant group of 30 people, according to the research issues, were identified through 1) observation, 2) interviews, 3) focus group discussion, 4) small group meetings, and 5) additional follow-up studies to ensure completeness.

Step 4: Creating the research tools and methods for this study used a participatory process to analyze and present the results through qualitative research that requires in-depth explanations. The research tools consisted of a survey, an interview an observation form, a group discussion guideline, and a workshop for gathering comprehensive information.

Step 5: Gathered information that was divided into documents, and on the field, gathered poems, poems told by local scholars in the research area, as well as making an appointment for a date, time, and location to go on-site to conduct a triangular data examination based on the issues outlined in the research objectives.

Step 6: Analyze the data according to the research issues set forth in the objectives. In terms of Cultural Tourism Promotion Guidelines, practice experiments improved the teaching and learning processes to achieve higher skills, respectively. Synthesis of content from the data obtained from the interview: the data are categorized, linked, and defined as a conceptual framework for analysis and presenting according to a conceptual framework. Information obtained from group discussions must be summarized into the main ideas presented to the group to check its accuracy again according to the research issues.

Step 7: Conclusion the research findings and analyzed documents based on the issues assigned. The content was synthesized, and descriptive reports were written.

Research Results

The results of collecting knowledge and synthesizing Cultural Tourism Promotion Guidelines of Leshan, Sichuan Province, China. The research results appear as follows.

Objective 1 history of Le Shan Buddha, LeShan, Sichuan Province, China

China is home to numerous World Cultural Heritage sites, many of which are well-known to international audiences. The country's engagement with global heritage initiatives began in the late period following China's accession as a World Heritage State Party in 1985, marking the start of its intensified efforts to develop and preserve its cultural heritage. Currently, many scholars emphasize the sustainable development of cultural tourism.

The Leshan Giant Buddha Scenic Area features several significant landmarks, most notably a stone statue of Maitreya Buddha from the Tang Dynasty. Other highlights include a group of reconstructed stone statues in the Eastern Buddha Capital and the Marquis Wu Temple, also dating to the Tang Dynasty. The centerpiece of the area is the Leshan Giant Buddha, a colossal stone statue measuring 71 meters (233 feet) in height. This impressive statue was carved into a Cretaceous red sandstone cliff between 713 and 803 CE, during the Tang Dynasty. Located at the confluence of the Min and Dadu Rivers in southern Sichuan province, near the city of Leshan, the statue faces Mount Emei, with a river flowing below its feet. This monumental work of art is the tallest stone Buddha statue in the world.

Construction of the statue began in 723 A.D. under the leadership of a Chinese monk named Haidong. He believed that Phra Sri Ariya Maitreya would calm the turbulent waters that posed a danger to ships traveling along the river, ensuring their safe passage. Haidong funded the project using his personal financial resources. However, after the monk's death, construction was delayed due to insufficient funds, and progress was limited to completing the statue from the shoulders upward.

Haidong's disciples later resumed the work with financial support from a local official named Zhangchou Jianxiong. They managed to extend the construction up to the statue's knees. Unfortunately, Zhangchou Jianxiong was recalled to serve at the royal court in Chang'an, leaving the project without leadership and causing construction to halt once more.

Approximately 70 years later, Jiedushi Wei Gao became the project's sponsor. With his support, Haidong's disciples were finally able to complete the statue in 803 A.D.

Figure 1 Le Shaan Buddha on the banks of the river (Source: From researcher)

The Leshan Giant Buddha at the beginning of the Northern Song Dynasty was damaged and the sculpture was covered with moss. The wooden pavilion also fell into disrepair during Song Renzong's reign. The Great Buddha once again underwent major repairs. The wooden pavilion has since been rebuilt. Records of the destruction and reconstruction of the Buddha statue have disappeared. The original temple, Lingyun Temple, was destroyed in many wars. When it was built, a complex drainage system was incorporated into the Leshan Giant Buddha. It remains in working order, including drainpipes carved at various points on the body to allow water to drain away after rain, preserving the sculpture.

The People's Republic of China has established itself as a systematic country. The Leshan Giant Buddha was designated a cultural heritage site and protected by the Sichuan Provincial People's Committee in 1956. In 1996, the UNESCO World Heritage Committee included the Big Buddha. Leshan was included in the World Cultural and Natural Heritage List in 1998. The Management Committee for the Leshan Big Buddha Scenic Area was officially established. The management committee's control area covered 17.88 square kilometers or 6.90 square miles in 2008. The Leshan Big Buddha - Mount Emei Scenic Area Management Committee was officially established with the main responsibility of developing tourism resources for Mount Emei and Leshan Big Buddha on March 24, 2002, the World Bank officially began the first phase of the Leshan Big Buddha repair project. The project consisted of restoring the entire Buddha statue from chest to head and strengthening the stone

walls. On June 23, 2002, Phase 2 of the Leshan Giant Buddha Maintenance Project began. During this phase, stone repairs were made around the feet of the Buddha statue and repair the corroded parts of the rocks below the water level.

Objective 2 Cultural tourism promotion guidelines of Le Shan Buddha in LeShan, Sichuan Province, China.

The World Cultural Heritage Site of Sichuan Province is one of China's six important sites. Visited by many tourists from 2001 to 2003, the attraction is ranked as the second most popular tourist attraction among the province's heritage sites. 1.4 to 1.5 million visitors per year in 2004, great progress has been made which has greatly increased the number of visitors to 2.1 million. From 2005 to 2007 there were approximately 2.3 million visitors. Reaching 2.8 million visitors per year, tourists make the local economy prosperous through employment and a variety of income streams. Religious tourism can affect the quality of the Buddha statues, which is why the local government has established boundaries and guidelines to preserve the integrity of the statues. Leshan Giant Buddha is most popular during Chinese New Year when tourists from around the world come to pray for good luck.

Leshan's tourism industry is at the forefront of the world. Landscape architecture is still maintained and has not been created in accordance with the unique characteristics of the region. Buddhist tourism professionals are fully aware of the importance of safety issues. Local administrators have issued warnings and safety announcements to tourists, urging them to abide by tourism regulations such as smoking in scenic spots. Entering the closed viewing area without permission as a result, some aspects can be avoided for good.

The development of the Le Shan Buddha cultural tourism community in LeShan, Sichuan Province, China is to create awareness and consciousness in a participatory manner, for people in local communities to see the value of local cultural heritage and resources because they are important costs for development. Continuing with cultural tourism, which is the integration of interdisciplinary knowledge and modern knowledge compatible with local knowledge and wisdom the development of cultural tourism communities must be developed by internal factors to have potential that is appropriate to the context of the local community.

Community development of cultural tourism is considered an approach or alternative for community and local development. Tourism resources are a tool for managing cultural heritage to create awareness and participation of all sectors. In conserving, restoring, expanding and disseminating cultural heritage, development guidelines are based on social processes and shared cultural learning with 7 important principles as follows:

1. Respect rights and cultural diversity. It is a rather broad concept. Overall, it refers to the right of everyone to have an equal and fair opportunity to express or participate in the culture of their choice. So that the Leshan Giant Buddha culture can survive. Can be continued and developed. It is also a concept that guarantees that everyone has the right to receive satisfaction from the management of cultural resources and cultural heritage.

2. Management of local cultural heritage and resources. Cultural heritage management can be done in many ways, such as spatial cultural heritage management. Leshan Giant Buddha cultural heritage management, local people management, etc.

3. Creation and sustainable use. Putting culture to good use. Cultural learning resources and processes must be created and developed. Make it easy for all groups of people to access and use, by promoting it as a cultural tourism destination.

4. Participation of relevant sectors. Public participation and government agencies to preserve cultural heritage sites. In order to be a cultural tourist attraction that can continue.

5. Creates a learning process and awareness. Operation step by step or using various methods that helps people to Learn about the Leshan Giant Buddha cultural heritage. Learning

outcomes include knowledge and understanding of various matters, ability to act. Using various process skills, including feelings as a result of learning process Can be further developed

6. Consider the impact on the economy, society, culture and environment. Tourism development has a positive effect on the development of the economic and social system. But it also contributes to causing pollution. Forests are destroyed And there is a large amount of waste that affects society, the environment, and the culture of the community.

7. Raise the quality of life of people in the local community. Tourism is a tool for improving the quality of life. well-being as well as maintaining cultural identity and the environment of the local community It makes the quality of life of the local people better, both economically and socially.

Figure 2 Souvenirs for selling to tourists (Source: From researcher)

Sustainable development and management consist of the following issues: planning, setting measures. and an agreement to prevent and reduce negative impacts that will adversely affect culture, society, economy, environment, and communication in online channels. It also includes the management of community organizations for tourism management that is consistent with the economic context. The area, economy, society and culture of the local Le Shan community.

Discussion

1. History of Le Shan Buddha, LeShan, Sichuan Province, China. Found that Buddhism entered China, as shown in the evidence around 608 BC. During the reign of Emperor Han Ming, he sent 18 diplomatic missions to investigate Buddhism in India. This ambassador traveled back to China, along with two monks, namely, the Buddha and the Dharma Rattana, as well as the scriptures of Buddhism. The Emperor Han Ming ordered the construction of the temple to be the address of the two monks, which is called Wat Paebi with both Thera. Buddhism has been distributed from the center, India, widely entered China due to the condition of the landscape that can be contacted. Economic factors by trade routes are the Silk Road. Social factors are traveling to spread Buddhism. Land and water transportation in the Silk Road trading In line with the theory of cultural spread, Wannasiri (2007). The direction of cultural diffusion depending on the following factors: 1) The geography must not have geographic obstacles. 2) Economic factors that people must Traveled to each other to exchange

resources between people in different regions. 3) Social factors, which are intentionally exchange methods. New behavior and knowledge Going to study to other places is therefore a direct spread of culture. 4) Good transportation is a factor that is conducive to cultural spread, such as good roads for passenger and travel in a short distance. All of them are good cultural accelerations as well.

The Han Dynasty, although Buddhism is a devotion, is still limited to a narrow circle, among the civil servants and the aristocracy of the royal court. Because most Chinese people still respect the Confucianism and Taoism until the robber, the talented wise, showing the principles of Buddhism to the people of the city to see the deep truth of Buddhism superior to the original doctrine. People respect and rely on the pure behavior of the monks as an incentive for the Chinese to believe that the people of the city turn to Buddhism more than other religions. The combined rights of Buddhists, Daoist, and the thoughts of Fengshhen Yanyi. It shows that the concept of the doctrine depends on the concept of Confucius about "the mandate of heaven" and "FengShen Bang", which is a mixture. Buddhism DAOISM and Confucius Credit Fengshhen Yanyi also driven by two main characters - Daji, the concubine and the fox spirit of King Zhou and Shen Gongbao. These important components are important indicators, honesty in FenShen Yanyi. Ni thinks similar, so the three cars are melted together in accordance with the study of Phrakhrū Suwatthanapattharaporn (2023). In the research, it was clearly found that 1) The findings found that religious ethics are the set of a framework for human behaviors, for peaceful collaboration, and reach good goals in the next after life (the future world). The goal is to improve the quality of life by starting with the development of prior ethics and making people virtuous but not creating problems for themselves and society. They, therefore, must rely on the principles of Brahma Vihara Dhamma (to abide in loving-kindness, compassion, appreciative joy, and equanimity), Saṅgahavatthu (Generosity, kind words, beneficial help, consistency) and Saraniya Dhamma (a set of six states of conciliation). 2) Ethical Principles for Peaceful Coexistence in Confucianism is to conduct oneself with good relations between individuals to create cooperation that will work to achieve quality results and efficiency, which will bring benefits and happiness to oneself and others according to the principle of duty and mercy. 3) The ethical peaceful coexistence of both religions is the need for society to coexist without conflict and not creating burdens or problems for society by practicing the virtues and the ethics. For the different issues, in Buddhism emphasizes perfect self-development then, extending the results to society by using Buddhist principles as a supplement, such as Brahma Vihara Dhamma and Saṅgahavatthu, etc. For Confucianism, the goal was to create social and political development, and propose ways to develop people to complete their duties.

2. Cultural tourism promotion guidelines of Le Shan Buddha in LeShan, SichuanProvince, China was found that the temple should be a learning source in Buddhism, education, doctrine, religion, meditation, prayer that tourists can participate. Local history and culture should be divided into tourist areas and stores to be organized. There should be a variety of media in public relations. By creating video, history, tourist attractions, tourism guide should have a guide. The tourist destination should have a role in management and management for tourists in accordance with the education of Akkapanayo (2023).The study revealed that 1) Buddhist tourism aspect of temples in Nan Municipality, Nan Province, it is in the form of 4 issues: (1) The role of temples and Buddhist tourism in Nan Municipality. The temple has public relations and convenience for tourists. (2) Temple management for Buddhist tourism in Nan Municipality. The temple operates Buddhist tourism in accordance with the mission of the Sangha in all 6 areas. (3) Factors in the management of Buddhist tourist attractions in Nan Municipality. (4) Process of managing Buddhist tourism of temples in Nan Municipality, Nan Province.

The way of life of the community, the community, is a strong armor creator and stands

with the identity, maintaining and cherished, natural resources, traditions and cultures that are inherited from the ancestors. The people see more common benefits than their own, they will bring pride in their homeland, in which these ideas have received from Buddhist teachings that focuses on peacefully together with the Campaign. Which is a practice in the way of life of members in society that uses the principles of the Buddha's mind to be in line with the research results of

Dheerasanyamo Sanya (2023) the results showed that 1) Tibetan refugee communities migrated to settle in the area. After the Chinese People's Liberation Army took over until there was a big riot. A government in exile was established. A replica of the temple was built and named after the original temple in Tibet. and the 14th Dalai Lama resided here People know this place as Little.

Currently, most tourism focuses on developing tourist attractions to be of high quality and sustainability. Promoting historical tourist sites to show the pride of the country creates income for local communities and to promote awareness of preserving cultural tourism to be valuable and able to maintain sustainable cultural identity that meets needs. Tourists and local owners under the capacity of natural resources and traditions, which promotes the economy of the community in line with the study of Sukkorn (2019) the development of cultural tourism that is linked to the development of the country both socially and economically from an economic point of view. Cultural tourism is considered a product with a unique selling point in generating income for the country. Economic development is also a mechanism for maintaining the cultural inheritance of the locality and the country to remain valuable, as well as being able to create additional value under the balance of development that goes hand in hand in the future.

New Knowledge

The new knowledge in this research can bring operational culture to create value and tourism economic value. Location refers to the location of the Leshan Giant Buddha, which is a cultural tourist destination and tourist consumption. Places of important cultural significance tourism background analysis of Leshan Giant Buddha are roughly divided It is issued as a guideline for developing the creation of tourism resources in accordance with nature, culture, traditions and further developing the elements of tourism that are involved. Modern innovative technology should be developed by presenting information on tourist attractions electronically. and connect tourism through various online applications that can access information in Leshan more conveniently

Conclusion

The study of the “Leshan Giant Buddha” located in Sichuan Province, China, aimed to explore its historical significance and formulate guidelines for promoting cultural tourism. The results showed that the significance of the Leshan Giant Buddha as a cultural property with enormous historical, artistic and environmental value. Key strategies for promoting cultural tourism involve integrating local resources, improving infrastructure and cultivating a strong site image to attract both domestic and international tourists. The study emphasized the role of the Buddha as a driving force for community economic growth and a symbol of cultural heritage conservation.

Suggestions

1. From the results of this research, the following recommendations are made:

1.1 The results showed that Leshan Giant Buddha has rich historical and cultural resources. There are 2 first-class national cultural relics and 4 second-class national cultural

relics in its territory alone. Leshan Giant Buddha has left a large amount of cultural heritage in Chinese history, and it is also very rich in cultural relics. Therefore, both the public and private sectors should use this cultural heritage to promote tourism in order for the community to have a better quality of life.

2. Suggestions for future research

For the next research issue, research should be done on the following topics:

2.1 Should study the connection of tourist attractions in the area close to tourist attractions to create a network of tourism areas with community participation.

2.2 There should be a comparative study between tourist attractions with the same characteristics as attraction to exchange information, similarities, differences Problems and impacts occurring in tourist attractions are clearer.

References

- Andrews, M. (2023). Leshan Giant Buddha. Retrieved 20 September 2023 from <https://www.britannica.com/topic/Leshan-Giant-Buddha>.
- Akkapanyo, A., Kerdchor, C., Sasom, T., & Chandra, K. (2023). Buddhist Tourism Promotion of the Temples in Nan Municipality, Nan Province. *Journal of MCU Buddhism Review*. 7(3), 256-270.
- Dheerasanyamo, S. (2023). Analyzing Buddhist Cultural Identity from the Impact of Cultural Tourism in Tibetan Refugee Community at Dharamshala City, Himachal Pradesh State, Republic of India. *Journal of MCU Buddhism Review*. 7(2), 32-45.
- Phrakhu Suwatthanapattaraporn, Kittimtee, K & Sriya-ad, K. (2023). A Comparative Study of Ethical Principle for Peaceful Coexistence in Buddhism and Confucius. *Journal of MCU Buddhism Review*. 7(3), 200-210.
- Pongtratik C., Nimnatipunand S., & Malarat, A. (2021). The development of cultural tourism strategies in Prachuap Khiri Khan KHAN Province. *Journal of MCU Buddhaphanya Review*. 6(3), 77-91.
- Rattanasuwongchai, N. (2011). Strategy for cultural tourism development. *Journal Humanities*. 12(3), 542-548.
- Surintharaphachai, P. (2023). *Chronicles of the Buddhist Kingdom of Fahian Monks*. Nonthaburi: Sripanya Publishing House.
- Sukkorn, C. (2019). Cultural Tourism in Thailand. *Journal of Sustainable Tourism Development*. 1(2), 1-7.
- Wannasiri, N. (2007). *Anthropology, Langkom and Culture*. Bangkok Express.

กรรมในบริบทของอารยธรรมอินเดีย

Karma in the Context of Indian Civilization

พระมหานุกูล เงามาม

Phramaha Anukul Ngaongam

นักวิชาการอิสระ

Independent Scholar

Corresponding Author's Email: 6381021222@student.chula.ac.th

Received: August 27, 2024; **Revised:** September 17, 2024; **Accepted:** September 26, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ศึกษาแนวคิดเรื่องกรรมในบริบทของอารยธรรมอินเดีย เพื่อศึกษาความแตกต่างด้านแนวคิดเรื่องกรรมจากศาสนาสำคัญของอินเดีย 3 ศาสนา ได้แก่ ศาสนาพราหมณ์, ศาสนาเชน, และศาสนาพุทธ ผลจากการศึกษาพบว่า ศาสนาพราหมณ์ยุคพระเวทเห็นว่ากรรมทั้งหมดล้วนขึ้นอยู่กับพระเป็นเจ้าเป็นผู้บันดาล กรรมในยุคนี้จึงเชื่อมโยงกับการบูชาบวงสรวงและการปฏิบัติตามหน้าที่บรรพบุรุษไว้ในคัมภีร์พระเวทอย่างเคร่งครัด ภายหลังคัมภีร์ยชุคอุปนิษัตเริ่มปรากฏแนวคิดเรื่องสังสารวัฏและการประกอบยัญพิธีที่ต้องควบคู่ไปกับการทำกรรมดีและการทำให้บริสุทธิ์ ส่วนศาสนาเชนและศาสนาพุทธซึ่งเป็นกลุ่มศาสนาฝ่ายอเทวนิยม ยอมรับกรรมดีและกรรมชั่วที่เกิดขึ้นทางกาย วาจา ใจ แต่ศาสนาเชนให้ความสำคัญกับกายกรรมที่เรียกว่า กายทณทะ มากที่สุด ในขณะที่ศาสนาพุทธเห็นว่ากรรมทางใจหรือโมกกรรมคือส่วนที่สำคัญที่สุด การหลุดพ้นจากบ่วงกรรมของศาสนาเชนเกิดจากการบำเพ็ญพรตซึ่งประกอบด้วยความเคร่งครัดภายใน 6 อย่างและความเคร่งครัดภายนอก 6 อย่าง ส่วนศาสนาพุทธเน้นการปฏิบัติตามทางสายการหรือมัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งได้แก่ อริยมรรค 8 ประการ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากข้อจำกัดในเรื่องหลักปฏิบัติและหลักคำสอนของ 3 ศาสนามีส่วนที่ต่างกัน จึงมีผลต่อการเผยแพร่แนวคิดและหลักการทางศาสนาที่ต่างกันออกไป

คำสำคัญ: กรรม; ผลของกรรม; อารยธรรมอินเดีย

Abstract

This academic article examines the concept of karma in the context of Indian civilization to examine the differences in the concept of karma from three major Indian religions: Brahmanism, Jainism, and Buddhism. The results of the study found that the Vedic Brahman religion believed that all karma depended on the gods as the inspirer. Karma in this era was therefore linked to worship and strictly following the caste duties specified in the Vedas. Later, in the Upanishad scriptures, the concept of Saṃsāra and the performance of sacrifices that must go hand in hand with good deeds and purification began to appear. Jainism and Buddhism, which are atheistic religions, accept good and bad karma that occurs through

the body, speech, and mind. However, Jainism places the greatest importance on physical karma, called Kāyadaṇḍa, while Buddhism sees mental karma, or manokarma, as the most important. Jainism's liberation comes from the practice of asceticism, which consists of six internal and six external austerities. Buddhism emphasizes the practice of the Middle Way, which is the Noble Eightfold Path. However, due to the limitations in the practices and doctrines of the three religions, there are some differences, which have resulted in the spread of religious ideas and principles being different.

Keywords: Karma; Effect of Kamma; Indian Civilization

บทนำ

อินเดียเป็นดินแดนที่มีประวัติความเป็นมาและอารยธรรมอันยาวนาน ศาสนาและลัทธิสำคัญของโลกจำนวนมากถือกำเนิดขึ้นในดินแดนแห่งนี้ ศาสนาพราหมณ์, ศาสนาเชน, และศาสนาพุทธ เป็นศาสนาเก่าแก่ที่ถือเกิดขึ้นในอินเดียและบางศาสนาได้แพร่หลายไปยังดินแดนอื่น ๆ ส่งผลให้แนวคิด ความเชื่อ และหลักปฏิบัติทางศาสนาเหล่านี้แพร่หลายตามไปด้วย แนวคิดสำคัญที่ปรากฏอยู่ในศาสนาทั้ง 3 คือแนวคิดเรื่องกรรมที่มีคำอธิบายแตกต่างกันอย่างชัดเจน โดยเฉพาะศาสนาพราหมณ์ที่เป็นพหุเทวนิยมกับศาสนาเชนและศาสนาพุทธที่เป็นอเทวนิยม

ศาสนาพราหมณ์มุ่งอธิบายกรรมเชื่อมโยงกับหลักคำสอนตามคัมภีร์พระเวทที่เชื่อเรื่องการบวงสรวงบูชาและความศักดิ์สิทธิ์ของพระเป็นเจ้าตามแนวทางกลุ่มเทวนิยม ในขณะที่ศาสนาเชนและศาสนาพุทธเลือกอธิบายกรรมและผลของกรรมผ่านการกระทำของบุคคล แต่ศาสนาทั้ง 2 นี้ให้ความสำคัญต่อมุมมองและประเภทของกรรม รวมถึงแนวทางการหลุดพ้นกรรมที่แตกต่างกัน หลักการเหล่านี้ส่งผลให้ศาสนาเก่าแก่ทั้ง 3 มีคำอธิบายแนวคิดเรื่องกรรมต่างกัน โดยกรรมของศาสนาพราหมณ์ขึ้นอยู่กับพระเป็นเจ้าและพิธีบวงสรวงบูชาตามหลักการในพระเวท ศาสนาเชนจะให้ความสำคัญกับกายกรรมและกรรมเก่าซึ่งมีผลต่อการดำเนินชีวิตการบำเพ็ญตบะทางกายเพื่อทำลายกรรมเก่าจึงเป็นหนทางต่อการหลุดพ้นตามหลักศาสนานี้ ส่วนศาสนาพุทธที่เน้นมโนกรรมเป็นหลักและการปฏิบัติตามหลักมรรค 8 เพื่อความพ้นทุกข์และเป็นการทำลายกรรมได้อย่างเด็ดขาดตามหลักศาสนา จากคำอธิบายเรื่องกรรมที่ต่างกันส่งผลให้ความคิด ความเชื่อ หลักคำสอนและหลักปฏิบัติของแต่ละศาสนาในอินเดียมีความแตกต่างกันไปโดยปริยาย เห็นได้ชัดว่าศาสนิกในศาสนาพราหมณ์ยังคงสืบทอดพิธีกรรมการเซ่นสรวงบูชาซึ่งเป็นการให้ความสำคัญต่อพระเป็นเจ้าหรือสิ่งลี้ลับเหนือธรรมชาติในวิถีชีวิตประจำวันมาจนถึงปัจจุบัน ในขณะที่ศาสนิกของศาสนาเชนและศาสนาพุทธเน้นการบำเพ็ญพรตและการฝึกตนตามหลักศาสนาที่เชื่อว่าเป็นหนทางขัดเกลากิเลสได้อย่างแท้จริงและเป็นวิถีที่ต่างจากศาสนาพราหมณ์อย่างสิ้นเชิง

บทความเรื่องนี้จึงมุ่งศึกษาแนวคิดเรื่องกรรมจากศาสนาทั้ง 3 ซึ่งอยู่ในบริบทของอารยธรรมอินเดียตั้งแต่อดีตและมีลักษณะความคิดความเชื่อที่เหมือนและแตกต่างกัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายลักษณะกรรมและการหลุดพ้นจากกรรมตามแนวทางของศาสนาทั้ง 3 ซึ่งนับว่ามีอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อของชาวอินเดียมาอย่างยาวนาน ขอบเขตของการศึกษาผู้เขียนจะค้นคว้าจากคัมภีร์ทางศาสนาของอินเดีย บทความวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนหนังสือที่อธิบายเรื่องกรรมของศาสนาทั้ง 3 ประกอบกัน

แนวคิดเรื่องกรรมในศาสนาพราหมณ์

กรรม มีรากศัพท์มาจากภาษาสันสกฤตว่า กรฺม/กรฺมน (พระมหาธนกร สุขเสริม, 2541) ซึ่งหมายถึง การกระทำหรือผลแห่งการกระทำ กล่าวคือเป็นการกระทำอันเกิดจากเจตนา ศาสนาพราหมณ์มีแนวคิดเรื่อง ของอาตมันหรือชีวาตมันซึ่งสิงสถิตอยู่ในร่างกายมนุษย์ เทวดา หรือสัตว์ประเภทต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา คอยทำ หน้าที่เวียนว่ายตายเกิดตามผลกรรม ในศาสนานี้มีความเชื่อว่าอาตมันหรือชีวาตมันไม่มีการแตกดับ ไม่มีสิ่งใด สามารถทำลายได้ ทำให้เกิดแนวคิดเรื่องความเป็นอมตะของวิญญาณ (ไวภพ กฤษณสุรรณ, 2562) ผู้เขียนได้ จำแนกกรรมในศาสนาพราหมณ์ออกแบ่งออกเป็น 2 ยุคหลัก ๆ ได้แก่ 1) กรรมในยุคพระเวท และ 2) กรรมใน ยุคอุปนิษัท

1. กรรมในยุคพระเวท

พระเวทคือคัมภีร์ยุคเริ่มแรกในศาสนาพราหมณ์ เดิมทีมีเพียง 3 คัมภีร์ จึงเรียกว่า คัมภีร์ไตรเวท หมายถึงพระเวททั้ง 3 ประกอบด้วย 1) ฤคเวท 2) ยชุรเวท และ 3) สามเวท ต่อมาในสมัยหลังเกิดพระเวท เพิ่มขึ้นอีก 1 คัมภีร์ คือ อถรวเวท หรือ อถรรพเวท (คมกฤษ อยู่เต็กค่าง, 2561) คัมภีร์พระเวทแต่ละคัมภีร์มี อายุและความเก่าแก่แตกต่างกัน พระเวทที่เก่าที่สุดคือฤคเวท เกิดขึ้นราว 1700–1200 ก่อนคริสต์ศักราช (Frits, 2008) หลักคำสอนเรื่องกรรมในคัมภีร์พระเวทของศาสนาพราหมณ์เดิมที่ให้ความสำคัญเรื่องกรรมดี-กรรม ชั่วจากการบูชาอัญญแด่พระเป็นเจ้า โดยเฉพาะพระพรหมที่มีสถานะเป็นเทพสูงสุด บทสวดต่าง ๆ มากมายใน คัมภีร์ฤคเวทถือเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นว่าการให้ความเคารพยำเกรงต่อพระเป็นเจ้าเป็นสิ่งสำคัญ ศาสนา พราหมณ์ยุคพระเวทมีหลักความเชื่อเรื่องความบริสุทธิ์อันเกิดจากการเช่นสรวงบูชาและความพอใจของพระ เป็นเจ้า ทำให้มนุษย์ในสังคมอินเดียยุคนั้นไม่ได้มองกรรมและผลกรรมจากปัจจัยอื่น ๆ ประกอบกัน

เนื่องจากพระเวทเป็นยุคที่ยังไม่ปรากฏแนวคิดเรื่องสงสารวัฏคือการเวียนว่ายตายเกิด (จันทรศิริ แท่นมณี, 2522) ในฤคเวทปรากฏบทสวดอ้อนวอนต่อพระเป็นเจ้ามากกว่า 33 องค์ เช่น บทสวดสำหรับพระ พรหม พระอินทร์ และพระอัคนี เป็นต้น (เกื้อพันธ์ นาคนุปผา, 2520) เดิมทีพระเป็นเจ้าเหล่านี้เกิดขึ้นจาก บุคลาธิษฐานของธรรมชาติที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของมนุษย์นั่นเอง พระเป็นเจ้าที่เป็นตัวแทนของ ธรรมชาติจึงกลายเป็นสิ่งลึกลับ น่าหวาดกลัว ทรงพลังอำนาจ สามารถให้คุณให้โทษได้ในทัศนะของผู้คนยุคนั้น รวมไปถึงความเชื่อว่าพระเป็นเจ้าสามารถกำหนดผลกรรมดี-กรรมชั่วของมนุษย์ได้ ส่งผลให้กรรมและผลกรรม ยุคพระเวทจึงมุ่งไปที่การปฏิบัติตามกฎวาระและพิธีกรรมบวงสรวงซึ่งแสดงให้เห็นว่าการปฏิบัติต่อพระเป็น เจ้าและการปฏิบัติตามหลักการในพระเวทอย่างถูกต้องเป็นเครื่องยืนยันกรรมดีของผู้คนในสังคม (เดือน คำดี, 2559) เห็นได้จากโคลงในคัมภีร์ฤคเวทมณฑลที่ 1 ที่แสดงถึงการเคารพบูชาพระอัคนีซึ่งเป็นเทพสำคัญองค์ หนึ่งในยุคพระเวท “อคนิมิเฬ บุโรหิต ิยชยสย เทวมฤตวิชม ฯ โหตาริ รตนธาดมม ฯ ข้าพเจ้าขอสดุดีพระอัคนี เทพเจ้า ผู้เป็นบุโรหิต ผู้เป็นแสงสว่างแห่งอัญญ ผู้ประกอบอัญญพิธีตามฤดูกาล ผู้ร้องเรียกเทพ เจ้าทั้งหลาย และผู้ ประทานทรัพย์สมบัติ ฯ (ฤคเวทสังหิตา อังอิงใน จำลอง สารพัดนึก, 2030)

ข้อความจากโคลกของคัมภีร์ฤคเวทได้แสดงให้เห็นว่า แนวคิดของผู้คนในอินเดียยุคนั้นต่างมุ่งความสนใจไปที่การบูชาบวงสรวงพระเป็นเจ้า การทำกรรมดีและการได้รับผลกรรมดีจึงขึ้นอยู่กับกำบังบาลของเทพต่าง ๆ ทั้งหมด ดังนั้น แนวคิดเรื่องกรรมยุคพระเวทจึงขึ้นอยู่กับพิธีกรรมและหลักปฏิบัติที่บันทึกไว้ในพระเวทอยู่ตลอดเวลา

2. กรรมในยุคอุปนิษัท

อุปนิษัท คือยุคคัมภีร์ปรัชญาของศาสนาพราหมณ์ที่เรียกกันว่า “เวทानตะ” หมายถึง คัมภีร์ท้ายสุดของพระเวท (Johnson, 2009) เนื้อหาหลักของอุปนิษัทกล่าวถึงเรื่องอาตมัน สังสารวัฏ หลักปรัชญาและหลักกรรมในศาสนาพราหมณ์ ในที่สุดคัมภีร์นี้ได้กลายเป็นปรัชญาสำคัญอีกเรื่องหนึ่งของศาสนาพราหมณ์ (Olivelle, Patrick, 2017) อายุของอุปนิษัทไม่สามารถกำหนดได้แน่นอน อุปนิษัทบางเรื่องเก่ากว่ายุคศาสนาพุทธ บางเรื่องเกิดขึ้นร่วมสมัยกับศาสนาพุทธ แต่บางเรื่องเกิดขึ้นหลังศาสนาพุทธ (จำลอง สารพัดนึก, 2530)

กรรมในอุปนิษัทมุ่งเน้นไปที่การประกอบหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่งตามหลักศาสนาโดยมีพระเป็นเจ้าคอยเป็นผู้ควบคุมและสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง กรรมในยุคอุปนิษัทยังขึ้นอยู่กับพลังอำนาจของพระเป็นเจ้าหรือพรหมเป็นผู้บันดาล (พระมหานรกร สุขเสริม, 2541) อุปนิษัทระบุว่ากรรมมีทั้งฝ่ายดี (กุศล) และฝ่ายชั่ว (อกุศล) กรรมฝ่ายดีแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ 1) กรรมดีระดับธรรมดา ที่เกิดจากการบูชาบวงสรวง การสวดอ้อนวอนพระเป็นเจ้าตามหน้าที่อย่างเคร่งครัด การบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคม การบริจาคทาน เป็นต้น และ 2) กรรมดีขั้นสูงสุด คือการบำเพ็ญตนเพื่อทำลายอวิชชาให้หลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงและเข้าถึงสภาวะที่แท้จริง กล่าวคือการรู้จักและเข้าใจอาตมัน (วิญญาณ) จนรวมเป็นหนึ่งเดียวกับพรหมัน ไม่เกิดการยึดติด ไม่ยึดมั่นถือมั่น ในที่สุดก็จะเข้าถึงปรมาตมันคือความสุขอันเป็นนิรันดร์ (พระมหาโกมล กมล และพระเทพสุวรรณเมธี, 2559; พัน ดอกบัว, 2545) หากพิจารณาในกรณีนี้จะเห็นว่าในยุคอุปนิษัทนั้นกรรมดีขั้นพื้นฐานไม่เพียงพอต่อการเข้าถึงโมกษะคือความหลุดพ้นได้ แต่ต้องเกิดขึ้นจากความศรัทธาในพระเป็นเจ้าและพระเวท การเช่นสรวงบูชา การสวดอ้อนวอน ควบคู่ไปกับกาย วาจา ใจที่บริสุทธิ์หมดจด จากคำอธิบายดังกล่าวนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงมุมมองของพราหมณ์ยุคอุปนิษัทที่อาจอนุมานได้ว่าเป็นการจำแนกบ่อเกิดกรรม 3 ทาง ได้แก่ กายกรรม วจีกรรมและมนกรรม

แนวคิดเรื่องกรรมและการเกิดใหม่ รวมถึงสังสารวัฏของศาสนาพราหมณ์เริ่มปรากฏและละเอียดขึ้นในยุคอุปนิษัท ทั้งยังปรากฏบทบาทของพระยายมผู้ตัดสินคดีความในนรกด้วย (กิ่งแก้ว อัดถากร, 2553) สรรพสัตว์จะต้องเวียนตายเกิดไปตามกรรมดี-ชั่ว มนุษย์ทุกคนสามารถข้ามพ้นกฎแห่งกรรมได้เมื่อรู้จักพรหมัน คัมภีร์อุปนิษัทอธิบายว่ามนุษย์ทุกคนก็คือพระพรหม เป็นผู้ที่สามารถเป็นอมตะได้ ไม่ดับสูญ อยู่นอกเหนือกาลเวลา และเป็นผู้เที่ยงแท้ เพียงแต่ถูกอวิชชาครอบงำทำให้ไม่ทราบความจริงเรื่องความบริสุทธิ์เที่ยงแท้ในตน ดังนั้นเมื่อเข้าใจและเข้าถึงแก่นแท้แห่งพรหมันคือความเป็นพระพรหมของตนก็จะบรรลุถึงโมกษะได้ (นงเยาว์ ชาญณรงค์, 2560) ตามข้อความในภุคคอุปนิษัท “พระยายมราช (ตรัสว่า) พระผู้ดำรงอยู่โดยพระองค์เอง ได้เห็นอินทรีย์ทั้งหลายออกสู่ภายนอก ดังนั้น มนุษย์จึงมองออกนอกและไม่เห็นสิ่งที่อยู่ภายใน มีอยู่น้อยคนที่

เนื่องจากโหยหาความเป็นอมตะ หลับตาที่มองออกนอกและหันเข้ามาดูบรมอาตมัน คนเขลากระทำไปตามความปรารถนาของเนื้อหนังมังสา และหล่นลงไปสู่ข่ายที่โอบล้อมอยู่ของมัจจุ แต่ท่านผู้รู้ประจักษ์ว่าบรมอาตมันมีความเป็นนิรันดร์ย่อมไม่แสวงหาสิ่งที่จะผ่านไปเลย (สวามี ประภาวณันทะและเฟรเดอริกแมนเชสเตอร์, 2500-2503)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าคำอธิบายเรื่องกรรมในอุปนิษัทยจะปรากฏแนวคิดเรื่องสังสารวัฏและแนวคิดเรื่องการบรรลุมโงกะคือความหลุดพ้นไปจากวัฏฏะ แต่อุปนิษัทยังคงเชื่อมโยงอยู่กับความศักดิ์สิทธิ์ของพระเป็นเจ้า รวมถึงการประพฤติตามคำสอนในพระเวทควบคู่กับการชำระกาย วาจา ใจ ให้บริสุทธิ์หมดจด แสดงให้เห็นว่ากรรมและการพ้นกรรมในอุปนิษัทยังอาศัยความศรัทธาและการยอมรับอำนาจของพระเป็นเจ้าเช่นเดียวกับคำสอนในปรัชญาของกลุ่มอัสติกะอื่น ๆ ไม่ต่างกัน (พระมหาโกมล กมโลและพระเทพสุวรรณเมธี, 2559) โดยทั่วไปปรัชญาทางศาสนาของอินเดียสามารถสรุปได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มอัสติกะและกลุ่มนาสติกะ อัสติกะมี 6 สำนัก ได้แก่ 1) นยายะ 2) ไวเศยิกะ 3) สังขยะ 4) โยกะ 5) มีมางสา และ 6) เวทานตะ กลุ่มปรัชญาสายนี้เชื่อในอำนาจของพระเป็นเจ้าและความศักดิ์สิทธิ์ของพระเวท ส่วนปรัชญาสายนาสติกะ ได้แก่ ปรัชญาในศาสนาเชนและศาสนาพุทธ ซึ่งปฏิเสธเรื่องพระเป็นเจ้าเป็นผู้สร้างและความศักดิ์สิทธิ์ของพระเวท แต่จะอธิบายกฎแห่งกรรมด้วยกฎธรรมชาติ กฎไตรลักษณ์ และหลักเหตุผล ปรัชญาสายนาสติกะนี้ผู้เขียนจะกล่าวถึงต่อไปข้างหน้า (นงเยาว์ ชาญณรงค์, 2560; ฟีน ดอกบัว, 2555)

สรุปได้ว่ากรรมในศาสนาพราหมณ์เฉพาะยุคพระเวทมุ่งไปที่ความศรัทธาต่อพระเป็นเจ้าผู้สร้าง โดยเฉพาะพระพรหมคือเทพสูงสุดในบรรดาเทพเจ้าทั้งปวง ซึ่งเป็นผู้สามารถให้คุณให้โทษแก่มนุษย์ได้และบันดาลสิ่งต่าง ๆ ให้เป็นไปในอำนาจของพระองค์ เนื่องพระเวทเป็นยุคที่ยังไม่เกิดแนวคิดเรื่องสังสารวัฏและการหลุดพ้น กรรมในยุคนี้จึงมุ่งเน้นในเรื่องการเซ่นสรวงบูชาพระเป็นเจ้าตามกฎพระเวทเพื่อให้ได้รับผลดีจากการบันดาลของพระเป็นเจ้า ส่วนยุคอุปนิษัทยี่เริ่มปรากฏแนวคิดเรื่องสังสารวัฏและความหลุดพ้นเข้าสู่พรหมันกรรมและการพ้นกรรมยุคอุปนิษัทยเป็นแนวคิดที่ต้องอาศัยกรรมดีระดับธรรมดาและกรรมดีระดับสูงคือการชำระ กาย วาจา ใจ ให้บริสุทธิ์ปราศจากมายาควบคู่กัน เพื่อเข้าถึงพรหมันคือการพ้นไปจากวัฏฏะ กลายเป็นผู้เที่ยงแท้ไม่ดับสูญ

แนวคิดเรื่องกรรมในศาสนาเชน

ศาสนาเชนเป็นศาสนาฝ่ายอเทวนิยม คำสอนของศาสนานี้คือกลุ่มปรัชญานาสติกะที่ไม่เชื่อถืออำนาจของพระเป็นเจ้าผู้สร้าง รวมถึงปฏิเสธความศักดิ์สิทธิ์ของพระเวท ศาสนานี้เกิดขึ้นราว 700-500 ปีก่อนคริสต์ศักราช และเป็นศาสนาร่วมสมัยกับศาสนาพุทธ ดังนั้น หลักคำสอนในศาสนาเชนจึงมีความใกล้เคียงกับศาสนาพุทธในบางแง่มุม (Strohl et al., 2021) คัมภีร์สำคัญในศาสนาเชนชื่อว่า คัมภีร์องคะหรือคัมภีร์อาคม (āgama) มีทั้งหมด 11 อังคะ ส่วนใหญ่เป็นการบันทึกคำสอน พระวินัย และเรื่องเล่าชาดก ซึ่งเชื่อว่าสาวกผู้ใกล้ชิดพระมหาวิระได้รวบรวมขึ้นภายหลังการปรินิพพานของพระองค์ เนื้อหาสาระในคัมภีร์เกี่ยวข้องกับหลักธรรมคำสอนที่

เน้นหนักในเรื่องอหิงสา มังสวิริติ (การเว้นการบริโภคเนื้อสัตว์) การคัดค้านสงคราม และวิธีการดำรงชีวิตของนักบวช รวมถึงหลักปฏิบัติเพื่อบรรลุถึงนิวาระหรือนิพพาน (Gunvant, 2012)

เกี่ยวกับเรื่องกรรม ศาสนาเซนแบ่งแนวคิดนี้ออกเป็น 3 ส่วนใหญ่ ๆ คือ 1) กรรมดี (ศุภโภโยคะ) 2) กรรมชั่ว (อศุภโภโยคะ) ซึ่งผลแห่งกรรมทั้ง 2 ถือเป็นบ่อเกิดแห่งการเวียนว่ายตายเกิดเพราะศาสนาเซนก็มีคำสอนเรื่องสังสารวัฏและการบรรลุโมกษะ และ 3) การกระทำที่บริสุทธิ์ (สุทโธโยคะ) (พัชรภรณ์ คชสังขสิทธิ์, 2524) กรรมในศาสนาเซนบางครั้งเรียกว่าทัณฑะ เกิดขึ้นได้ 3 ทาง ได้แก่ 1) กายทัณฑะ 2) วจิตัณฑะ 3) มโนทัณฑะ ผู้นับถือศาสนานี้เชื่อว่ากรรมดี-กรรมชั่วนั้นเกิดขึ้นได้ครบทั้ง 3 ทาง แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดซึ่งเป็นต้นตอของกรรมเหล่านี้คือ กายทัณฑะหรือกายกรรม โดยแนวคิดนี้ต่างจากศาสนาพุทธที่มองว่ามโนกรรมเป็นส่วนที่สำคัญที่สุด (พิน ดอกบัว, 2555)

การจะหลุดพ้นจากกรรมต้องประกอบวัตรปฏิบัติด้วยการบำเพ็ญตบะอย่างเคร่งครัด เซนแบ่งพรตปฏิบัติเพื่อการหลุดพ้นไว้ 2 กลุ่ม คือพรตสำหรับคฤหัสถ์และพรตสำหรับนักบวช พรตของคฤหัสถ์จะยังไม่สามารถบรรลุถึงโมกษะได้ทันที เป็นเพียงพรตการสั่งสมที่จะนำไปสู่พรตอย่างนักบวชและจะบรรลุมรรคผลตามหลักศาสนาได้ในอนาคต ในคัมภีร์อังคะ 2 ประเภท ได้แก่ อุปาสกทศางคะ (upāsakadaśāṅga) และรัตนะกรัณทรศราวากาจาร (ratnakaraṇḍasrāvakācāra) ได้ระบุถึงพรตสำหรับคฤหัสถ์ที่ปรารถนาการหลุดพ้นจากมายาคือกิเลสที่ติดข้องอยู่กับชีวะไว้ 12 ข้อ ประกอบด้วย 1) พรต 5 (บางส่วน อนุพรต) ประการ 2) คุณพรต 3 ประการ และ 3) ศึกษาพรต 4 ประการ รวมเป็นพรต 12 ข้อ พรตตามที่กล่าวมาทั้งหมดคือหลักในการดำเนินชีวิตของคฤหัสถ์ตามคำสอนในศาสนาเซน สาวกคฤหัสถ์ที่ปฏิบัติตามพรตอย่างเคร่งครัดจะสามารถบำเพ็ญพรตอย่างนักบวชได้ง่ายและบรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์ได้ง่าย (พระอานวย ฉนฺทโรจโน, 2554)

ส่วนพรตของนักบวชจะมีความเคร่งครัดและยากต่อการประพฤติปฏิบัติมากกว่าพรตของคฤหัสถ์ การบำเพ็ญพรตของพวกนักบวชในศาสนาเซนเรียกว่า ตบะ แบ่งออกเป็น 2 ประเภทหลัก ๆ คือ ความเข้มงวดภายนอกและความเข้มงวดภายใน ความเข้มงวดภายนอก มี 6 อย่าง ประกอบด้วย 1) อนศยะ (anaśaya) การอดอาหาร 2) อวมาทริยะ (avamāudarya) 3) วฤตติปริสังขยานะ (vṛttiparisamkhyāna) การยอมรับอาหารก็ต่อเมื่อเงื่อนไขที่นักบวชได้ตั้งใจไว้บรรลุผลสำเร็จ 4) รสปริตยาคะ (rasaparityāga) การควบคุมรสชาติของอาหาร 5) วิวิกตะ ศยยาสนะ (vivikta śyāsana) การนั่งหรือนอนในที่โดดเดี่ยว และ 6) กายักเลสะ (kāyakleśa) สำหรับความเข้มงวดภายใน มี 6 อย่าง จะประกอบไปด้วย 1) ปรายัสจิตตะ (prāyaścitta) การตอบแทน (ความผิด) 2) วินยะ (vinaya) การเคารพบูชา การอ่อนน้อมถ่อมตนต่อบุคคลหรือสิ่งที่ควรบูชา 3) ไวยยาวฤตยะ (vāiyyāvṛtya) การให้บริการแก่นักบวช 4) สวาทายะ (svādhayāya) การศึกษาคัมภีร์ ทั้งการฟัง การอ่าน และการซักถาม 5) วยุตสรรค (vyutsarga) การไม่ติดข้อง หมายถึง สละความเป็นเจ้าของภายนอก กล่าวคือทรัพย์สินสมบัติต่าง ๆ และ 6) ธยานะ (dhyāna) การตรึงตรอง ซึ่งถือว่ามีความสำคัญที่สุดในบรรดาความเข้มงวดภายในทั้งหมด เพราะก่อนที่ผู้บรรลุโมกษะจะตระหนักถึงธรรมชาติแท้จริงของตนเอง ย่อมต้องอาศัยการตรึงตรองเป็นสำคัญ (พระอานวย ฉนฺทโรจโน, 2554)

การบำเพ็ญตบะและพรตของนักบวชในศาสนาเซนมีความเข้มงวด เคร่งครัด และสุดโต่ง นักบวชในศาสนานี้บางคนจะต้องทรมานตนด้วยวิธีการที่แตกต่างกันออกไป เช่น การอดอาหาร การยืนตลอดชีวิต

(โดยไม่มีการนั่ง) หรือการนอนบนหนามแหลม เป็นต้น การทรมานตนอย่างสุดโต่งนี้เป็นผลมาจากแนวคิดเรื่องกรรมทางกายนั้นเป็นส่วนสำคัญที่สุดตามหลักศาสนา วิธีการบำเพ็ญทานและพรตเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าการทรมานกายคือการฆ่ากิเลสอาสวะและทำวิบากจากกรรมเก่าบันดาลเพื่อความเข้าถึงนิพพานตามหลักศาสนา (พื้น ดอกบัว, 2555) กรรมเก่าในศาสนาเซนแบ่งเป็น 8 ลักษณะ คือ 1) ขณาวารณียกรรม เป็นกรรมปกปิดความรู้ต่าง ๆ ตามเป็นจริงของชีวะ 2) ทศนาวารณียกรรม กรรมที่ส่งผลให้ปัญญาถูกปกปิดไว้ 3) เวทณียกรรม คือกรรมที่ทำให้ชีวะซึ่งเดิมที่มีความสุขสงบให้กลับกลายเป็นความทุกข์ ความสับสนวุ่นวาย 4) โมหณียกรรม กรรมที่จะส่งผลให้หลงผิด จนทำให้เกิดกิเลส 5) อายุสกกกรรม กรรมที่กำหนดความสั้นยาวของชีวิต 6) นามกรรม กรรมที่กำหนดพื้นฐานหรือสิ่งแวดล้อมแห่งชีวิต 7) โคตรกรรม กรรมที่กำหนดตระกูลซึ่งชีวะหรือวิญญาณได้ไปเกิด และ 8) อันตรายกรรม กรรมที่เป็นตัวขัดขวางพลังงานธรรมชาติดั้งเดิมของชีวะ ขัดขวางการทำความคิด โดยกรรม 4 ข้อหลัง ศาสนาเซนถือว่าเป็นกรรมที่กำหนดสภาวะแห่งชีวิตของบุคคล (รุ่งทิพย์ กิจทำ, 2521) ซึ่งสอดคล้องกับข้อความในปุมจริยะวรรณกรรมภาษามหาราชฏริของเซนที่ระบุว่า "ซอ ต่ กเรอิ ฉาณ , สุทธี อีห สมซ้อ ย สทธาเอ | ฉะตตุณ กมมพนธ, ปาวอิ สิทธิ น สมเทโ || ถ้าผู้สำรวมตนบำเพ็ญทานอันบริสุทธิ์นั้นด้วยศรัทธา ณ ที่นี้ เมื่อตัดพันธะแห่งกรรมแล้ว ย่อมได้รับความสำเร็จอย่างไม่ต้องสงสัย (ปุมจริยะ อั้งอิงใน บุนชริกา บุญโญ, 2562)

สรุปว่ากรรมในศาสนาเซนคือการการกระทำ 3 ทาง เรียกว่า 3 ทัณฑะ โดยเน้นที่กายทัณฑะ (กรรมที่เกิดขึ้นทางกาย) คือส่วนสำคัญที่สุด การบำเพ็ญตบะของนักบวชในศาสนาจึงมุ่งมั่นต่อการทรมานร่างกายเป็นหลักการเพื่อบรรลุนิพพาน ซึ่งแยกออกเป็นพรตสำหรับคฤหัสถ์และพรตสำหรับบรรพชิต โดยท้ายที่สุดการฝึกพรตจะทำให้เข้าถึงนิพพานอันเป็นความสุขนิรันดร์อย่างแท้จริง

แนวคิดเรื่องกรรมในศาสนาพุทธ

ศาสนาพุทธเป็นอีกศาสนาที่มีต้นกำเนิดมาจากอินเดีย เกิดขึ้นราว 600-400 ปี ก่อนคริสตกาล ศาสดาของศาสนาพุทธคือพระสิทธัตถะโคตมพุทธเจ้าหรือพระพุทธเจ้าโคตม หลักธรรมคำสอนของศาสนาพุทธบรรจุอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎกซึ่งเป็นคัมภีร์สำคัญทางพุทธศาสนา (Snellgrove et al., 2021) พระไตรปิฎกแบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ 1) พระวินัยปิฎก 2) พระสุตตันตปิฎก และ 3) พระอภิธรรมปิฎก นอกจากนี้ยังมีคัมภีร์อธิบายข้อความในพระไตรปิฎกตามลำดับ เรียกว่า คัมภีร์อรรถกถา (Oskar von, 1990) โดยคำอธิบายเรื่องกรรม วิบากแห่งกรรม สังสารวัฏ ตลอดจนวิธีปฏิบัติเพื่อหลุดพ้นกรรมและสังสารวัฏก็ปรากฏอยู่ในคัมภีร์เหล่านี้

กรรมในศาสนาพุทธประกอบด้วยกรรมทางกาย วาจา และใจ เช่นเดียวกับศาสนาเซน แต่ศาสนาพุทธให้ความสำคัญกับกรรมทางใจคือมโนกรรมมากที่สุด สังคิสิสูตรในทีฆนิกายสุตตันตปิฎก (พระไตรปิฎกสยามรัฐ ฉบับภาษาบาลี มหามกุฏราชวิทยาลัย: 11/228/163) ได้แบ่งกรรมออกเป็น 2 ประเภทตามลักษณะการกระทำ คือดีหรือชั่ว ได้แก่ 1) กุศลกรรม (กรรมดี) และ 2) อกุศลกรรม (กรรมชั่ว) ศาสนาพุทธได้อธิบายว่ากรรมและวิบากที่เกิดขึ้นจากกรรมเหล่านี้คือตัวสนับสนุนให้สัตว์ทั้งหลายต้องวนเวียนอยู่ในสังสารวัฏ หากได้

ประกอบกุศลกรรมทางไว้ก็จะได้รับผลบุญ ส่งผลให้มีความสุขกาย สุขใจ ได้บังเกิดในภพภูมิที่ดี เรียกว่า สุกตihakได้ประกอบกุศลกรรมไว้ก็จะประสบกับความทุกข์ยากลำบากทั้งกายและใจ ได้บังเกิดในภพภูมิที่ไม่ดีงาม เรียกว่า ทุกต

สังคิตสูตรในทีฆนิกายและกุกกุโรวาทสูตรในมัชฌิมนิกาย (พระไตรปิฎกสยามรัฐ ฉบับภาษาบาลี มหามกุฏราชวิทยาลัย: 13/84-90/64-69) ได้จำแนกกรรมโดยแสดงลักษณะของกรรมไว้ 4 ประเภท ได้แก่ 1) กรรมดำ มีวิบากดำ, 2) กรรมขาว มีวิบากขาว, 3) กรรมทั้งดำและขาว มีวิบากทั้งดำและขาว, และ 4) กรรมไม่ดำไม่ขาว มีวิบากไม่ดำไม่ขาว “จตตาริ กมmani อตถาสุโสมม กณห์ กณหวิปากํ อตถาสุโสมม สุกกํ สุกกวิปากํ อตถาสุโสมม กณหสุกกํ กณหสุกกวิปากํ อตถาสุโสมม อกณหสุกกํ อกณหสุกกวิปากํ กम्मกขาย สวตตติ ฯ” กรรม 4 อย่าง (ได้แก่) 1) ผู้ที่มีอายุทั้งหลาย กรรมเป็นฝ่ายดำ มีวิบากเป็นฝ่ายดำมีอยู่ 2) ผู้ที่มีอายุทั้งหลาย กรรมเป็นฝ่ายขาว มีวิบากเป็นฝ่ายขาวมีอยู่ 3) ผู้ที่มีอายุทั้งหลาย กรรมที่เป็นทั้งฝ่ายดำและฝ่ายขาว มีวิบากทั้งฝ่ายดำฝ่ายขาวมีอยู่ (และ) 4) ผู้ที่มีอายุทั้งหลาย กรรมที่ไม่ดำไม่ขาว มีวิบากไม่ดำไม่ขาว ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นกรรมมีอยู่ ฯ (พระไตรปิฎกสยามรัฐ ฉบับภาษาบาลี มหามกุฏราชวิทยาลัย: 11/2256/242)

จากข้อความจะเห็นว่าในสังคิตสูตรและกุกกุโรวาทสูตรคือการแบ่งกรรมตามลักษณะที่มนุษย์ได้กระทำและจะต้องได้รับวิบากจากกรรมนั้น ๆ ส่วนคัมภีร์มโนรปุรณิ อรรถกถาอังคุตตรนิกาย (อังคุตตรนิกายภูทกคามโนรปุรณิ, 2535) ได้นำแนวคิดเรื่องกรรมมาแสดงไว้เพิ่มเติม โดยมีการจำแนกกรรมในคัมภีร์ชั้นอรรถกถาไว้ 11 ประเภท การจำแนกประเภทกรรมในอรรถกถามโนรปุรณินี้มีลักษณะใกล้เคียงกับปกรณ์วิเสสชื่อวิสุทธิมรรค ในวิสุทธิมรรค พระพุทธโฆษาจารย์ได้แสดงกรรมไว้ 3 ลักษณะใหญ่ ๆ ประกอบด้วย (1) กรรมให้ผลตามคราว 4 ประเภท (2) กรรมให้ผลตามลำดับ (ก่อน-หลัง) 4 ประเภท และ (3) กรรมให้ผลตามหน้าที่ 4 ประเภท รวม 12 ประเภท การจำแนกกรรมในมโนรปุรณิก็คล้ายกับวิสุทธิมรรค แต่ต่างกันที่ในมโนรปุรณิไม่มี โอโสิกรรม (กรรมให้ผลสำเร็จแล้ว)

ศาสนาพุทธมีแนวคิดเรื่องกรรมและวิบากกรรมที่ละเอียดซับซ้อนดังที่ได้เสนอไปแล้วข้างต้น ทั้งนี้ เพราะกรรมในศาสนาพุทธมีความเชื่อมโยงกับแนวคิดเรื่องนิยาม (กฎ) ต่าง ๆ ด้วย นิยาม คือกฎหรือการกำหนดกรรมที่จะส่งผลให้แก่สรรพสัตว์ได้ในศาสนาพุทธ มี 5 อย่าง ได้แก่ 1) อุตุนิยาม คือกฎธรรมชาติเกี่ยวกับอุณหภูมิลมหรือปรากฏการณ์ธรรมชาติต่าง ๆ โดยเฉพาะดิน น้ำ อากาศ และฤดูกาลอันเป็นสิ่งแวดล้อมสำหรับมนุษย์ 2) พินนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการสืบพันธุ์ มีพันธุ์กรรมเป็นต้น 3) จิตตนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการทำงานของจิต 4) กรรมนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ คือกระบวนการให้ผลของการกระทำ 5) ธรรมนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับความสัมพันธ์และอาการที่เป็นเหตุเป็นผลแก่กันแห่งสิ่งทั้งหลาย. ดูเพิ่มเติมในหนังสือ พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2554) รวมถึงความเชื่อมโยงผลกรรมกับสังสารวัฏที่สัตว์ทั้งหลายต้องไปอุบัติในภพต่าง ๆ ไม่จบสิ้น แต่ในศาสนาพุทธก็มีแนวคิดเรื่องนิพพานหรือการหลุดพ้นจากบ่วงกรรม ทำให้ข้ามพ้นสังสารวัฏได้เช่นเดียวกับแนวคิดเรื่องโมกษะและนิพพานในศาสนาพราหมณ์และศาสนาเชน การข้ามพ้นจากวัฏฏะคือการเวียนว่ายตายเกิดในศาสนาพุทธต้องอาศัยหลักปฏิบัติ 8 ประการ เรียกว่า “อริยมรรคมีองค์ 8” ประกอบด้วย 1) สัมมาทิฐิ

ความเข้าใจอย่างถูกต้อง, 2) สัมผัสกับปะ ความใฝ่ใจอย่างถูกต้อง, 3) สัมมาวาจา การพูดจาถูกต้อง (เหมาะสม), 4) สัมมากัมมันตะ การกระทำที่ถูกต้อง, 5) สัมมาอาชีวะ การดำรงชีพอย่างถูกต้อง, 6) สัมมาวายามะ ความพากเพียรอย่างถูกต้อง, 7) สัมมาสติ การมีใจระลึกรู้ถึงอย่างถูกต้อง, และ 8) สัมมาสมาธิ การตั้งใจแน่วแน่อย่างถูกต้อง (พัชราภรณ์ ศษสังข์สิทธิ์, 2524) โดยมีวิธีทั้ง 8 อย่างนี้ เป็นแนวทางที่จะนำพาผู้ปฏิบัติไปสู่หนทางพ้นทุกข์คือการดับสิ้นกิเลสตัณหาอันจะเป็นบ่อเกิดกรรมและวิบากกรรมในสังสารวัฏได้ (รุ่งทิพย์ กิจทำ, 2521) อริยมรรคเหล่านี้เป็นวิธีการที่ต่างจากวิธีการของศาสนาอื่นที่เน้นการฝึกตนด้วยการทรมานร่างกายอย่างสุดโต่ง ในขณะที่อริยมรรคในศาสนาพุทธไม่นับเป็นกามสุขขัลลิกานุโยค และอัตตakilมณานุโยค แต่เป็นทางปฏิบัติสายกลางซึ่งเรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา

จากที่กล่าวมา กรรมในศาสนาพุทธนั้นมีความละเอียดซับซ้อน ในพระไตรปิฎกอธิบายว่ากรรมคือการกระทำที่เกิดขึ้นทางกาย วาจา ใจ มีการแบ่งประเภทไว้แตกต่างกัน ทั้งกรรม 2 ประเภทและกรรม 4 ประเภท ซึ่งแบ่งตามลักษณะของดี-ชั่วและลักษณะของผลวิบาก 4 อย่าง ส่วนคัมภีร์อรรถกถาและคัมภีร์ปกรณ์วิเสสมีความเห็นเรื่องกรรมคล้ายกัน โดยแบ่งกรรมเป็น 3 ลักษณะ คือ กรรมให้ผลตามคราว กรรมให้ผลตามลำดับ และกรรมให้ผลตามหน้าที่ กรรมในศาสนาพุทธมุ่งเน้นเรื่องกรรมทางใจเป็นสำคัญเพราะการทำความดีแต่ละอย่างล้วนเกิดขึ้นจากความคิด (ใจ) ก่อนเสมอ ศาสนาพุทธมีแนวคิดเรื่องสังสารวัฏ การหลุดพ้นจากสังสารวัฏปฏิบัติตามหลักอริยมรรค 8 ประการ จึงจะข้ามพ้นกรรมทั้งหลายได้อย่างเด็ดขาด

องค์ความรู้ใหม่

การศึกษาแนวคิดเรื่องกรรมในบริบทของอารยธรรมอินเดียโดยเน้นศึกษาจาก 3 ศาสนาหลักตามที่ได้นำเสนอไว้ข้างต้น ผู้เขียนอาจสรุปข้อมูลเหล่านี้ลงในตารางเพื่อให้ง่ายต่อการอภิปรายข้อมูล ดังนี้

กลุ่มศาสนา	ศาสนาประเภท		มีการจำแนกประเภทของกรรมชัดเจน	ประเภทของกรรมที่สำคัญ	หนทางพ้นกรรมในวัฏฏะ		
	เทว-นิยม	อเทว-นิยม			ขึ้นอยู่กับพระผู้เป็นเจ้า	ยึดพิธีกรรมในพระเวท	ปฏิเสธพระผู้เป็นเจ้าและพระเวท
พราหมณ์	✓		✓	—	✓	✓	—
เชน		✓	✓	กายกรรม	—	—	✓
พุทธ		✓	✓	มโนกรรม	—	—	✓

ตารางที่ 1: ตารางเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องกรรมในศาสนาพราหมณ์ ศาสนาเชน และศาสนาพุทธ

เมื่อเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องกรรมของศาสนาทั้ง 3 ในตารางจะเห็นว่าศาสนาเหล่านี้เห็นพ้องกันในเรื่องการจำแนกประเภทของกรรม 3 ทาง ได้แก่ กายกรรม วชิกรรม และมโนกรรม โดยศาสนาพราหมณ์ที่เป็นเทวนิยม นั้นมีคำอธิบายเรื่องกรรมมาตั้งแต่แรก ยุคพระเวทซึ่งเป็นยุคแรกของศาสนาพราหมณ์ยังไม่ปรากฏรายละเอียดเรื่องกรรมมากนัก ส่วนใหญ่เป็นแนวคิดที่ยึดโยงกับความเชื่อเรื่องพลังอำนาจของพระเป็นเจ้า รวมถึงพิธีกรรมบวงสรวงตามแนวทางของคัมภีร์พระเวท อันเป็นผลมาจากความเชื่อว่าพระเป็นเจ้าคือผู้สร้างผู้บันดาลทุกสรรพ

สิ่งแก่มนุษย์ ภายหลังเมื่อยุคอุปนิษัทของศาสนาพราหมณ์เกิดแนวคิดเรื่องโมกษะคือความหลุดพ้นกรรมใน วัฏฏะ ส่งผลให้แนวคิดเรื่องกรรมและการพ้นกรรมเริ่มเกี่ยวข้องกับการประกอบความดีระดับสูงนั่นคือการฝึก กาย วาจา ใจให้บริสุทธิ์ตามหลักศาสนา โดยที่สถานะของพระเป็นเจ้าต่าง ๆ และคัมภีร์พระเวทยังคงมีความ ศักดิ์สิทธิ์สำหรับผู้คนในศาสนาพราหมณ์ ส่วนศาสนาเชนและศาสนาพุทธได้อธิบายแนวคิดเรื่องกรรมคล้ายกัน ตั้งแต่การปฏิเสธพระเป็นเจ้าไปจนถึงหลักการในพระเวท ศาสนาเชนให้ความสำคัญกรรมทางกายและผลกรรม เก่าบัณฑิตเป็นหลัก ในขณะที่ศาสนาพุทธให้ความสำคัญกับโมกษะว่าเป็นต้นตอของกรรมทางกายและกรรม ทางวาจา ความหลุดพ้นจากกรรมในศาสนาทั้ง 2 เป็นรูปแบบของการฝึกฝนปฏิบัติไม่เกี่ยวข้องกัพิธีกรรมและ ความศักดิ์ของพระเป็นเจ้า ศาสนาเชนใช้การบำเพ็ญตบะทางกายที่แยกออกเป็นความเข้มงวดภายนอกและ ความเข้มงวดภายใน 12 อย่าง แต่ศาสนาพุทธจะปฏิบัติตามทางสายกลางเรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา อันได้แก่ มรรค 8

แนวคิดเรื่องกรรมและการหลุดพ้นของศาสนาเหล่านี้มีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง โดยเฉพาะ ศาสนาพราหมณ์ที่มีความเชื่อผูกติดอยู่กับเทพเจ้าและอำนาจลึกลับของเทพเจ้า ทำให้ความความคิดความเชื่อ และวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมอินเดียมีความเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมและดำรงชีวิตโดยอาศัยหลักปฏิบัติหรือ แนวทางที่ขึ้นอยู่กับกฎเกณฑ์ทางศาสนาเป็นหลัก ส่วนแนวคิดเรื่องกรรมของศาสนาเชนและศาสนาพุทธอาจ เป็นการรับเอาอิทธิพลแนวคิดเดิมมาจากพราหมณ์ซึ่งมีความเก่าแก่กว่าศาสนาอื่น ๆ ในอินเดีย แต่เนื่องจาก ศาสนาเชนและศาสนาพุทธเป็นนอเทวนิยม คำอธิบายเรื่องกรรม สังสารวัฏและการหลุดพ้นจึงมีหลักการที่ต่าง ออกไปจากพราหมณ์ที่ให้ความสำคัญกับเทพเจ้าและการบวงสรวงบูชา อย่างไรก็ตาม แนวคิดเรื่องกรรมและ ความเชื่อทางศาสนาโดยเฉพาะศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธกลับแพร่หลายไปไกลกว่าศาสนาเชน แม้ศาสนาเชนจะเป็นนอเทวนิยมเช่นเดียวกับศาสนาพุทธ แต่ข้อจำกัดเรื่องวัตรปฏิบัติและการเดินเพื่อเผยแผ่หลัก คำสอนของศาสนาเชนเป็นสิ่งที่ทำได้ยากและเป็นเรื่องผิดกฎหมายในหลาย ๆ ดินแดน การบำเพ็ญพรตหรือวัตร ปฏิบัติด้วยการทรมานร่างกายอย่างสุดโต่งและการเปลือยกายในสถานที่สาธารณะทำให้การเผยแผ่คำสอนของ ศาสนาเชนกระทำไม่ได้เฉพาะในอินเดียเท่านั้น ในขณะที่ศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธมีคนนับถือเป็นจำนวน มากในปัจจุบัน ซึ่งอาจเป็นเพราะการเผยแผ่ศาสนาทั้ง 2 นี้มีความสะดวกมากกว่า ดังนั้น จึงส่งผลให้ความเชื่อ ทางศาสนา รวมถึงแนวคิดเรื่องกรรมในศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธกลายเป็นหลักคำสอน หลักปฏิบัติ รวมถึงหลักในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่สามารถแพร่หลายได้อย่างกว้างขวางมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

สรุป

กรรมในบริบทของอารยธรรมอินเดียจาก 3 ศาสนาหลัก ได้แก่ ศาสนาพราหมณ์, ศาสนาเชน, และ ศาสนาพุทธ ผลการศึกษาพบว่าศาสนาพราหมณ์สามารถแบ่งแนวคิดเรื่องกรรมไว้ เป็น 2 ยุคหลัก คือยุคพระ เวทและยุคอุปนิษัท ยุคพระเวทซึ่งเป็นยุคเริ่มแรกถือว่าเทพเจ้าคือพระเป็นเจ้าสูงสุดเหนือสรรพสัตว์และเป็นผู้ กำหนดผลกรรมแก่มนุษย์ได้ ดังนั้นในยุคพระเวทจึงให้ความสำคัญกับพิธีกรรมบวงสรวงบูชาที่จะทำให้พระเป็น เจ้าพอใจตามหลักการของพระเวท แต่ยุคอุปนิษัทที่เกิดแนวคิดเรื่องสังสารวัฏและโมกษะคือการหลุดพ้นกรรม

โดยการเข้าถึงพรหมัน ยุคนี้การบวสรวงบวชและการให้ทานต่าง ๆ เป็นเพียงความดีระดับธรรมดา ในขณะที่การจะเข้าสู่โมกษะจำเป็นต้องทำกรรมดีสูงสุดคือการชำระกาย วาจา ใจให้บริสุทธิ์เพื่อเป็นการขัดเกลากิเลสมายาที่พระเป็นเจ้าสร้างขึ้นเพื่อให้สัตว์ต้องติดข้องอยู่ในสังสารวัฏ

ศาสนาเซนและศาสนาพุทธอธิบายว่ากรรมคือการกระทำ 3 ทาง ได้แก่ กายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม ซึ่งศาสนาเซนนั้นให้ความสำคัญสูงสุดกับกายกรรมและกรรมเก่า แต่ศาสนาพุทธให้ความสำคัญกับมโนกรรมที่เป็นบ่อเกิดของกรรมอื่น ๆ ทั้งปวง หลักการพ้นทำลายกรรมเพื่อเข้านิวาระหรืออินพพานในศาสนาเซนต้องอาศัยการบำเพ็ญพรตซึ่งเป็นการฝึกตนด้วยทรมานร่างกายอย่างหนักเรียกว่าความเข้มงวดภายนอก 6 อย่างและความเข้มงวดภายใน 6 อย่าง ในขณะที่แนวทางของศาสนาพุทธคือการปฏิบัติตามหลักอริยมรรค 8 ประการที่เป็นทางสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทาอันเป็นหลักปฏิบัติสำหรับข้ามพ้นกิเลสตัณหาและบ่วงกรรมทั้งปวงในพุทธศาสนา

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา. (2525). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง พิมพ์เนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี*. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา.
- เกื้อพันธ์ นาคบุปผา. (2520). *พระอินทร์ในวรรณคดีสันสกฤต บาลี และวรรณคดีไทย*. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต คณะอักษรศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- คมกฤษ อยู่เต็กเค่ง. (2561). *ทำความเข้าใจ “พระเวท” สูดยอศัมภีร์ของพราหมณ์-ฮินดู ตอนที่ 1 “สรรพความรู้”*. มติชนสุดสัปดาห์. สืบค้น 9 กันยายน 2567 จาก https://www.matichonweekly.com/column/article_133164
- จันทร์ศิริ แทนมณี. (2522). *พระพรหมในวรรณคดีบาลีและสันสกฤต*. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต คณะอักษรศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จำลอง สารพัฒน์. (2530). *ประวัติวรรณคดีสันสกฤต*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- เดือน คำดี. (2559). *พระเวทในสายตาแห่งพุทธปรัชญา*. *วารสารราชบัณฑิตยสภา*, (41)2, 68-111.
- นงเยาว์ ชาญณรงค์. (2560). *ปรัชญาอินเดียสมัยโบราณ*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- บุญทริกา บุญโญ. (2562). *ลักษณะเด่นของตัวละครราวณะใน ปฐมจริยะ ของวิมลสุริ*. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะอักษรศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2554). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 20). กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- พระพุทธโฆสะ. (2554). *คัมภีร์วิสุทธิมรรค*. แปลโดย สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). กรุงเทพฯ: ธนาเพรส.
- พระมหาโกมล กมโล และ พระเทพสุวรรณเมธี. (2559). *เรื่องเกณฑ์การตัดสินความดีในพุทธปรัชญาเถรวาทกับปรัชญาอุนิยัต: วิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ*. *วารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์*, (2)1, 90-101.

- พระมหาธนกร สุขเสริม. (2541). *การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่องกรรมและการเกิดใหม่ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎกและคัมภีร์อุปนิษัท*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต คณะโบราณคดี: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พระมหาวันดี กนตวิโร. (2561). *การศึกษาวิเคราะห์อภิปรัชญาในคัมภีร์ภควัทคีตา*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระอำนวย ฉันทโรจน์. (2554). *การศึกษาเชิงเปรียบเทียบสังสารวัฏระหว่างพุทธปรัชญาเถรวาทกับศาสนาเซน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต คณะศาสนาและปรัชญา: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พัชรภรณ์ คชสังข์สีห์. (2524). *ทรรศนะเรื่องการติดข้องและความหลุดพ้นในปรัชญาเซน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต คณะอักษรศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิน ดอกบัว. (2555). *ปวงปรัชญาอินเดีย*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2535). *มนोरธปุณณาม องค์ุดตรนิกายกฎกถา 2*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2556). *พระไตรปิฎกบาลี ฉบับสยามรัฐ*. (พิมพ์ครั้งที่ 7). นครปฐม: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- รุ่งทิพย์ กิจท่า. (2521). *การศึกษาเปรียบเทียบทรรศนะเรื่องกรรมในพุทธปรัชญากับปรัชญาเซน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต คณะอักษรศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไวภพ กฤษณสุวรรณ. (2561). *ศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อเรื่องกรรมและการเกิดใหม่ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูกับพระพุทธศาสนาเถรวาท*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต คณะพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สวามี ประภาวณันทะและเฟรเดอริก แมนเชสเตอร์. (2500-2503). *Eight Upanishads*. แปลโดย กิ่งแก้ว อรรถากร. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- Frits, S. (2008). *Discovering The Vedas*. New Delhi; New York: Penguin Books.
- Gunvant B. (2012). *Āgama*. Mumbai: Global Jain Aagam Mission.
- Johnson, W. (2009). *Upaniṣad(s)*. In *A Dictionary of Hinduism*: Oxford University Press. Retrieved on April 2, 2024, from <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780198610250.001.0001/acref-9780198610250-e-2551>.
- Oskar von, H. (1996). *A Handbook of Pali Literature*. Berlin: De Gruyter.
- Olivelle, Patrick. (2017). *Upanishad*. Encyclopedia Britannica. Retrieved on May 30, 2024, from <https://www.britannica.com/topic/Upanishad>.
- Snellgrove, D. et al. (2021). *Buddhism*. Encyclopedia Britannica. Retrieved on April 20, 2024, from <https://www.britannica.com/topic/Buddhism>.
- Strohl, G. et al. (2021). *Jainism*. Encyclopedia Britannica. Retrieved on May 5, 2024, from <https://www.britannica.com/topic/Jainism>.

ความสมบูรณ์พร้อมของการให้ผลกรรม

The Fullness of the Karma Consequences

¹ศรินรัตน์ ชิตะธรรมสิทธิ์, ²พระเทตพงษ์ สุทธิญาโน

และ³พระปลัดสมวัง ฉนทสีโล

¹Sarinrat Chitathammasit, ²Phra Thurdpong Suddhiṇaṇo

and ³Phraphalad Somwang Chanthasilō

^{1,2,3}วิทยาเขตนครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{1,2,3}Nakhonsawan Campus, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

¹Corresponding Author's Email: happiness2009@hotmail.com

Received: June 4, 2024; **Revised:** December 5, 2024; **Accepted:** December 9, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้เป็นการนำเสนอเรื่อง “ความสมบูรณ์พร้อมของการให้ผลของกรรม” เนื่องจากในสังคมปัจจุบัน ชีวิตของมนุษย์ทุกคน เริ่มตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตายย่อมดำเนินขับเคลื่อนไปด้วยการกระทำทางกาย วาจา และใจ อันนำไปสู่ผลของกรรม ที่ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “วิบาก” หรือ “วิบากกรรม” มีองค์ประกอบสำคัญที่ผลักดันให้ทุกชีวิตมีภาวะที่เป็นไปด้วยดีคือ “สมบัติ” หรือเป็นไปในทางเสียคือ “วิบัติ” การให้ผลของกรรมมีทั้งการให้ผลตามกฎหมายของธรรมชาติ การให้ผลตามความหนักเบา โดยกรรมที่สมบูรณ์จะต้องมีองค์ประกอบ 3 ประการเสมอ คือ มีกิเลสเป็นแรงกระตุ้น มีเจตนาเป็นความตั้งใจ มีการกระทำที่แสดงออกทางกาย วาจา ใจ ทั้งฝั่งสุจริต และทุจริต ซึ่งส่งผลต่อผู้กระทำความผิดทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ตามคติของพระพุทธศาสนา กรรม คือสภาพที่จัดสรรชีวิตของสัตว์ให้เป็นไปตามคุณภาพของการกระทำ เมื่อกระทำความดี กรรมก็จะจัดสรรให้มีกำเนิดที่ดี เช่น เกิดเป็นมนุษย์ มีชาติตระกูลดี และมีผิวพรรณงาม เมื่อกระทำความชั่ว กรรมก็จะจัดสรรให้มีสภาพที่ตรงกันข้ามกับกรรมดี สรรพสัตว์มีกรรมที่ตนกระทำไว้เป็นสมบัติส่วนตน

คำสำคัญ: กรรม; ผลกรรม; วิบาก; การให้ผลกรรม

Abstract

This article is a presentation of "The Fullness of the Karma Consequences", Which has interesting content for teaching and learning in this course which has interesting content for teaching in this course because, in today's society, every human life from birth until death is driven by physical, verbal and mental actions that lead to the karma consequences which in Buddhism called "Vipaka" or "Vipaka Karma", which has important elements that drive every life to have a good way that called "accomplishment" or in a bad way that called "Failure". The Karma Consequences produce results according to the laws of nature, producing to weight of Karma. The fullness of the Karma Consequence must always have 3 elements: defilement

as motivation; intention as willingness and physical action, verbal action and mental action, both in honesty and dishonesty, which directly and indirectly affect the offender. According to Buddhism, karma is the condition in which the lives of animals are allocated according to the quality of their actions. When doing good deeds Karma will be allocated to good birth, such as being born as a human being. Have a good family background and have beautiful skin when doing evil Karma will be allocated to a condition that is opposite to good karma. All beings have their own karma as their personal property.

Keywords: Actions; Karma; The Karma Consequences; The Effect of Karma

ความเป็นมาของกรรม

หน้าที่ตามธรรมดาของกรรม คือการกำหนดชะตากรรมของมนุษย์ หรือเรียกว่า กรรมลิขิต ให้เป็นไป โดยไม่มีอำนาจลึกลับพิเศษคอยชักใยอยู่เบื้องหลัง ไม่มีอำนาจใดที่คอยชี้นำ หรือบงการ แต่กระบวนการของกฎแห่งกรรมย่อมเป็นไปตามกฎเกณฑ์ตามธรรมชาติที่มีความถูกต้องเที่ยงตรงด้วยตัวของมันเอง ดังเช่นคำว่า กฎแห่งกรรม ยุติธรรมเสมอ

กรรม ตามคติในพระพุทธศาสนา คือ สภาพที่จัดสรรชีวิตของมนุษย์ และสัตว์ทั้งหลาย ให้เป็นไปตามคุณภาพของการกระทำ มีลักษณะเป็นเหตุเป็นผล คือเมื่อกระทำความดีอันเป็นเหตุ กรรมอันเป็นเหตุนี้เอง ก็จะจัดสรรไปสู่กรรมอันเป็นผลที่ดี เช่น ได้เกิดเป็นมนุษย์ มีชาติตระกูลที่ดี มีหน้าตา และมีผิวพรรณงดงาม หรือเมื่อกระทำความชั่ว ผลกรรมที่จัดสรรนั้นก็ย่อมจะแสดงผลในสภาพตรงกันข้าม ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ยาทิสฺ ว ปเต พิชฺ ตาทิสฺ ลกเต ผลํ กลยาณการี กลยาณํ ปาปการี จ ปาปกํ” (พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 15/256/273) แปลเป็นไทยได้ว่า บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น คนทำดีย่อมได้ดี ทำชั่วย่อมได้ชั่ว (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 15/256/374)

คำว่า ผล ในที่นี้คือ สิ่งที่เกิดขึ้นจากการกระทำ หรือสิ่งที่ต่อเนื่องมาจากเหตุ ท่านจึงเปรียบเสมือนกับ ขาวนา เมื่อหว่านพืชลงในนา ผลที่ได้ก็ย่อมคือข้าวนั่นเอง หรือหรือชาวสวนที่ปลูกผลไม้ไม่ว่าจะเป็นมะม่วง ลำไยทุเรียน ถั่วลิสง ผลที่ได้ก็จะเป็นมะม่วง ลำไย ทุเรียน ถั่วลิสง ตามต้นที่ปลูก อุปมานี้ฉันใด การทำกรรมก็ฉันนั้นเหมือนกัน ใครทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี ใครทำกรรมชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว ผลของการกระทำที่เกิดขึ้นนั้นก็มาจากเหตุแห่งการกระทำที่ตนได้ทำแล้วนั่นเอง อนึ่ง คำว่า ผล เป็นคำไวพจน์ของคำว่า วิบาก มีความหมายใกล้เคียงกัน เช่นคำว่า กम्मวิปาก หรือเขียนแบบไทยว่า กรรมวิบาก แปลได้ว่า “ผลของกรรม” และ “ผลอันเกิดแต่กรรม” หรือ “ผลซึ่งสัมฤทธิ์มาจากเหตุ” และ “ผลเป็นที่สุดแห่งเหตุ” หมายความว่า ผลเนื่องมาจากเหตุ เกิดขึ้นตามสมควรแก่เหตุ เมื่อสร้างเหตุไว้อย่างไร ก็จะประจักษ์ผลอย่างนั้น ส่วนคำว่า “กम्मผล” หรือ “ผลกรรม” เมื่อใช้อย่างคำไทย ซึ่งแปลตรงตัวว่า “ผลของกรรม” หรือ “ผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำ” ย่อมมีความหมายชัดเจนในตัวอยู่แล้ว

คำทั้งสองนั้น แสดงถึงภาวะกรรมที่กรรมพร้อมจะอำนวยผลแก่ผู้กระทำตลอดเวลา เหมือนข้าวที่สุกเต็มที่พร้อมสำหรับการเก็บเกี่ยว หรืออาหารที่ปรุงสุกพร้อมรับประทานได้ทันที ผลของกรรมที่เกิดขึ้นในทันทีทันใดที่การกระทำนั้นเกิดขึ้น เรียกว่าเป็น สหชาติผล คือ ผลที่เกิดขึ้นพร้อมกับเจตนาในขณะทำกรรม เช่น ใน ขณะทำกรรมดี กุศลกรรมก็ย่อมเกิดขึ้นพร้อมกันในใจ ในขณะที่ทำความชั่ว อกุศลกรรม ก็ย่อมเกิดขึ้นในใจ

พร้อมกันในขณะที่ทำกรรมนั้นโดยไม่ต้องรอเนิ่นนาน ส่วนผลของกรรมที่เกิดขึ้นภายหลังที่ได้ทำกรรมนั้นเสร็จสิ้นแล้ว เรียกว่า นานักขณิกผล ซึ่งเป็นลักษณะการให้ผลได้ในปฏิสนธิกาล หรือการเกิดในภพภูมิต่างๆ เช่น ทำกุศลเอาไว้มาก ทำให้เกิดเป็นเทวดา หรือให้ผลในปวัตติกาล คือตั้งแต่ปฏิสนธิจนไปถึงจุติจิต หรือสิ้นสุดแห่งภพนั้น การให้ผลชนิดนี้ ได้แก่ การมีโภคทรัพย์มาก มีเกียรติยศ ได้รับสิ่งที่พึงพอใจ หรือถ้าให้ผลเป็นฝ่ายอกุศลในปวัตติกาล ก็ได้แก่ เกิดมากยากจน มีโรคมาก ได้รับทุกข์มีประการต่างๆ

ความหมายของกรรมตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา

กรรมในความหมายทางพุทธศาสนาต้องประกอบด้วยเจตนา พระพุทธพจน์นี้ยืนยันว่าการกระทำทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นทางกาย ทางวาจา หรือทางใจ จะเรียกว่าเป็นกรรมหรือไม่นั้น ขึ้นอยู่กับเจตนาในการกระทำ ถ้าไม่มีเจตนา การกระทำนั้นก็ไม่จัดเป็นกรรม กรรมจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ประการ จึงจะนับว่าสมบูรณ์ คือ 1) กิเลส 2) เจตนา 3) การเคลื่อนไหว 4) เกิดผลสำเร็จ

1. กิเลส หมายถึง แรงกระตุ้นใจชนิดต่างๆ ที่เกิดขึ้นเพราะสิ่งเร้า แรงกระตุ้นใจที่สำคัญมี 3 ชนิด คือ ความโลภ ความโกรธ และความหลง

2. เจตนา หมายถึง ความตั้งใจ ความจงใจ มีเจตจำนง มีความมุ่งหมาย เช่น เกิดความโกรธ (กิเลส) ขึ้นมา แล้วตั้งใจจะฆ่าเขาให้ตาย (เจตนา) การกระทำที่ไม่มีเจตนา หรือผิดจากเจตนา ไม่จัดเป็นกรรมที่สมบูรณ์

3. การเคลื่อนไหว หมายถึง การเคลื่อนไหวทางกาย วาจา ใจ เพื่อกระทำตามความตั้งใจ

4. เกิดผลสำเร็จ ความตั้งใจ เช่น โกรธขึ้นมาตั้งใจจะฆ่าเขา ลงมือ และคนที่ถูกฆ่าตายลงตามความตั้งใจ อย่างนี้จัดเป็นกรรมที่สมบูรณ์

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้อธิบายคำว่า ผล หมายถึง สิ่งที่เกิดจากเหตุ, ประโยชน์หรือโทษที่ได้รับสนองหรือตอบแทน, ผล มีชื่อเรียกหลายอย่างตามความหมายที่จำเพาะหรือที่มีนัยต่างกันออกไปเฉพาะอย่างยิ่งคือ วิบาก (วิบากผล) (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2561) ส่วนคำว่า วิบาก หมายถึง ผลแห่งกรรม, ผลโดยตรงของกรรม, ผลดีผลร้ายที่เกิดแก่ตน คือเกิดขึ้นในกระแสสืบต่อแห่งชีวิตของตน (ชีวิตสันตติ) อันเป็นไปตามกรรมดีกรรมชั่วที่ตนได้กระทำไว้ วิบาก มีความหมายต่างจาก ผล ที่เรียกชื่อเป็นอย่างอื่น ซึ่งเป็นผลพวง ผลพลอยได้ ผลข้างเคียง หรือผลสืบเนื่อง เช่น นิสสันท์ และ อานิสงส์

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ได้อธิบายคำว่า วิบาก แปลว่า ผล, ผลิตผล, ผลที่เกิดขึ้น, ผลที่ติดตามมาจากเหตุ ส่วนวิบาก ในคำวัด หมายถึง ผลกรรม, ผลที่เกิดจากกรรมที่ทำได้ก่อน ไม่ว่าจะเป็นกรรมดี หรือกรรมชั่ว ล้วนมีวิบากคือผลทั้งสิ้น โดยกรรมดีมีวิบากเป็นสุข กรรมชั่วมีวิบากเป็นทุกข์ ใช้ซ้ำกันเป็น ผลวิบาก หรือ วิบากผล ก็มี (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2553)

สนิท ศรีสำแดง ได้อธิบายคำว่า วิกาภ ได้แก่ เชื่อที่เป็นนามธรรมซึ่งเกิดขึ้นในสันดาน หมายถึง ความถนัด ความสามารถ ความเคยชิน ที่เกิดจากการกระทำซ้ำๆ จนกระทั่งกลายเป็นการเรียนรู้ แล้วเก็บสะสมไว้ในภวังวิญญาน จนกลายเป็นอุปนิสัย เมื่อคราวให้ผล วิกาภนั้นก็เป็แรงผลักดันให้เราคิด พุด ทำซ้ำ เหมือนอย่างที่เคยคิด พุด และทำมาในอดีต กล่าวคือ ทำให้บุคคลเป็นไปตามสิ่งที่ตนเก็บสะสมไว้ (สนิท ศรีสำแดง, 2535) พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน อธิบายว่า วิกาภ หมายถึง ผล ผลแห่งกรรมดีกรรมชั่วที่ทำไว้ตั้งแต่ในอดีต เช่น กุศลกรรม กรรมวิกาภ เป็นต้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554)

สรุปความได้ว่า วิกาภกรรม หมายถึง ผลจากการกระทำต่างๆ อันมีสาเหตุมาจากกรรมดี และกรรมชั่ว กรรมที่ได้กระทำเอาไว้ในอดีต จะเป็นกุศล หรือ อกุศลก็ตาม ย่อมจะส่งผลเป็นวิกาภในภพชาตินี้ หรือปัจจุบันก็ตาม ย่อมมีผลสืบต่อเนื่องกันไป จากกรรมที่เป็นเหตุ ก็กลายเป็นกรรมที่เป็นผลคือวิกาภ ในขณะเดียวกัน กรรมที่เป็นผล คือวิกาภ ก็สามารถกลายเป็นกรรมที่เป็นเหตุได้เช่นกัน ซึ่งสามารถให้ผลได้ในทั้งชาติปัจจุบัน และในชาติต่อไป ตามแต่การกระทำกรรมของแต่ละบุคคล

ความสำคัญ

ตามคติของพระพุทธศาสนา กรรม คือสภาพที่จัดสรรชีวิตของสัตว์ให้เป็นไปตามคุณภาพของการกระทำ เมื่อกระทำความดี กรรมก็จะจัดสรรให้มีกำเนิดที่ดี เช่น เกิดเป็นมนุษย์ มีชาติตระกูลดี และมีผิวพรรณงาม เมื่อกระทำความชั่ว กรรมก็จะจัดสรรให้มีสภาพที่ตรงกันข้ามกับกรรมดี (กมม สดเต วิภชติ ยทิท หินปณิตตาย) สรรพสัตว์มีกรรมที่ตนกระทำไว้เป็นสมบัติส่วนตัว กล่าวคือ เมื่อกระทำความดี ความดีนั้นก็เป็นกิริยาของผู้กระทำ หรือตกเป็นอาการของผู้กระทำนั่นเอง เมื่อกระทำความชั่ว ความชั่วนั้นก็เป็นกิริยาของผู้กระทำหรือตกเป็นอาการของผู้กระทำเช่นกัน (กมมสสกา) เป็นทายาทของกรรม หรือเป็นผู้รับผลของกรรมที่ตนกระทำ คือเมื่อบุคคลกระทำความดีก็จะได้รับผลดี กระทำความชั่วย่อมจะได้รับผลชั่ว ผู้กระทำความดีจึงเป็นทายาทของกรรมอย่างแท้จริง (กมมทายาทา) มีกรรมเป็นกำเนิด กรรมชักนำไปให้เกิด หรือเกิดมาก็เพราะอำนาจจัดสรรบันดาลของกรรม (กมมโยนิ) มีกรรมเป็นพวกพ้องเผ่าพันธุ์ คือกรรมเป็นเสมือนญาติใกล้ชิดเพื่อนสนิทสนม ถ้าทำกรรมดีก็เหมือนได้เพื่อนดีญาติดีคอยช่วยเหลือส่งเสริม ถ้าทำกรรมชั่วก็เหมือนถูกเพื่อนชั่วญาติชั่วคอยผลาญทำลาย (กมมพณฺธุ) มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัยคอยช่วยเหลืออุปถัมภ์ กรรมเป็นที่พึ่งอาศัยของสัตว์จนตลอดชีวิต หากสัตว์ที่เกิดอยู่ในสวรรค์ เป็นต้น กรรมก็คอยเป็นปัจจัยหล่อเลี้ยงอุปถัมภ์ให้มีชีวิตที่พร้อมด้วยความความสุข (กมมปฐิสฺรณา)

คุณสมบัติของกรรมเหล่านี้ ช่วยตอกย้ำผลของกรรมว่าผู้ที่กระทำกรรมอย่างใด ย่อมได้รับผลอย่างนั้น ไม่ใช่กระทำกรรมด้วยตนเองแล้ว ผู้อื่นจะเป็นผู้รับผลของกรรมแทน เมื่อเปรียบเทียบสภาพของกรรมเหล่านี้กับสภาพชีวิตของเปรตแล้ว ก็จะเห็นว่าสาเหตุที่ทำให้พวกเปรตมาเกิดในเปรตวิสัย ก็เพราะอกุศลกรรมที่พวกเปรตได้เคยกระทำไว้ ผลกรรมที่พวกเปรตได้รับก็คือการเสวยความทุกข์ทรมานอย่างเผ็ดร้อนตามสมควรแก่กรรมของตน พวกเขาจะพ้นจากเปรตวิสัยได้ ก็โดยอาศัยกรรมที่พวกเขาได้กระทำด้วยตนเองเป็นหลัก การอุทิศส่วนบุญของผู้อื่นเป็นเพียงปัจจัยที่ส่งเสริมให้เขาได้กระทำกรรมดี เพื่อที่จะได้รับผลแห่งกรรมดีของตนเท่านั้น มิใช่เพราะผู้อุทิศส่วนบุญเป็นผู้อำนวยความสะดวกให้โดยตรง

การให้ผลของกรรมในพระสูตร

1. จุฬกัมมวิภังคสูตร (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 14/289-297/349-356.) พระผู้มีพระภาคตรัสถึงผลของกรรมดีกรรมชั่ว 7 คู่

1. ผลการฆ่าสัตว์ ตายไปจะเข้าถึงอบาย หากไม่เข้าถึงอบายก็เกิดเป็นมนุษย์มีอายุสั้น หากไม่เข้าถึงอบาย ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ก็มีอายุสั้น ผลการไม่ฆ่าสัตว์ ตายไปจะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ หากไม่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ก็มีอายุยืน

2. ผลการเบียดเบียนสัตว์ ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ก็มีโรครมาก ผลการไม่เบียดเบียนสัตว์ ... ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ก็มีโรคน้อย

3. ผลการเป็นคนมักโกรธ ... ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ก็มีผิวดุรณพราหม ผลการเป็นคนไม่มักโกรธ ... ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ก็มีผิวดุรณงาม

4. ผลการริษยาในลาภสักการะของผู้อื่น ... ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ก็มีศักดิ์ต่ำ ผลการไม่ริษยาในลาภสักการะของคนอื่น ... ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ก็มีศักดิ์สูง

5. ผลการไม่ให้ทาน ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ก็ยากจน ผลการให้ทาน ... ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ก็ร่ำรวย

6. ผลของความกระด้างเย่อหยิ่ง ไม่ไหว้คนที่ควรไหว้ ... ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ก็เกิดในตระกูลต่ำ ผลของความไม่กระด้างเย่อหยิ่ง ไหว้คนที่ควรไหว้ ... ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ก็เกิดในตระกูลสูง

7. ผลการไม่เข้าไปหาผู้รู้ ไม่สนใจถามเรื่องบาป บุญ ดี ชั่ว ... ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ ก็โง่เขลา ผลการเข้าไปหาผู้รู้ สนใจถามเรื่องบาป บุญ ดี ชั่ว ... ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ก็มีปัญญาดี

2. ทักขินาวิภังคสูตร (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 14/379/428-429) พระผู้มีพระภาคตรัสถึงผลการให้ทานว่า

1. ให้ทานในสัตว์ดิรัจฉานได้ผลร้อยเท่า
2. ให้ทานในปุถุชนผู้ทุศีลได้ผลพันเท่า
3. ให้ทานในปุถุชนผู้มีศีลได้ผลแสนเท่า
4. ให้ทานในบุคคลภายนอกผู้ปราศจากความกำหนัดในกามได้ผลแสนโกฏิเท่า
5. ให้ทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำโศดาปัตติผลให้แจ้งได้ผลนับประมาณไม่ได้
6. ถ้าให้ทานในพระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี พระอรหันต์ พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผลยังไม่อาจนับประมาณได้เลย

การให้ผลของกรรมตามกฎธรรมชาติ

การอธิบายเรื่องกฎแห่งกรรมจะข้ามเลยหลักกำหนดของการให้ผลของกรรมซึ่งเป็นกฎธรรมชาติที่แน่นอนไม่ได้ กฎธรรมชาติดังกล่าวนี้นี้ชื่อเรียกว่า “นิยาม” หมายถึง “กำหนดอันแน่นอน ทำนองหรือแนวทาง

ที่แน่นอน หรือความเป็นไปอันมีระเบียบแน่นอนของธรรมชาติ” มี 5 ประการ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 17/38) คือ

1. อุตุนิยาม กฎแห่งฤดู ธรรมชาติของฤดู กำหนดอันแน่นอนของธรรมชาติฝ่ายฤดู คืออุณหภูมิหรือปรากฏการณ์ทางธรรมชาติต่างๆ ที่เกี่ยวกับดินฟ้าอากาศ เช่น ฝนตก ฟ้าร้อง ฟ้าแลบ แดดอ่อน แดดจ้า ลมแผ่ว ลมแรง และความผันผวนแปรปรวนของฤดูกาลไม่ว่าจะเป็นฤดูหนาว ร้อน หรือฝน ตลอดจนสภาพทางธรรมชาติทั่วไปที่มนุษย์สัมผัสและพบเห็นได้ เช่น ดอกบัวบานในเวลากลางวัน แต่หุบในเวลากลางคืน พระอาทิตย์ขึ้นเวลากลางวัน พระจันทร์ขึ้นเวลากลางคืน

2. พีชนิยาม กำหนดอันแน่นอนของธรรมชาติฝ่ายพันธุกรรม คือธรรมชาติที่เกี่ยวกับความเป็นไปของพืชพันธุ์ เป็นต้นว่าเมล็ดข้าวสาลีเกิดมาจากต้นข้าวสาลี รสหวานย่อมเป็นผลมาจากสิ่งที่มีรสหวาน เช่น มะม่วงสุก รสขมก็เป็นผลมาจากพืชที่มีรสขม เช่น บอระเพ็ด

3. จิตตนิยาม กำหนดอันแน่นอนของธรรมชาติฝ่ายจิต หรือเกี่ยวกับการทำหน้าที่ของจิตธรรม คือจิตและเจตสิกดวงก่อนๆ เป็นปัจจัย โดยอุปนิสัยปัจจัยแห่งธรรมคือจิตและเจตสิกดวงหลังๆ การเกิดขึ้นแห่งสัมปฏิจฉันนะ (การรวมตัวกัน) เป็นต้น ในลำดับแห่งจักขุวิญญาณแห่งรูปเป็นต้น จึงเกิดขึ้นโดยนัยเช่นนี้ อธิบายว่าเมื่ออารมณ์ (สิ่งเร้า) กระทบประสาทจะมีการรับรู้เกิดขึ้น มีการไหวของภวังคจิต ภวังคจิตขาดตอนแล้วมีอวิชชนะ แล้วมีการเห็น การได้ยิน ฯลฯ มีสัมปฏิจฉันนะ สันติระณะ ฯลฯ เกิดเป็นกระบวนการต่อเนื่องกันไปเช่นนี้

4. กรรมนิยาม กำหนดอันแน่นอนของกฎธรรมชาติฝ่ายกรรม หรือเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ หมายถึงกระบวนการให้ผลของกรรม เช่น ผลแห่งกุศลฝ่ายที่น่าปรารถนาย่อมปรากฏแก่ผู้กระทำความดี ผลแห่งอกุศลฝ่ายที่ไม่น่าปรารถนาย่อมปรากฏแก่ผู้กระทำความชั่ว เรามักจะเรียกกฎดังกล่าวนี้ว่า “กฎแห่งกรรม”

5. ธรรมนิยาม กำหนดอันแน่นอนของกฎธรรมชาติฝ่ายธรรม คือสภาพที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์และอาการที่เป็นเหตุเป็นผลแก่กันของสิ่งทั้งหลาย เช่น มนุษย์และสัตว์ย่อมดำเนินไปภายใต้กฎอันแน่นอนของสามัญลักษณะ คือสภาวะที่ไม่เที่ยงแท้คงทนของสังขาร (อนิจจลักษณะ) สภาพที่คงสภาพเดิมไว้ไม่ได้ เพราะถูกบีบคั้นให้แปรปรวนเปลี่ยนแปลง (ทุกขลักษณะ) และสภาพที่เมื่อถูกบีบคั้นให้แปรปรวนเปลี่ยนแปลงแล้ว ย่อมไม่ใช่สิ่งที่ควรยึดถือว่าเป็นตัวตนที่คงทนถาวร (อนัตตลักษณะ)

เนื่องจากนิยามมี 5 และนิยามอื่น ล้วนสรุปลงในธรรมนิยาม ปรากฏการณ์ต่างๆ จึงเกิดจากกฎธรรมชาติหลายอย่างรวมกัน ดังนั้น ความเข้าใจที่ว่า ทุกสิ่งในโลกล้วนขึ้นกับกรรมนิยาม จึงเป็นความเข้าใจผิดอย่างร้ายก็ตาม กรรมนิยามเป็นนิยามที่สำคัญมากสำหรับมนุษย์ เพราะเกี่ยวข้องกับมนุษย์โดยตรง มนุษย์มีสิทธิ์ที่จะเลือกทำกรรมตามความพอใจ แล้วกรรมนั้น จะเป็นผู้ลิขิตโชคชะตา หรืออนาคตของมนุษย์ ส่วนนิยามอื่นๆ เป็นเรื่องของธรรมชาติ เช่น กลางวัน กลางคืน ฤดูหนาว ฤดูร้อน เกิดจากโลกหมุนรอบตัวเอง และดวงอาทิตย์ มนุษย์จะห้ามปราม หรือเปลี่ยนแปลงไม่ได้ มนุษย์จึงต้องปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติ เช่น ประดิษฐ์

หลอดไฟเพื่อให้แสงสว่างในเวลากลางคืน ประดิษฐ์เครื่องปรับอากาศเพื่อผ่อนคลายความหนาวร้อน สุขทุกข์ของมนุษย์ จึงขึ้นอยู่กับนิยามเป็นสำคัญ

การให้ผลของกรรมตามความหนักเบา

1. ครุกรรม เป็นกรรมหนัก ที่มีกำลังมาก ให้ผลก่อนกรรมอื่น กรรมอื่นไม่สามารถตัดรอนได้ จะให้ผลในชาติหน้าถัดจากชาติปัจจุบัน ครุกรรมฝ่ายอกุศลได้แก่ อนันตริยกรรม 5 คือ เรียงตามความหนักจากมากไปน้อยตามลำดับ ได้แก่ ทำสงฆ์ให้แตกร้างแยกจากกัน ทำร้ายพระพุทธเจ้าจนถึงหื้อพระโลหิต ฆ่าพระอรหันต์ ฆ่ามารดา ฆ่าบิดา และได้แก่การยึดถืออยู่ในความเห็นผิดอันเป็นนิตยมีจนาทิฎฐิ อันได้แก่ (1) นัตถิกทิฎฐิ เห็นว่ากรรมไม่มีผลของกรรม สัตว์บุคคลตายแล้วสูญ การทำบุญทำบาปไม่มีผล สมณะผู้ประเสริฐประพฤติชอบไม่มี (2) อเหตุกทิฎฐิ เห็นว่าไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย จะดีหรือชั่วก็แล้วแต่การประจวบทำให้เกิดขึ้น และ (3) อกิริยทิฎฐิ เห็นว่าทำแล้วก็แล้วกัน ไม่เป็นบุญบาป เป็นแต่สักว่าทำเท่านั้น ส่วนการกระทำครุกรรมฝ่ายกุศล ก็ได้แก่การทำสมณาวนาจนได้รูปฌาน และอรุณฌาน ซึ่งเรียกว่า หักคตกุศล เป็นต้น

2. อาสันนกรรม เป็นกรรมที่กระทำ หรือระลึกถึงเมื่อใกล้ตาย ให้เป็นผลที่สอง รองจากครุกรรม ทั้งนี้เพราะธรรมชาติของจิตย่อมแสวงหาอารมณ์เป็นเครื่องเสพ จิตของผู้ใกล้จะตายก็เช่นกัน กรรมคืออารมณ์ที่เกิดขึ้นอยู่ติดชิดกับความตาย ย่อมทำให้ระลึกถึงขึ้นสู่วิถีจิตได้ง่าย จึงให้ผลก่อนกรรมอื่น ท่านอุปมาเหมือนฝูงโคที่ถูกขังอยู่ในคอก โคแก่ซึ่งมีกำลังน้อยยืนอยู่ริมประตู เมื่อเปิดประตูออก โคแก่ก็สามารถออกมาได้ก่อนโคหนุ่มที่อยู่ข้างใน

3. อาจิณณกรรม เป็นกรรมที่ทำอยู่เสมอๆ เป็นปกติ ให้ผลเป็นลำดับรองจากอาสันนกรรม ถ้าอาสันนกรรมไม่ได้ผล อาจิณณกรรมก็ให้ผลในกาลต่อไป แม้กระทำความอกุศลไว้เพียงครั้งเดียว แต่ระลึกนึกถึงอยู่เสมอด้วยความพอใจ หรือไม่พอใจก็ตาม ก็เป็นอกุศลอาจิณณกรรม ในทางกุศลก็เช่นกัน แม้ทำครั้งเดียวแต่ระลึกนึกถึงอยู่เสมอ ก็เป็นกุศลอาจิณณกรรม

4. กัตตตากกรรม เป็นกรรมเล็กๆ น้อยๆ เช่น กรรมที่ทำด้วยไม่มีความตั้งใจ หมายรวมถึงกรรมที่ไม่ครบองค์เจตนา เช่น ไม่มีบุพพเจตนา คือความตั้งใจไว้ก่อนว่าจะทำ หรือไม่มีมัญญเจตนา คือ ความตั้งใจในขณะที่กำลังกระทำอยู่เป็นต้น กรรมนี้ให้ผลรองจาก อาจิณณกรรม

องค์ประกอบที่ทำให้ผลของกรรมสมบูรณ์

กฎแห่งกรรมในแง่ที่มีความเกี่ยวข้องกับการให้ผลของกรรมจำเป็นต้องอาศัยหลักพิจารณาอีก 2 หลักใหญ่ๆ ประกอบไปด้วยหลักที่เป็นเงื่อนไขฝ่ายสนับสนุน เป็นความสมบูรณ์แห่งองค์ประกอบต่างๆ ซึ่งอำนวยให้กรรมดีแสดงผลแก่ผู้กระทำ และไม่เปิดช่องให้กรรมชั่วแสดงผล เรียกว่า สมบัติ และหลักที่เป็นเงื่อนไขฝ่ายทำลาย เป็นความบกพร่องเสียหายขององค์ประกอบต่างๆ ซึ่งไม่อำนวยให้กรรมดีแสดงผล แต่เปิดช่องให้กรรมชั่วแสดงผลแทน เรียกว่า วิบัติ ฝ่ายละ 4 ประการ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 35/810/523-524.) คือ

1. คติ หมายถึง สถานที่หรือภาพที่สัตว์ไปเกิด คติของชีวิตที่สมบูรณ์ (คติสมบัติ) คือการไปเกิดอยู่ตระกูลที่ดี หรือในสถานที่ที่อำนวยความสะดวกให้มีความเจริญก้าวหน้า สามารถแสวงหาความเจริญองกามให้แก่ชีวิตได้โดยง่าย มีสภาพแวดล้อมที่อำนวยความสะดวกให้การกระทำความดีของบุคคลสำเร็จผลได้ และพร้อมที่จะอำนวยความสะดวกให้เขาได้รับผลสำเร็จยิ่งขึ้นไป ส่วนทิศทางไปของชีวิตที่ไม่ดี (คติวิบัติ) มีลักษณะตรงกันข้ามจากนี้ ตัวอย่างเช่น

นักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 6 สอบไล่ได้มาจากต่างจังหวัด แล้วเดินทางเข้ามาศึกษาต่อในกรุงเทพฯ แต่ไปอยู่ในหอพักที่ไม่ดี เมื่อควรจะไปโรงเรียนก็ไม่ได้ไป แต่เถลไถลไปเที่ยวที่อื่น อย่างนี้เรียกว่ามีคติไปไม่ดี ความดีเท่าที่ทำไว้ คือที่เรียนมาจนจบมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในต่างจังหวัด ก็ไม่ได้ส่งเสริมให้เจริญวิทย์ฐานะในชั้นสูงขึ้นต่อไป ส่วนนักเรียนที่เรียนมาไม่สู้ดี ไม่จบถึงชั้นไหน แต่มีความตั้งใจดี ไปพักอาศัยอยู่ในที่ดี และไปเรียนกวดวิชาอย่างจริงจัง ก็อาจจะสอบขึ้นเรียนชั้นอุดมศึกษาได้ นี่ก็เป็นตัวอย่างเฉพาะเรื่องเท่านั้น

เมื่อกล่าวโดยส่วนรวมแล้ว คนที่มีกรรมเก่าไม่ดี แต่ว่ามีคติใหม่ดี อย่างที่เรียกว่ากลับตนเดินทางใหม่ คือเว้นจากทางไม่ดีเก่าๆ ที่เคยดำเนินมา มาเปลี่ยนดำเนินทางใหม่ที่ดี อันตรงข้ามกรรมชั่วที่ทำไว้แล้วแต่ก่อน ก็อาจยังไม่ให้ผลได้ในคำว่า มีตมสว่างไป

ถ้าทางเก่าก็ไม่ดี ทางใหม่ก็ไม่ดี ก็เรียกว่า มีตมมืดไป ก็เป็นอันเอาดีไม่ได้เลย ส่วนคนที่ทำความดีมาแล้ว เรียกว่าเดินทางมาถูกแล้ว แต่ต่อมากลับไปเดินทางผิด กรรมดีที่เคยทำไว้แล้วก็อาจยังไม่ให้ผลไม่ได้ ก็เรียกว่า สว่างมามีตมไป ฝ่ายคนที่มาดี คือเดินทางมาถูกแล้วก็เดินทางถูกต้องไป เป็นอันว่าความดีที่ทำไว้สนับสนุนให้ดีอีกต่อไปไม่ขาดสาย ก็เรียกว่า สว่างมาสว่างไป

ฉะนั้น คติที่ไปหรือการไป คือทางที่ทุกๆ คนดำเนินอยู่ในปัจจุบันนี้เป็นสิ่งสำคัญมาก ในส่วนที่ล่วงมาแล้วจะผิดหรือถูก ก็ถือเป็นสิ่งที่ได้ดำเนินมาแล้วเป็นบทเรียน ถ้าเดินทางดีมาแล้วก็จะเดินทางดีนั้นต่อไป ถ้าทางที่เดินมาแล้วไม่ดีก็เปลี่ยนทางใหม่ เลือกเดินไปในทางที่ดี นับว่าเป็นผู้ที่กลับตัวได้ เรียกว่า มีตมสว่างไป พระพุทธเจ้าทรงโปรดปรานบุคคลเช่นนี้ ดังเช่น พระองคุลิมาล เป็นตัวอย่าง เพราะทุกๆ คน ย่อมมีผิดพลาดมาแล้วบ้างน้อยบ้าง ยิ่งผ่านชีวิตมามาก ยิ่งมีโอกาสผิดพลาดได้มาก จนถึงมีคำพังเพยว่า ความผิดพลาดเป็นเรื่องของมนุษย์ ข้อสำคัญอยู่ที่เมื่อทำผิดไปแล้ว ก็ให้รู้ตัวว่าทำผิด และตั้งใจไม่ให้ทำผิดอีก เป็นการนำตนเองให้เข้าทางที่ถูก ถือเป็นคติที่ดีของชีวิตในปัจจุบัน

2. อุปธิ หมายถึง ร่างกาย ความมีร่างกายที่สมบูรณ์ (อุปธิสมบัติ) หรือความมีรูปสมบัติซึ่งเอื้อให้ตนเองมีความเจริญก้าวหน้า มีบุคลิกภาพดี ทรวดทรงสมส่วน สง่างาม สุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง ไม่พิกุลพิการ ย่อมมีความพร้อมที่จะรับผลแห่งความดีได้โดยง่าย สามารถทำสิ่งที่ควรได้ตามต้องการ พละนามัยของร่างกายนี้เป็นสิ่งสำคัญ ความดีจะให้ผลเต็มที่ก็ต่อเมื่อร่างกายมีความสมบูรณ์ ส่วนความมีร่างกายไม่สมประกอบ หรือมีสุขภาพไม่ดี (อุปธิวิบัติ) มีลักษณะตรงกันข้ามจากนี้ ตัวอย่างเช่น

การเรียนหนังสือมาจนจบชั้นปริญญาตรี ก็นับได้ว่า ได้สั่งสมทำความดีมา การจะเรียนต่อในชั้นปริญญาโทจนสำเร็จ ก็ต้องมีร่างกายสมบูรณ์ที่สามารถจะเรียนต่อไปได้ แต่ถ้าป่วยเป็นโรครุมเร้า การเรียนต่อก็จะติดขัด หรือคนที่กำลังทำงาน หากล้มป่วยลง ความเจริญในการทำงานก็จะชะงัก ในทางตรงกันข้าม คนที่เคยประพฤติผิดพลาดเหลวไหลมาแล้ว แต่ต่อมาได้คติของชีวิตที่ดีตามข้อที่กล่าวมาแล้ว ก็อาจประกอบกรรมที่ดีสืบต่อไปได้ ความเหลวไหลที่แล้วมาก็อาจยังไม่มีโอกาสให้ผล

ความมีอัตรภาพร่างกายสมบูรณ์แข็งแรงเป็นรากฐานสำคัญในการดำเนินชีวิตทุกอย่าง เพราะเครื่องบันทอนต่างๆ นั้นมีเป็นอันมาก หากกล่าวกันในการแพทย์ปัจจุบันนี้ ก็จะเห็นว่า มีเชื้อโรคต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกร่างกายมากมายหลายชนิด เมื่อร่างกายมีกำลังมีภูมิคุ้มกันเชื้อโรคเพียงพอ ก็ไม่เกิดอาการเจ็บป่วย แต่เมื่อร่างกายอ่อนแอลงเมื่อใด เชื้อโรคก็ได้ช่องเมื่อนั้น ฉะนั้นก็ดี กรรมดีกรรมชั่วต่างๆ ที่บุคคลทำไว้ในอดีตก็ย่อมมีมากมาย หากเราตั้งตัวไว้ดี กรรมชั่วก็อาจไม่มีโอกาสให้ผล กรรมดีมีโอกาสดังเสริม แต่เมื่อเพเลียงพล้ำลงเมื่อใด กรรมชั่วก็มีโอกาสให้ผลซ้ำเติมขึ้น

3. กาละ หมายถึง ช่วงเวลาหรือยุคสมัย ยุคสมัยที่ดี (กาลสมบัติ) ก็คือช่วงเวลาในโลกที่มีความเจริญ สดงามมีสันติสุข มีระบบปกครองที่ยุติธรรม มีสภาพแวดล้อมดี การไปเกิดในช่วงเวลาที่เหมาะสมเช่นนั้น ย่อมจะทำให้การดำเนินชีวิตมีความสุข และการประกอบหน้าที่ที่มีความเจริญก้าวหน้า ส่วนช่วงสมัยที่ไม่ดี (กาลวิบัติ) มีลักษณะตรงกันข้ามจากนี้ กาลสมัย หมายถึงว่า ในกาลสมัยที่สมบูรณ์ มีผู้ปกครองที่ดี มีหมู่ชนที่ดี กรรมดีก็มีโอกาสให้ผลได้มาก กรรมชั่วก็อาจสงบผลอยู่ก่อน เพราะในกาลสมัยเช่นนี้ ก็จะพากันยกย่องอุดหนุนคนดี ไม่สนับสนุนคนชั่ว ทำให้คนดีมีโอกาสดำเนินการดี ประกอบกรรมดีที่อำนวยให้เกิดประโยชน์สุขแก่ส่วนรวมยิ่งขึ้น แต่ในกาลสมัยที่บกพร่อง มีผู้ปกครองไม่ดี มีหมู่ชนไม่ดี กรรมดีที่ตนทำไว้ก็ไม่โอกาสแสดงผล กรรมชั่วกลับมีโอกาสดำเนินการ เพราะเป็นสมัยที่กดคนดี ยกย่องคนชั่ว นับว่าเป็นกาลวิบัติ

อีกอย่างหนึ่ง ในกาลสมัยที่มีการกดขี่เบียดเบียนกัน จนถึงทำสงครามกัน ดังเช่นสงครามโลกที่แล้วๆ มา คนในโลกได้รับภัยสงครามกันเป็นอันมาก นี้เรียกว่าเป็นโอกาสที่กรรมชั่ว ซึ่งได้กระทำไว้ในอดีตให้ผล ทำให้ต้องประสบภัยต่างๆ ตลอดถึงความทุกข์ยากขาดแคลนกันทั่วๆ ไป แต่ในกาลสมัยที่มีความสงบเรียบร้อยก็เป็นไปในทางตรงกันข้าม ต่างก็ไปเล่าเรียนศึกษาประกอบงานกันได้ตามปกติ

4. ปิโยคะ หมายถึง การใช้ความพยายาม การใช้ความพยายามในทางที่ถูกต้อง และก่อให้เกิดความสำเร็จ (ปิโยคสมบัติ) คือการลงมือกระทำกิจการที่เหมาะสม ถูกกาลเทศะ เป็นไปอย่างถูกต้องและลงตัว มีวิธีการดำเนินการ บริหารจัดการที่เป็นระบบ ย่อมจะทำให้กิจการนั้นๆ ประสบผลสำเร็จได้ง่าย ในแง่ของการกระทำกรรม การใช้ความพยายามที่ถูกทางก็เอื้อต่อการรับผลที่ดีของกรรม ส่วนการใช้ความพยายามที่ไร้ผลสัมฤทธิ์ (ปิโยควิบัติ) นั้นมีลักษณะตรงกันข้ามจากนี้

การประกอบกรรม หมายถึง การประกอบกระทำในปัจจุบัน ถ้าประกอบกระทำกรรมที่ดีชอบอยู่ในปัจจุบัน ถ้าประกอบกระทำกรรมดีที่ชอบอยู่ในปัจจุบัน กรรมชั่วที่ทำไว้ในอดีตอาจยังระงับผล หรือแม้กำลังให้ผลอยู่แล้ว ก็อาจเบาลงได้ ดังเช่นที่ผู้ต้องขังถูกจองจำ เมื่อประพฤติตัวดี ก็ย่อมได้รับผ่อนผัน และลดเวลากักขังจองจำนั้นให้น้อยเข้า ถ้ากรรมเก่าดีอยู่แล้วก็ยังส่งเสริม เหมือนอย่างนักเรียนที่เคยตั้งใจเรียนดีมาแล้วในอดีต และตั้งใจเรียนดีอยู่ในปัจจุบัน ก็ช่วยกันให้เรียนดียิ่งขึ้น แต่ถ้าในปัจจุบันนี้ประกอบกรรมที่ชั่วเสียหาก็จะตัดผลของกรรมดีที่เคยทำมาแล้วด้วย เหมือนอย่างข้าราชการที่ทำงานมาโดยสุจริตแล้ว แต่มาทำทุจริตขึ้น ก็อาจตัดผลของความดีที่ได้ทำมาแล้ว ในเมื่อการทำทุจริตในหน้าที่นั้นปรากฏขึ้น

เมื่อพิจารณาตามหลักทั่วไปแล้ว จะเห็นว่ากฎแห่งกรรมไม่ได้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขเพียงว่าเมื่อบุคคลกระทำแล้วจะมีผลสนองตามที่เขากระทำเสมอไป หากองค์ประกอบอื่นๆ ไม่เอื้ออำนวยก็ยากที่กรรมจะสนองผล เช่น แม้ว่าจะมีสติปัญญาสูง แต่ร่างกายพิการ (อุปธิวิบัติ) จะไปสมัครเป็นนางเอกภาพยนตร์ก็ไม่ได้ เพราะ

องค์ประกอบของความงามไม่เพียงพอ และสภาพทางร่างกายไม่อำนวยให้มันเอง พึงทำความเข้าใจเพิ่มเติมว่า สมบัติอย่างหนึ่งเมื่อมาคู่กับวัตถุอีกอย่างหนึ่ง อาจทำให้กรรมไม่สามารถอำนวยผลได้อย่างที่ควรจะเป็น เช่น แม้จะเกิดในครอบครัวเศรษฐี (คติสมบัติ) แต่มีร่างกายไม่สมประกอบ (อุปธิวิบัติ) ก็ไม่สามารถทำงานให้ประสบผลสำเร็จได้อย่างสูงสุดเต็มศักยภาพ ตรงกันข้ามหากไปเกิดในครอบครัวที่มีฐานะยากจน (คติวิบัติ) แต่มีความสามารถพิเศษ รู้จักใช้ความสามารถให้เกิดประโยชน์และถูกกาลเทศะ (ปโยคสมบัติ) ก็อาจมีความเจริญก้าวหน้าในชีวิตได้อย่างสูงสุด ยิ่งถ้าวิบัติมาคู่กันก็ยิ่งเป็นไปได้เลยที่การกระทำกิจใดๆ จะสำเร็จผล

กาลเวลาที่กรรมจะให้ผล

กาลเวลาที่กรรมจะให้ผล พอแยกออกได้ดังต่อไปนี้

1. ปฏิฐัมมเวทนียกรรม คือ กรรมที่ให้ผลในปัจจุบันภพ ทุกครั้งที่จิตเสพอารมณ์ เป็นกุศล หรืออกุศลชวนจิตดวงที่ 1 เท่านั้น ที่จะให้ผลในปัจจุบันภพ ส่วนชวนจิตอีก 6 ดวงให้ผลในชาติหน้า และชาติต่อไป จึงเห็นได้ว่า กรรมที่ตกลงไปในปัจจุบันภพย่อมให้ผลบางส่วนไม่เต็มที่ และจะให้ผลสืบเนื่องในชาติต่อไปอีกด้วย นี่เป็นข้อหนึ่งที่น่าคิดสำหรับที่ว่า “ทำดีไม่ได้ดี หรือบุญกุศลไม่ช่วย” การทำกรรมดีต้องได้รับผลดีนั้น ย่อมไม่เป็นข้อสงสัย สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า ธรรมทั้งหลายย่อมไหลมาแต่เหตุ แต่ที่ไม่ได้แสดงผลให้เห็นสมอกสมใจในเวลาอันรวดเร็ว ก็เพราะการให้ผลนั้น เป็นไปตามลำดับของกรรมที่แรงหรือไม่แรง และเป็นบางส่วน เฉพาะชวนจิตดวงที่ 1 ดวงเดียวเท่านั้นที่ให้ผลในภพปัจจุบัน เป็นวิบากเข้าสนับสนุน หรือผ่อนเบากรรมเก่า โดยผู้แสวงวิบากนั้น มิได้รู้หรือเข้าใจตามสภาวะ วิบากที่เกิดขึ้น ย่อมเนื่องมาแต่กรรมเก่า รวมเข้าด้วยกันกับกรรมใหม่บางส่วนในปัจจุบัน

2. อุปัชชเวทนียกรรม คือ กรรมที่ให้ผลในชาติหน้า คือ ชาติที่ 2 ถัดจากปัจจุบันภพไป โดยมาก ได้แก่ คุรุกรรมอันเป็นกรรมหนักฝ่ายอกุศล เช่น ฆ่าบิดา มารดา และคุรุกรรมอันเป็นกรรมหนักฝ่ายกุศล เช่น เจริญสมณภาวนาจนได้รูปฌาน อรูปฌาน ทั้งนี้เพราะเจตนาอันเป็นกุศล หรืออกุศลนั้น มีกำลังแรง ดังจะเห็นได้ว่า การฆ่าบิดามารดานั้น ถ้าไม่มีเจตนาแรงกล้าแล้ว ย่อมกระทำการนั้นไม่ได้ และในฝ่ายสมณภาวนาก็ต้องอาศัยเจตนาอันแรงกล้าเช่นกัน จึงจะทำได้สำเร็จ ถ้าไม่มีคุรุกรรมก็ต้องเป็น อาสันนกรรม

3. อปรายปริยเวทนียกรรม คือ กรรมที่ให้ผลตั้งแต่ชาติที่ 3 นับแต่ปัจจุบันภพนี้ เป็นต้นไป ไม่มีกำหนดเวลา ถ้าภพชาติยังมีอยู่ตราบใด เมื่อมีโอกาสมิถุนี ย่อมให้ผลเมื่อนั้น เพราะว่าการกรรมเมื่อได้กระทำลงไปแล้ว ย่อมมีวิบากให้ผลสนองไปจนกว่าจะหมดสิ้น เหตุที่มนุษย์เกิดมามีความสุขทุกข์เป็นไปต่างๆ นานา ก็เพราะกรรมที่ตนได้กระทำไว้แล้วแต่ก่อนนั้นมาให้ผลด้วย

4. อโหสิกรรม คือ กรรมที่ไม่ให้ผล ได้แก่ (1) วิบากไม่เกิด เช่น พระอรหันต์เข้าสู่พระนิพพานแล้วไม่มีภพชาติอีก วิบากก็ไม่เกิด (2) ในขณะที่ทำกรรมไว้หลายอย่าง กรรมใด ที่มีกำลังให้ผลแล้ว กรรมที่เหลือก็ไม่ให้ผล เช่น การบำเพ็ญทานได้ถึงฌานที่ 4 แล้ว วิบากของฌานที่ 1-2-3 ก็ไม่ให้ผล เพราะฌานที่ 4 ให้ผลแล้ว (3) ไม่มีวิบาก เช่น พระอรหันต์ทำบุญกุศล ไม่มีผลเป็นวิบาก เพราะกิเลสอันเป็นเหตุให้ทำกรรมนั้นไม่มี (แต่วิบากที่ติดมาจากปุณฺณให้ผลได้)

ตัวอย่างการให้ผลของกรรม

การให้ผลของกรรม ย่อมเกี่ยวกับกาลเวลา ประกอบกับสถานการณ์ทั้งสี่ดังที่กล่าวมานี้ ท่านเล่าเรื่องเปรียบเทียบเป็นตัวอย่างเอาไว้ว่า บุรุษผู้หนึ่งรับราชการ ได้รับตำแหน่งเป็นเจ้าเมืองแห่งหนึ่ง แต่บุรุษผู้นั้น มิได้ปฏิบัติหน้าที่โดยชอบใช้อำนาจข่มขู่เอาทรัพย์สินของประชาชนในเมืองที่ปกครองโดยพลการ แต่ก็ยังไม่มีใครอาจฟ้องร้องว่ากล่าว เพราะกลัวอำนาจบุรุษผู้นั้นกำเริบยิ่งขึ้น ถึงกับไปผิตใจกับบุคคลที่เป็นใหญ่กว่าตน มีอำนาจยิ่งกว่าตน จึงถูกจับไปเข้าเรือนจำ และมีประกาศให้ประชาชนที่ถูกข่มเหงร้องทุกข์กล่าวโทษ จึงมีเสียงร้องทุกข์กล่าวโทษขึ้นเป็นร้อยเป็นพันคดี บุรุษผู้นั้นจึงถูกลงโทษไปตามความผิด

เรื่องนี้ พึงเห็นความเปรียบเทียบได้ดังนี้ ในกาลเวลาที่บุรุษนั้นได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าเมือง ขณะที่กำลังรุ่งเรืองนั้นก็เท่ากับเวลาตั้งอยู่ในคติคือมีตำแหน่งมีอำนาจ ประกอบด้วยมีฐานะของตนเองสูง สามารถทำทุกอย่างได้ตามต้องการ อยู่ในสมัยที่ตนมีอำนาจ ทั้งอยู่ในโอกาสให้ประกอบกรรมอะไรก็ได้ อกุศลกรรมจึงยังไม่มีโอกาสจะให้ผล ต่อเมื่อถูกจับเข้าเรือนจำ เสียงร้องทุกข์กล่าวโทษเกิดขึ้นเป็นร้อยเป็นพันคดีนี้เอง ก็เท่ากับถึงกาลวิบัติของตน สถานการณ์ต่างๆ ดังกล่าวที่เคยดึกกลับเลวลง เข้าในคำว่า น้ำลดตอผุด อกุศลกรรมที่ตนทำไว้ จึงมีโอกาสนำให้ผล

องค์ความรู้ใหม่

ชีวิตของสรรพสัตว์จึงมีกรรมเป็นใหญ่ มีเจตนาเป็นแรงจูงใจให้กระทำความกรรมทางกายและวาจา มีกรรมเป็นผู้จัดแจง เมื่อบุคคลได้กระทำความกรรมชนิดใดลงไปแล้ว เขาจะต้องได้รับผลของกรรมชนิดนั้นอย่างแน่นอนไม่ช้าก็เร็ว อุปมาได้กับการเอาก้อนหินทุ้มลงไปในสระน้ำ จะปรากฏว่าน้ำแตกกระเพื่อมเป็นระลอกคลื่นแผ่ขยายออกไปเป็นวงกว้าง เมื่อไปถึงสุดขอบสระแล้ว ระลอกคลื่นนั้นก็จะย้อนกลับเข้ามา ณ จุดที่ก้อนหินทุ้มลงไป ถ้าก้อนหินมีขนาดเล็ก ระลอกคลื่นที่แผ่ขยายออกไปจนถึงขอบสระจะย้อนกลับมาอย่างช้าๆ (กรรมเบาให้ผลช้า) ถ้าก้อนหินมีขนาดใหญ่ น้ำหนักมาก เมื่อทุ้มไปแล้วก็จะมีพลังมาก ระลอกคลื่นที่แผ่ออกไปจนถึงขอบสระก็จะย้อนกลับมาเร็ว (กรรมหนักให้ผลเร็ว) ข้ออุปมานี้ชี้ให้เห็นว่าเมื่อบุคคลกระทำความกรรมดีหรือชั่วแล้ว กรรมนั้นจะไม่สูญหายไปไหน บุคคลผู้กระทำจะต้องได้รับผลอย่างแน่นอน เร็วหรือช้าขึ้นอยู่กับพลังความหนักเบาของกรรม

สรุป

สรุปความได้ว่า ทุกๆ คนทำกรรมใดๆ ไว้ กรรมนั้นๆ ย่อมให้ผลในปัจจุบันบ้าง ในภายภาคหน้าบ้าง ในเวลาต่อไปบ้าง ตามแต่กรรมนั้นๆ จะหนักเบาอย่างไร ท่านเปรียบเทียบเหมือนการยืนอยู่บนที่สูง และโยนสิ่งต่างๆ มีก้อนหิน ก้อนดิน กิ่งไม้ใบหญ้าลงมา เป็นต้น ของที่มีน้ำหนักมาก ย่อมตกสู่พื้นดินก่อน ส่วนของที่มีน้ำหนักน้อยกว่า ก็ตกถึงพื้นดินภายหลังโดยลำดับ กรรมก็เป็นเช่นเดียวกัน กรรมที่หนักให้ผลก่อน ส่วนกรรมที่หนักน้อยกว่า หรือเบากว่า ก็ให้ผลตามหลัง การให้ผลของกรรมจึงเกี่ยวกับเวลา ประกอบกับสถานการณ์ 4 คือ คติ ทัศนภาพ กาลสมัย การประกอบกรรมในปัจจุบัน แต่กรรมย่อมให้ผลแน่นอนตามพระพุทธานุญาตว่า กลยาณการี กลยาณํ ทำดีได้ดี ปาปการี จ ปาปํ ทำชั่วได้ชั่วแล

บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). *พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2560). *อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2553). *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ “คำวัด”*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2561). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 31. กรุงเทพฯ: บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- สนิท ศรีสำแดง. (2535). *พุทธปรัชญา*. กรุงเทพฯ: นีลนารากการพิมพ์.

**แนวทางการแก้ไขความขัดแย้งกรณีการรื้อถอนมัสยิด
ในหนิงเซียและกานซูประเทศจีน**
**Conflict Solution Guidelines for Mosque Demolition
at Ningxia and Gansu in China**

เจริญชัย พรไพเราะเพชร

Charoenchai Pornpraipecth

สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Program in Comparative Religions, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Corresponding Author's Email: cha5411@hotmail.com

Received: October 23, 2024; **Revised:** December 9, 2024; **Accepted:** December 16, 2024

บทคัดย่อ

การรื้อถอนมัสยิดในหนิงเซียและกานซูประเทศจีนเป็นประเด็นสถานการณ์ปัจจุบันที่ซับซ้อนและละเอียดอ่อน ซึ่งสะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลจีนและชนกลุ่มน้อยมุสลิมในพื้นที่เหล่านี้ และความสัมพันธ์กับต่างประเทศ เพื่อส่งเสริมความเข้าใจและการอยู่ร่วมกันในความหลากหลายวัฒนธรรมและศาสนา จึงศึกษาข้อมูล วิเคราะห์เอกสาร และวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ ผลการศึกษาพบว่าปัจจัยแนวทางการแก้ไขความขัดแย้งมี 6 ประเด็น 1) แนวทางการเจรจาและการมีส่วนร่วมของชุมชน ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนมุสลิมในการตัดสินใจเกี่ยวกับการรื้อถอนมัสยิด อัตราร้อยละ 3.33 หรือคิดเป็นนัยสำคัญทางสถิติ 0.0333 ใช้แนวทางการเจรจาแบบร่วมมือ ด้วยหลักการจริยธรรมแบบสัมพันธ์นิยม และใช้สื่อสารมวลชนในการเผยแพร่ข้อมูลเชิงบวกและสนับสนุนความเข้าใจระหว่างวัฒนธรรม ผลการเจรจาและศาสนากิจ 2) การใช้กฎหมายและข้อบังคับ รัฐบาลควรดำเนินการตามกฎหมายที่ชัดเจนและเป็นธรรม โดยให้กระบวนการตรวจสอบและออกใบอนุญาตการสร้างมัสยิดเป็นไปอย่างโปร่งใสตามวัฒนธรรมจีน และควรเน้นการดำเนินการอย่างสันติ 3) การเคารพต่อวัฒนธรรมและศาสนาของชนกลุ่มน้อยมุสลิม คำนึงถึงความยืดหยุ่นของหลักศาสนาอิสลามซึ่งไม่ได้กำหนดรูปแบบตายตัวของสถาปัตยกรรมมัสยิด และเคารพเสรีภาพในการนับถือศาสนาตามรัฐธรรมนูญ นอกจากนี้ควรสนับสนุนการรวมตัวของชาวจีนมุสลิมเป็นสมาคมจีนอิสลามเพื่อให้เป็นองค์กรกลางในการประสานงาน 4) การสร้างและเสถียรอย่างมีคุณภาพ ปลุกฝังคุณสมบัติสำคัญ 7 ประการให้แก่ผู้สร้างและเสถียร ได้แก่ คุณธรรม ความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียว ปัญญาทางจิตวิญญาณ ความคิดสร้างสรรค์ ความพากเพียร ความคิดเชิงบวก และการมีญาณทัศน์ เพื่อส่งเสริมความเข้าใจและเคารพความหลากหลายทางศาสนาและวัฒนธรรม 5) การพัฒนาและฟื้นฟูวิถีชีวิตและจริยธรรม พื้นฟูพื้นที่มัสยิดหรือปรับปรุงสถานที่ให้เหมาะสมโดยไม่กระทบวิถีชีวิตของชาวมุสลิมในหนิงเซียและ กานซู สนับสนุนการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

ท่ามกลางความแตกต่างทางความเชื่อและสังคมอย่างเท่าเทียมกันและมีคุณค่า 6) การเฝ้าระวังและการประเมินผลโดยรัฐบาลจีน รัฐบาลจีนจัดระบบเฝ้าระวัง 3 รูปแบบ ได้แก่ เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ การควบคุมสื่อและประชาชน และการลงโทษทางสังคม ทุกคนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามกฎระเบียบนี้เพื่อความสะดวกและป้องกันการใช้ความรุนแรงในพื้นที่

คำสำคัญ: การจัดการความขัดแย้ง; การรื้อถอนมัสยิด; หินเฉียว; กานซู

Abstract

The approaches to resolving the conflict related to the demolition of mosques in Ningxia and Gansu, China, are complex and sensitive issues in contemporary society, reflecting the relationship between the Chinese government and Muslim minority groups, and international relations. The objectives of this study are to promote understanding and coexistence in a culturally and religiously diverse society and methodology by study employed documentary analysis and comparative analysis. There are six approaches to managing this conflict: 1. Approaches to Negotiation and Community Participation. Encouraging the participation of the Muslim community in decision-making regarding the demolition of mosques shows a rate of 3.33% or it is statistically significant at 0.0333, acknowledging that the problematic areas constitute only a small portion by using a collaborative negotiation approach based on the principles of ethical relativism and utilizes mass media to disseminate positive information and foster understanding between cultures, as well as to share the outcomes of dialogues and religious activities. 2. Enforcement of Laws and Regulations. The government should take clear and fair actions by ensuring that the process of inspecting and approving mosque construction is transparent and adheres to Chinese culture and should proceed in a peaceful manner. 3. Respect for the Culture and Religion of Minority Muslim Communities. Take into account the flexibility of Islamic principles, which do not prescribe a rigid architectural form for mosques and respect the freedom of religious practice as stipulated in the constitution. Furthermore, support should be given to the unification of Chinese Muslims into an Islamic Chinese association to serve as a central organization for coordination. 4. Creating and Consuming media effectively. To instill seven essential qualities in media creators and consumers, including ethics, a sense of unity, spiritual intelligence, creativity, perseverance, positive thinking, and insight to promote understanding and respect for religious and cultural diversity. 5. Development and Renewal of Lifestyles and Ethics. To revitalize mosque areas or improve facilities to be suitable without affecting the way of life of Muslims in Ningxia and Gansu and to support peaceful coexistence amidst the diversity of beliefs and societal norms in an equitable and valuable manner. 6. Monitoring and Evaluation by Chinese Government. The government implements a surveillance system in three forms: artificial intelligence technology, media control and public monitoring along with social sanctions. All individuals are involved in complying with these regulations to ensure peace and prevent violence in an area with

Keywords: Conflict Management; Mosque Demolition; Ningxia; Gansu

บทนำ

โลกปัจจุบันมีการเชื่อมโยงกันในลักษณะสังคมโลก ทำให้ประชาชนทั่วโลกมีความหลากหลายในด้านต่าง ๆ เช่น การเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ การศึกษา และสังคมที่มีหลายมิติ แบ่งออกเป็นสังคมพหุลักษณะ (Plural Society) และพหุวัฒนธรรม (Multicultural Society) โดยรวมถึงกลุ่มต่าง ๆ เช่น กลุ่มภาษา กลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มศาสนาหรือเชื้อชาติต่าง ๆ และกลุ่มชุมชน ซึ่งปรากฏอยู่ในหลายประเทศทั่วโลก ตามที่ Jack (2567) ได้กล่าวว่า ในโลกนี้มีทั้งหมด 193 ประเทศ ที่กระจายอยู่ใน 7 ทวีป มีจำนวนประชากรโลกนั้น 7,300 ล้านคน สัดส่วนประชากรที่นับถือศาสนาต่าง ๆ ในโลกนั้นแบ่งออกเป็นดังนี้: นับถือศาสนาอิสลามร้อยละ 23 ศาสนาคริสต์ร้อยละ 33 ศาสนาฮินดูร้อยละ 14 ศาสนาพุทธร้อยละ 7 ไม่นับถือศาสนาร้อยละ 10 และศาสนาอื่น ๆ ร้อยละ 13 นอกจากนี้ยังมีสถิติจากการสำรวจประเทศที่ประชากรส่วนใหญ่ไม่นับถือศาสนา ซึ่งมี 10 ประเทศที่มีประชากรไม่นับถือศาสนามากที่สุด ได้แก่ 1. ประเทศจีน มีประชากร 720 ล้านคน 2. ประเทศญี่ปุ่น มีประชากร 74 ล้านคน 3. ประเทศสหรัฐอเมริกา มีประชากร 62 ล้านคน 4. ประเทศเวียดนาม มีประชากร 28 ล้านคน 5. ประเทศเกาหลีใต้ มีประชากร 23 ล้านคน 6. ประเทศรัสเซีย มีประชากร 21.19 ล้านคน 7. ประเทศเยอรมนี มีประชากร 21.15 ล้านคน 8. ประเทศฝรั่งเศส มีประชากร 20.8 ล้านคน 9. ประเทศสหราชอาณาจักร มีประชากร 20 ล้านคน และ 10. ประเทศเกาหลีเหนือ มีประชากร 18 ล้านคน (กรุงเทพมหานคร, 2567)

สถานทูตไทย ณ กรุงปักกิ่ง นำเสนอข้อมูลพื้นฐานไว้ว่าสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นประเทศเอกราชในเอเชียตะวันออก และเป็นประเทศที่มีจำนวนประชากรมากที่สุดในโลก จำนวนประชากรทั้งหมดอยู่ที่ 1,425 ล้านคน มีระบบการปกครองแบบพรรคการเมืองเดียวโดยพรรคคอมมิวนิสต์จีน เมืองหลวงของประเทศตั้งอยู่ที่กรุงปักกิ่ง การปกครองในจีนแบ่งออกเป็น 22 มณฑล 5 เขตปกครองตนเอง 4 นครปกครองโดยตรง และ 2 เขตบริหารพิเศษ ได้แก่ ฮองกงและมาเก๊า ภายใต้เขตการปกครองเหล่านี้ มีประชากรจีนประมาณ 720 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 51 ไม่ได้ไม่นับถือศาสนา นอกจากนี้ จีนยังเป็นแหล่งกำเนิดของศาสนาขงจื้อและศาสนาเต๋า (Royal Thai Embassy, Beijing, 2565) และ MGR Online (2556) นำเสนอข้อมูลว่ารัฐบาลจีนภายใต้พรรคคอมมิวนิสต์ ซึ่งก่อตั้งขึ้นในปี 1949 (พ.ศ. 2492) ได้ประกาศจุดยืนไม่เชื่อถือในศาสนา รวมถึงทำการทำลายศาสนสถานต่าง ๆ ในช่วงการปฏิวัติวัฒนธรรมระหว่างปี 1967-1977 (พ.ศ. 2510 – 2520) ในปี 1978 (พ.ศ. 2521) รัฐบาลจีนได้เพิ่มสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนาให้แก่ประชาชนตามมาตรา 36 ของรัฐธรรมนูญ และตั้งแต่กลางทศวรรษที่ 1980 จีนเริ่มมีโครงการฟื้นฟูศาสนสถานของพุทธและเต๋า รัฐบาลจีนยังสนับสนุนการประชุมชาวพุทธโลกในปี 2006 (พ.ศ. 2549) และการประชุมลัทธิเต๋าในปี 2007 (พ.ศ. 2550) เพราะเห็นว่าทั้งพุทธและเต๋าเป็นส่วนสำคัญในวัฒนธรรมจีน ปัจจุบันรัฐบาลจีนรับรองศาสนาหลัก 5 ศาสนา ได้แก่ พุทธ เต๋า อิสลาม คริสต์นิกายคาทอลิก และคริสตนิายโปรเตสแตนต์ Ipdefenseforum (2020) นำเสนอข้อมูลว่านักวิจารณ์ได้ยืนยันแล้วว่า จีนดำเนินกิจกรรมต่อต้านศาสนาเพื่อรักษาอำนาจของตน “การละเมิดเสรีภาพทางศาสนาของจีนภายในประเทศขัดแย้งอย่างสิ้นเชิงกับบรรทัดฐานด้านสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศที่องค์การสหประชาชาติยอมรับ” นางเอนอสและนางเกา ได้เขียนลงในเนชั่นแนลรีวิว “นอกจากนี้ การปกป้องเสรีภาพทางศาสนายังเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการต่อต้านแผนการที่จีนและรัฐบาลที่มีความคิดคล้ายคลึงกัน

วางแผนเพื่อรวมและเพิ่มอำนาจของพวกตน ซึ่งเกี่ยวข้องกับการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่รุนแรงพอ ๆ กับการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์และอาชญากรรมต่อมนุษยชาติ” เพื่อให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างหลักศาสนาและการปกครองของพรรคคอมมิวนิสต์จีน PPTV Online (2566) โดยอ้างอิงแหล่งข่าวจากฮิวแมนไรท์วอช (HRW) พบว่ารัฐบาลจีนได้ “จัดการ” มัสยิดอิสลามเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะใน 3 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2563-2566) มีการปิดมัสยิดในมณฑลหนึ่งเสียไปแล้วกว่า 1,300 แห่ง ทางกรีนได้ปิดหรือปรับเปลี่ยนมัสยิดหลายร้อยแห่งในพื้นที่ทางตอนเหนือที่มีประชากรมุสลิมหนาแน่นที่สุดรองจากซินเจียง การดำเนินการนี้ถือเป็นส่วนหนึ่งของการควบคุมศาสนาและชนกลุ่มน้อยในจีนอย่างเข้มงวด นับตั้งแต่ปี 2016 (พ.ศ. 2559) ประธานาธิบดีสี จิ้นผิงได้เรียกร้องให้มีการ “ล้างบาง” ศาสนาในจีน ทำให้การเปลี่ยนแปลงศาสนสถานอิสลามเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และรุนแรง MGR Online (2566) รายงานว่า ฮิวแมนไรท์วอช (HRW) ได้ใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (A.I) วิเคราะห์ภาพถ่ายดาวเทียมเพื่อตรวจสอบการรื้อถอนมัสยิดในหมู่บ้านสองแห่งของมณฑลหนึ่งเสีย พบว่าในระหว่างปี 2019-2021 (พ.ศ. 2562-2564) มัสยิดทั้งหมด 7 แห่งในพื้นที่ ถูกถอดโดมและห่ออะซานออกหมด และมีอาคาร 4 แห่งที่ถูกเปลี่ยนวัตถุประสงค์อย่างมีนัยสำคัญ รวมถึง 3 แห่งที่ถูกทุบทำลาย และอีกแห่งที่ห้องสำหรับการชำระล้างถูกทำลายไป การทำลายห้องชำระล้างนี้ถือเป็นวิธีที่ช่วยยับยั้งไม่ให้อาสาสมัครใช้ในการประกอบศาสนกิจได้อย่างสมบูรณ์ นางมายาหวัง (Mrs. Maya Wang) รักษาการผู้อำนวยการฝ่ายจีนขององค์การเฝ้าระวังสิทธิมนุษยชน (Human Rights Watch) กล่าวว่า “การปิด ทำลาย และเปลี่ยนแปลงวัตถุประสงค์ของมัสยิดเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของความพยายามอย่างเป็นระบบในการควบคุมการปฏิบัติศาสนกิจของศาสนาอิสลามในประเทศจีน”

สำนักข่าวซินหัวประจำประเทศไทย ได้รายงานถ้อยแถลงของโฆษกรัฐบาลจีนได้ชี้แจงว่า “ประชาชนทุกกลุ่มชาติพันธุ์ในจีนมีสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนาอย่างเต็มที่ตามที่กฎหมายกำหนด จีนมีนโยบายคุ้มครองเสรีภาพในศาสนาเช่นเดียวกับประเทศอื่นๆ และดำเนินการบริหารจัดการศาสนกิจตามกฎหมาย เรามีความมุ่งมั่นที่จะต่อต้านลัทธิหัวรุนแรงทางศาสนา โดยที่กิจกรรมทางศาสนาอันเป็นปกติของประชาชนยังคงได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายและธรรมเนียมปฏิบัติของพวกเขา” (Xinhua Thai, 2020)

การวิเคราะห์การรื้อถอนมัสยิดในหนึ่งเสียและกานซูประเทศจีน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายของรัฐบาลจีนที่เรียกว่า “การรวมมัสยิด” ได้ก่อให้เกิดความกังวลเกี่ยวกับเสรีภาพทางศาสนา การปฏิบัติตามนโยบายนี้ มีเป้าหมายเพื่อลดจำนวนมัสยิดและทำให้สัดส่วนสถาปัตยกรรมของมัสยิดสอดคล้องกับสุนทรียศาสตร์ของจีน ขณะเดียวกันก็เพิ่มการควบคุมจากรัฐบาลพรรคคอมมิวนิสต์จีนต่อการปฏิบัติทางศาสนาโดยประชากรชาวมุสลิมซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หลักในพื้นที่เหล่านี้ได้รับผลกระทบอย่างมาก แม้ว่ารัฐบาลจีนจะอ้างว่าเป็นความพยายามในการ “รวมมัสยิด” เพื่อความปลอดภัยและมาตรฐานที่เหมาะสม แต่ผู้วิจารณ์และผู้ที่อยู่วนนอกประเทศจีนกลับมองว่ามันเป็นการพยายามลดทอนการปฏิบัติศาสนกิจและการละเมิดเสรีภาพทางศาสนาของประชากรชาวมุสลิม นโยบายนี้ไม่เพียงแต่ทำให้มัสยิดถูกปิดและรื้อถอนเท่านั้นแต่ยังรวมถึงการเอาองค์ประกอบสถาปัตยกรรมอิสลามดั้งเดิม เช่น โดมและมินาเรต ออกไปด้วย

เหตุผลที่รัฐบาลจีนให้ไว้คือการเชื่อมโยงกับการต่อต้านการเผยแพร่แนวคิดที่สุดโต่งทางศาสนาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต โดยมีการควบคุมทางการเมืองและวัฒนธรรมให้เป็นไปตามนโยบายพรรคคอมมิวนิสต์จีน

ซึ่งการกระทำเหล่านี้ได้ก่อให้เกิดการขัดแย้งกับองค์กรสิทธิมนุษยชนและต่างประเทศ เพื่อแก้ไขความขัดแย้งและหาทางออก จึงมีการวิเคราะห์เพื่อเคารพเสรีภาพทางศาสนาและปกป้องวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อย และมีการดำเนินการจากองค์กรระดับโลก เช่น สหประชาชาติ เป็นสิ่งที่จำเป็นในการให้รัฐบาลจีนรักษาสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนมุสลิมในพื้นที่เหล่านี้เป็นเรื่องสำคัญ เนื่องจากการ รื้อถอนมัสยิดมีผลกระทบอย่างมากต่อสังคมและวัฒนธรรมของประชากรที่ได้รับผลกระทบ จึงวิเคราะห์เสนอแนวทางการแก้ไขความขัดแย้งกรณีการรื้อถอนมัสยิดในหนิงเซียและกานซูประเทศจีน ดังต่อไปนี้

แนวทางการแก้ไขความขัดแย้งกรณีการรื้อถอนมัสยิดในหนิงเซียและกานซูประเทศจีน

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ (2566) ให้ความหมาย ทฤษฎีการพิจารณาด้านจริยธรรม (Theory Of Justice View Of Ethics) คือ ผู้ทำการตัดสินใจต้องค้นหาหลักแห่งจริยธรรม กฎระเบียบ ความเสมอภาค และความยุติธรรม และความขัดแย้งดังกล่าวนี้สามารถถูกจัดการให้อยู่ในระดับที่เหมาะสมได้โดยแนวคิดการจัดการความขัดแย้งของ โทมัสและคิลแมนน์ (Thomas and Kilmann) ของวรัญญา กลัวผิด (2560) วิทยานิพนธ์ เรื่องการจัดการความขัดแย้งที่ส่งผลต่อการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของ บมจ.ธนาคารกรุงไทย สังกัดพื้นที่กลุ่มเครือข่ายภาคกลาง พบว่าเครื่องมือที่ใช้วัดสไตล์การจัดการความขัดแย้งของบุคคลแบบจำลองนี้แบ่งการจัดการความขัดแย้งออกเป็น 4 รูปแบบตามแนวแกนสองแนวคือ การรักษาผลประโยชน์ยืนยันทนเอง (Assertiveness) และความร่วมมือ (Cooperativeness) ได้แก่ 1) การหลีกเลี่ยง (Avoiding) มีลักษณะเป็นการไม่เข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขความขัดแย้ง ทั้งในแง่ของการรักษาผลประโยชน์ยืนยันทนเองและความร่วมมือ มักเกิดขึ้นเมื่อบุคคลพยายามหลีกเลี่ยงความขัดแย้งโดยไม่พยายามแก้ไขหรือเผชิญหน้ากับปัญหา 2) การประนีประนอม (Compromising) เป็นการแก้ไขความขัดแย้งโดยแต่ละฝ่ายยอมลดสิ่งที่ต้องการลงมาเล็กน้อย เพื่อให้ได้ทางออกที่ยอมรับได้ แม้ว่าจะไม่เป็นที่พอใจสูงสุด แต่ก็ช่วยให้เกิดการยอมรับและลดความตึงเครียด 3) การเอาชนะ (Competing) เน้นการรักษาผลประโยชน์ยืนยันทนเองมากกว่า โดยไม่คำนึงถึงความร่วมมือจากอีกฝ่าย มักเกิดขึ้นเมื่อบุคคลต้องการชนะหรือบรรลุเป้าหมายของตนเอง แม้ว่าจะต้องเสียความสัมพันธ์หรือความรู้สึกดีต่อกันไป และ 4) การร่วมมือ (Collaborating) มุ่งเน้นการรักษาผลประโยชน์ยืนยันทนเองและความร่วมมือไป พร้อมกันโดยทั้งสองฝ่ายจะร่วมมือกันหาแนวทางที่ทำให้ทั้งสองฝ่ายพอใจ เป็นวิธีการที่ดีที่สุดในการแก้ไขความขัดแย้งในระยะยาว สถานการณ์ทางการแก้ไขความขัดแย้งกรณีการรื้อถอนมัสยิดในหนิงเซียและกานซูประเทศจีน จึงนำเสนอด้วยวิธีจัดการแก้ไขความขัดแย้งแบบการร่วมมือ (Collaborating) เนื่องจากจะได้ผลลัพธ์ดังต่อไปนี้

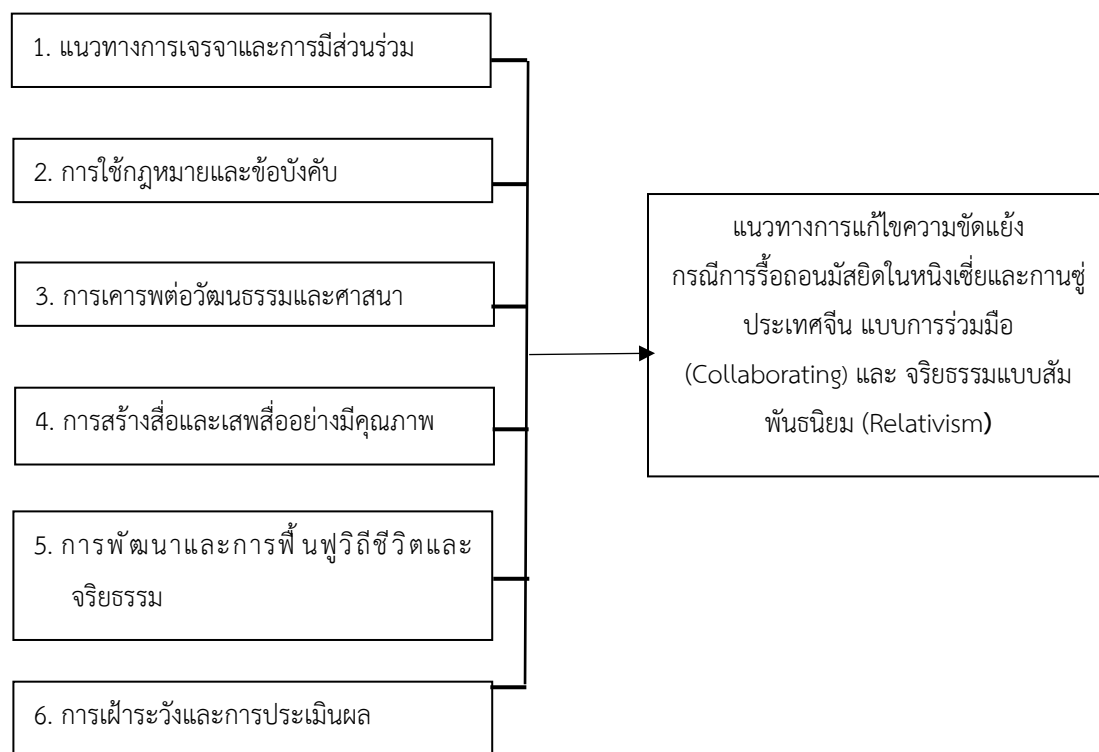
1. การเคารพสิทธิทางศาสนาและวัฒนธรรม การดำเนินการตามแบบการร่วมมือสามารถช่วยให้เกิดความเข้าใจในความต้องการและความกังวลของชุมชนมุสลิมในพื้นที่ ซึ่งมีความสำคัญต่อการรักษาสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมและศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่การรื้อถอนมัสยิดเป็นการละเมิดสิทธิในการปฏิบัติศาสนา การร่วมมือจะช่วยให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการหาทางออกที่เคารพสิทธิของทุกคน

2. การเจรจาและการหาข้อตกลงร่วม การดำเนินการตามแบบการร่วมมือสามารถช่วยให้ภาครัฐและชุมชนสามารถพูดคุยและเจรจาในทางที่สันติ เพื่อลดความขัดแย้งและหาวิธีที่สามารถตอบสนองความต้องการทั้งสองฝ่ายได้ เช่น การปรับปรุงการออกแบบมัสยิดให้อยู่ในกรอบกฎหมายหรือมาตรฐานสถาปัตยกรรมเงินของรัฐบาลโดยไม่ทำลายอัตลักษณ์ของมัสยิด

3. ผลประโยชน์ระยะยาว การดำเนินการตามแบบการร่วมมือจะช่วยลดความตึงเครียดและเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างรัฐและชุมชนที่มีความหลากหลายทางศาสนาและวัฒนธรรม โดยมีโอกาสในการสร้างความเข้าใจร่วมกันและสร้างสันติภาพในระยะยาว

หลักฐานสำคัญที่สนับสนุนการใช้แบบการร่วมมือ ได้แก่ รายงานจากองค์กรสิทธิมนุษยชนที่ชี้ให้เห็นถึงผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมจากการรื้อถอนมัสยิดและการกระทำของรัฐบาลจีนที่ถูกมองว่าเป็นการละเมิดสิทธิทางศาสนา ดังนั้นการดำเนินการร่วมมือจึงเป็นทางเลือกที่สามารถให้ความเคารพต่อสิทธิและวัฒนธรรมที่แตกต่างได้อย่างยั่งยืน เป็นการตอบสนองความต้องการของตนเอง (การรักษาผลประโยชน์ยืนยันทนเอง) เช่น ปฏิบัติศาสนกิจอิสลามต่อไปอย่างราบรื่น และความพยายามในการตอบสนองความต้องการของสภาประชาชนพรรคคอมมิวนิสต์จีนในหนิงเซียและกานซู โดยทำให้ทั้งสองฝ่ายยังคงความร่วมมือกันทำให้ทั้งสองฝ่ายพอใจสูงสุดเพื่อลดความตึงเครียดและรุนแรง ชุมชนเหล่านี้ต้องยึดหลักการจริยธรรมแบบสัมพันธนิยม วรากรณ์ พูลสวัสดิ์ (2559) หนังสือจริยธรรมและทักษะชีวิต (Ethics and Life Skills) กล่าวถึงเกณฑ์ตัดสินจริยธรรมแบบสัมพันธนิยม คือ ความดีความชั่วไม่ตายตัวขึ้นอยู่กับสิ่งอื่นเป็นสิ่งที่กำหนด เช่น เวลา สถานที่ ดิน ฟ้าอากาศ สภาพแวดล้อม สภาพเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง เป็นต้น ย่อมมีส่วนในการกำหนดความดีความชั่ว ปัจจัยหรือเงื่อนไขที่เป็นสิ่งกำหนดดีชั่วมี 2 ปัจจัย คือ บุคคลและสังคม ดังนั้น ความดีความชั่วความถูกความผิดจึงขึ้นอยู่กับว่าบุคคลใดและสังคมไหนเป็นผู้ตัดสิน รูปแบบจริยธรรมแบบสัมพันธนิยมตรงข้ามกับค่าทางจริยธรรมแบบสิ่งสมบูรณ์ คือ มโนธรรม ตามลัทธิค่าน์ที่ถือว่าจริยธรรมแบบสิ่งสมบูรณ์ คือ ดีชั่วถูกผิดเป็นค่าทางศีลธรรมที่ตายตัวสากลไม่เปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็นบุคคลสังคมหรือสภาพแวดล้อม ดังนั้นแบบจริยธรรม แบบสิ่งสมบูรณ์ ถ้าการกระทำใดเป็นการกระทำที่ดี จะกระทำที่ไหนเมื่อไหร่ย่อมต้องเป็นการกระทำที่ดีเสมอ ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามสิ่งใด และค่าน์ไม่เห็นด้วยกับแบบประโยชน์นิยมที่ถือผลของการกระทำเป็นเกณฑ์การตัดสินความดีความชั่วเพราะประโยชน์ไม่ได้เป็นสิ่งตายตัวเปลี่ยนแปลงไปตามเวลาและสิ่งแวดล้อม จึงวิเคราะห์จริยธรรมแบบสัมพันธนิยม(Relativism) และจริยธรรมสิ่งสมบูรณ์ (Absolutism) เป็นสองแนวคิดที่แตกต่างกันในด้านจริยธรรมและศีลธรรม การจัดการความขัดแย้งแบบการร่วมมือนี้ชาวจีนมุสลิมหนิงเซียและกานซู มีการยอมรับเลือกปฏิบัติความร่วมมือสร้างจริยธรรมแบบสัมพันธนิยม เป็นหลักศีลธรรมหรือจริยธรรมไม่มีข้อกำหนดที่แน่นอนและเป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรม สังคม ประสบการณ์ส่วนบุคคล กฎหมาย ระเบียบกฎเกณฑ์ นโยบายการปกครอง หรือสถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งหมายความว่า สิ่งที่ถูกหรือผิดในมุมมองของจริยธรรมอาจแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคลหรือสังคมของหนิงเซียและกานซู ข้อดีของจริยธรรมแบบสัมพันธ นิยม คือ ชาวจีนมุสลิมหนิงเซียและกานซู เกิดการสร้างการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน และเปิดกว้างและไม่ตัดสินหรือบังคับให้คนอื่นปฏิบัติตามมาตรฐานเดียวกันเพื่อลดภาวะความขัดแย้งและการบังคับใช้มาตรฐานที่ไม่สอดคล้องกับบริบทที่แตกต่างกัน ข้อเสียของ

จริยธรรมแบบสัมพัทธนิยม คือ อาจส่งผลให้ไม่สามารถวิพากษ์วิจารณ์การกระทำที่ไม่ถูกต้องได้หากมองจากมุมมองของวัฒนธรรมหนึ่ง สรุปการจัดการความขัดแย้งแบบการร่วมมือมีชาวจีนมุสลิมหนิงเซียและกานซูให้การยอมรับการสร้างจริยธรรมแบบสัมพัทธนิยมจะสำเร็จงดงามได้จะต้องมีปัจจัยมาสนับสนุนหรือมีปัจจัยแนวทางต่างๆ มาสนับสนุนแบบการร่วมมือและจริยธรรมแบบสัมพัทธนิยมด้วยปัจจัยสำคัญดังต่อไปนี้

ภาพที่ 1 แนวทางการแก้ไขความขัดแย้งแบบการร่วมมือ (Collaborating) และจริยธรรมแบบสัมพัทธนิยม (Relativism)

แนวทางการเจรจาและการมีส่วนร่วมของชุมชนหรือชนกลุ่มน้อยชาวจีนมุสลิมหนิงเซียและกานซูเพื่อแก้ไขความขัดแย้งการรื้อถอนมัสยิดของประเทศจีน แบบการร่วมมือ (Collaborating) มีการผ่านกระบวนการแก้ไขปัญหและการตัดสินใจ (Problem & Decision Making) จากเจ้าหน้าที่การปกครองระดับมณฑล/เขตปกครองตนเอง/นครปกครองโดยตรง/เขตบริหารพิเศษ ของพรรคคอมมิวนิสต์จีนร่วมกับสมาคมอิสลามจีน จึงเป็นการแก้ไขความขัดแย้งการรื้อถอนมัสยิดในพื้นที่มณฑลหนิงเซียและกานซูของประเทศจีนในระดับการจัดการความขัดแย้งแบบการร่วมมือ (Collaborating) PPTV Online (2566) ให้ข้อมูลจำนวนการรื้อถอน โดยการรื้อถอนมัสยิด จำนวน 1,300 มัสยิด มีอัตราร้อยละ 3.33 ประเทศจีนมีมัสยิดมากกว่า 39,000 แห่ง คิดเป็นนัยสำคัญทางสถิติ 0.0333 จึงเป็นจำนวนที่น้อยมากเมื่อเทียบกับการตอบสนองความต้องการของชาวจีนมุสลิมและความต้องการของเจ้าหน้าที่ปกครองหนิงเซียและกานซู รัฐบาลจีนได้ดำเนินการรื้อถอนโดมและหอคอย (minarets) ของมัสยิดหลายแห่งแล้วปรับเปลี่ยนโครงสร้างให้มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมแบบจีนแทน นอกจากนี้ ยังมีการปิดหรือรื้อถอนมัสยิดที่ถูกลมองว่าไม่สอดคล้องกับนโยบายของรัฐ เพื่อสร้างเป็น

มัสยิดแบบสถาปัตยกรรมแบบจีน (พัทธนย์ กิจชัยนุกูล, 2563) การรื้อถอนโดมและหอ อะซาน (minarets) รวมถึงการปรับเปลี่ยนโครงสร้างมัสยิดให้เป็นสถาปัตยกรรมแบบจีน เป็นส่วนหนึ่งของนโยบาย "ซินหัวฮว่า" (Sinicization) เพื่อเน้นความเป็นเอกภาพของชาติ มีผลกระทบต่อชุมชนมุสลิม จึงควรใช้การสื่อสารมวลชนในการเผยแพร่ข้อมูลเชิงบวกและสนับสนุนความเข้าใจระหว่างวัฒนธรรมจริยธรรมแบบ สัมพันธ์นิยม

การใช้กฎหมายและข้อบังคับ มีข้อกำหนดหรือระเบียบการปกครองของประเทศจีนให้สอดคล้องถูกต้องตรงกับใบอนุญาตการก่อสร้างกับรูปแบบสถาปัตยกรรมจีนและวัฒนธรรมจีน ตามนโยบายการปกครองประเทศ ของ สี จิ้นผิง ประธานาธิบดีจีนและพรรคคอมมิวนิสต์จีน (CCP) MGR Online (2566) มัสยิดที่มีสถาปัตยกรรมจีนและวัฒนธรรมจีน พัทธนย์ กิจชัยนุกูล (20 มกราคม 2020) ให้ข้อมูลคือ มัสยิดซงเจียง (Songjiang Mosque). เมืองเซี่ยงไฮ้ มัสยิดหวายเซิง (Huaisheng Mosque) เมืองกว่างโจว มัสยิดใหญ่แห่งซีอาน (The Great Mosque of Xi'an) มณฑลซีอาน ปรากฏการณ์นี้จึงทำให้ประชาชนจีนมุสลิมของหนึ่งเซียะและกานชู่ มีการปรับกระบวนทัศน์แบบผสมกลมกลืนเป็นหนึ่งเดียวกับอำนาจรัฐ สุชาติ เศรษฐมาลินี (2550) กล่าวถึงการตัดสินใจไม่ก่อความรุนแรง โดยการผสมกลมกลืนเข้ากับสังคมและอำนาจการปกครองของรัฐได้อย่างแนบสนิทจนเป็นเนื้อเดียวกันกับนโยบายพรรคคอมมิวนิสต์จีน จึงมีการตัดสินใจไม่ใช้ความรุนแรงโดยชุมชนมุสลิมเลือกที่จะปรับตัวโดยหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าเพื่อรักษาความสงบสุขและความสัมพันธ์ที่ดีกับภาครัฐ โดยให้ความร่วมมือการปฏิบัติตามกฎหมายว่าด้วยการบริหารกิจการทางศาสนา (Regulations on Religious Affairs) ซึ่งมีบทบัญญัติที่ระบุถึงการควบคุมการก่อสร้างและผังเมือง และการบริหารจัดการสถานที่ทางศาสนาโดยมุ่งเน้นให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมจีน

การเคารพต่อวัฒนธรรมและศาสนาของชนกลุ่มน้อยมุสลิม ความขัดแย้งการรื้อถอนมัสยิดไปค้นคว้า คัมภีร์ของศาสนาอิสลาม ได้แก่ คัมภีร์อัลกุรอานและคัม ภีร์หะดีษ หลักธรรมของศาสนาอิสลาม ประกอบด้วยหลักศรัทธา 6 ประการ หลักปฏิบัติ 5 ประการ และจริยธรรมที่เป็นข้อควรเว้น ข้อห้าม และข้อควรปฏิบัติสำหรับมุสลิม และสัญลักษณ์ของศาสนาอิสลาม ดนัย ไชยโยธา (2552) ศาสนาอิสลามไม่ได้กำหนดสถาปัตยกรรมการสร้างมัสยิดของอิสลาม หรือหลักศาสนาอิสลามไม่ได้กำหนดการสร้างมัสยิดต้องเป็นสถาปัตยกรรมรูปแบบตายตัว จึงให้ความเป็นอิสระในการสร้างซ่อมบำรุงรื้อถอนหรือการตรวจสอบการขอใบอนุญาตให้เป็นไปตามสถาปัตยกรรมและวัฒนธรรมของประเทศนั้น ตัวอย่างมัสยิดซงเจียง (Songjiang Mosque) เมืองเซี่ยงไฮ้ เป็นต้น ดังนั้นเพื่อไม่ให้เกิดความรุนแรงหรือการเป็นศัตรูกันระหว่างเจ้าหน้าที่ปกครองพรรคคอมมิวนิสต์ประเทศจีนกับประชาชนจีนมุสลิม อีกทั้งประชาชนจีนมุสลิมยังให้ความไว้วางใจมีการรวมตัวกันจัดตั้งสมาคมอิสลามแห่งประเทศไทย เพื่อเข้าร่วมเป็นสมาชิกของสภาประชาชนระดับต่างๆ ทุกระดับตามนโยบายการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรม ของรัฐบาลพรรคคอมมิวนิสต์จีนโดยการนำของ สี จิ้นผิง ประธานาธิบดีประชาชนจีน ที่ให้ความสำคัญกับการสร้างสถาปัตยกรรมแบบจีนและวัฒนธรรมจีน นอกจากนี้ การเคารพต่อวัฒนธรรมและศาสนาอื่น สาธารณรัฐประชาชนจีน Royal Thai Embassy, Beijing (2565) และ Jack PK (2567) ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนมีชนเผ่า จำนวน 56 ชนเผ่า มีผู้นับถือศาสนา 720 ล้านคน และมีผู้นับถือศาสนา เป็นการนับถือศาสนาพุทธ มีการนับถือศาสนาอิสลามและวัชรยาน โดยนับถือปนไปกับลัทธิขงจื้อและลัทธิเต๋า กว่า 300 ล้านคนนับถือศาสนาอิสลามกว่า 11 ล้านคน และนับถือ

ศาสนาคริสต์ 5.2 ล้านคน รัฐบาลจีนโดยพรรคคอมมิวนิสต์เริ่มผ่อนคลายนโยบายด้านความเชื่อทางศาสนา รัชสี ฮั่นโสภา (1980) กล่าวถึงการรับรอง “เสรีภาพในการนับถือศาสนา” แก่ประชาชนชนจีนไว้ในมาตราที่ 36 ของรัฐธรรมนูญฉบับปี 1978 ปัจจุบันรัฐบาลจีนให้การรับรองศาสนาทั้ง 5 ได้แก่ พุทธ, เต๋า, อิสลาม, คริสต์ นิกายคาทอลิก และคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ และ เสรีภาพในการนับถือศาสนาเป็นนโยบายถาวรและนโยบาย พื้นฐานของพรรคคอมมิวนิสต์และรัฐบาลของประชาชน นโยบายนี้จะคงอยู่ตราบเท่าที่ยังคงมีผู้นับถือศาสนา อยู่ในประเทศจีน (Royal Thai Embassy, Beijing, 2565) มุลินีโครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน (13 สิงหาคม 2566) ประชาชนจีนมุสลิมมีหลักปฏิบัติ 5 ประการเป็นหลักปฏิบัติพื้นฐานของศาสนาอิสลาม การปฏิบัติศาสนกิจเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตประจำวันของมุสลิมมีอยู่ 5 ข้อ ดังนี้ 1) การนมาซ (ละหมาด) เป็นการแสดงความเคารพต่อพระผู้เป็นเจ้าวันละ 5 เวลา คือ เวลาย่ำรุ่ง ก่อนตะวันตกแสง (อัลซุบ ฮิ) เวลาตะวันตกล้อย (อัลดุฮรี) เวลาบ่าย (อัลอซริ) เวลาพลบค่ำ (อัลมักริบ) และเวลากลางคืน (อัลอิฮาอ) 2) การถือศีลอด คือ การเว้นจากการดื่ม กิน และการร่วมสังวาส ตั้งแต่รุ่งสางจนพลบค่ำ ตลอดจนละเว้นความ คิดร้าย วาจาหยาบคาย นิินทาผู้อื่นการแสดงความโกรธ ความโลภ ความหลงต่างๆ เป็นการฝึกจิตใจให้มีความ อดทน และรู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การถือศีลอดนี้ กระทำในเดือนรอมฎอน โดยนับเดือนตามจันทรคติ (พ.ศ. 2538 ตรงกับเดือนกุมภาพันธ์) เป็นเวลาหนึ่งเดือน ผู้ที่ได้รับการยกเว้น คือ ผู้ทำงานหนัก คนชรา คนเจ็บ เด็ก หญิงมีครรภ์ แม่ลูกอ่อน 3) การบำเพ็ญฮัจญ์ คือ การเดินทางไปบำเพ็ญศาสนกิจ ที่นครมักกะฮ์ ประเทศ ซาอุดีอาระเบีย 4) การจ่ายซะกาต การจ่ายทาน เป็นการจ่ายตามศาสนบัญญัติ จากที่มีเกินจำเป็นในครอบครัว ทั้งทรัพย์สินเงินทองและอาหาร เพื่อให้แก่คนยากจน คนขัดสนต่างๆ ซึ่งมีกำหนดไว้อย่างชัดเจนว่า จะต้องจ่าย ในอัตราเท่าใดของรายได้ของแต่ละคน และ 5) วัฒนธรรมการดำเนินชีวิตของมุสลิม จะต้องผูกพันอยู่กับความ ศรัทธาในพระผู้เป็นเจ้า และปฏิบัติตามบทบัญญัติของศาสนา ตั้งแต่การทำพิธีนมาซในตอนรุ่งเช้า เมื่อตื่นนอน จนมาซครั้งที่ 5 เมื่อก่อนเข้านอน ในการรับประทานอาหาร หรือปฏิบัติงาน การปฏิบัติตนต่อสมาชิกใน ครอบครัว หรือเพื่อนฝูง ต้องทำตามกฎเกณฑ์ที่ศาสนาได้กำหนดไว้ชาวมุสลิมเชื่อว่า อิสลามเป็นศาสนาที่พระผู้ เป็นเจ้า (อัลลอฮ) ทรงบัญญัติแก่ นบี (ศาสดา) เพื่อสั่งสอนมนุษย์ ตั้งแต่มีโลกมนุษย์มา โดยมี นบีมุฮัมมัด เป็นน บีองค์สุดท้ายอิสลาม มีความหมายว่า การนอบน้อมตน ตามพระประสงค์พระผู้เป็นเจ้า ที่มุ่งให้มนุษย์ทำความ ดี และละเว้นความชั่ว ตามหลักการที่พระองค์ทรงสั่งสอนทางศาสดา ประชาชนจีนมุสลิมหนึ่งเซี่ยและกานซู่ เป็นส่วนหนึ่งในสังคมประเทศจีน จึงสามารถปฏิบัติศาสนกิจของศาสนาอิสลามทั้ง 5 ประการดังกล่าวข้างต้น ได้อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วยไม่บกพร่องแต่อย่างใด และการสนองความต้องการของเจ้าหน้าที่การปกครองห นึ่งเซี่ยและชาติพันธุ์กับชาวจีนมุสลิม จึงใช้การจัดการความขัดแย้งแบบการร่วมมือ (Collaborating) เพื่อการ เคารพต่อวัฒนธรรมและศาสนาของชนกลุ่มน้อยจีนมุสลิมซึ่งจะไม่เกิดความรุนแรงและก้าวร้าว

การสร้างและเสฟสื่ออย่างมีคุณภาพด้วยเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ ผ่านเว็บไซต์ หรือแอปพลิเคชัน เช่น Youtube, หรือ Video มองได้เป็น 2 มุมมอง คือ 1. มุมมองการสร้างความขัดแย้งและนำมาซึ่งความ รุนแรงหรือก้าวร้าว 2. มุมมองการสร้างความเข้าใจและสันติสุข ดังภาพต่อไปนี้ การรื้อถอนทุบมัสยิด (โดม) ในประเทศจีน การรื้อเสาเสาของมัสยิดในประเทศจีน การรื้อถอนมัสยิดนับพันแห่งในประเทศจีน การ สัมภาษณ์การรื้อถอนมัสยิดจีน ภาพถ่ายทางอากาศ ปี2554 มีอาคารทรงสี่เหลี่ยมล้อมด้วยรั้ว และภาพถ่าย

ทางอากาศ ปี พ.ศ. 2563 เป็นโครงสร้างใหญ่มีแนวต้นไม้รอบๆ EP 772 (2566), MGR Online (2556), Video (2567), PPTV Online (2566), Khaosod Online (2563), Youtube (2566) และ Xinhuaathai (2020) ให้ข้อมูลว่าจีนปฏิเสธกรณีสหรัฐอเมริกาอ้างว่ามีการบังคับซื้อถ่านมัสยิด

Video การรื้อถอนมัสยิด(โตม)ในประเทศจีน
<https://drive.google.com/drive/home>

Video การรื้อเสาสีเสาของมัสยิดในประเทศจีน
<https://drive.google.com/drive/home>

การรื้อถอนมัสยิดนับพันแห่งในประเทศจีน
EP772 (พฤศจิกายน 2566)

เห็นด้วยไหมกับการรื้อถอน มัสยิด วัด และโบสถ์ ในจีน
Youtube (พฤศจิกายน 2566)

ภาพถ่ายทางอากาศ ปี2554
มีอาคารทรงสี่เหลี่ยมล้อมด้วยรั้ว

Khaosod Online (26 กันยายน 2563)

ภาพถ่ายทางอากาศ ปี พ.ศ. 2563
เป็นโครงสร้างใหญ่มีแนวต้นไม้รอบๆ

Khaosod Online (26 กันยายน 2563).

การสร้างสื่อและเสฟสื่อด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศปัญญาประดิษฐ์ โดยเฉพาะมีการสัมภาษณ์ผู้เสฟสื่อจากผู้สร้างสื่อโซเชียล เพื่อให้มีการสื่อภาพและเสียงแสดงความคิดเห็นต่างๆ นานา ดังนั้นผู้สร้างสื่อและผู้เสฟสื่อต้องระมัดระวัง ต้องคำนึงถึงความรู้ความเข้าใจสานเสวนาของศาสนิกสัมพันธ์อย่างถูกต้องในคำสอนของศาสนา โดยการสร้างทัศนสาร พิศิษฐ์ ขวาลธวัช และสมควร กวียะ (2547) บุคลากรทุกคนถือว่าเป็นสื่อบุคคล หรือนักสื่อสารขององค์กร (Corporate Communicator) ควรจะต้องเพิ่มพูนคุณสมบัติให้ขยายครอบคลุมทุกบริเวณของศักยภาพมนุษย์ที่สามารถนำมาสร้างเสริมประสิทธิภาพและส่งเสริมสมรรถภาพการผลิต (Productivity) ได้แก่ 1) ความมีคุณธรรมและจริยธรรม (Morality) 2) ความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกับส่วนรวม (Unity) 3) ปัญญาแห่งจิตวิญญาณ (Spiritual intelligence) หรือการเน้นคุณค่าความเป็นมนุษย์ของตนเองและความสัมพันธ์เชิงบวกกับธรรมชาติแวดล้อม OM 4) ปัญญาความคิดด้านการงานสร้างสรรค์ (Creative talents) สามารถสร้างนวัตกรรม (Innovation) หรือประดิษฐ์กรรม (Invention) 5) ความมานะบากบั่นฝ่าฟันอุปสรรค (Adversity) 6) ความคิดเชิงบวกต่อตนเองต่อองค์กรและต่อทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งอาจเรียกว่า ความรัก (Love) 7) ญาณทัศน์ (Intuition) หรือความสามารถในการค้นพบสิ่งที่ดีมีคุณค่าโดยบังเอิญ (Serendipity) ดังเช่น อาร์คิมิดีสพบสูตรคำนวณปริมาตรที่รู้จักกันดีในคำอุทาน “ยูเรกา” (eureka) ซึ่งเป็นภาษากรีกที่แปลว่า “ข้าพบแล้ว” ปัจจุบันประเทศจีนเป็นผู้ที่มีชื่อเสียงลำดับต้นๆ ของโลกด้านการสร้างและเสฟใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (A.I) Wealth (2565) ทำความรู้จัก '8 บริษัทเทคโนโลยีจีนคือ Guangdong HybriBio Biotech, Tongwei Solar, DaAn Gene, GigaDevice Semiconductor (Beijing), Yangzhou Yangjie Electronic Technology, Beijing Wantai Biological Pharmacy, Guangzhou Tinci Materials Technology และ Goertek ดังนั้น การใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (A.I) ด้วยผู้สร้างสื่อและผู้เสฟสื่อทั้งในประเทศจีนหรือต่างประเทศ ปัจจุบันเข้ามาอยู่ในโทรศัพท์มือถือที่ทำให้ทุกคนต้องใช้อย่างระมัดระวัง อย่าตกเป็นเครื่องมือสร้างการแตกแยกทำให้ตนเองครอบครวและสังคมเดือดร้อน เพราะปัจจุบันทุกคนเป็นทั้งผู้สร้างสื่อและเสฟสื่อผ่านการใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ การรื้อถอนมัสยิดในหนึ่งเซียและกานชู่จึงต้องมีพฤติกรรมด้วยคุณสมบัติทั้ง 7 ข้อดังกล่าวข้างต้น เพื่อสามารถสร้างเป็นนวัตกรรมที่ต่อยอดอย่างยั่งยืน เป็นการสร้างสื่อและเสฟสื่อการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศปัญญาประดิษฐ์ อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อเข้าไปจัดการความขัดแย้งแบบการร่วมมือ (Collaborating) ทั้งภายในหนึ่งเซียและกานชู่และภายนอกประเทศ

การพัฒนาและฟื้นฟูวิถีชีวิตและจริยธรรมของชาวจีนมุสลิมในหนึ่งเซียและกานชู่และชาติพันธุ์จีนจึงต้องนำการดำเนินชีวิตและจริยธรรม (Ethics and Life Skill) มาสัมพันธ์อย่างลงตัวเนื่องจากมีความแตกต่างกันในสังคมจีนและศาสนา (Difference Of Beliefs and Society) จึงต้องมีการใช้ชีวิตอยู่กับความแตกต่างให้ได้อย่างปกติสุข ชีวิตและจริยธรรมมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ชีวิตแปลว่าความเป็นอยู่ ความเป็นอยู่อย่าง ประเสริฐจะเกิดขึ้นได้ต้องมีจริยธรรมเป็นเครื่องมือในการพัฒนา แนวคิดเกี่ยวกับชีวิตนั้นมีทัศนะที่แตกต่างกันตามพื้นฐานและวิธีคิด เช่น วิธีคิดทางวิทยาศาสตร์ถือว่าชีวิตคือส่วนที่เป็นร่างกายหรือการรวมตัวกันของเซลล์ ในทางปรัชญามีแนวคิดแบ่งออกเป็น 3 แนวคิด คือ สสารนิยมถือว่าชีวิตคือสสารที่ประกอบกันเป็นร่างกาย จิตนิยมถือว่าชีวิตคือจิตวิญญาณ ส่วนธรรมชาตินิยมนั้นถือว่าชีวิตคือร่างกายและจิต ในทางศาสนามีความเห็นที่ต่างกันเป็น 2 แนวคิดคือ เทวนิยมเชื่อว่าพระเจ้าสร้างโลกและชีวิต เช่น ศาสนาคริสต์และ

อิสลาม และอเทวนิยม ไม่เชื่อว่าพระเจ้าสร้างโลกและชีวิต ชีวิตเกิดขึ้นจากเหตุปัจจัยและเป็นไปตามกฎธรรมชาติ เช่น ศาสนาพุทธ แต่อย่างไรก็ตามทุกศาสนาเชื่อว่ามนุษย์มีจิตวิญญาณ การศึกษาเรื่องจริยธรรมเป็นการศึกษาเรื่องสิ่งที่ควรประพฤติของมนุษย์ การเรียนรู้เกี่ยวกับชีวิตและจริยธรรมทำให้มีโลกทัศน์ที่กว้างไกลและยอมรับความแตกต่างทางความคิดได้ อีกทั้งทำให้เข้าใจระบบความเป็นไปของชีวิตตามแนวคิดต่างๆ สอดคล้องกับ พุทธทาสภิกขุ (2561) ศาสนาในทัศนะของท่านพุทธทาส เสนอว่าที่ศาสนาต่างกันเพราะเราสนใจภาษาคนในศาสนาทั้งหลาย แต่ถ้าเราอ่านคัมภีร์ศาสนาผ่านภาษาธรรม เราจะไม่เห็นความแตกต่างและขัดแย้งระหว่างศาสนา พุทธทาสภิกขุ (2560) อริยสัจจากพระโอษฐ์ เสนอว่า การเข้าใจชีวิตมนุษย์และมนุษย์ที่ชีวิตตกอยู่ภายใต้กฎอริยสัจก็คือมนุษย์ทุกคนไม่จำกัดเชื้อชาติและศาสนา คนที่ไม่นับถือศาสนาก็มีชีวิตที่ตกอยู่ภายใต้กฎอริยสัจ ดังนั้นชาวจีนมุสลิม สถานการณ์การรื้อถอนมัสยิดหนิงเซียและกานชู่จึงทำให้จีนมุสลิมเข้าใจในการดำเนินชีวิตและจริยธรรมในสังคมจีนที่มีความแตกต่างทางความเชื่อและศาสนาได้เป็นอย่างดี เมื่อมีสถานการณ์ขัดแย้งจึงเข้าใจได้ง่ายอย่างถ่องแท้สามารถจัดการความขัดแย้งแบบร่วมมือ ศิริพร ดาบเพชร (2565) และ อิศรา ศานติศาสน์ (2556) เสนองานวิจัยที่สอดคล้องกันว่าการอยู่ร่วมกันระหว่างชนกลุ่มน้อยที่ต้องอยู่ร่วมกับคนกลุ่มใหญ่ในประเทศของตนได้ โดยการใช้ประโยชน์จากการมีวัฒนธรรมร่วมกันที่หนิงเซียและกานชู่ก็ควรมีการพัฒนาความเชื่อที่นำไปสู่การสมานฉันท์ แสวงจุดร่วมและ สงวนจุดต่าง เกี่ยวข้องกับการอยู่ร่วมกันโดยมีการใช้ชีวิตอย่างมีความสุข รังษิ อ้นโสภา (2521) พบว่า อารยธรรมจีนท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรมของศาสนาหรือลัทธิ ภาษา ชาติพันธุ์ และการปกครองแบบคอมมิวนิสต์จีน เป็นต้น ดังนั้นการจะใช้ชีวิตอย่างราบรื่นไม่มีการต่อต้านอย่างรุนแรงและอยู่อย่างปกติสุขของชาวจีนมุสลิมหนิงเซียและกานชู่จึงใช้แนวการพัฒนาและการฟื้นฟูการดำเนินชีวิตและจริยธรรมของชาวจีนมุสลิมอย่างเท่าเทียมกันและมีคุณค่าเหมือนกับประชาชนจีนของศาสนาอื่น ๆ

การเฝ้าระวังและการประเมินผลโดยรัฐบาลจีน ภายใต้การปกครองของพรรคคอมมิวนิสต์จีน มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากประเทศอื่น ๆ โดยเฉพาะในด้านการควบคุมและการจัดการข้อมูล นโยบายเหล่านี้มีความซับซ้อนและครอบคลุมหลายด้าน ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ดังนี้ 1. มีระบบเฝ้าระวังด้วยเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (A.I) การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล จีนมีระบบเฝ้าระวังที่ก้าวหน้าที่สุดในโลกโดยใช้เทคโนโลยีอย่างกล้องวงจรปิด (CCTV) ที่มีการใช้เทคโนโลยีจดจำใบหน้า (Facial Recognition) และการตรวจสอบข้อมูลดิจิทัลผ่านอินเทอร์เน็ตและโซเชียลมีเดีย การรวบรวมข้อมูล: รัฐบาลจีนใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากประชาชนผ่านแอปพลิเคชันออนไลน์ต่างๆ รวมถึงการตรวจสอบการสื่อสารทางดิจิทัล การใช้บัตรประชาชนอิเล็กทรอนิกส์ และระบบเครดิตสังคม (Social Credit System) บริษัทยักษ์ใหญ่ที่มีชื่อเสียงของจีนไปถึงสหรัฐอเมริกายึดครองตลาดเทคโนโลยีดิจิทัล องค์การทรัพย์สินทางปัญญาแห่งโลก” หรือ “ไวโป” (WIPO) เปิดข้อมูล “สิทธิบัตรปัญญาประดิษฐ์” องค์การทรัพย์สินทางปัญญาแห่งโลก” หรือ “ไวโป” (WIPO) หรือ เอไอ โดยเฉพาะ “เอไอรู้สร้าง” หรือที่เรียกกันว่า “เจเนอเรทีฟ เอไอ” (Generative AI : GenAI) ที่กำลังกลายเป็นเทคโนโลยีสำคัญพลิกโฉมโลกและธุรกิจ ข้อมูลเดือน เม.ย.2567 พบว่า “จีน” เป็นประเทศที่ครองสิทธิบัตร GenAI มากที่สุดหรือที่เรียกกันว่า “เจเนอเรทีฟ เอไอ” (Generative AI : GenAI) ที่กำลังกลายเป็นเทคโนโลยีสำคัญพลิกโฉมโลกและธุรกิจ ข้อมูลเดือน เม.ย.2567 พบว่า “จีน” เป็นประเทศที่ครองสิทธิบัตร

GenAI มากที่สุด (กรุงเทพธุรกิจ 20 สิงหาคม 2567) 2. มีระบบการประเมินผลและการควบคุมสื่อและประชาชนจีน คือ ระบบคะแนนเครดิตสังคม ระบบนี้ใช้ในการประเมินพฤติกรรมและความน่าเชื่อถือของประชาชน โดยคะแนนที่ได้จะมีผลต่อการเข้าถึงบริการสาธารณะ สิทธิพิเศษ และแม้กระทั่งการเดินทาง และระบบการควบคุมสื่อ รัฐบาลจีนมีการควบคุมสื่ออย่างเข้มงวด ทั้งสื่อโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และสื่อออนไลน์ เพื่อควบคุมการเผยแพร่ข้อมูลที่อาจจะขัดแย้งกับนโยบายของรัฐ ภายใต้การปกครองของประธานาธิบดี สี จิ้นผิง พรรคคอมมิวนิสต์จีนยังคงเพิ่มความเข้มงวดมากยิ่งขึ้นในการควบคุมและตรวจสอบสื่อและอินเทอร์เน็ตในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2562 สำนักงานควบคุมดูแลสื่อแห่งกรมประชาสัมพันธ์กลางของพรรคคอมมิวนิสต์จีนกล่าวว่า สมาชิกสื่อทุกคนในจีนต้องได้รับการฝึกอบรมและการทดสอบผ่านแอปฯ ที่นายสีแนะนำในเดือนมกราคม พ.ศ. 2562 เพื่อควบคุมพลเมืองจีนพันล้านคน รวมถึงเจ้าหน้าที่รัฐและครูผู้สอน (Ipdefenseforum, 12 กันยายน 2019) 3 การประเมินผลและการลงโทษ 2 ข้อ คือ 1) การลงโทษทางสังคม ประชาชนจีนที่มีพฤติกรรมไม่เหมาะสมหรือฝ่าฝืนกฎระเบียบของรัฐจะถูกลงโทษผ่านการลดคะแนนในระบบเครดิตสังคม (Social Credit System) ซึ่งอาจส่งผลต่อการเข้าถึงสิทธิและโอกาสต่าง ๆ ในสังคม และ 2) การจำกัดสิทธิเสรีภาพ การแสดงออกที่ขัดแย้งก้าวร้าวกับรัฐอาจส่งผลให้ถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพในการเดินทาง การทำงาน หรือการศึกษา ประเทศสหรัฐอเมริกา กล่าววิจารณ์แผนการของจีนในการใช้ระบบความน่าเชื่อถือทางสังคมด้วยระบบเครดิตสังคม (Social Credit System) ซึ่งหลายฝ่ายมองว่าเป็นความพยายามของทางการจีนในการเข้าสอดส่องและควบคุมวิถีชีวิตในทุกแง่มุมของประชาชน (Reality Check, 2018) โดยสรุปแนวทางดังกล่าวนี้ ทำให้ชาวจีนมุสลิมที่หิญาเบียและกานชู่รวมทั้งประชาชนจีนทุกคนตกอยู่ภายใต้การควบคุมของระบบเฝ้าระวังด้วยเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (A.I) ผ่านการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลที่ทันสมัย มีระบบการประเมินผลและการควบคุมสื่อและประชาชนจีน ด้วยการผ่านระบบคะแนนเครดิตสังคมและระบบการควบคุมสื่อ และมีการประเมินผลและการลงโทษสำหรับคนที่ฝ่าฝืนกฎระเบียบ/นโยบายหรือสร้างความขัดแย้งกับแนวทางการปกครองของพรรคคอมมิวนิสต์จีน สุรพล พรหมกุล (2564) กล่าวถึงโครงสร้างพรรคคอมมิวนิสต์จีน ประกอบด้วย เลขาธิการพรรค คณะกรรมการประจำกรมการเมือง คณะกรรมการกรมการเมือง คณะกรรมการกลาง ผู้แทนสมาชิกพรรค และสมาชิกพรรคทั่วประเทศ ประชาชนจีนเป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์ โดยมีการปกครองประกอบด้วย คณะกรรมการถาวรโปลิตบูโร คณะกรรมการโปลิบูโร คณะกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์จีน และสภาประชาชนแห่งชาติ ทำหน้าที่เป็นสภานิติบัญญัติของสาธารณรัฐประชาชนจีน สำหรับอำนาจการบริหารการปกครองสูงสุด คือ คณะกรรมการถาวรโปลิตบูโร จำนวน 7 คน คือ นายสี จิ้นผิง ประธานาธิบดีและเลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์จีน นายหลี่ เค่อเฉียง นายกรัฐมนตรี นายหลี่ จ้านซู่ ผู้อำนวยการพรรคคอมมิวนิสต์และประธานสภาความมั่นคงแห่งชาติ นายหวาง หยาง รองนายกรัฐมนตรี นายหวัง อี้หนิง นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ของพรรคคอมมิวนิสต์ นายจ้าว เหลาจี้ กรรมการปฏิรูปเศรษฐกิจ และนายหาน เจิ้ง เลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์สาขาเซี่ยงไฮ้ โดยประชาชนจีนทุกคนต้องสังกัดพรรคคอมมิวนิสต์และปฏิบัติตามกฎระเบียบตามระบบประเมินผลและการควบคุมสื่อเพื่อเป็นหลักการป้องกันปัญหาความขัดแย้งก้าวร้าวภายในประเทศจีน ดังนั้น ระบบการเฝ้าระวังและการประเมินผลของรัฐบาลจีนเป็นกลยุทธ์ที่ซับซ้อนและครอบคลุมหลายด้าน โดยเน้นการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ

ปัญญาประดิษฐ์ เพื่อสร้างความสงบเรียบร้อยในสังคม แม้ว่าจะช่วยลดความขัดแย้ง แต่ก็ส่งผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพและความเป็นส่วนตัวของประชาชน โดยเฉพาะชาวจีนมุสลิมในหนิงเซียและกานซูที่ต้องปรับตัวในระบบที่เข้มงวดและเน้นความเป็นหนึ่งเดียวของชาติ การวางนโยบายในอนาคตจึงควรคำนึงถึงความสมดุลระหว่างความมั่นคงของรัฐและสิทธิเสรีภาพของประชาชน.

สรุป

แนวทางการแก้ไขความขัดแย้งการรื้อถอนมัสยิดในหนิงเซียและกานซูประเทศจีน มีแนวทาง 6 ประการ กล่าวคือ แนวทางการเจรจาและการมีส่วนร่วมของชุมชน การใช้กฎหมายและข้อบังคับ การเคารพต่อวัฒนธรรมและศาสนาของชนกลุ่มน้อยมุสลิม การสร้างและเสถียรภาพอย่างมีคุณภาพ การพัฒนาและฟื้นฟูวิถีชีวิตและจริยธรรม และ การเฝ้าระวังและการประเมินผลโดยรัฐบาลจีน แนวทางทั้งหมดนี้จะใช้เป็นแนวทางเพื่อการศึกษาการจัดการความขัดแย้งแบบร่วมมือที่มาจากจากสถานการณ์โลกปัจจุบันของความแตกต่างทางวัฒนธรรมและศาสนาของประเทศ 193 ประเทศทั่วโลก

บรรณานุกรม

- กรุงเทพธุรกิจ. (20 สิงหาคม 2567). จีน ครองแชมป์สิทธิบัตร Gen AI 'เทนเซ็นต์' ยักษ์อินเทอร์เน็ต มีมากที่สุด. สืบค้น 15 กรกฎาคม 2567 จาก <https://www.bangkokbiznews.com /tech/gadget/1140966>
- กรุงเทพธุรกิจ. (8 ธันวาคม 2567). ทำไมคนยุคนี้ไม่นับถือศาสนา? ผลสำรวจชี้คนทั่วโลก “ไม่มีศาสนา” มากขึ้น. สืบค้น 10 กรกฎาคม 2567 จาก <https://www.bangkokbiznews.com/lifestyle/1002732>
- ดนัย ไชยโยธา. (2552). *กระบวนการเกิดนิกายศาสนา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ โอ เอส พริ้นติ้ง เฮาส์.
- พัทธดนย์ กิจชัยนุกูล. (20 มกราคม 2020). *Songjiang Mosque มัสยิดขงเจียงศาสนสถานอิสลามเก่าแก่ในปารีสแห่งบูรพา จุดบรรจบระหว่างศิลปะจีนกับศิลปะอิสลาม และอนุสรณ์สถานทางประวัติศาสตร์และโบราณวัตถุทางวัฒนธรรมเซี่ยงไฮ้*. สืบค้น 15 กรกฎาคม 2567 จาก <https://readthecloud.co/songjiang-mosque-shanghai/SongjiangMosque>
- พิศิษฐ์ ขวาลาวัช และสมควร กวียะ. (2547). *การประชาสัมพันธ์ใหม่*. กรุงเทพฯ: โอ เอส พริ้นติ้ง เฮาส์.
- พุทธทาสภิกขุ. (2560). *อริยสัจจากพระโอษฐ์*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา สถาบันบันลือธรรม ศูนย์หนังสือพระพุทธรศาสนา.
- พุทธทาสภิกขุ. (2561). *ศาสนาในทัศนะของท่านพุทธทาส*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา สถาบันบันลือธรรม.
- มูลนิธิโครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน. (13 สิงหาคม 2566). *ศาสนาอิสลาม*. สืบค้น 20 กรกฎาคม 2567 จาก <https://www.saranukromthai.or.th/sub/book/book.php?book=20&chap=1&page=t20-1-infodetail05.html>
- รังษี อันโสภา. (1980). ศาสนาในประเทศคอมมิวนิสต์จีน. *วารสารรัฐสภาและวารสารมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี*. 5(1), 35-43.

- รังษิ อ้นโสภา. (2521). *อารยธรรมจีน*. สงขลา: สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา.
- วรัญญา กลัวผิด. (2560). *การจัดการความขัดแย้งที่ส่งผลต่อการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของ บมจ. ธนาคารกรุงไทย สังกัดพื้นที่กลุ่มเครือข่ายภาคกลาง*. วิทยานิพนธ์ บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วรากรณ์ พูลสวัสดิ์. (2559). *จริยธรรมและทักษะชีวิต (Ethics and Life Skills)*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์
- ศิริพร ดาบเพชร. (2565). *การจัดการความขัดแย้งในจีน: กรณีมุสลิมอยู่กู่ในซินเจียง*. วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ. (2566). *ศัพท์การบริหารธุรกิจ*. กรุงเทพฯ: บริษัทดวงกลมสมัย จำกัด.
- สุชาติ เศรษฐมาลินี. (2550). *การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของชาวมุสลิมยูนนานในภาคเหนือของประเทศไทย*. *วารสารทางวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*. 19(2), 23-58.
- สุรพล พรหมกุล. (2564). *การเมืองแนวสังคมนิยมเชิงสร้างสรรค์*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อิสรา ศานติศาสน์. (2556). *การมีวิถีชีวิตร่วมกันของชนต่างศาสนา วัฒนธรรมและชาติพันธุ์ในกลุ่มประเทศอาเซียน*. งานวิจัย สกว (TRF) ศูนย์นโยบายโลกมุสลิม คณะเศรษฐศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- EP772. (พฤศจิกายน 2566). *จีนสั่งปิด-รื้อถอน มัสยิดนับพันแห่ง*. สืบค้น 10 กรกฎาคม 2567 จาก <https://www.youtube.com/watch?v=ovC44Tr6wWo&t=126s>
- Ipdefenseforum. (12 กันยายน 2019). *จีนกวาดล้างการควบคุมสื่อผ่านแอปฯ*. สืบค้น 15 กรกฎาคม 2567 จาก <https://ipdefenseforum.com/th/2019/09/จีนกวาดล้างการควบคุมสื่อ ผ่านแอปฯ>
- Ipdefenseforum. (13 ธันวาคม 2020). *พรรคคอมมิวนิสต์จีนปราบปรามเสรีภาพทางศาสนาอย่างรุนแรงขึ้น*. สืบค้น 10 กรกฎาคม 2567 จาก <https://ipdefenseforum.com/th/2020/12/พรรคคอมมิวนิสต์จีนปราบปราม>
- Jack, P.K. (2567). *e-book, 193 ประเทศทั่วโลก ความรู้รอบตัว รวบรวมรายชื่อ ประเทศทั้งหมด ทั่วโลก*. สืบค้น 10 กรกฎาคม 2567 จาก <https://www.ookbee.com/shop/book/c181c771-1e67-4d61-92de-e647b160209f/193-ประเทศทั่วโลก>
- Khaosod Online. (26 กันยายน 2563). สืบค้น สืบค้น 10 กรกฎาคม 2567 จาก https://www.khaosod.co.th/newspaper/Newspaper-Inside-pages/news_4989692
- MGR Online. (25 พฤษภาคม 2556). *ผลสำรวจเผย “จีน” มีประชากรที่ไม่เชื่อในพระเจ้ามากที่สุดในโลก*. สืบค้น 10 กรกฎาคม 2567 จาก <https://mgronline.com/around/detail/9560000062687>
- MGR Online. (27 พฤศจิกายน 2566). *ฮิวแมนไรท์วอชแฉ “ปักกิ่ง” สั่งปิด-ทำลาย “มัสยิด” หลายร้อยแห่ง เลิกไปไกลนอกเขตซินเจียง*. สืบค้น 10 กรกฎาคม 2567 จาก <https://mgronline.com/around/detail/9660000106274>
- PPTV Online. (22 พฤศจิกายน 2566). *กลุ่มสิทธิมนุษยชนแฉ ทหารจีนสั่งปิด-รื้อถอนมัสยิดนับพันแห่ง*. สืบค้น 10 กรกฎาคม 2567 จาก pptvhd36.com/news/ต่างประเทศ/210926

- Reality Check, BBC News. (19 ตุลาคม 2018). *Social Credit* เครื่องมือควบคุมชีวิตประชาชนเต็มรูปแบบของรัฐบาลจีน. สืบค้น 10 กรกฎาคม 2567 จาก <https://www.bbc.com/thai /international-45904774>
- Royal Thai Embassy, Beijing. (2565). *ภาพรวมของประเทศจีน*. สืบค้น 20 กรกฎาคม 2567 จาก <http://thaiembbeij.org/th/republic-of-china/overview-of-china/>
- Video. (10 กรกฎาคม 2567). *เห็นด้วยหรือไม่กับการสั่งรื้อสิ่งทุบมัลลิตประเทศจีนนับพันแห่ง*. สืบค้น 20 กรกฎาคม 2567 จาก https://drive.google.com/file/d/177nWzdD7zvO5zEQ2MZ4ErLW3EWnCAjwb/view?usp=drive_link
- Video. (10 กรกฎาคม 2567). *การทุบโดมมัลลิต*. สืบค้น 25 กรกฎาคม 2567 จาก <https://drive.google.com/drive/home>
- Wealth, J. (4 พฤศจิกายน 2565). *ทำความรู้จัก '8 บริษัทเทคโนโลยีจีน' นำลงทุน*. สืบค้น 12 กรกฎาคม 2567 จาก <https://blog.jittawealth.com/post/8-top-chinese-technology-company>
- Xinhuathai. (18 กรกฎาคม 2020). *จีนปฏิเสธกรณีสหรัฐฯ อ้างมีการ “บังคับรื้อถอนมัลลิต” ในซินเจียง*. สืบค้น 10 กรกฎาคม 2567 จาก https://www.xinhuathai.com/high/123533_20200718
- Youtube. (15 พฤศจิกายน 2566). *จีนสั่งปิด - รื้อถอน มัลลิตนับพันแห่ง*. สืบค้น 18 กรกฎาคม 2567 จาก <https://www.youtube.com/watch?v=ovC44Tr6wWo&t=125s>
- Youtube. (พฤศจิกายน 2566). *เห็นด้วยไหม? กับการรื้อถอนมัลลิตวัดและโบสถ์ในจีน*. สืบค้น 10 กรกฎาคม 2567 จาก <https://www.youtube.com/watch?v=ckWL9dRvrKc>

เกณฑ์ตัดสินการวิสามัญฆาตกรรมในเชิงพุทธจริยศาสตร์

The Criteria for Judging Extrajudicial Killings in Buddhist Ethics

ไพฑูริย์ มุละสิวะ

Phathairat Mulasiwa

สถานีตำรวจภูธรกุดชุม จังหวัดยโสธร

Kut Chum Provincial Police Station, Yasothon Provinc.

Corresponding Author's Email: Police.phathairat@gmail.com

Received: October 11, 2024; **Revised:** December 18, 2024; **Accepted:** December 20, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) แนวคิดเรื่องการวิสามัญฆาตกรรม พบว่า มนุษย์ทุกคนมีสิทธิในชีวิตของตนซึ่งกฎหมายได้บัญญัติรับรองไว้ ผู้ใดจะล่วงละเมิดสิทธิในชีวิตของคนอื่นไม่ได้ เจ้าหน้าที่รัฐมีหน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม และควบคุมมิให้อาชญากรรมเกิด แต่ถ้าเจ้าหน้าที่รัฐผู้ใดกระทำความผิดที่กฎหมายกำหนดไว้ ย่อมรับผิดชอบเป็นรายบุคคลไป 2) แนวคิดเรื่องพุทธจริยศาสตร์ พบว่าการกระทำที่มีค่าทางจริยธรรม การตัดสินว่าการกระทำเช่นนี้ถูกและการกระทำเช่นนั้นผิด โดยพิจารณาจากเกณฑ์หลักคือเจตนาอกุศลมูลและเกณฑ์รองคือมโนธรรมสำนึก และ 3) เกณฑ์การตัดสินการวิสามัญฆาตกรรมในเชิงพุทธจริยศาสตร์ พบว่าการวิสามัญฆาตกรรม ถือเป็นการฆ่าโดยเจ้าพนักงานได้กระทำตามหน้าที่หรืออยู่ในการควบคุมของเจ้าพนักงานในขณะที่ปฏิบัติหน้าที่นั้น ในทางกฎหมายกำหนดให้ยกเว้นความผิดให้แก่เจ้าพนักงาน ในทางพุทธจริยศาสตร์ถือว่าไม่มีเจตนาฆ่าด้วยอกุศลมูล แต่เป็นการปฏิบัติตามหน้าที่เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยให้ประชาชนและป้องกันตนเอง ไม่ถือว่าผิดทางพุทธจริยศาสตร์ แต่อาจผิดศีลข้อ 1 ปาณาติบาตที่สามารถขอโทษกรรมได้ด้วยการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายที่ตนไม่มีเจตนามุ่งหวังที่จะฆ่าด้วยอกุศลมูล แต่เป็นการป้องกันตนเองและเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยให้ประชาชน

คำสำคัญ: พุทธจริยศาสตร์; วิสามัญฆาตกรรม; เกณฑ์การตัดสิน

Abstract

This academic article has the following objectives: 1) The concept of extrajudicial killings found that every human being has the right to their own life, which is guaranteed by law. No one shall violate the right to life of others. State officials have a duty to maintain peace and order in society and to control crimes from occurring. However, if any state official acts beyond the limits specified by law, he/she shall be held individually liable. 2) The concept of Buddhist ethics found that actions that have ethical value, the judgment of whether such an action is right or wrong, is considered by the main criterion of evil intention and the secondary criterion of conscience. 3) The criteria for judging extrajudicial killings in Buddhist ethics found

that extrajudicial killings are considered killings that officers perform in the performance of their duties or are under the control of officers while performing their duties. In the law, officers are exempted from guilt. In Buddhist ethics, it is considered that there is no intention to kill with evil intentions, but it is the performance of duties to maintain peace and order for the people and to protect oneself. It is not considered wrong in Buddhist ethics. But it may violate the first precept, killing, which can be forgiven by making merit and dedicating the merit to the deceased, whom one did not intend to kill with evil roots, but rather to protect oneself and maintain peace and order for the people.

Keywords: Buddhist Ethics; Extrajudicial Killings; Judging Criteria

บทนำ

ในการบังคับใช้กฎหมายของเจ้าหน้าที่รัฐเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองหรือชุมชน หรือป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมในสังคมหรือชุมชนนั้น อาจมีผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชนทั่วไป และบ่อยครั้งที่เจ้าหน้าที่รัฐใช้วิธีการซึ่งมีหน้าที่ป้องกันมิให้อาชญากรรมเกิดขึ้นในบางพื้นที่ หรือในบางชุมชน อาจเน้นไปในการควบคุมอาชญากรรม (Crime Control) เป็นพิเศษ เช่น ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ หรือในพื้นที่ที่มีการประกาศใช้กฎอัยการศึก เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อประสิทธิภาพในการป้องกันและควบคุมอาชญากรรม ในขณะที่ปฏิบัติหน้าที่นั้น เจ้าหน้าที่รัฐเป็นผู้กระทำความผิด ทำให้ประชาชนถึงแก่ความตายหรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า “การวิสามัญฆาตกรรม” (สนธิ สนั่นศิลป์, 2543) แม้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาให้อำนาจเจ้าพนักงานใช้กำลังทางกายภาพในการตรวจค้นผู้ต้องสงสัยและจับกุมผู้กระทำความผิด แต่ก็ไม่มีตัวบทกฎหมายในส่วนไหนที่ให้อำนาจกับเจ้าพนักงานปกครองหรือตำรวจที่จะทำวิสามัญฆาตกรรม หรือสังหารผู้ต้องสงสัยหรือผู้ต้องหาจนกระบบกฎหมายแต่อย่างใด

ในปัจจุบันนี้ คำว่า “วิสามัญฆาตกรรม” ตามความเข้าใจของคนทั่วไป มักจะหมายถึงการประหารชีวิตนอกกระบบกฎหมาย หรือการสังหารผู้ต้องสงสัยหรือผู้ต้องหาโดยผิดกฎหมาย (Extra-judicial Execution หรือ Summary Execution) (กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, 2540) กล่าวคือ การที่เจ้าพนักงานฝ่ายปกครองหรือเจ้าหน้าที่ตำรวจใช้อำนาจพิเศษฆ่าหรือสังหารผู้ต้องสงสัยหรือผู้ต้องหา หรือยิงทิ้งผู้ร้ายหรือผู้กระทำความผิดอุกฉกรรจ์ ซึ่งเป็นอาชญากรสำคัญซึ่งกระทำความผิดทางอาญาในข้อหาที่มีโทษหนักถึงขั้นประหารหรือจำคุกตลอดชีวิตหรือจำคุกตั้งแต่ยี่สิบห้าปีถึงห้าสิบปี หรือเป็นอาชญากรพิเศษ เช่น ผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับกบฏหรือแบ่งแยกดินแดนหรือการก่อการร้ายหรือความผิดต่อพระมหากษัตริย์ พระราชินี รัชทายาท หรือผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ฯลฯ เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมหรือชุมชนและเพื่อยุติเหตุร้ายให้สงบลงได้โดยเร็ว จึงขึ้นอยู่กับสถานการณ์ในแต่ละครั้งเป็นสำคัญ หากมีการต่อสู้ขัดขวางหรือมีการใช้ความรุนแรงกับเจ้าหน้าที่รัฐที่ปฏิบัติราชการตามหน้าที่อันเป็นเหตุให้เกิดอันตรายต่อชีวิตและร่างกายของเจ้าหน้าที่รัฐแล้ว เจ้าหน้าที่รัฐย่อมมีสิทธิป้องกันชีวิตและร่างกายของตนได้ ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 68 ที่กำหนดว่า “ผู้ใดจำต้องกระทำการใดเพื่อป้องกันสิทธิของตนหรือของผู้อื่นให้พ้นภัยอันตรายซึ่งเกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมาย และเป็นภัยอันตรายที่ใกล้จะถึง ถ้าได้กระทำพอสมควรแก่เหตุ การกระทำนั้นเป็นการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย ผู้นั้นไม่มีความผิด” (วิกรณ์ รักษ์ปวงชน และวิมาน กฤตพลวิมาน, 2562)

แต่อย่างไรก็ดี การวิสามัญฆาตกรรมไม่อาจกระทำได้ แม้ผู้ตายเป็นคนร้ายหรือผู้ก่อความไม่สงบเรียบร้อยหรืออาชญากรคนสำคัญก็ตามที่ เจ้าหน้าที่รัฐก็ย่อมถูกดำเนินคดีในความผิดฐานฆ่าผู้อื่นโดยเจตนาได้เช่นกัน เว้นแต่จะอ้างเหตุป้องกันตัว ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 68 ซึ่งต้องกระทำโดยชอบด้วยกฎหมายและพอสมควรแก่เหตุประกอบกันด้วย จึงจะพ้นความผิดได้ หากเป็นการกระทำโดยประมาทหรือทำให้ผู้อื่นถึงแก่ความตายโดยไม่เจตนาแล้ว เจ้าหน้าที่รัฐก็ต้องถูกดำเนินคดีทางอาญา ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 290 ที่กำหนดไว้ว่า “ผู้ใดมิได้มีเจตนาฆ่า แต่ทำร้ายผู้อื่นจนเป็นเหตุให้ผู้นั้นถึงแก่ความตาย ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สามปีถึงสิบห้าปี ถ้าความผิดนั้นมีลักษณะประการหนึ่งประการใด ดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 289 ผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สามปีถึงยี่สิบปี (วิกรม รัชชูปวงชน และวิมาน กฤตพลวิมาน, 2562)

อย่างไรก็ตาม ในเชิงพุทธจริยศาสตร์ (Buddhist Ethics) ซึ่งเป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยหลักการแห่งความประพฤติและวิธีการปฏิบัติของผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน และผู้หมดจดจากกิเลส กล่าวคือ เป็นจริยศาสตร์และจริยธรรมที่สอนให้ชาวพุทธดำรงชีวิตอยู่ด้วยปัญญา ดำรงชีวิตอยู่ด้วยความไม่ประมาท (พระเทวินทร์ เทวินโท, 2549) พุทธจริยศาสตร์เป็นหลักเกณฑ์ทางจริยธรรม ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงวางไว้เพื่อเป็นมาตรฐานความประพฤติของมนุษย์ตั้งแต่พื้นฐานเบื้องต้น ท่ามกลางและระดับสูง เพื่อให้มนุษย์ได้ดำเนินชีวิตอันดีงามตามอุดมคติเท่าที่มนุษย์จะขึ้นให้ถึงได้ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์มีสติปัญญา มีความสุขอันสมบูรณ์ที่สุด (วสิน อินทสระ, 2549) ดังนั้น พุทธจริยศาสตร์จึงเป็นหลักหรือแนวทางแห่งการประพฤติปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา ที่ทำให้ผู้ที่ประพฤติปฏิบัติตามเกิดความสุขทั้งทางกายและใจ

จากการศึกษาประเด็นเกี่ยวกับแนวคิดการวิสามัญฆาตกรรมดังกล่าว การวิสามัญฆาตกรรมถือว่าเป็นการกระทำที่เจ้าหน้าที่รัฐฆ่าผู้อื่นตายโดยอ้างว่าเป็นการปฏิบัติหน้าที่ราชการตามอำนาจหน้าที่ หรือฆ่าผู้อื่นตายระหว่างที่เขายู่ในความควบคุมของเจ้าหน้าที่รัฐ แนวคิดเกี่ยวกับพุทธ จริยศาสตร์ ซึ่งเป็นหลักการ ประพฤติ การปฏิบัติหรือเกณฑ์การอยู่ร่วมกันของมนุษย์ และเกณฑ์วัดหรือตัดสินว่าการวิสามัญฆาตกรรมนั้นคืออะไร และเกณฑ์นั้นสามารถนำไปวัดหรือตัดสินใจความถูก-ผิด ความเหมาะสม-ไม่เหมาะสม ฯลฯ โดยมีเกณฑ์การวัดหรือตัดสินหลัก ได้แก่ อกุศลมูล และเกณฑ์การวัดหรือตัดสินรอง ได้แก่ มโนธรรมสำนึกของผู้กระทำ ซึ่งสามารถใช้วัดหรือตัดสินคุณค่าของมนุษย์และหลักนิติปรัชญาที่มุ่งปกป้องและคุ้มครองชีวิตและทรัพย์สินของเจ้าหน้าที่รัฐและส่วนรวมเป็นสำคัญ

แนวคิดเกี่ยวกับการวิสามัญฆาตกรรม

หลักการพื้นฐานของการวิสามัญฆาตกรรมนั้น คือการกระทำที่เจ้าหน้าที่รัฐฆ่าผู้อื่นโดยอ้างว่าเป็นการปฏิบัติหน้าที่ตามที่กฎหมายให้อำนาจแก่ตน หรือฆ่าผู้อื่นตายระหว่างที่เขายู่ในการควบคุมของตน ซึ่งเป็นการกระทำที่กฎหมายกำหนดให้เจ้าหน้าที่รัฐสามารถทำได้ โดยถือว่าเป็นการป้องกันตัวโดยชอบด้วยกฎหมาย ถ้ากระทำพอสมควรแก่เหตุ เจ้าหน้าที่รัฐไม่มีความผิด แต่ถ้ากระทำเกินกว่าเหตุ เจ้าหน้าที่รัฐย่อมมีความผิดทางอาญา (วิกรม รัชชูปวงชน และวิมาน กฤตพลวิมาน, 2562)

เมื่อพิจารณาความหมายของคำว่า “วิสามัญฆาตกรรม” นั้น เป็นคำนาม หมายถึง การสังหารชีวิตผู้กระทำความผิดกฎหมายอาญาร้ายแรง โดยเจ้าพนักงานไม่มีเจตนาที่จะฆ่าผู้กระทำความผิด เพียงแต่ใช้สิทธิในการป้องกันตนเองเนื่องจากผู้กระทำความผิดขัดขวางการจับกุมด้วยการใช้อาวุธร้ายแรงซึ่งอาจเป็นอันตรายต่อเจ้าพนักงานหรือผู้บริสุทธิ์ได้ คำว่า “วิสามัญฆาตกรรม” ยังใช้เป็นคำกริยาได้ด้วย เช่น คนร้ายยิงต่อสู้กับเจ้าหน้าที่ สุดท้ายก็ถูกวิสามัญฆาตกรรม (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2554)

วิสามัญฆาตกรรม (Extrajudicial Killing) เป็นแนวคิดที่กฎหมายกำหนดให้เจ้าพนักงานฆ่าผู้อื่นตายโดยอ้างว่าเป็นการปฏิบัติราชการตามหน้าที่ หรือฆ่าผู้อื่นตายระหว่างที่เขายืนในความควบคุมของตน โดยอ้างว่าเป็นการปฏิบัติราชการตามหน้าที่วิสามัญฆาตกรรมนั้นเป็นฆาตกรรมที่เจ้าพนักงานกระทำโดยปราศจากการอนุมัติตามกระบวนการยุติธรรมหรือตามวิถีทางแห่งกฎหมาย (พิชัย นิลทองคำ, 2562) เพราะฉะนั้น โดยสภาพแล้ว จึงเป็นความผิดตามกฎหมาย

โดยหลักการแล้วไม่มีกฎหมายใดให้อำนาจเจ้าพนักงานฆ่าหรือทำร้ายคนร้ายหรือผู้ต้องสงสัยได้ เพราะบุคคลทุกคนไม่ว่าจะได้กระทำความผิดอาญาร้ายแรงและมีอัตราโทษตามกฎหมายมากน้อยเพียงใด ก็ย่อมมีสิทธิที่จะเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม มีสิทธิได้รับการสอบสวนและพิจารณาคดีอย่างถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม เจ้าพนักงานไม่มีสิทธิตัดสินความผิดและลงโทษบุคคลเหล่านั้นด้วยตนเอง แต่อย่างไรก็ดี กฎหมายกำหนดข้อยกเว้นให้เจ้าพนักงานอาจใช้กำลังทางกายภาพกับคนร้ายหรือผู้ต้องสงสัยได้ใน 2 กรณี ดังนี้ (พิชัย นิลทองคำ, 2562)

กรณีที่ 1 เจ้าพนักงานกระทำไปเพื่อป้องกันสิทธิของตนหรือของผู้อื่นให้พ้นอันตราย ซึ่งเกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมายและเป็นอันตรายที่ใกล้จะถึงพอสมควรแก่เหตุ ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 68 หรือ

กรณีที่ 2 เจ้าพนักงานได้กระทำไปเพื่อป้องกันเหตุทั้งหลายที่เหมาะสมแก่พฤติการณ์ แห่งเรื่องในการจับกุม ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 83

จากข้อยกเว้นทั้ง 2 กรณีนั้น ถ้าเจ้าพนักงานผู้ใดกระทำไปเพื่อป้องกันสิทธิของตนหรือผู้อื่นให้พ้นจากอันตราย ซึ่งละเมิดต่อกฎหมายและเป็นอันตรายที่ใกล้จะถึงและกระทำไปพอสมควรแก่เหตุ และเจ้าพนักงานกระทำไปเพื่อป้องกันเหตุที่เหมาะสมแก่พฤติการณ์ในการจับกุมผู้ต้องหาเท่านั้น แต่ถ้าเจ้าพนักงานผู้ใดกระทำไปเกินสมควรแก่เหตุและพฤติการณ์ดังกล่าว ย่อมรับผิดชอบเป็นรายบุคคลไป

เมื่อมีการตายเกิดขึ้นอันเกิดจากการวิสามัญฆาตกรรม กฎหมายกำหนดให้เจ้าพนักงานปกครองหรือตำรวจมีอำนาจสอบสวนเพื่อทราบว่าผู้ตายเป็นใคร มีภูมิลำเนาอยู่ที่ไหน มีบิดาและมารดา สามียหรือภรรยา หรือญาติหรือไม่ และตายด้วยสาเหตุใด ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 143 วรรค 3 กำหนดเอาไว้ว่า “ในคดีฆาตกรรม ซึ่งผู้ตายถูกเจ้าพนักงานซึ่งอ้างว่าปฏิบัติราชการตามหน้าที่ฆ่าตาย หรือตายในระหว่างอยู่ในความควบคุมของเจ้าพนักงานซึ่งอ้างว่าปฏิบัติราชการตามหน้าที่...” (พิชัย นิลทองคำ, 2562) เมื่อมีการกระทำความผิดตามกฎหมายดังกล่าว เจ้าหน้าที่รัฐจึงตกเป็นผู้ต้องหาและต้องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาเช่นเดียวกับผู้กระทำความผิดอาญาอื่นๆ ดังนั้น กระบวนการทางกฎหมายในการดำเนินคดีอาญากับเจ้าหน้าที่รัฐซึ่งอ้างว่าปฏิบัติราชการตามหน้าที่และทำให้ผู้อื่นหรือประชาชนถึงแก่ความตายนั้น

มีขั้นตอนพิเศษแตกต่างจากคดีอาญาทั่วไป ทั้งนี้เพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนและเพื่อป้องกันมิให้เจ้าหน้าที่รัฐใช้อำนาจเกินขอบเขตที่กฎหมายกำหนดไว้ (มนตรี จิตรวิวัฒน์, 2530) โดยเริ่มต้นจากการชันสูตรพลิกศพที่ต้องมีพนักงานอัยการ พนักงานฝ่ายปกครอง และแพทย์ เข้าร่วมกับพนักงานสอบสวนทำการชันสูตรพลิกศพ ซึ่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 150 วรรค 4 และวรรค 5 บัญญัติให้การทำสำนวนชันสูตรพลิกศพโดยพนักงานสอบสวนร่วมกับพนักงานอัยการแล้วให้พนักงานอัยการทำคำร้องขอต่อศาลชั้นต้นแห่งท้องที่ที่ศพนั้นอยู่ เพื่อให้ศาลไต่สวนและทำ คำร้องสั่งแสดงว่าผู้ตายคือใคร ตายที่ไหน เมื่อใด และพฤติการณ์ที่ตายเป็นอย่างไร ถ้าตายโดยคนทำร้ายให้ตาย ให้กล่าวว่าใครเป็นคนทำร้ายเท่าที่จะทราบได้ (คณี ภาไชย, 2548)

แม้จะมีกฎหมายบัญญัติให้มีการชันสูตรพลิกศพในการณัติตายผิดธรรมชาติ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 148 วรรค 2 ไม่ว่าจะเป็นการฆ่าตัวตาย ถูกผู้อื่นทำให้ตาย ถูกสัตว์ทำให้ตาย ตายโดยอุบัติเหตุ และตายโดยยังไม่ปรากฏเหตุก็ตาม (พิชัย นิลทองคำ, 2562) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เจ้าพนักงานตำรวจได้ตรวจสอบหาสาเหตุแห่งการตายว่า ผู้ตายเป็นใคร มีแหล่งที่อยู่ที่ไหน มีบิดามารดา สามีหรือภรรยาหรือญาติหรือไม่ และตายด้วยสาเหตุใด ฯลฯ นอกจากนั้นยังมุ่งคุ้มครองสิทธิของบุคคลโดยทั่วไปอีกด้วย

ขอยกตัวอย่างกรณีคดีที่เกิดขึ้น เช่น คดีการตายของผู้ต้องสงสัย ซึ่งเป็นแกนนำคนหนึ่งผู้ก่อความไม่สงบในพื้นที่อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา เจ้าหน้าที่ทหารพรานผู้ควบคุมตัวผู้ต้องสงสัยอ้างว่าเสียชีวิตเพราะโดนกระสุนปืนจากเหตุคนร้ายบุกชิงตัวผู้กระทำความผิดคดีความมั่นคงต่อราชอาณาจักร ซึ่งศาลเชื่อว่าจริง แต่กลับสวนทางกับมุมมองนักกฎหมายและนักสิทธิมนุษยชนชาวมุสลิม ที่ตั้งคำถามว่า “แล้วร่องรอยฟกช้ำเหล่านั้นมาจากไหน เกิดขึ้นได้อย่างไร” (ศูนย์ทนายความมุสลิม, 2567) คดีที่คนร้ายถูกกล่าวหาว่าใช้ปืนยิงวางรถยนต์เพื่อป้องกันการหลบหนีของผู้ต้องสงสัยหรือคนร้าย เป็นเหตุให้กระสุนปืนถูก ด.ช. A (นามสมมุติ) เสียชีวิตและเจ้าหน้าที่ตำรวจได้เข้าจับกุมและวิสามัญฆาตกรรม จนมีข้อสังเกตและข้อเรียกร้องในกรณีนี้ที่เจ้าหน้าที่ดำเนินการดังกล่าวเกินกว่าเหตุหรือไม่ (ศูนย์ทนายความมุสลิม, 2567) จากกรณี 2 คดีตัวอย่างที่เกิดขึ้นดังกล่าว เป็นเพียงการยกตัวอย่างกรณีของคดีที่เกิดการตายโดยผิดธรรมชาติและเป็นคดีที่สะท้อนให้เห็นถึงกระแสความไม่เข้าใจที่อาจนำไปสู่การไม่ยอมรับและความไม่มั่นใจในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของเจ้าหน้าที่ตำรวจและกระบวนการพิสูจน์ความถูกต้อง ผ่านกระบวนการทางนิติวิทยาศาสตร์

แนวคิดเกี่ยวกับพุทธจริยศาสตร์

ความหมายของพุทธจริยศาสตร์

พุทธจริยศาสตร์นั้นเป็นหลักเกณฑ์ทางจริยธรรม ซึ่งท่านผู้รู้มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ได้ทรงวางไว้เพื่อเป็นมาตรฐานความประพฤติของมนุษย์ เริ่มตั้งแต่พื้นฐานเบื้องต้น ท่ามกลางและระดับสูง เพื่อให้มนุษย์ดำเนินชีวิตอันดีงาม ตามอุดมคติเท่าที่มนุษย์จะขึ้นให้ถึงได้ ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์มีสติปัญญา มีความสุขอันสมบูรณ์ที่สุด เพราะจริยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยอุดมคติของชีวิต หรือความดีอันสูงสุดของมนุษย์

หลักเกณฑ์และลักษณะของการตัดสินทางพุทธจริยศาสตร์

ปัญหาหลักที่พุทธจริยศาสตร์กล่าวถึงและอภิปรายกันมากคือ การกระทำที่มีค่าทางจริยธรรมที่กล่าว ว่าดี ถูก หรือควรนั้นเป็นอย่างไร ใช้เกณฑ์อะไรเป็นเกณฑ์ตัดสินว่า การกระทำเช่นนี้ถูกและการกระทำเช่นนั้น ผิดหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือการศึกษาปทัฏฐานหรือมาตรการทางจริยธรรมในการตัดสินการกระทำที่ถูก ผิด ดี หรือชั่วของมนุษย์นั่นเอง

ศีลธรรมเป็นส่วนที่กล่าวถึงการกระทำทางไตรทวารที่มีค่าทางจริยธรรมตามหลักพุทธจริยศาสตร์ว่า ต้องดำเนินไปเพื่อการเข้าถึงเป้าหมายอันเป็นสัจธรรมนั้น เพราะถ้าไม่มีเป้าหมายในการกระทำ การกระทำต่าง ๆ ของมนุษย์ก็ไม่อาจจะบอกได้ว่าการกระทำดังกล่าวนี้ถูกหรือผิดได้ เป็นแต่สักว่าทำแล้ว กำลังทำ หรือทำอยู่ เท่านั้น หากมูลเหตุจูงใจเบื้องต้นและเป้าหมายอันเป็นที่สุดมิได้ แต่เมื่อบุคคลเชื่อว่า สิ่งนี้เป็นสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับ ชีวิต เช่น เห็นว่าความสุขเป็นสิ่งที่ดีที่สุด เป็นต้น การกระทำต่าง ๆ ซึ่งกล่าวว่าดี ถูก และควร ย่อมนำไปสู่ ความสุขอันเป็นเป้าหมายนั้น

เกณฑ์ตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมที่จะตัดสินว่าสิ่งนี้ถูก ผิด ควร ไม่ควร จึงต้องอาศัยเป้าหมายเป็น แนวทาง เปรียบเหมือนไม้บรรทัดซึ่งมีปลายข้างหนึ่งเป็นเป้าหมายของการวัด และมาตราวัดบนไม้บรรทัดเป็น เครื่องวัดว่าการกระทำนั้นนำไปสู่เป้าหมาย หรือเข้าไปใกล้ภาวะสุดท้ายแห่งการกระทำมากน้อยแค่ไหน แต่ปัญหาอยู่ที่ว่ามาตรการวัดและตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมเหล่านั้นในพุทธจริยศาสตร์คืออะไร และมีอะไรบ้าง นี่คือนิยามที่จะต้องศึกษาวิเคราะห์ต่อไป

สิ่งที่เป็นมาตรการทางจริยธรรมที่จะตัดสินว่า การกระทำใดเป็นกุศลกรรมและเป็นอกุศลกรรม คือ สิ่งที่เป็นมาตรการทางจริยธรรมที่จะตัดสินความเป็นกุศลกรรม คือ กุศลมูล 3 ได้แก่ ความไม่โลภ ความไม่โกรธ ความไม่หลง และสิ่งที่เป็นมาตรการทางจริยธรรมที่จะตัดสินความเป็นอกุศลกรรม คืออกุศลมูล 3 ได้แก่ ความ โลภ ความโกรธ ความหลง (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 353/373) พระพุทธศาสนาถือว่าการกระทำทั้งที่ถูกและผิดนั้นจะต้องเป็นการกระทำที่เป็นไปอย่างเสรี แต่เป็นเสรีภาพที่ สัมพันธ์กับกฎของเหตุและผล และที่สำคัญคือความตั้งใจหรือเจตนาอันแรงกล้าของบุคคลที่มีต่อการกระทำ นั้นๆ

โดยนัยนี้ อาจกล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนาเชื่อว่ามนุษย์มีเจตจำนงเสรีในการทำกรรมซึ่งเป็นเจตจำนง เสรีที่สัมพันธ์กับเหตุผล กล่าวคือความเป็นเหตุเป็นผลกันทางศีลธรรม เพราะถ้าหากบุคคลไม่มีเจตจำนงเสรีใน การทำกรรม กรรมนั้นย่อมไม่เป็นอันทำ และไม่อาจจะกล่าวได้ว่าถูกหรือผิด เพราะเป็นเพียงการกระทำทาง กาย ทางวาจาและทางใจเท่านั้น ความดี ชั่ว ถูก หรือผิดตามเจตจำนงผู้กระทำให้ย่อมไม่มี เพราะฉะนั้น เมื่อบุคคลมีเจตจำนงเสรีในการกระทำ การกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งย่อมประกอบด้วยความจงใจหรือเจตนาที่ เป็นธาตุแห่งการริเริ่มหรือเริ่มต้นครั้งแรกอย่างใดอย่างหนึ่งเสมอ การกระทำที่ประกอบด้วยความจงใจหรือ เจตนาอย่างใดอย่างหนึ่งนี้เอง พระพุทธองค์ตรัสว่าเป็นกุศลกรรม หรืออกุศลกรรม เจตนาหรือความจงใจใน การทำกรรมที่เป็นเจตจำนงเสรีนี้เป็นผู้กระทำให้การกระทำที่ถูกต่างจากการกระทำที่ผิด และเป็นมาตรการ ตัดสินการกระทำที่มีค่าทางจริยธรรม

เจตนาเป็นมาตรการตัดสินการกระทำตามหลักพุทธจริยศาสตร์ แต่เจตนาเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอ

สำหรับตัดสินการกระทำของมนุษย์ ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงมีเกณฑ์หลักและเกณฑ์รองเพื่อใช้ร่วมกันในการตัดสินว่ากากระทำนั้น ถูกหรือผิด สมควรหรือไม่สมควร เหมาะสมหรือไม่เหมาะสม เกณฑ์ตัดสินคุณค่าเชิงจริยธรรมในพระพุทธศาสนามี 2 ระดับ คือ เกณฑ์หลักและเกณฑ์รอง เกณฑ์หลักสำหรับตัดสินความที่กรรมเป็นกุศลหรืออกุศล โดยใช้เจตนาและสภาวะแห่งธรรมนั้นที่ส่งผลต่อจิต และเกณฑ์รองคือใช้มนโธธรรมของตนเอง การยอมรับของบัณฑิต และพิจารณาลักษณะและผลของการกระทำ (คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556) ดังนี้

1. เกณฑ์หลัก

เกณฑ์หลัก คือเกณฑ์ที่ตัดสินด้วยความเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล โดยพิจารณามูลเหตุว่า เป็นเจตนาเกิดจากกุศลมูล หรือเกิดจากอกุศลมูล และพิจารณาตามสภาวะว่าเป็นสภาพเกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจหรือไม่ ทำให้จิตสบาย ไร้โรคปลอดโปร่งผ่องใสสมบูรณ์หรือไม่ ส่งเสริมหรือบั่นรอนคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ช่วยให้กุศลธรรมทั้งหลายเจริญงอกงามขึ้น อกุศลธรรมทั้งหลายลดน้อยลง หรือทำให้กุศลธรรมลดน้อยลง อกุศลธรรมทั้งหลายงอกงามขึ้น ตลอดจนมีผลต่อบุคลิกภาพอย่างไร(คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556)

เกณฑ์หลักฝ่ายอกุศลพิจารณาการกระทำที่เกิดจากอกุศลมูลซึ่งเกิดจากโลภะ โทสะ โมหะ เมื่อการกระทำเกิดจากกิเลสเหล่านี้ตัวใดตัวใดตัวหนึ่ง ย่อมส่งผลต่อจิต ทำให้จิตขุ่นมัวเศร้าหมอง เมื่อจิตขุ่นมัวเศร้าหมองก็ปิดกั้นแสงสว่างแห่งปัญญา กลายเป็นคนเห็นผิด ไม่มีโยนิโสมนสิการในการกระทำ ทำให้บุคคลทำอกุศลกรรมอย่างอื่นได้มากมาย จิตที่ตั้งไว้ผิดพึงทำให้ได้รับความเสียหายยิ่งกว่าความเสียหายที่โจรเห็นโจรหรือผู้จองเวรเห็นผู้จองเวร จะพึงทำให้แก่กัน (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 25/42/39) จิตที่ไม่ได้ฝึก ไม่ได้คุ้มครอง ไม่ได้รักษา ไม่ได้สำรวมแล้วย่อมเป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์มาก (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 20/39/7) จึงตัดสินได้ว่าเมื่อเริ่มต้นด้วยการกระทำที่เป็นอกุศलय่อมนำไปสู่ความเสื่อมแน่นอน

ส่วนเกณฑ์หลักฝ่ายกุศลพิจารณาการกระทำที่เกิดจากกุศลมูลซึ่งเกิดจากอโลภะ อโทสะ อโมหะ เมื่อการกระทำเกิดจากกุศลมูลเหล่านี้ตัวใดตัวใดตัวหนึ่ง ย่อมส่งผลต่อจิต ทำให้จิตผ่องใส เมื่อจิตผ่องใสก็เปิดโอกาสแห่งการพัฒนาปัญญา กลายเป็นคนเห็นถูกต้อง มีโยนิโสมนสิการในการกระทำ ทำให้บุคคลทำกุศลกรรมอย่างอื่นได้มากมาย จิตที่ตั้งไว้ชอบย่อมอำนวยให้ได้ผลที่ประเสริฐยิ่ง (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 25/43/39) และจิตที่ได้ฝึก ได้คุ้มครอง ได้รักษา ได้สำรวมแล้วย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์มาก (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 20/40/7) จึงตัดสินได้ว่าเมื่อเริ่มต้นด้วยการกระทำที่เป็นกุศलय่อมนำไปสู่ความเจริญแน่นอน

2. เกณฑ์รอง

เกณฑ์รอง คือเกณฑ์ที่ตัดสินด้วยการใช้มนโธธรรมคือความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเองพิจารณาว่า การที่กระทำนั้นตนเองดีเทียบตนเองได้หรือไม่ เสียความเคารพตนเองหรือไม่ และพิจารณาความยอมรับของบัณฑิตชน ว่าเป็นสิ่งที่ยอมรับกันหรือไม่ บัณฑิตชื่นชมสรรเสริญ หรือตำหนิติเตียน รวมทั้งพิจารณาลักษณะ (วิธีการในการกระทำ) และผลของการกระทำต่อตนเอง ต่อผู้อื่น ว่าเป็นการเบียดเบียนตนและผู้อื่นหรือไม่

เป็นไปเพื่อประโยชน์สุข หรือเป็นไปเพื่อโทษทุกข์ ทั้งแก่ตน และผู้อื่นหรือไม่

เกณฑ์รองตัดสินโดยถือมโนธรรมสำนึกความรู้สึกผิดชอบชั่วดี เป็นเกณฑ์ที่ใช้พิจารณาร่วมกับเกณฑ์หลักเพื่อให้การตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมเป็นไปด้วยความละเอียดขึ้น โดยพิจารณาว่าการกระทำที่เป็นอกุศลนั้นเกิดจากการขาดมโนธรรมสำนึก ทำไปแล้วบังจิตติเตียน เป็นการเบียดเบียนตนและคนอื่น และเป็นไปเพื่อทุกข์ เมื่อเป็นเช่นนี้ย่อมส่งผลให้จิตชุ่มมัวเศร้าหมอง และนำไปสู่การกระทำที่เป็นอกุศลได้อีกมากมาย

เกณฑ์รองฝ่ายกุศลนี้ พิจารณาว่าการกระทำที่เป็นกุศลนั้นเกิดจากการมีมโนธรรมสำนึก ทำไปแล้วบังจิตสรรเสริญ เป็นการเกื้อกูลตนและคนอื่น และเป็นไปเพื่อสุข เมื่อเป็นเช่นนี้ย่อมส่งผลให้จิตผ่องใส สงบเย็น และนำไปสู่การกระทำที่เป็นกุศลได้อีกมากมาย (คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556)

ความสอดคล้องของเกณฑ์หลักและเกณฑ์รอง คือการใช้ความเป็นกุศลมูลและอกุศลมูลและสภาวะที่ส่งผลต่อจิตใจ เช่น ความปลอดโปร่ง บริสุทธิ์ สงบ ความกระวนกระวาย ความเร่าร้อน เป็นเกณฑ์หลักในการตัดสิน ส่วนเกณฑ์อื่นๆ ที่กล่าวถึงได้แก่ เรื่องที่เกี่ยวกับผลของการกระทำนั้น แม้ศาสนาพุทธจะไม่ถือว่าเป็นหลักในการตัดสินการกระทำ แต่ก็ต้องนำมาพิจารณาด้วย ความจำเป็นที่จะต้องใช้เกณฑ์ถึง 2 อย่างเป็นเกณฑ์ในการตัดสินนี้ ในระดับเกณฑ์รอง อาจพิจารณาได้จากข้อเท็จจริงในสังคมในปัจจุบันประการหนึ่ง จะเห็นได้ว่าลำพังการกระทำบางอย่างทางกาย ทางวาจา เมื่อพิจารณาโดยการกระทำ (วิธีการ) และผลของการกระทำย่อมวินิจฉัยได้ไม่ยาก สิ่งที่แสดงออกมาทางกาย ทางวาจา รู้ได้โดยง่าย โดยวินิจฉัยว่า ตนเองติเตียนการกระทำตนเองหรือไม่ บัณฑิตยอมรับหรือติเตียนหรือไม่ เป็นประโยชน์ต่อตนเองหรือสังคม หรือเบียดเบียนตนและสังคมหรือไม่ อาศัยเกณฑ์ตัดสินเท่านั้นก็ทราบได้ว่า การกระทำเช่นนี้ ดี ชั่ว ถูก ผิด ควรหรือไม่ควรอย่างไร โดยไม่จำเป็นต้องพิจารณาถึงเจตนาในการกระทำ แต่ไม่ได้หมายความว่า การกระทำนั้นบุคคลปราศจากเจตนา เพราะเมื่อไม่ประกอบด้วยเจตนา การกระทำย่อมไม่เป็นอันทำและไม่จัดเป็นกรรม

องค์แห่งปาณาติบาต

ในเชิงพุทธจริยศาสตร์นั้น นอกจากเกณฑ์ตัดสินที่กล่าวมาแล้ว ยับมีองค์แห่งปาณาติบาต 5 ประการที่ใช้เป็นเกณฑ์ร่วมในการพิจารณา ดังนี้

- 1) สัตว์มีชีวิต (ปาโณ)
- 2) รู้ว่าสัตว์นั้นมีชีวิต (ปาณสณญิตา)
- 3) มีจิตคิดจะฆ่า (วธกจิตต์)
- 4) ทำความเพียรเพื่อให้ตาย (อุปกุกโม)
- 5) สัตว์ตายลง เพราะความเพียรนั้น (เตน มรณ) (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 45/445-446)

เมื่อครบองค์ประกอบทั้ง 5 ประการนี้แล้ว ถือว่าเป็นการล่วงละเมิดปาณาติบาต แต่ถ้าไม่ครบองค์ทั้ง 5 ก็ยังไม่ถือว่าเป็นการล่วงละเมิดปาณาติบาต

การฆ่าสัตว์ จะมีโทษมาก หรือโทษน้อยเพียงใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับสัตว์ที่ถูกฆ่า และความพยายามของ

ผู้ฆ่า ซึ่งต้องอาศัยหลักเกณฑ์ในการพิจารณา 3 ประการ (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2538) ดังนี้

1. ร่างกายของสัตว์ที่ถูกฆ่า ถ้าเป็นสัตว์ใหญ่ เช่น ช้าง ม้า โค กระบือ ฯลฯ ก็มีโทษมาก เมื่อกรรมส่งผลแก่ผู้กระทำย่อมให้ผลมากตามไปด้วย เพราะชีวิตของสัตว์พวกนี้ ถูกทำลายลงเป็นจำนวนมาก แต่ถ้าสัตว์ที่ถูกฆ่าเป็นสัตว์เล็ก เช่น มด ยุง รื่น ไร ฯลฯ ก็มีโทษน้อย เมื่อกรรมส่งผลแก่ผู้กระทำก็ย่อมให้ผลน้อยตามไปด้วย

2. คุณธรรมของสัตว์ที่ถูกฆ่า ในระหว่างสัตว์ดิรัจฉานกับมนุษย์นั้น การฆ่ามนุษย์มีโทษมากกว่าสัตว์ดิรัจฉาน เพราะมนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐกว่าสัตว์ดิรัจฉาน

สำหรับการฆ่ามนุษย์กับมนุษย์ด้วยกัน ฆ่าผู้ที่มีศีลธรรม เช่น ภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา เป็นต้น มีโทษมากกว่าผู้ไม่มีศีลธรรม เช่น โจรผู้ร้าย เป็นต้น ย่อมมีโทษน้อยกว่า ถ้าผู้ถูกฆ่าเป็นบิดา มารดา พระอรหันต์ ฯลฯ ถือเป็นอนันตริยกรรม ยิ่งมีโทษมากยิ่งขึ้น

3. ความเพียรของผู้ฆ่า อาศัยตัดสินโดย โยคะ คือในขณะที่ฆ่านั้น ได้ใช้ความเพียรพยายาม มากหรือน้อยเพียงใด ถ้าใช้ความพยายามมาก ก็มีโทษมาก กล่าวคือกรรมย่อมส่งผลแก่ผู้กระทำมาก ถ้าใช้ความพยายามน้อยก็มีโทษน้อย กล่าวคือกรรมย่อมส่งผลแก่ผู้กระทำมาก

ดังนั้น จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับพุทธจริยศาสตร์แล้ว จะเห็นได้ว่า พุทธจริยศาสตร์นั้นหมายถึงหลักคำสอนของนักปราชญ์ทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้นทรงวางหลักไว้เพื่อให้สาวกประพฤติและปฏิบัติตามเพื่อเป็นมาตรฐานความประพฤติ โดยแบ่งออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ระดับต้น ระดับกลาง และระดับสูง พุทธจริยศาสตร์จึงใช้หลักเกณฑ์ทั้ง 3 ระดับนี้เป็นเครื่องมือในการวินิจฉัยว่าสิ่งใดถูกหรือผิด ควรหรือไม่ควรเหมาะสมหรือไม่เหมาะสม เป็นต้น นอกจากนั้นยังนำองค์ประกอบแห่งปาณาติบาตมาประกอบการพิจารณาด้วยจึงจะเข้าหลักเกณฑ์ว่าการฆ่านั้นสำเร็จหรือไม่

เกณฑ์การตัดสินการวิสามัญฆาตกรรมในทัศนะทางพุทธจริยศาสตร์

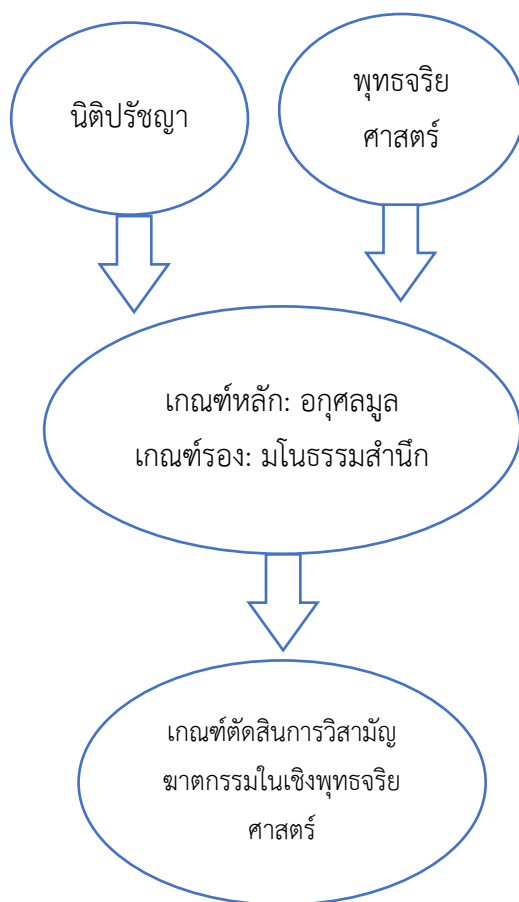
การวิสามัญฆาตกรรมนั้น ถือเป็นการฆ่าลักษณะหนึ่ง ซึ่งหมายถึงการเข้าไปตัดรอนหรือทำลายชีวิตของสัตว์ให้ตายหรือขาดสูญ การฆ่านั้นต้องประกอบด้วยโยคะ (ความพยายาม) ของผู้ฆ่าด้วย ในกรณีการวิสามัญฆาตกรรมผู้ร้ายหรือผู้ต้องสงสัยว่ากระทำความอาญาโดยเจ้าพนักงานนั้นเป็นปัญหาเกี่ยวกับการผิดศีลข้อปาณาติบาตหรือไม่ โดยพื้นฐานชาวพุทธทุกคนทราบดีว่า การฆ่าเป็นการผิดศีล เป็นบาป (อกุศลกรรม) ไม่ควรฆ่าหรือทำร้ายหรือเบียดเบียนกัน แต่การฆ่าโดยเจ้าพนักงานซึ่งอ้างว่าได้กระทำตามหน้าที่หรืออ้างว่าอยู่ในการควบคุมของเจ้าพนักงานในขณะปฏิบัติหน้าที่นั้น ถึงแม้ว่ากฎหมายกำหนดให้ยกเว้นความผิดให้แก่เจ้าพนักงานก็ตาม แต่ในมุมมองทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นการฆ่า เพราะประกอบด้วยผู้นั้นมีชีวิต รู้ว่ามีชีวิต มีเจตนาคิดจะฆ่า มีความพยายามทำให้ตาย และผู้นั้นตายลงเพราะความเพียรนั้น แต่เมื่อพิจารณาจากทัศนะทางพุทธจริยศาสตร์ที่มีต่อการวิสามัญฆาตกรรมแล้ว ผู้เขียนได้พบปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการวิสามัญฆาตกรรมของเจ้าหน้าที่รัฐที่กระทำต่อผู้กระทำความผิดหรืออาชญากร 2 ด้าน ดังนี้

1. ปัจจัยด้านคุณค่าของมนุษย์ พบว่า การวิสามันยาตกรรมนั้น เป็นการฆ่าผู้อื่นโดยเจาพนักงานซึ่งอ้างว่าเป็นการปฏิบัติราชการตามหน้าที่ หรือฆ่าผู้อื่นตายระหว่างที่เขายู่ในความควบคุมของตน โดยอ้างว่าเป็นการปฏิบัติราชการตามหน้าที่ ตามหลักพุทธจริยศาสตร์มองว่าสิ่งมีชีวิตทุกชนิดมีคุณค่าในตัวเอง แต่จะมีมากน้อยต่างกันขึ้นอยู่กับประเภทของสัตว์ เช่น มนุษย์ย่อมมีคุณค่ามากกว่าบรรดาสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย ถ้าเอาเกณฑ์องค์แห่งปาณาติบาตมาจับ โดยพิจารณาว่า สัตว์มีชีวิต รู้ว่าสัตว์นั้นมีชีวิต มีจิตคิดจะฆ่า ทำความเพียรเพื่อให้ตาย และสัตว์ตายลงเพราะความเพียรนั้น และเกณฑ์หลักของการกระทำนั้นประกอบด้วยอกุศลมูลได้แก่ โลภะ โทสะ และโมหะ และเกณฑ์รอง คือ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของคนทั่วไป จะเห็นได้ว่า การวิสามันยาตกรรมนั้น ไม่ได้ประกอบด้วยเกณฑ์หลักอกุศลธรรมใด คือ ไม่มีโลภะ โทสะ โมหะ เพราะเป็นการปฏิบัติงานตามหน้าที่เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยให้แก่ประชาชน และเพื่อป้องกันตนเอง ไม่มีเจตนาฆ่าแต่อย่างใด หากคนร้ายไม่ต่อสู้ขัดขืน และเกณฑ์รอง คือ ความรู้สึกรับผิดชอบของตนเองและคนทั่วไปยอมรับได้ว่าเป็นหน้าที่ของผู้รักษากฎหมายเพื่อความสงบเรียบร้อยของประชาชนและเพื่อป้องกันตนเอง จึงไม่ถือว่าผิดทางพุทธจริยศาสตร์

2. ปัจจัยด้านกฎหมาย พบว่า การวิสามันยาตกรรมนั้น เป็นการฆ่าที่กฎหมายกำหนดให้เจ้าพนักงานมีอำนาจกระทำได้ แต่ถ้าเจ้าพนักงานผู้ใดกระทำไปเกินเขตอำนาจหน้าที่ ย่อมมีความผิดและรับโทษสำหรับความผิดนั้นไปและผิดทางพุทธจริยศาสตร์ด้วย การที่กฎหมายกำหนดเป็นหน้าที่และมอบอำนาจให้เจ้าหน้าที่รัฐในการจัดการความสงบเรียบร้อยของสังคม โดยมีจุดมุ่งหมายสูงสุดคือเพื่อความผาสุกของสังคมหรือชุมชนเป็นสิ่งสำคัญ ดังนั้น กรณีการวิสามันยาตกรรม ถ้านำเกณฑ์แห่งองค์ปาณาติบาตถือว่าผิดศีล ข้อปาณาติบาตแต่ด้านพุทธจริยศาสตร์ตามเกณฑ์หลัก คือ อกุศลมูล และเกณฑ์รอง คือ มโนธรรม ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีมาจับ ไม่ถือว่าเป็นการฆ่าโดยเจตนาอกุศลมูล และไม่เป็นสิ่งที่ผิดตามหลักจริยธรรมตามหลักพุทธจริยศาสตร์ เมื่อถ้าพิจารณาในทัศนะทางกฎหมายจะเห็นได้ว่า กฎหมายกำหนดให้เจ้าพนักงานกระทำได้ แต่กระทำไปไม่เกินขอบเขตที่กฎหมายให้ไว้ เพราะถ้าทำไปเกินกว่าที่กฎหมายให้อำนาจไว้ เจ้าพนักงานผู้นั้นย่อมรับผิดชอบเป็นการส่วนตัว เพราะเจ้าหน้าที่รัฐ มีหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยในสังคม โดยรัฐมีจุดมุ่งหมายสูงสุดคือความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนเป็นสิ่งสำคัญ ดังนั้น การวิสามันยาตกรรมในทัศนะทางพุทธจริยศาสตร์จึงไม่เป็นสิ่งที่ผิดต่อหลักจริยธรรมตามหลักพุทธจริยศาสตร์ และในทัศนะทางกฎหมายแล้ว ถือว่าการวิสามันยาตกรรมนั้น เป็นสิ่งที่ผิดต่อกฎหมายบ้านเมือง เพราะกฎหมายกำหนดอำนาจและหน้าที่ให้เจ้าหน้าที่รัฐกระทำได้ แต่อยู่ภายใต้ขอบเขตที่กฎหมายให้อำนาจและหน้าที่ไว้เท่านั้น แต่ในทางศีลธรรมถือว่าผิดศีลปาณาติบาต แต่ไม่รุนแรงเพราะไม่มีเจตนาฆ่าด้วยอกุศลมูลนั่นเอง

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาเรื่อง “เกณฑ์ตัดสินการวิสามัญฆาตกรรมในเชิงพุทธจริยศาสตร์” นั้น ผู้เขียน พบว่า มีองค์ความรู้ที่สามารถจะนำมาสังเคราะห์เข้าด้วยกันได้ ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้เกณฑ์การตัดสินการวิสามัญฆาตกรรมในเชิงพุทธจริยศาสตร์

ด้านนิติปรัชญา พบว่ามนุษย์มีสิทธิในชีวิตของตนตามที่กฎหมายได้บัญญัติรับรองไว้ ผู้ใดจะละเมิดต่อสิทธิในชีวิตของผู้อื่นไม่ได้เลย บุคคลจะต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติของกฎหมาย และไม่กระทำการใดอันเป็นการล่วงละเมิดสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น ในขณะที่เจ้าหน้าที่รัฐก็มีหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยในสังคม ควบคุมอาชญากรรมและอำนวยความยุติธรรมแก่ประชาชน ดังนั้น รัฐจึงกำหนดให้เจ้าหน้าที่รัฐมีหน้าที่ในการบังคับใช้กฎหมายให้บรรลุตามความประสงค์ของตน

ด้านพุทธจริยศาสตร์ พบว่ามนุษย์ทุกคนมีคุณค่าในชีวิตอันเกิดจากการกระทำหรือความประพฤติของตน เนื่องจากพระพุทธศาสนามุ่งเน้นคุณค่าในชีวิตของมนุษย์ อันเกิดจากการกระทำหรือความประพฤติดีทางกาย ทางวาจา และทางใจ นอกจากนั้นพระพุทธศาสนาจำเป็นต้องชี้ให้คนทั่วไปในสังคมได้รู้และเข้าใจว่าสิ่งใดถูกหรือผิด อย่างไร โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อนำไปสู่ความเป็นสังคมที่มีความรัก ความสามัคคีและความปรารถนาดีต่อ

กัน อีกทั้งยังใช้เป็นแนวทางเดียวกันในการประพจน์และปฏิบัติร่วมกันของคนในสังคม มีเกณฑ์ตัดสินอยู่ 2 ระดับคือ เกณฑ์ตัดสินหลักโดยยึดถือการกระทำด้วยอกุศลมูลหรือทำด้วยกุศลมูล ส่วนเกณฑ์รองคือ คำนึงถึงมโนธรรมสำนึก มีผลกระทบต่อชีวิตจิตใจของตนเองหรือคนอื่นอย่างไร

สรุป

การวิสามัญฆาตกรรมนั้น เป็นการฆาตกรรมผู้ร้ายหรือผู้ต้องสงสัยว่ากระทำความอาญาโดยเจ้าพนักงานอ้างว่าได้กระทำไปตามหน้าที่หรืออ้างว่าอยู่ในการควบคุมของเจ้าพนักงานในขณะที่ปฏิบัติหน้าที่นั้น เป็นปัญหาในเชิงจริยธรรมหรือไม่ โดยพื้นฐานชาวพุทธทุกคนทราบดีว่า ในการฆ่านั้น ผู้กระทำย่อมมีเจตนาฆ่า ซึ่งเป็นการกระทำที่ผิดศีล เป็นบาป (อกุศลกรรม) ไม่ควรฆ่าหรือทำร้ายหรือเบียดเบียนกัน แต่การฆ่าโดยเจ้าพนักงานซึ่งอ้างว่าได้กระทำตามหน้าที่หรืออ้างว่าอยู่ในการควบคุมของเจ้าพนักงานในขณะที่ปฏิบัติหน้าที่นั้น กฎหมายกำหนดให้ยกเว้นความผิดให้แก่เจ้าพนักงาน โดยเจ้าพนักงานไม่ต้องรับผิดชอบ ในทัศนะทางพุทธจริยศาสตร์ต้องพิจารณาถึงเกณฑ์การตัดสินทางพุทธจริยศาสตร์ เพราะเมื่อนำเกณฑ์หลัก คือ อกุศลมูล ได้แก่ โลภะ โทสะ และโมหะ และเกณฑ์รอง ได้แก่ มโนธรรม ความรู้สึกรับผิดชอบชั่วดีมาจับแล้ว ถือได้ว่าการวิสามัญฆาตกรรมนั้น ไม่มีเจตนาฆ่าด้วยอกุศลมูล เพราะเจ้าพนักงานทำตามหน้าที่เพื่อป้องกันชีวิตและทรัพย์สินตนเองและสังคม ถือว่าไม่ผิดจริยธรรมตามหลักพุทธจริยศาสตร์ และในทัศนะทางกฎหมาย การวิสามัญฆาตกรรมนั้น เป็นการฆ่าโดยเจ้าพนักงานซึ่งอ้างว่าได้กระทำไปตามหน้าที่หรืออ้างว่าอยู่ในการควบคุมของเจ้าพนักงานในขณะที่ปฏิบัติหน้าที่นั้น ถือว่าไม่ผิดต่อกฎหมาย เพราะกฎหมายกำหนดให้เจ้าหน้าที่รัฐมีอำนาจกระทำได้และไม่เป็นความผิด ซึ่งเข้ากับข้อยกเว้นตามกฎหมายวิธีพิจารณาอาญา มาตรา 143 วรรค 3 แต่ถ้าเจ้าหน้าที่รัฐผู้ใดกระทำให้เกินขอบเขตอำนาจและหน้าที่ที่กฎหมายกำหนดไว้ ย่อมรับผิดชอบทางอาญาเป็นรายบุคคลไปและถือว่าผิดหลักพุทธจริยศาสตร์เพราะมีเจตนาที่เป็นอกุศลมูลเป็นที่ตั้ง

บรรณานุกรม

- กิตติพงษ์ กิตยารักษ์. (2540). *คำอธิบายประมวลกฎหมายอาญา*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2556). *พุทธจริยศาสตร์กับปัญหาสังคมร่วมสมัย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- คณิง ฤไชย. (2548). *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระเทวินทร์ เทวินโท. (2549). *แก่นพุทธจริยศาสตร์*. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.
- พิชัย นิลทองคำ. (2562). *ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา*. กรุงเทพฯ: อทตยามิเลินเนียม.
- มนตรี จิตรวิวัฒน์. (2530). *วิสามัญฆาตกรรม: ศึกษาเฉพาะกรณีเจ้าพนักงานตำรวจ*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2560). *อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา. (2538). *เบญจศีลและเบญจธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 15. นครปฐม: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

วสิน อินทสระ. (2549). *พุทธจริยศาสตร์*. กรุงเทพฯ: ธรรมดา.

วิกรณ์ รักษ์ปวงชน และวิมาน กฤตพลวิมาน. (2562). *ประมวลกฎหมายอาญา ฉบับใช้งานและประกอบการศึกษา*. นนทบุรี: ไอดีซี พรีเมียร์ จำกัด.

สนิท สนั่นศิลป์. (2543). *คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2554). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.

ศูนย์ทนายความมุสลิม. (2567). *วิสามัญฆาตกรรม ในพื้นที่อำเภอบ้านนังस्ता จังหวัดยะลา*. สืบค้น 20 ตุลาคม 2567 จาก www.macmuslim.com.

การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามกระบวนการ SIPOC โมเดลด้วยหลักภavana 4

Improving the Quality of life according to SIPOC Model

Process with Bhavana 4

¹พระครูบรรชัยวัฒน์ (วันชัย เมธิโก)

¹Phrakhrubowonchaiwat (Wanchai Methiko)

¹วิทยาเขตศรีธรรมมาโสกราช มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

¹Srithammasokkaraj Campus, Mahamakut Buddhist University.

¹Corresponding Author's Email: sophonkhumtrup@gmail.com

Received: August 24, 2024; **Revised:** December 16, 2024; **Accepted:** December 18, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อนำเสนอแนวคิดในเรื่องการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามกระบวนการ SIPOC Model ด้วยหลักภavana 4 การพัฒนาคุณภาพชีวิต หมายถึง การทำให้ภาวะของมนุษย์สมบูรณ์ทั้งทางกาย จิต ปัญญา และสังคม โดยเชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมอย่างสมดุล สามารถกำหนดกฎเกณฑ์สร้างมาตรฐานการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และพัฒนาตนไปสู่เป้าหมายที่ตนเองปรารถนาได้ กระบวนการ SIPOC Model หมายถึง การสร้างกระบวนการในภาพรวม เพื่อให้เกิดการเริ่มต้นศึกษาตั้งแต่ภาพรวมในระดับองค์กร โดยใช้กระบวนการสร้างความสัมพันธ์กันระหว่างผู้ให้บริการกับผู้รับบริการ เพื่อนำไปสู่เป้าหมายของผลกำไรเชิงธุรกิจหรือผลประโยชน์ทางสังคม ตลอดจนผลลัพธ์ของกระบวนการเพื่อให้ผู้ดำเนินการในกระบวนการ และผู้รับบริการสามารถตกลงกันได้เป็นฉันทามติในเรื่องขอบเขตของงานว่าเกี่ยวข้องกับทรัพยากรด้านใดบ้าง และหลักภavana 4 หมายถึง ทำให้เจริญงอกงาม ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญของพระพุทธศาสนาที่ต้องศึกษาและปฏิบัติตาม เพื่อฝึกหัดและพัฒนากาย ศีล จิตใจ และปัญญาให้สูงขึ้น ถือเป็นระบบในการสร้างกระบวนการที่ ทำให้มนุษย์มีการพัฒนาอย่างบูรณาการ และทำให้มนุษย์เป็นองค์รวมในการพัฒนาอย่างมีดุลยภาพและยั่งยืน มี 4 ประการ คือ 1) กายภavana คือดูแลสุขภาพร่างกายให้สมบูรณ์แข็งแรง และฝึกฝนอบรมกายให้มีอินทรีย์สังวรความสำรวมระวังตนไม่ให้ก่อโทษทางกาย และปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่เหมาะสม 2) ศีลภavana คือความประพฤติเรียบร้อยดีงาม มีระเบียบวินัยทางสังคมร่วมกัน 3) จิตตภavana คือการฝึกฝนอบรมจิตใจให้มีความมั่นคง เข้มแข็ง มีความเจริญด้วยคุณธรรม ฝึกฝนตนให้มีความรักความเมตตาต่อสรรพสัตว์ทั้งหลาย และฝึกฝนจิตของตนให้มีความผ่องใสเบิกบาน ดำเนินชีวิตด้วยความสุขใจ และ 4) ปัญญาภavana คือการพัฒนาฝึกฝนอบรมตนจากการได้รับรู้ ศึกษาเล่าเรียน การสดับรับฟังมากจนเข้าใจ และการลงมือปฏิบัติตามที่ได้ศึกษามานั้นให้เกิดประโยชน์สุขต่อตนเองและผู้อื่นโดยไม่เป็นปัญหาในอนาคต

คำสำคัญ: การพัฒนาคุณภาพชีวิต; กระบวนการ SIPOC; ภavana 4

Abstract

This article aims to present the concept of Improving the Quality of life according to SIPOC Model process with Bhavana 4. Improving the Quality of life means making the human condition complete physically, mentally, intellectually and socially. Aspects linked together as a whole in the balanced way, can set rules and create standards for a better quality of life and develop oneself towards the goals that one desires. SIPOC model process means creating an overall process in order to start studying from the overall picture at the organizational level. Using the process of building relationships between service providers and service recipients to lead to business profits or social benefits. As well as the results of the process so that process operators and service recipients can come to a consensus on the scope of work and what resources are involved. Bhavana 4 means flourish which is an important principle of Buddhism that must be studied and followed. To train and develop the Physical, Moral, Emotional and Wisdom to be higher. It is considered a system for creating a paradigm that allows humans to develop in an integrated manner and make humans as a whole in balanced and sustainable development. There are four factors: 1) Physical development is taking care of your body's health, strength and train the body to have good instincts and careful not to cause physical harm and adjust yourself to an appropriate physical environment. 2) Moral development is good behavior, there is shared social discipline. 3) Emotional development is mental training make your mind stable, strong, and prosper with morality, and train yourself to have love and compassion for all living beings, and train one's mind to be happy, clear, and joyful to live with happiness. And 4) Wisdom development is developing and training oneself from awareness study, hearing, and listening to the point of understanding and act according to what has been learned to bring benefit to oneself and others without being a problem in the future.

Keywords: Improving the Quality of Life; SIPOC Model; Bhavana 4

บทนำ

หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามีเป้าหมายในการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งด้านร่างกายคน สังคมที่อยู่ล้อมรอบตัวคนด้วยการชำระจิตให้บริสุทธิ์นั้น ถือเป็นหัวใจของหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาการพัฒนาชีวิต เป้าหมายทุกองค์ธรรมในพุทธศาสนาจะส่งเสริมให้ทำจิตให้ผุดผ่องดังพระพุทธองค์ตรัสว่า “จิตนี้ผุดผ่องแต่จิตนั้นแลเศร้าหมองเพราะอุปกิเลสเกิดขึ้นภายหลัง” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: 22/79/9) ซึ่งเป็นสิ่งผลักดันให้มนุษย์ทำความชั่วได้นานับการ ดังนั้นมนุษย์จึงต้องชำระจิตให้บริสุทธิ์ปราศจากกิเลส เมื่อจิตบริสุทธิ์ เห็นถูกต้องเป็นสัมมาทิฐิก็จักไม่ทำความชั่ว มุ่งแต่กระทำประโยชน์เกื้อกูลซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นมูลเหตุของความดีทั้งหลายตามมา การบริหารจัดการที่ดีหรือการมีธรรมาภิบาลในการบริหารขององค์กรทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และ แนวความคิดเรื่องความรับผิดชอบต่อการปฏิบัติต่อตนเอง สังคม และสิ่งแวดล้อมโดยรอบของสังคม รวมถึงการให้ความสำคัญกับการดูแลรักษาและการพัฒนา เพื่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อระดับขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่อย่างไรก็ตามประเทศไทยคงให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่ยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี โดยให้บูรณาการเข้ากับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งในการสัมภาษณ์นายกรัฐมนตรี พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา (เดลินิวส์ ออนไลน์, 2558) มีนโยบายว่า พระพุทธศาสนามีหลักธรรมคำสอนที่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศที่ยั่งยืน และได้มอบหมายให้ผู้ที่เกี่ยวข้องจัดทำเอกสารแนวคิดพระพุทธรศาสนากับการพัฒนาที่ยั่งยืนมาเป็น

รูปเล่ม โดยมีมหาเถรสมาคมทำหน้าที่รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ส่งผลต่อการพัฒนาประเทศที่ยั่งยืนมาประยุกต์ใช้

จากปัญหาความเหลื่อมล้ำในหลากหลายมิติของคุณภาพชีวิตในประเทศไทยถูกฉายภาพให้เด่นชัด และทวีความรุนแรงมากขึ้นเมื่อเผชิญกับภาวะวิกฤตจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-๑๙ ที่ผ่านมา โดยพบว่าคนจนและผู้ด้อยโอกาสได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงมากกว่าประชากรทั่วไป เนื่องจากกลุ่มคนดังกล่าวไม่มีเงินออม และขาดโอกาสในการเข้าถึงแหล่งเงินทุน มีโอกาสถูกเลิกจ้างงานได้ง่าย ในขณะที่ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยียังนำมาซึ่งปัญหาการขาดความพร้อมด้านอุปกรณ์ และทักษะดิจิทัล ไม่สามารถเข้าถึงระบบอินเทอร์เน็ตได้ จึงทำให้ขาดโอกาสในการมีส่วนร่วม และได้รับประโยชน์จากกิจกรรมทางเศรษฐกิจใหม่ๆ บทความวิชาการนี้จึงขอนำเสนอแนวความคิดเกี่ยวกับพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี

การพัฒนาคุณภาพชีวิต

การพัฒนาคุณภาพชีวิตเป็นการสร้างรากฐานของการดำรงชีวิตของตนให้ดีขึ้น มีความสัมพันธ์อันกลมกลืนระหว่างการดำเนินชีวิตของบุคคลกับสภาพแวดล้อม และมุ่งการกระทำตนให้มีความสุขด้วยตนเอง รู้เท่าทันตนเอง เข้าใจตนเองมากกว่าการพึ่งพาอาศัยวัตถุจึงเป็นแนวทางการพัฒนาชีวิตที่ยั่งยืน ซึ่งหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามีเป้าหมายในการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งด้านร่างกายคน สังคม ที่อยู่อาศัยรอบตัว ชีวิตที่มีคุณภาพจึงเป็นชีวิตที่ประสบความสมหวัง รู้จักยับยั้งความต้องการทางร่างกาย และความต้องการทางอารมณ์ของตนเองให้อยู่ในขอบเขตที่พอดี (สุภาส เครือเนตร, 2541) สามารถใช้ความรู้ สติปัญญา ความรู้สึกลึกซึ้งคิดของตนไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนเบียดเบียน หรือให้โทษแก่บุคคลอื่น และในขณะเดียวกันบุคคลจะต้องมีการศึกษาสูง มีความขยันอดทนประกอบอาชีพที่สุจริต เป็นพลเมืองดี มีศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางใจ มีระเบียบ มีวินัย มีกฎเกณฑ์ทางสังคม (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2543) อีกทั้งเมื่อพิจารณาจากเอกสารและตำราต่างๆ พบว่ามีการกล่าวถึง “คุณภาพชีวิต” ที่นำมาใช้แพร่หลายมากขึ้น นั่นคือ “การมีชีวิตที่ดี” และ “การกินดีอยู่ดี” อาจอนุมานได้ว่าหมายถึงการมีคุณภาพชีวิตที่ดีนั่นเอง

UNESCO (1993 อ้างถึงใน อรทัย วลีวงศ์, 2563) ได้นิยามคุณภาพชีวิตหมายถึง ระดับความเป็นอยู่ที่ดีของสังคม และเป็นระดับความพึงพอใจในความต้องการส่วนหนึ่งของมนุษย์ ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 ให้ความหมายคำว่า “พัฒนา” ว่า ทำให้เจริญ พระราชวรมุนี (ประยูร ธมมจิตฺโต) ได้กล่าวถึงการพัฒนาไว้ 4 ด้าน คือ

1. **พัฒนาทางด้านกาย** ได้แก่ การมีร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ สุขภาพดี ไร้โรค และการใช้อินทรีย์ให้ถูกต้อง
2. **พัฒนาทางด้านศีล** ได้แก่ การที่คนในสังคมมีระเบียบวินัย ประพฤติดี มีความสัมพันธ์กับผู้อื่นที่ดี รวมทั้งมีความสุขสุจริตทั้งทางกาย วาจา และอาชีวะ

3. พัฒนทางด้านจิตใจ ได้แก่ การฝึกจิตให้มีคุณภาพดี ให้มีสมรรถภาพดี มีสุขภาพจิตดีให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญองกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย

4. พัฒนทางด้านปัญญา ได้แก่ การฝึกอบรมปัญญาให้รู้ ให้เข้าใจ มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงหรือตามที่มันเป็น ต้องฝึกปัญญาที่ทำให้กระบวนการคิดการรับรู้ไม่ให้เกิดเล่ห์เข้าครอบงำ

อรรถย วลีวงศ์ (2563) สำนักงานพัฒนานโยบายสุขภาพระหว่างประเทศ (IHPP) องค์การอนามัยโลกกล่าวถึงคุณภาพชีวิตในพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 ที่นิยามว่า “ภาวะของมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย ทางจิต ทางปัญญา และทางสังคม เชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมอย่างสมดุล” โดยการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืนจึงต้องพัฒนาใน 4 ด้าน นั่นคือ

- 1) ด้านสุขภาพทางกาย (Physical Wellbeing)
- 2) ด้านสุขภาพทางจิต (Mental Wellbeing)
- 3) ด้านสุขภาพทางสังคม (Social Wellbeing)
- 4) ด้านสุขภาพทางปัญญา (Intellectual well-being)

นอกจากนี้ยังได้สรุปแนวคิดทฤษฎีลำดับความต้องการของ Maslow ว่า ความต้องการของบุคคลสามารถเรียงลำดับตามความสำคัญ และได้รับการตอบสนอง 5 ขั้นตอนตามลำดับ ดังนี้คือ

1. ความต้องการทางด้านร่างกาย เป็นความต้องการขั้นต่ำสุดของมนุษย์ ได้แก่ ความต้องการปัจจัยที่เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต เช่น ความต้องการรับประทานอาหาร ความต้องการที่จะพักผ่อนความต้องการอากาศที่จะหายใจความต้องการที่จะทำงานในสภาพแวดล้อมที่ดี

2. ความต้องการด้านความมั่นคงปลอดภัย เมื่อความต้องการทางด้านร่างกายได้รับการตอบสนองแล้วมนุษย์ก็จะแสวงหาความต้องการด้านความปลอดภัยและมั่นคงมากขึ้น จนทำให้ความต้องการนี้มีความสำคัญเหนือด้านอื่นๆ

3. ความต้องการด้านความเป็นสมาชิกของสังคม เมื่อความต้องการความปลอดภัยมั่นคงแล้ว มนุษย์มีพื้นที่ถือว่าเป็นสัตว์สังคม โดยปกติต้องอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม จึงเกิดความต้องการมีส่วนร่วมในกลุ่มที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ และอาจขยายเป็นความต้องการมีส่วนร่วมไปยังกลุ่มอื่นอีกด้วย

4. ความต้องการเกียรติยศและการยอมรับนับถือ เมื่อบุคคลได้มีส่วนร่วมในกลุ่มความต้องการด้านสังคมแล้ว จะทำให้เกิดความต้องการเกียรติยศ ชื่อเสียง และการยอมรับนับถือ จะเลื่อนความสำคัญขึ้นไปแทนที่ ซึ่งการยอมรับนับถือนี้จะช่วยให้รู้สึกมั่นใจ รู้สึกมีเกียรติ หรือรู้สึกว่ามีอำนาจ

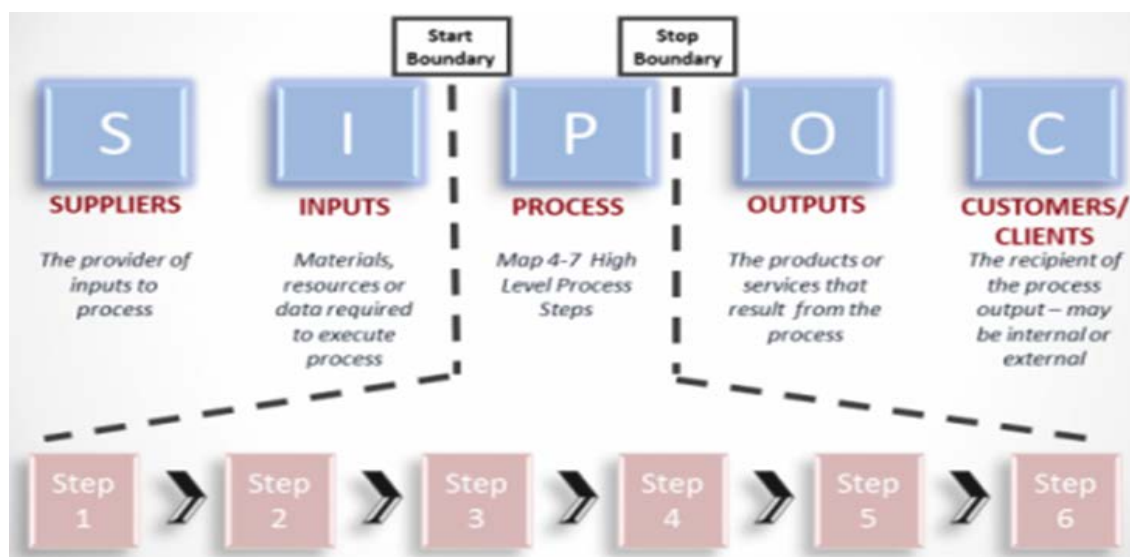
5. ความต้องการบรรลุถึงความปรารถนาในชีวิตของตนเองหรือในสิ่งที่ตัวเองต้องการ เป็นความต้องการขั้นสุดท้ายหลังจากได้รับความต้องการในระดับอื่นมาแล้ว ซึ่งความต้องการให้บรรลุถึงความปรารถนาในชีวิตของตนเอง เป็นความต้องการที่สอดคล้องกับความใฝ่ฝันในชีวิตการเป็นมนุษย์ของเขา ที่จะทุ่มเทร่างกายแรงใจเพื่อให้บรรลุความปรารถนานั้น และความต้องการแสดงออกถึงความสามารถของแต่ละบุคคลย่อมไม่เหมือนกัน เพราะทุกคนมีความแตกต่างกัน

พระมหาภคศิษฐ์ มหาวีโร, (2560) กล่าวว่าคุณภาพชีวิตจะเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบทั้งภายในและภายนอกของมนุษย์ ได้แก่ ด้านร่างกายเป็นความมีสุขภาพกายที่ดี ด้านจิตใจเป็นอารมณ์และความรู้สึก ด้านสังคมเป็นสภาพความเป็นอยู่และการดำรงชีวิตที่ดี และด้านสติปัญญาเป็นความรู้ความสามารถ คุณภาพชีวิตที่ดีจึงเป็นชีวิตที่มีความสุขกาย สุขใจ และสามารถดำรงชีวิตได้ด้วยการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม และบริบทของสังคมได้ตามสภาวะกาลเวลา

การพัฒนาคุณภาพชีวิตจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ และจำเป็นต่อบุคคลและสังคม เป็นสิ่งที่มนุษย์สามารถกำหนดกฎเกณฑ์การสร้างมาตรฐานเพื่อให้ระดับการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นได้ และเป็นการพัฒนาตนเองและสังคมไปสู่เป้าหมายที่ปรารถนาของบุคคล การศึกษาจึงกล่าวว่าการพัฒนาคุณภาพชีวิตเป็นการพัฒนาตนเองในด้านร่างกาย ด้านสังคม ด้านจิตใจ และด้านสติปัญญา เพื่อให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เพื่อปรับปรุงการดำเนินชีวิตให้สอดคล้องและรองรับกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต แต่ปัญหาที่สำคัญมีอยู่ว่า แล้วเราจะสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตสู่ความสำเร็จได้อย่างไร และสิ่งที่จะตอบคำถามนี้คงหนีไม่พ้นที่ว่า เราต้องรู้จักตัวเราเองก่อน เพราะตัวเราเท่านั้นที่จะสามารถสร้างความสำเร็จให้เกิดขึ้นกับตนเองได้ดีที่สุด เพราะถ้าเราไม่สร้างโอกาสเอง ไม่ลงมือกระทำแล้ว สิ่งที่เราปรารถนาและความสำเร็จต่างๆ จะมาหาเราได้อย่างไร

SIPOC Model

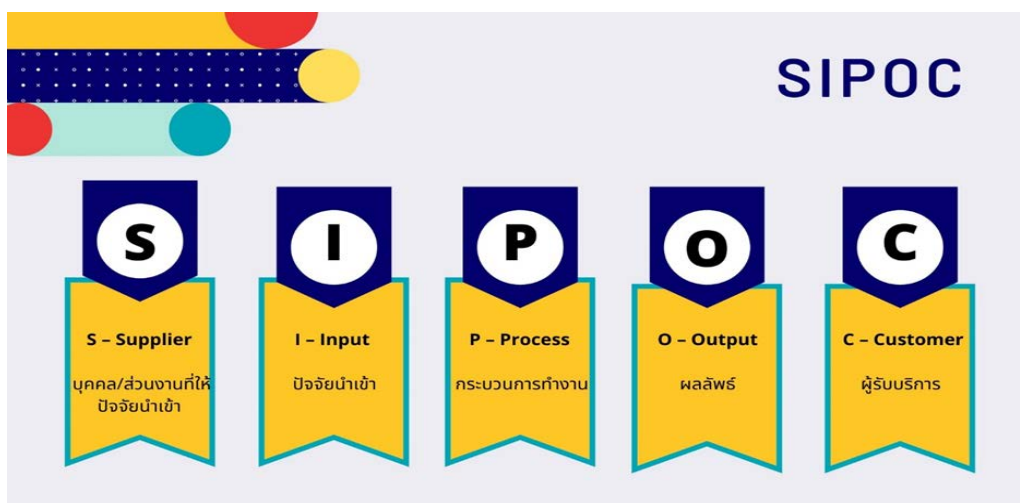
แนวคิด SIPOC Model เป็นการพิจารณาการกำหนดกลุ่มผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดย Tennessee associates international ในปี ค.ศ. 1995 เป็นผู้พัฒนา SIPOC Model ตามที่ Who developed the SIPOC model?, (2012) แสดงผังแนวคิดไว้ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิด SIPOC Mode Who developed the SIPOC model?. (2012).

Retrieved from http://wiki.answers.com/Q/Discuss:Who_developed_the_SIPOC_model

ดังที่ เสนาะ ตีเยาว์ และสุรัตน์ จินตสกุล (2554) อธิบายสรุปไว้ว่า SIPOC Model เป็นกรอบแนวคิดที่ใช้ในการพิจารณาการบริหารจัดการว่า ใครคือผู้รับบริการ (Customer) ซึ่งจะเริ่มต้นจากการพิจารณาพันธกิจว่า อะไรคือผลผลิตหรือบริการที่จะส่งมอบ และผู้รับผลผลิตหรือบริการโดยตรงคือผู้รับบริการ เมื่อองค์กรสามารถระบุผู้รับบริการได้แล้ว จะต้องค้นหาความต้องการของผู้รับบริการ และนำไปสู่การออกแบบกระบวนการ รวมทั้งปัจจัยนำเข้าของกระบวนการนั้นๆ ตลอดจนเชื่อมโยงไปถึงผู้ส่งมอบปัจจัยนำเข้าด้วย ดังที่แสดงไว้ในภาพที่ 2

ภาพที่ 2 กรอบแนวคิดการประยุกต์ใช้ SIPOC Model

การประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดของ SIPOC Model เป็นการสร้างกระบวนการในภาพรวม เพื่อให้เกิดการเริ่มต้นศึกษาตั้งแต่ภาพรวมในระดับองค์กร (Organization) โดยใช้แนวคิด SIPOC Model เป็นกระบวนการสร้างความสัมพันธ์กันระหว่างผู้ให้บริการ (Suppliers) กับผู้รับบริการ (Customers) เพื่อนำไปสู่เป้าหมายของผลกำไรเชิงธุรกิจหรือผลกำไรเชิงสังคม ตลอดจนผลลัพธ์ของกระบวนการเพื่อให้เจ้าของกระบวนการ และผู้ปฏิบัติงานสามารถตกลงกันได้เป็นฉันทามติในเรื่องขอบเขตของงานว่าเกี่ยวข้องกับทรัพยากรด้านใดบ้าง ก่อนเขียนแผนภาพแนวคิดการทำงาน การศึกษาจึงนำแนวคิดของ SIPOC Model มากำหนดกระบวนการจัดทำในภาพรวมเพื่อการประยุกต์ใช้ตามลำดับได้ดังต่อไปนี้

- 1. S-Supplier** หมายถึง ผู้ส่งมอบสิ่งของ หรือข้อมูลที่จะต้องนำไปผ่านกระบวนการหรือคู่ค้าที่ร่วมทำธุรกิจด้วย หรือผู้ที่มีหน้าที่ส่งมอบงานการพัฒนา (บุคคล / ผู้ส่งมอบปัจจัย หรือผู้ให้บริการ)
- 2. I-Input** หมายถึง สิ่งของหรือข้อมูลที่จะ ต้องนำไปผ่านกระบวนการ (ปัจจัยนำเข้า)
- 3. P-Process** หมายถึง กระบวนการอันประกอบไปด้วยหลายขั้นตอน เพื่อที่จะเปลี่ยนสิ่งของหรือข้อมูลต้นทาง (Input) ให้กลายเป็นสิ่งของ หรือข้อมูลที่ต้องการ (Output) ที่เป็นไปตามความต้องการของลูกค้าหรือผู้รับบริการ (กระบวนการที่เหมาะสม)
- 4. O-Output** หมายถึง สิ่งของหรือข้อมูลที่เป็นไปตามความต้องการของผู้รับบริการหรือลูกค้า (ปัจจัยนำออก)

5. C-Customer หมายถึง ผู้กำหนดหรือผู้เกี่ยวข้องความต้องการของสิ่งของหรือข้อมูล (ผู้รับบริการ) ส่วนประโยชน์ของ SIPOC Model ในการประยุกต์ใช้เพื่อกำหนดกระบวนการจัดทำในภาพรวมมีดังต่อไปนี้

1. ทำให้ผู้ให้บริการเข้าใจกระบวนการทำงานในทิศทางเดียวกันขององค์กร
2. ทำให้ทราบถึงแนวคิด กระบวนการทำงาน และขอบเขตงาน หรือการปรับปรุงพัฒนางานได้อย่างชัดเจน
3. ทำให้รู้ว่าเป็นเครื่องมือที่นำไปสู่การวิเคราะห์สาเหตุ และผลกระทบของปัญหาที่เกิดขึ้นในกระบวนการทำงาน
4. ทำให้เข้าใจถึงความต้องการของผู้รับบริการหรือผู้เกี่ยวข้อง
5. ทำให้เห็นถึงข้อบกพร่องบางอย่างที่เกิดขึ้นในกระบวนการทำงาน
6. ทำให้ทราบถึงปัจจัยนำเข้าบางอย่างที่ไม่ต้องการ
7. ทำให้รับรู้ถึงผลลัพธ์ที่ผู้รับบริการไม่ต้องการ แต่ได้รับรู้จากกระบวนการทำงาน
8. ทำให้เห็นถึงขั้นตอนในกระบวนการทำงานครบถ้วน และไม่ซ้ำขั้นตอนที่จำเป็น
9. ทำให้เกิดการทบทวนกระบวนการทำงาน จนทราบจุดแข็งและโอกาสในการพัฒนา
10. ทำให้เข้าใจความซับซ้อนของกระบวนการทำงานจนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ตามบริบทหรือแนวคิดอื่นๆ ได้

ดังนั้น จึงกำหนดแนวคิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามกระบวนการ SIPOC Model ด้วยหลักภาพนา 4 โดยประยุกต์ใช้ตามกระบวนการ SIPOC Model ซึ่งมีขั้นตอนการสร้างดังนี้

1. กำหนดชื่อกระบวนการทำงาน เช่น การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี การจัดการเรียนการสอน หรือการสำรวจความพึงพอใจ
2. กำหนดขอบเขตกระบวนการทำงาน โดยกำหนดจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดของกระบวนการ
3. กำหนดเป้าประสงค์ และกำหนดผู้รับผิดชอบกระบวนการทำงาน
4. กำหนดส่วนงานของปัจจัยนำเข้า หรือบุคคลผู้ให้บริการ
5. กำหนดปัจจัยนำเข้า
6. กำหนดกระบวนการทำงาน
7. แสดงผลลัพธ์ของกระบวนการทำงาน
8. แสดงถึงผลลัพธ์ที่ส่วนงาน หรือบุคคลผู้รับบริการได้รับ

การประยุกต์ใช้แนวคิดเหล่านี้อาจประกอบไว้ในรูปแบบแผนภาพ หรือผังการทำงาน ที่แสดงถึงกรอบแนวคิด SIPOC Model ในลักษณะเป็นการนำมาประยุกต์ใช้เพื่อศึกษาถึงสภาพสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยเทคโนโลยี AI ในปัจจุบันของพระสังฆาธิการ โดยสามารถนำไปสร้างรูปแบบกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีตามแนวทางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ด้วยเทคโนโลยี AI ให้เหมาะสม และสอดคล้องกับบริบทสภาพพื้นที่ต่อไป การศึกษาจึงขอเสนอแนวคิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามกระบวนการ SIPOC Model ด้วยหลักภาพนา 4 ไว้ดังนี้

แนวคิดการประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีตาม SIPOC Model ด้วยหลักภาวะนา

S	I	P	O	C
ผู้ให้บริการ (ผู้เกี่ยวข้อง)	ปัจจัยนำเข้า (การพัฒนา)	กระบวนการ (ภาวะนา 4)	ปัจจัยนำออก (ผลการพัฒนา)	ผู้รับบริการ (คุณภาพชีวิต)
-บุคคล -องค์กรศาสนา -ภาครัฐ -ภาคเอกชน	-ร่างกาย -สังคม -อารมณ์ -สติปัญญา	-กายภาวะนา -ศีลภาวะนา -จิตตภาวะนา -ปัญญาภาวะนา	-สุขภาพกายดี -มีคุณธรรมสูง -จิตใจตั้งมั่น -คุณภาพชีวิตดี	-ประโยชน์สุข -ตนเอง -ผู้อื่น -สังคม

ภาพที่ 3 แสดงแนวคิดการประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีตาม SIPOC ด้วยหลักภาวะนา

ในภาพที่ 3 จากแนวคิด SIPOC Model การศึกษาสามารถนำมาอธิบายเข้ากับความสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้บริการการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามกระบวนการภาวะนา 4 ได้ดังนี้

1. S - Supplier หมายถึง ผู้ให้บริการ ซึ่งอาจเป็นผู้นำหรือพระสังฆาธิการ ที่มีหน้าที่ในการปฏิบัติงานการพัฒนาคุณภาพชีวิต รวมถึงเครือข่ายที่ดำเนินงานร่วมกันในการจัดทำบริการพัฒนาคุณภาพชีวิต

2. I - Input หมายถึง สิ่งสำคัญที่จำเป็นต้องนำมาใช้ในกระบวนการเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ สุขภาพร่างกาย การอยู่ร่วมกันในสังคม จิตใจคุณธรรม และสติปัญญาในการดำเนินชีวิต

3. P - Process หมายถึง กระบวนการในการทำงานตามหลักภาวะนา 4 อันประกอบด้วย กายภาวะนา ศีลภาวะนา จิตตภาวะนา และปัญญาภาวะนา

4. O - Output หมายถึง ผลผลิตที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการพัฒนาตามหลักภาวะนา 4 ที่เกิดขึ้นจากการพัฒนา ได้แก่ สุขภาพกายดี มีคุณธรรมสูง จิตใจตั้งมั่น และมีคุณภาพชีวิตดี

5. C - Customer หมายถึง ผู้รับบริการที่เป็นบุคคลได้รับบริการในด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตจนเกิดประโยชน์สุข

สรุปได้ว่าจากแนวความคิดของ SIPOC Model เมื่อองค์กรสามารถระบุผู้รับบริการได้แล้วจะต้องค้นหาความต้องการของผู้รับบริการ และนำไปสู่การออกแบบกระบวนการ รวมทั้งปัจจัยนำเข้าของกระบวนการนั้นๆ ตลอดจนเชื่อมโยงไปถึงผู้ส่งมอบปัจจัยนำเข้าด้วย SIPOC จึงช่วยให้องค์กรเข้าใจจุดมุ่งหมาย (Purpose) หรือขอบเขต (Scope) ของกระบวนการทำงานไปในทิศทางเดียวกันขององค์กร ซึ่งเป็นการระบุถึงกระบวนการทำงานในภาพใหญ่ ก่อนเริ่มเขียนแผนภาพ การวัดผล หรือทำการปรับปรุงพัฒนางานได้อย่างชัดเจน ทำให้รู้ว่า SIPOC เป็นเครื่องมือที่นำไปสู่การวิเคราะห์สาเหตุ และผลกระทบของปัญหาที่เกิดขึ้นในกระบวนการทำงานนั้นๆ

หลักภาวนา 4

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญา การรู้แจ้งทั้งทางหลักธรรมและการปฏิบัติธรรม ซึ่งประกอบด้วยการเรียนรู้ การฝึกฝน การพัฒนาตน เรียกว่า หลักภาวนา 4 หรือ หลักการพัฒนาตนของศาสนาพุทธ เป็นหลักที่บอกว่าคุณจะต้องแก้ไขพัฒนาตนเองอยู่เสมอ เป็นหลักธรรมที่แสดงให้เห็นถึงกระบวนการในการพัฒนาแต่ละขั้นตอนของการพัฒนามนุษย์อย่างชัดเจน ภาวนา 4 เป็นธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาเถรวาท มีปรากฏอยู่ในพระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 22/79/121) ซึ่งเรียกว่า ภาวนา 4 หมายถึง การทำให้มีขึ้น เป็นขึ้น เกิดขึ้น การเจริญ การบำเพ็ญ การพัฒนา การฝึกอบรม หรือการเจริญพัฒนาตามหลักพระพุทธศาสนา โดยทางแห่งความเจริญนี้ มีคุณธรรมนำไปสู่ความเจริญแห่งผลที่มุ่งหมาย 4 ประการ คือ

1. กายภาวนา คือ การพัฒนาฝึกฝนอบรมกาย หมายถึง พัฒนาอินทรีย์ทั้งห้า ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ให้มีอินทรีย์สังวร ความสำรวมในอินทรีย์ รู้จักระมัดระวังรักษาตนไม่ให้ก่อโทษทางกาย

2. สิลภาวนา คือ การพัฒนาด้านศีล หมายถึง ความประพฤติเรียบร้อยดีงาม มีระเบียบวินัย มีกติกาทาสังคมรวมกัน

3. จิตตภาวนา คือ การฝึกฝนอบรมจิตใจให้มีความมั่นคง เข้มแข็ง มีความเจริญไพบูลย์ด้วยคุณธรรมทั้งปวง

4. ปัญญาภาวนา คือ การพัฒนาฝึกฝนอบรมตนจากการได้ศึกษา เล่าเรียน การสดับรับฟังมามาก และการลงมือปฏิบัติตามทฤษฎีที่ศึกษามาแล้วนั้น ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น

โดยพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), (2552) ได้อธิบายไว้ว่า การพัฒนาตามความหมายของพระพุทธศาสนา คือ ภาวนา หมายถึงการทำให้เป็น, ให้มีขึ้น, การฝึกอบรม, การพัฒนา มี 4 ด้าน คือ

1. กายภาวนา คือ การเจริญกาย เป็นการพัฒนากาย การฝึกอบรมให้รู้จักติดต่อกับสิ่งทั้งหลายภายนอก ทางอินทรีย์ทั้งห้าด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงามให้อกุศลธรรมเสื่อมสูญ เป็นการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

2. สิลภาวนา คือ การเจริญศีล เป็นการพัฒนาความประพฤติ การฝึกอบรมศีลให้ตั้งมั่นอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียน หรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย เป็นการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นได้ด้วยดีเกื้อกูลกัน

3. จิตตภาวนา คือ การเจริญจิต เป็นการพัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีการเมตตา มีความพอใจ ขยันหมั่นเพียร อดทน มีสมาธิ และสดชื่นเบิกบาน เป็นสุข จิตใจผ่องใส เป็นต้น

4. ปัญญาภาวนา คือ การเจริญปัญญา เป็นการพัฒนาปัญญา การฝึกอบรมปัญญาให้รู้ เข้าใจต่อสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญาตนทำตนให้เป็นอิสระบริสุทธิ์จากกิเลส และหลุดพ้นจากความทุกข์

พระเทพดิลก, (2548) ได้อธิบายถึงความหมายและความสำคัญของธรรมอันเป็นเหตุแห่งความเจริญ หรือเพิ่มพูนให้เกิดความเจริญมากยิ่งขึ้น จากที่มีความเจริญ หรือความเจริญระดับหนึ่งมาก่อนแล้ว พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในรูปของความเป็นเหตุปัจจัย ที่ต้องอิงอาศัยกัน ประสานสัมพันธ์กัน และสนับสนุน กัน ว่าการนำเอาหลักภาวนา 4 มาประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมพัฒนาคุณภาพชีวิตให้บุคลากร มีความสามารถในการปฏิบัติงานหรือทำงานนั้นเป็นสิ่งที่ควรทำเป็นอย่างยิ่ง

ความหมายและความสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ตามแนวพระพุทธศาสนานั้น ต้องพัฒนา ร่วมกันหลายองค์ประกอบ ดังเช่น พัฒนากาย พัฒนาศีล พัฒนาจิต และพัฒนาปัญญาเข้าด้วยกัน จึงจะเป็น การพัฒนาที่ยั่งยืนโดยไม่เน้นการพัฒนาเพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่ง ภาวนา 4 จึงเป็นกระบวนการพัฒนา คุณภาพชีวิตที่ดีของมนุษย์ เป็นความพึงพอใจของบุคคลต่อสภาพแวดล้อม เป็นความสามารถเฉพาะบุคคลที่ อยู่ร่วมกันในสังคม เป็นความมั่นคงตั้งมั่นทางจิตใจที่มีคุณภาพ เกิดประโยชน์สุข และเป็นความหยั่งรู้ถึงความ เป็นจริงของธรรมชาติอย่างเท่าทันโลกและชีวิต ดังเช่น ความสามารถในการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีเพื่อ การดำเนินชีวิตได้อย่างดีมีความสุข เพราะนอกจากบุคคลจะแสวงหาผลให้เกิดขึ้นแก่ตนเองอย่างอยู่ดีมีสุขใน ปัจจุบันแล้ว บุคคลนั้นยังแสวงหาหลักประกันในอนาคตภายหน้าอีกด้วย

การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามกระบวนการ SIPOC Model ด้วยหลักภาวนา 4

คุณภาพชีวิตตามแนวพุทธเป็นสภาวะความพร้อมของบุคคลทั้งในด้านร่างกาย สังคม อารมณ์ และ สติปัญญา เป็นการดำรงชีวิตของมนุษย์ในภาวะที่มีระดับเหมาะสมตามความจำเป็นพื้นฐานในสังคมหนึ่ง ในช่วงเวลาหนึ่ง ที่สามารถแสวงหาปัจจัยและบริการต่างๆ ทั้งยังครอบคลุมไปถึงคุณค่าต่างๆ ที่ช่วยให้ชีวิตนั้น น่ายิ่งขึ้น สามารถปรับตนเองให้เข้ากับธรรมชาติ และปรับธรรมชาติให้เข้ากับตนเองโดยไม่เบียดเบียน ธรรมชาติและสังคม ไม่เบียดเบียนผู้อื่น สามารถกำหนดมาตรฐานคุณภาพชีวิตแตกต่างกันไปตามความ เหมาะสม และเปลี่ยนแปลงไปตามภาวะการณ์นั้นคือมีชีวิตที่ดีมีคุณภาพ

เมื่อจิตใจของมนุษย์ถูกพัฒนามากจะสามารถก่อให้เกิดประโยชน์ต่างๆ อย่างมากมาย เพราะมนุษย์ ประกอบด้วย 2 สิ่ง คือ กายกับใจ (จิต) ใจเป็นใหญ่เป็นประธาน กายจะเป็นอย่างไรสุดแต่ใจจะสั่งให้กระทำ เหมือนกับหุ่นจะทำอะไรเองไม่ได้ ใจเหมือนคนเชิดหุ่น หุ่นจะเป็นอย่างไรสุดแต่คนเชิดคนชัก ถ้าเราพัฒนา จิตใจได้สำเร็จ ก็เท่ากับว่าพัฒนากายให้สำเร็จด้วยการพัฒนาคุณภาพบุคคล พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้แล้ว เป็นผลสำเร็จแล้ว ในยุคพุทธกาลมีความคิดอยู่ 2 อย่าง คือ ย่อหย่อนมัวเมาพัวพันในเรื่องกามารมณ์ที่เรียกว่า กามสุขัลลิกานุโยค และเคร่งครัดทรมานร่างกายให้ลำบากเพื่อความสำเร็จที่เรียกว่า อตถกิลมณานุโยค โดยถือว่าทั้งสองอย่างนี้ เป็นทางแห่งความดับทุกข์ พระพุทธเจ้าทรงชี้แจงว่าทั้งสองอย่างนี้ เป็นทางทุกข์ ไม่ใช่ทาง ประเสริฐ ไม่มีประโยชน์ ต้องไม่ย่อหย่อน ไม่เคร่งเครียด ควรปฏิบัติเป็นสายกลางที่ เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา จึงจะเป็นทางสงบ เป็นทางดับทุกข์ได้ ซึ่งถ้าผู้ใดปฏิบัติตามพระองค์ย่อมได้รับความสงบใจพ้นทุกข์จริง การ พัฒนาจิตใจของพระพุทธเจ้าโดยใช้หลักอริยมรรค 8 ประการ สงเคราะห์เข้ากับไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และ ปัญญา ถ้าใจโลกก็พัฒนาด้วยทาน ถ้าใจโกรธก็พัฒนาด้วยศีล ถ้าใจหลงพัฒนาด้วยภาวนา และเปรียบมนุษย์

เสมือนดอกบัว 4 เหล่า พระพุทธเจ้าทรงมองว่าสิ่งแวดล้อมสามารถเปลี่ยนแปลงจิตใจได้ ผู้อยู่ในดวงใจย่อมจะกลายเป็นใจได้ ส่วนผู้ที่อยู่ในหุบขันติก็จะกลายเป็นขันติได้เช่นนั้น

การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามกระบวนการ SIPOC โดยมี S - Supplier เป็นตัวแรก คือผู้ให้บริการซึ่งทำหน้าที่ในการพัฒนา ดังเช่นผู้นำ ผู้บริหาร หรือพระสงฆ์สามเณร รวมถึงเครือข่ายที่ดำเนินงานร่วมกันในการจัดทำพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยมี I - Input เป็นสิ่งสำคัญที่จำเป็นต้องนำมาใช้ในกระบวนการเพื่อการพัฒนาทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านร่างกาย ด้านสังคม ด้านอารมณ์ และด้านสติปัญญา ต่างมีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกัน มีผลต่อกัน มีการบูรณาการเป็นองค์รวมอย่างมีคุณภาพ ทำงานประสานโยงส่งผลต่อกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความเกื้อหนุนเอื้ออำนวยต่อองค์รวมทุกส่วน หากเอื้ออำนวยเกื้อหนุนต่อชีวิต ย่อมต้องเอื้ออำนวยเกื้อหนุนต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมด้วย หรือถ้าเอื้ออำนวยเกื้อหนุนต่อสิ่งแวดล้อม ก็ต้องเอื้ออำนวยเกื้อหนุนต่อสังคมและต่อชีวิตด้วย จึงจะเป็นคุณภาพชีวิตที่ดี มีคุณภาพ นำความสุขและความเจริญมาให้ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), (2557) ได้อธิบายไว้ว่าการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีมีสิ่งสำคัญที่สุดคือปัญญา กระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักภูวนาจึงมีธรรมอันเป็นองค์ประกอบการพัฒนา ซึ่ง P - Process ในกระบวนการ SIPOC เป็นกระบวนการทำงานตามหลักภูวนา 4 ดังนี้

1. การพัฒนากาย (Physical Development) เป็นการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ โดยดำรงชีวิตอย่างมีความสุข เกื้อกูลกับธรรมชาติ และปฏิบัติต่อกันอย่างมีสติ รู้จักควบคุมตนไม่ให้เกิดความต้องการที่เกินความจำเป็น และฝึกการใช้อินทรีย์คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ อันเป็นสิ่งที่ใช้สำหรับสัมพันธ์กัน หรือเป็นทางเชื่อมต่อกับโลกภายนอก ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสอย่างมีสติ รู้จักดู พุด ฟัง และการบริโภคปัจจัย 4 ด้วยปัญญา มิใช่เพื่อการพัฒนาร่างกายให้แข็งแรง ไร้โรค มีสุขภาพดีเท่านั้น แต่เป็นการพัฒนาความสัมพันธ์ทางกายภาพ ทำให้รู้จักติดต่อกี่ยวข้องกับงานที่รับผิดชอบ ดังเช่นการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้หรือการทำงาน ไม่ใช่เพียงเพื่อความสนุกสนาน

2. การพัฒนาศีล (Social Development or Moral Development) เป็นการพัฒนาฝึกอบรมพฤติกรรมทางด้านสังคม คือ การมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม มีพฤติกรรมที่งดงามในความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ ตั้งใจปฏิบัติตนให้ครบศีล 5 ข้อ ไม่เบียดเบียนทำร้าย ไม่โลภอยากได้ของผู้อื่น ไม่มักมากในกามคุณ ไม่กล่าววาจาที่สร้างความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นและสังคม ด้วยการมีสติดำรงตนอยู่ในระเบียบวินัยของสังคม อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี ประกอบอาชีพสุจริตด้วยความขยันหมั่นเพียร ช่วยเหลือเกื้อกูลกันสร้างสรรค์สังคมให้สงบสุข และเป็นเครื่องสนับสนุนการฝึกอบรมจิตให้ดียิ่งขึ้นไป

3. การพัฒนาจิต (Emotional Development or Psychological Development) เป็นการพัฒนาทางด้านจิตใจให้เจริญงอกงามขึ้นด้วยคุณธรรม ความดีงาม ความเข้มแข็งมั่นคง และสมบูรณ์ด้วยสุขภาพความเบิกบานผ่องใส และสงบสุข ใน 3 ด้าน คือ คุณภาพจิตที่ดี ได้แก่ จิตที่มีศรัทธา มีเมตตากรุณา มีความกตัญญู และหิริโอตตปปะ ส่วนสมรรถภาพจิตที่ดี ได้แก่ จิตใจมั่นคง มีความเพียร รับผิดชอบ มีสติและสมาธิ และสำหรับสุขภาพจิตที่ดี ได้แก่ การมีจิตใจร่าเริง สดชื่น เบิกบาน ผ่องใส และสงบสุข

4. การพัฒนาปัญญา (Cognitive Development) เป็นการพัฒนาทางสติปัญญา พิจารณาเห็นจริงตามสภาวะด้วยปัญญา คือ การฝึกอบรมพัฒนาปัญญาให้รู้จักคิด วิจัย พิจารณา รู้จักแก้ปัญหา และรู้จักจัดการดำเนินการต่างๆ ด้วยปัญญาบริสุทธิ์ ซึ่งรู้เข้าใจถึงเหตุปัจจัย มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง หรือตามที่มันเป็น โดยปราศจากอคติหรืออำนาจของกิเลสตัณหา รู้เท่าทันตามความจริงอันเป็นไปตามธรรมชาติของโลก และชีวิตที่เข้าถึงอิสรภาพหลุดพ้นจากความทุกข์โดยสิ้นเชิง

เมื่อผ่านขั้นตอนของ P แล้ว ผลลัพธ์ที่ได้คือ O – Output ในกระบวนการ SIPOC เป็นผลผลิตที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการพัฒนาตามหลักภาวะนา 4 ที่เกิดขึ้น ได้แก่ สุขภาพกายดี มีคุณธรรมสูง จิตใจตั้งมั่น และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นกว่าเดิม ซึ่งในกระบวนการ SIPOC นั้นจะพบว่า C – Customer เป็นขั้นตอนสุดท้ายที่นำประโยชน์สุขปัจจุบันอันที่เกิดแก่ผู้รับบริการในด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี

การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของบุคคลจะต้องเริ่มต้นจากการพัฒนาปัญญาที่ศึกษา เข้าใจ และเปิดใจยอมรับกับการพัฒนาตนเอง ให้เกิดความพร้อมเพื่อการเรียนรู้ ตลอดถึงการเปลี่ยนแปลงที่ต้องเกิดขึ้นทางด้านจิตใจ ที่จะส่งผลต่อร่างกาย ไปจนถึงสังคม และสิ่งแวดล้อมได้ แล้วจึงมีผลทำให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ในสังคมอย่างมีความสุข ฉะนั้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักภาวะนา 4 เป็นการทำงานในกระบวนการ SIPOC ที่ส่งเสริมระบบการพัฒนาให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการพัฒนาทางด้านต่างๆ ได้แก่ กระบวนการพัฒนาทางร่างกาย กระบวนการพัฒนาทางจิตใจ กระบวนการพัฒนาทางด้านความประพฤติ และกระบวนการพัฒนาทางด้านความรู้ เพื่อให้เกิดกระบวนการที่ดีงามสำหรับบุคคลในการดำเนินชีวิตร่วมกับบุคคลอื่นในสังคมได้อย่างดีมีคุณภาพ จนเกิดประโยชน์สุขแก่ตน ผู้อื่นและสังคม

องค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษา “BSD Model”

ภาพที่ 4 แสดงถึง “BSD Model” องค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาการพัฒนาคุณภาพชีวิต

จากการศึกษาพบว่าแนวทางการนำองค์ความรู้ “BSD Model” ไปใช้ได้จริง และสามารถดำเนินการให้เป็นรูปธรรมได้ เพราะองค์ความรู้นี้เป็นไปเพื่อกิจในพระพุทธศาสนา ด้วยบทบาทหน้าที่และการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี นั่นคือเกิดการขับเคลื่อนจากการรับรู้ตามกระบวนการที่มีอยู่โดยบทบาท ทำความเข้าใจกับหลักการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีตามหลักพระพุทธศาสนา และนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเพื่อบูรณาการคุณภาพชีวิตของผู้ให้บริการและผู้รับบริการได้ และเกิดประโยชน์สุขต่อคุณภาพชีวิตที่ดี

นั่นเพราะการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามกระบวนการ SIPOC Model ด้วยหลักท้าวานา 4 นี้ เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีตามแนวคิดด้านวัตถุ ส่วนจิตใจนั้นผู้ให้บริการได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ในกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีทั้งของตน ผู้อื่น องค์กรและสังคม โดยเน้นการพัฒนาตามหลักท้าวานา 4 ที่เป็นหลักธรรมอันประเสริฐเพื่อการพัฒนากาย สังคม จิต และปัญญาอย่างบูรณาการ เพื่อเป้าหมายคุณภาพชีวิตที่ดี อันเป็นทุนทางสังคม เป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศ ใน 4 ด้าน คือ ร่างกาย สังคม อารมณ์ และสติปัญญา เรียกว่า “BSD Model” หมายถึง การพัฒนาและปฏิบัติตนตามหลักท้าวานา 4 โดยมีวิธีการพัฒนาตามกระบวนการ SIPOC ของผู้ให้บริการ เพื่อให้มีความรู้ เกิดความเข้าใจ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาที่ดี เกิดประโยชน์สุขให้เป็นคนเก่ง เป็นคนดี และมีความสุข ดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่าในสังคมได้เหมาะสม และบรรลุเป้าหมายของชีวิตที่ดีได้อย่างยั่งยืน

ตัวอย่างการประยุกต์ใช้ การพัฒนาตนเองให้มีความสุขมากขึ้น

Suppliers: สภาพแวดล้อมที่ทำงาน, ปัญหาส่วนตัว, ข่าวสาร

Inputs: เวลาว่าง, หนังสือพัฒนาตนเอง, คอร์สเรียน, การทำสมาธิ

Process: ปฏิบัติตามหลักจิตท้าวานา (เช่น การฝึกสติ, การทำสมาธิ)

Outputs: ความสุขที่ยั่งยืน, ความสงบภายใน

Customers: ตัวเราในอนาคตที่ต้องการมีชีวิตที่มีความสุข

ประโยชน์ของการนำ SIPOC โมเดลมาประยุกต์ใช้

1. **เห็นภาพรวมของกระบวนการพัฒนาตนเอง:** ช่วยให้เราเข้าใจว่าปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อการพัฒนาของเรา
2. **ระบุจุดที่ต้องปรับปรุง:** ช่วยให้เราเห็นว่าเราควรเพิ่มหรือลดปัจจัยใดบ้างเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่ดีขึ้น
3. **วางแผนการพัฒนาตนเองได้อย่างมีระบบ:** ช่วยให้เราวางแผนการปฏิบัติตามหลักท้าวานา 4 ได้อย่างชัดเจน
4. **วัดผลลัพธ์ที่ได้:** ช่วยให้เราประเมินความก้าวหน้าของการพัฒนาตนเอง

สรุป

คุณภาพชีวิตของแต่ละคนย่อมมีจุดที่แตกต่างกัน แม้จะมีตัวชี้วัดที่เหมือนกัน เนื่องจากเป้าหมายของแต่ละบุคคลมีความพึงพอใจในระดับต่างกัน ณ เวลาและสถานที่ต่างกัน รวมถึงทัศนคติและการรับรู้ในเรื่องคุณภาพชีวิตของแต่ละบุคคลก็ต่างกัน จึงเป็นเรื่องที่แต่ละคนต้องประเมินด้วยตนเอง อย่างไรก็ตามมิติแต่ละมิติของคุณภาพชีวิตไม่ได้แสดงบทบาทแยกจากกัน แต่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน จึงก่อให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีได้ แนวคิดของ SIPOC Model เป็นการสร้างกระบวนการในภาพรวม เพื่อให้เกิดการศึกษาเริ่มต้นตั้งแต่ภาพรวมในระดับบุคคลหรือองค์กร โดยใช้แนวคิด SIPOC เป็นกระบวนการสร้างความสัมพันธ์กันระหว่างผู้ให้บริการ (Suppliers) กับผู้รับบริการ (Customers) เพื่อนำไปสู่เป้าหมายอย่างไรก็ดีคุณภาพชีวิตที่ดีตามแนวพุทธศาสนานั้น ย่อมต้องมีหลักธรรมประกอบอยู่ และถือเป็นตัววัดว่าชีวิตนั้นมีคุณภาพหรือไม่ นั่นคือความสุขที่ได้รับ เนื่องจาก “ความสุข” มักถูกนำมาใช้ร่วมกับ “คุณภาพชีวิต” เสมอ ดังนั้นคุณภาพชีวิตที่ดีจึงสามารถสะท้อนการวัดความสุขของบุคคลในระดับที่น่าเชื่อถือได้เสมอ คือการมีองค์ประกอบทั้ง 4 ด้านที่สมบูรณ์ คือ ร่างกาย สังคม อารมณ์ และสติปัญญา นั่นเอง

ภาวนา 4 เป็นหลักในการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี เพราะบุคคลที่พัฒนาองค์ประกอบกาย ใจ สังคม และสิ่งแวดล้อมแล้ว ย่อมเกิดคุณภาพขึ้นตามลำดับ โดยเริ่มจากกายภาวนาด้วยการพัฒนาต่อเนื่องให้ร่างกายแข็งแรง ไร้โรค มีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับธรรมชาติ บริโภคปัจจัยไม่เกินจำเป็น ใช้อินทรีย์ เช่น ตา หู จมูก ลิ้น กาย เชื่อมต่อกับโลกภายนอก ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อย่างมีสติ และพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบข้าง จนส่งผลไปสู่ศีลภาวนา มีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม เป็นการพัฒนาด้านสังคมที่มีพฤติกรรมดีงาม ไม่เบียดเบียนผู้อื่นและสังคม ประกอบอาชีพสุจริตด้วยความขยันหมั่นเพียร ฝึกฝนอบรมกายวาจาของตนให้ประณีต มีวินัย สร้างแต่คุณประโยชน์และสร้างสรรค์สังคม โดยจิตภาวนาย่อมพัฒนาตามไปด้วยอย่างต่อเนื่อง เป็นการฝึกฝนจิตใจให้เจริญขึ้นด้วยคุณธรรมความดีงาม เข้มแข็ง มั่นคงและสงบสุข ฉะนั้นคุณภาพทางปัญญาภาวนาจึงได้พัฒนาจนเกิดความรู้ ความเข้าใจ รู้แจ้งเห็นจริง พิจารณาแก้ปัญหาและดำเนินการด้วยปัญญาที่รู้เข้าใจเหตุปัจจัย เห็นสิ่งทั้งหลายตามที่เป็นโดยปราศจากอคติ

ดังนั้น การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามกระบวนการ SIPOC Model ด้วยหลักภาวนา 4 ถือเป็นการรับรู้ เข้าใจ และนำไปใช้ตามขั้นตอนการพัฒนากาย ศีล จิต และปัญญา คือทำให้เกิดคุณภาพทางกายและสิ่งแวดล้อมจากกายภาวนา มีร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง ปราศจากโรคภัย ไม่เบียดเบียน และไม่ก่อปัญหา รู้จักควบคุมตนไม่ให้พุ่มเพอຍเกินความจำเป็น ใช้อินทรีย์ เช่น ตา หู จมูก ลิ้น กาย เชื่อมต่อกับโลกภายนอก รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ได้อย่างมีสติ ทำให้เกิดคุณภาพทางจิตใจและสังคมจากศีลภาวนา มีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม มีพฤติกรรมที่ดีงามกับเพื่อนมนุษย์ ไม่เบียดเบียน หรือสร้างความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น แก่สังคม มีวินัย และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ ส่วนปัญญาภาวนาทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ รู้แจ้งเห็นจริง รู้จักพิจารณา วินิจฉัย แก้ปัญหา และดำเนินการต่างๆ ด้วยปัญญาซึ่งรู้เข้าใจในเหตุปัจจัย เห็นสิ่งทั้งหลายตามที่เป็นโดยปราศจากอคติ

บรรณานุกรม

- มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: มหাজุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เดลินิวส์ [ออนไลน์], (2557). มส.ตั้งทีมหนุน“บิ๊กตุ๋”ใช้หลักพุทธพัฒนาชาติ. สืบค้น 16 กันยายน 2566. จาก <https://www.dailynews.co.th/education/12102558>.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2557). สุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ. นครปฐม: วัดญาณเวศกวัน.
- พระเทพดิลก. (2548). นิเทศธรรม (ส่องสว่างกลางใจ). พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: แปดสืบเจ็ด.
- พระมหาภคศิษฐ์ มหาวิริโย. (2560). การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักภavana 4. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น. วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณขอนแก่น. 4(1), 131-145.
- เสนาะ ตีเยาว์ และ สุรัตน์ จินตสกุล. (2554). การบริหารจัดการ. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: ไทยพัฒนาพานิช.
- อรรถ วลีวงศ์. (2563). การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืน. เอกสารการประชุม. กรุงเทพฯ: สำนักงานพัฒนานโยบายสุขภาพระหว่างประเทศ (IHPP) องค์การอนามัยโลก.
- SIPOC Mode. (2012). Who developed the SIPOC model?. Retrieved 25 February 2024 from http://wiki.answers.com/Q/Discuss:Who_developed_the_SIPOC_model.

พระเครื่อง: สัญลักษณ์ทางจิตวิญญาณและเครื่องมือปฏิบัติธรรม ในวิถีชีวิตชาวพุทธ

Amulets: Spiritual Symbols and Tools for Dhamma Practice in Buddhist Way of Life

¹อุดม จันทิมา และ ²พิชญานันต์ พงษ์ไพบูลย์

¹Udom Chantima and ²Pichayanand Pongpaibool

¹คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

²คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ

²Faculty of Liberal Art, North Bangkok University.

¹Corresponding Author's Email: udom.chan@mcu.ac.th

Received: September 26, 2024; **Revised:** December 16, 2024; **Accepted:** December 18, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ศึกษาเกี่ยวกับพระเครื่องในฐานะเครื่องมือทางจิตวิญญาณและการปฏิบัติธรรมในวิถีชีวิตชาวพุทธ โดยมุ่งเน้นไปที่บทบาทของพระเครื่องในการเสริมสร้างแรงบันดาลใจและความมั่นคงทางจิตใจ การศึกษาได้พบว่าพระเครื่องมีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงผู้ศรัทธากับธรรมะและพระพุทธคุณ ผ่านการสวมใส่และการบูชา พระเครื่องช่วยให้ผู้ศรัทธามีความมั่นใจและความสงบในจิตใจ นอกจากนี้ พระเครื่องยังเป็นเครื่องมือในการสนับสนุนการปฏิบัติธรรม โดยการบูชาพระเครื่องช่วยเสริมแรงบันดาลใจและการยึดมั่นในคำสอนของพุทธศาสนา ผู้เขียนยังได้วิเคราะห์บทบาทของพระเครื่องในวัฒนธรรมไทยร่วมสมัย ซึ่งพบว่าพระเครื่องมีความสำคัญทั้งในแง่ของการแสดงออกทางสังคมและการรักษาค่านิยมทางศาสนา การศึกษายังเสนอแนวทางการวิจัยเพิ่มเติมเพื่อขยายความเข้าใจในบทบาทของพระเครื่องในกลุ่มประชากรที่แตกต่างกันและการศึกษาเชิงลึกในกลุ่มชุมชนหรือพื้นที่เฉพาะ ผลการศึกษาเสนอว่า การวิจัยทางจิตวิทยาและการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างการใช้พระเครื่องในบริบทต่าง ๆ อาจช่วยให้เข้าใจถึงการจำแนกและการตีความพระเครื่องที่หลากหลาย

คำสำคัญ: พระเครื่อง; การปฏิบัติธรรม; วิถีชีวิตชาวพุทธ; สัญลักษณ์ทางจิตวิญญาณ

Abstract

This article explores the role of amulets as spiritual symbols and tools for Dhamma practice in Buddhist way of life. It focuses on the role of amulets in inspiration building and psychological stability. The study showed that amulets play a crucial role in connecting believers with the Dhamma and the Buddha's virtues through wearing and worshipping them. Amulets enhance the confidence and peace of mind of devotees as well as support Dhamma practice. Worshipping amulets will build inspiration and reinforce commitment to the teachings of Buddhism. The article also examines the role of amulets in contemporary Thai culture, finding that they are significant both as social symbols and in maintaining religious values. It suggests future research study to further understand the role of amulets among different populations and to conduct in-depth studies in specific communities or regions. The research results propose that psychological and comparative studies of amulet use in various contexts may provide insights into the diverse interpretations and classification of amulets.

Keywords: Amulets; Dhamma Practice; Buddhist way of life; Spiritual Symbols

1. บทนำ

พระเครื่องเป็นสิ่งสำคัญที่ปรากฏในวิถีชีวิตชาวพุทธไทยมาอย่างยาวนาน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พระเครื่องไม่เพียงแต่เป็นวัตถุมงคลที่ได้รับความนิยมในการสวมใส่เพื่อป้องกันภัยอันตรายหรือเสริมสร้างความโชคดี แต่ยังมีบทบาททางจิตวิญญาณและการปฏิบัติธรรมที่สำคัญในชีวิตประจำวันของชาวพุทธ ความเชื่อเกี่ยวกับพระเครื่องเป็นส่วนหนึ่งของพุทธศาสนิกชนชาวไทยมานับพันปี โดยมีการพัฒนารูปแบบและความหมายตามแต่ละยุคสมัย ทั้งในด้านสัญลักษณ์ทางศาสนา จิตวิญญาณ และพิธีกรรมต่าง ๆ จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ พบว่าพระเครื่องมีการใช้อย่างแพร่หลายในยุคกรุงศรีอยุธยาและรัตนโกสินทร์ พระเครื่องในยุคนั้นมักถูกสร้างขึ้นเพื่อรำลึกถึงเหตุการณ์สำคัญ หรือบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ เช่น พระเครื่องสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่สร้างขึ้นในช่วงรัชกาลที่ 1 เพื่อเป็นอนุสรณ์แห่งพุทธคุณ (ไพโรจน์ โพธิ์ทอง, 2549) การสวมใส่พระเครื่องถือเป็นการเชื่อมโยงกับความเชื่อในพระพุทธรูป และเป็นวิธีหนึ่งในการปฏิบัติธรรม โดยเฉพาะการทำให้จิตใจสงบและมีสติในชีวิตประจำวัน

นอกจากนี้ พระเครื่องยังมีบทบาทเป็นเครื่องมือในการปฏิบัติธรรมของชาวพุทธไทยในบริบทที่หลากหลาย ชาวพุทธบางกลุ่มเชื่อว่าการสวมใส่พระเครื่องช่วยเสริมสร้างสมาธิและสติในการปฏิบัติธรรม โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่ต้องเผชิญกับความยากลำบากหรืออุปสรรคทางจิตใจ พระเครื่องจึงถูกมองว่าเป็นสัญลักษณ์ที่เตือนให้ผู้สวมใส่ระลึกถึงคุณธรรมและคำสอนของพระพุทธเจ้า อย่างไรก็ตาม ในยุคปัจจุบัน พระเครื่องได้เข้ามามีบทบาทในด้านเศรษฐกิจและสังคมมากขึ้น โดยเฉพาะในวงการพระเครื่องเชิงพาณิชย์ การสร้างและซื้อขายพระเครื่องกลายเป็นตลาดที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจสูง พระเครื่องรุ่นใหม่ถูกสร้างขึ้นเพื่อการซื้อขาย โดยขาดจุดประสงค์ทางศาสนาหรือจิตวิญญาณดั้งเดิม ปัญหานี้ทำให้บางฝ่ายมองว่าการซื้อขายพระเครื่องกลายเป็นเรื่องของความเชื่อที่บิดเบือนจากหลักธรรมคำสอนเดิมของพุทธศาสนา (เจริญ เจริญรัตน์, 2555)

แม้ว่าในด้านหนึ่ง พระเครื่องจะยังคงถูกใช้เป็นสัญลักษณ์ทางจิตวิญญาณและเครื่องมือปฏิบัติธรรม แต่ในอีกด้านหนึ่ง การเชื่อมโยงกับการซื้อขายและการสะสมได้สร้างความขัดแย้งกับแนวคิดพื้นฐานของพุทธศาสนา นี่คือปัญหาที่ควรได้รับการวิเคราะห์และแก้ไขเพื่อคืนความหมายและบทบาทดั้งเดิมของพระเครื่องใน

การเป็นเครื่องมือทางจิตวิญญาณ การใช้พระเครื่องในเชิงพาณิชย์เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้บางคนมองว่าพระเครื่องกลายเป็นเพียงวัตถุที่ขาดคุณค่าทางศาสนา (Gombrich, 1988) ในทำนองเดียวกัน งานวิจัยของ Stanley Tambiah แสดงให้เห็นว่าพระเครื่องมีบทบาททั้งทางจิตวิญญาณและสังคม วัตถุมงคลเหล่านี้เป็นสิ่งที่ช่วยเสริมสร้างความมั่นใจในตัวเอง และเชื่อมโยงกับความศักดิ์สิทธิ์ในพิธีกรรม แต่ปัญหาที่เกิดจากการใช้พระเครื่องในเชิงพาณิชย์ส่งผลต่อความเข้าใจในบทบาททางจิตวิญญาณของพระเครื่อง (Tambiah, 1970) ดังนั้น การศึกษาบทบาทของพระเครื่องในฐานะสัญลักษณ์ทางจิตวิญญาณและเครื่องมือปฏิบัติธรรมจึงมีความสำคัญต่อการเข้าใจความเปลี่ยนแปลงของพระเครื่องในสังคมไทยร่วมสมัย และนำไปสู่การฟื้นฟูความหมายที่แท้จริงของพระเครื่องในฐานะเครื่องมือทางศาสนาและจิตวิญญาณ

2. บทบาทของพระเครื่องในฐานะสัญลักษณ์ทางจิตวิญญาณและเครื่องมือปฏิบัติธรรม

คำจำกัดความของคำว่า "จิตวิญญาณ" ในที่นี้หมายถึงมิติที่ลึกซึ้งของความรู้สึกนึกคิดและสภาวะทางจิตใจ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาจิตใจ การฝึกสมาธิ และการเข้าถึงความสงบสุขภายในตนเอง ในบริบทของบทบาทพระเครื่อง "จิตวิญญาณ" หมายถึงความเชื่อมโยงระหว่างบุคคลกับความหมายทางพระพุทธศาสนา พระเครื่องจึงไม่ได้เป็นเพียงวัตถุมงคล แต่เป็นเครื่องมือที่ช่วยเตือนสติและส่งเสริมการปฏิบัติธรรม ทำให้บุคคลสามารถเชื่อมโยงกับหลักธรรมและพัฒนาจิตวิญญาณของตนเองได้อย่างลึกซึ้ง พระเครื่องมีบทบาทสำคัญในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในสังคมไทย ที่พระเครื่องไม่เพียงแต่เป็นวัตถุมงคลที่นิยมสะสมและสวมใส่ แต่ยังเป็นสัญลักษณ์ทางจิตวิญญาณที่ช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่นในพุทธคุณ และเป็นเครื่องมือสำคัญในการปฏิบัติธรรมของพุทธศาสนิกชน การศึกษาเกี่ยวกับพระเครื่องจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการเข้าใจถึงบทบาทและความหมายที่พระเครื่องมีต่อพุทธศาสนาและการดำเนินชีวิตของชาวพุทธ

2.1 ความหมายและความสำคัญของพระเครื่องในพุทธศาสนา

พระเครื่องสามารถอธิบายได้ว่าเป็นวัตถุที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นตัวแทนของพระพุทธรูปและเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ พระพุทธรูปสามประการที่ถือเป็นหลักในพุทธศาสนา ได้แก่ พระบริสุทธิคุณ พระปัญญาคุณ และพระกรุณาคุณ พระเครื่องจึงถูกสร้างขึ้นเพื่อแสดงออกถึงคุณลักษณะเหล่านี้ และช่วยให้ผู้สวมใส่หรือนับถือพระเครื่องระลึกถึงพระคุณของพระพุทธเจ้าและหลักธรรมคำสอนของท่าน (สุภัทร ธรรมมาภิรมย์, 2556) ในเชิงจิตวิญญาณ พระเครื่องมีความหมายลึกซึ้งที่มากกว่าการเป็นเพียงวัตถุมงคล วัตถุเหล่านี้ได้รับการปลุกเสกด้วยพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ โดยมีการอัญเชิญพุทธคุณมาสถิตในพระเครื่อง ทำให้ผู้ศรัทธาเชื่อว่าการครอบครองหรือสวมใส่พระเครื่องเป็นการเชื่อมโยงกับคุณธรรมอันสูงสุดของพระพุทธเจ้า นอกจากนี้ พระเครื่องยังถือเป็นสัญลักษณ์ทางจิตวิญญาณที่สื่อถึงความเมตตา ปัญญา และการปล่อยวาง ซึ่งเป็นคุณค่าพื้นฐานของพุทธศาสนา (ธีรศักดิ์ สุวรรณรักษ์, 2559)

2.2 บทบาทของพระเครื่องในการปฏิบัติธรรม

พระเครื่องไม่ได้มีบทบาทเพียงแคในเชิงสัญลักษณ์เท่านั้น แต่ยังมีบทบาทเป็นเครื่องมือในการปฏิบัติธรรม โดยเฉพาะในเรื่องการสร้างสติและสมาธิ การสวมใส่หรือบูชาพระเครื่องช่วยเตือนให้ผู้ปฏิบัติธรรมระลึกถึงธรรมะ และใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจในช่วงเวลาที่ยากลำบาก การสวมใส่พระเครื่องจึงเป็นการฝึกฝนสติและสมาธิอย่างหนึ่ง เนื่องจากพระเครื่องเป็นเครื่องเตือนใจให้ระลึกถึงคุณธรรมและหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าได้สอนไว้ พระเครื่องสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการปฏิบัติธรรมได้หลายประการ ประการแรกคือการใช้พระเครื่องเป็นตัวแทนของธรรมะในชีวิตประจำวัน ผู้ที่สวมใส่พระเครื่องมักจะรู้สึกเชื่อมโยงกับพระพุทธเจ้าและหลักคำสอนของท่าน เมื่อเผชิญกับความทุกข์หรือความยากลำบากในชีวิต พระเครื่องจะเป็นเครื่องเตือนสติให้ระลึกถึงการปล่อยวางและการปฏิบัติธรรม เช่น สมาธิและสติสัมปชัญญะ (เจริญ เจริญรัชต์, 2555)

ในทางปฏิบัติธรรม การบูชาพระเครื่องมีบทบาทเป็นเครื่องมือในการสร้างสมาธิ การทำสมาธิในศาสนาพุทธเป็นกระบวนการที่ต้องใช้สมาธิและสติเพื่อให้จิตใจสงบ การพิจารณาพระเครื่องเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการนั่งสมาธิช่วยให้ผู้ปฏิบัติสามารถจดจ่ออยู่กับธรรมะและไม่วอกแวกจากสิ่งรอบข้าง พระเครื่องที่ได้รับการปลุกเสกโดยพระสงฆ์และผ่านพิธีกรรมทางศาสนา มีความเชื่อกันว่าสามารถสร้างพลังศักดิ์สิทธิ์ที่ช่วยเสริมสร้างสมาธิให้กับผู้ปฏิบัติได้ (Tambiah, 1970) นอกจากการสร้างสมาธิแล้ว พระเครื่องยังช่วยส่งเสริมการปฏิบัติธรรมในรูปแบบอื่น ๆ เช่น การเป็นเครื่องเตือนใจให้ผู้สวมใส่ยึดมั่นในศีลธรรมและดำรงชีวิตตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า พระเครื่องจึงไม่ได้เป็นเพียงวัตถุมงคลที่ใช้ในการขอพรหรือความปลอดภัย แต่เป็นเครื่องมือที่ช่วยในการฝึกฝนจิตใจและจริยธรรมของพุทธศาสนิกชน การสวมใส่พระเครื่องทำให้ผู้ปฏิบัติตระหนักถึงการทำความดี ละเว้นจากการทำชั่ว และรักษาจิตใจให้บริสุทธิ์ (Gombrich, 1988)

2.3. การใช้พระเครื่องเป็นสัญลักษณ์ทางจิตวิญญาณและเครื่องมือปฏิบัติธรรมในบริบทสังคมไทย

พระเครื่องไม่ได้มีบทบาทในชีวิตประจำวันของชาวพุทธเพียงแคในเชิงสัญลักษณ์และการปฏิบัติธรรมส่วนบุคคล แต่ยังสะท้อนถึงความเชื่อทางสังคมและวัฒนธรรมไทย ชาวไทยมีความเชื่อในเรื่องของสิ่งศักดิ์สิทธิ์และพลังลึกลับที่สามารถช่วยปกป้องและคุ้มครองผู้สวมใส่ ในหลาย ๆ กรณี การสวมใส่พระเครื่องจึงเป็นวิธีหนึ่งที่ใช้ในการสื่อสารถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธเจ้าและอำนาจทางจิตวิญญาณ (สุภัทร ธรรมมาภิรมย์, 2556) จากที่กล่าวมา การใช้พระเครื่องในฐานะสัญลักษณ์ทางจิตวิญญาณและเครื่องมือปฏิบัติธรรมมีบทบาทสำคัญในชีวิตประจำวันของพุทธศาสนิกชน ไม่ว่าจะเป็นการสร้างสมาธิและสติในการปฏิบัติธรรม การเตือนให้ระลึกถึงธรรมะ หรือการปกป้องคุ้มครองในชีวิตประจำวัน พระเครื่องจึงเป็นเครื่องมือที่ช่วยส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริง

3. พุทธคุณของพระเครื่อง: การคุ้มครองและเสริมสร้างกำลังใจในวิถีชีวิตชาวพุทธ

พระเครื่องในวิถีชีวิตของชาวพุทธมีความสำคัญอย่างมาก โดยเฉพาะในด้านความเชื่อเรื่องพุทธคุณที่หมายถึงคุณลักษณะหรือพลังศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อว่ามาจากพระพุทธรูปเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ การสวมใส่พระเครื่องเป็นสิ่งที่ผู้ศรัทธาเชื่อว่าจะช่วยให้ได้รับการคุ้มครองจากภัยอันตรายต่าง ๆ รวมถึงการเสริมสร้างความมั่นใจและความมั่นคงทางจิตใจ ทั้งนี้ การศึกษาเกี่ยวกับพุทธคุณของพระเครื่องจึงเป็นส่วนสำคัญที่สามารถทำให้เข้าใจถึงวิถีชีวิตและการปฏิบัติธรรมของชาวพุทธไทยได้ดียิ่งขึ้น

3.1 ความเชื่อเกี่ยวกับพุทธคุณของพระเครื่อง

พุทธคุณของพระเครื่องสามารถแบ่งออกเป็นสองลักษณะหลัก ได้แก่ การปกป้องคุ้มครองและการเสริมสร้างกำลังใจ ผู้สวมใส่พระเครื่องเชื่อว่าพระเครื่องที่ผ่านการปลุกเสกด้วยพิธีกรรมทางศาสนา จะมีพลังศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถปกป้องคุ้มครองผู้สวมใส่จากภัยอันตรายทั้งปวง ทั้งทางกายและทางใจ การปลุกเสกโดยพระสงฆ์หรือผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในพิธีกรรมเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้พระเครื่องมีพลังศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถใช้งานได้ในชีวิตประจำวัน (ไพโรจน์ โพธิ์ทอง, 2549) ในอีกแง่หนึ่ง ความเชื่อเกี่ยวกับพุทธคุณนี้เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องอำนาจทางจิตวิญญาณที่ซ่อนอยู่ในธรรมชาติและพระพุทธรูป การที่ผู้ศรัทธาเลือกบูชาหรือสวมใส่พระเครื่องนั้นเป็นการแสดงออกถึงความเคารพและศรัทธาในพระพุทธรูปเจ้าและธรรมะ ซึ่งเป็นหลักการของพุทธศาสนา พระเครื่องที่มีพุทธคุณมักถูกมองว่าเป็นตัวแทนของพลังที่สามารถช่วยให้ผู้สวมใส่เผชิญกับสถานการณ์ที่ยากลำบากได้โดยปลอดภัย นอกจากนี้ พระเครื่องยังถูกใช้เป็นวัตถุทางศาสนาที่มีพลังในการคุ้มครองจากสิ่งชั่วร้าย และช่วยปกป้องจากอันตรายทั้งหลาย (ธีรศักดิ์ สุวรรณรักษ์, 2559) พระเครื่องในเชิงการคุ้มครองสามารถมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกันไปตามความเชื่อทางวัฒนธรรมและการตีความของชุมชน ตัวอย่างเช่น พระเครื่องบางรุ่นจะเน้นการคุ้มครองจากอันตรายทางกาย เช่น อุบัติเหตุ หรือโรคภัยไข้เจ็บ ขณะที่บางรุ่นจะเน้นการคุ้มครองจากอันตรายทางจิตวิญญาณ เช่น ความกลัวหรือความเครียดในชีวิตประจำวัน การใช้พระเครื่องในการปกป้องคุ้มครองเหล่านี้จึงมีความเชื่อมโยงกับพิธีกรรมและความเชื่อทางศาสนา (เจริญ เจริญรัชต์, 2555)

3.2 การเสริมสร้างความมั่นใจและความมั่นคงทางจิตใจ

นอกเหนือจากการปกป้องคุ้มครองแล้ว พระเครื่องยังมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความมั่นใจและความมั่นคงทางจิตใจ การสวมใส่พระเครื่องเป็นการเสริมสร้างกำลังใจให้กับผู้สวมใส่ ซึ่งเชื่อว่าการมีพระเครื่องจะทำให้ตนมีพลังในการเผชิญกับความยากลำบากในชีวิต พระเครื่องจึงเป็นมากกว่าวัตถุศักดิ์สิทธิ์ แต่เป็นสัญลักษณ์ที่ช่วยสร้างความมั่นคงทางจิตใจ ผู้สวมใส่มักรู้สึกถึงความสงบและความปลอดภัยเมื่อมีพระเครื่องติดตัว นี่เป็นวิธีหนึ่งที่พระเครื่องทำหน้าที่เสริมสร้างความมั่นใจและเสถียรภาพทางจิตใจ (Tambiah, 1970) การเสริมสร้างความมั่นใจด้วยพระเครื่องยังเกี่ยวข้องกับการเชื่อมโยงกับพุทธธรรมและการยึดมั่นในหลักศีลธรรม ผู้ที่นับถือพระเครื่องมักจะใช้พระเครื่องเป็นเครื่องเตือนใจให้ระลึกถึงการปฏิบัติธรรมและการทำความดี พระเครื่องจึงไม่เพียงแต่ช่วยปกป้องคุ้มครอง แต่ยังช่วยส่งเสริมการปฏิบัติธรรมและการสร้างคุณธรรมใน

ชีวิตประจำวัน การเชื่อมโยงกับธรรมะนี้เป็นสิ่งที่ช่วยให้ผู้สวมใส่พระเครื่องมีความมั่นใจในการดำเนินชีวิตตามหลักศีลธรรมและธรรมะ (Gombrich, 1988)

พระเครื่องที่ถูกปลุกเสกโดยพระสงฆ์หรือผู้เชี่ยวชาญในพิธีกรรมมักมีความเชื่อว่ามีพลังในการเสริมสร้างพลังจิตและความมั่นคงทางใจให้แก่ผู้สวมใส่ โดยเฉพาะในเวลาที่เกิดภัยกับความท้าทายหรือความทุกข์ ผู้ศรัทธามักใช้พระเครื่องเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจในการต่อสู้กับความยากลำบาก การสวมใส่พระเครื่องจึงเป็นการสร้างความรู้สึกลดท้อภัยและความมั่นคงทางใจที่มีพื้นฐานจากศรัทธาในพุทธศาสนา

3.2 พุทธคุณของพระเครื่องในวิถีชีวิตชาวพุทธ การใช้พระเครื่องในวิถีชีวิตประจำวันของชาวพุทธมีความเชื่อมโยงอย่างลึกซึ้งกับความเชื่อเรื่องพุทธคุณ การสวมใส่พระเครื่องในชีวิตประจำวันไม่เพียงแต่เป็นการป้องกันอันตรายจากปัจจัยภายนอก เช่น ภัยจากสิ่งแวดล้อม หรืออุบัติเหตุ แต่ยังเป็นการสร้างความมั่นใจในการดำเนินชีวิตตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า พระเครื่องช่วยเสริมสร้างกำลังใจในการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติธรรม ชาวพุทธหลายคนเชื่อว่าการสวมใส่พระเครื่องจะช่วยให้เกิดความสงบสุข และลดความกลัวหรือความกังวลในชีวิตประจำวัน (ธีรศักดิ์ สุวรรณรักษ์, 2559) พระเครื่องยังช่วยสนับสนุนการปฏิบัติธรรมในหลายมิติ เช่น การสร้างสมาธิและสติในการทำสมาธิ การสวดมนต์ และการทำบุญ พระเครื่องที่ผ่านพิธีกรรมปลุกเสกมีพลังที่ช่วยเสริมสร้างความมั่นใจในการปฏิบัติธรรม ทำให้ผู้ปฏิบัติสามารถจดจ่ออยู่กับธรรมะและคำสอนของพระพุทธเจ้า การใช้พระเครื่องในการปฏิบัติธรรมจึงเป็นเครื่องมือที่ช่วยส่งเสริมการฝึกฝนจิตใจและการยกระดับจิตวิญญาณในชีวิตประจำวัน จากทั้งหมดนี้ พุทธคุณของพระเครื่องจึงไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือในการปกป้องคุ้มครอง แต่ยังเป็นเครื่องมือที่ช่วยเสริมสร้างกำลังใจ ความมั่นคงทางจิตใจ และส่งเสริมการปฏิบัติธรรมให้แก่ชาวพุทธในวิถีชีวิตประจำวัน

4. พระเครื่องในชีวิตประจำวันของชาวพุทธ: เครื่องมือสำหรับการดำเนินชีวิตตามหลักธรรม

พระเครื่องมีบทบาทสำคัญในชีวิตประจำวันของชาวพุทธ โดยเฉพาะในฐานะที่เป็นเครื่องมือสำหรับการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้า การสวมใส่ การบูชา และการใช้พระเครื่องเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ เป็นวิธีที่ช่วยให้ผู้ศรัทธาสามารถเชื่อมโยงกับธรรมะและพุทธคุณได้อย่างต่อเนื่อง การศึกษาบทบาทของพระเครื่องในชีวิตประจำวันจึงเป็นสิ่งสำคัญเพื่อเข้าใจถึงการปฏิบัติธรรมและการสื่อสารคุณค่าทางจิตวิญญาณผ่านการใช้พระเครื่อง

4.1 บทบาทของพระเครื่องในชีวิตประจำวัน

1) การสวมใส่พระเครื่อง การสวมใส่พระเครื่องเป็นวิธีที่ชาวพุทธใช้เพื่อเสริมสร้างความเชื่อมั่นและความมั่นคงทางจิตใจ พระเครื่องถูกมองว่าเป็นเครื่องมือในการปกป้องคุ้มครองจากอันตรายต่างๆ และเสริมสร้างพลังทางจิตวิญญาณ ผู้ศรัทธามักจะสวมใส่พระเครื่องเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวที่ช่วยให้เกิดความสงบและความมั่นใจในชีวิตประจำวัน การสวมใส่พระเครื่องจึงเป็นวิธีที่ช่วยให้ผู้ปฏิบัติธรรมระลึกถึงพระพุทธคุณและหลักธรรมของพระพุทธเจ้าได้อย่างต่อเนื่อง (สุภัทร ธรรมมาภิรมย์, 2556)

2) การบูชาพระเครื่อง การบูชาพระเครื่องเป็นกิจกรรมที่สะท้อนถึงความเคารพและศรัทธาต่อพระพุทธรูปเจ้าและธรรมะ การบูชามักจะทำในรูปแบบของการตั้งบูชาในที่อยู่อาศัยหรือที่ทำงาน การถวายของถวายหรือการสวดมนต์หน้าพระเครื่องเป็นการแสดงออกถึงการนับถือและความเชื่อในพุทธคุณ การบูชาพระเครื่องช่วยให้ผู้ศรัทธารู้สึกถึงความเชื่อมโยงกับพระพุทธรูปและการสอนของพระพุทธรูป และยังเป็นผู้ที่ช่วยเสริมสร้างความสงบในจิตใจ (ธีรศักดิ์ สุวรรณรักษ์, 2559)

3) การใช้พระเครื่องเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ การใช้พระเครื่องเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจคือการใช้พระเครื่องเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางจิตใจในช่วงเวลาที่เผชิญกับความทุกข์หรือความท้าทาย พระเครื่องช่วยให้ผู้สวมใส่รู้สึกถึงความปลอดภัยและความสงบ แม้ในช่วงเวลาที่เต็มไปด้วยความเครียดหรือความวิตกกังวล ผู้ศรัทธามักใช้พระเครื่องเพื่อเป็นเครื่องเตือนใจในการปฏิบัติธรรม และในการรักษาจิตใจให้มั่นคง (เจริญ เจริญรัตน์, 2555)

4.2 การใช้พระเครื่องในการปฏิบัติกิจวัตรประจำวันและการสื่อสารถึงคุณค่าทางจิตวิญญาณ

1) การปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน การใช้พระเครื่องในกิจวัตรประจำวันช่วยให้ผู้ศรัทธาสามารถรักษาความเชื่อมั่นในพุทธธรรมได้อย่างต่อเนื่อง เช่น การสวมใส่พระเครื่องขณะทำงาน การบูชาพระเครื่องในบ้านหรือการสวดมนต์หน้าพระเครื่องก่อนเริ่มวันใหม่ การปฏิบัติเหล่านี้ไม่เพียงแต่เป็นการแสดงออกถึงความเชื่อในพุทธคุณ แต่ยังเป็นการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรมและการพัฒนาจิตใจ (Gombrich, 1988)

2) การสื่อสารถึงคุณค่าทางจิตวิญญาณ พระเครื่องเป็นสัญลักษณ์ที่มีความหมายลึกซึ้งในทางจิตวิญญาณ การใช้พระเครื่องเป็นเครื่องมือในการสื่อสารถึงคุณค่าทางจิตวิญญาณช่วยให้ชาวพุทธสามารถส่งต่อและแพร่ความเชื่อในพุทธคุณกับผู้อื่นได้ การบูชาพระเครื่องและการสวมใส่พระเครื่องเป็นวิธีที่ช่วยในการแสดงออกถึงการเคารพต่อพระพุทธรูปเจ้าและหลักธรรม โดยไม่ต้องใช้คำพูด การใช้พระเครื่องในการสื่อสารถึงคุณค่าทางจิตวิญญาณจึงเป็นวิธีที่ช่วยเสริมสร้างความเชื่อมโยงระหว่างบุคคลกับพระพุทธรูปและธรรมะ (Tambiah, 1970)

กล่าวโดยสรุป พระเครื่องมีบทบาทสำคัญในชีวิตประจำวันของชาวพุทธในหลายๆ ด้าน ทั้งการสวมใส่ การบูชา และการใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ การใช้พระเครื่องในการปฏิบัติกิจวัตรประจำวันช่วยให้ผู้ศรัทธาสามารถเชื่อมโยงกับพุทธคุณและหลักธรรมของพระพุทธรูปเจ้าได้อย่างต่อเนื่อง และการใช้พระเครื่องในการสื่อสารถึงคุณค่าทางจิตวิญญาณช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่นและการปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวัน พระเครื่องจึงเป็นเครื่องมือที่ช่วยในการพัฒนาจิตใจและการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมของพระพุทธรูปเจ้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5. พระเครื่องกับพิธีกรรมทางศาสนา: การสร้างความศักดิ์สิทธิ์และความเชื่อมั่นทางศาสนา

พระเครื่องมีบทบาทสำคัญในพิธีกรรมทางศาสนาของชาวพุทธ โดยการใช้พระเครื่องในพิธีกรรมต่างๆ เช่น การปลุกเสก การบูชา และการทำบุญ เป็นวิธีการที่ช่วยสร้างความศักดิ์สิทธิ์และความเชื่อมั่นทางศาสนา

ให้กับผู้ศรัทธา การศึกษาเกี่ยวกับพระเครื่องในบริบทของพิธีกรรมทางศาสนาเป็นสิ่งสำคัญในการเข้าใจถึงบทบาทของพระเครื่องในการส่งเสริมศรัทธาและความเชื่อในพุทธศาสนา

5.1 การใช้พระเครื่องในพิธีกรรมต่าง ๆ

1) การปลุกเสกพระเครื่อง การปลุกเสกพระเครื่องเป็นพิธีกรรมที่สำคัญในการสร้างพลังศักดิ์สิทธิ์ให้กับพระเครื่อง การปลุกเสกมักจะทำโดยพระสงฆ์หรือผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ในพิธีกรรม การปลุกเสกนั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อให้พระเครื่องมีพลังศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถปกป้องคุ้มครองผู้สวมใส่จากอันตรายต่างๆ และเสริมสร้างพลังทางจิตวิญญาณให้กับผู้บูชา พระเครื่องที่ผ่านการปลุกเสกจะได้รับความเชื่อถือมากขึ้นในฐานะที่มีพุทธคุณและพลังศักดิ์สิทธิ์ (ไพโรจน์ โพธิ์ทอง, 2549) การปลุกเสกพระเครื่องมีความสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับพระเครื่อง พิธีกรรมนี้ช่วยให้พระเครื่องได้รับพลังจากการปลุกเสก ซึ่งเป็นกระบวนการที่มีความเชื่อว่าเสริมสร้างพุทธคุณให้กับพระเครื่อง ทำให้พระเครื่องมีความสามารถในการปกป้องคุ้มครองและเสริมสร้างพลังทางจิตวิญญาณ (ธีรศักดิ์ สุวรรณรักษ์, 2559)

2) การบูชาพระเครื่อง การบูชาพระเครื่องเป็นการแสดงออกถึงความเคารพและศรัทธาต่อพระพุทธรูปและธรรมะ การบูชามักจะทำในรูปแบบของการตั้งบูชาในบ้านหรือที่ทำงาน การถวายของถวายหรือการสวดมนต์หน้าพระเครื่องเป็นการแสดงความนับถือและการเชื่อมั่นในพุทธคุณ การบูชาพระเครื่องช่วยให้ผู้ศรัทธารู้สึกถึงการเชื่อมโยงกับพระพุทธรูปและการได้รับความศักดิ์สิทธิ์จากพระเครื่อง (เจริญ เจริญรัชต์, 2555) การบูชาพระเครื่องในพิธีกรรมต่างๆ มีความสำคัญในการสร้างบรรยากาศแห่งความศักดิ์สิทธิ์และการสร้างความเชื่อมั่นในพุทธคุณ การบูชาพระเครื่องที่มีการปลุกเสกหรือผ่านพิธีกรรมสำคัญจะช่วยเสริมสร้างความรู้สึกรถึงความปลอดภัยและความสงบในจิตใจของผู้บูชา (Tambiah, 1970)

3) การทำบุญด้วยพระเครื่อง การทำบุญด้วยพระเครื่องเป็นพิธีกรรมที่ใช้พระเครื่องเป็นเครื่องมือในการทำบุญและการกุศล โดยการนำพระเครื่องไปบูชาหรือถวายพระเครื่องในวัดเป็นการแสดงออกถึงความเคารพและการนับถือพระพุทธรูป การทำบุญด้วยพระเครื่องช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่นในพุทธคุณและเป็นการสร้างบรรยากาศแห่งความศักดิ์สิทธิ์ในชีวิตประจำวัน (เจริญ เจริญรัชต์, 2555) การใช้พระเครื่องในการทำบุญยังเป็นวิธีที่ช่วยให้ผู้ศรัทธาสามารถสร้างความเชื่อมั่นในพุทธคุณได้อย่างเป็นรูปธรรม การทำบุญด้วยพระเครื่องเป็นการแสดงถึงความเคารพและการศรัทธาต่อพุทธศาสนาและยังช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่นในความศักดิ์สิทธิ์ของพระเครื่อง (Gombrich, 1988)

5.2 บทบาทของพระเครื่องในการสร้างความศักดิ์สิทธิ์และการเชื่อมโยงกับพิธีกรรมทางศาสนา

1) การสร้างความศักดิ์สิทธิ์ พระเครื่องมีบทบาทสำคัญในการสร้างความศักดิ์สิทธิ์ในพิธีกรรมทางศาสนา การปลุกเสกพระเครื่องเป็นการให้พลังศักดิ์สิทธิ์แก่พระเครื่อง ซึ่งทำให้พระเครื่องมีพลังในการปกป้องคุ้มครองและเสริมสร้างพลังทางจิตวิญญาณ การทำบุญและการบูชาพระเครื่องยังช่วยเสริมสร้างบรรยากาศแห่งความศักดิ์สิทธิ์ และสร้างความเชื่อมั่นในพุทธคุณ การใช้พระเครื่องในการทำบุญและบูชาเป็นการแสดงออกถึงความศรัทธาและการเชื่อมั่นในพุทธศาสนา (ไพโรจน์ โพธิ์ทอง, 2549)

2) การเชื่อมโยงกับพิธีกรรมทางศาสนา พระเครื่องยังเป็นสื่อกลางที่เชื่อมโยงระหว่างผู้ศรัทธากับพิธีกรรมทางศาสนา การใช้พระเครื่องในพิธีกรรมเช่น การปลุกเสก การบูชา และการทำบุญ เป็นวิธีที่ช่วยให้ผู้ศรัทธารู้สึกถึงการเชื่อมโยงกับพระพุทธรูปเจ้าและธรรมะ พระเครื่องช่วยเสริมสร้างความรู้สึถึงการเชื่อมโยงกับพุทธคุณ และช่วยให้ผู้ศรัทธาสามารถรับรู้ถึงความศักดิ์สิทธิ์ในชีวิตประจำวัน (Tambiah, 1970)

กล่าวโดยสรุป พระเครื่องมีบทบาทสำคัญในพิธีกรรมทางศาสนา โดยการใช้พระเครื่องในพิธีกรรมต่างๆ เช่น การปลุกเสก การบูชา และการทำบุญ เป็นวิธีการที่ช่วยสร้างความศักดิ์สิทธิ์และความเชื่อมั่นทางศาสนาให้กับผู้ศรัทธา การปลุกเสกช่วยเสริมสร้างพลังศักดิ์สิทธิ์ให้กับพระเครื่อง การบูชาพระเครื่องช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่นในพุทธคุณ และการทำบุญด้วยพระเครื่องเป็นการแสดงออกถึงความเคารพและศรัทธาต่อพระพุทธรูปเจ้าและธรรมะ พระเครื่องจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการสร้างความศักดิ์สิทธิ์และการเชื่อมโยงกับพิธีกรรมทางศาสนาในวิถีชีวิตของชาวพุทธ

6. ความสัมพันธ์ระหว่างพระเครื่องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมไทย

พระเครื่องมีความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมไทย โดยบทบาทของพระเครื่องในวัฒนธรรมไทยมีความสำคัญในการปกป้องคุ้มครองชีวิตประจำวัน และยังเป็นสัญลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่สะท้อนถึงความเชื่อและค่านิยมของสังคมไทย การศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์นี้จึงเป็นการเข้าใจถึงการเชื่อมโยงระหว่างพระเครื่องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมไทย

6.1 การใช้พระเครื่องในบริบทของวัฒนธรรมไทย

ความเชื่อเรื่องการปกป้องคุ้มครอง ในบริบทของวัฒนธรรมไทย พระเครื่องถือเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยปกป้องคุ้มครองชีวิตประจำวันของผู้ศรัทธา ความเชื่อที่ว่าพระเครื่องมีพุทธคุณในการปกป้องจากอันตรายและภัยพิบัติต่าง ๆ เป็นเหตุผลหลักที่ทำให้พระเครื่องได้รับความนิยมในสังคมไทย ผู้คนมักจะพกพระเครื่องไว้ใกล้ตัวหรือสวมใส่เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงและความปลอดภัยในชีวิตประจำวัน (สุภัทร ธรรมมาภิรมย์, 2556) พระเครื่องในวัฒนธรรมไทยไม่เพียงแต่เป็นเครื่องรางของขลังที่ใช้ในการปกป้องคุ้มครอง แต่ยังเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความเชื่อมั่นในพุทธคุณและหลักธรรมของพระพุทธรูปเจ้า การใช้พระเครื่องเป็นการแสดงออกถึงการเคารพและศรัทธาในพุทธศาสนา และการพึ่งพาเครื่องมือทางจิตวิญญาณเพื่อความปลอดภัยและความสงบในชีวิต (ธีรศักดิ์ สุวรรณรักษ์, 2559)

6.2 ความสำคัญของพระเครื่องในวิถีชีวิตทั้งในชนบทและเมือง

วิถีชีวิตในชนบท พระเครื่องมีความสำคัญอย่างยิ่งในการเป็นเครื่องมือที่ช่วยในการปกป้องและคุ้มครองจากอันตรายต่าง ๆ ชาวบ้านมักจะสวมใส่พระเครื่องในชีวิตประจำวัน เช่น ในการทำงานหรือเดินทาง พระเครื่องยังมีบทบาทในการส่งเสริมความเชื่อและค่านิยมทางศาสนาในสังคมชนบท การใช้พระเครื่องในชนบทจึงสะท้อนถึงความผูกพันกับศาสนาและการปฏิบัติตามค่านิยมทางจิตวิญญาณ (เจริญ เจริญรักษ์, 2555)

วิถีชีวิตในเมืองใหญ่ พระเครื่องยังคงมีความสำคัญในฐานะเครื่องมือที่ช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทางจิตใจและการปกป้องคุ้มครองจากอันตราย ชาวเมืองมักใช้พระเครื่องในการสร้างความเชื่อมั่นในชีวิตประจำวัน

ที่เต็มไปด้วยความเครียดและความทำลาย พระเครื่องในเมืองใหญ่ยังเป็นเครื่องมือที่แสดงออกถึงสถานะทางสังคมและวัฒนธรรม โดยบางครั้งการมีพระเครื่องที่มีความพิเศษหรือหายากจะถูกมองว่าเป็นสัญลักษณ์ของความเจริญรุ่งเรืองและความศรัทธา (Gombrich, 1988)

6.3 บทบาทของพระเครื่องในฐานะสัญลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรม

พระเครื่องไม่เพียงแต่เป็นเครื่องมือในการปกป้องคุ้มครอง แต่ยังเป็นสัญลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่สะท้อนถึงค่านิยมและความเชื่อของสังคมไทย การมีพระเครื่องที่มีชื่อเสียงหรือเป็นที่รู้จักสามารถแสดงถึงสถานะทางสังคมและศรัทธาในพุทธศาสนาได้อย่างชัดเจน การสะสมพระเครื่องหรือการมีพระเครื่องที่ได้รับการปลุกเสกโดยพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงยังเป็นการแสดงออกถึงความเคารพและความเชื่อในศาสนา (Tambiah, 1970) พระเครื่องยังมีบทบาทในการสร้างความเชื่อมั่นและการเชื่อมโยงระหว่างบุคคลในสังคมไทย โดยการแลกเปลี่ยนหรือการแบ่งปันพระเครื่องเป็นวิธีการหนึ่งในการสร้างและเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและชุมชน การใช้พระเครื่องในพิธีกรรมและการทำบุญยังช่วยสร้างบรรยากาศแห่งความศักดิ์สิทธิ์และเสริมสร้างความเชื่อมั่นในพุทธศาสนา (ไพโรจน์ โพธิ์ทอง, 2549)

กล่าวโดยสรุป พระเครื่องมีความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมไทย โดยการใช้พระเครื่องในบริบทของวัฒนธรรมไทยเป็นวิธีที่ช่วยปกป้องคุ้มครองและสร้างความมั่นคงทางจิตใจ พระเครื่องมีบทบาทสำคัญทั้งในชนบทและเมือง โดยช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่นและการปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้พระเครื่องยังเป็นสัญลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่สะท้อนถึงความเชื่อและค่านิยมของสังคมไทย การศึกษาเกี่ยวกับพระเครื่องในบริบทของวัฒนธรรมไทยช่วยให้เข้าใจถึงบทบาทของพระเครื่องในการส่งเสริมศรัทธาและการเชื่อมโยงทางจิตวิญญาณในสังคมไทย

7. พระเครื่องกับการสร้างแรงบันดาลใจในการปฏิบัติธรรม

พระเครื่องเป็นเครื่องมือที่สำคัญในพุทธศาสนาซึ่งไม่เพียงแต่ใช้สำหรับการปกป้องและคุ้มครอง แต่ยังมีบทบาทในการสร้างแรงบันดาลใจในการปฏิบัติธรรม โดยเฉพาะในสถานการณ์ที่ต้องการความมั่นคงทางจิตใจหรือในการเผชิญกับความท้าทายในชีวิต การศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของพระเครื่องในการสร้างแรงบันดาลใจจะช่วยให้เข้าใจถึงการสนับสนุนการปฏิบัติธรรมและการยึดมั่นในคำสอนของพุทธศาสนา

7.1 การเสริมแรงบันดาลใจในการปฏิบัติธรรม

1) พระเครื่องในสถานการณ์ที่ต้องการความมั่นคงทางจิตใจ พระเครื่องมีบทบาทในการเสริมสร้างแรงบันดาลใจในการปฏิบัติธรรม โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่ต้องการความมั่นคงทางจิตใจหรือเผชิญกับความท้าทายในชีวิต การบูชาพระเครื่องช่วยให้ผู้ศรัทธารู้สึกถึงการมีพลังศักดิ์สิทธิ์คอยปกป้องและคุ้มครอง การมีพระเครื่องในมือหรือใกล้ตัวช่วยให้รู้สึกถึงการเชื่อมโยงกับพระพุทธเจ้าและพุทธคุณ ซึ่งส่งผลให้เกิดความสงบและความมั่นคงในจิตใจ (พิเชษฐ์ บุตรจันทร์, 2561) ในช่วงเวลาที่เผชิญกับความท้าทายหรือความเครียด พระเครื่องสามารถเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้มีความมั่นใจและแรงบันดาลใจในการปฏิบัติธรรม พระเครื่องที่มีความ

ศักดิ์สิทธิ์หรือเป็นที่นิยมมักถูกมองว่าเป็นสัญลักษณ์ของความสามารถในการเอาชนะอุปสรรคและการมีพลังในการรักษาความสงบในจิตใจ (ธนบดี เพชรจันทร์, 2563)

2) พระเครื่องเป็นเครื่องมือในการสนับสนุนการปฏิบัติธรรม พระเครื่องทำหน้าที่เป็นเครื่องมือที่สนับสนุนการปฏิบัติธรรมในหลายด้าน การมีพระเครื่องช่วยเสริมสร้างแรงบันดาลใจในการยึดมั่นในคำสอนของพุทธศาสนา และทำให้การปฏิบัติธรรมมีความหมายมากยิ่งขึ้น การใช้พระเครื่องในการทำบุญ สวดมนต์ หรือการปฏิบัติกรรมฐาน เป็นการแสดงออกถึงความศรัทธาและการปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้า (เจริญ เจริญรัตน์, 2555) การบูชาพระเครื่องเป็นวิธีที่ช่วยให้ผู้ศรัทธาได้รับแรงบันดาลใจในการปฏิบัติธรรม โดยการตั้งจิตมั่นและใช้พระเครื่องเป็นเครื่องเตือนสติในการปฏิบัติธรรม การปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวันสามารถทำได้อย่างต่อเนื่องและมั่นคงยิ่งขึ้นเมื่อมีการเชื่อมโยงกับพระเครื่องที่มีความหมายและศักดิ์สิทธิ์ (Gombrich, 1988)

7.2 บทบาทของพระเครื่องในการยึดมั่นในคำสอนของพุทธศาสนา

พระเครื่องมีบทบาทสำคัญในการช่วยให้ผู้ศรัทธายึดมั่นในคำสอนของพุทธศาสนา การมีพระเครื่องช่วยให้เกิดความรู้สึกถึงการเชื่อมโยงกับหลักธรรมและคำสอนของพระพุทธเจ้า การสวมใส่หรือการบูชาพระเครื่องเป็นการแสดงถึงความเคารพและการยึดมั่นในพุทธศาสนา โดยพระเครื่องช่วยเสริมสร้างความรู้สึกถึงการมีพลังและการปกป้องจากอันตราย ซึ่งช่วยให้การปฏิบัติธรรมมีความมั่นคงและยั่งยืน (สุนทรีย์ ธนกร, 2562) พระเครื่องยังช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่นในพุทธคุณและการปฏิบัติธรรม การมีพระเครื่องที่มีพุทธคุณช่วยให้ผู้ศรัทธารู้สึกถึงความสงบและความมั่นคงในจิตใจ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการปฏิบัติธรรมและการปฏิบัติตามหลักธรรมของพุทธศาสนา (Tambiah, 1970)

กล่าวโดยสรุป พระเครื่องมีบทบาทสำคัญในการสร้างแรงบันดาลใจในการปฏิบัติธรรม โดยช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทางจิตใจและการยึดมั่นในคำสอนของพุทธศาสนา การใช้พระเครื่องในการบูชาและปฏิบัติธรรมช่วยให้ผู้ศรัทธารู้สึกถึงการเชื่อมโยงกับพุทธคุณและการได้รับการปกป้องจากอันตราย พระเครื่องเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้การปฏิบัติธรรมมีความหมายและมีแรงบันดาลใจมากยิ่งขึ้น โดยการยึดมั่นในพุทธศาสนาและการปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้า

8. มิติทางจิตวิทยาและวัฒนธรรมของการบูชาพระเครื่อง

การบูชาพระเครื่องในประเทศไทยมีมิติทางจิตวิทยาและวัฒนธรรมที่ลึกซึ้ง ซึ่งมีผลกระทบอย่างมากต่อชีวิตประจำวันและความเชื่อของผู้คน การวิเคราะห์ผลกระทบทางจิตวิทยาของการสวมใส่และบูชาพระเครื่อง รวมถึงการศึกษาบทบาทของพระเครื่องในวัฒนธรรมไทยร่วมสมัย จะช่วยให้เข้าใจถึงการเชื่อมโยงระหว่างพระเครื่องกับชีวิตจิตใจและสังคมไทย

8.1 ผลกระทบทางจิตวิทยาของการสวมใส่และบูชาพระเครื่อง

1) ความมั่นใจและความสงบในจิตใจ การสวมใส่หรือบูชาพระเครื่องสามารถมีผลกระทบทางจิตวิทยาที่สำคัญต่อผู้ใช้ โดยเฉพาะในเรื่องของความมั่นใจและความสงบในจิตใจ การพกพระเครื่องหรือบูชา

พระเครื่องช่วยให้ผู้ศรัทธารู้สึกถึงการมีการปกป้องจากพลังศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งส่งผลให้เกิดความรู้สึกปลอดภัยและความมั่นใจในชีวิตประจำวัน (สมชาย วงศ์สวัสดิ์, 2564) การมีพระเครื่องใกล้ตัวช่วยลดความวิตกกังวลและสร้างความสงบในจิตใจ การศึกษาเกี่ยวกับผลกระทบทางจิตวิทยาพบว่า พระเครื่องมีบทบาทในการเสริมสร้างความรู้สึกมั่นคงและช่วยให้ผู้ใช้มีทัศนคติที่ดีขึ้นต่อสถานการณ์ที่ตึงเครียด (สุนทรีย์ จันทร์ชล, 2562)

2) ความรู้สึกได้รับการปกป้อง พระเครื่องยังสร้างความรู้สึกถึงการได้รับการปกป้องจากพลังศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งสามารถช่วยลดความรู้สึกหวาดกลัวและความเครียดในชีวิตประจำวัน การมีพระเครื่องช่วยให้รู้สึกถึงการมีสิ่งคอยปกป้อง และสร้างความเชื่อมั่นในการเผชิญกับอันตรายหรือปัญหาที่อาจเกิดขึ้น (Gombrich, 1988)

8.2 บทบาทของพระเครื่องในวัฒนธรรมไทยร่วมสมัย

1) พระเครื่องในวัฒนธรรมไทยร่วมสมัย ในวัฒนธรรมไทยร่วมสมัย พระเครื่องมีบทบาทที่สำคัญทั้งในแง่ของความเชื่อและการแสดงออกทางวัฒนธรรม การใช้พระเครื่องไม่เพียงแต่เป็นการปฏิบัติตามศาสนา แต่ยังเป็นการแสดงถึงความเชื่อมั่นในวัฒนธรรมไทยและการเชื่อมโยงกับประเพณีทางศาสนา (เจริญ เจริญรัตน์, 2557) พระเครื่องยังมีบทบาทในฐานะเครื่องมือทางวัฒนธรรมที่สะท้อนถึงการแสดงออกทางสังคมและสถานะทางสังคม การสะสมพระเครื่องและการแลกเปลี่ยนพระเครื่องในหมู่คนไทยเป็นการแสดงถึงการรักษาความเชื่อและค่านิยมทางศาสนา ซึ่งยังคงมีความสำคัญในชีวิตประจำวันและในสังคมร่วมสมัย (ธนบดี เพชรจันทร์, 2561)

2) ความเชื่อที่เกี่ยวข้องในกลุ่มสังคมต่าง ๆ การศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับพระเครื่องในกลุ่มสังคมต่าง ๆ ช่วยให้เข้าใจถึงบทบาทที่แตกต่างกันในแต่ละกลุ่มพระเครื่องอาจมีความสำคัญและความหมายที่หลากหลายตามบริบททางสังคม เช่น ในกลุ่มคนที่มีฐานะทางสังคมสูง พระเครื่องมักถูกมองว่าเป็นสัญลักษณ์ของสถานะและความสำเร็จ (Tambiah, 1970) ในขณะที่ในกลุ่มคนที่มีฐานะทางสังคมต่ำหรือชนบท พระเครื่องมักมีบทบาทในการปกป้องคุ้มครองและสร้างความมั่นคงทางจิตใจ การวิเคราะห์ความเชื่อและการใช้งานพระเครื่องในกลุ่มสังคมต่าง ๆ ช่วยให้เข้าใจถึงการกระจายและการตีความที่หลากหลายซึ่งสะท้อนถึงการรักษาค่านิยมและประเพณีในสังคมไทย (สุภัทร ธรรมมาภิรมย์, 2559)

กล่าวโดยสรุป พระเครื่องมีมิติทางจิตวิทยาและวัฒนธรรมที่สำคัญ โดยการสวมใส่และบูชาพระเครื่องสามารถสร้างความมั่นใจ ความสงบในจิตใจ และความรู้สึกได้รับการปกป้อง ผลกระทบทางจิตวิทยาเหล่านี้สะท้อนถึงความเชื่อในพุทธคุณและความเชื่อมั่นในพลังศักดิ์สิทธิ์ พระเครื่องยังมีบทบาทในวัฒนธรรมไทยร่วมสมัย โดยทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ทางสังคมและการแสดงออกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนถึงความเชื่อและค่านิยมของสังคมไทย การศึกษาเกี่ยวกับมิติทางจิตวิทยาและวัฒนธรรมของการบูชาพระเครื่องช่วยให้เข้าใจถึงบทบาทและความสำคัญของพระเครื่องในชีวิตประจำวันและสังคมไทย

9. องค์ความรู้ใหม่

บทความนี้ได้เสนอแนวทางการวิจัยเพิ่มเติมที่สามารถขยายความเข้าใจในบทบาทของพระเครื่องในชีวิตประจำวันและการปฏิบัติธรรมของชาวพุทธ รวมถึงการสำรวจความสัมพันธ์ระหว่างพระเครื่องและความเชื่อทางจิตวิทยาและวัฒนธรรมอย่างละเอียดมากยิ่งขึ้น ประเด็นเหล่านี้ครอบคลุมทุกด้านที่เกี่ยวกับบทบาทของพระเครื่องในชีวิตประจำวัน การปฏิบัติธรรม และบริบททางสังคมวัฒนธรรม โดยองค์ความรู้ที่ได้สามารถสรุปตามตารางด้านล่างนี้

ประเด็นการศึกษา	สรุปข้อค้นพบหลัก	ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต
บทบาทของพระเครื่องในมิติทางจิตวิญญาณ	พระเครื่องเสริมสร้างความมั่นคงทางจิตใจและความสงบในการปฏิบัติธรรม	การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างการใช้พระเครื่องในบริบทต่าง ๆ
พระเครื่องเป็นเครื่องมือในการปฏิบัติธรรม	พระเครื่องช่วยเสริมแรงบันดาลใจและการยึดมั่นในคำสอนของพุทธศาสนา	การวิจัยทางจิตวิทยาในกลุ่มประชากรที่แตกต่างกัน
พระเครื่องในวัฒนธรรมไทยร่วมสมัย	พระเครื่องเป็นเครื่องมือทางวัฒนธรรมที่สะท้อนถึงการแสดงออกทางสังคมและค่านิยม	การศึกษาเชิงลึกในกลุ่มชุมชนหรือพื้นที่เฉพาะ

10. สรุป

บทความนี้ เน้นให้เห็นถึงความสำคัญของพระเครื่องที่มีมากกว่าการเป็นเพียงวัตถุทางศาสนา แต่เป็นสัญลักษณ์ที่มีความหมายลึกซึ้งทางจิตวิญญาณ ซึ่งมีบทบาทอย่างยิ่งต่อจิตใจและการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชน พระเครื่องมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความมั่นคงทางจิตใจของผู้เลื่อมใส โดยให้ความรู้สึกถึงการปกป้องและความมั่นใจในชีวิตประจำวัน การสวมใส่หรือบูชาพระเครื่องช่วยลดความวิตกกังวลและนำความสุขมาสู่จิตใจ ผู้ศรัทธารู้สึกถึงพลังศักดิ์สิทธิ์ที่คอยคุ้มครองและให้กำลังใจในยามประสบความยากลำบากหรือต้องการพึ่งพิงทางจิตใจ นอกเหนือจากมิติทางจิตวิญญาณ พระเครื่องยังทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสนับสนุนการปฏิบัติธรรม กระตุ้นให้เกิดแรงบันดาลใจในการทำบุญ สวดมนต์ และปฏิบัติตามอย่างมุ่งมั่น การบูชาพระเครื่องช่วยเตือนสติและปลูกพลังศรัทธาให้มีความเพียรพยายามในการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ในบริบทวัฒนธรรมไทยร่วมสมัย พระเครื่องยังคงมีความสำคัญในการแสดงออกทางสังคมและเชื่อมโยงกับประเพณีทางศาสนา การศึกษาในกลุ่มสังคมต่างๆ ช่วยเปิดเผยให้เห็นถึงการตีความและการใช้พระเครื่องที่หลากหลาย ซึ่งสะท้อนถึงการธำรงรักษาค่านิยมและวัฒนธรรมดั้งเดิม พระเครื่องจึงไม่เพียงเป็นวัตถุทางศาสนา แต่ยังเป็นสื่อกลางในการสื่อสารทางวัฒนธรรมและเชื่อมโยงคนในสังคมเข้าด้วยกัน ดังนั้นสำหรับแนวทางการวิจัยในอนาคต มีข้อเสนอแนะที่น่าสนใจหลายประการ การศึกษา

เปรียบเทียบการใช้พระเครื่องในประเทศที่นับถือพุทธศาสนาต่างนิกาย เป็นช่องทางสำคัญที่จะช่วยให้เข้าใจถึงความแตกต่างในบริบทวัฒนธรรม และค้นพบมุมมองใหม่ๆ เกี่ยวกับการตีความและความหมายของพระเครื่อง

การวิจัยทางจิตวิทยาเพื่อสำรวจผลกระทบของพระเครื่องในกลุ่มประชากรที่มีความหลากหลาย อาทิ ช่วงอายุ เพศ หรือสถานภาพทางสังคม จะช่วยทำความเข้าใจถึงความแตกต่างในการรับรู้และอิทธิพลของพระเครื่องที่มีต่อจิตใจและความเชื่อของแต่ละกลุ่ม อันจะนำไปสู่องค์ความรู้ที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น การศึกษาเชิงลึกในชุมชนเฉพาะเพื่อทำความเข้าใจบทบาทของพระเครื่องในชีวิตประจำวันและประเพณีท้องถิ่น จะช่วยเปิดเผยมิติซ่อนเร้นและความหมายเฉพาะที่มีต่อชุมชนนั้นๆ รวมถึงการสื่อสารทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะทำให้เห็นภาพความหลากหลายและความเป็นพลวัตของพระเครื่องในสังคมไทย

การศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่าพระเครื่องไม่ใช่เพียงวัตถุทางศาสนา แต่เป็นสิ่งที่มีความหมายทางจิตวิญญาณอย่างลึกซึ้ง มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติธรรมของชาวพุทธ สะท้อนให้เห็นถึงพลังแห่งความเชื่อและวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของผู้คน ซึ่งดำรงอยู่และมีความหมายอย่างยิ่งในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย

บรรณานุกรม

- เจริญ เจริญรัตน์. (2555). *พระเครื่อง: วัตถุมงคลหรือเครื่องมือทางจิตวิญญาณ*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เจริญ สุทธิชัย. (2562). *ศิลปะและการบูชาพระเครื่อง: การวิเคราะห์เชิงวัฒนธรรม*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ธนบดี เพชรจันทร์. (2565). *พระเครื่อง: การวิเคราะห์บทบาทในบริบทพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- ธีรศักดิ์ สุวรรณรักษ์. (2559). *ศิลปะและสัญลักษณ์ทางศาสนา*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิทางศาสนา.
- ไพโรจน์ โพธิ์ทอง. (2549). *พระเครื่องและเครื่องรางของขลัง*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิเชษฐ์ บุตรจันทร์. (2561). *พระเครื่องและการปฏิบัติธรรม*. กรุงเทพฯ: วิญญาน.
- สมชาย พรชัย. (2563). *พระเครื่องกับการปฏิบัติธรรม*. นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุภัทร ธรรมมาภิรมย์. (2556). *พระเครื่องกับศาสนาพุทธ*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุนทรีย์ จันทรชล. (2562). *ผลกระทบทางจิตวิทยาของการบูชาพระเครื่อง*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สุนทรีย์ ธนกร. (2562). *พระเครื่องและความเชื่อทางศาสนา*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระเครื่อง.
- Gombrich, R. (1988). *Theravada Buddhism: A Social History from Ancient Benares to Modern Colombo*. London: Routledge.
- Tambiah, S. (1970). *Buddhism and the Spirit Cults in North-East Thailand*. Cambridge University Press.

Cultivating Gratitude for Multicultural Practitioners

¹Phra Siphutthiwitthet (Chonlatish Chanhorm)
and ²Phra Jaturong Sirichandho (Boonmee)

¹International Buddhist Studies College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

²Wat Buddhameţtabunyanuphap, Thailand.

¹Corresponding Author's Email: chonlatish@gmail.com

Received: August 15, 2024; **Revised:** December 19, 2024; **Accepted:** December 23, 2024

Abstract

This scholarly article undertakes a comprehensive investigation aimed at elucidating the beneficial effects that the practice of gratitude has on individual well-being specifically among practitioners who operate within multicultural contexts, employing the foundational virtues outlined in the Brahmavihara 4 framework as a guiding principle. Through an extensive examination of previously published academic literature, in conjunction with rigorous empirical research studies, our objective is to systematically illustrate the manner in which the deliberate practice of gratitude, recognized as one of the key virtues within the Brahmavihara 4, serves to significantly enhance both the overall well-being of individuals and their efficacy when engaging with diverse multicultural populations. The current manuscript underscores the critical significance of actively nurturing and developing these virtues, as this practice not only contributes to the strengthening of emotional resilience but also plays a pivotal role in promoting constructive social interactions within a variety of culturally diverse environments.

Cultivating gratitude among practitioners in a multicultural society can be achieved through the training of mindfulness and loving-kindness. The Mindfulness Wisdom & Loving Kindness program incorporates the Buddha's teachings in the Four Divine Abodes, helping practitioners recognize the importance of gratitude, which is a key value in Thai culture. For Thai people living abroad, this program serves as a guide to teach their children the value of gratitude, fostering love and understanding within the family. Meditation and the practice of loving-kindness create a peaceful atmosphere and improve communication. By instilling gratitude in the younger generation, we can reduce misunderstandings in families and build strong relationships, passing these values on to future generations in a sustainable multicultural society.

Keywords: Gratitude; wellbeing; Brahmavihara 4; multicultural practitioners

Introduction

In today's fast-changing world, where technology and new ideas are a big part of our lives, many Thais are drawn to the comfort and luxury that come with material goods. This desire for a better lifestyle has led some Thais to move abroad for work and to start families there, sometimes resulting in having dual citizenship.

The growing focus on materialism and convenience over spiritual values and relationships has increased chaos and competition in society. This shift, largely due to a lack of basic virtues like "gratitude," has led to more conflicts and exploitation. Embracing gratitude is essential for restoring peace and stability, aligning with the government's goals. While virtues and wisdom can drive advancements in various fields, neglecting them can lead to excess and suffering. Refocusing on gratitude is crucial for improving quality of life and fostering a more peaceful, cooperative society. (Loem, 2017)

In increasingly diverse societies, multicultural practitioners are key to deepening the understanding, cooperation, and harmonious relations among the multitude of cultural groups.

Most people face some specific challenges at different times in life, such as cultural misunderstandings, prejudice, and the emotional burden of interaction with a complex social environment especially in today society. Research has shown the benefits of cultivating a sense of gratitude, or the understanding and acknowledgment of positive areas in life and ways in which people around contribute to one's world (Emmons and McCullough, 2003). This paper will look at how gratitude, under the Brahmavihara 4—a set of four virtues within Buddhism—can be a support mechanism for multicultural practitioners in both their personal and professional lives. This paper will look at how gratitude, under the Brahmavihara 4—a set of four virtues within Buddhism—can be a support mechanism for multicultural practitioners in both their personal and professional lives by the following objectives: 1) to analyze existing research on the practice of gratitude and its effect on well-being; 2) to assimilate the Brahmavihara 4 principles and ways they apply to multicultural practitioners; and 3) formulate practical recommendations for integrating gratitude and the Brahmavihara 4 into multicultural practice..

Gratitude

Gratitude is a positive emotion characterized by thankfulness and appreciation, offering numerous mental and physical health benefits. When people feel grateful, they often respond with kindness, warmth, and generosity. The meaning of "gratitude" can vary depending on the context and the individual using it. Scientifically, gratitude is more than just a polite gesture; it's a deep emotion that promotes enduring positivity and meaningful connections. It involves appreciating both tangible and intangible aspects of life, enhancing resilience and well-being. This broad perspective highlights gratitude's significant impact on personal happiness and social relationships, cutting across cultural and linguistic differences. (Juneja, 2022)

Gratitude is defined as recognizing and appreciating the positive outcomes or benefits received from an external source, typically another person or an abstract entity (Emmons and McCullough, 2003). This definition emphasizes that one's advantages or opportunities are often due to the actions, kindness, or generosity of others. Gratitude can be divided into two main types: 1) Benefit-triggered gratitude, which arises in response to specific actions or benefits from others, such as feeling thankful to parents for funding piano lessons. 2) General gratitude, which is a broader appreciation for the positive aspects of life, such as friendships and other blessings (Lambert, 2009). Overall, gratitude involves recognizing and attributing the benefits received to external sources, highlighting its relational and appreciative nature. (Armenta, 2017)

Gratitude is a positive affect or a sentiment in acknowledgment of and thankfulness toward the benefits one has received. It stands as one of the human virtues or at least sources that make people bond socially and yet feel greater happiness. Research has shown that gratitude can lead to improved mental health, increased resilience, and stronger relationships (Fredrickson and Joiner, 2002).

Moreover, psychological research demonstrates that gratitude, viewed as an act of selflessness towards others or situations, fosters sustained positivity. Additionally, research has found that a person who practices gratitude often promotes peace by fostering mutual respect, fairness, and the harmonious resolution of conflicts, leading them to be fondly remembered and cherished by others. (Khan et al., 2021).

1. Mental and Physical Benefits

Gratitude has been associated with many psychological benefits, such as lowering depression and anxiety, leading to higher life satisfaction and greater happiness in general. Grateful people have physiologically been evidenced to sleep better, have better blood pressure, and may show more optimal immune function. This is particularly of important for the multicultural practitioner who will may face high levels of stress and other emotional

challenges. The related research can be indicated as many researches to support to many advantages of gratitude practice. For example, psychological well-being can be improved through increasing positive emotions like joy, enthusiasm, and optimism—all of which are linked with greater mental health (Emmons and McCullough, 2003). Besides, gratitude can be said to increase resilience in the sense that it focuses on the brighter side of one's life at the moment, which goes a long way in cultivating coping with both stress and adversity (Wood et al., 2010). Secondly, the immediate well-being that gratitude brings about is just a good feeling about the present life that one is living instead of looking forward to future expectations alone and thus promoting a positive outlook (Wood et al., 2010). Finally, people who made a habit of practicing gratefulness were proven to have better physical health, including improved quality of sleep, reduced inflammation, and thereby overall enhanced health (Emmons and Stern, 2013).

Moreover, Colin P. Shanahan's research highlights the significant benefits of gratitude in enhancing well-being, particularly by increasing life meaning and resilience. Gratitude is consistently associated with a greater sense of purpose and satisfaction across cultures, as shown by studies like Datu and Mateo (2015), which found that gratitude enhances life meaning, thereby improving overall life satisfaction. Additionally, gratitude contributes to resilience against mental health issues, such as suicidal thoughts, especially when combined with traits like grit (Kleiman et al., 2013). Longitudinal studies by Disabato et al. (2017) further reveal that gratitude, along with life meaning, helps reduce depression symptoms over time by fostering positive environments and experiences. Furthermore, grateful individuals often build stronger social connections, leading to more meaningful interactions and a greater sense of belonging (Jia, Tong, and Lee, 2014). Overall, gratitude not only boosts personal happiness but also plays a crucial role in psychological health and social well-being. (Shanahan, 2021)

Christina Nicole Armenta's research (2017) highlights several motivational benefits of gratitude. Gratitude acts as a powerful motivator, energizing individuals to engage in positive behaviors and pursue self-improvement (Emmons and Mishra, 2011; Mayer et al., 1991). It also fosters prosocial behavior by encouraging people to reciprocate kindness not only to those who helped them but also to others who were not involved in the initial act (Bartlett and DeSteno, 2006; Tsang, 2006). Additionally, gratitude promotes reciprocal actions, motivating individuals to respond positively to the kindness they receive, which strengthens social bonds and encourages ongoing positive interactions (Bartlett and DeSteno, 2006). Overall, gratitude not only boosts personal motivation but also enhances social cohesion and positive interactions.

2. Obstacle of Gratitude

The obstacle of gratitude can be clarified by Summer Allen.(2018) as the following factors:-

1) Envy and materialism are negatively related to dispositional gratitude (McCullough et al., 2002). People who are envious or materialistic often concentrate on what they lack rather than appreciating what they already have. This focus on deficiencies contrasts sharply with the essence of gratitude, which involves recognizing and valuing one's existing blessings. Studies show that materialistic individuals typically report lower levels of gratitude, which is associated with decreased life satisfaction. (Tsang et al., 2014)

2) Narcissism also impairs the ability to feel gratitude. Individuals with narcissistic traits often struggle to appreciate others' kindness because they have an inflated sense of entitlement and self-importance (Farwell and Wohlwend-Lloyd, 1998). They may fail to recognize or acknowledge acts of generosity, perceiving any benefits they receive as something they inherently deserve rather than something to be grateful for.

3) Cynicism also obstructs the experience of gratitude. People who are highly cynical tend to be distrustful and skeptical, which can hinder their ability to recognize and appreciate the positive actions or intentions of others (Solom et al., 2017). This skeptical mindset can overshadow opportunities for gratitude, resulting in lower levels of appreciation over time.

3. Buddhism and Gratitude

According to the scriptures of the Mangala Sutta (Narada Thera (1994), appreciation is regarded as one of the auspicious signs of spiritual development. This perspective is echoed in positive psychology, where appreciation is strongly correlated with greater life satisfaction. Gratitude allows individuals to experience more positive emotions, appreciate the present, foster better health, cope with adversity, and maintain healthy interpersonal relationships. There are several ways to feel and express gratitude, often related to the past, present, and future. Regardless of a person's existing level of appreciation, it can be actively cultivated through intentional practices. (Khan. et al., 2021)

One simple yet effective method for cultivating gratitude is starting each day with a moment of reflection and saying "thank you." Buddhist monks, for example, begin their mornings with chants of gratitude, expressing thanks for life's blessings. Another practice is "counting blessings," which involves consciously acknowledging and listing things one is grateful for. This practice, supported by both Buddhist teachings and positive psychology, can significantly enhance one's sense of appreciation and contentment. (Khan. et al., 2021)

In addition, gratitude towards the Buddha is closely linked to enhanced psychological well-being and positive behavioral changes, particularly when cultivated through mindfulness-based practices such as slow, mindful bowing. Key informants emphasized that these practices foster a strong connection between gratitude and positive emotions like happiness, pride, hope, contentment, optimism, and vitality. (Jiwattanasuk, 2024)

In the case of gratitude and mindfulness practice, recollecting the Buddha in daily life can also be beneficial for enhancing mindfulness. Research, by Jiwattanasuk (2024), suggests that individuals who regularly recalling the Buddha's virtues increased their mindfulness and gratitude. As individuals cultivate gratitude, they develop greater mindfulness, helping them manage negative thoughts and focus on positivity. Gratitude towards the Buddha has been shown to foster optimism, empathy, and sympathy. Therefore, this process can help a practitioner to release negative emotions, such as anger and stress.

Multicultural Practitioners

According to Parekh (2006), the term "multicultural" refers to the presence and interaction of diverse cultural groups within a society, in which these groups maintain their unique cultural identities while contributing to the broader social framework. Multiculturalism highlights the recognition, respect, and inclusion of different cultural perspectives and practices, promoting the idea that cultural diversity is a valuable asset. In various fields, including healthcare, the concept of multiculturalism emphasizes the need to engage with and accommodate the diverse cultural backgrounds.

Multiculturalism, as originally defined, involves two key components: recognizing ethnocultural diversity within societies and ensuring equitable participation for all cultural groups. According to Berry, Kalin, and Taylor, multiculturalism includes not only the demographic reality of cultural diversity but also the ideological positions and policies that support and promote this diversity (Berry, Kalin, and Taylor, 1977). It's important to note that simply having cultural diversity is not enough; fair and equal opportunities for all cultural groups to participate in societal processes are essential. Without this equitable participation, multiculturalism can lead to separation or forced assimilation rather than true integration (Berry, Kalin, and Taylor, 1977). Thus, a comprehensive understanding of multiculturalism

requires both the presence of diversity and the promotion of equitable participation. When both aspects are effectively addressed, societies can achieve integration and create a genuinely multicultural environment where diverse cultural groups contribute to a unified social fabric. (Berry, 2016)

Multiculturalism is a perspective that promotes the recognition and appreciation of diverse cultures, races, and ethnicities, especially those of minority groups, within a dominant political culture. It involves acknowledging the contributions of various cultural groups, advocating for legal protections, and supporting self-governance rights for these groups. Multiculturalism addresses the reality of cultural diversity in modern democracies and seeks to correct historical exclusion, discrimination, and oppression faced by many minority groups. By encouraging the inclusion of diverse perspectives and respecting differences, multiculturalism stands against the assimilation into a single dominant culture. (Eagan, 2024)

In healthcare, a multicultural practitioner is a healthcare professional trained to provide culturally competent care that acknowledges and respects the diverse cultural beliefs, practices, and communication styles of patients (Betancourt et al., 2016). The importance of multicultural competence in healthcare can be explained in which culturally competent care leads to improved patient satisfaction, better adherence to treatment, and overall better health outcomes from the research by Flores (2017). Multicultural practitioners in healthcare play a critical role in reducing health disparities by ensuring that care is accessible, respectful, and responsive to the cultural needs of patients.

1. Challenges of Multicultural practitioners

Multicultural practitioners are found in many fields, including education, health care, social work, and community development. They help close the culture gaps and promote inclusivity for people from a range of culture groups. The problems at which they help are manifested in the cultural tensions, which deal with addressing biases and dealing with the emotional labor of their work (Schimmel, 2009).

2. Importance of Well-Being

The practitioners' well-being is one of the factors that can define effectiveness and sustainability within the roles of a multicultural practitioner. Ensuring their own mental and emotional health will equip them to be better equipped to support their clients and allow professional growth and fulfillment for themselves. Practices such as those of thankfulness can help develop resilience and increase the ability of the professional to move through the various intricacies of multicultural interactions. Research by Hollingsworth and Redden (2022) also found relevant benefits that gratitude-inducing interventions to contribute to psychological well-being and improve the quality of sleep. During the current COVID-19 pandemic, this was a key relevant for health professionals and students experiencing increased stress and burnout.

Brahmavihara 4

The Brahmavihāra Sutta, also known as the Sutta on the Sublime Attitudes, is found in the Aṅguttara Nikāya and outlines the cultivation of the four Brahmavihāras: loving-kindness (mettā), compassion (karuṇā), empathetic joy (muditā), and equanimity (upekkhā). These states are regarded as sublime or divine because they represent the highest levels of mental development, leading to deep spiritual well-being and ethical behavior. (Nyanasatta Thera, 1994)

The Four Immeasurables, the Four Divine Abodes, or the Brahmavihara 4 are a central concept in Buddhist philosophy and practice. The states are loving-kindness (Metta), compassion (Karuna), empathetic joy (Mudita), and equanimity (Upekkha), considered very important in creating a luminous and enlightened state of mind (Jyotsna and Sahota, 2020). This highlights the transformative impact of these mental states in overcoming negative

emotions and nurturing positive relationships. The practice of the Brahmavihāras is fundamental to advancing on the Buddhist path, supporting the attainment of deeper meditation states and, ultimately, enlightenment (Anupat et al., 2023) The Brahmavihara 4 can be explained as follows:

- 1. Loving-Kindness (Metta):** An attitude of goodwill and benevolence towards others.
- 2. Compassion (Karuna):** The ability to empathize with others' suffering and the desire to alleviate it.
- 3. Empathetic Joy (Mudita):** Rejoicing in others' happiness and successes.
- 4. Equanimity (Upekkha):** Maintaining a balanced and impartial mindset, especially in challenging situations (Salzberg, 2002).

1. Significance of Brahmavihara 4:

Not only important in the context of spiritual growth but also, from psychological, social, even scientific perspectives, have they come to be treasured for promoting emotional balance and positive relationships. The most recent work on the cultivation of the Brahmavihara 4 has been on the first two: loving-kindness and compassion meditation. Less work has been done on appreciative joy and equanimity. The majority of studies combined various techniques and applied both meditation practices and didactic approaches, including group discussions. Such programs generally include aspects for people to focus on aspirations, well-wishing, contemplative practices, and visualizations for self-care expanding into universal compassion. (Jyotsna, P., and Sahota, J., 2020).

the studies related to the significant of Brahmavihāra 4 are as follows:-

1. Nielsen and Tollestrup examine how collaborative models in group environments gain from the presence of empathy and compassion, key elements of Brahmavihāra. They highlight that these attributes improve mutual understanding and communication among group members. (Nielsen and Tollestrup, 2012).

2. Brambilla et al.'s study of dense colloidal hard spheres using mode-coupling theory (MCT) can be metaphorically compared to the interconnectedness and interdependence seen in the Four Immeasurables. Just as each state in this framework mutually supports and enhances the others, their analysis reflects a cohesive and integrated system. (Brambilla et al., 2010).

3. Abbas's meta-analysis comparing distal radial access (DRA) to conventional radial access (RA) for coronary angiography highlights how compassion and empathetic joy in medical care can enhance patient outcomes and reduce complications. (Abbas, 2022)

4. Kennedy et al. explore how the rise of big data provides new opportunities to understand human behavior and social interactions, guided by the principles of Brahmavihāra. This approach helps cultivate a society that values compassion and empathy. (Kennedy, Scriven and Nenycz-Thiel, 2014).

5. Spitzner and Meixner's collaborative autoethnography on teaching statistics through personal connections illustrates how Mettā (loving-kindness) and Karuna (compassion) can transform educational settings, fostering deep understanding and mutual respect. (Spitzner and Meixner, 2021).

6. Thi et al.'s investigation into drug interactions with warfarin underscores the vital importance of compassion and empathetic joy in healthcare, ensuring that patients receive both optimal and safe treatments. (Thi, Shaw and Bird, 2009)

2. Benefits of Brahmavihara 4 :

The benefits of Brahmavihara can be noted accordingly:-

1. **Ease of Attainment:** The brahmavihāras provide a gentler and more Accessible route to mental liberation than the profound absorption states like jhāna. By nurturing mettā (loving-kindness), compassion, sympathetic joy, and equanimity, practitioners can attain a

sense of "heaven on earth" without requiring intense concentration. This method alleviates the stress often linked with achieving deep absorption states and offers a foundational experience of freedom and positivity. (Bhikkhu Analāyo, 2015)

2. **Transformative Effect on Emotions:** In contrast to other meditation practices like *kaṣiṇas* or mindfulness of breathing, which mainly emphasize concentration, the *brahmavihāras* actively work to transform emotional states as well. For instance, regular practice of *mettā* can markedly decrease feelings of anger and foster a tendency to respond to difficult situations with kindness rather than hostility. This dual advantage of promoting mental tranquility while transforming negative emotions makes the *brahmavihāras* especially effective for personal growth and emotional healing. (Bhikkhu Analāyo, 2015)

3. **Suitability for Western Practitioners:** In Western settings, many individuals approach meditation with complex emotional challenges or psychological issues. The *brahmavihāras*, focusing on kindness, compassion, joy, and equanimity, offer a supportive framework that complements insight meditation (*vipassanā*). Unlike some traditional methods that may not directly address deep-seated emotional concerns, the *brahmavihāras* provide valuable tools for emotional healing and personal growth. This makes them particularly accessible and relevant for Western practitioners who may benefit from integrated approaches that combine meditation with psychotherapy. (Bhikkhu Analāyo, 2015)

Cultivating Gratitude for Multicultural Practitioners by Brahmavihara 4

The definition of cultivating gratitude for multicultural practitioners can be defined as the following details:-

1. **Multifaceted Approach:** Cultivating gratitude among multicultural practitioners involves a comprehensive strategy that addresses cognitive, emotional, attitudinal, and behavioral dimensions. This approach honors and respects diverse cultural interpretations and values of gratitude. In positive psychology, gratitude is understood as both an emotion and a mindset that acknowledges positive outcomes from external sources. It fosters feelings of appreciation and provides benefits such as reduced psychological distress, improved sleep quality, enhanced relationships, and greater workplace engagement. (Nausheen Pasha-Zaidi et al., 2021)

2. **Applications in Therapy:** Gratitude practices hold considerable potential in therapeutic settings, enhancing mental health and promoting healing in relationships. These practices can be purposefully cultivated through a variety of self-strategies and techniques. (Emmons and Stern, 2013)

3. **Educational Settings:** Incorporating gratitude into daily school routines can enhance students' satisfaction with their relationships, academic experiences, and overall life. This integration fosters a sense of generosity and encourages prosocial behavior among students. (Hillary M. Franks, 2021)

4. **The effectiveness of gratitude interventions can differ;** some research shows that they offer modest but meaningful benefits, particularly when compared to negative conditions. However, other studies suggest that gratitude may not be more effective than other positive psychology methods. (Dickens, 2019)

The practice of cultivating gratitude for multicultural practitioners can be noted as follows:-

1. **Benefits Across Domains:** Cultivating gratitude has shown significant benefits in various areas, including mental health, overall well-being, and professional engagement. This makes it a valuable intervention for practitioners working in diverse cultural settings. (Cheng, Tsui and Lam, 2015).

2. Reduction of Stress and Depressive Symptoms: Research indicates that gratitude can significantly reduce stress and depressive symptoms among healthcare practitioners. By helping them focus on appreciative aspects of their work environment, gratitude interventions have shown positive effects, as demonstrated in a randomized controlled trial conducted in public hospitals. (Cheng, Tsui and Lam, 2015)

3. Improvement in Psychological Well-Being and Sleep: Additionally, gratitude interventions have been found to improve psychological well-being and sleep quality. This is particularly relevant for health professionals and students who are experiencing increased stress and burnout, especially during the COVID-19 pandemic. (Hollingsworth and Redden, 2022)

4. Educational Benefits: Gratitude practices offer advantages beyond healthcare settings, extending to educational environments as well. They can improve student satisfaction with relationships and school life, and also promote a sense of community and contribution. (Franks, 2021)

5. Addressing Burnout: Programs that focus on gratitude practices (GPP) have been proposed as effective interventions for reducing burnout among educators in non-traditional educational settings. These programs have shown promise in enhancing work engagement and overall well-being. (Wandell, 2016)

6. Cultural Considerations: Despite the recognized benefits of gratitude interventions, there is a notable lack of research conducted within multicultural contexts. This highlights the need for further studies to fully understand the impact of gratitude practices across diverse cultural backgrounds. (Dickens, 2019)

Gratitude allows people to have more positive feelings, appreciate pleasant times, fosters health, cope with adversity and may maintain healthy inter-personal relationships. (KHAN et al., 2021) These virtues can be quite helpful to a multicultural practitioner, especially in the areas of emotional resilience, positive relations with others, and one's own well-being. For example, loving-kindness and compassion increase feelings of empathy and reduce prejudice; empathetic joy strengthens social connections, while equanimity helps one manage stressful situations and emotional instability (Neff, 2003).

1. Integrating Gratitude and Loving- Practitioners can nurture this gratitude by practicing appreciation and acknowledging positive contributions of others. It will be further instigated by other loving-kindness practices such as meditation and affirmations, which create a supportive and positive environment. Loving-kindness meditation has been found to enhance such positive feelings and social interaction through research (Fredrickson and Joiner, 2002).

2. Compassion Enhancement through Gratitude. Gratitude further deepens compassion as it is a way in which focus can be changed from personal grievances toward the endeavors and struggles of others. This can relieve frustration, increase empathy, and therefore make one more effective. It is said that compassion-focused therapies help people in toning down their self-criticisms and other negative thoughts, thus increasing emotional resilience (Gilbert, 2009).

3. Promoting Empathetic Joy. Through celebration of others' successes and happiness, one can create an uplifting and inclusive environment. Gratitude practices that focus on celebrating the accomplishments of colleagues and clients foster ties with the community and personal well-being. This has been advanced to build supportive relations and social unity (Salzberg, 2002).

4. Maintaining Equanimity. It seems that gratitude helps put challenges into perspective, keeping equanimity even when things are difficult. It has been suggested that recognizing the positive elements alongside challenges can form a more resilient and stable mindset required for managing the multiple pressures of multicultural practice. Such

equanimity practices as mindfulness meditation have been shown to reduce stress and improve emotional regulation.

Cultivating gratitude among practitioners in a multicultural society can be achieved through the training of mindfulness and loving-kindness. This approach is grounded in the teachings of the Buddha, particularly regarding loving-kindness as found in the Four Divine Abodes (Brahmavihara). The implementation of the Mindfulness Wisdom & Loving Kindness program not only helps practitioners become aware of their own feelings and emotions but also enables them to recognize the importance of gratitude within the context of Thai culture.

Gratitude is a fundamental value in Thai society, serving as a foundation for positive relationships within families and communities. This practice allows those living abroad to teach their children the significance of gratitude, from showing respect to benefactors to supporting and helping one another within the family.

In practice, this program involves activities that encourage participants to cultivate mindfulness and engage in meditation, which fosters a deeper connection to their families and cultural roots. Furthermore, the practice of loving-kindness through sending well-wishes to others enhances love and understanding within the family, resulting in a more peaceful atmosphere and improved communication.

By instilling gratitude in the younger generation through this educational framework, families can effectively reduce misunderstandings. This creates a foundation of love and trust, guiding them to live meaningful lives and establishing strong, lasting relationships in a diverse cultural society.

Conclusion

The present article has explored the critical role of gratitude in enhancing multicultural practitioners' well-being through the frame of Brahmavihara 4 in Buddhism teachings. By integrating gratitude into such elements as loving-kindness (metta), compassion (Karuna), empathetic joy (Mudita), and equanimity (Upekkha), the practitioners may be able to foster a more resilient, positive way of approaching their mental and physical well-being.

Existing research has also suggested that many western-practitioners come to meditation with complex and emotional baggage or some type of psychological issues. The Brahmavihara 4, with their emphasis on kindness, compassion, joy, and equanimity, offers a supportive framework that complements insight mindfulness meditation (vipassanā). Unlike some traditional methods that may not directly address deep-seated emotional issues, the Brahmavihara 4 provide tools for emotional healing and personal growth, making them more accessible and relevant for Western practitioners who may benefit from integrated approaches combining meditation and psychotherapy. (Ibid)

We recommend future research further exploring how to cultivate these different principles of Buddhist teachings such as gratitude, Brahmavihara 4, mindfulness meditation practice and the long-term impacts on multicultural practitioners' psychological well-being and effectiveness.

References

- Abbas, A. E.. (2022). Significant vs Severe Aortic Stenosis: The Rule of 4. *JACC Journals*. 15(22), 2345-2347.
- Allen, S. (2018). *The Science of Gratitude. (Paper prepared for the John Templeton Foundation by the Greater Good Science Center, at University of California, USA.*
- Armenta, C. N. (2017). The motivational benefits of gratitude: How appreciation drives prosocial behavior. *Journal of Social Psychology*. 58(1), 95–109.
- Anālayo, B. (2015). *Cultivating the Brahmavihāras - Barre Center for Buddhist Studies*. Barre Center for Buddhist Studies. Retrieved 3 March 2024 from <https://www.buddhistinquiry.org/article/cultivating-the-brahmaviharas/>
- Anupat, P. et al. (2023). Brahma Vihara 4: With Personnel Management In The Organization. *Journal of MCU Nakhondhat*. 10(2), 269–282.
- Bartlett, M. Y., & DeSteno, D. (2006). Gratitude and prosocial behavior: Helping when it costs you. *Psychological Science*. 17(4), 319–325.
- Berry, J.W. (2016). Comparative analysis of Canadian multiculturalism policy and the multiculturalism policies of other countries. *Psychology in Russia: State of the Art*. 9(1), 4-23.
- Berry, J. W., Kalin, R., & Taylor, D. M. (1977). Multiculturalism and ethnic attitudes in Canada. *Canadian Psychological Review*. 18(3), 65–77.
- Betancourt, J. R. et al. (2016). The importance of cultural competence in healthcare. *Annals of Internal Medicine*. 136(10), 829–834.
- Bhikkhu Analāyo. (2015). Cultivating the Brahmavihāras. Retrived 3 January 2024 from <https://www.buddhistinquiry.org/article/cultivating-the-brahmaviharas/>
- Brambilla, G. et al. (2010). Brambilla et al. Reply. *Physical Review Letters (American Physical Society)*. 104(16), 169602.
- Cheng, S., Tsui, P. K. & Lam, J. H. M.. (2015). Improving mental health in health care practitioners: Randomized controlled trial of a gratitude intervention. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. 83(1), 177-186.
- Datu, J. A. D., & Mateo, N. J. (2015). Gratitude and life satisfaction among Filipino adolescents: The mediating role of meaning in life. *International Journal for the Advancement of Counselling*. 37(2), 198–206.
- Dickens, L. R.. (2019). Gratitude Interventions: Meta-analytic Support for Numerous Personal Benefits, with Caveats in Positive Psychological Intervention Design and Protocols for Multi-Cultural Contexts. *SpringerLink*: pp. 127-147.
- Disabato, D. J., Kashdan, T. B., Goodman, F. R., & Machell, K. A. (2017). Understanding the relationship between meaning in life and symptoms of depression through a buffering model. *Journal of Clinical Psychology*. 73(12), 1639–1653.
- Eagan, J. L. (2024). Multiculturalism and modern democracies: Challenges and opportunities. *Journal of Political Philosophy*. 32(1), 1–19.
- Emmons, R. A. and Stern, R. (2013). Gratitude as a Psychotherapeutic Intervention. *Journal of Clinical Psychology*. 69(8), 846-855.
- Emmons, R. A. & McCullough, M. E. (2003). Counting blessings versus burdens: An experimental investigation of gratitude and subjective well-being in daily life. *Journal of Personality and Social Psychology*. 84 (2), 377-389.
- Emmons, R. A., & Mishra, A. (2011). Why gratitude enhances well-being: What we know, what we need to know. In K. M. Sheldon, T. B. Kashdan, & M. F. Steger (Eds.), *Designing positive psychology: Taking stock and moving forward*. Oxford University Press.

- Farwell, L., & Wohlwend-Lloyd, R. (1998). Narcissistic processes and their impact on interpersonal relationships. *Journal of Personality*. 66(1), 1–27.
- Franks, H. M. (2021). Activities to Practice and Cultivate Gratitude in the Physical Education Setting. *The Journal of Physical Education, Recreation & Dance*. 92(1), 36-41.
- Fredrickson, B. L., & Joiner, T. (2002). Positive emotions trigger upward spirals toward emotional well-being. *Psychological Science*. 13(2), 172-175.
- Flores, G. (2017). Achieving equity in health care: What are the barriers and solutions? *Journal of Health Care for the Poor and Underserved*. 11(1), 12-28.
- Gilbert, P. (2009). *The compassionate mind: A new approach to life's challenges*. New Harbinger Publications.
- Griffin, E. (2016). The Benefits of Multicultural Eclectic Service Delivery. Retrived 3 June 2024 from https://academicworks.cuny.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1043&context=ho_pubs
- Hollingsworth, W. G., & Redden, R. J. (2022). Gratitude interventions and their impact on well-being: Applications for professionals under stress. *Journal of Positive Psychology*. 17(4), 287–298.
- Jia, F., Tong, E. M., & Lee, J. M. (2014). Gratitude facilitates coping with negative affect: Evidence from an experimental study. *Journal of Happiness Studies*. 15(6), 1423–1435.
- Jiwattanasuk, N. (2024). Cultivating Mindfulness Activities To Develop Peaceful Well-Being. *Journal Of International Buddhist Studies*. 15(1), 69-87.
- Juneja, J. K. (2022). Gratitude and it's importance. *International Journal of Health Science*. 6(S2), 9721-9728.
- Jyotsna, P., & Sahota, J. (2020). Brahmavihara & its potential benefits for a harmonious workplace. *MindRxiv (OSF Preprints)*. Retrieved 3 March 2024 from <https://doi.org/10.31231/osf.io/unksp>
- Khan, K. A. et al. (2021). Gratitude: Building Bridges between Buddhism and Positive Psychology. *Journal of Contemporary Issues in Business and Government*. 27(02), 11-13.
- Kennedy, R., Scriven, J. and Nenycz-Thiel, M. (2014). When 'significant' is not significant. *International Journal of Market Research*. 56(5), 591-607.
- Kleiman, E. M., Adams, L. M., Kashdan, T. B., & Riskind, J. H. (2013). Gratitude and grit indirectly reduce risk of suicidal ideations by enhancing meaning in life: Evidence for a mediated moderation model. *Journal of Research in Personality*. 47(5), 539–546.
- Lambert, N. M. (2009) More gratitude, less materialism: The mediating role of life satisfaction. *The Journal of Positive Psychology*. 4(1), 32–42.
- Loem, S. (2017) *An approach for Promoting Kataññukatavedī in Thai Society*. Doctoral Dissertation (Buddhist Studies). Graduate School: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Mayer, J. D., Salovey, P., & Caruso, D. R. (1991). Emotional intelligence and the construction of emotional meaning. In J. F. D. Velten & M. F. Steger (Eds.), *Positive psychology: Research and applications*. McGraw Hill.
- Neff, K. D. (2003). Self-compassion: An alternative conceptualization of a healthy attitude toward oneself. *Self and Identity*. 2(2), 85-101.
- Nielsen, L. M. and Tollestrup, C. (2012). *The Significant Models in Creating Shared Understanding in Product Development Teams*. UK: Springer.

- Nyanasatta Thera. (1994). *Brahmavihara Sutta: The Sublime Attitudes*. Retrived 3 January 2024 from <https://www.accesstoinight.org/tipitaka/an/an10/an10.208.than.html>
- Nyanasatta Thera. (1994). *Mangala Sutta: Blessings*. Retrived 3 January 2024 from <https://www.accesstoinight.org/tipitaka/kn/khp/khp.5.nara.html>
- Pasha-Zaidi, N. et al. (2021). Gratitude and Wellbeing: Cultivating Islamically-Integrated Pathways to Health and Wellness. *Toward a Positive Psychology of Islam and Muslims. Cross-Cultural Advancements in Positive Psychology*. (15), 207-234.
- Parekh, B. (2006). *Rethinking multiculturalism: Cultural diversity and political theory* (2nd ed.). Palgrave Macmillan.
- Salzberg, S. (2002). *Loving-kindness: The revolutionary art of happiness*. Shambhala Publications.
- Schimmel, C. J. (2009). Development of just and inclusive multicultural communities: An overview. *Journal of Multicultural Counseling and Development*. 37(4), 220-231.
- Shanahan, C. P. (2021). *Express.ng Gratitude As Expressing Oneself: Authenticity And Meaning From Gratitude*. Master of Science Dissertation. The Graduate and Professional School: Texas A & M University.
- Shanahan, C. P. (2021). Gratitude as a pathway to resilience: Exploring the connections to life meaning, satisfaction, and social bonds. *Journal of Positive Psychology*. 16(3), 201–215.
- Solom, M. L., Steger, M. F., & Kashdan, T. B. (2017). The role of cynical attitudes in obstructing gratitude. *Journal of Positive Psycholog*. 12(3), 145–157.
- Spitzner, D. J. and Meixner, C. (2021). Significant conversations, significant others: intimate dialogues about teaching statistics. *International Journal for Academic Development*. 26(3), 292-306.
- Srirangarajan, Tara et al. (2020). Cross-Cultural Nomological Network of Gratitude: Findings From Midlife in the United States (MIDUS) and Japan (MIDJA). *Frontiers in Psychology*. (11), 571-582.
- Thi, L., David S. and Jennifer B. (2009). Warfarin potentiation: a review of the "FAB-4" significant drug interactions. *The Consultant phramacist: the journal of the American Society of Consultant Pharmacists*. 24(3), 227-230.
- Tsang, J. A. (2006). The effects of helper intention on gratitude and indebtedness. *Motivation and Emotion*. 30(3), 199–205.
- Tsang, J. A. et al. (2014). Why are materialists less happy? The role of gratitude and need satisfaction in the relationship between materialism and life satisfaction. *Personality and Individual Differences*. 64(1), 62–66.
- Wandell, E. (2016). Gratitude practice programs as interventions for burnout: Enhancing engagement and well-being in non-traditional educational settings. *Journal of Educational Psychology*. 28(3), 245–260.
- Wood, A. M. et al. (2010). Gratitude and well-being: A review and theoretical integration. *Clinical Psychology Review*. 30(7), 890–905.

สุขง่าย ทุกข์ยาก Easy Happiness, Difficult Suffering

¹จรุงใจ เกรียงบุรพา และ²แม่ชีกฤษณา รักษาโณม

¹Jarungjai Kriangburapa and ²Mae Chee Kritsana Raksachom

^{1,2}บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

^{1,2}Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

¹Corresponding Author's Email: jkmaster5021@gmail.com

ผู้เขียน : สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

สำนักพิมพ์ : บริษัท โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮาส์ จำกัด

ปีที่พิมพ์ : พฤศจิกายน 2563

พิมพ์ครั้งที่ : พิมพ์ครั้งที่ 8 เดือน ธันวาคม 2566

จำนวนหน้า : 95 หน้า

ราคา : ฟรี ไม่มีค่าลิขสิทธิ์

1. บทนำ

หนังสือเรื่อง สุขง่าย ทุกข์ยาก หนังสือเล่มนี้รวมสารธรรมคำสอนที่เผยแพร่ทางเพจเฟซบุ๊กวัดญาณเวศกวัน จากธรรมเนียมของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) คัดสรรโดยพุทธบริษัทวัดญาณเวศกวัน ตั้งชื่อหนังสือ และเรียบเรียงโดยสำนักพิมพ์บุ๊คส์ไมล์ ตีพิมพ์ครั้งแรก พฤศจิกายน 2563 สำนักพิมพ์บุ๊คส์ไมล์พิมพ์จำหน่าย พิมพ์ครั้งที่ 8 เดือน ธันวาคม 2566 จำนวน 1000 เล่ม เลข ISBN 978-616-8056-52-3 พิมพ์เป็นธรรมทานโดยไม่มีค่าลิขสิทธิ์ พิมพ์ที่: บริษัท โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮาส์ จำกัด เนื้อหาทั้งหมดมีจำนวน 95 หน้า

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) เป็นพระเถระผู้ทรงคุณวุฒิและความเชี่ยวชาญทางพุทธศาสนา ผู้สอบเปรียญธรรม 9 ประโยคได้ตั้งแต่ครั้งยังเป็นสามเณร และได้รับการอุปสมบทเป็นนาคหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ พระองค์มีบทบาทสำคัญในการปรับปรุงการศึกษาคณะสงฆ์ โดยเน้นการประยุกต์หลักธรรมให้สอดคล้องกับปัญหาสังคมร่วมสมัย ทรงดำรงตำแหน่งรองเลขาธิการมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นเวลานาน และได้รับการยกย่องจากผลงานทางการศึกษา วัฒนธรรม และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในระดับชาติและนานาชาติ จนได้รับเกียรติเป็น "เพชรน้ำเอกแห่งวงการสงฆ์" และ "ปราชญ์ผู้ทรงศีล" แห่งยุคสมัย

2. เนื้อหา

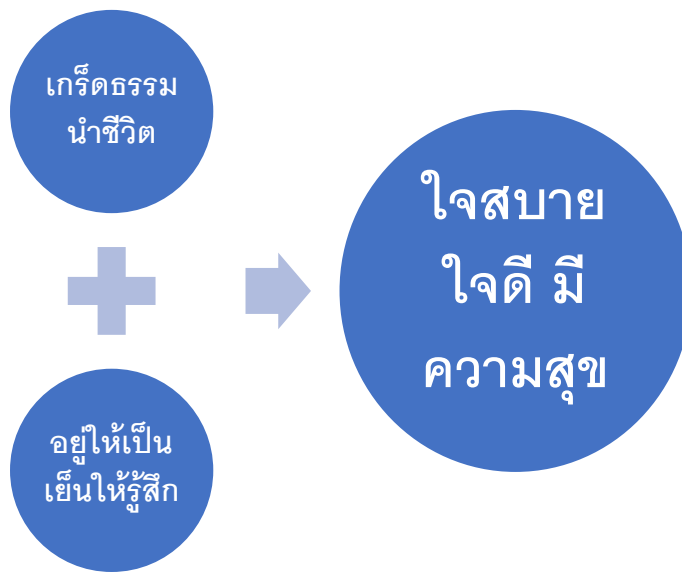
ผู้เรียบเรียงได้แบ่งเนื้อหาหนังสือจัดกลุ่มออกเป็น 3 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 เกร็ดธรรม นำชีวิต ตอนที่ 2 อยู่ให้เป็น เย็นให้รู้สึก ตอนที่ 3 ใจสบาย ใจดี มีความสุข แต่ละตอนมีจำนวน 14 บท รวมเป็น 42 บท โดยผู้วิจารณ์จะสรุปแต่ละบทเป็นสำนวนของผู้วิจารณ์ดังต่อไปนี้

2.1 ตอนที่ 1 ว่าด้วยเรื่อง เกร็ดธรรมนำชีวิต เกร็ดธรรมนำชีวิตทั้ง 14 บท สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) แนะนำให้ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต การรู้เท่าทันเรื่องราวที่เข้ามาในชีวิตต้องศึกษาให้รู้ชัดในระดับปัญญา เริ่มต้นด้วยการรู้ชัดในระดับการสื่อสาร จะนำไปสู่ความรู้ชัดในระดับลึก มองสรรพสิ่งทั้งหลายทั้งดีและไม่ดี มองให้เห็นธรรม มองด้วยปัญญาจิตใจจะได้มีแต่ความสุข บุคคลที่ไม่ประมาทคือบุคคลที่พัฒนาตนเอง พัฒนาจิตใจ พัฒนาปัญญาทุกวัน บุคคลที่ใช้ปัญญาในการดำเนินชีวิตได้ชื่อว่ามี ความก้าวหน้าในธรรมอย่างมาก ให้ใช้สติและปัญญาเข้าควบคุมความอยากที่เกิดขึ้นในจิตใจ นำพระพุทธศาสนามาปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตใจและปัญญาเพื่อเป็นที่พึ่งแก่ตนเองได้ การสู้และพยายามแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นในการดำเนินชีวิตอย่างไม่ยอมแพ้จะทำให้เกิดปัญญา ปัญหาก็ทำให้เกิดปัญญา การพัฒนาจิตใจให้มีธรรมะก็จะพบความสุขภายในตนเองเป็นความสุขที่ยั่งยืน การมองคนอื่นด้วยความเข้าใจ เกิดความเมตตา กรุณา ใช้สิทธิความเสมอภาคในการร่วมมือสร้างสรรค์เอกภาพและความสุขให้แก่สังคม เมื่อความทุกข์เกิดขึ้นในการดำเนินชีวิตให้ใช้ปัญญาในการเผชิญความทุกข์และหาทางแก้ไขพร้อมทั้งให้กำลังใจตนเอง มองความทุกข์ให้เป็นประโยชน์ พลิกวิกฤตให้เป็นโอกาส กายสามัคคีก่อให้เกิดความสุข ใจสามัคคีคือใจที่มีสติปัญญากำกับใจที่ระลึกรั้งพระรัตนตรัย เกิดกำลังใจ เกิดความสงบ เกิดปิติ สดชื่น เบิกบาน แจ่มใส การกระทำตามสิทธิต้องประกอบด้วยปัญญาคำนึงถึงจุดหมาย เช่น การเลี้ยงลูกจุดหมายอยู่ที่ลูกเพื่อให้ลูกเจริญเติบโตมีชีวิตที่ดีงาม บุคคลที่เข้มแข็งและมีปัญญาจะพัฒนาตนเองให้สุขง่ายทุกข์ยาก พัฒนาตนให้มีความสุขที่ยั่งยืน บุคคลที่มีปัญญาพยายามแก้ปัญหด้วยการพัฒนาตนเอง กว่าปัญหาจะแก้ไขสำเร็จก็ได้ปัญญาอย่างมาก ทำให้จิตใจเข้มแข็งมีสติมากขึ้น ผู้วิจารณ์มองว่าเกร็ดธรรมนำชีวิตทั้ง 14 บทนี้เน้นหลักธรรมคือสติปัญญาเมตตา กรุณา กายสามัคคี ใจสามัคคี พัฒนาตนให้มีความสุขที่ยั่งยืน เป็นคนสุขง่ายทุกข์ยาก

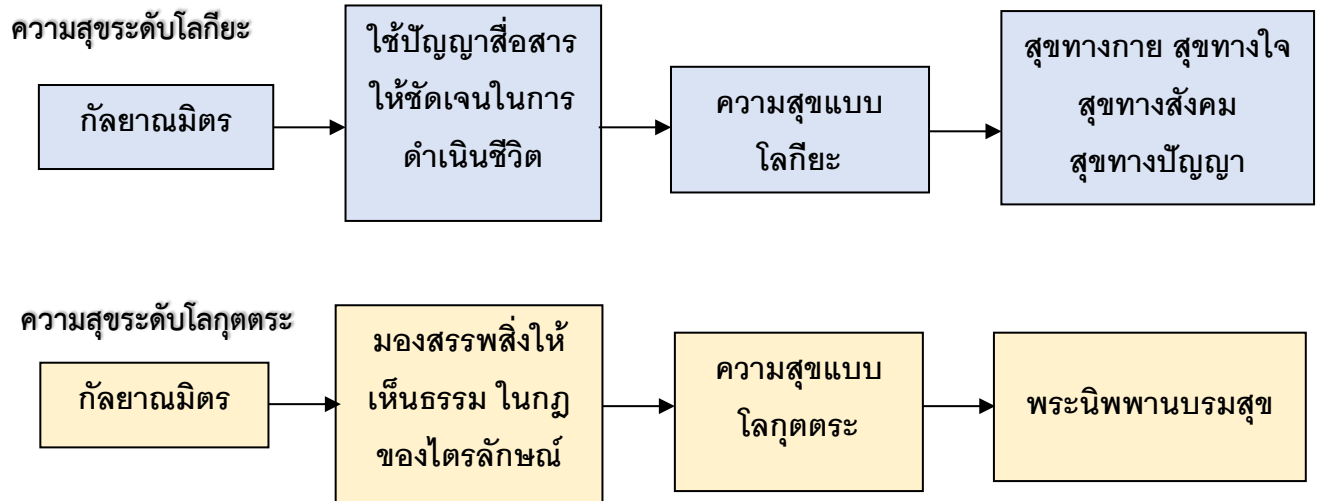
2.2 ตอนที่ 2 ว่าด้วยเรื่อง อยู่ให้เป็น เย็นให้รู้สึก อยู่ให้เป็น เย็นให้รู้สึก มีทั้งหมด 14 บท สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) แนะนำให้ฝึกตนให้เลือกใช้ประสบการณ์ที่ดีหรือประสบการณ์ที่ร้าย เลือกใช้ให้เป็นประโยชน์จะส่งเสริมให้จิตใจปลอดโปร่งผ่องใสตลอดกาล เรียนรู้มันต์ของพระพุทธเจ้าให้เข้าใจ นำคำสอนมาประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิตด้วยปัญญา ความสันโดษ คือ ไม่มีเรื่องวุ่นวาย ไม่มีอะไรพะรุงพะรังตัวเบา ก้าวไปได้คล่อง การปฏิบัติกิจก็เพียรพยายามได้อย่างเต็มแรง เต็มที่ เต็มเวลา เปลี่ยนความขัดแย้งมาเป็นส่วนที่เติมเต็มกันและกัน ให้เป็นความประสานเสริมกันและกัน จะต้องมียัมมกามา คือ ความเป็นผู้ใคร่ในธรรมแสวงหาความจริงและความรู้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นพร้อมที่จะรับฟังคนอื่น การวางใจเป็นอุเบกขาที่พร้อมด้วยปัญญา คือ การวางเฉยที่ไม่เอนเอียงไปข้างใดข้างหนึ่งเป็นการวางเฉยอย่างรู้เท่าทันปัญหา การทำความดีได้ผล 2 อย่าง คือ 1.ผลดีตามสภาวะ 2.ผลดีเชิงสังคม อย่างไรก็ตามผลดีตามสภาวะถือเป็นหลักสำคัญเป็นการทำความดีเพื่อฝึกฝนตนเอง ความไม่ยึดมั่นที่แท้จริง คือ ความไม่ยึดมั่นที่ประกอบด้วยปัญญา การพัฒนาปรับปรุงการกระทำของตนเอง ให้ดียิ่งขึ้นด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์ ไม่ถูกครอบงำหรือชักจูงด้วยความโลภ ความโกรธ ความหลง การใช้ปัญญาเรียนรู้งานและปัญหาต่าง ๆ แล้วนำมาพัฒนาตนเองให้มีความสุขคือการพัฒนาที่ประเสริฐ ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่เคยชินที่ไม่ดี ให้เป็นการพัฒนาพฤติกรรมที่เคยชินที่ดี ด้วยศีล จิต และปัญญา แก้ไขปัญหาที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สุด คือ การแก้ปัญหาที่ตัวเองด้วยสติมั่นไม่ว้าวุ่นใช้ปัญญาไตร่ตรองพิจารณาไม่เห็นแก่การบริโภครู้จักใช้สิ่งที่น้อยที่สุดให้เป็นประโยชน์ ความสันโดษ คือ ความพอใจแม้จะมีวัตถุไม่ต้องมากก็มีความสุขและมีความสุขมาก วาสนาคือการสั่งสมความเคยชินทั้งจิตใจและการแสดงออกเป็นลักษณะประจำตัว ใครสั่งสมมาอย่างไรก็เป็นไปตามอย่างนั้น ให้สร้างวาสนาให้ดี ให้แก้ไขวาสนาด้วยปัญญา จากข้อความของตอนอยู่ให้เป็น เย็นให้รู้สึก ผู้วิจารณ์เห็นว่าสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวถึงการที่จะมีความสุขนั้นจะต้องประกอบตนให้มี ศีล สมาธิ และปัญญา

2.3 ตอนที่ 3 ว่าด้วยเรื่อง ใจสบาย ใจดี มีความสุข ในตอนที่ 3 นี้ว่าด้วยใจสบาย ใจดี มีความสุข แบ่งเป็น 14 บท สรุปใจความดังนี้ การที่จะมีความสุขง่ายขึ้นต้องพัฒนาความสามารถที่จะมีความสุขและพัฒนาความสามารถในการหาสิ่งบำรุงความสุข การพัฒนาความสามารถที่จะมีความสุขเป็นสิ่งสำคัญจะนำมาซึ่งการพัฒนาสุขระดับที่สองและระดับที่สาม มองปัญหาด้วยปัญญาด้วยความรู้ความเข้าใจไม่ประมาทตัดอารมณ์โกรธเกลียดออกไปจากจิตใจ การอยู่ร่วมกันของคนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปให้ใช้หลักธรรมคือ ข้อ ทมะ เป็นหลักในการเติมเต็มเพื่อความสมบูรณ์ ผู้นำควรมีลักษณะของกัลยาณมิตรในการทำประโยชน์แก่สรรพสัตว์และมวลมนุษยชาติซึ่งพระพุทธเจ้าทรงเป็นกัลยาณมิตรของสัตว์ทั้งหลาย นำพาสัตว์ทั้งหลายพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง อริยสาวกทำความดีไม่หวังผลไม่หวังเรื่องผล มีความเข้าใจในเรื่องกฎแห่งการกระทำผลดีหรือผลร้ายเป็นไปตามกฎธรรมดาของมัน ผลดีส่งผลเกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจ คนที่เก่งจะเรียนรู้ความทุกข์เป็นบทเรียนเป็นแบบฝึกหัดมองเห็นประโยชน์ในความทุกข์เพื่อเพิ่มทุนในการสร้างความสุขให้แก่ตนเอง ความสุขสงบเริ่มต้นที่บ้านแผ่ขยายความสุขของตนออกไปให้คนรอบข้างทั้งที่บ้านโรงเรียนและกลุ่มคน เป็นสุขประสานที่ทุกคนมีส่วนร่วม ความสุขในพระพุทธศาสนามีหลายระดับหลายชั้น การที่จะพัฒนาความสุขแต่ละระดับให้ก้าวหน้าสูงขึ้นไปต้องศึกษาข้อดีและข้อด้อย ความรู้ลึกทุกข์

มันช่วยกระตุ้นเตือนคน ถ้าเราใช้เป็นก็ใช้มันเป็นตัวส่งเรื่องต่อไปให้ปัญญา ใช้ปัญญาไปให้ถึงความรู้อย่าติดอยู่แค่ความรู้สึก อย่าให้ความรู้สึกมาครอบงำจิตใจหรือมามีอิทธิพลที่จะทำให้เกิดปัญหาแก่จิตใจของเรา ความใจกว้างคือการอยู่ด้วยกันด้วยความเมตตาและปัญญา ส่วนคนใจแคบคือ คนที่เอาความต้องการของตนเป็นใหญ่ ขาดเมตตาและปัญญา ชีวิตที่ดีและมีความสุขแท้จริงคือ ชีวิตที่เข้าถึงธรรม ในวันขึ้นปีใหม่จะต้องทำจิตใจให้ร่าเริงสดใสบริสุทธิ์ทั้ง 365 วัน อย่าร่าเริงแบบโมหะ อย่าร่าเริงแบบไม่คิดหน้าคิดหลัง วันเวลาเหมือนกันไม่ว่าจะปีใหม่หรือปีเก่า พระอาทิตย์ขึ้นพระอาทิตย์ตกเหมือนกัน จงถามตนเองให้มากขึ้นว่าจะทำอะไรเพื่อผู้อื่น พัฒนาความเอื้ออาทรวิธีคิดแบบกตัญญูรู้สำนึกคุณด้วยปัญญาที่ประกอบด้วยกรุณาก่อให้เกิดความสันติสุขต่อตนเองและสังคมสุขแท้สุขจริงไม่มีพิษ ไม่มีภัย ไม่ต้องหา ไม่ต้องพึ่งพา ไม่ขึ้นต่ออะไร มีประจำอยู่กับตัว จะอยู่ไหนไปไหนเมื่อใดก็สดใสเบิกบานเป็นสุขทุกเวลา ความสุขที่เป็นจุดหมายคือ บรมสุข ซึ่งบรมสุขนี้คือ ปัญญาที่รู้แจ้ง จิตใจเป็นอิสระ ที่แม้แต่ความสุขอย่างสูงก็ครอบงำไม่ได้ หนังสือเล่มนี้มุ่งนำเสนอ 3 ตอน ในตอนที่ 1 เป็นเรื่องของเกร็ดธรรม ตอนที่ 2 เป็นการนำเกร็ดธรรมมาใช้ในชีวิตอยู่ให้เป็น ตอนที่ 3 เป็นตอนที่มีความสุข

หนังสือเล่มนี้แนะนำให้มีความสุขระดับโลกียะในการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมในสังคมและความสุขที่เป็นจุดหมายคือ บรมสุขซึ่งมีความสุขระดับโลกุตระนำมาสร้างเป็นโมเดลได้ดังนี้

3. บทวิจารณ์

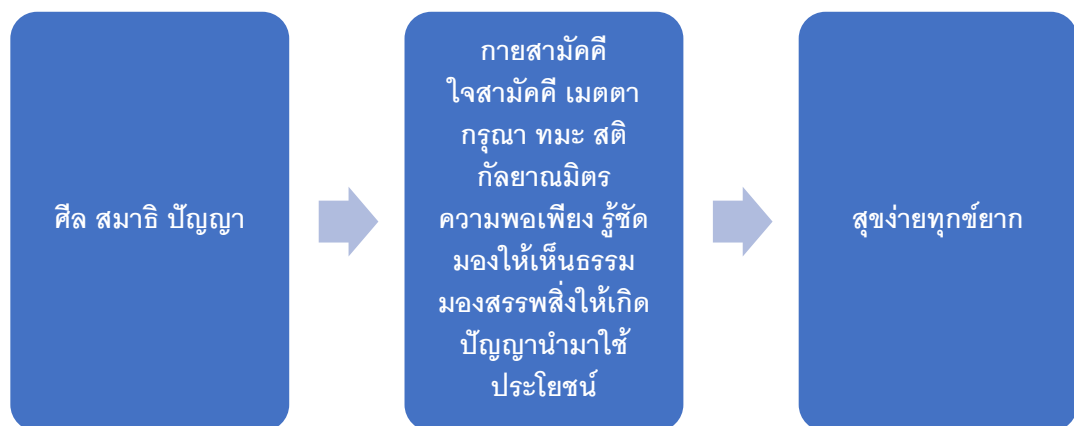
3.1 จุดเด่นของหนังสือ จุดเด่นที่น่าสนใจของหนังสือเรื่อง สุขง่าย ทุกข์ยาก สามารถสรุปให้เข้าใจได้ง่าย เป็น 4 ประเด็นคือ

ประเด็นที่ 1 หนังสือสุขง่าย ทุกข์ยากเป็นหนังสือใช้ภาษาที่ทันสมัยไร้กาลเวลา คำพูดที่เข้าใจง่าย เป็นหนังสือประเภทร้อยแก้ว ผู้เขียนมีแนวคิดที่อิงอยู่บนฐานของคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เป้าหมายชัดเจน ในแต่ละบทมีชื่อกำกับ มีประเด็นหลักที่ชัดเจนเป็นการสื่อสารเบื้องต้นกับผู้อ่าน เนื้อเรื่องไม่ยาวจบใน 1 หน้ากระดาษ มีรูปภาพกำกับในแต่ละบททำให้ชวนอ่าน เล่มกะทัดรัดขนาดพกพา ตัวอักษรอ่านง่าย แจกเป็นธรรมทานและสามารถดาวน์โหลดได้จากเว็บไซต์วัดญาณเวศกวัน

ประเด็นที่ 2 เนื้อหาพร้อมสมัยกับวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมปัจจุบันทุกมิติ ทุกบทครอบคลุมถึงวิธีคิด การใช้ชีวิตในการแก้ปัญหาเพื่อพัฒนาตนเองในการอยู่ร่วมในสังคมเดียวกัน ส่งเสริมสร้างสรรค์สังคมน่าอยู่ เป้าหมายเน้นในเรื่องมุมมอง การมอง คิดพิจารณาด้วยเหตุผล หลักคิดและหลักธรรมในเล่มนำไปสู่พฤติกรรม มนุษย์ในเชิงบวก แม้จะเป็นสังคมที่หลากหลายเชื้อชาติและวัฒนธรรม

ประเด็นที่ 3 ข้อคิดในหนังสือเล่มนี้นำไปเป็นคติธรรมใช้ในชีวิตประจำวันได้ เช่น “คนที่พัฒนาตนเองได้ดี คือ คนที่อยู่เหนืออำนาจความเคยชิน” “การแก้ปัญหาที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สุด คือ การแก้ปัญหาที่ตัวเอง” “ความสุขจะเพิ่มทวีถ้าพัฒนาอย่างมีดุลยภาพ คือ ความสามารถที่จะมีความสุขและความสามารถที่จะหาสิ่งบำรุงความสุข” ข้อคิดที่สำคัญ คือ เน้นการเป็นผู้ให้ มากกว่าการเป็นผู้รับ หวังความสุขที่ขอบธรรม เมื่อสังคมดีทุกคนเป็นสุขไร้ทุกข์ มุ่งสร้างสรรค์เป็นสังคมอุดมปัญญาต่อไป

ประเด็นที่ 4 หนังสือสุขง่าย ทุกข์ยาก ผู้วิจารณ์มีความเห็นว่าเนื้อหาสาระ เรียบแต่ลึกเป็นการสอนให้ปฏิบัติตามหลัก ศีล สมาธิ ปัญญา เนื่องจากเนื้อหาส่วนมาก เป็นการวางพื้นฐานให้ทุกคนปฏิบัติตามกรอบของ ศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อฝึกตนให้สุขง่ายทุกข์ยาก ดังข้อความในหนังสือว่า “กายสามัคคี” เป็นเรื่องของการพัฒนาให้อยู่ในกรอบของศีล และว่า “พัฒนาในเรื่องความประพฤติทั้งกาย วาจา” และคำที่กล่าวถึงสมาธิ คือ คำว่า “จิตสามัคคี” “การพัฒนาจิตใจ” “อยู่ร่วมกันโดยเมตตา” คำที่กล่าวถึงปัญญา คือ “ปัญญา คือ รู้ชัด รู้ทั่ว” “พัฒนาปัญญา” “มองอะไรให้เห็นเป็นธรรม มอง ไปไม่ อธิฐ ดิน อะไรก็เป็นธรรมหมด” “พัฒนาความสามารถที่จะมีความสุข” มองด้วยความรู้ความเข้าใจไม่ประมาท ใช้ความแตกต่างเติมเต็ม มองว่าคนเราไม่มีใครสมบูรณ์ ความเป็นกัลยาณมิตรทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น ทำความดีไม่หวังผล มองเห็นประโยชน์แม้ในความทุกข์ รู้จักความสุขแบบประสาน รู้จักข้อดีและข้อด้อยของสิ่งนั้น ๆ ความรู้เท่าทัน เอาปัญญาไปให้ถึงความรู้ สุขแท้ คือ ถึงธรรม ปัญญาที่ประกอบด้วยกรุณา สุขแท้จริงไม่มีพิษ ไม่เป็นภัย หนังสือสุขง่ายทุกข์ยากสอนให้ทุกคนพัฒนาชีวิตด้วยหลักไตรสิกขา ตามโมเดลดังนี้

3.2 จุดตั้งข้อสังเกตของหนังสือ

ในหนังสือเล่มนี้มีข้อที่น่าสังเกตเกี่ยวกับการขาดการอธิบายเนื้อหาบางตอนให้เห็นภาพชัดเจนมีจำนวน 3 ประการ ดังนี้

ตอนที่ 1 บทที่ 3 หน้าที่ 43 ข้อความว่า “บางทีชาวพุทธเราก็ใช้กุศลเป็นปัจจัยแก่อกุศลเสียมาก” ข้อความดังกล่าวนี้ผู้อ่านที่เป็นคนพุทธเข้าใจยาก ขาดตัวอย่างอธิบายให้เห็นเป็นรูปธรรม เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจน

ตอนที่ 3 บทที่ 1 หน้าที่ 69 ข้อความว่า “ขาดการพัฒนาเพื่อประโยชน์สุขระดับที่สองและระดับที่สาม” ข้อความดังกล่าวนี้ขาดการอธิบายเรื่องความสุขระดับสาม หากให้ผู้อ่านไปค้นคว้าเองอาจทำให้หลงประเด็น ขาดความเชื่อมโยง และอาจตีความได้ความหมายที่ผิดพลาด

ตอนที่ 3 ในจำนวน 43 บทนี้มีคำภาษาบาลีที่เป็นคาถาภาษาบาลีเพียงบทเดียว ปรากฏอยู่ในตอนที่ 1 บทที่ 5 ดังนี้ว่า “นตถิ ตณฺหาสมา นที” แม่น้ำเสมอด้วยต้นหาไม่มี ขอนำเสนอในฐานะคฤหัสถ์ที่สนใจอ่านธรรมะหากมีคาถาภาษาบาลีสั้นๆ กำกับเพิ่มขึ้นใน 42 บทอีกบ้างบางตอน คาดว่าจะทำให้ผู้อ่านที่ชื่นชอบภาษาบาลีเกิดความมั่นใจ เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความเคยชินกับภาษาบาลี สร้างการเรียนรู้ว่าภาษาบาลีอยู่ใกล้ตัวทั่วไป สามารถเข้าใจได้ไม่ยาก นอกเหนือจากบทสวดมนต์ที่เคยได้ยินมาเนื่อง ๆ

4. บทสรุป

หนังสือสวยงาม ทุกข์ยาก การที่จะมีความสุข ต้องปฏิบัติหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ตอนที่ 1 เกร็ดธรรมนำชีวิต 14 บท เป็นส่วนที่อธิบายเรื่องปัญญา ปัญญารู้ชัดรู้ทั่ว มองไปไม่ ก้อนอิฐให้เห็นธรรม ตอนที่ 2 อยู่ให้เป็น เย็นให้รู้สึก 14 บท เป็นการอธิบายเรื่อง ศีล เป็นเบื้องต้นในความสุข สมาธิ หลักธรรมที่สามารถสงเคราะห์เข้าสมาธิคือ เมตตา สามัคคี ไม่ขัดแย้งรับฟังความคิดเห็นผู้อื่น สนใจในการฟังธรรม อุเบกขาวางเฉยภายในด้วยความเรียบสงบของจิตที่เป็นกลางไม่เอนเอียง ตอนที่ 3 ใจสบาย ใจดีมีความสุข พุดถึงกัลยาณมิตร การกระทำความดีโดยไม่หวังผล ความสุขชั้นบรมสุข

ผู้วิจารณ์กล่าวสรุปได้ว่า หนังสือ “สวยงาม ทุกข์ง่าย” เล่มนี้ ส่งเสริมสังคมให้บุคคลผู้อ่านทุกคนฝึกฝนพัฒนาตน ให้เป็นผู้มีความคิดเชิงบวก Positive Thinking มีน้ำใจ เป็นผู้ให้ไม่หวังได้ ถือเป็นปรัชญาชีวิตที่สร้างกลุ่มชุมชนให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขที่ยั่งยืนมั่นคงต่อไป

5. บรรณานุกรม

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2566). *สวยงาม ทุกข์ง่าย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ บริษัท โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮาส์ จำกัด.